

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÂRÎH-İ ÂL-İ OSMÂN

(Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)

MATRAKÇI NASUH

Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi: 17

- Kitabın Adı* : Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen
TÂRÎH-İ ÂL-İ OSMÂN
(Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)
- Müellifi* : Matrakçı Nasuh (ö. 1560'tan sonra)
- Hazırlayan* : Dr. Göker İnan
- Editör* : Prof. Dr. Erhan Afyoncu
- Son Okuma* : İsmet İpek, Yazma Eser Uzmanı
Uğur Öztürk, Yazma Eser Uzmanı
- Arşiv Kayıt* : Avusturya Milli Kütüphanesi Cod. Mixt. 339
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2438
- Kapak Görseli* : Sultan Süleyman Tasviri
Hans Eworth, Ahşap Üzerine Yağlı Boya, 1549
- Kitap Tasarım* : AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti.
Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, No: 203, Sultanahmet-İstanbul
Tel: 0212 513 39 90 / www.as64.org • info@as64.org
- Baskı* : İmak Ofset Basım Yayın
Akçaburgaz Mah. 137. Sk. No: 12 Esenyurt/İstanbul
Tel: 444 62 18 www.imakofset.com.tr / Sertifika No. 12531
- Baskı Yeri ve Yılı* : İstanbul 2019
- Baskı Miktarı* : 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Matrakçı Nasuh
Rüstem Paşa Tarihi, *Târih-i Âl-i Osmân*
1. Osmanlı Tarihi, 2. Osmanlı Devleti, 3. Avrupa Tarihi, 4. Göker İnan
ISBN: 978-975-17-4140-0

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

RÜSTEM PAŞA TARİHİ OLARAK BİLİNER
TÂRÎH-İ ÂL-İ OSMÂN
(OSMANLI TARİHİ 699-968/1299-1561)

(İNCELEME - TENKİTLİ METİN)

MATRAKÇI NASUH
(ö. 1560'tan sonra)

Hazırlayan
Göker İnan

Editör
Erhan Afyoncu

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine’de, Kahire’de, Şam’da, Bağdat’ta, Buhara’da, Semerkant’ta, Horasan’da, Konya’da, Bursa’da, İstanbul’da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecektir değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanların geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
ÖNSÖZ	15
KISALTMALAR	17
GİRİŞ	19
A. Matrakçı Nasuh'un Hayatı	19
B. Tarih-i Âl-i Osmân Nüshaları	21
1. Viyana Nüshası	21
2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası	24
3. Diğer Nüshalar	26
C. Tarih-i Âl-i Osmân'ın Müellifine Dâir	27
1. Matrakçı Nasuh'un Mecmaü't-Tevârih İsimli Taberî Tarihi Tercümesi	27
2. Mecmaü't-Tevârih'in Farklı Bir Versiyonu Olarak Câmîü't-Tevârih ve Rüstem Paşa ile Matrakçı Nasuh'un İlişkisi	29
3. Tarih-i Âl-i Osmân ile Matrakçı Nasuh'un Eserleri Arasındaki İlişki	32
3a) Nasuh'un Tarih-i Sultân Bâyezîd ve Sultân Selîm ile Minyatürlü Tarih-i Sultân Bâyezîd İsimli Eserleri ve Tarih-i Âl-i Osmân ile Olan Münasebetleri	32
3b) Nasuh'un Süleyman-nâme'si ile Tarih-i Âl-i Osmân Arasındaki İlişki	35
3b.1. Matrakçı Nasuh'un Muhtelif Parçalar Hâlinde Olan Süleyman-nâme'sinin Nüshaları	36
3b.2. Süleyman-nâme'nin 1520-1537 Yıllarını İhtiva Eden Birinci Bölümü ile Tarih-i Âl-i Osmân Arasındaki İlişki	37
3b.3. Nasuh'un Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn (Mecmû'-ı Menâzil) Eseri ile Tarih-i Âl-i Osmân Arasındaki İlişki	38
3b.4. Nasuh'un Fetihnâme-i Karaboğdan İsimli Eseri ile Tarih-i Âl-i Osmân Arasındaki İlişki	41
3b.5. Nasuh'un Tarih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstolniBelgrad İsimli Eseri ile Tarih-i Âl-i Osmân Arasındaki İlişki	43
3b.6. Nasuh'un Süleyman-nâme'sinin Altıncı Kısım ile Tarih-i Âl-i Osmân Arasındaki İlişki	45

4. Tārīh-i Āl-i Osmān'ın (Rüstem Paşa Tarihi) Gerçek Müellifine Dair	48
5. Müellifin Rüstem Paşa Olabilme İhtimali	48
5a) Eserde Rüstem Paşa'nın İsmine Geçtiği Yerler	48
5b) Eserin Müellifinin Rüstem Paşa Olması Meselesi	52
D. Tārīh-i Āl-i Osmān Diğer Mehazlarına Dair	55
1. Tārīh-i Āl-i Osmān ile Cihānnümā Arasındaki İlişki	55
2. Tārīh-i Āl-i Osmān'da İstanbul ile Ayasofya'nın Tarihleri ve Mehazlarına Dair	60
3. XVI. Asırda Yazılmış Anonim Bir Tārīh-i Āl-i Osman ile Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi) Mukāyesesi	62
SONUÇ	65

TENKİTLİ METİN

Tevārīh-i Oğuz Hān ve Cengiz Hān ve Selçukıyān ve Osmāniyān	71
Zikr-i Cülūs-ı Dib-kakoy bin Bulcās bin Yāfes bin Nūh aleyhisselām	71
Zikr-i Cülūs-ı Kara Hān bin Dib-kakoy bin Bulcās	71
Zikr-i Cülūs-ı Oğuz Hān ber-Serir-i Saltanat	72
Cülūs-ı Gün Hān bin Oğuz Hān	72
Zikr-i Cülūs-ı Kayı Hān bin Gün Hān	73
Zikr-i Cülūs-ı Salur Hān bin Dağ Hān bin Oğuz Hān bin Kara Hān bin Dib-kakoy bin Nūh ez-Cānib-i Meysere	73
Cülūs-ı Mūsā bin Çatak Hān	74
Cülūs-ı İbn-i Ömer Boğda Hān bin Hārūn bin Süleymān	74
Cülūs-ı Ahmed Hān bin Ebū Nasr bin Ali	74
Cülūs-ı Arslan Ebu'l-Muzaffer bin Mansūr bin Ali	74
Cülūs-ı Kadr Hān bin Yūsuf bin Boğda Hān	75
Cülūs-ı Kara Hān bin Yūsuf	75
Zikr-i Mülūk-i Āl-i Selçuk bin Dukāk bin Lokmān	76
Zikr-i Cülūs-ı Sultān Mes'ūd bin Sultān Mahmūd-ı Sebüktegin	78
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Ebū Tālib Tuğrul Beğ Muhammed bin Selçuk	79
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Alp Arslan Muhammed bin Çağrı Beğ bin Mıkā'il bin Selçuk	81
Zikr-i Pādişāh Şoden-i Melikşāh Muhammed [bin] Alp Arslan Muhammed	82
Zikr-i Cülūs-ı Berkıyaruk bin Melikşāh	83

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Muhammed bin Melikşâh	85
Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Sencer bin Melikşâh	86
Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Mahmûd [bin Muhammed] bin Melikşâh	89
Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Tuğrul bin Muhammed bin Melikşâh	89
Zikr-i pâdişâh şoden-i Mes'ûd bin Muhammed bin Melikşâh	89
Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Melikşâh [bin Mahmûd] bin Muhammed bin Melikşâh	92
Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Muhammed bin Mahmûd bin Melikşâh	92
Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Süleymân bin Muhammed bin Melikşâh	95
Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Arslan bin Tuğrul bin Muhammed	95
Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Tuğrul bin Arslan	98
Zikr-i Selâtîn-i Selçukîyye-i Rûmî	105
İbtidâ-yı Zuhûru'l-Karamanîn Min Etrâk-ı Ermenâk	109
Zikr-i Ensâb-ı Âl-i Osmân	113
İbtidâ-yı Devlet-i Osmâniyye	117
Haslet-i Osmân Gâzî	117
Hurûc-ı Osmân Gâzî	119
Hikâyet-i Vâkı'a-i Hazret-i Osmân Gâzî der-Hâne-i Şeyh Edebâlî	119
Feth-i Karacahisâr	121
Hikâyet-i Feth-i Bilecik	123
Feth-i Yarhisâr	125
Kânûn-ı Osmân-ı Evvel	127
Feth-i Burusa	131
Zikr-i Saltanat-ı Orhan Gâzî bin Osmân Gâzî	134
Feth-i Göynük ve Mudurnı	138
İbtidâ-yı Ubûr-ı Osmânî be-Cânib-i Rûmili	140
Vefât-ı Orhan Gâzî ve Süleymân Paşa	143
Zikr-i Cülûs-ı Murâd Hân Gâzî bin Orhan bin Osmân	143
Rûz-ı Muhârebe-i Kosova	164
Zikr-i Cülûs-ı Sultân Yıldırım Bâyezîd Hân bin Murâd Hân bin Orhan bin Osmân	168
Feth-i Sivas ve Tokad	170
Muhârebe-i Kostantîniyye ve Engürüs	171
Sebeb-i Hurûc-ı Timurlenk	175

Âmeden-i Timur be-Rûm ve Cenk-Kerden-i Sultân Yıldırım	
Bâyezîd ve Vâkı'a Şod	177
Cülûs-ı Emîr Süleymân bin Bâyezîd Hân	179
Zikr-i Ahvâl-i Sultân Muhammed Hân bin Yıldırım Bâyezîd Hân	
bin Gâzî Murâd Hân bin Orhan bin Osmân	180
Firistâden-i Elçi-yi Timurlenk be-Sultân Muhammed	187
Teveccüh Nümûden-i Timur be-Vilâyet-i Hod	190
Muhârebe-i Diğer-i İsâ Beğ bâ-Sultân Muhammed	193
Muhârebe-i Sâlis-i İsâ Beğ bâ-Sultân Muhammed	194
Muhârebe-i Râbî'-i İsâ Beğ bâ-Sultân Muhammed	195
Muhârebe-i Sultân Muhammed bâ-Emîr Süleymân	199
Reften-i Mûsâ Çelebi be-Rûmili be-İcâzet-i Sultân Muhammed	201
Vefât-ı Emîr Süleymân ez-Dest-i Mûsâ Çelebi	202
Muhârebe-i Sultân Muhammed bâ-Mûsâ Çelebi	204
Vefât-ı Mûsâ Çelebi ez-Dest-i Sultân Muhammed	206
Reften-i Sultân Muhammed ilâ Engürüs ve Feth-i Kal'a-i Sevarin	212
Hurûc-ı İbn-i Kâdî-yi Simavne	214
Zikr-i Cülûs-ı Sultân Murâd Hân bin Muhammed Hân bin Bâyezîd	
Hân bin Gâzî Murâd Hân bin Orhan bin Osmân	216
Muhârebe-i Düzme Mustafa	216
Hurûc-ı Kücücek Mustafa ve Muhârebe-i Birâdereş bâ-Sultân	
Murâd Hân	218
Muhârebe-i İsfendiyâr ve Feth-i Kastamonı	219
Binâ-yı Cîsr-i Ergene	224
Muhâsara-i Engürüs ve Güğercinlik	226
Teveccüh Nümûden-i Sultân Murâd be-Cânib-i Engürüs	227
Teveccüh-Kerden-i Sultân Murâd Hân be-Cânib-i Arnavud	228
Muhâsara-i Belgrad ve Feth-i Semendire	228
Feth-i Hisâr-ı Germe	229
Harb-i Derbend-i İzladi	231
İclâs-ı Murâd Hân ibn Muhammed Hân	231
Muhârebe-i Kosova	234
Vefât-ı Sultân Murâd Hân	236
Cülûs-ı Sultân Muhammed Hân bin Murâd Hân bin Muhammed	
Hân bin Bâyezîd Hân bin Orhan bin Osmân Gâzî	237

Bünyād-ı Boğaz-kesen	238
Feth-i Kostantıniyye	238
İbtidâ-yı Bünyād-ı Kostantıniyye	240
Feth-i Enez	258
Muhāsara-i Belgrad	260
Feth-i Mora	261
Feth-i Semendire	262
Feth-i Amasrı	263
Feth-i Sinob ve Trabuzon ve gayrihi	263
Gazâ-yı Eflak	266
Feth-i Midillü	267
Feth-i Bosna ve Yatsa	268
Âmeden-i Küffâr be-Yatsa ve Mora ve Midillü	270
Ahvâl-i Evlâd-ı Karaman	270
Gazâ-yı Arnavud	272
Azm-Kerden-i Sultân Muhammed be-Cânib-i Karaman	272
Vâkı‘a-ı İnez ve Feth-i Ağrıboz	273
İrsâl-i Asker şoden be-Karaman	274
Feth-i Alâiyye ez-Dest-i Gedik Ahmed	275
Feth-i Silifke	275
Muhârebe-i Hasan-ı Dırâz	277
Mukâbele-i Hasan-ı Dırâz ve İnhizâmuhû	279
Feth-i Kefe	280
Gazâ-yı Karaboğdan	281
Feth-i İskenderiyye	283
Reften-i Gedik Ahmed Paşa be-Pulya ve Mesih Paşa be-Rodos	283
Cülüs-ı Sultân Bâyezîd Hân bin Muhammed Hân bin Murâd Hân bin Muhammed Hân bin Yıldırım Bâyezîd Hân bin Gâzî Murâd Hân bin Orhan bin Osmân Gâzî	286
Âmeden-i Sultân Cem ez-Hicâz ve Muhârebe-i Sultân Bâyezîd	287
Tevüccüh Kerden-i Sultân Bâyezîd be-Cânib-i Sofya	287
Teveccüh-i Sultân Bâyezîd be-Cânib-i Karaboğdan ve Feth-i Kili ve Akkirman	288
Âmeden-i Asker-i Mısır be-Cânib-i Adana ve Giriftâr Şoden-i Hersek-zâde	289

Teveccüh Kerden-i Sultân Bâyezîd be-Gazâ	291
Muhârebe-i Ya'kûb Paşa	292
Teveccüh Kerden-i Sultân Bâyezîd ve Feth-i İnebahtı	292
Feth-i Moton ve Koron	293
Hâdise-i Kızıl Kaya ve Ali Paşa	295
Azîmet-i Sultân Selîm be-Cânib-i Kefe	297
Cülûs-ı Sultân Selîm Hân bin Bâyezîd Hân bin Muhammed Hân bin Murâd Hân bin Muhammed Hân bin Yıldırım Bâyezîd Hân bin Gâzî Murâd Hân bin Orhan bin Osmân Gâzî	306
Teveccüh-i Sultân Selîm be-Cânib-i Sultân Ahmed	308
Teveccüh-i Sultân Selîm be-Cânib-i Şâh İsmâ'îl-i Sürh-Ser-i La'în	310
Muhârebe-i Kara Hân	318
Teveccüh-i Sultân Selîm be-Cânib-i Şark ve Feth-i Mısır	320
Muhârebe-i Canberdi der-Nezd-i Gazze	324
Cülûs-ı Sultân Süleymân Hân bin Selîm Hân bin Bâyezîd Hân bin Muhammed Hân bin Murâd Hân bin Muhammed Hân bin Yıldırım Bâyezîd Hân bin Gâzî Murâd Hân bin Orhan Gâzî bin Osmân Gâzî	333
Teveccüh-i Sultân Süleymân Hân be-Cânib-i Engürüs ve Feth-i Belgrad	334
Vefât-ı Sultân Murâd ve Sultân Mahmûd	337
Feth-i Rodos	337
Reften-i İbrâhîm Paşa be-Mısır	345
Teveccüh-i Sultân Süleymân be-Cânib-i Engürüs	346
Hurûc-ı Bozoklı	354
Hurûc-ı Celâlî-yi Diğer	354
Hurûc-ı Kalender Şâh	355
Teveccüh-i Sâni-i Sultân Süleymân be-Diyâr-ı Engürüs	356
Teveccüh-i Sultân Süleymân be-Diyâr-ı Alaman	357
Teveccüh-i Sultân Süleymân be-Diyâr-ı Şark be-Kasd-ı Şâh Tahmâsb	360
Âmeden-i Elçi ez-Basra İtâ'at-ı Kâdı Hân	366
Âmeden-i Süleymân Paşa ez-Mısır	370
Muvâsalat-ı Mezkûrîn	371
Giriftâr-ı Pervâne Beğ	373
Âmeden-i Donanma-i İspanya be-Tûnus be-Hayreddîn Paşa	374

Teveccüh-i Sultân Süleymân be-Cânib-i Körföz	375
Teveccüh-i Sultân Süleymân be-Cânib-i Karaboğdan	377
Firistâden-i Süleymân Paşa be-Hindistân	380
Reften-i Hayreddîn Paşa be-Deryâ	380
Âmeden-i Küffâr be-Kal'a-i Nevâ	382
Reften-i Hayreddîn Paşa be-Neva	382
Vefât-ı Ayas Paşa	383
Reften-i Pâdişâh be-Şikâr	383
Âmeden-i Süleymân Paşa be-Hind	384
Âmeden-i Elçi-yi Peç	384
Âmeden-i Elçi-yi Venedik	384
Reften-i Pâdişâh be-Edrine	385
Reften-i Süleymân Paşa be-Artuk-âbâd	386
Teveccüh-i Sultân Süleymân Hân be-Gazâ-yı Estabur	386
Âmeden-i Elçi-yi Françe ve Vefât-ı Hüsrev Beğ	387
Reften-i Hayreddîn Paşa be-Deryâ	387
Âmeden-i Elçi-yi Portukal	391
Âmeden-i Elçi-yi Françe	391
Âmeden-i Küffâr be-Budin	391
Reften-i Pâdişâh be-Edrine	393
Teveccüh-i Sultân Süleymân Hân be-Cânib-i Peç	393
Âmeden-i Ulak ez-Murâd Beğ	394
Âmeden-i Vefât-i Bâlî Beğ	395
Âmeden-i Tatar Hân	399
Mülâkât-ı İskender bâ-Eflâtûn	400
Feth-i Ustorgon	403
Âmeden-i haber ez-Hayreddîn Paşa	405
Feth-i İstol-Belgrad	407
Vefât-ı Şehzâde Sultân Muhammed	408
İbtidâ-yı Binâ-yı Câmî-i Şehzâde	409
Âmeden-i Elçi-yi Françe	409
Âmeden-i Elçi-yi Portukal ve Ulak-ı Diyâr-ı Bekr	409
Ahvâl-i Hayreddîn Paşa der-Frengistân	410
Reften-i Pâdişâh be-Edrine	410
Reften-i Pâdişâh be-Şikâr	411

Reften-i Pādişāh be-Şikār	411
Vefāt-ı Hayreddin Paşa	412
Ahvāl-i Basra	412
Haber-i Elkās Mīrzā Birāder-i Tahmāsb Şāh-ı Surh-Ser ki	
Āmed be-Kostantiniyye-i Mahmiyye	419
Reften-i Pādişāh be-Şikār	428
Teveccüh-i Sultān Süleymān be-Diyār-ı Şark be-Kasd-ı Tahmāsb	
Şāh-ı Kızılbaş Defaten Sāniyeten	428
Ahvāl-i Yemen	431
Ahvāl	434
Āsī-Şoden-i Pehlevān Hasan	438
Katl-i Veys Paşa	440
Katl-i Pehlevān Hasan Beğ	446
Feth-i Kal'a-i San'ān	456
Teveccüh-i Sultān Süleymān def'an be-Diyār-ı Şark	468
EKLER	487
KAYNAKÇA	495
DİZİN	497

ÖNSÖZ

Osmanlı tarihi araştırılırken göz ardı edilmemesi gereken kaynaklardan biri de bu sahada yazılmış kroniklerdir. Bilhassa müellifin kendi yaşadığı dönemdeki hadiseleri eserinde anlatması ayrı bir önem taşımaktadır. İlk kez 1923 senesinde Ludwig Forrer tarafından *Die Osmanische Chronik des Rustem Pascha* adıyla ilim âleminde tanıtılan ve literatürümüzde *Rüstem Paşa Tarihi* olarak bilinen eser, çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Bu kronik Oğuz Han'dan başlayarak Osmanlılara kadar gelen muhtasar bir Türk tarihi içermekte ve ardından Ertuğrul Gazi'den Rüstem Paşa'nın vefat tarihi olan 1561 senesine kadar Osmanlı tarihindeki önemli hadiseleri anlatmaktadır. Eserin en önemli nüshası Avusturya Milli Kütüphanesi'nde Cod. Mixt. 339 numarada kayıtlıdır. Söz konusu yazmanın zahriyesinde yer alan “Kitāb-ı Tārīh-i Āl-i Osmān, te'lif-i Rüstem Paşa” ifadesi, bu eserin Kanuni devri sadrazamlarından Rüstem Paşa'ya ait olabileceği fikrini hatıra getirmektedir. İlk olarak Hüseyin G. Yurdaydın tarafından ortaya atılan ve eserin o dönemin tanınmış simalarından Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği görüşü ise son derece dikkate değerdir.

Kitabımızın birinci bölümünde Yurdaydın'ın ileri sürdüğü tez üzerinden Matrakçı Nasuh'un tarih sahasında yazdığı bütün eserler ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve araştırma neticesinde söz konusu kroniğin Rüstem Paşa'ya değil; Matrakçı Nasuh'a ait olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan literatürde süregelen yanlışlığın önüne geçmek için Viyana nüshasının zahriyesindeki “Tārīh-i Āl-i Osmān” ifadesi de esere isim olarak seçilmiştir. Bundan dolayı çalışmamızı adlandırırken *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Tārīh-i Āl-i Osmān* ifadesi tercih edilmiştir. Bu itibarla minyatür, silahşörlük ve tarih sahasında önemli çalışmalara imza atan Matrakçı Nasuh'un eserleri arasına *Tārīh-i Āl-i Osmān* da eklenmiş bulunmaktadır.

Çalışmanın ikinci kısmı ise kroniğin tenkitli metnini içermektedir. En önemli iki nüsha (Avusturya Milli Ktp Cod. Mixt. 339 ve İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. TY 2438) edisyon kritik yapılmak suretiyle metin inşa edilmiştir.

Tārīh-i Āl-i Osmān hazırlanırken şüphesiz çok sayıda kişinin katkısı olmuştur. İlk olarak fikir ve yönlendirmeleriyle bana yol gösteren, ayrıca eserin de editörlüğünü üstlenen kıymetli hocam Prof. Dr. Erhan Afyoncu'ya teşekkür etmeliyim. Metni mukabele usulüyle satır satır kontrol ettiğimiz Şaban Er hocamın da hakkını ödemekten aciz olduğumu burada belirtmek isterim. Eserin son okumasını mesai arkadaşlarım Uğur Öztürk ve İsmet İpek üstlendi ve basım aşamasında Arat Aydın ve Ahmet Özer'in değerli katkıları oldu, kendilerine minnet borçluyum. Son teşekkür de kültür tarihimize önemli hizmetleri geçen Türkiye Yazma Eserler Kurumu (YEK) başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit ve Çeviri Yayın Dairesi Başkanı Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı hocaların şahsında bütün kurum çalışanlarındadır.

Dr. Göker İnan

İstanbul 2019

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.g.n.	: Adı geçen nüsha
A.g.t.	: Adı geçen tez
A.g.y.	: Adı geçen yazar
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
İA	: Milli Eđitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
Ktp.	: Kütüphanesi
m.	: Miladî
No.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TY	: Türkçe Yazmalar
Üniv.	: Üniversitesi
vr.	: Varak

GİRİŞ

A. MATRAKÇI NASUH'UN HAYATI

Tarihçi, silahşör, ressam ve matematikçi taraflarıyla tanınan Matrakçı Nasuh¹ geride önemli eserler bırakmasına rağmen hayatı hakkında bilinenler çok azdır. Kendisi de kaleme aldığı eserlerde yaşamı hakkında etraflı bilgiler vermemiş, bazı te'lif ve tercümelerinde ismini bile zikretmemiştir. Diğer taraftan bazı te'liflerinde ismi ve künyesi yazılırken babasının adının Abdullah veya Karagöz² şeklinde geçmesi ailesinin devşirme kökenli olduğuna işaret etmektedir. Enderun'a girdikten sonra burada iyi bir eğitimden geçen Nasuh, bilhassa savaş talimi olan matrak oyununda ve bunun eğitiminde ileri bir seviyede olduğundan kendisine Matrakçı ya da Matrakî nisbeti verilmiştir. Bu sebeple kaynaklarda yaygın olarak Matrakçı Nasuh olarak zikredilir.

Sultan II. Bayezid devrinde Enderun'a girmiş olduğu anlaşılan Nasuh'un buradan ne zaman mezun olduğu meçhuldür. Onu Yavuz Sultan Selim zamanında da faal olarak görmekteyiz. Bu devirde Osmanlı Devleti'nin mâliye ve muhasebe kayıtlarında kullanılan dîvân rakamlarını kâtiplere öğretmek amacıyla yazmış olduğu *Cemâlû'l-Küttâb* (İst. Üniv. Ktp. TY 2719) onun bilinen ilk eseridir. 1520 senesinden önce Hayrbay'ın valiliği sırasında Mısır'a gittiği ve oradaki ünlü cüddilere karşı silah ve mızrak oyunlarında başarılar göstererek takdir topladığı bilinmektedir. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman onun bu muvaffakiyetini h.936/m.1530 tarihli bir berâtı ile tasdik etmiştir³. Hayrbay tarafından da bu üstünlüğü kabul edilmiş ve kendisine Arapça bir temessük verilmiştir.

MatraKçı Nasuh'un 1533 senesinde Sultan Süleyman'ın Safeviler üzerine düzenlediği İrakeyn Seferi'ne bizzat katılması önemlidir. Zira ordunun sefer esnasında uğradığı menzil ve konaklar onun *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn* isimli eserinde minyatürlerle desteklenerek gösterilmiştir. Minyatürdeki kabiliyetinin yanında Arapça tarihlerden yaptığı tercümeler onun bu alana da vakıf olduğunu gösterir.

1 Nasuh'un hayatı hakkında bkz: Hüseyin G. Yurdaydın, *MatraKçı Nasuh*, Ankara, 1963.; A.g.y., "MatraKçı Nasuh", *DİA (TDV İslam Ansiklopedisi)*, XXVIII, s. 143-145; A.g.y., "MatraKçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", *Belleten*, XXIX, sy. 114, 1965, s. 330-334.; Nasuh's-Silâhî (MatraKçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultân Süleyman Han*, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara, 1976, s. 1-3.; Davut Erkan, *MatraKçı Nasuh'un Süleyman-nâmesi (1520-1537)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 19-23.; Davut Erkan, "MatraKçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar", *İSAM Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 37, İstanbul, 2011, s. 181-197.

2 Yurdaydın, *MatraKçı Nasuh*, s. 16, 17, 50.

3 Berâtın tam metni için bkz: Yurdaydın, *MatraKçı Nasuh*, s. 70-71.

Tuhfetü'l-Guzât adlı risalesi ise beş kısımdan mürekkep olup birinci bölümde yay ve okun, ikincide kılıcın, üçüncüde topuzun, dördüncüde kalkanın ortaya çıkışı ve kullanılışı, nihayet son kısım olan beşinci bölümde ise Nasuh'un 1529'da Kanuni'nin şehzadeleri için düzenlenen sünnet düğününde sergilediği "İki Kale Oyunu" anlatılmaktadır⁴. Onun bu silahşörlük alanındaki mahareti kendisinin es-Silâhî nisbetiyle de anılmasını sağlamıştır. Fakat bazı kaynaklarda onun matrak oyununu bulan kişi olarak gösterilmesi hatalıdır; zira kendisinden önce bu oyun mevcut olup sonraki devirlerde de değişikliklere uğrayarak devam etmiştir.

1537'deki Korfu ile 1538'deki Karaboğdan ve 1543'teki Şikloş seferlerine dair de çizimler yapmış olmasına rağmen Nasuh'un bu seferlere katılıp katılmadığına dair kesin bilgi için daha etraflı araştırmalar gerekmektedir. Fakat *Süleyman-nâme* adlı eserinden yola çıkılarak Nasuh'un Mehmed adında bir oğlu olduğu ve Korfu seferine katıldığı anlaşılmaktadır⁵.

Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye 2984'te kayıtlı *Umdetü'l-Hisâb* adlı eserden Matrakçı Nasuh'un 1560 senesinde hayatta olduğu anlaşıyorsa da⁶ Hüseyin G. Yurdaydın'ın 1561'de son bulan *Tārīh-i Âl-i Osmân*'dan hareketle ve *Sicill-i Osmânî*'deki kayda istinâden Nasuh'un 1564'te vefat ettiğini söylemesi son derece ihtiyatla karşılanması gereken bir bilgidir. Zira *Tārīh-i Âl-i Osmân*'ın tahlili yapılırken de görüleceği üzere eserdeki son noktayı Matrakçı Nasuh'un koyup koymadığı bilgisi şüphelidir.

Nasuh'un *Tārīh-i Âl-i Osmân* (*Rüstem Paşa Tarihi*) adlı eserinin yanında matematik ve hesaba dair *Cemâlü'l-Küttâb* ve *Umdetü'l-Hisâb* adında iki risalesi, harp sanatlarına dair *Tuhfetü'l-Guzât*, meşhur *Taberi Tarihi*'nin tercümesi olan *Mecmaü't-Tevârih*; aynı eserin muhtasarı şeklinde olan *Câmiü't-Tevârih*; müstakil kronikler olarak ele alınabilecek *Tārīh-i Sultân Bâyezîd ve Sultân Selim*, İrakeyn Seferi'ni anlattığı *Beyân-ı Menâzil* ve Kanuni'nin seferlerini kaleme aldığı *Süleyman-nâme* adında te'lif ve tercümeleri bulunmaktadır. Bunlardan tarihe dair olanlar *Tārīh-i Âl-i Osmân* incelenirken daha etraflı olarak ele alınacaktır.

4 Eser üzerine bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Ümrân Kaya, *Matrakçı Nasuh ve Eseri Tuhfetü'l-Guzât*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2013.

5 "Bu zikr olan konağa gelinirken şehremîni Hasan Çelebi oldu ve *Matrakçı Nasuh Beğ oğlu Mehmed* on akça ile sağ bölüğe ilhâk olundu." Erkan, a.g.t., s. 200.

6 Matrakçı Nasuh'un kaleminden çıktığı anlaşılan eserin ferağ kaydındaki tarih şu şekildedir: "tahrîren fi evâhir-i ramazân el-mübârek sene 967." Buradan hareketle onun en azından Haziran 1560'ta hayatta olduğunu söyleyebiliriz.

B. TÂRİH-İ ÂL-İ OSMÂN (RÜSTEM PAŞA TARİHİ) NÜSHALARI

Bu bölümde eserin bilinen nüshalarına dair tespitler yer almaktadır. İlk olarak metni hazırlarken esas aldığımız en kâmil iki nüsha olan Viyana ve İstanbul Üniversitesi nüshaları tedkik edilecek, ardından *Târîh-i Âl-i Osmân*'ın diğer kütüphanelerde bulunan nüshaları hakkında bilgi verilecektir.

1. Viyana Nüshası

Fizikî Durumu

Viyana'da Avusturya Milli Kütüphanesi'nde (Österreichische Nationalbibliothek) bulunan nüsha, Cod. Mixt. 339 numarada kayıtlıdır. Tespit edilen nüshalar arasında en çok vak'ayı içeren budur. Varak 1b'deki unvan sayfasında başlık ortalanmıştır ve şu şekildedir: “Tevârih-i Oğuz Hân ve Cengiz Hân ve Selçukiyân ve Osmâniyân.” Başlık vişne çürüğü renginde ve hat süslemelidir. Satır sayısı 21 olan sayfalar ayrıca sürhi biçimde cetvelle tahdid edilmiştir. Bu şekliyle varak 275a'nın sonuna kadar devam etmektedir. Buradan sonra varak 293b'ye kadar satır sayıları 19'a inmekte ve cetvelle sınırlandırma kalkmaktadır. Sayfalarındaki başlıklar, âyet ve hadisler sürhle yazılıdır. Ayrıca metnin içine dâhil edilmeyen bazı başlıklar ve tarihler de genellikle sürhle, bazen de siyah olarak ve derkenar biçiminde imla olunmuştur.

Nüshanın ferağ kısmı “fî sene dokuz yüz seksen” ifadesiyle bitmektedir ki bu da eserin tamamlanma veya nüshanın istinsah tarihi olan 1572/1573 senesini bizlere vermektedir. Rüstem Paşa'nın vefat tarihinin 1561 olduğu hatırlanacak olursa aradaki yaklaşık on yıllık zaman farkı oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca eserin daha Rüstem Paşa hayattayken belli bir yere kadar yazılmış olabileceği görüşü biraz sonra etraflıca incelenecektir. Bütün bunlar Viyana nüshasının istinsahtan ziyâde müellif hattı olabileceğine dair önemli karinelerdir. *Târîh-i Âl-i Osmân*'ın metni tesis edilirken gayet önemli olan bu nüsha esas kabul edilmiş ve edisyon kritik yapılırken nüsha kısaltması dipnotta “Vi” şeklinde gösterilmiştir.

Nüshanın İçeriği

Târîh-i Âl-i Osmân'ın Viyana nüshası diğerlerine nispeten daha farklı bir konumdadır. Onun böyle olması cevabı kolay olmayan birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. Bir yere kadar Rüstem Paşa henüz hayattayken yazıldığı belli olan eserin, Paşa'nın vefatından sonra başka bir kalem tarafından tekrardan devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple söz konusu nüshaya birden fazla kalemin

değmiş olabileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır. 1923 senesinde Ludwig Forrer bu nüshanın ilk 151 varacağını atlayarak ve geri kalan yerleri de bazen muhtasar ve bazen de aynen almak suretiyle Almancaya tercüme etmiştir⁷. Kendisi eserin başında yaptığı yaklaşık üç sayfalık bir tahlilde söz konusu nüshaya üç ve hatta dört ayrı kalemin değiştiğini belirtmektedir⁸. Bizim de metin üzerinde yaptığımız tedkikler bu durumun gerçekten böyle olduğu göstermektedir. Zira bu nüsha, Rüstem Paşa'ya atfedildiği ve henüz kendisi hayatta iken kaleme alınmaya başlandığı için önemlidir. Eserin varak 1a'sında bulunan ve biri Paşa hayattayken, biri de ölümünü müteâkip eklendiği anlaşılan iki kayıttan ilki şu şekildedir: “Kitâb-ı Tārīh-i Âl-i Osmân te'lif-i Rüstem Paşa yessera'llâhu lehû mâ-yeşâ. Âmîn⁹.”

İkinci ve muahhar bir tarihte Paşa'nın ölümünü müteâkip eklenen kayıt ise şöyledir: “Tevārīh-i Rüstem Paşa bi't-tamâm. Sahih nüshadur¹⁰.”

Birinci kayıta yapılan duâ ve temenniler (yessera'llâhu lehû mâ-yeşâ. Âmîn¹¹) Rüstem Paşa'nın eser hazırlanırken henüz hayatta olduğuna delâlet eder. Ayrıca “Te'lif-i Rüstem Paşa” kaydı bu eserin Rüstem Paşa tarafından kaleme alındığı izlenimini uyandırmaktadır. Belki de bu sebeple söz konusu eser, araştırmacılar tarafından Rüstem Paşa'nın telifi olarak kabul edilmiştir. Bu noktada hemen söylemek gerekir ki, yazma üzerinde yapılan tedkikler, söz konusu eserin Rüstem Paşa'nın kaleminden çıkmış olduğuna dair tahminlerin sadece bu kayıttan ibaret olduğunu ve geriye kalan bütün karinelerin bunun aksini ispatladığını göstermektedir.

Nüsha etraflıca incelendiğinde burada üç farklı kalemden söz etmek mümkündür:

1. **kalem:** Varak 1b ile 187b arasını,
2. **kalem:** Varak 187b ile 275b arasını,
3. **kalem:** Varak 275b ile 293b'yi yazmıştır. Burası da zaten eserin sonudur¹².

Bunlara ek olarak bir de dördüncü bir kalem vardır ki, bu da eseri baştan sona kadar okumuş ve hatta kontrol etmiştir. 1-275 varakları arasında kalan sayfalara da derkenarlar ilâve etmiştir. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed'in ölümünü müteâkip varak 151b ve 152a'da boş bulunan iki sayfaya manzum ve mensur karışık bir bölüm daha eklemiştir ki söz konusu kişinin düzensiz bir hatta sahip olduğu

7 Eser için bkz: Ludwig Forrer, *Osmanische Chronik Des Rustem Pascha*, Leipzig, 1923.

8 A.g.e., s. 4-6.

9 Viyana nüshası vr. 1a.

10 A.g.n., vr. 1a.

11 Allah onun için dilediği gibi kolaylaştırsın.

12 Forrer'in bu konu hakkındaki görüşleri için bkz: Forrer, *Osmanische Chronik*, s. 2-3.

buradan ve eklemiş bulunduğu derkenarlardan anlaşılabilir¹³. Bu kalemin eklediği muahhar bir not da varak 1b’de karşımıza çıkmakta olup bunun da Kanuni Sultan Süleyman ve Rüstem Paşa’nın vefatından sonra eklendiği anlaşılmaktadır. Derkenar şeklinde eser başlığının hemen yanındaki notta şu ibareler yer almaktadır: “Zuhûr-ı Osmân Gâzî’den mefhâr-ı Âl-i Osmân merhûm Gâzi Sultân Süleymân aleyhi’r-rahmetü ve’l-gufrân hazretlerinin evâhir-i saltanatlarına gelince vezîr-i a’zam ve düstûr-ı mükerrer olanlar[dan] elli altıncısı merhûm Rüstem Paşa’dur¹⁴.”

Dördüncü kalem adeta birinci kalemin atladığı yerleri ikmâl etmiş ve gerekli gördüğü yerlere başlık, not ve tarihler ilave etmiştir. İleride *Târih-i Âl-i Osmân* (Rüstem Paşa Tarihi) ile Neşrî’nin *Cihânnümâ’sı* arasındaki ilişki mukayese edilirken de görüleceği üzere Ertuğrul Gazi’nin Sultan Alaeddin’in ordusuna yardım ettiği kısım anlatılırken, *Cihânnümâ*’da bulunup da *Târih-i Âl-i Osmân*’da yer almayan bir beyit, bu dördüncü kalem tarafından sayfanın en altına sonradan ilâve edilmiştir. Varak 32b’de yer alan beyit şu şekildedir:

Bin hacc iderse bulmaya kişi ol sevâb[ı] kim
Vaktinde çâre-süzâna ide def-i ızdırâb¹⁵

Kalem tasniflerini, ihtivâ ettikleri konular bağlamında incelediğimizde 1. kalemin kenara çekildiği sayfa, Kanuni Sultan Süleyman’ın tahta cülus ettiği tarihtir (vr. 187b). İkinci kalem buradan itibaren alarak h.955/m.1549’e kadar eseri getirmektedir (vr. 275b). Bu kısım ise İskender Beğ’e Van beylerbeyliğinin verilmesi, Kanuni’nin Halep’e geçişi, padişah tarafından Şah Tahmâsb’ın kardeşi Elkas Mirza’ya yollanan emir mücebince hudut kalelerine yapılan akınlar ve Elkas’ın Şah’ın hazinesini Keşan Kalesi’nde ele geçirip gâret edilmesiyle son bulmaktadır. Ondan sonra üçüncü kalemin eseri ikmâl niyetiyle 1548’ten 1561’e; yani Rüstem Paşa’nın vefâtına kadar olan hâdiseleri yazıp getirdiğini görüyoruz. Bu bölüm 275b ile 293b varakları arasını ihtiva etmektedir. Burada belirtilmesi gereken husus, bu üçüncü kısmın *Târih-i Âl-i Osmân*’ın edisyon kritikte de kullanmış olduğumuz Üniversite Nüshası hariç tespit edilen diğer nüshaların hiçbirisinde yer almamasıdır. Zira diğer nüshalar arasında en ileri tarihe ulaşanlar h.955/m.1548’e kadar gelmektedir¹⁶.

13 Bu kısım için bkz: Metinde vr. 151b-152a.

14 Viyana nüshası vr. 1b.

16 Bkz: “Diğer Nüshalar” başlığı.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, Şehzade Mustafa'nın 1553'te idam edilmesinin bu üçüncü kısımda işlenmesidir. Şehzadenin boğdurulması hadisesi her fırsatta Rüstem Paşa ile ilişkilendirildiği için bu vak'anın eserde nasıl geçtiği ister istemez hatıra gelmektedir. Rüstem Paşa'nın ölümünü müteakip esere eklenen üçüncü kısımda Paşa ve şehzadenin ölümü hakkında şu ifadeler kullanılmaktadır: “İşbu takdîr-i İllâhî ve hükm-i şehenşâhî bi-hasebî'z-zâhir Rüstem Paşa'nun fitne vü keydiyle vücûd bulup...”¹⁷ Rüstem Paşa adına yazılan bir kronikte Şehzade Mustafa'nın ölümünün açık bir şekilde Paşa'nın hilesiyle olduğunun belirtilmesi söz konusu eseri daha ilginç bir hale getirmektedir.

Buna binâen ikinci kalemin varak 247b ve 248a'sında Rüstem Paşa'nın Elkas Mirza tarafından İstanbul'da ağırılanması anlatılırken Rüstem Paşa için yapılan dualar ikinci kalem ile üçüncü kalemin farklı kişiler olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca genel olarak sâde bir üslupla kaleme alınan eser, istisnâî biçimde sadece bu kısımda ağdalı bir nesre dönüşmekte ve Paşa için çok sayıda övgü sözcüğü sarfedilmektedir¹⁸. Bu nokta da eser hakkında hüküm verilirken gözden uzak tutulmamalıdır.

2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası

Fiziki Durumu

TY 2438 numarada kayıtlı eser nesihle kaleme alınmıştır. 1b'de bulunan başlık büyükçe ve ortalı bir şekilde yazılıdır. Bu unvan kısmı “Hâzâ Kitâb-ı Tevârih-i Âl-i Osmân” şeklindedir ve vişne çürüğü rengindedir. Viyana nüshasından farklı olarak bu nüshada varaklar cetvelle tahdid edilmemiştir. Her sayfa 20 satırdan oluşmaktadır. 297 varak olan eserin ferağ kısmındaki ifade şu şekilde olup tarihsizdir: “Temmeti't-târihü'l-mülûk bi-avni'l-Meliki'l-Alîm.” Sayfalarındaki başlıklar, âyet ve hadisler sürhile yazılmıştır. Ayrıca metnin içine dâhil edilmeyen bazı başlık ve tarihler de Viyana nüshasında olduğu gibi derkenar olarak belirtilmiştir.

17 Metinde vr. 278b.

18 “İrtesi mîrzâ-yı izzet-me'âb, devlet-i i'âb cenâb-ı rûkn-i âlişân ve sadr-ı âsaf-nişân, nâmûs-ı [248a] esrâr-ı saltanat-ı kâhire ve kâmus-ı bihâr-ı ma'delet-i zâhire müşîr-i eflâm ve vezîr-i a'zam Rüstem Paşa *yessera'llâhu mâ-yeşâ* hazretlerinin sa'âdet-hânelerine varup mülâkât olup ve vezîr-i sâhib-re'y dahi âyin-i sadâret ve kânûn-ı vezâret üzre ri'âyet idüp subh-ı ümîzi matla'-ı murâddan tebessüme ve andelib-i dili gülşen-i şâdânide terennüme âgâz idüp gurre-i kadri bedre irişdükdən sonra girü menzil-gâhına revâne oldu.” Metinde vr. 247b-248a.

Nüşanın İçeriği

Nüşanın zahriye kısmında boş sayfalar mevcut olup sonraki sayfalarda muahhar tarihlerde eklenmiş yazılar yer almaktadır. Kapaktan sonraki ilk varığın sol tarafında kitabın mülkiyetine dair olduğu anlaşılan “Hâzâ kitabı Seyyid Muhammed Necîb Paşa-zâde / Harc-ı Hâssa ve Şakird-i Muhâsebe, fî 11 Muharrem 1203 [1788]” ifadesi okunmaktadır. Aynı tarihin hizâsına tekabül eden yerde düzensiz bir şekilde yazılmış “*Cihânnümâ - Târih-i Neşri*” ifâdesi geçiyorsa da bu ibarenin üstü karalanmıştır. Zira ileride de değinileceği üzere *Târih-i Âl-i Osmân*’ın II. Bâyezid zamanına kadar gelen kısmı hazırlanırken Neşri’nin *Cihânnümâ*’sından veya her ikisinin de müştereken mehzâ kabul ettiği bir eserden fevkalâde istifâde edilmiştir. Muhtemelen bu husus, söz konusu nüshayı daha sonra eline geçiren birinin dikkatinden kaçmış olacak ki eserin baş kısımlarındaki ifadelerden *Târih-i Âl-i Osmân*, Neşri’nin *Cihânnümâ*’sı zannedilmiş ve buraya böyle bir kayıt düşülmüştür. Neşri’nin tarihinde de aynen mevcut olan mukaddime kısmı; peygamberler, ümerâ ve ulemânın vazifelerine ve ayrıca tarih ilminin faziletlerine dâirdir. Bu görüşü destekleyen bir diğer husus da zahriyeye yazılan bu bilgilerin baş tarafına “(x)” şeklinde bir dipnot işareti konmuş ve bu simgeyi takip eden referansta sayfanın en altına gayet silik bir hatt ile “Veliyyüddin Efendi 2351 numaralı nüshadan alınmıştır” ibaresi eklenmiştir.

Dikkatten kaçırılmaması gereken diğer bir husus da Üniversite nüshasının varak 281a’sında yer alan ve muahhar olduğu anlaşılan bir derkenardır. Buna göre söz konusu nüsha istinsah edilirken en az iki nüshadan istifâde edilmiştir. Çünkü bu varığın alt kısmında yer alan ve silik olarak eklenen notta, “Müze-i Hümayun Kütüphânesi 480 numaradaki nüsha buraya kadardır.” ibaresi bize bu konu hakkında ipucu vermektedir. Burası da Viyana nüshasında üçüncü kalemin varak 275b’ten itibaren alarak 293b’ye, yani eserin sonuna kadar getirdiği yerdir. Üniversite nüshasında Viyana nüshasında olduğu gibi Rüstem Paşa’nın hayatta olduğuna dair kayıtlar mevcut değildir. Bu sebeple Viyana nüshası gerek yazılış tarihi ve gerekse de Rüstem Paşa henüz hayattayken kaleme alındığı için bütün nüshalar arasında ayrı bir öneme sahiptir.

İstanbul Üniversitesi nüshası tenkitli metin kurulurken dipnotta İ şeklinde kısaltılmıştır.

3. Diğer Nüshalar

1- Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'nde Bulunan İki Nüsha

a) No. 167 (Og. 6.33)

Kütüphanenin “E. G. Browne - *Hand-list of Muhammeden Manuscript*” isimli kataloğunda her iki nüsha beraber gösterilmektedir. Bunlardan No. 167’de kayıtlı olan Og. 6.33, h.955/m.1548 tarihine kadar gelmektedir. 21 x 14.6 ebatlarında olan yazmanın satır sayısı 17’dir. 381 varaktan müteşekkildir. İstinsah tarihi hakkında herhangi bir kayıt yoktur.

b) No. 168 (Dd. 4.31)

168 numarada kayıtlı olan nüsha ise 25 x 17.5 ebatlarında olup eksiktir. Yazmanın sonu No. 167’de kayıtlı olan nüshanın varak 86b’sine tekabül etmektedir. 60 varak olan eserin satır sayıları 18’dir. Bu nüshanın da istinsah tarihi hakkında bilgi yoktur.

2- British Museum Or. 12.592

Rüstem Paşa’ya atfedilen bu eser British Museum Or. 12.592’de kayıtlıdır. Matrakçı Nasuh’un *Taberî Tarihi*’ni *Mecmaü’t-Tevârih* ismiyle çevirdiği tercümesinin 3. cildinde bulunan ve Osmanlıların zuhurunu müteakip Ertuğrul Gazi’nin Karacahisar’ı alışının anlatıldığı kısımların *Tārīh-i Âl-i Osmân (Rüstem Paşa Tarihi)*’nin bu British Museum’daki nüshasının varak 27b’sinde yer alması önemli bir noktadır¹⁹. 538 varak olan *Mecmaü’t-Tevârih* isimli tercümenin son sayfasındaki başlığın British Museum’daki Rüstem Paşa’ya atfedilen tarihin 27b’si ile olan yakınlığı bu noktada *Tārīh-i Âl-i Osmân* müellifinin kim olabileceği hakkında bizlere önemli ipuçları verir.

3- Paris Milli Kütüphanesi No. 54

Bibliothèque Nationale de France’da 54 numarada kayıtlı olan nüsha aslında Kanuni Sultan Süleyman devri sadrazamlarından Ayas Paşa’ya atfedilmektedir. Fakat Yurdaydın bunun Rüstem Paşa’ya atfedilen eserden farksız olduğunu belirtmekte, söz konusu nüshanın h.932/m.1526’ya kadar geldiğini kaydetmektedir²⁰. Eser “*Tārīh-i Âl-i Selçuk ve Âl-i Osmân*” adıyla bilinmektedir.

19 Yurdaydın, *Menâzil*, s. 6.

20 Bkz. É. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs*, Paris, 1933, II p. 133. Babinger’in bu esere ait bir nüsha olarak “Bibl. Nat., Anc. fds. Türk 94” - göstermesi bir zuhul neticesidir. Zira 94 numarada kayıtlı nüsha Gelibolulu Mustafa Âli’nin *Künbü’l-Ahbâr*’ına ait bir yazmadır. *Menâzil*, s. 54.

C. TÂRİH-İ ÂL-İ OSMÂN'IN (RÜSTEM PAŞA TARİHİ) MÜELLİFİNE DÂİR

Nüshalarında *Kitâb-ı Târih-i Âl-i Osmân*²¹, *Tevârih-i Rüstem Paşa*²², *Tevârih-i Oguz Hân ve Cengiz Hân ve Selçukîyân ve Osmâniyân*²³ ve *Tevârih-i Âl-i Osmân*²⁴ başlıklarıyla tesmiye olunan ve bizim de değerlendirmede *Târih-i Âl-i Osmân* ve kimi zaman da literatürdeki yaygın şekliyle *Rüstem Paşa Tarihi* olarak anacağımız bu eseri kimin yazdığına dair kat'î bir bilginin bulunmaması, bu zamana kadar söz konusu eser hakkında yanlış bilgilerin yerleşmesine sebebiyet vermiştir. Bu konu hakkında ilk isabetli görüşü ileri süren 1965 senesinde *Belleten*'de yayınladığı bir yazısı ile Hüseyin Gazi Yurdaydın olmuştur²⁵. *Rüstem Paşa Tarihi* hakkında Matrakçı Nasuh'a atıfta bulunan yazar, Nasuh'un kaleme aldığı eserler ve yaptığı tercümelemler üzerinden böyle bir tez ileri sürmüştür. Çalışmamızı da alakadar ettiği için bu husus adım adım ve etraflı bir şekilde ele alınacaktır.

1. Matrakçı Nasuh'un Mecmaü't-Tevârih İsimli Taberî Tarihi Tercümesi

Nasuh, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1520 senesinde tahta cülusunun ardından padişahın emriyle meşhur müfessir ve tarihçi Muhammed bin Cerîr et-Taberî'nin²⁶ (h.224-310/m.838-923) "*Târih-i Caferî*" veya daha yaygın şekliyle "*Taberî Tarihi*" olarak bilinen eserini "*Mecmaü't-Tevârih*" ismiyle Türkçeye tercüme etmeye başlamıştır. Aslı Arapça olan eserin Nasuh'tan önce yapılmış tercümeleri de bulunmaktaydı²⁷. Eseri orijinalinden tercüme eden Nasuh'un tercümeyi tamamladıktan sonra esere bir zeyl yazarak çalışmayı genişletmeyi düşündüğü ve adeta umumi bir dünya tarihi kaleme almak istediği anlaşılmaktadır. Zira *Mecmaü't-Tevârih* ismiyle giriştiği bu tercüme işi birkaç ciltte tamamlanmış ve kendi zamanına kadar (h.958/m.1551) kronolojik olarak gelmiştir.

21 A.g.e., vr. 1a.

22 Viyana Nüshası, vr. 1a.

23 A.g.e., vr. 1b.; Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi nüshaları No. Gg. 6.33 ve Dd. 4.31, vr. 1b.

24 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası, vr. 1b.

25 Hüseyin G. Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", *Belleten*, XXIX, S. 114, 1965, 329-354.

26 Hayatı hakkında bkz: Mustafa Fayda, "Taberî, Muhammed bin Cerîr", *DİA*, XXXIV, s. 314-318.

27 Hilkatten h.302/m.915 senesine kadar gelen *Taberî Tarihi* daha telifinin üzerinden kırk sene geçmeden m.963 senesinde Sâmânoğulları hükümdarı Mansur bin Nüh'un emriyle vezir Ebû Ali Muhammed el-Belâmî tarafından muhtasar biçimiyle Farsçaya, buradan da değişik adlarla Türkçeye çevrilmiştir. *Taberî Tarihi*'nin Türkçeye ilk çevirisinin ise Belâmî'nin Farsça çevirisi üzerinden 1310-11 yılında Hüsâmeddin Çelebi tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Türkçeye ikinci tercüme ise yine Belâmî'nin Farsça tercümesi üzerinden 1477'de Hüseyin b. Sultan Ahmed tarafından yapılmıştır. Bir nüshası TSMK Revan, No. 1366'da kayıtlıdır. Yurdaydın, *Taberî Tarihi*'nin üçüncü çevirisinin Nasuh tarafından yapıldığını söylemektedir. *Menâzil*, s. 3.

Avusturya Milli Kütüphanesi'nde Cod. Mixt. 1187 numarada kayıtlı nüsha, Nasuh'un Taberî'den naklen *Mecmaü't-Tevârih*²⁸ isimli tercümesinin birinci cildini ihtiva eder. Söz konusu nüshanın varak 4b'sindeki "Bâis-i tahrîr-i kitâb-ı müstetâb" başlığı altında Taberî'nin kendi ismiyle anılan tarihini Abbâsî halifelerinden Mu'tasım Billah'a kadar yazdığını belirtmekte ve ardından "...Nasûh eş-şehîr bi-Matrâkî eydür ki..."²⁹ ifadesiyle söze başlamaktadır. Nasuh, Süleyman aleyhissemâmin vefatıyla bitirdiği bu cildin sonunda, eğer ömrü yeterse ikinci cilde Keykubad'ın padişahlığı ile devam edeceğini söyler³⁰.

Bundan sonra *Mecmaü't-Tevârih* isimli tercümenin ikinci cildi Fransa Milli Kütüphanesi'nde karşımıza çıkmaktadır.³¹ Yazmanın başında müverrih kendisini yine "Nasûh eş-şehîr bi-Matrâkî"³² şekliyle tanıtmaktadır. Ayrıca nüshayı gören E. Blochet eserin baş tarafında Kanuni Sultan Süleyman için övgü dolu ifadelerin bulunduğunu belirtmektedir³³. Yukarıda da değinildiği üzere birinci cildin Süleyman Peygamberin ölümü ile tamamlandığı, bu ikinci cilde de Keykubad padişahlığı ile başladığı ifade edilmektedir. Bunu müteakip yazmanın son varacağı olan 213a'da, üçüncü cilde Hazret-i Muhammed'in doğumu ile başlayacağını söylemektedir³⁴.

Matrakçı Nasuh tercümesinin bu üçüncü cildinin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Fatih koleksiyonu 4278 numarada kayıtlıdır. İşte bu nüsha bizim için önemlidir. Zira mevlid hadisesi ile başlayan eserin 504b-538b varakları arasında Türklerin menşei, Gazneliler, Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi zamanında Karacahisar'ın zaptına kadarki olaylar anlatılmaktadır. Önce *Taberî Tarihî*'ni tercüme ederek işe başlayan Nasuh'un -ona da gerekli yerlerde eklemeler yaptıktan sonra³⁵- eserin bittiği yerden devam ederek 1551'e kadar gelen bir Osmanlı tarihi yazma isteğinin evveliyatı bu Karacahisar'ın zabtının anlatıldığı nüshada kendisini göstermektedir. En azından bu kısımda onun tasarladığı tarihe bir başlangıç yaptığını görüyoruz. Bunlara ek olarak Nasuh'un 1533'teki Irakeyn Seferi'ne katıldığını ve 1537'de seferin menzillerini anlatıp resmettiği *Mecmû-ı Menâzil* isimli bir eser kaleme aldığını biliyoruz. Söz

28 *Mecmaü't-Tevârih* ismiyle yapılan tercümenin iki nüshası Avusturya Milli Kütüphanesi'ndedir: Nat. Bibl., Cod. Mixt. 999 ve 1187 numaralar. *Menâzil*, s. 4.

29 Avusturya Nat. Bibl. No. 1187. vr. 4b. *Menâzil*, s. 4.

30 Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, s. 32.

31 Bibliothèque Nationale de France, *Mecmaü't-Tevârih*, No. 50. *Menâzil* s. 6.

32 A.g.e., s. 6.

33 Edgar Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs*, Paris, 1932, s. 21.

34 Yurdaydın, *Menâzil*, s. 6.

35 Bu tashih ve eklemelere bir misal olarak bkz: Yurdaydın, *Menâzil*, s. 5.

konusu eserin varak 1b'sinde görülen “Tevârih-i Âl-i Osmân” ibâresi, Nasuh'un bir Osmanlı tarihi vücuda getirmek niyetinde oluşunun bir diğer göstergesidir³⁶.

Yukarıdan beri verilen etraflı bilgileri şu şekilde toparlayabiliriz: Nasuh, Kanuni Sultan Süleyman'ın cülusunu müteakip *Taberî Tarihi* olarak bilinen eseri tercüme etmeye başlamıştır. Bu tercümenin üç cilt halinde olduğu anlaşılmaktadır. Matrakçı Nasuh söz konusu tercümeyle *Mecmaü't-Tevârih* adını vermiştir ve tercümede gerekli gördüğü yerlere eklemeler yapmıştır. Birinci cilt -ki buna dair iki nüsha Avusturya Milli Kütüphanesi'ndedir- Süleyman Peygamberin vefatı ile son bulmaktadır. İkinci cilt -Fransa Milli Kütüphanesi'ndedir- Keykubad devrinden Nuşirevan zamanına; yani 578'e kadar gelmektedir. Bu cildin sonunda, üçüncü cildi Hazret-i Muhammed'in doğumu ile başlatacağını belirtir. Üçüncü cilt de Süleymaniye Ktp. Fatih 4278 numarada kayıtlıdır. Burada *Taberî Tarihi* tercümesi son bulmakta ve Nasuh'un ilaveleri kısmı başlamaktadır. Türklerin menş'inden ve diğer Türk devletlerinden bahsettikten sonra varak 535b'den 538b'ye kadar Osmanoğullarını anlatmıştır. Önemli bir nokta olarak şunu da söylemek gerekir ki üçüncü cildin sonlarında bahsi geçen Türklerin kökeni, diğer Türk devletlerinin muhtasar tarihi ve Osmanoğullarının zuhuru aynı zamanda *Tarih-i Âl-i Osmân (Rüstem Paşa Tarihi)*'nin başlarında da tekrar edilmektedir.

2. Mecmaü't-Tevârih'in Farklı Bir Versiyonu Olarak Câmîü't-Tevârih ve Rüstem Paşa ile Matrakçı Nasuh'un İlişkisi

British Museum'da kayıtlı olan bir eser³⁷ Nasuh'un Taberî Tercümesi olan *Mecmaü't-Tevârih* ve *Tarih-i Âl-i Osmân* ile yakından ilgilidir. Nüshayı gören Hüseyin G. Yurdaydın söz konusu eser hakkında özetle şu tespitlerde bulunmuştur:

British Musesum'da üç cilt halinde bulunan bu eser 430 varaktır. Aslında Nasuh'un *Taberî Tarihi* tercümesinin ilk cildine ait nüsha durumundadır. Fakat bu kez eserin ismi *Mecmaü't-Tevârih* değil, *Câmîü't-Tevârih*'dir. *Câmîü't-Tevârih* içerik bakımından *Mecmaü't-Tevârih*'in aynen tekrarı olmasına rağmen, dilinin daha sâde bir hususiyet taşıması dikkat çekmektedir. İki eser arasındaki diğer önemli fark ise yazılış tarihleridir. Önceden de değindiğimiz gibi *Mecmaü't-Tevârih* Kanuni'nin tahta cülusunu müteakip hazırlanmaya başlanmıştı. Buna mukabil *Câmîü't-Tevârih*'in yazılışı Rüstem Paşa'nın teşvikleriyle 1551 senesindedir. Yazmanın ilk cildinin girişinde “Lu'bet-i matrâkda iştiḥâr bulan Nasûh...” ifadesi

36 *Menâzil*, s. 6. İleride *Menâzil-i Sefer-i Irakeyn* ile *Tarih-i Âl-i Osmân* mukayese edilecektir.

37 Yurdaydın'ın belirttiğine göre *Câmîü't-Tevârih* adını taşıyan eser British Museum Or. 12.879 numarada kayıtlıdır.

vardır ki Nasuh bu kez matrak oyunundaki şöhreti ile takdim olunmaktadır. Ayrıca kitapta Rüstem Paşa için de övücü ifadeler yer verilmektedir. Burada önemli olan bir diğer husus, Nasuh'un *Taberî Tarihi* tercümesini bitirdikten sonra Oğuz Han'ın evlat ve ensâbindan başlayarak Cengizogulları, Selçuklular, Osmanlılar ve son olarak da h.957/m.1551 yılına kadar gelen Kanuni devrinin anlatıldığı bir tarih yazdığıdır. Bu ifade de Nasuh'un kendi zamanına kadar uzanan bir Osmanlı tarihi kaleme aldığını ispatlamaktadır³⁸. Ayrıca müellif, eserin başında kendi yaşadığı devirler hariç, önceki kısımları yazarken “târih-i muhtâr” ve diğer tarihlerden istifade ettiğini belirtmektedir. Yurdaydın “Târih-i Muhtâr” terkiibini henüz nüshaları bulunamayan bir eser olarak anlamıştır³⁹. Fakat bize göre söz konusu tamlama, yazılmış muayyen bir eseri ifade etmeyip; “seçilmiş tarih kitapları” anlamında kullanılmıştır. Zira aynı terkibe *Târih-i Âl-i Osmân*'ın varak 1b'sinde de tesadüf ediyoruz. “Tevârih-i muhtarda eydür ki...”⁴⁰ ifadesiyle başlayan metin, yukarıda verdiğimiz anlamı kuvvetlendirmektedir. Kısaca Nasuh, 1520 yılında *Mecmaü't-Tevârih* ismiyle yaptığı *Taberî Tarihi* tercümesinin birinci cildini, otuz yıl kadar sonra 1551 senesinde bu kez *Câmiü't-Tevârih* adıyla; fakat muhtasar ve daha sâde bir dille Rüstem Paşa için hazırlamıştır⁴¹.

Câmiü't-Tevârih'in Nasuh tarafından Rüstem Paşa'ya atfen kaleme alındığı anlaşıldıktan sonra bu noktada Paşa ile Nasuh arasındaki münasebete işaret eden bir eserden daha bahsetmek yerinde olacaktır. Bu eser, Kanuni'nin 1548-1549 II. İran Seferi münasebeti ile kaleme alınmıştır ve müellif yine Nasuh'tur⁴². Eserin başında müellif, Sultan Süleyman'ın h.926/m.1520 yılındaki cülusundan 1547 yılına kadar on gazâsını yazdığını belirtmektedir⁴³. Ancak Nasuh bu kez eseri Rüstem Paşa'nın teveccühünü kazanmak için yazdığını söylemektedir. İfade şu şekildedir: “...ol vezîr-i nâm-dâr ve müşîr-i âlî-mikdârün hüsn-i iltifât-ı bî-gâyeti sâye-perver olması ümîdiyle...”⁴⁴ Söz konusu yazmayı Matrakçı Nasuh'un Kanuni Sultan Süleyman devrini etrafı olarak anlattığı *Süleyman-nâme*'lerinden biri olarak değerlendirebiliriz. Burada yalnızca II. İran Seferi anlatılmaktadır. Ayrıca Orta Asya'nın Sünnî hükümdarlarına

38 *Menâzil*, s. 21.

39 Hüseyin. G. Yurdaydın, “Matrakçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler”, *Belleten*, C.XXIX, S. 114, s. 348.

40 Viyana nüshası, vr. 1b.

41 *Menâzil*, s. 21.

42 Eser, Marburg, Staatsbibliothek'te Hs. Or. Oct. 955 numarada kayıtlıdır. Yazma için bkz: Barbara Flemming, *Die Türkische Handschriften*, Wiesbaden, 1968, s. 113.

43 *Menâzil*, s. 20.

44 A.g.e., s. 20.

gönderilmiş bazı mektup sûretleri de vardır⁴⁵. Eserin yukarıda ilk olarak zikrettiğimiz *Câmiü't-Tevârih*'ten hemen önce yazıldığı anlaşılmakta, hatta Nasuh'un eseri paşaya takdimde muvaffak olup böylelikle *Câmiü't-Tevârih*'e başladığı fikri hatıra gelmektedir. Rüstem Paşa ile Matrakçı Nasuh'un münasebetleri bağlamında son olarak şu da söylenebilir: II. İran Seferi'nin anlatıldığı Marburg nüshasının başında belirtildiği üzere Rüstem Paşa ile Nasuh arasında iyi bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca Yurdaydın, Safevi hükümdarı Şah Tahmâsb'ın kardeşi Elkas Mirza'nın İstanbul'a gelişi münasebetiyle Rüstem Paşa ile Mirza'nın huzurunda Nasuh'un türlü matrak ve silahşörlük oyunları sergilediğini söylemektedir⁴⁶. Herhangi bir isim zikredilmese de *Târih-i Âl-i Osmân*'da bu tarz bir gösterinin anlatıldığı tespit edilmiştir⁴⁷. Diğer yandan arşivdeki bir belge de bu durumu teyit etmektedir. Gösteriden sonra Nasuh'a terakki de verilmiştir⁴⁸. Zaten Nasuh'un kendi zamanında silahşörlüğe dair nam salmış biri olduğunun bir diğer göstergesi h.936/m.1529 senesinde Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğünlerinde yaptığı gösteridir. Devrin tarihçilerinden Celalzâde bu hadiseyi anlatırken Nasuh'un ismini bizzat zikretmekte ve kendisinden "Üstad" olarak bahsetmektedir⁴⁹. Buna mukabil Nasuh, Kanuni devrini etrafıca anlattığı *Süleyman-nâme*'sinin birinci bölümünün varak 169a ve 170b'sinde kendisinden düğün münasebetiyle ismen bahsetmez⁵⁰. Aynı şekilde üzerinde çalıştığımız eserde de kendine dair bir bilgi mevcut değildir⁵¹.

45 A.g.e., s. 20

46 A.g.e., s. 21.

47 "...germiyyet-i ziyâfet ve cem'iyet-i işret esnâsında dilâverân-ı cenk-cüy ve mübârizân-ı sâ'ika-hüy lu'bet-bâzlardan gürz-girân ve nîze-i cân-sitân ve tîr-i tîz-nîşân ve debûz-ı şemşîr-i hünfeşân kerr ü ferr ile dürlü dürlü hünerler arz idüp ziyâfet ehline bir veche inşirâh-ı hâtır oldu ki beşâsetden felekler raksa girüp sâz-ı pür-sûzlara mihrlle mâh ellerinde dâ'ire tutarlardı." Metinde vr. 248b.

48 BOA, K.K defter No. 208, s. 138. "Rüstem Paşa hazretlerinin sa'adet-hânelerinde Elkâs Mirzâ[ya] ziyâfet olduğu günde silahşörlük edenlerdir: Matrakçı Nasuh, iki [akça] terakkî." İlk kez Erhan Afyoncu tarafından tespit edilen kayıt daha sonra Davut Erkan tarafından bir makalede zikredilmiştir. Davut Erkan, "Matrakçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 37, İstanbul, 2011, s. 185.

49 ...ve matrakçıların pehlivânı, dilîrlik arsasının hüderdânı, erlik pişesinin arslanı, sürürlük gevherinin kaplanı, dilâverlik meydanının çâbü-k-süvârî Üstâd Nasuh ki zamânında ferid olup fenninde sâhib-i fütûh, merdânelik kalıbında cân, şehbâzlık teninde rûhdur. Celâl-zâde, *Tabakatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, Viyana, Nat. Bibl., No.H.O. 31, vr. 136a.

50 ... Sultân Mustafa ve Sultân Muhammed ve Sultân Selim sünnet itmek için sene dokuz yüz otuz altı Zil'ka'desinin onunda evkât-ı şerife ve sâ'at-ı münîfde ol hususun etemmisine mübâşeret-i tâm ve hüsn-i ikdâm gösterüp, ol cem'ün işâreti zemîn-i rezmine müştehir ve ol hatene beşâreti hatâ vü hutana münteşir olup At Meydânı'nda yigirmi gün mikdârı cem'iyetler ve âli ziyâfetler olup itmâm buldu. Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 169a-170b.

51 ...ve andan sonra hudâvendgâr hazretleri şehzâdeleri için düğün tedârük eyleyüp cem'î-i ümerâyı okıyup azîm ziyâretfer eyledi. Sultân Mustafâ'yı ve Sultân Muhammed'i ve Sultân Selim'i sünnet idüp yigirmi gün gece ve gündüz acâyib ü garâyib temâşâlar olup konukluklar oldu. Metinde vr. 203.a

3- *Tārīh-i Āl-i Osmān* ile Matrakçı Nasuh'un Eserleri Arasındaki İlişki

Bu kısımda *Tārīh-i Āl-i Osmān* (*Rüstem Paşa Tarihi*) ile Nasuh'un kaleme aldığı eserler arasındaki ilişki ele alınacaktır. Nüshalar hakkında bilgi verdiğimiz bir önceki bölümde belirtildiği üzere *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın Sultan II. Bayezid devrine kadar olan kısımları -yaklaşık 153 varak- hazırlanırken XV. asır müverrihlerinden olan Neşrî'nin *Cihān-nümā's*ı'ndan veya her ikisinin de müştereken mehzaz kabul ettikleri bir eserden önemli derecede istifade edilmiştir. Diyebiliriz ki *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da II. Bayezid devrine kadar olan kısım bazı kelime ve cümle farklılıklarıyla *Cihan-nümā* ile neredeyse aynıdır. Her iki eser arasındaki yakınlık ileride başka bir başlık altında değerlendirileceğinden burada yalnızca eserin II. Bayezid devrinden sonrası hazırlanırken hangi eserlerden yararlandığını göstereceğiz.

3a) Nasuh'un *Tārīh-i Sultān Bāyezīd* ve *Sultān Selīm* ile Minyatürlü *Tārīh-i Sultān Bāyezīd* İsimli Eserleri ve *Tārīh-i Āl-i Osmān* İle Olan Münasebetleri

British Museum'da Sultan II. Bayezid ve Yavuz Selim devirlerini anlatan bir yazmanın⁵² Nasuh'a ait olduğu Yurdaydın tarafından tespit edilmiştir. Nasuh'un Kanuni devrine kadar hazırladığı Osmanlı tarihinin bu iki padişah dönemini ihtiva eden yazmayı tedkik etme fırsatı bulduk. Tek cümleyle belirtmek gerekirse, söz konusu 190 varaklık eser, konu bütünlüğü bakımından *Tārīh-i Āl-i Osmān* ile tam bir uyum hâlinindedir. Şu farkla ki yazma, Nasuh'un kaleme aldığı diğer eserler gibi tumturaklı ve musanna bir dile sahiptir. Öte yandan eser, Nasuh'un kısımlar hâlinde mevcudiyetinden haberdâr olduğumuz "*Süleyman-nâme*"leri ile benzer üsluptadır. Çoğu zaman kullandığı terkip ve bağlaçlar bile benzerlik arz eder. II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim devirlerinin anlatıldığı bu yazmadaki müktesebâtın, bir görüş olarak *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da ihtisar edilmiş şekilde yer aldığını da tespit ettik. Bu husus Nasuh'un *Tārīh-i Āl-i Osmān* müellifi olduğu görüşünü kuvvetlendiren ilk delildir.

Yazmanın zahriyesinde "Kitāb-ı haber-i cülūs-ı Sultān Bāyezīd Hān ber-serīr-i saltanat fī hādī ve işrīn şehir-i Reb'ī'l-evvel sene 886" yazılıdır. Yavuz Sultan Selim'in tahta cülusu ise şu başlıkla verilmektedir: "Zıkr-i cülūs-ı Sultān Selīm Hān ber-serīr-i saltanat ve itā'at-ı ümerā be-emr-i cihān-mutā." Eserde II. Bayezid devrinin önemli bir kısmını Şehzade Selim'in babası ve kardeşleriyle yaptığı saltanat mücadelesi teşkil etmektedir ki aynı husus *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da 161b'den Selim'in tahta oturduğu 167a'ya kadar benzer şekilde devam etmektedir. Padişah ile oğlu ara-

52 Eser için bkz: *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm*, British Museum, Or. Dem. 23.586.

sındaki haberleşmeler, görüşmeler, Mevlana Nureddin'in Yavuz'u teskin etmek için kendisine gönderilmesi⁵³, ardından Sultan II. Bayezid'in tahttan ferâgat edip yerini oğluna bırakması gibi hadiselerin hepsi hem Nasuh'un eserinde hem de *Târih-i Âl-i Osmân*'da zikredilmektedir. Hadiseler kronolojik ve içerik olarak aynıdır; fark yalnızca kullanılan üslup ve tercih edilen lisandadır. Bir de bu eserde sık sık manzumelere yer verilmektedir. *Târih-i Âl-i Osmân*'da ise manzumeler oldukça azdır.

Yavuz Sultan Selim devrine bakıldığında yine her iki eserde de tam bir bütünlük ve benzerlik karşımıza çıkmaktadır. Hatta hadiselerin birbirini takip ediş sırasına kadar bu ilişki devam etmektedir. Fakat bazı hadiseler Bayezid ve Selim devirlerinin anlatıldığı eserde daha etraflı ele alınmaktadır. Örneğin Sultan Bayezid'in Dimetoka için yola çıkışı ve yolda vefat edişi *Târih-i Sultan Bâyezid Hân ve Sultân Selîm Hân*'da ayrı bir başlık altında anlatılmaktadır⁵⁴. Cülusu müteakip devlet erkânının Yavuz'a bağlılıklarını arz ettikleri kısım aşağıda da görüleceği üzere hemen hemen her iki eserde de aynıdır:

Târih-i Âl-i Osmân

Sene-i mezbûre rebî'ü'l-âhirinün evâylinde sâbikan irsâl olınan hükm-i şerif muktezâsınca mecmû'-i Rûmili beğleri atebe-i ulyâya gelüp vüsûl buldılar. Dahi her birine avâuf-i hüsvâniden sancakları artup inâyet-i bî-gâyete mazhar vâkî' olmağla her biri hizmet kemerin şemşîr-vâr iki yerden bağlayup Sultân Selîm Hân'un yolında cân ü baş oynamağa sâbit-kadem oldılar.

Metinde vr. 167b-168a.

Târih-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm

Rebî'ü'l-âhirinün evâylinde sâbıkâ irsâl olan hükm-i şerif-i âli-şân mücebince cümle Rûmili beğleri atebe-i ulyâya gelüp cebîn-i ubûdiyyeti zemîn-i tazarru' ve inâbet üzre vaz' idüp avâuf-i hüsvâniden sancakları artup inâyet-i bî-gâyete mazhar vâkî' olmağla her biri hizmet kemerin şemşîr-vâr miyânlarına iki yerden bağlayup âyîne-i hâtırların sırr gibi gerd-i tegayyürden mücellâ vü musakkâ eylediler. Hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr hazretlerinin yoluna alem gibi sâbit-kadem olup...

Târih-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm, vr. 97b

Nasuh'un *Târih-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm*'inde Yavuz Selim'in Mısır fethi hazırlıkları varak 140b'den itibaren başlamaktadır. Aynı husus *Târih-i Âl-i Osmân*'da varak 176a'ya karşılık gelmektedir. Yine her iki eserde de benzerlikler karşımıza çıkmaktadır. Hazırlıklara başlanırken Şehzâde Süleyman'ın Edirne'de kâim-makâm bırakılması, Pîr Mehmed Paşa ve Rumeli defterdarı Şemseddin'in İstanbul emniyet ve âsâyişi için görevlendirilmesi ve ardından Veziriazam Sinan Pa-

⁵³ Metinde 161b.

⁵⁴ *Târih-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm*, vr. 93b. "Zıkr-i azîmet-kerden-i Hazret-i Hudâvendgâr Sultân Bâyezid-i nâm-dâr be-cânib-i Dimetoka."

şa'nın serasker tayin edilerek Elbistan'a gönderilmesi hem eserde⁵⁵ hem de *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da⁵⁶ yer almaktadır. Yavuz Sultan Selim'in Rodos için bir sefer hazırlığı içinde oluşu, bunun akabinde seferden feragat ederek Edirne'ye teveccühü de her iki eserde benzer şekillerde geçmektedir⁵⁵.

Hülāsâ her iki eserdeki kronolojik benzerlik ve hadiselerin anlatılış şekli birbirinin aynıdır. Benzer durum başka bir müstakil eser hüviyetinde Nasuh'a ait olan minyatürlü *Tārīh-i Sultân Bâyezîd* için de geçerlidir. Bu eser yalnızca II. Bayezid devrine münhasırdır ve farkı, içerisinde minyatürlere yer verilmiş olmasıdır. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan kısmında mevcut olan eser⁵⁸ satır satır az önce tedkiki yapılan British Musuem'daki *Tārīh-i Sultân Bâyezîd ve Sultân Selīm*'in ilk kısmıyla aynıdır. Bu ayniyet II. Bayezid devrinin anlatıldığı kısım boyunca devam etmektedir. Minyatürler ise Mora ve sair fethedilen kalelerin tasvirinden ibarettir. Bu itibarla minyatürlü *Tārīh-i Sultân Bâyezîd* ile *Tārīh-i Âl-i Osmân* arasındaki ilişki, British Museum'daki nüshada olduğu gibidir.

Tekrar *Tārīh-i Sultân Bâyezîd ve Sultân Selīm* isimli esere dönecek olursak, Yavuz Sultan Selim dönemi hâdiselerinin nihayet bulduğu yerde, varak 186b'den itibaren "Matla'-i dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân ve Gaza-nâme firistâden-i sudûr-ı dīvân, taleb-kerden-i ü berây-ı nişesten ber-serîr-i sâhib-kırân" başlığı ile Kanuni devri hâdiseleri anlatılmaya başlanmış; fakat biraz sonra eser nihayete ermiştir. Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan *Süleyman-nâme*'nin⁵⁹ başlangıcı az önceki başlıkla örtüşmektedir. Yani başlıktan itibaren 186b-191b arasındaki kısımlar, *Süleyman-nâme*'nin başındaki kısımlar ile birebir aynıdır. Bu durum da Nasuh'un genel bir Osmanlı tarihine devam etmek istediğini göstermektedir.

Bu bölümü toparlayacak olursak, *Tārīh-i Sultân Bâyezîd ve Sultân Selīm* isimli eser, *Tārīh-i Âl-i Osmân*'ın aynı padişahların anlatıldığı kısımlarıyla konu, hadiseleri ele alma ve kronolojik süreklilik bakımından benzerlik göstermektedir. Aralarındaki tek fark, *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da daha sade bir üslup kullanılması ve

55 A.g.n., vr. 140b-141a.

56 Metinde vr. 176a.

57 Bu husus *Tārīh-i Sultân Bâyezîd ve Sultân Selīm*'de şöyle mevcuttur: "...asker ve azeb ve kürekçiler cem' olup zıkr olan kürekçiler ve azebler donanma gemilerine tevzî olup müretteb ü mükemmel lâzım olan mühimmâtlar görölüp tamâm olduktan sonra zıkr olan kal'anun fethi âyine-i takdîrde sûret-i te'hîrde müşâhede olunmağın sâhib-kırân-ı devrân ve kutb-i dâire-i zamân hazretleri kürekçiye ve âlâtçıya destûr virüp seferden ferâgat eylediler." vr. 185a.; Buna mukabil *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da aynı hâdisi şöyle geçmektedir: "...cemî'-i umûr-ı sefer hâzır olup görüldükde azeb ve kürekçi gelüp gemilere girecek mahalde girü ol gazâ Sultân Selīm'e müyesser olmayup gelen kürekçiye ve azebe icâzet virilüp ol sefer-i hümayûn te'hîr olundu." Metinde vr. 185b-186a.

58 TSMK Revan No. 1272.

59 TSMK Revan 1286 numarada kayıtlı bu eser 302 varak olup h.926-944/m.1520-1537 yılları arasındaki olayları ihtiva etmektedir.

gerekli görülmeyen ayrıntıların esere dahil edilmemesidir. Ayrıca Nasuh'un üslup özelliği olarak sayabileceğimiz mensur yazıları manzumelerle kesme, *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm*'de de karşımıza çıkmaktadır. Binaenaleyh *Tārīh-i Āl-i Osmān*'a söz konusu manzumeler alınmamıştır.

Nasuh'un bizatihi idrak etmeye başladığı II. Bayezid devrinden Kanuni devrinin 1551'ine kadar orijinal bir Osmanlı tarihi kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Bu eserler dünya kütüphanelerinde parçalar hâlinde bulunmakta ve âdeta bir yapboz gibi birbirlerini tamamlamaktadır. Bu itibarla *Süleymān-nāme* olarak adlandıracağımız muhtelif parçalar hâlindeki eseri *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm*'in bir devamı olarak kabul etmek gerekmektedir. Öyleyse Nasuh'un muhtelif eserlerinde 1551'e kadar uzanan bir Osmanlı tarihi kaleme aldığını belirtmesi bir hakikat olarak ortaya çıkmaktadır.

Bundan sonra Nasuh'un Kanuni devrini anlattığı *Süleyman-nāme*'si ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* arasındaki yakınlık incelenecektir.

3b) Nasuh'un Süleyman-nāme'si ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki

Matrakçı Nasuh'un *Mecmaü't-Tevārih* ismiyle tercüme ettiği ve Süleymaniye Ktp. Fatih nüshasının sonunda Ertuğrul Gazi'nin Karacahisar'ı zabtetmesine kadar getirdiği eserini daha da ilerletmek istediği önceki kısımlarda belirtilmişti. Nihayet II. Bayezid ve I. Selim devirlerini anlattığı müstakil eser de biraz önce kritik edilmişti. Fakat Karacahisar'ın zaptından II. Bayezid devrine kadarki olayların anlatıldığı ve Nasuh'a ait olduğu bilinen müstakil bir eser henüz tespit edilememiştir. Fakat böyle bir tarih yazmış olabileceği *Süleyman-nāme*'nin birinci kısmının varak 50b'sinde geçen "...tafsil sābikā Sultan Muhammed emāretinde tahrir olunmuşdur..."⁶⁰ ifadesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu cümle bizi, Nasuh'un Ertuğrul Gazi zamanından Fatih devrinin sonuna kadar bir tarih yazdığı, fakat nüshalara henüz ulaşamadığı düşüncesine sevk etmektedir.

Sultan Selim devrinden sonra Matrakçı Nasuh'un 1520'den 1551'e kadar uzanan ve yalnızca Kanuni devrini anlattığı *Süleyman-nāme*'si karşımıza çıkmaktadır. Bu eser parçalar hâlinde muhtelif kütüphanelerde bulunmaktadır. Altı parça hâlinde olan eser üzerine ilk tespitleri yapan Hüseyin G. Yurdaydın, daha önce anonim olarak bilinen bu nüshaların aslında Nasuh'a ait olduğunu tespit etmiştir⁶¹. *Süleyman-nāme* parçaları ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* arasındaki ilişkiye geçmeden önce söz konusu *Süleyman-nāme*ler hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

60 Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 50b.

61 Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, s. 38-48.

3b.1. Matrakçı Nasuh'un Muhtelif Parçalar Hâlinde Olan Süleyman-nâme'sinin Nüshaları⁶²¹

• Matla'-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân: Süleyman-nâme'nin ilk kısmı olan bu eser Kanuni saltanatının 1520-1537 yılları arasını ele almaktadır. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan kısmında kayıtlı olan nüsha 302 varaktır⁶³. Davut Erkan tarafından I. İrakeyn Seferi bölümü hariç tutularak yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır⁶⁴.

• Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn başlığı altında müstakil olarak ele alınabilecek bu bölüm aslında *Süleyman-nâme*'nin Revan kısmındaki birinci bölümün içerisinde mevcuttur. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde minyatörlü bir nüshası vardır⁶⁵. *Mecmû'-ı Menâzil* adıyla da bilinmektedir. Kanuni'nin h.940-942/m.1533-1535 yıllarında gerçekleşen İrakeyn Seferi'ni yol üzerindeki menzil ve konaklarıyla anlatmaktadır. 1537'de padişaha sunulmak üzere kaleme alınmıştır. Bu eser Hüseyin G. Yurdaydın tarafından hazırlanarak tıpkıbasımıyla birlikte ilk olarak 1976'da Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır⁶⁶.

• Fetihnâme-i Karaboğdan: Süleyman-nâme'nin ikinci bölümü olarak değerlendirilebilecek bu eser, Kanuni'nin h.945/m.1538 senesinde çıktığı Karaboğdan Seferi'ni anlatmaktadır. Topkapı Sarayı'nda kayıtlı bulunan yazma, Nasuh'un kendi elinden çıkmıştır⁶⁷.

• Târih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstonilbelgrad: 1542-1543 yılları arasındaki fetihleri konu alan eser 143 varak olup nüshaları mevcuttur⁶⁸. Söz konusu eser ısrarla Sinan Çavuş'a atfedilmişse de aslında Nasuh'a ait olduğu Yurdaydın tarafından tashih edilmiştir⁶⁹.

62 Matrakçı Nasuh'un eserleri için bkz. Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul, 2018, s. 14-15, 34, 37-38.

63 TSMK, Revan No. 1286.

64 Davut Erkan, *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-nâmesi (1520-1537)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2005.

65 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 5964.

66 Nasühü's-Silâhî (Matrikçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultân Süleymân Hân*, haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara, 1976. Eser 2004 senesinde TTK tarafından yeniden basılmıştır.

67 TSMK Revan, No. 1284/2.

68 TSMK Hazine, No. 1608.; Hekimoğlu Ali Paşa No. 700.; Avusturya Milli Kütüphane No. 1003.

69 Söz konusu eser Sinan Çavuş adına iki kez basılmıştır. Sinan Çavuş, *Târih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrad*, ed. Tülay Duran, İstanbul, 1987. İkinci baskı için bkz: A.g.e., İstanbul, 1998. Bu konu hakkında bkz: Yurdaydın, Matrakçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", *Belleten*, C.XXIX, S. 114, s. 346-347.

- Nasuh'un h.955-956/m.1548-1549 *İkinci İran Seferi* münâsebetiyle Rüstem Paşa'nın teveccühüne nâil olabilmek için yazdığı eser daha önce zikrolundu⁷⁰.
- *Süleyman-nâme*'nin altıncı ve son kısmı olarak alabileceğimiz *Süleyman-nâme*'nin Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 379 numarada mevcut olup h.950-958/m.1543-1551 tarihleri arasını anlatmaktadır. Müsvedde durumunda olup 185 olan eser Sinan Çukuryurt⁷¹ ve Ahmet Toklucu⁷² tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

Yukarıda ismi geçen *Süleyman-nâme* parçalarından başka yalnızca 1539-1541 tarihleri arasındaki vak'aları anlatan kısma şimdilik tesadüf edilmemiştir. Bununla birlikte verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere Matrakçı Nasuh tarafından Kanuni devrini anlatan ve 1551'e kadar uzanan bir Osmanlı tarihi yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan sonra adı geçen eserler ile *Târih-i Âl-i Osmân* arasındaki münâsebe geçebiliriz.

3b.2. Süleyman-nâme'nin 1520-1537 Yıllarını İhtiva Eden Birinci Bölümü ile Târih-i Âl-i Osmân Arasındaki İlişki

Bu mukayesede de öne çıkan husus, daha önceden yapılan *Târih-i Sultân Bâyezîd ve Sultân Selîm*'deki karşılaştırmadan çok farklı değildir. Hadiseler her iki eserde de kronolojik olarak birbirini takip etmektedir. Yeni padişahın İstanbul'a vusul bulduğu günün akabinde babası Sultan Selim'in cenazesi payitahta getirildiğinde iki eser de bu manzarayı benzer teşbihlerle tasvir etmektedir. Ardından yapılan ilk icraat Cafer Ağa'nın idam edilmesidir⁷³. Bu hadiseyi müteakip Canberdi Gazali'nin isyan haberi İstanbul'a ulaşmakta ve Ferhad Paşa kumandasında yollanan birlik bu isyanı ber-taraf etmektedir. Her iki eserde de anlatılan mevzular ana hatlarıyla aynıdır. Fakat *Süleyman-nâme* söz konusu devri anlatan müstakil bir eser olması hasebiyle üslup ve ayrıntı bakımından tabii olarak daha hacimlidir. Örneğin Canberdi isyanını ele alacak olursak, *Târih-i Âl-i Osmân*'da mezkûr isyan yaklaşık bir sayfa ile geçiştirilirken⁷⁴ *Süleyman-nâme*'de aynı mesele müstakil bir başlık altında musanna ve tumturaklı bir lisanla anlatılmaktadır. İsyandan önce bölgedeki ahval ve Canberdi'nin teşebbüsleri, Ferhad

70 Bu eserde bkz: "Mecmaü't-Tevârih'in Farklı Bir Versiyonu Olarak Câmiü't-Tevârih ve Rüstem Paşa ile Matrakçı Nasuh'un İlişkisi" başlığı.

71 Sinan Çukuryurt, *Matrakçı Nasuh Süleyman-nâme (1a-95b)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2003.

72 Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-nâmesi (96a-185b)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.

73 Metinde vr. 188a.; Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 12b-13a.

74 Metinde vr. 188b.

Paşa ve diğer kuvvetlerin olay yerine nasıl intikal ettikleri, iki ordunun karşılaşması gibi olaylar daha ayrıntılı ele alınarak varak 13a-36a arasında sadece bu isyan işlenmektedir. Yine bunu müteâkip padişahın Belgrad üzerine düzenlediği sefer-i hümayun her iki tarihte de müstakil başlık altında ele alınmıştır. Burada sefer boyunca gerek paşalar gerekse de padişahın refakatinde alınan kaleler her iki eserde benzer olarak art arda anlatılmaktadır.

Fethi müteâkip her iki eserde zikredilen vefat haberi, *Tārīh-i Âl-i Osmân*'daki Kanuni döneminin Nasuh'un *Süleyman-nâme*'sinin bir özeti ve sadeleştirilmesi mâhiyetinde olduğunu ispatlar niteliktedir. Söz konusu haber, Kanuni'nin oğulları Şehzade Murad ve Şehzade Mahmud'un vefatlarıdır. *Süleyman-nâme*'de bu haber "Haber-i vefât-ı şehzâdegân-ı Sultân Murâd ve Sultan Mahmûd tâbe serâhümâ"⁷⁵ biçiminde *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da ise "Vefât-ı Sultân Murâd ve Sultân Mahmûd"⁷⁶ şekliyle müstakil birer başlık altında ele alınmaktadır.

Macaristan'a düzenlenen seferlerden sonra Anadolu'da çıkan bazı isyanlar her iki eserde de müstakil başlıklar altında anlatılmıştır. *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da "Hurûc-ı Bozoklu"⁷⁷ olarak verilen başlık, *Süleyman-nâme*'de "Haber-i Hurûc-ı Celâli-i Bozok"⁷⁸ olarak gözükmektedir. Mesele her iki eserde de aynen işlenirken aralarındaki fark; teferruat, manzum parçalar ve üslup bakımındandır. Bu iki isyanın hemen ardından Kalender Şah isyanına⁷⁹ yer verilmesi, 1529'da Şehzade Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğünleri⁸⁰, Kanuni'nin Alaman seferi⁸¹ *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da taslak, başlıklandırma, verilmek istenen mâlumat noktalarından *Süleyman-nâme*'nin bir muhtasarı olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

3b.3. Nasuh'un Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn (Mecmû'-ı Menâzil) Eseri ile *Tārīh-i Âl-i Osmân* Arasındaki İlişki

Daha önce de belirtildiği gibi Nasuh, 1533 senesinde Osmanlı Devleti'nin Safeviler üzerine düzenlediği ve literatürde Irakeyn olarak bilinen sefere iştirâk etmiştir. Onun bu iştirâki gayet istifadeli geçmiş ve nihayet h.944/m.1537 yılında orduyla beraber konaklanan menzil ve ziyaret edilen mahalleri *Beyân-ı Menâzil-i*

75 Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 45b.

76 Metinde vr. 190a.

77 Metinde vr. 201a.

78 Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 134a.

79 Metinde vr. 201b.; Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 140a.

80 Metinde vr. 203a.; Erkan, a.g.t., metin kısmı vr. 169b-170a.

81 Aynı yer.

Sefer-i Irakeyn (Mecmû‘-ı Menâzil) adlı eserinde mensur olarak anlatmış, diğer taraftan minyatürler halinde bu yerleri tersim etmiştir. Bu eserde sefer menzillerini ismen görebildiğimiz gibi tasvirler yardımıyla da o havâli hakkında görsel mâlûmata sahip olabilmekteyiz. *Beyân-ı Menâzil*’de Nasuh kendisini “bu fakîr-i bî-pâye ve hakîr-i bî-sermâye gulâm-ı şâhî ve bende-i pâdişâhî Nasûh es-Silâhî eş-şehîr bi-Matrâkî...⁸²” şeklinde tanıtmaktadır.

Mecmû‘-ı Menâzil eserin yazar tarafından konulan ismidir. Zira varak 12b’de yer alan manzume eserin ismini şu şekilde gösterir:

Bu resmi cem‘ iden menzil-be-menzil
Didi adına *Mecmû‘-ı Menâzil*⁸³

Eser *Süleyman-nâme*’nin birinci kısmı içinde yer almaktadır ve *Süleyman-nâme*’de 206b ile 282b arasına tekabül eder. *Târih-i Âl-i Osmân*’da ise Irakeyn Seferi 204b ile 214b arasında anlatılmaktadır.

Gerek Nasuh’un kaleminden çıkan *Mecmû‘-ı Menâzil* ve gerekse de *Târih-i Âl-i Osmân*’da Irakeyn Seferi’nin anlatıldığı bölüm birbirlerinin neredeyse aynıdır. Aralarındaki fark yine üslupta ortaya çıkmaktadır. *Mecmû‘-ı Menâzil* hadiseleri etraflıca işlerken *Târih-i Âl-i Osmân* basit ve özü tercih etmektedir.

Târih-i Âl-i Osmân’da Kanuni’nin sefere çıkma sebebi *Mecmû‘-ı Menâzil*’de sadece birkaç kelime fazlasıyla aynen verilmiştir.

Târih-i Âl-i Osmân

...diyâr-ı Şark’da tebdil-i âyîn-i şerî’at-i Muhammediyye iden re’îs-i ru’ûsü’l-ahmer Tahmâsb Şâh bin İsmâ’îl bin Şeyh Haydar nâm şâh-ı dâll ve mudillün vücûd-ı habîsini safha-i rûzgârdan izâle ve hakk itmesini farz ü lâzım gördüğü ecilden ol şâh-ı gümrâhun kal’ı vü kam’ına ve fesâdı def’ine...

Metinde vr. 204b.

Mecmû‘-ı Menâzil

...diyâr-ı Şark’da tebdil-i âyîn-i şerî’at-i Muhammediyye...re’îsü’l-ru’ûsü’l-ahmer Tahmâsb Şâh bin İsmâ’îl bin Şeyh Haydar nâm şâh-ı dâll ve mudillün vücûdı... safha-i rûzgârdan izâle vü hakk... mühim olduğu ecilden müşârünileyh şâh-ı gümrâhun kal’ı vü def’i için...

**Yurdaydın’ın yayına hazırladığı
Mecmû‘-ı Menâzil metninde vr. 2a-2b.**

Bundan başka Osmanlı ordusu Irak-ı Acem’deki Sultaniye deneni bölgeye gelinceye kadar bulunan menziller her iki eserde de birkaç isim farkıyla aynen verilmektedir:

82 *Menâzil*, Metin kısmı, vr. 4b.

83 A.g.e., 12b.

Tārīh-i Âl-i Osmân

...tertīb-i sāhib-kıran ve āyīn-i cihān-bānī
üzre râyât-ı a'lām-ı İslām-ı zafer-encām ile ol
aradan göçüp * Sa'd-ābād'a * ve Hân Abbās'a
* ve Kend-i Türkmen'e * ve Kara-depe'ye * ve
Miyāne'ye * ve Kaplān[i]ye'ye * ve Serçehān'a
* ve Hân Nikbāy'a * ve Kasaba-i Zengān'a * ve
Sultāniye'ye ...

Metinde vr. 206a.

Tārīh-i Âl-i Osmân'nda Irakeyn Seferi anlatılırken *Mecmū'-ı Menāzil*'in mehaz kabul edildiğine dâir bir diğer örnek de Bağdat'a giren padişahın yaptığı kabir ziyaretlerinde kendisini göstermektedir. Her iki eserden yapacağımız bu son iktibas *Tārīh-i Âl-i Osmân*'ın Nasuh'un eserlerinden hazırlandığını göstermesi bakımından önemli bir delildir. Zira burada ziyaret edilen türbe isimlerinden başka, söz konusu zevât için kullanılan sıfatlar birbirinin aynısıdır:

Tārīh-i Âl-i Osmân

Andan sonra hudāvendgār hazretleri sa'adele mahrüse-i mezbûrede türbe-i şerifleri ziyaret itmeğe niyyet idüp meşāyih-i izām ve sulehā-yı kirāmdan şeyhül-İslām, kutbül-enām Hazret-i Şeyh Abdülkâdir-i Geylānî ve muhaddis-i ehâdisü'n-nebeviyye vâris-i mevârisü'l-Mustafaviyye İmām-ı Muhammedü'l-Gazzālî ve Şeyh Şihâbüddin-i Sühreverdi ve Şeyh Ebû Necmeddin-i Sühreverdi ve Hazret-i Şeyh Sirâcüddin ve Şeyh Muhammedü'n-Nu'mânî ve Şeyh Muhammed Fetevî ve Şeyh Ebu'l-Verd-i Zühhdâ' ve Hazret-i Şeyh Burhâneddin ve Şeyh Fazlân Âbid ve Hazret-i Şeyh İbrâhîm ve Cömerd Kassâb ve Şeyh Remzî-i Affânî ve Kamber Ali ve Ümmü Sitte Gülsüm bint Ali bin Ebî Tâlib ve bint Nâzım Ümmü-Müsâ Kâzım ve sâlik-i mesâlik halvet-hâne-i erba'în Hazret-i Şeyh Zahîrüddin *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in* ziyaretlerine varup hayrât u hasenâtla harâb-âbâdanların âsâr-ı imâretle ma'mûr ve fakir ve sulehâlarının hâtırların envâr-ı tasaddukâtla rûşen ü pür-nûr eyledi.

Metinde vr. 208b.

Mecmū'-ı Menāzil

...Sultaniye'ye varınca vâki' olan menâzil bunlardur:

Sa'd-ābād * Ücân * Hân Abbās * Türkmen kendi * Kara-depe * Miyāne * Kaplaniye * Serçehān * Hân Nikbāy * Kasaba-i Zengān * Sultāniye...

Mecmū'-ı Menāzil vr. 29a.

Mecmū'-ı Menāzil

...Sonra hüdāvendgār-ı gerdün-iktidâr hazretleri sa'adele mahrüse-i mezbûrede ...türbe-i şerifleri meşāyih-i izām ve sulehā-yı kirāmdan şeyhül-İslām, kutbül-enām...Şeyh Abdülkâdir-i Geylānî ve muhaddis-i ehâdisü'n-Nebeviyye vâris-i mevârisü'l-Mustafaviyye... İmām-ı Muhammedü'l-Gazzālî ve ...Şihâbüddin-i Sühreverdi ve... Şeyh Ebû Necmeddin-i Sühreverdi ve... Hazret-i Şeyh Sirâcüddin ve... Şeyh Muhammedü'n-Nu'mânî ve... Şeyh Muhammed Fetevî ve... Şeyh Ebu'l-Verd Zühhdâ' ve... Hazret-i Şeyh Burhâneddin ve... Şeyh Fazlân Âbid ve... Hazret-i Şeyh İbrâhîm ve... Cömerd Kassâb ve... Şeyh Remzî Affânî ve... Kamber-i Ali ve... Ümmü Sitte Gülsüm bint Ali Esedî'l-lâhi'l-Gâlib ve... Ümmü Müsâ Kâzım ve sâlik-i mesâlik-i halvet-hâne-i erba'în Hazret-i Şeyh Zahîrüddin *ridvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in* ziyaretlerine...hayrât u hasenâtla üzerlerine varup harâb-âbâdların âsâr-ı imâretle ma'mûr ve fukarâ-yı bî-iktidâr ve sulehā-yı ibâdet-güzârların hâtırları.. envâr-ı tasaddukâtla rûşen ü pür-nûr eyledi.

Mecmū'-ı Menāzil vr. 48b-52a.

3b.4. Nasuh'un Fetihnâme-i Karaboğdan İsimli Eseri ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 1284/2 numarada kayıtlı bulunan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın h.945/m.1538 tarihindeki Karaboğdan seferini anlatan eserin ismi *Fetihnâme-i Karaboğdan*'dır. Yapılan mukayese neticesinde söz konusu eserin *Tārīh-i Āl-i Osmān* ile büyük ölçüde ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Nasuh'un hattı ile kaleme alınan eserin ferağ kısmında yer alan 23 Cemāziyel-âhîr 945⁸⁴ (16 Kasım 1538) tarihi kitabın tamamlanış zamanını göstermektedir. Bu eser 1520-1537 tarihleri arasını anlatan ve *Süleyman-nâme*'nin birinci kısmı olarak belirtebileceğimiz TSMK Revan 1286 numarada bulunan eserin devamı mahiyetindedir. Çünkü söz konusu birinci kısım şu ifadelerle nihayet bulmaktadır:

*“Eyle olsa padişāh-ı ālem-penāh hazretleriniün dāsītān-ı evveli bu zikr olan Kor-fos seferi ile tamām oldı. Bundan sonra dāsītān-ı sānisi Karabuğdan seferi ile ibtidā olunur inşāallāhu te‘ālā”*⁸⁵

İşte bu bitiş cümlesi *Fetihnâme-i Karaboğdan* isimli eserin *Süleyman-nâme*'nin ikinci kısmı olduğunu göstermektedir. Bu durum açıklık kazandıktan sonra *Fetihnâme-i Karaboğdan* ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* arasındaki münasebete geçebiliriz.

Kanuni'nin Karaboğdan Seferi, *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da “Teveccüh-i Sultān Süleymān be-cānib-i Karaboğdan”⁸⁶ başlığı altında verilmektedir. *Fetihnâme*'de ise varak 216b ile 218b arasında bu sefer anlatılmaktadır. Her iki eserde de benzer ifadeler yer almaktadır. Mesela padişahın sefere çıkış sebebi ve hazırlık safhası her ikisinde aşağıdaki gibi verilmiştir. Sağ sütunda üç nokta ile boş bırakılan yerler, şahısların sıfatları için seci sanatına uygun olarak kullanılan kelimelere aittir. Nasuh'un *Süleyman-nâme*'sinde tabii olarak karşımıza çıkan bu tür bir üslup *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da daha sâde bir şekilde tezâhür etmektedir. *Fetihnâme-i Karaboğdan*'dan müsecca ve musanna üslubu tamamlayan bu sıfatları kaldırdığımız zaman metnin aynısının *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da birebir şekilde yer aldığı görülecektir:

84 TSMK Revan, *Fetihnâme-i Karaboğdan*, No. 1284/2 vr. 122a

85 Erkan, a.g.t., Metin kısmı vr. 302b.

86 Metinde vr. 216a.

Tārīh-i Âl-i Osmân

...tavâyif-i müşrikîn ve fırka-ı şeyâtinden Karaboğdan vilâyetinin voyvadası Patri nâm ki atebe-i âlem-penâha mütâbe'at ve mühâlesat idgelüp âsûde-hâl iken iblîs-i pür-telbisün idlâl ü igvâsın isgâ idüp ve isyâna kadem basup a'dâ-yı küffâr-ı bed-girdârla birlikde ve ittifâkda olup hedm-i dîn-i İslâm kasdına eyyâm-ı fursata hâzır u muntazır olduğı ma'lûm olıcak ol ashâb-ı tugyân bahr-i mevvâc gibi kaynayup taşmadın âb-ı tîğ-i mîğla söyündürmeğe azm-i rezm tasmîm kılınup mukaddemâ Rûmili dilâverlerine ve Anadolu serdârlarına ve Arug Hân fûrûğundan Deşt-i Kıpçak vilâyetine tâcdâr u sipeh-sâlâr olan Sâhib Girây Hân hazretlerine fermân-ı vâcibü'l-iz'ânlar irsâl olunup emr olındı ki hadem ü haşem ve tuğ u tabl u alem ve sâz u selb ve âhenk-i cenk-i müretteb ile Tuna sahrâsına varup cem' olalar..⁸⁷

Metinde vr. 216a.**Fetihnâme-i Karaboğdan**

...tavâyif-i müşrikîn ve fırka-ı şeyâtinden Kara Boğdan vilâyetinin voyvodası Patri nâm... atebe-i âlem-penâha... mütâbe'at ve ihlâs... göstermeğün... âsûde-hâl iken iblîs-i pür-telbisün idlâl ü igvâsın isgâ idüp dahi câdde-i isyâna kadem basup cumhûr-ı küffâr-ı bed-girdârla birlikde ve ittifakda ve hile-i nifâkda olup hedm-i dîn-i İslâm... kasdla... eyyâm-ı fursata nâzır... olup tururken...devlet-i ikbâle ma'lûm olıcak ol ashâb-ı tugyân bahr-i mevvâc gibi kaynayup taşmadın ... âb-ı tîğ-i mîğle söyündürmeğe ...azm-i resm-i tasmîm idüp kılınup mukaddemâ Rûmili... dilâverlerine ve Anadolu... serdârlarına ve Arug Hân... fûrûğundan ... Deşt-i Kıpçak meşhûr-ı âfâk vilâyetine tâc-dâr u sipeh-sâlâr olan Sâhib Girây Hân hazretlerine... irsâl olunup emr olındı ki hadem ü haşem ve tuğ ve tabl ü alem ve sâz u selb ve âhenk-i cenk-i müretteb ile Tuna sahrâsına varup cem' olalar..⁸⁸

Fetihnâme-i Karaboğdan, vr. 107a-108a.

Eserin sonlarına doğru alınan mahal ve kaleleri müteâkip padişahın Edirne'ye teveccühü her iki eserde şu ifadelerle verilmektedir:

Tārīh-i Âl-i Osmân

Andan sultânü'l-İslâm dahi ol mahalden göçüp Dobruca kurbından ubûr ve Balkan'un Çalık-Kavak nâm derbend-i sa'bu'l-ubûrından mürûr idüp on altıncı menzilde mahrûse-i Edirne'ye gelüp..⁸⁹

Metinde vr. 218a.**Fetihnâme-i Karaboğdan**

Sultan... hazretleri Dobruca kurbından ubûr ve zıkr olan Balkan'un Çalık-Kavak dimekle ma'rûf derbend-i sa'bu'l-ubûrından mürûr idüp on altı menzilde mahrûse-i Edirne'ye gelüp..⁹⁰

Fetihnâme-i Karaboğdan, vr. 121a.

Eserin son nüshasında Matrakçı Nasuh kendi ismini açık bir şekilde yazmaktadır: "El-muhtâc ilâ-rahmeti'llâhi'l-Bâkî Nasûh eş-şehîr bi-Matrâkî'nün murâd-ı küllîsi ve maksûd-ı aslîsi budur ki..⁹¹ Bu durum söz konusu eserin Nasuh'un âidiyeti noktasında şüphe bırakmamaktadır.

Bundan sonra *Süleyman-nâme'* nin üçüncü kısmı olarak nitelendirebileceğimiz *Tārīh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstonilbelgrâd* isimli eserinin tedkikine geçelim.

⁸⁷ Metinde vr. 216a.⁸⁸ *Fetihnâme-i Karaboğdan* vr. 107a-108a.⁸⁹ Metinde vr. 218a.⁹⁰ *Fetihnâme-i Karaboğdan* vr. 121a.⁹¹ A.g.n., vr. 121b.

3b.5. Nasuh'un Tārīh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstolnibelgrad İsimli Eseri ile Tārīh-i Āl-i Osmān Arasındaki İlişki

TSMK Hazine kısmı 1608 numarada bulunan ve *Tārīh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstolnibelgrad* ismiyle kayıtlı olan bu eserin Matrakçı Nasuh'a ait olduğu Hüseyin G. Yurdaydın tarafından tespit edilmiştir⁹². Söz konusu eser h.949-950/m.1542-1543 yılları arasındaki seferleri ve fetihleri konu almaktadır. Bununla beraber içerisinde bulundurduğu 32 minyatür ile tarihî bakımdan ayrı bir ehemmiyeti hâizdir. Eser Barbaros Hayreddin Paşa'nın Fransa'ya yardım için Nice ve Tulon'a gitmesi ve ayrıca Kanuni'nin 1543 II. Macaristan Seferi mü-nasebeti ile düzenlenen harekâtı ele almaktadır. İsminden de anlaşılacağı üzere Şikloş, Estergon ve İstolnibelgrad'ın alınışları işlenmektedir. Nihayet bu eserin Nasuh'un hazırladığı ve muhtelif parçalar hâlinde bulunan *Süleyman-nâmesi*'nin bir kısmı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Fakat eserin varak 20b ile 21a'sında iki sayfaya yayılarak çizilmiş olan minyatür farklı soruları da beraberinde getirmektedir. Resmin sağ-üst tarafına: "İşbu Kal'a-ı İnteb'e gelüp vusûl bulduk" notu kaydedilmiştir. Bu ifade Nasuh'un Barbaros Hayreddin Paşa kumandasındaki donanma ile sefere katıldığına işaret etmektedir. Söz konusu mesele ancak eser üzerinde yapılacak ciddi ve etraflı bir tahlilden sonra açığa kavuşacaktır.

Yapılan tedkik neticesinde *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da 1542-1543 yıllarının anlatıldığı kısımlar ile *Tārīh-i Şikloş* arasında açık benzerliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Padişahın 23 Nisan 1543'te Peşte kuşatmasının duyulması üzerine, yanında Şehzâde Bayezid olduğu halde Macaristan'a hareketi iki eserde de aynı şekilde (Muharrem'in on sekizi Hızır-İlyas günü⁹³) verilmektedir. Buna mukâbil Filibe'ye varıldığı anda İbrahim Paşa'nın kuvvetleriyle birlikte orduya iltihâk etmesi de benzer ifadelerle yer almaktadır. Tabii olarak Edirne'den Filibe'ye varıncaya kadar menziller *Tārīh-i Feth-i Şikloş*'da daha etraflı zikredilmektedir⁹⁴. Ardından Pojega sancakbeyi Murad Bey tarafından ulakların gelişi hadisesi de yine aynıdır. Hatta her iki eserde şahıs ve mekanlar için kullanılan sıfatlar da benzer durumdadır:

92 Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, s. 42-47.

93 Metinde vr. 226b.; Sinan Çavuş, *Tārīh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrad*, ed. Tülay Duran, İstanbul, 1998, tıpkıbasımında vr. 37b.

94 *Süleyman-nâme*'deki bu menziller şu şekilde gösterilebilir: Çirmen-18 Muharrem, Eski Hisârlık-19 Muharrem, Çakır Ağa Değirmenleri-20 Muharrem, Karye-i Güllik ve Tataz Köyü arası-21 Muharrem, Akpınar-22 Muharrem, Küpsi Suyı Köprüsi-23 Muharrem, Mahrûse-i Filibe-24 Muharrem, *Tārīh-i Feth-i Şikloş* tıpkıbasımında vr. 39b-41b.

Târih-i Âl-i Osmân

Pojega Sancağı beği Murâd Beğ'den ulaklar ve diller gelüp Kal'a-i Şikloş nâm kaviyyü'l-bün-yâd ki etrâfına yağı ayağın basdırmazlardı, içinde olan Deyak Mihâl nâm bed-fi'âl Pojega Sancağı'ndan olan re'âyâyı nâr-ı gâret ile yakup yıkmağa bin mikdârı müsellağ pelidi gönderüp...

Metinde vr. 226a.

Târih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstonilbelgrad

Pojega Sancağı beği Murâd Beğ'den diller gelüp... Kal'a-i Şikloş... kaviyyü'l-bün-yâdlarının pîrâmenine yağı ayağın basdırmazlardı ve kal'a-i mezbûrede mütemekkin... Deyak Mihâl nâm bed-fi'âl Pojega Sancağı'nda vâki' olan re'âyâyı nâr-ı gâret... ile yakup yıkmağa mükemmel ü müsellağ bin mikdârı pelidi gönderüp...

Sinan Çavuş adına basılan Târih-i Feth-i Şikloş..., tıpkı basımda vr. 43a.

Hadiselerin devamında da benzerlikler sürmektedir. Kanuni Sultan Süleyman Şehzâde Bayezid ile Filibe Yaylası'ndayken Macaristan topraklarından haberlerin ulaşması, ardından Aden'de Portekizlilerin Cidde, Zebîd ve Yemen bölgelerine yaptıkları saldırı haberinin gelmesi benzer şekilde zikredilmektedir⁹⁵.

Diğer bir benzerlik de Kanuni'nin Estergon'u fethinden sonra aynı bölgeyi alan Makedonyalı İskender ile Eflatun arasındaki münasebette kendisini göstermektedir. *Târih-i Âl-i Osmân*'da "Hikâyet-i İskender-i Yünânî" başlığından itibaren varak 230b ile 232a arasında bu rivayet yer almaktadır. Aynı hikâye Nasuh'un *Târih-i Feth-i Şikloş*" isimli eserinde de bulunmaktadır. Benzerlikleri göstermek için her iki eserden de birer kısım aşağıya alınmıştır:

Târih-i Âl-i Osmân

Ve ezmân-ı sâlifede İskender-i Yunânî'den gayri bu sâhib-i şemşîre boyun virmemişti ki rûvât-i ahbâr ve sikât-ı ahyârdan menkûldür ki İskender'ün kabz u feth eylediğine sebeb dîn ü dünyâ sa'âdeti mücâleset-i ulemâ ve mu'âmelet-i hükemâ ile olur, ana binâen İskender-i Yunânî murâd idindüğü bir feylesof-ı kâmil ve bir âlim ü fâzıl kiyâsetle ma'rûf ve firâsetle mevsûf bir kimesne bulup umûr-ı dünyevîde ana mürâca'at ve ahvâl-i uhrevîde anunla müşâveret olına. Bu makûle kimseyi iş ve teftiş itdüklerinde haber verdiler ki "Engürüs vilâyetinde Ustorgon nâhiyesinde esrâr-ı hikmetde vukûf ve ahvâl-i ibretde ehl-i keşf Eflatûn adlı bir hekîm-i zü-fünûn ve âlim-i reh-nümûn vardır" denilicek İskender hazretleri sohbetine tâlib ve hizmetine râgıb olup havâssından bir merd-i suhan-dânî da'vet için risâlete gönderdi.

Metinde vr. 230b-231a.

Târih-i Feth-i Şikloş...

Ezmân-ı sâlifede İskender-i Yunânî'den gayri bir sâhib-i şemşîre... boyun virmemiş... idi, ki rûvât-ı ahbâr ve sikât-ı ahyârdan menkûldür ki... İskender-i Yunânî varup kabza-i feth u teshîrine alduğuna sebeb dîn ü dünyâ sa'âdeti mücâleset-i ulemâ ve mu'âmelet-i hükemâ ile olur. Bu emre binâen İskender-i Yunânî murâd idindi ki bir feylesof-ı kâmil ve bir âlim ü fâzıl kiyâsetle ma'rûf ve firâsetle mevsûf bir kimesne bulup umûr-ı dünyevîde ana mürâca'at ve ahvâl-i uhrevîde anunla müşâveret eyleyüp... bu makûle kimesnenün fikrini iş ve memleketden teftiş iderken haber verdiler ki Üngürüs vilâyetinde Ustorgon nâhiyesinde esrâr-ı hikmete vukûf ve ahvâl-i ibretde ehl-i küşûf Eflatûn adlı bir hekîm-i zü-fünûn ve bir âlim-i reh-nümûn vardır. İskender-i Yunân ma'lûm idinicek sohbetine râgıb olup havâssından bir merd-i suhan-dânî ve bir kâmil-i ehl-i beyânî da'vet için risâlete gönderdi.

Târih-i Feth-i Şikloş vr. 84b-85a.

95 Metinde vr. 227a.; *Târih-i Feth-i Şikloş* tıpkıbasımda vr. 46a.

Bu başlık altında verilenleri kısaca toparlayacak olursak; Nasuh'un hazırladığı *Süleyman-nâme*'nin bir bölümü olarak değerlendirebileceğimiz ve aynı zamanda müstakil bir eser hüviyetinde olan minyatürlü "*Tārīh-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstolnibelgrad*" isimli eser, *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da bu kısımların anlatıldığı 1542-1543 yıllarındaki vak'aların zikriyle çok bārız benzerlikler ihtiva etmektedir. Aradaki fark, diğer eser mukāyeselerinde de belirtildiği gibi *Tārīh-i Feth-i Şikloş*'ta hadiselerin daha etraflı ve musanna bir üslupla, *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da ise sade ve muhtasar bir biçimde anlatılmasındadır. Aynı zamanda *Tārīh-i Feth-i Şikloş*'ta *Süleyman-nâme*'nin genel bir hususiyeti olarak manzumelere sıklıkla yer verilirken *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da bu manzumelere tesadüf edilmemektedir.

3b.6. Nasuh'un Süleyman-nâme'sinin Altıncı Kısım ile Tārīh-i Âl-i Osmân Arasındaki İlişki

Nasuh'un *Süleyman-nâmesi*'nin bilinen son kısmı İstanbul Arkeoloji Kütüphanesi'nin 379 numarasında kayıtlı olan nüshadır. Bu nüsha 185 varaktır ve görüntüsünden bir müsvedde olduğu anlaşılmaktadır. H.950-958/m.1543-1551 yılları arasından bahsetmektedir. Nesih ile her sayfa 19 satır olarak yazılmıştır. Ciltsiz ve 22.5 x 31.7 ebatlarındadır. Eser Sinan Çukuryurt ve Ahmet Toklucu tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır⁹⁶.

Süleyman-nâme'nin son kısmı addedebileceğimiz bu eserle *Tārīh-i Âl-i Osmân* arasındaki münâsebet de tedkik edildikten sonra artık müellif hakkında genel bir kanaat oluşacaktır. Kanuni Sultan Süleyman'ın yaklaşık sekiz yıllık saltanatını anlatan bu altıncı kısım 1543 senesiyle başlamakta ve 1551 yılında nihayet bulmaktadır. İçerisinde genel olarak Kanuni'nin Avrupa'ya yaptığı seferler, Tahmâsb'ın kardeşi Elkas Mirza'nın Osmanlı Devleti'ne ilticası, Şehzade Mehmed'in vefatı ve Şehzade adına yapılan külliye⁹⁷ ile Kanuni'nin Safevilere karşı düzenlediği seferleri, seferler esnasındaki sevk, idare, iâşe ve ibâte konuları yer almaktadır⁹⁸.

Arkeoloji nüshasının baş tarafı aynı *Tārīh-i Feth-i Şikloş*'da olduğu gibi Barbaros Hayreddin Paşa'nın Fransa'ya yardım için Nice ile Tulong şehirlerine gitmesini⁹⁹ ve Kanuni'nin 1543'te düzenlediği II. Macaristan seferini anlatmaktadır. Kullanılan ifadeler ve cümlelerin aynılığı bakımından bu husus da *Tārīh-i*

96 Sinan Çukuryurt, *Matrakçı Nasuh Süleyman-nâme (1a-95b)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2003.; Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-nâmesi (96a-185b)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.

97 Çukuryurt, a.g.t., s. IX.

98 Ahmet Toklucu, *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-nâmesi (vr. 96a-185b.)*, s. IV.

99 Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 2a.

Feth-i Şikloş'un Sinan Çavuş'a değil, Matrakçı Nasuh'a ait olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Yukarıda *Tārīh-i Feth-i Şikloş* ile *Tārīh-i Āl-i Osmān* mukayese edilirken iktibas edilen Pojega sancakbeyi Murad Bey'den gelen ulaklar için kullanılan cümleler satır satır Arkeoloji nüshası ile aynıdır¹⁰⁰. Ayrıca Büyük İskender'in Macaristan'ı almasından sonra rivayeten anlatılan Eflatun'u kendisine musâhip edinme hadisesi, hem *Süleyman-name*'nin Arkeoloji nüshasında¹⁰¹, hem *Tārīh-i Feth-i Şikloş*'da¹⁰² hem de *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da¹⁰³ benzer ifadelerle beyan edilmektedir. *Süleyman-nâme*'nin altıncı kısmı olan Arkeoloji nüshasının *Tārīh-i Āl-i Osmān* ile benzer olduğu yukarıda verilen misaller ve mukayeseler bağlamında açıklık kazandığı için Macaristan Seferi'nden sonraki bölümleri ele almakta fayda vardır.

Süleyman-nâme'de II. Macaristan Seferi'nden sonra Şehzade Mehmed'in vefatı "Haber-i vefât-ı merhûm Şehzâde Sultân Mehmed *tâbe serâhû*" başlığı altında verilmektedir¹⁰⁴. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da da benzer bir başlık yer almaktadır¹⁰⁵. Her iki eserde de Rumeli beylerbeyi Ahmed Paşa Sofya tarafına yollanmaktadır¹⁰⁶. İlerleyen kısımlarda Hayreddin Paşa'nın vefatı müstakil başlıklar altında ele alınmaktadır¹⁰⁷. Şehzâde Bayezid'in Konya vilayeti için vazifelendirilmesi, Basra'da yaşanan hâdiseler bir bütünlük ve benzerlik içinde verilmektedir¹⁰⁸. Elkas Mirza'nın kardeşi ile mektuplaşmaları, aralarının bozulması ve nihayet Elkas'ın kaçarak Kefe üzerinden İstanbul'a gelişi her iki eserde de muhteva bakımından aynen tekrar edilmektedir¹⁰⁹. Aralarındaki tek fark üsluptaki sanattır.

Bu meyânda *Süleyman-nâme*'nin varak 76b'sinde Mirza'nın Rüstem Paşa tarafından ağırlanması müstakil bir başlık altında verilmektedir¹¹⁰. Söz konusu kısımda Paşa için kullanılan övgü dolu ifadeler hem *Süleyman-nâme*'de hem de *Tārīh-i*

100 *Tārīh-i Feth-i Şikloş*, tıpkıbasımında vr. 43a.; Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 5b.

101 Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 24b- 26a.

102 *Tārīh-i Feth-i Şikloş*, tıpkıbasımında vr. 84b.

103 Metinde vr. 230b.

104 Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 53b.

105 "Vefât-ı Şehzâde Sultân Muhammed", Metinde vr. 236b.

106 Metinde vr. 236b; Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 54a.

107 Metinde vr. 238b; a.g.t., metin kısmı vr. 56b.

108 *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da varak 238b'de "*Ahvâl-i Basra*" başlığı altında olaylar anlatılmaya başlanırken *Süleyman-nâme*'nin varak 58b'sinde "*Haber-i meftûh-şuden-i ez-Basra ez-dest-i mir-i mirân-ı Bağdâd Ayas Paşa-i sâhib-ictihād*" başlığı ifade olunmaktadır.

109 *Süleyman-nâme*'de varak 68b ile 79b Elkas Mirza işlenmektedir. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da ise varak 243b-250a arasında Elkas'ın ahvali ele alınıyor.

110 Başlık şu şekildedir: "Haber-reften-i Elkâs be-dârü's-sâade-i Rüstem Paşa *yessera'llâhu mâ-yeşâ* ve in'âm u ihsân-kerden-i pâdişâh-ı memleket-güşâ", Çukuryurt, a.g.t., metin kısmı vr. 76b.

Âl-i Osmân'da bir-iki kelime farkıyla aynıdır¹¹¹. Bu tespit dikkat çekici olduğu kadar mühimdir de.

Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki ilerleyen satırlarda *Târih-i Âl-i Osmân*'da "Ahval-i Yemen" başlığı altında verilen ve bu havâlide gerçekleşen olaylar, İmam isyanı, Yemen valisi Veys Paşa'nın emrinde olan Özdemir Bey, Musa Bey ve Cafer Bey'e gönderilen emirler, İmam'ın kuvvetleri ile vuku bulan çarpışmalar, Pehlivan Hasan isyanı, Veys Paşa'nın öldürülmesi, Özdemir Bey'in mücadeleleri, fetihleri ve asayiş temini gibi mevzular *Süleyman-nâme*'nin Arkeoloji nüshasında yer almamaktadır.

Bundan sonra Elkas Mirza'nın görev yerine giderek Şah'ın kalelerini ele geçirmesi, verdiği mücadeleler, ardından Elkas'ın ihâneti ve Osmanlı donanmasının yaptığı seferler işlenmektedir. Yine bunlar *Süleyman-nâme*'de etraflı ve tumturaklı bir lisanla ele alınırken, *Târih-i Âl-i Osmân*'da sade bir dille işlenmektedir. Aynı yere tekabül eden bir diğer önemli vak'a, Şehzade Mustafa'nın 1553 senesinde öldürülmesi hadisesidir. Fakat *Süleyman-nâme* h.958/m.1551 tarihinde nihayet bulunmaktadır. Bunun için Nasuh 1551'de müsvedde olduğu düşünülen Arkeoloji nüshasını bitirmektedir. Arkeoloji nüshasının müsvedde durumunda olduğunu kuvvetlendiren deliller, eserin ciltsiz ve özensiz bir hat ile yazılmış olmasıdır. Ayrıca diğer *Süleyman-nâme* parçalarından farklı olarak bu son kısımda ötekilerine nispeten daha az şiire yer verilmektedir. Bu da sanki daha sonra yeniden tertip edilecekmiş fikrini hatıra getirmektedir. Nasuh'un söz konusu eseri mürettep şekliyle hazırlamış olması da mümkündür; fakat buna dair herhangi bir nüsha şu an için tespit edilmemiştir. Böyle bir nüshanın ortaya çıkması durumunda Nasuh'un Arkeoloji Müzesi nüshasında zikretmediği; fakat *Târih-i Âl-i Osmân*'da etraflıca ele alınan Yemen'deki hâdiseler ve Özdemir Paşa'nın icraatlarının da o nüshada yer alması ihtimal dahilindedir.

Bu bölümü toparlayacak olursak, Nasuh'un Arkeoloji Ktp. 379 numarada müsvedde şeklinde kayıtlı bulunan ve *Süleyman-nâme*'sinin altıncı kısmı olarak addebileceğimiz nüsha ile *Târih-i Âl-i Osmân* arasında diğer parçalarda olduğu gibi açık benzerlikler göze çarpmaktadır. Bu benzerlikler kimi zaman satır satır kendisini gösterirken, çoğu zaman sadelik ve sanatlı olmak bakımından ayrılmaktadır. Arkeoloji nüshası 1551'de nihayet bulmakta, *Târih-i Âl-i Osmân* ise 1561'e

111 *Süleyman-nâme*'deki ifade şu şekildedir: "Yarındaşı Mirza-yı izzet-me'âb cenâb-ı rûkn-i âlişân ve saf-der-i âsaf-nişân bir Bercis-i habîs-i burc-ihîşâm ve nâhid-i evc-i ihtirâm nâmus-ı esrâr-ı saltanat-ı kâhire ve kâmus-ı bihâr-ı ma'delet-i zâhire müşîr-i efhâm ve vezîr-i a'zâm Rüstem Paşa yessera'llâhu mâ-yeşâ hazretlerinin sa'âdet-hânelerine varup..." A.g.t., metin kısmı vr. 76b.; *Târih-i Âl-i Osmân*'daki ifadeler için bkz: Metinde vr. 247b-248a.

kadar devam etmektedir. Şu an için Nasuh'un 1551'den sonra *Süleyman-nâme'sini* devam ettirip ettirmediğine dair kesin bir bilgi mevcut olmadığından 1551'den sonraki vak'aların *Tārīh-i Āl-i Osmân'a* *Süleyman-nâme'den* muhtasaran yazılıp yazılmadığı hususu muallakta kalmaktadır.

4. *Tārīh-i Āl-i Osmân'ın* (Rüstem Paşa Tarihi) Gerçek Müellifine Dair

Yukarıda etraflıca yapılan mukayese ve tespitler neticesinde *Tārīh-i Āl-i Osmân* müellifinin kim olduğuna dair kat'i sayılabilecek bilgiler ortaya çıkmıştır. Bu kişinin Matrakçı Nasuh olduğu çok kuvvetli bir şekilde kendisini göstermektedir. Fakat söz konusu mesele hakkında -nüshalarda veya başka bir birincil kaynaktan açık bir kayıt bulunmadığından- kesin bir hükme varmak yerine müellifin bir başkası olabileceğine dair ufak da olsa bir ihtimal payı bıraktığımızı belirtelim. Fakat bunun çok düşük bir olasılık olduğunu da vurgulamamız gerekir. Zira karineler yardımıyla varılan neticeler *Tārīh-i Āl-i Osmân'ın* Nasuh'a ait olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Viyanalı nüshasının başında "Te'lif-i Rüstem Paşa" ifadesi yer aldığından eserin Rüstem Paşa'nın kaleminden çıkma ihtimalini de tartışmak yerinde olacaktır.

5. Müellifin Rüstem Paşa Olabilme İhtimali

Rüstem Paşa'ya atfedilen bu eserin gerçekten de Paşa tarafından yazılıp yazılmadığı sorusu tabii olarak hatıra gelmektedir. Onun için meseleyi müstakil bir başlık altında incelemek faydalı olabilir. Fakat öncesinde hem genel bir manzara sunabilmesi hem de umumi bir kanaatin oluşabilmesi için eserde Rüstem Paşa'nın¹¹² isminin nerelerde ve nasıl geçtiğini göstermekte fayda vardır:

5a) Eserde Rüstem Paşa'nın İsmi Geçtiği Yerler

İlk olarak Rüstem Paşa'nın ismi Ayas Paşa'nın 1539'da veba salgınından öldüğü sırada kendisine vezaret verildiğinde karşımıza çıkmaktadır.

Çün Ayas Paşa mat'ün olup vefât itdi, Lütfi Paşa vezîr-i a'zam oldu. Ve sene-i mezbûrda **Rüstem Paşa** Anadolu beğlerbeğisi iken vezâret virildi¹¹³.

Paşa'nın ismi ikinci kez, Süleyman Paşa'nın deniz seferinden dönüşüne değinildiği esnada zikredilmektedir:

¹¹² Erhan Afyoncu, "Rüstem Paşa'nın Veziriazamlıktan Önceki Yılları", *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, İstanbul 2013, s. 180-187.

¹¹³ Metinde vr. 220a.

Ol mahalde Süleymân Paşa Hindistân seferinden gelüp İstanbul'a vusûl buldı ve vezâretde mukarrer olup erkânda Lütî Paşa ve Süleymân Paşa ve Muhammed Paşa ve **Rüstem Paşa** oturdılar¹¹⁴.

Rüstem Paşa'nın isminin geçtiği diğer bir yer ise Kanuni'nin kızı Mihrümâh Sultan'la izdivâcî esnasındadır:

Peç beği olan Ferenduş kiralının elçisi gelüp pâdişâhun elin öpdi. Ve andan pâdişâh hazretleri düğün tedârükin idüp cemî'-i etrâfun ümerâsın okıyup mâh-ı mezkûrun on dördünde ibtidâ olunup on yedi gün âli ziyâfetler olunup vüzerâ vü ümerâ, ulemâ vü sülehâ, küberâ ve gurebâ ri'âyetler olunup ve envâ' dürlü dürlü temâşâlar oldukdan sonra Sultân Bâyezîd ve Sultân Cihângîr sünnet olunup ve kızları sultânî, **Rüstem Paşa**'ya virdiler¹¹⁵.

Rüstem Paşa'nın isminin dördüncü kez zikri, padişahla beraber çıktıkları av sırasında görülmektedir:

Sene-i mezkûr şevvâlinün altısında pâdişâh hazretleri Lütî Paşa'yla ve **Rüstem Paşa**'yla ve muhkem tecemmülâtla çıkup Malgara ve İpsala etrâfların avlayup andan Edrine Sarâyı'na varup birkaç gün dîvân eyledükden sonra...¹¹⁶

Bir sonraki örnek, Kanuni'nin 1543'de düzenlediği II. Macaristan Seferi'ne değinilirken görülmektedir:

Budin ile Ustorgon mâbeyninde Kal'a-i Vişgorad yolların kat' idüp gemiler dahi lengerin bırakup durmuşlardı, fi'l-hâl emr vardukda gelüp vusûl buldılar ve hemân Anadolu ve Rûmili beğleri topları gemilerden çıkarup kal'anun cânib-i şimâlisinde Muhammed Paşa ve Anadolu beğlerbeğisi İbrâhîm Paşa tevâbi'yle ve cânib-i şarkisinde Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa ve yeniçeri ağası ve cenûbından Bosna Sancağı beği Ulama ta'yîn olunup Vezîr-i a'zam Süleymân Paşa ile **Rüstem Paşa** dahi hisârün tedbîrine mübâşeret ü müdâvemet idüp gice ve gündüz ikdâm-ı tamm üzre oldılar. Dahi metrisler kurulup ve toplar çekilüp ve her küşeler, dilirler ve mübârizlerle ârâste olup ve tüfenk-endâz yeniçerilerle pîrâste kılınup neberd-i kâr-zâra şürû' eylediler¹¹⁷.

Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmed'in 1543'te vefatını müteâkip inşâsını başlattığı caminin senesinde Rüstem Paşa Kanuni ile beraber gözükmetedir:

114 Metinde vr. 220b.

115 Metinde vr. 220b.

116 Metinde vr. 221a.

117 Metinde vr. 231b-232a.

Merhûm Sultân Muhammed'ün üzerine binâ olunan câmi'nün binâsı bırakılup ol gün bî-hadd kurbânlar ve tasaddukâtlar olındı. Andan pâdişâh-ı İslâm hazretleri Şehzâde Sultân Bâyezîd ve vâlideleri ve hemşireleriyle ve Süleymân Paşa ve **Rüstem Paşa** ile Burusa cânibine azîmet buyurulup...¹¹⁸

Ardından Rüstem Paşa'ya veziriazamlık pâyesi tevcih edilmektedir:

Ve andan mübârek ramazânun on üçünde Vezîr-i a'zam Süleymân Paşa ve Hürev Paşa azl olunup Mısır'da hükümetleri zamânlarını teftiş olunmasına emr olunmuş kethüdâları irsâl olındı. Ve mâh-ı mezbûrun on yedisinde **Rüstem Paşa** hazretleri vezîr-i a'zam olup ve Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa vezîr-i sâlis ve Anadolu beğlerbeğisi İbrâhîm Paşa vezîr-i râbî' oldı¹¹⁹.

1547'de Safevî hükümdarı Şah Tahmâsb'ın kardeşi Elkas Mirza İstanbul'a geldiğinde Mirza'yı ağırlayanlar arasında Rüstem Paşa da bulunmaktadır. Burada Rüstem Paşa için kullanılan sıfat ve temenniler eserin bütünü göz önüne alındığında daha sanatlıdır. Diğer taraftan Rüstem Paşa'nın konağında düzenlenen törende Matrakçı Nasuh da hazır bulunmuş ve silahşörlük gösterisi yaparak terakki almıştır¹²⁰.

İrtesi mîrzâ-yı izzet-me'âb, devlet-i i'âb cenâb-ı rûkn-i âlişân ve sadr-ı âsaf-nişân, nâmûs-ı esrâr-ı saltanat-ı kâhire ve kâmus-ı bihâr-ı ma'delet-i zâhire müşîr-i efham ve vezîr-i a'zam **Rüstem Paşa yessera'llâhu mâ-yeşâ** hazretlerinin sa'âdet-hânelerine varup mülâkât olup ve vezîr-i sâhib-re'y dahi âyîn-i sadâret ve kânûn-ı vezâret üze ri'âyet idüp subh-ı ümîzi matla'-ı murâddan tebessüme ve andelib-i dili gülşen-i şâdânide terennüme âgâz idüp gurre-i kadri bedre irişdükdən sonra girü menzil-gâhına revâne oldı¹²¹.

Şehzade Mustafa hadisesi cereyanından biraz önce Rüstem Paşa'nın İstanbul'a dönüşü:

Ol esnâda sipâhî-oğlanları ağası dahi İstanbul'dan gelüp leşkerün dönmesine icâzet getürdi ve İskender Paşa cânibinden iki dil ve başlar gelüp **Rüstem Paşa** anları alup ve dönüp İstanbul'a revâne oldılar¹²².

118 Metinde vr. 237a.

119 Metinde vr. 238a.

120 Erkan, a.g.m., s. 185.

121 Metinde vr. 247b-248a.

122 Metinde vr. 277b.

Metnin en önemli noktalarından biri aşağıdaki iktibastır. Burada Şehzade Mustafa'nın h.951/m.1553'de öldürülmesi anlatılırken Rüstem Paşa'nın bu işte parmağı olduğu açık bir şekilde belirtilmektedir. Bu kısım üçüncü bir kalem olarak tavsif ettiğimiz ve eseri 1548'ten itibaren alarak 1561'e getiren kişi tarafından yazılan son kısımda yer almaktadır.

Andan hazâyin ü emvâli zabt olunup ve merhûmun vâldesini ve oğlancuğunu Burusa'ya gönderilüp anda oturmaların emr eylediler. İşbu takdîr-i îlâhî ve hükm-i şehenşâhî bi-hasebî'z-zâhir **Rüstem Paşa**'nın fitne vü keydiyle vücûd bulup sâir vüzerânun bu husûsda rızâları olmamağın husûsan Haydar Paşa, sâhib-i sa'âdetinün ol serv-i nihâl-güstere mütezecir ü mütehayyir olup mezkûr **Rüstem Paşa** ile kıl u kâl idüp muhâsama vü mücâdele eyleyicek pâdişâh-ı peleng-intikâm hazretleri ikisin dahi vezâretten azl idüp karâr-gâhlarına [İ 285a] irsâl eyledi. Andan sonra [279a] Ahmed Paşa vezîr-i a'zam olup İbrâhîm Paşa vezîr-i sâni ve mahrûse-i Mısır vâlisi olan Ali Paşa da'vet olunup vezîr-i sâlis ve Rûmili beğlerbeğisi Muhammed Paşa vezîr-i râbî' olup Pertev Ağa yeniçeri ağalığından Rûmili beğlerbeğisini ve Kapucı-başı Ferhâd Ağa yeniçeri ağası oldu¹²³.

Rüstem Paşa sadarettten azl olunup daha sonra tekrar veziriazam olmuştur:

Bu esnâda Vezîr-i a'zam Ahmed Paşa'dan ba'zı muhâlif nesne sâdir olunmağın katl olunup **Rüstem Paşa** yine vezîr-i a'zam oldu¹²⁴.

Şehzade Bayezid'in İran'a sığınmasından sonra Tahmâsb tarafından musâlaha için elçi gönderilmiştir. Rüstem Paşa elçiyi karşılayan devlet erkânı arasındadır:

Böyle oldukdan sonra elçi-yi mûmâ-ileyhe ziyâfetler ve ri'âyetler olunup **Rüstem Paşa** ve Ali Paşa dahi elçiye başka başka ziyâfetler eyleyüp ve hil'at-i fâhireler giydürüp ve envâ'-i tezyînâtla atlar ve pîşkeşler gelüp muhkem ri'âyetler olındukdan sonra şâhun nâmesine cevâblar yazılup dahi elçiye teslim olunup ve gitmesine icâzet virildi¹²⁵.

Son varakta Rüstem Paşa'nın vefatı ile eser nihayet bulmaktadır.

Ve sene-i mezkûr şevvâli yigirmi sekizinde **Rüstem Paşa** fevt olup Yeni Sultân Muhammed Câmî'inde defn eylediler¹²⁶.

123 Metinde vr. 278a-279a.

124 Metinde vr. 281a.

125 Metinde vr. 292b.

126 Metinde vr. 293b.

Bunlardan başka bir de varak 248a'da mevcut olan bir derkenarda Elkas Mirza'nın ağırlanması sırasında Rüstem Paşa'nın adı geçmektedir.

5b) Eserin Müellifinin Rüstem Paşa Olması Meselesi

Yukarıda Rüstem Paşa ile ilgili verilen iktibaslardan sonra eserin Paşa'ya ait olup olmadığı mevzuu daha rahat şekilde ele alınabilir. Öncelikle *Tārīh-i Âl-i Osmân* hazırlanırken temel ittihaz ettiğimiz Viyana nüshasının varak 1a'sında geçen iki kayıt dikkat çekicidir. Bunlardan ilki: “*Kitāb-ı Tārīh-i Âl-i Osmân te'līf-i Rüstem Paşa yessera'llāhu lehū mā-yeşā. Âmin*¹²⁷.” şeklindedir. Bu kayıt eserin Rüstem Paşa'nın kaleminden çıktığını göstermektedir.

İkinci ve muahhar bir tarihte Paşa'nın ölümünü müteâkip eklenen kayıt ise şöyledir: “*Tevārīh-i Rüstem Paşa bi't-temām. Sahih nüshadur*¹²⁸.” Bu kaydı düşen aynı kalem, varak 1b'nin serlevhası yanına şu ifadeleri de yazmıştır: “*Zuhūr-ı Osmân Gāzi'den mefhar-ı Âl-i Osmân merhūm Gāzi Sultān Süleymān aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrān hazretlerinin evābir-i saltanatlarına gelince vezir-i a'zam ve düstūr-ı mükerrer olanlar[dan] elli altıncısı merhūm Rüstem Paşadur*¹²⁹.”

Son kaydın Rüstem Paşa'nın ölümünü müteâkip eklendiği açıktır. Fakat ilk kayıta geçen “te'līf-i Rüstem Paşa” ifadesi müellifin Rüstem Paşa olduğunu düşündürmektedir. Binaenaleyh söz konusu ibarenin yanıltıcı olduğunu da söylemek gerekir. Zira yapılan araştırma neticesinde anlaşılan, eserin Rüstem Paşa'nın kaleminden çıkmış olma ihtimalinin çok düşük olduğudur. Viyana nüshası üzerine 1923 senesinde bir çalışma yapmış olan Ludwig Forrer¹³⁰ ve Matrakçı Nasuh üzerinde en etraflı çalışmaları yapan Hüseyin G. Yurdaydın¹³¹ da bu fikirdedirler. Fakat bu tezleri daha da kuvvetlendirmek şu şekilde mümkündür: Eserde Rüstem Paşa'ya dair orijinal bir bilgi mevcut değildir. Bununla beraber eğer müellifin Rüstem Paşa olduğunu farz etsek bile eserde birinci tekil şahıs tarafından belirtilen en ufak bir malumat dahi bulunmamaktadır. Yani Rüstem Paşa kendisinden “ben” zamiriyle hiçbir işinden, terfi'inden veya azlinden bahsetmemektedir. Aksine bunların bir başka kişi tarafından belirtildiği çok açıktır. Paşa'nın ismini müteâkip kaydedilmiş olan Arapça dualar da bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca bir önceki başlıkta metinden iktibaslar

127 Viyana nüshası vr. 1a.

128 A.g.n., vr. 1a.

129 A.g.n., vr. 1b.

130 Forrer, *Chronik Des Rustem Pascha*, s. 2.

131 Yurdaydın, *Menâzil*, s. 22-25.

yapılarak Paşa'nın isminin geçtiği yerler gösterilmiş, burada da müellifin Rüstem Paşa olduğuna dair bir ipucuna rastlanmamıştır. Zaten Rüstem Paşa'nın telifatla meşgul bir devlet adamı olmadığı da bilinmektedir. Eğer kendisine ait bir veya birkaç eser bulunsaydı, devrinin bir başka veziri olan Lütü Paşa'nın yazdığı tarih¹³² gibi bu zamana kadar intikal ederdi.

Daha önce de değindiğimiz üzere Elkas Mirza'nın İstanbul'a gelişi ve bu münasebetle Rüstem Paşa'nın onu ağırlaması esnasında edilen dua ve temenniler ancak bir başka kalem tarafından üst rütbeli bir kişiye söylenebilecek ifadelerdir¹³³. Bu ifadelerin Rüstem Paşa'nın kaleminden kendisi için söylenmiş olabileceğini düşünmek doğru olmaz. Tüm bunlar da yazarın bir başkası olduğunu göstermektedir.

Eser 1561 senesinde; yani Rüstem Paşa'nın vefatı ile bitmektedir. Ölmüş olan birinin eserini tamamlamış olamayacağı da ortadadır. Fakat bu noktada şu hususu hatırlatmak gerekecektir. Eserde üçüncü bir kalem olarak tavsif ettiğimiz kişi, eseri h.955/m.1548 tarihinden alarak 1561'e kadar getirmiştir. Bunun kim olduğu veya olabileceği çok açık değildir ve araştırmacıları hataya düşürebilmektedir. Söz konusu kişinin az önce de belirtildiği gibi Rüstem Paşa olamayacağı kesin olmakla birlikte bu noktada ilk akla gelen isim Matrakçı Nasuh'tur. Çünkü bu tarihten sonraki hadiselerin anlatımında yine önceki kısımlarda olduğu gibi üslup kendisini bazı ufak farklılıklar ile muhafaza etmektedir. Aynı zamanda bu son kısımdaki olayların beyanı, Nasuh'un 1551'e kadar gelen *Süleyman-nâme*'sinin altıncı ve son kısmı ile de kronolojik bakımdan benzerlikler göstermektedir. Yani bu bölümün de Nasuh tarafından kaleme alındığı tahmin edilebilir. Fakat bundan sonra hatıra Şehzade Mustafa'nın katli mevzuu gelmektedir. 1553'te öldürülen Şehzade Mustafa hadisesinde Rüstem Paşa için kullanılan "*bi-hasebi'z-zâhir Rüstem Paşa'nun fitne vü keydiyle vücüd bulup...*"¹³⁴ ifadesi, onun açık bir şekilde suçlu olduğunu ilan etmektedir. Fakat Rüstem Paşa'nın teşvik ve iltifatları neticesinde bu eserin vücuda geldiğini kabul edersek, Matrakçı Nasuh'un Paşa için bu tarz ifadeleri kullanması ve

132 *Lütü Paşa ve Tenvârih-i Âl-i Osman*, Haz. Kayhan Atık, Ankara, 2001.

133 İrtesi mîrzâ-yı izzet-me'âb, devlet-i i'âb cenâb-ı rûkn-i âlişân ve sadr-ı âsaf-nişân, nâmûs-ı esrâr-ı saltanat-ı kâhire ve kâmus-ı bihâr-ı ma'delet-i zâhire müşîr-i efham ve vezîr-i a'zam Rüstem Paşa yessera'llâhu mâ-yeşâ hazretlerinin sa'âdet-hânelerine varup mülâkât olup ve vezîr-i sâhib-re'y dahi âyin-i sadâret ve kânûn-ı vezâret üze ri'âyet idüp subh-ı ümîzi matla'-ı murâd-dan tebessüme ve andelîb-i dili gülşen-i şâdânide terennüme âğâz idüp gurre-i kadri bedre irişdükden sonra girü menzil-gâhına revâne oldu. Metinde vr. 247b-248a.

134 Metinde vr. 278b.

ardından eseri ona takdim etmiş olması makul görünmemektedir. Öyleyse şöyle bir görüş ileri sürülebilir: Eğer eserin bütünü Nasuh'a aitse kendisi Rüstem Paşa'nın ölümünü görmüştür ve en azından 1561 tarihinden sonra vefat etmiştir. Böylelikle kitabın h.955/m. 1548'e kadar olan kısmını daha Rüstem Paşa hayatta iken yazmış ve onun ölümünün ardından 1548-1561 yılları arasındaki hadiseleri sonradan tamamlamıştır. 1553'te vuku bulan Şehzade Mustafa'nın katli bu aralığa denk geldiği için bu kısmı Paşa'nın ölümünden sonra yazabilmiştir. Çünkü eserin Rüstem Paşa henüz hayattayken bir tarihe kadar yazıldığı kesin bir bilgidir. Bunu, onun için söylenen “yessera'llâhu lehü mâ-yeşâ¹³⁵” temennisinden ve daha buna benzer tavsif ve dualardan çıkarabilmekteyiz. Bu tür ifadelerin hayatta olan birisi için kullanılacağı açıktır.

Son kısım hakkında karışıklığın tam anlamıyla çözülememesindeki en önemli sebeplerden bir tanesi de Matrakçı Nasuh'un ölüm tarihinin kesin olarak bilinmemesidir. Hüseyin G. Yurdaydın Nasuh'un 1564'te vefat ettiğini kaydetmişse de¹³⁶ bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Yurdaydın'ın Nasuh'un 1560'ta hayatta olduğuna dair verdiği bilginin mesnedi, Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye 2984 numaradaki *Umdetü'l-Hisâb* adlı nüshadır. Matrakçı Nasuh'un kaleminden çıktığı anlaşılan bu eserin ferağ kısmındaki “tahrîren fî evâhir-i ramazân el-mübârek sene 967 (Haziran 1560)” kaydından Matrakçı Nasuh'un en azından bu tarihte hayatta olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Fakat Yurdaydın'ın *Sicill-i Osmânî*'den aldığı kayıttan hareketle Nasuh'un 1564'te öldüğünü kesin olarak belirtmek sıhhatli bir görüş değildir¹³⁷. Zira bu hususu destekleyen sağlam karineler elimizde mevcut değildir.

Diğer taraftan *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da Şehzade Mustafa'nın katli anlatılırken Rüstem Paşa'nın açık bir şekilde suçlanması bu satırların en azından Rüstem Paşa hayatta iken yazılamayacağına işaret eder. Çünkü artık net bir şekilde anlayabiliyoruz ki Matrakçı Nasuh söz konusu eseri Rüstem Paşa'nın iltifatına kavuşmak için veyahut ihsanlarının bir meyvesi olarak hazırlamıştır. Bu durumda bir müellifin bir şahıs için yazdığı eserde ona en ağır ithamlarda bulunabilmesi pek makul görünmemektedir. Diğer taraftan belli bir vakitten sonra Rüstem Paşa ile Nasuh'un arasının bozulmuş olabileceği ihtimali de hatıra gelmektedir. Fakat bu görüşü kuvvetlendirecek herhangi bir delil elde mevcut değildir.

135 Viyana nüshası, vr. 1a-1b. Metinde vr. 248a. “Allah onun için dilediği gibi kolaylaştırsın.”

136 Hüseyin G. Yurdaydın, “Matrakçı Nasuh”, *DİA*, XXVIII, s. 143-145; A.g.y, *Menâzil*, s. 10

137 Yurdaydın, *Menâzil*, s. 30.

Bu noktada Rüstem Paşa'nın Nasuh'un eserlerinden yola çıkarak muhtasar bir tarih hazırlamış olabileceği ihtimali de Paşa'nın hayat hikayesi ve karakteri bilindiğinden mümkün gözükmemektedir. Aksine Nasuh'un Rüstem Paşa için kendi eserlerinden çıkartarak muhtasar bir tarih yazdığını kabul etmek zorundayız¹³⁸. Zira Rüstem Paşa -Lütfi Paşa gibi- hayatı boyunca hiçbir şekilde te'lif faaliyetinde bulunmamıştır. İşte yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı bu tarihin Rüstem Paşa tarafından yazıldığını söylemek imkansızdır.

D. TÂRİH-İ ÂL-İ OSMÂN'IN DİĞER MEHAZLARINA DÂİR

Bu başlık altında *Târih-i Âl-i Osmân* hazırlanırken istifade edilen kaynaklar gösterilecektir. Bunlar arasında ilk olarak Neşri'nin *Cihännümâ*'sı zikredilebilir.

1. Târih-i Âl-i Osmân ile Cihännümâ Arasındaki İlişki

Târih-i Âl-i Osmân ile Neşri'nin umûmî bir dünya tarihini anlattığı; fakat yalnızca altıncı kısmının bugüne ulaştığı *Cihännümâ*'sı¹³⁹ arasında büyük benzerlikler göze çarpmaktadır. Bu benzerlik her iki eserin de ilk varaklarından itibaren başlamakta ve nihayet *Târih-i Âl-i Osmân*'da II. Mehmed'in vefatına kadar devam etmektedir.

Fatih'in ölümü ile beraber benzerlik kesilmekte ve orijinal bir II. Bayezid devri başlamaktadır. Bununla beraber *Neşri Târihi*'nin Theodor Menzel tarafından hazırlanan; fakat araştırmacının ömrü vefa etmeyerek Franz Taschner tarafından tamamlanmak suretiyle tesis edilen mukayeseli *Cihännümâ* metni de h.890/m.1485 tarihinde son bulmaktadır¹⁴⁰. Fatih'in vefâtı da h.886/m.1481 yılında olduğu için takriben bir dört sene daha anlatılarak eser tamamlanmaktadır. *Târih-i Âl-i Osmân*'ın müellifi, Fatih'in ölümünü müteakip dört senelik II. Bayezid devrini ihtivâ eden nüshayı ya görmemiş yahut da görüp göz ardı etmiştir. Zira II. Mehmed'in ölümünden sonra eserin *Cihännümâ* ile ilişkisi kesilmektedir.

138 Bkz: "Mecmaü't-Tevârih'in Farklı Bir Versiyonu Olarak Câmiü't-Tevârih" başlığı.

139 Neşri'nin kaynakları üzerine bkz: Ménage, *Neshri's History of the Ottomans. The Sources and development of the text*, London, 1964, s. 9-15.

140 Eserin mukâyeseli çalışmaları için bkz: Mehmed Neşri, *Cihännümâ*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2008.; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihân-nümâ*, haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, Ankara, 1987.

Tārīh-i Âl-i Osmân'ın varak 1b'si "*Tevârih-i Oğuz Hân ve Cengiz Hân ve Selçukıyân ve Osmâniyân*" başlığıyla başlar. Eserin İstanbul Üniversitesi nüshasının 1b'sinin başlığı ise "*Hazâ Kitâbu Tevârih-i Âl-i Osmân*" şeklindedir. İkisi de sayfanın üst ortasına büyükçe yazılmıştır. Yukarıda nüshalar tanıtılırken de belirtildiği üzere Üniversite nüshası daha sonraki bir tarihte Neşri'nin *Cihännümâsı* zannedilerek kitabın baştaki boş sayfalarına farklı bir kalemle eklemeler yapılmıştır. İkmâl kısmının Bayezid Kütüphanesi Veliyüddin Efendi 2351 numaralı nüshadan yapıldığı, biraz silik bir hatt ile eserin boş olduğu anlaşılan ve daha sonraları eklenen metindeki dipnottan anlaşılmaktadır.

Neşri'de bu başlık biraz farklı olarak "*Evlâd-ı Oğuz Hân ve ensâb-ı Oğuz Hân beyânındadır*" şeklindedir. Bundan başka *Cihännümâ*'da bir mukaddime kısmı mevcuttur ki *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da bu bölüm ihmal edilip doğrudan Türklerin Hazret-i Nuh'a dayanan şeceresinden başlanmıştır. Bu başlangıç şu şekilde gösterilebilir:

Tārīh-i Âl-i Osmân

Tevârih-i muhtârda eydür ki Etrâk-ı Oğuz Hân esnâf-ı kesire olup ba'zı esnâf-ı müdün-i hasîn ve ba'zı cibâl ü sahrâ-nişîndür. Ve bunlarun kimisi şemse ve kimisi nâra, kimisi saneme ve kimisi bakara ve kimisi şecere ve kimisi hacere taparlardı. Ve ba'zıları dahi vardur ki dîn ü diyânet ve âyîn-i millet bilmezler, harîr giyüp ve tâc-ı müzehheb urınurlar. Ve bahâdur tâife-dururlar. Ve bunlar Bulcâs bin Yâfes bin Nüh aleyhi's-selâm evlâdındandır. Bulcâs'un dört oğlu vardı. Dib-kakoy, Türk, Oğuz, Moğol. Bunlarun evlâdı çok olup meskenleri âb-ı Ceyhûn ile Çin arasında bilâd-ı Türkistân'da idi.

Metinde vr. 1b.

Cihännümâ

Tevârih-i muhtârda eydür: Bu Etrâk ki vardur, esnâf-ı kesîredür. Ba'zı eshâb-ı müdün u husûndur ve ba'zı eshâb-ı veberdür. Ya'nî derim evler ile rû'ûs-ı cibâlde ve sahrâlarda mütemekkin olurlar. Ve bunların dahi kimi şemse tapar ve kimi nâra ve kimi saneme ve kimi bakara ve kimi şecere ve kimi hacere taparlar. Ve ba'zılar dahi var ki hiç dîn ü diyânet bilmezler. ...Harîrler giyüp tâc-ı müzehheb urınurlar. Bu tâife gâyet bahâdur olur ve bunların mecmû'ı Bulcas Hân bin Yâfes bin Nüh Nebî *aleyhi's-selâm* evlâdındandır.

Ve bu Bulcas'un üç oğlu vardur: Birisi Türk ve biri Oguz ve biri Mogol. Ve bunların evlâdı ve ensâbı gâyet kesir olup.. Ve bunların menâzili Ceyhûn'la Çin arasında bilâd-ı Türkistân'dur.¹⁴¹

**Neşri - Cihännümâ (haz. Necdet Öztürk)
metin kısmı s. 6**

141 Mehmed Neşri, *Cihännümâ*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2008, s. 6.

1923 senesinde *Rüstem Paşa Tarihi*'nin Almanca olarak bir tür özetini hazırlayan Ludwig Forrer¹⁴² eser üzerine yaptığı kısa bir değerlendirmede *Cihānnümā* ile *Rüstem Paşa Tarihi* arasındaki ilişkiye değinmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Fatih'in ölümüne kadar olan kısım hemen hemen Neşri'nin aynısı olduğundan Forrer de toplamda 150 varak olan buraya kadarki hadiseleri "Inhalt der Chronik" başlığı altında vermiştir. Ayrıca yazmadaki her başlığı *Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi)*'nin Viyana'da bulunan nüshasına tekabül eden varaklarıyla göstermiştir. Örneğin Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişi şu şekilde verilmektedir: -51b. İbtida-i ubur-i-i Osmani be dschanib-i Rumili (Neschri 54b).

Tārīh-i Āl-i Osmān'da varak 31b'den itibaren Osmanlı tarihine giriş yapılmaktadır. 31b'de yer alan "Zikr-i Ensāb-ı Āl-i Osmān" adlı başlığın altında hanedanın şeceresi verilmektedir ki bu da Neşri'deki şecere ile birebir aynıdır. Akabinde Ertuğrul Gazi'nin Anadolu'ya gelişi, Sultan Alâeddin'in ordusuna yardım edip kendisine Söğüt ve Domaniç'in verilmesi, müteakiben tahta geçişi sadece bazı ufak kelime ve üslup farklılıkları ile her iki eserde benzerdir. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'da okuma rahatlığı ve anlatılan vak'alara daha kolay ulaşılabilmesi için yapıldığını düşündüğümüz başlıklandırma, Neşri'ye nispeten daha çoktur. Ayrıca dördüncü bir el olarak tavsif ettiğimiz kâtip, sayfaların kenarlarına eklediği başlık, not ve tarihlerle bu hususa destek vermiştir. Bu noktada söz konusu dördüncü elin eseri en baştan okuduğu, belki de kontrol ettiği görüşü ortaya çıkmaktadır. Çünkü varak 32b'deki bir ayrıntı bu görüşü kuvvetlendirmektedir. *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın 32b'sinin alt kısmında muahhar bir tarihte eklendiği anlaşılan beyit, birinci kalem tarafından atlanmıştır. Bu dördüncü el, *Neşri Tarihi*'ni de görmüş olacak ki bu beyti daha sonra kendisi eklemiştir. Beyit Ertuğrul Gazi'nin askerleriyle Sultan Alâeddin'e muâveneti esnasında zikredilmektedir ve şu şekildedir:

Bin hacc iderse bulmaya kişi ol sevâb[ı] kim
Vaktinde çäre-süzāna ide def'-i ızdırâb¹⁴³

Fatih'in tahta cülusu ise her iki eserde de şu şekildedir:

142 Ludwig Forrer, *Osmanische Chronik Des Rustem Pascha*, Leipzig, 1923. Metin incelenirken Avusturya Milli Kütüphanesi 339 numaradaki yazma esas alınmıştır.

143 Bu beyit İstanbul nüshasında yer almamaktadır.

**Cülüs-ı Sultân Muhammed Hân
bin Murâd Hân bin Muhammed Hân
bin Bâyezîd Hân bin Orhan
bin Osmân Gâzi**

Bu Sultân Muhammed Hân hicretün sekiz yüz otuz üçüncü, recebün yedinci günü cum'a-ir-tesi vücûda gelmişti. Ve hicretün sekiz yüz elli beşi muharremünün on altıncı gününde tahta geçüp âleme nizâm virmeğe ibtidâ itdi.

Ol esnâda haber geldi ki Karaman-oğlu İbrâhîm Beğ'ün karnından harâm-zâde oğlanlar doğup kimine "Germiyan-oğlıdur" diyüp Germiyan'a gönderdi ve kimine "Aydın-oğlıdur" diyüp Aydın-ili'ne gönderdi ve kimine "Menteşe-oğlıdur" diyüp Menteşe-ili'ne gönderdi ve kendüsi Alâiyye'ye yürüdi didiler. Ve ol vakt Evrenos-oğlu İsâ Beğ, Anadolu beglerbeyisiydi, Karaman-oğlu gelüp il urıcak İsâ Beğ Sultân Muhammed'e âdem gönderüp Karaman-oğluyla cenk itmeğe destür diledi. Yüz ağartmaya diyü destür vermeyüp anı azl eyledi ve andan İshâk Paşa'ya hil'at giydürüp ve Anadolu beglerbeğilin virüp gönderdi. Sultân Muhammed dahi devlet atına süvâr olup yürüyüp Burusa'ya gelicek ol harâm-zâde oğlanlar kaçup yine ataları Karaman-oğlu karnına girdiler. Andan Sultân Muhammed yürüyüp Akşehir'e ve Beğşehir'i ne çıkdukda halkları gelüp itâ'at itdiler ve Karaman-oğlu İbrâhîm kaçup Taş'a gidüp yine yalvarmağa başladı. "Günâhlaruma tevbe ve işlerüme peşimân oldum" diyüp tazarru' eyledi.

Metinde vr. 120b.

**Cülüs-ı Sultân Mehmed
bin Murâd Hân**

Sultân Mehmed seher-i şeb-i sebtde Receb'ün yedinci gününde, hicretün sekiz yüz otuz üçünde vücûda gelüp, sekiz yüz elli bişinde Muharrem'ün on altıncı gününde serîr-i saltanatı müşerref kıldı.

**Hikâyet-i hurûc-ı Sultân
Mehmed ilâ-Karaman**

Çünkü Sultân Mehmed tahta geçüp, âleme nizâm virmeğe ibtidâ itdi. Haber geldi kim Karaman-oğlu İbrâhîm'ün karnından haram-zâde oğlanlar togup, kimin Germiyan-oğlu diyüp, oğlın bile koşup Kütâhiyye'ye Menteşe-oğlu tesmiye idüp, Menteşe-iline gönderüp, Alâiyye'ye kendüsi yürüdi. Ol vakt Ozgur-oğlu [179] İsâ Beğ, Anadolu beglerbegisiydi¹⁴⁴. Karaman-oğlu gelüp il urıcak, hünkâra âdem gönderüp, Karaman-oğluyla ceng itmeğe destür istedi. Yüz ağartmaya diyü destür vermeyüp, anı azl idüp, defî İshâk Paşa'ya hil'at geyürüp, Anadolu beglerbegilin virüp gönderdi. Mehmed Han dahi devlet atına süvâr olup Bursa'ya varup ol haram-zâde oğlanlar kaçup, yine anlar Karaman-oğlu karnına girdiler. Andan Sultân Mehmed yürüyüp, Akşehir'e çıkup, Akşehir ve Beğşehir halkı gelüp, itâ'at idüp, istikbâl itdiler. Karaman-oğlu İbrâhîm Beg kaçup, Taş'a girüp, yalvarmaga başlayup, "Günâhlaruma tevbe ve itdügüm işlerüme peşimânım" diyüp tazarru' itdi.

Cihan-nümâ, metin kısmı s. 308

İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından alınışı da her iki eserde "Feth-i Kostantiniyye" başlığı altında şu şekilde verilmektedir:

144 *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da bu isim اورنوس olarak geçmesine rağmen *Cihānnümâ*, Menzel nüshasının 178. sayfasında اوزغور olarak gösterilmektedir.

Feth-i Kostantiniyye

Rivâyet olunur ki çünkü ol yıl asker kal'anun yerağını hâzır u müheyvâ eylediler. Bahâr olduğu gibi Sultân Muhammed, Halil Paşa'ya eyitti: "Lala! Bu yıl İstanbul'da yayların" diyüp cemî'-i etrâfun leşkerin cem' idüp İstanbul'a müteveccih oldu. Bu cānibde İstanbul'un tekvurı, veziri olan Kir Luka nām kāfiri (121b) elçiliğe gönderüp emān diledi. Hudāvendgār elçiye hiç iltifat eylemedi. Hemān cemî'-i ālet ilhār olup İstanbul'un üzerine düşdiler. Etrāf-ı ālemden kendü varan askerün hod nihāyeti yogdı. İstanbul'un kurudan yanını Anadolu kuşayup, dört yüz pāre gemi dahi deryā tarafından kuşadı. Yetmiş pāre gemi dahi kal'anun üstün yanından yelkenin açup, tasnifle savaşıları içinde ayagın tururken, kurudan yürüdüp denize hisār dibine indürdiler. Ve deniz üzerine köprü dahi yapıldı. Tekfur, veziri Kir-Luka'yı müşāvere itdi ki, kal'ayı vire. Fireng komayup, "Biz ceng iderüz, virmezüz" didiler. Elli gün leyl ü nehār ceng itdiler. Elli birinci gün Hünkār, İstanbul'a yagma buyurup, yürüdü. Eydürler ki, hicretün sekiz yüz elli yedinci yılında Rebü'l-evvel'ün Se-şenbih gün subh-ı sādık vaktinde feth olundu. Gāziler şehre girüp, tekfurun başını kesdiler. Ve Kir-Luka'yı ta'allukātıyla esir itdiler. Ve dahi bir düzme vardı, Osmān-oglı dirlardı, anı dahi depelediler. Şehri yagma idüp, mübālağa doyumluklar oldu. Hattā darb-ı mesel olmuşdur, bir kişiyi gınāya nisbet itseler, "İstanbul yagmasına mı tuş geldün" dirlar. El-kıssa anda olan doyumluklar tamām zikr idersevüz, kelām tatvil olur. Ve bu cengde niçe hādise olmuşdur ki, kalem tafsiline kāsır ve diller vafında ācizdür. İstanbul'dan kaçan köke varup Silivri'ye girdi. Andan Silivri'nün miftāhın gönderüp, Hünkār'a itā'at itdiler. Andan (181) Karaca Beg varup, Kumburkoz'ı ve Bigatos'ı feth itdi. Andan çehār-şenbih gün Halil Paşa'yı cemî'-i ta'allukātıyla "Hisār'ı bekle ve Bukos'ı müşerref kıl" diyü emr olundu. Bunların hikāyeti uzundur ammā kazıyyeleri ma'lūmdur. Vākı'a-i Halil Paşa ālemde meşhūrdur. Andan Cum'a günü Ayasofya icinde Cum'a namāzın kıldılar¹⁴⁵.

Metinde vr. 121a-121b.

Feth-i Kostantiniyye

Çün kal'anun cümle yerağı ol kış tamām oldu. Hemān bahār olduğu gibi Sultân Mehemed, Halil Paşa'ya eyitti: "Lala! Bu yıl İstanbul'ı yayların." Çünkü Hünkār İstanbul'a müteveccih oldu. Tekfurı Kir-Luka nām kāfir, vezirin ilçilige gönderüp amān diledi. Hünkār iltifat itmedi. El-hāsıl yürüyüp esbāi ilhār idüp asākiri-ı azīme cem' idüp İstanbul'un üzerine düşdiler. Etrāf-ı ālemden kendü varan askerün hod nihāyeti yogdı. İstanbul'un kurudan yanını Anadolu kuşayup, dört yüz pāre gemi dahi deryā tarafından kuşadı. Yetmiş pāre gemi dahi kal'anun üstün yanından yelkenin açup, tasnifle savaşıları içinde ayagın tururken, kurudan yürüdüp denize hisār dibine indürdiler. Ve deniz üzerine köprü dahi yapıldı. Tekfur, veziri Kir-Luka'yı müşāvere itdi ki, kal'ayı vire. Fireng komayup, "Biz ceng iderüz, virmezüz" didiler. Elli gün leyl ü nehār ceng itdiler. Elli birinci gün Hünkār, İstanbul'a yagma buyurup, yürüdü. Eydürler ki, hicretün sekiz yüz elli yedinci yılında Rebü'l-evvel'ün Se-şenbih gün subh-ı sādık vaktinde feth olundu. Gāziler şehre girüp, tekfurun başını kesdiler. Ve Kir-Luka'yı ta'allukātıyla esir itdiler. Ve dahi bir düzme vardı, Osmān-oglı dirlardı, anı dahi depelediler. Şehri yagma idüp, mübālağa doyumluklar oldu. Hattā darb-ı mesel olmuşdur, bir kişiyi gınāya nisbet itseler, "İstanbul yagmasına mı tuş geldün" dirlar. El-kıssa anda olan doyumluklar tamām zikr idersevüz, kelām tatvil olur. Ve bu cengde niçe hādise olmuşdur ki, kalem tafsiline kāsır ve diller vafında ācizdür. İstanbul'dan kaçan köke varup Silivri'ye girdi. Andan Silivri'nün miftāhın gönderüp, Hünkār'a itā'at itdiler. Andan (181) Karaca Beg varup, Kumburkoz'ı ve Bigatos'ı feth itdi. Andan çehār-şenbih gün Halil Paşa'yı cemî'-i ta'allukātıyla "Hisār'ı bekle ve Bukos'ı müşerref kıl" diyü emr olundu. Bunların hikāyeti uzundur ammā kazıyyeleri ma'lūmdur. Vākı'a-i Halil Paşa ālemde meşhūrdur. Andan Cum'a günü Ayasofya'da Cum'a namāzın kulup, Mehemed Hān adına hutbe-i Muhammedi okundu.

Cihānnümā, metin kısmı s. 310-314

Fatih Sultan Mehmed devrinin anlatıldığı diğer kısımlarda da aynı benzerlikler devam etmektedir. Hemen hemen bütün bölüm başlıklarında anlatılan hadiseler sadece ufak bazı kelime ve cümle farklarıyla birbirinin aynıdır. Mesela Fatih'in Belgrad'a yaptığı sefer her iki tarihte de "Muhāsara-i Belgrad"¹⁴⁶ başlığı altında zikredilmektedir. Neşri'de bu husus "Muhassal Hakk te'ālâ fethin takdîr itmemişdi. Yohsa cenge taksîr olunmadı. Hünkâr dahi eline kılıç alup cenge ikdâm itdi, çâre olmadı. Âhir göçüp topları döküp gidüp yine vilâyet-i İslâm'a müteveccih oldu"¹⁴⁷ şeklinde anlatılırken *Tārīh-i Âl-i Osmân*'da "Sultân Muhammed kendüsi el kılıca urup kâfirün üzerine hücum eyleyüp niçe kâfir pâreleyüp üzerine kâfir galebe idicek girüsine çekildiler. Ve andan yeniçeri ağasını şehîd eylediler. Ve'l-hâsıl bir mertebede cenk-i azîm oldu ki kâbil-i vâsf değül. Amma eğerçi Rûmili ikdâm itmeyüp tekâsül eylediler lâkin takdîrde Belgrad'un fethi müyesser olmaduğundan Sultân Muhammed hazretleri cemî' topları anda döküp dönüp vilâyet-i İslâm'a müteveccih oldu..."¹⁴⁸ şeklinde verilmektedir.

Neşri'nin *Cihânnümâ*'sında Fatih dönemi anlatılırken verilen başlıkların birçoğu *Tārīh-i Âl-i Osmân* ile aynıdır. Fark şuradadır ki Neşri, bazı hadiseleri "Hikâyet" adı altında zikretmiş ve olayları parça parça kısımlandırmayı tercih etmiştir. Böylelikle *Neşri Tarihi*'nde başlık sayısı, bu bölüm için *Tārīh-i Âl-i Osmân*'dan çok olmuştur. Muhtemelen bunun sebebi de Matrakçı Nasuh'un Neşri'den istifade ederken kendine uygun bir yöntem izleyerek bazı kısımları başlıklandırmaya lüzum görmemesidir. Nitekim bu düzen başlıklarda kendini gösterdiği gibi müellifin bazı tarihî anekdotları almayıp doğrudan atlamasında da göze çarpmaktadır. Ayrıca Nasuh Neşri'deki kimi cümleleri aynen değil, değiştirerek ve bazı zaman da basitleştirerek eserine almıştır.

2. Tārīh-i Âl-i Osmân'da İstanbul ile Ayasofya'nın Tarihleri ve Mehazlarına Dair

Tārīh-i Âl-i Osmân'da İstanbul'un fethini müteakip yaklaşık yirmi beş sayfalık bir bölüm başlar. Osmanlı tarihlerinin birçoğunda tesadüf edildiği üzere bu eserde de söz konusu kısım, İstanbul'un fetihinden önceki tarih ve efsanelerine dairdir. Bu noktada II. Bayezid devrine kadar *Neşri Tarihi*'nden veya müşterek bir kaynaktan büyük ölçüde istifade edildiği açık olan *Tārīh-i Âl-i Osmân*'ın bu ilk kısmı hazırlanırken *Cihânnümâ*'dan başka eserlerin de görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Çünkü *Neşri Tarihi*'nin Viyana, Manisa, tespit edilebilen en eski tarihli nüshası olan Kastamonu ve diğer Paris ve İstanbul nüshalarının¹⁴⁹ hiçbirisinde İstanbul'un ve Ayasofya'nın

146 Metinde vr. 136a; Öztürk, *Cihânnümâ*, s. 320.

147 *Cihânnümâ*, s. 321.

148 Metinde vr. 136b.

149 Nüshaların mukâyeseli metin tesisi için bkz: Neşri, *Cihânnümâ*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 2008.

efsanevî tarihine dair bu çeşit bilgiler yoktur. Neşri’de “Hikâyet-i ibtidâ-i imâret-i Kostantuniyye” ismi altında bir başlık veriliyorsa da burada fethin akabinde İstanbul için tatbik olunan iskân politikasından söz edilmektedir.

İstanbul’un tarihi ve efsanelerine dair bilgiler *Târih-i Âl-i Osmân*’da “İbtidâ-yı Bünyâd-ı Kostantuniyye” başlığı altında verilmektedir. Bu kısım varak 122’den başlayıp 135b’nin başında son bulur. İstanbul’un fethini müteakip II. Mehmed bu şehrin kendisinden önceki tarihi hakkında bilgi istemiş, Rum ve Frenk ve sayır tavâyiften istifâr edilerek¹⁵⁰ mâlumât edinilmesini emretmiştir. Metindeki bu kısım Hazret-i Süleyman’ın peygamberliğinden itibaren alınarak Fatih devrine kadar yaşanan hadiseleri bazı zaman etraflı, bazı zaman sathî olarak anlatır. Bu ilk kısımlarda bilhassa şehrin kuruluşu ile Ayasofya’nın yapılışı anlatılırken mebzul miktarda efsaneye yer verilir. Son kısımlara doğru ise ilk dönem İslam devletlerinin İstanbul’a yaptıkları akınlar ve muhasaralar zikredilmekte ve nihâyetinde Kostantuniyye’ye hâkim olan hükümdarların bir şeceresi verilmektedir.

Eserlerinde İstanbul’un Türkler tarafından alınışına yer veren birçok Osmanlı kroniği, fethin hemen ardından şehrin yukarıda geçen tarihini de yazarlar. Bunlardan en erken döneme ait olanlar Giese’nin neşrini hazırladığı *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, Kivâmî’nin manzum-mensur karışık *Fetihnâme*’si ve *Oruç Beğ Tarihi*’dir. Kivâmî hâriç olmak üzere her iki eserde de en az *Târih-i Âl-i Osmân*’da olduğu kadar etraflı bilgiler yer almaktadır. Daha sonraki dönemlere ait kroniklere bakıldığında *Lütfi Paşa Tarihi*’nde¹⁵¹ bu bölümün satır sayısı az, dört beş varak ile geçirildiği göze çarpmaktadır. Yine XVI. asır müverrihlerinden Mustafa Âlî, *Künhül-Ahbâr*’ında secili ve sanatlı bir üslupla İstanbul’un bu nev’i bir tarihine yer verir. Âlî, kaynak olarak İbrahim bin Hanîf Şâh’ın *Acâibül-Küberâ*’sını¹⁵², *Dürr-i Mekkûn* isimli eseri¹⁵³, *Heşt-Behişt* müellifi İdris-i Bitlisî’yi¹⁵⁴ ve çoğu zaman adını vermeyip yalnızca “tevârih” olarak zikrettiği eserleri referans gösterir. Aynı konuyu işleyen muahhar tarihler arasında Hoca Sadeddin Efendi’nin *Tâcü’t-Tevârih*’i ve *Solakzâde Tarihi* de zikredilebilir.

Anonim Tevârih ve *Künhül-Ahbâr*’ın sonunda Doğu Roma hükümdarlarına ait şecere verilirken Müverrih Zeynül-Arab, Tirmizî, Kurtubî ve *Mesâbih Şerhi* gibi eserlerden bahsedilir. Bunlardan yalnızca *Mesâbih Şerhi*¹⁵⁵, *Târih-i Âl-i Osmân*’da geçmektedir.

150 Metinde vr. 122a.

151 *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz. Kayhan Atik, Ankara, 2001.

152 Mustafa Âlî, *Künhül-Ahbâr*, Süleymaniye Ktp., Fatih, No. 4225, vr. 82b.

153 A.g.n., vr. 86b.

154 A.g.n., vr. 90b.

155 Hadislere dair bu eser için bkz: Şihâbüddin Fazlullâh bin Hüseyin et-Türbiştî, *el-Müeyesser fi şerhi Mesâbihu’s-sünne*.

Târih-i Âl-i Osmân'da bu kısımda zikredilen bir diğer kaynak Şems-i Harâbâtî'nin Yunancadan Farsçaya çevirdiği eserdir. Kostantuniyye isminin nereden geldiği anlatılırken bu tercümeyle temas edilmektedir:

“Andan sonra Kostantin Alaniyye, Âsafîyye ile Kostantuniyye'yi imâret idüp anlar komışlardur Kostantuniyye diyü ad. Niçe müddet bunun içinde olup Ayasofya'yı dahi bunlar binâ eylemişdirler. Lâkin bunda ihtilâf var. Zîrâ merhûm u mağfûrun-leh Sultân Muhammed zamânında Şems-i Harâbâtî dimekle meşhûr olan kimnesne Ayasofya'nun târihin Yunan diliyle bulup pâdişâh-ı merkûmun emriyle Fârisiye terceme eylemişdi¹⁵⁶.”

Şems-i Harâbâtî'nin bu Fârisî tercümesi *Târih-i Binâ-i Ayasofya* ismiyle Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 3025 numarada kayıtlıdır. Fransızca çevirisi F. Tauer tarafından 1954'te yapılmıştır¹⁵⁷.

Bununla beraber Kâtip Çelebi İstanbul'un fethinden sonra Ahmed Cilanî adlı birinin Ayasofya mâzisi hakkında bir kitabı Yunancadan Farsçaya tercüme ederek Fatih'e takdim ettiğini, bu eserin daha sonra Nimetullah bin Ârif adlı biri tarafından da Türkçeye tercüme edildiğini belirtir¹⁵⁸.

İlk dönem Ayasofya tarihi tercümelerine diğer örnekler olarak Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2057/2 ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde (TY 2545/2, 88a-103b) Yusuf bin Musâ el-Balikesrî adlı biri tarafından Yunancadan Türkçeye tercüme edilen tarihler de mevcuttur¹⁵⁹. Bu noktada *Târih-i Âl-i Osmân* için söylenebilecek kaynaklar ise *Şems-i Harâbâtî Tercümesi*, *Mesâbih Şerhî*dir.

3. XVI. Asırda Yazılmış Anonim Bir *Târih-i Âl-i Osman* ile *Târih-i Âl-i Osmân* (Rüstem Paşa Tarihi) Mukâyesesi

XVI. asırda yazıldığı anlaşılan anonim bir *Târih-i Âl-i Osman* üzerine yapılan çalışma¹⁶⁰ söz konusu kroniğin Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği ihtimalini hatırlatmıştır. Nasuh'un Rüstem Paşa'nın teşvik ve taltifiyle meydana getirdiği *Câmiü't-Tevârih*'te Oğuz Han'ın zamanından 1551'e kadar gelen bir Osmanlı tarihi yazdığını söylemesi, bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir¹⁶¹. *Anonim Târih-i*

156 Metinde vr. 126b.

157 Eser, Fransızca'ya “Les versions persanes de la légende sur la construction d'Aya Sofya” adıyla çevrilmiştir. Byzantinoslavica XV (1954), s. 1-20.

158 Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, I, İstanbul, 1943, s. 286.

159 Daha geniş bibliyografya için bkz: Stefanos Yerasimos, *Kostantiniyye ve Ayasofya Efsaneleri*, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, 1993, s. 270-271.

160 Eser için bkz: Mustafa Karazeybek, “*Târih-i Âl-i Osmân*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.

161 Yurdaydın, *Menâzil*, s. 21.

Âl-i Osmân, Osmanogullarının zuhûrundan itibaren başlamakta ve h.956/m.1549 senesine kadar gelmektedir. Toplamda 208 varak olan eserin Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği zannı, araştırmacı tarafından şuna istinad edilmektedir: Eserin 177b'sinden itibaren anlatılan ve h.954/m.1547 senesine tekâbü'l eden hadiseler Nasuh'un *Süleymân-nâme*'si ile benzerlik arz etmektedir. Yani *Anonim Târih-i Âl-i Osmân*'ın 177b ile 208b varakları arasındaki kısımlar İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ve Hüseyin Gazi Yurdaydın tarafından Matrakçı Nasuh'a ait olduğu tespit edilen *Süleymân-nâme*'nin¹⁶² 81b'sinden itibaren benzerlikler göstermektedir. Bunlardan yola çıkarak söz konusu eserin Nasuh'un Rüstem Paşa için kaleme aldığı *Câmiü't-Tevârih*'in Osmanlı tarihine ait kısmı olma ihtimalini doğurduğu ve *Anonim Târih*'in Nasuh'un Osmanlı tarihine ait muhtelif eserlerini daha sâde bir dile indirmesiyle meydana gelmiş olabileceği görüşü ileri sürülmektedir¹⁶³.

Anonim Târih-i Âl-i Osman'ın Matrakçı Nasuh'a aidiyeti mevzusuna son derece ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Zira söz konusu *Anonim*'in, Nasuh'un Rüstem Paşa için kaleme aldığı ve *Mecmaü't-Tevârih* adıyla bilinen *Taberî Târihi*'nin bir muhtasarı olan *Câmiü't-Tevârih*'in bir başka şekli olduğunu kabul etmeye yetecek deliller mevcut değildir. Diğer taraftan bu eser, Giese'nin tertibi olan *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân* ile hemen hemen aynılık göstermektedir. Eserin başından itibaren görülen bu benzerlikler, II. Murad devri hariç olmak üzere Kanunî'nin II. İran Seferi'ne kadar devam etmektedir, şu farkla ki bazı kısımlar Giese neşrinde muhtasar olarak geçilirken *Anonim*'de biraz daha teferruatlı anlatılmaktadır. Her iki anonim tarihte de II. Murad devri ve Fatih'in saltanatının ilk yıllarına ait bazı rivayetlerde değişiklikler göze çarpar. Binaenaleyh diğer kısımlar için ise sadece bazı ufak üslup ve ifade farklılıkları vardır. Eser boyunca sürekli râvilerden rivâyetler söz konusudur. Nasuh'un Sultan II. Bayezid devrinde sarayda ve Yavuz Sultan Selim döneminde olgun bir yaşta olduğu bilindiğine göre, müellif bu dönemleri anlatırken niçin kendi bilgilerini esere koymak yerine sürekli râvilerden nakletme ihtiyacı hissetsin? Eserin başından sonuna kadar hemen hemen bütün konu başlıklarının rivâyetle başlaması gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Bundan başka önceki bölümlerde Nasuh'un müstakilen II. Bayezid ve I. Selim devirlerini anlatan eserinden söz edilmişti. Burada Matrakçı Nasuh râvilerden istifade etmemiş, bizzat kendi idrâk ettiği devri anlatmıştır. Nitekim *Târih-i Sultân Bâyezîd ve Sultân Selîm* ismiyle anılan bu eserin

162 Eser için bkz: Matrakçı Nasuh, *Süleymân-nâme*, Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, No:379.

163 Bu görüşler için bkz: Karazeybek, *A.g.t.*, s. 4-13; A.g.y., "Kânûnî Döneminde Yazılmış Bir Târih-i Âl-i Osmân", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 4, İzmir, 2000, s. 183-198.

Tārīh-i Āl-i Osmān ile çok yakından alakası bulunduğu da tespit edilmiştir¹⁶⁴. Fakat bu benzerlikler söz konusu *Anonim Tārīh-i Āl-i Osmān*'da bulunmamakta hatta kronolojik olarak farklılıklar göze çarpmaktadır.

Ayrıca şu hususlardan dolayı da *Anonim Tārīh*'in Nasuh'un olduğu görüşü şüpheyle karşılanmalıdır: Matrakçı Nasuh kendi yazdığı eserlerden yola çıkarak muhtasar bir Osmanlı tarihi hazırlamıştır. Eğer bu tarih kitabı Nasuh'a ait olsaydı taslak ve muhteva bakımından diğer eserleriyle benzerlikler arz etmesi gerekirdi. Fakat *Süleyman-nāme* ile *Anonim Tārīh* arasında bilgi farklılıkları göze çarpmaktadır. Örneğin *Süleyman-nāme*'nin birinci cildinde Kanuni'nin tahta geçişi 18 Şevval olarak gösterilirken *Anonim*'de aynı hadise 17 Şevval olarak tarihlenmiştir. Kanuni'nin Belgrad Seferi'ne çıkışı *Süleyman-nāme*'de 927 senesinin Receb ayının başları olarak verilirken, *Anonim Tārīh-i Āl-i Osmān*'da 27 Cemāziyelevvel'dir¹⁶⁵. Cemāziyelevvel ile Receb ayları arasındaki bir ay civarı fark gözden uzak tutulmamalıdır.

Ek olarak, eserde sıklıkla "rāvi" kullanılmaktadır¹⁶⁶. Matrakçı Nasuh'un 1534'te Safeviler üzerine düzenlenen Irakeyn Seferi'ne katıldığını ve minyatürlerle birçok menzili tasvir ettiğini biliyoruz¹⁶⁷. *Anonim Tārīh-i Āl-i Osmān*'da ise bu bölüm "rā-vi-yān-ı ahhār şöyle rivāyet iderler kim..."¹⁶⁸ ifadesiyle başlamaktadır. Şāyet Nasuh, söz konusu eserin müellifi olarak kabul edilecek olursa bizzat kendi içinde bulunduğu bir vak'ayı anlatırken niçin rāvi ifadelerini kullandığına da makul bir açıklama getirmek icap edecektir.

Ayrıca 1560 senesinden sonra kaleme alındığı anlaşılan *Anonim Tārīh*'in¹⁶⁹ *Süleyman-nāme* ile benzerlik gösteren son iki yıllık bölümünün (h.954-956) daha sonradan kâtip veya müstensih tarafından eklenmiş olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Zaten Matrakçı Nasuh'un 1560'lı yıllarda hayatta olduğu bile kesin değildir. İşte bu gibi çıkarımlardan ötürü söz konusu eserin Nasuh'a ait olduğunu iddia etmek zor görünmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi bu eser, daha çok Giese'nin tertibi olan *Anonim Tevārīh-i Āl-i Osman*'ın bir başka versiyonu olarak kendisini göstermektedir. Zira muhteviyat ve hadiselerin belirtildiği kronolojik anlamda her iki eser tam bir uyum içindedir. Sadece *Tārīh-i Āl-i Osmān*'ın son iki yıllık kısmı Nasuh'un *Süleyman-nāme*'sinin son kısmı olan Arkeoloji nüshası ile benzerlik göstermektedir. Fakat yaklaşık 350 sayfa olan daha önceki kısımlar için bu durum söz konusu değildir.

164 Bkz: "Tārīh-i Āl-i Osmān ile Nasuh'un Eserleri Arasındaki İlişki" başlığı.

165 Bu farklılıklar için bkz: Erkan, *A.g.t.*, s. 39-40.

166 Rāvi ve rāviyān tâbirlerinin değerlendirmesi için bkz: Karazeybek, *A.g.t.*, s. 8.

167 Yurdaydın, *Menāzil*, s. 10.

168 Karazeybek, *A.g.t.*, s. 330.

169 Bu tahminler hakkında bkz: *A.g.t.*, s. 9-10.

SONUÇ

Tarihî dönem içerisinde Rüstem Paşa tarafından kaleme alındığı zannedilen ve çok kez Paşa'nın ismiyle beraber *Rüstem Paşa Tarihi* olarak zikredilen *Tārīh-i Āl-i Osmān* çalışmamızın konusu olmuştur. İlk kez 1923 senesinde Ludwig Forrer isimli bir oryantalistin tavassutuyla isminden söz edilerek Rüstem Paşa'ya atfedilen bu kronik, aynı araştırmacı tarafından muhtasaran Almancaya tercüme edilmiştir.

Tārīh-i Āl-i Osmān'da Sultan II. Bayezid'den önceki hadiseler, bazı ufak ifade ve cümle farklılıkları hâricinde Neşri'nin *Cihan-nüma'sı* ile aynılık göstermektedir. Fakat bu devirden, eserin sonu ve aynı zamanda Rüstem Paşa'nın vefatı olan 1561'e kadarki tarihî olaylar ayrı bir önem arz eder.

Kroniğin ihtiva ettiği olaylar bakımından bilinen en kâmil iki nüshası Avusturya Milli Kütüphane (Österreichische Nationalbibliothek) Cod. Mixt. 339 ile İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2438 numarada kayıtlı olanlardır. İngiltere ve Fransa kütüphanelerinde bulunan diğer nüshalar ya eksik yahut da en geç h.955 /m.1549 senesinde son bulmaktadır. Bu itibarla Viyana ve İstanbul nüshası edisyon kritik yapılarak eserin metni inşa edilmiştir. Bunlardan Viyana nüshası, Rüstem Paşa henüz hayatta iken kaleme alınmaya başlanmış ve muayyen bir yere kadar tahrir edilmiştir. Paşa'nın vefatından on sene sonra ise diğer kısım ikmal edilmiştir. Bunun için söz konusu nüshanın müellif kaleminden çıkmış olma ihtimali oldukça yüksektir. Metin kısmı hazırlanırken Viyana nüshası temel alınmıştır. Görülebilen diğer eksiklikler istinsah tarihi belli olmayan; fakat tam bir metin olan İstanbul Üniversitesi nüshası ile tamamlanmıştır.

Rüstem Paşa'ya atfedilen eserin müellifine dair kat'î bir bilginin mevcut olmaması, bu konu hakkında etraflı bir çalıştırmayı gerektirmiştir. Eserin XVI. asrın velut simalarından olan ve matematik, silahşörlük, minyatür, tarih gibi alanlarda önemli eserler veren Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği görüşü ilk kez 1965 senesinde yine aynı müverrih üzerinde en etraflı çalışmayı yapmış olan Hüseyin Gazi Yurdaydın tarafından ileri sürülmüştür. Yurdaydın'dan önce 1923 senesinde Rüstem Paşa'ya atfedilen tarih hakkında Almanca müstakil bir çalışma yapmış olan Ludwig Forrer böyle bir tespitte bulunmamıştır. Yurdaydın akademik mesâisini önemli bir kısmını Matrakçı Nasuh'a ve eserlerine hasretmiştir. Fakat daha çok Nasuh'un muhtelif parçalar halinde bulunan ve bazıları isimsiz olan *Süleyman-nâme* nüshalarının tespiti, tahlili ve bir araya getirilmesi üzerine çalıştığından Rüstem Paşa'ya atfedilen tarih hakkında yaptığı tedkikler birkaç sayfa ile sınırlı kalmıştır. Bunun için Nasuh'un bütün eserleri tarafımızca neredeyse satır satır tedkik

edilmiştir. Söz konusu incelemeler sonucunda, bu çalışmaya kadar bir zan olma hususiyetini koruyan *Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi)*'nin Nasuh'a âidiyeti mevzusu neredeyse kesinlik kazanmıştır. Ayrıca Paşa'nın adına izafe edilen kroniğin yazarının Rüstem Paşa olup olamayacağı konusu da değerlendirilerek müellifin Rüstem Paşa olmadığı açıkça ortaya konulmuştur. Yalnızca h.955/m.1549 tarihinden sonra Rüstem Paşa'nın ölümünü müteâkip eklendiği tahmin edilen ve 1561 yılında Paşa'nın vefatı ile nihayet bulan bölümün Nasuh tarafından mı yoksa başka bir kişi tarafından mı esere derc edildiği hususu muğlak kalmıştır. Bu bölümde kâtibin değiştiği muhakkaktır. Ayrıca 1553'de vuku bulan ve her fırsatta Rüstem Paşa ile beraber zikredilen Şehzade Mustafa'nın katli mevzusu söz konusu aralığa denk gelmekte ve mezkûr hadise anlatılırken vak'anın "Rüstem Paşa'nın fitne ve keydiyle (hile, tuzak) vücud bulduğu" ifadesi kullanılmaktadır. Bundan önceki kısımlarda ise Rüstem Paşa her fırsatta hayır dua ve temennilerle anılmaktadır. İlerleyen zamanlarda Nasuh ile Rüstem Paşa'nın arasının bozulmuş olabileceği ihtimali hatıra gelirse de bu zannı kuvvetlendirecek herhangi bir delil mevcut değildir.

Tahlil kısmında da ele alındığı üzere Nasuh'un *Tārīh-i Sultān Bāyezīd ve Sultān Selīm* ile bazıları müstakil eser hüviyetinde olmakla beraber altı parça halinde bulunan *Süleyman-nāme*'sinin bir muhtasarı olarak görebileceğimiz *Tārīh-i Āl-i Osmān (Rüstem Paşa Tarihi)*, devrin hadiselerine tanık olmuş bir kişinin kaleminden çıkması sebebiyle de ayrı bir önem taşımaktadır.

Metin Tesis Edilirken Takip Edilen Metod

Tārīh-i Āl-i Osmān'ın metni iki esas nüsha üzerinden oluşturulmuştur. Bunlardan ilki Matrakçı Nasuh ve Rüstem Paşa henüz hayattayken kaleme alınan ve Avusturya Milli Kütüphanesi Cod. Mixt. 339 numarada kayıtlı olanıdır. Metnin temelini bu yazma oluşturmakta olup neşir esnasında varak numaraları köşeli parantez [] içerisinde gösterilmiştir.

Edisyon kritikte kullanılan ve aynı zamanda tam olma özelliği taşıyan diğer tek nüsha ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2438'deki yazmadır. Her iki nüsha karşılıklı olarak kontrol edilmiş ve kelime farkları dipnotlarda belirtilmiştir. Viyana/Avusturya nüshası için (Vi); İstanbul Üniversitesi nüshası için (İ) kısaltması kullanılmıştır.

Eser günümüz harflere aktarılırken hem metnin aslına sadık kalmak hem de okuyucu yormamak esas alındığından tam transkripsiyondan kaçınılmış; yalnızca Arapça ve Farsçadaki bütün uzatmalar istisnasız olarak gösterilmiştir. Kelime ortasında ve sondaki 'ayn' (ع) harfi çeviriyazıda (') ile; hemze ise (') işaretleriyle imla olunmuştur.

Her iki yazmadaki derkenarlar dipnotta [**Der-kenār**]: ifadesinden sonra verilmiştir.

TÂRÎH-İ ÂL-İ OSMÂN

(Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561)

TENKİTLİ METİN

MATRAKÇI NASUH

Tevārîh-i Oğuz Hân ve Cengîz Hân ve Selçukîyân ve Osmâniyân¹

[1b]² [İ 1b] Tevārîh-i muhtârda eydür ki Etrāk-ı Oğuz Hân esnâf-ı kesîre olup ba'zı esnâf-ı müdün-i hasîn ve ba'zı cibâl ü sahrâ-nîşîndür. Ve bunların kimisi şemse ve kimisi nâra, kimisi saneme ve kimisi bakara ve kimisi şecere ve kimisi hacere taparlardı³. Ve ba'zıları dahi vardır ki dîn ü diyânet ve âyîn-i millet bilmezler, harîr giyüp ve tâc-ı müzehheb urınurlar. Ve bahâdur tâife-dururlar. Ve bunlar Bulcâs bin Yâfes bin Nûh aleyhisselâm evlâdındandır. Bulcâs'un dört oğlu vardı. Dib-kakoy, Türk, Oğuz, Moğol. Bunların evlâdı çok olup meskenleri âb-ı Ceyhûn ile Çin arasında bilâd-ı Türkistân'da idi. Ortag ve Digertag demekle ma'rûf dağlarda yaylarıydı. Ve Karukyan ve Kurum ve Kara Sarım nâm şehirlerde kışlarıydı. Hâkânlarınun tahtgâhı Talas nâm şehirdür.

Zikr-i Cülûs-ı Dib-kakoy bin Bulcâs bin Yâfes bin Nûh aleyhisselâm

Mezkûr Bulcâs fevt olup oğlu Dib-kakoy yerine kâim-makâm olup şevket ü salâbeti babasından ziyâde oldu. Ve bunun dahi dört oğlu oldu⁴. Kara Hân, Orhan, Güzhân ve [2a] Oğuz Hân. Sadr-ı ikbâlde savlet-i devleti ve şevket-i saltanatı yüz yigirmi yıl istizhâr bulduktan sonra dârü'l-fenâdan dârü'l-bekâya rıhlet eyledi.

Zikr⁵-i Cülûs-ı Kara Hân bin Dib-kakoy bin Bulcâs

Oğlu Kara Hân babası yerine pâdişâh olup Türkistân'dan bilâd-ı şarka ve şimâle müstevlî oldu ve hem ziyâde cebbâr kopdı. Anun dahi Oğuz adlı bir oğlu oldu. Hakk Te'âlâ⁶ kemâl-i kudretinden anı tevhide irşâd idüp esnâf-ı Etrāk'dan evvelâ kelime-i tevhide götürüp "Lâ ilâhe illallâh" diyen oldur. Vaktâ kim âlem-i racûliyyet irişdi, ammuları ileri kızlarından bir kıza tezvîc eyledi. Cemîl ve mehîb ve kerîm [İ 2a] kişiydi ve nûr-ı İslâm yüzinde lâmi' idi. Cemî'-i halâyık anun hüsn-i cemâline ta'accüb iderdi. Kavmini Allâhu Te'âlâ'ya evvel da'vet iden oldur. Halkı Hakk'a da'vet eylediğiçün atası Kara Hân ile adâvete düşdi. Ol sebebdan tevâbi' ve levâhıkıyla taraf-ı cenûba varup vatan tutdı ki şimdi ana Türkistân dirler. Oğuz, atasıyla dîn yolında yetmiş yıl cenk eyledi. Âhirü'l-emr atasın tutup katl eyledi.

1 Tevārîh-i Oğuz Hân ve Cengîz Hân ve Selçukîyân ve Osmâniyân Vi : hâzâ kitâbu Tevārîh-i Âl-i Osmân İ

2 [Der-kenâr]: Zuhûr-ı Osmân Gâzî'den mefhar-i âl-i Osmân merhûm Gâzî Sultân Süleymân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân hazretlerinin evâhir-i saltanatlarına gelince vezîr-i a'zam ve düstûr-ı mükerrrem olanlar[un] elli altıncı[sı] merhûm Rüstem Paşadur. (Bu der-kenâr İ nüshasında yoktur.)

3 taparlardı İ : taparlar Vi

4 oldu Vi : vardı İ

5 zikr Vi : - İ

6 te'âlâ Vi : te'âlânun İ

Zikr-i Cülûs-ı Oğuz Hân ber-Serîr-i Saltanat

Atası yerine Oğuz Hân pâdişâh olıcak cümle memleketin zabt idüp adl ü dâda ve tavn-i ibâda¹ ve ta'mûr-i bilâda musırr olup şarkdan garba varınca rüy-i zemîne müstevlî oldu. Hattâ bunların ecdâdı Hazret-i İbrâhîm Peygamber aleyhi's-salâtü ve's-selâm zamânında anlar imân getürmüşdi. Etrâk şöyle fıkı iderlerdi ki Hakk Sübhânehü ve Te'âlâ Kur'ân-ı Kerim'de ²﴿قُلْنَا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ﴾ diyü zikr itdüğü meğer bu Oğuz Hân'dur dirdi. Ve bu Oğuz Hân'un altı oğlu vardı: Gün Hân, Ay Hân, Yıldız Hân [2^b] Gök Hân, Dağ Hân, Dingiz Hân. Ve bu altı oğlunun dörder oğlu var idi ki cümle bunlar yigirmi dört olup cemî'-i Etrâk-i müvahhidîn ki el-ân bilâd-ı Türkistân'da ve Mâverâünnehr'de ve Horâsân'da ve Fârs'da ve Irâk ve Arab ve Acem'de ve Rûm'da ve Şâm'da ve Mısır'da ve Mağrib'de sâkin olanlar ebnâ-yı Oğuz'un yigirmi dört evlâdının zürriyâtındandır. Ve Türkistân'a Oğuz ile kaçan ebnâ-yı a'mâmun neslindendir ve Oğuz ile adâvet idüp Türkistân'a bile varmayanlar yedi tâifedür. Uygur, Kayıklı, Kıpçak, Karluk, Kalaç, Agacuy³, Irkadi. Bunlar bilâd-ı iklim-i sâbi'a varup mütemekkin oldılar. Ol yerlere şimdi Moğolistân dirler. Tevârih-i muhtârda eydür "Vaktâ ki Oğuz Hân Çin ve Hitâ'ya ve Gûr ve Gazne ve Hindistân ve Frengistân'a ve Deylem ve Bâbil'e ve Rûm ve Rus'a ve Şâm ve Hicâz ve Yemen'e ve Habeş ve Nûbe'ye ve Berber'e müstevlî oldu, yine vatan-ı aslıyyesin anup Ortak ve Digertag'dan rücû' idüp oğlu Gün Hân'ı ve Ay Hân'ı ve Yıldız Hân'ı yemîne ve Gök Hân'ı ve Dağ Hân'ı ve Dingiz Hân'ı meyserede [İ 2b] koyup gitdi. Medîne-i Sayram'da istikrâr idüp nâsa adl ü dâd gösterüp tertîb-i saltanata meşgûl oldu. Sadr-ı saltanatda yüz yigirmi yıl istizhâr bulduktan sonra ⁴﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ﴾ emrine itâ'ati kendüye vâcib bilüp vefât eyledi.

Cülûs-ı Gün Hân bin Oğuz Hân

Atası vasiyyetiyle Gün Hân serîr-i saltanata cülûs idüp esâs-ı ahkâm-ı hilâfeti ve binâ-yı şerâiyit-ı adl ü re'feti ol nasâyıh ü vesâyâ ki atası Oğuz Hân itmişdi, anun üzerine icrâ itdürüp melik-i muvahhid ve âdil ve âkıl kopdı. Dahi bilâd-ı [3a] şarkıyye ve şimalıyyeyi zabt idüp râyet-i şevket ü iktidâr ve dest-i tecebbür ü istikbârla efrâşte olmazdı ve kerr ü ferr-i saltanat ve iftihâr u istizhâr-ı kesret-i a'vân ü ensârıla sûret bulmaz diyü etrâf-ı vilâyeti ve eknâf-ı memleketi adl ü adâletle ve dîn ü diyânetle imâret idüp bir⁵ tamga vaz' eyledi ki karındaşları hiçbir emirde

1 ve tavn-i ibâda Vi : - İ

2 "Ey Zülkarneyn dedik..." Kehf 18/86. âyetten nâkis iktibas.

3 Agacuy Vi : Agaduy İ

4 "Rabbînzden büyük bir mağfirete koşun." Âl-i İmrân 3/133. âyetten nâkis iktibas.

5 bir Vi : bu İ

buna muhâlefet itmeyeler. Ve anun zamânında Türkistân'da ve gayri vilâyetlerde niçe şehirler binâ olup ma'mûr oldu. Andan sonra ¹﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ﴾ birle rûh-ı pür-fütûhî² nişin-i bedende tayerân idüp azm-i dârû'l-bekâ itdi.

Zikr-i Cülûs-ı Kayı Hân bin Gün Hân

Gün Hân vefât idicek oğlu Kayı Hân atası yerine pâdişâh olup tahta cülûs eyledi. Atası, dedesi tarîkinden munharif olmayup bîdâr-ı baht u firûz-rûz ve ra'iyet-nüvâz ve mezâlim-sûz olup gerden-i arûs-ı memleketi hilye-i bezl ü ma'deletle âreste ve çehre-i muhaddere-i vilâyeti hükm ü siyâsetiyle pîrâste eyledi. Devrân ana dahi bâkî kalmayup vefât eyledi.

Zikr-i Cülûs-ı Salur Hân bin Dağ Hân bin Oğuz Hân bin Kara Hân bin Dîb-kakoy bin Nûh ez-Cânib-i Meyser

Evlâd-ı Kayı Hân münkarız olup cânib-i Meyserede Salur Hân nesline serîr-i saltanat intikâl idüp ekâsire-i mülûk-i Fârs mâbeyninde Hâtemü'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve Seyyidü'l-evvelîni ve'l-âhirîn Hazret-i Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem zamânında muhârebât-ı kesîre ve mukâtelât-ı azîme vâkî' olup sonra³ hicret-i hazret⁴-i risâlet-menziletün yüz beşinde âhir hulefâ-yı Benî Ümeyye'den Kâim Bi-Hakkillâh Ebû Abdîlmelik Mervân⁵ [İ 3a]⁶ hilâfetinde mezkûr Salur'un neslinden Çatak Hân'a pâdişâhlık nakl idüp iki bin nefer âdemiyle İslâm'a [3b]⁷

1 "Yeryüzünde bulunan herkes fânidir." er-Rahmân 55/26.

2 pür-fütûhî Vi : fütûhî İ

3 ekâsire-i mülûk-i Fârs mâbeyninde Hâtemü'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve Seyyidü'l-evvelîni ve'l-âhirîn Hazret-i Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi ve sellem zamânında muhârebât-ı kesîre ve mukâtelât-ı azîme vâkî' olup sonra Vi : - İ

4 hazret İ : - Vi

5 [Der-kenâr]: Mezkûr Abdîlmelik dört yıl bir ay hilâfet idüp Harrân'da vefât idüp Dîmaşk'da defn itdiler. Ba'dehû Hişâm bin Abdîlmelik on dokuz yıl hilâfet idüp vefât eyledi. Sene hamsûn ve işrîne ve mie. Elli üç yıl ömr sürmüş.

6 İ nüshasında bu kısımda eksik varak vardır. Hilâfetinde... Yemen'e: - İ

7 [Der-kenâr]: Velîd bin Yezîd bin Abdîlmelik bir yıl iki ay ve yigirmi gün hilâfet idüp katl olundu. Fî sene sittün ve işrîne ve mie. Kırk iki yıl ömr sürüp Dîmaşk'da defn eylediler. Ba'dehû Yezîd binî'l-Velîd bin Abdîlmelik beş ay hilâfet idüp vefât eyledi ki kırk yaşında idi. Ba'dehû İbrâhîm bin Velîd bin Abdîlmelik yetmiş gün hilâfet idüp nefsinî hal' eyledi. Ba'dehû Mervân bin Muhammed bin Mervânî'l-Evvel beş yıl bir ay hilâfet idüp arz-ı Mısır'da Nâhiye-i Ebû Sabr'da katl eylediler ki âhir-i hulefâ-yı Benî Ümeyyedür. İbtidâ hilâfet-i Abbâsiyye ki evveli Seffâh'dur. Fî Sene 132. Dört yıl sekiz ay Irâk'da hilâfet idüp vefât eyledi ki otuz iki yaşında idi. Ba'dehû karındaşı Ebû Caferî'l-Mansûr yigirmi iki yıl hilâfet idüp vefât eyledi ki Mekke kurbında ihrâm giymişdi. Fî sene 153. Altmış üç yıl ömr sürüp sene Bağdâd'ı bunlar binâ eylemişlerdür. Ba'dehû el-Mehdî Muhammed Velîdî'l-Mansûr on yıl bir ay ve bir gün hilâfet idüp vefât eyledi ki kırk iki yaşında idi. Ba'dehû Müse'l-Hâdî binî'l-Mehdî bir yıl ve bir buçuk ay hilâfet idüp vefât eyledi ki yigirmi dört yıl yaşında idi. Ba'dehû Hârûnu'r-Reşîd ki karındaşıdır, yigirmi üç yıl ve on dokuz gün hilâfet idüp vefât eyledi ki kırk beş yaşında idi. Ba'dehû Muhammedü'l-Emîn ibnî'r-Reşîd dört yıl yedi [ay] hilâfet idüp hal' olup katl olundu. Fî sene 198 ki yigirmi dokuz yaşında idi.

gelüp mü'min ve muvahhid oldu. Dahi Tatar arasında adına buna Türk-imân dinildi. Edebe ri'âyet iden Türkman didiler. Ol vaktten berü Türkman diyü ad kaldı. Ammâ ömri nihâyet bulup vefât eyledi. Hicretün yüz otuz beşinde idi.

Cülüs-ı Mūsā bin Çatak Hân¹

Türkman vefât idicek sene-i mezbûrun zilka'desi evâyilinde oğlu Mūsā yerine tahta geçüp pâdişâh oldu. Ol dahi ziyâde sâlih ve âdil olup etrâfdan ulemâyı cem' idüp anlar için mesâcid ve medâris ve hânkâhlar ve zâviyeler ve imâretler bünyâd itdürüp anlardan tefâdül-i mehâsin-i ahlâkı istifsâr idüp gûş-ı hûşî cevâhir-i âb-dâr-ı kelimât-ı hikmet-nisârla müstefid olup adl iderdi. Hicretün yüz kırk altısında ol dahi vefât eyledi.

Cülüs-ı İbn-i Ömer Buğra Hân bin Hârûn bin Süleymân

Çünkü vefât eyledi ammisi oğlu Buğra Hân yerine tahta geçüp oturdu. Kâşgar'a ve Balasagun'a tâ hudûd-ı Hıtâ ve Hoten'e varınca melik olup hükm ü hükûmet eyledi. Ol zamânda Buhârâ Sâmânîler hükminde idi. Varup Buhârâ'yı dahi zabt eyledi. Hicretün yüz altmış dokuzunda ol dahi vefât eyledi.

Cülüs-ı Ahmed Hân bin Ebû Nasr bin Ali

Buğra Hân vefât eyleyicek yerine Ahmed Hân bin Ebû Nasr tahta cülüs idüp pâdişâh oldu. Ol dahi gâzî fî sebîlillâh ve mücâhidün li-vechillâh olup niçe yıllar Etrâk-ı küffâra ekser gazâ iderdi. Etrâk-ı küffârdan çok tâife imâna getürdi. Anun müddet-i ömri âhirine irüp hicretün yüz seksen altısında vefât eyledi.

Cülüs-ı Arslan Ebu'l-Muzaffer bin Mansûr bin Ali

Karındaşı olan Arslan Hân yerine tahta geçüp [4a]² pâdişâh oldu. Mezkûr, Etrâk-ı bilâd-ı şarkıyyeye gâlib olup Mâverâünnehr'ün küllîsine mâlik oldu ve Şe

1 Bu başlıktan "Zikr-i Mülûk-i Âl-i Selçuk bin Dukâk bin Lokmân" başlığına kadar olan kısım Üniversite nüshasında yer almamaktadır.

2 [Der-kenâr]: Ba'dehû karındaşı Abdullâhi'l-Me'mûn yigirmi yıl beş ay hilâfet idüp vefât eyledi. Fî sene 218. Kırk sekiz yaşında idi. Ba'dehû karındaşı Muhammedü'l-Mu'tasım sekiz yıl sekiz ay hilâfet idüp vefât eyledi. Fî sene 227. Kırk sekiz yıl ömr sürdi. Sene 233. Ba'dehû Hârûnü'l-Vâsık binî'l-Mu'tasım beş yıl dokuz ay hilâfet idüp vefât eyledi ki otuz altı yaşında idi. Ba'dehû Ca'ferü'l-Mütevekkil binî'l-Mu'tasım on dört yıl dokuz ay hilâfet idüp katl olundu. Fî sene 237 ki kırk bir yaşında idi. Sene 272. Ba'dehû Muhammedü'l-Muntasır babası katl olunduktan sonra altı ay hilâfet idüp vefât eyledi. Ahmed bin Muhammed binî'l-Mu'tasım üç yıl dokuz ay hilâfet idüp kendüyi hal' eyledi dahi katl eylediler. Otuz bir yaşında idi. Ba'dehû Muhammedü'l-Mu'tezz binî'l-Mütevekkil üç yıl yedi ay hilâfet idüp kendüyi hal' eyledi. Ba'dehû Muhammedü'l-Mühtedî binî'l-Vâsık on bir ay hilâfet idüp katl olundu ki otuz dokuz yaşında idi. Ba'dehû el-Mu'temed Alellâh Ahmed binî'l-Mütevekkil yigirmi üç yıl hilâfet idüp vefât eyledi. Fî sene 279. Elli üç yaşında idi.

refüddeyle diyü mülakkab oldu. Ve bahâdur kişi olup çok gazâlar ve feth-i nusretler eyledi. Anun dahi ömri âhirine irüp hicretün yüz doksan dokuzda vefât eyledi.

Cülüs-ı Kadr Hân bin Yüsuf bin Buğra Hân

Ol dahi vefât idicek sene-i mezbûr şa'bânınun üçinde yerine Kadr Hân pâdişâh oldu. Bilâd-ı küffârdan niçe şehirler ve kal'alar feth idüp kabza-i tasarrufına aldı. Ulemâyı gâyet severdi. Yanında bir kişi bir aşr-ı Kur'an okısa bin altın virürdi. Gazv ü cihâda ve teshîr-i bilâda musırr olup yürürdi. Âhirü'l-emr hicretün iki yüz otuz üçinde âhirete intikâl eyledi.

Cülüs-ı Kara Hân bin Yüsuf

Çünkü Kadr Hân vefât eyledi, yerine oğlu Kara Hân pâdişâh oldu. Memleketinde hükm [ü] hükûmet iderken karındaşı olan Muhammed bin Yüsuf gelüp Kara Hân ile cenk idüp cenk içinde Kara Hân'ı tutup habs eyledi. Âhirü'l-emr meclisde ikisi dahi zehirlenüp helâk oldılar. Memleket hâlî kalup evlâd u ensâbdan saltanata müstehk kimesne kalmadığı ecilden Semerkand hânı Tafgac Hân Ebü İshâk bin İbrâhîm bin Nasr İlik Hân gelüp vilâyeti zabt idüp pâdişâh oldu. Hicretün iki yüz yetmiş ikisinde hayli müddet pâdişâhlık idüp âhir vefât idicek yerine oğlu Şemsülmelik pâdişâh oldu ammâ ömri vefâ itmeyüp bir yıl pâdişâhlık idicek vefât itdi. Yerine karındaşı olan Hızır Hân tahta geçüp pâdişâh oldu ammâ dünyâ ana dahi pâydar olmayup bu dâr-ı fenâdan ol dahi rihlet eyleyüp yerine Ahmed Hân bin Hızır Hân pâdişâh oldu. Ve Melikşâh ile cenk idüp münhezim olup Melikşâh, Ahmed Hân'ı tutup habs eyledi. Sonra girü koyıvirüp [4b]¹ iklimine gönderdi. Varıcak "Askeri mülhiddür" diyü öldürdiler. Yerine Kadr Hân bin Cibril pâdişâh oldu. Dahi Sultân Sencer bin Melikşâh ile cenk idüp âhir Sencer, Kadr Hân'ı tutup öldürdi. Yerine Muhammed Hân bin Süleymân'ı getürüp nasb eyledi ki salta-

1 [Der-kenâr]: Ba'dehü Ahmedü'l-Mute'kid bini'l-Vefk dokuz yıl dokuz ay hilâfet idüp vefât eyledi ki kırk altı yaşında idi. Ve ba'dehü Aliyyü'l-Müktefi ibni'l-Mu'tezid altı yıl altı ay hilâfet idüp vefât eyledi ki otuz bir yaşında idi. Ba'dehü el-Muktedir Ca'fer bini'l-Mu'tezid yigirmi dört yıl ve on bir buçuk ay hilâfet idüp katl olundu. Fî sene 320 ki otuz sekiz yaşında idi. Ba'dehü el-Kâhirü'l-Mu'tezid bir yıl altı ay hilâfet idüp hal' olundu. Dahi vefât eyledi ki elli iki yaşında idi. Ba'dehü er-Râzî Muhammed bini'l-Muktedir altı yıl on ay hilâfet idüp vefât eyledi ki otuz sekiz yaşında [idi]. Ba'dehü el-Muttekî İbrâhîm bini'l-Muktedir üç yıl on bir ay hilâfet idüp hal' olunup vefât eyledi ki altmış yaşında idi. Ba'dehü el-Müstekfi Abdullâh bini'l-Müktefi bir yıl dört ay hilâfet idüp hal' olunup vefât eyledi ki fî sene 388 ki kırk altı yaşında idi. Ba'dehü el-Fadlî'l-Muti'ü lillâh ibni'l-Muktedir yigirmi dokuz yıl dört ay hilâfet idüp hal' olundu. Ba'dehü Abdülkerîm ez-Zâyi' bini'l-Muti' on yedi yıl dokuz ay hilâfet idüp hal' olundu. Fî sene 393. Sene 383. Bu târihde Abdülkerîm ez-Zâyi' halife idi. Ba'dehü el-Kâdiru Billâh Ahmed bin İshâk bini'l-Muktedir kırk bir yıl üç ay hilâfet idüp vefât eyledi. Fî sene 322 ki seksen altı yaşında idi.

nat-ı Türk Hân âhir olup nihâyet buldı. Muhtârda eydür ki “Mülük-i hâniyye ve selâtîn-i hâkâniyyelerden ma'lûm olanlar bunlardur ki kâ'ide-i hân ve hâkâniyye üzre ki halk içinde zikr olunur. Hân ve hâkân mülük-i Türk'e ve fağfûr mülük-i Çin'e ve rây mülük-i Hind'e ve kisrâ mülük-i Fârs'a ve kaysar mülük-i Rûm'a ve fir'avn mülük-i Mısır'a ve tûbba' mülük-i Yemen'e [İ 3a] ve necâş mülük-i Habeş'e ve aşîn mülük-i Afrûsiyye'ye ve sol mülük-i Cürcân'a ve isbehîd mülük-i Âzerbây-cân'a ve reslân mülük-i Tâberistân'a ve ahşîd mülük-i Karaman'a dirler.

Beyt: Götür bî-dâdla kânûn-ı mührî
Temâşâ kıl cihândârân-ı dehri¹
Ki urmuşdur yüzün her biri hâke
İder müşğîn-serîrini simâke
ve's-selâm².

Zikr-i Mülük-i Âl-i Selçuk bin Dukâk bin Lokmân

Tevârih-i muhtârda eydür ki saltanat-ı Türk Hân bi'l-küllîye selâtîn-i Selçu-kiyyeye intikâl eyledi ki bunlar Meyser'e'de olan Kınık bin Dingiz Hân bin Oğuz neslindendir. İklim-i sâbi'un kefare-i Etrâk-ı şimâlisinden imâna gelüp sâhib-i re'y ü tedbîr ve şücâ' u dilîr kimesneler idi. Bunlardan evvel İslâm'a gelen Dukâk bin Lokmân idi. Etrâk-i küffâr ile Baykur Hân cenk eylediği vaktde Dukâk'un hüsn-i re'yiyle idüp dâyim mansûr u muzaffâr olurdu. Hicretün üç yüz seksen üçünde Dukâk fevt olup Selçuk adlu bir oğlu kaldı. Eser-i devlet ve necm-i sa'âdet nâsiyesinde tâlî' ü lâmi' idi. Racûliyyete irişüp bahâdur kişi oldu. [5a] Ol sebebeden melik-i Türk askerini ana koşup cenge gönderürdü. Sonra anun şecâ'atinden ve heybetinden havf idüp Selçuk'un katline kasd eyledi. Selçuk dahi âgâh olıcak Kadr Hân bin Hârûn yanına varup bilâd-ı kefare-i Etrâk'e gazâ kılmaklığı anlardan istimdâd eyledi. Kadr Hân dahi Selçuk'a asker koşup küffâra havâle eyledi. Niçe zamân cenk ü cidâl ve harb u kıtâl idüp ömri yüz yedi yaşa varmışdı, hicretün üç yüz doksan dokuzunda küffâr elinde şehîd oldu. Ve iki oğlu kaldı, birisi ki İsrâ'il ki Arslan dimekle ma'rûfdur ve birisi Mikâ'il idi. Selçuk yerine kâim-makâm Mikâ'il oldu. Mâverâünnehr'de ve gayri yerlerde olan etrâklar bunlara intisâb idüp Buhârâ'nun ve Semerkand'un otlakların tutmuşlardı. İttifâk Hind meliki Sultân Mahmûd-ı³ Sebüktegin âb-ı Ceyhûn'ı geçüp Mâverâünnehr'e varup İlik Hân ile

1 dehri Vi : mührî Ĭ
2 ve's-selâm Vi : - Ĭ
3 Mahmûd Vi : - Ĭ

musâlahâ eyledüklerinde İlik Hân Sultân Mahmûd'a şikâyet idüp eyitdi ki¹ "Niçe yıldur ki bir cemâ'at Türkistân'dan memleketimize gelüp Buhârâ'nun [İ 3b] ve Semerkand'un otlakların tutmuşlardır. Re'islerine Mikâ'il bin Selçuk bin Dukâk dirler. Bunlardan emîn olmak câiz değüldür" didi. Sultân Mahmûd'a dahi bu söz eser idüp anların tedbîrine meşgûl oldu ve bunlara âdem gönderüp eyitdi ki "Bunca zamândur konşuluğumuzdasız. Sizlerle dostluk itmeğe iştiyâkımız vardır ammâ cümleñüz bir yerden gelmeğe müte'azzirdür lâkin birinüzi ihtiyâr idüp gönderün ki biz bunda iken gelüp müşerref olavuz" diyicek bunlar dahi Sultân Mahmûd'un bu asıl ma'kul sözün işidicek "Ulû'l-emre itâ'at vâcibdür" diyü İsrâ'il'i gönderdiler. Gelüp bende-nüvâzlık gösterüp merâsim-i ta'zîmi yerine getürdükden sonra Sultân Mahmûd dahi bunun [5b] salâbetine ve heybetine² ta'accüb idüp murâd idindi ki seferden avdet idicek bunu Horâsân'a götürüp kendü hizmetinde eyleye. İsrâ'il dahi fikr-i âfiyetde sûret-i âkıbete nazar idüp didi ki "Hükemâ buyurmuşdur ki ka'r-ı deryâda neheng âgûş itmek ve leb-i mâr-ı dem-i berîdeden katarât-ı zehr nûş itmek mülâzemet-i sultândan selâmete akrebdür ve takarrub-ı mülûkden emn-i ferâgat evlâ vü ensebdür ki hizmet-i erbâb-ı saltanatda hatar-ı bîsyâr ve mübâşeret-i a'mâl-i memleketde zarar-ı bî-şumâr vardır. Zîrâ kim atalar pâdişâhları âteşe teşbih eylemişlerdür. Eğerçi pertev-i inâyetleriyle külbe-i târik-i ümmîz-vârları rûşen iderler ammâ şu'le-i siyâsetleriyle dahi hırmen-i sevâbık-ı hukûk-ı hizmetkârları külhan iderler. Akl-i sahîh katında vâzıhdur, her kim ki³ âteşe kurb-ı ziyâde ola, eser-i zarardan ziyâde müşâhede kıla. Ve anlar ki irakdan nûrâniyyetin temâşâ iderler, ihrâkdan bî-haberlerdür" diyü İsrâ'il, Sultân Mahmûd'un hizmetin kabûl itmeyicek Sultân Mahmûd dahi gazaba gelüp tutup habs idüp alup Gazne'ye iletirdi. Andan Hind kal'alarından Kalincer nâm kal'aya gönderüp anda habs itdürdi. Yedi yıl anda mahbûs kalup âhir anda fevt oldu. Ol cihetden Sultân [İ 4a] Mahmûd ile Âl-i Selçuk arasında vahşet ve adâvet vâkı' oldu. Lâkin Sultân Mahmûd mādâm ki hayâtda idi, harekete aslâ kâdir olmadılar. Sonra İsrâ'il'ün Kutalmış adlı bir oğlu kaldı. Babasının vefâtı haberin işidicek Sîstân'a ve andan Buhârâ'ya varup ammisî⁴ Mikâ'il'e ve dayılarına haber virdi. Çün bu haberi işitdiler, Sultân Mahmûd'a âdem gönderdiler ki "Bize bu yerler dardur, davarlarımıza kifâyet itmez. Bize destûr vir ki âb-ı [6a] Ceyhûn'ı geçüp Nişâbü'r'la Nâverd arasında makâm idinelim." Bu haberi Tosun Melik Arslan işidüp Sultân Mahmûd'a⁵

1 idüp eyitdi ki Vi : itdi ki İ

2 salâbetine ve heybetine Vi : salâbet ve heybetine İ

3 kim ki Vi : kimle İ

4 ammisî Vi : ammisî İ

5 Mahmûd'a Vi : Mahmûd İ

haber gönderdi ki “Savâb değüldür anlara yol viresiz ki Horâsân’a geçeler. Zîrâ çokluk tâife dururlar. Nâgâh bir fesâda sebep olalar” diyicek Sultân Mahmûd, Tosun Melik’ün sözine iltifât itmeyüp destûr virdi, geçdiler. Gelüp Mikâ’îl bin Selçuk Etrâk ile Horâsân’da karâr tutıcak Sultân Mahmûd anların çokluğundan havf idüp anlara geçmeğe icâzet virdüğüne peşimân¹ oldu. Âhirü’l-emr niçe müddetden sonra Sultân Mahmûd’un dahi ömri âhire irüp raht-ı ikâmetini menzil-i fenâdan dâr-ı bekâya çeküp rihlet eyledi, hicretün dört yüz on sekizinde idi².

Zikr-i Cülûs-ı Sultân Mes’ûd bin Sultân Mahmûd-ı Sebüktegin

Sultân Mahmûd vefât idicek sene-i mezbûre zilhiccesi gurresinde Sultân Mes’ûd atası yerine pâdişâh olup asker çeküp Mâzenderân cânibine sefer itdi. Andan gelüp Cürcân’da karâr eyledi. Ol hinde Mikâ’îl bin Selçuk dahi vefât eyledi. Dört oğlu kaldı, biri Ebû Tâlib Muhammed Tuğrul Beğ ve biri Dâvûd ve biri Çağrı ve biri Süleymân. Âl-i Selçukîyye’nün etrâki Ebû Tâlib Muhammed Tuğrul Beğ’e ittibâ‘ idüp baş kaldurup asker cem‘ itmeğe başladılar. Bunların cem‘iyyetlerin³ Sultân Mes’ûd işidicek havf eyledi. Zîrâ üzerlerine varmağa kudreti yoğdı ki askerî⁴ Mâzenderân seferinden za‘îf çıkmışlardı ve hem Hind cânibinden dahi düşmen belürmişdi. Âhir askerine nâ-çâr bir ser-asker idüp bunların üzerine gönderdi ve kendüsi Hind tarafına [İ 4b] müteveccih oldu. Bu cânibe giden asker siper-i ikdâmı başlarına ve kemer-i ihtimâmı bellerine bağlayup Ebû Tâlib’le muhkem savaşı [6b] ve gereği gibi uğraşı eylediler. Âhir Mes’ûdîler münhezim olup Selçukîler mansûr u muzaffer oldılar. Muttasıl kuvvetleri ve şevketleri ziyâde olup pâdişâhlık alâmeti bunlarda zâhir oldu. Sultân Mes’ûd⁵ dahi Hindistân’dan gelüp Gazne’ye irişicek askeri münhezim olup Selçukîlere devlet yüz tutduğun göricek bahr-i gazabı cûş u hurûşa gelüp dahi emîr-i Horâsân’a emr eyledi ki asker ile Selçukîlerin üzerine varup şemşîr-i âbdârla vücûdların sahîfe-i rûzgârdan hakk idüp gidere ve askerine itdükleri ihânetinün intikâmın yerine getüre. Emîr-i Horâsân dahi yanında olan asâkir-i a’dâ-şikârla üzerlerine varup mukâbele olduklarında Selçukîler anı dahi sıyup askerin kılıcdan geçürüp vilâyeti zabt eylediler.

1 peşimân Vi : pişmân İ

2 idi Vi : - İ

3 cem‘iyyetlerin Vi : cem‘iyyetin İ

4 askeri Vi : asker İ

5 Sultân Mes’ûd Vi : Sultân İ

Zıkr-i Pâdişâh Şoden-i Ebû Tâlib Tuğrul Beğ Muhammed bin Selçuk

Çünkü Ebû Tâlib Tuğrul Beğ Horāsân askerini sıdı, hicretün dört yüz yigirmi dördünde Nişâbü'r'a varup Sultân Mes'ûd'un tahtına geçüp oturdu. Ol târihde Bağdâd'da halîfe Kâim bi-Emrillâh¹ idi. Devlet-i saltanat Tuğrul Beğ'e yüz tutup Nişâbü'r tahtına geçüp oturduğun Sultân Mes'ûd bin Mahmûd-ı Sebüktegin işidicek asker cem' idüp Horāsân'a müteveccih oldu. Ol vakt Tuğrul Beğ Nişâbü'r'dan Tûs'a gelmişdi. Sultân Mes'ûd üzerine geldüğün işidicek karşı varup Serahs'la Merv arasında karşılayup azim cenk eylediler. Kudret-i İlâhî Sultân Mes'ûd'un askeri münhezim olup kendüsi dahi Selçukiler elinde tutsak oldu. Dîvân-hâne-i ezelde fermân-ı kazâ cereyân-ı zuhûr bulmuş ola, ana tedbîr ile çâre bulunmaz. Zîrâ ki kâr-ı dest-i ihtiyâr mehâr-i kabza-i iktidârda olmaz. ² إذا جاء القدر بطل الحذر. [7a] Tuğrul Beğ vilâyeti tutup tedricle Horāsân'a ve Irâk'a ve İrân'a varınca dokuz ayda tamâm müstevlî oldu. Andan karındaşı [İ 5a]³ Çağrı Beğ ve ammisi Mûsâ bin Selçuk ki Yabgu-yı Gilân dimekle meşhûr idi ve sair ammi-zâdelerin ve uluların ve beğlerin cem' idüp fikr-i âkıbete nazar idüp didi ki "Mâdâm ki biz yalnız olavuz, her ednâ bize kâsd ider ve mâdâm ki ittifâk üzre olavuz, hiçbir ferd bize zafer bulmaz ve her kaçan bizüm ortamuzda adâvet ve muhâlefet ola, memleket açılmaz ve hasm bize gâlib olup devlet ve saltanat elümüzden gider" diyü nasihatler ve istimâletler eyledi. Anlar dahi ittifâk itdiler ki birbirine adâvet ve muhâlefet itmemesine ve birbirine arka olmasına ahd ü peymân eylediler. Andan sonra muktezâ-yı akl-ı kifâye üzerine Emîrül-mü'minîn Halîfe Kâim bi-Emrillâh hazretlerine mektûb yazup gönderdiler ki "Biz Âl-i [Selçuk] tâifesiyüz. Hazret-i Risâlet-menziletün kulları ve hafîle hazretlerinin devlet-hâhları idük ve hemîşe gazv ü cihâda ve sa'y-i ictihâda meşgûl olup Ka'be-i Şerîfe şerrefehallâhu te'âlânun ziyâretine mülâzemet iderdük. İsrâ'îl adlı bir ammimiz vardı. Aramızda mukaddem ve muhterem idi. Sultân Mahmûd-ı Sebüktegin ahd ü emânıyla anı da'vet idüp getürdüp bî-günâh tutup Kalencer Kal'ası'na gönderüp anda yedi yıl mahbûs idüp âhir anda fevt oldu. Ve andan gayri çok ta'allukâtımız tutup müteferrik kal'alara gönderdi. Çün Sultân Mahmûd dünyâdan rihlet eyledi, oğlu Sultân Mes'ûd yerine oturup nâ-meşrû' işlere mübâşeret idüp umûr-ı memleket mu'attal olup kaldı. Lâ-cerem a'yân-ı Horāsân cem' olup bizden istimdâd idindiler ki bunların himâyetine ve memleketin refâhiyyetine ikdâm idevüz. Ve andan sonra

1 Sene 323. Ba'dehû Kâim bi-Emrillâh Abdullâh Velid el-Kâdir kırk dört yıl sekiz ay hilâfet eyledi. Vefât eyledi ki fî sene 367'de altmış yedi yaşında idi.

2 "Kader geldiğinde tedbir iptal olur."

3 İ nüshasında bu kısımda eksik varak vardır. Çağrı Beğ... pâdişâhı : - İ

Sultân Mes'ûd askerle üzerimize teveccüh idüp [7b] kebûter-i sefid-bâl subh âşiyâne burûc-ı âsumândan fezâ-yı cihâna tayerân itmedin ve zâg-ı siyâh-fâm-ı şeb-i Ankâ-sıfât Kûh-ı Kâf-ı ademe gitmedin şebhûn ile bir gice gelüp kal'amuza ikdâm eyledi. Hakk'un inâyetiyle fırsat bizüm olup tâc u tahtını ve mülk-i bahtı bize koyup gitti. Bu ni'metün şükri için Allâhu Te'âlâ dergâhına şükrler kılup re'âyâya adl ve insâf-ı selâtün-i mâziye üzre ola ki emîrül-mü'minîn hazretlerinden icâzet olup hayr-ı nasihatlerin işidevüz" diyü gönderdiler. Ve andan sonra vilâyeti ve memleketi kısmet idüp Çağrı Beğ ki ulu kardaşıydı, Horâsân'ı dârül-mülk idindi. Ve Mûsâ Yabgu-yı Gilân, Hire'yi ve Sîstân'ı ve andan öte ne kadar feth idebilürse kendü adına idindi. Ve Çağrı Beğ'ün ulu oğlu Kavurd Kirmân'ı tutdı. Ve Sultân Tuğrul Beğ Irâk tarafına müteveccih oldı. Çünkim Rey şehrini feth itdi, anı kendüye dârü's-saltana idindi. Ve İbrâhîm bin İnal'ı ki ana-bir karındaşıydı Ebher'e ve Zengân'a ve Âzerbâycân'a gönderdi ve ammisi oğlu Kutalmış'ı Gürgân'a ve Damgân'a gönderdi ve Çağrı Beğ oğlu Alp Arslan Muhammed'i kendü yanında alıkoyup musâhib idindi. Ol cânibde Sultân Tuğrul Beğ'in nâmesi emîrül-mü'minîn halîfe hazretlerine Bağdâd'da varup yetiſecek halîfe hazretleri şâdân u ferhân olup emr eyledi ki minberlerde hutbeyi Sultân Tuğrul Beğ adına okıyalar ve hem sikkede adını ta'yîn idüp ve elkâbını *es-Sultânü'd-Devle Ebû Tâlib Tuğrul Beğ Muhammed bin Mikâ'il bin Selçuk bin Dukâk an Emîri'l-Mü'minîn* didiler. Ve hicretün dört yüz otuz yedisi idi ki halîfe, Tuğrul Beğ'e Hibetullâh bin Muhammedî'l-Me'mûn'ı gönderdi ve ısmarladı ki "Anı tergîb kıl ki gelüp Bağdâd'ı [8a] müşerref eylesün." Çün Hibetullâh bin Muhammed Bağdâd'dan Tuğrul Beğ hazretlerine yetişdi, nihâyetde ta'zîm ü tekrîm idüp ahd eyledi ki Bağdâd'a varup halîfe ile mülâkât ola. Ve andan sonra üç yıl mikdârı memâlik feth itmekde olup fırsat bulmadı ki Bağdâd'a varalar. Âhir hicretün dört yüz kırkında Bağdâd'a varup halîfe ile mülâkât olup Irâkeyn'ün ve Kûhistân'un ve sair memâlikün istihkâkıyla vazîfenün icâzetiyle müstakil pâ-dişâhı [İ 5a] oldı ve girü halîfe rızasıyla memleketine revâne olup gitti. Böyle olıcak Bağdâd askerinin sipeh-sâlârı Besâsirî Halîfe üzere yürüyüp tutmak kasdın¹ eyledi. Halîfe dahi Sultân Tuğrul Beğ'e âdem gönderüp ahvâli i'lâm eyledi ve "Tiz irişmek gereksün!" diyicek hemân Sultân Tuğrul Beğ kalkup Bağdâd'a teveccüh eyledi. Besâsirî dahi işidüp askeriyle Şâm beği İbrâhîm bin İnal yanına vardı. Ol dahi sultâna âsî olup memleket kasdına Hemedân'a vardılar. Sultân dahi ardın tutup yetişdi. Cenk-i azîm olup âhir İbrâhîm'i tutup öldürdiler. Besâ-

1 kasdın Vi : kasd İ

sirî Bağdād'a gelüp Musul pâdişâhı Karavaş bin el-Mukalled ile ittifâk idüp Bağdād haremünde halîfeyi tutup Temtâ Kal'ası'na gönderüp habs eyledi ve bir yıl mikdârı Bağdād'da hutbeyi Mısırlı adına okudılar. Sultân Tuğrul Beğ dahi bu ahvâle muttali' olıcak askeriyile Irâk cânibine müteveccih olup Allâhu Te'âlâ'nun inâyetiyle gelüp Besâsirî'yi ele getürüp Bağdād kapusunda asakodı ki hicretün dört yüz elli birinde idi. Ve Bağdād'dan Âzerbâycân'a ve andan Rey tarafına müteveccih oldu. Varup vusûl bulduğı gibi savlet-i devleti âhir bulup dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ rihlet eyledi ki hicretün dört yüz [8b] elli beşi idi.

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Alp Arslan Muhammed bin Çağrı Beğ bin Mîkâ'il bin Selçuk

Târih-i mezbûr zilhiccesinde Çağrı Beğ oğlu Alp Arslan Muhammed tahta geçüp pâdişâh oldu. Ammisi zamânında dahi atası Çağrı Beğ vefât idicek Horâsân'da pâdişâhdı. Andan yürüyüp memâlik fethine kasd idicek Fârs'ı feth itdi ve Şebânkâr'ı gâret idüp çok halk kırdı ve andan Rûm gazâsına kasd eyledi. Rûm meliki Armanos altı yüz bin askerle dâr-ı İslâm'a yürüdi. Sultân Alp Arslan dahi on iki kez yüz bin âdemle karşı varup azîm cenk eylediler. Hakk Te'âlâ nusret virüp Rûm askeri sinup Armanos bir Rûmînin elinde tutsak olup sultâna [İ 5b] getürdiler. Meğer ki sultân Bağdād'da "Asker yoklan!" diyü buyurmuşdı. Ol emr üze askeri bir bir yoklarken ittifâk çeri içinde bir hakîr kul geçdi. Kâtib bunun adın yazmamak istedi. Sultân eyitdi "Bunu dahi yaz, ola ki Rûm melikini bu tuta" didi. İttifâk eyle vâkı' olup Rûm leşkeri sinup kaçıcak Armanos'ı bu kul tutup getürdi. Sultân dahi Armanos'ı öldürmeyüp yılda bin sikke altuna kesüp kulağına halka takup koyıvirdi. Andan sultân kasd eyledi ki Mâverâünnehr'e geçüp hân ile cenk ide. Zîrâ ki sultânun atası bu hânlar neslinden idi. Hicretün dört yüz altmış beşinde Ceyhûn'ı geçüp Nerzem Suyı kenârında bir muhtasar kal'a vardı, anı feth eyleyüp kal'anun beğün tutup sultâna getürdiler. Öldürmeğe emr eyleyicek ol beğ fırsat bulup bıçak ile [9a] sultânı mecrûh eyledi. Öyle olıcak sultânun on oğlu vardı ve¹ aralarında Melikşâh nâm oğlını veliahd eyledi ve² vefât eyledi³, hicretün dört yüz altmış yedinci yılında idi.

1 ve Vi : - İ

2 ve Vi : - İ

3 eyledi İ : - Vi

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Melikşâh Muhammed [bin] Alp Arslan Muhammed¹

Sene-i mezbûr cemâzilevvelinde Melikşâh tahta geçüp pâdişâh oldu. Çünkü babasına bu vâkı'a oldu, Horâsân'dan Irâk'a geldi. Dahi ammisi Kavurd bin Çağrı Beğ "Pâdişâhlık benümdür" diyü azîm askerle Kirmân'dan Irâk cânibine müteveccih oldu. Sultân Melikşâh dahi leşker ile bunu karşılayup Kereç katında mukâbil olup üç gün üç gice cenk eylediler. Âhir Melikşâh mansûr u muzaffer olup Kavurd'ı tutup zehirledi. Andan göçüp Hemedân'a ve andan Irâk'a gelüp ârâm eyledi. Ve hicretün dört yüz yetmiş birinde Moğol hân kaskına Irâk'dan Horâsân'a varup leşker cem' idüp Semerkand'un üzerine düşdi. Bir niçe gün muhâsara idüp âhir cebrle alup ve Moğol hân içinde idi, tutdılar ve Semerkand'dan [İ 6a] göçüp Isfahân'a vardılar. Ve Moğol hânı bile alup gıtdiler. Ve Moğol hâna nesne itmeyüp girü Semerkand'un emâretin virüp Semerkand'a gönderdi. Ve sultân, askeriyle Ceyhûn'ı geçdüğinde vezîri Nizâmülmülk askerden ba'zı kimesnelere hükmler virüp ulûfelerin Antâkıyye'den havâle eyledi. Bunlar Sultân Melikşâh'a şikâyet itdiler ki "Eğer bizden bir yigit bundan Antâkıyye'ye vara, girü gelince pîr olur. Bize andan ulûfe gerekmez." Sultân vezîre "Bu ne işdür ki sen itmişsin?"² diyicek³ vezîr eyitdi "Bu işi senün saltanatının ta'zîmi ve memleketinün çokluğunu izhâr itmek için eyledüm ki halk bileler ki rub'-ı meskûn tamâm pâdişâhun [9b] elindedür." Sultân Melikşâh vezîrün tedbîrini ve firâsetini beğenüp tahsîn eyledi. Andan sonra iki kerre Antâkıyye'den Özkend'e vardı. Âhir-i nevbet hicretün dört yüz⁴ seksen birinde girü Antâkıyye'ye ve andan Lâzıkıyye'ye varup atlarına deryâdan su virdiler ki pâdişâhlığı şarkdan Deryâ-yı Mağribe varınca idi disünler ve kullarına Şâm aksâsından Bahr-i Muhîr'e dâhil olınca tîmâr virdi ve Rûm'ı Rûkneddîn bin Süleymân'a virdi ve Haleb'i Kasîmüddeve⁵ Aksungur'a virdi ve Rûhâ'yı İmâdüddevle Bozân'a virdi ve Musul'ı Şemsüddîn'e virdi ve dahi kendüsi kalkup Semerkand'a vardı. Ve Semerkand'ı alup Süleymân Hân'ı esîr eyledi. Dahi Özkend'e ve Hıtâ ve Hoten hudûdına varınca her şehre ki vardı, bir vâli nasb eyledi ve zulm ü bid'atları götürdi. Her gâh ki atlansa katında kırk bin mükemmel ve müsellâh âdem bulunurdu lâkin tîmârları müteferrik idi. Ve sultânun adl ü siyâseti bir hadde idi ki anun zamânında hiç şikâyetçi olmazdı. Olduğu takdîrce kendü görürdi. Ve Hicâz

1 idi Vi : - İ [Der-kenâr]: Bu târîhde el-Muktedî Billâh Abdullâh bin Muhammed bini'l-Kâim on dokuz yıl ve beş ay hilâfet idüp vefât eyledi ki fî sene 487. Seksen üç yaşında idi.

2 sen itmişsin Vi : itmişsiz İ

3 diyicek İ : - Vi

4 yüz Vi : - İ

5 Kasîmüddeve Vi : Kısımuddevle İ

yolında olan bâcı götürmüşdi. Ve şikâr ehli pâdişâhdı. Henüz Mâverâünnehr'de ve bâdiye-i Arab'da ve Horâsân'da ve Isfahân'da anun avı¹ eserleri bâkidür. Kendüsi Isfahân'ı dârü'l-mülk ihtiyâr itmişdi. İçinde ve taşrasında [İ 6b] çok imâretler binâ itmişdi. Vezîri Nizâmülmülk idi ki gâyetde ulu ve muhterem kişiydi. Pâdişâhı dâyim adl ü dâda ve ta'mîr-i bilâda kandırurdu. Terken Hâtun ki Tamgac Hân'un kızıydı, sultânun hâtunıydı. Andan Mahmûd adlu bir oğlu vardı. Diledi ki sultân anı velâhd idine ammâ kiçirekdi ve Emîr Yâkût kızı Zübeyde Hâtun'dan Berkayaruk adlu bir oğlu dahi vardı. Andan sonra [10a] Melikşâh Isfahân'dan Bağdâd'a geldi. On sekiz gün olıncaya değin dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet idüp raht u bahtı koyup girdi. Hicretün dört yüz seksen altısında oldu.

Zikr-i Cülûs-ı Berkayaruk bin Melikşâh

Sene-i mezbûrda Berkayaruk, babası yerine tahta geçüp pâdişâh oldu ki henüz on üç yaşında idi. Ol vakt Isfahân'da bulundu. Terken Hâtun Bağdâd'da Emîr-rü'l-mü'minin Muktedî Billâh'dan istimdâd eyledi ki kendü oğlu Muhammed bin Melikşâh'ı sultân ide. Halife kabûl itmedi. Âhirü'l-emr kabûl idüp Mahmûd'ı sultân kıldı. Andan Terken Hâtun Emîr Kürboğa'yı Isfahân'a gönderdi ki Sultân Berkayaruk'ı tutup hakkına koya; oğlu Mahmûd, sultân olup kala. Kürboğa dahi Bağdâd'dan Isfahân'a varup irişdüğü gibi Nizâmülmülk'ün kulları Berkayaruk'ı alup Atabeg Gümüştegin yanına ilettiler. Ol dahi Rey'e iledüp tahta geçürdi ve Rey'ün vâlisi Ebu'l-Müslim Sultân Berkayaruk'un başına bir murassa' tâc urdı. Dahi sultânlık sûretin buldı. Terken Hâtun işidüp oğlu Sultân Mahmûd ile Bağdâd'dan gelüp Isfahân'ı kal'a idindiler. Sultân Berkayaruk dahi Rey'den asker cem' idüp Isfahân'un üzerine gelüp karındaşı Sultân Mahmûd'ı taleb eyledi. Terken Hâtun hayli mâl ulaşırdı ki üzerinden Berkayaruk'ı def' ideler. Âhir Nizâmülmülk ve Tâcûlmülk nâm vezîrler ve isfehsâlâr ulu emîri ki Melikşâh'un mukarreb kulıydı, ittifâk idiler ki Berkayaruk'a [İ 7a] babasının mîrâsından beş yüz bin filori vireler, tâ ki Isfahân'dan göçüp gide. Berkayaruk dahi kabûl idüp Isfahân'dan kalkup Hemedân'a müteveccih oldu. Terken Hâtun Melik İsmâ'il'i ki Berkayaruk dayısıdur, askerle üzerine gönderdi. Ol dahi [10b] varup Kerec Sahrâsı'nda buluşup hayli cenk eylediler. Fursat Berkayaruk'un olup İsmâ'il'i tutup öldürdi. Andan sonra Berkayaruk'un ammisi² Alp Arslan'un oğlu Tutuş hurûc idüp Kûhistân'a geldi. Berkayaruk'un yanında asker az idi. Varup Tutuş ile mukâvemet idemezdi. Ol hinde Terken Hâtun dahi fevt olmuşdi. Diledi ki karındaşı Sultân Mahmûd ile ittifâk ide.

1 avı Vi : adı İ

2 ammisi Vi : ammısı İ

Kalkup İsfahân'a geldi. Karındaşı Mahmûd dahi istikbâl idüp getürüp kondurdılar. Melikşâh'un kulları ki Sultân Mahmûd hizmetinde idiler, ittifâk idüp Berkyaruk'ı tutup yarındaşı gözlerine mîl çekmeği tedbir idüp habs eylediler. Takdîr-i Îlâhiye tedbir ne müfid olur ve kazâ-yı Rabbânîye zihn ne güne çâre kılur ki beybân-ı takdîrden menzil-i tedbire irişmeğe mümkün değil. Nâgâh Sultân Mahmûd ol gün mat'un olup hasta oldu. Hâl niçe olur diyü tavakkuf itdiler. İttifâk¹ ol günün irtesi Sultân Mahmûd âhirete intikâl eyledi. Andan Berkyaruk'ı habsden çıkup tekrâr tah-ta geçürdiler. Müstakil pâdişâh oldu. Dahi asker cem' idüp ammisi² üzerine teveccüh itdi. Gelüp Hemedân'da hicretün dört yüz seksen sekizinci saferinün evâyilinde cenk eyledi. Sultân Berkyaruk mansûr u muzaffer oldu. Ol aralıkda Horâsân'dan Fahrûlmülk ve Nizâmûlmülk gelüp mübâlağa pışkeşler getürdiler. Sultâna gâyet hoş gelüp vezîri Müeeyyedûlmülk'i azl idüp vezâreti Fahrûlmülk'e virdi. Andan sonra Hemedân'dan göçüp ammisi Arslan Argun ki Horâsân'da baş çekmişdi, anunla uğraşmağa gidüp karındaşı Sencer'i Atabeg Komaç ile önince gönderüp kendüsi ardınca gitdi. O cânibde dahi [İ 7b] Arslan Argun³ azîm askerle Merv'e gelüp nüzûl eyledüğü hinde kudret-i [11a]⁴ Îlâhî bir kul bıçakla urup öldürdi.⁵ Berkyaruk dahi hazîne-siyle ensâbın alup Tirmid'e göçüp geldi. Anda dahi ne kadar mâl u hazîne varsa alup zabt eyledi. Dahi karındaşı Sencer'i Horâsân'a beg nasb idüp kendüsi Irâk'a ve andan Rey tarafına teveccüh eyledi. Karındaşı Sultân Muhammed bin Melikşâh kethüdâ idi, saltanat talebine Horâsân cânibine teveccüh idüp asker cem' eyledi ve andan Hemedân'a gelüp kûs u nekkâre çaldurup pâdişâh olup tedbir-i mülke meş-gûl oldu. Sultân Berkyaruk dahi Horâsân'dan ve Gürgân'dan ve Rey'den asker cem' idüp Sultân Muhammed üzerine yürüdü. Gelüp mukâbil olıcak hayli cenk eylediler. Âhir Sultân Muhammed münhezim olup kaçdı. Sonra dahi niçe def'a mukâbil olup cenk eylediler.⁶ Her bâr ki cenk iderlerdi, Berkyaruk gâlib olurdu. Âhirü'l-emr bir def'a dahi cenk eylediler. Fursat Sultân Muhammed'e değüp Berkyaruk'ı ele getürüp helâk eyledi. Hicretün dört yüz doksan sekizinde Sultân Berkyaruk'un berg-i hayâtı bād-ı hazân mergiyle soldı.

1 ittifâk Vi : - İ

2 ammisi Vi : ammusı Tutuş'un İ

3 Argun Vi : Argun ki İ

4 [Der-kenâr]: Urdı bir kul bıçak ile ânı / Çıkdı ol aradan anun cânı. (Bu beyit İ nüshasında yoktur.)

5 urup öldürdi Vi : urup İ

6 Horâsân'dan ve Gürgân'dan ve Rey'den asker cem' idüp Sultân Muhammed üzerine yürüdü. Gelüp mukâbil olıcak hayli cenk eylediler. Âhir Sultân Muhammed münhezim olup kaçdı. Sonra dahi niçe def'a mukâbil olup cenk eylediler Vi : Horâsân'dan asker cem' idüp Sultân Muhammed üzerine gelüp hayli cenk eylediler. İ

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Muhammed bin Melikşâh

Sene-i mezbûrda Muhammed bin Melikşâh kardaşı¹ Berkyaruk yerine tahta geçüp pâdişâh oldu. Dîn ü diyânetle mevsûf ve adl ü adâletle ma' rûf kopdı. Karındaşının kulu oğlanlarından Sadaka ve Ayas âsî olup Bağdâd'da asker cem' idüp hâzır oldılar. Sultân Muhammed dahi askerle anların muhârebesiçün Bağdâd tarafına müteveccih oldu. Varup mukâbil oldukda cenk itdiler. Sadaka'yı cenkde düşürdiler ve Ayas'ı tutdılar. Sadaka'nun başını sultân-ı Horâsân'a karındaşı Sencer'e gönderdi. Ol eyyâmda ki Sultân Muhammed ile Berkyaruk arasında ihtilâf [11b] vardı, melâhide zuhûr idüp hayli kuvvet ü şevket tutmuşlardı ve her şehre âdemler gönderüp ihfâ ile halkı ilhâda da'vet iderlerdi. Isfahân'da Abdülmelik-i Attâş adlu bir kişi vardı, ibtidâda kendüi Şî'a'ya nisbet itdürdi sonra ana² ilhâd töhmetin [İ 8a] itdiler. Ol dahi Isfahân'dan Rey'e varup Ahmed adlu bir oğlu vardı ki Isfahân'da kalmışdı, otuz bin mikdârı mülhid cem' idüp buldıkları müslimânları helâk iderlerdi. Sultân Muhammed Sadaka ile Ayas cenginden fâriğ olıcak Isfahân cânibine müteveccih olup varup melâhideye vusûl bulıcak Isfahân öninde Dizkûh adlu bir kal'a vardı, cümle melâhide ol kal'aya girüp neberd-i kârzâra mütesaddî oldılar. Sultân Muhammed dahi Isfahân halkıyla kal'ayı muhâsara idüp tamâm yedi yıl beklediler. Âhir kal'ayı feth idüp Ahmed bin Attâş'ı tutup bir deveye berkitdiler. Envâ' dürlü siyâsetle ve teşhîrle şehre getürüp asakodılar ve sair melâhide ihânetle cümlesin depelediler ve andan Sultân Muhammed Emîr Şîrgîr'e asker koşup Sahrâ-yı Alamût'a gönderdi ki andaki melâhideyi dağda. Emîr Şîrgîr varıcak hisâra girdiler. Ol dahi hisârı muhâsara eyledi. Sultânun vezîri olan Hâce Ahmed bin Nizâmülmülk Seyyid Ebû Hâşim'e ki Hemedân'un re'îsiydi, zâmin olmuşdı ki sultâna beş yüz bin filori vire şol şartla ki Seyyid Ebû Hâşim'i tutup eline vire. Sultân dahi râzı olup tutmağa âdem gönderdi. Seyyid Hâşim dahi bu ahvâlden haberdâr olup üç oğlıyla Hemedân'dan Isfahân'a varup sultâna eyitdi ki "İşitdüm ki Hâce Ahmed, Nizâmülmülk'ün beş yüz bin filorisin alup beni ana virsen gerekdür. İmdi hâşâ [12a] sultânun adlinden ki Peygamber evlâdını metâ'-i dünyâyâ sata. Ol beş yüz bin virürse ben sekiz yüz bin vireyim. Sultân anı benüm elüme virsün" diyicek sultân bu bâzâra râzı olup âdem koşdı ki altını alup Hâce Ahmed'i teslim ideler. Varan âdem cemî' altını alup Hâce Ahmed'i teslim idicek Seyyid Hâşim envâ'-i siyâsetle Hâce'yi öldürdi. İttifâk bu esnâda [İ 8b] Sultân Muhammed'e dahi ecel-i mukadder irişüp vefât eyleyicek ol cânibde Şîrgîr,

1 kardaşı Vi : karındaşı İ

2 ana Vi : - İ

sultânun vefâtı haberin işidüp melâhîde kal'asınun muhâsarasından ferâgat idüp döndi. Hicretün beş yüz on birinde idi.¹

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Sencer bin Melikşâh

Sene-i mezbûrda Sultân Sencer karındaşı yerine tahta geçüp pâdişâh oldu². Bunun saltanatın hiçbirisi itmemiştir. Zîrâ buna on dokuz mu'azzam şehrin fethi müyesser oldu. Ve Sultân Mahmûd-ı Sebüktegin oğlanlarından Behrâm Şâh ki Kazvîn pâdişâhıydı, anı dahi tutup girü beğ dikmişti, şol şartla ki memleketün hâsılından günde bin sikke altın vire. Ve Berkyaruk vefât eyledüğinden sonra Ahmed Hân âsî olup Semerkand vilâyetini ki tutmuşdı, askerle üzerine varup dört ay mikdârı Semerkand'ı muhâsara idüp ve alup Ahmed Hân'ı tutup atası Melikşâh'un vilâyetini zabt eyledi. Sîstân'ı ve Hârezm'i Atsız bin Muhammed bin Nuştegin'e virdi. Nîmrûz'ı Tâcüddevle Emîr Ebülfazl'a virdi ki dâyim cenklerde pehlevân oldu. Kazvîn'in cenginde niçe pehlevânlıklar itmmişti. Karındaşı Sultân Muhammed ki vefât eyledi, Sultân Sencer Irâk'a gelüp Sultân Muhammed'ün oğlu Sultân Mahmûd anda [12b] sultandı. Yanındaki beğler tahrik idüp Sultân Sencer ile muhârebe idüp münhezim olup kaçup Isfahân'a vardı. Sultân Sencer dahi memâliki müsahhar idüp adl ü dâda meşgûl oldu. Sonra Sultân Mahmûd gelüp sultânun hizmetinde olıcak sultân dahi Irâk'un saltanatını ana erzânî kıldı. Dahi Sultân Sencer'ün azameti evc-i felekde istizhâr bulup hutbesi Kâşgar serhad-dinden Yemen'ün aksâsına ve Mekke ve Tâif'e ve Ummân'a ve Âzerbâycân'a tâ Rûm sınırına varınca okınurdu. Ve gâyetle dîndâr pâdişâhdı. Çünkü cümle cihân ana müsellemler olup mülûk-i etrâf-ı şark u garb fermânında oldu, ulu beğler gördiler ki bunun eyyâm-ı devletinde kendülerden gayri [İ 9a] ulular yok, her biri mağrûr olup etrâfdan hemân isyân dağına uruc idüp zulm elin uzatdılar. Sultân Sencer dahi hicretün beş yüz otuz beşinde memleketin görmeğe Merv'den Semerkand'a gelüp adl ü dâd eyledi. Hıta'y'dan İlhan kâfiri bilâd-ı İslâm'a kasd ider diyü âvâze olup dahi Mâverâünnehr'ün halkı Horâsân leşkerinden ve beğlerin zulminden hayli rencide olmuşlardı. Ol sebebden "Kâfire yürüsünler!" diyü hufyeten haber göndermişlerdi. İttifâk İlhan kâfiri bî-hadd askerle Hıta'y'dan yürüyüp gelüp mukâbil olıcak Horâsân askeri inhizâm bulup dört binden ziyâde ulu beğler düşüp Sultân Sencer ol gün mütehayyir kalup ardin önün kâfir almışdı. Tâcüddîn

1 idi Vi : - İ

2 [Der-kenâr]: Bu târîhde el-Müsterşidü'l-Fadl binî'l-Müstezhar on dokuz yıl hilâfet idüp katl olundu. Fî sene 529. Kırk üç yaşında idi. Ba'dehû er-Râşidu Billâhî'l-Mansûr binî'l-Müsterşid bir yıl hilâfet idüp hal' olundu. Ba'dehû el-Muktefi bi-Emrillâh Muhammed binî'l-Müstezhar yigirmi beş yıl hilâfet idüp vefât eyledi. Fî sene 555. Altmış altı yaşında idi.

Ebülfazl ki Nîmrûz pâdişâhıydı, Sultân Sencer'e "Duracak zamân değüldür, cenk itmen gerekdür!" diyü cevâb eyleyicek sultân dahi üç yüz nefer âdemle kâfir askerine urup bir tarafından çıkup bakup gördi ki kendüsiyle ancak on **[13a]** beş âdem kurtulmuş, nâçâr kaçup Belh vilâyetine gelüp Tirmid Kal'ası'na girüp oturdu. "Nîmrûz pâdişâhı cenkde Sultân Sencer yerine durup muhkem cenk eyledi. Anun bahâdurlığına Hıtâ askeri hayrân oldılar. Âhirü'l-emr cenk içinde nâ-gâh Nîmrûz pâdişâhını tutup İlhan Hân'a getürdiler. İlhan Hân dahi gereği gibi ri'ayet eyledi ve Terken Hâtun ki Sultân Sencer'ün anasıydı, ol dahi bile tutulmuşdı. İlhan Hân Mâverâünnehr'i kendüye zabt eyleyüp bir yıldan sonra Nîmrûz pâdişâhıyla Terken Hâtun'ı Sultân Sencer'e gönderdi. Bu esnâda Hârezm şâhı Atsız âsî olup Merv ile Şâbü'r'ı yağma eyledi. Sultân Sencer dahi asker cem' idüp erkân-ı devleti ve a'yân-ı saltanatı yerine gelüp yedi yıl bunun üzerine geçecek hicretün beş yüz kırk **[İ 9b]** üçünde Rey şehrine gelüp ve etrâfdan elçiler vârid olup her birin ri'ayete girü yerlerine gönderdi. Ve Sultân Mes'ûd Gaznî'den Gûr pâdişâhı Sûrbîn'ün başın kesüp göndermişdi, sultân dahi cümle Irâk beğlerine hil'atler virüp girü Horâsân'a geldiler. Sonra Gûr'un beği Hasan bin Hüseyin Herât'un beği Ali Çet-rî'yle âsî oldılar. Sultân Sencer dahi askeriyle Herât nevâhîsine gelüp anlarla mukâbele vü mukâtele eyledi. Sultân gâlib olup Ali'yi tutup helâk eyledi ve Hüseyin'i habsle Horâsân'a getürdi. Ve ol esnâda Guzlar Vâkı'ası oldu. Anun keyfiyeti budur¹ ki Belh yöresinde² bir bölük Türkman tâifesi vardı ki otlakları ve yaylakları anda olmağla sultânun matbahına her yıl dört bin koyun virürlerdi. İttifâk ol yıl getüricek âdem vardukda bunlara ziyâde te'addî itdüğünden urup öldürmüşler. Koyun gelecek vakt oldukda **[13b]** koyun gelmeyecek, sultâna arz eylediler ve Belh'ün vâlisi olan Komaç eyitdi "Guzlar baş çeküp âsî olmak isterler. Eğer sultân bunların zabtın ben kulına sadaka iderse koyunu otuz bin gönderirüm³" diyicek sultân kabûl idüp Guzlar'ı ana ısmarladı. Guzlar bu ahvâle vâkıf olıcak isyânların âşikâre itdiler. Emîr Komaç dahi oğlu maşrık meliki Alâüddîn ile leşker cem' idüp Guzlar'un üzerine vardıklarında Guzlar bunlarla muhkem cenk idüp bunları sıyup Komaç ve oğlını öldürdiler. Çünkü bu haber sultâna yetişdi⁴, erkân-ı devlet eyitdiler "Bu asıl işe igmâz itmek câiz değüldür. Bunlara eğer mikdârların bildirmezsen bunlar ziyâde olup âlem ahvâli harâba varur" didiklerinde sultân bunların söziyle Guzlar'dan yana teveccüh eyledi. Çünkü bunlar sultânun hareketin işitdi-

1 budur Vi : oldur İ

2 yöresinde Vi : ba'desinde İ

3 gönderirüm Vi : getürem İ

4 yetişdi Vi : irişdi İ

ler, elçiler gönderdiler ki “Biz pâdişâhun tâ evvelden kullarıyuz. Sultân bizüm günâhımızı afv eylesün. Yüz bin filori ve bin mahbûb [İ 10a] oğlan pâdişâha gönderelüm. Birinün adını Komaç kosun” didiler. Pâdişâh bunu işidicek kabûl kıldı ammâ beğler kabûl itmeyüp pâdişâhı cebrle kaldurup bunların üzerine iletdiler. Bunlar dahi ne kadar avretleri ve oğlanları ve kızları ve karıları varsa önlerince idüp tazarru‘la ağlaşup sultândan afv taleb idüp ve “Evden eve beş batmân gümüş virelüm” didiler. Sultân tarahhüm idüp dönmek isteyicek Emîr Mü’eyyed ve sair beğler sultânun dizginin tutup “Dönmek câiz değüldür” diyecek bunlar dahi gördiler ki kâbil değül, nâçâr cânların ve hân mânlarından saklamak için cenge mukayyed oldılar. Sultânun ekser leşkeri Mü’eyyed’i sevmezlerdi, “Bunun söziyle oldı” diyü cenkde ihmâl itdiler. Bir sâ‘at [14a] geçmedi ki sultânun¹ leşkeri münhezim olup kaçdılar. Guzlar dahi ardalarına düşüp ekserin kılıçdan geçürüp sultânı tutdılar ve alup Merv’e geldiler. Ve Merv Çağrı Beğ zamânında dârü’l-mülk olup hazâyin ü defâyin topdoluydu. Cemî’isin yağmalayup ve halâyika envâ‘-i işkenceler itdiler ki “Dahi nerede gizlü nesne vardur?”² diyü fi’l-cümle yer yüzinde ve yer altında nesne komayup aldıklarından sonra Nişâbü’r’dan yana teveccüh itdiler. Ve üç-dört kendüler kadar dahi leşker cem’ idüp Nişâbü’r halkın dahi kırup câmi’lerin ve mescidlerin avret ve oğlan dopdolu iken od urup yakdılar ve kalan halkın esir idüp cemî’ yerleri harâb itdiler. Mü’eyyed’ün bu hareketi ucından hattâ Şeyh Muhammed Ekkâf ve Muhammed bin Yahyâ ki ol zamânun ulemâsı ve muktedâları idi, onların ağızlarına toprak doldurup öldürmüşlerdi. Sâirine hod ne i’tibâr! Çünkü Guzlar bu ahvâl itdiler, şehirde gâyet kaht ve vebâ vâkı‘ olup Guzlar’un kılıcından ve işkencesinden kurtılan dahi açlıktan ve tâ‘ûndan helâk oldılar. Nişâbü’r içinde acebâ ev var mıydı yok mıydı ve ol mesâcid ve medâris içleri [İ 10b] koyun yatağı ve yaban cânearları mekânı oldu. Horâsân’un cemî‘-i şehirlerini bu vechle harâb itdiler, illâ Herât sarp³ olduğundan ana giremediler. Sultân Sencer bunların elinde iki yıl zebûn olup kaldı. İttifâk Guzlar Belh katına geldiler ve sultân halkından dahi ba‘zı kimesne gelüp Guzlar’un sultânına⁴ müvekkel olanlara hufyeten mübâlağa nesneler va’d itdiler. Anlar dahi mukayyed olmayup bir gün hemân Ceyhûn’dan kaçup Tirmid Kal‘ası’na düşdi. Cemî‘-i etrâf sultânun kaçduğun duyıcak yanına hayli âdem cem’ oldı ve Merv’den yana müteveccih olup ahvâl-i memleket ted-

1 sultânun Vi : sultân İ

2 vardur Vi : var İ

3 sarp Vi : harâb İ

4 sultânına İ : sultâna Vi

birine [14b] başladı. İttifak bir-iki ay geçmedi¹, za‘f-ı insân ve endîşe-i nefsanî mukârin olup² hicretün beş yüz elli birinde dâr-ı âhirete nakl itdi.

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Mahmûd [bin Muhammed] bin Melikşâh

Sene-i mezbûrda Sultân Mahmûd tahta geçüp pâdişâh oldu ki sâhib-i ma‘ârif ve hamîdü’l-hisâl kişiydi. Ammisi Sultân Sencer Irâk’a geldükde bunu tahrik itdiler ki ammisile muhârebe ide. Âhir idüp kaçdı, girü ammisi bunu katına getürdüp nevâht idüp ve kendünün kızın virdi ve Irâk’un sultanlığın tefvîz eylemişdi. Ol zamân Emîrû’l-Mü’minîn Halîfe Müsterşid Billâh idi, âhir mâbeynlerinde bir cüz’î nesne için vahşet olup muhârebeye mü’eddî oldu. Halîfe Bağdâd’a girüp Sultân Mahmûd Bağdâd’ı muhâsara itdi. Âhir bin zorla alup halife ile girü musâlaha kıldılar. Bu Sultân Mahmûd avretler katında³ çok oturmağın bir maraz âriz oldu, âhir andan helâk oldu.

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Tuğrul bin Muhammed bin Melikşâh

Sultân Tuğrul bin Muhammed âdil ve sâhib-i hayâ pâdişâhdı, ancak üç yıl pâdişâhlık idüp Hemedân’da vefât itdi. Karındaşı Mahmûd mādâm ki hayâtda idi, Irâk’da sultân olup Tuğrul ammisinün hizmetinde idi. Mahmûd vefât itdükde ammisi Sultân Sencer buna tefvîz idüp Irâk’a [İ 11a] geldüğünde karındaşı Mes‘ûd ile muhârebe itdiler. Niçe defa gâlib olup âhir bir defada mağlûb olup kaçarken Hûzistân’a uğrayup Hâce Kivâmüddîn’i tutup Lişter’ün kapısında asakodı.

Zikr-i pâdişâh şoden-i Mes‘ûd bin Muhammed bin Melikşâh

Sultân Mes‘ûd gâyet bahâdur olup yalunuz bir arslanı basardı. Karındaşı Tuğrul vefât itdükde ol Bağdâd’da bulınup ve sultân Dâvûd Tebrîz’de olup ikisine bile habîr olup Sultân Mes‘ûd evvel yetişüp saltanat ana [15a] mukarrer oldu ammâ Halîfe Müsterşid Billâh Bağdâd’dan çıkup Tuğrul’un memleketi kasdına Irâk’a ve Horâsân’a ve Kûhistân’a yürüdi ve Sultân Dâvûd’la ve Atabeğ Karasungur’la va‘de kılmışlardı ki bu leşker râst gelmeyüp Mihengüş’tde Sultân Mes‘ûd’la buluşup ve uğraşıcak halife leşkeri münhezim olup Bağdâd beğleri kaçdılar. Halife yalunuz bir depe üzerinde kalıcak sultân anı gördükde Hâcib Tatar’ı gönderdi ki “Var önünde yer öp ve dur, tâ kimse ana küstahlık itmeye” didi ve buyurdi, halife için otaklar kurilup kondırdılar ve âlât-ı matbah ve tertîb-i sohbet kurilup sultân gelüp halife ile sohbet iderdi. Andan sonra sultân Âzerbâyçân’a teveccüh idüp halîfeden

1 geçmedi Vi : geçmedin İ

2 olup Vi : - İ

3 katında Vi : yanında İ

ayrılıp Merâğa'ya geldükde nâ-gâh melâhideden bir tâife halîfenin sürâdikına girüp otağında şehîd itdiler. Sultân işitdükde müte'ellim olup çok cehd eyledi, ol melâhideyi ele getürmeğe kâbil olmadı. Bir zamândan sonra işitdi ki halîfenin oğlu Râşid leşkerle sultâna babası kanın taleb itmeğe gelir¹. Sultân hod halife kanından müberrâydı, ol dahi ağır leşkerle Bağdâd'a yürüdi ve Râşid işidicek Isfahân'a kaçıp hisâr idindi. Ve Sa'düddeve Isfahân'ın vâlisiydi, hizmetinde melâhideden bir kişi vardı. Bir gün fırsat bulup Râşid'i bıçagla urup öldürdi. Çünkü sultân işitdi, Müstersid'ün Bağdâd'da Musaffâ adlu bir kardası² [**İ 11b**] vardı, anunla bî'at idüp halife idindi ve Hemedân'a geldi. Ve Karasungur'a buyurdi ki kardası Selçuk Şâh'ı varup Fârs'da bekleye. Karasungur Selçuk Şâh'ı alup A'lem adlu yeri geçüp Seg Mergazârın'da konıcak Karasungur sultâna haber gönderdi ki³ "Bu hizmete varmazın tâ hazînedârın başını ve sağ elini bana göndermeyince." Sultân bu haberden müte'ellim [**15b**] olıcak cemî' beğler eyitdiler "Ol vakt değüldür ki şimdi Karasungur'ı münfa'il idesin. Ne dirse itmek gerekdür" didiler. Âhir başını ve sağ elini kesdürüp Karasungur'a ilettiler. Ol dahi Fârs'a varup meliki Mengübers ile cenk idüp sıdı ve Selçuk Şâh'ı beğ diküp girü döndi. Mengübers Karasungur'un girdüğün göricek girü Fârs'a yürüdi. Selçuk Şâh hasta bulınup mukâvemete mecâli olmaduğundan mahfeye binüp kaçıcak Mengübers gelüp yetişüp atından inüp mahfesi öninde yer öpüp eyitdi "Vilâyet senündür. Niçün gidersin?" diyüp alup Selçuk Şâh'ı şehre getürdi ve Kal'a-i Sepîd'e gönderdi. Âhir anda âhirete ulaşdı ve Karasungur'a dahi sultân Âzerbâyçân'ı virüp gönderdi. Ol dahi giderken yolda vefât eyledi. Ve Sultân Mes'ud Rey'e teveccüh itdi. Meğer Sultân Sencer'di, Melik-i Abbâs'a fi'l-cümle mütegayyir olduğundan Sultân Mes'ud'a buyurmuşdı ki varup Rey'i ala. Çün Sultân Mes'ud Rey'e geldi, Rey beği Abbâs istikbâl idüp pîşkeşler çekdi. Sultân dahi utandüğundan⁴ nesne itmeyüp girü Hemedân'a ve Isfahân'a vardı. Ve Bozaba, Abdurrahmân ve Abbâs tahrikiyle Muhammed'i ve Melikşâh'ı ki Sultân Mes'ud'un karındaşı ve Sultân Mahmûd'un oğlanlarıydı, alup Isfahân'a götürdi. Ve sultânun katında hiç leşker yoğ idi. Sultân İldeniz ki Âzerbâyçân'da idi, âdem gönderdi, ta'cîl leşkerleriyle sultâna buluşa. Ve sultân dahi Hemedân'dan çıkup Âzerbâyçân'dan yana gitdi. Ve Bozaba gelüp [**İ 12a**] Hemedân'a yetişdi ve Atabeğ İldenüz mübâlağa leşkerle gelüp Kirmânşâh'da sultânı karşıladı. Hilvân'da bir kar yağdı ki kimse görmemişdi. Ol ecilden sultân dört ay Bağdâd'da oturup an-

1 gelür İ : gelüp Vi

2 kardâş Vi : karındaş İ

3 ki Vi : - İ

4 utandüğundan Vi : - İ

dan Âzerbâycân'a vardı. Melik Arslan ve Melikşâh bin Selçuk'ı Tikrît Kal'ası'nda [16a] Emîr Mes'ûd'a ısmarladı ve andan Merâğa'ya ve Zengân'a geldiler. Ve Abbâs, sultânun kardaşı Melik Süleymân'la A'lem Nâhiyesi'nde nüzûl itmişlerdi. Mübâ-lağa leşkerle ve Bozaba dahi Muhammed'le ve Melikşâh'la anda gelüp sultânla mu'araza kıldılar. Ve sultânun leşkerleri bunlardan ihtiyât iderlerdi ammâ sultân Allâh'a¹ sığınup oturdu. Ol gice Melik Süleymân duramayup kalkup Rey'e gitdi. Abbâs göricek ol dahi ardına düşüp gitdi. Çünkü Bozaba bunların gittiğini gördi, eyitdi "Bize bir rüsvâyılık olmadın hemân kaçmak gerekdür" diyicek Muhammed'i ve Melikşâh'ı alup Isfahân'dan yana gitdi. Çünkü sultân bunların kaçduğunu işitdi, gâyetle ferhân olup Çavlı'yı leşkerle bunların ardınca gönderüp² kendüsi Rey'den yana müteveccih oldı³ ve Abbâs kaçup Ardahan'a girdi. Ve Melik Süleymân sultâna karşı gelüp yer öpdi ve Abbâs dahi gelüp özrin diledi ammâ sultân eyitdi "Bunlardan gâfil olmak câiz değildir." Buyurdu ki "Bunlar oturduğu yerden çıkmayalar, anda mahbûs gibi oturalar." Ve andan Abdurrahmân, Melik Muhammed'i sultâna getürdi ve⁴ sultân dahi ana kızın virüp velâhd eyledi ve Bozaba ile Fârs'a gönderdi. Ve sultân Bağdâd'dan yana teveccüh itdi ve Abbâs, Halife Muktefi birle ittifâk itdi ki bayram günü sultân ki namâza gelür, anda tutalar. İttifâk ol gün ziyâde yağmur yağup hiç kimse evinden taşra çıkmağa mecâli olmaduğu ecilden ol şerr sultândan def' oldı ve sonra sultân bu ahvâli duyup Abbâs'ı getürdüp başın kesdi. Ve çün Bozaba bu haberleri işitdi, leşker cem' idüp Melik[İ 12b]şâh'ı ve Muhammed'i alup Isfahân'a geldi. Ve Isfahân'un şahnesi Muhammed'i tahta geçürdi, sultân dahi leşkerle Hemedân'a geldi. Âdem gönderdi ki tiz İrân ve Gence leşkeri yetişe ve Emîr Şîrgîr'e dahi ki Âzerbâycân [16b] leşkeriyle yetişe. Ve Bozaba ki sultânun üzerine yürürdi, ittifâk sultânun leşkerleri da'vet oldukda gelüp Hemedân'da cem' oldılar ve Bozaba ile mukâbele idüp be-gâyet cenk itdiler. Nâgâh sultân leşkerinin sol kolın sıldılar. Bu aralıkda Bozaba atından ayrılıp Rüstem adlı bir karakola râst geldi. Karakola eyitdi "Fârs beğliğinin yarısını sana vireyim, meded bana bir at" didi. Karakol "Ey elüme girdün" diyüp⁵ tutup bunu sultâna getürdi ve sultânun kılıcıyla Hâsbeğ⁶ Bozaba'yı iki pâre eyleyüp ve başını Bağdâd'a gönderdi, halifenün sarâyı kapısında asakodılar. Ve sultân Hemedân'a gelüp kasd eyledi ki ammisi Sultân Sencer'i varup göre. Hem öyle idüp cemî'-i leşkeri ve ağıruğu Esedâbâd'da koyup

1 Allâh'a Vi : Allâhu te'âlâ hazretlerine İ

2 gönderüp Vi : gönderdi, dahi İ

3 müteveccih oldı Vi : gitdi İ

4 ve Vi : - İ

5 diyüp Vi : diyü İ

6 Hasbeğ Vi : hâsıl İ

kendüsi ammisi hizmetine vardı ve on sekiz gün Sultân Sencer ile müsâhabet eyledi. Ve sultân¹ cemî beğleri hil'atleyüp i'zâz u ikrâmla girü gönderdi ve andan Bağdâd'a ve Horâsân'a vardı ve Âzerbâyçân'a uğrayup ve andan gelüp Merâga'yı muhâsara eyledi. İki günde feth idüp şehrini harâb eyledi. Ve andan sultâna bir maraz âriz oldu. Etıbbâ çâre bulamadılar, âhir âhirete intikâl eyledi.

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Melikşâh [bin Mahmud] bin Muhammed bin Melikşâh

Sultân Melikşâh kuvvetlü ve şevketlü pâdişâhdı. Sultân Mes'ûd'dan sonra dört ay pâdişâhlık eyledi. Bir def'a dahi Isfahân'da on altı gün pâdişâhlık eyledi. Ammi-si vefât itdüğünden² sonra hemân girü azl olmuşdı. Sebeb dahi bu olmuşdı ki Sultân Melikşâh beğlere ol kadar iltifât itmezdi. Ol ecilden Hâsbeğ bunun hakkında yavuz sanup [İ 13a] fırsat gözedürdi ammâ sultânun dahi murâdı bir gün Hâsbeğ'i odasına götürüp³ tutaydı. Sultân Melikşâh Cemâl adlu [17a] bir avret severdi. Hâsbeğ kendüye sultânun fikrini duyup ol mukaddem sultâna haber⁴ eyledi ki sohbet yerağını kılup ol avreti ve musâhiblerini düzdi ki sultânı alup Hâsbeğ'ün odasına geldiler. Anda sohbet iderken Hâsbeğ sultânı tutup habs eyledi ve Sultân Muhammed'e âdem gönderdi ki Hüzistân'dan⁵ gelüp Hemedân'un köşkinde tahta geçdi ve Sultân Melikşâh'ı dahi katına getürdi. Birkaç günden sonra bir gice hâcethânenen iple inüp Hüzistân'a kaçdı. Mâdâm ki kardaşı sağdı, bu anda idi, kız kardaşı⁶ Gevher Neseb gâh gâh Isfahân'dan Hüzistân'a varup buna yüklerle filori iletürdi ki "Leşker cem' idüp kardaşunla uğraş" dirdi. Sultân Muhammed âgâh olup Atabeğ Ayâz'ı leşkerle gönderdi. Vardılar, Melikşâh'un cem'iiyetin târumâr itdiler. Sultân Muhammed vefât idicek Süleymân Şâh Hemedân'da tahta oturdu. Melikşâh Isfahân'ı tutup saltanat tarîkin izhâr idüp dilerdi ki Süleymân'la mu'âraza ide. Ömri vefâ itmeyüp on beş günden sonra Allâh rahmetine vâsıl oldu.

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Muhammed bin Mahmud bin Melikşâh

Sultân Muhammed gâyet hûb-şekl ve çâbükl pâdişâhdı. Çünkü karındaşı Melikşâh'ı Hemedân'da tahta geçürdiler ve Hâsbeğ tedbiriyle girü azl idüp habs itdiler ve Hâcib Cemâlüddîn'i Sultân Muhammed'i Hüzistân'dan getürmeğe gönderdiler, varup getürürken yolda eydürdi ki "Hemedân'a vardukda Hâsbeğ'i tutmak

1 sultân Vi : Sultân Sencer İ

2 itdüğünden Vi : itdükden İ

3 getürüp Vi : getüri İ

4 haber İ : - Vi

5 Hüzistân'dan Vi : Horâsân'dan İ

6 kardaşı Vi : karındaşı İ

gereksün. Zîrâ ki kardaşına¹ ne itdiyse sana dahi anı idecekdür. Ve kavlı eylemişdür ki pâdişâhlığı halıfeye vire, Selçukîler hânedânın ortadan götüre²” dirdi. Bu sözler Sultân Muhammed’e eser itmişti. **[17b]** Çünkü Hemedân’a yetişdiler, cemî’ beğler istikbâl idüp pîşkeşlerin çekdiler³. Çünkü ba’zı beğler gidüp Hâsbeğ kalup pâdişâhlık tarikin ve saltanat tedbirin **[İ 13b]** gösterdi, hemân tutup Hâsbeğ’ün başını kesüp aşağı bıraktılar. Cemî’-i halk varup Hâsbeğ’ün hazinesini ve cemî’-i esbâbını yağmaladılar. Ol vakt ki Sultân Mes’ûd vefât eyledi, karındaşı Süleymân Şâh yedi yıl idi kim Ferzîn Kal’ası’nda mahbûsdu. Kal’anun bir emîni vardı, ittifâk bir gice Süleymân’ı salıvirdi. Süleymân varup Âzerbâycân’a düşüp anda olan beğleri kendüye münkâd⁴ eyledi. Sultân Muhammed çünkü Hâsbeğ’i götürdi, Süleymân Şâh anı işidüp ağır leşkerle Hemedân’a yürüdi. Sultân Muhammed’ün leşkeri azdı, gördi ki düşmen gâlib ve kendü yanında olanların dahi alacakları var, kimseye i’timâd idemedüğünden bir gice bir hâs atına binüp ve götürdi. Bildüğince hazineden dahi alup çıkup bir yana⁵ gitdi. Hiç kimse bu hâlden haberdâr olmayup saltanat ve mülk ü mâl cemî’isi yerinde kaldı. Çünkü sabâh oldu, beğler dîvâna gelüp gördiler ki sultân yok, ızdırâba düşdiler. Fitne vü gavgâ olup sultânın gittiği ma’lûm olıcak külliye hazîneyi ve sair rahtı yağmalayup her biri bir yana dağıldılar. Çünkü bu haber Sultân Muhammed’e⁶ yetişdi, evvel hîle eyleyüp sonra kalkup ferah u şâdî birle Hemedân’a azm eyledi ve gelüp tahtında mukarrer oldu. Ol vakt ki Süleymân Şâh⁷ Hemedân’dan kaçup Mâzenderân’a vardı ve andan Horâsân’a vardı, hiç kimesne i’tibâr itmedi. Ve andan bir mikdâr atıyla Isfahân’a geldi ve beğinden meded istedi. Isfahân beği eyitdi “Bu vilâyet kardaşun oğlu⁸ Muhammed’den bana emânetdür. Ben emânete hıyânet itmezem. Evvel var ana cevâb vir, andan gel Isfahân ve dahi cümle vilâyet senün olur” didi. Andan dahi **[18a]** nevmîz olup Bağdâd’a geldi. Halife Muktefî’den konşuluk taleb itdi. Halife dahi kabûl idüp âlât u esbâb düzvirüp ve sultânlık adın virüp Âzerbâycân’a gönderdi. Süleymân⁹ dahi doğru Atabeğ İldenüz katına vardı ve Aksungur dahi Sultân Muhammed’den¹⁰ hoşnûd değüldi, ol dahi bunlara muvâfakat eyleyicek

-
- 1 kardaşına Vi : karındaşına İ
 - 2 götüre Vi : götürerler İ
 - 3 çekdiler Vi : çeküp arz-ı ubüdiyyet itdiler İ
 - 4 münkâd Vi : mutî’ ü münkâd İ
 - 5 yana Vi : yana dahi İ
 - 6 Sultân Muhammed’e Vi : Süleymân Şâh’a İ
 - 7 Süleymân Şâh Vi : Sultân Muhammed İ
 - 8 kardaşun oğlu Vi : karındaşun İ
 - 9 Süleymân Vi : Sultân Muhammed İ
 - 10 Sultân Muhammed’den Vi : Süleymân Şâh’dan İ

yanlarına hayli leşker cem' oldu. Bu haber Sultân Muhammed'e¹ yetişecek mübâ-lağa [İ 14a] leşkerle bunlardan yana teveccüh eyledi. Gelüp Aras'ı geçtiklerinde mukâbele idüp cenk itdiler. Süleymân'un leşkери duramayup sınıp dağıldı. Ve Süleymân kaçup Musul'a düşdi ve Atabeğ İldenüz gelüp sultânun öninde baş kodı ve² yer öpüp özrin diledi. Sultân Muhammed dahi kabûl idüp Irâk'a gönderdi. Çün sultân emîn olup Bağdâd'a teveccüh eyledi ve Ali-i Kücek dahi Dicle'yi geçüp firâvân leşkerle irişdi, dahi Bağdâd'un üzerine düşdiler. Halîfe Muktefi içinde idi. Sultân ve hâsekiler ve Zeynüddîn-i Gaznî tarafına konup ve Kıymaz-oğlanları ve Atabeğ Ayâz ve Şerefüddîn şarkî tarafına kondılar ve sair leşker ırmağa karşı konup ve Irâk'dan Muzafferrüddîn-i Cemâd'un oğlanları dört yüz gemiyle dopdolu âdem ve silâh getürdiler. Hayli leşker cem' olup her gün cenk olurdu. Bu esnâda iken haber yetişdi ki Melikşâh, Atabeğ İldenüz'le Hemedân'a yürüdiler. Öyle olsa sultânun leşkери bölük bölük kaçmağa başladılar, sultân gördi ki zabta mümkün değül,³ hemân kendüsi dahi gitmeğe niyyet eyleyicek leşker bunı işidüp içlerine fetret düşüp her kişiye başı kayusu olup kıyâmetün bir günü oldu⁴ ve niçe esbâbları yağmalanup sultân at üzerine gelüp bin dürlü belâyla cemî'-i askeri geçürüp bir ferseng⁵ mikdârı yerde kondılar. Eğerçi ki sultân [18b] hayli şikestelik ile geçdi lâkin Bağdâd halkında dahi kudret yoğdı ki bunların ardınca varup bir iş ideler. Ve andan sultân Hemedân'a müteveccih oldu ve yolda İldenüz dönüp kaçdı ve Melikşâh Hüzistân'a⁶ gitdi. Sultân dahi gelüp köşkine kondı. Bağdâd'un üstine düşdüğünden hemîn bu kadar zahmet çekmek oldu. Andan sonra ırak yere gitmeğe heves itmeyüp kışın Sâve'ye ve yazın Hemedân'a gelürdi. Bundan mukaddem Şihâbüddîn ve İmâm-ı Şeybânî'yi göndermişdi ki Kirmân Hâtun'ı Kirmân'dan nikâh idüp getüreler. Dahi gelmedin pâdişâha bir hastalık ârız oldu ve Kirmân Hâtun dahi geldi, beş ay sultânun katında durdı. Hastalık sebebinden sultân ana yakınlık ide-[İ 14b]medi, âhir vefât itdi⁷. Hâtunı girü mehriyle yerine iletdiler. Hicretün beş yüz elli dördüncü yılında bu kadar hâdiseler Sultân Sencer'ün vefâtından mukaddem vâkı' oldu.

1 Sultân Muhammed'e Vi : Süleymân Şâh'a İ

2 baş kodı ve İ : - Vi

3 değül İ : dahi Vi

4 oldu Vi : ol idi İ

5 ferseng Vi : fersah İ

6 Hüzistân'a Vi : Horâsân'a İ

7 âhir vefât itdi Vi : - İ

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Süleymân bin Muhammed bin Melikşâh

Sultân Süleymân hûb sûretlü pâdişâhdı ammâ devleti nâ-müsâ'id olup ancak altı aylık pâdişâh oldu. Niçe def'a tahta geçüp girü indi. Ne kadar ki cidd ü cehd eyledi, fâyide olmadı. Çün Sultân Muhammed âhirete nakl itdi¹, cemî' beğler İnanç meşrevetiyle Süleymân'a saltanatı mukarrer itdiler. Süleymân ol vakt Musul'da idi. Getürdüp Hemedân'da tahta geçürdiler. Çünkü sultân oldu, adl ü dâda ve tarîk-i saltanata meşgûl oldu. Ve Melik Arslan ki Sultân Muhammed'ün oğlu oğlydı, Atabeğ İldenüz'ün katında idi, anun ri'âyet-i hâtırıyçün veliahd idindi ve hutbe ve sikkeyi anun adına bile kıldı ammâ vüzerâ ve beğler Süleymân'a me'nûs olamadılar. Zirâ Süleymân dâyim ayşâ meşgûl idi. Çünkü Sultân Süleymân bildi ki beğler kendüden vahşet itdiler [19a] bunlara âdem gönderüp eyitdi ki "Çün hâtırınız Melik Arslan'ı ister, bana mühlet virün, çıkayum gideyüm" didi. Beğler İnanç ile meşveret eylediler, İnanç "Sabr eylen" dirdi. Hemân Atabeğ İldenüz Melik Arslan birle yetişüp getürüp tahta geçürdiler ve Süleymân'ı bağlar arasında bir köşkde habs itdiler. Sonra Sultân Arslan İsfahân tarafına müteveccih olup Süleymân'ı Alâüddevle Kal'ası'nda habs itdiler. Âhir ol habsde vefât itdi².

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Arslan bin Tuğrul bin Muhammed

Sultân Arslan gâyet hayâlu, halîm ve ahlâkında kerîm pâdişâhdı. Zamânında ne kadar bâclar ve zulm ü bid'atler varsa def' itdi³. Atası Tuğrul bin Muhammed vefât itdükde bu ve ammisî⁴ oğlu Melikşâh bin Selçuk henüz birer yaşında idi. Sultân Mes'ûd bunları mektebe virüp dâyim kendüyle olurlardı, tâ ki Bağdâd'dan derbend yolınca Bozaba'nın def'ine teveccüh itdi ki Melikşâh'la [İ 15a] Arslan'ı Tikrît Kal'ası'na gönderdi. Niçe yıl anda kaldılar. Bunca takallüb-i etvâr ve tegayyür-i ahvâl oldu ve Sultân Mes'ûd dahi dünyâdan nakl itdi. Sonra Melikşâh bin Muhammed dört ay tahtında oturdu, andan Sultân Muhammed bin Mahmûd'ı Hâsbeğ Hûzistân'dan getürüp pâdişâh eyledi. Ve Sultân Muhammed bir müddetden sonra Bağdâd'da halîfe ile cenk itmeğe Tikrît Kal'ası'ndan Arslan'ı çıkarup askere baş diküp göndermişdi ammâ anlara ruhsat virdüğüne sultân sonra peşimân olmuşdı. Fi'l-cümle bunlar leşkerle Bağdâd üzerine varıcak Halîfe Muktefi kendüsi çıkup bunlarınla cenk eyledi. Âhir bunları sıyup Arslan kaçup Mâhkî Kal'ası'na düşdi.

1 itdi Vi : eyledi İ

2 [Der-kenâr]: Bu târîhde el-Müstencid Billâh Yûsuf bini'l-Muktefi on bir yıl hilâfet edüp vefât eyledi. Fî sene 566. Kırk sekiz yaşında idi. Ba'dehû el-Müstezâ bi-Nûrillâh bini'l-Müstencid dokuz yıl bir ay hilâfet idüp vefât eyledi. Fî sene 575.

3 İtdi Vi : eyledi İ

4 ammisî Vi : ammusı İ

Alpgüş alup Melik Arslan'ı sakladı. Alpgüş [19b] vefât idicek İldenüz ki vâlidesin almışdı, ol gâyet hoş görüp Arslan'ı ri'âyet birle gözedürdi,¹ tâ ki Sultân Muhammed dünyâdan âhirete nakl eyleyüp² nevbet Süleymân'a değdi, Süleymân dahi İldenüz hâtırıyçün ki Arslan'ı velîahd itmişdi, çünki baht Süleymân'a müsâ'ade itmeyüp ma'zûl olıcak Sultân Arslan gelüp Hemedân tahtını müzeyyen kıldı. Cihân anun adl ü siyâseti birle revnak tutdı. Etrâfdan ümerâ kulluk kılâdesin boyınlarına geçürüp ve re'âyâ zıll-i ma'delet ü âtıfetde müreffehü'l-hâl oldılar. Ve Sultân Arslan Kirmân Hâtun'ı nikâh idüp hâtun idindi ve Atabeğ ile Sâve'den İsfahân'a vardılar. Ve Emîr İzzüddîn Satmaz ve Hüsâmüddîn İnanç, Melik Muhammed'e meyl iderlerdi. Ve Emîr İzzüddîn Fârs'a Melik Muhammed'e âdem gönderüp isyânların izhâr idüp sultân katından gitdiler ve Melik Muhammed'i karşılayup mülâkât oldılar ve Hemedân'un üzerine yürüdiler. Ve Sultân Arslan dahi askeriyle yürüyüp Kâbil'e mukâbele olup muhkem cenk itdiler. Âhir Melik Muhammed leşkeri münhezim olup Muhammed Hûzistân'a düşdi ve yanında olan İzzüddîn-i Satmaz Kum tarafına düşdi ve İnanç, Rey tarafına düşdi³. Sultân dahi İnanç'un ardına düşicek ol [İ 15b] dahi Kirmân'a kaçdı. Bu esnâda Atabeğ Âzerbâyçân'ı koyup sultânla muhârebeye eğlenicek ol diyâra yakın kâfir pâdişâhı vardı, memâlik-i İslâm'a tama' idüp çok müslimânlara zarar eyledi. Sultânı işidicek bî-hadd leşkerle gelüp kâfirle muhkem cenk itdiler. Hakk Te'âlâ inâyet idüp bir mertebede kâfirleri kılıçdan geçürdiler ki hiçbir târîhde olmuş değül idi. Cemî'-i mâlın ve rızkın yağma itdiler.⁴ Bu aralıkda Kazvîn'de melâhide fırsat bulup dağ içinde üç pâre kal'a yaptılar. Gicelerde taş ve kirec taşıyup hufyeten bir-iki ay içinde [20a] muhkem hisârlar eylediler. Kazvîn halkı muttali' olup sultâna bildirdiklerinde sultân hemân gelüp bu hisârların üzerine düşüp dört ay muhâsara idüp kal'aları alup içindeki cemî'-i melâhideyi kırdılar ve andan Kehâb vilâyetine geldiler ki sultân zamânında anda dahi melâhide bir kal'a yapmışdı, Cihân-güşâ diyü ad virmişlerdi. Hattâ Sultân Mes'ûd ol kal'anun üzerine varup feth itmek sadedinde iken beğleri arasında ihtilâf düşmeğın koyup gitmişlerdi. Melâhide dirlerdi ki "Sultân Mes'ûd gelüp bu kal'ayı alımadı, buna kimse⁵ zafer idemez" diyü i'tikâdları vardı. Öyle olsa Sultân Arslan gelüp sehl-vakt anı dahi feth eyledi. Bu fetihler ki⁶ sultâna müyesser oldı,

1 ri'âyet birle gözedürdi Vi : ri'âyet iderdi İ

2 eyleyüp Vi : eyledi ve İ

3 ve İnanç Rey tarafına düşdi Vi : - İ

4 kılıçdan geçürdiler ki hiçbir târîhde olmuş değül idi. Cemî'-i mâlın ve rızkın yağma itdiler İ : kılıçdan geçürdiler ve cemî'-i mâlını yağma itdiler Vi

5 kimse Vi : kimesne İ

6 fetihler ki Vi : fetihlerle İ

küffâra ve melâhideye gâyet musîbet oldu. Andan sultân girü İsfahân'a geldiler ve andan Rey'e vardılar ve kendünün beği Şerefüddîn Mâzenderân pâdişâhı ile dostluk idüp sultâna¹ elçiler gönderdiler ki Sâve'yi ve Cerbâdekân'ı ve Rey'i istediler. Sultân dahi elçilere mukayyed olmayup iltifât itmedi ve Rey'ün beğliğini Ömer Ali Bâr'a virdi. Ömer dahi gelüp Taberek Kal'ası ki harâb idi, imâret eyledi ve sultân Zencân'a geldi. Dahi İnanç Hârezmşâh'dan leşker² isteyüp vâfir leşkerle Rey'e gelüp Taberek Kal'ası'nı muhâsara itdi; ammâ gördi ki hayr idemez, zîrâ gâyet³ muhkem idi. Kalkup [İ 16a] Ebher'den ve Zengân'dan yana teveccüh eyledi ammâ ol vilâyetlerden çok nesne talan idüp alup girdiler ve Gürgân'a vardılar. Ve Rey vâlisi Ömer Ali Bâr, Taberek Kal'ası gibi muhkem kal'a elinde olmağla dimağı fesâda varup isyâna meyl eyledi. Ve sultân muttali' olıcak zarâfetle hemân bir gün getirüp habs eyledi. Ve İnanç bunun habs olduğın işidicek girü Rey'e kasd eyledi ve hayli leşkerle gelicek sultân dahi emîr-i hâcibi hayli [20b] leşkerle İnanç'un üzerine gönderüp dağıtdılar ammâ sultân bile olmamağla leşker zabt olunmayup döndiklerinde İnanç girü bunların üzerine düşüp çok yerleri harâb idüp girüye geldi ve içine girüp muhkem hisâr idindi. Ve Atabeğ bunu işidüp hayli leşkerle gelüp Rey'i muhâsara itdi. İnanç bunu göricek nâ-çar Atabeğ'e elçiler gönderdi ki musâlaha eyleye, çıkup Atabeğ ile Sultân Arslan'a varalar, Atabeğ dahi anda ahd eyleye. Râzı olıcak irtesi hisârı açup çıkmak niyyetinde iken ol gice İnanç'ı ölmüş buldılar. Pes Atabeğ'e Rey müsellemler olup Sultân dahi Rey'e gelüp buyurdu, Rey Kal'ası'nı harâb itdiler. Ve niçe müddetden sonra memleketin gezüp Hemedân'a gelicek ol mahalde kâfir meliki Ahabâz mübâlağa leşkerle hareket idüp İslâm üzerine⁴ yürüdü. Sultâna dahi haber olıcak cemî' beğlerini cem' idüp tedârük itdiler ki bunlar melik-i Ahabâz üzerine yürüdiler. Nâgâh⁵ sultâna hastalık ârız olup kendüsi varmağa kâdir olmayıcak Atabeğ ile leşkri Ahabâz üzerine gönderüp kendüsi Aras kenârında gelüp oturdu ve Atabeğ, Ahabâz'un üzerine vardukda Ermen pâdişâhı dahi hayli leşkerle gelüp İslâm'a muvâfakat eyledi. Allâh'un⁶ inâyetiyle Ahabâz melikini sıyup kaçurdılar ve Akşehir ki ziyâde ma'mûr şehir idi, anı ve vilâyetini yağma ve harâb idüp gelüp girü Nahcivân'da sultânla mülâkât eylediler ki sultân henüz hasta idi, her birini hil'atleyüp i'zâz u ikrâmla girü vilâyetlerine gönderdi ammâ

1 sultâna İ : - Vi

2 leşker Vi : leşkerle İ

3 gâyet Vi : - İ

4 İslâm üzerine İ : İslâm'a Vi

5 sultâna dahi haber olıcak cemî' beğlerini cem' idüp tedârük itdiler ki bunlar Melik Ahabâz üzerine yürüdiler. Nâgâh Vi : - İ

6 Allâh'un Vi : Allâhu te'âlâ hazretinün İ

Sultân Arslan'un dahi ömri âhir olmuşdu ki ol hastalıktan vefât eyledi. Hicretün [İ 16b] beş yüz yetmiş birinde¹ cemî'-i âsâyiş-i azamet ve rüsüm-ı saltanatın koyup girdi.

Zikr-i Pâdişâh Şoden-i Tuğrul bin Arslan

Sultân Tuğrul bir pâdişâhdı ki² hemân beşiğinde³ tahta [21a] geçmişti⁴ ki ata-beğ-i mu'azzam Muhammed bin İldenüz'ün hüsn-i tedbiriyle hemân evvel def'ada Fârs'a ve girü Isfahân'a yürüyüp cümle vilâyeti müsahhar eylemişti. Ve şol beğler ki serkeşlik iderlerdi, cümlesin te'ennî ile ele getirüp zabt eyledi. Ve altmış sancağın kendü kulları çekerdi ammâ sonra aralarında ihtilâf olup Irâk vilâyetini fesâda virüp yağma eylediler. Irâk'da ol işleri itdiler ki Hârezmîler itmemişti. Meselâ yağma itdükleri esbâbdan birin⁵ bâzâra satmağa götürüp dellâle virdiklerinde içinden üç-dört aylık bir oğlancık düşerdi. Bu asıl nâ-ma'kul işler eylediler, zirâ Atabeğ bu asıl ahvâller olacağından haberi yoğdı ki oğlanlarına ve kızlarına gâyetde mâ'ildi. Her oğlana bir memleketi⁶ virüp⁷ ve her kızın virdüğü kişiye dahi bir memleket virürdi. Bununla memâlik elinden çıkup zabtına mümkün olmadı ve hicretün beş yüz seksen birinde Salâhüddîn ki gazâyı meşhûrdı, Musul'a gelüp Atabeğ'den icâzet dile-di ki melâhide üzerine varup Kazvîn'de ve Bistâm'da ve Damgân'da olan melâhide kal'alarına vara. Ammâ Atabeğ bundan üşenürdi lâkin muhârebe mü'eddî ola diyü nâ-çar icâzet virdi ammâ bu gussadan kendüye bir maraz ârız oldu ve oğlanları ki Taberek Kal'ası'nda olurlardı, anda gelüp eğlenmeyüp Atabeğ vefât eyledi. Sultân Tuğrul dahi bu fursata muntazırdı ki⁸ bu dururken kendüsi hükm ü hükümet idemezdi ki henüz tâze idi ammâ Kızıl Arslan dahi yanında olup cemî' beğleri kerem ve lütufla kendüden hoşnûd eylemişti, Sultân Tuğrul dahi halâyıkun ana meylin göricek cemî'-i husûsın ve atabeğliğin ana tefvîz idüp ve kalkup Heme-dân'a [İ 17a] geldiler ve andan Rey'e vardılar. Meğer Ayebe ve Rus isyân sûretiyle çıkup gitmişti, Atabeğ'e varup getir-[21b]ürdiler. Ol dahi "Mevâzi'de ola" diyü ihtiyâten varmadı lâkin sonra sultân fırsat bulup bunca⁹ hademle Ayebe'ye vardı ve kalkup Mâzenderân'a vardılar ve Mâzenderân sultânı râfızıydı. Cemî'-i revâfız

1 [Der-kenâr]: Bu târîhde en-Nâsır Ahmed bini'l-Müstezâ kırk yedi yıl hilâfet idüp vefât eyledi. Fî sene 622. Altmış dokuz yıl ömr sürdi.

2 ki Vi : - İ

3 beşiğinde Vi : beş günde İ

4 geçmişti Vi : geçmedi İ

5 birin Vi : bir yere İ

6 Memleketi İ : memleket Vi

7 virüp İ : virürdi Vi

8 ki Vi : - İ

9 bunca Vi : bir niçe İ

re'isleri Irāk'da dururlar. Ol ecilden bunlar dahi sultāna tābi' oldılar ve Atabeğ dahi Āzerbāycān'dan müteveccih oldı ve gelüp Hemedān'un öninde¹ gelükondı. Ol gice gāyet soğukdı. Hemedān'un emīri Alāüddeve damı üzerinde çok od yakdı. Atabeğ anı görüp sultān geldi sanup kalkup Āzerbāycān'dan yana revāne oldı ve Irāk beğleri kaldılar. Ve bu haberi sultān işidüp Hemedān'a geldi ve Ayebe ile Rus arasında adāvet düşdi. Bir gice Rus odasında mest yatarken ādem gönderüp tutdurup cemī'-i esbābını yağmalatdı ve Alāüddeve Kal'ası'nda habs eylediler. Nāgāh haber geldi ki Isfahān halkı "Atabeğ Ebū Bekr'i ve bilesinde ne kadar beğler var ise çıkardılar ve üzerine galebe itdiler" diyü sultāna haber geldi. Sultān dahi bunların üzerine hayli leşker gönderdi. Varup mukābele olduklarında bunlar sultānun leşkerlerini ihāta idüp bir mertebede kırdılar ki bir cān kurtılmadı. Bunlardan sultāna hiçbir haber gelmeyecek sultān ādem gönderdi. Ahvāli bilmedi ki bunlar niçe oldılar. Varup ahvāli görüp sultāna i'lām olınacak sultāna eyü fāl olmayup hayli muzdarib oldı. Ol kış anda durup hareket itmedi, tā ki bahārda dāri'l-hilāfeden Atabeğ Kızıl Arslan'a hil'at gelüp halife buyurmuş ki "Uşda bizüm leşkerimüz. Hazret-i vezāret-penāhla vardılar. Sen dahi bunlarınla buluşup Kirmānşāh'la ittifāk idesiz. Sultān Tuğrul'ı Hemedān'dan süresiz, Hemedān'ı [İ 17b] bizüm nā'iblerimüze teslīm idesiz" diyü mübālağa leşker göndermiş. Sultān dahi bu hādiseleri duyup hemān dahi Kızıl Arslan [22a] anlarımla buluşmadın üzerine yürüdi. Ve Ayebe meymenede ve İzzüddīn meyserede olup ve sāir beğler halife leşkeriyle bir vechle muhārebe itdiler ki Irāk leşkeri ömrlerinde anun gibi savaşı görmemişlerdi ammā sultān leşkeri münhezim oldı. Zirā halife askerinün acib yerakları vardı. Meselā çuvaldüz atarlardı; ādemi, atı² helāk iderlerdi. Sultānun çetrine ol kadar urmuşlardı ki çuvaldüzdan çetr görünmezdi. Ve sultān gördi ki hāl ayruksı oldı, hemān Rüstem gibi na'ra urup eline bir ağır gürz alup kafādārlarına buyurup bir aradan halife leşkerine hamle itdiler ve ser-leşker³ olan vezīrini tutdılar. Leşkere dahi hezīmet vākı' olup tārūmār oldılar. Sultānun leşkerleri bunları bir mertebede yağma itdiler ki Hemedān'da bir tāzi atı bir dīnāra bir kimse almazdı ve Bağdādlu kılıcdan geçdiler. Kurtulup halās olanı Bağdād'a vardılar,⁴ ammā bu münhezimlikle kanā'at imteyüp bundan sonra on def'a dahi⁵ savaşı idüp sındılar ve yağmalanup tārāc oldılar. Bu fetihleri etrāfdan beğler işidüp sultāna her birisi envā'-i pīş-keşler ile dest-būsa geldiler ve Merāğadān Alāüddīn dahi gelüp sultān ana hayli

1 gelüp Hemedān'un öninde İ : Hemedān'un öninde gelüp Vi

2 atı Vi : ve atı urup birbir yanına geçüp İ

3 ser-leşker Vi : ser-asker İ

4 vardılar Vi : vard[ı] İ

5 dahi İ : - Vi

i'zâz idüp oğlu Berkýaruk'ı ana ısmarladı. Ve sultânun leşkeri dâym Atabeğ ile cenk itmeğe ârzü iderlerdi. Nâgâh Kızıl Arslan dahi hayli askerle Hemedân'a gelüp sultânla mukâbele kondı. Cenge cür'et idemeyüp bir gün kalkup gitdi. Sultânun Ayebe'ye i'timâdı olmaduğundan ardınca varımadı. Birkaç günden sonra sultân gördi ki bunlardan haber¹ gelmez, Ayebe'yi tutup öldürdi. Ve sultânun ulemâya i'tikâdı olduğı cihetden Zahîrüddîn-i [İ 18a] Belhî ile hayli mahabbeti vardı ve dâym anunla sohbet iderdi ve her gâh Zahîrüddîn eydürdi² ki [22b] “Bu beğler ki katundadır, cemî'isi senün devletün düşmenleridir. Gerekdür ki cemî'ini tutup mâlları kendü kullarına viresüz, tâ ki sana ihlâsla hizmet ideler” dirdi. Ve beğler dahi bunun telkînin bilüp dâym yolda³ ihtiyât üzre olurlardı. Andan ittifâk idüp Alâürrü'yâ'ya ruk'a gönderdiler. Yolda giderken nâgâh bu kişi tutulup ruk'ası sultâna gelüp bu ahvâllere sultân muttali' olıcak bunların her birini bir kulına ta'yîn idüp irtesi dîvânda bunları tutıcak ol ta'yîn olan⁴ kullar boyunların urup⁵ her birinin mālın ve esbâbın alalar. Öyle olsa irtesi cemî'-i ümerâ dîvâna gelicek sultân her birin bu ruk'a sebebiyle rüsvây idüp her biri inkâr idicek ruk'aların gördüklerinde mülzem olduklarından sonra sultân buyurup cümlesin Alâüddeve Kal'asında habs idüp mâlların ta'yîn olınan kimesneler zabt itdiler. Andan bu mahbûslar Zahîrüddîn-i Belhî'ye âdem gönderdiler ki “Bize çâre eylesün. Bize māl ü menâl gerekmez ancak birer hırkaya kâ'ilüz. Varup imâmun rikâbına hizmet⁶ idelim” didiler. Zahîrüddîn sultândan dilek sadedinde iken bir gün sultân temâşâ itmeğe kal'aya⁷ girdi. Bunların birisi sabr idemeyüp hayli küstahâne kelimâtlar itdüğü ecilden sultân buyurdi, bunun söziyle cemî'ini kılıcdan geçürdiler. Alâüddeve'yi dahi kirîşle boğdılar. Dahi sultân Hemedân'un havâlisinde yürürdi, memleket istikâmet tutmazdı. Bir gün Atabeğ Âzerbâycân'dan hareket itdi. Mukâveme-te sultânun dahi mecâli olmaduğundan dârü'l-mülki koyup Âzerbâycân'a teveccüh itdi⁸. Atabeğ dahi üzerine yürüdi. Sultân gördi ki leşkerde vefâ yok ve ammilere ammiâdeler etrâfında hareket idüp a'dâ çoğaldı, kendüde kuvvet ü kudret olmaduğı ecilden bi'z-zarûrî cemî'-i rahtını ve esbâbını yağma buyurup kendü için Kıfçak'a kaçdı. Ve Atabeğ bunu [İ 18b] bilicek cemî'-i Hemedân'a [23a] ve Irâk'a ve etrâfa tamâm müstevlî oldu ve halâyıkı incidüp nerede māl var ise aldı. Bir

1 haber İ : hayr Vi

2 ve her gâh Zahîrüddîn eydürdi Vi : - İ

3 yolda İ : - Vi

4 olan İ : - Vi

5 boyunların urup İ : varup Vi

6 hizmet İ : - Vi

7 kal'aya Vi : - İ

8 teveccüh itdi Vi : gitdi İ

zamāndan sonra sultān bir mikdār leşker cem‘ idüp Kıfçak’dan Âzerbâycân’a geldi. Atabeğ tamām kuvvet tutmuşdı, varup mukābele olıcak Kıfçak leşkeri sındı. Sultān gördi ki devlet müsā‘ade itmez, seng-i mihnet her taraftan atılır, pes saltanat ârzūsından vaz gelüp oğlını halife hizmetine gönderüp kendüsi ehlullāhdan olup ecdādı türbesine Hemedān’a gelüp oturdu. Ve andan Atabeğ üzerine gelmedi lâkin ba‘zı beğlerle muvāza‘a idüp birkaç beğ Hemedān’a sultāna gelüp eyitdiler “Atabeğ’den incindük. Andan ferāgat idüp senün hizmetüne geldük ki kulluğunda olavuz” didiklerinde sultān dahi epsem durmayup bunlara gılāz u şidād itdürüp çıkup çetr-i hümayūn kurup bunlarınla buluşdı. “Bunlar hod ittifākla gelmişlerdür, hemān çetri ihāta idüp Atabeğ’e varmak gereksün” didiler. Ve Fahrüddin Kutlug bir cemā‘atle çetri pâreleyüp sultānı tutup Mār Kal‘ası’na iletdiler. Ve Atabeğ dahi akıbince Hemedān’a gelüp ve Sencer bin Süleymān ki kal‘ada mahbûsdu, çıkarup anı saltanat tahtına geçürdiler ve etrāf-ı memālik beğlerine menşūrlar ve tīmārlar gönderildi. Ve andan İsfahān’a gelüp İnanç, hātunıyla muvāka‘at vākı‘ oldu ve andan dārū’l-hilāfedden Atabeğ’e haber gelürdi ki “Gerekdür saltanat tahtına ki sen geçesin, niçün taksirlik idersün” diyü¹ öyle olsa bu dahi Sencer’i tutup girü kal‘aya gönderdi ve tahta kendüsi geçüp veliyy-i ni‘metlerinin makāmına kasd itdi, ni‘metlerine küfrān gösterdi. Lā-cerem ol hareket mübārek olmayup bundan sonra devleti çok mümted olmadı ve İnanç, hātun ve Irāk beğleri eyitdiler “Çünkü saltanatı bu kendüye kabûl itdi, bize dahi i‘timād olmayup ortadan götürmek kasdın ider. [23b] Ol bize itmedin biz anun tedbîrin idelüm” diyüp bir gice mest kılup yaturdılar. Dahi ol gice öldürdiler. Ve Atabeğ Ebū Bekr ki Kızıl Arslan’un karındaşı oğlydı, [İ 19a] Kızıl Arslan’un nişānlarını ve yüzüklerini alup Âzerbâycân’a gitdi. Anda olan kal‘aları ve hazîneleri kabzına alup ve Ârā’nun ve Âzerbâycân’un beğleri emrine münkād olup ve hükmüne muti‘ oldılar. Ve Kutlug İnanç ve Irāk beğleri Irāk’ı kısmet idüp ve Âzerbâycân’ı Atabeğ Ebū Bekr’e kodılar ve her birisi vilāyetinde mukarrer oldılar ammā Dizmār’un vālisi Hüsāmüddin ve Emîr Bār ittifāk idüp Sultān Tuğrul’ı kal‘adan çıkarup cüz’i leşkerle Irāk leşkerinin üzerine yürüdiler. Bu hareket Irākilere masharalık gelüp kendülerün şevketi ve azameti ziyāde olduğundan bunlara iltifāt itmeyüp yeraksız gelmişlerdi. Öyle olsa mukābele olıcak sultānun cüz’i leşkeri bunlara gālīb olup bunları münhezim kıldılar. Zîrā bunların atları ekser buğday yediklerinden iş virmeyüp yayak olup kaçdılar. Sultān nicesini esîr idüp hayli ganîmetle girü Hemedān’a geldiler. Girü

1 diyü Vi : - İ

mülk ve pâdişâhlık Sultân Tuğrul'a mukarrer olup etrâfında¹ kullar hizmetine teveccüh gösterdiler ammâ Irâk beğleri ser-nigün olup âvâre oldılar. Ve Fahrüddin Kutlug ki sultânun çetrimini pâreleyüp tutmuşdı, sultân emr idüp anı iki pâre eylediler. Hicretün beş yüz seksen dokuzuncı yılıydı ki girü hânedân-ı saltanat müzeyyen olup memleket revnak ve şeref buldı. Ve çün sultân Hemedân'a gelicek melikü'l-ümerâ Ebe'yi ve Emîr-i Bâr oğlu Alp² Argun'ı tutup envâ' dürlü işkenceler ile öldürdi. Ve Kazvîn Kal'ası'nı Hâseki Şemsüddin Mübârek'e ısmarladı ve kendü hazînelerin dahi ol kal'aya gönderdi. Ol vakt Hârezmşâh Rey'e gelmişdi ve İnânc Hâtun kaçup Sercâhân'a varmışdı. Bahâr olıcak [24a] sultân varup Taberek Kal'a-sın muhâsara kılup hisârün nâyibi olan Tamgac Harezmi'yi öldürdiler. Andan sultân Hâce Mu'in'i Rey'de koyup kendü Hemedân'a gelicek Hârezmîlerden ba'zı ki Gürgân ve Bistâm [İ 19b] ve Damgân nevâhisinde idiler, cem' olup Hâce Mu'in'ün üzerine gelicek Hâce dahi kaçup sultânun katına geldi ve sultânı kaldurup Hârezmîlerin mukâbelesine vardılar. Hayli cenk oldukdan sonra Hârezmîler münhezim olup yigirmi beş yarar beğün esîr itdiler ve Alâüddevl'e muhkem işkenceler idüp beş yüz bin dînârın aldudkdan sonra kendüyi Ferzîn Kal'ası'na gönderdiler. Çünkü Sultân Tuğrul gördi ki devleti izdiyâdda, düşmeni zilletde oldı ve zûr-ı bâzûsı dahi nihâyetde olup gürzi otuz batmân idi. Bir darbla bir kişiyi atıyla³ helâk iderdi ve kılıcı dahi⁴ yedi batmân idi. Bir tulumun üzerine yedi çukal giydürürlerdi, bir kerre çalup iki pâre eylerdi⁵. Bu asıl kuvvetine dayanup kimseden ihtiyât itmeyüp muttasıl iş u işrete meşgûl oldı. Nâgâh Hârezmşâh ki evvelden küfrân-ı ni'met-i selâtin ki bunlara mevrûsdur, isyân alemini âşikâre kılup da'vâ-yı saltanat idüp Irâk'a müteveccih oldı. Sultân hod bâzûsına dayanup lâkin mülûkden kendüye muvâfık kimse yoğ idi, Kutlug ile İnânc müttefik idi, bir gün hemân geldi didiler. Sultânun leşkari muzdarib olup çıkup mukâbele oldılar. İki cânibden hamle olunup iki def'a Sultân Tuğrul kendüsini leşkere urup ne kadar ki men' iderlerdi, def' olunmazdı. Âhir meğer ömri tamâm olmuşdı, atından ayırup öldürdiler ve başını Hârezmşâh'a getürdiler ki hicretün beş yüz doksanında idi ki Hârezmşâh Irâk beğleriyle gelüp Hemedân'da tahtda oturdu ve Irâk beğlerin hor ve zelil idüp kimsede⁶ mâl komayup [24b] Irâk'ı harâb eyledi. Bir müddetden sonra İsfahân'ı Kutlug İnânc'a virdi ve Rey'i Yûnus Hân'a virdi ve kendü girü Hârezm'e

1 etrâfında Vi : etrâfdan İ

2 alp İ : - Vi

3 atıyla İ : - Vi

4 dahi İ : - Vi

5 eylerdi Vi : iderdi İ

6 kimsede Vi : kimesnede İ

geldi. Melikü'l-Emr Ayebe Ferzîn Kal'ası'nun üzerine yürüycek fi'l-hâl kal'a halkı kal'ayı teslim eylediler ve Kutlug İnanç ve sâir Irâk beğleri [İ 20a] girü isyânların izhâr idüp Bağdâd tarafına yüz tutdılar. Hârezmşâh'un oğlu Yunus Hân bunlara mukâbil varup cenk itdiler. Âhir Irâk leşkeri münhezim olup Bağdâd'a halifeye varup Vezîr Müeyyedüddîn'i niçe bin leşkerle yardım alup Yunus Hân ardınca yürüdiler. Yunus Hân Gürgân'dan yana yürüyüp babasına haber gönderdi. Dahı birkaç günden sonra Irâk leşkeri Müeyyedüddîn'e dahi âsî olup kaçup Rey'e girdiler. Ve Müeyyedüddîn dahi Bağdâd leşkeriyle Rey'i muhâsara eyledi. Rey'ün içi ekser râfîzî olup Bağdâdîlerde hod revâfız çok olduğundan bunlara meyilleri olup andan Rey'ün bir kapusın açuvirdiler. İçine Bağdâdîler dolup Irâkîleri öldürüp şehri yağma eylediler. Kutlug ve İnanç ve birkaç Irâk beğleri bin belâyla cân kurtarup kaçdılar. Hemedân'a gelüp ve andan Kerec'den yana revâne oldılar ve leşker cem' idüp girüye varmak murâd idinicek Cemâlüddîn eyitdi "Fâyide yokdur şimden sonra nikbet-i eyyâmdur. Ferâgat evlâdur ki nuhûset sa'âdete mübeddel ola" didi. Kutlug ve İnanç eslemeyüp girü Rey cânibine müteveccih oldılar ammâ Yunus Hân'un hâtunı Sultân Tuğrul kıızıydı, bunlardan babasının kanın isterdi. Bir gün Hârezmîler haber çıkardılar ki Bağdâd'dan leşker gelürmüş. Kutlug ve İnanç'un ne kadar leşkeri varsa taşra karavul çıkarup kendüler tenhâ kalıcak tutdılar. Kutlug'ı ve İnanç'ı koyun gibi boğazladılar. Ve Müeyyedüddîn Hemedân'a gelüp İsfahân'a âdem gönderdi. Anda Sadr-ı Hucendî vardı, hayli zahmet [25a] virürdi, anun başın getürdiler. Ve Müeyyedüddîn bir müddet beğlik eyleyüp çok bid'atler ihdâs eyledi ammâ eğlenmeyüp vefât eyledi. Kimse duymasun diyü gice ile defn itdiler. Hârezmşâh'un Meyacuk adlu sipehsâlâri vardı, Hârezmşâh'a ol haber gönderüp "Rey'ün [İ 20b] üzerine yürünüz" didi. Ve kendüsi Bağdâd üzerine yürüyüp mukâbil¹ oldukda niçe def'a şikestelik vâkı' olup âhir Bağdâdîler münhezim olup Meyacuk vâfir ganâyimle gelüp Müeyyedüddîn'i gömüldüğü yerden çıkarup başını kesüp Hârezmşâh'a gönderdi. Ve Hârezmşâh dahi Hemedân'a gelüp Bağdâdîlerden esîr olanları salıvirüp hayli adâlet eyledi ve "Halîfe hazretlerinin biz dahi bir kuluyuz" diyüp hayli istimâletler virdi. Ol esnâda halifeden Huceyr-i Bağdâdî adlu bir kişi Hârezmşâh'a risâlet gelüp eyitdi ki "Halîfe şöyle buyurur ki senün atan ve deden bizüm kapumuzdan zuhûr bulmuşdur. Hârezm memleketi sana yeter. Kanâ'at idüp fuzûlluk itmeyesin. Yoksa cemi'-i halâyıkı başuna üşürürün" diyicek Hârezmşâh elçiye ri'âyet idüp başına bir tabak altun saçup ve atı ayağına niçe atlâslar döseyp eyitdi ki "Halîfe hazretlerinin ben dahi bir kuluyum

1 mukâbil Vi : mukâbele İ

lâkin bu câniblerde benüm düşmenüm çok olduğundan ben çerisiz olımazum. Şimdi benüm yüz seksen bin müsellaḥ kulum vardur. Bunlara dirlik gerekdür. Halife hazretleri lutf idüp Hüzistân'ı bana virsün" diyüp elçiyle âdem koşup gönderdi. Ve kendüsi Irâk'ı kısmet idüp Hemedân'ı oğlu Yunus Hân'a virdi ve andan Isfahân'a varup ve Hârezm'e vardı ve Müeyyedüddîn'ün oğlını tutup gözüne mîl çekdi ki kendüden sonra baş çekmeye. İttifâk olup [ol] esnâda kendü oğlu Yunus Hân'un gözlerine karası inüp kör oldu, zîrâ ki iden bulur. Ve andan Hârezm'e varup ve Zencân'a geldi. Ve andan emîr-i alem ve Hüsâm Cândâr halife hazretlerinden Ebû Kîlîc Semîn'i leşkeriyle [25b] mu'âvenet isteyüp alup Hemedân üzre gelüp Özbek içinde idi, bunlar içinde idi. Bunlar muḥāsara idüp aldılar ve Cemâlüddîn Ayebe içinde idi¹. Ol [İ 21a] gice çıkup Rey'e kaçdı. Ve Nüreddîn Gökçe Atabeg Ebû Bekr'e varup istiṣfâ' idüp ol dahi Özbek'den² Gökçe'ye girü Hemedân'un niyâbetin aluvirdi. Çünkü hicretün beş yüz doksan beşinci yılı oldu, Özbek'ün sultân kızıdan bir oğlu olup adını Tuğrul kodılar. Ol târihte Meyacuk Isfahân'a varup Hârezmşâh'un leşkerin tahrik idüp Kâşân'un üzerine varıcak bin dürlü va'deler ile ve istimâletlerle alup girü yağma idüp harâb eylediler. Böyle olıcak³ Özbek ve Gökçe ve Nâsîrüddîn ittifâk idüp bununla mukâbele yerağın kıldılar. Ve Cemâlüddîn Ayebe'ye haber gönderüp "Bizümle bile olsun" didiler. Ol kabûl itmeyüp "Anların işi zulmdür. Zulmle olan iş başa çıkmaz" didi. Meyacuk dahi hemân leşkeriyle yetişüp ki avretlerine dahi zırh giydürmişdi, gelüp Irâk leşkeriyle mukâbil olduklarında evvel defâda Hârezmîleri götürüp yağmaladılar. Ve Meyacuk'un avreti hâtunlar leşkeriyle bir cânibinden anlar dahi hamle idüp şol kadar Irâkî kırdılar ki avret oldu ki altmış Irâkî depeledi. Özbek ve Gökçe duramayup Zencân'dan yana kaçdılar. Dahi Meyacuk feth u ganîmet birle Hemedân'un öninde Hemedân'un ulemâsına ve ekâbirine i'zâz u ikrâm eyleyüp ve Hârezmşâh'un fermânını arz eyledi. Bunlar dahi emrine itâ'at eyleyüp inkıyâd gösterdiler. Meyacuk dahi her şehre nâyibler gönderüp zabt itdükden sonra zulm elin uzadup Irâk'da ne kadar mâl varsa alup müslimânlara işkenceler itmeğe başladı. Ve Cemâlüddîn Ayebe bu zulme sabr idemeyüp Atabeg Ebû Bekr'e varup Âzerbâycân leşkerin alup Meyacuk'un üzerine gelicek Meyacuk tâkat getüremeyüp münhezim olup kaçdı ammâ Atabeg'ün üzerine Hârezmşâh şebḥûn itmeğe geliyor diyü sadâ olıcak Atabeg'ün leşkeri az olmağın kalkup [26a] Âzerbâycân'a gitdi. Ve Meyacuk

1 idi İ : - Vi

2 Gökçe'ye girü Hemedân'un niyâbetin aluvirdi. Çünkü hicretün beş yüz doksan beşinci yılı oldu, Özbek'ün sultân kızıdan bir oğlu olup adını Tuğrul kodılar. Ol târihte Meyacuk Vi : - İ

3 olıcak Vi : varıcak İ

girü memleketine gelüp zulmünü dahi ziyâde eyledi. Pes Irâk'un a'yânı mütehammil olmayup Hârezmşâh'dan istimdâd taleb itdiler. Hârezmşâh dahi leşkerle Irâk'a teveccüh idicek Meyacuk Lişter tarafına revâne oldukda Hârezmşâh [İ 21b] irişüp bir ulu ırmak vardı, Meyacuk gördi ki mukâvemetecâl yok, cemî' davarını seğirleyüp ve âlât ve esbâbını suya döküp yalnız Ardahan Kal'ası'na düşicek Hârezmşâh üzerine varup kal'ayı alup Meyacuk'ı tutup leşkerin kılıçdan geçürdi. Ve andan Kazvîn'e varup anda melâhide kal'aları vardı, anları feth idüp girü Hârezm'e gelüp¹ Meyacuk'ı Hârezm'de² berdâr eyledi ve nidâ itdürdi ki "Ni'met hakkın bilmeyen kişinün cezâsı budur" didi. Ve kendüsi dahi Selçukîlerin ni'metine küfrân olmuşdı. Bu husûs kendüye dahi eyü fâl olmayup bir ay geçmeden³ kendü dahi helâk oldu. Ve Melik Özbek ve Gökçe Irâk'da ne kadar Hârezmî var ise kılıçdan geçürdiler. Ve Atabeğ Ebû Bekr İsfahân'a gelüp Irâk'ı kısmet idüp Hemedân'ı Melik Özbek'e virdi. Bu zamânda Irâk'da Selçukîlerden kimesne yoğ idi. Sultân Gıyâseddîn Keyhüsrev bin Kılıç Arslan ki Sultân İzzüddîn'ün atasıdur ve İzzüddîn Sultân Alâüddîn'ün atasıdur, ol vakt Diyâr-ı Bekr'de idi ve Ermen ki kâfiristândı, Ligon adlu bir tekvurı vardı, Sultân Keyhüsrev Diyâr-ı Bekr'i feth idüp ve ol mel'unun üzerine varup öldürüp cemî'-i mâ-melekini yağma eyledi. Ve andan Rûm şehirlerinden dâru'l-küfr çok şehirler feth eyledi. Bu Keyhüsrev İsrâ'îl bin Selçuk'un yedinci oğlıdur ki Keyhüsrev bin Kılıç Arslan bin Mes'ûd bin Kılıç Arslan⁴ bin Süleymân bin Gâzî bin Kutalmış bin İsrâ'îl bin Selçuk'dur.

Zikr-i Selâtin-i Selçukıyye-i Rûmî

Şimden girü Âl-i Selçuk'un Rûm cânibine düşenlerün ahvâlin beyân idelüm ki Âl-i Selçuk'dan Konya'ya ve Aksarây'a ve Niğde'ye ve Engürî'ye ve gayri bilâda evvel mâlik olan Sultân Rükneddîn [26b] bin Süleymân bin Kutalmış bin Arslan bin Selçuk bin Dukâk'dı ki Melikşâh bin Alp Arslan bin Dâvûd bin Mikâ'îl bin Selçuk bin Dukâk'un eyyâm-ı devletinde anun kibelinden nâyib olup Rûm'a dâhil olup müstevlî oldu. Hicretün dört yüz yetmiş yedisinde [İ 22a] ve andan Süleymân Antâkiyye'ye varup Nasârâ elinden Antâkiyye'yi feth itdi ve sâhib-i Haleb olan Müslim bin Kureyş el-Ukayl'e hicretün dört yüz yetmiş sekiz saferinin yigirminci gününde Süleymân'la cenk idüp Süleymân mansûr olup Müslim'i öldürüp Haleb'e dahi mâlik oldu. Sonra⁵ Dımaşk pâdişâhı olan ammisi oğlu Tutuş bin Alp

1 gelüp Vi : geldi İ

2 Hârezm'de İ : - Vi

3 geçmeden Vi : geçmedi İ

4 bin Mes'ûd bin Kılıç Arslan Vi : - İ

5 sonra Vi : cenk İ

Arslan ki Melikşâh'un karındaşıdır, gelüp Haleb altında uğraşup Süleymân'ı öldüricek yerine oğlu Kılıç Arslan bin Süleymân kâim-makâm oldu. Lâkin aglez-i nâs olduğundan bunun zamânında küffâra bilâd-ı Rûm'dan fütühât-ı kesire vâkı' oldu ammâ bu dahi hicretün dört yüz doksan dokuzunda fevt olup oğlu Mes'ud bin Kılıç Arslan yerine cülûs itdi ki melik-i şeci' u kerîm ve kesirü'l-gazvi'l-cihâd idi. Mevâli için Amâsiyye kurbında Simre nâm bir şehir bünyâd idüp mescid ve medreseler ve hânkâhlar eyleyüp anda tavattun¹ eyledi. Ve bunun eyyâm-ı devletinde Türk, İstanbul karşısına değin gelüp melik-i Kostantuniyye'den cizye ve harâc aldılar. Ve Sultân Mes'ud dahi elli bir yıl pâdişâhlık idüp hicretün beş yüz elli birinde vefât idüp oğlu Sultân İzzüddîn Kılıç Arslan bin Mes'ud bin Kılıç Arslan bin Süleymân kâim-makâm oldu². Bunun dahi eyyâmında niçe memleketler mütâbe'at eyledükden sonra bu cânibde Melik Şeref ve Alaman Gorgu nâm kâfir ki Despot demekle ma'rûfdur, yüz kırk bin müsella kâfir Fârsların cem' idüp yayasının hod haddi olmayup bu sûretle verâ-yı Kostantuniyye'den hurûc idüp Rûmilî'ne müstevlî olup gelüp Kostantuniyye tekvurını cebrle çıkarup kendüye muti' [27a] itdükdün sonra oğlunu ve kardaşını ve akrabâsından kırk kişiyle rehn alup dahi elli kantâr altun ve elli kantâr gümüş ve bî-kıyâs kumâşlar alup İstanbul'da olan gemilerle Gelibolı boğazına iletirüp ve denizi geçüp Kılıç Arslan memleketine dâhil olup uçda olan Türkmanla kıtâl-i azîm³ idüp [İ 22b] otuz üç günde bunları sürüp Konya'ya götürdi. Melik Kılıç Arslan oğlu Kutbüddîn dahi asker cem' idüp mukâbil oldukda Despot, Kutbüddîn'i münhezim kılup gelüp Konya'ya hücum idicek müslimânlar çıkup cenk içinde⁴ çok müslimânlar helâk olup âhir Kılıç Arslan emân dileyüp Despot dahi emân virüp şehrin a'yânından yigirmi kişiyi rehn alup Tarsûs yolından Beytü'l-Makdis'e hacc itmeğe gidüp Cihân Suyı'na vardukda konup ittifâk suya girmek murâd idinüp giricek mizâc-ı habîsine bir maraz ârız olup üç gün ol aradan kalkmayup mürd oldu, ⁵ في النار، في السقر. Hicretün beş yüz seksen altısında oğlu askerin yine memleketine götürdi. Andan sonra hicretün beş yüz seksen sekizinde Sultân Kılıç Arslan bin Süleymân katl olunup vefât itdi ammâ zamânında çok fetihler olup otuz yedi yıl saltanat sürüp gazâlar eyledi. Sonuna on bir oğlu kalup her biri bir memleketin melikiydi. Melik Rükneddîn Süleymân Şâh

1 tavattun Vi : vatan İ

2 [Der-kenâr]: Kal'a-i Sime'de Sultân Mes'ud bin Kılıç Arslan binâ itmişdür. Hâliyen Simre şehir-i vâsi'dür. Bir tarafında Tatar kal'asıdır ki bi'l-fi'l harâb olup ma'mûr olan Gevherî Kal'ası'dur ki sa'bu'l-urûc olmağın zamân-ı fethinde bu ana gelince adû izârından bi-inâyetillâh masûndur.

3 kıtâl-i azîm Vi : cenk-i azîm

4 içinde Vi : idüp İ

5 "Ateşte, sekar cehenneminde."

sâhib-i Tokad idi ve Melik Nâsıruddîn Berkyaruk Şâh sâhib-i Niksâr idi ve Melik Muğisüddîn Tuğrul Şâh sâhib-i Elbistân idi ve Melik Nûreddîn Sultân Şâh sâhib-i Kaysariyye idi ve Melik Kutbüddîn Melikşâh sâhib-i Sivas idi ve Melik Mu'izzüddîn Kaysâr Şâh sâhib-i Malâtıyye idi ve Melik Şücâ'üddîn Seher Şâh sâhib-i Erâkliye idi ve Melik Muzafferüddîn Arslan Şâh sâhib-i Niğde idi ve Melik Nizâmüddîn Argun Şâh [27b] sâhib-i Amâsiyye idi ve Melik Muhyiddîn Mes'ûd Şâh sâhib-i Engüriyye idi ve Melik Gıyâseddîn Keyhüsrev sâhib-i Baraklı idi. Çünkü Kılıç Arlan müteveffâ oldu, Gıyâseddîn-i Asgar'ı atası velâhd idinmişdi, atası yerine kâim-makâm olıcak karındaşı sâhib-i Tokad olan Rûkneddîn Süleymân Şâh, Gıyâseddîn Keyhüsrev'le cenk idüp münhezim kılup havâssıyla ve evlâdıyla bilâd-ı Ermeniyye'ye kaçıcak sâhib-i Sîs ve sâhib-i [İ 23a] Elbistân gâyetle ikrâm itdiler. Ve Malâtıyye'ye varup ve andan Şâm'a ve andan Âmid'e ve Ahlâr'a ve Canık'a ve andan İstanbul'a varup Faslıyos yanında ehl ü evlâdıyla olıcak Melik Alâüddîn Keykübâd ve Melik İzzeddîn Keykâvûs'la ikâmet itdiler. Şol zamâna değin ki karındaşı Rûkneddîn Konya'da hicretün beş yüz doksan dokuzunun zilka'desinde müteveffâ oldu ki müddet-i saltanatı on bir yıl oldu ve yerine oğlu İzzeddîn Kılıç Arslan kâim-makâm olup beş ay pâdişâhlık eyledi ki bunun zamânında Kal'a-i İsparta feth olındı¹. Ve andan sonra Gıyâs Muzafferüddîn ve Mahmûd Zahîrüddîn ile ve Bedreddîn Yûsuf uç beğlerinden ittifâk idüp Hâcî Zekerıyyâ bilâd-ı Faslıyos'da Gıyâseddîn² Keyhüsrev'e gönderüp kalbini mutma'in kılup Rûm'a gelmeği tahrik kıldılar. Gıyâseddîn Keyhüsrev bin Kılıç Arslan dahi hicretün altı yüzünde Konya'ya duhûl idüp bunun zamânında karındaşı oğlu İzzeddîn ki nevâhiye-i Tokad'da idi, deniz kenârında olan Antâkiyye'yi Frenk elinden feth idüp hicretün altı yüz sekizinde Amûriyye kurbında bilâd-ı Leşkeri'de şehîd oldu ki saltanat-ı ülâsı bir yıl iki ay olup ve saltanat-ı uhrâsı yedi yıl bir ay oldu ve andan sonra Sultân İzzeddîn Keyhüsrev bin Keyhüsrev atası yerine pâdişâh [28a] oldu ve dahi karındaşı Alâüddîn Keykübâd'un üzerine varup tutup Malâtıyye'de habs eyledi. Ve İzzeddîn zamânında ki hicretün altı yüz on biri cemâzi'l-âhir yigirmi altısında Sinop feth olundu. Ve hicretün altı yüz on altısında İzzeddîn Haleb'ün üzerine yürüyüp Melikül'eşref dahi âğâh olup İzzeddîn dahi yine rücu' idüp Sivas'a vâsıl olıcak ol yılda müteveffâ oldu. Karındaşı Alâüddîn bin Keykübâd bin Keyhüsrev cülûs eyledi ki celîlül-kadr ve azîmü's-şân olduğundan saltanat ve şevketi ziyâde olup bilâd-ı Ermeniyye-i a'lânun küllisine ve Ca-

1 olındı İ : oldu Vi

2 Gıyâseddîn İ : Gıyâs Vi

nik'e ve bilâd-ı Ermeniyeye-i esfele ve bilâd-ı Dilisger'e ve bilâd-ı Fasliyos'a tâ İskender Boğazi'na [İ 23b] gelince müstevlî oldu. Ve bunun eyyâmında müslimânlar¹ Sinop'dan Kıpçak tarafına geçüp Soğdak'ı feth idüp nevâhisine mâlik oldılar ve hicretün altı yüz on sekizinde Sultân Alâüddîn Konya'yı ve Sivas'ı yapup elkâbında en-nâsirü'd-dîn es-sultânü'l-a'zam ziyâde oldu. Ve bunun eyyâmında Kal'a-i Kili ve Rus ve deniz kenârında olan Alâiyye feth oldu. Ve hicretün altı yüz yigirmisinde Celâlüddîn Hârezmşâh'la bilâd-ı Ermeniyeye'de cenk idüp Celâlüddîn sınıp Âzerbâycân'a kaçdı. Ve bu Sultân Alâüddîn zamânında mü'minler bilâd-ı Kerec'e müstevlî olup otuz mikdârı kal'a feth itdiler. Ve andan sonra Sultân Alâüddîn altı yüz otuz dört şevvâlinün dördü yekşenbe günü dârü'l-âhirete rihlet eyledi². Âsar-ı adlinün nihâyeti olmayup on dokuz şehir bünyâd idüp her birinde niçe câmi'ler ve medreseler ve hânkâhlar binâ eyledi. Ve eyyâm-ı ma'deletinde ulemâ ve sulehâ çoğalup hattâ Mevlânâ Celâlüddîn-i Rûmî kaddesâ'llâhu sirrahu'l-azîz bunun zamânında idi. Ve etrâf-ı âlemden bunun sâye-i saltanatına gelürlerdi. Zirâ Moğol İran'a müstevlî olup âlemde huzûr kalmayup emn ü emân ancak Rûm'da vardı. Niçe defa Tatara gâlib olmuşdı. Çünkü [28b] müteveffâ oldu, oğlu Gıyâseddîn Keyhüsrev bin Keykubâd kâim-makâmı oldu. Bunun zamânında Tatar Rûm'a kasd idüp mukâbele oldukda Gıyâseddîn akbah-ı hezîmetle münhezim olup hicretün altı yüz kırk dördü ki dünyâdan âhirete³ rihlet eyledi⁴. Müddet-i saltanatı on yıl olup bunun mevtiyle saltanat-ı bilâd-ı Rûm Âl-i Selçuk'dan münkarız olup Devlet-i Âl-i Selâçika münkarız oldu. Bundan sonra mâlik olanlar Tatarun taht-ı tasarrufında ve hükminde makhûr olup mağlûb olmuşlardı. Ve bi'l-cümle çünkü Gıyâseddîn fevt oldu, iki oğlu kaldı. Biri İzzeddîn Keykâvûs ve biri Rükneddîn Kılıç Arslan. Bunlar mütenâzi' olup ba'zı [İ 24a] leşker İzzeddîn'e ve ba'zı Rükneddîn'e mâ'il olup birbirleriyle mukâbil⁵ olup İzzeddîn Rükneddîn[i] sıyup⁶ Rükneddîn dahi kaçup Hülâgû'ya varup taht-ı hükûmetine itâ'at göstericek Hülâgû dahi buna asker koşup gelüp İzzeddîn'i Rûm'dan sürüp Kal'a-i Alâiyye'ye kaçurdu. Ve andan İzzeddîn gemiye binüp evlâdı ve havâssıyla İstanbul'a geçüp Fasliyos yanında dur-

1 müslimânlar İ : müslimânlara Vi

2 [Der-kenâr]: Bu târihde ez-Zâhir Muhammed bini'l-Müstensır dokuz ay hilâfet idüp vefât eyledi. Altmış yaşında idi. Ba'de'l-Müstensır Ahmed bin Muhammed on yedi yıl hilâfet idüp vefât eyledi. Fi sene 639.

3 âhirete İ : - Vi

4 [Der-kenâr]: Bu târihde el-Musta'sım Muhammed bini'l-Müstensır on yedi yıl hilâfet idüp katl olundu. Fi sene 656. Bunların katli sebebiyle hilâfete nakz irişüp Bağdâd harâb oldu, dahi üzerlerine Tatar müstevlî oldu.

5 mukâbil Vi : mukâbele İ

6 Rükneddîn[i] sıyup Vi : - İ

di tā şuna değin ki sāhib-i Kıpçak u Deşt Bereket Hân bin Tüşî bin Cengîz Hân gelüp Fasliyoş'un elinden İstanbul'ı alup İzzeddîn Keykāvūs'a saltanat-ı Kırım'ı ve selhiyâtı virdi. On sekiz yıl İzzeddîn anda emîr olup hicretün altı yüz yetmiş dokuzunda müteveffâ oldu¹. Ve bi'l-cümle çünki İzzeddîn Rûm'dan gidüp karındaşı Rükneddîn Rûm tahtına cülûs kıldukda nâyibler bilâd-ı Rûm'a müstevlî olup Rükneddîn'in bir kurı adı olup Moğol elinde mağlûb kalup hicretün altı yüz seksen dördünde bir kavilde seksen altısında Mu'inüddîn Süleymân bin Ali bin Muhammed ki Pervâne dimekle ma'rûfdur, [29a] Moğol tarafından ki Rûm'a nâyibdi, Rükneddîn Kılıç Arslan'ı depeleyüp tahtına oğlu Gıyâseddîn Keyhüsrev-i sâni bin Kılıç Arslan'ı geçürdi ki henüz iki buçuk yaşında idi. Bilâd-ı Rûm'da Pervâne mütemekkin olup leşker-i Rûm ana itâ'at gösterüp şevketi ziyâde olup Gıyâseddîn Keyhüsrev-i sâni taht-ı yedinde idi. Âhir Moğol'da Kâzân Hân zamânında ki hicretün yedi yüzünde müteveffâ oldu ve bunun eyyâmında ki hicretün altı yüz yetmiş beşinci yılında sultân-ı Mısır'a Melikü'z-zâhir Bendkarârî oğlu Melikü'l-mes'ûd Muhammed bin Seyfeddîn Kalavun kızın alıvirüp cemâzi'l-ülâ beşinde düğün itdükten sonra asâkir² cem' idüp şevvâlin on yedisinde vilâyet-i Dımaşk'a dâhil olup andan bilâd-ı Rûm'a azm idüp zilkâ'denin dokuzuncı günü asâkir-i Mısır Elbistân'a karîb bir cibâle su'ud idüp Tatar askeri dahi gelüp sultân-ı Mısır dahi cibâlden inüp iki asker birbirine mukâbele olıcak bir mertebede [İ 24b] kıtâl-i³ azîm vâkı' olup Tatarı her cânibinden ihâta idüp bir mertebede kırdılar ki belâyla Pervâne kendü nefsinı kaçırıp kurtardı. Mısır sultânı Melikü'z-zâhir yine Kaysariyye'ye dâhil olup hutbeyi kendü adına okutdı. Bu vâkı'alar Abaka Hân'a ma'lûm olıcak gâyet hışm-nâk olup Pervâne'yi Mu'inüddîn bin Süleymân bin Muhammed'i depelemek buyurdı ki müslimân olmağın sultân-ı Mısır'a meylin anlayup hicretün altı yüz yetmiş altı yılının muharremi aşr-ı evvelinde öldürdiler ki elli yaşından geçmiş kişiydi. Ve dahi Mısır sultânına makarr-ı izzetine rücû' idüp muharremün yedinci günü Dımaşk'a gelüp karâr eyledi.

[29b] İbtidâ-yı Zuhûru'l-Karamanîn Min Etrâk-ı Ermenâk

Rivâyet olunur ki Moğol gelüp İrân'a müstevlî olıcak Etrâk'dan bir tâife Moğol'dan kaçup Ermenâk civârında mütemekkin olup kefare-yi Varsak ile müdârâ

1 [Der-kenâr]: Hicretün altı yüz elli dokuzunda el-Müstansır-ı-sâni Mısır'a vâsıl olup hilâfet için bey'at itdiler. el-Melikü'z-Zâhir Baybars Şâm'a vardı, dahi hilâfet ayrıldı. Şâm'dan Irâk'a müteveccih oldu, anda katl eylediler. Mukarrer olmadı. Ba'dehü el-Hâkim Ahmed bini'l-Emîri'l-Hasani'r-Râşidi'l-Abbâs nesebin sābit idüp hilâfet Mısır'a mukarrer olduğu ecilden halife oldu. Dahi kırk yıl hilâfet idüp vefât eyledi. Sene 701 ki altmış üç yaşında idi.

2 asâkir Vi : asker İ

3 kıtâl-i Vi : - İ

idüp “Şol aracıkda duralum. Her ne kim eküp biçersek öşrin ve her bid’atin size virelüm” diyü itâ’at göstermişlerdi. Anların re’îslerine Nüre Sûfî dirlerdi ki bir pîrdi, her emirde ana itâ’at iderlerdi. Ve bu Nüre Sûfî’nün evlâdı çok olup¹ büyük oğluna Karaman dirlerdi. Gürbüz ve tüvânâ kişiydi. Bu tâife gelüp Nüre Sûfî’ye eyitdiler ki “İçümüzde yiğit çokdur, yenilmeyüp niçe hâdiseler iderler. Bu² büyük oğlun Karaman’ı bize virüp üzerümüzze³ emîr kıl ki anun emrinden tecâvüz itmeyelüm. Şenâ’at idenlerümüzün ol⁴ hakkından gelsün” didiklerinde Nüre Sûfî dahi “Siz benüm oğlumu beğliğe kabûl idesiz, ben râzı olmayacak değülem” diyüp Karaman’ı bunlara virüp üzerlerine hâkim kıldukda⁵ bunlar dahi cemî’-i umûrların Karaman’a tefvîz idüp kendülerine beğ idüp emrine imtisâl eylediler⁶. İttifâk bu esnâda keferenün panayırı olup Ermenâk kâfirleri dahi panayıra varup bu Karamanîler cem’ olup birbirine eyitdiler ki “Bize niçeye dek bu kâfirlere itâ’at idüp [30a] harâc virevüz. Fursatdur ki kâfirler panayırdadır” diyüp gelüp [İ 25a] taşrada bir alay kâfir bulup hemân kılıçdan geçürüp ve libâsların çıkarup kendüler giyüp kal’a kapusına gelüp ittifâk yağmurlu gün idi ki kendülerin bürüyüp kal’aya koyuldılar. Kapucılar dahi bunları bilmeyüp bunlar girüp kal’ayı aldılar. Ol zamân Sultân Alâüddîn bu kazıyyeyi işidüp igmâz eyledi. Zîrâ kefere-i Varsak Sultân Alâüddîn’e dahi boyun eğmezlerdi. Ol ecilden Sultân Alâüddîn Ermenâk kâfirine bu iş olduğundan hazz idüp nesne tınmadı⁷ ammâ Nüre Sûfî böyle olduğına bunlar küstâhâne Ermenâk’i feth itdüklerinde havf idüp Karaman’un elin alup Sultân Alâüddîn’e götürdi, eyitdi “Şâhâ! Karaman sultânımunun kuludur. Sehvle bir iş ki itmişdür, sultânuma getürdüm. Gerek öldürsün ve gerek âzâd eylesün” diyicek Sultân Alâüddîn dahi nesne dimeyüp âzâd eyleyüp kılıç kuşatdı. Sonra eğlenmeyüp Sultân Alâüddîn vefât idicek Karaman dahi yuvasında muhtefî olup şevket bulmamışdı. Âhir Karaman dahi vefât bulup⁸ oğlu Muhammed Beğ atası yerine Ermenâk’da cülûs idüp karâr itdi, tâ şuna değin ki Gıyâseddîn Keyhüsrev bin Kılıç Arslan zamânında Rûm’da feterât olup Mısır sultânı gelüp Tokad’ı dileyüp Pervâne’yi ki Abaka Hân depelemişdi, [30b] ol sebebden taht-ı Konya’yı hâli bulup Cimri-i Hâricî’yi vezir idinüp gelüp Konya’ya müstevlî oldı. Ve dirler

1 olup Vi : çokdı İ

2 bu Vi : - İ

3 virüp üzerümüzze İ : vir Vi

4 ol İ : - Vi

5 üzerlerine hâkim kıldukda İ : - Vi

6 kendülerine beğ idüp emrine imtisâl eylediler Vi : kendülerine hâkim olduğın kabul kıldılar ve emrine imtisâl eylediler İ

7 tınmadı Vi : dimesi İ

8 bulup Vi : olup İ

ki Gıyâseddîn Loras Dağı'nda yaylakda idi, kovup sâhibin Karahisâr'a bıraktı. Andan sonra Sâhibü's-sa'îd Şemseddîn Çübî Sultân Gıyâseddîn'le gelüp Karamanoğlu Muhammed Beğ vezîri olan Cimri-i Hâricî'yi uydurup Konya'dan çıkup kaçdı. Sultân Gıyâseddîn Keyhüsrev bin Kılıç Arslan dahi Muhammed Beğ'i iki kardaşıyla vezîri Cimri'yi dahi tutup depeledi. Hemân devlet Karaman'dan yüz döndürdi. Zîrâ Muhammed Beğ'ün yerine cülûs ider kimse kalmayıp Mahmûd adlu beşikde hemân [İ 25b] bir oğlu kalmışdı. Lâkin hayli zamân geçdükden sonra Mahmûd racüliyyete irişüp¹ taht-ı Ermenâk'a cülûs idicek Karaman'un devleti yine kıyâm gösterüp devletlerinün ibtidâsı güyâ Mahmûd'dan olduğuyçün tevkî'lerinden el-Bedrî yazarlardı. Sonra Osmân Gâzî eyyâm-ı devletinde iki oğlu vardı², birine Yahşi Beğ ve birine Süleymân Beğ dirlerdi. Atası yerine Yahşi Beğ cülûs idüp andan yerine Süleymân Beğ kâim-makâm olmuşdı. Çünkü bu hâdiseler vâkı' oldu, Mes'ûd bin Keykâvûs bin Keyhüsrev bin Keykubâd ta'allukâtı ve evlâdıyla gemiye binüp bilâd-ı Hârezm'e kaçup andan Kırım'a, andan Sinop'a, andan melikü't-Tatar Abaka Hân bin Hülâgû Hân yanına vardı. Abaka Hân dahi Mes'ûd'ı Ermeniyeye ve Sivas'a ve Malâtiyye'ye beğ eyledi. Lâkin bunlardan kendüye hiç fâyide yoğ idi. Hemân saltanat adından gayri nesneye mâlik değüldi. Eydürler ki kesret-i mutâlebe ve diyk-ı hâlden müte'ezzî olup Olcaytu bin Argun zamânında [31a] kendüyi depeledi. Andan sonra devlet Âl-i Selçuk'dan munkatı' olup rûy-i zemînden bunlarınçün sikke ve hutbe kalmadı. Ehl-i Rûm fırkası müteferrik olup her fırkaya bir melik ve bir sikke ve her medîneye bir emîr ve bir hutbe oldu. Bu sebebden sevâhil-i Rûm mütegalibe elinde kalup Aydın ilinde kışlayan Türklere Aydınoğlu mutasarrıf oldu. Ve Menteşe ve Hamîd ki selâtîn-i Selçukiyye'nün beğleri oğlanlarıydı, ol memlekete anlar müstevlî oldu. Teke ve İğde kethüdâsı oğludur ve Saruhân ve Karesi ki Sultân Mahmûd nökerlerindendür, dolanup Kastamonı'ya varınca her biri bir memlekete müstevlî oldılar. Ve İsfendiyâr'un atası Kötürüm Bâyezîd dahi ulalup Karamanoğlanları ehl-i Şâm mu'âvenetiyle Lârende'yi alup ammâ hutbe ve sikke girü melik-i Şâm adına idi lâkin Osmân Gâzî bin Ertuğrul Gâzân Hân zamânında Rûm'dan Kal'a-i Bilecik'i feth idüp aldılar³ ve andan gayri [İ 26a] yedi pâre⁴ kal'asını feth eylemişdi ammâ evâyilde Hârûnû'r-Reşîd dahi hicretün yüz doksanında feth itmişdi lâkin yine kâfir eline düşmüşdi. Anların elinden Osmân Gâzî feth idince hicretün yedi yüz kırk ikisinde hulefâ-yı Abbâsiyye

1 irişüp Vi : yetişüp İ

2 vardı İ : - Vi

3 feth idüp aldılar Vi : - İ

4 pâre İ : - Vi

neslinden Mısır'da halîfe el-Hâkim bi-Emrillâh¹ idi ve sultân-ı Mısır ve Şâm ve Haleb el-Melikü'n-Nâsır Muhammed bin Kalavun idi. Ve Malâtıyye'ye ve Sivas'a ve Harput'a Sultân Gıyâseddîn Mes'ûd bin Keykāvûs idi ve bilâd-ı Konya'ya ve sevâhile ve Engüri'ye Sultân Mes'ûd'un karındaşı oğlu Sultân İzzeddîn idi. Ve Osmân Gâzî bunların zamânında Sultân Alâüddîn'den kılıç kuşanup atası Ertuğrul tarîkı üzerine gazâya nasb-ı nefis² idüp ve niyyeti hayra olup “Mahzâ etmeğümü gazâdan çıkarayın” dirdi ve “Hiçbir melike ihtiyâc göstermeyeyin³ [31b] ve⁴ hem dünyâ ve hem âhiret elüme girsün” dirdi. Bunun zamânında olan sultân-ı izâm ve mülük-i kirâm görürlerdi ki Osmân Gâzî'nün sıdk u niyyeti ve hulûs-ı taviyyeti var, ol sebebdan Bilecik'i feth idicek ana kimse mâni' olmayup “Kâfirlerden her ne feth iderse ana helâl olsun” didiler. Ol vakt Osmân'a ve evlâdına anunçün gâzî dinildi. Zîrâ bunların bünyâdı sair mülük ve selâtın gibi bilâd-ı mü'mine tegallûbe olmayup hemân mahzâ gazâ vü cihâdla olmağın fi'l-vâkı' gâzilik adına bunların istihkâk-ı zâtîsi ismi müsemmayâ mutâbık oldu. Ve bu mezkûrdan zâhir oldu ki Osmân Gâzî'nün Âl-i Selçuk'dan idrâk itdüğü Mes'ûd bin Keykubâd bin Ferâmürz bin Keykāvûs'dur ki buna dahi Sultân Alâüddîn dinilür lâkin Alâüddîn-i sânidür, ve Sultân Alâüddîn Keykubâd bin Keyhüsrev ki bânî-yi Konya'dur, Sultân Alâüddîn-i evvel budur. İkisi müşârik olmağın Osmân Gâzî Sultan Alâüddîn Keykubâd bin Keyhüsrev-i evvele yetişdi sanılır ammâ yetişmedi. Ba'zılar eydür bu Oğuz tâifesi ki Hazret-i risâlete i'tikâdları muhkem idi, Mâhân şehrinde idiler. Ebu'l-Müslim dahi bu nesildendür dirler. Cengiz Hân ki Hitây vilâyetinden çıkup [İ 26b] gelüp Belh şehrini ve Horâsân vilâyetini ki harâb itmişdi ki ol zamânda ol vilâyetlerin pâdişâhı Hârezmşâh'dı, Sultânü'l-ârifin Hazret-i Mevlânâ Celâled-dîn neverallâhu kabrehü ol vakt dört yaşında idi. Çün Cengiz Hân ol vilâyetleri harâb eyledi ve oğlu Ögetay Hân gelüp Bağdâd'ı harâb eyledi, Abbâsîleri kırup tahtı Abbâsîlerden alup memleketleri Cengiziyân tutup âlem karış murış oldu. Ve âl-i Selçuk'dan Sultân Alâüddîn dahi Acem vilâyetine karîb Rûm vilâyetine tevec-cüh idüp Yunan vilâyeti ki Karaman vilâyetidür, gelüp ol vilâyetleri tutup pâdişâh olmuşdı. Sivas'ı ve Konya'yı binâ eylemişdi ve Cengiz feterâtundan Oğuz tâifesi ki göçmel tâife idiler, pâdişâhları Süleymân Şâh'dı. Kasd itdiler ki göçüp Yunan

1 [Der-kenâr]: Mezkûr el-Hâkim bi-Emrillâhî's-sânî Ahmed bini'l-Müstekfî on bir yıl hilâfet idüp vefât eyledi. Fî sene 743.

2 nasb-ı nefis İ : nasb Vi

3 [Der-kenâr]: Tevârihde [mestûrdur ki] el-Müstekfâ Billâh Süleymân bini'l Hâkim kırk bir yıl hilâfet eyledi dahi hal' olundu. Fî sene 742.

4 ve İ :- Vi

memleketine gelüp oturlar ve anda küffâra gazâ eyleyeler¹. Bu Sultân Alâüddîn-i evvele Ertuğrul Gâzî yetişmişdür ve anun zamânında niçe işler itmişdür.

Zikr-i Ensâb-ı Âl-i Osmân

Râviyân-ı ahhâr ve nâkılân-i âsâr şöyle rivâyet itdiler ki işbu neseb-i bozurgvâr Oğuz bin Kara Hân'a yetişür ki işbu nesl üzre Ertuğrul bin Süleymân bin Kaya Alp bin Kızıl Boğa bin Baytemür bin Aykutlug bin Tuğra bin Fezay bin Sakur bin Bulgay bin Sungur bin Toktemür bin Yasak bin Çemendur bin Aykutlug bin Turak bin Kazhân bin Yasuv bin Yalvac bin Bay Beğ bin Tuğra bin Toğmuş bin Güç Beğ bin Artuk bin Karatay bin Cemkeymür bin Turac bin Kızıl Boğa bin Yamak bin Baş Boğa bin Cumur-mir bin Baysu bin Sevinc bin Çarboğa bin Kurtılmış bin Korhav bin Balçık bin Komaz [32a] bin Kara Oğlan bin Süleymân bin Korhalu bin Bozlugan bin Baytemür bin Tortumış bin Gökalp bin Oğuz bin Kara Hân bin Dib-kakoy bin Bulcâs bin Yâfes bin Nüh'dur, aleyhisselâm. Ve Kara Hân'dan murâd Iys'dur ve Oğuz Hân Iys bin İshâk bin İbrâhîm aleyhisselâm oğludur dirler, [İ 27a] ammâ hatâ itdiler. Zîrâ Iys Rûm-ı Asfar atasıdır ki Rûm-ı sâniyedür. Erfeshâd bin Sâm neslinden Oğuz ve Türk ve Moğol ve Rûm-ı evveli gibi evlâd-ı Yâfes'dendür. Ve kütüb-i tevârih-i muhtârda mezkûr u menkûldür, ba'zılar eydür: Bu Oğuz tâifesi ki Hazret-i Risâlet'e i'tikâdları vardı², Mâhân şehrinde idiler. Ebu'l-Müslim dahi bu nesildendür dirler. Cengîz Hân ki Hitây vilâyetinden çıkup gelüp Belh şehrini ve Horâsân vilâyetini harâb itmişdi ki ol zamânda ol vilâyetlerin pâdişâhı Hârezmşâh'dı, Sultânü'l-ârifin Hazret-i Mevlânâ Celâleddin neverallâhu kabrehû ol vakt dört yaşında idi. Çün Cengîz ol vilâyetleri harâb eyledi ve oğlu Ögetay Hân gelüp Bağdâd'ı harâb idüp³ Abbâsileri kırıp tahtı Abbâsilerden alup memleketi Cengîziler⁴ tutup âlem karış murış olmuşdi⁵. Ve Âl-i Selçuk'dan

1 Mâhân şehrinde idiler. Ebu'l-Müslim dahi bu nesildendür dirler. Cengîz Hân ki Hitây vilâyetinden çıkup gelüp Belh şehrini ve Horâsân vilâyetini ki harâb itmişdi ki ol zamânda ol vilâyetlerin pâdişâhı Hârezmşâh'dı, Sultânü'l-ârifin Hazret-i Mevlânâ Celâleddin neverallâhu kabrehû ol vakt dört yaşında idi. Çün Cengîz Hân ol vilâyetleri harâb eyledi ve oğlu Ögetay Hân gelüp Bağdâd'ı harâb eyledi, Abbâsileri kırıp tahtı Abbâsilerden alup memleketleri Cengîziyân tutup âlem karış murış oldu. Ve âl-i Selçuk'dan Sultân Alâüddîn dahi Acem vilâyetine karîb Rûm vilâyetine teveccüh idüp Yunan vilâyeti ki Karaman vilâyetidir, gelüp ol vilâyetleri tutup pâdişâh olmuşdi. Sivas'ı ve Konya'yı binâ eylemişdi ve Cengiz feterâtundan Oğuz tâifesi ki göçmel tâife idiler, pâdişâhları Süleymân Şâh'dı. Kasd itdiler ki göçüp Yûnân memleketine gelüp oturlar ve anda küffâra gazâ eyleyeler İ : - Vi

2 vardı Vi : muhkem idi İ

3 idüp Vi : eyledi İ

4 Cengîziler Vi : Cengîziyân İ

5 olmuşdi Vi : oldu İ

Sultân Alâüddîn dahi Acem vilâyetinden kopup¹ Rûm vilâyetine teveccüh idüp Yûnân vilâyeti ki Karaman vilâyetidür, gelüp ol vilâyetleri tutup pâdişâh olmuşdı. Sivas'ı ve Konya'yı binâ eylemişdi. Ve Cengîz feterâtından Oğuz tâifesi ki göçmel tâife idiler, pâdişâhları Süleymân Şâh'dı, kasd itdiler ki kopup Yûnân memleketine gelüp oturalar ve andan küffârla gazâ eyleyeler. Pes² göçüp Erzincân'a geldiler ve andan Amâsiyye tarafı ki Rûmîler idi, anda çok gazâlar eylediler. Âkıbet andan dahi kopup Haleb'e [32b] geldiler. Haleb'e geldüklerinde anun geçidinde Süleymân Şâh suya boğulup Hakk rahmetine ulaştı. Ve anlarda zıkr olunduğı üzere bunun yukarısında zıkr olunmuşdı.

Hikâyet: Şol vakt ki Sultân Mahmûd-ı Sebüktegin "Âl-i Selçuk'ı yüz bin mikdârı Etrâkle Horâsân'a geçür" didi, Âl-i Selçuk'a müntesib olan Etrâk'dan Gök Alp Hân evlâdından davarlu ve rızklı bir tâife bilâd-ı Ermeniyye'den nevâhî-i belde-i Ahlât'a nüzûl idüp yüz yetmiş bin³ mikdârı âdem vatan tutdı⁴, tâ Cengîz hurûcına dek anda kalmışlardı. Cengîz Hân hicretün altı yüz on altısında hurûc idüp Belh'e dek gelüp Yemen'e ve Sîstân'a musallat olup bilâd-ı Acem'de huzûr kalmaduğı ecilden göçer evlü Etrâkun cümlesi elli bin hâne olup re'îsleri Süleymân Şâh bin Kaya Alp'a uyup gelüp Rûm'a döküldiler. Ol Sultân Alâüddîn bin Keyhüsrev ki Selçukîlerdendür, Acem vilâyetinden gelüp Rûm vilâyetini tutup ulu pâdişâh olmuşdı. Sultân Alâüddîn-i evveldür ki bânî-yi Konya'dur, Rûm'da pâdişâh olduğunun ibtidâsıydı, bu elli bin göçer evlü Rûm'da ve Erzincân'da birkaç yıl yazın yaylayup ve kışın kışlayup ol etrâfun kâfirlerinden kopup yürürlerdi. Âhir müzâyaka-i emkineden ve⁵ tavarı iniş ve yokuş çekmekden incinüp vilâyet-i Acem'de dahi vâkı'atun olacağı olup Süleymân Şâh dahi vatan-ı aslıyesine müteveccih olup Haleb diyârından gitmek kasdın idüp varup Ca'ber Kal'ası önine çıkacak anda Furât kenârına geldükde Süleymân Şâh geçit⁶ taleb idüp atın suya depdi. İttifâk bir çirkin yarmış, hemân-sâ'at atı sürçüp Süleymân Şâh atıyla suya düşüp⁷ ecel-i mukadderi anda imiş, Allâh emrine vardı. El-hükmü lillâhi'l-vâhidi'l-kahhâr. İnnâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci'un. Ve⁸ dahi Kal'a-i Ca'ber'ün altında defn

1 vilâyetinden kopup Vi : vilâyetine karîb İ

2 pes göçüp Erzincân'a geldiler ve andan Amâsiyye tarafı ki Rûmîler idi, anda çok gazâlar eylediler. Âkıbet andan dahi kopup Haleb'e geldiler. Haleb'e geldüklerinde anun geçidinde Süleymân Şâh suya boğulup Hakk rahmetine ulaştı Vi : - İ

3 bin Vi : yıl İ

4 âdem vatan tutdı İ : - Vi

5 ve Vi : - İ

6 geçit Vi : geçmeğe İ

7 düşüp Vi : gark olup İ

8 El-hükmü li'llâhi'l-vâhidi'l-kahhâr. İnnâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci'un. Ve İ : - Vi

itdiler. Şimdiki hâlde dahi ol yere Mezâr-ı Türk dirler. [33a] Ve ol Etrâkden¹ [İ 27b] bir tâife anda mütemekkin oldılar ki el-ân Kal'a-i Ca'ber'e ol Etrâkun neslinden hükm iderler. Sonra ol Etrâk müteferrik olup beriyye cânibine girdiler ki şimdi Şâm Türkmanı dirler. Ve kimisi dahi Rûm'a geldi ki şimdi Rûm'da göçer evlü anların neslindendir.

el-Kıssa: Çünkü Süleymân Şâh müteveffâ oldu, dört oğlu kalup biri Sungur-tekın ve biri Gündoğdı ve biri Ertuğrul Gâzî ve biri Düндâr. Etrâkden ba'zı bu dört karındaşa uyup yine Rûm'a dönüp Furât başında Pasin Ovası'na ve Sürmelü Çukuru'na vardılar. Ertuğrul, Düндâr'la dört yüz mikdârı göçer evlü ile kalup ol iki karındaşı vatanlarına rücû' itdiler. Dahi Ertuğrul bir niçe eyyâm anda yaylayup kışladukdan sonra yine Rûm'a azm idüp gelüp Engüri'ye karîb Karacadağ'a² nüzûl itdiler. Andan Sultânöyüğü'ne rihlet itdiler. Ba'zı kimseler nakl itdiler ki ol vakt ki Ertuğrul dört yüze yakın erle Rûm'a azm idicek, Sultân Alâüddîn-i evvel ba'zı a'dâsıyla cenk üzerinde olup bunlar dahi göçmel gelüp ittifâk Sultân Alâüddîn'ün³ şol hâline yetişürler ki Tatar, Sultân Alâüddîn'i bunaldup sıyıyorur. Ertuğrul yanında dahi birkaç yüz bahâdur yoldaşı vardı, Ertuğrul eyitdi "Yârenler çünkü bu cenge tuş geldük, yanımuza kılıç dahi getürevüz. Avret gibi geçüp gitmek erlik değüldür. Elbetde şunların birine mu'avenet itmek gerekdür. Lâkin gâlibe mi idelüm yohsa⁴ mağlûba mı idelüm?" diycek eyitdiler "Mağlûba mu'avenet asîrdür, zîrâ âdemimiz azdur" didiler. Ertuğrul eyitdi "Bu söz merdânlar⁵ kelâmı değüldür. Erlik oldur ki zebûna yardım idevüz" didi. **Beyt:**

Bin hacc iderse bulmaya kişi ol sevâb[ı] kim
Vaktinde çâre-süzân[a] ide def^f-i ızdırâb⁶

Dahi hemân [33b] Ertuğrul⁷ etbâ'ı ile el kılıca urup Sultân Alâüddîn'ün mukâbelesine gelüp Tatarı bir mertebede kılıç urdılar ki şâhin kargaya girer gibi fi'l-hâl aduyı münhezim eylediler. Sultân Alâüddîn anı⁸ göricek Ertuğrul'a istikbâl gösterdi. [İ 28a] Ertuğrul dahi atından inüp Sultân Alâüddîn ile görüşüp

1 Etrâkden İ : Etrâkde Vi

2 Karacadağ Vi : Kocadağ İ

3 Alâüddîn'ün İ : Alâüddîn Vi

4 idelüm yohsa Vi : veyâhud

5 merdânlar Vi : merdâneler İ

6 Beyt: Bin hacc iderse bulmaya kişi ol sevâb[ı] kim/ Vaktinde çâre-süzân[a] ide def^f-i ızdırâb Vi : - İ

7 Ertuğrul Vi : - İ

8 anı Vi : bunu İ

Sultân Alâüddîn dahi hil'at-ı fâhir giydürüp¹ tevâbî'ine dahi atâlar eyleyüp Söğüt nâm yeri halkına kışlak, Domalic ve Ermenî dağlarını yaylak virdi ki Osmân Gâzî'nün zuhûrî Söğüt'den olmasına hikmet budur. Ve ol vakt Karacahisâr dahi feth olunmamışdı ammâ Karacahisâr ve Bilecik Sultân Alâüddîn'e itâ'at iderlerdi. Ol taraflar uç idi. Mâ-hasal Sultân Alâüddîn Ertuğrul'un şecâ'atin ki gördi, ol ucu ana virdi. Ertuğrul ol vakt henüz cevândı ammâ mehâbetinden Sâm ve Nerîmân kan kaşanurdu. Andan sonra Ertuğrul Söğüt'i mekân idinüp ol zamânda Sâhibün Karahisârı'nda Germiyan papası Alaşir vardı, Cavdar nâm Tatarla gâh gâh gelüp Karahisâr'ı incidürlerdi. Ertuğrul Söğüt'de mütevattın olmağla ol vilâyet emîn oldılar ammâ birkaç yıldan sonra Karacahisâr'un küffârı Ertuğrul'a huzûr vermeyüp adâvet izhârına başlayacak Ertuğrul dahi Sultân Alâüddîn'e varup gazâya tahrik idüp Rûm leşkeriyle Sultân Alâüddîn gelüp Karacahisâr'un üzerine düşicek ol vakt dahi vilâyet-i Kütâhiyye kal'asıyla² keferenün elinde idi, Sultân Alâüddîn cânib-i cenûbın Ertuğrul'a tefvîz idüp ol tarafda ittifâk hayli cenkler olmağın kâfir bunalıcak Sultân Alâüddîn'den sulh taleb itdiler. Sultân Alâüddîn sulhı kabûl itmeyüp "Elbette kal'ayı virün" dirken haber [34a] geldi ki Bayıncar Tatar gelüp Ereğli'yi gâret eyledi. Sultân Alâüddîn fi'l-hâl göçüp ba'zı leşkeriyle Ertuğrul'ı kal'a üzerinde koyup gitdi. Bu yanadan Tatar gelüp sultânı karşılayup Boğaöyüğü'nde³ mukâbele olup Tatarı bir vechle kırdı ki hisâba gelmez. Hattâ bunda bir latîfe nakl iderler: Sultân Alâüddîn buyurdu ki diri Tatarların hâyelerini kesüp derilerini birbirine dikdirüp bir sâyebân itdiler. Şimdiki hâlde dahi ol sahrâya Taşak Yazısı dirler. Öyle [İ 28b] olıcak bu tarafda Ertuğrul dahi ikdâm-ı belîğ idüp kal'ayı feth idüp tekvurını tutup ve kal'ayı yağma idüp humusın ihrâc itdükden sonra mâl-ı ganâyimi guzâta kismet idüp ve humusını beşâretle Sultân Alâüddîn'e gönderdi. Andan sonra Ertuğrul Gâzî iki yıl, üç ay ve dört gün gazâ idüp Sultân Alâüddîn vefât eyledi. Yukaruda dahi zikr olunmuşdur, bunda tekrâr anıldığından murâd Ertuğrul'la olan kazıyyeleri i'lâm olunmak idi. Sultân Alâüddîn müteveffâ olıcak oğlu Gıyâseddîn Konya tahtına cülûs kıldı. Sonra melik-i Tatar Balcu Rûm'a gelüp Gıyâseddîn ile cenk idüp Gıyâseddîn'i münhezim kılacak Tatar Rûm'a dahi müstevlî oldu. Mülûk-i Selâçika'nun hemân bir adı kalup Ertuğrul dahi Söğüt'de sükût idüp mütekâ'id oldu. Ol diyârı yurt idinüp küffârla müdârâyâ başladı, tâ Alâüddîn Keykubâd bin Ferâmürz bin Keykāvûs zamânına dek kaldı ki Sultân Alâüddîn-i sânidür, Bilecik fethiyle Karacahisâr'un feth-i evveli arasında yetmiş

1 giydürüp Vi : gidüp İ

2 kal'asıyla Vi : kal'ası İ

3 Boğaöyüğü'nde Vi : Beğöyüğünde İ

yıla karîb zamân geçdi. Zîrâ Sultân Alâüddîn-i evvel'ün defa'atla Karacahisâr elinden çıkmışdı. Anunçün ki Sultân Alâüddîn yine tekvurını içinde ibkâ idüp harâca kesmişdi.

İbtidâ-yı Devlet-i Osmâniyye

Çünkü Ertuğrul Söğüt'de sâlhâ sâkin oldı, Hakk Te'âlâ celle celâluhü Ertuğrul'a üç oğul virdi. [34b] Biri Osmân Gâzî, biri Gündüz ve biri Saruyatı. Ve evlâd-ı Ertuğrul'dan Osmân Gâzî bahâdur olıcak halk dahi Osmân Gâzî'ye izzet idüp Etrâkun yiğidi yenli avda ve şikârda cem' olurlardı. Evvel-i pâdişâh-ı a'zam Gâzân Hân bin Ergun Hân Rûm'a müstevlî olıcak Âl-i Selçuk'dan Mes'ûd bin Keykâvûs'la Keykubâd bin Ferâmürz bin Keykâvûs'ı taht-ı hükûmetinde kılup yine Rûm'da mukarrer idüp Rûm mülkin Mes'ûd bin¹ Keykubâd'a niyâbeten virdi. Bunlar Rûm'a Gâzân Hân kıbelinden mutasarrıf olup Âmid'e ve Sivas'a ve Harput'a Mes'ûd mutasarrıf [İ 29a] olup Konya'ya ve sevâhil-i Rûm'a Keykubâd mutasarrıf olup Rûm'un mahsûlâtın bunlar cem' idüp Gâzân Hân'a gönderürlerdi. Ol zamânda Ertuğrul gâyet pîr olduğundan ol yerün kâfirleri ana ve evlâdına izzet iderlerdi. Ve Ertuğrul'un bu Sultân Alâüddîn Keykubâd bin Ferâmürz'la dahi münâsebet-i tammesi vardı. Ahyânen evlâdı Sultân Alâüddîn-i sâniye pîşkeşlerle varup gelürlerdi. Ve Sultân Alâüddîn-i evvel vefâtından sonra Âl-i Selçuk'dan Rûm'a kim melik olsa Ertuğrul'a nazar-ı himâyetlerin dirîğ itmezlerdi. Ve Ertuğrul dahi gâyet dîndâr ve nâmdâr ve şecâ'atle mevsûf kimesne idi. Ve bi'l-cümle Ertuğrul pîr-i fânî olup oğlı Osmân karındaşlarıyla kendü boyları içinde hâkim olup tamâmet göçer evlü Etrâk anun mahkûmı² oldılar. Ol vakt Sultân Alâüddîn-i sâninün Sultânöyüğü'nde İnöyüğü'nde ve Eskişehir'de nâyibleri vardı. Osmân Gâzî bunlara varup gelüp dostluk iderlerdi.

Haslet-i Osmân Gâzî³

Ve bu Osmân Gâzî dahi gâyet sâlih ve dîndâr kişi olup âdetiydi ki üç günde bir ta'âm pişirüp fukarâya ve sulehâyı cem' idüp it'âm iderdi⁴ ve yalıncaıkları giydürüp ve avretlere dâyim sadaka virürdi. İttifâk bir köyde bir gice karye imâmı evinde konuk olup otururdu. Ardında bir pençere vardı, meğer anda bir mushaf [35a] komışlar imiş. Sâhib-i hâne Osmân Gâzî'ye eyitdi "Küstâhlık olmasun, lutf eylesen arduunuzda nesne var, alayın" diyicek Osmân Gâzî eyitdi "Ne nesnedür?"

1 Mes'ûd bin Vi : Mes'ûd'la İ

2 mahkûmı Vi : mahkûmı ve zabt altında İ

3 haslet-i Osmân Gâzî İ : - Vi

4 it'âm iderdi Vi : ta'âm yedirürdi İ

Ol eyitdi “Bizüm nebîmüz âhir zamân peygamberi Muhammed Resûlullâha sal-lallahü aleyhi ve sellem inen kelâmullâhdur” didi. Osmân Gâzî artuk tınmadı, tâ sâhib-i hâne uykuya varınca sükût idüp andan kalkup gusl idüp¹ arı âbdest alup mushafdan yana müteveccih olup huzû‘ u huşû‘ ile tâ sabâha dek el kavşurup örü durdı. Ve ev issi uyanacak vakt olıcak “Benüm bu hâlûme muttalî‘ olmasun” diyü uyur gibi yatup yine mushafdan [İ 29b] yana müteveccih idi. Bu aralıkda uyhu gâlib olup ırmızganıcak âlem-i rü’yâda görür ki Hakk celle ve alâ kibelinden buna dinildi ki “Ey Osmân! Çün sen benüm kelâmuma hürmet ve ta‘zîm idüp izzet ve ikrâm eyledün, ben dahi seni ve evlâdunı ve etbâ‘unı âlemde mu‘azzez ve mükerrem kıldum.”

Hikâyet: Rivâyet olunur ki âvân-ı şebâbda Osmân Gâzî Eskihisâr’a giderken İtburnı nâm karyede Mâl Hâtun nâm bir avret görüp mahabbet itdi. Atası Ertuğrul’dan uğrılayın âdem gönderüp anı helâlliğe taleb kıldı. Mâl Hâtun dahi “Biz kandan sizün gibi âli-cenâb² kandan!” diyüp rızâ virmeyecek sonra bir gün Osmân Gâzî Eskihisâr beği meclisinde ol hâtuna âşık olup isteyüp gelmedüğün hikâyet eyledükde ol beğ dahi Mâl Hâtun’un hüsn-i cemâlin işidicek ol dahi tama‘ idüp³ almak mülâhazasın eyleyüp Osmân Gâzî sâhib-i idrâk olup bundan tama‘ ahvâlin anlayıcak fi’l-hâl meclisden kalkup âdem gönderüp kendü ta‘allukâtına getirüp bir emîn yerde koyucak bu beğ dahi Osmân Gâzî’nün Mâl Hâtun’ı aldrup kaçırduğun duyıcak Eskişehir beğine haber gönderüp Osmân Beğ’i İnöni beğinden taleb idüp bunlar dahi virmeyecek ol gazabla ol Sultânöyüğü beği askerinin cem‘ idüp gelüp [35b] İnöni’nde durup Osmân’ı taleb eyleyecek İnöni beğinin a‘yânı “Osmân’ı virelüm ya virmeyeelüm mi” diyü tereddüt idüp âhir muhârebe vechi görölüp karşı durdılar. Osmân Gâzî bunların ihtilâfın göricek karındaşı Gündüz ve yârenleriyle çıkup bu cemâ’atle cenk idüp üzerinden def idüp Söğüt’e müteveccih oldılar. Bunlar dahi girü Osmân’un üzerine yürüyüp Osmân dahi dönüp bunlar ile hayli cenk idüp Eskişehir beğinin halkı münhezim olup Harmankaya kâfirlerinin tekvurı Köse Mihâl’i tutdılar. Andan Osmân Beğ, bu Mihâl bahâdur [İ 30a] olmağın öldürmeğe kıyamayup günâhın afv idüp âzâd eyledi ve Köse Mihâl dahi cân u gönülden etbâ‘ıyla Osmân Beğ’e nöker oldı ve⁴ gerçek muhibbi oldı⁵. Ol Harmankaya’ya dahi Köse Mihâl’ün oğul oğulları mâlikâne mutasarrıflardur. İttifâk ol esnâda Ertuğrul Beğ doksan üç yaşında olup âhirete intikâl idüp

1 idüp Vi : eyledi İ

2 âli-cenâb İ : âli-cenâba Vi

3 tama‘ idüp Vi : âşık olup İ

4 oldı ve Vi : olup İ

5 oldı Vi : olup İ

Söğüt'de defn itdiler. Böyle olıcak göçer evler ba'zı Osmân'ı ve ba'zı Ertuğrul¹ karındaşı Osmân'un ammisi Dümdâr'ı beğ kılmak istediler ammâ kendü kabilesi Osmân'a² vech görüp el altından haber gönderüp söyleşdiler. Dümdâr dahi halk ortasına gelüp halkun Osmân'a meylin göricek beğlikden vazgelüp ol dahi Osmân'a bey'at itdi.

Hurûc-ı Osmân Gâzi³

Şöyle rivâyet olunur ki İnegöl tekvurı Aya Nikola nâm kâfir Osmân'un halkı yaylaka gidüp gelürken üşendürürdi. Osmân dahi Bilecik tekvurına andan şikâyet idüp “Aya Nikola bizüm göçümüzi incidür oldılar. Yaylaya gidecek esbâblarımızı hazretünüzde emânet koyalum” diyicek tekvur dahi kabûl idüp “Ammâ şol şartla kim esbâbı hâtun kişiler getürüp kal'aya koyalar, hergiz Etrâkdan bir ergin girmeye” diyüp kav⁴ eylediler. Dâyim esbâblarını bu tarîk⁵ üzre kal'aya iletürlerdi. Dostluk [36a] idüp birbirlerine i'timâdları⁶ olurdu ammâ Osmân'la İnegöl tekvurı arasında adâvet olup birbirlerinden ihtirâz iderlerdi. Bir gün Osmân Beğ diledi ki yetmiş kişiyle Ermenî Derbend'ini geçüp gelüp İnegöl'i yıkup yaka. Aya Nikola'nun cäsüsü vardı, gelüp tenbîh idüp pusuya bî-kıyâs kâfir kodılar. Osmân'un bir martolosı gelüp Osmân'a haber virdi ki⁷ “Pusuya kâfir kodılar, hazer eyle!” diyü. Osmân dahi Hakk Te'âlâ'ya tevekkül idüp doğru pusunun üzerine varup kâfirle cenk-i azîm eyleyüp Osmân'un karındaşı Saruyatıoğlu Bay Hâce anda şehîd olup Ermenî Beli dükendüğü yerde Hamzabeğ [İ 30b] Köyi'nde defn eylediler. Şimdi mezârı civârında bir kârbân-sarây vîrânesi vardır. Andan Osmân Gâzi gelüp yaylaka çıkup karâr itdi.

Hikâyet-i Vâkı'a-i Hazret-i Osmân Gâzi der-Hâne-i Şeyh Edebâli rahmetullahi aleyh⁸

Meğer Osmân'un halkı arasında bir azîz şeyh vardı, adına Edebâli dirlerdi. Dünyâsı bî-nihâyetde idi ammâ dervîş sîretin tutardı. Hattâ dervîş diyü mülakab olup bir zâviye yapmışdı⁹, âyende vü revendeye hizmet iderdi. Osmân dahi

1 Ertuğrul İ : - Vi

2 Osmân'a Vi : Osmân İ

3 [Der-kenâr]: İbtidâ ki Osmân adına hutbe okundu. Fî sene 687. Târîh-i hurûca kav⁴-i esahh.

4 kav⁴ Vi : kav⁴ [ü] karâr İ

5 tarîk Vi : hâl İ

6 birbirlerine i'timâdları Vi : birbirleriyle i'tikâdları İ

7 pusuya bî-kıyâs kâfir kodılar. Osmân'un bir martolosı gelüp Osmân'a haber virdi ki Vi : - İ

8 hikâyet-i Vâkı'a-i Hazret-i Osmân Gâzi der-Hâne-i Şeyh Edebâli rahmetullahi aleyh İ : - Vi

9 yapmışdı Vi : bünyâd itmişdi İ

anun zâviyesinde gâh gâh müsâfir olurdu. Bir gice Osmân Gâzî rü'yâsında¹ görür ki bu şeyhün koynıdan bir ay çıkup gelüp kendünün koynına girdi ve hemân-dem göbeğinden bir ağaç bitüp âlemi tutdı. Ve ol ağacın gölgesinde dağlar ve dağların dibinde pınarlar çıkup revâne olmuş. Ol pınarların² suyundan kimi bâğın suvarur³ ve kimi çeşmeler akıdur. Böyle olıcak yarındaşı gün Osmân Gâzî bu düşü gelüp ol azîze nakl idicek Şeyh eyitdi “Yâ Osmân! Muştuluk olsun sana ve senün evlâduna ki Hakk Te’âlâ celle ve alâ sana⁴ saltanat virdi ve mecmû’-ı âlem evlâdun zıll-i himâyetinde olup ve kızum Bâlâ⁵ Hâtun sana helâl oldu” diyüp kızını Osmân’a tezevvüc itdi. Çünkü Şeyh [36b] Osmân’un düşünü ta’bîr eyledi, Dâvûd adlı şeyhün bir mürîdi vardı, anda hâzır olup⁶ eyitdi “Yâ Osmân sana pâdişâhlık virildi, yâ bize şükrâne ne virürsün?” diyicek Osmân eyitdi “Sana şükrâne bir şehir vireyüm” didükde dervîş eyitdi “Şol köyceğize⁷ dahi râzıyım” diyüp “Bana bir mektûb vir” didi. Osmân eyitdi “Ben yazı yazmak bilmezim. İşte bir maşraba ve bir kılıcum var. Sana vireyin, tâ ki sana nişân olup anlar elünde dursun. Anlar elünde⁸ oldukda ibkâ ideler” diyüp ana virdi. Şimdi dahi pâdişâh olanlar anı görüp ziyâret iderler ve ol dervîşün evlâdına in’âmlar ve ihsânlar iderler. Ve bu Edebâlî didüğümüz şeyh yüz yigirmi yaşında vefât idüp ömründe iki [İ 31a] hâtun alup birin cevânlıkda ve birin pîrlıkde. Evvelki hâtunun kızın Osmân Gâzî’ye virdi, sonraki hâtunı Tâ-cüddîn-i Kürd kızıydı, Hayreddîn Paşa’yla bacanaklar idi. Ve bu menâkıb Edebâlî oğlu Muhammed⁹ Paşa’dan nakl olundu. Çünkü Edebâlî Osmân’un düşünü ta’bîr eyledi, hemân Osmân Gâzî dahi himmet kılıcın beline muhkem bağlayup bir gice yârenleriyle sürüp İnegöl’e gelüp yanında Kulaç nâm kal’ayı oda urup kâfirini kırıcak sabâh ol ilün kâfirleri cem’ olup Karacahisâr tekvurına âdem gönderüp eyitdiler “Bu Türkler ki bunda gelüp vatan idindiler, bize el uzatmağa başladılar, eğer tınmazsanuz bu ilde ne siz kalursız ve ne bizi korlar. Lâ-büddür ki bunları bu iklimden sürüp çıkaravuz. Son peşimânlık¹⁰ assı itmez. Hemân bunlara bir çâre gerek¹¹” didiler. Öyle olıcak Karacahisâr tekvurı karındaşı Kalanoz’a leşker koşup İnegöl’e mu’âvin göndericek Osmân dahi guzâtı cem’ idüp İkizce’ye gelüp Do-

1 Osmân Gâzî rü'yâsında Vi : Osmân bir vâkı’a

2 pınarların İ : pınarun Vi

3 suvarur Vi : - İ

4 sana Vi : - İ

5 Bâlâ İ : Lülûfer Vi

6 olup İ : - Vi

7 köyceğize Vi : köycüğeze İ

8 dursun. Anlar elünde İ : - Vi

9 Muhammed Vi : - İ

10 çıkaravuz. Son peşimânlık Vi : çıkarun, zîrâ son pişmanlık İ

11 gerek Vi : görün İ

malic belin aşdukda¹ küffârla buluşup cenk-i azîm itdiler. Osmân'un karındaşını anda şehîd itdiler. Ol yerde bir çam ağacı vardır, Kandillü² [37a] Çam didiler. Zîrâ gâh gâh anda bir şu'le görinür ki Saruyatı'yı anda şehîd itdiler. Ve ol Kalanoz kâfir dahi cenkde düşüp Osmân buyurdi ki karnını yarup dahi it gibi eşüp gömdiler. Ol sebebden şimdi ol yere İt-eşeni dirler. Andan Saruyatı'yı götürüp atası Ertuğrul yanında defn itdiler. Çünkü Sultân Alâüddîn-i sâni Saruyatı'nun şehîd olduğın bilicek "Ma'lûm oldı ki Karacahisâr tekvurı bize yağı olmış. Germiyânoğlu ol garıbları sevmezdi. Bu kâfirler ol sebebden ol gâzileri³ incidür" diyüp Eskişehir'i Osmân'a virdi, dahi destûr virdi ki Karacahisâr'ı varup yağma ideler.

Feth-i Karacahisâr

Pes Osmân Gâzi⁴ dahi ol yörede olan mü'minleri Sultân Alâüddîn-i sâni işaretiyle cem' idüp [İ 31b] gelüp Karacahisâr'ı feth idüp kâfirlerini kırup tekvurını tutup mâlinı⁵ gâzilere kısmet itdükden sonra humusını tuhfe ve teberrükâtıyla karındaşı oğlu Aktimur'ı Sultân Alâüddîn-i sâniye gönderdi. Ol vakt Osmân Gâzi otuz beş yaşında idi. Çünkü Osmân Gâzi Karacahisâr'ı feth eyledi ve Eskişehir'e mâlik oldı, karındaşı Gündüz'e eyitdi "Ne tedbîr idelüm ve ne vechle küffâra hurûc idelüm? Abes durmadan fâyide yokdur" diyicek Gündüz eyitdi "İmdi dâ-yiremüzde olan nevâhiyi uralum" didi. Osmân eyitdi "Bu re'y savâb degüldür. Zîrâ Karacahisâr bu vilâyetle ma'mûrdur. Şimdi ilini urıcak, şehir harâb olur ve kendü elimüzle şehrimüzi yıkmak revâ degüldür, belki savâb oldur ki çevre konşılarımızla müdârâ idevüz." Ve bi'l-cümle çevre yanında olan kefare ile müdârâ iderdi ammâ Germiyânoğlu'yla muhkem adâvetleri vardı. Küffâr dahi Osmân'un Germiyânoğluyla adâvetinden safâ sürerlerdi. Dahi Osmân Gâzi Eskişehir yöresinde ilçede bâzâr durgurup etrâfun kâfirleri hafta bâzârına gelüp mesâlihlerin görüp giderlerdi. Germiyân halkından dahi [37b] gâh gâh ba'zı kimesneler gelürlerdi. İttifâk bir gün Bilecik'den bâzâra kâfirler gelüp yükle⁶ bardak getürmüşlerdi ve hem Germiyânlu dahi gelmişdi. Bu Germiyânlu'nun birisi bunların gasbla⁷ bir bardağın alup hakkın virme-yicek ol kâfir dahi Osmân'a gelüp şikâyet eyledi. Osmân dahi ol Germiyân Türki'ni getürdüp muhkem kötekten çeküp⁸ kâfirün

1 aşdukda İ : aşdık yirde Vi

2 kandillü İ : kandillik Vi

3 gâzileri İ : guzâtları Vi

4 gâzi İ : - Vi

5 mâlinı Vi : mâlinı ve menâlini İ

6 yükle İ : yüklü Vi

7 gasbla İ : gazabla Vi

8 kötekten çeküp İ : itileyüp Vi

hakkını alıvirdi. Ve yasak idüp çığırtı ki kimesne Bilecik keferesine zulm¹ itmeye. Şol kadar adl gösterdi ki Bilecik² avretleri dahi bâzâra gelüp bâzârlıkların görüp giderlerdi. Osmân'a i'timâd-ı külli itmeğin emn ü emân içinde olmuşlardı. Rivâyet olunur ki Köse Mihâl dâyim Osmân Gâzî'yle [İ 32a] bile olurdu ve gâzilerün ek-ser hizmetin Harmankaya kâfirleri iderlerdi. Bir gün Osmân Gâzî, Köse Mihâl'e eyitdi "Taraklu Yenicesi'ne seğırdim itmek isterin. Sen dahi revâ görür misin?" diyicek Köse Mihâl dahi revâ görüp eyitdi "Sorkun üzerinden ve Sarukaya'dan ve Beştaş'dan geçelüm ki Sakarya Suyı'nı geçmeğe âsân ola³ ve hem etrâfdan gâziler gelmeğe mülâyimdür. Ve andan Mudurnı vilâyetini urmağa kolaydur ve Samsa Çavuş dahi ol araya yakındur. Ana dahi i'lâm idelüm. Fursat vaktini bize tenbîh itsün" didi. Ve ol Samsa Çavuş didüğümüz Ertuğrul'la bile gelüp İnegöl kâfirinün arasından kaçup Mudurnı vilâyetinde mütemekkin olmuşdı. Ve Sülemiş adlu bir karındaşı vardı ve yoldaşlığa yarar cemâ'atleri çoğdı. Muhassal Osmân Gâzî, Köse Mihâl'ün bu vech-i tedbîrini savâb görüp guzâtı cem' idüp gelüp Beştaş Zâviyesi'ne konup şeyhine Sakarya Suyı'nun geçüdün sordılar. Şeyh dahi eyitdi "Allâh avniyle şimdiki hâlde her yer gâzilere geçit virür. Pes bunlar ol gice at yemleyüp at yemin kesdüğünleyn⁴ at üzerine [38a] gelüp su kenârına yetişüp Samsa Çavuş dahi hâzır bulınup Çavuş bunları sûretin üzerine iledicek ol yerün kâfirleri Samsa Çavuş ile âşinâ olmuşlardı, bunları göricek itâ'at idüp istikbâl itdiler. Aralarında bir uluca kâfir vardı, Osmân Gâzî anı yanına alup ahd ü peymân itdi ki Samsa Çavuş her ne dirse anı kabûl ideler. Pes hemân ol aradan seğırdim idüp Göynük vilâyetini urup Taraklu Yenicesi'ni talan itdiler. Andan Gülkalanuz'a çıkup ve andan Harmankaya'ya gelüp Karacahisâr'a irişdiler. Köse Mihâl önlerince kılavuz idi. Mübâlağa mâl ellerine girüp doyum oldılar. Çünkü Osmân Gâzî bunun gibi gazâya başladı, etrâfun kâfirleri [İ 32b] Osmân Gâzî'den⁵ ihtirâz idüp üşenür oldılar ammâ Osmân Gâzî⁶ Bilecik kâfirlerine ziyâde i'tibâr u ihtirâm iderdi. Sordılar ki "Ne aceb bunlara ziyâde ikrâm idersin?" Eyitdi "Biz bu ile⁷ garîb geldükde bunlar bizi hoşça tutup konşuluk itdiler. Biz dahi elden geldükçe ri'âyet iderüz" didi. Ve andan sonra Yenişehir civârındaki Köprihisâr tekvurı Bilecik tekvurının üzerine hurûc idüp Bilecik tekvurı dahi Osmân'dan istimdâd taleb idüp yoldaşlık taleb⁸

1 zulm Vi : zulm ü hayf İ

2 Bilecik Vi : Bilecik'ün İ

3 ola Vi : olsun İ

4 at yemin kesdüğünleyn Vi : ba'dehü İ

5 Osmân Gâzî'den İ : Osmân'dan Vi

6 Gâzî İ : - Vi

7 ile Vi : vilâyete İ

8 taleb Vi : recâ İ

itdi. Osmân Gâzî¹ dahi ammisi Dünder'ı kethüdâ idinüp² gâzîleri alup varup Bilecik tekvurına mu'avenet idüp Köprihisârı tekvurını sıyup kırup hisâra kodılar. Andan Osmân Gâzî ikdâm ile varup Köprihisâr'ı muhâsara idüp feth eyleyüp tekvurını depeleyüp³ Bilecik tekvurı şâd olup geçit mukâbelesinde İncirpınar nâm köyün pınarı⁴ üzerinde Osmân Gâzî'ye ta'zîm ve ziyâfet⁵ idüp hil'at-i fâhire giydürüp gâzîlere dahi in'âmlar idüp elin öpüp durdı. Osmân Gâzî Bilecik tekvurunun [38b] beğlenüp⁶ kendünün elin öpdürdüğüne gâyet incinüp diledi ki hemân-dem kovup⁷ tekvurı tuta. Ammisi Dünder'la müşâvere idicek Dünder eyitdi "Öte tarafta Germiyanoglı adû, berüde bu etrâf kâfirleri dahi bize adû. Bunu dahi düşmen mi idinürsün? Hemân bize duracak yer kalmaz" didi. Dünder'un bu sözi Osmân Gâzî'ye⁸ güç gelüp kendünün hurûcına men⁹ anlayup okla Dünder'ı urup öldürdi. Anda yol kenârında yapma mezârı vardır. Köprihisârı'ndan Çakırpınar'a gider yol üzre yatur dirler ki tekvur bu hâle vâkıf olmayup gelüp Bilecik civârında Kaldırık Deresi'ndeki pınarda sohbet idüp Osmân Gâzî'yi¹⁰ yine da'vet itmiş ve Bilecik Kal'ası'na [İ 33a] tekvurun ekser halkı varup "Tekvur bu gice gelmez" didiler. Osmân ol gice zafer bulup tekvurı kırup kendüler anun¹¹ vaz'ında gelüp kal'aya girüp bu vechle feth itdiler ammâ esahh oldur ki Dünder'un ölmesi feth-i kal'aya mâni' olup sonra feth olundu.

Hikâyet-i Feth-i Bilecik

Rivâyet olunur ki Köse Mihâl kızı Külkalanoz'ı ilinün beğine virmeğe düğün yerağın görüp ol¹² etrâfun tekvurların düğüne okuyup ve haber gönderüp eyitdi ki "Düğüne gelün ve hem Osmân ile¹³ bilişün ki size âkıbet anunla âşinâlıktan fâyide vardır. Ve bu cem'iyet anunla âşinâlığa sebebdür ki Türk'ün sâhib-i hurûcudur. Anun şerrinden size emîn olmağa tarikdür" didi. Bu cümle tekvurlar düğüne gelüp mübâlağa saçular getürdiler ammâ Osmân'un saçusu cümlesine gâlibdür. Kalılar ve kilimler ve yağlar ve süriyle koyunlar getürdi. Bu kefereler anı görüp

1 Gâzî İ : - Vi

2 kethüdâ idinüp Vi : baş idüp İ

3 depeleyüp Vi : katl idüp İ

4 pınarı Vi : - İ

5 Osmân Gâzî'ye ta'zîm ve ziyâfet İ : Osmân'a azîm ziyâfet Vi

6 beğlenüp Vi : bekleyüp İ

7 kovup İ : kıruyup

8 Osmân Gâzî'ye İ : Osmân'a Vi

9 men' Vi : mâni' İ

10 Osmân Gâzî'yi İ : Osmân'ı Vi

11 anun Vi : anlarun İ

12 ol İ : - Vi

13 Osmân'la Vi : Osmân Gâzî'yle İ

ta‘accüb idüp birbirine eyitdiler “Bu Osmân’un tutumundan şöyle gösterür ki az zamânda bunda birimizi komaya. Tedbîr oldur ki bunu kavrayup hemân tîzcek öldürevüz” diyü bu tekvurlar bu re’yi savâb görüp Osmân’un emrini Bilecik tekvurına [39a] tefvîz itdiler. Zîrâ gâyet muhîl kâfirdi ve hem içlerinde andan büyük tekvur yoğdı. Osmân, Bilecik tekvurına envâ‘-i ihtirâmlar idüp tevâzu‘ ve meskenet gösterdi. Bilecik tekvurı dahi eyitdi “An-karîbi’z-zamân biz dahi düğün iderüz. Lutf¹ idüp kadem-rencîde kılup gelüp bu muhibbinüzi dahi müşerref kılasız” diyicek Osmân dahi el başa koyup “N’ola²” didi. Ammâ tekvurun garazı düğün bahânesine getirüp helâk itmekdi. Lâkin Bilecik tekvurı Yarhisâr tekvurunun kızın alsa gerekdi. Cümle tekvurları düğüne okuyup esbâb-ı arûsı müheyyâ idüp ittifâk itdiler ki Osmân Gâzî’yi dahi düğüne okuyalar, geldü-ğünleyin tutup helâk ideler. Ve Köse Mihâl’i okudup [İ 33b] danışık itdiler. Osmân Gâzî’ye okuyucılığa gönderdiler. Bu yanadan Osmân Gâzî dahi okuyucu varmadın süriyle koyunlar gönderüp eyitdi ki “Tekvur karındaşum bu koyunları düğüne gelenlere yedürsün. İnşâallâh biz dahi varduğumuz vakt yine anlara saçü iletevüz” didükde Bilecik tekvurı dahi koyunları alup Köse Mihâl’i Osmân’a okuyuculukla gönderüp hayli altun ve gümüş ve âvânlığın bile götürüp gelüp Osmân Gâzî’yi düğüne okuyup ve hem mahfice kâfirlerin ittifâkın bildirüp “Hazer üze olmak gereksün” diyicek Osmân Gâzî Mihâl’e çok nesne okuyuculuk virüp halk içinde eyitdi “Karındaşum tekvura benden selâm idüp eyidesün³ ki her yıl zahmetimizi çekegelmişsiz. Yakında girü yaylağa gitmelüyüz, lutf idesiz⁴ esbâbımızı girü kal’aya gönderelüm, emânet dursun, tâ bu tarafda düşmenden emîn olup düğüne dahi hizmet idevüz ve hem kayın-anam ve hâtunum tekvur hazretlerinin anasıyla buluşmak ve bilişmek isterler. Eğer buyururlarsa anları dahi bile düğüne iletelüm” didi. Köse Mihâl dahi bu sözleri gelüp tekvura i‘lâm idicek gâyetle [39b] sevinüp eyitdi “Türk cemî‘-i mâlî ve rızkıyla kabzuma gireyorur. Hemân bunun ardınca olmak gerekdür” diyüp Köse Mihâl’i yine Osmân’a gönderüp düğünün vaktin Osmân’a bildirdiler. Osmân Gâzî dahi Köse Mihâl’e eyitdi “Bizüm halkımız sahrâya öğrenmişlerdür. Bilecik dar yerdür. Düğünü anda itmesünler, bir geninçe yerde itsünler” didi. Tekvur dahi bu sözleri hep kabûl idüp ve düğünü Çakırpınarı dirlerdi anda itdi. Va‘de vaktinde Osmân dahi bir niçe öküzlere gicelerle mehârlar idüp içlerine raht-ı dîv âdemler

1 lutf Vi : lutf u ihsân İ

2 n’ola Vi : n’ola yüz üzerine İ

3 selâm idüp eyidesün Vi : aşk eyidesün İ

4 idesiz Vi : idüp İ

koyup öküzleri sürdiler. Hemîşe bu¹ âdet idi ki öküzlere yükledüp kal'aya hâtunlar koyarlardı. Yine ol âdet üzre [İ 34a] öküzleri kıtâr kıtâr idüp gice ile hisâra ilettiler. Bu hîle ile içeri girüp fi'l-hâl yüklerden gâziler çıkup seğirdüp hisâr kapularını depelediler². Kal'ada hod âdem az idi, cümle düğüne gitmişlerdi. Bunlar bu arada hisârı feth itdiler. Bu tarafda Osmân Gâzî dahi bir niçe dilâverleri avret libâsına koyup tekvura gönderüp eyitdi “Lutf itsün karındaşum tekvur bu hâtunları eyüce yere kondursun” diyicek Bilecik tekvurı ferah olup eyitdi “Avreti ve mâlî eyü elüme girdi” diyü gâyet sevindi. Osmân Gâzî dahi ahşam vaktinde gelüp tekvur anı karşılayup ta'zîmle kondurup girü odasına müteveccih olup dahi varmadın Osmân Gâzî at üzerine gelüp Köse Mihâl bile kaçır gibi olup gidicek tekvura haber oldu ki “Osmân kaçdı!” didiklerinde tekvur dahi nîm-mest at arkasına gelüp Osmân'un ardına düşüp Kaldırık dirlerdi, Bilecik'e yakın bir yer vardır, anda Osmân dahi katlanırdı, buluşup ve ol avret libâsına giren âdemler dahi tekvur ardından irişüp ortaya alup tekvurı ve yanında olanları kılıçdan [40a] geçürüp öldürdiler³.

Feth-i Yarhisâr

Dahi ol gice Yarhisâr'a inüp ale's-sabâh tekvurunu tutup ve cemî' düğüne gelenleri bile tutup halkun ekserini esîr itdiler. Ve andan sonra Turgud Alp'ı İnegöl'e salup varup muhâsara idicek ve Osmân cümle aldıklarını⁴ Bilecik Hisârı'na iledüp ve yine tizcek İnegöl'e yetişüp yağma buyurıcak gâziler dahi tarfetü'l-ayn içinde hisâra girüp tekvurını pâreleyüp erkeğini kırıp dışısını esîr itdiler. Zîrâ bunların ucından çok müslimânlar şehîd olmuşlardı. Rivâyet iderler ki ol gelin ki Yarhisâr tekvurunun kızıydı, adına Lülüfer⁵ Hâtun dirlerdi, Osmân Gâzî anı Orhan'a viridi ki henüz [İ 34b] Orhan yiğit idi. Bir oğlu dahi vardı, anı göç üzerine müvekkel komışdı. Çünkü Osmân Gâzî bu dört hisârı feth eyledi, vilâyetlerine adl ü dâd gösterüp cemî' köyler yerlü yerinde mütemekkin olup vaktleri kâfir zamânından dahi yeğ oldu. Hattâ Osmân Gâzî ikliminde emn ü emân ziyâde olmağın kalan yerün kâfirleri dahi anun iklimine gelüp şenlik oldu. Bu Lülüfer Hâtun oldur ki Burusa'da kapluca kapusına yakın yerde hisârın dibinde tekyesi vardır ve Lülüfer Köprüsü'ni dahi ol yapmışdur. Ol suya Lülüfer dimesine vech-i tesmiye oldur. Ve

1 bu İ : - Vi

2 depelediler Vi : kırdılar İ

3 öldürdiler Vi : kırdılar İ

4 aldıklarını Vi : aldıkları esbâbı İ

5 Lülüfer İ : fer Vi

hem¹ Sultân Murâd Gâzî'nün ve Süleymân Paşa'nun anasıdır. Ol hâtun âhirete gidicek Orhan'la bile Burusa Hisârî'nda manastırda defn itmişlerdür. Bu fethün târîhi hicretün altı yüz doksan dokuzunda vâkı' oldu. Çünkü Osmân Gâzî Bilecik'i ve Yarisâr'ı ve İnegöl'i ve Yenişehir'i tevâbî'yle ve levâhıkıyla feth eyledi, bu kez varup İznik üzerine seğirdüp İznik'ün yollarını kesüp şehre taşradan nesne gelmez oldu. Şehirde ziyâde kızlık olup halk bunalıcak [40b] uğurlayın İstanbul'a mededci gönderüp istimdâd itdiler. Öyle olsa İstanbul'dan dahi kâfirlere mededci gelicek Osmân Gâzî dahi leşkeriyle müşâvere idüp "Bizüm leşkerimiz azdur. Sultân Alâüddîn-i sâniiden yardım taleb idelüm" didiklerinde Konya'ya âdem gönderüp cemî'-i ahvâllerin bildirüp Sultân Alâüddîn-i sâni dahi bu fetihleri işidicek şâd olup tabl ve alem ve kılıç ve at virüp buyurdu ki "Sâhibün Karahisâr'dan bir niçe bin halk Osmân'a mu'avenete varalar." Bunlar dahi gelüp yetişmedin İstanbul'dan kâfir gelüp dilden geçmeğe başlayıcak Osmân Gâzî dil alup ale'l-gafle [İ 35a] gelüp diledüğü kâfire dün baskunun idüp kimisini kırıp ve kimisini denize gark idüp ve ekseri dönüp yine İstanbul'a kaçdılar. Ganâyimle gâziler muğtenim olup İznik fethine mukayyed olmayup makarr-ı izzetine irişmeğe niyyet idüp göçdiler². Vâlidesi ve müte'allikâtı Osmân Gâzî'ye bir-iki göç istikbâl idüp gelüp buluşdılar, "Gazâ mübarek olsun!" didiler³. Ol esnâda iken Sultân Alâüddîn-i sâniiden tabl ve alem ve kılıç ve at ve hil'at-ı şâhâne yetişüp hemân-dem erbâb-ı dîvân ve erkân-ı a'yan ârâste olup dîvân-ı sultânî müretteb⁴ kılup sancak açılıp tabl-hâne döğerlerken⁵ Osmân Gâzî, Sultân Alâüddîn'e izzet ve livâ-yı İslâm⁶ için ayağın durup ve atasını dahi durgurup ber-kâ'ide-i şâhâne ve kânûn-ı mîrâne nevbet-i Osmânî ve tabl-hâne-i hüsvânî⁷ uruldu. Ol zamândan tâ Sultân Muhammed bin Murâd Hân zamânına değin resm-i Osmânî bunun üzerine cârî⁸ idi ki her bâr sefere hurûc itmeğe nevbet urulsa, pâdişâhlar ayak üzerine gelüp ki gûyâ ihâm⁹ iderlerdi, vakt-i hurûcdur diyü. Ve mādām ki sefer üzerine olalar, sabâh ve ahşâm ki nevbet urula, pâdişâh ve erkân-ı devlet nevbet tamâm olunca ayağın dururlardı. Sultân

1 ve hem Vi : - İ

2 [Der-kenâr]: Sultân Alâüddîn-i sâniiden Osmân Gâzî hazretlerine tabl ve alem ve ahdnâme-i müselleme geldükde Pervâne hicretün altı yüz yetmiş altı yılında Abaka Hân elinde katl olmuş idi. Vezir İzzeddin ki Âl-i Selçuk'un eben-an-ceddin vezirler oğlu vezirleridir ve Şeyh Edebâlî'ye kızın vermişdür, Osmân Gâzî İzzeddin kızının kızın almışdur.

3 gazâ mübarek olsun didiler Vi : - İ

4 müretteb Vi : müzeyyen İ

5 sancak açılıp tabl-hâne döğerlerken Vi : - İ

6 ve livâ-yı İslâm Vi : - İ

7 ve tabl-hâne-i hüsvânî Vi : - İ

8 cârî Vi : - İ

9 ihâm Vi : tenbih İ

Muhammed'e gelicek eyitmişler "Bir bölük [41a] müfside ayağın durmak ne lâzımdur!" diyüp durmağı giderüp nevbet çalmak mukarrer kıldı. Çünkü Osmân Gâzî hazretlerine tabl ve alem geldi, ol dahi mâl-ı ganîmetden humusu çıkarup ve niçe tuhfe ve hedâyâ ile kasd eyledi ki Konya'ya varup Sultân Alâüddîn'e buluşup ve safâ-yı himmetin alup veliyy-i ahdi ola. Zîrâ bu Sultân Alâüddîn'ün oğlu yoğ idi, Osmân'a tabl ve alem anunçün göndermişdi. Osmân Gâzî dahi Sultân Alâüddîn'e ri'âyet idüp sikkeyi ve hutbeyi anun adına kılurdu. Çünkü Osmân Gâzî gitmek yerağın göricek nâgâh haber geldi ki Sultân Alâüddîn âhirete gidüp yerine vezîri geçdi. Osmân Gâzî¹ işidicek te'essüf idüp "El-hükümü lillâhi'l-Âliyyi'l-Kebîr" diyüp hemân buyurdu ki "Tursun Fakîh Karacahisâr'a [İ 35b] kâdı ve hem hatîb ola!" Bu Tursun Fakîh Edebâlî musâhiblerinden olup hayli azîzlerden idi. Evvel ki Osmân Gâzî adına hutbe okundu, budur ki Karacahisâr'da okundu.

Kânûn-ı Osmân-ı Evvel

Çünkü hutbe ve sikke Osmân Gâzî adına mukarrer olup kâdı ve subaşı dikildi, Germiyan vilâyetinden bir kişi gelüp eyitdi ki "Bâzâra gelenün bâcını bana satun!" Osmân eyitdi "Bâc nedür?" Ol kişi eyitdi "Her kim bâzâra yük getüre, andan akça alayum." Osmân eyitdi "Bre kişi! Bu bâzâra gelenlerde alma mı vardır ki akça alursun?" Bu kişi eyitdi "Her vilâyetde âdetdür, pâdişâh için her yükde akça alurlar." Osmân eyitdi "Bre bu tanrı buyruğı mıdır veya peygamber kavli midür?" diyüp gadaba gelüp "Yüri seni gözüm görmesün, yoksa helâk iderüm" didi. "Bir kişi mâlını kendü elüyle kesb itmiş ola, ne borcu var ki bana râygân akça vire?" diyicek halâyık eyitdiler "Ey hân! Size gerekmezse bu bâzârı bekleyenlere lâzımdur" didiklerinde [41b] Osmân eyitdi "İmdi her kişi ki bir yüki sata iki akça vire, eğer satmaya nesne virmesün. Ve kime kim bir tîmâr virem anı bi-lâ-sebebe kimse almasun. Ol² öldüğü vakt oğluna virsünler. Eğer kiçirek kalursa hizmetkârları anun yerine sefere varsunlar, tâ oğlan sefere varınca³. Her kim bu âdeti boza Allâhu tebâreke ve te'âlâ idenden ve itdürenden râzı olmasun" didi. Ve andan sonra Karacahisâr Sancağı'nı oğlu Orhan'a ve subaşılığını karındaşı Gündüz'e virdi ve Yarhisâr'ı Hasan Alp'a virdi ki yarar bahâdur yoldaş olup kendüyle bile gelmişdi⁴. Ve İnegöl'i Turgud Alp'a virdi. Şimdi dahi

1 [Der-kenâr]: Osmân Gâzî otuz beş yaşında iken Karacahisâr'ı feth eyledi. Kırk üç yaşında iken nâm-ı şerîfine hutbe okundu, akça kesüldi.

2 ol Vi : - İ

3 varınca Vi : varmağa yarar olunca İ

4 [Der-kenâr]: Sene ihdâ ve seb'a mie târihinde Gâzî Osmân Beğ Karacahisâr'ı ya'ni Sultânönü'ni oğlu Orhan Beğ'e tefvîz idüp ve Yenişehir'i kendüye tahtgâh ta'yin eyledi.

ana Turgud-ili dirler. Ve kayın-atası Edebâli'ye Bilecik hâsslarını tîmâr virdi ve hâtununu anasıyla Bilecik'de koyup kendüsi Yenişehir'e varup anı tahtgâh idinüp [İ 36a] gâzilere buyurdı ki evler yapalar. Anunçün ana Yenişehir dinildi. Ve oğlu Alâüddîn Paşa'yı kendü yanında kodı ki Orhan'la gâh gâh dört yana seğirdirlerdi. Ve İznik'e dahi inerlerdi ve Köprihisâr'a niçe def'a seğirdim idüp âhir yağmayla feth idüp andan Marmara vilâyetine varup kâfirleri gelüp itâ'at eylediler. Osmân Gâzî dahi¹ adl idüp yerlerinde girü mukarrer kıldı. Ve andan bir niçe def'a İznik'e seğirdüp hisârın üzerinde azîm cenk idüp kapusın kapatdılar. Vilâyetini adl ile itâ'at itdürüp tîmâr erlerine virüp yine Yenişehir'e gelüp bir zamân karâr itdiler. Böyle olıcak Burusa tekvurı bir gün cem'iyet idüp eyitdi ki "Şol Türk² şol araya gelüp etrafı yakup yıkup yürürler, tınmayıcak olursak cümlemüzi bu aradan götürürler. Buna bir tedbîr idelüm" diyüp bî-kıyâs asker cem' idüp yürüdiler. Osmân Gâzî dahi işitdi ki Allâhu Te'âlâ'ya sığınup guzâtı [42a] cem' eyleyüp küffâra mukâbele Koyunhisârı adlu yerde gelüp cenk iderek Dinyanoz gelüp ki şimdi ana Dimyoz dirler, anda küffâr zebûn olup dağa arka virüp cenk idicek azîm kırgun olup Osmân Gâzî'nün karındaşı Gündüz oğlu Aydoğdı anda şehîd olup Dinyanoz'da Koyunhisârı'na gider yolda yatur. Mezârını taşla çevirmişlerdür. At sanculansa iledüp ol kabri tavâf itdürürler, Hakk Te'âlâ şifâ virür. Öyle olsa Hakk Te'âlâ avniyle kâfiri sıyup Adranos tekvurı kaçup Kestel tekvurı katl olunup Burusa tekvurı hisârına girüp Kestel tekvurı Osmân Gâzî Ulubat Köprüsi'ni geçince kovup köprünün beri başında Osmân Gâzî durup Ulubat tekvurına haber gönderdi ki "Zebûnunu vir yoksa göl başından dolanup vilâyetünü harâb iderin!" diyicek Ulubat tekvurı eyitdi "Ahd eyle ki sen [İ 36b] ve neslün bir ehad bu köprüyi berü geçmeye, zebûnunu vireyin" didi. Osmân dahi râzı olup bu dahi zebûn olan tekvurı virüp getürüp hisârı karşusunda pâre pâre³ eylediler. Ol zamândan berü Âl-i Osmân ol ahdi sımayup köprüden geçmeyüp sudan kayıkla geçerler. Ve bu katl olan tekvurun hisârını dahi alup ol vilâyeti zabt itdiler. Ve ol eyyâmda defâ'atle gazâlar oldukdan sonra bir gün Burusa hisârının kapısı öninde konup bir gün cenk idüp kal'a sarp olmağın nesne başarımayup niçe gâziler şehîd oldılar. Osmân Gâzî gördi ki hisâr sarp olup cenkle alınmaz, "Buna sabr gerekdür" diyüp tarafeynine havâle yapırmak kasd idüp kapluca tarafına bir hisâr yapup içine karındaşı oğlu Aktimur'ı kodı ve bir hisâr dahi dağ tarafına yapup içine [42b] karındaşı kulu Balabancık bahâdurı kodı. Bu

1 dahi Vi : - İ

2 şol Türk İ : - Vi

3 pâre pâre Vi : katl İ

iki hisâr bir yılda tamâm olup bunlar içine girüp Burusa nevâhîsi zabt olunup kâfir hisârdan taşra parmağın çıkarmayup ve bakmağa dahi¹ komaz oldılar.

Bunun üzerine birkaç yıl geçicek gâzîler gördiler ki nereye vardılarsa mansûr u muzaffer oldılar, Osmân Gâzî'ye eyitdiler “Şimden girü kâfirler mağlûbdur. Vakti zâyî² idüp epsem oturmak revâ degüldür, gazâyâ meşgûl olalum” diyicek Osmân Gâzî “Hoş!” diyüp “Evvel Köse Mihâl'i okıyup İslâm'a da'vet idelüm. İslâm'a gelürse³ hoş, eğer gelmezse evvel anun vilâyetini talan idelüm” didi. Ol sâ'at Köse Mihâl'e³ âdem gönderüp eyitdiler ki “Tizcek gelmek gereksün. Azîm seferimüz vardır. Cümle hâzırız, hemân sana muntazırız” didiler. Ol dahi hemân ale'l-fevr Osmân'un huzûrında bulunup⁴ el öpdüğünleyn cân u dille Osmân Gâzî'ye eyitdi ki “Bana imân arz kıl ki müslimân olam” diyüp ol arada müslimân olup cemî' beğler şâd [İ 37a] olup Osmân Gâzî Köse Mihâl'e bir alem ve ağır hil'at giydürüp oğlu Orhan'a koşup Karacahisâr'a gönderdi. Ve Saltuk Alp dirlerdi bir bahâdur vardı, anı dahi bile gönderdi, tâ ki Karacahisâr'ı Germiyânoğlu'ndan hıfz ideler. Ve andan Osmân Gâzî Leblebüci Hisârı üzerine varup tekvurı dahi karşı çıkup itâ'at⁵ idicek yine ana yerini⁶ virüp oğlu vardı, anı alup Lefke'ye varup Lefke tekvurı ve Çadırlar tekvurı dahi istikbâl idüp mutî' oldılar. Samsa Çavuş anda bile idi, bunların vilâyetin isteyicek⁷ Osmân eyitdi “Bu vilâyetleri sana virmek kande olur ki bunlar mahrûm kala” diyüp Lefke yanında dere ağzında Yenişehir Suyı kenârında bir hisârcık vardı, anı Samsa Çavuş'a [43a] virdi ki ol aranun adına Çavuşlarköy dirler. Ve andan sonra Mekece'ye vardılar. Anun dahi tekvurı itâ'at idüp Akhisâr'a bile geldi. Ammâ Akhisâr tekvurı niçe bin atıyla mukâbele idüp azîm cenk itdükden sonra sınıp kal'asına giremeyüp yabana kaçdı. Gâzîler hisârı yağma idicek tekvur dahi kaçarak Karaceş Hisârı'na girdi. Gâzîler dahi dönüp Geyve'ye geldiler. Gördiler ki Geyve kâfiri hisârı boş komışlar ve haber geldi ki Kırı Dere-si'nde kâfir niçe olup durur. Osmân hemân üzerlerine varup ve tekvurını tutup ganâyimle muğtenim oldılar ve ol vilâyetde bir ay mikdârı durup emn ü emân gösterüp köylerini gâzilere virüp halkını mukarrer kıldı. Öyle olıcak çünkü Osmân Lefke Gazâsı'na gitdi, Germiyân'dan Çavdar Tatar gelüp Karacahisâr'un bâzârına seğırdim idüp Orhan Eskihisâr'da at na'llardırdı, işidicek fi'l-hâl at arkasına gelüp

1 dahi İ : - Vi

2 gelürse İ : - Vi

3 Köse Mihâl'e Vi : Köse Mihâl kâfire

4 bulunup Vi : bulunur İ

5 itâ'at İ : - Vi

6 yerini İ : yerine Vi

7 isteyicek Vi : istedi İ

ve işiden yanına evüp göz açdurmayup Oynaşhisârı dirler dağ arasında bir vîrânece¹ hisâr vardır, anda Tatar'a yetişüp aldığın bi-tamâmihi bıraktıdırup Tatar'un kimini kırıp ve Çavdar Tatar'un oğlunu [**İ 37b**] tutup Osmân'a habs ile getürdiler. Osmân eyitdi "Bu zâlimler müslimânlardur. Öldürmen!" And virüp âzâd idüp yine iklimine gönderdi, ol zamândan Yıldırım zamânına değin adâvet itmediler. Şimdi ol nesilden dahi vardır, anlara Çavdarlu dirler. Eğerçi Osmân ahdle Tatar'ı koyuvirdi ammâ Orhan'a eyitdi³ "Gâfil olma! Tatar ahd tutar tâife değüldür. Ben oturayın, sen var gazâ eyle!" diyüp Akçakoca'yı ve Konur Alp'ı ve Gâzî Abdurrahmân'ı ve Köse Mihâl'i bile koşup Karaceyş'e ve Karatekin'e gönderdi. Orhan'un ibtidâyî⁴ seferi budur. Pes Orhan [**43b**] du'â kılıcını beline muhkem bağlayup atasından safâ-yı himmet alup doğru Karaceyş'e müteveccih olup hisâra bir konak mikdârı⁵ kalıcak Orhan, gâzileri üç bölük idüp bir bölüğüyle kendü hisâra düşüp ve bir bölüğünü hisârın ardına koyup ve bir bölüğünün hisârın yanında bir derede kodı. Orhan Gâzî hisârda birkaç gün cenk idüp zebûnlık sûretin gösterüp bir gün sîngun sûretinde çekilüp kaçıcak kâfirler görüp kal'adan çıkup ardlarına düşüp Orhan'la mukâbele eyleyicek hisâr dibindeki asker dahi hücum idüp ve dere ağzındaki asker görinicek "Vâveylâ askerün nihâyeti yoğmuş!" diyü tekvur, hisâra kaçmak isteyicek gâziler yetişüp tekvurı tutup ve hisârı feth idüp mâlını gâzilere kismet itdiler ve aşağı yanında Apsuyı dirlerdi bir hisârcık vardı, gelüp emânla anı dahi aldılar. Bu iki hisâra âdem koyup muhkem berkitdiler. Karaceyş'i Konur Alp'a virüp ve Apsuyı'nı Akçakoca'ya virüp ve ol tekvurı sipâhisiyle Akhisâr'a götürüp halka emn ü emân gösterdi ammâ Konur Alp gâh gâh çıkup Akyazı'ya seğirdirdi. Ve Akçakoca dahi Ayân Gölü'nün suyu akduğı Beşköpri'de bir burgozcuk vardı, anda duraklanup ol arada Orhan ile olanlarla⁶ seğirdirdi. Ve bi'l-cümle Orhan ol ucu berkidüp [**İ 38a**] tutsak olan kâfirleri atasına gönderdi ve kendüsi gelüp Karatekin hisârına düşüp tekvurına âdem gönderdi ki "Hisârunu bana vir ki hisârda yine seni ibkâ ideyim" didi. "Zîrâ benüm hemân garazum İznik'dür" diyicek kâfir dahi vermeyüp, Orhan yağma buyurıcak bir lahzada talan eyleyüp tekvurını tutup öldürdiler⁷ ve mâlını ve kızını Orhan, atasına gönderüp ve tutulan esirleri [**44a**]

1 vîrânece İ : vîrânca Vİ

2 öldürmen Vi : öldürmek olmaz İ

3 [**Der-kenâr**]: Sene seb'un aşara ve seb'a mie târihinde Osmân Gâzî oğlu Orhan Hân'ı veliahd idüp ser-leşkerlik ta'yin eyledi. Ve Kocaili'nün küffârı gazâsına azm ü cezm itdi.

4 ibtidâyî Vi : ibtidâ İ

5 mikdârı Vi : mikdâr İ

6 olanlarla Vi : olanlar İ

7 öldürdiler Vi : katl itdiler İ

gâzilerden Orhan satun alup emânla girü salıvirdi¹ ve Samsa Çavuş'ı hisârda koyup girdi. Babasına gelicek Konur Alp'a ve Samsa Çavuş'a âdem gönderdiler ki İznik'e havâle olup huzûr vermeyeler. Anlar dahi bağların harâb iderlerdi. Ve andan Konur Alp Akyazı'da Tuz Bâzârı'nı alup Uzuncayol'da kâfire buluşup iki gün iki gice cenk idüp âhir kâfiri sıyup döndürüp yine Tuz Bâzârı'na geldiler. Ve Akçakoca Aktimur'la Akova'ya seğirdirdi ve Abdurrahmân İstanbul tarafına seğirdirdi. Niçe def'a İstanbul'dan leşker gelüp Abdurrahmân sıyup kaçururdu. Bu hâlde dürişüp İslâm yolunda cân u baş oynarlardı. Andan sonra Osmân Gâzî çünkü Burusa'nun iki cânibine havâle yapup gitmişti, bir gün Osmân'a haber geldi ki "Burusa'nun içinde kâfirler açlıktan ziyâde bunaldılar, sehil bahâneyle hisârı virürler" diyü. "Ammâ pâdişâhdan gayriye virmeğe âr iderler." Osmân Gâzî bu haberi işidicek Orhan'a eyitdi "Gel evvel Evrenos'a var! Ol kâfirün atası Denyanoz Gazâsı'nda Bâlî Hâce'mün düşmesine ol sebeb² olmuşdur" didi. Orhan yer öpüp yine Köse Mihâl'i ve Turgud Alp'ı bile yoldaş alup ve Şeyh Mahmûd dirlerdi bir azîz vardı, anun yanında Edebâlî'nün karındaşı³ Ahî Şemsüddîn oğlu Ahî Hüseyin'i Orhan atasından isteyüp bile alup girdi. Ve Osmân Gâzî'nün ayağında nikrîs belirüp bile varımadı, tevakkuf eyledi. Anlar Burusa'ya dönice [İ 38b] ol dahi göçdi. Orhan doğru Evrenos'a varıcak tekvurı hisârı koyup dağa kaçıcak Orhan dahi gâzileri piyâde idüp ardların sürüp dağa çıkıcak kâfirler gördi ki dağa çıkmağla Türk'den kurtuluş yok, nâcâr dönüp itâ'at itdiler. Ammâ tekvurı dağa kaçarken bir sarı yere⁴ [44b] uğrayup uçup pâre pâre olmuşdı, gelüp kal'ayı dahi zabt itdiler.

Feth-i Burusa

Ve andan Orhan Burusa'ya gelüp Osmân dahi bile gelüp Pınarbaşı'nda suyun üzerinde kondılar. Derhâl Burusa tekvurına Köse Mihâl'i gönderüp hisârı istediler. Tekvur dahi eyitdi "Ahd idin ki bizi kimse incitmeye" didi. Köse Mihâl gelüp Osmân'a diyicek kabûl idüp yine gönderdi. Varıcak tekvur eyitdi "Bize birkaç âdem virsün, gelüp bizi saklasunlar ki kimse incitmeye" didi. Ve⁵ Köse Mihâl "Hoş!" diyüp "Ammâ ol sizi saklayanlara bir nesnecik gerekdür" didi. Öyle olıcak otuz bin altun gönderüp kendüler kal'adan çıkup gidicek müslimânlar tekbîr ü tehlîl ve zikr⁶ ile kal'aya koyulup tekvurın şöyle isti'câle çıkardılar ki dahi mālının rub'ın

1 salıvirdi Vi : salıvirüp İ

2 ol sebeb Vi : sebeb ol İ

3 karındaşı Vi : oğul kardaşı İ

4 sarı yere İ : sarpa Vi

5 ve İ : - Vi

6 ve zikr İ : - Vi

almayup gemilerle İstanbul'a geçti. Tekvurun kal'ada çok mâlin buldılar. Gâzilere kısmet idüp ammâ kal'a kâfirlerin incitmeyüp bir çöpin almadılar. Ve tekvurun bir vezîri vardı, ol gitmeyüp anda kalup Osmân'a çok pişkeşlerle gelüp Osmân ana su'âl eyledi ki "Neden bunalup hisârı virdünüz?" Ol eyitdi "Gördük ki devletinüz yevmen-fe-yevmen izdiyâddadur ve hem iki cânibimize havâle yapdunuz, ilimüzi aldunuz. Şehrün devleti illedür. Ve hem gördük ki size itâ'at idenler râhatlıkda, biz dahi râhatlığa heves itdük. Ve hem tekvurumuzun eğerçi çok mâlı vardı lâkin kal'anun yerağın vaktiyle almayup, almak isteyicek bulunmadı. Fıkr itdük ki Türk elinden kurtulmak yokdur. Cebren elinde ölmekdense¹ emânla virüp halâs [İ 39a] olmak yeğdür diyüp virdük" diyicek Orhan eyitdi "Bu kırgun kâfirler nedür?" Eyitdi "Cümlesi açlıktan ölmüşlerdür" diyü cevâb virdi. Ve bu feth târîhün yedi yüz yigirmi ikisinde vâkı' oldu. Andan sonra bazı müslimânlar gelüp mütemekkin olmağa başlayıcak [45a] Orhan'un mahremlerinden İl-eri Hâce dirler bir kimse vardı², Hâce Ahmed adlı bir oğlu beğün sarây yanında hemân bir mescid binâ eyledi. Burusa içinde yapılan mescidlerden evvel budur. Ve sonra Ahî Hasan dahi bu³ mescid kurbında bir zâviye binâ eyledi. Ammâ burada şübhe vardır ki hîn-i fütühda Osmân Gâzî hayâtda mıydı değül miydi? Esahh budur ki hayâtda idi. Zîrâ kim oğlunu kendüsi göndermişti, kendünün nikrîsi olduğundan varımadı. Ve hem kasdı bu idi ki oğlu Orhan kendü zamânında şevket tutup nâmdâr ola. El-hâsıl pâdişâhlığı Orhan'a teslim idüp kendü pîr olmuşdı. Ve bu cânibde dahi Konur Alp Akyazı'yı ve Konurpa ilini ve Mudurnu ilini temâmet müsahhar idüp girü Karaçeşme ve Apsu'ya gelüp ve Gâzî Abdurrahmân'ı anda koyup kendüsi gitdi. Ve ol cânibde Akçakoca dahi Kandıra'yı ve Ermeniyye'yi müsahhar idüp içlerine erler koydı. Ve andan Samandıra'ya düşüp ittifâk bu esnâda Samandıra tekvurının oğlu ölüp cemî'-i kâfirler anun ölüsine cem' olıcak gâziler fırsat bulup hisârun öninde baskın⁴ düşüp tekvurı tutup hisârı feth itdiler. Ve Aydos Hisârı'na karşı tekvurı iledüp eyitdiler ki "Gelün bu tekvurı size virelüm, siz bu kal'ayı bize virün." Anlar eyitdiler "Varun başını kesün, etini pişirüp yen" didiler. Bu tekvur eyitdi "Beni İstanbul'a satun" didiler. İstanbul'a haber gönderilecek anlar dahi istemeyüp hâzır olan leşkerleri müslimânlarla bir azîm cenk idüp Allâhu Te'âlâ mü'minlere fırsat virüp kâfirleri sıyup kovdılar.⁵ Âhir ol tekvurı İznikmid tekvurı satun aldı. Andan Akçakoca Samandıra'yı hisâr [İ 39b] iderdi. İstanbul ve Aydos

1 elinde ölmekdense Vi : alınmakdan ise İ

2 Hâce dirler bir kimse vardı İ : - Vi

3 bu Vi : bir İ

4 baskın İ : basık Vİ

5 kovdılar Vi : kırdılar İ

tekvurıyla dāyim cenk iderlerdi ve bir¹ zamān at arkasından inmezlerdi. Hikāyet iderler ki Aydos [45b] tekvurunun bir cemile kızı vardı. Bir gice düşinde görür ki balçığa düşmüş çıkamaz. Karşusından bir hūb süretlü yiğit gelüp eline yapışup çukurdan çıkarup mülevves libâsların çıkarup bedeni yuyup harîr libâslar giydürür. Kız hemân belinleyüp uyanup ta‘accüb idüp ammâ gördüğü yiğidün hayālî fikrinden gitmeyüp vehm iderdi ki “Mukarrer ben bu hâlden tegayyür bulup bu makâmdan gitsem gerekdür” diyü fikrler iderdi. Bir gün hisârlarına Türk gelüp niçe gün cenk idüp nesne başarmayıncağız bir gün bu kız burç kenârına gelüp Türk’ün cengine bakarken nâgâh gözi Abdurrahmân Gâzî’ye tuş olur². Görse ol düşde gördüğü yiğitdür. Hemân sabrı kalmayup Rûmca bir kâğıd yazdurup aşağıya bırakur. İttifâk Abdurrahmân’un önine düşüp³ alup bir Rûmî’ye okıdur. Yazılmış ki “Koyup hisârı gidin. Fülân yerde i‘timâd itdüğünüz birkaç kişi gönderün, kal‘ayı size alivireyin” diyü. Mektûbun mazmûnına vâkıf olup i‘timâd itdiler. Akçakoca eyitdi “Kimdür bu işe ki mübâşeret eyleye?” Abdurrahmân eyitdi “Ben başımı bu yolda komışam.” Konur Alp eyitdi “İmdi gitmek gerek.” Fi’l-hâl kalkup gidicek⁴ hisâr kâfirleri şâdmân olup yimeğe⁵ ve içmeğe meşgûl olduklarında Abdurrahmân Gâzî dahi bir niçe yarar gâzilerle nısfu’l-leylde kız va‘de itdüğü yere gelüp kız dahi bunları gözedüp dururdu. Çünkü Abdurrahmân Gâzî’yi gördi, tüzcek hisârdan aşağı kemend atıcak Abdurrahmân’un dahi sabrı kalmayup kemendün ucına yapışup ankebût-vâr yukarı çıkup nigârla buluścık kız bunu hisârın kapusına getirüp âlem ağıyardan hâlî iken Abdurrahmân kapucıyı öldürüp kapuyı açıcağız gâziler ki hâzır idi, içerü koyulup doğru [İ 40a] tekvurun sarâyına gelüp tekvur sarhoş yaturken boğazını [46a] ele aldılar ve kal‘ayı bu tarikle feth eylediler. Ale’s-sabâh Akçakoca dahi gelüp⁶ yetişüp hisârı feth olmuş göricek tekvurı ve ol kızı cümle esbâblarla Abdurrahmân Gâzî’ye virüp Orhan Gâzî’ye gönderdiler. Gelüp Akşehir’de Orhan Gâzî’ye buluşup beşâret haberin ve tekvurı ve kızın ve esbâbları viricek Orhan dahi kabûl idüp ba‘dehû⁷ Orhan dahi kızı Abdurrahmân’a hayli ganâyimle bağışladı ki henüz bu zamânda dahi anun neslinden vardır ki Kara Rahmân dirler. İstanbul üzerinde ol dahi çok bahâdurlıklar itmışdür. Ve dahi rivâyet olunur ki Osmân Gâzî’nün kayın-atası Edebâlî vefât idüp bir aydan sonra kızı Mâl Hâtun

1 bir Vi : her İ

2 olur Vi : olup İ

3 düşüp Vi : düşer İ

4 gidicek İ : gidiceğız Vi

5 yimeğe İ : - Vi

6 gelüp Vi : - İ

7 ba‘dehû İ : - Vi

ki Osmân'un hâtunı ve Orhan'un anasıdır, vefât idüp Osmân Gâzî kendü eliyle ikisin dahi Bilecik Hisârî'nda defn eyledi. Üç aydan sonra Osmân Gâzî dahi dünyâ-yı fâniden âhiret-i bâkiye rihlet idüp yere emânet kodılar. Zîrâ ol vakt Orhan Gâzî Burusa'da idi. İşidicek gelüp Osmân Gâzî'nün meyyitini¹ Osmân'un vasiyyeti üzere² manastırda kubbenün altında defn itdiler. Ve bir rivâyetde şöyle dir ki Orhan Burusa Hisârî'na düşdükdü Osmân Gâzî ölüp Orhan ki hisârı muhâsara eyledi, Osmân vefât eyleyüp Orhan dahi hemân atasın alup kal'a üzerinden göçicek fi'l-hâl bir kul kaçup Burusa tekvurına gelüp³ didi ki "Ne durursuz! Türk'ün beği ölmüşdür. Koman, fursatdur!" diyicek tekvur dahi leşkerle çıkup ardlarına düşüp yetiştiricek Orhan, babası meyyitin ilerü gönderüp kendüsi pusuda durup tekvur gelicek hemân gâzilerle pusudan çıkup⁴ tekvurı tutup ve yanında olanları kılıcdan geçürüp dönüp kal'ayı feth idüp Osmân'un meyyitin getürüp manastıra defn eylediler. Ve bu Osmân Gâzî altmış dokuz yıl ömr sürüp [İ 40b] yigirmi yedi yıl pâdişâh oldu. Ölice Orhan'a [46b]⁵ vasiyyet eyledi ki "Ben vefât itdüğimde beni Burusa'da Gümüşli-kubbe'nün altında koyasız" demişdi. Ol vakt ki kâfirden alındı⁶ yeni örtmişlerdi, gümüş gibi yalap yalap iderdi. Ve dahi eyitdi ki "Bir kimse ki sana tanrı buyurmadığı işleri söyleye, sen anı kabûl itmeyesin ve tanrı buyurduğundan taşra iş itmeyüp bilmedüğün nesneyi ulemâdan istifsâr idesin ve sana mutî' olanları hoş tutasın ve nökerlerüne in'âm u ihsân eksük itmeyüp dâyim iylikde olasın⁷." [47a] [47b]

Zikr-i Saltanat-ı Orhan Gâzî bin⁸ Osmân Gâzî

Elhamdülillâhi rabbi'l-âlemîn. Ve's-salâtü alâ hayri halkihî Muhammedin ve âlihî ecma'in⁹. Rivâyet olunur ki çün Osmân'ı manastırda defn itdiler, Orhan ve karındaşı Alâeddîn Paşa bir araya gelüp Ahî Hasan ve ol zamânun azizleri gelüp Osmân'un mâlinı oğlanlarına kısmet itmek istediler. Osmân'un hazîneden hiçbir

1 Osmân Gâzî'nün meyyitini İ : - Vi

2 Osmân'un vasiyyeti üzere Vi : - İ

3 gelüp İ : - Vi

4 gâzilerle pusudan çıkup İ : koyulup Vi

5 [Der-kenâr]: Osmân Gâzî'nün oğlu oğlu Süleymân Paşa Gâzî'nün şikâr iderken Biga Ovası'nda şâhbâz-ı rûhî nesim-i hayâtıdan pervâz idüp mu'nis-i cinân ve behişt-i câvidân gülîstânına vâsil oldu.

6 alındı İ : alanda Vi

7 [Der-kenâr]: Rızâ-yı Hudâ'ya vusûl, küffâra lâ-yenkâtî' gazâ ile hâsıl olur. Saltanat-ı dünyâ âlâ-yişine aldanmayup cihâd-ı ictihâddan usanmayup kılıcın kınında paslandırmayup her senede kıl-ı küffâra varıcı olasın.

8 bin İ : - Vi

9 elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn. Ve's-salâtü alâ hayri halkihî Muhammedin ve Âlihî ecma'in Vi : - İ

nesnesi bulunmadı. Bu feth olan memâlikden bir yenice sırtak tekeli kaldı ve bir yancuğı ve bir tuzluğu ve bir kaşıklığı ve bir edüğü kaldı. Ve sartuk tekeli dahi Donuzlu bezden¹ olup arkasını alemler iderlerdi. Ve şehri ve ladin kızıl sançakları olup ammâ birkaç tavile eyü atları ve birkaç süri koyunları vardı. Şimdi Burusa nevâhisinde yürüyen beğlik koyunların damızlığı ol koyunlardandır. Ve dahi Sultânöyüğü'nde birkaç yükruk yundları ve bir niçe çift eyer depingüsü kaldı. Bu mezkûrdan gayri nesnesi bulunmadı. Orhan karındaşına eyitdi "Ne buyurursun?" Alâeddîn Paşa eyitdi "Bu vilâyete çobanlık itmeğe pâdişâh gerekdür. Cemî'-i re'âyâ ve sipâhiyi görüp gözede. Bu atlar ve koyunlar anun ola. Zirâ bunlar cümle esbâb-ı şahîdür. Babamız gazâ için saklamışdır. Bizüm mîrâs idicek nesnemüz yokdur" didi². Andan Orhan eyitdi "Ey karındaş! [48a]³ Ol çoban sen ol" didi. Alâeddîn Paşa eyitdi "Atam hâl-i hayâtında pâdişâhlığı sana [İ 41a] tefvîz kılmışdır. Sen dururken bana ne iş düşer? Sen benüm hemân atam yerine ulu karındaşumsın" didi. Bu cem' olan azîzler bunun sözine tahsîn kıldılar. Andan Orhan eyitdi kim "Gel imdi bana vezîr ol!" Anı dahi kabûl itmeyüp eyitdi "Fodra adlu köyi bana vir, ol bana yeter" diyicek Orhan dahi anı, ana virdi. Alâeddîn Paşa dahi Burusa'da Kükürdlü'de bir tekye binâ idüp ve kapluca kapusına giricek⁴ yerde kal'a içinde bir mescid ve kapudan yukarı dahi bir mescid yapup ve yanında evler binâ idüp kendü dahi anda sâkin oldu. Bu zamâna değin anun evlâdından vardır. Ve andan sonra eğlenmeyüp Akçakoca dahi⁵ vefât eyledi ki Kandıra nevâhisinde bir dağ arasında yatur. Andan sonra Konur Alp dahi vefât itdi. Orhan Gâzî ol ucun sancağını kiçi oğlu Murâd Gâzî'ye⁶ virdi. Ve andan asker cem' idüp İznikmid'e azm eyledi. Zirâ Abdurrahmân Gâzî geldüğünde kıssayı i'lâm idüp İznikmid'ün ne vechle alınacağını dimişdi. Evvel Yenişehir'e gelüp andan Geyve'ye varup oğlu Süleymân Paşa'yı Apsuyı'nda bulup Ayân Gölü kenârında ve Aydos'da olan gâzîler dahi anda gelüp Orhan'a yoldaş olup İznikmid'e vardılar. Ol vakt İznikmid'ün sâhibesi bir hâtundi, İstanbul tekvurına alâkası vardı. Yalakova durduğı hisârda bir kâfir vardı, Yalkine dirlerdi, Yalakova'nun sâhibiydi ve sırtda bir hisâr dahi vardı ki şimdi ana Koyunhisârı dirler. Yalkine'nün bir karındaşı vardı, Kalyon dirlerdi, ol

1 bezden Vi : bezinden İ

2 didi Vi : didiler ve İ

3 [Der-kenâr]: Bir gün Orhan'a karındaşı eyitdi "Sen dahi âlemde bir nişân ko, leşkerüne kızıl bürk giydür ve sen ak bürk giy" didi. Orhan dahi ma'kül kardaşının sözün tutdı, leşkerine kızıl bürk giydürdi. Ol zamânda Hâcî Bektaş Sultân vardı, ana varup Orhan dest-i tevbe eyledi ve andan bir ak bürk giydi ki ak bürk ol zamândan kaldı.

4 kapusına giricek İ : kapusın gezdik Vi

5 dahi İ : - Vi

6 Murâd Gâzî'ye Vi : Murâd Hân Gâzî'ye İ

hisârcık¹ [48b] anındı, çünkü bu hisârların üzerine düşüp cenge başladılar, Yalkıne'nün göğsine ok dokunup ölecek ol esnâda Orhan dahi gelüp İznikmid'ün üzerine düşdi. Ol avret dahi a'yanın cem' idüp eyitdi “Biz bu Türklerle çıkışamazuz, zîrâ eğer bizden kimse ölürse yabana gider, eğer anlardan ölürse bizümle kan düşmeni² [İ 41b] olurlar, ebedî üzerimüzden Türk gitmese gerektür. Çâresi bu kim kal'ayı emânla virevüz” dedi. Cümle yanındakiler dahi savâb göricek ol hâtun bir hâss âdemîsini Orhan'a gönderüp eyitdi “Eğer ahd idersen ki bize ziyânun değmeye, size kal'ayı teslim idüp biz İstanbul'a gidevüz.” Orhan dahi kabûl idüp âdem seçüp eyitdi ki “Olmaya ki bir kimse bir kâfirün habbesine değ!” Bu vechle yasağ idüp “Her kim ihtiyârıyla durur, dura” diyüp ol hâtun dahi esbâbını gemilere yükledüp İstanbul'a gitdi. Gâziler kal'aya koyulup zabt olıncak Orhan Gâzî oğlu Süleymân Paşa'yı İznikmid'e koyup niçe kilisaları mescid eyleyüp ve bir âli kilisayı medrese itdiler ki el-ân dahi medresedür. Ol zamânda Kara-mürsel dirlerdi bir bahâdur vardı, ol kenârı ol Kara-mürsel'e virdiler ki şimdi ol yere Kara-mürsellü³ dirler. Ve dahi Yalakova'yı tîmâr erlerine üleşdürüp o kenârı saklayalar, tâ İstanbul'dan gemi gelüp ol kenârı urmaya. Ve Akçakoca ile olan gâzilere dahi ol vilâyetden virüp Ermenî-bâzârı'nı Yahşulu'ya ve Kandırı vilâyetini Akbaş'a virdiler. Ve bunların neslinden şimdi dahi vardır. Fazlullâh Kādî ki Gekbuze'de tekyesi vardır, ol Akçakoca neslindendür. Ve bundan⁴ [49a] sonra bir gün Orhan Gâzî'ye karındaşı Ali Paşa eyitdi “Elhamdülillâh ki pâdişâh oldun. Muttasıl leşkerün ziyâde olmadadır.

1 hisârcık Vi : hisâr İ

2 düşmeni İ : düşmen Vi

3 Kara-mürsellü Vi : mürsellü İ

4 [Der-kenâr]: Yalak-âbâd ol vakt hâlî olup sarp dağlar idi. Ma'mûr olmasına sebep bunı beyân itmişler ki İstanbul tekvurının bir cemile kızı vardı, nâgâh yoldakılardan oldu. Sıhhatinde âciz oldılar. Nâcâr anı Yalak-âbâd dağlarına gönderdiler. Tanrı'dan ısıcak su vardı, anı gördi ki bir kara cânear uyuz olmuş, tüyleri dökülmüş. Gelüp ol ısı suyun balcığına girdi. Bir zamân yatup gitti. Bir niçe kerre gelüp yatdukda kız gördi ki cânearun tüyleri bitüp güzel oldu. Hemân kalbine bu düşdi ki “Ben dahi şol balcığa girüp yatayın.” Fi'l-vâkı' bir niçe kerre balcığa girdi. Hakk Te'âlâ ol derdden kızı halâs idüp sıhhat buldı. Atası gâyet severdi, kızın sıhhatin bilicek gelüp i'zâzla kız aldılar ve ârâ-yı şenlik eyledi. Ol suyun üzerine kubbeler ve dürlü dürlü binâlar vaz' eyledi ki ol ara ma'mûr oldu. Ba'zılar eydür, o tekvur gün görmez tekvur idi. Hattâ İstanbul'dan deniz altından kemerler ile dehlizler idüp hattâ ol hammâma varmağa yol eyledi dirler. El-ân hammâmdan denize gelince geçerler. Öyle yol vardır ammâ deniz altından varduğun Allâh bilir. Şöyle beyân itmişler. Yalak-âbâd böyle sebincik bir gün küffârın binâ yeri oldu. Ol hammâmın üzerine niçe küffâr cem' olup yiyüp içerlerdi. Nâgâh bir üryân dervîş gelüp bunları İslâm'a da'vet eyledi. Ağacdan dervîşün bir kılıcı vardı, kâfirler sarhoş, dervîşün yanına gelüp dervîşi üryân olup ağac kılıcına ve bunları İslâm'a da'vet eylediğine masharaya alurlardı ve eydürlerdi ki “Bu kılıcın katı keskin midür?” Didi ki “Yavuz keskindür.” Sarhoş ilerü gelüp eyitdi “Beni bu kılıcla çal göreyin niçe keskindür?” dedi. Dervîş “Allâh!” diyüp kâfir ayak üzre dururken ol ağacdan kılıc çaldı ki belinden iki biçdi. Kâfirler buna mütehayyir oldılar ve kâfirler İslâm'a geldiler. Dervîş çok zaman ol arada mütemekkin oldu. Çok kâfir müslimân eyledi. Âhir anda vefât eyledi. Ol hammâmın kurbında defin eylediler. El-ân mezârı ma'lûmdur, ziyâret-gâhdur. (Her iki nüshada da mevcuttur.)

Gerekdür ki sen kendü askerüne bir nişân idesin tâ ki sâir leşkerlerden¹ mümtâz olup devr-i kıyâmete değin anunla anılasın.” Orhan eyitdi “Sen ne buyurursan ben kabûl ideyin” diyicek Ali Paşa eyitdi “Etrâfdaki beğlerin börkleri kırmızıdır. Senün hâss kullarınun börkleri ak olsun” didi. Orhan dahi kabûl idüp buyurdi ki Bilecik’de ak börkler itdürüp evvel kendi giyüp andan tevâbi’i giydiler. Andan Orhan diledi ki leşkeri dahi ziyâde eyleye². [İ 42a] Karındaşına danışdı, ol dahi eyitdi “Hayreddîn Paşa’ya³ danışmak gerek.” Ol zamânda Hayreddîn Paşa Bilecik kâdı-sıydı ki Osmân kendü virmişdi ki sonra kâdı-asger olup vezîr olsa gerek, bu ahvâli Orhan ana danışıcak ol eyitdi “Meğer ilden yaya yazup çıkarasız” didi. Öyle olıcak Orhan Gâzî dahi buyurup yazdılar ammâ halk yaya yazulmağa şol kadar rağbet itdiler ki⁴ kâbil değül. Niçesi rüşvet virüp yazıldı. Bunlara yaya dimeğe bir latîfe nakl iderler: Meğer bir yaya bir kimesnenün iti eniğün uğurlamış. İttifâk anun issi enüğü uğurlayanı bulup “Sen mi uğurladun benüm enüğümi bre enük yaya!” diyüp söğmiş. Anda bulunan yaya tâifesi bu söze gücenüp hayli gavgâ eylemişler. Halk anların bu kelimâta gücendiklerin göricek dahi beter olup⁵ “enük yaya” dimeği âdet idinüp ad komışlar. Ve dahi Orhan zamânında beğler divâna burma dülbendle varurlardı. Kim ki burma dülbend giyüp varmasa ana teşnî iderlerdi ammâ seferde ak börk giyerlerdi. Ve börk altında şeb-külâh giyerlerdi. Şeb-külâh [49b] oldur ki öni kısa ve ardı uzun ve ince deri kaplanmış bir takyedür. Ve dahi sakal kırkmak ol zamânda yoğdı. Vezîrlerde ve beğlerde ve sipâhîlerde güzel uzun sakallar olurdu. Pâdişâh bir kişiye hışm eylese hürmetin düşürmek için sakal kesdürürdi. Sonra sakal kırkmağı bu yere Frenk gelmeğe başlayıcak anlardan öğrendiler. Ve’l-hâsil evâyilde olan töre ve erkân şimdikiye muhâlifdi. Zîrâ لِكُلِّ زَمَانٍ دَوْلَةٌ düir. Ve dahi rivâyet olunur ki andan sonra Kara Tegin’i [feth] idüp İznik’e havâle komışlardı ki İznik içinde olanlara göz açdurmayup ve etrâfda köylerini emn ü emânla ehl-i tîmâra üleşdirüp memleket keferesini adâletle hoşnûd kılmışlardı⁷. Ol ecilden kal’aya zâd u zevâde kimse iletmezdi. Hat-tâ il kâfirleri gelüp [İ 42b] kal’aya karşı eydürlerdi ki “Ey miskînler! Gelün Türk’e itâ’at eylen, açlıktan ölmeyüp emn ü emân içinde olasız” dirlerdi. Orhan Gâzî

1 leşkerden Vi : askerden İ

2 ziyâde eyleye Vi : ziyâde eyleye ve çok ola İ

3 Hayreddîn Paşa’ya İ : - Vi

4 ki İ : - Vi

5 olup Vi : diyüp İ

6 “Her zamanın bir devleti ve erkânı olduğu gibi her asrın da kendine ait gelenek ve hususiyetleri vardır.”

7 [Der-kenâr]: İznik Karadeniz kapısına karşı havâle bir hisâr yapup adını Karadeniz koyup kal’adan kimesne çıkmağa komazlardı.

bunların açlıktan bunalduğunu bilicek kal'anun üzerine düşti. Nâ-çâr İznik'ün tekvurı Orhan'a âdem gönderüp "Eğer bizi ahdle incitmeyecek olursanız kal'ayı size virelüm" diyecek Orhan Gâzî kabûl idüp tekvur¹ dahi kal'a kapusın açup² İstanbul'a gitti ammâ ekser-i sipâhîsi gitmeyüp Orhan'a istikbâl idüp kal'anun içine İğülüs adlı bir bağçeye kondurdılar. Andan Orhan'un önüne bir alay hâatunlar geldiler. Orhan dahi "Bunlar ne hâatunlardır?" diyü soracak meğer bunların erleri cenkde düşüp ve açlıktan kırılıp bunlar dul kalmışlar³. Orhan dahi buyurdu, gâziler bunları nikâh idüp hâzır evlerine girüp oturdılar. Bu feth hicretün yedi yüz otuz dördünde vâkı' oldu. İznik'ün içinde bir ulu kilise vardı, cum'a mescidi idüp ve bir⁴ manastırı [50a] medrese idüp ve bir imâret dahi bünyâd eylediler. Meşihatın Edebâlî müridlerinden Hâcî Hasan'a virdiler. Şimdi dahi⁵ meşihat anun evlâd elindedür. Ve imâret yürüdüğü vakt evvel ta'âmı Orhan kendü eliyle üleşdirüp ve çerâğın dahi kendü eliyle uyardı. Ve medresenün müderrisliğini Mevlânâ Dâvûd-ı Kayserî'ye virdi ve câmi'ün hıtabetin Kara Hâce'ye virüp niçe zamân İznik'i taht idindi. Ve dahi Âşık Paşa didikleri azîz anun zamânında idi.

Feth-i Göynük ve Mudurnı

Ve rivâyet olunur ki Orhan Gâzî İznikmid'i oğlu Süleymân Paşa'ya virüp Yenice'ye ve Göynük'e ve Mudurnı'ya havâle itmişti. İznik feth olunacak Burusa'yı oğlu Murâd Hân'a virüp adını Beğ-sancağı kodılar. Ve Karacahisâr'ı ammisi oğlu Gündüz'e virdi. Ve andan Süleymân Paşa'yı Taraklu Yenicesi'ne gönderdi. Varduğınlayın cenk [İ 43a] olunmayup ahdle hisârı virdiler. Göynük'i ve Mudurnı'yı dahi hem-çünân aldılar. Ve ol vilâyetde Süleymân Paşa bir mertebede adl eyledi ki çok kâfir İslâm'a reşk idüp gelüp müslimân oldılar. Ve⁶ ol zamânda Karesi-oğlu Aclân Beğ Karesi vilâyetine ki hâkimdi, vefât idicek iki oğlu kalup birine Tursun Beğ dirlerdi ki Orhan Gâzî yanına gelmişti ve biri ki babası yanında bulunup⁷ babası yerine Karesi halkı anı kabûl itmeyüp haber gönderüp Orhan yanında olan Tursun Beğ'i istediler. Ve Tursun Beğ dahi Orhan'a i'lâm idüp "Varalum ol vilâyeti zabt idelüm. Balıkesr'i ve Bergama'yı ve Edremîd'i kime sadaka idersen it. Bana hemân Kızılca Tuzla ve Mahrem tarafı yeter" didi. Orhan dahi Ulubat'ı feth idicek tekvurını girü yerinde mukarrer kılup ol sebebdan doğrı Gölbaşı'ndan yüri-

1 tekvur İ : tekvura Vi

2 açup Vi : açup koyup İ

3 kalmışlar Vi : kalmışlardır İ

4 bir İ : - Vi

5 dahi Vi : - İ

6 ve Vi : - İ

7 bulunup Vi : idi İ

yüp Balyoz'ı, Abolyond'ı alup Kirmâstî'ye çıkdı. Ol hisârın sâhibine Klamastorye [50b] dirlerdi. Ve bir kardaşı vardı, Mihalcı dirlerdi, Orhan ol vilâyete varıcak bu iki kardaş istikbâl idüp pîşkeşlerle gelicek Orhan dahi hoş görüp yine yerlerinde mukarrer eyledi. Ve Ulubat tekvurının hıyânetin duyup helâk eyledi. Ve andan Orhan Gâzî Balıkesri'ye varup anda olan Karesi-oğlu kaçup Bergama'nun hisârına giricek bunlar dahi üzerine vardukda Orhan yanında olan karındaşı kal'a kur-bına vardı ki karındaşıyla söyleşe. Gâfilen kal'adan bir ok atup urup öldürdiler. Orhan böyle itdüklerine bî-huzûr olup fi'l-hâl nidâ itdürdi ki "İl vilâyet ahd ü emânla şimden girü Orhan Gâzî'nündür. Kim ki itâ'at itmez, kılıçdan geçürürüz" didiler. Halk bunu işidicek gelüp itâ'at idüp memleket Orhan'a müsellemlendi, hicretün yedi yüz otuz beşinde. Ve Karesi vilâyeti böyle müsellemlenicek Karesi-oğlu'nı dahi ahd ü emânla kal'adan [İ 43b] çıkarup Burusa'ya gönderdiler. İki yıl anda diri olup sonra tâ'undan vefât eyledi. Andan sonra Orhan Gâzî ulu oğlu Süleymân Paşa'yı getirüp Karesi ilini ana mansıb virüp kendü Burusa'ya gitti. Vardukda bir imâret yapıdurup ve ba'zı dervîşlerden nâ-ma'kûl fi'l sâdır olup¹ dervîşleri teftîş itmeğe başladı. İnegöl yöresinde Keşiş Dağı yanında bir niçe dervîşler karâr tutmuşdı. İçlerinde bir dervîş vardı, dağda geyiklerle² yürürdi. Turgud Alp ana gâyet mahabbet idüp dâ'im anunla musâhabet iderdi. Orhan'un dervîşler teftîş itdüğün işidicek âdem gönderüp eyitdi "Benüm köylerüm dâ'iresinde bir niçe dervîşler tavattun itmişlerdür. İçlerinde bir dervîş vardur, dâ'im geyiklerle musâhabet ider, hayvânlar andan kaçmaz" diyü medh eyledi. Orhan dahi "Kimün müridlerindendür, [51a] sorun!" diyicek varup sordılar. Dervîş eyitdi "Baba İlyâs müridiyem ve Seyyid Ebu'l-Vefâ tarıkındayam" didi. Gelüp haber viricek Orhan "Bunda getirün" diyü âdem göndericek dervîş eyitdi "Ne ben anda varurum ve ne Orhan bunda gelüp beni günâha koymaya" didi. Orhan "Niçün böyle iderler, bizüm anlardan murâdımız vardur" diyicek dervîş yine cevâb gönderdi ki "Dervîşler gözci olup du'â vaktin gözedürler. İnşâallâh vaktinde beğ hazretlerine³ varup du'â idevüz" diyüp cevâb viricek birkaç günden sonra ol dervîş bir gün bir kavak ağacın omuzına urup getirüp Burusa Hisârı'nda beğün sarây havlısının kapısı⁴ iç yanında bu kavağı dikmeğe başladı. Tiz Orhan'a haber itdiler ki ol dervîş bir kavak getürmüş dikeyorur. Orhan gelüp dervîşün yanına dahi nesne söylemedin dervîş eyitdi kim "Bizüm bu teberrükümüz oldukçadur ammâ dervîşler du'âsı

1 ve ba'zı dervîşlerden nâ-ma'kûl fi'l sâdır olup İ : - Vi

2 geyiklerle Vi : geyiklerle bile İ

3 hazretlerine Vi : hazretine İ

4 kapısı Vi : kapısının İ

sana ve senün neslüne makbûldür” didi. Ve hemân du‘â idüp dönüp gitdi. Şimdi ol kavak ağacından dahi eser vardır ki gâyet yoğun ve büyük ağac olmuştur. [İ 44a] Andan sonra Orhan yine dervîşün mekânına varup “İnegöl’ün yöresi senün olsun” didi.¹ Dervîş eyitdi “Ey hân! Bu mülk ü mâlî² Hudâ ehline virür. Biz bunların³ ehli değülüz. Yine mâl sizlere lâıkdur” didi. Orhan ibrâm idüp eyitdi “Sözüm sınmasun kabûl eyle.” Dervîş eyitdi “Hoş, şol karşuda duran depecik-den beri yerceğızdür, dervîşlerin havlısı olsun” diyicek Orhan⁴ “Hoş” diyüp yine⁵ du‘âsın alup gitdi. Sonra ol dervîş vefât idicek Orhan Gâzî üzerine türbe yapup ve yanında bir câmi‘ ve bir tekke binâ eyledi ki şimdi ana Geyikli Baba dirler⁶. Andan sonra Orhan [51b] Gâzî’nün hâtırına hutûr idüp kalbine bu düşdi ki “Kim ola ki Rûmili yakasına geçüp dîn-i İslâm içün cân u baş oynaya?” Bu fıkrde iken büyük oğlu Süleymân Paşa çıkagelüp Orhan dahi fikrini ana diyicek Süleymân Paşa eyitdi “Eğer buyurursan ben kemîne Allâhu Te‘âlâ inâyetiyle ve peygamberün sallallâhu aleyhi ve sellem⁷ mu‘cizâtıyla geçüp ol diyârdan zulmet-i küfri götürüp nûr-ı İslâm ile münevver kılayın” didi. Orhan Gâzî bunun⁸ hüsn-i re‘yine ve akl u kiyâsetine i‘tikâdı olmağın destûr virüp leşker cem‘ eyledi. Ve Karesi iline azm eyledi ki feth oldukda Orhan ana virmişdi.

İbtidâ-yı Ubûr-ı Osmânî be-Cânib-i Rûmili

Anda vardukda bir gün seyr iderken Aydıncık’da temâşâlığa varup temâşâ iderken tefekkür bahrine dalup hiç kimseye söylemeyecek Ece Beğ dirlerdi bir bahâdur vardı, ol eyitdi “Sultânım bir fikrinüz var ki gâyet tefekkürdesiz.” Süleymân Paşa eyitdi “Bu deryâyı öte geçmeğe hiç dermân ola mı?” didi. Ece Beğ birkaç gâzilerle eyitdiler “Eğer buyurursan biz geçelüm” diyicek Süleymân Paşa eyitdi “Nereden geçersiz?” Anlar eyitdiler⁹ “Görelüm öte yakaya yakın nerede yer vardır?” diyüp sürüp Güğercinlik’den aşağı Virânca Hisâr dirlerdi, Cimini Hisâr’un mukâbelesinde anda vardılar. Anda giceyle ağacdan bir sal düzüp Ece Beğ ol gâzilerle üzerine binüp ol Cimini Hisâr’un nevâhîsine çıkup bağlar ara-

1 yine dervîşün mekânına varup “İnegöl’ün yöresi senün olsun” didi Vi : bu dervîşe çok mâl virdi İ
 2 ey hân! Bu mülk ü mâlî Vi : mâlî İ
 3 bunların Vi : bunun İ
 4 Orhan Vi : Orhan yine İ
 5 yine Vi : - İ
 6 [Der-kenâr]: Geyiklü Baba merhûmun zâviyesin ve türbesin ve câmi‘-i şerîfi Orhan Hân aleyhi’r-rahmetü ve’l-gufrân binâ idüp evkâf ta’yîn eylemişlerdür.
 7 peygamberün sallallâhu aleyhi ve sellem İ : peygamber Vi
 8 bunun İ : - Vi
 9 eyitdiler Vi : eyitdi İ

sında bir kâfir bulup tutup sala bindürüp girü Süleymân [İ 44b] Paşa'ya geldiler. Süleymân Paşa bu kâfiri hil'atleyüp çok nesne virdi ve eyitdi "Hisârınıza kâfir duymadın hiçbir geçecek yer var mıdır?" didi. Kâfir "Gelün sizi bir yerden iledeyim ki hiçbir kimse duymaya" diyüp tîz birkaç salları dahi düzüp Süleymân Paşa leşkerinden bir niçe dahi gâziler seçti. Dahi sallara koyup öte yakaya geçdiler. Ol Cimini Hisâr'un bir tarafında [52a] bir yer vardı ki ters dökerlerdi, ol araya varup dahi Allâhu Te'âlâ'ya sığınup Süleymân Paşa ol gâzilerle ol terslikden hemân hisâra koyuldılar. Ol hinde hisârın ekser kâfiri kimi bağında ve kimi hırmeninde¹ bulunup hisâr içinde cüz'î âdem olmağın ve'l-hâsıl bunlar hisârı hemân² aldılar. Sancak ve tabl-hâne çıkarup nevbet urdılar ammâ ol zamânda sancak ve nakkâre yoğdı. Kendüler bezden bir sancak düzüp ve divânda yemek yedikleri tasların birin delüp nakkâre itdiler. Ve kâfirlerinün³ birini incitmeyüp belki niçesine ihsân itdiler. Andan birkaç yararca kâfiri yalıda olan gemilere koyup öte yakada olan leşkere gönderdiler ve iki yüzden ziyâde dahi âdem geçürdiler. Süleymân Paşa anda bulunan atlara binüp Bolayır yanında Akça Limân'da olan gemilere varup yakup yine hisâra geldiler ammâ Cimini'nün gemilerini hıfz itdiler ki anlarla bu cânibden muttasıl âdem geçürürlerdi. Ve'l-hâsıl askerün ekserini yanlarında geçürdiler ki iki binden ziyâde âdem iletdiler. Cimini Hisârı'nun halkı dahi nâçâr boğazîlerle bile her cânibe varırlardı. Ayaşlıne dirlerdi bir hisâr vardı, bir gice fırsat bulup Hakk Te'âlâ'nun inâyetiyle varup aldılar, hisârları iki oldu. Muhkem hıfz eylediler. Ve Aydınçık'dan gemilerle hayli âdem dahi geldiler. Ve Süleymân Paşa buyurdu, bu hisârlarda olan sipâhî kâfirlerin evlerini Karesi vilâyetine geçürdiler, tâ ki bunlardan bir mazarrat mütevehhem olınmaya. Anadolu'dan [İ 45a] gönüllü olan yiğitler durmayup geçerlerdi. Bir gün Gelibolu'nun keferesi cem' olup bunların üzerine gelmeğe kasd itdiler. Bunlar gelmedin gâzilere haber olup⁴ karşılayup bir muhkem cenk olup Hakk Te'âlâ müslimânlara fırsat virüp kefereyi sıyup hisârına koyup kapusın berkitdiler. Andan Süleymân Paşa Ece Beğ'e Gâzî Fâzıl dirlerdi, anı koşup bir niçe kâfirlerle⁵ [52b] Gelibolu'ya havâle idüp kâfirün huzûrın komayup iskelesine âdem çıkartmaz oldılar. Ve Bolayır'da sâkin olup Gelibolu ucını muhkem beklediler. Bu fetihler hicretün yedi yüz elli sekizinde vâkı' oldu. Çünkü Süleymân Paşa

1 kimi bağında ve kimi hırmeninde Vi : hırmeninde İ

2 hemân Vi : hemân fi'l-hâl İ

3 kâfirlerinün İ : kâfirinün Vi

4 gâzilere haber olup Vi : gâziler haber alup İ

5 [Der-kenâr]: Bu târihte el-Mu'tesit Ebû Bekr bini'l-Müstekfî on yıl hilâfet idüp vefât eyledi. Fî sene 763.

Rûmili'ne geçüp bu asıl fetihler eyledi, babası Orhan'a haber gönderdi ki "Sultânımın himmetiyle bu asıl fetihler müyesser oldu ammâ bu hisâra yarar gâziler gerek ki kâfirlerin ziyâde perâkendelikleri vardır" diyicek Orhan Gâzî ferah-nâk olup Karesi vilâyetinde göçer Arab vardı, anları yivirüp Rûmili'ne geçürdiler ki Gelibolı nevâhisinde sâkin oldılar. Ve Süleymân Paşa bir lahza durmayup Tekvurdağı cânibine varup bulduğı¹ hisârları kimin gasbla ve kimin müdürâyla feth idüp Od-gönlek Hisârı'nı uc eylediler. Ve andan Hayrabolı vilâyetine yürüdiler. Ve bu Karesi vilâyetinden muttasıl her gün âdem gelmekde idi ve gelenler dahi yurt tutunup gazâyâ meşgûl olurlardı. Ve bi'l-cümle ehl-i İslâm Hakk Te'âlâ'nun inâyetiyle her ne tarafa ikdâm itseler hiç önlerine küffâr duramazdı.² Ol arada Konur Hisârı dirlerdi bir hisâr vardı, tekvurına Kalakonya dirlerdi, bahâdur mel'ündi, Türk Rûmili'ne geçicek ol hiç at arkasından inmedi. Bu tarafda Ece Beğ Gelibolı'yı eğridüp muhâsara itmişti. Bu Kalakonya bunlara hayli [İ 45b] teşvîş virüp gâfilen gâh gâh gelüp âdem alurdu. Bir gün Süleymân Paşa martoloslara cüstledüp kâfirler Gelibolı'dan çıkup âdem almağa girü gelicek Süleymân Paşa gâzilerle gelüp hisârı kuşadup ve birkaç yerde pusu kodı ki kefare âdem alup girü hisâra dönerken hemân kavrayalar. Öyle olsa Kalakonya ki Ece Beğ'den gelüp girü âdemler alup dönicek Gâzî Fâzıl kâfirin ardına düşüp hücum idicek kâfirler dahi hisârına müteveccih olup kaçdıklarında pusuda olan gâziler karşı gelüp kâfirleri kılıçdan geçürüp ve tekvurı tutup hisârına karşı getürdiler [53a] ve başını kesdiler. Hemân hisâr halkı emân dileyüp kal'ayı Süleymân Paşa'ya virdiler. İçinde olan ganâyimden bir mikdâr Süleymân Paşa alup kalanın guzâta kısmet eylediler. Ve bu tarafda Gelibolı tekvurı gördi ki her tarafı Türk alıyor, kendü dahi ahd ü emânla Gelibolı'yı³ teslim eyledi. Ammâ bir rivâyetde böyle nakl olunur ki Gelibolı'nun fethinden mukaddem Süleymân Paşa vefât idüp ammâ ovasını gâziler tutmuşdu⁴ ve bi'l-cümle bu fütühât bir yılda müsahhar oldu. Ve ol vilâyeti Ya'kûb Ece Beğ'e virdiler. Şimdi dahi ol vilâyete Ece Ovası dirler. Ve Gâzî Fâzıl'a dahi tîmârî ol vilâyetlerde virdiler. Ve Ece Ovası'nun başında mezârları henüz ma'lûmdur.

1 bulduğı Vi : - İ

2 hiç önlerine küffâr duramazdı Vi : fırsat ve nusret bulup hiç önlerine küffârdan ve sâirden düşmen mukâbele idüp mukâvemet idemelerdi. Günden güne ve yıldan yıla kuvvet ve kudretleri ziyâde oldu İ

3 Gelibolı'yı Vi : Gelibolı hisârını İ

4 tutmuşdu Vi : tutmuşlar İ

Vefât-ı Orhan Gâzî ve Süleymân Paşa

Rivâyet iderler ki çünkü Konur Hisârî feth olındı, Hâcî İlbeğ'e virilüp Gâzî Evrenos'ı ana yoldaş koşdılar. Vilâyet-i Dimetoka'yı ve ol cânibleri çalup çarpmağa kodılar. Bunlar dahi varup ol cânibleri urup yine Konur Hisârî'na gelürlerdi. Ve Süleymân Paşa dahi Hayrabolı ve Çorlı etrâfını urup yakup yine Gelibolı'ya gelürdi. İttifâk bir gün Süleymân Paşa Bolayır'la Seydi Kavağı arasında bir yaban kazına doğan salup kendü ardınca seğirdirken [İ 46a] atıyla yıkılıp Allâh rahmetine ulaştı. Hicretün yedi yüz altmışıncı yılıydı. Ve bir rivâyetde Orhan Gâzî dahi hemân ol eyyâmda vefât eyledi dirler. Ammâ esahh oldur ki Süleymân Paşa'dan iki ay sonra vefât eylediler. Orhan Gâzî sāhibü'l-hayrât pâdişâhdı. İki imâret yapmışdur, biri Burusa'da ve biri İznik'de. Ve Burusa'da manastırı bir medrese itdürdi. Ve mahabbet itdüğü dervişlere zâviyeler yapırdı ve ıssuz yerleri ma'mûr idüp üzerine müslimânlar sürürdi. Hattâ Burusa'da imâreti binâ itdükde ol ara¹ bir harâb yerdı ki âdem varmağa vehm iderdi. Gökdere Suyı ol zamânda Balık Bâzârı'ndan [53b] akardı. Ve ehl-i ilmi ve huffâzı gâyetle severdi. Huffâza ve ehl-i vezâyife evvel ulûfeyi bu ta'yîn eyledi. Hattâ kuzâta dahi ulûfe ta'yîn eyledi, tâ kimse kimseden nesne almaya. Ve bi'l-cümle Orhan Gâzî zamânında ulemâ ve fukarâ ganî olduklarından kimse zekât virecek kişi bulmazdı. Ol zamânda Mollâ² Sinân, Orhan'a gelüp Orhan dahi ana şol kadar nesneler virdi ki Sinân Paşa dimekle ma'rûf oldu. Orhan Gâzî otuz dört yıl pâdişâhlık idüp seksen yaşında vefât itdi.

Zikr-i Cülüs-ı Murâd Hân Gâzî bin Orhan bin Osmân

Çünkü Murâd Hân hicretün yedi yüz altmış yılında serîr-i saltanata geçüp pâdişâh oldu, Hayreddin ol vakt Burusa'da kâdiydı, anı getürdüp kâzî-asker idindi. Dahi diledi ki leşker cem' idüp Rûmili'ne geçse. Bu etrâfun mülûki Burusa'ya kasd itdiler. Sultân Murâd Hân³ Gâzî işidüp ulemâyı cem' eyledi, eyitdi "İşbu leşkeri cem' eyledüm ki Gelibolı'dan geçüp küffâra gazâ eyleyem. Bu taraftan mülûk-ı zaleme⁴ müslimîn üzerine kasd itdiler. Ne revâ görürsüz? Kangı cânibe varayım?" diyicek ulemâ eyitdi "Küffâra gazâ nefîr-i âmm olmasa farz-ı kifâyedür. Ammâ mü'minlerden mezâlimi def' etmek farz-ı ayndur" didiler. Pes Sultân Murâd Hân Gâzî, gazâyı te'hîr idüp [İ 46b] dönüp serhadd-i Rûm'da Kal'a-i Selâsil'e geldi ki şimdi ana Engüri dirler, gelüp anun müfsidlerin kam' eyledi. Dirler ki⁵ evvel Engüri ahîler elinde idi. Sultân Murâd yakın gelicek ahîler istikbâl idüp kal'ayı teslim

1 ara Vi : ara yer İ

2 mollâ Vi : mevlânâ İ

3 hân İ : - Vi

4 mülûk-ı zaleme Vi : mülûk zulm kasdına İ

5 ki Vi : - İ

itdiler. Sultân Murâd dahi gelüp şehre giricek üzerine akçalar nisâr itdiler. Kullar ol akçaları yağmalamağa başlayıcak Sultân Murâd eline bir çomak alup ol halkı kovdı ki “Hiç akça görmedünüz mi ki böyle kırılışursız?” didi. Andan ol diyârun işin tamâm eyleyüp Sultânöyüğü’ne gelüp anda olan müfsidler dahi itâ’at [54a] itdürüp Burusa’ya geldi ve hicretün yedi yüz altmış ikisinde lalası Şâhin’i bile alup Rûmilî’ne geçüp Gelibolı’yı feth eyledi. Ammâ yukarıda Süleymân Paşa feth itdi didük. Esahh budur ki Murâd Hân feth idüp andan Bentuz Hisârı’na gelüp kâfirleri cenk itmeyüp teslim itdiler. Murâd Hân dahi kâfirin yine mukarrer eyleyüp ve andan Cederlü Hisârı’na vardılar. Onun kâfirleri muhkem cenk idüp âhir tekvurunun gözine ok tokınmağa zebûn oldılar. Gâziler dahi hisâra koyulup mübâlağa doyumluklar idüp hisârı yıkdılar. Andan Hüseyinî Hisârı’na vardılar. Anun tekvuru Sultân Murâd’a karşı gelüp pîşkeşler çekdi ve Murâd Hân Gâzî, kısmet-i guzât idüp oradan¹ göçüp Burgoz’a vardılar. Gördiler ki halk hisârı koyup gitmişler, gâziler od urup yere berâber eylediler. Rivâyet olunur ki Hâcî İlbeği ki Merîc kenârında bir kicirek bergozcuk alup² gündüz olıcak hisârda yatup ve gice ile ol etrâfun kâfirini râhat komazdı. Meğer bir gice Dimetoka tekvuru hisârından çıkmış ki gâfilken Hâcî İlbeği’ni karvaya³. Hâcî İlbeği hod haberin alup tekvir dahi gelmedin bu tekvir basup ve tutup hisâra yürüdi. Hisâr halkı tekvirin tutulduğun göricek ahd ü emân dileyüp tekvir dahi⁴ koyuvirüp, halk dahi oğlını ve kızını [İ 47a] ve cemî’-i esbâbını alup gittiler. Bunu dahi bu tarikle feth eylediler. Bu tarafda Gâzî Evrenos dahi Keşân Hisârı’nı alup İpsala’yı döğüp Keşân’a yürürdi.

Feth-i Edrine: Çünkü Sultân Murâd Hân Gâzî Burgoz’dan Eski’ye varup anun içini dahi boş buldılar, zîrâ bunların halkı cümle Edrine’ye gitmişlerdi. Murâd Hân dahi Şâhin Lala’ya leşker koşup Edrine’ye göndericek bî-nihâyet kâfir gelüp Şâhin Lala’yı karşılayup cenk-i azîm olup Hakk tebâreke ve te’âlâ asker-i⁵ İslâm’a fırsat virüp leşker-i küffâr münhezim olup kaçup Edrine’ye girdiler. Şâhin Lala [54b] Murâd Hân’a bir niçe baş gönderüp Hâcî İlbeği ve Evrenos⁶, Murâd Hân’la Edrine’ye geldiler. Ve Edrine tekvuru dahi gördi ki hâl böyledür, kaçup Enez’e gitti. Edrine’de olan küffâr nâ-çar Edrine’yi Murâd Hân’a teslim itdiler, hicretün yedi yüz altmış ikisinde vâkı’ oldu. Çünkü Murâd Hân Edrine’ye girüp oturdu, lalası Şâhin’e Zagra’yı ve Filibe’yi ve ol tarafları akın virdi. Ve Evrenos Gâzî dahi

1 oradan İ : - Vi

2 alup Vi : olup İ

3 Hâcî İlbeği’ni karvaya İ : - Vi

4 dahi Vi : - İ

5 asker İ : - Vi

6 Hâcî İlbeği ve Evrenos Vi : Hâcî İlbeği Evrenos Beğ

İpsala'yı feth idüp bunlar yerlü yerinde uç beğleri oldılar. Kara Rüstem dirlerdi, Karaman vilâyetinden bir dânişmend gelmişdi ki şimdi Burusa'da türbesi vardır, Mevlânâ Rüstem Türbesi dirler ve Hayreddîn Paşa ki ol zamânun kâdı-askeriydi, bir gün Kara Rüstem kâdı-askere eyitdi: "Efendi, niçün pâdişâhlık bunca mâli zâyî idersin?" Kâdı-asker eyitdi¹ "Niçe zâyî iderüm?" didi. Kara Rüstem eyitdi "İşbu gâziler ki gazâdan esîr çıkarurlar Tanrı buyruğıyla, humusu hod pâdişâhundur" didi. Öyle olıcak kâdı-asker bunu Murâd Hân'a bildiricek Murâd Hân eyitdi "Allâh buyruğı ise alun" didi. Kâdı-asker dahi Kara Rüstem'i koyup geçidden geçen esîrden yigirmi beş akça aldurdu. Bu ihdâsı ol Karamanlu Kara Rüstem itdi. Böyle olıcak bunu gâziler işidüp iskeleye esîr getürmeyüp gizler oldılar. Sonra Lala Şâhin'e ve Gâzî Evrenos'a ısmarladılar ki hemân akından çıkan esîrlerün [İ 47b] beşde birin pâdişâh içün alalar. Anlar dahi bu tertîb üzerine birer kâdı ta'yin idüp "akıncı kâdıları" diyü ad virdiler. Bu tarikle hayli oğlanlar cem' idüp Murâd Hân'a getürdiler. Hayreddîn Paşa eyitdi "Bunları Türk'e virelüm, hem müslimân olup Türkçe öğrensünler, sonra alup yeniçeri idelüm" didi. Hem öyle eyleyüp yevmen-fe-yevmen yeniçeri ziyâde olurdu. Getürüp ak börk giydürüp adını yeniçeri korlardı². Pes yeniçeri Sultân Murâd Hân zamanında oldu³. Andan Murâd Hân [55a] bir zamân Edrine'de karâr idüp yine Burusa'ya geldi ki evvel Lala Şâhin'e Rûmili beğlerbeğliğini virdi ve Evrenos'a⁴ uçların beğlerbeğliğini virdi. İlbeği ol vakt Allâh emrine vardı ve Murâd Hân Gelibolı'ya geldükde Hayreddîn Paşa'yı kâdı-leşkerlikden⁵ vezîr idindi ve gelüp Burusa'da oturdu. Lala Şâhin ol kış Zagra ilini ve Eski'yi feth eyledi. Ve bu tarafda Evrenos dahi Gümölcine'yi feth itdi⁶. Ve andan sonra bir gün Murâd Hân Gâzî'ye haber geldi kim Sırf kâfiri cem' olup Edrine'ye yürümek isterler. Murâd Hân⁷ fi'l-hâl leşker cem' idüp Biga tarafına yürüdü. Biga'ya yakın gelicek Murâd Hân eyitdi "Hey gâziler! Himmet idün ki işbu gelen kâfiri Allâh virürse çâk bu aradan feth idelüm" didi. Andan buyurdu ki: "Gelibolı'da ve Aydıncık'da ne kadar gemi varsa donadup Biga'ya yürüyeler. Ve Murâd Hân kurudan yürüyüp varup hemân "Yağma!" diyicek tarfetü'l-ayn içinde hisâr feth olunup hoyradın kırıp avretin ve oğlanın esîr itdiler. Ve hisârün cemî'-i mesâlihini görüp kilisalarını mesâcid idüp ve hâlî kalan evlerin müslimânlar mes-

1 eyitdi İ : - Vi

2 adını yeniçeri korlardı Vi : anı yeniçeri odalarına korlardı İ

3 [Der-kenâr]: Bu târihde el-Mütevekkil Alallâh Muhammed bini'l-Mu'tezid yigirmi iki yıl hilâfet idüp hal' olundu. Fi sene 785

4 Evrenos'a Vi : Gâzî Evrenos Beğ'e İ

5 kâdı-leşkerlikden Vi : kâdı-askerlikden İ

6 itdi Vi : idüp İ

7 Murâd Hân Vi : Murâd Hân Gâzî dahi İ

ken idindiler. Bu feth hicretün yedi yüz altmış altısında vâkı‘ oldu. Ve bu hisârda müslimânlar niçe zamân oldukdan sonra bir gice kâfir gelüp Biga’da hayli [İ 48a] hâdiseler idicek Biga harâb olup şimdiki Biga’yı anun yerine ta‘mîr eylediler. Ve ol cānibdeki Sırf kâfirleri cem‘ olup sürüp Edrine’ye yakın gelicek Lala Şâhin hâzır olan gâzilerle¹ küffârı karşılayup ahşam karanusunda davlunbâz² kakup Allâhu Te‘âlâ’ya sığınup tekbîr getirüp kâfirlerle hücum idicek davlunbâz³ âvâzın kâfirler işitdükde bârgîrleri⁴ ürküp gice karanusunda birbirine girüp birbirin kırmağa başlayacak ve gâziler kılıç koydukda⁵ kâfirlerin ekseri Merîc suyına düşüp ve birbirin kırduğından gayri kaçan kâfirün dahi ardlarına düşüp ve yetişüp⁶ kırdılar. [55b] Çünkü Allâh’un avniyle küffâr helâk⁷ olup gitdi, bu tarafda Murâd Hân işitdi kim küffâr münhezim olmuş, dönüp yine Burusa’ya gelüp oğulların sünnet itmeğe mukayyed oldu. Ve andan Yenişehir’de bir imâret yapup ve Postûnpüş nâm dervîşe bir zâviye yaptı. Ve Bilecik’de dahi bir cum‘a [mescidi] yaptı ve kendüye Burusa hisârında sarây kapusunda bir câmi‘ yaptı. Ve Kapluca’da dahi bir câmi‘ yapup ve bir medrese eyledi. Ve andan sonra Germiyan-oglı ki gâyetde pîr olmuşdı, oğlu Ya’kûb Beğ’i yanına getirüp eyitdi “Oğul, dilersen ki bu vilâyet senün elünde kala, Osmân-oglı’yla birlik ol. Kızumun birini anun oğlu Yıldırım Bâyezîd’e vir” diyüp vasiyyet eyledi⁸. Hemân İshâk Fakîh’i Sultân Murâd’a elçilige gönderüp a‘lâ atlar ve pîşkeşlerle saldı. Ol zamânda Anadolu’da altun ve gümüş az olurdu. Mu‘teber olan Donuzlu beziydi. Bir kimseye hil‘at geyürseler ol bezden niçe pâre hil‘atler dikedürüp hâzır dururdu, mahall vâkı‘ oldukda geydürürlerdi. Bu İshâk Fakîh ol bezlerden mübâlağa getirmişdi. Murâd Hân’a eyitdi “Sultânım, eger revâ görürsen kızumuzu oğlun Sultân Bâyezîd’e karavaşlığa virürüz ve birkaç hisârı cihâzına tutavirelüm ki Kütâhiyye ve Simâv’ı ve Eğrigöz’i ve Tavşanlı’yı” diyicek Murâd Hân dahi “Hoş ola!” diyü kabûl idüp [İ 48b] kavl u kararı muhkem idüp⁹ Germiyan-oglı’nun kızı Sultân Hâtun’ı Yıldırım Bâyezîd’e yavuk itdiler. Andan sonra hemân Sultân Murâd Hân düğün esbâbın müheyyâ idüp etrâfun beğlerine okıyıcılar gönderüp Karaman-oglı’nı ve Hamîd-oglı’nı ve Menteşe-oglı’nı ve Sarühân-oglı’nı ve Kastamonıyye’de İsfendiyâr’ı ve Mısır sultânını düğüne okudı-

1 gâzilerle Vi : gâziler ki İ

2 davlunbâz Vi : tabılbaz İ

3 davlunbâz Vi : tabılbaz İ

4 bârgîrleri Vi : atları İ

5 koydukda Vi : koyup İ

6 ve yetişüp İ : - Vi

7 helâk Vi : hâksâr helâk İ

8 vasiyyet eyledi İ : - Vi

9 muhkem idüp Vi : berkitdiler İ

lar ve kendü vilâyetinde olan beğleri dahi okuyup ve Evrenos Gâzî'ye dahi "Gel!" didiler. Ve andan düğüne ibtidâ olunup etrâfun beğlerinden saçular [56a] ve tuhfeler gelmeğe başlayup eyü atlar ve kıtârla develer ve dürlü dürlü acâyib tuhfeler gelüp ve Evrenos Gâzî'nün pîşkeşi dahi kendüsiyle¹ gelüp ki esbâbdan gayrı yüz mahbûb oğlan ve yüz mahbûb câriye ki cümlesi murassa'larla ârâste, her birinün elinde altundan ve gümüşden tepsi ve tepsi² içinde üsküre³ dolu altun ve tepsi içinde kızıl filori⁴ ve bi'l-cümle bir vechle saçü getürdi ki cemî' beğler mütehayyir oldılar. Andan Murâd Hân bunların her birini mertebesince oturdup Mısır sultânının elçisini cümlesinün üzerine tasaddur idüp her birini envâ' dürlü ri'âyet it-dükden sonra Evrenos'un getürdüğini dahi bunlara üleşdürdiler ve sair beğlerden⁵ Evrenos'a dahi bir tavile at virüp ve'l-hâsıl ulemâya ve fukarâya şol kadar nesneler virdiler ki anda olan dervişler ganî olup gitdiler. Ve andan sonra gelin almağa Burusa kâdısı Karaca Efendi ve kapu-kullarından emîr-i alem Aksungur Ağa ki evlâdından şimdi dahi vardır ve çavuş-başısını ve oğlu Timur Hân'ı ve kapu halkından bin yarar sipâhî gönderdiler. Ve hâtunlardan dahi Karaca Efendi hâtunı ve Bâyezîd Hân'un dadısı⁶ Dâd Hâton ve Aksungur hâtonı ve bunların emsâli bir niçe yüz hâtonı⁷ dahi bile gönderdiler. El-hâsıl üç bin mikdârı âdem varup Germiyân-oğlu dahi bunlara istikbâl idüp getürüp kondurup ziyâfetler idüp her birine mikdârınca atâlar idüp kızını Aksungur Ağa'nun [İ 49a] hâtonıyla Bâyezîd Hân'un dadısına teslim idüp ve kendünün çâşnigîr-başı⁸ Paşaçuk Ağa'yı gelinün atını yetmeğe bile koşup⁹ ve hâtonı yenge idüp gönderdi. Ve ol va'de olunan hisârların içine kendüler âdemin koyup dahi gelini Burusa'ya getürdiler. Sonra Paşaçuk Ağa'yı Bâyezîd Hân kayın-atasından dilek [56b] idüp koyuvirmedi. Çâşnigîr-başı idinüp sonra oğlu Elvân Beğ dahi çâşnigîr-başı olup Osmân kapusunda mukarrer oldılar. Ve bu cümle hâdisât hicretün yedi yüz seksen üçünde vâkı' oldu. Rivâyet olunur ki bu düğün cem'iyetine ki Hamîd-oğlu'nun elçisi gelmişdi, anunla va'de olunmuşdi ki Hamîd-oğlu Hüseyin Beğ, vilâyetini Murâd Hân Gâzî'ye sata. Murâd Hân hemân ol ahd üzere olup yürüyüp Kütâhiyye'ye vardı. Hamîd-oğlu işidüp bildi kim kendüye gelür, âdem gönderüp eyitdi "Ben ol ahd üzereyim. Akşehr'i ve Beğşehr'i ve

1 dahi kendüsiyle Vi : kendüsiyle bile Şİ

2 ve tepsi İ : - Vi

3 üsküre Vi : - İ

4 ve tepsi içinde kızıl filori Vi : - İ

5 beğlerden Vi : beğlerden gelenlerden İ

6 dadısı Vi : dadısı olan İ

7 hâtonı Vi : hâtonları İ

8 başı Vi : başısı İ

9 koşup Vi : - İ

Seydişehir’ni ve Yalvac’ı ve Karaağacı ve Isparta’yı bu altı pâre şehri hüccet-i şer’iyye ile satu bâzâr itdiler. Murâd Hân ol şehirlere kendü âdemlerin koyup zabt eyledi, hicretün yedi yüz seksan üçüyle dördü arasında vâkı’ oldu. Ve andan sonra Sultân Murâd Hân¹ Gâzî leşker cem’ idüp Bâyezîd Çelebi’yi Kara Timurtaş’la Anadolu’da koyup kendüsi def’a-i sâniyede² Geliboli’dan geçüp Malgara’ya varup Gâzî Evrenos ve Şâhin Lala dahi Rûmili’nün cemî’-i leşkerin cem’ idüp gelüp buluşdılar. Andan Evrenos Gâzî’yi Lala Şâhin’e koşup Ferecik üzerine gönderdiler, varduklarında feth itdiler. Bu tarafda Murâd Hân dahi Sırf iline vardı. Umardı ki Lazar gelüp uğraşa, zîrâ cem’iyyetleri vardı. On dört gün oturdılar, hiç adûdan nesne zâhir olmadı. Murâd Hân vüzerâsıyla tanışık itdi, eyitdiler³ “Bu vilâyetün kilidi Kal’a-i Niş’dür. Anun üzerine düşmek gerekdür” didiklerinde Murâd Hân dahi anı savâb görüp Niş’ün üzerine düşüp muhâsara [İ 49b] itdiler. Murâd Hân, Kara Timurtaş oğlu Yahşi Beğ’e eyitdi “Bu hisârün alınmasına bir tedârük gör!” diyicek Yahşi Beğ kal’anun etrâfını göricek eyitdi “Sultânüm, devletinde ok irer yerleri vardır, tîr-bârân kılmağa emr olunsun⁴, ümîzdür ki feth olunur” didi. Pes pâdişâh dahi emr idüp⁵ gâzîler [57a] ok yağdurup yürüyüş itdiler. Hemân ol hinde feth itdiler. Lazar işidüp eyitdi “Andan muhkem hisârüm yoğdı. Ol böyle olıcak kalânına ne i’tibâr!” diyü havf idüp “Türk ile barışmak gerek” diyü elçi gönderdi. Yılda bin cebelü ve elli bin vakıyye gümüş virecek olup Hudâvendgâr’a tazarru’ idicek Hudâvendgâr dahi andan kalkup Çatalca üzerine vardı. Elçi gelicek Sultân Murâd Hân dahi bu sulha kâ’il oldu. Andan sonra Murâd Hân Şâhin Lala ile dolanup gelüp İncügez üzerinde Poline dirlerdi bir hisâr vardı, şimdi ana Tanrı-yıkduğı dirler, Murâd Hân anun üzerine varup ol vilâyetün halkı kaçup⁶ ana girmişlerdi, bir niçe gün üzerinde cenk olındı, âhir alınmayup üzerinden göçüp eyitdi: “Bu hisârı meğer Tanrı yıka!” didi. Andan yürüyüp Devletlü Kabağaç didikleri yere gelüp kondılar. Murâd Hân ol kaba ağaca arkasın virüp oturıcak bir lahzadan sonra âdem geldi ki “Hakk Te’âlâ kudretiyle ol hisâr yıkıldı” didi⁷. Murâd Hân dahi Şâhin Lala’yı gönderdi, varup mübâlağa mâl getürdi. Ve sipâhîler ol kal’ada altun taslar bulup başlarına giydiler. Ol vaktten berü üsküf hâdis oldu. Andan halkına istimâlet idüp emân virdi. Dahi Murâd Hân eyitdi “Bu ağac devletlü kaba

1 hân İ : - Vi

2 sâniyede Vi : sâniye İ

3 itdi eyitdiler Vi : itdiler İ

4 emr olunsun İ : - Vi

5 pes pâdişâh dahi emr idüp İ : pes Vi

6 kaçup İ : - Vi

7 [Der-kenâr]: Bu târîhde el-Mu’tasım Amr bini’l-Vâsık İbrâhîm bini’l-Müstetmsik Muhammed üç yıl hilâfet idüp vefât eyledi. Sene 788.

ağacıdır ki bunda bunun gibi hayr haber geldi” didi. Ol ağaca Sultân Murâd’un sözi vech-i tesmiye oldu. Ol ağaç şimdiki hinde dahi vardır ammâ kütük olmuştur. Dibinde bir kapısı vardır, Murâd Hân ol aradan gelüp Edrine’ye girdi. Hayreddîn Paşa’ya [İ 50a] emr itdi ki varup Evrenos’la ol vilâyetleri feth ide. Evrenos dahi ol hinde Gümülcine’yi uç idüp oturup Borı’yı ve İskete’yi ve Marelye’yi feth itmişdi. Ve haracını dâym [57b] Murâd Hân’a gönderürdi. Ve gayrı yirlere dahi seçirdim iderdi. Ve Delü Balaban’ı Siroz’un üzerinde komışdı. Hayreddîn Paşa varup Kavala’yı ve Zihne’yi ve Drama’yı ve Siroz’ı ale’l-infirâd ahdle alup kânûn-ı pâ-dişâhî neyse yerine getürdi. Ve andan Karaferye’ye varup cemî’-i tevâbî’iyle feth idüp tîmâr erlerine üleşdirüp kâfirlerine harâc ta’yîn idüp Murâd Hân Gâzî Siroz’ı Evrenos’a uc virdiler. Bu fütühât hicretün yedi yüz seksen yedisinde vâkı’ oldu. Çünkü Murâd Hân bu fethleri idüp Edrine’ye gelicek haber geldi ki “Karaman-oğlı Alâeddîn Beğ bin İbrâhîm bin Mahmûd bin Muhammed bin Karaman bâğî olup gelüp memleketi urdı” didiler. Murâd Hân işidüp gamgîn olup a’yân-ı devleti cem’ idüp eyitdi “Görün şol zâlimün işlerin. Ben Hakk yolında dîn gayretine çalışup memleketi koyup bir aylık yol kâfir içine girüp ömrümi gazâyâ sarf idüp belâ ve zahmeti ihtiyâr idüp çalışurum, ol gelüp mazlûm müslimânları incidür. Şimdi beni gazâdan men’ idüp müslimân üzere kılıç çekmeği lâzım getürdi” diyüp nâ-çar Hayreddîn Paşa’yı Rûmili’nde koyup guzâta re’is kılup Rûmili’ni ana ısmarladı¹. Ve Hayreddîn Paşa’nun oğlu Ali Paşa ol vakt henüz cevândı, anı vezîr idinüp kalkup Anatoli’ya geçüp Burusa’ya gelicek ittifâk Mısır sultânından bir ağır elçi geldi. Murâd Hân Gâzî dahi gayetle i’tibâr idüp elçiye² azîm ziyâfetler itdi³. Ve elçi dahi sultândan bu haberi getürdi kim “Sultânü’l-guzât ve’l-mücâhidîn hudâvendgâr hazretlerinün du’âcısıyım. Beni oğullığa kabûl ide, oğlu Bâyezîd’den hiç vechle beni fark itmeye. Egerçi sûretâ anlardan ırağum ammâ kurb-ı ma’nevî vardır. Anlara mahabbetüm ve iştiyâkum [İ 50b] hadden ziyâdedür. Elümden gelse varup gazâyı anlarla bile eylesem” diyüp bu asıl envâ’-i tevâzu’ ve hulklar arz idüp [58a] ve esnâf-ı tezellülât göstericek Murâd Hân Gâzî dahi dürlü dürlü telattufât⁴

1 [Der-kenâr]: Merhûm Hayreddîn Paşa oğlu Ali Paşa vezîr olduğunda Yıldırım Bâyezîd Hân’a varup Süleymân’a vezîr-i a’zam olup Timur geldükde asker ile zindegâne kaldurdılar. Lâkin ser-askerlikde mâhir olmayup ekser-i evkât sâde-rûlar maslahatuna mâ’îl ve ehl-i ilm olup câhiller ile muhâsebet eyleyen hilâf-ı şer’ niçe nâ-ma’kul ve gayr-i makbûl kânûn ihtirâ’ eyleyüp nihâyet devrâna dilbend la’nete müstehak olmuştur. Mahallinde tafsil olunur. Âkiller; uğurluya yoldaş ol yavuz seni görmeye ve esrârını hıfz eyle, devletüne noksân irmeye demişlerdür. Ol mezkûr akrânı beyninde senâverlikle ma’rûf u meşhûr olup pâdişâha hizmet itmişdür. Üç dahi düşmen elinde fevt olmuştur.

2 elçiye Vi : - İ

3 itdi Vi : eyledi İ

4 telattufât Vi : telattuf İ

ve tenezzülât gösterüp iştîyâk-nâmeler yazup elçiye bî-hadd ihsânlar idüp gönderdi. Ve ol kış Murâd Hân Burusâ'da kışlayup bahâr olıcak hicretün yedi yüz seksen sekizinde leşker-i azîm ile Karaman'a kasd eyledi. Karaman-oğlu dahi işidüp Tatar'ı ve Türkman'ı ve Varsak'ı ve Turgud'ı ve Bayburd'dan leşker-i bî-kıyâs cem' eyledi. Ve ulusun Tatar beği Teberrük ve Samagar-oğlu Hızır Beğ ve Barambay ve Cagazen ve Saf ve Tesiga, bu cümle Tatar beğleri Karaman-oğlu Alâeddîn Beğ yanına cem' oldılar. Dahi Karaman-oğlu, Sultân Murâd Hân Gâzî'ye elçi gönderüp eyitdi "Leşkerüm leşkerünce vardur. Eğer barışursan barışurum ve eger uğraşursan uğraşurum. Derdüne derd ve mergüne merg virürüm" diyicek Sultân Murâd Hân Gâzî dahi cevâb virüp eyitdi ki "Bre hey müfsid ve zâlim! Benüm işüm gice ve gündüz gazâya dürişmekdür. Ben gazâda iken müslimânları incidürsin, beni gazâdan men' idersin. Ahd ü emân bilür âdem değülsin. Seni kam' itmeyince ben huzûrla gazâ idemezüm. Niçe barışmak ki mâni'-i gazâya gazâ itmek gazâ-yı ekberdür" diyüp "Hâzır ol vaktüne uşda vardum" didi. Andan Karaman-oğlu bu haberi işidüp baş baş beğleri okıyup istimâletler virdi. Beğler dahi Karaman-oğlu katında yer öpüp her biri yüz döndürmemeye ahd idüp andlar içdiler. Bu cânibde Murâd Hân, Hayreddîn Paşa'yı¹ ki Rûmilî'nde koyup gitmişdi, ittifâk Hayreddîn Paşa eğlenmeyüp vefât idicek oğlu Ali Paşa ki vezîrdür, Murâd Hân anı göndermişdi ki varup babasının ahvâlin görivirüp henüz dahi gelmemişdi. Murâd Hân Gâzî "Tizcek gelüp yetişesün" diyü âdem gönderüp [İ 51a] ol dahi eğlenmeyüp vusûl bulıcak Murâd Hân, Ali Paşa'yı hüsn-i re'y [58b] tedbiri olduğundan gâyet severdi. Hemân kalkup ol aradan Kütâhiyye'ye çıkdılar. Karaman-oğlu işidicek gerü elçi gönderüp hayli tenezzül idüp barışmak taleb eyledi. Sultân Murâd Hân eyitdi "Bir ay evvelden olsa vechi vardı. Ammâ çünki askerümle bu araya geldüm, iş bir yana olmayınca olmaz. Zîrâ Karaman-oğlu niçe kez benümle ahd u emân eyleyüp yine sınışıdur. Ben anun gibi varup ilden at ve eşek ve deve ve katır sürmezem. Gelsün uğraşalum. Hiç arada fukarâya ziyân gelmesün" diyü cevâb viricek girü elçi eyitdi "Ma'lûm olsun ki Karaman-oğlu'nun yanında bir vechle asker vardur ki sultân leşkerinden kalmaz. Barışalum didüğümüzden garaz, aralıkda at ve âdem hasâret olmasun dimekdür. Çünki barışmazsınız, dürüşmeğe ve uğraşmağa biz dahi durmışuz" diyicek Hudâvendgâr hazretleri elçinün cevâblarına incinüp "Bre hey çil köftehor herze vü hezeyân söyleme! Var ol hâyin Karaman-oğlu'na di, kuvvetin bâzûsına getirüp ne hüneri varsa göstereşün, işi bir yana idelüm. Bu yıl çünki gazâdan kalduk, inşâallâh müslimânlardan anun şerrini def' ideyim" diyüp elçiyi

1 paşayı İ : paşa Vi

kovdı ve irtesi göçüp azm idüp Karahisâr'a geldiler. Karaman-oğlu elçisi dahi gelüp Karaman-oğlu'na kovulduğun ve Hudâvendgâr'un kendüye gazab itdüğün diyicek Karaman-oğlu dahi kakıyup yanında olan Turgud'a ve Tatar'a ve Türkman'a ve Varsak'a eyitdi "Beğler! Anun kasdı bizüm Lârende'müzedür. Biz cehd idelüm ki anun Burusa'sına mâlik olavuz" diyü şânına lâıyk mühmelât söyleyüp lâf u güzâf kıldı. Ve andan elçiye eyitdi "Ne mikdâr asker var ola?" diyicek elçi eyitdi "Kendü ağzından işitdüm ki yetmiş bin erdür" didi. "Ammâ cümlesi pür-hüner ve dilâverlerdür" diyicek Karaman-oğlu [59a] şâd olup¹ eyitdi "Benüm leşkerüm [İ 51b] andan ziyâdedür². Osmân-oğlu gelüp benümle uğraşmağa tâkati yokdur. Eger gelürse dahi yeğ" diyüp bıyığın burup germ oldu. Ve bu cânibde Murâd Hân Gâzi leşkerine istimâletler virüp her birine va'de-i haseneler idüp gâziler dahi Hudâvendgâr'a ikdâm-ı belîğ gösterdiler. Dahi hemân sâ'at³ göçüp Karaman'un yazusına irüp konular. Karaman-oğlu dahi bir göç beri göçüp aralarında bir konak mikdârı yer kalup ol gice iki çeriden karavul çıkup sabâha değin beklediler. Çünkü sabâh oldu, Hudâvendgâr buyurdi ki gâziler at arkasına gelüp sâflar düzilüp bâr u bengâh berkinüp meymene vü meysere ârâste⁴ olup kalb ve cenâh peyveste ola ve kendüsi havâssıyla kalbde durup yayayı önine ve atlıyı ardına koyup hâzır durdı. Ve büyük oğlu Bâyezîd Çelebi'yi sol kola koyup Fîrûz Beğ'le Hâce Beğ'i Kastamonı çerisiyle sola⁵ cenâh idüp ve Laz'dan gelmiş kâfir leşkerin meysere ucında kodı ve sağ kola kiçi oğlu Ya'küb Çelebi'yi koyup Karesi Beğ'i İnebeğ Subaşı'yı ve Eğirdir Subaşı'yı sağa cenâh idüp Sarâc ile Köstendil'i meymene ucında kodı. Leşker-keş olan Kara Timurtaş'ı Germiyân çerisiyle göğüse koyup⁶ Ahmed Çavuş'la Sivrihisâr subaşısını Timurtaş çerisinün ardına koyup yaya başları Saruca ve İnçecik ve Balaban ve Toyça ve İlyâs ve Müstecâb subaşıları cümle sağa ve sola kodı. Ve bi'l-cümle çeriye müretteb tertib virüp ve esbâb u âlât müheyyâ olup yürüdi. Ve bu cânibde Karaman leşkeri dahi Tatar ve Türk ve Varsak ve Turgud ve Bayburd koşun olup at arkasına süvâr olup gelüp⁷ Karaman-oğlu Alâeddîn Beğ kalbde durup Samagar ve Cagazan ve Barambay sağ kola ve sol kola durup Türk meysereye cenâh oldu. Dahi Teberrük'le Savacı Ağa sağa [İ 52a] durup [59b] Varsak meymeneye cenâh oldu. Muhassal Karaman-oğlu dahi saflarını bezeyüp meymene vü meysereyi

1 şâd olup Vi : tevakkuf idüp ba'dehü İ

2 ziyâdedür Vi : ziyâde İ

3 sâ'at Vi : sa'âdetle İ

4 ârâste Vi : ârâste vü pîrâste İ

5 sola Vi : sol İ

6 koyup Vi : - İ

7 süvâr olup gelüp İ : gelüp Vi

berkidüp koşun olup yürüdi¹. İki taraftan sancaklar çözülüp kûs-i harbîler döğölüp nefir ve nakkâreler cenk gününde olan ecel ünün ırlayup yürüyüş olup birbirine mukâbil oldılar. Allâhu ekber kebîrâ! Tarafeynden at kişnemesinden ve âdem gulgulesinden ve kûs ve nefir güürldüsinden niçeler evvel emirden cân virüp halâs oldılar. Hemân Karaman-oğlı tarafından Samagar depinüp Timurtaş ana mukâbele olup Teberrük dahi sağ koldan hareket idüp Tatar ve Varsak ok yağdurmağa başlayıcak Bâyezîd Çelebi bunu göricek atdan² inüp Hudâvendgâr öninde yer öpüp eyitdi “Sultânüm bana destûr vir ki sabrum kalmadı ki Allâh buyurursa Karamanîlerin kanın yere dökem” diyicek Hudâvendgâr dahi destûr virdükde Sultân Bâyezîd hemân arslan-vâr inrayup ejderhâ gibi gıgırup yıldırım gibi yetişüp sanki Karaman askeri bir mişe idi, âteş düşdi ve yanmağa başlayıcak anı görüp Fîrûz Beğ ve Hâce Beğ ve Kanluca Beğ ve İnebeğ³ Subaşı hemân sağ koldan hücum itdiler. Sadrdan Timurtaş dahi hamle idüp ve Saruca Paşa ve İlyâs Beğ ve Müstecâb bu zıkr olunan⁴ beğler bir uğurdan at depüp⁵ iki çeri birbirine karışup sanasın iki deryâ birbirine koyulup telâtum-ı emvâcun temevvücâtıyla Bahr-i Ahzer hûn ile Kulzüm-i Ahmer oldu. Niçe başlar ol günde kan denizine galtân u perrân olup güyiyâ⁶ hût ve hayye ve mâr-ı mâhî Bahr-i Ahmer’de kemâhî idi ve bi’l-cümle Karamanîlere bir mertebede kılıç urdılar ki hizbi döndürdiler, yüzlerin ters itdiler⁷. Samagar ve Kula ve Barımbay ve Cagazan ve Suga ve Teberrük ve Kazan ve Tosbaga bu cümlesi yüz döndürüp “Bun deminde kaçmak dahi erlikdendür” diyüp kaçmağa yüz dutıcak Karaman-oğlı bi-çâre yalnız kalıcak Timurtaş Paşa ki anun mukâbilinde idi, [60a] üzerine [İ 52b] hücum idicek Karaman-oğlı dahi hiç vecihle sabra mecâli olmayup hemân üzdi. Kösteği öyle olıcak Hudâvendgâr çerisi Karaman-oğlı’nun ordusunu yağmaya urup⁸ ve’l-hâsıl Karaman-oğlı bir vechle sındı ki dille beyân ve kalemle ayân olmaz⁹ ve bi’l-cümle Karaman-oğlı kaçup cemî-i esbâbın Murâd Hân Gâzî’ye getürdiler. Ve Sultân Bâyezîd ve Ya’küb Çelebi ve Timurtaş Paşa cemî-i dilâverler¹⁰ gelüp Hudâvendgâr’un elin öpdiler. Ve Hudâvendgâr hazretleri Hakk Te’âlâ’ya şükürler idüp ve beğlere ve gâzilere ve sayır

1 yürüdi Vi : yürüdiler İ

2 atdan İ : - Vi

3 beğ İ : - Vi

4 olunan İ : olan Vi

5 at depüp Vi : Karaman askerine at salup İ

6 güyiyâ Vi : güyâ İ

7 yüzlerin ters itdiler İ : - Vi

8 yağmaya urup Vi : yağma idüp İ

9 dille beyân ve kalemle ayân olmaz Vi : beyâna mümkün değil İ

10 dilâverler Vi : dilâverlerle İ

leşkere in'âmlar idüp Karaman-oğlu'nun esbâb ve âlâtın bi'l-küllîye Timurtaş Paşa'ya bağışladı. Ve bu cānibde¹ Karaman-oğlu sinup kaçarak gelüp Konya'ya girdi. Sultān² Murād Hān Gāzī dahi buyurdı ki Konya'yı muhāsara itdiler. Ammā yasak eyledi ki bir ehad kimsenün habbesine te'aruz itmeye. El-hāsıl on iki gün Konya'yı muhāsara idüp oturdılar. İçerüden Karaman-oğlu tenezzülât idüp girü elçi gönderrüp tazarru' ve niyāz eyledi ve çok ağlayup özrlr diledi³. Kabül olunmayup elçisini kovdılar. Ve Sultān Murād Hān'un⁴ hod kızı Karaman-oğlu Alāeddīn Beğ'ün hātunıydı, Alāeddīn Beğ gördi ki Sultān Murād Hān'un gazabı var, hātunı⁵ Sultān Hātun'a haber gönderüp eyitdi ki "Eğer beni babandan dilek itmezsen Konya'yı alup beni helāk eyler. İmdi bana yârlık demidür. Lutf idüp⁶ varup babanun elin öp ve beni dilek eyle, tã ki günāhumı afv itsün⁷" diyicek Sultān Hātun dahi varup babasınun ayağına ve eteğine⁸ düşüp tazarru' idicek Sultān Murād Hān Gāzī dahi Karaman-oğlu'nun günāhın afv idüp eyitdi⁹ "Gelüp elüm öpüp tenezzül eylesün, iklimini yine kendüye vireyim" diyicek Sultān Hātun¹⁰ dahi Alāeddīn Beğ'e [İ 53a] haber gönderüp "Tiz gel,¹¹ Hudāvendgār'un mübârek elin öp!" diyicek Karaman-oğlu işitdükde sevinüp ale's-sabāh Konya'dan çıkup gelüp Hudāvendgār'un elin¹² öpüp [60b] ayağında baş koyup bin dürlü özrlr eyledi. Sultān Murād Hān Gāzī dahi bunun itdüğüne kalmayup iklimini yine virüp¹³ Karaman-oğlu'na bu asıl kerem ve lutf idüp ve andan göçüp Beğşehir üzerine varup anı dahi feth eyledi. Ve andan eyitdiler "Tekvur yağıdır." Sultān Murād eyitdi "Anun ne kudreti var ki bana yağı ola? Şimdi biz ana varmak ârdur. Şāhine sivri sinek konmak gibidür" diyüp hemān Burusa'ya azm eyledi. Kütāhiyye'ye gelicek çeriye¹⁴ destūr virüp devletle kendüsi Burusa'ya geldi ve etrāfda yağı¹⁵ kalmayup muti' oldılar. Ve tekvur dahi Hudāvendgār'a hisārların virüp yalvarup barışdı. Ve andan sonra işitdük

1 cānibde Vi : cānibden İ

2 sultān İ : - Vi

3 tazarru' ve niyāz eyledi ve çok ağlayup özürler diledi İ : tazarru' eyledi Vi

4 Hān'un Vi : Hān Gāzī'nün İ

5 hātunı Vi : hātunı olan İ

6 lutf idüp Vi : lutf idüp kerem idüp İ

7 öp ve beni dilek eyle, tã ki günāhumı afv itsün Vi : öpüp beni dilek eyle ki günāhumı ve suçumı bağışlasun ve illā kendümü helāk iderüm İ

8 ayağına ve eteğine İ : ayağına Vi

9 eyitdi Vi : -İ

10 hātun Vi : hazretleri İ

11 tiz gel Vi : tizcek gelüp İ

12 elin Vi : mübârek elin İ

13 iklimini yine virüp Vi : memleketini yine virdi İ

14 çeriye Vi : askere İ

15 yağı Vi : düşmen İ

ki Karaman cenginde Murâd Hân ile Laz leşkeri vardı. Anda¹ kimse incitmeyeler diyü ki yasak olunmuşdı, ol Laz askerinden ba'zı kâfir, müslimânlara mute'arız olduğundan Hudâvendgâr anların birkaçına siyâset itmişdi. Çünkü çeriye destûr oldu, Laz'un voyvodası varup Laz'a eyitdi "Ne revâdur ki Türk'e Zaboga diyüp bizi Türk'e mu'avin gönderesin. Siyâseti bize idüp ve yağıda bizi öne tutup dürlü dürlü cefâyı bize kıla. Andan senün ne eksüğün var? Husûsan yağıda yüz ağırdan biz idük. Türk'ün nihâyet leşkeri elli bin var ola, yüz bin tut. Eğer sen leşker cem'idesin, Türk'ün leşkerince on olur. Husûsan dîn gayretine ve Mesîh izzetine etrâfun mülûki dahi sana mu'avenet iderler" diyüp Laz'ı başdan çıkarup âsî eyledi². Andan Bosna tekvurına âdem gönderüp hâli i'lâm idicek Bosna tekvurı eyitdi "Evvelden benüm sözümi tutsan iş böyle olmazdı" didi. [İ 53b] "Türk'e çeri ve harâc virüp adumuzu yere depdün. Eğer senün çerün Türk'e mukâbil olmazsa benüm olur"³ didi. "Şimden⁴ girü fâyide yok. Hemân uşda benüm sipâhum. Cümle müheyyâ, senünle bir olalum, Türk'e kılıç uralum" diyüp bu iki mel'un kavl u karâr eylediler. Bosna ucında İskenderiyye nâm bir kal'a vardı [61a] tekvurı Hudâvendgâr'a mutî⁵ olup harâc virürdi, ol tekvur bir gün Hudâvendgâr'a gelüp Bosna ahvâlin beyân eyleyüp eyitdi ki: "Hudâvendgâr eğer ben kulına bir bahâdur kulın koşa, varayın⁵ Bosna vilâyetini alvireyin ve müslimânları ganî kılayım" didi. Bu sözler Hudâvendgâr'a ma'kul gelüp ve tekvurı hil'atlayup ve Lala Şâhin'i ana bir niçe bin leşkerle koşup gönderdi. Ve Sultân Murâd kendüsi Yenişehir'e gelüp azîm düğün idüp İstanbul tekvurının kızın alup ve iki kızın dahi iki oğluna alvirüp ve büyük oğlu Bâyezîd'ün üç oğlın sünnet eyledi. Ve Yazıcı-oğlını Mısır'a elçiliğe göndermişdi, ol esnâda ol dahi gelüp sultân-ı Mısır'dan çok armağanlar getürdi. Çünkü Şâhin Lala İskenderiye tekvurına uyup Bosna vilâyetine varup akın idüp mübâlağa doyumlukla yine döndiler, Şâhin Lala bin mikdâr âdemle ancak dururdu. Henüz gâziler dahi cem' olmamışlardı. Nâ-gâh otuz bin mikdârı gök demürlü kâfir kanda imiş gelüp belürdi. Gâziler Şâhin Lala ile danışık itdiler ki niçe ideler. Şâhin Lala eyitdi "Sa'y idüp gice olunca bunlara görünmemek gerek" didi. Çeride ba'zı azeb vardı "Anlar hücum idüp elbette şimdi buluşavuz, ne olursa olsun" diyüp men' olunmadılar. Ve kâfirle buluşup ahşama değin cenk-i azîm olup sonra kâfirler gâlib olup müslimânları zebûn eyleyüp ve akından külli duranları dahi bir bir ele getürürlerdi. Şâhin Lala bu ahvâli göricek "Yalunuz taş [İ 54a] divâr olmaz"

1 anda Vi : - İ

2 eyledi Vi : eylediler İ

3 mukâbil olmazsa benüm olur Vi : mukâbele olmazsa benüm işüm tamâm olur İ

4 şimden Vi : imdi şimden İ

5 varayın Vi : - İ

diyü “Hemân baş kurtarmak gerekdür” didi ve çekildi¹. Akına varan yigirmi bin erden beş bin mikdârı ancak kurtuldu. Ol İskenderiyye tekvurı olan mel’ün bunlar ile müttefik olup gelmiş imiş. Hudâvendgâr hazretleri bu ahvâli işidicek gâyet incinüp “Zehî mel’ün!” deyüp gazabı ziyâde olup hemân Ali Paşa’ya buyurdu ki etrâfa âdemler varup leşker cem’ ola. Şöyle kasd eylediler ki kışa ve yaza bakmayup Laz’ı yaza çıkmağa komayalar. Andan Karaman’a ve Teke’ye ve Aydın’a [61b] ve Menteşe’ye ve Saruhân’a ve cemî’-i mülûk-i mücâvirine bu ahvâl i’lâm olunup cemî’isi kabûl idüp gazâyâ bel bağladılar ve Hudâvendgâr katına cem’ oldılar. Ve Sultân Murâd Hân oğlu Bâyezîd’e dahi haber gönderüp “Gazâ-yı ekber iderüm, yerağun görüp gelesin” didi ki Kütâhiyye’yi ve Hamîd-ili’ni virdi. Gelüp ol dahi cem’ olundukdan sonra buyurdılar ki “Ne kadar harâc-güzâr kâfir ki vardur, anlar dahi hâzır olalar.” Köstendil ve Sarâc dahi hâzır oldılar. Ammâ iki kâfir, âsî olup gelmediler. Biri Kelaksandros-oğlu Sasmanoz ki Laz tekvurının kızını oğluna alıvirmişdi ve biri Dobruca-oğlu. Bu iki mel’ün Hudâvendgâr’a âsî olup gelmediler. İttifâk ol esnâda Şâhin Lala fevt olup beğlerbeğliği Kara Timurtaş’a virüp buyurdu ki “Varup Saruhân’da göçer-evleri sürüp Siroz’a geçüre.” Kara Timurtaş dahi öyle idüp ve andan Selânik vilâyetini tâ Karluca iline dek gâret idüp gelüp yine Hudâvendgâr’a kavuşdı. Andan sonra Sultân Murâd Hân Ali Paşa’ya buyurdu ki otuz bin erle denizi geçüp Sasmanoz vilâyetini yakup yıkup talan ide ve bu cânibe dahi göz kulak tutup onat tedârük eyle deyüp göndericek Murâd Hân dahi hemân karâr itmeyüp Rûmili’ne geçüp [İ 54b] ve cemî’-i leşker cem’ olup Timurtaş-oğlu Yahşi Beğ ve Rûmili’nün yaya-başısı Ulu Beğ ki Saruca Paşa demekle ma’rûfdur ve Kara Mukbil ve Bâzârlu Doğan ve İncecik Balaban ve Sekbânbaşı Müstecâb ve Papas-oğlu Şâhin ve Kutluca ve Ulu Şâhin ve Paşa Yiğit, bu zikr olan beğler askerlerin derüp cümlesi Paşa yanına cem’ oldılar. Otuz bin mikdârı er on sancak Ali Paşa yanına cem’ olup Sasmanoz iline azm itdiler. Bu kemâlün Sündürüs-oğlu Sasmanoz iklimi Tuna ırmağının kenârında Edrine tarafına düşmüşdi. Eflak mukâbelesinde Tuna’nun öte tarafı Eflak ve beri tarafı Sasmanoz iliydi². Gâyetle şenlik vilâyet idi. Bal ve yağ ve koyun cemî’-i âleme andan [62a] giderdi. Ve otuzdan ziyâde muhkem kal’aları vardı. Çenge ve Pravadi ve Madara ve Kaçan ve Derice ve Meçka ve Eflaka ve Gözka ve Krapçe ve Kırışdavça ve Ösek ve İstanbulluk ve Şumnı ve Çernoz ve Mikloc ve Eymenoz ve Kosova ve Yürükova ve Tırnovi ve Nigebolı ve Tunburgoz ve Zıştova ve Nükesri ve Dıraka ve Silisre. Bu hisârların

1 çekildi Vi : - İ

2 iliydi Vi : memleketiydi İ

ekseri Tuna kenârına vâkı' olmuştur. Çünkü Ali Paşa bu asker-i mansûrla Edrine'den kalkup Aydos'a geldi ki Pravadi subaşı Hüseyin Subaşı eğerçi kâfirdi ammâ keremle ma'rûf kişiydi, paşayı karşılayup istikbâl idüp paşa irtesi Kamçı Suyın geçüp cenk hisârına geldi. Ol gün anda ârâm idüp irtesi Pravadi kurbına nüzûl idicek fi'l-hâl Timurtaş-oğlu Yahşi Beğ ile beş bin er koşup Pravadi'ye gönderüp ol dahi vardukda Pravadi kurbında konmak isteyicek kış günüydü, kar yağardı, Hüseyin Subaşı anları esirgeyüp yine geldüklerin bilmeyüp hisârın varoşına kondurdu. Bunlar dahi Taş-hisâr'a giricek gice ile uğurlayın kal'anun içine girüp feth eylediler. Paşaya Murâd nâm kimesne ile beşâret haberin [İ 55a] göndericek paşa dahi göçüp Pravadi'ye gelüp kal'anun içine âdem girüp mü'ezzin ezân okıyup namâz kıldılar. Ve andan paşa göçüp Vençene'ye kondı. Kal'a halkı paşanın geldüğün göricek kal'anun kilidin getürdiler. Andan irtesi Madara'nun ve Şumnı'nun dahi kilidin getürdiler. İrtesi paşa dahi varup Madara'yı ve Şumnı'yı zabt eyledi. Andan sonra bu cânibde Sultân Murâd Hân Gâzî dahi cemî'-i esbâbın müheyyâ idüp bahâr olıcak Gelibolı'dan geçmeğe başlayup Anadolu'da beş bahâdur beğ koyup biri [Timur]taş Paşa ki Işıklı ve Sanduklu ve Kütâhiye vilâyetinün emîridür, ikinci Firûz Beğ ki Engüri Sancağı beğidür, üçüncü Timurtaş Subaşı ki Sivrihisâr'ı ve Sakarya kenârının emîridür, dördüncü [62b] Kutlu Beğ ki Eğridir beğidür, beşinci Hâce Beğ¹ ki Akşehir beğidür, bu beş emîri Anadolu'da koyup kendüsi asker-i azimle Gelibolı'ya geldi ve Gelibolı beğine bin azab virüp anda kodı ki gemiler ile kâfir gelürse gözedüp ol etrafı sakla² diyüp Hudâvendgâr devletle³ kalkup Edrine'ye geldi. Ve bu cânibde Ali Paşa Hudâvendgâr'un devlet ü sa'âdetle⁴ Edrine'ye geldüğün işidicek ol dahi göçüp Zihne'ye yakın yerde konup ol gice ârâm eylediler. Çeriden iki kişi Zihne'ye azık almağa vardılar. Zihne kâfiri didükleri mel'unlar bunların⁵ birin öldürüp biri kaçup paşaya gelüp kazıyyeyi i'lâm eyleyicek paşa gazab idüp buyurdu leşker'e, Zihne'yi yakup yıkup halkını esir eylediler. Ve Dobruca-oğlu'nun Varna nâm bir hisârı vardı ki tahtı idi, bir gün iki kâfir Ali Paşa'ya gelüp eyitdiler ki "Varna uluları ittifâk idüp and içdiler ki tekvurı tutup hisârı paşaya vireler." Paşa bu söze gâyet ferah olup Timurtaş-oğlu Yahşi Beğ'e eyitdi "Var gör! Eğer gerçekse kal'ayı al, yine bana gelüp kavuş!" didi. Yahşi Beğ dahi bir mikdâr askerle ol iki kâfire uyup gelüp Varna'ya yakın yerde konup [İ 55b] ol iki kâfiri gönderdiler. "Varun, bize doğru haber getirün. Eğer gerçeksenüz size

1 beğ İ : - Vi

2 sakla Vi : saklayalar İ

3 devletle İ : - Vi

4 devlet ü sa'âdetle İ : - Vi

5 didükleri mel'unlar bunların İ : - Vi

hil'at ve ni'met virem" diyü göndericek ol kâfirler gidüp ayrık gelmediler. Yahşi Beğ bunların hilesin görüp dönüp girü paşaya kavuşup paşa dahi göçüp Hudâvendgâr'a irişmeğe ivdi. Hudâvendgâr Yanbolı'ya gelicek Ali Paşa dahi gelüp Hudâvendgâr'a kavuşup olan fütühâtı bir bir haber virdi. Bu cânibde Sasmanoz gördi ki¹ elinden vilâyeti çıkup gider, erkân-ı devletiyle müşâvere idüp cümlesi varup Hudâvendgâr'a itâ'at itmeği hoş gördiler. Hemân kalkup gelüp Yanbolı'da Hudâvendgâr'un atı ayağına düşüp envâ'-i tazarru'ât idüp eyitdi "Silisre'den eyü hisârum yokdur, sultânuma vireyin ve ben dahi ebedî kulı olayım. Sultânım benim günâhumdan geçsün" didi. Hudâvendgâr [63a] dahi afv idüp izzet ile hil'atlayup yine iklimine gönderdi. Andan Ali Paşa'ya eyitdi "Yüri var Silisre'yi zabt idüp Timurtaş-oğlu Yahşi Beğ'i anda ko!" didi. Andan paşa ba'zı leşkerle Şumnı Hisârı'na gelüp Sasmanoz'a âdem gönderüp "Kal'a-i Silisre'yi teslim eylesün" diyicek ol la'în kal'asını virmeğe ikdâm idemeyüp âsî olup ahdinden rücu' idüp fâriğ olıcak paşaya gelüp haber virdüklerinde paşa eyitdi "İnşâallâh anın fırsatın bulam" diyüp Şumnı'da birkaç gün karâr eyledi. Yine ol esnâda Drama'dan birkaç kâfir gelüp paşaya eyitdiler "Drama Hisârın virelüm, âdem gönderün" didiler. Paşa dahi Yahşi Beğ kulı Murâd'ı² birkaç yüz âdemle gönderüp eyitdi ki "Var Drama Kal'ası'nı zabt eyle inşâallâhu'r-rahmân Hudâvendgâr'la gazâdan dönicek seni muhkem ri'âyet idevüz" didi. Murâd³ dahi Drama'ya varıcak kâfirleri yine peşimân olup virmediler. Murâd⁴ hemân kal'a etrafını çalup çarpup yine paşaya gelüp ahvâli i'lâm idicek ol kâfirler hemân [İ 56a] girü geldiler. Paşa bunlara gazab idicek bunlar İncil'e and içdiler ki gelsünler zabt itsünler diyü. Paşa girü Murâd'ı⁵ göndericek Murâd⁶ dahi varup kal'anun içine girüp zabt eyledi ve andan Ali Paşa kalkup Deriçe'ye gelicek küffâr kilidin karşı getürdiler. Ve andan göçüp Görice'ye gelüp anı dahi feth itdiler ve andan Kosova tekvurına âdem gönderdiler. Ol mel'un itâ'at itmeyüp eyitdi "Biz beğimüze âsî olup Türk'e itâ'at itmezüz" didi. Paşa Bâzârlu Doğan Beğ'e bin âdem virüp eyitdi "Var Kosova'yı yakup yıkup avretin ve oğlanın esir eyle" diyicek Bâzârlu Doğan dahi varup eyle idicek küffâr gelüp paşaya eyitdiler "Alınan esirleri yine virün, Kosova hisârın virelim." Paşa dahi cemi' alınan esiri⁷ devşirüp [63b] yine anlara virüp hisârı zabt eylediler. Ve andan ol virdikleri

1 ki İ : - Vi

2 Murâd'ı Vi : Murâd Beğ'i İ

3 Murâd Vi : Murâd Beğ İ

4 Murâd Vi : Murâd Beğ İ

5 Murâd'ı Vi : Murâd Beğ'i İ

6 Murâd Vi : Murâd Beğ İ

7 cemi' alınan esiri Vi : cemi' esirler ki alınmışdur İ

esirleri yine sâhiblerine buyurup viricek gâziler ferah olup her biri yine kâfirden bulup aldılar. Ve andan paşa kalkup Sasmanoz'un tahtı olan Tırnavi üstine varup kondı. Kâfirler anun dahi kilidin getürdiler ve andan Çernovi'ye varup anı dahi feth itdiler. Ve andan Böğri ve Gedağza ve Çay'a varup anları dahi alup ve anda Yörükova'nun dahi kilidin getürdiler. Andan Tuna kenârına yürüyüp Burgoz Hisârı'nı dahi alup ve Zıştova tekvurına âdem gönderdiler. Ol itâ'at itmeyüp cenge ikdâm eyleyicek üzerinde birkaç gün cenk olup âhir bi'z-zarûri ol dahi gelüp itâ'at idüp teslim eyledi. Ve andan paşa Tuna kenârında Eflak'a geçüp burgozlardan¹ alup ve halkını esir idüp ve gelüp Nigeboli'nun üzerine düşdi ki Sasmanoz anun içinde idi ki andan muhkem hisârı yoğ idi, paşa bunun dahi alınmasına ikdâm idicek Sasmanoz korkup çıkup² kefen-ber-gerdân idüp oğlını bile alup gelüp³ paşanın ayağına düşicek paşa dahi afv idüp hemân Hudâvendgâr'a kavuşmağa kasd eyleyüp [İ 56b] Sultân Murâd Hân Yanbolı'dan geçüp Tavaslı'da karar tutmuşdı, paşa dahi anda gelüp Hudâvendgâr'la mülâkî olup bu fütühâtı i'lâm eyledi. Ve andan sonra Sultân Murâd'un Evrenos adlu bir bahâdur subaşı vardı ki Hicâz'a gitmişdi, tavâf-ı beytullâh itdükden sonra ol esnâda gelüp Hudâvendgâr'a vâsil oldu. Andan Hudâvendgâr Rümili leşkerine Ali Paşa'yı ser-leşker diküp Laz vilâyetine gönderdi. Ammâ Merîc ırmağı taşgun olup geçit virmedüğünden paşa iki ay anda mütemekkin oldu. Ve Ya'küb Çelebi ki Anadolu'da kalmışdı, emrle [64a] ol dahi gelüp babasına yetişdi. Çünkü Sultân Murâd Hân bu ağır cem'iyyetle Filibe üstine geldiler, Laz tekvurı işidüp içine od düşüp eyitdi "İy dirîğ! Uyur yılanun kuyruğın basup başuma belâyı satun aldum. Ammâ ne fâyide! Son pişmânlık çâre itmez. N'itmek gerekdür? Ölünce çalışmakdan gayrı çâre kalmadı" diyüp kendünün taht-ı hükûmetinde olan kâfirleri cem' itdükden sonra etrâfında olan banlara ve tekvurlara elçiler gönderüp eyitdi "Türk, asker-i azimle hücum itdi. Fürû-mânde ve der-mânde kaldum. Eğer bana mu'âvenet itmezsenüz Türk ne bizi⁴ ve ne sizi kor!" didi. Ve andan güyegüsü Vilk ve Yund-oğlu Dimitri ve Bosna tekvurı bir yere cem' oldılar. Dahi cemî'-i küffâra âdem gönderüp mu'âvin taleb itdiler. Eflak'dan ve Engürüs'den ve Çeh'den ve Sırf'dan ve Arnavud'dan ve Bulgar'dan⁵ ve Frenk'den, bu cümleden mu'âvin gelüp bir cem'iyyet oldu ki "Bu asıl küffâr cem'iyyeti bir zamânda⁶ olmamışdur" dirler ki yüz binden ziyâde kâfir idi. Laz ilinde iki su vardı.

1 burgozlardan Vi : burgozların İ

2 çıkup Vi : - İ

3 gelüp İ : - Vi

4 bizi İ : beni Vi

5 ve Bulgar'dan Vi : - İ

6 bir zamânda İ : - Vi

Birine Ulu Morava ve birine Kiçi Morava dirlerdi. Laz askeri Murād'un¹ yanına cem' oldılar ve bu cānibde Ali Paşa Sasmanoz ilin tamām idüp Şehirköy dirlerdi Laz sınırında Sasmanoz'un bir muhkem hisarı vardı, Ali Paşa anı dahi almışdı. Laz Yund-oğlu Dimitri'ye leşker [İ 57a] koşup buyurdi ki varup Şehirköy'i Türkden yine ala. Bu Dimitri bahādur mel'ündı, hemān bir niçe yarar kâfirle Şehirköy'e gelüp içinde olan kâfirlerle ittifāk idüp kâfirler dahi hisarı Dimitri'ye verdiler. Bu taraftan Hudāvendgār işidüp İnebeğ Subaşı'ya ve Saruca Paşa'ya on bin er koşup Şehirköy'e göndericek gelüp etrāfını yakup yıkdılar. Laz bunu işidüp yeğenini [64b] yigirmi bin erle gönderüp eyitdi "Var Şehirköy'ün ve ilinün kâfirlerini bunda getir, Türk'e olmasun" diyü göndericek bu ahvāl Hudāvendgār'a ma'lūm olup anlar dahi tekrār Timurtaş-oğlu Yahşi Beğ'e yigirmi bin er virüp eyitdi "Var Şehr-köy'i yıkup ilinün halkını sür. Eğer kâfir leşkerine rāst gelürsen göreyin seni ki niçe kılıçdan geçürürsin" didi. Yahşi Beğ dahi fi'l-hāl sürüp Şehr-köy'e yakın gelicek meğır kâfirün leşkeri bundan evvel yetişmiş, dahi içinden ve etrāfından cem'i-kâfirin cem' idüp kaçup hisarı yakup gitmişler. Yahşi Beğ dahi böyle olduğın Hudāvendgār'a bildürüp ve "Ardlarınca varayın mı?" diyüp icāzet isteyicek Hudāvendgār ardınca varmasın cāiz görmeyüp "Gel git!" diyü emr olıcak ol dahi gelüp Hudāvendgār'a mülākāt oldı. Andan çünki küffār cem' olup müşāvere itdükde, Türk'le cenk itmeği söyleşdükde, kimi uğraşalum diyüp ve kimi barışalum diyüp ve kimi "Türk'e emān vormeyüp üzerine varalum" ve kimi "Yok bunda duralum" didiler. Ve kimi eyitdi "Çünkü bu kadar leşker cem' oldı, Türk'e zaboga demek ne lāzım, te'hīr itmeyüp hemān uğraşmağa ikdām idelüm. Yoksa eğlendükçe Türk'ün hengāmesi ziyāde olur. Ve Türk hīle ehlidür. Evvel bir elçi gönderelüm, varup ahvālin ve etvārın ve murādların bilüp bize haber getürsün" diyüp Laz oradan kalkup Morava'nun beri yanına konup Hudāvendgār'a elçi gönderdiler. Bu cānibde Hudāvendgār dahi Filibe'den göçüp İhtimān [İ 57b] Ovası'na konıcak Surac Tekvur leşkeriyle anda gelüp Hudāvendgār'a kavuşdı. Ol arada yol iki olup biri sağ kola ki varup Sofya'ya çıkardı ve biri sol kola gider, Sultān Murād tereddüd idüp "Kangısı evlā ola?" diyüp Sarāc tekvurının yararlarından su'āl olındukda cümlesi sol kolı evlā göricek Hudāvendgār göçüp sol kola teveccüh idüp üçüncü gün gelüp [65a] Alāeddīn Ovası'na anda iki gün ikāmet idicek Köstendil dahi leşkeriyle anda gelüp Hudāvendgār'a kavuşdı. Sultān Murād'un gāyet doğrusı olduğından leşkere anı kulavuz emr itdiler. Andan göçüp Köstendil'e gelicek bu Köstendil ki anun mem-

1 Murād'un Vi : Morava'nun İ

2 evlā ola Vi : evlādur ola İ

leketidür, ni'met-i bî-nihâye hâzırlamış, götürüp Hudâvendgâr'a bezl itdükden sonra andan dahi kalkup Ulu Ada'ya konıcak Hudâvendgâr Ali Paşa'ya eyitdi "Bize bir kişi gerek ki önce varup kâfirden bize dil getüre." Hemân Hacı Evrenos, Gâzî Hudâvendgâr öninde yer öpüp eyitdi "Ben kuluna buyurursan varayın, Hakk avniyle ol işi başarayın" diyicek Hudâvendgâr dahi "Uçların kolayın sen yeğ bilürsin" diyüp göndericek Evrenos Gâzî dahi kırk yoldaş alup Üsküb Hisârı'na seğirdüp varup andan birkaç dil alup getürdiler. Bu yanada Hudâvendgâr kalkup Kara Donlu nâm yere gelicek Laz'un elçisi gelüp Hudâvendgâr'a buluşdı. Ve eyitmiş ki "Üç aydan berü ben hâzırum. Gel beri uğraşalım. Eğer sen gelmezsen hâzır ol, varurum" diyüp herzeler söyleyicek Hudâvendgâr bu sözlere incinüp "Eğer elçiye ölüm olsa seni pâre pâre eylerdüm. Ol mel'un dahi İslâm kılıcın görmemişdür ve kimse tabancasın yimemişdür. Kedi karanu evde kendüsini arslan sanur. İnşâallah Türk'ün erliğin ana göstereyin" diyüp buyurdu. Cemî'-i leşker at arkasına gelüp cebe ve cevşenlerin giyüp ve âlât ve esbâb ve silâhların [İ 58a] mükemmel takınup elçiye cebe göstereler. Böyle olıcak elçi-yi dîn-mel'una bir vechle havf u dehşet gelüp içine lerze düşüp berg-i hazân gibi ditreyicek ammâ kendüsini gayretiyle divşürüp eyitdi "Ey şâh! Eğerçi bana leşker gösterdün lâkin bizüm leşkerümüz on sizce vardır" didi. Evvelâ beş yüz bin müsellah giyimli ve geçimli gömgök demürden erümüz vardır [65b] ve her erümüz bin Türk'e updur" diyicek Hudâvendgâr hemân elçiye gazab idüp "Ey habîs mel'un, cehennem iti pelîd! Eğer cihânun leşkeri dahi sizünle olursa Allâh'ın inâyeti ve Muhammed'ün mu'cizâtı inşâallah bizümledür. Cümledenüzün kanın yere dökem" diyüp elçiyi kovup ve leşkeri konurdıldılar. Andan sonra Hudâvendgâr hazretleri erkân-ı devleti ve a'yân-ı saltanatı bir yere cem' idüp müşâvere eyleyüp¹ dahi kimseye söylemeden Hacı Evrenos Beğ'e hitâb kılup² eyitdi "Bu kâfirle niçe buluşup cenk itmek gerek? Bu işün âsânı ne vechle olur ki bu uçların ahvâlini sen yeğ bilürsin. Kâfirün ahvâlin sen çok görüp durursın" diyüp su'âl itdükde Evrenos Beğ dahi du'â kılup ve yer öpüp eyitdi ki "Ey devletlü ve sa'adetlü pâdişâh gâzî! Ben kemînenün ne fikri ve ne re'yi ola! Süleymân öninde karıncanun ne bilisi ola ki söz söyleye. Çeri basmak ve cenk eylemek sultânım hakkında gelmişdür" diyüp "Ammâ ben kulunun anlaması bu kadar vardır ki Hakk Te'âlâ'ya tevekkül idüp kâfirden evvel yerün³ eyüsin alavuz, mel'un sonra gele. Ve andan sonra iveceklik itmeyevüz. Evvel cenge anlar ikdâm eyleye. Zîrâ küffâr ictimâ'ıyla durıcak demürden bir hisâr olur, ana zafer

1 eyleyüp Vi : idüp İ

2 kılup Vi : idüp İ

3 yerün İ : yük İ

bulmak ve dağıtmak güç olur. Lâkin cenge mübâşeret itdüklerinde birbirinden ayrılıp anlara koyulmak âsân olur. Benüm bildüğüm budur, kalanını sultânüm yeğ bilür” diyüp durıcak Hudâvendgâr dahi eyitdi¹ “Bârekallâh! Benüm dahi fikrüm bunun üzerinde idi².” Oğlı Sultân Bâyezîd’e nazar idüp “Ey ciğer-küşem! Sen ne dirsın?” diyicek Bâyezîd Hân-ı [İ 58b] cihân-ârâ dahi eyitdi “Söz, sultânümün gönlindeki ve Evrenos Beğ’ün didüğüdür” diyicek Hudâvendgâr, Ali Paşa’ya dahi nazar idüp “Sen ne evlâ görürsın?” didükde Ali Paşa dahi “Cümle erkân eyitdiler, hemân fikr oldur” diyüp Evrenos Beğ’e ahvâli tefvîz [66a] itdiler. Andan Hudâvendgâr buyurdi ki “Sabâh asker göçsün. Ammâ Gâzî Evrenos, Paşa Yiğid’le önürdi gidüp derbendi geçüp gâzîlere yol eylesün” diyicek irtesi Evrenos Gâzî, Paşa Yiğid’le birkaç dilâver alup karavul vaz’ında gidüp derbende irüp ol hinde Laz dahi otuz bahâdur kâfir gönderüp derbendi Türk’den evvel almağa göndermişdi. Bunlar derbendün beri cânibinde mahfî durduğundan gâzîler bi-haber olup kâfirlerden hemân birisi Evrenos Gâzî’ye at salup üzerine sünü havâle eyleyicek Evrenos Beğ³ dahi sünüsin def idüp kâfirün göğsine bir ok urup arkasından çıkıcak⁴ yıkıldı. Bir kâfir dahi gelüp ol dahi eyle olup ve’l-hâsıl kâfirün birkaçın öldürüp birkaçın diri tutup Hudâvendgâr’a⁵ getürdiler. Hudâvendgâr şâd olup andan göçüp Kiçi Morava kenârına varup kondılar. Bu cânibde Laz elçisi ki Hudâvendgâr’a gelmişdi, cemî’-i evzâ’ın ve etvârın gelüp Laz’a söyleyüp eyitdi “Ey kospodar! Türk’ün leşkери didükleri gibi değül. Bizim leşkerimüz üç ol kadar vardır” diyüp ve Hudâvendgâr’a söyledüğü sözleri ve Hudâvendgâr’un ana itdüğü gazabın diyicek kâfir kuyruğun kabardup ve germ olup lâf urmağa başladı. Ve yanında olan tekvurlar dahi herze vü hezeyân söyleyüp ve Vilk-oğlu eyitdi “Türk’e yalnız ben yeterüm. Gayrı kimse gerekmez” diyüp her biri niçe mühmelât söylediler. Böyle olıcak Hudâvendgâr Sultân Murâd Hân Gâzî Morava’dan geçüp bin mikdâr alemleri çözüp ve tabl ve nakkâreler çalınup saflar düzilüp ve alaylar bağlanup erenler ve bahâdurlar ve gâzîler müsellaḥ pür-yerağla yürüyüp her birinün gözine Rüstem-i dâstân [İ 59a] sivrisinekçe görünmezdi. Evvel Ali Paşa ve andan Bâyezîd Çelebi ve ardınca İnebeğ Subaşı ve andan Ya’küb Çelebi ve andan Saruca Paşa ve andan sonra Hudâvendgâr hazretleri devletle ve azametle gelüp Gümüş Hisârı [66b] öninde kondılar. Ol gün anda karar idüp irtesi giderken kâfirden dil alup getürdiler. Hudâ-

1 eyitdi Vi : - İ

2 idi Vi : idi diyüp İ

3 beğ İ : - Vi

4 çıkıcak Vi : çıkup İ

5 hudâvendgâra Vi : pâdişâha İ

vendgâr¹ eyitdi “Kâfirün leşkeri kandedür? Yoksa kaçdılar mı?” diyüp soricak ol dil dahi² eyitdi “Sizden Laz kaçar mı ola? Ol dahi size muntazırdur. Uşda şol arada oturuyorur” diyicek Hudâvendgâr buyurdi, boynını urdılar ve andan bir hûb yere kondılar. Ve Evrenos Beğ’e emr olındı ki varup kâfir leşkerin göre. Ol dahi varup görüp gelüp Hudâvendgâr’a haber virdi. Hudâvendgâr dahi “Hemân dürişmek³ gerekdür” diyicek Evrenos Beğ eyitdi “İnşâallâh yarın tekbir getirüp ve Allâh’a sığınup sultânumun öninde cân u baş terkin uravuz” didi. Hudâvendgâr dahi ma’kül görüp oğlu Bâyezîd ile atlanup bir yüksek yere çıkup küffâr leşkerine nazar eyledi. Gördi ki bir ovayı başdan başa kaplamış leşkerden yeryüzi görünmez. Bu leşkerün içinde yüz tekvur vardı ve asker dahi tamâm beş yüz bin yarar ve mükemmel er idi. Hudâvendgâr gördükde ta’accüb idüp dahi⁴ “Bu mel’ün ne çok leşker cem’ eylemiş. Bu mel’ünün iki bizce leşkeri var. Biz bizüm leşkerümüzden ziyâde leşker olmaz sanurduk” diyüp Hakk Te’âlâ hazretine nâliš idüp eyitdi “İlâhî! Nûr-ı Muhammed hürmetiçün bu mü’mirlere sen inâyet kıl! Beni bu mü’mirlere helâkine sebep kılma” diyüp tazarru’ eyledi ve girü otağına gelüp a’yân-ı devleti girü yanına getürdüp⁵ evvel oğlu Bâyezîd Çelebi’ye nazar idüp eyitdi “Ey cân-pezîr! Bu kâfirlerle uğraşmak hakkında sen ne revâ görürsin? Bu kâfiri ben böyle tasavvur itmezdim, iğen bî-kıyâsdur. Leşkerümüz önine deve tutsak câiz midür?” diyicek Bâyezîd Çelebi eyitdi “Hudâvendgâr’un fikrine bizüm tedbîrümüz irmez. **[İ 59b]** Ammâ ben bendeye şöyle gelür ki niceyledür kâfirle cenk iderüz. Hiç önümüze deve tutmaduk. Şimdi dahi **[67a]**⁶ tutmazuz. Kâfirün çerisi ne denlü çoğisa inâyet-i Hakk İslâm’ladur. Eğer Hakk Te’âlâ inâyet iderse ben benden, yalnız bu kâfirün hakkından gelem. Şimdiye dek her cenkde mansûr u muzaffer olduk. Şimdi dahi Allâhu Te’âlâ inâyet eyleye. Gam yimenüz, nusret-i Hakk sizünledür” didi. “Hele ben hiç teşvîş çekmezem. Eğer öldürürsevüz sa’îd ve eğer ölürsevüz şehîd oluruz” diyicek Sultân Murâd Hân Gâzî dahi Bâyezîd Hân’un hüsn-i re’yine tahsîn u âferîn idüp sözünü kabûl kıldı. Zîrâ bu Bâyezîd Hân sâhib-i şecâ’at ve ehl-i tedbîr ve âlî-himmet pehlevândı. Ammâ Hudâvendgâr girü Ali Paşa’ya dönüp nazar idüp “Önümüze deve tutmakda zarar ne ola?” didi. Ali Paşa eyitdi “Ey sa’âdetlû pâdişâh! Kâfirün azından ve çoğundan⁷ kayurmak revâ degüldür. Hakk Te’âlâ

1 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ

2 dahi Vi : - İ

3 dürişmek Vi : durışmak İ

4 dahi Vi : - İ

5 getürdüp Vi : getirüp İ

6 **[Der-kenâr]**: Bitürmedüğü işi şemşîr / Bitürür anı re’y ile tedbîr

7 azından ve çoğundan Vi : azında ve çoğında İ

buyurur: ¹ ﴿كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ İŞ Allâh'un inâyetine menûtdur, aza çoğa i'tibâr yokdur. Ve hadîs-i sahîhde dahi menküldür “Kaçan İslâm leşkeri kâfirle cenk eylese ferîştehler Hakk'a niyâz iderler ki ‘Yâ Rabb! Bu ortada olan hicâbı götür, tâ ki biz dahi görelüm İslâm leşkeri küffâra ne kılur’ derler. Çünkü melâ’ike Hakk’dan bizüm hâlümûze vâkîf olmağiyçün ref-i hicâb taleb iderler, biz kendümüz önümûze hicâb getürmek ne revâdur? İmdi devletlü Hudâvendgâr, hemân Hakk Te‘âlâ’ya sığınmak gerekdür. Şükr Hudâ’ya ki bunca ömr içinde mansûr u muzaffer olduk. Ümmîzdür ki yine nusret bizüm ola. Hâşâ ki Celle ve Alâ hazretleri kemâl-i kereminden bu İslâm leşkerini kâfir ikliminde helâk eyleye” didi. Hudâvendgâr dahi Ali Paşa’nun cevâbların beğenüp Evrenos Beğ’e teveccüh idüp “Senün dahi bu bâbda fikrün nedür?” didi. Evrenos Beğ eyitdi “Fikr sultânı-mundur. Bizüm ne kudretümüz ola! Ammâ küstâhlık idüp ben benden dahi bir söz [İ 60a] söyleyeyüm” diyicek “Söyle!” diyü buyurdılar. Eyitdi “Eğerçi ki öne deve [67b] tutmak Hudâvendgâr hazretleri eyü fikr itdi. Zîrâ kâfirün atı deveye girmez. Deve bize kal’a gibi olur ammâ kâfir leşkeri gürlüdümlü geldiğinden deve dahi² belinleyüp³ ürkerse evvel bizi sıyan ol olur” didüğünde⁴ Hudâvendgâr hazretleri dahi çünkü bunları istimâ’ eyledi, deve tedbîrinden vaz gelüp eyitdi “Pes savâb oldur ki evvel tîr-endâzları öne tutup sağa ve sola ok yağduralar. Andan gâziler dahi bir uğurdan tekbîr getürüp küffâra hücum ideler. Ya taht ola, ya baht!” didi. “Dirliğün âhiri ölmek oldukdan sonra eyü adla şehîd olmağa ne teşvîş!” diyüp karavul çıkarup ol gice emîn ü sâkin ârâm eylediler. Rivâyetdür ki çün gice oldı, gâyet karanuluk olup ifrâtla duman olup muhkem yel esüp bir toz oldı ki at ve âdem seçilmez oldı. Murâd Hân Gâzî dahi yel sâkin olduğınca⁵ sabr idüp andan durup abdest alup iki rek’at hâcet namâzın kılup ve yüzün yire sürüp nâliş ü tazar-ru’ idüp eyitdi “İlâhî, seyyidi ve mevlâ’ı! Bir niçe kerre du‘âmı kabûl idüp beni mahrûm itmedün. Yine ben kulunun du‘asını kabûl idüp rahmetünle bir yağmur vir ki bu zulümâtı ve bu gubârı def idüp âlemi nûrânî kıla. Tâ ki kâfir leşkerini mu‘âyene görüp muvâcehe cenk idevüz. Yâ İlâhî! Mülk ve kavî senündür⁶. Sen kime dilerse virürsin. Ben dahi bir za‘îf, âciz ve kâsır kulunum. Benüm fikrümü ve esrârımı sen bilürsin. Mülk ve mâl için gelmedüm. Bu araya belki hâlis senün

1 “Allah’ın izni ile niçe az bir topluluk birçok büyük topluluğa galip gelmiştir. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir.” Bakara 2/249. âyetten nâkıs iktibas.

2 kâfir leşkeri gürlüdümlü geldiğinden deve dahi İ : deve dahi kâfir leşkeri gürlüdümlü geldiğinden Vi

3 belinleyüp Vi : - İ

4 didüğünde Vi : didi İ

5 olduğınca Vi : olunca İ

6 mülk ve kavî senündür İ : Mülk senündür ve kavî senündür Vi

rızân için geldüm. Yâ Rabb! Beni bu mü'minlere kurbân eyle. Tek bu müslimân-ları küffâr elinde mağlûb idüp helâk eyleme ki bunca nüfusun katline ben kulunu sebep eyleme. Bunları mansûr u muzaffer eyle! Ben cânımı mü'minler için kur-bân eylerüm ki evvel beni gâzî kıldun, âhir dahi beni şehîd kıl!" diyüp bu resme feryâd ve ağlamağla du'â [68a] idicek Hakk subhânehû ve te'âlâ du'âsın müstecâb idüp hemân âsumânı bulut ihâtâ idüp yağmur yağup [İ 60b] yer yüzini rahmete müstağrak idüp duman dahi müslimânların üzerinden kalkup küffârın üzerine çökdi. Bu cânibde küffâr dahi ol gice süciler içüp Türki sımak ve almak hayâlin iderlerdi. Ve her bir mel'un, sarhoş olup niçe dürlü lâf ü güzâf ururlardı. Laz-ı dîn-mel'un bunların lâfın işidicek eyitdi "Aceb bu gice Türk'e dün baskunun itsek revâ görür misiz?" didi. Cümlesi revâ göricek Böke adlu bir kâfir vardı, doksan bin ere mâlikdi, eyitdi "Hey kospovadar! Bu Türkceğizleri ne ürküdürsin. Bu kadar Türk'e dahi ne i'tibâr ki şebhûn idesin? Ko bunları sabah dipdiri tutalum, kimisin esîr idüp¹ satalum ve kimisini öldürelüm" diyüp ol mel'un mest olup Türk'i gözine kestürmedi ve bi'l-cümle küffâr anın sözine uyup şebhûndan ferâğat itdiler.

Rûz-ı Muhârebe-i Kosova

Rivâyet olunur ki çünkü sabâh oldu, âfitâb-ı âlem-tâb kâf kullesinden baş götü-rüp âlem nûrânî olup ve vuhûş u tuyûr rızk talebine meşgûl oldılar, andan Sultân Murâd Hân Gâzî buyurdi Kûs-ı harbîler çalınup her taraftan sûrnâ ve nefir ve nakkâre âvâzı ayyûka çıkardılar. Ve erenler dahi at arkasına gelüp çavuşlar çağrışup nidâ itdiler ki "Hey merdâneler ve hey gâziler! Bugün ol gündür ki kâfirün bağırını hûn ve kanını ceyhûn idüp bağırsakların perrân ve başların galtân idevüz" didiler. "Bunca yıldur ki Sultân Murâd Gâzî Hân'un² nân u nemeğin yerüz, her gün ata binüp ve kılıç kuşanuruz. Bir niçe³ rûzgârı ayş u işretle ve şâdî vü sohbet birle ge-çürdüğümüz hemân bugün içündür ki gayret demi ve hamîyyet eyyâmıdır" didi-ler. Ve bi'l-cümle erenler at arkasına [68b] âlât-ı harble müretteb ve esbâb-ı cenk-le müzeyyen ve silâh-ı âhenîn ile müsellağ olup tamâm alaylar bağlanup ve sâflar düzilüp kalb ü cenâh, bâr u bengâh, meyvene vü meysere ârâste kılınup [İ 61a] kimi öne ve kimi arda durmağa başladılar. Andan şehinşâh-ı a'zam ve sultân-ı mu'azzam, kutb-ı dâ'ire-i zamân, iftihâr-ı âl-i Osmân Sultân Murâd Hân dahi kalbde sedd-i İskender gibi durup mülûk-i kirâm ve⁴ selâtîn-i izâm dâ'iresine hem-

1 esîr idüp İ : - Vi

2 Gâzî Hân'un Vi : Hân Gâzî'nün İ

3 bir niçe Vi : bunca İ

4 ve İ : - Vi

çü-hâle-i mâh müstedd oldılar. Ve kapu-kulları dahi Murâd Hân'a cânların fedâ kılmağıyçün yanına cem' olup durdılar. Büyük oğlu Bâyezîd Hân ki heybetinden Sâm u Nerîmân cân virürdi, ol dahi alay bağlayup sağ kola durdı ve kiçi oğlu Ya'küb Çelebi alayla sol kola durdı. Ve Gâzî Evrenos Beğ sağa cenâh olup ve İnebeğ Subaşı sola cenâh oldu. Ve Saruhân ve Aydın çerisi Saruca Paşa ki yaya başıdur, anunla meyserede durdılar. Ve azeb ağası meymenede durdı ve İncecik Balaban'la Turca Balaban ve Sırf Hamza, bunlar dahi sağa ve sola durdılar. Topçî Haydar sadrda durup top atmağa hâzır oldu. Ve andan sonra ağırlığı ve yûki ve yayı ve orduyî bâzâr halkına kafaya kodılar¹. Bu vechle cemî' begler sâf sâf, alay alay olup durdılar. Andan Sultân Murâd Hân ve Bâyezîd Hân çeri halkına istimâetler idüp in'âmât-ı celîle ve ihsânât-ı cemîle ile va'de-i kerîmeler kıldılar. Ve andan düstür-rûd-devrân ve âsafü'z-zamân Ali Paşa-yı kâmrân, subh nâmazın kılup kelâm-ı kadîmî ve furkân-ı azîmî eline alup ihlâsla du'â okuyup Kur'ân fâlin açıcak bu âyet geldi ki ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾² Ali Paşa bu âyeti göricek şâd olup hemân atına binüp gelüp Hudâvendgâr'a haber virdi. Andan sonra bu tarafda Laz-ı azgun ve seg-i mel'ûn dahi askerine buyurdi ki "At arkasına geeler." Sâ'ir leşkerden [69a] gayrı üç yüz bin çukallu ve at geçimlü eri vardı. Her yüz bin erden bin er seçüp kendü yanına aldı ve âdetince yayasını dahi ardına kodı. Andan güyegüsi Vîlk-oğlıyla yeğenin sağa koyup Yund-oğlıyla Bosna'yı sola kodı. Freng'i ve Eflak'ı ve Arnavud'ı [İ 61b] ve Engürüs'i ve Çeh'i ve Bulgar'ı cenâhlar idüp safların³ ârâste kıldı. Seherden her biri birkaç kadeh çeküp nîm-mest olup birbirine nasîhat idüp dirlerdi ki "Ele giren Türk'i diriyle tutun, Freng'e satalum, akçaların şaraba virelüm." Ve her kâfir, belinde bir urgan getürmüşdi. Kimi eydürdi ki "Benüm urganum otuz arşundur", kimi eydürdi ki "Benüm dahi ziyâdedür. Hemân cehd eylen ki Türk'i dirice tutup urgana düzelüm." Kimi eydürdi ki "Türk yavuzdur, urgan tutmaz. Benüm zencîrüm vardır" diyüp serhoşlıkla herzeler söylerlerdi. Rivâyet olunur ki çün iki çeri mukâbil olup sâflar bezenüp alaylar düzildi, Murâd Hân Gâzî buyurdi ki bin mikdâr okcı sağ kola durdı ki re'îsleri malkocdı ve bin okcı sol kola durdı ki re'îsleri Hamîd-oğlı'nun oğlu Mustafa idi. Ve andan Hacı Evrenos, Hudâvendgâr'un nazarına gelüp eyitdi "Eğer kâfirle uğraşurken kaçarlansam devletlü Hudâvendgâr bizi gerçek kaçır sanup ta'yib itmesün" didi. "Zîrâ kâfir cenginün hilesi vardır" didi. Hudâvendgâr eyitdi "Kâfirün cengi ahvâlin sen yeğ bilür-

1 kodılar İ : koylar Vi

2 "Ey Nebî, kâfirlerle ve münâfıklarla cihad et." Münâfikûn 63/11. âyetten nakıs iktibas.

3 safların İ : saflar Vi

sin¹” didi. Andan Hudâvendgâr hazretleri tîr-endâzlara eyitdi “Hemân bismillâh diyüp niyyet-i gazâ kâfire ok sepün!” diyicek gâziler dahi her cânibden ok atup küffâr dahi çoknaşup² küh-ı âhenîn-mânend dururken tîr-bârân olıcak harekete gelüp güm güm gümüldeyüp deniz gibi çalkanup³ Kulzüm-i Ahmer gibi mevc urmağa başlayıcak hemân soldaki tîr-endâzların üzerine hücum idüp anları dönderüp göğse uğradı. Sâfları yara yara geçüp [69b] artdaki ordu bâzâr halkını kıra bıraktılar. Leşkerün ardı mîşe idi. Küştelerle dolup sol kolı dahi tamâm sıyup dururlardı. Tarafeynden kûs-i harbîler ve sûrnâ ve nefir âvâzesinden zehreler çâk ve niçeler cân virürlerdi. Muhassal iki deryâ birbirine [İ 62a] karışup kılıçlar berk-ı hâtıf gibi olup sünülerden yil olsa esmezdi ve at ayağından seyl olsa akmazdı. Ve figân u feryâd yerden göğ⁴ duhân gibi çıkardı. Böyle olıcak küffârın vardukça şevketi ziyâde olup cenge germiyyetleri nihâyetde olıcak Bâyezîd Hân sağ kolda küh-mânend ayrılmayup dururdu. Gördi ki iş ayruksı olup az kaldı ki leşker-i İslâm münhezim ola, hemân bozdoğancılar çağrışmağa başladılar ki “Hây gâziler ne durursız! Kâfir sınıp kaçdı” didiler. Ol vakt kaba âvâzlu kişilere artucak⁵ ulûfe iderlerdi. Gâziler kâfirler ile mukâbil olıcak gâzileri kıvandurmagiçün “Kâfir sındı, kaçdı!” diyü leşkerün her tarafında çağırurlardı. Hemân Bâyezîd Hân dahi ol demde yıldırım gibi yetişüp kurd koyuna ve şahin kargaya girür gibi tekbir idüp “Yâ Allâh!” diyüp dokunıcak fi’l-hâl kâfir leşkerin dağıtmağa başlayıcak anı görüp Ali Paşa dahi Ali-vâr⁶ kendüyi kâfir leşkerine urdı. Ve andan Evrenos Beğ ve Yahşi Beğ ve Şâhin Beğ ve İsâ Beğ ve Saruca Paşa ve İnebeğ ve Kara Mukbil ve İncecük Balaban ve Turgud Balaban, bu zikr olan gâziler her biri her cânibden hamle idüp çalışurken ol esnâda Bâyezîd Hân’un atı cenk itmekden yorılup sürçüp düşicek fi’l-hâl hâzır olan yedeği çekdiler. Bâyezîd Hân binüp yine kâfiri kırmağa başladı. Ol evvel sınmağa yüz tutan bunların hareketin göricek kuvvetlenüp cânları yerine gelüp kâfire kılıç urmağa başladılar. Allâhu ekber! Bu gâziler kâfiri ele alup bir vechle kırarlardı⁷ ki [70a] devr-i âdemden berü bu vechle vâkı’ olmamışdı. Hün-ı kâfirden âlem garka varup Nîl-vâr akardı. Henüz gün zevâle irişmemişdi ki kâfir leşkeri bi-avnilâhi te’âlâ zevâle irüp küşteler püşte püşte olup başlar çakıl taşı gibi yığıldı. Râvî böyle rivâyet ider ki küffâr leşkeri bu vechle kırılıcak bi’z-zarûrî sınıp

1 kâfirün cengi ahvâlin sen yeğ bilürsin İ : kâfir sen yeğ bilürsin Vi

2 çoknaşup Vi : çalkanup İ

3 çalkanup Vi : kaynayup İ

4 göğ İ : gökden Vi

5 artucak İ : - Vi

6 Ali Paşa dahi Ali-vâr İ : Ali Paşa dahi var Vi

7 kırarlardı Vi : kırdılar İ

[İ 62b] kaçmağa yüz tutıcak¹ gâziler dahi² ardlarına düşüp kıra kıra gitdiler. Ammâ Murâd Hân Gâzî kendünün şehîd olmasına cezm itmişdi. Çünkü kâfir sındı, ta'ac-cüb idüp birkaç hâsekilerle gelüp bu hâr-püşte³ olan küşteleri seyr iderken bir kâfir vardı, adına Miloş Kobile dirlerdi, gâyet bahâdur kelbdi, meğer "Laz'un sohbetine ben varayın, Türk'ün beğini öldüreyüm" diyü da'vâ idüp kendüsünde bir hançer saklayup bu kasta gelürken ittifâk bu kâfir, gâzilere duş gelüp bunu mecrûh iderler. Bu dahi mecrûh-ı hûn-âlûde olup küşteler içinde kendüyi pinhân ider. Çünkü Murâd Hân Gâzî bu kâfirün üzerine gelür, kâfir dahi hayrân durup Hudâvendgâr'a müteveccih olıcak çavuşlar men' itmek istedikde Hudâvendgâr "Burakun gelsün. Bir maksûdı var ola" diyecek ol mel'un dahi gelüp yeni içinde ki hançeri vardı, pâdişâhun üzengüsün öper gibi olup hemân Hudâvendgâr'ı sançdı. إذا جاء⁴ القدر عمي البصر⁴ dur, çün eceli anda mukadder imiş, hemân hüma-yı rûhî melek-misâl Firdevs-i berîne pervâz eyledi⁵. Ve Murâd Hân Gâzî mutlak şehîd-i muhakkak oldu. Ol kâfiri ol demde pâre pâre eylediler, ne fâyide! Tizcek dahi Murâd Hân'un üzerine çadır tutup Sultân Bâyezîd'i sancak dibine getürdiler ve Ya'kûb Çelebi'yi "Gel, baban seni ister" diyü çadıra koyup anı dahi hakkına kodılar. Dahi ittifâk Laz-ı dîn-mel'ûnı ve oğlını tutmuşlardı, getürüp ol mahalde depelediler⁶. Ol gice leşker içinde hayli ızdırâb olup [70b] irtesi Sultân Yıldırım Bâyezîd'i tahta geçürdiler. Bu kazıyyeler hicretün yedi yüz doksan birinde vâkı' oldu. Ve Gâzî Murâd Hân'un altmış sekiz yıl ömri olup merhûm Orhan vefâtında otuz yedi yaşında idi ve müddet-i saltanatı otuz bir yıl oldu. Dahi götürüp kaplucada defn eylediler. Bu ol Sultân Murâd'dur ki Gâzî Hudâvendgâr dimekle meşhûrdur. Ve bu Gâzî Hudâvendgâr Sultân Murâd, [İ 63a] atası gibi sahib-i hayırdı. Âdil ve kâmil ve dîn-perver ve adl-güster ve âlî-himmet ve kesîrû'l-menfa'at, sâhib-i re'y ve ehl-i tedbîr pehlevân⁷ ve dilîr kimesne idi. Ömrini hasbeten-lillâh gazâyâ sarf idüp nesl-i Osmân'da buna vâkı' olan gazâlar hiçbir pâdişâha müyesser olmadı. Bundan çok nesneler sâdır olmuşdur. Cümleden biri budur ki bir gün elinde bir doğan tutardı. Uçup imâreti kubbesine konup okuyugördi, gelmedi. Gördi ki gelmez, "Anda kuruyu kal imdi!" didi. Ol doğan anda kuruyup kaldı. Belki henüz anda

1 tutıcak Vi : tutup İ

2 dahi İ : - Vi

3 hâr-püşte İ : hârişte Vi

4 "Kader geldiğinde göz kör olur."

5 [Der-kenâr]: Bu târihde el-Mütevekkil bini'l-Mu'tezid tekrâr halîfe olup on yedi yıl hilâfet eyledi. Dahi vefât eyledi. Fî sene 808. Altmış sekiz yıl ömr sürdi. On oğlu kaldı. Kendüden sonra beş nefer halîfe oldu.

6 depelediler Vİ : köpek gibi depelediler İ

7 pehlevân İ : pehlevândı Vi

eseri vardır. Merhûmun velâyetinde şübhe yoğdı. Şol kadar himmeti ve sehâsı gâlibdi ki hiçbir ehad kapusına gelüp mahrûm gitmezdi. Ve avı ve şikârı gâyet se-verdi. Ve niçe altun ve gümüş halkalu itleri ve doğanları vardı. Burusa'da Kapluca İmâretin ol yapmışdur. Ve hem câmi' ve hem medrese ve hem imâretdür. Ve dahi mahabbet itdüğü dervişlere zâviyeler yapıvürdü. Ve cum'a namâzından sonra âde-tiydi, fukarâya akça üleşdürürdi. Menâkıbının nihâyeti yokdur. Ehl-i basîrete bu kadar kâfidür.

Zıkr-i Cülûs-ı Sultân Yıldırım Bâyezîd Hân bin Murâd Hân bin Orhan bin Osmân

Rivâyet böyledür ki Bâyezîd Hân bin Murâd Hân hicretün yedi yüz doksan biri ramazânının dördinci günü tahta geçüp karâr itdi. [71a] Dahi Laz vilâyetine ve Kıratova ma'denlerine ve nevâhilerine âdemler gönderüp zabt itdiler. Üsküb'e dahi Paşa Yiğid Beğ'i ki İshâk Beğ'ün efendisidir, anı gönderdiler. Ve Vidine'ye Firûz Beğ'i gönderdiler. Ve bi'l-cümle Laz vilâyetinin ekserin zabt idüp âhir yine Edrine'ye geldiler ve Murâd Hân'un meyyitini Burusa'ya gönderdiler. Ammâ Bâyezîd Hân Rûmili'nde iken Karaman-oğlu harâmîlik itmişdi, Evrenos Beğ'i yine Siroz'da koyup ol dahi varup Vidine'ye ve Çitroz'ı feth itdi. Ve Firûz Beğ dahi Vidin'den geçüp Eflak'a seğirdim idüp mübâla-ğa doyum geldi. Ve vilâyet-i Bosna'ya dahi Paşa Yiğit meşgûl oldu. Bâyezîd Hân dahi ol [İ 63b] kışı Edrine'de idüp bahâr olıcak yine Burusa'ya geldi. Ve Kara Timurtaş'ı Edrine'de komışlardı, zîrâ beğlerbeğiydi. Ana haber gönderdiler ki Burusa'ya gele ve andan sonra Alaşehir ki Bâyezîd Hân Gâzî pâdişâh olduğunda vilâyet-i İslâm içinde kalmışdı, dizdârı kâfir olup Aydın-oğlu'yla müdârâyla zindegânî iderdi, Bâyezîd Hân hemân niyyet-i gazâ diyüp yürüdi. Ammâ şöyle yasak eyledi ki "Kimse kimsenün habbesine ziyân itmeye ve illâ siyâsete müstehak olur!" didi. Pes hisârun üstine düşicek küffâr hisârı yapup cenge şürû' eyledi. Sultân Bâyezîd Hân hemân yağma diyicek kâfir emân dile-yüp kal'ayı virdi. Andan Aydın-oğlu dahi gelüp itâ'at idüp vilâyetinin ba'zısın girü kendüye virdiler ammâ hutbe ve sikke Sultân Bâyezîd Hân adına oldu. Dahi Aydın-oğlu'nun evkâfına ve tîmârına Sultân Bâyezîd Hân mutasarrıf olup Aydın-oğlu'nı Ayaslug'dan Tire'ye getürdiler ve bu vech üzere ahdi muh-kem berkitdiler. Andan Bâyezîd Hân Saruhân iline varup anı dahi bu sûretle feth eylediler. Eğlenmeyüp ol beğ vefât idicek [71b] Saruhân ilini Karesi iline zamm idüp oğlu Ertuğrul'a virdi. Ve andan Menteşe iline varup Menteşe-oğlu kaçup Timurlenk'e gidüp ol vilâyetün sipâhileri ve beğleri Menteşe-oğlu'ndan

müteşekkî olmuşlardı. Cemî'isi Bâyezîd Hân'a geldiler. Her birini yine tîmârlu tîmârında mukarrer eyledi. Ve Sultân Bâyezîd Hân bu cümle vilâyetleri kendüye adl ile müsahhar kıldı. Çünkü adl yüzün gösterdi, cemî'-i etrâf ana itâ'at itdiler ve fütüh hicretün yedi yüz doksan ikisinde oldu. Ve bundan evvel işitdük ki Karaman-oğlu gelüp il urmuşdı, Hudâvendgâr bu fethleri idicek Hamîd-ili'nün halkı Hudâvendgâr'a gelüp Karaman oğlanların¹ şikâyet eylediler. Hudâvendgâr dahi hemân Teke ilinden Karaman-oğlu'nun üzerine hücum idüp Germiyan-oğlu Ya'küb Beğ gelüp istikbâl itdüğünleyn [İ 64a] tutup İpsala zindânına gönderdi. Ve andan Hudâvendgâr Karaman'a çıkıcak Karaman-oğlu kaçup Taş-ili'ne gitdi. Yıldırım Bâyezîd Hân Konya'nun üzerine konup girü yasak itdi ki kimsenün habbesine değmeyeler². Andan hırmen vaktiydi, leşker halkı "Gelün bize arpa saman satun" dirlerdi. Kal'adan ba'zı kimesneler çıkup gelüp bunlarla satu bâzâr iderlerdi. Şehrün halkı bunların hiç kimseye zararı ve ziyânı değmedüğün göricek şehri Hudâvendgâr'a teslim eylediler. Karaman-oğlu gördi ki tilkü gibi in içinden bakmak³ olmaz, hemân Hudâvendgâr'a elçi gönderüp envâ'-i tazarru'ât ve tezellülât idüp Çehârşenbih Suyı'ndan ötesi kendünün ola ve berüsi Hudâvendgâr'un ola. "Tek cürmümi sultânüm afv itsün" diyicek Hudâvendgâr dahi bu kavle râzı olup sınır ta'yîn olunup Karaman-oğlu'yla musâlaha itdiler. Ve andan alınan vilâyetlere kullar [72a] gönderüp kendüsi yine devletle Burusa'ya avdet eylediler. Bu cânibde Menteşe-oğlu ki kaçup Kastamonı'da Kötürüm Bâyezîd'e varmışdı, ana tahrik idüp ba'zı memâlik-i mahmiyyede ehl-i İslâm'ı gâret idüp sûret-i isyân izhâr idicek Hudâvendgâr hazretleri dahi asâkir-i mansûreyi cem' idüp Kastamonı'ya müteveccih oldu. Ve bu cânibde Eflak voyvodası pâdişâhun harâc-güzârı iken Tuna'yı beri geçüp Karin-ovası'nı gâret idüp ehl-i İslâm'dan ba'zı kimesneyi şehîd idüp ve ba'zı kimesneyi esîr idüp yine Eflak'a kaçdı. Hudâvendgâr bu işden haberdâr olıcak Kastamonı'ya gitmeği te'hîr idüp dönüp Edrine'ye gelüp anda akıncı cem' idüp Nigebolı'dan Eflak'a geçüp yakup yıkup gâziler ganâyimle muğtenim olmuşken Arakşi nâm mevzi'de emîrci gelüp ehl-i İslâm'la uğraşup evvel-i def'ada münhezim olup ve askerünün ekseri kılıcdan geçüp emîrci itdüğüne peşimân olup Hudâvendgâr'a geldi. Yalvarup hâce iltizâm idüp itâ'at eyledi ki hicretün yedi yüz doksan üçünde [İ 64b] idi. Rivâyet olunur ki Hudâvendgâr bundan evvel Kara Timurtaş'ı Anatoli'ya beğlerbeği nasb idüp ol vilâyeti zabt itmeğiçün ki komış gitmişdi, ol esnâda Karaman-oğlu Alâeddin

1 oğlanların Vi : oğlından İ

2 değmeyeler Vi : el uzatmayalar İ

3 bakmak Vi : bakmağla İ

Beğ bir gice ale'l-gaffe Timurtaş Beğ'i basup tutup bağlayup Konya'da habs eyledi. Sultân Bâyezîd Hân gazâdan mansûr u muzaffer dönüp Burusa'ya gelicek Karaman-oğlu'nun içine âteş-i havf düşüp tîz Timurtaş Beğ'i habsden çıkarup fâ-hir hil'atler virüp gereği gibi istimâletler idüp ve özrler dileyüp envâ'-i hedâyâyı tuhfeler birle azîm elçi tertîb idüp dürlü dürlü tazarru'âtlâ Hudâvendgâr'a gönderdi. Hudâvendgâr dahi elçiye hiç iltifât itmeyüp buyurdu "Rûmîli ve Anadolu askeri [72b] tamâmet cem' olup Karaman-oğlu üzerine müteveccih olalar." Bu cânibde Alâeddîn Beğ dahi işidüp ne denlü Varsak ve Turgudlı ve Bayburdlı ve Samagarlı varsa cem' idüp gelüp Akçay'da Hudâvendgâr'la buluşup ve cenk eyleyüp tâkat getürimeyüp kaçacak leşker-i Osmânî ardına düşüp kovarken kazâ-yı âsumânî yetişüp Alâeddîn Beğ'ün atı sürçüp yıkılınca hemân merdâneler yetişüp bend idüp Hudâvendgâr'a götürdiler. Ve iki oğlını bile tutup gelicek Hudâvendgâr¹ Karaman-oğlu'nun bu iki oğlını muhkem bend idüp Burusa'ya gönderdi. Ve Alâeddîn Beğ'i Timurtaş Beğ'e ismarladı. Ol dahi amân virmeyüp varup Karaman-oğlu'nı ber-dâr eyledi. Bâyezîd Hân işidicek müte'ellim oldu. Zîrâ garazı katl itmek değüldi. Andan Hudâvendgâr Konya'ya varup feth eyleyüp ve andan Aksaray'a ve Develi'nün Karahisâr'ını Hudâvendgâr'a teslim eylediler. Her birine âdemler konilup andan Lârende'yi feth eylediler. Ve andan Akşehir'e gelüp anı dahi feth eylediler. Ve andan yine Burusa'ya müteveccih olıcak Kādı Burhâneddîn ki Sivas'da bir sûretle emîr olup Rûm'ı bi'l-küllîye taht-ı tasarrufında kılmışdı, [İ 65a] izhâr-ı muhâlefet kılup Mısır sultânına ilticâ itdüğü² ahvâlî³ Sultân Bâyezîd Hân'un sem'-i şerîfine⁴ yetişicek hiç tevakkuf⁵ itmeyüp hemân ol cânibe azm itdi.

Feth-i Sivas ve Tokad

Ve bundan evvel Kırkdilim adlı bir yerde Hudâvendgâr ile Kādı Burhâneddîn'ün bir vâkı'ası olmuşdı, ol esnâda Kādı Burhâneddîn vâkı'aya uğrayup oğlu yerine geçüp Sivas halkı Hudâvendgâr'a haber gönderdiler⁶. "Sultânım devletle⁷ gelüp bu vilâyeti zabt itsün" diyü âdem gönderdiler. Hudâvendgâr dahi kalkup Amâsiyye'ye varıcak sâhibi gelüp istikbâl idüp şehri teslim eyledi. Zîrâ

1 hudâvendgâr Ġ : hudâvendgâra Vi

2 itdüğü Vi : idüğü Ġ

3 ahvâlî Ġ : ahvâl Vi

4 şerîfine Vi : şerîflerine Ġ

5 tevakkuf Ġ : teveffuk Vi

6 gönderdiler Vi : gönderdiler didiler ki Ġ

7 devletle Ġ : - Vi

Kâdı Burhâneddîn anları incitmiş idi. Andan Hudâvendgâr Sivas’a yakın varıcak Kâdı Burhâneddîn [73a] oğlını Zülkâdir-oğlu Nasreddîn Beğ’e gönderdi. Zîrâ Kâdı Burhâneddîn Zülkâdir-oğlu’na kızın virmişdi. Çünkü Hudâvendgâr Sivas’a geldi, alup zabt idüp oğlu Emîr Süleymân’a virdi. Ve Tokad’ı ve Amâsiyye’yi bi’l-küllîye mecmû’-ı Rûm’ı hükûmetinde kılup sıhhat ü selâmetle dönüp yine ol kış gelüp Burusa’da eyledi. Çünkü ol kış geçüp bahâr oldu, sultânü’l-İslâm yine leşker cem’ idüp Kastamonî’ya hücum eyledi. Ol esnâda Kötürüm Bâyezîd vefât eyledi, Hudâvendgâr dahi yıldırım gibi Taraklu Borlı’ya çıkup feth idüp Kastamonî’ya varıcak Kötürüm Bâyezîd oğlu İsfendiyâr kal’adan çıkup Sinob’a kaçdı. Ve Hudâvendgâr’a elçi gönderüp ve tazarru’ idüp eyitdi¹ “Sultândan ümmîzüm oldur ki işbu oturduğum yerceğizi bana sadaka ide. Ata cürmiyçün oğluna siyâset revâ değüldür” diyicek Sultân Bâyezîd dahi rahm idüp tazarru’ını kabûl idüp Kırım yolundan aşağısın sınır idüp İsfendiyâr’a virdi. Kastamonî’yi ve Osmâncuk’ı ve Canik’i ve Samsun’ı taht-ı hükûmetinde kılup ve ol târîhde Teke ve Germiyân vilâyetleri ve Karahisâr ve Beğşehir ve Seydişehir feth olunup a’yânları serîr-i saltanata gelüp kal’aların teslim idüp hil’atler giyüp ve mansıblar alup gitdiler. Andan Hudâvendgâr [İ 65b] Kastamonî’yi dahi Emîr Süleymân’a bağışlayup ve Menteşe-oğlu kaçup Timurlenk yanına vardı. Andan Hudâvendgâr göçüp yine Burusa’ya geldi. Hudâvendgâr hazretleri Burusa’da oturup ayş iderken haber geldi ki “Frenk gemiyle çıkup Rûmili yalılarında il urup deniz kenârları harâb oldu” diyü. Hudâvendgâr hemân-dem yanında olan leşker ile yortup dahi bahâr olmadın Rûmili’ne geçüp ve Rûmili askerin dahi cem’ idüp Selânik üzerine [73b] yürüdü. Varıcak mecâl ü emân vermeyüp hicretün yedi yüz doksan altı cemâzi’l-âhirinün on dokuzuncı günü Selânik’i feth eyledi. Andan Yenişehir’e ve Atina’ya varup anları dahi feth idüp² devlet ü sa’âdetle yine Burusa’ya gelüp ol kış anda kışladı.

Muhârebe-i Kostantîniyye ve Engürüs

Şöyle rivâyet olunur ki Bâyezîd Hân Selânik vilâyetin feth idicek Frenkle adâvet vâkı’ oldu. Evvel-bahâr oldukda azîm leşkerle Gelibolı’dan geçüp yine Edrine’ye vardı. Kasdları buydı ki Engürüs’e gazâ ide. İttifâk ol esnâda İstanbul’un bir câsûsı tutulup mektûbıyla Hudâvendgâr’a getürdiler ki³ Engürüs’e eyitmiş “Ne durursın Türk üzerüne varıyor, yerağunla hâzır olasın” diyüp ve câsûs dahi

1 idüp eyitdi Vi : itdi İ

2 idüp Vi : eyleyüp İ

3 ki Vi : - İ

doğrusın didükden sonra “Benden mukaddem bir cāsūs dahi varmışdır. Kâfir gâfil değüldür” diyicek Beğlerbeği Kara Timurtaş eyitdi “Hey devletlü sultānum! Bize vâcibdür ki evvel İstanbul’un üzerine varavuz ki bu İstanbul tekvurı gâyet müfsid mel’ündür. Ümmizdür ki ele getürevüz” diyicek Bâyezîd Hân dahi bu sözi ma’kül görüp hemân geçüp İstanbul’un üzerine düşdi. Dahi buyurdı ki Gelibolı’dan gemiler gelüp denizden¹ yanadan dahi âdem dökeler. Ve bi’l-cümle İstanbul’ı almağa ikdām-ı belîğ gösterdiler. İttifāk bu esnâda nâ-gâh haber geldi ki Engürüs tekvurı yüz otuz bin erle Eflak’dan Tuna’yı geçüp İstanbul tekvurı tahrîkiyle gelüp Nigebolı’yı muhāsara eylemiş, hemân-dem [İ 66a] Hudâvendgâr buyurdı, “Mancınıkları oda urup kalkup Engürüs’ün üzerine yürüdiler. Tırnovi’ye varıcak Evrenos Beğ’i dil almağa gönderdiler. Kâfir, leşkerini bir vechle hıfz itmişdi ki Evrenos Beğ dil almağa kâdir olımayup girü Hudâvendgâr’a gelüp “Bu kâfirden gâfil olmamak gerekdür” diyü cevâb viricek ol gice Bâyezîd Hân sûret-i tebdil idüp varup kâfir [74a] Nigebolı’nun üzerinde iken bir yüksek yerden dizdâra çağırıcak kal’ada Doğan adlı bir kulı vardı, ol Hudâvendgâr’un âvâzından bilüp gelüp Hudâvendgâr’la söyleşüp² eyitdi ki “Hudâvendgâr devletinde zebûn değülüz.” Hudâvendgâr eyitdi “Gayret idün ki bi-hamdillâh gelüp irişdük” diyüp yine dönüp leşkere geldiler. İrtesi hemân leşkerle Nigebolı’ya varup kâfir leşkerine mülâkî olıcak küffâr, leşkerini iki bölük idüp leşker-i İslâm’ı ortaya almak fikrin eylediler. Sultân Bâyezîd Hân dahi leşkeri iki bölük idüp kendüsi³ pusuda durdılar. Cum’a günüydü, ittifāk hemân bir bölük hücum idüp Engürüs’ün üzerine yürüyecek bir bölüğü dahi bir cânibde yürüyüp küffârı ortaya alıcak Hudâvendgâr dahi pusudan çıkup tekbîr idüp bir kezden küffârın üzerine hücum eyledüklerinde kâfirler gördi ki Türk’ün nihâyeti yok, hemân donuz gibi ürküp münhezimliğe yüz tutdı ve andan gâziler kıralı basup kâfiri kırmakdan âciz olup kimini esîr eylediler. Ammâ kıral-ı mel’ün birkaç kâfirle kaçup baş kurtardı. Bu gazâ hicretün yedi yüz doksan yedisinde vâkı’ oldu. Hudâvendgâr dahi andan dönüp Burusa’ya gelüp Şile Hisârı’nı ahdle alup Boğazkesen’ün üstünde bir hisâr yapup adını Güzelce Hisâr kodılar. Ve andan İstanbul tekvurına âdem gönderdiler ki “Yâ kal’ayı bize vir, yâhüd üzerine vardum!” diyicek tekvur dahi nâ-çâr elçi gönderüp harâca râzı olup tazarru’ât eyledi. Sultân Bâyezîd dahi şol vechle râzı oldu ki İstanbul’un içinde bir kâdı oturup bir müs-limân mahallesi ile bir mescid olup [İ 66b] ve yılda on bin filori harâc vire.

1 denizden İ : deniz Vi

2 söyleşüp İ : söyleyüp Vi

3 kendüsi Vi : kendüsi dahi İ

Tekvur dahi râzı olup bu tarîk üzre sulh eylediler. Andan Hudâvendgâr buyurdu ki Taraklu Yenicesi [74b] Hisârî'nun halkını sürüp Kostantınıyye'ye getürüp bir mahalle kılup ve bir mescid yapırüp dahi bir kâdı nasb itdiler. Bâyezîd Hân'a Timurlenk vâkı'ası oldukda ol mescidi yıkdılar. Ammâ ol nesl-i halkdan şimdi dahi vardur ki Göynüklü dirler ve bu hicretün yedi yüz doksan sekizinde idi. Andan sonra Bâyezîd Hân yürüyüp Nigebolı'ya varup ve Silisre'yi feth idüp andan Mora tarafına varup Karaferye'de oturup etrâfa akın saldırıp yakup yıkdu-
 rıcaq mübâlağa fetihler olup Karaferye'de bir imâret bünyâd eyledi. Andan Ed-
 rine'ye gelüp bir imâret dahi anda¹ bünyâd eyledi. Ol zamân ki Laz ortadan gi-
 düp vilâyetine Bâyezîd Hân ki hâkim oldu, Vilk-oğlu mübâlağa pîşkeşlerle elçi
 gönderüp ve tahtı kutlulayup ve bir cemîle kız karındaşı vardı ki Laz'un kızıydı,
 Sultân Bâyezîd'e virmeğe va'de olunmuşdı. "Şimden girü karavaşunı al, varsun
 hizmetünde olsun" diycek Bâyezîd Hân dahi kabûl idüp getürdüp maksûd hâ-
 sıl oldu. Ve andan Vilk-oğlu Semendire Hisârî'nı Sultân Bâyezîd'den dilek idüp
 recâ eyledi. Sultân Bâyezîd Hân dahi kabûl idüp Semendire'yi ve Güğercinlik'i
 sadaka eyledi. Sultân Bâyezîd Hân ol zamâna değin şarâb içmeği bilmezdi,
 Laz'un kızından öğrendi. Yohsa Osmân[i]ler ol zamâna değin şarâb n'idüğün
 bilmezlerdi. Ve andan Burusa'da karâr idüp mühendisler ve mi'mârlar cem' idüp
 bir ulu cāmî' bünyad eyledi ve şürb-i hamırdan ferâgat idüp ulemâ-yı izâmla
 musâhabet idüp icrâ-yı şer'-i kavîm üzere müstakîm olup adl ü dâda yüz tutup
 cemî'-i âlem anun zıll-ı himâyetinde bir² vechle âsûde-hâl oldılar ki³ etrâf-ı
 memâlik Osmânlu'ya hased iderlerdi. Ol esnâda Ahmed Celâyir ki eben-an-ced-
 din Bağdâd'un pâdişâhıdır, [75a] saltanat-ı Irâk ki irsle Sultân [İ 67a] Ahmed'e
 değmişdi ve Kara Yûsuf bin Muhammed ki Kara Koyunlu'nun emîriydi, Timur-
 lenk şerrinden terk-i vatan idüp bu ikisi Şâm vilâyetine gitmişlerdi. Sultân-ı
 Mısır ikisin dahi habs idicek envâ'-i hile ile Mısır habsinden halâs bulup kaçup
 Sultân Bâyezîd Hân hizmetine gelüp Sultân⁴ Ahmed Celâyirî iki ay mikdârı
 dergâh-ı cihân-penâhda olup andan icâzetle yine vatan-ı me'lûfına varup Sultân
 Bâyezîd Hân takviyetiyle Irâk'da mütemekkin oldu. Ammâ Kara Yûsuf ki Kara
 Koyunlu emîridür, sekiz ay mikdârı Hudâvendgâr hizmetinde olup Hudâvend-
 gâr'ı Arabistân'a tahrîk idüp âhir Sultân Bâyezîd'i kaldurup leşker-i azîmle hic-
 retün sekiz yüzünde Malâtıyye'yi ve Divriği'yi ve Derende'yi ve Behisni'yi feth

1 anda Vi : andan İ

2 bir Vi : bu İ

3 ki Vi : - İ

4 sultân : Vi : - İ

idüp Mısır sultânının divîtdârın öldürüp ol vilâyeti harâb idüp Erzincân tarafına varıcak Taharten Beğ istikbâl idüp Hudâvendgâr'a itâ'at gösterdi ve Hudâvendgâr Erzincân hisârını Kara Yûsuf'a girü döndürdi. Kara Yûsuf on altı gün beğlik idüp Erzincân kavmiyle mu'âmele idemeyüp kendü irâdetiyle Erzincân'ı terk idüp Erzincân kavmi girü evvelki beğlerin isteyicek Hudâvendgâr dahi yine Taharten Beğ'i bunlara emîr nasb eyledi. Ammâ ehl-i beytini sürüp Burusa'ya getürdi. Ol mahalde ittifâk kuzât tâ'ifesi azup rüşvet almağa başlayup halk anlardan şikâyet eylediler. Ol zamâna değin tezvîrât ve mefâsidât ve rüşvet-horluk yoğ idi. Hemân ki Kara Rüstem Karaman'dan geldi ve Candarlu Halîl ile halk bunları ululayup izzet ü ikrâm eyleyüp "Mevlânâ" didiler. Ol zamâna gelince kimseye mevlânâ dimezlerdi. Zîrâ katı okumış kimseler yoğıdı. Bunlar gelicek ululandılar ve âlemi hîle ile [75b] doldurdılar. Ve Candarlu Halîl'ün oğlu Ali Paşa vezîr oldı. Anun zamânında dânişmend çoğaldı. Âl-i Osmân bir sulb[i] kavm idi, bunlar envâ'-i hîleye başladılar. Takvâ götürildi, dürlü dürlü fetvâya âgâz eylediler. Ve eski akça ile satu bâzâr itmeği yasak idüp yeni akça kesdurdılar. Hîle ve bid'at ihdâs [İ 67b] olup kâdılar dahi ilmiyle amel itmeyüp rüşvet almağa başladılar. Halâyık şikâyet idicek Bâyezîd Hân teftîş idüp her birinde bir dürlü fesâd bulıcak buyurdi ki "Bunları cem' idüp bir eve koyup etrâfına odun yığup od uralar, tâ ki bu zâlim kâdılar yanup gideler." Hayreddin Paşa oğlu Ali Paşa ol vakt vezîr-i a'zamdı, mütehayyir olup hiçbir tarikle bunları halâs idemeyicek Hudâvendgâr'un bir mashara arabı vardı, Ali Paşa ana eyitdi "Arab, eğer işbu kâdılar halâs idesin, işte sana bin filori!" didi. Hemân mashara arab, evine varup¹ bir çabük don giyüp sürüp Hudâvendgâr'a geldi. Hudâvendgâr eyitdi "Arab, ne çabük düşmişsin²." Arab eyitdi "Ey hân! Beni İstanbul'a elçiliğe gönder." Hudâvendgâr eyitdi "Anda n'eylersin?" Arab eyitdi "Varayın İstanbul tek-vurından keşîşler isteyeyin³." Bâyezîd Hân eyitdi "Bre devletsüz! Keşîşleri n'eylersin?" Arab eyitdi "Kâdılar kiralum, keşîşleri kâdı idelüm." Bâyezîd Hân eyitdi "Keşîşlere virince kullaruma viresiz⁴" diyicek Arab eyitdi "Kullarun okumış değüllerdür, câhillerdür." Bâyezîd Hân eyitdi "Yâ bu kâdılar okumışlar mıdur?" Arab eyitdi "Okumışlardur ve bu keşîşler hod niçe yıllar ilm tarîkinde çalışup tahsîl itmişlerdür. Sen kâdılar kırup Kur'an'un eczâsın götürürsün. İncîl dahi hakdur, bârî bu keşîşler İncîl ahkâmını ibkâ itsünler" didi. Hudâvendgâr'a ara-

1 evine varup İ : - Vi

2 düşmüşsin Vi : düşmüşsin didi İ

3 isteyeyin Vi : isteyeyin didi İ

4 viresiz Vi : viresiz olmaz mı İ

bun sözi te'sîr idüp [76a] eyitdi “Yâ bre arab! Hâl niçe olur, niçe idelüm?” didi. Arab eyitdi “Ben kethudâ degülüm. Anı paşalar bilür” didi. Hudâvendgâr dahi tîz Ali Paşa'yı okıyup getürtdi ve eyitdi “Ali! Bu kâdılar hod okumışlardır, niçün okudukların tutmayup rüşvet alurlar?” Ali Paşa eyitdi “Devletlü sultânım, dü-şelekleri azdur” didi. Hudâvendgâr dahi ol ecilden anları âzâd idüp anlara resm akçasın ta'yîn eyledi. Kâdılar ki binde yigirmi akça resm alurlar, Ali Paşa himme-tidür. Andan sonra Saruhân ilinde göçer evler vardı, Menemen Ovası'nda kışlar-lardı, ol yerlerde tuz yasağı vardı, anlar tutmazlardı, Hudâvendgâr'a bildürdiler. Hudâvendgâr dahi Ertuğrul'a haber gönderdi ki Menemen Ovası'nda ne kadar [İ 68a] göçer evler varsa sürüp Filibe Ovası'na geçüresin.” Ertuğrul dahi atası emrine imtisâl idüp cümle göçer evleri Filibe Ovası'na gönderdi. Şimdi Filibe yöresinde olanlar anlardır. Andan¹ ol vakt ki Bâyezîd Hân Malâtıyye'yi Türk-man'dan ve Divriği'yi Kürd'den aldı, bunlar kadîmî pâdişâhlar degüllerdi, Bâ-yezîd Hân ol vilâyetleri alıcak anlar kaçmışdı. Bâyezîd Hân'a Timur hâdisesi olıcak Mısır sultânı sebebiyle bunlar yine yerlü yerine gelüp karar tutdılar. Ol vaktten berü ol vilâyete Mısırlu hükm ider oldu.

Sebeb-i Hurûc-ı Timurlenk

Şöyle rivâyet iderler ki çünkü Yıldırım Bâyezîd Hân Rûm vilâyetini ümerâsı-nun elinden alup ki zabt eyledi, her melik bir vechle kaçup Timurlenk'e vardı-lar. Germiyân-oğlu İpsala habsinden vezîriyle kurtılup maymuncılara uyup var-dı. Ve Menteşe-oğlu sakalın yülidüp ışık sûretinde vardı ve Aydın-oğlu çerıcilik idevardı. Ve Taharten Beğ İsfendiyâr elçisine nöker olup vardı. Ve bi'l-cümle [76b] bunlar Timurlenk'e varup hâllerin arz idüp Timur'ı Rûm'a tahrîk eyle-diler. Timur eyitdi “Ey beğler! Sizün² sözünüz yalan mı gerçek mi bilmezüm³, inanmazum. Zîrâ ol bir gâzî pâdişâhdur, yok yere zulm itmez ve sizi bi-günâh incitmez, şâyed siz ana muhâlefet idersiz” diyicek Germiyân-oğlu eyitdi “Sultâ-num, sen sâhib-kırânsın. Osmân-oğlu bir zâlim kişidür ve anun iklimi dahi sen pâdişâha lâyıkdur” diyüp niçe buna benzer⁴ herzeler söyleyüp kalan müfsidler⁵ dahi ana mu'âvenet idüp Timur'a⁶ igvâ idüp⁷ Rûm'a gelmesin tahrîk itdiler. Ti-

1 andan Vi : - İ

2 sizün Vi : - İ

3 bilmezüm İ : - Vi

4 buna benzer İ : - Vi

5 kalan müfsidler İ : - kalanı Vi

6 Timur'a İ : - Vi

7 idüp Vi : virüp İ

mur'un dahi dimâğında sahib-hurûcluk vardı, dahi ziyâde oldu. Ammâ Timur eyitdi "Hele evvel bir elçi gönderüp ağzı ölçüsini alalum" diyicek ittifâk ol es-nâda işitdi kim Sultân Ahmed ve Kara Yûsuf sultân-ı Mısır habsinden halâs olup Yıldırım Bâyezîd'e varmışlar. Timur, elçisine tevakkuf idüp göndermedi, tâ bunların hâli neye varur, göre. Zîrâ bunu tasavvur itdi ki bunlar Bâyezîd Hân'ı tahrik idüp [İ 68b] kendünün üzerine getüreler. Bunlar hod eğlenmeyüp yine vatanlarına gidicek pes Timur bir ağır pîşkeşlerle Bâyezîd Hân'a elçi gönderdi. Bâyezîd Hân'a gelicek aslâ elçisinin yüzine bakmayup ve armağanlarına iltifat eylemedi. Fi'l-hâl bir cevâb-nâme yazup elçisinin eline virüp gönderdi. Çünkü elçi gitdi, Bâyezîd Hân vüzerâsına eyitdi "Tîz leşker cem' idün! Timur üzerine varup vilâyetini harâb idevüz" didi. Paşalar eyitdi "Ey hân! Ne lâzım leşkerümüze ta'b çekdürevüz, Timur bunda gelsün. Bir gözi bağlu çeridür. Şöyle kırılum, hiçbir dil çıkmasun" didiler, "İnşâallâh" dimediler. Öyle olıcak leşker cem' itmeğe meşgûl oldılar. Bu tarafda Timurlenk kalkup hicretün sekiz yüz üçünde Sivas'a gelüp lağımla hisârı alup halkını esîr eyledi. Bu mahalde Mısır leşkeri [77a] dahi gelüp Haleb'e iricek çünkü Timur işitdi, hemân dönüp Şâm'a teveccüh idüp Haleb'e vardı. Haleb yanında Mecnûn Tabak yazusunda Mısırluyla buluşup uğraşup Mısır leşkeri Timur'a mukâvemet idemeyüp münhezim oldu. Dahi Mısır sultânı kaçup Mısır'a gitdi. Timur Haleb üzerine varup halk hisârı virmeyecek cenk olunup mübâlağa âdemler kırılup âhirü'l-emr darbı hisârı alup zulmi kemâlinde eyledi. İşler işledi ki dile almağa kâbiliyyet yok. Zîrâ bu Timur a'zam-ı eşerr idi. Andan Hamâ'ya varup anı dahi Haleb'den bed-ter itdi. Andan Humûs'a varup anda mezârlar görüp sorıcak eyitdiler "Hâlid bin Velid ve Amr bin Ümeyye-i Damrî işbudur" diyü mezârların gösterdiler. Timur bunların hürmetine Humûs'ı incitmeyüp halkından bî-kıyâs mâl alup Ba'albek cânibine gidüp varup¹ anı dahi yağma eyledi. Ve andan sürüp Dımaşk'a geldükde² Dımaşk'un Hisârı'nı yapup cenk itmeğe şürû' olıncak iki taraftan mübâlağa âdem hasâret olup³ âhir yağma itdürüp anda Yezîd'ün kabrini buldurup çıkarup oda yakdurdı ve kabrine neces doldurdı. Ve ekser Şâm'a kahrı Yezîd'ün kabri anda olduğundan idi ki [İ 69a] bu husûslar hicretün sekiz yüz üçünde oldu. Ve dönüp Kara Bağ'a gelüp kışladı.

1 varup Vi : - İ

2 geldükde Vi : geldüğün İ

3 olup Vi : olunup İ

Âmeden-i Timur be-Rûm ve Cenk-Kerden-i Sultân Yıldırım Bâyezîd ve Vâkı'â Şod

Rivâyet şöyledür ki yaz olduğınlayın hemân Timurlenk Rûm cânibine müte-veccih olup evvel Erzincân'a gelüp İsfendiyâr dahi karşulayup Saru Kamış'a değin bile gelüp andan yine İsfendiyâr bir gice dönüp Kastamonı'ya gitdi. Andan Timur Engüri'ye doğırdı. Bu tarafda Bâyezîd Hân vezîrleri ve beğleri tedbîri üzerine ber-karâr olup durmadan leşker cem'iyetine mukayyed oldı. Ve gayrı yerlerden [77b] gayrı İstanbul'dan dahi hayli leşker gelüp ve hem serehor dahi çıkarmışlardı. Rûm'da serehor çıkarmak evvel bunda vâkı' oldı. Bâyezîd Hân vezîri Ali Paşa tedbîriyle üç oğlın bile alup gitdi ki biri Emîr Süleymân'dı ki Aydın-ili ve Karesi ve Saruhân sancakların yerdi ve biri Mustafa Çelebi idi ki Hamîd-ili'ni ve Teke-ili'ni yer idi. Ve biri Muhammed ki Sultân Çelebi demekle ma'rûfdur ki Amâsiyye'de olurdu, cemî'-i Rûm leşkeri anunla gelmişdi ve bi'l-cümle kendü leşkerinden gayrı Tatar'dan ve küffârdan dahi mu'âvin¹ gelmişdi. Cümle kalkup yürüyüp Engüri'de Timur'a mukâbil olup kondı, Timurlenk dahi Yezîd-vâr pençsenbe günü bir su üzerine kondı. Ve Bâyezîd Hân ol gün ikindüden sonra Hüseyin-vâr Kerbelâ-veş bir susuz yerde kondı. Çün² iki leşker birbirine mukâbil kondılar, Timurlenk dâ-yiresine hendek kazdurup ve cum'a günüydü, iki cânib de cum'a namâzın kıldılar. Andan Bâyezîd Hân³ sancakların çözüp ve kösler döğilüp sâf sâf alaylar düzilüp meymene vü meysere ârâste olup cenâh ve bâr u bengâhlar bağlanup mukâbil oldukları gibi hemân evvel emirden Bâyezîd Hân tarafından Tatar hâyin oldı, zirâ Erzincân beği ki Taharten Beğ'dür ki Timur'la bileydi, anunçün Tatar ol cânibe döndi. Ve Germiyân-oğlu dahi hem-çünân ol cânibe döndi. Muhassal her vilâ-yetün leşkeri Bâyezîd Hân'ı koyup beğleri Timur'da olduğundan ötürü⁴ ol cânibe döndiler. [İ 69b] Bâyezîd Hân gördi ki her taraf kendü kolayına gitdi ve bir oğlu ki Mustafa Çelebi'dür, atından ayrılup belürsüz oldı ve Emîr Süleymân'ı dahi paşalar erkinden çıkardılar, gitdi ve Sultân Muhammed dahi gördi kim hâl böyle oldı, hemân Amâsiyye leşkeriyle Amâsiyye'ye gitdi ki ol vakt hemân on bir yaşında idi, Bâyezîd Hân hemân [78a] kapu halkıyla yalunuz kalıcak kul arasından taşra çıkup ve atını depüp birkaç yaya oğlanlarla ve birkaç solaklarla dahi Çağatay'un alayın birbirine urup kırmağa başladılar. Bir azîm cenk itdiler ki az kalmışdı ki Çağatay'un leşkeri münhezim olaydı. Bu hâlde iken Germiyân-oğlu Bâyezîd Hân'ı

1 mu'âvin Vi : mu'âvenete İ

2 çün Vi : çünki İ

3 hân İ : - Vi

4 olduğundan ötürü Vi : olmağla İ

görüp bildi. Hemân çağırıp eyitdi ki “Hây ne durursuz? İşbu cenk iden Bâyezîd Hân kendüdür” didi. Fî'l-hâl irişüp atının dört yanına sarmaşup tutup Timur'a götürdiler. Timur çadırından çağırıp ki “Hây zinhâr atından indürmen! Gelün benüm koltuğuma girün, çadır kapusına varayın.” Eyitdiler “Ey hân! Ata bin!” Eyitdi “Ata binüp nereye varayın? Pâdişâhlar ata binüp bahâduruluk itmek câiz değıldür” didi. Andan koltuğına girüp Timurlenk'i çadırı kapusına getürdiler, dahi Bâyezîd Hân'ı¹ ta'zimle atdan indürdiler. Timur karşı yürüyüp biribiriyle görüşdiler. Andan ikisi bir halının üzerine oturdılar. Bu husûs hicretün sekiz yüz dördi dâhil olmazdan üç gün öndin idi. Çünkü ahvâl böyle vâkı' oldu, Timurlenk, Yıldırım Hân'la geçen ahvâli söyleşdiler ve musâhabet eylediler. Timur, Yıldırım Bâyezîd'e eyitdi “Ey hân! Hakk Te'âlâ'ya şükr itmek gerek. Virdüğü ni'meti bilmek gerekdür. Ben ki bir aksak kötürüm kişiyim, Hindistân'dan tâ Sivas kapusına dek ben za'ife virdi. Sivas kapusundan tâ Rûm ve Engürüs vilâyetine varınca sana virmiş idi. Şükrini bilmedün, ol ecilden sana bu hâl vâkı' oldu” diyüp Yıldırım Bâyezîd'i teselli eyledi. Andan eyitdi “Ey hân! Eğer Hakk Te'âlâ bu fursatı sana vireydi [İ 70a] sen beni niçe ideydün?” didi. Yıldırım Hân gönüllü kişiydi, ucb ve gazabla eyitdi “Eğer sen benüm elüme gireydün seni bir demir kafes içine koyup alup giderdüm” didi. Çünkü Timur, Yıldırım Hân'un sözünü işitdi, Timurlenk çağırıp ki “Ayrık asker cenk itmesün.” [78b] Çünkü Sultân Bâyezîd Hân mahbûs oldu ve beğlerinden dahi Minnet Beğ ve Mustafa Beğ ve Hâce Fîrûz Paşa ve dahi niçe bunun emsâli beğler esir oldılar, Timurlenk Bâyezîd Hân için taht-ı revân sûretinde bir kafes düzdürüp içine koyup iki at arkasında götürürlerdi. Göçseler Timurlenk yanınca bile yürürdi ve kaçan kim konsalar kendü çadırı yanında kondururdu. Andan sonra Timurlenk-i gaddâr, Rûm'da çok dürlü zulmler idüp ol kışı Aydın-ili'nde kışladı ve oğlını Burusa'ya gönderdi. Burusa'ya geldükde şehri talan idüp ve yakup yıkup ve sarayda olan hazîneyi alup ve niçe zulmler eyledi. Bu dahi babasından artuk bî-dîn olup câmi'-i kebirün içine âdemler konup atlar bağlanup ve odlar yakup yemekler bişürdiler. Ol vakt ehl-i İslâm'un üzerine bir hâl geldi kim haftanın günlerini unutup cum'ayı yavu kıldılar ve bi'l-cümle ol zâlimün leşkeri ayağı basduğı yerler harâba vardı. Ve andan sonra Timurlenk her vilâyeti beğlü beğine virüp Osmân vilâyetin Tatar'a virdi. Bâyezîd Hân işidicek bî-huzûr oldu. Göç üzerinde giderken Timur Bâyezîd'e gelüp gâh gâh selâm virürdi. Bir gün Bâyezîd Hân Timur'a eyitdi “Timur Beğ, senden bir dileğüm var” didi. Timur eyitdi “Söyle, kabûl ideyin” didi. Bâyezîd Hân eyitdi “Tatar'ı bu vilâyetde koma, gider” didi.

1 Bâyezîd Hân'ı İ : Bâyezîd'i Vi

Timur eyitdi “Kabûl itdüm ammâ kaçan kim seni Semerkand’dan yine bu vilâyete gönderem, ol vakt seni vilâyetüne Tatar götüre” didi. Bâyezîd Hân hemân ki bu sözi işitdi, gâyet gam-nâk olup eser-i hummâ âriz oldu. Ve hem gâyetle ârlu ve gayretlü kişiydi, hemân gün günden za’f müstevlî oldu. Rivâyet olunur ki Bâyezîd Hân’ı [İ 70b] Timurlenk habs idicek ekâbir-i Rûm ittifâk itdiler ki Bâyezîd Hân’ı Timurlenk’den satın alalar. Âdem gönderdiler, Timur’la söyleşüp doksan bin filoriye râzı olıcak ol âdem Timur’a eyitdi ki [79a] “Rûm’da nesne kalmamışdur. Varup Kostantiniyye tekvurından istikrâz idüp getüreyin” diyüp gidicek ol kişi henüz İstanbul’a gelmedin işidildi ki Hudâvendgâr Bâyezîd Hân hummâ-yı muhrikadan vefât eylemiş, rahmetullâhi aleyhi, rahmeten vâsi’aten. Bu cenkden sonra merhûmun vefâtı birkaç aydan sonra oldu. Kaçan ki Timur göçüp kendü vilâyetine gitdi, Bâyezîd Hân dileği için Tatar’un cemî’isini sürüp memleket-i Rûm’dan çıkardı. Andan Kırşehir’i ve Sivrihisâr’ı ve Beğbâzârı’nı Karaman-oğlu’na virdi. Ve Kastamonı’yı ve Kankırı’yı ve Kal’acık’ı yine İsfendiyâr’a virdi. Bâyezîd Hân öldükden sonra Timur umardı ki Bâyezîd Hân’un oğlanlarından birisi kendüye gelüp vilâyet-i Osmân’ı yine ana mukarrer ideydi. Gördi ki hiçbirisi gelüp iltifât itmedi, ol dahi çıkup kendü vilâyetine gitdi. Timurlenk Acem vilâyetinde kırk yıl beğlik eylemişdür ve bu mâcerâların târihi hicretün sekiz yüz dördünde vâkı’ oldu. Rivâyet olunur ki Bâyezîd Hân Burusa’da bir câmi’-i kebîr ve bir âli imâret ve iki medrese ve bir dârü’ş-şifâ binâ itdürdi ve ardında dahi bir câmi’ ve bir imâret ve bir medrese yapdurdı. Ve her nereye teveccüh itse berk-ı hâtif gibi yetişürdi. Andan ötürü Yıldırım Bâyezîd dimekle mülakkab oldu. Salâhı ve zühdi ve ulemâya ve sulehâyâ i’tiyâdı ziyâde idi.

Cülûs-ı Emîr Süleymân bin Bâyezîd Hân

Rivâyet olunur ki Yıldırım Bâyezîd Hân’un yedi oğlu vardı: Biri Ertuğrul ve biri Mustafa ve biri Süleymân ve biri Muhammed ve biri İsâ ve biri Mûsâ ve biri Kâsım. Ertuğrul, atası hayâtında Kâdı Burhâneddîn vâkı’asında Allâh emrine varmışdı ve Mustafa dahi Timurlenk cenginde nâ-bedîd oldu. Ve Kâsım küçükdî¹ dahi [İ 71a] sarâyda olurdu. Öyle olsa Emîr Süleymân’ı² Ali Paşa ve İnebeğ ve Hasan Rûmilî’ne alup [79b] gitmeğe niyyet itdiler. Ve Sultân Muhammed yine Amâsiyye’ye gitmişdi. Ve İsâ Beğ gelüp Burusa’yı taht idinüp nevâhîsiyle zabt eyledi. Ve Mûsâ atasıyla bile giriftâr olmuşdı. Andan Emîr Süleymân Burusa’ya gelicek İsâ kaçup Karaman’a gitdi. Emîr Süleymân kız kardaşı Fâtıma Hâtun’la karındaşını

1 küçükdî İ : kiçirekden Vi

2 Süleymân’ı İ : Süleymân Vi

İstanbul'a rehn kodı ve ahd itdi kim hiç vech ile yağılık itmeye. Ahirü'l-emr Emîr Süleymân yine Rûmili'ne geçdi. Bunun dahi târihi hicretün sekiz yüz beşinde idi. Bu cânibde Sultân Muhammed, karındaşı Emîr Süleymân'un tahta geçdüğü işi-dicek elçi gönderüp eyitdi "Emîrüm¹ sağ olsun! Atamız gitdiyse emîrüm bize ata yerindedür" didi ve eyü atlar gönderdi. Ve Emîr Süleymân dahi kabûl idüp niçe oğlanlar ve câriyeler gönderdi.

**Zikr-i Ahvâl-i Sultân Muhammed Hân bin Yıldırım Bâyezîd Hân bin
Gâzî Murâd Hân bin Orhan bin Osmân²**

Çünkü Bâyezîd Timurlenk ile bu asıl vâkı'aya uğradı, Sultân Muhammed ol eyyâmda on bir yaşında olup Tokad'da olurdu. Timur cenkde gâlib olıcak bu dahi sancağın alup ve leşkerin önine bırakup gelüp Tokad'a yetişdi. Ol gün hemân işitdi ki babasının giriftâr olduğın ve³ karındaşı nâ-bedid olduğın ve memleket-i İslâm düşmenün ayağı altında pây-mâl olduğın. Hemân gayret odı yüreğın yakup ve mübârek gözleri yaşla dolup âh idüp eyitdi ki "Ey dirîğ memleket-i Osmân'a ki düşmenün ayağı altında helâk ola ve dirîğ⁴ re'âyâsına ki düşmen elinde ser-gerdân olmuşlardur. Ve sultân babam dahi adû elinde giriftâr olup ol geçen ayş u nûş, nîş olup ferah teraha mübeddel olmuşdur" didi ve ağladı. Andan sonra hâsslarıyla müşâvere eyledi ki kendüyi Timurlenk'ün askerine ura, yâ bir tarikle atasın kurta-ra veyâhûd anun yolında [80a] helâk ola. Bunlar eyitdiler ki "Şâhâ! Bizüm cânumuz ve başumuz senün yolunda fedâ olsun. Bu nesne ki buyurursız, gâyet hoşdur. Ammâ âkılâne maslahat oldur ki bu düşmen ki bu vilâyete [İ 71b] müstevli oldı, be-gâyet çok askerdür, buna yakın olmak revâ degüldür. Maslahat oldur ki bunları ırakdan gözedüp duravuz. Bolay ki Timur'ı halvet bulavuz" didiler. Sultân Muhammed dahi bu tadbîri beğenüp leşker-i Rûm'la kalkup aşğa tarafa gitdi ve giderken İsfendiyâr'un yeğeni Kara Yahyâ, bin mikdârı geyimlü ve geçimlü yarar erle Sultân Muhammed'ün önine gelüp eyitdi "Ey yiğit! Ne kişisin ve ne yere gidersin? Ben İsfendiyâr'un yeğeni Kara Yahyâ'yum. Cihângîrler benüm tîr-i hadengümünden sînelerin delük delük idüp ve pehlevânlar zehrelerin çâk idüp⁵ benüm heybetümünden bu taraftan kuş dahi uçmaz. Muhammed kimdür ki benüm memleketüme gire" diyüben durdı. Sultân Muhammed bunun haberin işidüp mukay-

1 emîrüm Vi : emîr İ

2 [Der-kenâr]: Timur-ı Gûrganî Rûm'a geldükde Sultân Muhammed bin Sultân Bâyezîd on bir yaşında olup at ilminde [ve] dilâverlikde bî-nazîr idi.

3 babasının giriftâr olduğın ve Vi : babası giriftâr olup İ

4 dirîğ Vi : hayf u dirîğ İ

5 idüp Vi : ider İ

yed olmayıcak Kara Yahyâ kakıyup hemân Sultân Muhammed'ün önine gelüp hamle eyledi. Sultân Muhammed dahi yanındaki serverlere eyitdi ki “Ey benüm yiğitlerüm! Vaktidür ki bunları karga-misâl dağıdalum” diyüp elin kılıca urup ve tekbîr getirüp bir uğurdan düşmene hamle idüp ol bütün cem‘iyyeti iki nîm eylediler. Kara Yahyâ gördi ki iş didüğü gibi olmadı, leşkerine “Hây durun” diyügördi. Başarımayup¹ bir lahza dahi durmağa tâkatları olmayup münhezim oldılar. Kara Yahyâ hemân dönüp kaçdı. Sultân Muhammed dahi ardına düşüp ele girenin helâk idüp mâlın yağmaladılar. Sultân Muhammed'ün çünkü evvelki fethi böyle vâkı‘ oldu, envâr-ı sa‘adet-âsârı çehresinde lâmi‘ olup devlet ü sa‘adetle Gerede’ye iricek anda birkaç gün tevakkuf idüp Timurlenk’ün leşkerine cäsüs gönderdiler ki varup göre, atası Yıldırım Hân Timur katında mıdur ve keyfiyyet-i ahvâl nicedür görüp gele, haber vire. **[80b]** Çünkü peyk revâne olup gitdi, Sultân Muhammed beğleriyle müşâvere idüp eyitdi “Çünkü âlem bu vechle yüz gösterdi, n’itmek gerek, maslahat nedür?” didi. Beğler eyitdi “Maslahat oldur ki bu aradan kalkup aşağı tarafa gidevüz. Sarp dağlara çıkup âlemün hâline nazar idevüz. Timur hod bu ili zabt **[İ 72a]** idüp bu yerde karar ideceği ma‘lûm değüldür. Ve bizi dağdan dağa taleb ideceği yokdur.” Ve ba‘zılar eyitdiler ki “Bu maslahat değüldür. Aşağası hatar-nâkdür. Yine memleketümüze çıkup Amâsiyye’de duralum, çevre yana nazar idelüm. Görelüm takdîr-i Rabbânî âlem-i gaybdan ne izhâr ider. El-hamdülillâh, Allâh’un inâyetinde ve sultânumuz devletinde vaktümüz hoşdur. Kendü ilimüzde yüriyelüm. Eğer yağı gelürse men‘ idelüm” didiler. Dahi Sultân Muhammed bu tedbîri ihtiyâr idüp Rûm tarafına gitmek tedârükünde iken Timur’a giden cäsüs dahi gelüp Sultân Muhammed’e du‘â idüp eyitdi “Hakk Te‘âlâ celle ve alâ pâdişâh-ı İslâm’un ömrini ziyâde idüp a‘dâ-yı devletini² makhûr u mahzûl eylesün. Atan Yıldırım Hân Gâzi’yi gördüm, sağ ve selâmetdür lâkin cehd idüp yanına varımadum. Ve Timur Rûm vilâyetini tamâm zabt idüp bu yıl Aydın-ili’nde kışlasa gerekdür” didi. Sultân Muhammed bu haberi işidicek tevakkuf itmeyüp hemân Rûm tarafına müteveccih oldu. Giderken haber geldi ki “Kara Devlet Şâh memleketi tutup kendüye musahhar idiyorur. Timur’dan elinde bir hükmi var, her yere ki varur, gösterür ‘Bu mülki Timur Hân bana virdi’ dir. Halk dahi ihtiyâtından ana uymağa başladılar. Her kim ki uymasa helâk eyler³ ve mâlların gâret eyler⁴. Eğer anun tedbîrin itmeyicek olursanız cümle memlekete hüküm

1 başarımayup Vi : başarımadı İ

2 a‘dâ-yı devletini Vi : a‘dânun devletini İ

3 eyler vi : idüp İ

4 eyler vi : eylerdi İ

ider” diyicek Sultân Muhammed be-gâyet kakıyup etrâfına nazar idüp eyitdi ki “Ey begler, ne dîrsiz? Bu işün kaydını niçe yîrsiz?” Bunlar eyitdiler “Sultân devle-tinde niçe olsa gerekdür? Kara Devlet [81a] Şâh ile dürişürüz. Bugün doğduk, bugün ölsek gerekdür” didiler. Sultân Muhammed dahi bunların kelimâtın işidi-cek âferin idüp “Sizden dahi¹ umduğum budur. Merdânelik vaktidür. Kara Devlet Şâh [ne] seg-i bî-dîndür [kim] benüm memleketüme girüp re’âyâya zahmet vire” didi. Pes bu tedbîrle leşker cem‘ idüp ve cenk itmek yerağında olup² cāsūs gönder-diler ki düşmenün ahvâlini varup görüp haber getüre. Çünki cāsūs gidüp az zamânda [İ 72b] düşmene varup Kara Devlet Şâh’ı gördi ki bir yerde konup otu-rur, yanında âdemi dahi az. “Bunun gibi vakt ele girmez, fırsatı ganîmet bilmek gerekdür” diyüp tîzcek Sultân Muhammed’e gelüp haber virdi. Hemân Sultân Muhammed dahi leşkerin müretteb ve mükemmel idüp esbâb-ı ceşş ve âlât-ı harble yürüyüp Kara Devlet Şâh fâriğ ve bî-haber otururken yetişüp bî-tevakkuf üzerine at salıcak Kara Devlet Şâh’a hâl ma’lûm olıcak hiç ihtiyât itmeyüp hemân atına süvâr olup ve Sultân Muhammed’e mukâbil olup âvâz-ı bülendle çağırup eyitdi ki “Sen henüz bir tıfl oğlansın. Anan südi dahi ağzunda kokar. Ne liyâkat ve ne isti’dâdla adunı sultân koyup memleket taleb idersin? Yüri bu sevdâdan fâriğ ol! Kendü maslahatuna git ki henüz atan ve kardaşun mahbûsdur. Senün memleket da’vâsın itmen gâyet ba’iddür. Eğer bu sevdâdan geçmeyecek olursan şimdi sana ne eyleyeceğüm ma’lûm olur³” didi. Çün Sultân Muhammed bu kelimâtları işitdi, Kara Devlet Şâh’ı yanına okıyup ve kakıyup eyitdi ki “Ey pîr-i ahmâk! Bunca hây u hüy idüp kendüni bir âdem mi sanursın? Benzer ki sakalunı değirmende ağır-dup kimsenün darbın yimemişsin. Babam mahbûs ise Allâh halâs ide. Ammâ ni’mel-halef benüm ki şimdi sana seni gösterüp niçe ideceğüm göresin” diyüp ve Allâh’a sığınup dahi kılıcın yalın idüp hemân düşmene hamle eyledi. Ve ol anda kılıç darbı ve çomak sadâsı [81b] ayyûka çıkup bir cenk-i azîm oldu ki dimelî değül. Pes kullardan bir şâh-ı cihângîr Kara Devlet Şâh’ı gözleyüp bir tîr revâne eyleyicek Allâh râst getirüp Kara Devlet Şâh’un gözine dokunup ensesinden çıkup gidicek hemân ol sâ’at atından yıkıldukda sultân kulları yetişüp pâre pâre eylediler ve yanında olanların kimini kırdılar ve kimini kaçırdılar ve kimi gelüp Sultân Muhammed’e bende oldu. Sultân Muhammed gördi ki feth iki oldu, şâd u hurrem olup ve Allâh’a şükürler eyledi ve vilâyetine [İ 73a] gelüp oturup dört tarafa nâzır oldu. Birkaç günden sonra nâ-gâh haber geldi ki “Kubad-oğlı bî-nihâye leşkerle

1 dahi Vi : - İ

2 olup Vi : oldılar ve İ

3 ma’lûm olur Vi : ma’lûmdur İ

Niksâr'ı muhâsara idüp gice gündüz cenk ider. Eğer yetişmezsen hisâr elden gidüp il vilâyet harâb olur.” Sultân bu haberün istimâ'ından gâyet münfa'îl olup ve atına süvâr olup yanında olan askerün esbâbın müretteb ü mükemmel idüp dahi durmayup yetişmek ardınca oldu. Kubad-oğlu Niksâr'un üzerinde bunlardan fâriğ dururken bunlar Rûm serverleriyle hemân yetişüp ve Allâh'a tevekkül idüp bir yerden hamle idicek Allâh'un avniyle Kubad'un askerinin sıyup târumâr itdiler ve mâl u esbâbın yağma itdiler. Kubad-oğlu tenhâ, dalâlet sahrâsına düşüp kaçup başın kurtarup gitti. Öyle olıcak Sultân Muhammed dahi Kubad-oğlu'nun şehrin kılâ'ın feth idüp ol vilâyeti teshîr itmeğe ikdâm idicek Felenbil adlı bir kal'a vardı, gâyet muhkem ve sa'b idi. Sultân Muhammed anun fethine dahi ikdâm idicek hemân ol gün kal'aya yürümiş idüp ber-nevbet kal'a cengi oldukda kal'a halkından ve leşkerden hayli kimesne mecrûh olup evvel hamlede feth olunmadığına Sultân Muhammed ta'accüb idüp buyurdu, tabl-ı âsâyiş urulup ol gice âsûde oldılar. Sabâh olıcak Sultân Muhammed vezîrlerin katına okuyup kal'anun fethi bâbında müşâvere [82a] olıcak her biri bir dürlü kelimât eyitdükden sonra Sultân Muhammed eyitdi ki “Bilürüm bu kal'ayı ikdâmla tutulıcak feth olunur. Bu kal'a bana gerektür. Cenkle alınıcak ba'zı yeri yıkılmak lâzım gelür. Buna tahammûlden gayri çâre yoktur” diyüp sabr eylediler. Bir niçe günden sonra¹ gördiler ki hiç halk-ı kal'a itâ'at idüp kal'ayı teslim itmeğe safâları yok. Sultân Muhammed emr eyledi ki kal'a dizdârına bir mektûb yazılıp hufyeten ileteler. Ve içinde envâ'-i istimâletler idüp rîş-handeler yazalar. Hem öyle idilüp bir âdemün eline virilüp elçi sûretinde dizdâra gönderdiler. [İ 73b] Varıcak, dizdâr gelen âdeme izzetler idüp ve ziyâfetler itdükden sonra mektûb sunulup dizdâr mazmûnına muttalî' olıcak eyitdi “Ben sultânun kulıyum lâkin bu kal'ayı alup bir kulına sadaka itse gerektür. Ben kulına sadaka itsün, tâ ki ben dahi veliyy-i ni'metüme hıyânet itmemiş olan” diyü gelen âdeme cevâb viricek ol dahi dönüp gelüp Sultân Muhammed'e cevâp virüp hemân Sultân Muhammed gazab atına süvâr olup buyurdu ki “Tîz metrisler kurup kal'aya yürümiş ideler.” Muhassal bir vechle ikdâm idüp yürüdiler ki leşkerden ve kal'adan bî-hadd âdemler helâk oldukdan sonra nâ-çâr kal'a halkı amân amân diyüp tazar-ru' itdüklerinde Sultân Muhammed dahi ârâm idicek kal'a kapusını açup teslim eylediler. Ve Sultân Muhammed dahi günâhların afv idüp a'yânlarına hil'at giydürüp ve istimâletler eyleyicek bunlar dahi cân u gönülünden Sultân Muhammed'e bende oldılar. Ve andan Sultân Muhammed hisâra kendü kullarından dizdâr virüp ve sair mesalihin gördükden sonra kalkup sa'âdetle girü Tokad'a gelüp karar idüp

1 sonra İ : - Vi

Timur cânibine nâzır oldılar. İttifâk birkaç gün geçicek bir gün haber geldi ki İnal-oğlu yigirmi bin mikdârı erle gelüp ili vilâyeti urup hasâret idüp bi'l-fi'l Kaz Ovası'nda oturuyorur. Da'vâsı bu ki gelüp sultânun üzerine yâ cenk vâkı' ola yâ-hud sultân anı [82b] yılda bir mikdâr nesneye kesime kese veyâhud memleketden çıkup memâlikin zabt eyleye. Çünkü Sultân Muhammed bu haberlere muttali' oldu, gâyetle gam-nâk olup eyitdi "Dirîgâ! Memleket a'dâ ayağı altında pâymâl olur. Eğer koyup gidersem hayli müşkildür. Eğer durup mukâvemet idersem çokluk leşkerle mukâbele hayli azîm işdür" diyüp vezîrlerin yanına cem' idüp eyitdi "N'itmek gerek, bunun tedbîrine ne çâre itmek gerek?" diyüp ızdırâbın bunlara arz eyledi. Vüzerâ dahi Sultân Muhammed'ün bu kadar hiddetin ve ızdırâbın göricek eyitdiler "Sultânüm, mübârek [İ 74a] hâtırunuza gam getürmeyüp bu asıl Türkman için teşvîşlenmen. İnşâallâhu'l-azîz eğer Hakk Te'âlâ fırsat virürse anlarun leşkeriyle bir vechle darb u harb idelüm ki cemî'-i âlemde destân ola ve düşmenün gözine âlem dar olup mütehayyir kala. Ammâ mukaddemâ bir elçi gönderün¹ ki bu sûretle memlekete girüp re'âyâyı böyle incidüp emvâl-ı müslimânı gâret itmekden maksûdı ve murâdı nedür, tamâm tahkîk itdükden sonra biz dahi ana göre tedârük idüp üzerine hücum idelüm. Eğer yüzi suyuyla çıkup giderse hoş ve illâ ana bir iş idelüm ki ol dahi göre." Sultân Muhammed dahi vezîrlerin ve beğlerin bu vechle ikdâmların ve şecâ'atların göricek bin evvelki kadar mahabbeti ziyâde olup ve cemî'-i melâleti zâ'il olup buyurdi ki "İnal-oğlu'na mektûb yazıla ve cemî'-i elkâbindan sonra diyeler ki ansuzdan gelüp memleketün içine girüp re'âyâyı bilâ-sebeeb rencide idüp ve mâlların gâret idüp ve teşdid-i ahvâl-i müslimîne meşgûl olmak ehl-i İslâm'dan ba'iddür. Pes revâ oldur ki leşkerünle memleketüm-den hurûc idüp gidesin, tâ mazlûmlara hasâret olunmaya ve illâ eğer sözümü eslemeyüp lecûcluk idüp bu vilâyeti hâli tasavvur idecek olursan bi-avnillâhi te'âlâ leşker-i zafer-peykerümle üzerine varup sana bir iş iderüm ki görürsin. [83a] Son pişmânlık fâyide itmez" diyü mektûb yazılup ve ba'zı armağanla bir yarar kulını İnal-oğlu'na elçiliğe gönderdi. Ba'd-i zamân elçi, İnal-oğlu'na vusûl bulıcak görür ki bir sahrâda leşker-i bî-pâyân tahrîb-i bilâda ve ta'zîb-i ibâda meşgûl olup oturur. Dahi bu cânibde İnal-oğlu'na haber itdiler ki Sultân Muhammed'den elçi geldi. Aslâ iltifat itmeyüp bir vech ile nazar itmedi. Âhirü'l-emr bir iki Türkman gelüp elçiyi alup İnal-oğlu katına ilettiler. İnal-oğlu dahi unfla kelimât idüp "Muhammed şimdi kandedür?" diyü sorıcak elçi dahi mektûbı çıkarup İnal-oğlu'na sunıvir-di. Ol dahi mektûbı açup mazmûnına vâkıf olıcak be-gâyet kakıyup [İ 74b] elçiyi

1 gönderün Vi : gönderelim İ

öldürmek istedi. Beğleri araya girüp “Elçiye zevâl yokdur” didükleri ecilden vaz gelüp buyurdi ki mektûba cevâb-nâme yazalar. Eyitdi ki “Ey Muhammed! Niçün benümle böyle hareket idersin? Kendü haddünden geçüp kendüni âdem yerinde korsın? Henüz bir tıfl oğlansın. Adunı sultân koyup benümle pençe urmak sana mülâyim değüldür. Benüm senün māluna ve başuna zararum yokdur. Öyle gerekdür ki memleketden çıkup gidesin. Benüm maksûdum budur ki sen memleketden gidüp memleketi sâir memleketüme ilhâk idem. Eğer inâd idersen hâzır olasın ki senünle işüm vardur” diyü mektûb yazılıp elçinün eline virilüp gönderildi. Bu cānibe gelüp Sultân Muhammed’e vāsıl olıcak Sultân Muhammed biraz münfa‘il oldukdan sonra beğlerine istimâletler virüp “Her kim önürdi baş getürüp yoldaşlık eyleye, inşâallâh lutf-ı şāhānemden gereği gibi ri‘âyetler idüp ve beğliğe irişdürem” diyü hemân kendüsi evvelâ cebe vü cevşen giyüp ve serverleriyle müretteb [ve] müsellaḥ ve mükemmel olup gice ve gündüz ârām itmeyüp nâ-gāḥ bir sabāḥ Kaz Ovası’na yetiştiler. Ol taraftan İnal-oğlu dahi Sultân [83b] Muhammed’ün geldüğin işidicek fi’l-hāl atına binüp bî-hadd Türkman atlanup alaylar bağlayup Sultân Muhammed’e [e] karşı yürüdi. Sultân Muhammed dahi bin mikdârı Rûm serverleriyle gelmişdi, İnal-oğlu katında hod on binden ziyâde hemân Türkman vardı, birbirine mukâbil oldılar. İnal-oğlu Sultân Muhammed’ün leşkeri az olduğuna mağrûr olup hemân yürüyicek Sultân Muhammed dahi serverleriyle Allāḥ’a tevekkül idüp cān u gönülle gayret kuşağın bellerine bağlayup ve kılıçların yalın idüp hamle itdiler. Çünkü iki leşker birbirine mukâbil tokışup cenge duḥûl itdiler, birbirine nîze ve kılıçlar urup bir cenk-i sultānî olup birbirinden bir gün ve bir gice ayrılmadılar. Âhir avn-i rabbānî ve tālî-i sultānî gözücüüp Türkman leşkeri sınıp bār u bengāḥı koyup münhezim oldılar. Alemleri başı aṣāğa [İ 75a] olup İnal-oğlu kaçıcak, Sultân Muhammed dahi cemî’isin yağma itdürüp bir vechle feth-i mübârek müyesser oldı ki İnal-oğlu fitnesinden âlem halâs oldı. Andan Sultân Muhammed ol aradan kalkup bir hoş sahrāya konup Allāḥ’a şükürler ve senâlar eyledi. Ne fāyide bu gavgādan. Sonra yine haber geldi ki “Gözler-oğlu sekiz yüz mikdârı kişiyle göçmel kalkup Karahisâr’un üzerine düşüp hisârı muḥāsara itdi” didiler. “Eğer sultân yetişmezse hisâr elden gidüp memleket harāba varur” diyü cevâb oldukda Sultân Muhammed dahi vüzerāsına eyitdi ki “Gözler-oğlu kimdür ki benüm memleketüme girüp hisârum üstine düşe!” diyüp hemân yerağa girüp atlarına süvâr oldılar. Ol gice yortup sabāḥ olunca düşmene vardılar. Bu cānibde Gözler-oğlu’na haber virdiler ki “Uş Sultân Muhammed yetişdi. Ne dermānun varsa

gör!” didiler. Gözler-oğlu hayli ta‘accüb idüp “Hayfâ!”¹ didi. “Ben umardum ki tîzcek hisârı alup [84a] içine gireydün. Çünkü bunlar yetişdi, çâre kalmayup bi’z-zarûrî cenk itmek gerekdür” diyicek gördi ki hemân tuğlar ve alemler çıkup kûs u nakkâreler âvâzı âleme dolup Sultân Muhammed dahi arslan-misâl sağında ve solında Rûm bahâdurları ejderhâ-hıyâl gelüp meymene vü meysere saflar bağlanup durdılar. Andan Sultân Muhammed nazar idüp gördi ki düşmen değül belki bir hâzır halvâdur, hemân “Bî-tevâkkuf yürün!” diyü işâret idince Rûm serverleri dahi aç kurd niçe ki koyuna girer, bir uğurdan hamle eylediler. Sabâhdan öyleye değin cenk-i azîm idüp düşmenün gözine âlemi teng itdiler. Gözler-oğlu gördi ki iş had-den aşdı, bir lahza tevakkufa mecâlî olmayup bâr u bengâhın koyup hemân ayağı götürüp kaçup gitdi. Sultân Muhammed askeri dahi bu fethi ganîmet bilüp cemî‘-i esbâbı yağma idüp doyum ve ferah birle ol aradan dahi kalkup girü Tokad’a geldiler. Birkaç gün ayş u nûş idüp otururken nâ-gâh bir kul gelüp Sultân [İ 75b] Muhammed’ün önine baş koyup ve bir mektûb sunıvirdi ki içinde yazılmış “Köpek-oğlu nâm kelb, ilimüze² gelüp şehirleri urup ve vilâyeti yakup Kaz Ovası’na döndürdi. Maksûdı bu ki sultânı ilden çıkarup memleketi kendünün idine” diyicek Sultân Muhammed dahi bu ahvâlleri işidicek biraz münfa‘il olup girü Hakk Te‘âlâ’nun takdîrine havâle idüp eyitdi ki “Ey beğler! Bu dahi ne belâdur bize? Elden ne gelür, Hudâ’ya sığınduk. Memleket dahi Hudâ’nundur. Kime dilerse ana virür. Hemân tîz durun, yerağunuz görüp müretteb hâzır olun. Göz açdurmayup Köpek-oğlu’nun Hakk Te‘âlâ inâyet iderse hakkından gelemüm” diyüp hemân devlet ü sa‘âdetle evvel kendüsi süvâr olup ve Rûm merdânelerin yanına alup gice ve gündüz dimeyüp yortup bir sabâh [84b] Artuk Ova nâm bir sahrâya irüp gördi ki adû leşkeri fâriğ, il ü gün kendünün oldı diyüp âsûde-hâl olmuş oturur. Köpek-oğlu bu cānibde Sultân Muhammed’i göricek ki leşkeri kendüyi kuşatmış, hemân atlarına eyer salup süvâr olalum diyince bu cānibden Sultân Muhammed ârām itmeyüp ele kılıç alup merdâneleriyle hamle idicek Köpek-oğlu leşkeri, ata binmeğe mecâlleri olmayup ve başları kayusı olup bâr u bengâhların koyup birer atla kaçup gitdiler. Sultân Muhammed cemî‘-i hânümânların yağma itdürüp leşker bir vechle muğtenim oldılar ki kâbil-i vasf değül. Andan yine şükürlerin Allâhu Te‘âlâ dergâhına ziyâde idüp göçüp girü Tokad’a geldiler. Vüzerâsıyla ve beğleriyle oturup sohbet iderken bir gün nâ-gâh bir kişi gelüp Sultân Muhammed öninde baş koyup du‘â itdükden sonra eyitdi ki “Mecmû‘-ı memleketi a‘dâ elinden halâs idüp

1 hayfâ Vi : hayfâ dirigâ İ

2 ilümüze Vi : ilden İ

eyyâm-ı devletünde re'âyâ du'âcılarun müreffehü'l-hâl olup otururlardı. Şimdiki hâlde Mezîd nâm bir harâmî Sivas'da Sultân Mescidi demekle ma'rûf bir mescidi kal'a idinüp her gâh çıkup ol etrâfda harâmîlik idüp memleketi harâb ider. Gice olıcak gelür, ol mescide [İ 76a] girer, yatur" didi. Sultân Muhammed bunu işidicek beğlerine nazar idüp Bâyezîd Paşa demekle ma'rûf bir vezîri vardı, anı katına okıyup buyurdi ki "Tiz halkunla var, ol Mezîd'i eğer eylûkle ve eğer yavuzlıkla alup katuma getir" didi. Bâyezîd Paşa işidicek bin dürlü zevk u şevkle halkını cem' idüp Mezîd'den yana müteveccih oldı. Bu cānibde Mezîd dahi paşanın geleceğın işidicek kal'asına girüp oturdi. Bâyezîd Paşa gelicek evvel emrden âdem gönderüp eylûkle da'vet eyledi. Mezîd itâ'at itmeyüp mescid içinden cenge şürû' eyledi. Paşa dahi gördi ki bu eylûkle olur iş değül, hemân emr eyledi ki mescidin dâ'iresin kasmağa başladılar. Mezîd bu hâli göricek mescidün minâresine çıkup [85a] biraz andan cenk eyledi. Bunlar dahi aşağıdan yukaru minâreye od urıcak nâ-çar Mezîd aşağı inüp yalvarmağa başladı. Bâyezîd Paşa dahi tutup kayd-bendle Sultân Muhammed'e getürdi. Sultân Muhammed gâyet şâd olup "Bunu öldürmen!" buyurıcak ehl-i divânun her biri Mezîd'i öldürmek bâbında bir nesne didiler. Andan Sultân Muhammed, Mezîd'e eyitdi¹ "Sen ne dirsın?" Mezîd baş aşağı idüp eyitdi "Mezîd eli bağlu ve ciğeri dağlu, sultânun bir kemter kulıdır. Devletine lâıık ne ise anı itsün" diyicek Sultân Muhammed dahi Mezîd'ün tazarru'ına merhamet idüp ve günâhların afv idüp niçe māl ve at ve don bağışladı. Ve Sivas ilini dahi virdi ki varup yapup ma'mûr ide. Mezîd dahi sultânun bu vechle in'âmın ve ihsânın göricek cān u gönülden kuli olup ve du'âlar idüp çıkup maslahatına gitdi. Ve sultân ayşâ meşğül oldı.

Firistâden-i Elçi-yi Timurlenk be-Sultân Muhammed²

Şöyle rivâyet olunur ki çün Sultân Muhammed'ün bu vechle fütühât sadâsı âleme dolup cihāngirliği ve pehlevānlığı Arab u Acem söylendi, Timurlenk Aydın-ili'nde kışlarken bir Tatar gelüp eyitdi ki "Ey hân! Bugün âlem içinde [İ 76b] Sultân Muhammed gibi pehlevān ve bahâdur yiğit yokdur. Bu, atasından sarp yağıdır. Leşkeründen çok kişünün başın almışdır. Yolda durup ele girenin mecāl virmeyüp helâk ider" didi. "Eğer mukayyed olmazsan korkarum ki seni dahi ol cānibe geçürmeye" didi. Timurlenk bu haberi işidicek münfa'ıl ve muzdarib olup ammâ kimesneye ârından nesne açmadı. Meclisinde her gâh eylûkle anup eydürdi ki "Eğer Sultân Muhammed yanuma gelse ben anı oğul idinüp ihtirâm iderdüm"

1 eyitdi İ : - Vi

2 Muhammed İ : Muhammed ra Vi

diyüp ahsen-i vech gösterüp bî-huzûrlığın iş'âr itmezdi. Bir gün Timur yine meclisinde eyitdi ki “Sultân Muhammed’e elçi gönderelüm, ana münâsib pîşkeşlerle da’vet idelüm. Eğer gelürse memleket-i Rûm’ı ana tefvîz idüp ve hâtır için [85b] babasını dahi koyuvirüp kendüsine kızum virüp güyegü idinem” didi. Babası Bâyezîd Hân ol mahalde dahi sağdı. Timur, meclisinde bu sözleri diyüp gice olıcak Bâyezîd Hân’ı habsden yanına da’vet idüp oğlu Sultân Muhammed’ün ef’âlin ve bahâdurluğun ve niçe askerleri sıduğun diyüp ve anun hakkında kendünün eyü fikrlerin didi. Bâyezîd Hân eyitdi “Hâşâ anun elinden bunun gibi işler gelmez” diyü inkâr ideğördi. Âhir “Fermân sizündür” didi. Andan Timurlenk gılâz u şîdâdla ve envâ’-i eymânla yemîn idüp Sultân Bâyezîd’i inandurdu ki “eğer Sultân Muhammed gelecek olursa benüm ana kat’â zararum ve ziyânum yetişmeyüp kızumı ana virüp güyegü idinüp seni yine memleketüne göndereyim” didi. Ve bunun üzerine mukarrer olup birbiriyle inanışup ikisi dahi Sultân Muhammed’e mektûb yazup Hâce Muhammed adlu Timur’un bir âdemi vardı, mektûbları anun eline virüp eyü hil’atlerle Sultân Muhammed’i da’vet itmeğe gönderdi. Birkaç günden sonra gelüp yetişecek Sultân Muhammed’e eyitdiler “Babandan ve Timur’dan elçi geldi.” Sultân Muhammed işitdükde şâd u handân olup buyurdu ki elçiye istikbâl ideler. Cemî’ beğler dahi karşı varup kemâl-i i’zâzla [İ 77a] elçiyi getirüp konurdılar. Ve Sultân Muhammed dahi meclis idüp a’lâ ziyâfetler ihzâr olunup elçiyi katına getürdiler¹. Elçi dahi babasının ve Timur’un selâmın değürüp ve mektûbları viricek Sultân Muhammed mektûbları görüp ve mazmûnların bilüp Timur’a gitmek ahvâlin beğleriyle müşâvere idicek cemî’ beğler vech görmediler ki Sultân Muhammed Timur’dan yana bir kadem müteveccih ola. Eğer Timur bu cânibe gelmeğe ikdâm idicek olursa dağlara gideler. Sultân Muhammed, beğlerinden bu haberi işidicek kendünün fikrini bunun üzerine mukarrer itdi ki “Elbette Timur’un da’vetine icâbet idüp varmak gerekdür” diyüp “Hakk Te’âlâ celle ve alâ, [86a] ezel-i âzâlde başuma ne yazdıysa görem” didi. Vezîrler çünki Sultân Muhammed’i Timur’a gitmekden men’ idemediler, nâ-çar kendüleri dahi sultâna mutî olup yerakların görüp ve ağır armağanlar düzüp elçiyle kalkup Tokad’dan Amâsiyye’ye geldiler ve andan göçüp Osmâncık’a ve andan Dervâze geldiler. Ve anda sadâ oldu ki Yıldırım Bâyezîd Hân ve Timurlenk, Sultân Muhammed’i da’vet itmiş ki memleket-i Rûm’ı ana mukarrer idüp Timur kızını virüp güyegü idine. Ol ecilden Sultân Muhammed dahi cüz’î âdemle gideyorurken ittifâk İsfendiyâr’un yeğeni olan Kara Yahyâ ki evvel def’ada sultânun tabancasın

1 getürdiler Vi : getirüp ba’dehü

yimişdi, Sultân Muhammed'ün bu haberin işidicek “Eyü fırsat elüme girdi” diyü şād u handān fi'l-hāl Abdullāh birle İsfendiyār'un askerin cem' idüp ale'l-gafle Sultân Muhammed'ün üzerine geldi. Çün Sultân Muhammed, Kara Yahyā'yı gördi, tebessüm idüp eyitdi “Bu devletin sınanmış, yine mi üstüme geldi? Âr u gayretin bilmeyicek bunun onat hakkından gelmek gerekdür” diyüp yanında olan halkına “Koman!” diyince hemân cem'isi yalın kılıç idüp Kara Yahyā'nun üzerine hamle itdiler. Bir sâ'at içinde Kara Yahyā'nun niçe âdemi kılıçdan geçüp ve kendüsi yine götürdi ayağı. Sultân Muhammed ol aradan dahi kalkup Mürtâz Ova nâm yire gelüp kondı. Meğer anda Tatar beğlerinden [İ 77b] Ali Beğ adlu bir kimesne vardı ki Savcı-oğlu dirlerdi, bir kan dökici zâlim kişiydi, Sultân Muhammed'ün geldüğün işidicek ol dahi çerisin cem' idüp Mustafa adlu bir müfsid kulı vardı, anı Sultân Muhammed'e elçi süretinde cäsüslığa gönderdi ki çerinün azlığın ve çoklığın görüp bir iş ide. Andan elçi olan cäsüs gelüp Sultân Muhammed'ün çerisin görüp gelüp Ali Beğ'e haber viricek Sultân Muhammed dahi elçinün gelmesi hile idüğün bilüp hemân bin mikdârı âdemle elçinün ardınca Ali Beğ'ün üstüne yürüdi. Bu cânibde Ali Beğ elçisinden Sultân Muhammed'ün [86b]¹ şevketin ve şecâ'atin işidicek mukâbele olmağa tâkat getirimeyüp kalkup Kal'a-i Selâsil'e kaçdı. Sultân Muhammed gelüp Ali Beğ'ün kaçduğun duyıcak gönline hayli nesne gelüp Timur'a gitmekden ferâgat idüp oturdu ve girü göçüp yola müteveccih oldılar. Lâkin yola doğru gitmeyüp dağ tarafın tutdılar ve gelüp bir dağ içine kondılar. Dahi Sultân Muhammed, Timur'un elçisini getürdüp sohbete meşgûl oldılar ve andan eyitdi ki “Görür misiz Timur Hân'a giderken ne vechle başumuza akabeler geldi? Eğer anda varursak Allâh bilür ki dahi başumuza² neler gele. Ve'l-hâsıl ihtiyât

- 1 [Der-kenâr]: *Târih-i Ravzatü's-Safâ*'da Timur-ı Gurganî vilâyet-i Rûm'a sene erba'ın ve semânu mie recebinin nısfında teveccüh eyleyüp sene-i mezbûrede zilhiccesinün cum'a güninde takdir olan galebe asâkir-i Timur'a vâkı' olup sene hamsetün ve semânu mie şa'bânınun on dördüncü yek-şenbe güninde merhûm Sultân Bâyezîd Akşehr'de vefât eyleyüp Timur, merhûmı âyin-i saltanat üzre techiz ü tekfin idüp Akşehr'den emânet koyup Burusa'da olan merkad-ı münevverine irsâl eyledi. Timur'un Muhammed Sultân nâm veled-i erşedi ki evlâdınun ilteri ve dilâverlerinün safderi asker-i şeyâtin-rehberün hâmisî ve vilâyet-i Rûm'da vâkı' olan zulm u hayfın bâ'isi idi. Merhûm u mağfûr Yıldırım Bâyezîd 755 senesinde dünyâya gelüp yedi yüz doksan bir senesinde Kosova'da pâdişâh olup ol bir niçe dem âh ve feryâd-ı mazlûm ile nişâne-i tîr-i belâ ve mübtelâ-yı renc ü adâ olup etibbâ ilâc-pezir olmayup helâka karîb oldı diyü haber gelicek Timur'un haber-i müdhişden be-gâyet hâtırı perîşân ve müşevveş olup ilgarla Ahşehr'den Müsâ Çelebi ile mahbûs olan beğleri ve asâkirden olanları habsden ihrâc idüp envâ'-ı ri'âyet nevâzişler ve fâhîr hil'atler ve zer-kemer ve hançer ihsân idüp merhûmun meyyitin imâreti kurbında binâ eyledüğü türbeye defn için teslim eyleyüp ba'dehü ta'cil-i tamm ile ol bed-fercâm oğlu cânibine cân atup revân oldı. Karahisâr kurbına vardukda ciğer-küşesin bî-cân buldı. O vâkı'a-i hâyile sene hamsün ve semânü mie şa'bânınun on yedi dü-şenbihinde vâkı' oldı. Pâk-dem dokuz yaşında cevân ve sezâ-vâr-ı tâc imiş.
- 2 başumuza İ : - Vi

iderüm, ol cânibe gitmekden ferâgat eyledüm. Kerem ve lutf eyle, Timur Hân'a bu vâkı'alarımı i'lâm eyle ve babama benden selâm eyle ve senünle âdem koşayın" diyüp meğer Süfî Bâyezîd adlu bir kâmil u âkil hâcesi vardı, ana mektûblar virüp cemî'-i ahvâlî yazup ve bildürüp elçiye koşup gönderdi. Bu cânibde gelüp Timur'a vâsıl olduklarında Sultân Muhammed'ün mektûbın Timur'a sundılar ve mâbeyninde su'âl ve cevâb her ne vâkı' olmuş ise tamâm arz olunup Timur dahi Sultân Muhammed'ün mektûbına ta'zîmât u tekrîmât idüp ve elçiye eyitdi "Kendüler sağ olsun, ataları Yıldırım Hudâvendgâr dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet eyledi" didi ki hicretün sekiz yüz beşi idi ve Sultân Muhammed'ün hâcesin gitmeğe [İ 78a] komayup kendü yanında alıkodı ve mektûbla Sultân Muhammed'e babasının vefâtı haberin i'lâm eyledi. Sultân Muhammed işitdükde hayli ceza' ve feza' idüp bir niçe gün mâtem tutdı. Ve andan beğleri nasihat idüp mâtemin çıkarup hil'at-i şâhânesin geyüp yine atına süvâr oldu. Ve dağlar başın seyr idüp atası hasretinden dâym gözlerinden yaş akıdurdı, tâ şol hadde değin ki Timurlenk tamâmet Germiân ve Saruhân memleketin urup ve gâret idüp oğlanlarınun büyüklarin esir idüp ve küçüklerin [87a] kılıçdan geçürdi. Ve Yıldırım Hân'ı Akşehir'de koyup Germiyan-oğlu Ya'küb Beğ'e ısmarladı ki "Eğer Muhammed bunda gelüp atasın ve karındaşın taleb idecek olursa Yıldırım'ı ve oğlu Mûsâ Çelebi'yi viresin. Zîrâ Yıldırım Hân öyle vasiyyet itmişdir" diyüp kendüsi leşkeriyle kalkup Tatar'a çıkup ve Tatar'ı dahi gâret idüp dahi ârâm itmeyüp vilâyetine azm itdi.

Tevceccüh Nümüden-i Timur be-Vilâyet-i Hod

Şöyle rivâyet olunur: Çün Timurlenk göçüp Erzincân'a yetişdi, ol demde Sultân Muhammed Uruş adlu bir yerde idi. Emîr Ya'küb anda Sultân Muhammed'e gelüp gazâ idüp elin öpdü. Bâyezîd Hân için biraz ağlaştılar. Andan vüzerâ eyitdiler "Bu ara duracak yer değüldür" diyüp kalkup Mudurnı'ya gelüp anda birkaç gün durdılar. İl ü şehir gelüp anda Sultân Muhammed'e du'âlar idüp ve andan dahi göçüp Burusa'ya müteveccih oldılar. Ve Ermenî Derbendî'ne gelmeğe yaklaşıcak haber geldi ki "Karındaşın İsâ Beğ şimdi gelüp derbendün ağzın bağlar" didiler. Sultân Muhammed bunu işidicek "Domaliç yolu eyüdü" diyü ol yola gitdiler. Yine gördiler ki önlerin İsâ Beğ leşkeri bağlamış, "Allâh onara" diyü görmeze urup uğradılar. Anlar dahi bunların bu sûretle geldüklerin göricek mukâbele itmeğe ikdâm idemeyüp mukayyed olmadılar, bunlar dahi geçdiler. Sultân Muhammed, Emîr Ya'küb'a eyitdi ki "Şimden girü bizi hemân dayuna değin ilet ki biz anda varmayınca bize beğlik ele girmez" diyü yortup [İ 78b] Ya'küb Beğ'ün dayısı İnebeğ Subaşı'ya yetişdiler. İnebeğ dahi Sultân Muhammed'ün geldüğün işidicek istikbâl

idüp atı ayağı altına harîrler döşeyüp izzetle alup şehre iletirdi. Birkaç gün durduktan sonra leşkerin cem‘ idüp kalkup Ulubad’a kondılar. Ol tarafda İsa Beğ dahi [87b] Sultân Muhammed’ün geldüğün işidüp asker cem‘ idüp gelüp Ulubad’un Burusa’dan tarafın tutup kondı.

Muhârebe-i Sultân Muhammed bâ-İsa Beğ

Çün Sultân Muhammed’ün kardaşı İsa Beğ leşkeriyle gelüp kardaşıyla cenk itmeğe ikdâm eyledi, Sultân Muhammed vüzerâsıyla müşâvere eyledi, “Ne kılmak gerekdür ve ne tarikle cenk itmek gerekdür?” diyicek İnebeğ Subaşı, cengi tecvîz görmeyüp şöyle maslahat gördi ki mâbeynleri ıslâh olına. Burusa’yla andan anarısı Sultân Muhammed’ün ola ve aşağısı ki Aydın ve Saruhân ve Germiyan ve Karesi’dür, Karaman iliyle İsa Beğ’ün ola. Bunun üzerine İsa Beğ’e mektûbla elçi gönderilüp varup nâme, İsa Beğ’ün eline virilicek mektûbun mazmûnı ma’lûm olundukdan sonra İsa Beğ şöyle cevâb virdi ki “Şimdi ulu karındaşımın tahtı benüm elümdedir. Ol henüz bir genc oğlandır, beğlik anun nesine gerekdür. Uş hâzır olsun ki memleketden anı niçe ihrâc itsem gerekdür, görsün” didi. Çünki elçi, İsa Beğ’den cevâbın aldı, gelüp Sultân Muhammed’e bir bir nakl eyledi. Andan Sultân Muhammed dönüp İnebeğ Subaşı’ya eyitdi ki “Bu beğle lâ-cerem cenk itmek gerekdür” didi. “Hele bizden suç gitti” diyüp serverlerine istimâletler virdi. “Göreyin sizi ki niçe cenk idesiz” diyüp hemân at arkasına gelinüp iki tarafdan iki asker hurûşa gelüp birbirine mukâbil olup saflar ârâste kılınup meydân erenleri ilerü yürüyüp iki kardaş birbirine kılıç havâle idüp “Acabâ devlet kangı tarafa müteveccih ola?” dirken hemân-sâ‘at bir uğurdan iki cânibden hamle olıcak niçeler at arkasından yıkılıp ve niçeler korkusundan cân virüp [İ 79a] sabâhdan öyleye değin bir cenk-i azîm oldı ki ikisi dahi yüz çevirmeyüp cenk itmeğe taksîrât itmediler. Nâ-gâh devlet-i Yezdânî ve inâyet-i Rabbânî Sultân Muhammed leşkerine karîn olup İsa Beğ’ün leşkeri mukâvemet [88a] idemeyüp sûret-i firârı ihtiyâr idüp münhezim oldılar. İsa Beğ dahi gördi ki fesâd varduğınca ziyâde olur, durmağa mecâli kalmayup gayret idüp cenk iderken kazâ-yı âsumân ile cenk içinde İnebeğ Subaşı’ya tuş olup kılıcıyla çalup anı şehîd eyledi. Ve andan İsa Beğ kaçup deniz kenârın tutup gemiye girüp İstanbul tekvurının hizmetine yetişdi. Sultân Muhammed leşkeri dahi Timurtaş’ı yetüp tutup sultâna getürdiler. Sultân Muhammed gazabından buyurdi, başın kesdiler ve gövdesin bir ağaca asakodılar ve başını Emîr Süleymân’a gönderüp ve İsa Beğ’ün ahvâlini i‘lâm eylediler ve İsa Beğ sınıcak cemî‘-i esbâbın yağma itdürüp ve Sultân Muhammed devlet ü sa‘âdetle

Burusa'ya gelüp tahta geçüp oturdı. Ulemâsına ve fuzalâsına ve cemî'-i re'âyâsına in'âmlar ve ihsânlar idüp bir vechle halkı ri'âyet eyledi ki cemî'-i halâyık cân u gönülden bendesi olup du'âcısı oldılar. Ve andan Burusa'dan kalkup İznîk'ün üzerine varıcak mecâl vermeyüp feth eyledi. Ve andan Yenişehir'e gelüp birkaç gün tevakkuf idicek Karesi ve Saruhân ve Aydın vilâyetlerinin halkı ve sipâhileri gelüp taht u devlet mübârek olsun diyüp mecmû'ısı cân u gönülden hizmetine bende oldılar. Andan Sultân Muhammed buyurup Germiyan-oğlu Ya'küb Beğ'e mektûb yazup âdem gönderdi ki atası Yıldırım Hân'un tâbûtın ve karındaşı Mûsâ Çelebi birle göndereler. Mektûb Ya'küb Beğ'e yetişüp mazmûn-ı şerif mücebiyle amel idüp Yıldırım Hân'un tâbûtını tamâm ta'zîm u tekrîm birle ve Mûsâ Çelebi ile yarar âdemlere koşup alup gelüp Burusa'da olan mevzî'-i şerifinde defn itdiler ve üzerinde yedi gün hatmeler [İ 79b] okınup ve ta'âmlar bişürilüp ve ihsânlar olındı ki cemî'-i fukarâ ganî oldılar ve imâret-i masâlih için mülkler ve köyler vakf olınup ol maslahatı dahi tamâm itdiler. [88b] Ve andan Sultân Muhammed kalkup memleketini dolaşup her nereye vardıysa gelüp mütâba'at itdiler ve andan Tokad'a çıkup bir yazı anda yazlayup andan Niksar'a vardılar. Cemî' il ü gün gelüp itâ'at itdiler. Sultân Muhammed¹ kendü hâlinde oturup iş u nûşa meşgûl iken karındaşı Emîr Süleymân tamâm Rûmîlî'ni zabt idüp Edrine'yi taht idinmişdi. Çünkü işitdi ki karındaşı Sultân Muhammed, İsâ Beğ'i ilden çıkarup İstanbul'a kaçurmuş ve şimdiki hâlde Anatoli'yi ve Rûm'ı tamâm zabt idüp kendünün idindi, bu husûs Emîr Süleymân'a güç gelüp beğlerine eyitdi ki "Benüm hâturum şöyle diler ki Anatoli tarafına geçüp ol vilâyeti dahi zabt idem. Zîrâ Muhammed karındaşum İsâ'ya eyü iş itmemiş, anı memleketden çıkarup redd idüp kendüsi cemî' Anatoli'yi zabt idüp atamun tahtına geçmiş. Ol henüz bir tıfl oğlandır, tahta ol kaçan lâyıık olur!" didi. "Hâturum şöyle ister ki geçüp tahtını elinden alam. Eğer mukâbil olmak isterse ana görmedüğü işleri gösterem" didi. Vezîrler ve beğler eyitdiler "Ey şâh-ı cihân! Eyü dirsiz ammâ iş Allâh'undur ve mülk Allâh'undur. Her kime dilerse ana virür" didiler. Ve dahi eyitdiler "Ey şâhâ! Eğerçi Muhammed yaşda kiçidür, velî devletde uludur. Kişi ki anunla mukâbil oldı, âhir münhezim olup sındı ve görmedünüz mi Timur Beğ ne vechle aldamak istedi, kendüyi ele virmedi" didiler. "Pes ana tedbîr oldur ki İstanbul tekvurına mektûb yazup elçi gönderevüz ki İsâ Beğ karındaşunuzu bize vire. Anı Sultân Muhammed tarafına havâle idevüz, ola ki biri gidüp biri kala. Pes düşmen bir kalıcak iş âsândur, anı sürüp ilden çıkarmak olur" didiler. Emîr Süleymân dahi bunı maslahat görüp Kostantiniyye tekvurına

[İ 80a] mektûb yazup âdem gönderdiler. Tekvur bitiyi görüp mazmûnın anlayıcak İsa Beğ'i hemân gönderdi ve İsa Beğ gelüp Emîr Süleymân'a vusûl bulıcak hemân tevakkuf itmeyüp Gelibolı'dan geçüp tamâmet Karesi vilâyetini zabt eyledi. [89a] Andan nereye teveccüh itdiyse il vilâyet mecmû'ı gulüvv idüp eytdiler "Var, evvel karındaşun birle bir yana ol. Andan devlet her kangınızun ise bizüm cānumuz başumuz yolunuzda komış dururuz. Şimdi memleket gezmekden ne fâyide!" didiler. İsa Beğ bu sözi be-gâyet beğenüp hemân ol aradan buyurdi, il üzerinde seyr iderek Beğbâzârı'na yetişüp anda kış yerağın görüp oturdi. Andan karındaşı Sultân Muhammed'e elçi gönderüp mektûb yazdı ki "Birâder-i azizüm ve serverüm ve mahdûmum! Şöyle ma'lûm ola ki şükür kim tapunı sultân gördüm, ben dahi uş ilüne ve gününe mihmân irdüm" didi. Mektûb Sultân Muhammed'e iricek mazmûnın ma'lûm idindükden sonra cevâb-nâme yazup dürlü dürlü nevâziş gösterüp "Hayr-ı mukaddem merhâbâ, hoş geldün ki kendü memleketüne geldün. Ne minnetün vardır?" diyü elçiyi hil'atleyüp ve envâ'-i tuhfeler gönderüp ve ol kışun yerağın dahi buyurdi. Çün İsa Beğ kışı Beğbâzârı'nda eyleyüp bahâr olıcak Sivrihisâr'a vardukda andan seyr iderek Karaman'a varup birkaç def'a Karamanîlerle cenk eyleyüp âhirü'l-emr Karaman'da bir havâle yapup yine dönüp seyr iderek Burusa'ya geldi. Ve her yere kim varurdi, Sultân Muhammed'ün mektûbın gösterürdi, anunla duhûl idüp yürürdi. Burusa'da dahi ancılayın nâme çıkarup gösterdi ve didi ki "Ben karındaşumla bir olup anunla musâlaha itdük. Uş nişânı!" diyüp hisâra girmek isteyicek Burusa halkı kabûl itmeyüp cem'î-i halk kal'aya girüp kapusın yapıdılar. İsa Beğ taşra kalup bin dürlü müdârâ idegördi. Halk itâ'at itmedi. İsa Beğ âhirü'l-emr kakıyup şehri oda urup uçdan uca yakup kara yir itdi. Bu tarafda Sultân Muhammed'e haber oldu ki karındaşun [İ 80b] İsa Beğ ile ve güne girüp kendüye mutî' olanın hoş görüp ve mutî' olmayanın yakup yıkup emvâl-i Müslimânî hasâret [89b] itmeğe başladı" didiler. Sultân Muhammed bu haberi işidicek yanında olan vezîrleriyle ve beğleriyle meşveret idüp yerak görüp Rûm serverleriyle fi'l-hâl Tokad'dan yortup on günde Burusa'ya gelüp yetişdi.

Muhârebe-i Diğer-i İsa Beğ bâ-Sultân Muhammed

Çünkü Sultân Muhammed Burusa kurbına geldi, İsa Beğ'e haber oldu ki "Ne durursın? Uş Sultân Muhammed geldi." İsa Beğ işitdükde Sultân Muhammed ile mukâbele idemeyeceğin bilüp gâyetde müte'ellim olup beğlerine "niçe itmeğin gerekdür?" diyü meşveret idicek beğler eytdiler "Olıcak oldu. Hemân buluşmakdan gayrı çâre yokdur" didüklerinde İsa Beğ'ün yanında on bin atlu vardı. Cem' idüp cenk itmeğe şürû' idicek bu cānibde Sultân Muhammed'ün yanında üç bin

mikdârı Rûm serverleri vardı. Zîrâ Tokad'dan gidicek acele ile gitmişti. Ve hem İsâ Beğ ol defâda sınmağın iltifât itmeyüp az leşkerle gelmişti, çün Sultân Muhammed İsâ Beğ'ün askerini gördi, yine hiç vech ile ihtiyât itmeyüp Hakk'a tevekkül idüp yanında olan askeriyle hemân at salup İsâ Beğ dahi yürüyüp iki leşker birbirine buluşup tokuşup sabâhdan öyleye değin bir cenk-i sultânî oldu ki demek olmaz. Âhirü'l-emr Hakk celle ve alâ Sultân Muhammed'e girü fırsat virüp İsâ Beğ'i sıdı. Andan İsâ Beğ âr u nâmusı terk idüp beş-on atluyla kaçup Bednos Beli'nden Küreli'ye yetdi. Gördi ki il kendüye üşüp tutmasına kasd iderler ve vehm idüp ol yerde dahi tevakkuf itmeyüp dağdan dağa dolaşup giderek İsfendiyâr memleketi Kastamonı'ya yakın varıcak İsfendiyâr'a haber olur. Fi'l-hâl süvâr olup istikbâl idüp izzet ü ta'zîm birle alup şehre kondurdu ve envâ'-i ziyâfetler idüp karşısına el bağlayup durdu. Zîrâ İsfendiyâr, İsâ Beğ'ün atasına hayli hizmet [İ 81a] [90a] itmişti. Ol sebebdan ol aralıkda olan hukûk-ı sâbıkayı gözedüp tamâm ri'âyet itdi. Bu cânibde Sultân Muhammed, İsâ Beğ sınup kaçınca envâ'-i ferah u şâdi birle ol aradan kalkup Burusa'ya geldi ve Burusa'nun yandüğün göricek bî-huzûr olup şehrin ekâbirine gazab idüp eyitdi "Niçün ben gelince düşmenle müdârâ itmedünüz, şehrimi harâb itdürdünüz" didi. Yine vüzerâ ıslâh idüp şehir halkının fukarâsına hayli in'âmât idüp şehri girü yapmağa emr eyledi.

Muhârebe-i Sâlis-i İsâ Beğ bâ-Sultân Muhammed

Çünkü İsfendiyâr, İsâ Beğ'i tamâm ri'âyet idüp birgün sohbet iderken İsâ Beğ, İsfendiyâr'a eyitdi "Ey kardaş! Senden dilerüm bana mu'âvenet idesin, bu oğlanla bir defâ dahi cenk idem, âlemi gözine teng itmeğe ikdâm idem" diyicek İsfendiyâr, İsâ Beğ'ün tazarru'ına rahm idüp "N'ola, elümüzden geldükçe mu'âvenet idelim" didi. Hemân hâzır olan leşkeri cem' idüp Kal'a-i Selâsil'den yana müteveccih oldılar. Bu tarafda Sultân Muhammed fâriğ otururken haber geldi ki "Uş Engüri'ye irdiler." Hemân ol dahi hâzır yanında¹ bulunan askeriyle ki üç bin mikdârı vardı, müretteb ü mükemmel, hemân tevakkuf itmeyüp düşmenden yana yürüyicek yine haber geldi ki "Uş Gerede'ye geldi" didiler. Bunlar dahi yortup Gerede'ye yakın yerde kondılar. Ol tarafda İsâ Beğ'e dahi haber vardı ki "Uş Sultân Muhammed irişdi." İsfendiyâr eyitdi "N'itmek gerek? Bizüm didüğümüz olmadı ammâ çünkü geldiler, buluşup cenk itmekden gayri dahi çâre yokdur" didi. Pes vezîrleri ve beğleri bir araya getürüp İsâ Beğ bunlara eyitdi "Bu derdün devâsı nedür, ne dîrsiz?" diyicek bunlar dahi her birisi bir söz söyleyüp eyitdiler ki "Sizün devletünüzde an-

1 hâzır yanında İ : - Vi

larun kaydın yiyelüm” didiler. Ve kimi eyitdi “Anlaron bunda gelmeğe ne cânları vardır? Gelür didükleri [90b] yalandur” didiler. Ve bunun emsâli her kişi kendü bildüğün diyüp andan biraz er¹ seçüp karavula gönderdiler. Bir lahzadan karavul kaça gelüp eyitdiler ki “Uş Sultân Muhammed geliyorur.” Çünkü hakikat bildiler, bunlar dahi [İ 81b] cenge hâzır oldılar. Sultân Muhammed bu taraftan hemân tabl u nakkâresin çalup ve alemlerin çözüp ve nefire ve sûrna âvâzesi âleme dolup Rûm serverleriyle yetişüp anlara mukâbil kondı. İsfendiyâr göricek kuvveti kesilüp “Erlik ve bahâdurlık ancak olur” diyüp Sultân Muhammed’e tahsîn eyledi. Andan ol gice ol iki asker birbirine tınmayup irtesi iki taraftan cenk-i harbîler çalınup alaylar bağlanup bahâdurlar ve mübârizler meydâna girüp birbirine nîzeler sunışup cenk iderken Sultân Muhammed bu meydânı görüp cûş u hurûş idüp tekbîr idüp hemân bir yerden hamle eylediler. Bir cenk-i azîm itdiler ki vasf olunmaz. Âhirü’l-emr feth-i sultânî karîn olup İsfendiyâr leşkeri sinup târûmâr oldılar. Vây anun başına ki devlet müsâ’id olmaya! Hemân İsfendiyâr ve İsâ Beğ beşer-altışar atluyla kaçup “Kandesin Kastamonı?” diyüp yetişdiler. Bu cânibde İsfendiyâr’un leşkerinden bî-hadd kimesne kırılıp mâlî ve esbâbı gâret olunup Sultân Muhammed leşkeri yine bî-add muğtenim oldılar. Ol aradan kalkup yine Burusa’ya geldiler. Birkaç günden sonra yine Tokad’a azm eylediler. Anda iş u nûş iderken Karaman-oğlu, kâdı-askerin elçiliğe gönderüp ve Zülkâdir-oğlu cânibinden dahi elçi gelüp aralarında mahabbet-i tâmm olup ortadan adâvet götürülüp barışıklık itdiler. Ve ol hinde Zül-kâdir-oğlu’nun kızına yavuk olup tuhfeler ve armağanlar ile nişân gönderdiler.

Muhârebe-i Râbî-i İsâ Beğ bā-Sultân Muhammed

Çünkü İsâ Beğ bu asıl bî-huzûrlıĝla Kastamonı’da otururken işitdi ki Sultân [91a]² Muhammed Tokad’da iş u nûşa meşĝüldür, hemân girü sabr idemeyüp bir-iki yüz kimesne ile kalkup daĝdan daĝa düşüp il içine girüp bu kerre ilden ve re’âyadan hiç kimesne iltifat itmeyüp ba’zı kimesne karşı varup cenk idüp içlerine koymadılar. Ol dahi bin belâyla yalvarup “Bunda bir mikdâr sâkin [İ 82a] olayım” diyü dürlü dürlü hîlelerle kovdılar. Hemân Sultân Muhammed’e girü haber yetişdi ki “İsâ Beğ gelüp yine il içine girüp şimdi Mihâlic’e vardı ola” didiler. Fi’l-hâl

1 er Vi : âdem İ

2 [Der-kenâr]: Fîrûz bin Yezdicerd saltanatında yedi yıl kaht-ı azîm vâkı’ olup Ceyhûn ve Âb-ı Dicle kurudı. Mezrû’ât dâne-dâr olmayup eşcâr u esmâr meyveden âri olup ekl-i hubûb için cerâd-ı bî-dâd düdüdü. Fîrûz-i âdil re’âyadan harâcî ref’ idüp hoş-dil eyledi ve fukarâya hazînen vesî’a ma’âş ta’yîn idüp dyk-ı hâllerin zâ’il eyledi. Ol pâdişâh-ı kesîrî’l-insâf merhamet ve şefkat-ittisâf adâleti mukâbelesinde Hazret-i Rabbü’l-erbâb ba’dehü seb’a sinin bârân eltâfin-dan ni’metler ve ucuzluklar ihsân eyledi ki yedi yıllık kahtın kusûrın itmâmâ irişdüdü.

Sultân Muhammed dahi on bin mikdâr bahâdur Rûmîlerle Tokad'dan İsâ Beğ'ün üzerine müteveccih oldu. Gelüp Mihâlic'e yetişdüğünleyin İsâ Beğ'e haber olıcak kaçup İzmir'e varup istimdâd taleb eylemeğe İzmir-oğlu dahi işidicek çıkup istikbâl idüp bin dürlü ta'zîmle getirüp kondurdu ve hûb¹ ziyâfetler idüp hâlin ve kâlin sorup hâtırın tesellî kılıcak İsâ Beğ, İzmir-oğlu'na tazarru' ve zârî kılup eyitdi ki "Ey karındaş! Size geldüm ammâ bî-nihâye zahmet getürdüm ve memleketüne ulu gavgâ tahsîl itdüm. Bana yoldaşlık ve karındaşlık vaktidür. Lutf u kerem eyle, tâli'ümi bir def'a dahi sinayayın. Eğer bu def'a dahi tâli'üm vefâ itmezse varup derd ile bağrumı pâre pâre idüp bir nâ-ma'lûm yerde mütemekkin olan" didi ve zârî zârî ağladı. İzmir-oğlu'nun ciğeri pâre pâre olup terahhum idüp didi ki "Ağlama ey şâhzâde! Allâh'a tevekkül idüp sabr it. Eğer devlet sana yâr olıcak olursa taht girü sana müyesser olur. İnşâallâhu'l-azîz diyüp² bir azîm leşker cem' idüp karındaşunla bir def'a dahi muhkem duruşalum. Eğer Hudâ fırsat vire, anun tahtını sana alıvirem" didi. İsâ Beğ bu sözi işidicek "Kerem senündür" diyüp yer öpdi. Andan İzmir-oğlu, Aydın ve Saruhân ve Teke ve Menteşe-oğlanlarına mektûb ve elçiler gönderüp eyitdi ki "Lutf idüp her birünüz taht-ı tasarrufâtunuzda olan [91b] vilâyetün ahâlîsinden cem' idüp gelüp İsâ Beğ'e mu'âvenet be-gâyet mahâldür" diyicek bunlar dahi ittifâk idüp cenge yarar âdemler cem' idüp yeraklarıyla müretteb gelüp yigirmi bin mikdârı erle İzmir'e yetişdiler. Bu cânibde Sultân Muhammed dahi bu hâli işidüp "Gavgâ dahi ziyâde olmadın yetişmek gerekdür" diyüp ol on bin kişiyle İzmir'e yetişüp [İ 82b] hemân İsâ Beğ'ün ve İzmir-oğlu'nun üzerine yürüyüp alemlerin çözüp ve tabl u nakkârelerin çaldurup ve alaylar müretteb olup mecâl vormeyüp yürüdiler. Çünkü iki leşker birbirine mukâbil olup pehlevânlar ve mübârizler atların meydâna sürüp cenge şürü' itdiler, Sultân Muhammed dahi Hakk Te'âlâ'ya tevekkül idüp tekbîr getirüp bir yerden hamle eylediler. "Fursat ne cânibe ola" dirken nâ-gâh Sultân Muhammed'ün leşkerine nusret karîn olup İsâ Beğ leşkeri yine münhezim oldılar. Hemân İsâ Beğ bir yerde ârâm idemeyüp kaçup Karaman'a düşüp ol yerde nâ-bedîd oldu. Ve ana mu'âvenete gelen beğler her biri bir yana gidüp târumâr oldılar. Andan İzmir-oğlu Sultân Muhammed'e gelüp tevbe ve istiğfâr idüp ve ayağına düşüp bilmezlikle itdüğü işe i'tizâr idüp hükm-i pâdişâhiye itâ'at idüp bende-vâr durdu. Sultân Muhammed dahi bunun tazarru'ından şâd olup günâhını afv idüp ol iklimi yine ana mukarrer eyledi ve andan sonra yürüyüp Aydın'a ve Saruhân'a ve Teke'ye ve Menteşe'ye ve Germiyan vilâyetlerine

1 hûb Vi : - İ

2 diyüp İ : - Vi

varup cümlesin feth idüp yine Burusa'ya avdet idüp taht-ı sa'âdetinde mütemekkin olup iş u işrete meşgûl oldu. Nâ-gâh bir gün haber gelür ki "Karındaşun Emîr Süleymân bî-hadd leşker cem' idüp denizi berü geçedurur, tâ ki gelüp memleketi elünden alup tahtı zabt eyleye." Sultân Muhammed bunu işidicek gâyet muzdarib olup [92a] vezîrlerin ve ulu beğlerin cem' idüp "Bu işün tedbîri nedür ve ne itmek gerekdür?" diyüp meşveret eyledi. Vüzerâ ve beğler cümlesi bunu maslahat gördiler ki Emîr Süleymân'la mukâbil olup cenk itmeyeler. Belki kolayın gözedüp önince gidüp bir fırsat bulup ele girenlerin helâk idüp tâ kendüye dahi duhûl ideler. Bu tedbîri Sultân Muhammed beğenüp hemân kalkup Engüri tarafına müteveccih oldılar ve etrâf-ı âleme mektûblar irsâl olındı ki cemî' Anadolu leşkeri Engüri'de cem' iyyet ideler ve Tuyuran Beğ [İ 83a] askeriyle Sultân'a yetişe. Andan bir haber dahi geldi ki Emîr Süleymân yer gök götürmez askerle gelüp yetişiyorur. Sultân Muhammed işitdükde vüzerâsına ve beğlerine girü eyitdi "Şimdi n'itmek gerek? Benüm bildüğüm budur ki düşmenden kaçmak ma'kul değüldür. Gelün hemân gayret kuşağını berk idelüm, dahi dönüp düşmenün üzerine hücum idelüm. Devlet her kangımızun başında ise taht anun ola" didi. Vezîrler bu sözde iken Akbel Subaşı eyitdi ki "Ey sultân-ı âlem! Bu gelen ulu kardaşundur. Anunla savaşı itmen câiz değüldür. Maslahat oldur ki Fîrûz-oğlu Ya'küb Beğ'i kal'a bekçisi koyup biz şehirden çıkup il içine gidüp ili koruyavuz. Eğer kardaşun gelüp şehir halkı ana taparsa gamm değül ki iç hisârı bizümdür" diyicek Sultân Muhammed dahi kabûl idüp Kal'a-i Selâsil'den gitdi. İttifâk şehrin bir yanından Tuyuran Beğ didükleri Tatar çıkup illeri yıkup ve kanlar döküp gitdi. Sultân Muhammed'le itdüğü ahdlere andak¹ sıyup bunca hakk ni'meti zâyî' idüp hıyânet üzre gidicek Sultân Muhammed, yanında olanlarla ilgar idüp Tuyuran Beğ-i bî-dîn Tatar gâfil yaturken basup mâlin ve esbâbın yağma idüp kendüsi bin belâyla kurtulup kaçdı [92b] ve ehl-ü ıyâlin esîr idüp Kal'a-i Selâsil'e gönderdi. Ve bu cânibde Emîr Süleymân leşkeriyle Anadolu'ya geçüp Burusa'ya geldükde iki gün tevakkuf idüp andan Engüri'ye gelecek Ya'küb Beğ kal'anun kapusını yapup cenk için hâzır durıcak şehir halkı cem' olup meşveret idüp maslahat bunu gördiler ki Emîr Süleymân'a mütâba'at ideler. Zîrâ eğer itmezlerse câizdür ki kılıçdan geçeler. Ve hem "Bu dahi pâdişâhumuz oğlıdur" diyüp Emîr Süleymân'a istikbâle çıkup bin dürlü i'tizâr itdiler. Emîr Süleymân bunları be-gâyet hoş görüp her birine istimâletlerle gelüp şehre kondı ve kal'anun bekçisi Ya'küb Beğ'e âdem gönderüp kal'ayı taleb eyledi. Ya'küb Beğ bunlara yüz virmeyüp bunlarla beş-altı gün cenk eyledi. Emîr Süleymân eyitdi

1 andak Vi : - İ

“Çünkü hüsn-i rızâyla kal’a alınmadı, şimden girü cebrle alınmak gerekdür” diyüp her tarafına nerdübânlar dayayup kal’aya yürüdiler. [İ 83b] Ya’küb Beğ bu ahvâli göricek tîz Sultân Muhammed’e mektûb yazup İne Hâce ve Bulgur Ağa’yla gönderüp “İmdi gâyetle muzdarib olduk. Eğer yetişmezsen kal’a elden gider” diyü mektûb varıcak Sultân Muhammed dahi kazıyyeyi görüp ol dahi mektûb yazup gönderdi ki “İşünde merdâne olup hisârı onat hıfz idesin. İnşâallahû'l-e'azz yarın öyle vaktinde ben dahi yetişüp maslahat bir yana ola” diyü. Andan İne Hâce ve Bulgur Ağa mektûbı alup gelürken ikisin dahi yolda tutup Ali Paşa’ya getürdiler. Bunlara haber sorup zarâfetle haberlerin ve mektûbların alup mazmûnına muttalî‘ olduklarında bunlara rîş-handlık idüp Sultân Muhammed’ün mektûbın tebdil idüp yine¹ İne Hâce’ye ve Bulgur Ağa’ya virüp gönderdiler. Bunlar dahi bu mektûbı Sultân Muhammed’ün sanup kal’aya iletüp Ya’küb Beğ’e virdiler. İçinde yazılmış ki “Ya’küb Beğ, kal’anun [93a] ahvâlin bildürmüşsin. İmdi ol bâbda bizden mu’avenet taleb itme, biz anda varımazuz. Yüzün ak olsun, şimdiğe değin eyledün ammâ çünkü hâl² bu vechle oldu, cengi koyup hisârı ulu kardaşuma viresin” diyü. Bu mektûb Ali Paşa hilesiyle Ya’küb Beğ’e vâsıl olıcak hemân kal’anun kapusın açup gelüp Emîr Süleymân’un elin öpüp kal’ayı teslim eyledi. Bu cânibde Sultân Muhammed kal’anun bu hilesin duyıcak gâyet münfa’îl olup hemân-lahza ol aradan kalkup Beğbâzârı’na ve andan Amâsiyye’ye kondı ve ol yazı anda yazladı. Emîr Süleymân dahi ardın sürüp gelüp yetişicek Sultân Muhammed kal’asın berkidüp oturdu. Emîr Süleymân bin cehd idüp Amâsiyye’nün bir taşını koparımayup leşkeriyle yine dönüp Burusa’ya gelüp oturdu. Bu cânibde Sultân Muhammed, Emîr Süleymân gidicek ardınca cäsüs gönderdi, nereye varur göre ve bir fursatın bulup haber getüre. Niçe günden sonra nâ-gâh birgün ol cäsüs çıkagelüp eyitdi ki “Devletlü sultânım! Burusa’ya vardum, [İ 84a] kardaşını gördüm ki beş-altı yüz kişiyle ancak fıska düşüp gice ve gündüz ayş ider. Şöyle ki bir hammâmı beğene, içine girüp niçe zamânlar içinde sohbet eyler. Bu vechle fırsat ele girmez” diyicek Sultân Muhammed gâyet ferah olup eyitdi ki “Beğler, oturmağla olmaz ve devlet uyur kişiye karşı gelmez. İşde ben girdüm, benümle gelen gelsün, gelmeyen hergiz gelmesün!” didi. Andan vezîrler ve beğler Sultân Muhammed’ün bu ikdâmın göricek bir yerden du’â idüp eyitdiler ki “Ey şâh-ı âlem! Sen kande isen biz anda hâzırız. Cânumuz ve başumuz ve mâlumuz menâlümüz yolunda fedâdur” didiler. Dahi Sultân Muhammed’le kalkup azm-i Burusa eylediler. Bir niçe günden sonra

1 yine İ : - Vi

2 hâl Vi : - İ

ki Sakarya Suyı'na geldiler, ittifâk Emîr Süleymân'un beğlerinden Süleymân Subaşı dirler bir âdemîsi vardı, [93b] il yazmağa çıkup ol yere gelmişdi, nâ-gâh Sultân Muhammed'ün leşkerin göricek birkaç atluyla ilerü gelüp çağırup eyitdi ki "Ey âdemler! İl misiz, yağı mısız?" Bu cānibde birkaç Rûm yiğitleri fi'l-hâl at depüp kimdügümüz bilesin diyüp Süleymân Subaşı'nun üzerine yürüdüklerinde ol dahi hâl n'idüğün bilüp hemân durmayup Emîr Süleymân'a yetişdi. Emîr Süleymân dahi ol hinde hammâm içinde sohbət idüp iş iderdi. Ol hammâmdur ki şimdi anun öni tahıl bâzârı olmışdur, subaşı hemân içerü girüp Emîr Süleymân'a haber idicek elinde cāmın yere urup eyitdi "Hayfâ! Düşmen fırsat bulup hücum itdi. Ne çäre itmek gerek? Maslahat oldur ki dönüp hemân Rûmili'ne gitmek gerek. Ol dahi bunda karâr itmeyüp girü Rûm vilâyetine gitse gerekdür. Ol vakt Hudâ müyesser iderse ben dahi Rûmili askerin cem' idüp yine bu tarafa geçem" didükde Ali Paşa işidicek eyitdi ki "Ey şâh! Bu itdüğün tedbîr eyü değüldür. Sen bundan Rûmili'ne dönicek, düşmen arduna düşüp ad yavuzluğu olur. Maslahat oldur ki ol kişiyi Yenişehir'de karşılayavuz. Ol bize kıyısmaz ve hem il bizümledür. [İ 84b] Anlara zevâde virmezüz, anlar dahi birkaç gün durup açlığa tahammül itmeyüp dönüp gider" didi. Çünkü Emîr Süleymân Ali Paşadan bu sözi işitdi, fi'l-cümle gayret idüp Yenişehir'e varup bu cānibe karavul için Hâcî Evrenos'ı gönderdiler. İttifâk Sultân Muhammed cānibinden dahi Cebel-oğlu Muhammed ve Horos-oğlu Ahmed karavul için çıkmışlardı. İki karavul birbiriyle buluşacak cenk olunup hayli kimesne helâk oldu¹. Âhir, Emîr Süleymân'un karavulı sinup kaçup haber getürdi ki "Sultân Muhammed uş sekiz bin mikdârı yarar atlu ile gelüp yetişdi. [94a] Ana bu yerağla cevâb virilmez. Tedbîr idüp baş yerağın görmek gerek" diyicek bunlar bu sözde iken hemân alemler başı görinüp ve tabl u nakkâreler sadâsı âleme dolup ve Sultân Muhammed alem dibinde pehlevân ve yarar serverleriyle çıka geldi.

Muhârebe-i Sultân Muhammed bâ-Emîr Süleymân

Emîr Süleymân, Sultân Muhammed'ün heybetle ve salâbetle geldüğün göricek havf idüp hemân kaçmağa yüz tutdı. Fi'l-hâl Ali Paşa hile idüp tiz bir mektûb yazup bir kulıyla Sultân Muhammed'e gönderüp eyitdi ki "Ey sultân-ı âlem! Bilmiş olasın ki katunda olan beğlerin sana yavuz kasdları olup bizümle ittifâkları vardır. Seni tutup ele virseler gerekdür. Atanun çok ni'metin yiyüp dururum ve seni severüm. Uş sana haber virdüm, bir nesne olıcak olursa hele benden günâh

1 [Der-kenâr]: Bu târifde el-Müsta'ın Ebu'l-Fazli'l-Kıyâs on dört yıl hilâfet eyledi. Ba'dehü tutup İskenderiyye'de habs olunup anda vefât eyledi.

girdi” diyicek Sultân Muhammed dahi nâmeyi alup ve mefhûmına muttali‘ olıcak nâmeyi pâre pâre idüp ve yabana atup hiç kimesneye nesne açmayup hemân atına sūvâr oldı. Ve buyurdı ki kūs u nakkâreler döğölüp cenge yürüdiler ve bu taraftan dahi nâ-çar mukâbil olup cenge şürû‘ eylediler. Ve’l-hâsıl altı gün cenk-i azîm itdiler, birbirine zafer bulımadılar. Zîrâ Emîr Süleymân bir sarp yerde oturup cenk iderdi, ol sebebdan zafer bulunmazdı¹. Ve bu altı gün içinde ziyâde yeller esüp yağmurlar yağardı. Ol ecilden ikisi dahi zebûn olup birbirine bir nesne idemezlerdi. Bu esnâda Sultân Muhammed’ün İlyâs adlı bir şarabdârı Emîr [İ 85a] Süleymân’a kaçdı. Sultân Muhammed, bu hâlete gâyet incinüp vüzerâsına eyitdi ki “Görür misiz gitdükçe bizüm işümüz sarplandı. Ali Paşa’nun sözi gerçek değülmissen bu kul kaçmazdı.” Vüzerâdan Bâyezîd Paşa eyitdi ki “Ey sultan-ı âlem! Kulun elinde ne vardır? İş takdîründür. Görürsün ki bunca gün sa’y iderüz, hiç râst gelmez. Şimdi [94b] maslahat budur ki bu işi te’hîr iderüz. Ola ki Hakk Te’âlâ inâyet idüp sonı hayra döne” diyicek Sultân Muhammed dahi kabûl idüp ferâgat idüp dönüp yine Tokad’a müteveccih oldı. Emîr Süleymân dahi karındaşının gitdüğine gâyet şâd olup ol dahi dönüp Burusa’ya geldi ve etrâfa nâmeler perâkende idüp “Azîm seferüm vardır. Ale’t-ta’cîl gelüp cem‘ olası” didi ve kendü dahi muhkem cenk yerağında iken birgün Sivrihisârı’ndan haber geldi ki “Eğer şehriyâr bu cânibe gelicek olursa kal’ayı ana teslim idelim.” Emîr Süleymân işidicek fi’l-hâl Sivrihisâr’un üzerine varup ol haberün neticesin taleb eyledi. Gördi ki eser belürmeyüp kal’ayı virmediler, Emîr Süleymân dahi kakıyup hisârı muhâsara eyledi. Bu tarafta Karaman-oğlu bu hâle vâkıf olıcak fursatı ganîmet bilüp leşkerin cem‘ idüp Emîr Süleymân’un üzerine yürüdü. Gelüp irişicek tecessüs itdürüp mukâvemete ikdâm idemedüğü ecilden girü dönüp çavdı. Bu tarafta Emîr Süleymân dahi Karaman-oğlu’nun bu hareketin duyıcak bir mikdâr leşkerle Hâcî Evrenos Beğ’i ardınca saldı. Karaman-oğlu hemân Aksarây’a düşdi. Ve Sultân Muhammed’e mektûb yazup gönderdi ki Kırşehir’nde Cemâle Kal’ası’nda buluşalar. Birbirinün dostına dost ve düşmenine düşmen olalar, vilâyet ikisinin olup Emîr Süleymân’ı ilden çıkaralar. Bu ahvâle Hâcî Evrenos Beğ muttali‘ olup gelüp Emîr Süleymân’a i’lâm idüp dahi eyitdi ki “Düşmen evvelkiden ziyâde oldı. Bizüm bu arada bulunduğumuzun fâyidesi yokdur. Hemân Kal’a-i Selâsil’e değin [İ 85b] gitmek gerekdür” diyicek Emîr Süleymân dahi ma’kûl görüp kal-kup Engüri’ye müteveccih oldılar.

1 zîrâ Emîr Süleymân bir sarp yerde oturup cenk iderdi, ol sebebdan zafer bulunmazdı Vi : - İ

Reften-i Mūsā Çelebi be-Rûmili be-İcâzet-i Sultân Muhammed

Çün Emîr Süleymân Engüri'de [95a] mütemekkin oldu, bu tarafda Sultân Muhammed dahi düşmenden fâriğ olup beğleriyle oturup işret iderken yanında olan karındaşı Mūsā Çelebi esnâ-yı sohbetde ayağ üzre durup Sultân Muhammed'ün elin öpüp eyitdi ki "Ey sultân-ı âlem! Bilürsüz ki karındaşumuz Emîr Süleymân bize ne vechle işler idüp te'addiler itmişdür. Eğer ben kulına destür olursa İsfendiyâr'dan varup gemi isteyüp Rûmili'ne geçem, Allâhu Te'âlâ fırsat virürse anda beğ olam. Ve Emîr Süleymân dahi işidicek ol tarafa teveccüh gösterecekdür. Ol takdîrce sizler bu memlekete müstakil pâdişâh olursız ve eğer anda pâdişâh olursam hutbe ve sikke girü sultânüm adına olup sultânümün eyyâm-ı devletine du'âlar olına" diyicek bunun üzerine yemînler olup ahd ü peymân itdiler. Andan Sultân Muhammed, Mūsā Çelebi'ye bî-hadd at ve don virüp gönderdi. Mūsā Çelebi dahi ol aradan kalkup İsfendiyâr'a müteveccih olındukda İsfendiyâr dahi işidüp istikbâl eyleyüp bir hoş makâmda ziyâfetler eyledi. Ve birkaç gün bile oldukdan sonra nesne içmeyüp andan kalkup Karaman-oğlu'na müteveccih oldu. Ol dahi haberdâr olup beğleriyle istikbâl idüp izzet ü hürmet birle kondurup azîm ziyâfet ve ta'zîm [ü] ihtirâm ne ise yerine getürüp Mūsā Çelebi dahi birkaç gün anda iş u işrete meşgûl oldu. Rivâyet böyledür ki Mūsā Çelebi Karaman'da iş iderken Rûmili'nde Eflak kâfiri Rûmili akıncısından gâyet zebûn olup huzûrları kalmadığı ecilden beğleri bunu fîkr itdiler ki İsfendiyâr'a âdem gönderüp Mūsā Çelebi'yi taleb ideler ve Mūsā Çelebi'ye kızın virüp memlekete beğ eyleyeler. Çünkü bu tedbîr üzre İsfendiyâr' elçi vardı, ol dahi elçiyi Karaman-oğlu'na gönderdi. Mūsā [İ 86a] Çelebi dahi Eflak beğinin mektûbın görüp mazmûnın ma'lûm idinicek ferah olup [95b] eyitdi ki "Maksûd dahi buydı." Hemân ol yerden kalkup yine İsfendiyâr'a geldi ve andan gemiler alup geçüp Eflak cânibine müteveccih oldu. Eflak beği işidicek gâyet ferahla kalkup Mūsā Çelebi'yi karşılayup i'zâz u ikrâmıla getürüp kondurdı ve envâ'-i ziyâfetler idüp mübâlağa nesneler bağışladı. Ve andan kızını dahi virüp memlekete anı hâkim eyledi. Çünkü Mūsā Çelebi Eflak'da beğ oldu, az zamân içinde tamam Rûmili'ne hâkim oldu. Bu cânibde Emîr Süleymân'a bu ahvâller ma'lûm olıcak gâyet müte'ellim olup başı kayusu oldu. Ve Ali Paşa dahi anda fevt olmuşdı, hemân ârâm itmeyüp Engüri'yi Ya'kûb Beğ'e ısmarlayup ve beğlerbeği idüp vüzerâsıyla şöyle maslahat gördiler ki Rûmili'ne geçüp Mūsā Çelebi'nün hakkından gele. Ale't-ta'cîl göçüp Kostantıniyye'ye gelüp¹ tekvurına iller

1 gelüp İ : - Vi

adayup¹ geçüp Mūsâ Çelebi'ye azm eyledi. Bu cānibde Emîr Süleymân'un geldüğü Mūsâ Çelebi'ye ma'lûm olıcak leşkeriyle karşı varup bir sahrâda mukâbil oldular. İki asker birbiriyle cenk iderken ba'zı Rûmili beğleri Mūsâ Çelebi yanından kaçup varup Emîr Süleymân'a itâ'at itdiler. Mūsâ Çelebi buna muttali' olıcak ziyâde cenk eyledi. Âhir² münhezim olup kaçup dağlara düşüp harâmî oldu. Andan³ Emîr Süleymân Edrine'ye gelüp tahta oturdu ve bu cānibde Sultân Muhammed, Emîr Süleymân Rûmili'ne gidicek Ya'küb Beğ'e mektûb gönderüp Ya'küb Beğ dahi Sultân Muhammed'e mektûb gönderüp eyitdi ki "Ey pâdişâh-ı âlem! Devletün yine yârî kılup uyur bahtun uyandı. İl ü gün mübârek cemâlünü görmek isterler" diyicek Sultân Muhammed dahi fi'l-hâl Engüri'ye revâne olındı. İnal-oğlu ve Köpek-oğlu gelüp Sultân Muhammed'ün elin öpüp kalkup Burusa'ya geldiler. Ve andan Karesi ve Aydın [96a] ve Saruhân ve Menteşe ve Teke ve Germiyan vilâyetlerin mecmû' dolaşup yine Burusa'ya gelüp işrete meşgûl oldu.

Vefât-ı Emîr Süleymân ez-Dest-i Mūsâ Çelebi

[İ 86b] Rivâyet olunur ki çün Emîr Süleymân Mūsâ Çelebi'yi sıyup kendüsi dönüp gelüp⁴ Edrine'de oturmuşdı, andan sonra Mūsâ Çelebi niçe kerre bunun üzerine gelüp cenk idüp yine sınıp kaçup dağlara giderdi. Birkaç kerre böyle olduktan sonra bir gün Mūsâ Çelebi yine gayret idüp "Bir dahi şununla buluşayın" diyüp hemân yürüyicek Emîr Süleymân'a dahi haber oldu ki "Uş Mūsâ Çelebi gelüp çevre yanumuzu aldı" didiler. Emîr Süleymân ol hinde hammâm içinde sohbet iderdi. Bu haberi getüren kişiye muhkem let urup yine kendüsi⁵ aysa meşgûl oldu. Hemân Mūsâ Çelebi gelüp iki taraftan girü cenge mübâşeret olıncak Hâcî Evrenos Beğ hammâma girüp Emîr Süleymân'a eyitdi ki "Ey şâh-ı âlem! Mūsâ Çelebi gelüp hayli âdem perâkende eyledi" diyicek eyitdi "Ey Hâcî Lala! Beni sohbetümden ayırma. Anun ne cānı var ki bunda gelüp bana mukâbele eyleye." Hâcî Evrenos dahi çıkup Hasan Ağa'ya eyitdi ki "Yürü var içerü gir. Ola ki senün sözün tutup çıka" didi. Hasan Ağa dahi hiddetle içerü girüp söyleyeyin sınıadı, sözi katı gelüp emr eyledi ki Hasan Ağa'nun sakalın yöldürdi. Hasan Ağa dahi taşra çıkup eyitdi "Ey beğler! Bu kişiden devlet ü sa'âdet gitmişdür, şöyle bilmiş olasız" didi. Hasan Ağa ol vakt yeniçeri ağasıydı ve "Bilmiş olasız ki ben Mūsâ Çelebi yanına

1 adayup İ : edâ idüp Vi

2 âhir Vi : âhir-i kâr Mūsâ Çelebi İ

3 andan Vi : - İ

4 dönüp gelüp İ : - Vi

5 urup yine kendüsi Vi : urdu dahi yine

giderüm” diyüp atına binüp¹ çavdı ve kendüye tâbi‘ olan kapu oğlanlarıyla varup Mūsā Çelebi’nün hizmetinde durdı. Anı görüp hayli beğler dahi ahdleşüp Mūsā Çelebi’ye vardılar ve eyitdiler “Karındaşun hammâmda halvetdür” didiler. Mūsā Çelebi işidicek atın depüp hammâmın üzerine vardı. Hemân içerüye haber oldu ki “Uş karındaşun [96b] geldi!” Hemân kazıyye ne olduğın bilüp elindeki câmın yere çalup eyitdi ki “Ey dirigâ! Nefs elinden neng ü nâmı yabana saldum” diyüp dahi taşra çıkup atına süvâr olup sarâyına yetişdi ve Mūsā Çelebi ardın kovup [İ 87a] varup sarâyın ihâtâ eyledi. Emîr Süleymân içerüde eydürdi ki “Eyvâh! Ne müşkil işe tuş olup aceb belâyı mürtekib olduk” diyüp gice olunca tahammül eyledi. Andan atlanup İstanbul yolın tutup hufyeten gitdi. İttifâk gice karanu olduğından bir Türkman kulağuz tutup yanında dahi hemân Kara Mukbil ve Karaca Beğ bileydi, andan kulağuz “İstanbul yoludur” diyü gayrı yola çekdi. Sabâh olunca bunları ol arada devr itdürdi. Çünkü sabâh oldu, bir yere irdiler ki ana Dügünci-ili dirlerdi, andan ol kulağuz olan Türkman ilerü varup birkaç kendü ecnâsı² Türklere eyitdi “İşbu kaçup giden Emîr Süleymân’dur. Gâfil olman, tutun!” didi. Hemân bu Etrâk dahi³ bunları ortaya alup Karaca Beğ’i yaralayup ve Kara Mukbil’i öldürüp ve Emîr Süleymân’ı tutup bağladılar. Ve Etrâkün kimi eyitdi “Bunı⁴ bunda öldürelüm” ve kimi eyitdi “Yok anda iletelüm” diyü gavgâ iderken nâ-gâh Mūsā Çelebi Emîr Süleymân’un ardın sürüp bu gavgâya irişicek “Hây nedür?” diyince gördi ki Emîr Süleymân’ı tutup bağlamışlar. Mūsā Çelebi şâd olup Koyun Mūsâ-sı’nun⁵ eline virüp “Var bunun işin bitür” didükde Koyun Mūsâsı dahi varup anı boğup şehîd eyledi. Hicretün sekiz yüz beşinci yılında cülûs itmışdi. Sekiz yıl on ay ve on yedi gün beyân olduğu üzere beğlik idüp hicretün sekiz yüz on dördünde vefât eyledi ki gâyetle hûb sûretlü ve sehâvetde bî-misl ve şecâ’atda bî-nazîr ve adl ü dâd issi pâdişâhdı. Hattâ Mevlânâ Ahmedî⁶ anun zamânında şüyü‘ bulup anun adına *İskender-nâmê*’yi nazm eyledi. Öyle olıcak [97a] hemân Mūsā Çelebi tahta geçüp Emîr Süleymân’un meyyitini Burusa’ya gönderdi ve Rûmili vilâyetin zabt idüp ve beğlerinden be-nâm olan mâl-dârların tutup helâk idüp mâlların almağa başladı. Hattâ dîvânında oturan beğlerden ba’zı kimesneye “Şol arada filori

1 binüp İ : - Vi

2 ecnâsı Vi : - ehıbbası

3 bu Etrâk dahi Vi : bir alay Etrâk

4 bunı Vi : - İ

5 [Der-kenâr]: Mez-kür Koyun Mūsâ, Mūsā Çelebi’ye vezîr-i müşîr ve cemî’-i umûrında husûsâ zamân-ı felâketinde sâhib-tedbîri idi. Merhûm Şeyh Abdüllatîf bin Fethullâh Çelebi ki merhûm Şeyh Mahmûd Çelebi’nün dil-me’vâsı ve halife-i halifesidür, zıkr olan Koyun Mūsâ merhûmun cedd-i a’lâsidür.

6 Ahmedî Vi : Ahmed İ

kohar” diyü öldürüp mâlın alurdu. Şol ecilden ki “Karındaşum Emîr Süleymân’a ne sadâkat itdünüz, bana dahi ne idesiz” didi [İ 87b] ve etrâfında olan beğlere elçiler gönderüp ve ba’zından harâc taleb idüp dürlü dürlü bid’atlar ihdâs eyledi. Ve vezîri olan İbrâhîm Paşa’yı İstanbul tekvurına harâc istemeğe gönderdi. Ol mahalde İbrâhîm Paşa cemî’ beğlerle danışup eyitdi ki “Bu kişünün yaramaz fi’li var. Cemî’imüzi öldürüp mâlumuzu almak ister. Öyle olsa Sultân Muhammed’i da’vet etmek evlâdur” diyicek cemî’ beğler bu fikri savâb görüp ol umûri İbrâhîm Paşa’ya tefvîz eylediler. İbrâhîm Paşa dahi kalkup İstanbul’a varıcak Sultân Muhammed’e Mûsâ Çelebi’nün efâl-i kabihâsın i’lâm idüp ve beğler andan nefret itdüklerin bildüricek Sultân Muhammed dahi İbrâhîm Paşa’ya hil’at gönderüp kendüye da’vet idicek İbrâhîm Paşa dahi icâbet idüp Sultân Muhammed’e müteveccih oldu.

Muhârebe-i Sultân Muhammed bâ-Mûsâ Çelebi

Çünkü İbrâhîm Paşa Burusa’ya varup Sultân Muhammed hizmetine irişdi, Sultân Muhammed envâ’-i izzet eyleyüp vezîr-i a’zam idindi ve Rûmili’ne gitmeğe tedârük olunup etrâf-ı âleme nâmeler perâkende kılınup on beş bin mikdârı leşkerle kalkup İstanbul’un karşısına kondılar ve tekvura âdem gönderüp ahd ü musâlaha eylediler ki eğer Rûmili’ne dahi beğ ola, tekvurı tamâm ri’âyetler idüp kat’â mâbeyninde¹ adâvet [97b] olmaya. Bu peymân üzre tekvur dahi gemiler ihzâr idüp Sultân Muhammed’i geçürüp envâ’-i ziyâfetler ve esnâf-ı pîşkeşlerle gönderdi. Bu cânibde Mûsâ Çelebi işidicek askeriyle yortup İnçeğiz’de Sultân Muhammed’i karşıladı. Ol gice iki cânibden karavul çıkup birbiriyle buluşup cenk idicek Mûsâ Çelebi karavulı sınıp girü leşkerlerine gelicek bunlar dahi geleni Sultân Muhammedî sanup havflarından kaçmak istediler. Yine karavul idüğüne muttali’ olduklarında karâr idüp durdılar. Çün sabâh oldu, cânibeynden askereyn² mukâbil olup alaylar düzilüp meymene vü meysere müretteb olup [İ 88a] mecmû’-ı halk müsella u mükemmel³ olup yürüdiler. Ve iki taraftan şol kadar cenk oldu ki gövdeyi kan götürürdü. Ol mahalde Mihâl Beğ-oğlu, Mûsâ Çelebi katına gelüp eyitdi ki “Bana birkaç yarar yoldaş koş, varup karındaşını muhkem sıkışdurup⁴ âlemi gözine dar ideyim” diyicek Mûsâ Beğ gerçek sanup “Sen bilürsin” didi. Anun hod ba’zı beğlerle ittifâkı vardı, murâdı anlarla buluşmakdı. Cenk içinde cenk ider gibi olup varup Sultân Muhammed’ün yanına durdılar ve eyitdiler ki “Karındaşun

1 mâbeyninde İ : - Vi

2 askereyn Vi : askerler İ

3 müsella u mükemmel Vi : müsella İ

4 muhkem sıkışdurup İ : biraz sıkup Vi

be-gāyet halvetdür, yürümek gerekdür” didiler. Bu cānibde Mūsā Beğ gördi ki baş beğleri gitdi, lā-ya’kıl olup şaşıcak hemān askeri münhezim olup kaçdı. Fıkr itdi ki Mūsā Çelebi dahi kaçā. Yanında yedi bin kapu oğlanı vardı, anlar kaçmağa komadılar, “Sen gidicek bizi dahi helāk iderler” didiler. Ve Sultān Muhammed’ün yanında dahi ancak üç yüz mikdārı ādem kalmışdı, cümlesi sınan halkun ardına düşmişlerdi. Çünkü Sultān Muhammed Mūsā Çelebi’nün leşkeri sınduğ¹ göricek “Fursatdur” diyüp at salup hemān tutmak üzre oldı, anun yanında olan yedi bin kapu halkı Sultān Muhammed’ün üzerine bir mertebede ok serpdiler ki **[98a]** Sultān Muhammed’i ve atını mecrūh itdiler. Andan girüye dönmek isteyicek ara yeri kesilmiş gördi. Çünkü ortada Sultān Muhammed kendüsin yalınız göricek cān başına sıçrayup bir iki yüz atluyla hemān İstanbul yolın tutup kaçdı. Ol gün varup İstanbul’a düşicek tekvur gemi hāzır itmişdi, geçüp hemān Burusa’ya müteveccih oldı. Bu tarafdān Mūsā Çelebi Sultān Muhammed’ün kaçduğın göricek fi’l-hāl Sultān Muhammed’ün yerine varup durdı. Sultān Muhammed leşkeri dahi Mūsā Çelebi leşkerin kovup gelicek Mūsā Çelebi’yi, pādışāhları Sultān Muhammed sanup yanına cem’ oldılar. Andan Mūsā Beğ’ün yanındakılar bunları bir bir tutup öldürmek istediklerinde Mūsā Çelebi eyitdi² “Bunların suçu **[İ 88b]** yoktur” diyüp “Hemān savın ve salıvirün” didi³. Bu cānibde Sultān Muhammed Burusa’ya gelüp otururken bir gün haber geldi ki “İzmir-oğlı çıkup Aydın-ili’ni alup Ayaslug üzerine gelüp hisār itmişdür. Eğer yetişmezsen cem’ Saruhān ilini alur.” Sultān Muhammed işidicek vüzerāsına eyitdi “Tiz memlekete nāmeler perākende eylen, tā ki leşker cem’ ola, tā İzmir-oğlı’na kendüyi bildürem” diyicek vüzerā dahi mektüblar⁴ gönderüp leşker cem’ eylediler ve Sultān Muhammed hemān kalkup İzmir’e revāne olındı. İzmir-oğlı işitdükde kaçup kal’asına girüp i’tizār itmeğe başladı ve Sultān Muhammed anun ilini ve vilāyetini alup kendüye döndüricek İzmir-oğlı, Sultān Muhammed’e ādem gönderüp ve özrler idüp eyitdi ki “Bir kemīne kemter kulunum, suçumı afv eyle. Bir dahi küstāhlık itmeyüp hazretinün emrinden tecāvüz itmeyem” diyüp yalvarıcak Sultān Muhammed, suçından geçüp özrin kabül itdükde İzmir-oğlı dahi gelüp ayağına düşdi ve kerīm olduğından girü memleketin mukarrer eyledi, şol kavlı üzre ki hutbe ve sikke Sultān Muhammed adına ola. Ve andan sa’adetle girü Burusa’ya geldiler. Ve bir müddetden sonra Sultān Muhammed kalkup Engüri’ye **[98b]** müteveccih oldı. Anda olan Ya’küb

1 leşkeri sınduğ Vi : leşkerün singun İ

2 eyitdi Vi : - İ

3 didi Vi : - İ

4 mektüblar İ : mektüb Vi

Beğ, İzmir-oğlu'na varmak için Sultân Muhammed da'vet itdükde varmamışdı ammâ özrin dilemişdi, şimdi Sultân Muhammed Engüri'ye varduklarında Ya'küb Beğ'i halvet yanına okuyup eyitdi ki "Ben senden hıyânet anladum, elbette senün helâkün lâzımdur" diyicek Ya'küb Beğ dahi sultânun hışmını görüp "Fermân pâ-dişâhundur. Eğer bî-günâh beni öldürürsen vebâle girersin. Zîrâ ben sultânımın hâlis kulıyın" diyüp elin ardına çevürdi. Sultân Muhammed, Balta-oğlu'na buyurdi ki "Dur, bunun elin ayağın demürleyüp Tokad'a gönder, anda habs itsünler" didi. Hem öyle itdiler ki bu ahvâl hicretün sekiz yüz on dördü yılında vâkı' oldu. [İ 89a] Andan Sultân Muhammed Tokad'a geldi ve eğlenmeyüp Amâsiyye'ye vardı. Ve andan yine Rûmili'ne azm idüp ammâ¹ Mûsâ Çelebi'yle cenk idüp yine² münhezim olup kaçup Burusa'ya vardı ve³ fikr eyledi ki bu kadar askerle karındaşı Mûsâ Çelebi'yle cenk idüp galebe idemez. Kayın atası Zü'l-kâdir-oğlu'na nâme gönderdi ki "Rûmili'ne bir âli seferüm vardır, sizün dahi âli himmetünüz bizümle bilece olsun!" diyüp istimdâd taleb eyledi.

Vefât-ı Mûsâ Çelebi ez-Dest-i Sultân Muhammed

Çünkü Sultân Muhammed'ün elçisi Zü'l-kâdir-oğlu'na yetişdi, mektûbun mefhûmını ma'lûm idinicek kemâliyle izzetleyüp kendüden istimdâd ve du'â eylediği hoş gelüp eyitdi ki "Ey sultân-ı âlem! Her nereye teveccüh idersen Hakk mu'âvinün ola inşâallahu'l-azîz. Eğer hidmetine varmayacak olursam oğlum kulu-nı gönderem" diyü mektûb yazup elçiyle göndericek Sultân Muhammed dahi⁴ çeri cem' için Amâsiyye'ye varmışdı, elçi gelüp vusûl bulıcak Sultân Muhammed Engüri'ye vardı. Cemî'-i etrâfun leşkeri gelüp anda cem' oldu ki haddi ve hasrı yoğdı, andan cebe vü cevşen givirüp azm itmek isteyicek "Zü'l-kâdir-oğlu dahi uş geldi" didiler. Andan beğler ve ulular istikbâl idüp [99a] ta'zîmle getirüp bir yerde konurdılar. Andan Sultân Muhammed bî-hadd u bî-kıyâs ni'metler ve ziyâfetler idüp ve sohbet esbâbın hâzır ve meclis ahvâlin müheyyâ itdiler. Andan kapucı-başısı varup Zü'l-kâdir-oğlu'nı getirüp Sultân Muhammed'ün elin öpüp karşısında huzû' birle oturıcak sohbete şürû' olunup Sultân Muhammed germ olup geydüği donın ve bindüğü atın ve ne denlü meclis âleti varsa akdâhdan ve sürâhiden, altundan ve gümüşden cümlesini Zü'l-kâdir-oğlu'na bahşış eyledi ve beğlerine, ağalarına hil'atler virüp bî-nihâye in'âmlar eyledi ve eyitdi "Ey beğler! Bilün ki Rûmili'ne

1 ammâ İ : - Vi

2 yine Vi : - İ

3 vardı ve Vi : varduğın İ

4 dahi Vi : - İ

seferüm vardır. Benüm dahi bir atum ve bir kılıcum ve bir nemedüm vardır ki bana bunlar kifâyet ider. Bâkî ne ele girerse cemî'-i yârâna der-miyândur” diyüp mübârek [İ 89b] sakalın eline alup eyitdi ki “İnşâallâh bu yolda babamun tahtın yâ alsam gerekdür veyâ bu yolda ölsem gerekdür” diyicek ol sohbetde olan halk, cemî'isi ayak üzere durup Sultân Muhammed'e du'âlar idüp eyitdiler ki “Ey sultân-ı âlem! Başumuz ve cânumuz yoluna fedâdur. Her nereye teveccüh idersen Hudâ yarıcun olup feth u nusret karînün ola!” didiler. Çünkü bu resme sözler sâdır olup tamâm ahdleşüp ol aradan kalkup Burusa'ya geldiler ve andan Yalak-âbâd'a varup leşkeri yoklayup andan İstanbul cânibine teveccüh eyledi. Çünkü tekvur, Sultân Muhammed'ün geldüğün işitdi, istikbâl idüp izzet ü ikrâmla getirüp envâ'-i ziyâ-fetler idüp ve yardıma bir mikdâr leşker koşup gönderdi. Sultân Muhammed dahi Vize Suyı'na gelicek Evrenos Beğ'den mektûb geldi ki “Sultânüm hazretleri kerem ve lutf idüp Mûsâ Beğ'le şimdi buluşmayasız. Laz iline girüp Burâk Beğ'i ve Paşa Yiğit'i ve ba'zı beğleri kendünüze rabt itmek üzere olasız. Ve inşâallâh mülâkat oldukda¹ biz bendenüzi dahi hidmetde bilesiz.” Sultân Muhammed mektûbun mefhûmın göricek hazz [99b] idüp getürene hil'at geydürüp girü gönderdi². Andan kalkup yürüyicek yolda bir mikdâr asker görindi, “Kim ola?” diyü Mihâl-oğlı ilerü varıcak gördi kim Kara Halîl imiş. Birbiriyle cenk olıcak Kara Halîl münhezim olup kaçdı. Andan Sultân Muhammed yürüyüp Edrine'ye vardılar. Edrine halkı karşu çıkup eyitdiler ki “Biz sana hisârı virmezüz, tâ birbirünüzle bir yana olmayınca” didiler. Sultân Muhammed dahi bu söze râzı olup Zağra Ovası'na indi. Ol arada Mûsâ Çelebi yetişüp bunları cäsûslayup bildi ki bu def'a bunlarla mukâbele olmaz³, hemân kendüyi ağaç arasına urdı. Sultân Muhammed görüp mukayyed olmadı. Andan Filibe'ye vardılar, [İ 90a] İzmir-oğlı Hamza Beğ'le Paşa Yiğit iki bin mikdârı leşkerle ardlarından yetişüp⁴ bunlardan Mihal-oğlı bir iki bin erle dönüp bunlara bir kılıç urdılar ki durmağa mecâlleri olmayup sinup kaçdılar. Bunlar girü sultânün ardınca karavul olup gitdiler ve önince Bâyezîd Paşa yürüyüp Balkan Dağı'nı aşdılar ve Sofya'ya irdiler. Mûsâ Çelebi yine ol arada görünüp dahi kıyışmayup yine kenâra urdı ve bunlar yine kalkup Şehirköy Ovası'na vardılar. Anda Paşa Yiğit'den ve Burâk Beğ'den ve Tırhala beğinden haber geldi ki “Ey sultân-ı âlem! İşde biz üç binüz ve üç bin yarar âdemümüz vardır. Bize mülâkât olmak ardınca olasız. Sultân Muhammed bunu işidüp girü hemân kalkup sür'atle

1 oldukda İ : idüp Vi

2 girü gönderdi Vi : ve gönderdi İ

3 olmaz Vi : olunmak mümkün değül İ

4 yetişüp Vi : yetişicek İ

yüriyüp derbendi çıkup kondılar. Girü¹ Mûsâ Çelebi tebdil-i sûret idüp başına bir külâh ve eġnine bir nemed giyüp gelüp Sultân Muhammed'ün leşkerin görüp yine kenâra urdı. Sultân Muhammed girü mukayyed olmayup Morava Suyı'na kondı. Andan Bâyezîd Paşa'yı Laz-oġlı'na gönderüp yardım için leşker istedi ve Paşa Yiġit ve Burâk Beġ ve Tırhala Beġi gelüp askere lâhik oldılar. Ve Hâcî Evrenos Beġ va'desine vefâ idüp sancaġıyla gelüp **[100a]** vusûl buldı ve Kôr Tekvur-oġlı dahi anunla bile geldi ve andan Laz-oġlı dahi geldi. Sultân Muhammed bunların her birine izzetler ve ikrâmılar eyleyüp andan kalkup Yellü Dere'ye ve Kurşunlu-öni'ne ve Vılk-iline vardı. Vılk-oġlı dahi gelüp memleketin Sultân Muhammed'e teslim eyledi ve andan Kosava'ya ve Tekvur-gezer iline vardı. Ve ol arada İzmir-oġlı ve Hamza Beġ beş yüz atıyla gelüp Sultân Muhammed'ün elin öpdü ve Mûsâ Çelebi yanında beğlerden kimse kalmadığını bildürdi. Andan kalkup Karasu'ya ve Alâeddîn-oġlı Sahrâsı'na konup ol etrâfun dahi halkı gelüp itâ'at itdiler. Ve Mûsâ Çelebi ihtimâmına varup leşkeriyle kondı ve ol arada beğlerin hıyânetleyüp Tamacı-oġlın ve Süci-oġlın bağlatdı ve kalan beğleri bunları **[İ 90b]** görüp her biri nefret idüp Mûsâ Çelebi'den gidüp Sultân Muhammed'e geldiler. Ve andan dahi kalkup Çamurlu'nun üstinde konup iki gün ârâm eyledi, tâ ki Mûsâ Çelebi'nün beğleri yüz çevirüp Sultân Muhammed'e geldiler. Mûsâ Çelebi'yle hemân yedi bin kapu-kulı kalup âheste âheste yüriyüp Sultân Muhammed'den yana gelüp cenge ikdâm eyledi. Bu tarafda Sultân Muhammed'e haber geldi ki "Uş Mûsâ Çelebi üzerine yürüdi" diycek hemân karşudan bir toz kopdı. Varurak toz büyük olup iki şakk olup içinden bir alay zâhir oldu. "Kim ola!" dirken gördiler ki önce Mogal yiġitleri ve ardınca yedi bin kapu halkıyla Mûsâ Çelebi alemlerin çeküp gelüp ve gülbank idüp "Ha yiġitlerüm ve merdânlarum, göz açdurmayup yürün!" diyince hemân bir yerden yalın kılıç idüp yürüdiler. Ve bu tarafda Sultân Muhammed leşkeri dahi şîrâne hareket idüp bir yerden anlar dahi hamle itdiler. Evvel nevbette Mûsâ Çelebi'nün alayların dağıdıp bir muhkem cenk itdiler ki az kaldı ki Mûsâ Çelebi'nün leşkeri inhizâm bulaydı. Mûsâ Çelebi bu hâli görüp **[100b]** ve beğlerinin bölük bölük karındaşı yanına girdüklerine yüreği yanup eyitdi "Ey dirîgâ! Devlet benden yüz çevirdi ki ulu karındaşuma bunun gibi işler itdüm" diyüp hemân kendüi meydâna atdı. Tatar'ı basup Türkman içine girüp cenk itmeğe başladı. Cenk iderken Bâyezîd Paşa anı bilüp Engüri yiġitlerine "Koman!" diyince Mûsâ Çelebi'yi ortaya aldılar. Mûsâ Çelebi gördi ki girdâba düşüp mukâvemete ihtimâl kalmadı, hemân kaçmak sûretin gözedüp ol aradan atın kalkıdıp girü kapu-kulına geldi. Ve

1 girü Vi : - İ

anda dahi âciz kalup gördi ki etrâfdan gulüvv idüp tutmak kasdın iderler. Kapu-kulında dahi çâre bulmayıcak eyitdi “Ben giderüm, sizi Allâh’a ısmarladum” diyüp atın sıçradup kaçdı. Çamurlu adlu bir yere varup anda çeltik azığı vardı, atın yanamayup çamura uğrayıcak [İ 91a] atdan düşdi. “Yine bineyin” diyince Bâyezîd Paşa ve Mihal-oğlu ve Burâk Beğ yetişüp tutup bend itdiler. Ol hinde leşker dahi yetişüp ba’zı terahhum idüp ve ba’zı “Fesâd münkatı’ olduğu yeğdür” diyüp dururken Balta-oğlu¹ yetişüp eyitdi “Bilür misin Emîr Süleymân Beğ’e n’eyledük?” diyüp ol lahza hemân boğdurdu². Andan ölisin alup³ Sultân Muhammed’e getürdiler. Sultân Muhammed göricek gözlerinden yaş akıdup ağladı. Merhûm Mûsâ Çelebi Rûmili’nde iki yıl ve yedi ay ve yigirmi gün pâdişâhlık eyledi. Hicretün sekiz yüz on altısında şehîd oldu ve Sultân Muhammed ol târihte serîr-i saltanatda müstakil pâdişâh oldu. Ve bunlar bu hâlde iken Anadolu’da Karaman-oğlu Muhammed Beğ hücum idüp gelüp Sivrihisâr’ı alup ve etrâfın⁴ yaka yıka Burusa’ya geldi. Ve Hâcî İvaz Paşa ki Burusa subaşıydı, Karaman-oğlu gelmeden şehir halkına eyitdi “Pâdişâhumuz Rûmili’ndedir. Uş Karaman-oğlu geliyor, imdi yerağı olan hisâra girsünler ve yerağı olmayan yok yere mahbûs [101a] olmayup başı kaydın girsünler” diyüp halk dahi ana göre itmişlerdi. Karaman-oğlu zâlim, Burusa’ya geldüğü gibi şehri oda urup hisâra savaş yürütmeğe⁵ başlayup mübâlağa cenkler oldu. Zafer olmayıcak hisârın su pınarı başında biriküldi, anı kesmek istedi. Hâcî İvaz Paşa duyup anı men’ eyledi. Ve’l-hâsıl otuz bir gün cenk-i azîm oldu. Hisâr halkından dahi taşra çıkup⁶ Karamanilerden hayli âdem alurlardı. Kimin kırup ve kimin Karaman-oğlu’na karşı diriyle hisârdan başı aşağı asa kodılardı. Ve Karaman-oğlu bir gice bir hile bünyâd idüp ordusunun halkına tenbîh eyledi ki ordu içinde yer yer odlar yakalar. Ve ordu halkını ol gice dağa gönderüp irtesi tabl u alemlemlerle hây u hüyla gelüp eyitdiler, Karamaniler ferah birle çağırdılar, “İşde bize dahi yardım geldi, yarın hisâra yürüyüş idevüz” didiler. İttifâk Hâcî İvaz Paşa bu ahvâlden âgâh olup [İ 91b] orduyu tecessüs itdürdükde “Halvet kimse yok” diyü cevâb gelicek tiz bir niçe yarar yiğitler kapluca kapusın açup orduya yetişicek fi’l-hâl ordunun bir tarafın yağma idüp ol hile idüp gelenler bunlara irişmedin bunlar şikârların alup gelüp yine hisâra girdiler. Bu asıl hâdiseler idüp gerçi Karaman-oğlu ba’zı hileler bünyâd eylerdi lâkin Hâcî İvaz Paşa kal’anun içinde olmağla çok ma’kûl nesneler

1 Balta-oğlu Vi : Balta-oğlanları İ

2 boğdurdu Vi : boğdılar İ

3 alup Vi : - İ

4 etrâfın Vi : etrâfda İ

5 hisâra savaş yürütmeğe Vi : hisâr savaşın itmeğe İ

6 taşra çıkup İ : çıkarlardı Vİ

ve¹ tedbîrler idüp düşmenün hilesin battâl iderdi. Bu esnâda² nâ-gâh haber geldi ki “Mūsâ Çelebi’nün meyyiti Kapluca İmâreti’ne geldi” didiler. Karaman-oğlu fi’l-hâl atlanup meyyitün üzerine gelüp tabutı açdurup Mūsâ Çelebi’yi görmeyince inanmadı. Hemân ol gice kuyruk göte kısıp çıkup kaçdı ve Burusa halkı kal’adan hey urup “Osmânlunun ölüsinden böyle korkdunuz, vâ y eğer dirisi geleydi” didiler. Ve’l-hâsıl Karaman-oğlu bir vech ile kaçup gitdi ki ardınca niçe Türkler esbâbın uğurlayup ve niçe hakâretler iderlerdi. Ol hiç mukayyed **[101b]** olmayup giderdi. Bu vâkı’ât hicretün sekiz yüz on altısında vâkı’ oldu. Rivâyet olunur ki Emîr Süleymân Allâh emrine varıcak oğlını İstanbul’a gönderüp durdı. Sultân Muhammed Mūsâ Çelebi’ye giderken tekvur vehm idüp Emîr Süleymân’un oğlını kabûl itmezlendi. Ol sebebdan oğlan İstanbul’dan gidüp Karan Ovası’na varmışdı ki andan Eflak’a gide. Ol diyârda akıncılar vardı, oğlanı Eflak’a gitmeğe komayup hayli akıncı gelüp yanına eyitdiler ki “Biz sana mu’âvinüz” diyüp tahrik idüp Yanbolı’ya getürdiler. Bu haberi Sultân Muhammed işidicek Mūsâ Çelebi’den sonra gelüp oğlanun üzerine hücüm eyleyicek oğlanun yanından akıncılar târûmâr oldılar. Oğlanun bir lalası vardı, adına Zağanos dirlerdi, oğlanı alup Sultân Muhammed’e getürdi. Sultân Muhammed dahi oğlanun iki gözlerin çıkarup kendüyi **[İ 92a]** Burusa’ya gönderdi ve kendü dahi eğlenmeyüp Burusa’ya vardı. Ve merhûm Emîr Süleymân’un bir kızı vardı, ol kızı dahi bir sancakbeğine virdi. Ve a’mâ olan oğlana Geyve kurbında Akhisâr dirler bir kâfir köyin tîmâr virdi ve her vakt Sultân Muhammed ki Burusa’ya gelse Emîr Süleymân’un oğlın getürdüp hayli nesneler atâlar iderdi, “Karındaşum oğlıdur” diyüp gönülcüğün ele alurdi. Kız karındaşına dahi atâsın eksik itmezdi. Dahi Sultân Muhammed Rûmilî’nde iken Karaman-oğlu gelüp Burusa’ya itdüğü ahvâllere vâkıf olıcak hemân İsfendiyâr’a elçi gönderüp eyitdi ki “Ya sen gelüp veya oğlanlarından birisini asker-i mansûruma gönderesin. Yok dirsens hâzır olasın ki uş vardum” didi. İsfendiyâr dahi bu haberi işidicek hemân oğlu Kâsım’ı bir iki bin leşkerle gelen elçiye koşup gönderdi ve Germiyan-oğlu’na dahi elçi gönderüp eyitdi ki “Karaman-oğlu’nun harekâtın hod gördün, üzerine varsam gerek. Eğer benümle dostluğun varsa inşaallâh ben Seydî Gâzî’ye doğru çıksam gerekdür. Sen dahi **[102a]** asâkir-i mansûreme vilâyetünden azık gönderesin” didi. Ve “Eğer vaktüne tekâsül idersen hâzır olasın” didi. Germiyan-oğlu bunu işidicek “Ben dahi varayın ve azuk dahi göndereyin” diyüp mübâlağa azıklar gönderdi. Andan Sultân Muhammed hicretün sekiz yüz on yedisinde azîm leşker cem’

1 nesneler ve Vi : - İ

2 idüp düşmenün hilesin battal iderdi. Bu esnâda İ : iderlerdi Vi

idüp Akşehir'e çıkup ve andan Beğşehir'ne ve Seydî Şehri'ne ve Okluk Hisârî'na ve Sa'îd-ili'ne bu cümle kılâ'ı feth idüp gelüp Konya'yı muhâsara eyledi. İttifâk ziyâde yağmurlar olup azîm seyler geldi, çok yerleri harâb idüp ve orduyu dahi seyl aldı. Ve andan Sultân Muhammed Karaman-oğlu'yla sulh idüp gitdi. Hicretün sekiz yüz on sekizinde ve andan Kastamonı ve Canik vilâyetlerin feth eyledi. Ve ol esnâda girü haber geldi ki Karaman-oğlu il urup yine yağı oldu. Andan Sultân Muhammed yine Karaman-oğlu üzerine niyyet idüp Engüri'ye [İ 92b] gelicek Sultân Muhammed'ün mizâc-ı şerîflerine fi'l-cümle inhirâf vâkı' olup hastalandı. Ne kadar etubbâ varsa gelüp ilâc itdiler, aslâ müfid olmadı. Âhirü'l-emr beğlerden birisi eyitdi "Germiyan-oğlu'nun bir tabîbî vardır, Hakîm Sinân dirler ki Eflâtûn-ı sâni'dür" diyicek fi'l-hâl âdem varup Hakîm Sinân'ı getürdiler¹. Sultân Muhammed'ün nabz-ı şerîfine el urıcak eyitdi "Ey Sultân-ı âlem! Senün hastalığın ol hastalık değöldür ki tabîb ilâc ide. Zinhâr ma'cûn ve şerbet cinsinden nesne isti'mâl itmen" didi. "Bu marazun devâsı hemân bir nesneye sevinmekdür" didi. Bu söz Sultân Muhammed'e hoş gelüp hakîmi yanından hiç koyuvirmedi. Andan Karaman-oğlu'na Sultân Muhammed varımayıcak vüzerâsı müşâveresiyle Bâyezîd Paşa'yı gönderdiler ki Anadolu beğlerbeğisiydi, Bâyezîd Paşa Karaman-oğlu'yla dâyimâ dostluk iderdi. Ana binâen bir mektûb yazup mahfice gönderüp eyitdi ki "Ne durursın! Sultân Muhammed katı hasta oldu, hemân bir nefesi kaldı. Ne merdânelik varsa vaktidür. Bu cânibe irmek ardınca [102b] olasin" didi. Karaman-oğlu dahi bu söze i'timâd idüp fi'l-hâl şehirden taşra² çıkup Konya Ovası'na konup yanına âdem cem' itmeğe başladı. Bu yanadan Bâyezîd Paşa birer atlu ve birer yedeklü âdem seçüp yürütüp ale's-sabâh Konya Ovası'na yetişüp hâzır olan leşkeriyle uğraşup ve dağıdup Karaman-oğlu Muhammed Beğ'i ve büyük oğlu Mustafa Beğ'i tutup bend itdi. Karaman-oğlu eyitdi "Paşa! Bana ne yavuz kıydun?" diyicek paşa eyitdi "Eğer böyle itmesem kaçardun. Yüzüm ağırmazdı" didi. Öyle olsa bu haber Sultân Muhammed'e yetişicek "Yüzün ak olsun Bâyezîd'üm!" didi ve döşekden sapasağ oldu. Ve artuk Hakîm Sinân'a çok atâlar idüp yine Germiyan'a gönderdi. Andan Bâyezîd Paşa Karaman-oğlu'nı alup gelüp Sultân Muhammed'e arz idicek Sultân Muhammed eyitdi "Be hey Karaman-oğlu! Şimdi [İ 93a] sana n'eyleyeyim?"³ didi.

1 [Der-kenâr]: Mezkûr tabîb *Hüsrev ü Şîrin* nâzımı olan Mevlânâ Yûsuf Şeyhî'dür ki fazl u kemâl ile ve asrında kendüden efdal ve a'dal kimesne olmayup belâgat ve fesâhatinden fazla tevârih-i mülûk-i mâziye mâlik adâlet ve insâfdan habîr u âgâh olduğı merhûm Sultân Murâd'a ma'lûm olıcak envâ'-i ri'âyetle kendüye vezîr ü müşîr idüp tedbîr eyledükde emr-i kâdir ber-kemâl irişüp âhirete intikâl eyledi.

2 taşra İ : - Vi

3 şimdi sana n'eyleyeyim İ : şol seni ben niçe ideyim Vi

Karaman-oğlu eyitdi “Sultânumun eli bağılu, günâhkâr bendesiyüm. Her ne siyâset ki ben kulına emr ide, anı ol kadar siyâsete lâyıku. Bâkî fermân sultânumundur” diyicek Sultân Muhammed kerîmü’n-nefs kişiydi, yine esirgeyüp yanına alup eyitdi “Karaman-oğlu! Gel yemîn eyle ki dahi Müslimânlara zarar itmeyesin.” Andan Karaman-oğlu Muhammed Beğ “Baş üzerine” diyüp elin göğsine koyup “Mâdâm ki bu cân bu tendedür, memleket-i Osmân’a kat’â yaramaz nazarla bakmayam. Eğer bakacak olursam Kelâm-ı kadîm bana garîm olsun” didi. Sultân Muhammed bu yemîni göricek gönli hoş olup kendüye ve oğluna hil’atler geyürüp tabl-hâne ve alem ve tavîle atlar ve kıtârla develer ve katırlar virüp ve ol alınan şehirlerini sadaka idüp gönderdi. Hemân ki ordudan çıkup gitdi, sultânun atları durduğu çayıra yetişicek seyislerün ellerinde otarı durdukları beğlik atları alup eyitdi “Benüm âdâvetüm Osmanluyla kıyâmete değin bâkîdür” didi ve gitdi. Ve Bacı Hisârı didükleri hisârı geçdüğünleyn yine Osmân [103a] ilin yaka yaka gitdi. Yanında olan beğleri eyitdiler “Beğ, niçün şöyle idersin? Kanı yeminünüz!” didiler. Karaman-oğlu eyitdi “Ol vakt koynumda bir güğercin vardı. Anun cânı üzerine and içmişdüm. Sonra güğercini salıvirdüm, ol and anunla bozıldı¹” didi. Bu haberi Sultân Muhammed’e nakl itdiler, eyitdi “Ol and anı komaya inşaâllâhu’r-rahmân” didi.

Reften-i Sultân Muhammed ilâ Engürüs ve Feth-i Kal’a-i Sevarin

Sultân Muhammed hicretün sekiz yüz on dokuzunda etrâfun leşkerini cem’ idüp ve Karaman-oğlu leşker gönderüp ve İsfendiyar-oğlu Kâsım’ı gönderdi. Andan Sultân Muhammed devletle yürüyüp Rûmili’ne geçdi ve Tuna’ya varup geçüp bir köprü yapdurup geçüp İsakça’yı ve Yeni Sale’yi ma’mûr idüp ve etrâfa akıncılar saldı. Mübâlağa doyumluklar olup ve Eflak beği elçisiyle harâcın gönderüp itâ’at eyledi ve oğlanlarını kapuya hidmete gönderdi. Ve andan kalkup Engürüs vilâyetine varılup Sevarin Kal’asını [İ 93b] feth eyledi. Küffâr şevket-i İslâm’ı göricek sulh idüp üç emîr-zâdeyi Sultân Muhammed hizmetine gönderüp ve hâcet oldukça leşker göndermeğe iltizâm eyledi. Andan sonra küffârın ayruk hıyâneti zâhir olmadı. İttifâk ol yılda Sultân Muhammed atdan düşüp hayli zahmet çekdi. Andan kalkup yine dârü’s-saltana Edrine’ye geldi. Ve bu husûslar hicretün sekiz yüz yigirmi birinde vâkı’ oldu. İttifâk ol esnâda Burusa’da ve diyâr-ı Rûm’da azîm zelzele olup çok diyârlar harâb oldu. Ve andan hicretün sekiz yüz yigirmi ikisinde diyâr-ı Rûm’da Amâsiyye ve Tokad dâ’iresinde âşûb u fitneler zâhir oldu. Cümleden biri bu kim Kara-koyunlu’dan Kara Yûsuf Erzincân’dan Ermen diyârına gelüp Erzincin-

1 anunla bozıldı Vi : anunladur İ

cân'ı alup Pîr Ömer'i anda nasb idüp kendüsi gitdi. Andan Pîr Ömer Karahisâr'a tama' idüp gelüp muhâsara idicek [103b] Karahisâr beği Hasan bin Melik Ahmed Sultân Muhammed'e âdem gönderüp meded taleb eyledi. Andan Hasan Beğ bin Alp Arslan, Cüneyd Beğ'i depeleyüp Canık'i aldı. Andan sonra İsfendiyâr dahi Samsun'ı ve Bâdire'yi alup oğlu Hızır Beğ'i anda nasb eyledi. İttifâk ol esnâda Kara Yûsuf vefât idicek oğlu İskender yerine pâdişâh oldu ve Şâhrûh dahi gelüp İskender'e yürüyecek ol dahi kaçup İskender yerine pâdişâh olup ve Türkman'ı gâret ve yağma eyledi. Ve bi'l-cümle çünki Sultân Muhammed diyâr-ı Rûm'da bu fitneleri işidüp kasd itdi ki re'âyâ üzerinden bunların zulmini def eyleye. Çün Rûm'a azm eyledi, gelüp ol zalemeyi ba'zını unfla ve ba'zını lutfla def eyledi. Andan Sultân Muhammed devletle dönüp yine Burusa'ya geldi. İsfendiyar-oğlu Kâsım Beğ Hudâvendgâr'a eyitdi "Sultânımın kapusından ayruk gitmezüm." Sultân Muhammed dahi İsfendiyâr'a elçi gönderüp eyitdi ki "Karındaşım Kâsım bunda kaldı. Ben dahi vilâyetümden [İ 94a] tîmâr sadaka itdüm. İmdi sen dahi Tosya'yı ve Kangırı'yı ve Kal'acık'ı ve Kastamonı ve Bakırküresi'ni vir!" didi. Andan İsfendiyâr dahi Hudâvendgâr'a veziri Bâyezîd Paşa'yı ve Vâ'iz Muhammed dirlerdi bir azîzi gönderüp eyitdi ki "Lutf idüp Hudâvendgâr'dan dilek idesiz ki benüm dirliğüm Kastamonı'yla Bakırküresi'ndendür, anları bana bağışlaya. Sâirlerin lutf idüp kabûl kılalar. Ammâ ben bunları Hudâvendgâr hazretlerine virürüm, Kâsım'a virmesün ki bed-bahtdur." Bu kaziyyeyi Hudâvendgâr'a didiler, kabûl idüp ol vech üzere Kâsım Beğ'e viridi. Kâsım Beğ müteveffâ olıcak atasına virmeyüp Osmân eşigünde kaldı. İttifâk bu esnâda Samsun kâfiri şehri oda urup kendüler gemiye girüp kaçdılar. Bu ahvâl Sultân Muhammed'e ma'lûm olıcak Rûm beğlerbeğisi Biçer-oğlu Hamza Beğ'i gönderüp varup kâfirün Samsun'ını zabt idüp Sultân Muhammed'e haber gönderdi ki "Şimdi kâfir Samsun'ından Müslümân Samsun'ını [104a] almağa kolay oldu" didi. Sultân Muhammed dahi hemân¹ hücum idüp yürüdi. Biçer-oğlu dahi kâfir Samsun'ından kalkup Müslümân Samsun'ına gelüp her gün cenk iderdi. Sultân Muhammed Samsun'un üzerine gelicek İsfendiyâr-oğlu Hızır Beğ içinde idi. Hemân kal'ayı Hudâvendgâr'a teslim eyledi. Biçer-oğlu Hamza Beğ, Hızır Beğ'e eyitdi "Kal'ayı niçün cenk itmedin virdün!" didi. Andan Hızır Beğ eyitdi "Bu şehrin zindegânisi bu kâfirün Samsun'ıyla idi. Çünki kâfirün şehri harâb olup sizün elünüze düşdi, bunda şimden girü ne kadar huzûr ola dursiz" didi. "Hemân sizünle bizüm dostluğumuz ördekle kaz konşulığına benzer" didi. Andan Hızır Beğ'e hil'atler geydürilüp Hudâvendgâr'un elin öpüp yine atası

1 hemân İ : - Vi

yanına gitdi. Andan Sultân Muhammed kalkup Burusa'ya giderken İskele'ye uğradı. Ol vilâyetde çok Tatar evlerin göricek sordılar, “Tatar evleridür” deyü cevâb [İ 94b] virdüklerinde eyitdi “Bunlarun beği kandadır?” Eyitdiler “Tatar, Samagar-oğlu düğün eyledi, andadır” didiler. Sultân Muhammed, vezîri Bâyezîd Paşa'ya eyitdi “Timurlenk bu vilâyetden Tatar'ı alup gitdi dirlerdi, ya bu vilâyetde bunlarun beğleri olup düğün eyleyüp birbirine varış geliştükleri nedür?” didi. Hemân emr eyledi, cümlesin Filibe nevâhîsine geçürdiler.

Hurûc-ı İbn-i Kâdı-yi Simavne

Rivâyet olunur ki ol vakt ki Sultân Muhammed Mûsâ Çelebi'nün işin tamam eyledi, ol vakt Simavne kâdısı oğlu, Mûsâ Çelebi'nün kâdı-leşkeriydi, Sultân Muhammed ana ulûfe ta'yîn idüp İznik'e sürmüşdi. Ve bu Simavne kâdısı oğlunun bir kethudâsı vardı, Börklüce Mustafa dirlerdi, ol Kara-burun'a varup hayli mürâilik idüp Aydın vilâyetinin ekserin kendüye döndürüp ol yerde velâyet da'vâsın idüp halkı ibâhat mezhebine da'vet eyledi, hattâ illerde meşhûr oldu. Simavne kâdısı oğlu anı işidicek kaçup [104b] İsfendiyâr'a varup andan gemiye girüp Eflak'a geçüp andan Ağaç Denizi'ne varup makâm tutdı. Ammâ bu Börklüce'nün ittifâkı bileydi. Böyle olıcak Sultân Muhammed Bâyezîd Paşa'yı Börklüce'nün üzerine gönderdi. Varup buluşacak mübâlağa cenk olındı. Âhirü'l-emr cenk içinde Börklüce'yi öldürdiler. Andan paşa göçüp Ma'nisa'ya gelüp Torlak Kemâl'i anda bulup anı dahi bir mürîdi ile ber-dâr eyledi. Ol mahalde Sultân Muhammed Siroz'a gelmişdi, fikri buydı ki Selânik'e düşeydi. Bu tarafda Simavne kâdısı oğlu ki Ağaç Denizi'ne girmişdi, birkaç bed-baht sūfî adluları etrâfa gönderdi ki “Şimden girü bana gelüp mutî olun! Pâdişâhlık bana virildi. Kime ki sancak ve subaşılık gerek, yanuma¹ gelsün!” diyü nidâ eyledi. Öyle olsa hayli âdem cem' eyledi. Bu cem' olan halk gördiler ki bu herîfde pâdişâhlık eseri yok, hemân tutup Siroz'da Sultân Muhammed'e getürdiler. Sultân Muhammed dahi buyurdu, bâzâra illetüp Simavne-[İ 95a]oğlını ber-dâr itdiler. Andan² Sultân Muhammed yine Burusa'ya geldi ve andan bir mikdâr âdem gönderdi. İznikmid'ün İstanbul'dan yana cânibini teftiş idüp göreler ki kime tâbi'lerdür. Gelibolı'ya geldüklerinde cemî'i kâfiri kaçup Gekbüze'yi hâlî kodılar. Ve andan Eski Gekbüze'nün üzerine geldiler. Anda hayli cenk olup âhir aldılar ve andan Darıcılar'a geldiler, anı emânla aldılar ve Pendik'e geldiler, anun dahi kâfiri bırakup kaçdı ve andan Kartal'a geldiler. Ve'l-hâsil yalıda olan hisârcıkları feth itdi. Andan sonra Sultân Muham-

1 yanuma Vi : bana İ

2 andan Vi : - İ

med Burusa'da oturup Allāhu Te'ālā'ya şükürler eyledi ki bu Sultān Muhammed sāhibü'l-hayrāt ve erhamü'l-fukarā pādişāhdı. Burusa'da bir ālī imaret binā itmişdür ki naziri yokdur. Yanında bir medrese dahi vaz' eylemişdür. Ve her yıl Beytullāh-ı şerīfeye ve Medīne-i münevvereye tasaddukāt gönderürdi. **[105a]** Çünkü hicretten sekiz yüz yigirmi dört yıl ve beş ay oldu, Sultān Muhammed Edrine'de hasta olup büyük oğlu Murād Çelebi'yi velīahd eyledi ve vüzerā ve ulemāsını cem' eyledi ve eyitdi "Ben bu döşekden kalkamazum, tiz oğlum Murād'ı getirün" diyüp Çāşnigir-başı Elvān Beğ'i gönderdiler ve eyitdi "Eğer Murād gelmedin ben ölürsem benüm vefātumı zinhār halka duyurman, onat tedārük eylen" didi ve Allāh rahmetine vāsıl oldu. Müddet-i saltanatı yedi yıl ve on ay¹ ve birkaç gün oldu. Çünkü Sultān Muhammed vefāt itdi, Hācī İvaz Paşa ve Bāyezīd Paşa bir yere gelüp müşāvere itdiler. Hācī İvaz Paşa eyitdi "Evvel kulı bir maslahata gönderelüm, andan tedārük neyse görelüm" diyüp hemān divān idüp eyitdiler ki "Pādişāh, İzmir-oğlı'nun üzerine gitmek buyurdi. Kullarum ulūfelerin alup mukaddem varsunlar" diyüp ulūfelerin virüp yeniçeriye hemān gönderdiler ve Anadolu beğlerbeğisine hüküm gönderüp eyitdiler ki "Tizcek leşkeri Biga'da cem' idesin ki devletle Hudāvendgār İzmir-oğlı'na gider" didiler. Ve andan **[İ 95b]** sonra her gün divān idüp sancaklar ve timārlar virüp alurlardı ve hakimler girüp çıkarlardı. Ammā her gün Elvān Beğ'e ulaklar gidüp "Tizcek gelesin" dinilürdi. İttifāk bir gün silahdārlar paşaların üzerine gulüvv itdiler, "Pādişāhumuz divāna çıkmaz, elbette görelüm" didiler. Hācī İvaz Paşa nā-çār eyitdi "Bugün şerbet içmişdür, hakimler hareket itmeğe komazlar. Yarın inşāallāh göresiz" didi. Gerdrān dirlerdi Acem'den gelmiş bir hakīm vardı ki Yıldırım Hān'un hakīmiydi, ol bir tasnīf idüp meyyitün arkasına bir oğlan kodı ki kimesne görmeden meyyitün elin hareket itdürüp meyyit eliyle sakalın sığardı. Çünkü bu vech ile pādişāhı divāna çıkardılar, bu hakīm gelüp paşalar öninde dülbendin yere urup eyitdi ki "Komazsız pādişāhı ki tamām hoş ola. Eğer yine üzilürse bunca emekler zāyī' olur. Bu itdüğünüz **[105b]** ne işdür" diyicek İvaz Paşa eyitdi "Hāce hakīm hazretleri, lutf idüp ma'zūr tut! Ağalar Hudāvendgār hazretlerini görmek isterler ki şimden girü şübheleri kalmadı. Bi-hamdillāh ki mübārek mizācları eyücedür" didi. A'yan-ı devlet dahi Hudāvendgār'un kendü eliyle sakalın sığaduğın göricek her birisi mütesellī olup hāllerine girdiler. Hukemā ve vüzerā dahi meyyitün koltuğına girüp yine içeri koydılar.

1 ay İ : -Vi

**Zikr-i Cülûs-ı Sultân Murâd Hân bin Muhammed Hân
bin Bâyezîd Hân bin Gâzî Murâd Hân bin Orhan bin Osmân**

Rivâyet olunur ki Sultân Muhammed'ün beş oğlu vardı. Biri Murâd ve biri Mustafa ve biri Ahmed ve biri Yûsuf ve biri Mahmûd. Mezkûr Ahmed, atası zamânında fevt olmuşdı. Pes kendü vaktinde dört oğlu ve yedi kızı vardı. Yûsuf ve Mahmûd Burusa'da sonra tâ'undan vefât itdiler. Çünki Sultân Muhammed'ün bu sûretle kırk bir gün meyyiti saklandı, hemân ki oğlu Sultân Murâd yetişüp gelüp Burusa'da tahta oturdu. Sultân Muhammed'ün hemân meyyiti zâhir oldı ve âlemde şerr ü şûr [İ 96a] ve fitne şâyî' olmağa başladı. İzmir-oğlu ve Menteşe-oğlu ve etrâfun beğleri yine harekete başladılar. Ve ol yılda Mısır sultânı Şeyhî Sultân vefât idüp Tatar beği Mısır'a sultân oldı. Ve Menteşe-oğlu İlyâs Beğ dahi müteveffâ oldı ve dülengüsi yıl Tatar beği vâkı'aya uğrayup Baybars Beğ Mısır'a sultân oldı.

Muhârebe-i Düzme Mustafa

Çünki Sultân Murâd Burusa'da tahta geçdi, Yıldırım Bâyezîd oğlu Mustafa Çelebi ki Timurlenk'ün cenginde gâyib olmuşdı, Selânik'de zâhir oldı ki Düzme Mustafa demekle ma'rûfdur. Dahi Vardar Yenicesi'ne yürüdü. Evrenos oğlanlarının ba'zısı yanına vardılar. Andan kalkup Siroz'a müteveccih oldı. Dahi varup hisârı urdılar, andan Edrine'ye [106a] geldi. Muhassal Rûmili'ne tamâm müstevlî oldı. Bunun ahvâlî Sultân Murâd'a ma'lûm olıcak Rûmili beğlerbeğisi Bâyezîd Paşa'yı çağırıp eyitdi ki "Rûmili'nün şimdiye değin balını sen yidün. Arusun dahi ko" didi. Bâyezîd Paşa dahi "Baş üzerine" diyüp hemân hâzır u müheyyâ olup kalkup Gelibolı'dan geçüp Edrine'ye geldi. Varup Düzme Mustafa'nun elin öpüp ana tebe'îyyet gösterdi, ol dahi ana vezîrlik virdi. Andan Bâyezîd Paşa Rûmili'nün yayasını müsellemler kılup ve ba'zını ba'zına harçlıkçı itdi. Ve dahi azeb çağırıp Gelibolı'nun gemilerini berkitdi ve ne kadar tovucılar varsa cem'isini getürdüp yanına cem' eyledi. Ve hemân Edrine'den kalkup Sazludere'ye kondı ve Bâyezîd Paşa'ya i'timâd eylemediğinden anda öldürdi. Böyle olıcak bu cânibde Sultân Murâd Hân dahi paşalarını beş eyledi ki biri İbrâhîm Paşa ve biri Hâcî İvaz Paşa ve biri Timurtaş oğlanlarından Umûr Paşa ve biri Oruç Paşa ve biri Ali Paşa. Bu cümle vüzerâ ittifâk itdiler ki Mihâl-oğlu Muhammed Beğ'i Tokad habsinden çıkarup Sultân Murâd'a getürdeler. Ve Ulubad Köprüsi'ni [İ 96b] kesmiş idi. Gelüp köprünün başında kondı. Ve bu cânibde Düzme Mustafa dahi gelüp yetişüp köprünün beri cânibinde kondı. Andan Sultân Murâd Hân, İvaz Paşa'yı göl başında kodı ki "Düzme Mustafa ol taraftan geçmesün" didi. Ol mahalde Mihâl-oğlu habsden gelüp Sultân Murâd'un elin öpüp hemân doğru su kenârına geldi. Evvel kelâmı

bu oldu ki “Bre Türk Turhân! Bre hâ'in!” diyü çağırdı. Ve andan Gümlü-oğlu'na ve Evrenos oğlanlarına çağırdı. Dahi cemî'-i Rümillüler su kenârına gelüp ve selâm virüp Mihal-oğlu'yla söyleşdiler ki “Bu Düzme Mustafa'dur” diyü ad çıkardılar. Ve andan sonra Hâcî İvaz Paşa fi'l-hâl tabl u nakkâresin çaldurup Allâh Allâh diyüp göl başından yürüyüş itdi. Bu cânibde [106b] Düzme Mustafa havfından ditremek tutup atına bin belâyla binüp hemân götürdi ayağı. Ve anı görüp İzmir-oğlu dahi kaçdı. Ve Evrenoslu ve tovacalar ve Türk Turhânlu kaçmadılar. Dahi Hâcî İvaz Paşa varup Düzme Mustafa'nun çadırına kondı ve bir köpri düzdürüp ve cümle leşker geçüp Düzme Mustafa'nun ordusuna kondılar. Ammâ kimsenün habbesine zarar itmediler. Dahi bu kaçmayan tâife gelüp Sultân Murâd'un elin öpdiler. İbrâhîm Paşa eyitdi “Bunları hep kırmak gerekdür.” Hâcî İvaz Paşa eyitdi “Bunlar İzmir-oğlu fesâdıdır” diyüp men' eyledi. Bu husûslar hicretün sekiz yüz yigirmi beşinde vâkı' oldu. Andan sonra Düzme Mustafa ki ol vakt kaçup Biga Suyı'na gelicek geçmek diledi, geçidi başarmayup Biga kâdisına mübâlağa nesne virüp kâdı efendü geçidi göstericek beş-on âdemle geçüp kaçdı. Dahi gelüp Gelibolı'dan geçüp ne kadar gemi varsa karaya çekdürüp emr itdi ki “Kat'â öte yakaya bir gemi geçmeye!” Bu cânibde hod Sultân Murâd ardına düşüp Biga'ya gelicek kâdı geçid [İ 97a] gösterdüğü için geçid başında kâdıyı¹ asakodı. Andan gelüp iskelede gördiler ki gemi yok geçmeğe. Ammâ Ceneviz'den gelmiş bir kâfir gögesi vardı, hemân anı getürdüp içine âdem doldurup karşuya geçürdiler. Ve andan boşadup girü beriye gelicek hemân Düzme Mustafa anlarun üzerine gelüp muhkem cenk eyledi. Andan denizde olan gemi bir def'a dahi âdem ilette. Düzme Mustafa bunların çoğalduğun göricek havf idüp çavdı. Sultân Murâd dahi azametiyle ve cümle leşkerle geçüp Musallâ'ya kondı ve kal'ayı taleb eyledi. Kal'adan toplar atıldı ki gelüp bir niçe çadır helâk eyledi. Âhir havf idüp Gelibolı kal'asın virdiler. Andan Sultân Murâd göçüp Düzme Mustafa'nun ardına düşdi. Ol dahi kaçup Edrine'ye geldi ve Edrine'de karâr itmeğe korkup andan dahi çavdı. Ve'l-hâsıl ol kaçdı, bunlar kovdı. [107a] Âhir Kızıl-ağaç Yenicesi'nde yetişüp tutup Sultân Murâd'a getürdiler. Ol dahi hisâr burcından aşağı asakodı ki cemî'-i âlem fitnesinden halâs oldılar. Ve andan Sultân Murâd Edrine'de oturup etrâfun beğlerine elçi gönderdi ve Vilk-oğlu'na dahi gönderüp ol dahi ziyâde ta'zîm idüp girü Sultân Murâd'a pışkeşlerle elçi gönderüp “Kızımı hazretüne vireyin” didi ve “Sofya'dan berisin bana vir, ben dahi anun hâsılından size çok nesne göndereyin” didi. Sultân Murâd dahi kabûl idüp ahd ü peymânlar eylediler. Andan sonra Gekbuze kâdisı Fazlullâh'ı Kostantınıyye

1 kâdıyı İ : - Vi

tekvurına gönderdiler. Tekvur eyitdi “Ey Mevlânâ! Vilk-oğlu’na bunca memleket virdünüz, bana dahi Vize’den berisün virün, tâ ki barışavuz” didi. Fazlullâh bu cânibe i’lâm idüp âhir Çorlu’dan sınır idüp İnçeğiz’i virdiler. Andan Evrenos-oğlu’nı uçda koyup Fîrüz Beğ’i Eflak tarafında kodılar ki bu aralıkları dâyim akın idüp [İ 97b] doyumluklar iderlerdi.

Hurûc-ı Kücücek Mustafa ve Muhârebe-i Birâdereş bâ-Sultân Murâd Hân

Rivâyet olunur ki Sultân Murâd’un bir karındaşı vardı Mustafa adlı ki atası ana Hamîd-ilin virmişdi, Sultân Murâd Düzme Mustafa’yı kova gidicek Germiyan-oğlu ve Karaman-oğlu tahrîk idüp ve leşker virüp bu Kücücek Mustafa’yı Burusa’ya gönderdiler. Burusa uluları işidicek akça cem‘ idüp ve bir niçe kumâşlar alup Kücücek Mustafa’nun lalası İlyâs Beğ’e gönderdiler ve ileten kimesneye Ahî Ya’kûb ve Ahî Kadem dirlerdi, gelüp İlyâs Beğ’e vusûl bulduklarında eyitdiler “Eğerçi bu dahi pâdişâhumuz oğludur ammâ karındaşı muhkem kal’ayı berkitmişdür. Hemân sizün gelmenüz re’âyaya hasâretdür. Kerem idün, bu yâd leşkeri bu vilâyete basdurman, buna bir tedârük eylen!” didiler. İlyâs Beğ dahi bunların sözün dinleyüp ve pîşkeşlerin alup andan kalkup İznik’e geldiler. Etrâf-dan gelüp tîmâr isteyenlere tîmârlar virüp hükm-i [107b] hükûmet itdiler. Bu cânibde Sultân Murâd’a bu husûslar ma’lûm olıcak müşâvere olup el altından paşalar İlyâs Beğ’e mektûb gönderdiler ki “Sana Hudâvendgâr hazretleri Anadolu beğlerbeğliğün virdi” diyüp ve berâtın dahi bile gönderdiler ve eyitdiler ki “Cehd eyle, oğlanı eğleyedur bize varınca” didiler. İlyâs Beğ dahi hıyâneti kabûl idüp ve bunların söziyle durdı. İttifâk Kücücek Mustafa’nun yanında olan Turgud oğlanları ve Germiyan beğleri İlyâs Beğ’e eyitdiler ki “Beğ, gel şol oğlanı bize vir, yâ Karaman’a yâhud Germiyan’a veyâ İstanbul’a ulaşıduralum. Senün hâlün hod ma’lûmdur, bâri biz tuz etmek hakkın yerine getürelüm” didiler. Fâyda idemeyüp oğlanı alımadılar. Bu tarafdand Sultân Murâd ale’t-ta’cîl gelüp İznik’e irişdi. İttifâk ol mahalde Kücücek [İ 98a] Mustafa hammâmında bulundu. Köse Mihâl-oğlu Muhammed Beğ hemân hisârı muhâsara eyledi ve şehir halkı yalı kapusın açup cenk itmeğe başladılar. Mihâl-oğlu hemân kapudan içerü girdi. Meğer Tâceddîn-oğlu kapunun iç yanında dururdu, kılıçla çalup Mihâl-oğlu’nı depeledi ve anı dahi Mihâl-oğlu tâifesi pâre pâre eylediler. Bu, bu cenkde iken İlyâs Beğ, Kücücek Mustafa’yı atı üzerinden kucaklayup alıcak “Hây lala, n’eylersin!” didi. Eyitdi “Seni karındaşın Murâd Hân’a iletürün.” “Hây zâlim hâ’in, beni ana iletme!” diyince ol, başın aşağı eyleyüp alup Hudâvendgâr’un karşısına vardı ve emir-i âhûr başı Mezîd Beğ’e teslim eyledi. Ol dahi tabl-bâz üzerine

koyup ve öpüp Sultân Murâd'a getürdi. Murâd Hân dahi "Hemân masâlihîh görün" diyicek Mezîd Beğ'ün elinden alup yol üzerinde bir incîr ağacı dibinde boğup meyyitini Burusa'da atası yanına gönderdiler. Bu vâkı'â hicretün sekiz yüz yigirmi altısında vâkı' oldu. Ve bu yılda Sultân Murâd Hân Kostantiniyye'yi muhâsara eyledi. Ve rivâyet olunur ki Sultân Murâd Hân bu Kücücek Mustafa'yı gâyet severdi. Öldürdükden sonra sohbetde mest olıcak bunu anup Mezîd Beğ'e "Sen benüm [108a] kanlumsın" dirdi. Mezîd Beğ bunu işidicek kendüden geçdi. Hudâvendgâr bu sözi âdet idinicek Mezîd Beğ birgün Hudâvendgâr böyle didükde "Hâşâ sultânüm ki ben kulundan ana bir zarar yetişmiş ola" didi. Hudâvendgâr, Mezîd Beğ'i gâyet sevdüğünden anun elinden ölmedüğün işidicek teftiş itdürdi kim boğduğun bulup boynın urdurdı.

Muhârebe-i İsfendiyâr ve Feth-i Kastamonı

Rivâyet olunur ki Sultân Murâd Hân çünkü a'dâsını def itdi, beş paşa çokdur diyüp Kara Timurtaş oğlanlarını giderdi. Evvel Umûr Beğ'i Germiyan-oğlu'na elçiliğe gönderdi ve Oruç Beğ'e beğlerbeğlik ve Ali Paşa'ya Saruhân [İ 98b] sancağın virüp gönderdi. İbrâhîm Paşa ile ve Hâcî İvaz Paşa kaldı. Bu esnâda hemân feryâdcı geldi ki İsfendiyâr, Taraklu-borlı'nun üzerine düşdi. Pes Murâd Hân işidüp kalkup Yenişehir'e çıkdı. İsfendiyâr'un büyük oğlu Murâd Hân ile bileydi. Eğlenmeyüp Sultân Murâd İsfendiyâr'un üzerine varıcak cenk-i azîm olunup âhir İsfendiyâr'un leşkери münhezim olup ve kendüsi dahi Kapucu-başı Yahşi Beğ elinden bozdoğan yiyüp ve kaçup Sinop'a girdi. Sonra ol bozdoğan darbindan bir kulağı işitmez oldu. Ve andan Sultân Murâd Hân Kastamonı'ya girüp zabt eyledi. Andan İsfendiyâr gördi ki Murâd Hân'un devleti terakkîdedür, oğlu Murâd'ı elçiliğe gönderüp "Benüm küstâhlığum ma'zûr tutsun ki ataları ve dedeleri dâyim bize ihsân idegelmişdür. Kendü hod mürüvvet issidür. Her yıl seferine leşker göndereyim ve kızum dahi vireyim" diyüp tazarru'ları eyleyicek Hudâvendgâr dahi kabûl idüp ve sulh eyleyüp yine Burusa'ya geldi. Bu vâkı'ât hicretün sekiz yüz yigirmi sekizinde oldu. İttifâk ol esnâda Hâcî İvaz Paşa'yı Hudâvendgâr'a yavuz anlattılar, hıyânet töhmet idüp hattâ "Her gün kaftânı altına cebe giyüp dîvâna gelür" didiler. Bir gün atla giderken Hudâvendgâr arkasına yapışup cebesine muttali' olıcak "Bu nedür?" diyü su'âl itdükde [108b] "Kuldan havf iderüm, anun içün giyerüm" diyicek Hudâvendgâr, müfsidlerün sözünü tasdik idüp buyurdi, Hâcî İvaz Paşa'nun gözüne mîl çekdiler. Ve bunlar bu ahvâllerde iken Eflak-oğlu Silistre'ye geçüp çok bed-bahtlıklar itmişdi. Bu kazıyyeyi Hudâvendgâra i'lâm eylediler "İnşâallâh anun dahi hak-kından gelem" dimişdi. İsfendiyâr cenginden dönüp gelicek Eflak-oğlu iki oğlın

alup Hudâvendgâr'a gelüp özrin dileyüp oğlanların kapuda hidmetkâr kıldı. **[İ 99a]** Hudâvendgâr dahi¹ suçın afv idüp hil'atleyüp yine memleketine gönderdi. Ve andan sonra Murâd Hân Arnavud'a kasd idüp evvel Evrenos-oğlın havâle eyledi ve kendü dahi Burusâ'da İsfendiyâr kızın almağa düğün yerağına meşgûl oldu. Çünkü düğün yerağı müheyyâ oldu, Çaşnigîr-başı Elvân Beğ'i kapu-kullarından hayli yarar kimesneler ile gönderüp ve iki hadım koşdı. Ve hâtûnlar dahi Halîl Paşa hâtunı ve Sultân Muhammed dadısı Dadı Hâtun ve Meriç Bola ve Germiyan-oğlı Ya'kûb Beğ hâtunı ki Hudâvendgâr ana "Şâh-ana" dirdi, dahi niçe bunun gibi havâtin koşlup gönderdiler. İsfendiyâr düğünü Devrekânî'de eylemişdi ammâ varan dünürlere ağırlığı Kastamonı'da itdi. Andan kızı Beşe Kirece ile Dadı Hâtun'a teslim idüp bunlar dahi alup Burusâ'ya getürdiler. Ve Hudâvendgâr bu düğün ahvâlinde iken Vîlk-oğlı, uc sancağı beğünün bir oğlın tutdı ki adına Nişâ Beğ dirlerdi, bir hisârda habs idicek Hudâvendgâr hazretleri işidicek hemân ol tarafa müteveccih olup Laz vilâyetlerin feth eyledi ki hicretün sekiz yüz yigirmi sekizinde idi. Sultân Murâd'un iki kardaşı Yûsuf ve Mahmûd Çelebi'dür ki Tokad'da mahbûsdı, anları getürdüp nazar-ı inâyet idüp Burusâ'da ulûfe ta'yîn eyledi. Sonra eğlenmeyüp tâ'undan ikisi dahi vefât itdiler ve kız karındaşlarının üçünü dahi üç Karaman-oğlı'na virdi ki İbrâhîm Beğ ve Alâeddîn Beğ ve İsâ Beğ dururlar **[109a]** ve ikisin İsfendiyâr oğlanlarına virdi ki İbrâhîm ve Kâsım'dur ve birin dahi Anadolu beğlerbeğisi Karaca Beğ'e virdi ki ol Varna gazâsında şehîd oldu. Ve birin dahi İbrâhîm Paşa oğlı Mahmûd Çelebi'ye virdi. Ol hâtûn Mekke'de -şerrefehâ'l-lâhu- vefât itdi ki anda yatur. Andan sonra Timurtaş-oğlı Oruc Beğ ki Anadolu beğlerbeğisiydi, anı Aydın-ili'ne gönderdiler, tâ ki ol yerde **[İ 99b]** olan hâ'inleri ayırtlaya ki İzmir-oğlı Cüneyd Beğ sebebiyle Ayaslug ve Tire nevâhîsinün alacalığı eksik değüldi. Ol vakt Aydın-oğlı İsâ Beğ'ün kapuda oğl oğlı vardı, tîmâr yerdî, dâyim anun sözi buydı ki "İzmir-oğlı Cüneyd Beğ gitmeyince ol vilâyet sizün olmaz" dirdi. Ve Hudâvendgâr Aydın-ili'ni ol vakt Yahşi Beğ adlu bir kulına tîmâr virmişdi, ol dahi ahyânen İzmir-oğlı'yla uğraşurdu. Bir gün Yahşi Beğ'ün karındaşını İzmir-oğlı tutup öldürdi. Andan beğlerbeği Oruc Beğ'i Yahşi Beğ'e koşdılar ve gönderdiler. Bunlar varıcak İzmir-oğlı durmayup varup İpsala Kal'ası'na girüp oturdu. Bunlar varup ol vilâyetün ba'zısını aldılar ve girü dönüp geldiler ammâ fesâdı hergiz eksik olmadı. Ol ecilden bir gün Sultân Murâd, vüzerâsına eyitdi "Şol İzmir-oğlı niçe bir hâyinlik idüp dursa gerekdür. Anun masâlihîn görün, yoksa Muhammed'ün pâk rûhı içün sizün masâlihünüzî ben görürün" diyicek pašalar

1 dahi Vi : - İ

eyitdi “Ey pâdişâh-ı âlem! Oruc Beğ kulun öldi.” Zîrâ ol yılda Oruc Beğ vefât itmişdi, “Şimdi beğlerbeğliği Hamza Beğ kuluna virün. Bu Hamza Beğ gayretlü kimesnedür, Allâh inâyetiyle anun işin bitürür” didiler. Andan tîzcek beğlerbeği Hamza Beğ’e bu haberi bildürdiler ve eyitdiler ki “Hükm-i sultânî vâsıl olduğu gibi sen ve Yahşi Beğ ve Saruhân Sancağı ve Burusa sancağı bir yere cem’ olup ale’t-ta’cıl İzmir-oğlu’nun üzerine varup beher-hâl buluşup elbetde bu işde kâhillik itmesin. Zîrâ seni gâyetle [109b] medh idüp dururuz pâdişâha” didiler. Ol dahi leşkerin cem’ idüp İpsala hisârının üzerine hücum eyledi. İzmir-oğlu dahi işidüp leşkerin cem’ eyleyüp bunlarınla mukâbele olup bir muhkem cenk eylediler. [İ 100a] İzmir-oğlu Cüneyd Beğ’ün oğlu ki Kurt Hasan’dur, askerün bir tarafın götürdi ve İzmir-oğlu kendüsi az âdemle kalıcak hemân Hamza Beğ İzmir-oğlu’nun üzerine hücum eyledi. İzmir-oğlu hod Cüneyd Beğ hisârına gitdi ve oğlu döndi kim gelüp bâkî leşkeri dağda, geldiğinleynin hemân boğazı ele virdi. Anı tutup sürüp hisârı üzerine vardılar. Hayli müddet hisârı eğirttiler, âhir ahdle Cüneyd Beğ’i hisârdan çıkarup eyitdiler “Seni Hudâvendgâr’a gönderelüm. Hudâvendgâr seni hoş görür” didiler. Andan İzmir-oğlu Hamza Beğ’ün çadırına geldi, gördi kim oğlu Kurt Hasan dahi anda oturur. Andan Yahşi Beğ gelüp Cüneyd Beğ’i yakasından karvayup kendü çadırına getürdi. Fi’l-hâl oğlunu Cüneyd Beğ’e karşı boğazlayup eyitdi “Kanı benüm karındaşum? Sen de ölüm acısın gör al” diyüp Cüneyd Beğ’ün dahi başını kesüp karındaşının kanını aldı. Andan ikisinün dahi başlarını hisârına karşı gösterdiler, hisâr halkı dahi hemân hisârı virüp miftâhın teslim itdiler¹ hicretün sekiz yüz yigirmi dokuzunda. Zîrâ Menteşe-oğlu vakı’ası bundan öndindür ammâ ikisini bile “Bu yıldadır” dirlerdi. Rivâyet böyledür ki Menteşe-oğlu Ya’küb Beğ ölicecek iki oğlu kaldı. Biri İlyâs ve biri Mahmûd. İlyâs sonra vefât itdi ammâ Mahmûd hayatta idi. Bu Mahmûd Beğ’ün iki oğlu Hudâvendgâr kapusunda hizmet iderdi. Biri Ahmed ve biri Veys idi. Sonra Mahmûd Beğ oğlu bu oğlanlarına Tokad’da tîmâr virdiler ve Menteşe vilâyetini Balaban Paşa’ya virdiler. Bir gün bu Menteşe-oğlanları tîmârlarında atlarına kuru otlık getürtdiler, otlık getürene “Bu azdur, dahi getir” didiler. Bu kişi dahi varup bir çuval çürük otlık getürdi. Bunlar dahi almayup yine getürene virdiler, [110a] ol dahi alup gitdi. Andan evvelin [İ 100b] gelen otluğu Ahmed Beğ çuvala koyup ve Veys Beğ ırgad süretinde çuvalı arkasına urup “sokranı sokranı cânuma geçdi” diyüp kakıyarak ve “Bunların elinden ve bâzârlıklarından âciz kaldum, nesne beğendürimezin. Bunları Osmân-oğlu saklayup n’eyler” diyüp söyleni söğe Ahmed Beğ hisârdan taşra çıkdı ve eline bir at

1 virüp miftâhın teslim itdiler İ : virdiler Vi

girdi. Hemân arkasına gelüp revâne oldu. Ol vakt Kara Yülük, yaylasından dön-
mişdi, ana değin gitdi. Ammâ Veys Beğ kaçmadı, nereye gideceğin bilimedi ve
hem eline at dahi girmede. Çünkü irtesi oldu, Veys Beğ'i hisâr kapusunda ele getir-
diler ammâ Ahmed Beğ gitmişdi. Bu kaziyyeyi Hudâvendgâr'a bildürdiler. Veys
Beğ'i ve zindâncıyı, ikisin dahi tamâm itdiler. Ammâ Ahmed Beğ Kara Yülük'de
dahi durmayup yine vilâyetine azm idüp anda dahi nesne başaramayup sonra
Acem vilâyetine gitdi. Andan sonra Hudâvendgâr hicretün sekiz yüz otuzunda
Rûmili'ne geçüp gazâyâ meşgûl oldu. Laz'ı feth iderken Karaman-oğlu Muhammed
Beğ varup Atalya hisârının üzerine düşüp cenk iderken hisârdan bir topla urdılar,
pâre pâre oldu. Sultân Muhammed'ün öninde itdüğü yemîn yolına geldi. Andan
Karamaniler pârelerin devşirüp bir sanduka koyup Karaman'a iletdiler. Ve ol top
ki anı urmuşdı, anı hisârın kapısında "Gâzî topdur" diyü asakodılar. Andan Ka-
raman-oğlu Muhammed Beğ'ün üç oğlu kaldı: İbrâhîm ve İsâ ve Alâeddîn. Ve bu
Muhammed Beğ'ün bir karındaşı vardı, Bengî Ali Beğ dirlerdi, karındaşı Muham-
med Beğ'ün yerine tahta geçmek istedi, ba'zı halk kabûl itmediler. Âhir Sultân
Murâd İbrâhîm Beğ'e sancak virüp kılıç kuşatdı ve iki karındaşın kapuda alıkodı.
İbrâhîm Beğ, babası Hamîd-ili'nden ne aldıysa yine Sultân Murâd'a virüp ve Ok-
luğı bile virdi. Bu ahd ü peymân üzerine hayli zamân durdılar, dahi Hamîd-ili'ni
Şarabdâr İlyâs'a virdiler. [İ 101a] Ve ol yılda Mihâl-oğlu ve Kâsım-oğlu Melik Beğ
ve Rûmili beğlerininün vâkı'ası olup ve Şâm [110b] çerisi Kıbrûz'ı feth eyledi. Ve
dahi Amâsiyye ve Tokad vilâyetlerininün Kızıl Koca oğlanları Türkmanlarından leyl
ü nehâr hiç râhatlıkları yoğdı. Bir şehirden bu şehre cemâ'at-i kesîre olmayınca
gidemezlerdi. Sultân Murâd bunların hâlin bilicek Yörgüç Paşa'ya tefvîz eyledi.
Bu Yörgüç Paşa gâyet yavuz kişiydi. Şöyle kim adına akça dahi kesdürmüşdi. An-
dan Yörgüç Paşa fikr eyledi ki eğer bunlara leşkerle varup buluşursa arada çok
âdem hasâret olur. "Hemân bunlara bir hile gerekdür" diyüp bir gün Hudâvend-
gâr ağzından bir mektûb yazup ve mübâlağa armağanlarla bir elçi düzüp gönderdi.
Mektûbda eyitdi "Lutf idesiz lalam Yörgüç ile varup Alp Arslan Canık'ini urun,
talan idün, andan Artuk-ova'ya gelün, ol sizün tîmârunuz olsun" didi. Andan Yör-
güç Paşa dahi yarar kullarından âdem koşup bir elçi dahi kendü koşdı. Andan bu
iki elçi gelüp Kızıl-koca oğlanlarını Çorumlu vilâyetinde buldılar. Yörgüç elçisi
Yörgüç mektûbın virüp ve Hudâvendgâr elçisi Hudâvendgâr mektûbın virdi.
Bunlar her biri mektûbları okıyup şâd oldılar ve ne kadar Türkman harâm-zâdesi
varsa gelüp cem' oldılar. Andan bu dört kardaş mahfice ittîfâk itdiler ki ol ili ur-
dukdan sonra eğer Yörgüç Paşa bunlara fi'l-cümle ta'addi gösterüp karşu gelürse

kılıç koyup bunları kırıp ekâlimini uralar. Andan bunlar göçüp Merzvân Ovası'na gelüp konup anda yatdılar. Yörgüç Paşa gelmedi, bunlar sorup “Yörgüç niçün gelmedi?” diycek “Hastadır” didiler. Andan ol aradan kalkup Amâsiyye'ye girmeli olacak Yörgüç Paşa'nun oğlu bunlara karşı gelüp gâyetde melâlet gösterüp Kızılkoca-oğlanlarına eyitdi [**İ 101b**] “Ma'zûr dutasız, babam hoşrak değüldi, koyup gelimedük, hidmetde kâsıruz” didi ve “Lutf idün, siz dahi şehirde birkaç gün dinlenün. Sizünle yiyelüm içelüm ve hem babam sizi müsâferet itmek ister” didi. “Bölay ki hoşça ola” didi. “Eğer olmazsa ben sizünle bile gidem ve Sonusa'da dahi hâzır [**111a**] leşkerümüz vardır, babama dahi ihtiyâc yokdur sizün sağlığınızdâ” diyüp ta'zîmle bunları iledüp her birini bir âli sarâya kondurdu. Ve'l-hâsıl bunları bölük bölük Amâsiyye içine sepişdürdi. Yörgüç Paşa dahi bunların için şarâblar ve ni'metler gönderdiler. Bunları mağrûr idüp sarhoş olup yaticak vakt, basup karvadılar. Evvel dört karındaşı bend eylediler ve başların kesdiler ve anlardan gayrı dört yüz mikdâr âdemlerini tutup bend eyleyüp Yörgüç Paşa'ya getürdiler. Yörgüç Paşa dahi buyurdi, Amâsiyye'nün kesme kayadan bir zindânı vardı, boşaldup elleri ve ayakları bendde iken bunları içine koyup ve zindân¹ içine mübâlağa düttün eyleyüp ve kapusını muhkem sıvayup kodılar. Yedi gün yatduktan sonra bir karıcuk Yörgüç Paşa'ya gelüp feryâd idüp eyitdi ki “Bana hayf oldu ki oğlancuğum bunlarla biledür. Ol hod anlardan değüldi. Bir terzî-yi fakirdi anlara iş işlemeğe varmışdı” didi. Yörgüç Paşa eyitdi “Şimden girü niçe idelüm?” Karıcuk eyitdi “Ölüsine dahi ka'ilüm “ diyicek Yörgüç Paşa buyurdi ki zindânı açup bunun oğlını aradılar, birkaç kişi altında bulup çıkardılar, henüz ölmemiş. Ta'acüb itdiler ki mazlûmduğın hükm itdiler. Andan bunları çıkarup Amâsiyye ırmağına bıraktılar. Bundan sonra Yörgüç Paşa fi'l-hâl süvâr olup Türkman'un evlerine vardı. Çorumlu yöresinde otururken basup hayli Türkman kırdı ve cümle neleri varsa yağma itdürdi, avretleri ve oğlanları etrâfa yayılıp dilenci oldılar. Ve Yörgüç [**İ 102a**] Paşa nidâ itdürdi “Her kim ki Kızıl Koca neslinden kimse getüre, bir hil'at vireyim” didi. Hayli kimse bulup getürdiler, ve'l-hâsıl kökünü kırdılar. Rivâyet olunur ki Osmâncuk nevâhisinde Zeytûn'da bir hisâr vardır ki ana Koca Kayası dirler, Haydar Beğ elinde idi, gâyet sarp hisârdı. Haydar Beğ vâfir azık koyup hiç hisârdan çıkmazdı. Kâsım adlı oğlını tuhfelerle beğlere gâh gâh gönderürdi ammâ oğlu idüğün bildürmezdi. Beğlerden hiç kimse anı alıkoyamazdı. [**111b**] Bir gün oğlan eyitdi “Baba, eğer beni varduğın yerde duyarlarsa niçe olur?” didi. Haydar Beğ eyitdi “Ben seni Allâh'a ısmarladım” didi. Yörgüç Paşa bu hisârı almağa gâyet sa'y

1 zindân İ : - Vi

iderdi. Ol hisârda Taygur Çelebi dirlerdi Haydar Beğ'ün bir dostı vardı. Yörgüç Paşa bu Taygur Çelebi'ye çok nesneler virmekle kendüye döndürmüşdi. Bir gice azık-hânesine Taygur Çelebi od koyup cemî'-i hisârun azuğı yandı. Hemân Yörgüç Paşa hisârun üzerine düşdi, nâ-çar Haydar Beğ hisârı ihtiyârıyla çıkup virdi. Hudâvendgâr ana tîmâr sadaka eyledi ve andan sonra Yörgüç Paşa düğün idüp Alp Arslan-oğlu'nı düğüne okıdı. Alp Arslan-oğlu Yörgüç'ün hilesini bilüp haber gönderdi ki "Bilürüm murâdun benüm. Ben kendü ihtiyârumla Hudâvendgâr'a varurum" diyüp çıkup gelicek Yörgüç dahi tutup Hudâvendgâr'a gönderdi, Burusa'da habs itdiler.

Binâ-yı Cisir-i Ergene

Rivâyet olunur ki bu Ergene Köprüsi'nün yeri evvel ormanlık ve balçıklık ve çökeklik yer idi. Harâmiler yatağı olup her zamân anda âdem öldürürlerdi. Sultân Murâd Hân bî-hadd hazîne harc idüp ol arayı pāk idüp yüz yetmiş kemerlü bir köpri yapup ve iki başını ma'mûr eyledi. Bir cânibine kasaba idüp bir âlî imâret yapdurdı. Tamâm oldukda Sultân Murâd mübârek eliyle çerâğın yakup ve aşın üleşdürdi. [İ 102b] Ve andan Sultân Murâd Edrine'de otururken bir gün "Germiyan-oğlu karındaşunuz Ya'küb Beğ geliyorur" didiler. Hudâvendgâr Burusa'ya haber gönderdi "Gâyetle ta'zîm idüp bana haber gönderesiz" didi. Ya'küb Beğ dahi Burusa'ya gelicek halkı nihâyetde ta'zîm itdiler. Dahi geçmiş pâdişâhların mezârına varup vâfir akçalar tasadduk eyledi. Ol hinde Hazret-i Emîr kaddesa'llâhu sırrahu'l-azîz hayâtda idi. Devlet-hânesine varup elin öpdi ve andan Edrine'ye azm idüp Ergene'ye gelicek Hudâvendgâr, paşaları istikbâle [112a] gönderdi. Varup getirüp bir âlî makâma kondurdılar. İrtesi gelüp Hudâvendgâr'un elin öpüp Hudâvendgâr hil'atleyüp vâfir atâlar idüp yine vatanına gönderdi. Bu Germiyan-oğlu gâyet sehî olduğundan Hudâvendgâr'un virdüğü ihsânları Edrine'den köpriye gelince yidi ve yidürdi. Gelibolı'ya geldükde Hudâvendgâr'a âdem gönderdi ki "Gemiye virecek nesnemüz kalmadı, karındaşum bize harçlık virsün." Sultân Murâd dahi vâfir akçalar gönderdi. Andan bir yıl olunca Germiyan-oğlu vefât idüp memleketi Hudâvendgâr'a vasiyyet eyledi. Ve bu cânibde Sultân Murâd uçları ki bahâdur beğlere ısmarlamışdı, Laz ucını dahi İshâk Beğ'e ısmarlamışdı, İshâk Beğ kaçan ki akın itmek istese Vilk-[oğlu] duyup küffâra haber idermiş. Ol ecilden iğen doyum çıkmazlardı. İshâk Beğ bu haberi duyıcak Sultân Murâd'a i'lâm eyledi. Hudâvendgâr dahi Vilk-oğlu'na her ne ki virmişdi, alup kendü kullarına virdi. Vilk-oğlu dahi böyle olduğına havf idüp Hudâvendgâr'a elçi gönderüp eyitdi ki "Devletlü sultânnum lutf idüp kızımı câriyeliğe kabûl eylesün. Zîrâ dedenüz dahi bizden kız al-

muşdı” diyü mübâlağa nesneler gönderdi ve paşalara ayrı ayrı pîşkeşler gönderdi. Paşalar [İ 103a] dahi Hudâvendgâr’ı râzı idüp Alaca Hisâr’dan anarusını ana virdi ve kendü vilâyetine harâc vaz’ eyledi ki her yıl göndere ve Engürüs’e dahi kefil oldu ki hergiz zararı dokunmaya. Hemân siz anı incitmeyesiz. Andan sonra akını Bosna vilâyetine doğrultdılar. Çünkü Vîlk-oğlu’yla bu vech üzerine muhkem kavl eylediler, Sultân Murâd dahi Laz vilâyetin zabt idüp her yıl harâccılar varup harâc getirür oldılar. Bu fütühât hicretün sekiz yüz otuz birinde vâkı’ oldu ve gelesi yıl Laz-oğlu mürd olup Vîlk-oğlu yerine oturdı. Andan sonra Sultân Murâd Güğercinlik’i muhâsara eyledi ve Engürüs çerisi gelüp Rûmili çerisi [112b] varıcak Engürüs çerisi duramayup kaçdukda Rûmili çerisi keferenün sonından vâfir doyum oldılar. Andan Gündüz-oğlu vâkı’ası oldu ve andan ol yılda Burusa’da tâ’ün-ı ekber olup Emîr Seyyid hazretleri vefât eyledi, rahmetullâhi aleyh. Ve Hudâvendgâr’un karındaşları Yûsuf ve Mahmûd Çelebi ol yılda vefât eylediler. Ve Emîr Süleymân’un oğlu Orhan Beğ ve İbrâhîm Paşa ve Hacı İvaz Paşa ve Çorak Beğ ve Şeyh Fahred-dîn oğlanları ve Şemseddîn ibn Fenârî bu cümle ol yılda vefât oldılar. Ve ol yılda Şâm çerisi Kara Yülük üzerine varup Urhâ şehrin harâb idüp Yülük-oğlu Hâbil’i esîr itdiler. Andan Kara Yülük varup Şâhruh’ı getirüp Kara Yûsuf-oğlu İskender üzerine gelüp Kara Yûsuf-oğlu kaçup Şâhruh dahi Türkmanların oğlanların ve kızların ve avretlerin esîr idüp ve ordusun gâret eyledi. Ve Irak vilâyetin harâb idüp sonra ziyâde kızkılık ve kaht olup ol sebebden çok halk helâk olup ve ba’zı dahi gelüp Rûm’a dönildi. [İ 103b] Birgün Sultân Murâd Hân emr eyledi ki “Tîz sefer yerağın görün” diyüp toplar ve tüfekler götürüp ve Gelibolı’dan gemiler getürdüp “Nıyyet-i gazâ” diyüp Selânik üzerine düşdiler. Bir niçe gün cenk olunup alınmayıcak Hudâvendgâr yağma çağırttı. Gâziler yağma işidicek fi’l-hâl nerdübânlar koyup kâfire göz açdurmayup hisâra koyuldılar. Allâh’un inâyetiyle feth eylediler, vâfir doyumluklar aldudan sonra Vardar Yenicesi’nün halkını Selânik’e sürdiler, dârü’l-küffâr iken dârü’l-İslâm oldu hicretün sekiz yüz otuz üçünde. Ve ol yılda Sultân Muhammed dünyâya geldi ve kâfir gemileri gelüp Gelibolı Boğazın tutup Emîr Süleymân burgozın hisâr idüp çok cenk ü kıtâl olup andan Sultân Murâd’la musâlaha olup dönüp gemiler gitdi. Ve andan Emîr Süleymân boğazın ki burgozdur, anı harâb eylediler hicretün sekiz yüz otuz dördünde. Ve Mısır sultânı Baybars Beğ, Hamîd şehrinde Kara Yülük üzerine varup yine sulh [113a] idüp gitdi. Ve hem ol yılda husûf-i küllî vâkı’ olup gün tamâm tutıldı ki gündüzün yıldızlar zâhir oldu ve ziyâde kızkılık olduğundan çok kimesne kendiyi helâk eyledi.

Muhāsara-i Engürüs ve Güğercinlik

Rivāyet olunur ki Sultān Murād Hān [diledi kim] Selānik gazāsından sonra Engürüs'e gide. Zīrā Engürüs harāmisi Vidin'den geçüp çok fesād iderdi. Bunlar bu fıkrd eken nā-gāh Karaman-oğlu İbrāhīm Beğ'ün haberi geldi ki Hamīd-ili içinde Beğşehir'i ne düşüp şehri alup sancağı beği olan Şarābdār İlyās Beğ'i tutup habs eyledi. Bu tarafda Engürüs dahi yürüdi. Karaman-oğlu'nun ve Vilk-oğlu'nun ve Engürüs'ün birbiriyle ittifakları varmış. Sultān Murād Hān¹ bunları göricek hiçbir tarafa yürimeyüp [İ 104a] oturdu. Hattā Engürüs Güğercinlik üzerine düşüp topın urmağa başladı. Hudāvendgār dahi Rūmili beğlerbeğisi Sinān Beğ'i karşı gönderdi. Vardukda öylelik yol mikdārı berüde kondılar. Vidin Sinānı dirlerdi bir bahādur vardı, Vidin'ün beğiydi, ol dahi anda idi. Çağırup eyitdi "Bre beğler! Biz Hudāvendgār'un hāinleriyüz" dedi. Beğlerbeği Sinān Beğ bunu işidüp gazaba gelüp eyitdi "Hāy bu ne sözdür ki söylersiz!" dedi. Andan Vidin Sinānı eyitdi "Pes eğer biz hāin olmasavuz şol arada kāfirler Hudāvendgār'un kal'asını topla döğüp dururken biz bunda epsem oturmazduk. Husūsan gelen kāfir ola, bu niçe gayret-i İslām olur" dedi. Andan beğlerbeği eyitdi "Bu uç senündür, var dil getir" dedi. Andan Vidin Sinānı eyitdi "Bu kadar yere ne dil gerek ki top āvāzından atlarumuz pāy-bend ve köstek komadı." Andan Vidin Sinānı çağırup eyitdi "Hāy gāziler! İçinde gayret-i İslām olanlar! Oturmak avrete yaraşur" dedi. Hemān cümle akıncılar ve yiğit olanlar at üzerine geldiler. Bu haberi beğlerbeği işidüp ol dahi zarūrī Vidin Sinānı ardınca göçüp ale's-sabāh küffār üzerine çıkavardılar. Hemān bir kezden tekbir getirüp küffāra [113b] hücum eyleyicek küffār biribirin basarak kaçmağa başladılar. Kıral-ı mel'un² dahi durımayup cemī'-i esbābını bırakup güçle başın kurtardı. Gāziler ziyāde doyum olup hattā Edrine'de bir mabhub oğlanı üç yüz akçaya satdılar. Ve bu feth hicretün sekiz yüz otuz yedisinde oldu. Ve bu cānibde Karaman-oğlu İbrāhīm Beğ ki bu hareketi eylemişdi, Sultān Murād leşker cem'idüp Karaman-oğlu İsā Beğ ve Zü'l-Kādir-oğlu Süleymān Beğ ve Kādı Beğ ve Burhāneddin-oğlu [İ 104b] Zeynelābidin ile Akşehir'e çıkup alup ve Konya'ya varup anı dahi alup andan Beğşehir'i ni alup el-hāsıl Karaman'un İç-il'den gayrısın virüp ve andan gayrı cümle gelüp Sultān Murād'a itā'at eylediler. Andan Sultān Murād şöyle kasd itdi ki baltacılar sürüp Taş-ili'ne³ yol idüp Karaman-oğlu İbrāhīm Beğ'i ele getüre. Karaman-oğlu fi'l-hāl Mevlānā Hamza'yı gönderüp "Hudāvendgār hazretleri lutf idüp küstāhlığımızı ma'zūr tutsun. Bu kerre dahi suçumuzu afv itsün"

1 hān İ : - Vi

2 mel'un İ : - Vi

3 Taş iline İ : Taş'a Vi

diyüp tazarru'ât idicek Hudâvendgâr eyitdi “Mevlânâ Hamza! Hoş senün hâtırun için bu suçın dahi bağışladım. Ammâ bu vilâyeti ana ben virdümdi. Şimden girü karındaşı İsa'ya virürin” didi. El-hâsıl Hudâvendgâr Karaman-oğlu'nun suçını afv idüp Mevlânâ Şükrullâh'ı bile gönderdi ki varup and virdi, min-ba'd hergiz yağılık itmeye. Andan sonra Hudâvendgâr yine dârü's-saltanaya geldi ki hicretün sekiz yüz otuz dokuz yılıydı ve ol yılda Fenâri-oğlu Muhammed Şâh¹ Paşa vefât itdi ve Karaman-oğlu İsa Beğ vâkı'aya uğradı. Ve andan sonra Vilk-oğlu'nun fesâdını ki eylemişti, uç beği olan İshâk Beğ ki Hudâvendgâr'a bildürmüşdi, anlar dahi leşker cem' idüp Vilk-oğlu'nun üzerine varmak fikrinde iken² الخائن خائف muktezâsınca duyup hemân elçi gönderüp “Kızumun cihâzı tamâm oldu. Âdem [114a] gönderün gelüp alsunlar” diyicek Hudâvendgâr dahi Hadım Reyhân Ağa'yı ve Özbek Ağa'yı Üsküb'e gönderdüp İshâk Beğ'ün hâtunıyla geleni getüreler. Pes bunlar dahi hayli âdemle varup Semendire'ye karîb olıcak Vilk-oğlu dahi kâfir beğlerinün hâtunlarını gönderüp karşıladup bunları Semendire'ye ta'zîmle getürdüp kondurdu ve muhkem ziyâfetler [İ 105a] itdükden sonra kızun cihâzı defterini Özbek Ağa'ya virüp ve gelini teslim idüp Edrine'ye getürdiler. Hudâvendgâr eyitdi “Bu kâfir kızından ötürü düğün itmek ne lâzım” diyüp itmedi. Kız dahi Hudâvendgâr yanında sehl zamân durdı. Andan Burusa'ya gönderdi, kendü işrete meşgûl oldu. Birgün Hudâvendgâr, Evrenos-oğlu Ali Beğ'e eyitdi “Kim ola Engürüs vilâyetinün yollarını eyüce bilür?” Ali Beğ eyitdi “Eğer sultânım buyurursa ben kulun varup göreyim, yine sultânımun ayağı toprağına geleyim” didi. Hudâvendgâr eyitdi “İmdi Rûmili ve Anadolu bile geçsün” didi. Ali Beğ eyitdi “Sultânımun himmetiyle bana akıncı kulların yeter” diyicek Hudâvendgâr eyitdi “Sen bilürsin.” Hemân³ Ali Beğ akıncı cem' idüp Tımışvar'dan geçüp yürüdiler. Engürüs vilâyetine geçüp bir ay mikdârı çıgzindiler, hiçbir düşmen belürmedi. Bunlar acâyib doyumluklar idüp dönüp Hudâvendgâr'a geldiler. Ali Beğ eyitdi “Hayf değül mi devletlü Hudâvendgâr, ol asıl vilâyet kâfir ilinde ola” didi. Dahi Hudâvendgârı râzı idüp kaldırdı.

Tevceccüh Nümûden-i Sultân Murâd be-Cânib-i Engürüs

Sultân Murâd Engürüs vilâyetine niyyet idüp evvel Vilk-oğlu'na âdem gönderüp eyitdi “Semendire'den Engürüs'e geçüp yerak göresin.” Ve Eflak-oğlu Drakula'ya dahi âdem gönderilüp ana dahi buyırıldı ki “Tizcek leşkerün cem' idüp gelesin. Eğer gelmezsen ben sana varmağa erinmez” didi. Andan Drakula eyitdi

1 şâh Vi : - İ

2 “Hain korkaktır.”

3 hemân Vi : - İ

“Varmak değil, eğer¹ buyurursan atunı ve itüni yedem” didi. Pes Hudâvendgâr azîm leşkerle Vidin’e vardı. Laz-oğlu kulavuz [114b] olup Vidin’den’den anaru cemî’-i leşkeri alup gitdi ve Engürüs vilâyetinden bir niçe hisârlar alup Zibin’e değin vardılar. Ve’l-hâsıl kırk beş gün Engürüs vilâyetinde gezüp ve ağnayup envâ’-i ganâyimle muğtenim [İ 105b] oldılar. Andan Drakula’yı kulavuz kılup Eflak’dan sağ u selâmet çıkup Eflak-oğlu dahi Hudâvendgâr’ı mübâlağa pışkeşlerle ziyâfetler idüp gönderdi. Bir ehad mu’araza itmeyüp ve andan Yir-göği Kal’asın yapup içine âdemler konilup² mansûr u muzaffer yine Edrine’ye geldiler ki hicretün sekiz yüz kırk biri idi.

Tevceccüh-Kerden-i Sultân Murâd Hân be-Cânib-i Arnavud

Andan sonra Hudâvendgâr birgün eyitdi “Kocacık Hisârı’na sefer idelüm” diyüp önce İsa Beğ’i gönderdi. İsa Beğ dahi akıncılarla gidüp Arnavud’un künc illerine girüp seğırdim idüp akın itdiler. Ammâ küffâr gâfil değülmüşdi, yolları bağladılar. İskender dirlerdi Arnavud beği oğlından ki Hudâvendgâr’un iç oğlanı olup Hudâvendgâr dahi ana ol vilâyetde tîmâr virmişdi, sonra âsî olup ol yerde duraklanmışdi ki akıncıların yolını ol bağlamışdi, bunlar dahi yanında olan esîrlere kılıç koydılar. Ve andan şol kadar kâfir kılıçdan geçürdiler ki³ kılıçları çöngeldi ammâ gâzilerden dahi⁴ hayli âdem şehîd oldu. Lâkin çok vilâyet feth eylediler, hicretün sekiz yüz kırk altısında vâkı’ oldu.

Muhâsara-i Belgrad ve Feth-i Semendire

Sultân Murâd Hân Engürüs vilâyetini seyr itdükde eyitdi “Bu vilâyetün kapısı Belgrad’dur.” Murâd eyledi⁵ ki ol kapuyı aç. Leşker cem’ idüp Belgrad üzerine vardılar. Cenk ider gibi olup Sava’yı geçüp Zibin’e akın saldılar. Bir mertebede doyum oldılar ki bir çizmeye bir esîr virürlerdi⁶. Lâkin Belgrad’a dahi çok ikdâm itdiler ammâ müyesser olmadı. Andan Sultân Murâd Hân⁷ göçüp Üsküb’e geldi ve andan Edrine’ye gelüp kışladı ve İshâk Beğ destûr dileyüp Mekke’ye [115a] gitdi. Ve Vilk-oğlu’nı kapuya da’vet itdiler, gelmedi. Ammâ Drakula iki oğlıyla bile geldi, hemân Hudâvendgâr dahi bunları tutup Gelibolı Hisârı’nda habs eyledi. [İ 106a] Ve yaz oldukda Hudâvendgâr girü Semendire’ye düşdi, Vilk-oğlu hisârlarını berki-

1 eğer İ : - Vi

2 Bir ehad mu’araza itmeyüp ve andan Yir-göği Kal’asın yapup içine âdemler konilup Vi : - İ

3 andan şol kadar kâfir kılıçdan geçürdiler ki Vi : kâfirleri dahi şöyle kırdılar ki İ

4 dahi Vi : - İ

5 eyledi Vi : idindi İ

6 virürlerdi Vi : virildi İ

7 hân İ : - Vi

düp iki oğlın Semendire’de koyup kendüsi Engürüs’e gitdi. Andan Hudâvendgâr buyurdi, Laz ilini urdılar. Ol esnâda İshâk Beğ dahi Mekke’den gelüp¹ yetişdi ki Semendire dahi alınmamışdı. Hudâvendgâr, İshâk Beğ’e emr eyledi ki “O birünün üzerine varunuz.” Mübârek sancağını bile koşdılar. Birgün hemân İshâk Beğ at arkasına süvâr oldu, gördiler ki bir alay kâfir çıkageldi, yayaların önine komuş ve atlusı ardında. Şöyle kim kapkara âhen-püş olup gelürdi. Gâziler hemân tekbir getirüp at saldılar. Ve’l-hâsıl şol kadar kâfir kırdılar ki gâzilerün atları kâfir ölüsü üzerinden yürürdi. Ve andan bir ay mikdârı Semendire üzerinde cenk olup âhir feth olunup içine âdemler ve kâdılar nasb olındı. Ve içinde cum’a namâzı kılınup ve Turhân Beğ’e virdiler ve Vilk-oğlu’nun iki oğlını tutup getirüp Dimetoka’da habs itdiler. Ve andan girü çıkarup Balaban Paşa ile Tokad’a gönderüp anda gözlerine mîl çekdiler. Ve andan sonra Sultân Murâd yine Edrine’ye gelüp cemî-i Laz vilâyetinin hâkimi oldı. Bu husûslar hicretün sekiz yüz kırk yedisinde vâkı’ oldı. Ve dahi ol yılda Timur Hân oğlu Şâhruh, Kara Yûsuf oğlu İskender Beğ’ün üzerine gelüp İskender Beğ dahi kaçup Rûm’a geldi. Şâhruh cemî-i Irâk’ı gâret idüp harâb eyledi ve Cihân Şâh varup Irâk vilâyetlerine pâdişâh oldı. Kara Yülük, İskender elinde helâk oldı ve İskender dahi Alınca Kal’ası’nda kendü oğlu ve avreti elinde helâk oldı. Ve andan Mısır ve Şâm çerisi Rûm’a gelüp Engüri hisârın harâb idüp ve Erzincân ve Sivas üzerine varup ve sonra dönüp [İ 106b] yine Şâm’a gitdi. Ve Mısır sultânı Baybars Beğ [115b] vefât idüp oğlu, yerine Mısır sultânı oldı. Andan emîr-i âhür Çakmak Baybars Beğ oğlın tutup Mısır tahtına kendü sultân oldı.

Feth-i Hisâr-ı Germe

Birgün Sultân Murâd Hân, Turhân’a eyitdi “Bu Germe Hisârı’nun fethine bir fîkr it!” didi. Turhân Beğ eyitdi “Bu Germe Hisârı bir garîb hisârdur ki öninde germesi vardır. Bu germeye beş hisâr yapmışlardır ki mübâlağa yerakları vardır.” Ve andan Sultân Murâd Hân² eyitdi “Dilerüm ki Mora vilâyetine gazâ idem” diyüp hemân leşkerle müteveccih oldılar. Ve mukaddemâ Turhân Beğ’i gönderdiler ve ardınca Hudâvendgâr dahi varup yetişüp Germe’nün üzerine vardılar. Gördiler beş hisâr yerağla ârâste birbirine mu’âvin, hemân toplanla³ döğmeğe başladılar ve anda dahi hayli top döğdiler ki mukaddemâ hâzır bakır⁴ götürmüşlerdi ve ol hisârların dâ’ireleri hendek idi. Hudâvendgâr buyurdi, ol hendekleri doldurdılar ve

1 gelüp İ : - Vi

2 hân İ : - Vi

3 toplanla Vi : toplan çeküp İ

4 hâzır bakır İ : bakır ihzâr Vi

Hudâvendgâr hisârları yağma buyurdu. Hemân tarfetü'l-ayn içinde hisârları feth itdiler, mâlinı ve esbâbını yağma itdiler. Ve etrâfına akınlar olup azım doyumluklar eylediler ki hicretün sekiz yüz kırk yedisi idi. Ve dülengüsü yılda Şehâbeddîn Paşa elinden Nevabri şehri feth oldu. Ve ol vakt ki emîr-i âhûr Mezîd Beğ vâkı'aya uğradı, Kula Şâhin Rûmili'ne beğlerbeği idi. Hudâvendgâr'a eyitdi "Ol Yanko diyen kâfir, Mezîd kuluna hayli iş itdi. Eğer ben kuluna buyurursan varayın kâfir-den Mezîd Beğ'un¹ intikâmın alayın!" didi. Hudâvendgâr dahi icâzet viricek ol dahi yeniçeriye ve Rûmili'yi ve Anadolu'dan dahi ba'zını alup Eflak vilâyetine vardı [İ 107a] ve yimeğe içmeğe² meşgûl oldu ve Kula Şâhin'e eyitdiler "Bu ara düşmen ağzıdır, yiyecek ve içecek yer değüldür" didiler, eslemedi. Birgün hemân Engürüs leşkeri belürdi. Kula Şâhin ağzındaki lokmayı yudamayup hemân atına binüp dönüp kaçmağa yüz tutdu. Beğler eyitdiler [116a] "Hây n'eylersin bunda niye geldün!" didiler. Kula Şâhin'i salıvirmediler. Andan Kula Şâhin eyitdi "Bu gice sabr eylen ki dün yarısında ben anun hakkından gelem" didi. Ahşam karanusı olıcak Kula Şâhin'e düşmen kaygusu olmayup borkin düşmene bağışlayup ve kendü "Tuna Suyı yakın mıdır?" diyü sora sora götürdi ayağı. Ve'l-hâsıl bir vechle asker-i İslâm münhezim olup kırıldı ki dimelü değül. Bu cânibde Karaman-oğlu İbrâhîm Beğ İslâm leşkerinin bu inhizâmını işidicek gâyet ferah olup hemân yürüyüp Emir-dağı'na yaylaya gelen ili urmağa başladı. Ve andan Beğ-bâzârı'nı urup ve'l-hâsıl ayağı basduğı yirleri şöyle eyledi kim kâfir dahi öyle itmezdi, kanda kaldı müslimân³. Ve bi'l-cümle Kütâhiyye'ye gelince ve andan Engüri'ye varınca ve Sivrihisârı ve Bolvadin'i cümle harâb eyledi. Ve kendünün Akhisâr'ın ve Akşehir'in ve Beğşehir'in⁴ kendü eliyle vîrân eyledi. Çünki Sultân Murâd bu ahvâllere vâkıf oldu, ne kadar kendüye tâbi' kâfir askeri varsa yanına cem' idüp sürüp hemân Konya'ya çıkıdı, Karaman-oğlu dahi kaçup Taş-ili'ne gitdi. Alâeddîn Çelebi bin Murâd Hân babasıyla yürüyüp Karaman illerini yaka yıka⁵ Lârende'yi ve Konya'yı harâb eylediler. Ol vakt ol kadar mezâlim oldu ki Osmânîlerden birisi itmiş değüldi ammâ bunlara sebep Karaman-oğlu olmuşdı. Böyle olıcak Karaman-oğlu hâtunı ki Sultân Murâd'un kız karındaşıydı, anı ve vezîri Kara Server'i Hudâvendgâr'a gönderdi ki "Tevbe eyleyem, ayruk bunun gibi nâ-ma'kûl itmeyem" diyü gelüp tazarru' eylediler. Ve Hudâvendgâr'un kız karındaşı eyitdi "Çünkü erümi [İ 107b] böyle idecek idünüz, beni buna niye virdünüz?" diyü ağladı. Hudâvendgâr

1 beğün Vi : kulunun İ

2 yimeğe içmeğe İ : içmeğe ve yimeğe Vi

3 kanda kaldı müslimân İ : - Vi

4 ve Beğşehir'in Vi : - İ

5 yaka yıka Vi : yaka yıka İ

dahi terahhum idüp Kara Server'e eyitdi "Sen boynuna alır mısın ki ayruk fesâd itmeye" didi. Kara Server eyitdi "Sultânüm, hep Turgud oğlanlarının iğvâsıyla eylemişdür. Benüm boynuma, ayruk nesne itmeye" diyicek Hudâvendgâr dahi afv idüp dönüp gitdi. Ve bu hadîsât [116b] hicretün sekiz yüz kırk sekizinde vâkı' oldu. Ve bu yıl içinde Sultân Murâd'un oğlu Alâeddîn Çelebi ve Fenârî oğlu Yûsuf Bâli ve Kâdı Burhâneddîn oğlu Zeynelâbidîn vefât itdiler.

Harb-i Derbend-i İzladi

Rivâyet olunur ki çün Semendire alınıp içi ehl-i İslâm doldı, küffâr karın ağrısına uğrayup Vilk-oğlu varup Engürüs'ün eteğine yapışdı ve hem Karaman-oğlu'nun Engürüs'e elçisi vardı, eyitdi "Sen öteden ben berüden yürüyelüm, Rûmili senün ve Anadolu benüm olsun" didi ve "Osmânluy¹ ortadan giderelüm" didi ve Vilk-oğlu'na dahi Memleketini alıvirelüm" didi. Andan hicretün sekiz yüz kırk dokuzunda Engürüs kiralı cemî'-i leşkerin Yanko ile Vilk-oğlu'na koşdı. Bunlar gelüp Belgrad'dan geçüp Alaca Hisâr'ı ve Niş'i ve Şehirköy'i yakup yıkup tâ İzladi Derbendi'ne değin harâb eylediler. Sultân Murâd, Karaman-oğlu'yla musâlaha itdükden sonra varup kâfiri karşıladı. Ammâ kâfir İzladi Derbendi'nün içine girüp otururdu. Hudâvendgâr varıcak kış olmağın uğraşmağa mecâl olmayup ârâm eylediler. Kâfir derbend içinde oturmakdan zebûn olup bir gice hemân kalkup gitdi. Ol hinde beğlerbeği olan Kâsım Paşa "Kâfir kaçdı" diyü ardına düşdi. Kâfirün hod pususu varmış, bunları ortaya alup Halîl Paşa karındaşını Mahmûd Çelebi tutup alup gitdi. Ve Vilk-oğlu, Rûmili beğlerine çok nesneler virüp Hudâvendgâr'ı [İ 108a] yine râzı itdiler ki Vilk-oğlu'na yine yerlerin virüp ve Tokad'da habs olan iki oğlını gönderdiler. Ve andan Sultân Murâd Edrine'ye gelicek kız karındaşı ki Mahmûd Çelebi'nün hâtunıydı, mâtem sûretinde gelüp Hudâvendgâr'un elin öpüp ve tazarru' eyleyüp Mahmûd Çelebi'nün halâsı² için yalvardı. Hudâvendgâr dahi özi göynüp kâfirden satun aldı.

[117a] İclâs-ı Murâd Hân ibn Muhammed Hân

Çünkü Sultân Murâd Hân Edrine'ye geldi, Halîl Paşa'ya eyitdi "Oğlum Muhammed'i hayâtumda³ tahta geçüreyin, tâ ki gözüm bakarken görem ne vechle pâdişâhlık ider" didi. Sultân Muhammed Ma'nisa'da idi, hemân getürtdiler. Ve Turhân Beğ'i tutup Tokad'da Bedevî Çardağı'na gönderdiler. Andan Sultân Murâd

1 Osmânluyı Vi : Osmânluları İ
2 Çelebi'nün halâsı İ : Çelebi'yi halâs Vi
3 hayâtumda Vi : hâl-i hayâtumda İ

kendü ihtiyârıyla oğlu Sultân Muhammed'i tahta geçürüp ve Halîl Paşa'yı vezîr idüp ve Mevlânâ Hüsrev'i kâdı-asker itdi. Ve Sultân Murâd kendüsi Şarâbdâr Hamza Beğ'i ve İshâk Paşa'yı ve sâir musâhibleriyle varup Ma'nisa'da oturdı. Bu cānibde Karaman-oğlu ve Vîlk-oğlu işidicek ferah-nâk oldılar. Hemân Karaman-oğlu Engürüs'e ve Vîlk-oğlu'na elçiler gönderüp eyitdi "Ne durursız? Fursat sizün ve benümdür" didi. Ve'l-hâsıl bunları harekete getürdi ve kıralı dahi tahrîk idüp "Türk'e bundan eyü fursat mı bulursız? Osmānoğlu delü olup oğlını tahta geçürdi. Kendüsi çalıcı avretlerle bâğlar bucağında yiyüp içüp yürür" didi. Muhassal Yanko Kıral'un önine düşüp yürüdiler. Ve bu kıral ol kıralun oğludur ki Güğercinlik'e gelmişdi. Pes doğrı¹ Varna'ya yürüdiler. Andan Sultân Murâd'a memleket halkı gulüvv idüp eyitdiler ki "Kendü elünle memleketünü harâba virdün. Hayf değül midür, ne durursın?" didiler. Hemân Sultân Murâd Hân'un cān başına sıçrayup sürüp Gelibolı'ya² gelüp gördi ki boğazı [İ 108b] küffâr gemileri tutmuş, sürüp Koca-ili'nden Akça³ Hisâr'a geldi. Ve bu tarafda Halîl Paşa Murâd Hân'ı karşulayup gelüp hisâr karşısına çâdır kurup oturdı, andan leşkeri anda cem' itdiler. Hudâvendgâr hemân Allâh'a tevekkül idüp göçüp küffâra karşı varup yollarını bağladı. Muhassal Varna Dağı'nda kâfirle buluşup cenk-i azîm eylediler. Yanko Anatolî leşkerine yürüyüp tozutdı ve Anatolî beğlerbeğisi şehîd oldı ve niçe sancakbeğleri düşdi. Rûmîli leşkeri bu hâli göricek çekilüp dağıldılar. Hudâvendgâr hemân kapu halkıyla yalnız kalıcak kasd itdi ki ol dahi [117b] kaça. Fi'l-hâl Dayı Karaca Beğ bu hale vâkıf olup atından inüp Hudâvendgâr'un atına muhkem yapışup eyitdi "Devletlü sultānum, n'eylersin? Eğer sen gidesin kâfir ardumuzca Edrine'ye dek gelür" diyüp Hudâvendgâr'ı koyuvirmedi. Ve atından yedüp bir yüksek yere çıkup durdı. Ol vakt Kazancı Doğan dirlerdi bir yeniçeri ağası⁴ vardı, Karaca Beğ'e kakıyup eyitdi "Bre kara yüzlü gidi! Sultân Alâeddîn'i öldürdün, bu kerre beğümüze kasd itdün. Ko gitsün!" didi. Karaca Beğ hiç mukayyed olmadı. Sultân Murâd kâfirini sıdı. Karaca didükçe Karaca Beğ "Biz anları sıruz inşâallâh" dirdi. Ve ol yerde tepe olup yer dar olmağın leşker bir yere cem' olmağa mümkün değöldi. Pes dönen asker gördiler ki Hudâvendgâr'un sancağı ber-karâr durup tabl-hānesi durmayup dögilür ve çavuşlar "Hây gâziler, ne durursız! Kâfir sıdı" diyü çağrışurlar, fi'l-hâl bunlar dahi dönüp gayret kuşağın berk idüp girü kâfire kılıç koydılar. Bu hâlde cenk olup dururken Yanko yortup kırala

1 doğrı Vi : durdı İ
 2 Gelibolı'ya Vi : - İ
 3 Akça Vi : - İ
 4 ağası Vi : - İ

gelüp eyitdi “İşde Türk’i sıduk, ne durursın! Sultân Murâd’un üzerine sen var ki bana beğ gerekdür” didi. [İ 109a] Bu Yanko kıralun beğlerbeğisiydi, bir hile-bâz mel’ündi, murâdı Engürüs’e kıral olmakdı. Pes kıral dahi Yanko’nun sözine uyup eline bir gönder alup Hudâvendgâr’un alayına at¹ depdi. Nazar eyledi, Hudâvendgâr’un yanında olan âdem gözine² az gözükdü. “Eyü fırsat buldum, Türk’ün beğini tutayım” diyüp “Kamu kamu Murâd!” diyüp yürüdü. Yeniçeri dahi yarılp kıral gelüp aralığa girdi. Fi’l-hâl atını sinirleyüp atından yıkdılar. Koca Hızır inüp başını kesmek isteyicek “Kospodar Murâd, kospodar Murâd!” diyü çağırdı. Hızır mecâl vormeyüp başını kesüp göndere dikdi. Dahi bir kezden tekbir getürdiler. Gâziler kıralun başını gönderde göricek dört yana kâfirleri kırmağa başladılar. Bî-kıyâs³ kâfir depeleyüp urbaların yağma eylediler. Ve küffârdan bir mikdâr varup bir yerde cem’ olup durdılar. Gâziler varup ol cem’iyyeti dahi dağıtdılar. Ehl-i İslâm şâd olup küffâr-ı melâ’ini inhizâm itdiler. Bu ferâhiyyette [118a] Hudâvendgâr’dan dilek idüp Turhân Beğ’i Tokad habsinden kurtardılar. Çünkü kâfir kaçdı, Rûmili beğlerbeğisi Dâvûd Beğ kâfirün ardınca düşüp bir gün ve bir gice gitdi, çok kâfir helâk eyledi. Andan Sultân Murâd kıralun başını Burusa’ya gönderdi ve cemî’-i memleketi donatdılar. Andan Sultân Murâd dönüp gelicek buyurdi “Ol cenk yüzinde kaçan beğlere avret tonın geydürüp tahkîr eylen!” didi. Yine beğler dirilüp eyitdiler “Devletlü sultânım, bunun gibi hâl-i aceb olmaz. Bi-hamdillâh ki mansûr u muzaffer oldunuz” didiler. Sultân Murâd dahi ferâgat idüp afv eyledi ve etrâfun beğlerine kâfir esirleri gönderdiler. Hattâ Mısır sultânına Azeb Beğ’i gönderüp hayli cebelü kâfir dahi gönderüp cebe gösterdiler. Sultân-ı Mısır bunları göricek “Allâhu yensuru İbn Osmân!” diyüp ol cum’a mescidlerde hutbeyi Sultân Murâd [İ 109b] adına okıdılar ve Azeb Beğ’e çok nesne virdiler. Andan Sultân Murâd Edrine’ye gelüp oturdı ve Sultân Muhammed’i yine Ma’nisa’ya gönderdiler. Ve dirler ki Halîl Paşa ve İshâk Beğ ve İsâ Beğ ve sair beğler ittifâk idüp Sultân Muhammed’e eyitdiler “Atanı tahta teklîf⁴ eyle. Ol hod geçüp oturmaz, atalık hakkı yerine gelsün” didiler. Sultân Muhammed sabâh divâna gelicek atasını da’vet eyledi, Sultân Murâd dahi geçmezlenüp vüzerâdan yana nazar eyledi. Halîl Paşa eyitdi “N’ola sultânım buyurun. Hudâvendgârumuzun hâtırcığı hoş olsun” didi. Andan Sultân Murâd izz u nâzla tahta geçüp oturdı. İrtesi ava çıkdı, vüzerâya emr itdi ki Sultân Muhammed’ün masâlihi neyse görün” didi. Andan Saruca Paşa

1 at İ : - Vi

2 gözine İ : - Vi

3 bî-kıyâs Vi : bî-hadd ü bî kıyâs İ

4 teklîf İ : tekellûf Vi

ile İbrâhîm Paşa'yı koşup girü Ma'nisa'ya gönderdiler. Sultân Muhammed Halîl Paşa'nun bu hilesine mütehayyir olup eyitdi "Eğer Allâhu Te'âlâ bana devlet müyesser iderse sana idem Halîl!" diyüp gönünden kîn bağladı. Ve andan Zağanos Paşa'yı dahi azl eylediler. Varup Balıkesir'de mütekâ'id oldu.

Muharebe-i Kosova

Andan sonra birgün Arnavud beği İskender Beğ'ün ammisi oğlu Hamza Beğ Sultân Murâd'a eyitdi [118b] "Devletlü sultânüm, Arnavud vilâyetinün ba'zısı İskender'e yağı oldılar. Eğer sultânüm buyurursa varayın, hisârı alıvireyin" dedi. Hudâvendgâr paşalarla müşâvere idicek paşalar eyitdi "Belki sultânüm bile varmak dahi ma'kûldür." Pes hemân yerak görüp Sultân Muhammed'i dahi Ma'nisa'dan götürüp ol sefere bile alup gitti. Menzil-be-menzil Akça Hisâr'un üzerine varduklarında muhâsara eylediler. İki ay mikdârı cenk olup alınmayacak âhir suyunun yolını buldılar, suyu yabana saldılar. Susuzlıktan bunalup hisârı virdiler. Ve ol hisâr feth olunmasıyla çok yerler itâ'at eyledi. Bu feth hicretün sekiz yüz [İ 110a] elli birinde idi. Andan Sultân Murâd diledi ki çeriye destûr vire. Nâgâh Vidin tarafından haber geldi ki "Engürüs mübâlağa askerle geliyor" diyü. Hemân Hudâvendgâr durdu¹, Sofya'ya yürüdü ve Rûmili çerisine destûr virdi ve Anatoli'ya eyitdi "Siz âdem gönderün, önüzden harâclık getürdün" dedi. Ve kendü Sofya'da bir mikdâr karar eyledi. Girü haber geldi ki "Sultânüm! Belgrad'dan geçen kâfirün haddi ve hasrı yok" didiler. Sultân Murâd eyitdi "Yine bu Vilk-oğlı'nun şeytânlığıdur!" dedi. Andan "Hele âdem gönderün, bu gelen kimdür bilün" dedi. Âdem varup haber getürdi ki "Biri Leh banıdur ve biri Çeh banıdur ve biri Lek banıdur ve biri Sekvat banıdur. Bunların her biri Engürüs vilâyetinün ulu pâdişâhlarıdur. Her biri kırala mânend banlardur" didiler. "Ammâ önince gelen Yanko'dur, getüren oldur" didiler. Sultân Murâd işidicek "Tevekkeltü alellâh" diyüp hemân Sofya'dan kalkup yürüdü. Ammâ cemî'-i vilâyetün askeri cem' olmuşdu. Karaman-oğlı'ndan dahi gelmişdi. Andan Hudâvendgâr yolda cebelüyi cebesizden ayırmak istedi, cemî'-i leşkeri görüp tamâm² itdükden sonra Karaman-oğlı leşkerini dahi gördi ki cümle kaltak eyerlü, yırtmaç kürkli, örmeç kuşaklu, kalpak takyelü, üzenğüsü kayışı ve kılıcı bağı ipden. Turgudlu'nun ne kadar at uğrusı varsa anları göndermiş. Sultân Murâd bunları görüp [119a] eyitdi "Leşkerini dahi ana tek dilin tutup nifâk itmese epsem yerinde otursa" dedi. Andan hemân düşmenün üzerine niyyet-i gazâ idüp yürüdü. Kurşunlu Kilisa'ya varıcak kâfir Kosova'ya gelüp

1 durdu Vi : doğru İ

2 tamâm İ : - Vi

dururken¹ Sultân Murâd cum'a günü gün² doğarken hemân buluşdı. Çünkü kâfiri gördi, Sultân Murâd atından inüp iki rek'at hâcet namâzın kılup Allâhu Te'âlâ'ya niyâz idüp yüzün toprağa sürdi ve eyitdi "Yâ İlâhî, Seyyidi ve Mevlâ'î! Bir bölük bî-çâre mü'min kullarını benüm günâhum [İ 110b] çoklığından ötüri küffâr elinde zebûn itme! Habîbün hürmetiyçün ümmeti sen sakla ve sen mansûr u muzaffer eyle" diyü başın kaldurup niyâzdan³ fâriğ olıcak hemân "niyyet-i gazâ" diyüp atına süvâr oldı ve hemîn küffâra hücum eyledi. Ol dem acâyib cenk olup küffârun niçe sancağı alındı ve ol gice irteye değin cenk oldı ve niçe beğler şehîd oldı ve küffârun dahi niçe banları katl olunup ve niçelerin diri tutdılar. Ve Yanko mel'un yine kaçdı ve Lek ban oğlanlarıyla kaçdı ve Sekvat ban düşdi ve Leh ban esîr oldı. Ve sâir keferi kimi kırılıp ve kimi esîr oldı⁴ ve Çeh ban dahi esîr olmış⁵, Hudâvendgâr'a getürdiler, Hudâvendgâr eyitdi "Ben sizünle düşmenlik itmedüm. Siz niçün böyle eyledünüz?" didi. Çeh ban eyitdi "Gözümüze gözükecek vardı, anunçün oldı" didi. Andan eyitdi "Her yıl beş bin er ile Hudâvendgâr'un kulluğına geleyim ve on pâre kal'a vireyim ve haraççı gelüp cemî'-i vilâyetümden harâc cem' eylesün ve memleketümde senün kânûnun yürüsün" didi. Hudâvendgâr eyitdi "Bu söyledüğün nesnelere hiç benüm ihtiyâcum yokdur" didi ve kendü kılıcını çıkarup cellâdun eline virüp "Boynını ur!" didi. Ol ban ağlayup eyitdi "Sultânüm! Senün elünde öleyin" didi. Hudâvendgâr eyitdi "Benüm elümde ölmekden fâyide ne ola?⁶" Ban eyitdi "Ben yerümde ulu pâdişâhum. Dilerüm ki beni pâdişâh öldüre." Andan Hudâvendgâr [119b] gülüp cellâda "Çal!" diyüp cellâd dahi çalup başını önine bırakdı. Bu gazânun târihi hicretün sekiz yüz elli ikisinde idi ki Sultân Muhammed dahi⁷ bu gazâda bileydi. Andan Sultân Murâd Edrine'ye gelüp Halîl Paşa'ya eyitdi "Dilerüm ki oğlum Muhammed'i everem. Şol⁸ Zü'l-kâdir-oğlı Süleymân Beğ bir hoş Türkman'dur. Bizümle hayli sadâkat ve dostluk ider. Anun kızın alıvirmek isterin" didi. [İ 111a] Halîl Paşa dahi "N'ola lâıkdur" diyicek derhâl Amâsiyye'den Hızır Ağa'nun hâtunun gönderdiler, Elbistân'a Süleymân Beğ'e vardı. Süleymân Beğ'ün ol vakt beş kızı vardı. Cümlesin bu hâtunun önine getürdiler. Hâtün birin beğenüp elin yapışup iki gözlerinden öpdü. Andan gelüp Hudâvendgâr'a Süleymân Beğ'ün keremin ve itâ'atın ve kızının hüsnin ve hulkın

1 dururken Vİ : konup otururken İ

2 gün Vi : - İ

3 niyâzdan Vi : niyâz ve tazarru'

4 ve sâir keferi kimi kırılıp ve kimi esîr oldı Vi : - İ

5 olmuş Vi : oldı İ

6 ola İ : - Vi

7 dahi i : - Vi

8 everem şol Vi : evlendürem İ

haber virdi. Sultân Murâd Hân¹ dahi kabûl idüp tekrâr Hızır Ağa hâtunıyla Rûm a'yânlarının hâtunlarını ba'zı beğlere koşup gönderdi. Varduklarında Süleymân Beğ bunlara karşı gelüp azîm hürmetle dünürleri i'zâzla kondurup ağırladı. Ve andan kızı Hızır Beğ hâtunına teslim idüp gönderdi, anlar dahi alup Edrine'ye götürdiler. Ve Hudâvendgâr geline bî-kıyâs nesneler i'tâ eyledi. Andan düğün itmeğe etrâfun beğlerini da'vet itdiler. Ve cemî' beğler ve kâdılar ve âlimler ve fakîrler anda cem' olup Hudâvendgâr'un envâ'-i ihsânıyla fukarâ bay olup âlem ni'mete müstağrak oldu. Zîrâ bu Sultân Murâd Hân zamânında ulemâ ve sulehâ ve fukarâ müreffehü'l-hâl ve muntazamu'l-ahvâl idiler. Ve etrâf-ı âlemi ma'mûr itmede sâ'iydi. Ve Edrine'de bir câmi'-i a'zam ve bir imâret ve iki medrese binâ eylemişdir. Ve Bursa'da bir imâret ve bir medrese yapdurdı. Ve Rûmilî'nde Ergene nâm bir kasaba yapup anda dahi bir imâret ve yüz yetmiş dört kantaralı bir köprü yapdurdı. Ve niçe ribâtât ve hammâmât ve hânkâhlar binâ eyledi ki mülûk-i mâziyede bu kadar âsâr kimse [120a] itmemiştir. Ve Mekke-i Şerîfe'ye ve Medîne-i Münevvere'ye ve Kudüs-i Şerîf'e her yıl üç bin beş yüz filori ta'yîn eylemiştir. Ve dahi fukarâya tasaddukâtının nihâyeti yokdur.

Vefât-ı Sultân Murâd Hân²

Rivâyet olunur ki Sultân Murâd birgün adaya seyre varmışdı. Dönüp sarâyına gelürken ada köprüsünün başında bir dervîş [İ 111b] otururdu. Sultân Murâd yakın gelicek bu dervîş eyitdi³ “Hây Sultân Murâd Hân pâdişâh! Günâhlarına tevbe eyle ki va'den yakındur” didi. Sultân Murâd dervîşden bu haberi işidicek Saruca Paşa yanında idi. Dönüp ana eyitdi “Saruca! Sen tanuk ol ki ben cemî'-i günâhlaruma tevbe itdüm” didi. Ve bir yanında dahi İshâk Paşa giderdi. Andan yana dahi dönüp eyitdi “Sen dahi tanuk ol ki ben cemî'-i günâhlaruma tevbe itdüm” didi. Andan eyitdi “Şol dervîş kimdür bilür misiz?” didi. Eyitdiler “Emîr Seyyid müridlerindendür” didiler. Andan Hudâvendgâr sarâyına gelicek hemân baş ağrısı ârız oldu. Vasiyyetnâmesin yazdurmışdı. Oğlı Sultân Muhammed'i vasî idüp Halîl Paşa'yı nâzır itmişdi. Hemân üç gün hasta olup hicretün sekiz yüz elli beşinde gurre-i Muharrem'de rûh-ı azîzi civâr-ı Hakk'a yetişüp vefât eyledi. Otuz yıl, altı ay ve yedi gün pâdişâhlık eyledi. Ve altı oğlı olmuşdı: Biri Ahmed ve biri Ali ve biri Muhammed ve biri Hasan ve biri Orhan ve biri dahi Ahmed ki İsfendiyâr kızından idi. Bu ki Küçücek Ahmed dirlerdi, sarâyda bile olurdu. Ve ol büyük

1 hân İ : - Vi

2 aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân İ : - Vi

3 eyitdi İ : - Vi

Ahmed Amâsiyye'de ölüp anda Sultân Muhammed bin Bâyezîd Hân evlâdı türbesinde defn itdiler. Ve Sultân Alâeddîn dahi Amâsiyye'de fevt oldu. Anun meyyitini Burusa'ya getürdiler. Hasan ve Orhan, ikisi Edrine'de fevt olup Dârü'l-Hadis'de defn itdiler. Muhassal çünkü Murâd Hân vefât itdi, üç¹ gün meyyitini sakladılar, yine hükm ü hükümet iderlerdi. Muharremün on altıncı günü pençşenbe gün [120b] Sultân Muhammed gelüp sa'âdetle tahta geçdi. Ol gün Murâd Hân'un öldüğün bildiler ve atasının meyyitini Burusa'ya gönderdi. Ve ol Küçücek Ahmed ki [İ 112a] sarâyda bile olurdu, anı dahi Hakk rahmetine ulaşıdurup kendüsi yalnız kalup serir-i saltanatı müşerref eyledi. [120b]²

Cülüs-ı Sultân Muhammed Hân bin Murâd Hân bin Muhammed Hân bin Bâyezîd Hân bin Orhan bin Osmân Gâzî

Bu Sultân Muhammed Hân hicretün sekiz yüz otuz üçüncü, recebün yedinci günü cum'a-irtesi vücûda gelmişdi. Ve hicretün sekiz yüz elli beşi muharremiün on altıncı gününde tahta geçüp âleme nizâm virmeğe ibtidâ itdi. Ol esnâda haber geldi ki Karaman-oğlu İbrâhîm Beğ'ün karnından harâm-zâde oğlanlar doğup kimine "Germiyan-oğlıdur" diyüp Germiyan'a gönderdi ve kimine "Aydın-oğlıdur" diyüp Aydın-ili'ne gönderdi ve kimine "Menteşe-oğlıdur" diyüp Menteşe-ili'ne gönderdi ve kendüsi Alâiyye'ye yürüdi didiler. Ve ol vakt Evrenos-oğlu İsâ Beğ Anadolu beğlerbeyisiydi, Karaman-oğlu gelüp il urıcak İsâ Beğ Sultân Muhammed'e âdem gönderüp Karaman-oğlu'yla cenk itmeğe destûr diledi. Yüz ağartmaya diyü destûr vermeyüp anı azl eyledi ve andan İshâk Paşa'ya hil'at giydürüp ve Anadolu beğlerbeğilin virüp gönderdi. Sultân Muhammed dahi devlet atına süvâr olup yürüyüp Burusa'ya gelicek ol harâm-zâde oğlanlar kaçup yine ataları Karaman-oğlu karnına girdiler. Andan Sultân Muhammed yürüyüp Akşehr'e ve Beğşehr'i'ne çıkdukda halkları gelüp itâ'at itdiler ve Karaman-oğlu İbrâhîm kaçup Taş'a gidüp yine yalvarmağa başladı. "Günâhlaruma tevbe ve işlerüme peşimân oldum" diyüp

1 üç Vi : on üç İ

2 [Der-kenâr]: Merhûm Sultân Muhammed sekiz yüz otuz üçüncü recebinün yedinci günü, cum'a-irtesi dünyâya gelüp sekiz yüz elli beş muharremiün on altıncı gününde tahta cülûs eylemişlerdür. Zamân-ı cülûsda sinn-i şerifleri yigirmi iki yaşında idi. Cülûsları senesinde Karaman-zâde Beğ'i tecdid-i sulh idüp irtesi sitte yılında Yeni-hisâr Kal'ası'nı bünyâd urup vilâyet beğlerin ve asâkir-i heykel-âميز cem' oldılar. Binâ hidmetine ta'yin idüp kal'anun kulle-i kebirin dört vezirin açmağa ta'yin idüp kemâl-i ihtimâmıla itmâmını sa'y olmağın dört ayda tamâm olup ve nevvâr ve yarar dilâver bahâdur yiğitler kal'a erenleri ta'yin olunup server-i sürür-encâmun cem'-i cevânını yerag u yanlı cenge kâbil esbâb u âlâtı tertib u tezyin ve gâyet mehib u tiz toplar ve batalu şıkkalar getürüp delüp paşalar eliyle çekdirüp münâsib olan mahalde vaz' olunup cedd-i a'lâları zuhûrından cülüs-ı Sultân Muhammed Hân'a dek böyle tiz ve yerag-ı azim [ü] mehib kal'a binâ olduğı ve bu vechile hazîne konulduğı istimâ' olunmayup ve selâtin-i sâbıkaya dâhi müyesser olmamış diyü. (Bu derkenâr İ'de yoktur.)

tazarru‘ eyledi ve “Kızımı dahi vireyim ve her yıl seferine varayım” diyicek Sultân Muhammed dahi suçunu afv eyledi ve Kassâb-oğlu Mahmûd Beğ’i gönderdiler ki varup Karaman-oğlu’na and virdi ki ayruk¹ adâvet eylemeye ve Sultân Muhammed dönüp yine Burusa’ya [121a]² karîb gelicek yeniçeri alay bağlayup hudâvendgâ-ra karşı durup ihsân taleb itdiler. Hudâvendgâr [İ 112b] bunlara gâyet incindi ammâ izhâr itmeyüp mukayyed olmadı. Andan Tûrhân Beğ ile Hadım Şehâbed-dîn Paşa bunların nesne taleb ittüğün hudâvendgâra i‘lâm eylediler. Hudâvendgâr dahi on kîse akça in‘âm itdi. Ammâ birkaç günden sonra Kazancı Doğan’ı ki ol vakt yeniçeri ağasıydı, anı muhkem let urup azl eyledi ve ağalığı Mustafa Beğ’e virdi. Ve dahi yaya-başlarına dahi let urup andan Burusa’ya geldi ve İshâk Paşa’yı Menteşe-ili’ne gönderdi. İshâk Paşa dahi varup Menteşe-oğlu İlyâs Beğ’i ilden sürüp çıkarup yine Kütahiyye’ye geldi ve oturdu.

Bünyâd-ı Boğaz-kesen

Sultân Muhammed diledi ki Gelibolı’dan geçüp Edrine’ye gide. Eyitdiler “Devletlü Sultânüm! Şimdiki hâlde Gelibolı Boğazı’nı kâfir gemileri bağlamış-dur” diyü. Hudâvendgârı alup Koca-ili’ne İstanbul’un üstün yanında Akça Hisâr’a getürdiler. Babası geçdüğü yerden geçüp Akça Hisâr’un karşısına kondı. Andan Halîl Paşa’ya eyitdi “Lala! Bunda bir hisâr gerek.” Fi’l-hâl Yenice’yi yapıdırup karşısına burgozlar yapıdırup toplar kurdırup hiçbir vechle gemi geçmeğe komadı. Çünkü hisâr tamâm oldı, Akçaylu Muhammed’i gönderüp varup İstanbul’un kapusundan âdem karvayup tavarlarını³ sürüp kapularını yapırdı. Ol yıl muhkem kal’a yerağını gördiler. Evvelden dahi kal’a yerağı emr olmuşdı lâkin ardınca olup düşdiler.⁴ Bu mâcerâ ve Yenice Kal’ası’nun yapılması hicretün sekiz yüz elli altısında vâkı⁵ oldı⁶.

Feth-i Kostantiniyye

Rivâyet olunur ki çünkü ol yıl asker kal’anun yerağını hâzır u müheyyâ eylediler, bahâr olduğu gibi Sultân Muhammed Halîl Paşa’ya eyitdi “Lala! Bu yıl İstanbul’da yayların” diyüp cemî‘-i etrâfun leşkerin cem‘ idüp İstanbul’a müteveccih oldı. Bu cānibde İstanbul’un tekvurı vezîri olan Kır Luka nām kâfiri [121b] elçiliğe gönde-

1 ayruk İ : - Vi

2 [Der-kenâr]: Yeniçeri Sultân Muhammed’ün yolın alup bahşışler istedikleri için Kazancı Doğan azl olup yaya-başlarına yüzer ağaç urıldı. (Bu derkenâr İ’de yoktur.)

3 tavarlarını İ : tavallarını Vi

4 düşdiler Vi : düşdiler İ

5 vâkı İ : - Vi

6 oldı Vi : - İ

rüp emân diledi. Hudâvendgâr elçiye hiç iltifat [**İ 113a**] eylemedi. Hemân cemî'-i âlet ihzâr olunup İstanbul'un üzerine düşdiler. Etrâf-ı âlemden kendü gelen sünnî leşkerün hod¹ nihâyeti yoğdı. Hemân İstanbul'un kurudan yanasın Anadolu askeri² kuşatup ve deryâ tarafından dahi dört yüz pâre gemi ihâta eyledi. Ve yetmiş pâre gemi dahi kal'anun üsti yanından yelken açup savaşılar içinde ayağın dururken kurudan bir tasnifle gemileri yürüdüp getirüp hisârun dibine denize indürdiler ve deniz üzerine köprü düzdiler. İstanbul tekvurı bu hâli göricek vüzerâsıyla müşâvere eyleyüp kal'ayı virmek isteyicek, içinde hayli Frenk vardı, anlar virmeğe komadılar. Ve'l-hâsıl elli gün tamâm gice ve gündüz cenk olup âhir elli birinci gün hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr hazretleri³ yağma buyurup yürüyüş eylediler. Hicretün sekiz yüz elli yedinci rebî'ü'l-evvelinün on beşinde ibtidâ eylemişlerdi. Sene-i mezbûrun cemâzi'l-âhiri yigirmisi se-şenbih günü subh-ı sâdık vaktinde feth olındı. Gâziler şehre girüp tekvurun başını kesdiler ve Vezîr Kir Luka'yı dahi ta'allukâtıyla esîr itdiler. Ve dahi kal'ada bir kimse⁴ vardı, Osmânlu neslinden geçinürdi, anı dahi bulup depelediler⁵ ve şehri yağma idüp gâziler mübâlağa doyum oldılar. Anda olan ganâyimi eğer zikr itsevüz sözler uzar. Bu fethde hâdiseler vâkı' olmuşdur ki kalem tafsilinde kâsır ve diller takrîrinde âcizdür. Andan sonra etrâfda olan Kumburgoz'ı ve Bigatos'ı feth itdiler. Ve Silivri'nün miftâhı gelüp itâ'at itdiler ve hudâvendgâr hazretleri cemî'-i ta'allukâtıyla Halîl Paşa'yı habs eyledi ve andan cum'a günü İstanbul'da Ayasofya icinde cum'a namâzın kıldılar. Andan Sultân Muhammed İstanbul'un ma'mûr olmasını murâd idinüp etrâf-ı âleme çağırttı ki "Gelüp İstanbul'da yer tularlar." Hiç kimesne gelmeyecek, hudâvendgâr buyurdu, her vilâyetün ganîsinden ve fakîrinden sürdiler. Andan [**122a**] hudâvendgâr buyurdu ki kendüy-çün İstanbul'un icinde bir sarây yapıp kal'a-veş bir harem çevürdiler ki [**İ 113b**] şimdi "Eski Sarây" dirler ve bir kulle dahi bünyâd itdiler ki hazâyin anda mahfûz ola. Ve bu Eski Sarây'da tavattun itmeyüp bir kal'a dahi yapıdırup içinde âli sarâylar yapıdırup taht-gâh idindi. Ol yere kâfir zamânında "Zeytûnlık" dirlerdi. Ve'l-hâsıl Sultân Muhammed İstanbul'un ta'mîrine çalışup Ayasofya ki evvelden kilisaydı, anı câmi' ittîğünden gayri bir âli câmi' dahi ki etrâfında medreseler ve tetimmeler ve imâretler tîmâr-hâneler⁶ yapıdırup ve niçe hammâmlar ve kârbân-sarâylar ve çeşmeler binâ eyledi ve taşrasında Hazret-i Ebû Eyyüb-i Ensârî olduğu yerde dahi

1 hod İ : - Vi

2 askeri İ : - Vi

3 gerdün-iktidâr hazretleri İ : - Vi

4 kimse Vi : kimesne İ

5 depelediler Vi : katl itdiler İ

6 ve tîmâr-hâneler İ : - Vi

câmi‘ ve imâret yapıdırup ve [Ebû] Eyyüb-i Ensârî üzerine türbe yaptırdı. Muhasal İstanbul’ı bir vechle ma‘mûr eyledi ki âlemde bî-nazîr oldu.

İbtidâ-yı Bünyâd-ı Kostantıniyye

Sultân Muhammed hazretleri İstanbul’ı feth idüp bu azîm ihâta olunmuş kal‘a-nun burc u bârûların göricek buyurdu ki “Rûm ve Frenk tâifesinden ve sair tavâ’if-den istifsâr idüp göreler ki evvelâ bu Kostantıniyye’yi kimler binâ itmişdür?” Keşîşler ve ruhbânlar getürdiler. Anlar dahi kendülerinün tevârih kitâblarında gördükleri ve bildükleri üzere cevâb virüp eyitdiler ki “Hakk Sübhânehû ve te‘âlâ ki Süleymân Peygamber’e aleyhisselâm peygamberlik virüp cemî‘-i ins ü cinne ve vuhûş u tuyûra ve dîv ü perîye hâkim eyledi, bu mecmû‘ısı Süleymân’a mutî‘ oldılar ammâ Frengistân vilâyetinde bir ulu pâdişâh vardı, adına Ankûr dirlerdi, ol boyun eğmedi. Süleymân hazretleri buyurdu “Ankûr’un üzerine azîm leşker vara.” Günlerde bir gün Ankûr’un üzerine vardılar¹. Hemân vardukda Ankûr dahi leşkeriyle çıkup mukâbil olup muhkem cenk olunup âhir Ankûr’ı tutup Süleymân’a getürdiler. Süleymân dahi imân arz eyledi. Kabûl itmeyicek Süleymân Peygamber² buyurdu, başın kesdiler. [122b] Ve Ankûr’un hazînesini zabt eylediler ve bu Ankûr’un bir sâhib-cemâl ve mergübü’l-hısâl kızı vardı. [İ 114a] Adı Şemsiyye idi. Çünkü Süleymân’a getürdiler, hüsnüne âşık olup nikâh itdürüp hâtun idindi. Bir gün Süleymân’a³ bu Şemsiyye Hâtun⁴ eyitdi kim “Benim-çün bir sarây yapdur ki âlemde nazîri olmaya.” Süleymân dahi gâyet severdi. Dîvlere ve cemî‘-i mahlûkâta emr eyledi ki “Bir hevâsı latîf ve kazâsı şerîf yer bulun ve bir âlî sarây yapun ki âlemde bî-misl ü bî-hemtâ ola” didi. Dîvler ve perîler dahi âlemi geşt idüp vilâyet-i Rûm’da, Akdeniz kenârında bir havâsı hûb yer buldular ki Aydıncık’da “Temâşâlık” dirler, ol yeri beğenüp Süleymân Peygamber buyurdu ki her vilâyet-den bir yâdigâr getürüp anda köşk ve bir kasr ideler. Dîvler dahi ol yâdigârın mermerlerden bir köşk yapıdılar ki âlem halkı gördükde hayrân olur. Çünkü sarây tamâm oldu, Şemsiyye gelüp içinde niçe zamân ârâm eyledi. Anda dahi karâr itmeyüp Süleymân’a eyitdi ki “Beni Beytül-Makdis’e ilet.” Süleymân dahi Beytül-Makdis’e ilette. Bu Şemsiyye oldur ki Süleymân Peygamber’ün yüzüğünü dîve virüp Süleymân’un başuna bunca akabeler getürdi. Süleymân Peygamber âhir dünyâdan nakl idicek, dünyâya niçe pâdişâhlar gelüp gittükden sonra kaysar tah-

1 günlerde bir gün Ankûr’ün üzerine vardılar İ : -Vi

2 peygamber İ : - Vi

3 Süleymân’a Vi : Süleymân Peygambere İ

4 hâtun İ : - Vi

tında bir pâdişâh kopdı ki adına Yanko bin Madyan dirlerdi ki İsâ Peygamber'den dokuz yüz yıl öndin idi ki Âd neslinden olup Amelâk oğlanlarından idi. Vilâyet-i Yunan'a ve Kaysar'a ve Rûm ve Frenk'e ve Engürüs kapusuna varınca hükmi geçerdi. Ve Acem ve Semerkand'a dahi hükmi idüp Arab[dan] harâc alurdu¹. Ve Hıtâ ve Hoten ve Çin, Mâçin ve Hindistân Denizi'nden Deşt-i Kıpçak ve Aygun ve Moğol, Türkistân ve Fâris vilâyetleri dahi eli altında idi. Ve Deşt vilâyetinden berü Çerkez ve Kefe ve andan anarusı ki Leh tâifesidür, vilâyet-i Aporsapu ve Karaboğdan ve Rus [123a] ve berüsi ki Eflak ve anarusı Engürüs'dür ve dahi Anarus'ı Çeh ve Çasâr anlardan anarusı ki âdemi-zâd olmayup hâlidür, bu cümle anun hükmine tâbî'lerdi. Ve ol yerden aşağısı ki [İ 114b] Latin ve Alaman'dur, bu Bosna ile Engürüs aralığında bir tâife dururlar, cümlesi bu Yanko bin Madyan'un emrine râm idiler. Bu Yanko Madyan gâh Kaysari tahtında ve gâh bu Aydıncık'da binâ olınan köşkte olurdu. Bir gün bu Yanko Madyan vüzerâsına eyitdi "Âleme her kim ki geldi bir yâdigâ[r] koyup gitdi. Ben dahi dilerüm ki bu yer yüzinde bir nesne binâ eyleyem ki kıyâmete dek benim dahi adum anıla" didi. Zîrâ bu Yanko cemî'-i âleme hüküm itmişdi. Hattâ Kudüs'de Buhtunnasr ile dahi uğraşup Buhtunnasr'ı sınışıdı. Fıkr iderdi gice ve gündüz ki nerede bir şehîr bünyâd eyleye? Bir gece vâkı'asında gösterdiler ki "Karadeniz, Akdeniz'e buluşıcak yerde ki deryâ² samsa-şekl olur, ol arada yap!" diyü işâret eylediler. İrtesi vüzerâsıyla danışup ol düşinde gördüğü yeri bulmağa kâbil olmayıcak bir gice döşeğinde uyurken döşeğiyle kapup ol mevzi'ye getürdiler ve eyitdiler "Ol yapacak şehri bunda yap" didiler. Yanko Madyan dahi uyhudan uyanıcak tahtı üstinde ve döşeği içinde kendüyi bir deniz kenârı beyâbân yerde buldı. Ve mütehayyir olup etrâfa gezmeğe gidüp yürürken nâgâh bir âdeme râst gelür ki ol yerde beğ idi, ol dahi bunu göricek bilür ki Yanko Madyan'dur, ana bin cânla hidmet idüp ve izzet eyleyüp memleketine âdem ve haber gönderüp vüzerâsına bunun ahvâlin i'lâm eyler. Anda olan beğleri dahi gelüp Yanko Madyan'ı bulurlar ve bu dahi ahvâli bunlara söyler ki ol şehri bu arada yapmağa işâret eylediler. Öyle olıcak vüzerâ ve cemî' beğler³ ve a'yân [ve] mi'mârlar cem' idüp bu şehrin esbâbına ve taşına ve sâir⁴ levâzımına şürû' iderler. Ve'l-hâsıl yedi yıl bunun taşını ve kirecini ihzâr eylediler [123b] [İ 115a] ve her vilâyete elçiler gönderürler ki şol asıl bir şehîr bünyâd itsem gerek. Vilâyetünüzde olan bennâları ve mi'mârları ve sâir yâdigârları gönderesiz diyicek, etrâfun âdemi cem'

1 ve Acem ve Semerkand'a dahi hükmi idüp Arab[dan] harâc alurdu Vİ : - İ

2 deryâ İ : - Vi

3 beğler ve İ : - Vi

4 sâir İ : - Vi

olup kırk bin bennâ ve iki yüz bin ırgad ve bi'l-cümle¹ kırk kez yüz bin leşker cem' olup bu hisârun temelini kazdılar. Tamâm kırk arşun kazdukda nâ-gâh bir kubbe çıktı. Ol kubbenün dâiresini kırk arşun dahi kazdılar, kapusını bulamadılar. Ahir kubbeyi deldiler, içine girüp hiçbir nesne bulamadılar. Ammâ yedi yerde yedişer kerkes şekli var, mıknaısdan düzmişler, elmasla üzerini zeyn eylemişler ve bu altı yerde olan kerkeslerün başları yok. Yedinci bölük kerkesün dahi başun yok. Hemân iki kerkesün başı var. Bu kerkeslerün başı üzerinde bir levh asılmış. Ol levhe nazar itdiler, gördiler ki yazılmış, Hakk Te'âlâ bu dünyâda evvelâ bir tâife yaratmış ki girü Hakk Te'âlâ'dan gayri kimse bilmez ki ol ne tâifedür? Ol tâife bin yıl geçecek, bir kerkes düzüp bu kubbe içine korlarmış. Bin yıl dahi geçecek bir kerkes dahi düzüp bunun başını kesüp ol kerkesi dahi kubbe içine korlarmış. Ve'l-hâsıl her bir bin yıl geçdukde bir kerkes dahi düzüp korlarmış. Çün yedi bin yıl tamâm olıcak Hakk Te'âlâ ol mahlûkı giderüp bir mahlûk dahi yaratmış. Anlar dahi hâkezâ her bin yılda bir kerkes korlarmış. Bu husûslardan bu anlandı ki bu dünyâya altı kerre altı tâife gelmişler. Ol yedinci kerkesi Âdem Peygamber'ün gelmesine vaz' itmüşler. Ve bu tafdil üzere bunların ibtidâsından berü kırk sekiz bin yıl olmuş diyü cevâb virdiler. İmdi bu husûslara mübâlağa dimeyüp i'timâd câizdür. Zirâ Hakk Te'âlâ'nun sun'ına nihâyet yok. Kâdir pâdişâhdur. Öyle olsa çünkü temeli² kazup tamâm eylediler, Yanko bin³ Madyan müneccimlerine buyurdu ki bir mübarek sâ'at bulalar ki bünyâda [İ 115b] ibtidâ ideler. Müneccimîn dahi ittifâk itdiler ki otuz yılda bir sâ'at gelürmüş. Anı gözetüp durdılar ve müller [124a] bünyâd idüp üzerine çanlar asdılar ki ol sâ'at geldükde ol çanları çalup hemân bu kırk bin bennâ bir kezden binâ bırakalar. Bunlar ol sâ'ate müntazır iken nâ-gâh havâda bir laklak, ya'nî leylek⁴ bir yılanı alup giderken düşürür. Yılan inüp çanlara dokunur. Çanlar dahi ötdükde bennâlar binâyı bırakurlar ki şenbih günü olup mirrîh sâ'atıydı, bunların tedbîrini takdîr bozup nâ-çâr yapmağa meşgûl olurlar. İşleri râst gelmedüğünden bilürler ki bu şehrin âhiri harâbdur. Ve'l-hâsıl bu kadar âdem kırk güne dek bu hisârun dâiresini tamâm itdiler ve üç yüz altmış burgoz idüp ve her burgoz mâbeyninde otuzar beden eylerler ve altmış yerde kapu eylerler ve bunun içinde yüz kilisa ve yüz hammâm ve beş yüz kârbân-sarây ve altmış bin ev bünyâd itdiler ve bu hisârun dâiresinde üç yüz altmış pâre hisâr dahi itdiler. İçlerine yüz bin yarar atlu kodılar ki bunlar bu şehir-i mu'azzamı hıfz ideler ve bu

1 bi'l-cümle İ : - Vi

2 temeli İ : - Vi

3 bin İ : - Vi

4 ya'nî leylek İ : - Vi

Yanko Madyan bu şehrin içinde mîller itdürdi ve bir mîl üzerinde bir bakır at kodırdı ve bir ejderhâ vaz' idüp Yanko kendinün süretin ol ejderhâya nakş idüp ol bakır atun üzerine kodılar. Ve bu şehrin içinde bir âlî kilisa itdiler ki bin hücre si vardı. Her hücre içinde yedi keşîş sâkin olup İncil okurlardı. Ol zamânda edyân-ı muhtelife çok olduğundan kimi Tevrât ve kimi Zebûr dahi okurlardı. Ve Beytül-Makdis'de bin beş yüz yaşında bir keşîş vardı. Yanko bin¹ Madyan ol keşîşi dahi getirüp ol kilisada kodı ki yedi bin ruhbâna ulu eyledi. Ve bu kadar ruhbânun gıdâsı zeytündi. Bunlara bî-nihâye zeytün lâzım olduğundan ötüri Mağrib diyârından bir kimesne bulup **[İ 116a]** getürdiler ki ol kişi İdrîs Peygamber aleyhisselâm şâgirdlerinden idi ki ilm-i nücûmda pehlevân olup tılsımâtta bî-nazîr idi ki Rukya-yı Mağribî dirlerdi. Çünkü bu şehre gelüp bu kilisayı teferrüc eyledi **[124b]** ve fîkr eyledi ki bu dahi nâm içün² bir yâdigâr ide³. Vardı mîknâtısdan sığırıcık şeklinde bir tasvîr düzdi ve üstünü elmasla zeyn itdürdi. Ve bu sığırıcığın ağzında elmasdan bir zeytün çekirdeği kodı ve elmâsdan bir levh idüp üzerine İdrîs Peygamber aleyhisselâm ve İbrâhîm Peygamber aleyhisselâm havâsslardan nesneler yazup ol kilisanun kubbesinde ol sığırıcığa karşı asakodı ve İsfahân nevâhîsinde olan sığırıcık suyunu getirüp ardınca anda olan sığırıcıkları getürmek için bakırdan yüz kumkuma düzdi. Ve ol vilâyete gönderüp her kumkumaya beşer yüz dirhem su koydurdu ve getirüp bu kilisanun içinde kumkumaları zencîrlerle asakodı. Dahi bu suyun ardınca niçe yüz bin sığırıcık gelüp hisârün dâ'iresinde⁴ yayıldılar. Pes her kaçan zeytün vakti olsa bu cemî' sığırıcıklar varurlardı. Mısırdan ve Şâm'dan ve Mağrib vilâyetinden ve sair yerlerden her sığırıcık üçer dâne zeytün alup iki dânesin iki mînkârına⁵ ve bir dânesin ağzına alup ol levhde olan havâss-ı hâssasıyla getirüp ol tılsımın üzerine korlardı. Kırk güne dek bî-nihâye zeytün hâsıl olurdu ki bu ruhbânlara bir yıldan bir yıla vefâ iderdi.

İttifâk bu zeytün hâdisesi cemî'-i âleme çav olup Mağrib diyârına dahi yetişdi. Meğer anda bir kişi vardı ki bu Rukya ile bir usta şâgirdleri idi. İştidi ki⁶ Rukya varup bu asıl bir nesne bünyâd eylemiş, ol dahi Mağrib diyârından kalkup bu şehre gelüp Rukya'ya buluşdı ve anda olan yâdigârları **[İ 116b]** temâşâ eyleyüp diledi ki kendü dahi bir nesne bünyâd eyleye, tâ ki âlemde yâdigâr kala. Tuçdan bir hüsrevânî küp düzdi. İçini mücevvef idüp jiveyle doldurdu. Dahi mîknâtısdan

1 bin İ : - Vi

2 nâm içün : - Vi

3 yâdigâr ide Vi : yâdigâr idüp koya gide İ

4 dâ'iresinde Vi : dâ'iresine İ

5 mînkârına Vi : ayağına İ

6 ki İ : - Vi

bir balık düzdi. Üzerini havâssla müzeyyen eyledi ve ol küpün içine koydı ve deniz kenârında bir mil [125a] idüp üzerine ol küp şeklinde bir top idüp¹ ol topı asakodı ve bu gice gündüz yigirmi dört sâ'at olup bunların içinde bir sâ'at olurdu ki deniz içinde ne kadar balık varsa gelürlerdi, ol topun önünde bakup dururlardı. Nitekim koyanlar² ol kerre bakarlar, kaçan kim gün ıssı olsa ol topun içindeki jive ısınup içinde olan ol balık harekete gelürdi. Deryâda olan balıklar dahi ol topun havâssından harekete gelüp kendülerin³ deryâdan taşra atarlardı. Her gün bu vech ile olup tâ ağustos geçince böyle olurdu. Ol ecilden bî-nihâye balık hâsıl olup bu kilisanun keşîşlerine bir yıldan bir yıla vefâ iderdi. Çünkü Yanko Madyan'un kilisasına bu iki pehlevân biri zeytûn tasnîfin ve biri balık tasnîfin itdiler,⁴ Yanko Madyan dahi ruhbânların gıdâsı levâzımından kurtulup emîn oldu ve her hafta gelüp ol bakırdan düzdürdüğü atun üstüne binüp güneşe secde iderdi. Yanko Madyan üç yüz yıl bu tarikle ömr geçürüp bir gün ki nevrûzdı, cemî'-i leşker gelüp ol bin beş yüz yaşında olan keşîşi ki ziyâret iderlerdi ve Yanko düzdürdüğü milün üzerine çıkup güneşe secde iderdi ve Şemsiyye sarâyında bir bût bulmuşdı, anı eline alup şeytân ol bût içinden söylerdi. Andan Yanko inüp keşîşün ziyâretine vardı ki yedi bin ruhbân ve üç yüz altmış bin kâfirün beğleri cümlesin Yanko Madyan haberle ol büte secde itdürdi. Hemân ol Gayûr pâdişâh kazâ-yı mübrem ile bir bād-ı akîm virdi. Hakk Te'âlâ'nun kudretiyle bir hışmlı rüzgâr esüp⁵ yağmurlar ve dolular yağup ve yıldırımlar şakıyup bir azîm zelzele vâkı' oldu ki Nûh ve Sâlih Peygamber [İ 117a] aleyhime's-selâm zamânın andurdılar. Pes bu zelzeleden ol kilisa yıkılıp aşâğa geçdi ve Yanko Madyan ve cemî' beğler ve keşîşler ve ol bin beş yüz yaşında olan keşîş, cümlesi helâk oldılar. [125b] Ve ol tılışmalar ve tasnîfler cümle harâb olup yıkıldı. Hattâ ol zelzeleden Beytû'l-Makdis harâb olup yıkıldı dirler. Bu ahvâl Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem dünyâyâ gelmezden bin yüz kırk yıl mukaddem vâkı' olmuşdı. Çünkü Yanko Madyan helâk oldu, Yozanzın⁶ adlı bir oğlu kaldı. Şehrûn böyle harâb olduğın göricek çıkup Engürüs vilâyetine gitdi. Engürüs ve Çeh ve Sas ve Çasar ve Latin ve Bosna ve Bulgar tâ Frengistân'a varınca bu vilâyetlere kırk yıl pâdişâh oldu ve Kostantınıyye

1 bir top idüp İ : - Vi

2 koyanlar İ : koyan Vi

3 kendülerin İ : kendüleri Vi

4 çünkü Yanko Madyan'un kilisasına bu iki pehlevân biri zeytûn tasnîfin ve biri balık tasnîfin itdiler Vi : - İ

5 Hakk Te'âlâ'nun kudretiyle bir hışmlı rüzgâr esüp Vi :- İ

6 Yozanzın Vi : Bozantın İ

şehri kırk yıl¹ ıssuz yatup içi yılan ve çıyan ve ejderhâlık oldu. Bu Yozanzın² Engürüs'e giderken belinde bir kılıcı vardı ki Âd'dan kalmışdı. İrsle gelüp buna intikâl eylemişdi. Bu kılıcı zamânında Salsâl dahi götürmüşdi. Zîrâ Salsâl dahi Engürüs'den kopmuşdı ki altmış arş kâmeti vardı. Ve'l-hâsıl Yozanzın ol kılıç belinde iken Tuna'yı geçerken kılıcı Tuna'ya düşürdi. Kâbil olmadı çıkaramayup ol zamânda Tuna içinde kaldı. Hicretün sekiz yüz seksen dokuzuncı yılında Sultân Bâyezîd zamânında Tuna'da balıkçılar balık avlarken ağları kılıcun balçağına geçüp kılıç ağla bile çıkmış. Görmüşler ki kılıcun on beş karış uzunı ve bir karışdan ziyâde eni³ üç karış kabzası⁴ ve üç karış balçağı var. Bunu bir kâfir bâzârgânı görüp satun almış. Ve'l-hâsıl bu kılıç çok yer gezüp âhir Engürüs elçisi Sultân Bâyezîd'e götürmüş. Sultân Bâyezîd bunu göricek ta'accüb idüp "Ne asıl kılıç ola?" diyü cemî'-i keferetâifesine göstermişler. Âhir Frenk ruhbânlarından [İ 117b] bir keşîş göricek üzere olan yazusın görüp okudı ki bu kılıcı Şeddâd bin Âd düzdürmüşdür. Sultân Bâyezîd merhûm hayli hazz idüp eyitmiş "Şükr Hudâ'ya ki Kostantıniyye'nün fethi babama nasîb oldu ve bize Şeddâd bin Âd kılıcı nasîb oldu" demişler. Dahı [126a] hazîneye koyup hıfz eylemişler. Öyle olsa çünkü Yozanzın⁵ Engürüs'de beğ oldu, fıkı eyledi ki gelüp Kostantıniyye'yi girü ta'mîr eyleye. Etrâfdan girü bennâlar cem' idüp gelüp niçe yıl çalışup yine ma'mûr eyledi. Bu dahi bir mîl düzdürdi. Üzerinde bakırdan bir fil düzdürüp üzerine kendünün şeklini tasvîr itdürdi. Zîrâ bu Yozanzın'ı⁶ at çekemezdi, file bindüğinden ötürü mîl üzerine fil itdürdi. Ammâ gâyet zâlim kâfir idi. Etrâfdan halkı getürüp kendüye tapdurdı. Her kim tapmasa ol mîlden aşâğa attururdu. Bu asıl zulmler iderken bir tâ'un peydâ oldu. Ol tâ'undan Yozanzın ve niçe halk helâk olup gitti. Tâ'undan kurtulan halk dahi şehirden çıkup âhar memlekete dağıldılar. Şehir girü⁷ ıssuz kalup harâb oldu. Yozanzın'un⁸ bir oğlu vardı, adına Kir Mihaş dirlerdi, bu tâ'unda⁹ şehirde bulunmadığından kurtulmuşdı. İskender-i Zülkarneyn zamânında beğ idi. Ol dahi mürd oldu. Yozanzın¹⁰ neslinden Kostantin bin Alaniyye adlı bir pâdişâh oldu ki Engürüs vilâyetinden çıkmışdı. Ol dahi bu şehri ma'mûr itmek istedi. Ol vakt Kaysar pâdişâhı

1 yıl İ : - Vi

2 Yozanzın Vi : Bozantın İ

3 bir karışdan ziyâde eni Vi : - İ

4 kabzası İ : kabtanası Vi

5 Yozanzın Vi : Bozantın İ

6 Yozanzın'ı Vi : Bozantın'ı İ

7 girü İ : - Vi

8 Yozanzın'un Vi : Bozantın'un İ

9 tâ'unda İ : tâ'undan Vi

10 Yozanzın Vi : Bozanzın İ

Harkıl idi. Bu şehri ma'mûr itmeğe komadı. Kostantin Alaniyye dahi bununla mukâbele vü mücâdele itmeğe kâdir olmaduğundan çıkup Mısır'a vardı. Ol vakt Mısır'da Havariyyûn'dan Şem'un dirlerdi du'ası makbûl bir kimesne vardı, ana ahvâlin diyüp Harkıl'dan şikâyet idicek, Şem'un buna çokluk leşker koşup gemilerle [İ 118a] deryâ yüzinden gelüp Rûm vilâyetine çıkıcak Harkıl dahi bî-hadd leşker cem' idüp Kostantin Alaniyye'ye karşı çıkup bir azîm cenk eylediler. Âhir Şem'un du'ası berekâtında Harkıl'un leşkeri münhezim oldu. Harkıl gördi kim¹ böyle oldu, nâ-çâr Kostantin Alaniyye ile barışup sulh eyledi. Andan Harkıl'un bir güzel müstesnâ kızı vardı, ol kızı Şem'un, Kostantin Alaniyye'ye alıvirdi ki [126b] kızın adı Âsafiyye idi. Şem'un anı İsâ dîni üzerine Kostantin Alaniyye'ye nikâh eyledi. Bu kez Kostantin Alaniyye, Âsafiyye ile gelüp İstanbul'ı girü ma'mûr itdiler. Kilisalar ve mîller yapdurdılar ve ol zamânda dahi bir üstâd-ı kâmil kişi gelmişdi, anun adına Marko dirlerdi, ol dahi Mağrib'den gelmişdi. Fikr eyledi ki tuçtan bir ejderhâ peydâ ide ve üzerini tılsımât ile müzeyyen eyleye ve getürüp At Meydânı'nda bir yerde dikdiler. Hâssası oldu ki ol şehir harâb olup kalıcak yılandan kimesne yürimezdi. Bu tuçtan erjerhâ-şekl ki dikildi, hemân cemî' yılanlar helâk olup kırıldılar. Hattâ ol zamândan bu zamâna değin İstanbul içinde kimse görmemişdir ki yılandan bir² kimseye zarar gelmiş ola. "Ol tılsımın olmasıyladur" dirler. Andan sonra Kostantin Alaniyye, Âsafiyye ile Kostantiniyye'yi imâret idüp anlar komışlardur Kostantiniyye diyü ad. Niçe müddet bunun içinde olup Ayasofya'yı dahi bunlar binâ eylemişdirler. Lâkin bunda ihtilâf var. Zîrâ merhûm u mağfûrun-leh Sultân Muhammed zamânında Şems-i Harâbâtî dimekle meşhûr olan kimesne Ayasofya'nun târihin Yunan diliyle bulup pâdişâh-ı merkûmun emriyle Fârisi'ye terceme eylemişdi. Nâkilân-ı esrâr-ı hikmet ve râviyân-ı ahbâr-ı fîtnat şöyle nakl eylemişler ki Hazret-i Âdem aleyhisselâm³ hubûtından beş bin ve yetmiş iki yıl ki geçdi, yer yüzine [İ 118b] Vezantın nâm bir pâdişâh hükm ü hükûmet idüp bir kal'a-ı güzîn binâ itdi ki bi'l-fi'l Sultânü'l-İslâm ve'l-müslimîn Ebu'l-Feth Hân Muhammed Gâzî kendülere bârgâh binâ itmişlerdür ki Sultâniyye dirler. Mezkûr Vezantın pâdişâhdan sonra neslinden on iki kimesne ol hittada hükûmet sürdiler. Çünkü târih hubût-ı Âdem aleyhisselâmdan beş bin yedi yüz elli oldu, Kostantin nâm bir pâdişâh vilâyet-i Rûmetü'l-Kübrâdan asker çeküp Kal'a-ı Vezantın'a geldi. [127a] Ol vakt ol kadar âdem yağdı ki mukâbeleye ve mukâteleye

1 kim Vi : ki İ

2 bir İ : - Vi

3 aleyhi's-selâm Vi : aleyhi's-salâtü ve's-selâm İ

kâdir olalardı. Kâdir¹ olımayup² bi'z-zarûrî cümlesi mutî' u münkâd olup kazâya rızâ gösterüp emrine râm oldılar. Kostantin dahi ol ârâ-yı dil-güşâyı göricek bu mertebede mahabbet eyledi ki Rûmetü'l-Kübrâ'dan ferâgat-ı küllî idüp ol arayı ma'mûr itmeğe âgâz eyledi. Evvelâ Meydân-ı Esb ki bi'l-fi'l mevcûddur, dîvân-hâne idüp ta'mîr itdi. Sonra Deyr-i Azrâil'i binâ itdi ki merhûm Sultân Muhammed Câmî'nün cenb-i cenûbında bakıyyesi mevcûddur, andan Deyr-i Yahyâ aleyhis-selâmı binâ eyledi. Anun dahi bakıyyesi ve sütunları Ayasofya önünde mevcûddur. Ve dahi niçe kilisalar ve ma'bed-hâneler ve hammâmlar ve kârbân-saraylar binâ eyleyüp ta'mîr eyledi ve bu şehir-i mu'azzamun dâ'iresine sür çeküp bir hisâr binâ itdi ki tafsîlâtı tevârîh-i mülûkde mufasssaldur.

Çünkü devr-i Kostantiniyye'den yüz seksen yıl ki geçdi, hükm ü hükümet Estonyano nâm bir cevân pâdişâha intikâl idüp bu şehre hâkim oldu ki mezheb-i İsevî idi. Ol vakt tavâ'if-i muhtelifeden âteş-perestler ve büt-perestler çoğdı. Çünkü ahter-i saltanat Estonyano'nun ufk-ı sa'âdetinden evc-i burc-ı eyâleti üzre irişdi, kevâkib-i mevâkıb³-i şehen-şâhî [İ 119a] fark-ı fırak-dân üzre çekilüp memâlik-i etrâf-ı memleket pâdişâhâne tuhfeler ile tehniyet-i saltanata geldiler ve itâ'at kemerin bellerine bağlayup atebe-i hidmete yüz sürdiler. Pâdişâh Estonyano dahi cemî'isine ta'zîm ü tekrîm tebliğ idüp latîf ziyâfetler ve nazîf hil'atler ile nevâhat idüp her birisinin rûsûm-ı mu'ayyenelerin evvelkiden ziyâde idüp girü makarr-ı memleketlerine gönderdi. Bir niçe müddet geçdükden sonra cemî'-i vilâyetün uluların ve kıssîlerin cem' idüp Meydân-ı Esb ki dîvân-hâne idi, bahs-i edyân eyleyüp dînleri ahvâline bahs olundukda münâza'a ve münâzara oluyor-ken tâife-i Aryano ya'nî âteş-perestler [127b] nizâ' eyleyüp gavgâ peydâ itdiler. Her taraftan kılıç çekilüp cenge mübâşeret eylediler. Ol gün beş bin kâfir mürd olup hâke düşdi ve Aryano tâifesinden dahi çok kimesne helâk olup bâkî kalanın dest-beste pâdişâh nazarına getirilüp enbiyâ-yı mürsel ve kitâb-ı münzel hükmine itâ'at itmedükleri ecilden pâdişâh emr idüp cümlesin âteşe ihrâk itdiler ve Ayasofya'nun yerinde bir kilisa vardı, zamân-ı sâbıkdan kalmışdı, ol şehrin büt-perestler ol kilisada büte taparlardı, pâdişâhun emriyle ol yeri dahi yıkup harâb eylediler ve içinde olan bütleri deryâya dökdiler. Ba'dehû Estonyano erbâb-ı dîvân ile sarâyına gelüp ol gice yatdukda bir pîr-i latîf-sîmâ görüp sarâyının damı üzre seyr eyler. Pîr, pâdişâhı gördükde hitâb idüp eyitdi ki "Yâ Estanyano! Eğer istersen cemî'-i tavâ'if-i İsevî'yi kendüne mutî' u münkâd idesün. Gerekdür ki üstüvâr-ı esâs-ı dîn-i

1 kâdir İ : - Vi

2 olımayup Vi : olımayup İ

3 mevâkıb İ : - Vi

İsâ aleyhisselâm için bir deyr bünyâd idesün, tâ dükeli âlemün ibâdethânesi ola.” Pâdişâh bu kelimâtı işidüp hâbdan uyanup kalkıcak vâkı’asın fıkır idüp nezr eyler ki “Eğer Allâhu Te’âlâ bana ecelden emân vire, ol deyri binâ eyleyem.” Bir gün Estanyano haşmet ü şevket [İ 119b] ve şükûh u şehâmet ile taht-ı saltanat üzre oturup serhengleri dîvân hânesinde yemîn ü yesâr saflar bağlayup ümerâ vü vüzerâ ve ekâbir-i dîvân her biri hidmetlerinde yerlü yeründe karâr itmişlerdi. Pâdişâh buyurdu, dükeli kıssisleri hâzır itdiler. Cemî’isine ta’zîm ü tekrîm olunup ve nî’met-i bî-girân çekilüp yenildükden sonra pâdişâh baş kaldurup eyitdi ki “Ey feylesofân-ı zamân ve ey mühendisân-ı devrân! Çün benüm ecdâdum her biri selâtîn-ı bârgâh-ı eyâlet ve esâtîn-ı âsumân-ı besâlet oldılar, kendülerinün kadr-i kudretiyle bu hıttâ-ı şerîfde bir yâdigâr koyup gitdiler. Ben dahi isterüm ki bir deyr bünyâd eyleyem. Benden sonra yâdigâr [128a] kalup beni hayr du’â ile yâd ideler. Çünki bu kelimâtı işitdiler, eyitdiler “أَطْعِنَا لَدَيْكَ فَالْأَمْرُ إِلَيْكَ¹”, ne ola ki bu fıkırdan savâb ola” didiler. Ol vakt mülûk-ı memâlik-i Hind ü Sind ve vilâyet-i Arab u Acem ve kılâ’-ı Rûm ve cezâyir-i Frenk cümlesi Estonyano hükminde olup emrinde râm idiler. Estonyano hemân buyurdu “Mülûk-ı rub’-ı meskûna elçiler gönderilüp nâmeler perâkende oluna ki her nerede yâdigâr kısmından ki sengîn direkler ve rengîn mermerler ola, köhne kilisalardan veya ma’bedlerden çıkarup göndereler.” Pes mülûk-ı ekâlîm-i seb’a ittifâk itdiler ki bu ibâdet-hânenün binâsında her birisi² mikdârlarınca mu’âvenet eyleyeler. Her pâdişâh ki vilâyetinde mermer ma’deni ola, yâ sûtunlar veyâ tırâş mermeler ola. Mühendisler cem’ idüp her taraftan âsân tarîkle deryâ kenârlarına irişdürüp büyük gemilere koyup gönderdiler. Ol sebzrenk mermerler ki ekser direkler andandur³ şehri Ayaslug’da buldılar. Ve ol ak mermerler ki vardur, cezîre-i Marmara’dan⁴ getürdiler ve kızıl mermerleri⁵ nâhiye-i Mihâlic’den getürdiler ve zerdrenk mermerler ki sefide [İ 120a] mâyildür, ma’denini vilâyet-i Karaman’da bulup getürdiler. Ol hurde-nakş yeşil mermerler ki vardur, memâlik-i Arab’dan gönderilmişdür ve ol summâkî mermerler ki dört küşede ikişer ikişer vardur, vilâyet-i Habeş’den gönderdiler. Ve’l-hâsıl her yâdigâr bir memleketde bulunup bir yere cem’ eylediler.

Pâdişâhun Agnadyos nâm bir üstâd mi’mârı vardı ki ilm-i hendesede zamânının feylesofuydu. Pâdişâh emr eyledi ki ol deyr ki Ayasofya’nun yerinde idi, anı yıkup esbâbın ve sengîn mermerlerin çıkarup ol yeri pâk eylediler. Ve havâlisinde

1 “Sana itaat ettik, emir sana aittir.”

2 birisi Vi : biri İ

3 mermerler ki ekser direkler andandur İ : - Vi

4 Marmara’dan İ : Marmara’da Vi

5 kızıl mermerleri İ : kızıl mermerler ki vardur İ

olan hâneleri bināya vüs‘at olmağıyçün sûtün eylediler. Amma her hâne sāhibleri-nün rızasıyla aldılar. Meğer ol mahalde Kirāne¹ nām bir tul hātunun evi vardı ki seksen lidre² altun bahā virdiler, kabûl eylemedi. “Yüz lidre dahi virürsenüz, virmezüm” didi. Pâdişāh bi’z-zât havâss u avām ile **[128b]** hātuna varup her nesne ki virdiler, kabûl eylemedi. Pâdişāh hātuna ziyāde tazarru‘ u temellük eyleyicek hātun eyitdi “Ey pâdişāh-ı âlem! Ne’m varsa hazretinündür. Benüm bundan murādum ol değüldür ki evüme ziyāde bahā isteyem. Velî işitdüm ki pâdişāh bir deyr binā itmek istemiş ki âlemün ibādethānesi ola. Ben fakîre dahi ümmîz iderim ki benüm bidā‘at-i müzcātum mahall-i kabûlde buyurıla, tâ ol Bārî-yi bî-çünun rahmet-i bî-nihāyetinden mahrûm olmayam. Bu sarāy-ı fâniden başımı âsītân-ı bargāh-ı bâkîye ki koyam, bu benüm hāk-i tenüm ol hâne-i pâkde defn oluna. Ola ki dü-zah-ı ukûbâtıdan makām-ı emnde olam.” Estonyano hātunun sözün işiticek kabûl idüp hātun dahi ol kavî ile evin pâdişāha teslim eyledi. Âkıbet ol hātun öldükde mihrâb tarafında defn itdiler. Bâkî hâneler ki aldılar, her birin hüsn-i rızâ ile alup binānün yerin hem-vār itdiler. Andan sonra sâbıku’z-zıkr olan Mî‘mār Agnadyos ki eli altında **[İ 120b]** yüz mühendis pehlevânı vardı ki her biri etrâf-ı âlemde gelüp mânendleri yoğdı, cümlesi bir yere gelüp bināyı resm eylediler. Çünki resmi bir yere³ mukarrer kıldılar, Estonyano ol zamānün batrîkleriyle ve kıssîsleriyle binā üzerine hâzır olup ol gün berāy-ı mübâreke-i binā on bin koyun ve bin sığır kurbân idüp ve üç bin kendnâr dînâr fukarāya sadaka itdiler ki her kendnâr ıstılâh-ı Rûm’de bin altuna dirler. Re’is-i batrîkân du‘â idüp cemî‘-i kıssîsler âmîn diyüp pâdişāh kendü eliyle bināya ibtidâ idüp dahi eyitdi ki “Ey Darrân! Allāhu Te‘âlâ hakkıyçün ve Hazret-i İsâ hakkıyçün eğer bu ibādethâne benüm elümde ki tamām ola, otuz kendnâr altun dahi fukarāya sadaka eyleyem ve⁴ ol vilâyetler ki benüm hükmümdedür, zindânlarında olan mahbûsları halâs eyleyem. Siz şâhid olun” didi. Ba’d-ez-ân buyurdı ki ol binānün kurbında bir deyr-i muhtasar bünyād eylediler ki suver-i enbiyâ-yı selef ile **[129a]** musavver ki bi’l-fi’l ol deyrî Sultân Muhammed Gâzî aleyhi rahmetü’l-Bārî meremmet itmişdür. Ayasofya civârında Kal’a-ı Sultāniyye önünde mevcûddur. Andan her gün pâdişāh binānün üstüne gelüp üstâdların ve mî‘mârların işine nazar iderdi. Kankısınun ki işi temîz ve ter u hûb-ter olaydı, ana in‘âm u ihsân iderdi ki her⁵ üstâd cân u dille işleyeler ve bu

1 Kirāne Vi : Kirā Ī

2 lidre Vi : - Ī

3 yere Vi : yerde Ī

4 ve Vi : - Ī

5 her Ī : - Vi

binâdan sarâyına gelince bir dehlîz ittirdi ki içinden sarâyından binâyâ gelüp gide¹ tâ² andan kimse haberdâr olmaya. İştüğüüz ki yüz mi'mâr-ı mühendis ki cem' olunmuşdı, bunların her birinün taht-ı yedinde yüz nefer üstâd-ı kâmil vardı ki on bin nefer olup ve beş bin seng-tıraj üstâd vardı ki cümlesi on beş bin nefer olup cümlesinün re'isi Agnadyos idi. Dahi bu binâyı doksan dokuz pâyeye üzerine ibtidâ eylediler [İ 121a] ve dükeli pâyeler seng-i âteşden olup her pâyeden pâyeye azîm kemerler devr idüp altında mu'azzam dehlîzler itdiler ki yağmur yağıcak cemî'-i kıbâbın suyu ol dehlîz içine cem' ola. Üstâdlar³ şöyle tahmîn itdiler ki ol dehlîzler doldukdan sonra eğer ki on yıl yağmur yağmaya, ol dehlîzlerin suyu ol buk'ada sâkin olanlara vefâ eyleye. Bu tarîk ile çünkü binâ yer yüzine geldi, üstâdlar ve mühendisler mihrâbun ve kıbâbun taksîminde ihtilâf itdiler. Her mi'mâr ki kendü dest-i tasarrufla bir resm iderdi ki pâdişâha hoş gelmeyüp beğenmezdi. Dükeli mi'mârlar bu taksîmde âciz olıcak pâdişâh ittîfâk ol gice yatdukda vâkı'asında görür ki bir pîr-i sebz-pûş binânun divarı üzerinde seyr eyler. Elinde ham gümüşden bir levh tutar. Ol levh üzerinde bir resm nakş olmuş. Pâdişâh ol levhün üzerinde resmi göricek hâtırına hoş gelüp gönlünden eydür "Bu resm elüme girse bu binâyı bu resm üzerine iderdüm." Pâdişâh bu fıkrd eken pîr levhi pâdişâh eline virüp eyitdi ki "Ayasofya'yı bu resm üzerine mi itmek istersün?" Pâdişâh [129b] eyitdi "Ayasofya nedür yâ şeyh?" Pîr eyitdi "Bu ibâdet-hâne ki binâ idersün, rûz-ı ezelde bunun adı Ayasofya olmuşdur." Âkıbet ki adı Ayasofya oldu. Rûmîler ıstılâhında Ayasofya "Beytullâh" dimekdür ve ehlullâh cem' olıcak hâneye dahi dirler. Pâdişâh vâkı'asında böyle göricek hâbdan hemân bî-dâr olup Allâhu Te'âlâ'ya şükürler eyler. İttîfâk re'is-i mi'mârân olan Agnadyos dahi bi-aynîhî bu vâkı'ayı görüp pîrün elinde bu dahi resmi temâşâ idüp uyhudan uyanıcak tîz gördiği resmi bir kâğıd üzerine nakl idüp ki zamîri sahîfesinde münakkaş idi, getirüp pâdişâha arz eyledükde pâdişâh gördi ki kendü hâbda gördiği resmdür. Ta'accüb idüp başın aşığa itdi. [İ 121b] Bir zamân fıkrden sonra baş kaldurup eyitdi "Bu resmi kande buldun ki bu resm ne görülmüş ve ne işidülmüşdür?" diyüp mütehayyir oldılar. Çünkü ol nigâr-hânenün nakş-bendi zerrîn-i âfîtab bir şemse-i sîm-gün âsumânun levhası üzre nakş eyledi, kârgâh-ı kazâ ve kadr-i mühendisi dahi hurşîdün âyine-i câm-ı cihân-nümâsı gerdün-ı bî-sütünun evc-i burcı üzerine dikdi. Pâdişâh Estonyano şâd ü handân divânun ulularıyla binânun üzerine gelüp Agnadyos'a buyurdı ki "Ol levhi getir." Çün getirüp gördiler cemî'-i halk ta'accüb idüp bu işde hayrân

1 binâyâ gelüp gide Vi : binaya dehlîz içinden gider gelürdi İ

2 tâ İ : - Vi

3 üstâdlar İ: üstâd Vi

oldılar. Andan pâdişâh eyitdi “Ey hâzîrân! Âgâh olun ki bu binânun râsimi ve resmi âlem-i gaybdan gönderilmişdür” diyicek hâzîr olanlar “Mübârek olsun!” diyü du‘âlar itdiler. Ol asrdan bu devre gelince Ayasofya’ya vech-i tesmiye budur ki zikr olındı. Andan sonra mi‘mârlar ve üstâdlar işlü işine mukayyed olup çalışdılar. Tâ şol vakte değin ki sütûnlar dikilüp nîm-kubbeler ve bâkî kîbâb dehlizler tamâm oldı. Hemân kubbe-yi bozurg kaldı. Dükeli nâzîrân ve defter-nüvîsân pâdişâh nazarına geldiler. Ol mahalle gelince binânun ihrâcâtı defterlerin cem‘ idüp arz itdiler ki iki bin dört yüz elli kendnar dînâr harc olınmış¹ buldılar ve hazînedârlar [130a] dahi gelüp eyitdiler “Ey pâdişâh! Ömr ü devletün ziyâde olsun. Hazînede zer ü sîm cinsinden hiç nesne kalmayup cümlesi sarf olındı” diyicek pâdişâh bu sözde endüh-gîn olup bî-huzûr oldı. Ba’d-i zamân eyitdi “Ben bu ibâdethâne-yi Hakk rızasıyçün binâ iderüm. Ümmîdüm budur ki böyle ebter kalmaya” diyü cevâb virdi. Bunun üzerine yedi gün geçüp sekizinci gice pâdişâh vâkı‘asında girü ol pîri görür ki binânun üzerinde namâz kılur. Pîr namâzdan fâriğ oldukda pâdişâh pîrün önüne [İ 122a] varup eydür ki “Ol Hudâ Te‘âlâ ki dükeli âlemleri zulumât-ı ademden sahrâ-yı vücûda getürmüşdür, anun hakkıyçün digil bana, kimsin?” Pîr cevâb virüp eyitdi ki “Ben Hızır Nebî’yüm. Hak Te‘âlâ’nun emriyle fûrûmândelere dest-gîr olurum. Bu vaktde bana fermân şöyle olmuştur ki bu ibâdet-hânenün mesâlihini âlem-i gaybdan yerine getürem.” Pâdişâh bunu işitdükde eyitdi “Ey hûb-sîret ve sâhib-kudret! Hazretüne ma‘lûmdur ki binâya harc itmek içün hazînemde zer ü sîmden bir nesne kalmamışdur. Niçe eyleyem?” didükde pîr eyitdi “Gam yime. Vakti ki subh-ı sâdık ola, devlet semendine süvâr ol. Dahi ukalâ kimesnelerün ile dervâze-i harsiyreden taşra git. Ya’nî dervâze-i Silivri ki meşhûrdur, ol yerde ki üç peşte vardur², ol peşterler kurbında gök ruhâmdan bir sütûn vardur. Emr eyle ki ol sütûnı yerinden koparup çıkaralar. Ol sütûnün altında her ne ki bulursan çıkarup bu ibâdet-hâneye harc eyle” diyü haber vericek, pâdişâh hâbdan bî-dâr olup Allâhu Te‘âlâ’nun kerem ve mürüvvetine şükûrlar eyler. Çünki ser-hengâne-i kazâ vü kader-hâverün rûz-ı efrûz-ı livâsını sîm-gün-ı âsumânun meydânına dikdi, Estonyano buyurdi ki Agnadyos ve ol vaktün batrıkları dahi niçe erbâb-ı dîvân-ı hâsslarıyla esb-i bād-ref târlara süvâr olup harsiyye dervâzesinden taşra gitdiler. Çünki ol sütûna irişdiler, pâdişâh buyurup kazdılar. Bir dehliz buldılar. İçinde bir âhenîn kemer altun kilid ile [130b] mukaffel üzerinde miftâhı asılıp durur. Hemân pâdişâh ilerü varup eliyile miftâhı alup zerrîn-ki-

1 olınmış Vi : olmuş İ

2 ol yerde ki üç peşte vardur Vi : - İ

lidi açup erbâb-ı devlet ile içine girdiler. Gördiler ki küb māl-â-māl zer-i meskûk ile dolu¹, hemân-dem buyurdı niçe katar develer ve niçe katar katırlar getirüp her deveye beş² kendnar ve her katıra sekiz³ kendnar altun yükledüp şehre gönderdiler. Ve ol gün [İ 122b] At Meydânın zib u zîynet ile ârâste kıldılar. Ümerâ vü vüzerâ⁴ ve a'yân-ı dīvân ve merdân-ı şehir cemî'isi ol gün meydânda cem' olup her tarafa sımât-ı şâhî derpîş-i şehri vü sipâhî çekdiler. Pâdişâh ol gün bulunan gencden beş kendnar altun fukarâya sadaka eyledi. Andan üstâdlar yine işlerine şürû' eyleyüp mühendisler ve bennâlar ittîfâk itdiler, kubbenün kireci gâyet hafif gerekdür ki⁵ bülend olındukda muhkem-ter⁶ ola dinilicek cemî'-i vilâyetün ve cezâyirün toprağın getirüp tartdılar. Cümleden cezîre-i Rodos'un toprağı sebük-ter ve latîf-ter geldi. Böyle olıcak pâdişâh buyurdu ki "Tuhfehâ-yı garîb ve hedâyâ-yı acîb ile Rodos pâdişâhına elçi vara." Nâmeler yazılup bir niçe kerpîc-perdâzân ile elçiyi gönderdiler. Çünkü Rodos pâdişâhına irişdiler, arz olındukda hezâr arzû-mend ile kabûl idüp bu hidmeti kendünün cânı üzre minnet bildi. Dahi bir kâr-hâne vaz' eyledi. Ve kerpîc işlemeğe âgâz eylediler. Andan lisânü'l-usfûrî ve cevz-i hindîyi suyla kaynadup süzdiler. Kireci ve horâsânî ol suyla karışdurup terkîb itdiler, tâ iki kerpîcün ortasına konulup yapışdukda şöyle muhkem olurdu ki yek-pâre olurdu. Çünkü bir zamân geçüp kerpîçler bu minvâl üzre hâzır oldu, getürdiler. Dahi ol dört tāk ki kubbe-i bozurgun kürsîsidür, anı yapup kaldurdılar. Dahi kubbenün dâ'iresine ibtidâ itdiler. Her kerpîci ki birbirine yapışdırup korlardı. Âhenîn çubuklar ile bağlardı. Dahi her on iki kerpîc ortasında peygamberân-ı selef izâmından bir pâre üstühân [131a] bile korlardı. Bu tarîk ile kubbenün binâsını tamâm idüp kilitlediler. Andan sonra bilgil ki kubbe-i bozurgun altındaki pence-reler itdiler. Çarçeveleri ve camları ham gümüşden olup ve büyük kubbenün [İ 123a] ve bâkî kubebün içlerin esfeden eylediler. Yani hurde sırçaları mutallâ idüp yapışdurdılar ki bakıyyeleri henüz mevcûddur. Dahi halkalar ve silsileler ki kındiller asılmışdur, cemî'isin sîm-i hâlisden itdiler. Ve rengârenk mermerleri zâd idüp yapışdurdılar ki her iki tahtasın birbirinden biçüp münakkaş döşediler ki ol ferşe nazar olındukda deryâ gibi kaynardı⁷ ve ol üskûfler üzerinde sipîhr-i rahşân gibi yıldırırdı ve dört küşesinde rengârenk mermerden kavs-kârî dört şemse döşe-

1 dolu İ : - Vi

2 beş Vi : sekiz İ

3 sekiz Vi : beş İ

4 ümerâ vü vüzerâ İ : emr üzre Vi

5 ki İ : - Vi

6 ter Vi : - İ

7 kaynardı Vi : kızdı İ

diler ki işlerinde akıllar hayrân olurdu. Ve mihrâb tarafında batrîklar için bir mahfel düzdiler. Sîm-i hâmdan yedi direk üzerine tahtaları ve nerdübân ayakların dahi gümüşden idüp mutallâ eylediler. Ve ol mahfel üzre zer-i hâlisden kubbeye bir zencîr asdılar ki bahâda altı yüz bin dînâra idi. Dahi her direk mâbeyninde zerrîn trabuzonlar dikdiler. Her parmakları arasında altundan birer çelîpâ kodılar. Cevâhir ile murassa' ki her biri bahâda harâc-ı rub'-ı meskündi. Dahi hakkākân ve zer-girân çepeçevre kubbeye sîm u zerden cevâhir ile murassa' şukûfeler düzdiler ki semen ü yasemen sîm-i hâlisden itdiler. Gonceleri ve erguvânı la'l ü yâkûtdan idüp yaprakları zebcedden ve zümürüdden itdiler. Ve mihrâbun sol cânibinde bir minber düzdiler. Direkleri summākî mermerden, minberün başı billürden ve içine bir çelîpâ kodılar. Zerrîn dâ'iresinde murassa' sîmden zer ile mutallâ trabuzonlar kodılar. Her taraflarına zerbeftden perdeler asdılar ve mihrâbda zer-i hâlisden Hazret-i İsâ aleyhisselâmun heykelin düzdiler. İki tarafına on iki nefer havâriyyûn, önlerinde birer cild İncil, sîmden kürsiler üzerine kodılar ve mihrâbun iki tarafına altundan **[131b]** dört şamdân kodılar. Dört şamdân dahi billürden kodılar ki ayakları altundan idi ve dört şamdân **[İ 123b]** gümüşden ki her birinün üzerinde birer şem'-i kâfûr dikilmişdi. Ve ol dört ayak ki büyük kubbenün altındadır, her bir ayak önünde sîmden mutallâ bir kürsî kodılar. Her kürsînün üzerinde bir cild İncil, her birin on kıssîs sabâhdan akşama değin nevetle okıyalar. Ve her kürsînün önünde sîmden bir buhürdân ki her biri beş bin dirhem idi ve kubbenün altında altun ve gümüş ile murassa' altı bin kindil asdılar ve iki bin müzehheb âyine top asdılar ve sıçadan rengârenk on bin dahi kindil asdılar. Ve büyük kubbenün üst tabakasının dâ'iresinde sîmden şamdânlar düzdiler ve mihrâb üstinde olan dervâzeyi teberrûken Hazret-i Nûh aleyhisselâm gemisi tahtalarından düzüp zerrîn elvâhlar ile örttüler. Ve bâkî dervâzeleri kimi âcdan ve kimin abanosdan füsûs-kârî musanna' itdiler. Ol sebz direkleri ki tabaka-ı bâlâdadur, her birinün mâbeyninde sîmden trabuzon kodılar. Ve dahi Ayasofya'nun dört köşesinde dört havz itdiler. Yedigâr mermerlerden ol dört havz her gün şîr u şarâbla doldurular. Her kimse ki ziyârete gele, ol havzdan içüp yarlıganmak taleb eyleye ve hirem ortasında surh mermerden yek-pâre bir şâdervân vaz' itdiler ki ol şâdervân Yunan vilâyetinden gelmişdi. Ol şâdervânun dâ'iresine sekiz serv vaz' eylediler ve üzerine bir kubbe çevirdiler. Ol kubbe üzerine İsâ aleyhisselâmun meclis-i sûretin on iki nefer havâriyyûn ile ve Kostantin devrinden Pâdişâh Estonyano ahbine gelince cemî'-i pâdişâhların heykelin yazdılar. Ve şâdervân havâlisinde hucurât itdiler; kıssîsler için ki batrîklerden İncil okıyalar. Ve şâdervân câniblerinde iki havz

eylediler ki cemî'-i merdân-i şeh'r ol havzların üzerine cem' olurlardı. [İ 124a] Mahbûbân-ı sîm-endâmlar [132a] fûtahâ-yı müşkîn-hâmlar ile içine girürlerdi. Bu husûslarda kelimât mâ-lâ-nihâyedür. Eğer ki tafsîl oluna müstemi'lere sudâ' hâsıl¹ olur. Ve dahi çünkü Ayasofya bu tarikle sâbıkû'z-zikr olan üstâdlar yedi buçuk yılda cemî'-i esbâbın hâzır idüp ve sekiz yıl on ayda binâsın yapup tamâm itdiler ki cümle on altı yıl ve dört ayda nihâyet buldı, ba'dehû pâdişâh için zikr olan şâdervân üzerinde bir taht kurdılar. Ümerâ vü vüzerâ ve erkân-ı dîvân anda cem' olup binânun hayr ile tamâm olduğıyçün beş bin koyun ve iki bin sığır ve altı yüz âhû ve üç bin kaz ve beş bin tavuk kurbân olunup ve yüz otuz² bin müdd-i Bağdâdî ve otuz bin kendnar altun kıssîsler ve batrîklere ve şeh'rün fukarâ vü gurebâsına üleşdürdiler. Ve ol asrun batrîkleri üç bin nefer kimesne ellerine birer şem'-i kâfûr alup yakup pâdişâhun önine mübârek-bâda geldiler. Pâdişâh dahi batrîklerin eline yapışup erbâb-ı dîvânla ve kıssîsler ile Ayasofya'nun içine girdiler. Ve pâdişâh elin kaldurup eyitdi ki "Minnet Hudâ'ya ki fazl u inâyetiyle yer yüzünde bu asıl bir ibâdet-hâne binâ eyledüm ki devr-i Âdem'den berü hiçbir pâdişâha müyesser olmamışdur" diyü şükürler eyledi. Ve ol gün batrîkler mahfeller üzerine çıkup ahşama değin sohbetler eylediler. İrtesi olıcak kâtibân ve defter-nüvisân cem' olup pâdişâha cemî'-i ihrâcâtı arz eylediler. Etrâf-ı mülûk tuhfelerinden mâ'adâ üç yüz bin ve dört yüz kendnar altun harc eyledi diyü cevâb virdiler ki her kendnar bin altındı. Andan sonra bunun vakf-nâmeleri yazılıp ve et'ime-i müsâfirân için üç yüz şeh'r bilâd-ı Arab ve Acem'den ve vilâyât-ı Rûm ve Frenk'den ki cümle mahsûlâtların Ayasofya için vakf eylediler. Bu ibâdet-hânenün sîr ü sadâsı ekâlîm-i seb'aya münteşir olup ol asrun beğleri her taraftan ziyârete gelürlerdi. [İ 124b] Bunun üzerine altı ay geçicek, pâdişâhun vücûd-ı cevheri üzre [132b] maraz ârız olup ol kadar ki mu'alece itdiler, sıhhat müyesser olmadı. Cemî'-i havâss u avâmı cem' idüp vasiyyet eyledi ki bir birâder-zâdesi vardı, adına Ostunyos dirlerdi, "Anı yerüme pâdişâh ideler ve Ayasofya'nun öninde bir amûd bünyâd ideler. Bakırdan tasvirimi düzüp anun üzerinde bir elümde bir elma tutup ve bir elimi açık koyasız. Temâşâ idenlere mâ'lûm ola ki rub'-ı meskûnun hükûmeti bu elma gibi elümde iken âhir ol bir elümün boşluğu gibi tehi kaldum" diyü kelimât iderken nâ-gâh murg-ı cânı perrân idüp âşiyân-ı âhire³ intikâl eyledi. Çünkü kazâ vü kader tabl-bâzı⁴ felek gûşına bir gayrı âhenk ile dest urdı, dahi perde-nüvâzın cihângirlik âvâzesin kânûn-ı rûzgârıla nâm-ı dîgere ısmarladı.

1 hâsıl İ : - Vi

2 beş bin koyun ve iki bin sığır ve altı yüz âhû ve üç bin kaz ve beş bin tavuk kurbân olunup ve yüz otuz Vi : - İ

3 âşiyân-ı âhire Vi : âhirete İ

4 bâzı İ : bârî Vi

Beyt: Ez-hurûş-ı kûs-i şâhân in nidâ âmed be-güş
K'in serâ her pâdişâhî-râ be-nevbet mî-resed¹

Bezîrgân-ı erbâb-ı dîvân Pâdişâh Estonyano vasiyyeti üzere Ostunyo'su taht-ı saltanata geçürdiler², pâdişâh eylediler. Bunun üzerine iki yıl geçicek Allâhu Te'âlâ fermânıyla bir penç-şenbih gün, altı sâ'at geçdükden sonra nâ-gâh Ayasofya'nun kubbe-i bozurgı yek-pârece aşığa geçüp yıkıldı. Ammâ sair kubbelere zarar olmadı. İçinde olan acâyib ü garâyib yâdigârlar ve mahfel ve minberler küllisi hurd oldu. Ruhbânlardan dört yüz kırk nefer ve avâmdan niçe bin kimesne kubbe altında kalup helâk oldu. Pâdişâh ve cemî'-i halâyık asl-ı binâ böyle olduğuna mütehayyir kaldılar. Pâdişâh, mi'mâr olan Agnadyos'a suâl eyledi. Mi'mâr eyitdi "Bu binânun ta'mîrinde isti'câl olındı ve kubbe-i bozurg mikdârından bülend çevrildi³. Pâdişâha ol kadar ki söyledim, kabûl itmedi. Âhir böyle vâkı' oldu" diycek, dükeli [İ 125a] havâss u avâm ve erbâb-ı dîvân du'â eyleyüp eyitdiler "Ey pâdişâh! Binâyı devlet ü izzet üstüvâr olsun. Ne olaydı böyle olmayaydı. Çünkü oldu ne fâyide! Pâdişâh devletinde yine ma'mûr ola" didiler. Andan pâdişâh buyurdu, yine cezîre-i [133a] Rodos'a üstâdlar gönderilüp kireçler düzilüp cemî'-i esbâbı müheyyâ olunup evvelki mertebeden beş zirâ' aşığa kubbe⁴ çevirdiler ve mahfel ve minberi ve sair nesneleri evvelki üzere itmeğe güçleri yetmeyüp ol nesne ki altundan idi, gümüşden ve gümüşden olanı pirincden, ruhâmdan itdiler. Hurd olan altun ve gümüşleri meremmete sarf eylediler. Çünkü bu tertîb üzere yine ta'mîr oldu, Ostunyo'su buyurdu, Estonyano'nun sûretin pirincden düzdiler. Öyle ki vasiyyet eylemişdi, vakti ki tamâm oldu, Pâdişâh Ostunyo'su hâtırında bağlamışdı, Mi'mâr Agnadyos'a bir mazarrat irişdüre, ol kubbe yıkıldığı ecilden. Ammâ katına girmek lââyık görmedi. Lâkin şöyle itdiler ki vakti ki bu sûreti ol mîl üzerine iledüp⁵ hidmeti tamâm olıcak ser-bend-hâhları aşığa çeküp anı ol mîl üzerinde koyalar, tâ andan açlıktan helâk ola. Âhirü'l-emr böyle eylediler. Agnadyos bildi ki kendüyi ma'raz-ı helâke bıraktılar, hiç tınmadı. Gice oldukda kendüyle bile bir ince resîmân vardı, bir ucın aşığa sarkıdup ve bir ucın sûretün ayağına bağlayup sıyrılıp aşığa indi. Kaftanların çıkarup⁶ mîl üzerinde âdem gibi kodı. Irakdan görenler, âdem durur gibi sanurlardı ve aşığadan ol resîmâna âteş urdı. Aşığasından tâ yukarısına varınca yan-

1 Şahların köslerinin gürlemesinden bu ses kulağa geldi: Bu sarayda padişahlık herkese nöbetleşe ulaşır.

2 geçürdiler İ : geçirüp Vi

3 çevrildi İ : çözüldü Vi

4 kubbe Vi : - İ

5 iletüp Vi : eyleyüp İ

6 çıkarup İ : - Vi

dı, eseri kalmadı. Dahi gelüp ta'allukâtıyla vedâ' idüp râhibler kisvetine girüp deyr-i Azrâ'il'de sâkin olur, âleme şöyle münteşir olur ki "Mi'mar [İ 125b] Agnad-yos mîl üzerinde açlıktan helâk oldu." İmdi ma'lûm ola ki Ayasofya'nun ahvâli bu tarîk üzre olup binâ olunmuşdur. Andan sonra hâtem-i enbiyâ Hazret-i Resûlullâh sallallâhü aleyhi ve sellem ki vücûda geldi, cemî'-i deyrlerle bile Ayasofya'nun kubbe-i bozurgun nısfı ki mihrâb tarafıdır, aşağıya geçdi ki Nuşirevân-ı Âdil zamânıydı. Vâfir mâl harc idüp yine yaptılar. Andan sonra dünyâ-yı denî [133b] Ostunyo'sa dahi kalmayup fevt oldukda İlyâ dirlerdi bir oğlu kaldı. Yerine ol pâdişâh oldu. Ol dahi eğlenmeyüp mürd olıcak yerine Harkıl adlu bir oğlu pâdişâh oldu. Ol Harkıl adl ü dâd issi kimse idi. Hattâ Hazret-i Risâlet sallallâhu aleyhi ve sellem dünyâya geldükde bu Harkıl Kostantuniyye'de pâdişâhdı. Harkıl dahi dünyâdan gidicek yerine oğlu Yorgi pâdişâh oldu. Sonra hicretün kırk üç yılında ki Mu'âviye zamânıydı, Bişr ibn Ertâl'ı iki yüz pâre gemiyle Kostantuniyye üzerine gönderdi. Gelüp Kostantuniyye'nün dâ'iresini yakup yıkup çok fütûhlar eylediler. Dönüp giderken Fren-gistân'dan gemiler gelüp yetişüp birbirine yakın gelicek, iki leşker dahi karaya dökülüp azîm cenkler olup âhir Bişr ibn Ertâl, Muhammed aleyhisselâm mu'cizâtıyla kâfirlere fırsat bulup sıyup kâfir denize dökülüp ekseri helâk oldılar. Mansûr u muzaffer¹ bunlar girü sıhhatle Şâm'a geldiler. Andan sonra hicretün elli ikisinde Ebû Eyyüb-i Ensârî elli bin erle Abdullâh ibn Abbâs ve Abdullâh ibn Zübeyr beş yüz pâre gemiyle gelüp Kostantuniyye'ye düşüp altı ay cenk eylediler. Âhir yürüyüş eylediler. Ol yürüyüşde Hazret-i Eyyüb'un alınına ok dokunup mecruh olıcak kendüsi dahi bildi ki dünyâdan nakl idiserdür. Vasiyyet eyledi ki "Kılıçlarınızı [İ 126a] yalın eylen, uğraşur gibi olup beni defn eylen" didi. Fi'l-vâkı' eyle eylediler. Yorgi Tekvur bunları görüp² duyup âdem gönderüp eyitdi "Sizin ölünüz oldu. Bize niçün göstermezsiniz!" diyü bunlara gazâ tonın gönderdi. Bunlar dahi âhir sulh olunur diyü döndiler. Hemân ardlarından vâfir kâfir gelüp bunlara koyulıcak³ bunlar dahi dönüp cân u dille çalışup bir cenk itdiler ki vasfa ve ta'bîre⁴ kâbil değül. Âhir⁵ Allâhu Te'âlâ'nun inâyetiyle kâfiri sıyup kaçırdılar. Bunlar dahi mansûr u muzaffer dönüp yolda iki kal'a dahi alup girü Şâm'a geldiler. Yorgi Tekvur bu gussadan helâk [134a] olup yerine Kostantin adlu bir oğlu beğ oldu. Ol esnâda meğir Eyyüb-i Ensârî kabri üzerinde nûr berk ururdu. Kostantin anı görüp ol nûrun üzerine bir kubbe yapdurdı ve yanında bir pınar çıkıdı. Ol pınarın suyunu her ne derde içirseler şifâ bulurdu.

1 mansûr u muzaffer İ : - Vi

2 görüp Vi : - İ

3 âhir sulh olunur diyü döndiler. Hemân ardlarından vâfir kâfir gelüp bunlara koyulıcak Vi : - İ

4 ve ta'bîre İ : - Vi

5 âhir İ : -Vi

Hattâ ol suyu alup Frengistân'a iledürlerdi. Çünkü hicretün doksan ikisi oldu, Benî-Ümeyye zamânında Süleymân bin Abdullâh kız karındaşı oğlu Muhammed ibn Abdülazîz'i seksen bin erle ve bî-hadd gemilerle Kostantıniyye üzerine gönderdi. Gelüp çok çalışup alımayup âhir etrafını harâb idüp girü Şâm'a geldiler ve andan hicretün doksan yedisinde Süleymân bin Abdülmelik, Mesleme'yi bin pâre gemilerle ve niçe bin leşkerle Kostantıniyye üzerine gönderdi. On ay cenk idüp alınmayup kış gelüp Aydıncık'da kışladukdan sonra yazın girü Kostantıniyye üzerine düşdiler. Şöyle kızlık vâkı' oldu ki müslimânlar ot otladılar ve kâfirler birbirinin necesini yirlerdi ve it ölüsini yirlerdi. Âhir Ömer bin Abdülazîz gazâyâ kendü bile geldi. Anda Kostantıniyye karşusunda Galata'yı yapdurdı. Ol vakt Galata'ya Medinetü'l-Kahr diyü ad virdi ki Kostantıniyye'ye havâle oldu ve zebûn eyledi. [İ 126b] Sonra Ömer bin Abdülazîz koyup gitdi. Kâfirler Mesleme ile sulh idüp Kostantıniyye'yi virdiler. Mesleme'yi dahi yılda elli bin filori harâca kesdiler, şol şartla ki aldıkları esîrleri girü virdiler. Andan Mesleme dönüp Şâm'a gelürken meğer tekvur haber göndermiş imiş, bî-nihâye gemiler gelüp Mesleme'nün yolını bağladılar ve ardından Kostantin gemileri dahi gelüp Mesleme'yi ortaya aldılar. Niçe gün cenk itdüklerinden sonra karaya döküldiler. Anda dahi üç gün üç gice cenk idüp âhir Hâkk Te'âlâ müslimânlara fırsat virüp kâfiri sıdılar. Mihal tekvurı ve yarar kâfir beğlerin tutup halifeye getürdiler. Halife [134b] dahi cümlesin berdar eyledi ve bu Kostantıniyye tekvurının iki oğlu kaldı. Birine Yorgi ve birine Estefan dirlerdi. Yorgi marîz idi. Estefan babası yerine beğ oldu. Eğlenmeyüp bir yıldan sonra ol dahi mürd oldu. Anun oğlu yoğdı. Ol marîz Estefan'un Tervedefil adlu bir oğlu vardı, anı beğ eylediler. Ol dahi denizde gark oldu. Kimsesi kalmadı. Amma Estefan'un bir avreti vardı, hâmile kalmışdı. İttifâk bir oğlan doğurdı. Adını İlyan kodılar. Ol ulu beğ olup tamâm Frengistân'a hâkim oldu. İttifâk Şâm'da halife vefât idüp yerine gayrı halife olıcak hicretün yüz altmış beş yılında yüz elli bin âdemle gelüp Kostantıniyye'yi altı ay hisâr itdi. Ol vakt İlyan ölüp yerine Harkıl adlu oğlu beğ olmuşdı. Muhkem cenkler olup âhir kâfir zebûn olup sulhla kal'a-yı virdiler. Şol şartla ki Müslümanlar içinde mescid yapup namâz kıldılar. Ve yılda yetmiş bin filori harâca kesüp yine dönüp Şâm'a geldiler. Andan sonra hicretün iki yüz otuz yılı olıcak Yahyâ bin Ali hilâfetinde ol dahi elli bin erle gelüp [İ 127a] Malatıyye'yi feth idüp Kostantıniyye üzerine geldi. Çok cenkler eyleyüp âhir alımayup girü dönüp Şâm'a geldi. Ol Tekvur Harkıl dahi mürd olup yerine İlyan adlu oğlu beğ oldu. Anun zamânında Hârûnu'r-Reşid halife idi. Ol dahi yüz elli bin erle gelüp Kostantıniyye'yi muhâsara eyledi. Ol zamânda dahi sulhla alınap

içinde mescidler yaptılar. Ol vakt Seyyid Gâzî, pelîdî kâfirlerle şol şartla sulh eyledi ki sığır günü mikdârı yer tutalar. Kâfirler râzı olup bunlar dahi ol sığır gününü kiriş gibi dilüp uzatdılar. Dahi şehrin bir kûşesinde bu kirişi çevirdiler. Bir hayli yer olup anda olan kâfir evlerini giderüp Müslüman evleri eylediler ve on [135a] mescid yapup ve kâfirden on yıllık harâc aldılar ve girü dönüp Şâm'a geldiler. Kostantiniyye'de kâfir girü hâin olup anda olan müslimânları harâca kesdiler. Anlar dahi mütehammil olmayup Ayasofya içinde bir muhkem cenk itdiler. Niçe müslimânlar hasâret olunup âhir İlyan'ı katl itdiler. Andan sonra Yagfur bin Elyan beğ oldu. Dahi Hârûnu'r-Reşîd zamânı idi. Girü Seyyid Gâzî elli bin erle gelüp Kostantiniyye'yi muhâsara eyledi. Üç gün üç gice cenk-i azîm olup girü feth itdiler. Cemî'-i kâfirîni öldürüp¹ Yagfur Tekvurı halîfeye göturdiler. Halîfe dahi mel'ûn² ber-dâr eyledi. Ve Kostantiniyye'nün içinde olan cemî'-i küffârı kılıçdan geçürüp bir ehad komayup şehir şöyle hâli kaldı. Ol vakt Yagfur Tekvur'un avreti Frenğistân'a kaçmışdı. Anun bir oğlu kalmışdı. Adına Katnoz dirlerdi. Girü Kostantiniyye'yi ma'mûr idüp Katnoz'ı getürüp beğ eylediler. Ol vakt Kostantiniyye ve Galata Frenk elinde idi. Sonra Kostantiniyye Frenk elinden gidüp Rûmlar doldı. Amma Galata Frenk elinde kaldı. [İ 127b] Kostantiniyye ibtidâsından hâkimi olan beğleri bunlardur ki zikr olunur:

Katnoz bin * Yagfur bin * Elyan bin * Harkıl bin * Elyan bin * Terendefil bin * Estefan bin * Mihal bin * Kostantin bin * Yorgi bin * Harkıl bin * Elyan bin * Estanyanos bin * Estefan bin * Estanyanos bin * Elyan bin * Kostantin bin * Kir Mihal bin * Terendefil bin * Yozanzın bin * Amelak bin * Kir Mihal bin * Yanko bin Madyan bin * İrem bin * İvaz bin * Sâmbin * Nüh Peygamber aleyhisselâm.

Bu mecmû'ı Kostantiniyye'ye pâdişâh oldılar. Tevârîhde bu üslûb üzre bulunup Sultân Muhammed'e nakl eylediler. Ve dahi *Mesâbih Şerhi*'nde dinilmişdür ki Deccâl çıkmazdan öndin Kostantiniyye bir dahi alınsa gerekdür. Ve Mehdi [135b] hurûc idicek gelüp girü alsa gerekdür. Ve bi'l-cümle Frenk ve Rûm ma'mûr idüp altı yüz yıl hükm eyledüklerinden sonra Sultân Muhammed Gâzî gelüp feth eyleyüp zînet-i İslâm ile müzeyyen eyledi ki bundan mukaddem tafsîl olındı.

Feth-i Enez

Rivâyet olunur ki Kostantiniyye feth olındukdan sonra bu Enez'ün kâfiri Fere ve İpsalâ'yı incidüp Sultân Muhammed'e i'lâm eylediler. Sultân Muhammed dahi deryâdan birkaç gemi ve kendüler kurıdan sa'âdetle varduklarında Enez tekvurı

1 öldürüp Vi : kırup İ

2 mel'ûnı İ : - Vi

gelüp Sultân Muhammed'e itâ'at eyledi ve hudâvendgâr dahi ana dirlik eyleyüp cemî'-i ta'allukâtına tîmâr virdi. Ve Enez'ün içine mescidler yapıdırup ve kilisalarını yıkdırup ve Enez'ün karşusunda ada içinde Taşsuz adlu bir hisârcık vardı, anı dahi feth eylediler ve ol cânib cümle meftûh oldu hicretün sekiz yüz elli sekizinde. Ve İstanbul fethinde Vilk-oğlu'nun elçisi bileydi, varup bu fütûhâtı Vilk-oğlu'na hikâyet idicek Sultân Murâd feth itdüğü kilâ'un ba'zısın ki Vilk-oğlu girü zabt eylemişdi, ol kal'aları yine Sultân Muhammed'e havfindan teslim eyledi. Amma yine devletsizliğini [**İ 128a**] komazdı. Hattâ Laz-ili'nden Üsküb'e kimse gelmez olmuşdi. Piriştine kâdısı Sultân Muhammed'e i'lâm idicek, hudâvendgâr devletle kalkup ol cânibe revâne oldu¹. Varup Seferiçe Hisârı'nun üzerine düşüp feth eyledi. Ve akıncılar etrâfa seğirdüp vâfir doyumluklar eylediler. Bundan akdem Sultân Semendire'yi üzerine varup bir nevbet cenk olunmuşdi. Vilk-oğlu işidicek Semendire içinde olan mün'im ü mal-dâr kâfirleri bu Seferiçe Hisârı'na göndermişdi. Hudâvendgâr hazretleri ol ahvâle vâkıf olup varup Seferiçe Kal'ası'nı feth idüp mübâlağa ganâyim hâsıl eylediler. Andan dönüp devletle Edrine'ye gelüp Mevlânâ Gürânî'yi kâdî-askerlikden azl idüp Fahreddîn'i kâdî-leşker idüp Mahmûd Paşa'yı vezîr idindi ve Vilk-oğlu'ndan elçi gelüp yılda otuz kez yüz bin [**136a**] akça harâc viricek olup hudâvendgâr dahi kabûl idüp ol kışı Edrine'de kışladı. Ve andan sonra yine Sultân Muhammed kalkup niyyet-i gazâ diyüp Üsküb'e çıkup Kara Donlu Dağı'nı aşıcak İshâk Beğ oğlu İsâ Beğ gelüp hudâvendgârın elin öpicek hudâvendgâr eyitdi "Var Nikoperi Hisârı'nı² dizdârdan iste!" didi. İsâ Beğ dahi varup taleb eyledükde dizdâr eyitdi "Bosna kıralunun avreti, despotun kızıdır. Ol kız³ bizüm pâdişâhımızdur. Bizim dînimüzde pâdişâha hıyânet itmek yokdur" diyü cevâb viricek İsâ Beğ eyitdi "Ey delü kâfir! Hiç bilür misin bu gelen kimdür? Buna⁴ Sultân Muhammed dirler, İstanbul'a n'eylediğün işitmedün mi?" diyicek, dizdâr eyitdi "Hele gelsün görölüm." Hudâvendgâr gelicek beş gün cenk olunup hisârı feth eylediler ve içinde Vilk-oğlu'nun mübâlağa mâlın bulup zabt eylediler ve hisar içine müslimânlar koydılar. Tamâm feth oldukdan [**İ 128b**] sonra içine âdem koyup⁵ ve andan Tirepçe Hisârı'na vardılar. Varduklarında dış hisârını feth eylediler. Kalası birkaç gün dahi cenk idüp âhir anı dahi aldılar. İçlerinde mübâlağa hazîneler bulunup cümlesin pâdişâha zabt eylediler. Andan anaru hisârcık dahi vardı, Evrenos-oğlu İsâ Beğ'i ana gönderdiler. Ol dahi varmadın hisârın kâfiri çıkup kaçmışdı ve bi'l-cümle

1 revâne oldu Vi : revâne olındı İ

2 Nikoperi Hisârı'nı Vi : Nikoperi Hisârı İ

3 kız İ : -Vi

4 buna İ : bu ki Vi

5 tamâm feth oldukdan sonra içinde âdem koyup İ : - Vi

Laz vilâyetinde ne kadar kal'a varsa feth olındı ve hudâvendgâr dönüp Kosova'da Gâzî Hudâvendgâr şehîd olduğu yerde gelüp rûhıyçün vâfir ni'metler bişürdüp¹ ve bî-hadd atâlar eyledi ki hicretün sekiz yüz elli dokuzuncı yıl idi².

Muhâsara-i Belgrad

Rivâyet olunur ki Sultân Muhammed İstanbul'ı feth itdükde içinde bulduğu barıkratı ve haçları ve çanları toplar dökdürüp ve Tuna'da gemiler gönderüp ve kendü bî-nihâye asker cem' idüp niyyet-i gazâ diyüp Belgrad'a müteveccih oldu. Varduklarında ol toplanla Belgrad'ı döğmeğe başladılar. Rûmili beğlerbeğisi olan Tay Karaca, hudâvendgârdan icâzet istedi ki Tuna'yı geçüp Belgrad'un öte cânibine vara. Beğler râzı olmadılar ki **[136b]**³ Belgrad feth olıcak bize akın itmeğe yer kalmaz diyü. Böyle olıcak bir gün gördiler ki beğlerbeği geçmek istediği yere vâfir küffâr gelüp⁴ Yanko-i dîn-mel'un dahi önlerince bile gelüp ve Sava Suyı'ndan dahi hayli gemiler geldi. Fesâd uzayup cenk ziyâde oldu. Ve hisârdan bir top gelüp metrisi yıkup gelüp beğlerbeği Karaca Beğ'i şehîd eyledi ve bu gelen gemiler çok müslimânlar⁵ helâk eylediler. Andan hudâvendgâr gâzilere "Yürün!" diyü buyurdukda⁶ hemân yürüdi. Kapu-kulları yürüyüp Rûmili'yi ihmâl eylediler, anda dahi çok kimesne **[İ 129a]** helâk oldu. Tekrâr Sultân Muhammed hazretleri yürüyüş idüp ve içine hayli âdem girüp muhkem cenkler olıcak kâfirün ardı eşelenüp müslimânları tûskiricek, Sultân Muhammed kendüsi el kılıça urup kâfirün üzerine hücum eyleyüp niçe kâfir pâreleyüp üzerine kâfir galebe idicek girüsine çekildiler. Ve andan yeniçeri ağasını şehîd eylediler. Ve'l-hâsıl bir mertebede cenk-i azîm oldu ki kâbil-i vasf değül. Amma eğerçi Rûmili ikdâm itmeyüp tekâsül eylediler lâkin takdîrde Belgrad'un fethi müyesser olmaduğundan Sultân Muhammed hazretleri cemî' topları anda döküp dönüp vilâyet-i İslâm'a müteveccih oldu ki bu gazâ hicretün sekiz yüz altmışında vâkı' oldu. Ve bu yılda iki azîm kuyruklu yıldız zâhir oldu, biri şarkda ve biri garbda. Andan Sultân

1 bişürdüp Vi : bişürüp İ

2 **[Der-kenâr]**: Bu târîhde el-Müstecid-billâh Ebu'l-Meccâş Yûsuf bir yıl hilâfet idüp dahi hilâfet munkatı' oldu, sene 859.

3 **[Der-kenâr]**: Eyle rivâyet iderler ki Sultân Muhammed Hudâpenâh kal'a-ı Belgrad-ı kaviyyül'bünyâdın feth itmeğe sûret-i te'hîre müşâhede olıcak çağında âgâh oldu. Asker-i İslâm'ı göçürmek erkân-ı devletden tedbîr alup hayli kıl ü kâl eyledi. Be-nigâh-ı bâr u bengâh hayme-i hârgâh ta'bîr-i tüfenk ve âlât-ı harb u cenk götürmek için mahsûs şehzâdeyi su'al eyledi. Topları defn idüp eskâli tahfîf iderek küffâra hevl ü evhâm için cemî'-i hıyâmı koyup nısf-ı leyl-i pür-veyl gamâm-ı zalâm iken idiler. Pâdişâh-ı gayûr mürûr u ubûr itmeyüp hayme vü hâr-gâhdan kenâra küffâra kılduğuna ruhsat göstertmeyüp bir tarîk ile göçelüm ki küffâr zerre mikdâr olmaya. Andan kopup girdiler. (Bu derkenâr İ'de yoktur.)

4 gelüp İ : - Vi

5 müslimânlar Vi : müslimân İ

6 buyurdukda İ : - Vi

Muhammed Edrine'ye geldükde oğlu Bâyezîd'i Amâsiyye'den ve Mustafa Çelebi'yi Ma'nisâ'dan getürdüp sünnet eğlemeğe düğün yerağın gördi ve buyurdu, beğleri ve ulemâ ve kuzâtı okıyıcılar varup okıdılar. Ve bi'l-cümle cemî'-i ganî vü fakîri Edrine'de cem' eylediler ve pâdişâhun otağlardan ve eyvanlardan¹ idâde kurdılar ve pâdişâh-ı âlem-penâh kendüsi dahi otağında oturup cemî'-i halkı tertîbi ile ziyâfetler idüp ve ehl-i ilm mübâhaseleri olup ve Kur'ânlar okunup bir vechile cem'iyet oldu ki ta'bire² kâbil değül. Ve'l-hâsıl şânına lâıyk bir düğün eyleyüp cemî'-i halkı ganî eyledi ki hicretün sekiz yüz altmış birinci yılıydı.

[137a] Feth-i Mora

Rivâyet şöyledür ki bir gün bir kişi Siroz'dan emânla Ballubadra'ya varup görür ki bir niçe müslimân avretlerini kâfirler kullanup zecr iderler. Ale't-ta'cîl bu ahvâl Sultân Muhammed'e i'lâm olınıcak³ hemân gayret-i İslâm cûşa gelüp leşker cem' olunup niyyet-i gazâ diyüp Mora cânibine azm olındı. Yenişehir'e varduklarında anda Filke nâm bir kal'aya düşdiler. Feth eyleyüp [İ 129b] karşusunda Becene'de hayli kâfir var imiş, anlar gelüp itâ'at eylediler. Andan göçüp Bafrova Hisârı'na vardılar. Anı dahi feth idüp kâfirini İstanbul'a sürdiler. Andan Tomak Hisârı'na vardılar. Anlar cenk idüp inâd itdiler. Âhir anı dahi feth itdiler. Halkunun ellerini ve ayaklarını tokmağla kırdılar. Andan Menclü Kal'ası'na varup üç gün anda dahi cenk olunup anı dahi feth itdiler. Ve andan Körföz'e vardılar, anı dahi feth itdiler. Muhassal cemî'-i Mora vilâyetini meftûh u musahhar eylediler. Andan sa'âdetle dönüp Üsküb'e geldiler. Sultân Muhammed Gâzi Mora'ya gidicek Mahmûd Paşa'yı Laz vilâyetünün bâkisin feth itmeğe göndermişdi, Mahmûd Paşa dahi yürüyüp varup Güğercinlik Hisârı'nı ve Sava'yı ve Kürüce'yi ve Brance'yi dahi niçe buna benzer hisârları alup ol vilâyeti tamâm zabt idüp Belgrad'da olan havâliye varup meremmet idüp muhkem berk eyledi. Andan tolaşup Üsküb'de hudâvendgâra mülâkât oldu. Andan Engürüs cem'iyetin mülâhaza itdiler. Fi'l-vâkı' eğlenmeyüp haber geldi ki Engürüs'den mübâlağa kâfir gelüp Belgrad'dan geçiyorur. Andan hudâvendgâr leşker yoklayup hemân kalkmak sadedinde iken girü haber geldi ki küffâr Tahtalu'ya geldi. Anda⁴ hod hayli gâziler vardı, kâfirün haberin olmayup hemân Tahtalu'ya yürümiş idicek gâziler kâfirün sancakları dibinde⁵ sancağını az kimse ne göricek hemân üzerine hücum eylemişler. Kâfir dahi gâzileri duyıcak "Hây

1 otağlardan ve eyvanlardan Vi : otağların İ

2 ta'bire İ : - Vi

3 olınıcak Vi : olıcak İ

4 anda Vi : andan İ

5 sancakları dibinde İ : sancağını Vi

Türk bunda imiş” diyü kaçmak fikrin eylemişler. Ve’l-hâsıl anda¹ gâziler çok kâfir kırıp ve niçe banlar tutup sancaklarıyla hudâvendgâra getürdiler. Hudâvendgâr [137b]² dahi cümlesin kılıçdan geçürtdi ve andan leşkere icâzet verildi. Ol sefer uzak olmağın sipâhiye emr olındı ki re’âyâdan çift akçasın otuz [İ 130a] ikişer akça alalar ki yigirmi iki alınurdu, ol zamândan ihdâs oldu otuz ikişer almak. Ol yılda Mevlânâ Gürânî Arabistan’dan tekrâr gelmişdi, girü ol seferde Burusa kâdı-lığın virdiler ve andan ol kışı Edrine’de kışlayup bahâr olıcak yine Semendire’ye müteveccih olındı ki girü fethi müyesser olmayup Amasrı’ya varıldı ve andan Mora’ya varup ol cânibde dahi hayli yerler feth olındı, hicretün sekiz yüz altmış üç yılında. Rivâyet olunur ki Mora ağzında ki Germe Hisârı vardı, Sultân Murâd anı yıkmışdı, sonra deryâdan kâfir gemileri gelicek anlar yine yapmışlardı. Ol vakt ol hisârlarda çok kimesne kalmışdı. Sultân Muhammed’e i’lâm olundukda Mahmûd Paşa’ya Rûmili leşkери koşilup gönderildi. Mahmûd Paşa dahi Germe’nün üzerine varıcak birkaç günden sonra Sultân Muhammed dahi yetişdi. Mahmûd Paşa’nun geldiğün kâfirler gördükde hemân gemiler ihzâr idüp kaçmak tedârükin eyleyicek, henüz gemilere girerken Mahmûd Paşa’ya dahi haber olur, yetişüp kâfirden çok kimesne alup ol arada konup hudâvendgâra muntazır oldu. Pâdişâh dahi yetişüp varup Mesuri’yi ve Levendere’i ve Yıldız’ı feth eylediler. Ve’l-hâsıl ol seferde altı pâre hisâr feth itdiler ve bu hisârlar Germe’ye tâbi’ idi ve ol ile Karlu-ili dilerdi. Ve bu hisârlarun beğlerine Karlu Oğlanları dirlerdi, pâdişâha gelüp anları dahi tamâm itdiler ve andan gelüp Ağrıboz nevâhisine uğradılar ve bu husûs hicretün sekiz yüz altmış üçünde idi. Bu esnâda Burusa şehri oda yanup hark-ı kebir olup çok Müslimânlar mâllarıyla helâk oldu.

Feth-i Semendire

Bundan evvel Sultân Murâd Hân zamânında Semendire bir def’a feth olunmuşdı [İ 130b] ammâ yine kâfire virilmişdi. Halil Paşa karındaşı Mahmûd Çelebi’yi almağıyçün çünki Sultân Muhammed [138a] Edrine’de kışladı, bahâr olıcak Sofya’ya müteveccih oldu. Ol zamânda Semendire’ye Bosna kiralı hükm iderdi. Hudâvendgâr Sofya’ya geldükde Semendire kiralı işidüp şöyle tasavvur eyledi ki “Hudâvendgâr girü Semendire üzerine gelür, ondan havf idüp üzerime gelmesün”

1 anda İ : andan Vi

2 [Der-kenâr]: O sefer-i ibret-nümün sair seferlere nisbet zahmet ü meşakkatde efzün ve bilâd-ı İslâm’dan ba’id ü dün olup ol senede vâkı’ olan kışı asâkir-i deryâ-salâbet hezâr-belâ vü meşakkat ile anda kışlamağın sipâhileri mahsülümüz kalîl, seferimiz ba’id ü tavîl olmak ile biz bunda alîl vü kalîl ve evlâd u ehlimiz feryâd-zârî pâdişâh-sitân-sipâhdan harçlık eyledükleri ecilden resm-i çift ü zirâ’at ile akça alınurken otuz iki alınmağa emr ü icâzet eyledi. Fî sene 863 (Bu derkenâr İ’de yoktur.)

diyüp hudâvendgâra âdem gönderdi ki “Semendire’yi size virdüm. Âdem gönderün, gelsün zabt eylesün” didi. Ol hinde Mahmûd Paşa’nun karındaşı Semendire içinde olurdu. Mahmûd Paşa ile dili vardı, andan hudâvendgâr Semendire’ye âdem gönderdi. Varıcak teslim eylediler. Cümle kilisalarını yıkup mescid ve câmi‘ eylediler ve Laz vilâyeti cümle meftûh oldu ki hicretün sekiz yüz altmış dördü idi.

Feth-i Amasrı

Amasrı Karadeniz kenârında ehl-i İslâm arasında bir hisârdur. Pâdişâhı Frenk idi. Cemî‘ Anatoli’nun esîri ki kaçsa ana varup kurtulurdu. Ve bu Amasrı’nun kâfiri gâh gâh deniz yüzine çıkup harâmîlik dahi iderlerdi. Hudâvendgâr anun ahvâline vâkıf olıcak tedârük idüp hayli gemiler tonadup Amasrı’ya gönderdi. Hudâvendgâr dahi karadan yürüyüp Ak-yazı’ya vardı ve andan Bolı’ya vardı. İsfendiyâr-oğlu İsmâ’îl Beğ işidicek kaçup Sinob’a girdi. Ammâ hudâvendgâra vâfir pîşkeşler gönderdi. Andan hudâvendgâr varup Amasrı’nun üzerine oturdu ve der-yâdan gemiler dahi gelüp Amasrı’nun limanına girdiler. Amasrı’nun tekvurı gördi ki kal’ayı cebren ve kahren feth iderler, müşâvere eylediler ki “Oğlumuz ve kızımız esir olmadın kendümüz virelüm” diyüp tekvur kal’adan çıkup gelüp hudâvendgârın [İ 131a] elin öpüp kal’ayı teslim eyledi. Hudâvendgâr bunların yararların cem‘ idüp İstanbul’a gönderüp¹ nesnelerin almadı ve İflagan ucunda hudâvendgârın bir hisârı vardı, anun halkını sürüp Amasrı’ya koydılar ve bir büyük kilisayı bir âlî câmi‘ idüp ol cum’a andan cum’a namâzın kıldılar. Bu dahi hicretün sekiz yüz altmış dördünde vâkı‘ oldu.

Feth-i Sinob ve Trabuzon ve gayrihi

Rivâyetdür ki [138b] bir gün Sultân Muhammed, Mahmûd Paşa’ya eyitdi “Benüm birkaç niyyetüm vardır. Umarım ki Hak Te’âlâ ben za’îfine² müyes-ser ide. Biri şol İsfendiyâr vilâyetidür ki benüm huzûrımı bunlar giderür ve biri şol Trabuzon ki bir cünüb kâfir yiyüpdürür” didi. Mahmûd Paşa eyitdi “Devletlü sultânüm! Ol yana müteveccih olduğunlayın Allâh inâyetiyle cümlesi hâsıl olur” didi. Ve andan hudâvendgâr gemiye binüp Burusa’ya geçdi. Mahmûd Paşa dahi yüz pâre gemi donadup Sinob’a gönderdi ve İsmâ’îl Beğ’e dahi âdem gönderdi ki “Gemilerimizün anda her ne mesâlihi olursa göriviresün” didi. Ve andan Mahmûd Paşa Edrine’ye varup Rûmili’nün leşkerini ve azebini ve serehorını alup cem‘ idüp varup Gelibolı’dan geçüp gelüp Burusa Ovası’nda kondı. Ol vakt Mahmûd

1 gönderüp Vi : gönderdi İ

2 za’îfine Vi : za’îfe İ

Paşa'nun azamiyyeti evc-i rifatde idi. Güyâ pâdişâh, saltanatını ana ismarlayup kendüsi fâriğ olmuşdı. Ve andan Anadolu beğlerbeğisine emr oldu ki Anadolu'yı dahi cem' eyledi. Andan İsmâ'il Beğ'e yine âdem gönderildi ki "Oğlun Hasan Beğ'i yarar yoldaşlarla Engüri'ye gönderesün, gelüp benümle buluşa" didi. Ol dahi imtisâl idüp Hasan Beğ'i gönderdi. Ve Karaman-oğlu dahi oğluna hayli leşker koşup gönderdi. Ve hudâvendgâr Engüri'ye varıcak İsmâ'il Beğ oğlu Hasan Beğ gelicek hemân tutdılar. Ve İsmâ'il Beğ karındaşı Kızıl Ahmed ol vakt hudâvendgâr yanında idi, Bolu Sancağı'nı yirdi ve Mahmûd Paşa ana¹ "Karındaşının iklimini sana alıvireyin" demişdi. [İ 131b] Belki hudâvendgâra diyüp berâtın yazdırmışdı. Hemân-dem İsmâ'il Beğ'ün sancağını Kızıl Ahmed'e virüp Kastamonı'ya gönderdiler. Ahmed Beğ dahi Kastamonı'ya varup halk ana itâ'at itdiler. Ve İsmâ'il Beğ gördi ki hâl böyle oldu, kaçup Sinob'a girdi ve hudâvendgâr Kastamonı'ya varup andan Sinob'a yürüdü. Mahmûd Paşa Kızıl Ahmed ile hudâvendgârdan mukaddem Sinob'un önüne varup kondılar. Andan Mahmûd Paşa atlanup kal'a dibine varup İsmâ'il Beğ'i çağırup bârû üzerinde söyleşdiler. Eyitdi "Niçün böyle idüp [139a] kaçarsın? Cemî-i âlem bildi ki bu vilâyet kardaşuna virildi. Sen bir kuru hisâr içinde n'eylesen gerek. Husûsâ limanın dahi aldılar." İsmâ'il Beğ eyitdi "Niçe ideyin, pâdişâhdan korkarın ki beni ve oğlanlarımı helâk ide" didi. Andan Mahmûd Paşa eyitdi "Hâşâ pâdişâhdan ki bunun gibi fi'l sâdır ola." Vel-hâsıl² Mahmûd Paşa İsmâ'il Beğ'i inandırıp ahd itdi kim kendünün hâsslarından ne kadar mâl olursa vireler ve kendü gönli istediği yerde tîmâr dahi vireler. İsmâ'il Beğ bu söze inanup kabûl itdi. Andan Mahmûd Paşa gelüp bu kazıyyeleri hudâvendgâra haber virdi. Hemân hudâvendgâr dahi göçüp hisâra karşı kondı ve İsmâ'il Beğ hisârdan çıkup gelüp hudâvendgârın elin öpmek isteyicek hudâvendgâr eyitdi "Hây İsmâ'il Beğ! Sen benüm ulu karındaşumsın. Revâ mıdır ki elüm öpesin!" diyüp elini öpmeye komayup birbiriyle kucaklaşup görüşdiler. Hudâvendgâr, İsmâ'il Beğ'e mübâlağa izzetler eyledi. Andan oğlu Hasan Beğ'e Bolu sancağını virdi. Hudâvendgâr dahi hisâra girüp her ne kim murâdıydı, tahsîl itdi. Andan İsmâ'il Beğ, Dürekânî'ye varup cemî-i ta'allukâtını yanına getürdi ve oğlu Hasan Beğ'i hudâvendgâr ile [İ 132a] gönderdi. Ve hudâvendgâr Kastamonı vilâyetünün leşkerini cem' idüp Kızıl Ahmed'e koşdı. Andan İsmâ'il Beğ Dürekânî'den esbâbını ve oğlanlarını ve kızlarını tavarlarına yükledüp vezîri Şehâbeddîn Ağa'yı yanına bırakup Burusa vilâyetinde Yenişehir'e geldiler. Zîrâ hudâvendgârdan Yenişehir'i ve

1 ana İ : - Vi

2 ve'l-hâsıl İ : el-hâsıl Vi

İnegöl'i ve Yarhisâr'ı dilemişdi, anunçün anda mütemekkin oldu ve ammâ Karaman-oğlu'nı hudâvendgâr sefere bile alup gitmedi. Hemân hil'atleyüp yine atasına göndermişdi. Hudâvendgâr ol aradan Koylıhisârı'na vardı. Karaman-oğlu, İsmâ'il Beğ'e haber gönderüp eyitti "Hây Tanrı kulu! Yenişehir'e varmadan girü Kastamonı vilâyetine var. Osmânulun şimdi gâyet fursatıdır. Ben sana mu'avin olayın, sen dahi Kastamonı vilâyetinden halk çıkar. Oğlun Hasan Beğ'e dahi¹ âdem göndere-lüm. Ol dahi andan hareket etsün, [139b] Osmanluyı aradan² götürelüm." didi. İsmâ'il Beğ bunu işidicek eyitdi "Müslimanlığa lâıyk değüldür. Buna münâfıklık dirler ki ol şimdi gazâya gideyorur. Biz anı yoldan alıkomak revâ değüldür" diyicek Karaman-oğlu dahi nevmîz olup epsem oturdu.

Sultân Muhammed Koyluhisâr'a varmazdan evvel hisârın bir beğı vardı, Hüseyin Beğ dirlerdi, Uzun Hasan anı bir gün sahrâda av avlarken tutup bend idüp hisârına karşı getirüp çâr u nâ-çâr olup Hüseyin Beğ hisârı Hasan Beğ'e teslim itmişdi. Hudâvendgâr dahi işitdi kim Koylıhisâr'ı Uzun Hasan almış, hudâvendgâr dahi Rûmili beğlerbeğisi Hamza Beğ'e buyurdu ki "Rûmili leşkerin alup ve il-den azeb dahi çıkarup Koyluhisâr üzerine varalar. Eğer feth idemeyecek olursanız vilâyetini yakup yıkasız, tâ ki niçe zamân ma'mûr olmaya." Andan Hamza Beğ, hudâvendgârın emriyle hisâra³ varup üzerine düşdi. Bir niçe gün muhkem cenkler eyledi. Âhir gördi kim feth olunmaz⁴, [İ 132b] etrâfını talan eyledi. İttifâk bir niçe azebler Ermeni köyine varup birkaç Ermeni karısını ve kocasını bulup bunlara nâ-meşrû' fi'ller itmişler. Bu Ermeni kişileri dahi varup Uzun Hasan'a şikâyet itdiler. "Senün gibi azametlü pâdişâh zamânında bize bunun gibi mühmel hâller vâkı' oldu" diyüp Uzun Hasan'ı tahrik itdiler. Bu cânibde Hamza Beğ ili urduktan sonra kendü vilâyetine geldi. Bunun üzerine bir mikdâr zamân geçdükden sonra Sultân Muhammed Sinob'ı ve etrâfını feth itdükden sonra Koylıhisâr'un üzerine düşüp her tarafına toplar kurup hisârı döğmeğe başladı. Birkaç top tokıncak hemân hisârı teslim itdiler. Hudâvendgâr dahi zabt idüp içine âdemler koydı. Ve andan Âzerbâycân tarafına müteveccih oldu. Andan Hasan-ı Dırâz, atasını anasını Şeyh Hasan ile Sultân Muhammed'e elçiliğe gönderdi.⁵ Gelüp Bulgar Dağı yanında hudâvendgâra buluşdılar. Hudâvendgâr pışkeşlerin alup ve hayli ta'zîm eyledi. Uzun Hasan'un anasına "Ana" diyüp ve Şeyh Hasan'a "Baba" didi. İkisinden dahi alup

1 dahi Vi : - İ

2 aradan Vi : ortadan İ

3 hisâra İ : hisârın Vi

4 olunmaz Vi : olmaz İ

5 andan Hasan-ı Dırâz atasını, anasını Şeyh Hasan ile Sultân Muhammed elçiliğe gönderdi Vi : andan Hasan-ı Dırâz atasını, Şeyh Hasan'ı ve anasını Sultân Muhammed'e elçiliğe gönderdi İ

Trabuzon'a gitti. Çünkü [140a] Bulgar Dağı'na çıkup Trabuzon tarafında iner oldılar, gâyet sarp olduğundan hudâvendgâr ekserî¹ yeri yayan indi. Sâre Hâtun hudâvendgâra eyitdi "Hây oğul! Bu Trabuzon için bunca zahmetler çekilmek nedür?" didi. Hudâvendgâr eyitdi "Bu zahmetler Trabuzon için değüldür. Bil ki Allâh içündür. Zîrâ elümüzde İslâm kılıcı vardır. Eğer bu zahmeti ihtiyâr itmeyevüz, bize gâzî demek lâıyk olmaz ve hem yarın hazretde hacil oluruz²" didi. Andan Trabuzon üzerine inilicek Sâre Hâtun eyitdi "Oğul! Bu kal'ayı bana bağışla ki gelinüme müte'allıkdür" didi. Sultân Muhammed hiç cevâb virmedi. Andan Sultân Muhammed Sinob'da gemiler gelince sabr eyledi. [İ 133a] Gemiler gelicek hemân cenge âgâz eylediler. Bir mikdâr cenk olıcak hisârdan emân dilediler, ve'l-hâsıl hemân feth olındı. İçinde olan şol ki pâdişâha lâıykdur, getürdiler ve hudâvendgâr, tekvurını ve yarar âdemlerini gemiye koyup İstanbul'a gönderdi ve bu hisârdan çıkan nesnelerden Hasan-ı Dırâz'un anasına ve Şeyh Hasan'a çok yâdigâr virdiler ve yine oğluna gönderdiler. Ve hudâvendgâr Trabuzon'da hayli mescidler yapıdırup ve ehl-i İslâm ile doldurdu. Ve andan sâlim ü gânim Sonusa'ya vardı. Andan Kızıl Ahmed hudâvendgârdan destûr dileyüp eyitdi "Varayın Bolı'dan evümi divşerüp hâzır ideyin. Hudâvendgâr geldükde Rûmili'ne bile³ kaçayın" didi. Hudâvendgâr dahi destûr virüp bir gice hemân Karaman yolın tutup Karaman'a gitti ve Karaman-oğlı, Kızıl Ahmed'e harçlık virüp kendünün yanında alıkomak istedi. Kabûl itmeyüp Hasan-ı Dırâz'a gitti, tâ Sultân Bâyezîd devri gelince anun yanında oldu. Çünkü Kızıl Ahmed kaçdı, hudâvendgâr "İsmâ'il Beğ dahi kaç" diyü Yenişehir'den göçürüp⁴ Filibe'ye göçürtti⁵. Ve bu vâkı'atun târihi hicretün sekiz yüz altmış beşinde vâkı' oldu.

Gazâ-yı Eflak

Rivâyet olunur ki çün Sultân Muhammed Trabuzon seferinden [140b] İstanbul'a geldi, İshâk Paşa dahi Edrine'den gelüp⁶ hudâvendgâra buluşdı ve etrâfdan elçiler gelmeğe başladı. Ve İshâk Paşa, Eflak-oğlı'ndan şikâyet eyledi. Eflak-oğlı'nun dahi elçisi gelmişdi, elçiye bir kul koşdılar. Eflak-oğlı'nı kapuya da'vet itdiler. Kul vardukda Eflak-oğlı eyitdi "Eğer şimdi ben burayı koyup gidersem, memleket halkı Engürüs'i getürüp bunda beklerler, memleket elden çıkar. Ammâ pâdişâh

1 ekserî Vi : ekser İ

2 oluruz İ : olur Vi

3 bile Vi : bilece İ

4 göçürüp Vi : kadurup İ

5 göçürtti Vi : göçürdi İ

6 gelüp İ : - Vi

bir beğ gönderüp bu vilâyeti zabt eyleye, ben dahi devlet eşiğine varup yüzler sürem” dedi. Hudâvendgâr bu ahvâle muttalî¹ olacak hîle itdüğün anlamayup sözine [İ 133b] i’timâd idüp Nigebolî beği Hamza Beğ’i gönderdi ki varup etrâfı hıfz eyleye. Tuna dahi donmuşdı, varup Tuna kenârında konıcak Dırakula-oğlu ki Kazıklı Voyvoda dirler, ale’l-gafle nısfu’l-leylde buzdan geçüp Hamza Beğ’i şebhûn idüp niçe müslimânları helâk idüp ve Hamza Beğ’i tutup ve Yûnus Beğ’i şehîd eylediler ve sonra Hamza Beğ’i dahi şehîd eylediler. Ve ol vilâyeti urup hayli haram-zâdelik eylediler ve Hamza Beğ’ün başını kırılâ gönderüp “Türkle ben adû oldum, bilmiş olasız” didiler. Çünkü hudâvendgâr, mel’ûnun bu ahvâline vâkıf oldu, hemân leşkeri cem’ idüp niyyet-i gazâ diyüp Eflak cânibine müteveccih oldu. Vardukda cemî’-i Eflak halkı gelüp itâ’at eylediler. Ammâ Kazıklı Voyvoda nâ-bedîd oldu. Hudâvendgâr ol vilâyetde gezerken nâ-gâh¹ bir gice bir toz belürdi. Pâdişâhun kulları hâzırdı, bildiler ki Kazıklı Voyvoda’nun şebhûnıdır. Aslâ hareket itmeyüp durdılar, tâ ki kâfir gelüp orduya irişdi. Hemân gâziler dahi tekbir getirüp bir kezden hamle eyleyüp kâfire² kılıç koydılar ve cümle kâfiri kırdılar ki takrîre³ kâbil değül. Gördi ki olmaz, hemân Kazıklı Voyvoda götürdi ayağı, kaçdı. Sabâh olıcak Ali Beğ’i ardınca gönderdiler. Ol leşker ki Kazıklı Voyvoda ile bile döküldü⁴, anlar hudâvendgâra gelüp itâ’at eylediler. Ve Kazıklı Voyvoda’nun hudâvendgâr yanında bir karındaşı vardı, Eflak’un beğliğin ana virdiler ve dönüp [141a] sa’âdetle tahtına revâne oldılar. Bu husûs hicretün sekiz yüz altmış altısında vâkı’ oldu.

Feth-i Midillü

Hudâvendgâr Eflak gazâsından gelicek, leşkere destûr virüp kendüsi doğru Gelibolî’ya varup emr itdi ki⁵ Gelibolî’nun ve İstanbul’un gemilerini ne kadar varsa donadalar. Pes Midillü’ye gazâ itmeğe niyyet eyledi. Hemân-dem [İ 134a] ol ayda gemiler hâzır olup Midillü üzerine yürüdiler. Hudâvendgâr dahi kurudan⁶ yürüyüp Ayazmend’e varıcak kondı. Gemiler Midillü Hisârı’nı kuşadup topar kurılıp her taraftan cenge başladılar. Midillü tekvurı bu hâli göricek hemân kal’adan çıkup Mahmûd Paşa’ya geldi ve eyitdi “Cemî’-i esbâbumı ve avretümü ve oğlanımı ve başımı alup devlet eşiğine geldüm. Hudâvendgâr beni gerek öldürsün, diler âzâd eylesün” dedi. Andan Mahmûd Paşa tekvurı hil’atle-

1 nâ-gâh Vi : - İ

2 kâfire İ : - Vi

3 takrîre İ : - Vi

4 dökildi Vi : dökildiler İ

5 ki İ : - Vi

6 kurudan Vi : karadan İ

yüp ve çâder virüp yanına kondırdı. Andan vardılar, hisârün mâlını zabt idüp ve cemî‘-i halkını defter eylediler ve kal‘aya lâzım olan husûsları idüp ve kilisalarını câmi‘ idüp ve içine kâdı nasb idüp ve sancağı bir beğe virdiler. Bu feth Eflak fethinden¹ iki ay sonra vâkı‘ oldu.

Feth-i Bosna ve Yatsa

Rivâyet olunur ki Semendire feth olıcak Hudâvendgâr Bosna kiralına âdem gönderüp eyitdi “Yâ harâc vir ve yâhûd vaktüne ki hâzır ol, vardum” didi. Zîrâ niçe defa fesâdı zâhîr olmuşdı ve harâcını dahi göndermemişdi. Elçi varıcak pâdişâhun hükmini kırala virüp kıral dahi içindeki ahvâle vâkıf olıcak eyitdi “Tîz bu Türk’i öldürün!” didi. Yanında bir âkil kâfir vardı, eyitdi “Hây kıral! N’eylersün? Kendü elünle kendüni helâk eyledün” didi. “Bu Türk’i şimdi öldürürsen sonra ne cevâb virürsin?” didi. Kıral bu sözi işidicek öldürmeden ferâgat idüp habs itmek buyurdi. Âhir birkaç günden sonra koyıviricek elçi gelüp hudâvendgâra sergüzeştin takrîr eyledi. Hemân hudâvendgâr gazab idüp leşker cem‘ eyleyüp niyyet-i gazâ diyüp Üsküb cânibine müteveccih [141b] oldu. Andan Kara-tonlı’ya geçüp Vîlk-ili’ne girüp Vîlçitrini’ye varıcak [İ 134b] Ali Beğ’dan ulak geldi ki Bosna kralı Ağac-hisârı’nı yakdı. Hudâvendgâr münfa‘il olup Mahmûd Paşa’yı ilerü gönderdi. Andan pâdişâh dahi varup Moboca’nun² üzerine düşdi. Üç gün içinde alup kâfirini çıkarup İstanbul’a sürüp ve içine âdem kodı. Ve andan kalkup Bosna kralı üzerine müteveccih oldu. Andan Mahmûd Paşa’ya haber geldi ki kıral Kuluc-hisârı’na girdi. Mahmûd Paşa dahi kıralın ardına düşüp kıralı yemek yirken gâfilen yetişüp üzerine hücum idicek, kaçamayup nâ-çâr cenk ider gibi olup bin cânla Kuluc-hisârı’na girdi. Hudâvendgâr dahi Yatsa-hisârı’nun üzerine varup muhâsara eyleyüp oturdu. Mahmûd Paşa dahi kıral olduğu hisârün üzerine düşüp kırala haber gönderdi ki “Bir yarar âdemün gelsün, sözüm var ana diyeyim” didi. Andan kıral dahi bir kâfir gönderüp gelüp³ paşayla buluşıcak Mahmûd Paşa eyitdi “Sen kıralun yanında ne işdesin?” didi. Bu kâfir eyitdi “Ben kıralun atasından kalmış nökeriyem ve hem onun mahremiyem” didi. Andan Mahmûd Paşa eyitdi “İmdi hiç bilür misün bu gelen kimdür?” Kâfir eyitdi “Türk’ün beğlerindendür” didi. Mahmûd Paşa eyitdi “Hây! Onat anlamadun! Bu gelen pâdişâh Kostantiniyye ve Trabuzon ve Laz-ili’ni ve Midillü’yi ve Mora’yı feth idüp pâdişâhlarını zebûn idüp ve iklim-

1 Eflak fethinden İ : Eflak’dan Vi

2 Moyoca’nun Vi : Moboca’nun İ

3 gelüp İ : - Vi

lerini darbî alup kullarına virendür¹. Aklunuz başınıza devşirün. Eğer sizi size gerekse benüm nasihatım kabûl idün ve illâ siz bilürsüz” didi. Andan kâfir eyitdi “Buyur, ne dirsiz?” didi. Paşa eyitdi “Var kırala de, gelsün pâdişâhun elin öpsün ve harâca itâ’at itsün ve hisârların ba’zısın hudâvendgâra virsün ki devletle dönüp gide” didi. “Eğer sözüm tutmazsanuz size ziyândur” didi. Muhassal kâfire, paşa çok ahdler [İ 135a] eyleyüp göndericek, kâfir dahi varup kırala paşanın sözünü bir bir nakl idüp ve ahd ü peymânı arz eyledi. Kıral dahi nâ-çar kabûl eyledi. Zîrâ kal’ada kafese girmiş kargaya dönüp ve hem hudâvendgârın [142a] vasfın işitmişdi. El-hâsıl Mahmûd Paşa’nun ahd ü peymânına inanup kıral hisârdan çıkup gelüp paşaya buluşdı. Paşa dahi kıralı tesellî idüp alup hudâvendgâra getürdi. Hudâvendgâra, Mahmûd Paşa’nun kıralla ahd itdüğü hoş gelmedi². Zîrâ emr idi, bu kal’aları cebren ve kahren³ darble⁴ alup kıralını öldürüp vilâyeti zabt itmekdi. “Böyle olıcak kıralun fesâdı yine bâkîdür”⁵ didi. Dönüp eyitdi “Mahmûd! Bu vilâyet hod âsânluğa alınurmuş, yâ niçün akıncılar saldun ki vilâyeti harâb ideler?” didi. Ve dirler ki pâdişâhun Mahmûd Paşa’ya evvel melâmeti⁶ ve gazabı bu sebebden oldı. Ve andan kıral tutulup bir karındaşı dahi tutıldı. Andan kıralı Yatsa Kal’ası’na iledüp⁷ gösterdiler, hemân halk kal’a’yı⁸ teslim eylediler. Ve kıralun vilâyetine muttasıl Kuvaç-ili dirlerdi, bir beği⁹ vardı, anun oğlu pâdişâh yanında idi ve biri dahi Paflı-oğlu¹⁰ dirlerdi, ol dahi hudâvendgâr yanında idi, andan ol kıralı ki Mahmûd Paşa getürdi, anı bu iki beğ-zâdelerle kapucılar odasında habs itmişlerdi. Hudâvendgâr ile bir azîz vardı Şeyh Ali-i Bistâmî neslinden. Hudâvendgâr bu kâfirlerin kanını andan istifsâr eyledi. Şeyh eyitdi “Anları öldürmek gazâ-yı ekberdür” diyicek, hudâvendgâr buyurdi, kıralı ve ol iki beğ-zâdeyi öldürdiler¹¹ ve ol kal’aların mâlını hudâvendgâr için zabt itdiler ki mübâlağa nesne buldılar. Ve akına giden gâziler dahi muhkem doyum geldiler ve bu kal’aların içine âdemler koyup ve hudâvendgâr ol tarafdand Hersek vilâyetine müteveccih oldı. Ve anda dahi hayli yerler feth idüp devletle dönüp İstanbul’a geldi. Bu fütühât hicretün sekiz yüz altmış yedisinde vâkı’ oldı.

1 virendür Vi : virüp üleşdirmişdür İ

2 hudâvendgâra Mahmûd Paşa’nun kıralla ahd ittiği hoş gelmedi Vi : Mahmûd Paşa’nun ahd itdüğü hudâvendgâra hoş gelmedi İ

3 cebren ve kahren İ : - Vi

4 darble Vi : - İ

5 bâkîdür İ : nâ-kayd Vi

6 melâmeti Vi : melâleti İ

7 iledüp İ : - Vi

8 kal’ayı İ : - Vi

9 beği İ : beğ Vi

10 Paflı-oğlu Vi : Pavlı-oğlu İ

11 öldürdiler Vi : katl itdiler İ

Âmeden-i Küffâr be-Yatsa ve Mora ve Midillü

[İ 135b] Çün Sultân Muhammed Bosna'yı feth idüp Minnet-oğlu'na virdi ve Yatsa'nun içine âdem koyup gitdi, Engürüs gelüp Yatsa üzerine düşdi. İçinde olan âdemler kal'ayı kâfire virdiler. Ve kâfir Yatsa'yı muhkem meremmet idüp kodı. Ve andan deryâdan Mora'ya hayli gemiler gelüp Germe'yi yapup muhkem eylediler ve girü gitdiler. Bu husûslara hudâvendgâr [142b] vâkıf olıcak Mahmûd Paşa'ya Rûmili leşkerin koşup gönderdi. Paşa dahi Mora'ya varıcak Germe'nün halkı hisârı koyup kaçdılar. Mahmûd Paşa dahi Germe'yi yakup zir u zeber eyledi. Ve hudâvendgâr dahi kalkmışdı, Mahmûd Paşa dönüp gelüp hudâvendgâra kavuşıcak haber geldi ki Midillü üzerine vâfir kâfir gemileri gelüp düşdi. Hemân-sâ'at hudâvendgâr Mahmûd Paşa'yı İstanbul'un ve Geliboli'nun gemileriyle Midillü'ye gönderdi. Varup kâfirün gemilerini dağıtup Midillü'yi muhkem yapup yine hudâvendgâra geldi. Çünkü hicretün sekiz yüz altmış sekizi oldı, hudâvendgâr yine leşker cem' idüp Yatsa'nun üzerine revâne oldı. Varıcak Hakk Te'âlâ müyesser itmemiş, alınmayup dönüp Üsküb'e geldi. İttifâk bu esnâda Engürüs kâfiri bî-nihâye leşkeriyle gelüp İzvornik üzerine düşüp topla kal'ayı muhâsara eyledi. Ve Mihal-oğlu İskender Beğ kal'ada bulunmağın muhkem cenkler oldı. Kış dahi gelüp yetişicek kâfir gitmeyüp yer içinde evler idüp oturup bekledi. Bu cânibde hudâvendgâr bu ahvâlî duyıcak Rûmili askeri ile¹ Mahmûd Paşa'yı koşup kâfirün üzerine gönderdi ve kendüsi dahi ardlarınca revâne oldı. Andan Mahmûd Paşa gelüp kal'aya irişicek küffâr dahi bunların geldüğün görüp cemî'-i esbâbın ve tecemmülâtın döküp hemân kuskuna kuvvet diyüp çavdı. Ve cümle esbâbı yağma idüp² gâziler kâfirün ardına düşüp hayli kâfir alıkodılar [İ 136a] ve muhkem muğtenim olup dönüp yine pâdişâha mülâkât oldılar.

Ahvâl-i Evlâd-ı Karaman

Rivâyetdür ki ittifâk Karaman-oğlu İbrâhîm Beğ vefât idüp yedi oğlu kaldı. İshâk ve Ahmed, Karaman, Kâsım ve Alâeddîn, Süleymân, Nûre Süfi. Bu Süleymân ile Nûre Süfi kiçirekdi, mukaddemâ kaçup Sultân Muhammed'e gelmişlerdi. Mâ'adâsı Karaman'da idi. Bu oğlanların küllîsi Sultân Muhammed bin Yıldırım Bâyezîd Hân binti Sultân Hatun'dan idi. Ammâ İshâk câriyeden idi ve hem cümleden büyük idi. Ve İbrâhîm Beğ hâl-i hayâtta himmeti buna idi. Zîrâ İshâk Beğ'den gayrinde³ "Osmânluluk [143a] alacası vardır" diyü sev-

1 ile İ : - Vi

2 idüp Vi : olup İ

3 gayrinde Vi : gayrinden İ

mezdi. Ve bi'l-cümle Karaman-oğlu hasta olıcak bu Sultân Hâtun'dan olan oğlanlar ittifâkla atalarının üzerine gelüp Konya'yı muhâsara itdiler ve atalarını çıkarup Gevele'ye komak istediler. İttifâk Gevele-kapusu'na gelicek İbrâhîm Beğ fevt oldu. Andan bu oğlanlar ittifâk idüp İshâk'ı sürdiler ve Ahmed'e didiler ki¹ "Sen ulu karındaşıımızsun. Senün emrüne mutî' ve münkâduz" didiler. Bunların husûsı mufassaldur, biz müfid ü muhtasar idelüm. Muhassal İshâk, İç-il'e varup Silifke'yi taht idinüp oturdu ve babasının hazînesi dahi anda idi ve Ahmed Konya'da otururdu². Andan İshâk Beğ, Uzun Hasan cânibin tutup eyitdi "Gel kardaşlarımı vilâyetden sür³ çıkar. Bana alıvır, tâ buraya gelince her göçüne bin filori vireyin" didi. Hasan-ı Dırâz filori âvâzın işidicek kabûl idüp hemân-dem Erzincan'dan yürüyüp Sivas'ı geçicek, İshâk Beğ istikbâl idüp önüne düşüp Karaman'a götürdi. Pîr Ahmed'i karındaşlarıyla sürüp ilden çıkardılar. Pîr Ahmed dahi kaçup gelüp Sultân Muhammed'ün⁴ ayağına düşdi. Bu cânibde Hasan-ı Dırâz, Karaman'da çok bed-bâhtlıklar idüp hayli zulmler eyledi. Her yerden mâl-ı emân diyüp yağmaya yakın **[İ 136b]** işler işledi. Ve Beğşehir'i ni gâret idüp cebrile davarların alduğından sonra otuz altı bin akça mâl-ı emân deyü aldı. Ve kıs alâ gayri hâzâ⁵. Muhassal hemân deve cinsinden yigirmi binden ziyâde deve alup gitmiş idi. Ve'l-hâsıl İshâk Beğ'i Karaman'da beğ idüp gitdi ve Kızıl Ahmed'i dahi bile yoldaş koşdı. Öyle olıcak İshâk Beğ Sultân Muhammed'e Saru Ya'küb-oğlu Ahmed Çelebi'yi elçiliğe gönderüp eyitdi "Karındaşlarımı üzerime gelmeğe koma! Akşehir'i ve Beğşehir'i sana vireyim" didi. Hudâvendgâr dahi çavuşbaşını İshâk Beğ'e elçiliğe gönderüp eyitdi "Bu iki şehir evvelden hod satun alınmış mülkümüzdür. Ana ne minnet eğer dilersen ki karındaşlarını üzerüne göndermeyem. Çehâr-şenbih Suyı sınır olsun. Ötesi senün ve berisi benüm olsun" didi. Çavuşbaşı ahvâlî i'lâm idicek **[143b]** İshâk Beğ kabûl itmeyüp râzı olmadı. Andan çavuşbaşı gelüp hudâvendgâra haber viricek, Atalya beğini ve Karahisâr beğini ve birkaç sancakları dahi Pîr Ahmed'e koşup gönderdi. Pîr Ahmed dahi Sıklan Hisârî'nı ve Kaysar[iyye]'yi hudâvendgâra viridi ve bi'l-cümle bunlar varıcak Ermenek'de İshâk Beğ'e buluşup hayli cenkden sonra İshâk'ı sıyup kovup ilden çıkardılar. İshâk dahi cemî'-i hazînesin alup Uzun Hasan'a gitdi. Ammâ bir oğlıyla avretin Silifke'de kodı. Pîr Ahmed dahi Karaman'da beğ olup Silifke'den gayrisini zabt

1 ki İ : - Vi

2 otururdu İ : oturdu Vi

3 sür İ : - Vi

4 Sultân Muhammed'ün İ : Sultân Muhammed Vi

5 Diğerlerini buna kıyas et.

itdi. İttifâk İshâk eğlenmeyüp Uzun Hasan yanında vefât eyledi. Pîr Ahmed çünkü istiklâli bun oldu, kuyruğun bulamağa başladı. Ilgun yanında olan Tanrıdan Hammâmı'nı hudâvendgârdan diledi ve evvelki ahdları bozup nâzlanmağa başladı. İbrâhim Beğ'ün vefâtı hicretün sekiz [İ 137a] yüz altmış sekizinde vâkı' olmuşdı ammâ bu husûslar altmış tokızda vâkı' oldu.

Gazâ-yı Arnavud

Rivâyet böyledür ki kadimden Arnavud beği olan İskender Beğ, hudâvendgâra harâc virürdi. Sonra vesâvis-i şeytân dimâğın fesâda virüp gelüp Kalkandelen Tağ'ında yaylakdan hayli koyun sürüp niçe âdemler hasâret eyliyicek, serîr-i saltanata i'lâm olunur¹. Hudâvendgâr dahi leşker-i İslâm'ı² cem' idüp ol cânibe revâne olındı. İskender Beğ işidicek Dırâc'dan Frengistân'a kaçup nâ-bedîd oldu. Hudâvendgâr dahi Arnavud iline girüp etrâfına akıncılar salup doyumluklar oldu ve andan hudâvendgâr, Arnavud'un ortasında bir hisâr yapup adını Yıl-basan kodı ve gâzîlerle hisârı toldırdı ki hicretün sekiz yüz yetmiş yılında idi. Ve hudâvendgâr dahi³ dönüp gelüp Rûm Muhammed Paşa'yı vezîr idindi. Çünkü hudâvendgâr gelüp kış İstanbul'da kışladı, evvel-bahâr⁴ olıcak yine Arnavud'un feth olunmayan yerleriyçün girü ol cânibe müteveccih oldu. Varup Arnavud'un bakıyyelerin dahi feth idüp iki sancak idüp iki kuluna virdi. Girü dönicek ittifâk şehirlerde tâ'ün olup hudâvendgâr şehirlere girmeyüp Karadeniz kenârlarına müteveccih [144a] oldu. Tâ'ün savulınca Ruûs-i Kaysarî⁵den ve Aydos'dan girü İstanbul'a geldi.

Azm-Kerden-i Sultân Muhammed be-Cânib-i Karaman

Rivâyet olunur ki Karaman-oğlu Pîr Ahmed hudâvendgâra İstanbul'a geldükde şöyle ahd itmişdi ki vechen mine'l-vücûh pâdişâha muhâlefet itmeyeydi. Ve hem Zülkadr-oğlu Şehsuvâr Beğ dahi bu ahdde yalan çıkdı. Zîrâ bu ikisinün ahdi böyle idi ki pâdişâhdan ne vakt ki işâret ola, hâzır olalar ve nereye emri derse varalar. Zîrâ pâdişâhun dahi fikri buydı ki Uzun Hasan'un üzerine varaydı. Zîrâ çok nâ-şâyeste işler itmişdi. Cümlesinden⁶ [İ 137b] biri Karaman'a gelüp bunca işler itmişdi ve Koylu-hisârı dahi incitmişdi. Ve biri dahi ki bu Hasan-ı Dırâz babası Ali Beğ ile Sultân Murâd'a ihtiyâc idüp gelüp hidmet itmişlerdi. Sonra saltanat da'vâsın idüp

1 olunur Vi : olunup İ

2 leşker-i İslâm'ı Vi : asker İ

3 dahi İ : - Vi

4 evvel-bahâr İ : bahâr Vi

5 Ruûs-ı Kaysarî Vi : Rus-ı Ka'ri İ

6 cümlesinden Vi : cümleden İ

istiklâl gösterüp temerrüdlük itdüğüne Sultân Muhammed incinmişti. Bu husûslar için üzerine varmak¹ icâb itmişti. Hemân Sultân Muhammed leşker cem' idüp Anatoli'ya geçdi. Umardı ki bunlar ahdlerine durup hudâvendgâra istikbâl idüp karşı² geleler. Serkeşlik idüp gelmediler. Hudâvendgâr dahi Uzun Hasan'ı koyup Karaman'a yürüdi. Karaman-oğlanları dahi işidüp kaçup Lârende'ye vardılar. Hudâvendgâr dahi varup Gevele'yi feth idüp ve Konya'yı zabt idüp andan Lârende'ye vardı ve Mahmûd Paşa'yı Pîr Ahmed üzerine gönderdi. Varup buluşup muhkem cenk oldukda Pîr Ahmed sınıp kaçdı. Dirler ki Mahmûd Paşa mukayyed olmadı, yoksa Pîr Ahmed'i ele getirürdi. Hattâ azline sebep bu oldu dirler. Ve bi'l-cümle Karaman sipâhilerinden çok kimesne tutulup hudâvendgâra getirilicek cümlesinün boynını urdılar ve hudâvendgâr Mahmûd Paşa'ya eyitdi "Turgud-oğlu'nun kandeliğin bil." Dahi üzerine vardı. Turgudlu hod Bulgar Tağı'na çıkmışdı, Mahmûd Paşa bilüp üzerine yürüdi³. Bunlar duyıcak kaçup Tarsûs yüzine aşdı. Paşa dahi ardından yetişüp alabildüğü alup kalanı kaçup Tarsûs vilâyetine girdiler. Ve andan hudâvendgâr buyurdi ki Lârende'den [144b] ve Konya'dan İstanbul'a evler süreler. Ehl-i sinâyi'den hayli kimesne sürdiler. Ve'l-hâsıl Lârende'yi yıkup harâb itdiler.

Andan hudâvendgâr Karaman-oğlu'yla barışur gibi idüp Konya'nun Ahmedekin ki İbrâhîm Beğ yıkmışdı, yine yapıdurup ve berkidüp içine hisâr-eri [İ 138a] koyup Gevele'yi dahi berkidüp içine âdemler koyup kendi ve andan Sultân Muhammed Karaman'ı, Sultân Mustafa'ya virüp⁴ dönüp Kara-hisar'a gelicek buyurdi, Mahmûd Paşa'nun çâderini başına yıkup vezâretten azl idüp cebehânesini kendü tavarlarına yükledüp pâdişâh cebehânesine katdılar. Ve Rûm Muhammed Paşa Küpeli-oğlu'nı kâdı-askerlikden azl itirüp Mevlânâ Vildân kâdı-asker oldu. Bu vâkı'ât sekiz yüz yetmiş ikisinde idi.

Vâkı'a-ı İnez ve Feth-i Ağrıboz

Çünkü hudâvendgâr Karaman seferinden İstanbul'a geldi, nâ-gâh haber geldi ki İnez'i Frenk gâret eyledi. Meğer Frenk beği, Cendral nâm bir kâfiri elli⁵ altmış pâre⁶ kadurga ile deniz yüzine göndermişti. Ol mel'un gelüp İnez'i urup kâdısını ve niçe Müslimanları alup Frengistân'a gitdi. Hudâvendgâr dahi gayet gazab-nâk olup evvel-bahârda leşker cem' idüp Ağrıboz'a müteveccih oldu.

1 varmak Vi : varmağı İ
2 istikbâl idüp karşı İ: - Vi
3 yürüdi Vi : yürüyüp İ
4 virüp Vi : virdi İ
5 elli Vi : - İ
6 pâre İ : - Vi

Ve bundan evvel Mahmûd Paşa'ya Gelibolı sancağın virüp buyurdi ki “Ne kadar gemi varsa cümlesin tonadup hâzır ide ve ne vakt emrüm varursa alup Ağrıboz'a revâne olasun” didi. Ve hudâvendgâr karadan varup ve Mahmûd Paşa gemilerle denizden varup Ağrıboz'un üzerine düşdiler. Toplarla azîm cenkler olup dururken deryâdan bî-hadd kâfir gemileri gelüp mu'âvin olmak lâzım gelicek hudâvendgâr hemân yağma buyurup gâziler her taraftan ikdâm-ı tâmm idüp hisâra koyulmağa başladılar. Mahmûd Paşa deryâdan dahi mukaddem kal'aya koyulup ve'l-hâsıl tarfetü'l-ayn içinde Ağrıboz feth olunup üç gün üç giçe yağma olındı. Şol kadar doyumluklar oldı ki haddi hasrı yoğdı. Ve o Ağrıboz'un karşusunda deniz içinde Kızıl-hisâr adlı bir burgoz vardı, kâfirün [145a] hazinesi anda idi, [İ 138b] anı pâdişâh için zabt itdiler. Andan kal'ayı müslimânlarla doldurup kilisaların mescid idüp içine bir kâdı nasb idüp ve sancağını bir kimesneye virdiler ve bu¹ fethün târîhi hicretün sekiz yüz yetmiş dördünde idi.

İrsâl-i Asker şoden be-Karaman

Bir gün Sultân Muhammed kapu-kulların Anadolu'dan bir niçe sancaklar ile Rûm Muhammed Paşa'ya koşup Karaman'a gönderdi ve eyitdi “Karaman-oğlını varup ol memleketden ihrâc kıl” didi. Andan Muhammed Paşa dahi çıkup Lârende'ye varup mescidleri ve medreseleri harâb idüp şehrin avretin ve oğlanın soydurup üryan itdürdi. Ve andan Ereğli'ye varup anı ve etrafını dahi yıkup harâb itdürdi. Ve ol vilâyetün halkı gelüp eyitdiler “Hây zâlim! Bu vilâyet Medîne-i Resûle vakfidur. Yarın kıyâmet gününde ne cevâb virürsün?” didiler. Mukayyed olmayup andan Varsak vilâyetine vardı. Avyaz Beğ dirlerdi, bir Varsak beği vardı, diledi ki anı dahi ele getüre. Ammâ ol Muhammed Paşa'ya bir kara taşlu yerde gelüp bir iş itdi ki Karaman'dan bile bî-zâr itdi. Zulmlerle aldığı harâm mâlları anda döküp ve yanında olanları kırdurup kendüsi yalnız kaçdı. Sultân Muhammed gördi ki bu yüz ağartmadı, İshâk Paşa'ya emr eyledi ki “Var Karaman-oğlanlarını vilâyetinden sen bâri çıkar. Bu Rûm devletsüzi varup hayli bed-bâhtlıklar itmiş. İş dahi başaramamış. Ola ki sen Karaman'un müfsidlerini nush idesin” diyicek İshâk Paşa dahi kalkup Lârende'ye varıcak Karaman-oğlu Pîr Ahmed kaçup Uzun Hasan'a gitdi ve karındaşı olan Karaman hudâvendgâra geldi. Hudâvendgâr dahi Çirmen sancağın virüp anda vefât itdi ve Alâeddîn çokdan vefât itmişdi. Ve Kâsım, Karaman etrafını geşt idüp yürürdi. Muhassal İshâk Paşa çünkü Ak-[İ 139a]sarây'a vardı, hudâvendgârdan hükm geldi ki

1 bu İ : - Vi

Aksarây'dan İstanbul'a ev süre. Ol dahi emr üzre hayli ev çıkarup sürdi ki İstanbul'da şimdi Aksarây Mahallesi dirler, anlardır. Ve bu mâcerâ hicretün sekiz yüz [145b] yetmiş beşinde vâkı' oldu, ve's-selâm.

Feth-i Alâiyye ez-Dest-i Gedik Ahmed

Hudâvendgâr Gedik Ahmed'e eyitdi "Bre Ahmed! İşbu Rûm'ı Alâiyye'ye gönderdüm. Varup nesne başarmıyup boş geldi. Bu kerre sen var! Bolay ki âsânlıgla şol kal'ayı sen ele getiresin" diyicek Gedik Ahmed "İnşâallah" diyüp kalkup bir mikdâr kapu-kulı ve ba'zı Anadolu askerini alup müteveccih oldu. Varup Alâiyye'nün üzerine toparın kurıcak ol vakt Alâiyye beği Latif Beğ oğlu Kılıç Arslan'dı, Alâiyye'nün halkı ana didiler ki "Bu gelen Karaman-oğlu gibidür sanman! Bununla cenk itmek fâyidesi yokdur." didiler. Andan Kılıç Arslan Beğ eyitdi ki "Fikr idün, niçe itmek gerek?" diyicek, şehrin a'yânı Gedik Ahmed'e çağırup eyitdiler ki "Berü gel, senünle sözimüz vardır" diyicek, Gedik Ahmed dahi burca yakın vardı. Bunlar içerüden eyitdiler "Bu kal'a eğer lutfla ve eğer cebrle alursan beğümüzü nidersün?" didiler. Gedik Ahmed eyitdi "Eğer lutfla virürse hudâvendgârdan ana beğendüğü bir yerden tîmâr alıvireyin ve eğer cebrle alursam, işi hod ma'lûmdur" didi. El-hâsıl Ahmed Paşa bunları bir vechile teselli eyledi ki Kılıç Arslan çıkup Ahmed² Paşa'ya gelüp hisârı teslim eyledi. Ve Ahmed Paşa dahi hisârun cemî'-i ahvâlini görüp ve içine âdemler koyup içinde bulduğu hazîneyi ve beğini alup Sultân Muhammed'e getürdi. Kılıç Arslan Sultân Muhammed'i göricek ayağına düşüp tazarru' eyledi. Pâdişâh eyitdi "Hây korkma! Benüm sana ziyânım tokunmaz" diyüp Gümülcine'yi nevâhisiyle tîmâr virüp ve hil'at geyürüp hâtunına ve oğluna çok atâlar eyledi. Andan Kılıç Arslan [İ 139b] Gümülcine'ye vardı. Bir gün deryâ kenârına bir gemi gelür, meğer Kılıç Arslan dahi yalıda seyr eylesmiş, hemân gemiyi göricek içine girüp avretin ve oğlanın bırakup gitdi. Sonra avreti ve oğlanı bunda vefât eyledi. Bu ahvâl hicretün sekiz yüz yetmiş altısında oldu.

Feth-i Silifke

Rivâyet olunur ki Karaman-oğlu İshâk Beğ Uzun Hasan cānibine³ [146a] gitdükte ki avretini ve bir oğlunu Silifke'de komışdı, sonra Pîr Ahmed dahi Uzun Hasan'a kaçıcak bu İshâk Beğ'ün oğlu Sultân Muhammed'e haber gönderdi ki

1 n'idersün Vi : n'eylersün İ

2 Ahmed Vi : - İ

3 cānibine Vi : - İ

“Kal’ayı size virdüm. Âdem gönderün gelsün, zabt eylesün” diyicek Sultân Muhammed dahi Gedik Ahmed’e “Var!” demişdi¹.” Gedik Ahmed dahi Silifke üzerine varıcak İshâk Beğ oğlu çıkup hisârı teslim eyledi. Ol hinde Karaman-oğlu Kâsım Beğ Uzun Hasan’a varmışdı. Uzun Hasan dahi buna leşker koşup gönderdi. Bu tarafda Gedik Ahmed Silifke’yi zabt idüp Mutun Hisârı’nda oturdu ve İshâk Beğ’ün oğlu dahi bileydi ve Karaman-oğlu İbrâhîm Beğ oğlu Muhammed Beğ’ün dahi bir mahbûbe kızı hisâr içinde bileydi ve andan Gedik Ahmed Lule’ye düşüp anı dahi alup bu Pîr Ahmed’ün cemâ’atıyla gelüp İstanbul’a revâne oldu. Hicretün sekiz yüz yetmiş altı yılında bu cânibde Uzun Hasan ki Pîr Ahmed’e ve Kâsım’a asker koşup Erzincan’a gelicek Sultân Bâyezîd’e haber gönderdiler ki “İcâzetinüzle biz Zülkadr iline giderüz, tâ ki Kılıç Arslan oğlını atası yerine iletevüz” didiler. Beğlerbeği Hamza Beğ ol vakt Tokad’da idi. Bu giden âdem Sultân Bâyezîd’e varmadan toğrı Hamza Beğ’e gelüp [bu] haberi ana dahi didi. Hamza Beğ ol söze i’timâd idüp “N’ola geçsünler” didi. Hemân ki Sivas’dan bir niçe gün göçdiler, [İ 140a] Bir gün ale’l-gaffe sabâh vaktinde Tokad’un üzerine düşüp Tokad’ı yağma itdiler ki kâfirâne hareketler itdiler. Andan sonra bunların kimi Uzun Hasan’a gitdi ve kimi Karaman-oğlanlarını alup vilâyetine iletdiler. Sultân Muhammed’ün oğlu Sultân Mustafa ki Konya’da otururdu, ana Sultân Muhammed haber gönderdi ki varup Kara-hisâr’da otura. Ve andan hudâvendgâr devletle Anadolu’ya geçdi. Ol zamânda Mahmûd Paşa Gelibolı sancağın yirdi, götürüp yine vezîr edildi. Andan Karaman vilâyetine hücum itdiler. Bu cânibde Karaman-oğlanları Uzun Hasan’un Yûsuf İmirze nâm bir beğiyle asker cem’ idüp Akşehir’e gelüp Hamîd-ili’ne yürüdiler. Sultân Mustafa dahi Kara-hisâr’dan yürütüp gelüp [146b] Beğşehir ile Akşehir arasında bunlara buluşup bir cenk-i sultânî eylediler. Âhir Yûsuf İmirze ki Uzun Hasan’un ammusu oğludur, anun boynına ip takup yetdiler. Ve Karaman-oğlu Pîr Ahmed kaçup yine Uzun Hasan’a gitdi ve Kâsım Beğ İç-il’e girüp Silifke’yi uğurladı. Andan Sultân Muhammed Gedik Ahmed’i tekrâr Silifke üzerine gönderüp darb-ı destle yine alup İstanbul’a geldi ki hicretün sekiz yüz yetmiş yedisiydi. Bu fûtuh cümle Gedik Ahmed elinden vâkı’ oldu. Ammâ feth-i Ermenek ve Karaman bi’l-küllîye feth olunmak hicretün sekiz yüz yetmiş dokuzunda vâkı’ oldu.

1 dimişdi Vi : dimiş İ

Muhârebe-i Hasan-ı Dırâz

Rivâyet olunur ki Uzun Hasan aslâda Akça-koyunlu'dan âsitâne-i sa'âdet-âşiyânın gözedici bir kimse iken envâ'-i hîle ile Acem beğlerinden Cihân Şâh gibi kişiyi helâk idüp ta'ayyün bulup memâlik-i Acem'e müstevlî olup âhir hazâyin-i Acem'e dahi mâlik oldu. Sonra Sultân Ebû Sa'îd-i Semerkandî üzerine hücum idüp gelicek anı dahi per-dâht idüp¹ hazâyinine mutasarrıf olup ta'ayyün bulıcak bu kerre Rûm diyârına el uzatmağa başlayup Karaman-oğlanlarından [İ 140b] Kâsım'ı ve Pîr Ahmed'i ve İsfendiyâr-oğlı Kızıl Ahmed'i ve Canık-oğlını ve niçe bunun emsâli müfsidler cem' idüp ve Emîr Beğ nâm bir kimesneyi baş diküp ammisî oğlı Yûsuf İmirze'yi Karaman-oğlanlarıyla gönderüp gelüp Tokad'ı ki harâb itmişlerdi, andan Kayseriyye üzerine düşüp anda nesne başarımadılar. Emîr Beğ dönüp andan Hasan-ı Dırâz'a gidüp Yûsuf İmirze Rûm diyârında kalkup fesâda meşgûl oldu. Ve bi'l-cümle çünkü Uzun Hasan mel'unluk eyleyüp Tokad'ı urdurdı, Sultân Muhammed dahi işidicek üzerine varmağa niyet eyledi. Andan Mahmûd Paşa'yı ve Gedik Ahmed Paşa'yı ve Mustafa Paşa'yı bir yere cem' idüp eyitdi "Uzun Hasan üzerine varmağa² tedbîr eylen, görelüm" diyicek, paşalar birbirine bakup sükût eylediler³. Hudâvendgâr bunlara "Niçün söylemezsiniz?" diyicek Mahmûd Paşa eyitdi "Sultânuma ne diyelüm? Devletlû hudâvendgârın aklı bizden ziyâdedür ve a'lemdür" didi. Sultân Muhammed eyitdi "Hele siz dahi [147a] birkaç kelâm idün" diyicek, Mahmûd Paşa eyitdi "Uzun Hasan'un huşûneti ve kabâhati ve fitneleri hod ma'lûmdur. Kendüyi bil-meyene bildürmek gerek. Eğerçi bu Uzun Hasan, sultânımın bir oğlına mukâbil olacak kimesne değüldür. Ammâ ihtiyât şartdur. Muhkem yarak idüp asâkir-i azîme cem' itmek gerekdür" didi. Andan Gedik Ahmed Paşa eyitdi "Şimdi bir kulunı akıncılarla gönder, varup memleketini yıkup yakup talan itsünler. Tokad intikâmın alsunlar ve keyfiyyet-i hâl zâhir olsun" didi. Andan hudâvendgâr eyitdi "Mihal-oğlı Ali Beğ'i gönderün. Varsun ol vilâyeti eli erdüğü yere değin yıksun ve esîr ideceğin itsün" didi. Pes hemân Ali Beğ Rûmili akıncılarıyla ve güzîdelerıyla varup Kemâh vilâyetini urup ermenilerini esîr idüp [İ 141a] mübâlağa doyumluklar eyledi. Hudâvendgâr dahi asâkir-i mansûreyi cem' idüp Sultân Bâyezîd ve Mustafa Çelebi'yi bile alup gitdi. İslâm leşkeri yüz binden ziyâde olup ve kâfir askeri dahi bî-nihâye idi. Ve'l-hâsıl çünkü Sivas'a vardılar, Uzun Hasan'ı Sivas'a gele dirlerdi, gelmedi. Andan yürüyüp Karahisâr'a vardılar. Andan dahi

1 idüp Vi : - İ

2 varmağa Vi : varmağı İ

3 eylediler Vi : itdiler İ

gelmedi. Andan Mahmûd Paşa eyitdi “Bu Karahisâr’ı alalım. Ümmîzdür ki bunda gele” diyicek, Hudâvendgâr eyitdi “Mahmûd! Ben bunda hisârcık almağa gelmedüm. Bana düşmeni buluvirün” didi. Andan hemân Erzincân’a çıkdılar. Düşmen yine belürmedi. Ammâ hudâvendgârın karavulı bir gün düşmene buluşup mübâlağa cenk olup âhir düşmeni kırdılar ve andan Tercân’a vardılar. Anda dahi gelmedi. Anda hudâvendgâr Rûmili beğlerbeğisi Hâs Murâd’a eyitdi ki “Yürî sen Mahmûd’la ilerü var. Ne hâldür gör” didi. Anlar dahi hemân-dem ilerü yürüdiler. Ammâ birbirin gözlemediler. Fırat Suyı’nun kenârına geldiler. Mahmûd Paşa eyitdi “Mûrad Beğ! Bu suyu geçmeyelüm. Gafletle yakamız düşmen eline virmeyelüm” didi. Hâs Murâd eyitdi “Ali Beğ gibi kişi ilerü vardı. Biz varıcak ne var!” diyüp fi’l-hâl Fırat Suyı’nı öte geçdi. Mahmûd Paşa dahi nâ-çar olup ol dahi geçdi. Hâs Murâd’a yine eyitdi “Sen şunda dur, ben şol depe üstine çıkup göreyin düşmen var mı?” didi. Andan Hâs Murâd durup Mahmûd Paşa birkaç atıyla ilerü [147b] yürüdü. Nâ-gâh gördi ki Ali Beğ kaç kaç gelür, andan eyitdi “Hây Paşa! Düşmen uş önümüzde. Ammâ biz mukâbil olacaklayın değül” didi. Mahmûd Paşa Ali Beğ’ün sözüne iltifat itmeyüp depe başına çıkdığı gibi düşmene buluşıcak Ali Beğ dahi Mahmûd Paşa’yı halâs etmek ardınca oldı ve Hâs Murâd’dan¹ hiç haberleri olmadı. Düşmen hod Hâs Murâd’ı ortaya alup nâ-bedîd [İ 141b] itdiler, andan Turhân Beğ’i, oğlu Ömer Beğ’i ve Hâcî Beğ’i ve Fenârî-oğlu Ahmed Çelebi’yi niçe subaşlılarıyla tutup habs itdiler. Uzun Hasan bu üç bellü kişiyi alıkoyup kalanını Bayburd’a gönderdi ve andan Uzun Hasan çâderinde oturup iş iderken mest olup Türkman beğlerine eyitdi ki “Osmânlu’nun hele ayağın aldum” diyicek Turhân Beğ-oğlu Ömer Beğ mukayyed iken eyitdi “Hây Hân! Eyle dime! Güyâ denizden² bir katre aldun. Pâdişâhun³ yüz bin benüm gibi ve Murâd gibi kulı vardur” didi. Eyle olıcak Uzun Hasan kakıyup “Bak bu kavadı, şol hâlde iken dahi neler söyler!” diyü gazaba gelüp “Bunu öldürmeli ya!” didi. Andan Ömer Beğ eyitdi “Hây Hân! Beni ayıplama. Osmân-oğlunun çok nân u nemekin yidüm. Şimdi ana âsî mi olayın? Ölince ta’assubın⁴ komazam” didi. Andan eyitdi “Ammâ insâf idicek şimden girü hudâvendgârın işe yarar leşkeri kalmadı. Eğer anlar kaçmadan bir hüner idersenüz dağıdup murâdunızı hâsıl idersiz” didi. Eyle diyicek Uzun Hasan germ olup

1 [Der-kenâr]: Kostantıyye’de Ak-sarây bâzârı kurbında câmi’i ve imâreti ve medresesi olan Rûmili beğlerbeğisi Hâs Murâd Uzun Hasan elinde şehîd olup Turhân Beğ oğlu Ömer Beğ’i ve Hâcî Beğ’i ve Fenârî-zâde Ahmed Çelebi’yi ve niçe subaşlılar giriftâr oldılar, kaldılar. Vi : - İ

2 denizden Vi : deryâdan İ

3 pâdişâhun İ : - Vi

4 ta’assubın Vi : gayretin İ

eyitdi “Ömer Beğ bana toğrı söyler hem merdliğe dahi münāsib budur ve nān u nemek hakkın bilürmiş” didi.

Mukābele-i Hasan-ı Dırāz ve İnhizāmuhū

Çünkü Hās Murād vākı‘ası oldu, andan sonra hudāvendgār altı göç dahi göçüp çehār-şenbih günü Üç-ağız demekle ma‘rūf yerde konmak tedārükinde iken nā-gāh Uzun Hasan leşkerinden Kāfir İshāk nām bir kimesne göründi. Dāvūd Paşa ol vakt Anadolu beğlerbeğisiydi, fi’l-hāl ana varup münhezim kılup ilerü yürüyüp Uzun Hasan üzerine hücum idicek, Uzun Hasan cānibinden çarhacı gelüp Dāvūd Paşa’ya hamle kılup bunlar dahi merdānelik idüp girü dönderdi. Ol hinde Sultān Muhammed Hān dereye inüp [148a] dururlardı. [İ 142a] Dāvūd Paşa adıyla Hamza-mānend cenk iderdi. Hattā dirler ki Dāvūd Paşa Uzun Hasan leşkerini¹ yigirmi beş kerre girüye tüşkürdi. Andan hudāvendgāra ma‘lūm olıcak hudāvendgār dahi hemān yeniçeriyle bir depe üzerine çıkmağa sa’y eylediler. Bu tarafdān Sultān Mustafa Kör Zeynel’ün üzerine hücum itdüğün gördiler, fi’l-hāl Kör Zeynel’ün başını kesdiler. Ve bu tarafdān Sultān Bāyezīd Hān dahi Hasan-ı Dırāz üzerine hücum idüp Dāvūd Paşa savaş itdüğü yerün yanına vardı. Ol vakt İbrāhīm Paşa Sultān Bāyezīd’e lalaydı, leşker-i Rūm’a istimālet idüp Sultān Bāyezīd için sa’y-ı cemil iderdi ve bi’l-cümle Sultān Bāyezīd Hān, Uzun Hasan’un üzerine dilāverlerle hücum idüp gözüne ālemi teng idüp yakın kalmışdı ki Uzun Hasan münhezim ola. Hattā sancakları harekete gelüp inhizāma meyl itmişdi. Ol esnāda Gedik Ahmed Paşa gelüp Sultān Bāyezīd’ün alayını Uğurlu Muhammed üzerine dönderüp güyā ki Hasan-ı Dırāz’un inkisārı Sultān Bāyezīd adına ola, diyü hased itdi. Çünkü Sultān Bāyezīd Uğurlu Muhammed üzerine müteveccih oldu, Uğurlu Muhammed dahi alayını dağıtmayup yürüyüvirdi. Andan Uğurlu Muhammed’ün durduğu yerün altında Muhammed Bākır bulunup Sultān Bāyezīd anı basup sancağın aldı. Eyle olıcak Sultān Muhammed yeniçeriyle bir yüksek yere çıkınca Uzun Hasan yeniçeri alayların Sultān Muhammed öninde görüp aklı şaşup hemān sıvış tedbīrin idüp “Boz atı getirün ki baş kurtarandur” didi. Hemān süvār olıcak dere-tepe gözetmeğe başladı. Ol vakt Pīr Ahmed, Uzun Hasan’un yanında idi. Hemān Hasan-ı Dırāz rāh-ı dırāzı eline alup havā-yı Tebrīz’i heves idüp Pīr Ahmed dahi yanına düşüp at yarışdırup² biri birin geçe kaçarlardı ve depeyi [İ 142b] sıçrayup geçerlerdi. Andan yeniçeriler Türkman’un bu hālın göricek hāy urup eyitdiler ki “Bre

1 leşkerini Vi : leşkerin İ

2 yarışdırup Vi : koşup İ

hâin Türkmanlar! Dahi kılıç çıkarup¹ cenk olmadan muhanneslük idüp kaçarsız” diyü çağrışdılar. Ve Uzun Hasan hemân başın kurtarmağa râzı olup çavdı. Andan sonra birkaç beğlerin tutdılar. Biri [148b] Ömer Beğ’i ki Çekerlü tâifesinün ulu-sıydı ve iki kardaşlar dahi ki Timur neslinden idi ve Rüm’dan Acem’e şugla giden Ditreyük Sinân Beğ’ün oğlu² ki Uzun Hasan yanında idi ve bunlardan dahi gayri üç bin mikdârı tutsak getürdiler. Kırılan Türkman’un hod hesabını Allâh bilür³. İttifâk ol esnâda hudâvendgâr bir azebi gördi ki bir bıçak elinde ölüler arasında gezer. Hudâvendgâr eyitdi “Bre anda n’eylersün?” Azeb eyitdi “Devletlü Sultân-um! Türkmanların kulaklarında mengüşları vardır, anları devşirürin” diyicek hudâvendgâr gülüp eyitdi “Der-kâr bâş” didi. Andan ol tutulan tutsakları İstanbul’a gönderdiler. Ammâ Ditreyük Sinân Beğ-oğlu’nun boynun urdurdı. Ve’l-hâsıl çünki cenkden fâriğ oldılar, andan sonra hudâvendgâr bir ehada te’addi itmedi. Ol demde hudâvendgâr eğer yürüseydi tamâmet Acem vilâyetini feth idüp Uzun Hasan’ı tamâm iderdi ammâ âdet-i kadîme gözleyüp itmediler. Andan sonra hudâvendgâr devletle yine Rüm’a teveccüh eyledi. Yol üstinde Kemâh’un Karahisâr’ı vardı, Hudâvendgâr’un bir nazar-ı heybetiyle feth olındı. Andan gelüp sa’adete İstanbul’a girdi. Ve hemân girü Mahmûd Paşa’yı azl itdi. Andan Mahmûd Paşa varup Hâsköy’de oturuken nâ-gâh Sultân Mustafa’nun ölüsü haberi gelüp Sultân Muhammed yine İstanbul’a gazâya geldi. Hudâvendgâr hemân incinüp Mahmûd Paşa’yı tutup Yedikule’de habs idüp ve andan [İ 143a] salb idüp hakkına kodı.

Ve Uzun Hasan ol kişidir ki Bayındır Hân neslinde Turhân Beğ oğlını ve Bayındırlı’dan ve⁴ Taranlu’dan İmirze Cihân Şâh’ı basup başların kesdi. Ve Çağatay’dan Ebû Sa’îd’i sıyup helâk eyledi⁵. Ammâ Sultân Muhammed Gâzî’nün nazar-ı heybetine tâkat getüremedi ve hem âhir bu tasadan helâk oldı. Ve bu fet-hün târihi hicretün sekiz yüz yetmiş sekizinci rebî’ü’l-evvelinün on dokuzuncı günü cum’a günü vâkı’ oldı, ve’s-selâm.

Feth-i Kefe

Rivâyet şöyledür ki çünki Sultân Muhammed etrâfun a’dâsına kılıç urup her birine ki gâlib oldı, diledi ki Karadeniz kenârında [149a] olan hisârları dahi feth eyleye. Pes Gedik Ahmed’e buyurdı ki “Tiz gemi yerağını gör. Seni gazâya gönderürin” didi. Andan Gedik Ahmed Paşa üç yüz pâre gemi tonadup ve pâdişâhun

1 çıkarup İ : çıkup Vi

2 Sinân beğün oğlu Vi : Sinân Beğ-oğlu İ

3 hod hesabını Allâh bilür Vi : hod hesabı yoğdı İ

4 Bayındırlı’dan ve Vi : - İ

5 eyledi Vi : itdi İ

emr-i hümayûniyla gemilerün palamarların alup ve sancakları diküp ve topların atup niyyet-i gazâ diyüp çala çala azm-i Kefe itdi. Andan Karadeniz yüzi leşker-i İslâm'la fülkü'l-meşhûn olup bir rûzgâr-ı latîfle Kefe'nün limanına irişdiler. Dahi Gedik Ahmed Paşa yetmiş bin gâzi ki gemide idiler, istimâlet kılup eyitdi “Ey gâziler! Gayret demidür. Himmet eylen ki Kefe'yi dahi dârü'l-İslâm idevüz” diyüp hemân kal'aya cenk-i sultânî yürütdiler. Üç gün üç giçe muttasıl cenk itdiler. Âhir şehrün a'yânı tekvura eyitdiler “Niçe idersin bu Türkleri?” Tekvur mütehayyir olup eyitdi “Siz ne dirsiz?” Bunlar eyitdiler “Bu Türklerün kasdları bu kal'ayı almakdur ve hem almağa dahi kudretleri vardır. İmdi darb-ı destiyle alup¹ avret ve oğlanı-muz esîr idüp bizi kırmakdansa iyilikle virmek yeğdür” didiler. Andan tekvur eyitdi “Siz bilürsüz. Ben muhâlefet itmezen” didi. Eyle olsa hemân emân dileyüp hisârün kapusın açdılar. Ahmed Paşa dahi İslâm sancağını Kefe'nün kulesine diküp nevbetler çalındı. [İ 143b] Andan sonra kilisaların yıkup câmî'ler ve mescidler itdiler ve ezânlar okınup namâzlar kıldılar ve cum'asında Sultân Muhammed adına hutbe okundu. Ve andan Ahmed Paşa gâzilere hil'at giyürdi ve hazînesinde olan mâlî zabt idüp ve şehrün sipâhîsin ve agniyâsın ve fukarâsın bi'l-küllîye defter itdi ve cemî'-i ahvâlin gördükden sonra etrâfına gemiler gönderip ol kenârda olan kal'aları dahi feth itdürdi. Ve andan Ahmed Paşa Mengü Beğ üzerine dahi varup toplar kurup almasına şürû' eyledi. Kal'a tekvurı gördi ki Kefe'yi alanlar kendünün dahi² üzerine geldiler, istedi ki kal'ayı vire. İçinde bir hasmı vardı, ol mâni' olup cenge mübâşeret itdiler. Gedik Ahmed Paşa gördi ki hisâr cenkle alınmaz, üzerinde leşker koyup kendü devlet eşiğine müteveccih oldu. Bu asker bir niçe günden sonra hile idüp gider gibi oldılar. Bir yerde pusı oldılar. Kala'nun keferesi [149b] “Türk gitdi” diyüp kal'ayı açup girüp çıkmağa başladılar. Ol esnâda gâziler fırsat bulup yürüyüp kal'ayı³ feth itdiler ve hazînesini zabt eyleyüp cemî'-i halkını defter itdiler ve kilisalarını yıkup mescidler ve câmî'ler itdiler. Bu fütühât hicretün sekiz yüz seksen yılında vâki' oldu.

Gazâ-yı Karaboğdan

Çünkü Sultân Muhammed etrâfun beğlerini zebûn idüp kendüye müsahhar kıldı, Karaboğdan tekvurına dahi âdem gönderüp eyitdi “Bu yıl harâcını sen kendün getir. Nitekim Eflak-oğlu kendüsi getirür” diyicek Karaboğdan tekvurı hudâvendgârün sözünü kulağına koymayup kabûl itmedi. Hemân hudâvendgâr

1 alup İ : - Vi

2 dahi Vi : - İ

3 kal'ayı İ : - Vi

Rûmili beğlerbeğisi Hadım Süleymân Beğ'e eyitdi "Varasun Karaboğdan'un vilâyetine gir. Görelüm senünle mu'âmelesi ne yüzden olur" diyicek, Süleymân Beğ dahi Rûmili leşkerin alup Karaboğdan'a müteveccih oldı. Vardukda kıralı olan mel'un, leşker-i [İ 144a] İslâm'ı gâfil basup muhkem cenk olınup çok müslimân şehîd eyledi ve niçesin tutsak eyledi. Bu ahvâl Sultân Muhammed'e ma'lûm olıcak gayret-i İslâm hareket idüp muhkem gazâ yerağın görüp ve mübâlağa asker cem'idüp ve İstanbul'dan gemiler dahi gönderüp tâ ki Tuna'dan varalar ve kendüsi dahi hemân müteveccih oldı ve Boğdan vilâyetine varup niçe gün Boğdan vilâyeti içinde gezüp düşmenle buluşmadılar. Âhir bir gün bir yere gelüp gördiler ki Boğdan askeri derbend içine konup ve atluların¹ yaya idüp cenge hâzır olmuşlar. Sultân Muhammed dahi bu mel'unların bu vechle cenge² ihtimâmların göricek hemân gâzilere istimâlet idüp sâflar düzilüp ve alaylar bağlanup küffârın üzerine hücum itdiler. Kâfirler dahi hamle idüp toplar ve pırangalar atmağa başlayıcak gâziler gayret-i İslâm'ı muhkem idüp küffârın topuna ve tufengine bakmayup kâfirün gözün açdurmayup kemâl ile muhkem cenk eylediler. Kâfirler araba ile toplar atardı, bununla çok kimesne şehîd itdiler. Ve'l-hâsıl gâziler arabalara bakmayup sabâhdan beyne's-salâteyn olınca cenk-i [150a] azîm olup ahir inâyet-i Bârî yârî olup leşker-i İslâm fırsat bulup bir mertebede küffârı kırdılar ki nihâyetin Allâh bilür ve mübâlağa kâfir esir eylediler ve ol etrâfı yakup yıkup talan itdiler. İki ay mikdârı ol vilâyetde doyumluklar itdiler. Sağ u sâlim dönüp girü beri yakaya geçdiler ve bu gazânun târihi hicretün sekiz yüz seksen birinde idi. İttifâk bu esnâda haber geldi ki Engürüs kâfirleri Tuna kenârına ağaçdan bir hisâr yaptı ve içine azîm yeraklar kodı. Kasdı bu ki İslâm ucında durup müslimânları incide. Sultân Muhammed bunu işidicek hemân yürüdi. Kudret[İ 144b]ullâhı gör, ol kış gâyetle muhkem oldı, şöyle at çığırdan çıkamayup kar üzengiye berâber idi. Tuna hod muhkem kalın tonmuşdı. Leşker varup buz üzerine kondılar, hemân-dem hudâvendgâr "Ol hisârlara yağma!" diyüp ol gün akşama değin cenk olıcak kâfirler emân dileyüp hisârı ahd ile teslim eylediler. Hudâvendgâr dahi ahdine durup küffâra destûr virdi. Diledikleri yere gitdiler ve ba'zın hisârda kodılar ve ba'zın hıyânetin tuyup satdılar. Ol hisârları dahi yakup yıkdılar, zirâ ağaçdan idi. Bu feth Karaboğdan'dan iki buçuk ay sonra vâkı' oldı. Andan hudâvendgâr İstanbul'a gelüp dülengüsi yıl İstanbul'da hudâvendgâr sarâyı dâ'iresine bârû çekdiler, ve's-selâm³.

1 atluların İ : atluları Vi

2 cenge Vi : - İ

3 ve's-selâm Vi : - İ

Feth-i İskenderiyye

Sultân Muhammed bir gün vüzerâsına eyitdi “Şol İskenderiyye Hisârı ne asıl hisârdur ve nerededir?” didi. Eyitdiler “Gâyet sarp yerdedür ve muhkem kal’adur” didiler. Andan hudâvendgâr eyitdi “Elbette ana bir tedârük idün. Ümizdür ki Allâh’un avniyle ol dahi feth ola” didi. Andan Evrenos-oğlu Ahmed Beğ’e leşker koşup İskenderiyye’ye gönderdi. Ol dahi varup üzerine düşüp çok cenk idüp zafer bulunmadı. Hudâvendgâr Karaboğdan gazâsından dönicek İstanbul’da İskenderiyye’nün tedârüküne meşgûl oldu ve Gedik Ahmed Paşa’ya eyitdi “Sen var İskenderiyye’nün üzerine düş” didi. Gedik Ahmed Paşa hudâvendgârın bu sözlerine ihmâl eyledi. Pâdişâh dahi Gedik Ahmed’i tutup Boğaz-kesen Hisârı’nda habs eyledi. Andan leşker-i [150b] İslâm’ı cem’ idüp hudâvendgâr devletle İskenderiyye üzerine yürüdü. Varup üzerine toplar kurup niçe müddet cenk-i azîm idüp ve ba’zı burcların yıkup bir-iki defa yürüyüş idüp Hakk nasîb itmedüğü sebebdan alınmayup üzerine bir havâle [İ 145a] yapup ve içine yarar âdemler koyup berkitdiler ve vilâyetini sürüp ve etrâfında olan hisârları feth idüp hemân İskenderiyye yalnız kaldı. Andan hudâvendgâr¹ dönüp İstanbul’a gelicek İskenderiyye Hisârı’nı havâlede olan halk bunaldup zebûn idüp taşra çıkartmaz olıcak İskenderiyye kâfiri haber gönderüp ahdleşüp kal’ayı virdiler. İçine âdemler konup² ve mescidler olup³ İskenderiyye dahi dârü’l-İslâm oldu. Hicretün sekiz yüz seksen üçünde vâkı’ oldu.

Reften-i Gedik Ahmed Paşa be-Pulya ve Mesîh Paşa be-Rodos

Rivâyet olunur ki Sultân Muhammed artuk gazâ itmeyüp hemân İstanbul’da oturup Gedik Ahmed Paşa’yı Pulya’ya ve Mesîh Paşa’yı Rodos’a gönderdi. Ahmed Paşa dahi ehl-i İslâm ile Pulya vilâyetine geçüp birkaç pâre kal’a feth idüp tâ Sultân Muhammed âhirete nakl idince Pulya’da olup Sultân Muhammed’ün vefâtın işidicek Ahmed Paşa gelüp Sultân Bâyezîd’e istikbâl eyledi. Ammâ Pulya’da çok kimesne⁴ kalmışdı, kâfirler anları incidüp çok iş eylemiş. Ve’l-hâsıl anda olanların kimisi kırılıp ve kimisi bin dürlü belâyla halâs olup gelüp çıkdılar. Ve Mesîh Paşa dahi Rodos’a varup kal’anun üzerine düşüp toplar çekdirüp hisârın her tarafına kurdurup muhkem cenkler eyleyüp ve bir tarafını⁵ yıkup yürüyüş eyleyicek çok âdemler helâk olup âhirü’l-emr alınması müyesser olmayup dönüp girü geldi ki hicretün sekiz yüz seksen beşinci yılıydı. Ve bu yılda Mevlânâ Hüsrev ve Şeyh

1 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ

2 konup Vi : koyup İ

3 olup Vi : yapup İ

4 kimesne Vi : âdem İ

5 tarafını Vi : tarafın İ

Kutbuddîn-oğlu âhirete nakl eylediler¹. Sultân Muhammed Hân gâyetle kerîm ü âdil ve şecî' u fâzıl ve muhibbül'ulemâ pâdişâhdı. Her kande ki bir ehl-i ilm iştise yanına getürüp ri'âyetler iderdi. Hattâ Semerkand'dan Mevlânâ Ali Kuşçı'yı cemî'-i ta'allukâtıyla getürüp bî-kıyâs atâlar idüp mâla gark itmişdi². Ve ehl-i meskenet olup bir dervîş görse [**İ 145b**] ana tevâzu' ve meskenet³ gösterirdi. [**151a**] Ve anun⁴ zamânında ulemâ vü fuzalâ ve şu'arâ vü fukarâ refâhiyyette⁵ idi. Ve fevâhişi sevmeyüp töhmet-i zînâdan ötûri eri ve avreti helâk iderdi ve her kişi anun korkusundan kan kaşanurdu. Ve Sultân Muhammed'ün ekser âsârı İstanbul'da idi ki mukaddemâ zikr olındı ve Edrine'de dahi bir âlî kasr yapdurdı ki kimesne mislin görmemişdi⁶. Ve etrâf-ı memâlikde niçe kilâ' yapdurdı. Ve bi'l-cümle âlemi ma'mûr itmeğe sayı' idi. Ve anun âsârı selâtîn-i sâbıkadan tefaddülü bu yeter ki İstanbul gibi şehri darb-ı destîyle küffâr elinden⁷ alup imâret eyledi. Rivâyet böyledür ki hicretün sekiz yüz seksen altıncı saferinün yigirmi yedinci gününde İstanbul'da Anadolu cânibine geçüp Gekbûze tarafında Tekvur Çayırı dirler bir yerde konup sene-i mezbûre rebî'ül-evvelinün üçüncü günü penç-şenbih gün ikindü vaktinde sâ'at-i mirrîhde âhirete intikâl itdi, rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten. Ki ol vakt Sultân Bâyezîd Amâsiyye'de ve Sultân Cem Karaman'da idi. Merhûm Sultân Muhammed otuz bir yıl, iki ay, üç gün pâdişâhlık eyledi. Atası kendüyi tahta geçirdüğünde⁸ yigirmi yaşında idi. Çelebi iken tahta geçüp otuz dört yıl adına hutbe okundu ki ömri elli bir yıl, iki ay, üç gün oldu. Çünkü Sultân Muhammed Üsküdar cânibinde vefât etdi, yeniçeri dahi anda bileydi. Yeniçeriden korkulup Üsküdar'dan berüye geçmeği gemicilere yasaklar olunup âhir yeniçeri tâifesi bir gemi bulup darbı içine girüp İstanbul'a geçicek Nişancı Muhammed Paşa'nun başını kesüp ve rızkını yağma idüp ve İstanbul'ı dahi yağma ve talan eylediler. Sultân Bâyezîd'e haber gitmişdi. Eğlenüp [**İ 146a**] gelmeyecek gördiler ki âlem harâba vardı, Sultân Korkud'ı tahta geçürdiler. Çünkü rebî'ül-evvelün on dokuzı oldu, şenbih gününde Sultân Bâyezîd dahi devletle yetişüp İstanbul'a geçüp gelüp babasının namâzın kılup câmi'-i şerîfinde defn itdürdi. [**151b**]⁹ Şehenşâh-ı sâfi-i'tikâd ve pâdişâh-ı gazâ-mu'tâd Ebu'l-Gâzî Sultân Muhammed bin merhûm

1 eylediler İ : eyledi Vi

2 itmişdi Vi : eylemişdi İ

3 meskenet Vi : - İ

4 ve anun İ : - Vi

5 refâhiyyette Vi : huzûrda İ

6 görmemişdi Vi : görmemişdi İ

7 küffâr elinden İ : - Vi

8 kendüyi tahta geçirdüğünde Vi : kendü tahtuna geçürdüğünde İ

9 Bu sayfa İ nüshasında yoktur.

Sultân Murâd hicret-i Nebî aleyhi efdalü's-salavât ve ekmeli't-tahiyât sekiz yüz otuz üçüncü yılının recebü'l-müreccebinün yedinci cum'a-irtesi vücûda gelüp ve sene-i hicrî 831'de sünnet olup ve sene 855 muharremminün on altıncı gününde saltanat tahtına geçüp pâdişâh oldu. Eyyâm-ı adâlet-encâmında her ne cânibe müteveccih oldıysa feth-i nusret istikbâl idüp âlem sürûr u safâyla toldı. Kostantıyye-i kübrâ ki bî-mesel ü bî-hemtâ ve acâib ü garâyible a'cûbe-i dür-i dünyâdandır, ey-yâm-ı saltanatında feth oldu. Ol fetihde müyesser olan mâl ve ganâyim ile Câmî'-i Cedîd ve Semâniyye nâm medârisi binâ idüp ulemâyâ vü fuzalâyâ mecma' oldu. Rûy-i zemîn bu sadâ-yı cân-fezâ ile memlû olup mevâlî-yi Arab ve fuzelâ-yı Acem celâ-yı vatan idüp rağbet-i tâmm ile Kostantıniyye'ye müteveccih olup birkaç yıla dek ehl-i irfânla şehîr içi dolup reşk-i Firdevs-i berîn oldu. Pâdişâh-ı adâlet-penâh hicretün sekiz yüz seksen altı saferinün yigirmi yedinci gününde İslâmbol'da gazâ niyyetine Anatolî cânibine Tekvur Çayırı dimekle ma'rûf fezâ-yı cennet-misâlde za'îfî'l-bâl ve şikeste-hâl olup bu dâr-ı gurûrdan sarây-ı sürûra irtihâlî mukarrer bilicek âhiret levâzımına ihzâr ve kelime-i şehâdeti dilinde tekrâr iderek cân-ı azîzin sene-i mezbûre rebî'ü'l-evvelinün üçüncü penç-şenbih günü ikindi zamânında cân-ı azîzi Hazret-i Vâhibü'l-âmâle nisâr eyledi rahmetullâhi rahmeten vâsî'aten. Târîh-i vefât olmadı Şeh Muhammed bin Murâd. Belki bâkî cihânı kıldı seyr merhûm Sultân Muhammed Hân. İşî hayr olduğıyçün halka, oldu târîh ana "duâ-yı hayr" = 886 aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân.

Çünkü merhûm Sultân Muhammed rahmet-i Rahmân'a vâsıl oldu, iki oğlu kaldı. Biri Bâyezîd ki ve biri dahi Cem Sultân ki taht-ı Yûnân'a hâkim oldu. Merhûm fevt oldukda hâzır olan vüzerâ tedbîrde garaz ile hatâ eyleyüp evvelâ Nişancı Paşa mahfî bir kulunu Cem Sultân'a gönderüp [152a'] pâdişâhun vefâtın bildirüp tahta da'vet eyledi. Ve Sultân Bâyezîd ehibbâsından bir dilîr ba'zı ukalâyla tedbîr eyleyüp "Fi'l-hâl gelün, Mustafa irsâl eyledi, vusûl buldukda isti'calle gelesin" diyü arz-ı ubûdiyyet eyledi. Ba'dehû Nişancı Paşa ve Ma'nisa Çelebisi Paşa, kâdı-askerler ile yeniçeriden havflarında hatâ idüp "Pâdişâhı himâye eylerüz" diyü arabaya koyup ılgarla yürüyüp cum'a günü sabâh olmadın İslâmbol'a getirüp sarâyâ teslim itdiler. İrte "Divândur pâdişâh hammâma girür, birkaç günden girü gider" diyü nâ-merbût kelimâtlar eylediler. "Kul İslâmbol'a geçmeye" diyü cemî' gemileri hıfz idüp ve acemî-oğlanları Tesbine Köprisi'ne ark kurmağa gönderdiler. Ba'de "Şehir kapuların kapan" diyü emr eylediler. Evvelâ pâdişâhun arabası ılgarla Üsküdar'a bir gice geldiğinden ahvâl n'idüğü ma'lûm olup yeniçerinün çoğı paşalardan

mukaddem şehre girüp âniden âlem sıyt u sadâyla dolup ve cihân halkı eyvâyla memlû olup evvelâ Nişâncı Muhammed Paşa'nun evin basdılar, mâl u menâlin yağma idüp başın kesdiler. Ba'dehû âlem karış muruş olup şehir içi fitne vü şûriş ile dolup müslimânlar mahallesi ve kefare ve yahûdî mâlun cümlesi yağma ve talan, sük-ı sultânî ve çârsûlar ile bezzâzdânı dahi gâretten sonra âteş yakarlar diyü şây' oldukda hükkâmıdan biri taşra çıkmağa kâdir olmayup ve men' u def'e yol bulmayup âhir Mevlânâ Gûrânî ki merhûm pâdişâhun hâcesi ve üstâdı [idi], İshâk Paşa ve ulemâ vü fuzalânun merci'i ve istinâdı olmağın anlar ile cem'ıyyet ve vâkı' olan şerr u şûrun def'ine tedbîr ü himmet eylediler. Âhir tedbîrlerinin nihâyeti ve cümlelün sa'y ü himmeti ana münker oldu ki şehir-i sa'îd Sultân Bâyezîd evlâdından Sultân Korkud ki ol zamânda Sarây-ı Atık'de dört yaşında idi, pâdişâh gelince anunla bey'at idüp bekleyeler, anunla def'-i şerr idüp eşîrrâyı şakâvetden eğleyeler. Sultân Korkud'u Saray-ı Cedîd'e iledüp tahta geçürdiler.

[152b]¹

[153a]²

[153b] Cûlûs-ı Sultân Bâyezîd Hân bin Muhammed Hân bin Murâd Hân bin Muhammed Hân bin Yıldırım Bâyezîd Hân bin Gâzî Murâd Hân bin Orhan bin Osmân Gâzî

Çünkü ol hulâsa-i selâtin-i zevî'l-iktidâr Hazret-i Sultân Bâyezîd-i şehriyâr serîr-i saltanata cûlûs eyledi, Rûmili beğlerbeğisi Dâvûd Paşa'yı azl idüp yerini Yahyâ Paşa'ya virdi. Sultân Bâyezîd emr eyledi Yahyâ Paşa'ya ve Anadolu beğlerbeğisi Arnavud Sinân Paşa'ya ki taht-ı livâlarında olan askerle varup Sofya sahrâsında cem' olalar. Bunlar dahi emr-i vâcibu'l-inkıyâd mücebince varup cem'ıyyet eyledüklerinde Sultân Cem dahi Karaman vilâyetinde da'vâ-yı saltanat idüp Karaman müfsidleriyle cem'ıyyet idüp Burusa cânibine azm eyledi ve gelüp Burusa'da bulduğu hazîneyi alup ve Burusa'nun a'yânından ve bâzergânından karz-ı hasen diyü hayli mâl cem' ideyorken bu cânibde Sultân Bâyezîd'e ahvâl ma'lûm olur. Hemân Sofya'dan beğlerbeğleri getirüp yanına iki bin yeniçeri koşup ve sekbân-başını bile Sultân Cem üzerine gönderdükde varup Sultân Cem'e mukâvemet itmeğe tâkatları olmayup acz izhâr eyledüklerinde Sultân Bâyezîd Hân devlet ü salâbetle cemî'i leşkerin cem' idüp İstanbul'dan Üsküdar yakasına geçüp azm-i Cem eyledi. Ol cânibde Cem Sultân hod Burusa'ya gelüp zabt idüp adına hutbe okınup saltanat üzre mücidd ü musırr olup dururdu. Bu cânibden Sultân Bâyezîd varıcak Yenişehir

1 Bu sayfa boş bırakılmış.

2 Bu sayfa boş bırakılmış.

Ovası'nda mukābele [İ 146b] olunup cenk-i azīm vākı' oldukda Cem Sultān'a hezīmet vākı' olup firārı karāra tebdil idüp Karaman'a azm eyledi. Hudāvendgār dahi ardına düşecek ve'l-hāsıl bu arada hādise çokdur, Cem Sultān Karaman'da dahi durmayup Mısır [154a] sultānı cānibine müteveccih olup çıkup gitti. Sultān Bāyezīd dahi oğlu Abdullāh[1] Karaman'a beğ nasb idüp kendü dönüp İstanbul'a avdet eyledi. Ol vakt Karaman-oğlu Kāsım Beğ, İç-il'de idi. "Nā-gāh bir fitne ola" diyü Gedik Ahmed Paşa'ya leşker koşup girü Karaman'a gönderdiler. Ol dahi doğrı Lārende'ye çıkup ve andan Varsak ilini yakup yıkup Kāsım Beğ ile dahi¹ ahd u emān eyledi ve andan girü Lārende'ye geldi. Ve deryā yüzinde Frenk gemileri gelüp girü kal'aların alup içinde olan müslimānları esir idüp Frengistān'a gönderdi ki hicretün sekiz yüz seksen altısı idi.

Āmeden-i Sultān Cem ez-Hicāz ve Muhārebe-i Sultān Bāyezīd

Çünkü Sultān Cem Mısır vilāyetine varup andan Beytullāh-ı şerif'e gidüp Hac eyleycek girü ārzū-yı saltanat hurūş idüp ol vilāyetlerde ārām idemeyüp Rūm vilāyetine azm idicek Sultān Bāyezīd dahi Cem'ün² ahvālın tecessüs idüp ahvālını ma'lūm idinicek asker-i a'dā-şikārı cem' itmeğe mübāşeret eyledi. Bu cānibde Karaman-oğlu Kāsım Beğ, Gedik Ahmed Paşa'yla eylediği ahdi sıyup ırakdan Cem'e mektūblar ile ifsād-ı ālemi ilkā eyledi. Ve'l-hāsıl Cem[i] getürdüp ve Engüri beği olan³ Muhammed beği ve niçe mefāsıdeyi yanuna alup Cem Sultān'a istikbāl idüp alup Engüri'ye getürdi. Bu cānibden Sultān Bāyezīd iki konağı bir idüp sürüp Cem'ün üzerine varıcak ol dahi cemr' [İ 147a] Varsak'ı ve kendüye tābi' hayli beğleri cem' idüp muhārebeye vü mukāteleye niyyet idüp dururken Sultān Bāyezīd dahi varup iki asker birbirine mukābil olup saltanat arzūsı için muhkem cenk oldukda Cem Sultān yine sabra tākat getüremeyüp nā-çār azm-i Rodos idüp andan Frengistān'a ve andan Kal'a-i Nis'de mütemekkin oldu. Sultān Bāyezīd Hān Karaman'da Sultān Abdullāh[1] girü mukarrer idüp dönüp darūs-[154b]saltana İstanbul'a avdet eyledi ki hicretün sekiz yüz seksen yedisi idi. Ve bu yılda Sultān Bāyezīd Edrine'ye varup Gedik Ahmed Paşa'yı anda katl eyledi.

Tevüccüh Kerden-i Sultān Bāyezīd be-Cānib-i Sofya

Sultān Bāyezīd Hān Gedik Ahmed yerine Dāvūd Paşa'yı vezir idüp ve askerle Edrine'den kalkup Sofya'ya varıcak Rümili ve Anadolu beğlerbeğlerine emr eyledi

1 dahi Vi : - İ

2 Cem'ün Vi : Cem Sultān'un İ

3 olan İ : - Vi

ki Sultân Muhammed Tuna kenârında kâfirden alup harâb itdüğü iki ağaç hisârına varup ta'mîr eyleyeler. Bunlar dahi varup emr-i şerîf üzre kal'aları yapup girü Sultân Bâyezîd'e gelüp Sofya'da mülâkât olup andan Edrine'ye ve andan İstanbul'a gelüp karâr itdiler. İttifâk ol esnâda Karaman'da Kâsım Beğ ve Sultân Abdullâh vefât eyleyüp haberleri gelicek Sultân Bâyezîd dahi Sultân Şehenşâh'ı Karaman'a beğ idüp gönderdi ki hicretün sekiz yüz seksen sekizi idi. Ve bu yıl içinde Edrine şehri bi'l-küllîye ihrâk olup helâk oldu.

Teveccüh-i Sultân Bâyezîd be-Cânib-i Karaboğdan ve Feth-i Kili ve Akkirman

Sultân Bâyezîd diyâr-ı küffâra gazâ itmeğe niyyet idüp hayli gemiler tonadup Karadeniz'den Tuna cânibine gönderdükden sonra kendüsi dahi asker-i İslâm'ı cem' idüp Karaboğdan vilâyetine niyyet-i gazâ diyüp İstanbul'dan bir sâ'at-i mübâreke ile çıkup Edrine'ye vusûl bulıcak Edrine'de olan câmi'-i şerîflerinin binâsını mübârek elleriyle bırakup ve andan [İ 147b] Karaboğdan cânibine müteveccih oldu. Sene-i mezbûre cemâzi'l-âhîrinün ikisinde İshâklı nâm yerden gemiler ile Tuna'yı geçüp Kili Kal'ası'na azm eyledi. Devlet ü sa'âdetle varduklarında ârâm itmeyüp hemân metrisler ve toplar kurup on iki gün mikdârı hisârı döğüp cenk iderken içinde [155a] olan küffâr-ı hâksâr, nâ-çar hisârı virüp meftûh olındı. Andan pâdişâh-ı İslâm ol aradan göçüp Akkirman üzerine müteveccih olıcak Eflak leşkeri ve Kefe cânibinden Mengli Girây Hân dahi Tatar askeriyle gelüp pâdişâha mülâkî oldılar ve andan Akkirman'ı muhâsara idüp ve hendekleri memlû idüp on beş gün mikdârı üzerinde cenk-i azîm olıcak bi-inâyetillâhî te'âlâ sene-i mezbûre recebinün on altısında emânla kal'a virilüp içine İslâm sancakları dikilüp zabt olındı. Andan Sultân Bâyezîd Hân Gâzî¹ mansûr u muzaffer dönüp İstanbul'a gelüp karâr itdi. Bu fütûhât hicretün sekiz yüz seksen dokuzunda vâkı' oldı Andan Sultân Bâyezîd Hân Gâzî² Edrine cânibine Çöke Yaylası'na varup şikârda iken Mısır elçisi ve Hindistân elçisi ve Engürüs elçisi gelüp hudâvendgârla ahdleşüp girü gitdüklerinden sonra Sultân Bâyezîd, Beğlerbeği Ali Paşa'yı kapu halkıyla ve Rûmîli leşkeriyle ve Eflak çerisiyle Karaboğdan'a gönderdi. Varduklarında Karaboğdan³ müvâceheye tâkat getürimeyüp kaçıcak leşker-i İslâm ol vilâyete akınlar idüp ve memleketi harâb idüp azîm doyumluklar idüp dönüp geldiler ki hicretün sekiz yüz doksan yılıydı. Ve girü

1 Hân Gâzî İ : - Vi

2 Hân Gâzî İ : - Vi

3 Karaboğdan'a gönderdi varduklarında Karaboğdan İ : Vi

Mihâl-oğlu ve İskender Beğ ve Malkoç-oğlu Boğdan'a akın eylediler. Muhkem doyum olup geldiler.

Âmeden-i Asker-i Mısır be-Câ nib-i Adana ve Giriftâr [İ 148a] Şoden-i Hersek-zâde

Bu esnâda Mısır sultânı azeb leşkerin cem' idüp ve Şâm ve Haleb askeriyle gönderüp ser-asger olan Divitdâr Özbek ve Timürz Beğ gelüp Adana ve Tarsûs üzerine yürüyecek bu cânibde Sultân Bâyezîd'e haber olur, Anadolu çerisiyle güveygüsi Ferhâd Beğ'i ve Karaman beğlerbeğisini cümle Anadolu sancaklarıyla gönderüp Tarsûs kurbında Arab leşkerine mukâbil olup bunlar gâfil iken Arab leşkeri [155b] hücum idüp çok hâdiseler olup cenk-i azîm içinde Ferhâd Beğ belürsüz olup çeriye şikest vâkı' olıcak girü Sultân Bâyezîd Anadolu leşkeriyle Hersek-oğlu'nı gönderdi. Varup mukâbil olduklarında tekrâr muhârebe-i kesîre vâkı' olup nâ-gâh Hersek-oğlu atdan tekerlenicek Arab leşkeri hücum idüp tutup Özbeğ'e iledüp ve bu cânibün askeri sınıp târumâr oldu. Bu ahvâller dahi Sultân Bâyezîd'e ma'lûm olıcak vezîri olan Dâvûd Paşa'yı Rûmili ve Anadolu askeriyle ve hayli gâzîler gönderüp bunlar dahi Karaman diyârına varıcak Arab leşkeri dönmiş bulunup¹ Dâvûd Paşa dahi Arab'un gittüğün göricek Varsak üzerine varur ve Zülkadr-oğlu Alâüddevle² Dâvûd Paşa'ya gelüp mülâkî olur. Ve andan Dâvûd Paşa ba'zı Varsak beğlerini tutup öldürdükden³ sonra Turgud-oğulları ve Ramazân-oğulları gelüp paşaya itâ'at itdiler ve anlarunla muhkem ahdleşüp dönüp gelüp Vize'de Sultân Bâyezîd'e mülâkât eyledi. Ol hinde Engürüs'den Yahşi-oğlu nâm bir ağır elçi gelüp haracların getürüp sulh u salâhiyyet olup girü gitdi. Semendire sınırına varıcak Gâzî Mustafa adlı bir dilâver vardı, meğer karındaşını bu Yahşi-oğlu öldürmüş imiş, ol dahi bunu gözler imiş, dönüp geldükde hemân Yahşi-oğlu'nun üzerine [İ 148b] at salup kılıçla başında ve gözinde çalup depeledi. Ve ol Gâzî'yi dahi anda şehîd eylediler ve bu husûs hicretün sekiz yüz doksân birinde vâkı' oldu. Andan Sultân Bâyezîd Edrine'den İstanbul'a varup bayram idüp ve girü Edrine'ye varup câmi'-i şerîf için âlî ziyâfetler idüp fukarâyı ve gurebâyı ganî idüp devâm-ı devleti için ve izdiyâd-ı ref' için du'âlar ve senâlar⁴ olındı. Andan Sultân Bâyezîd, Ali Paşa'ya Rûmili ve Anadolu leşkerin [156a] koşup ve iki bin Yeniçeri ve altı bin azebiyle gönderüp Arab diyârına irsâl

1 bulunup Vi : bulunur İ

2 Dâvûd Paşa dahi Arab'un gittüğün göricek Varsak üzerine varur ve Zülkadr-oğlu Alâüddevle Vi : - İ

3 öldürdükden Vi : katl itdükden İ

4 ve senâlar İ : - Vi

eyledi. Varup Adana'yı yeni yapup ve Tarsûs'ı ve ol cânibi zabt idüp dururken bu cânibde hudâvendgâra Engürüs'den girü elçi geldi ve mesâlihın görüp girü gidicek öte tarafda Ali Paşa ol vilâyetde iken girü Arab leşkeri gelüp hücum ider. Gelüp mukâbil olıcak hemân Anadolu leşkeri sınıp ittifâk bunların içinde ba'zı dilâverler gayret idüp girü Arab'un leşkeri üzerine yürüyüp bir güzel cenk iderler. Arab leşkeri takat getürimeyüp münhezim olur. Çün iki leşkere bile şikest vâkı' olur, birbirinin hâlini bilmeyüp girüye döndüklerinde Arab leşkeri tekrâr ikdâm idüp gelüp Adana'yı alup yakup yıkup harâb eyleyüp gitdiler, hicretün sekiz yüz doksan üçünde idi. Ve yine Sultân Bâyezîd Hân leşker cem' idüp Mihâl-oğlu İskender Beğ'e akıncı koşup ve Anadolu leşkeriyle Zülkadr-oğlu Pîr Budak'ı bile gönderüp Alâüddevle üzerine vardılar. Bizüm askerimiz gâfil iken Alâüddevle gelüp baskun idüp çok âdem helâk idüp İskender Beğ'ün bir oğlunu düşürüp [İ 149a] ve bir oğlıyla kendüyi tutup Mısır sultânına gönderdi. Mısır sultânı İskender Beğ'e hayli izzet eyledi. Andan sonra okumağa virüp birkaç gün okuduktan sonra getürüp hil'atleyüp "Gâzîsün, gazâdan kalma!" diyü girü koyuverdi ki hicretün sekiz yüz doksan dördü yılıydı¹. Andan sonra Sultân Bâyezîd üç kızı için âli düğün idüp birin Uzun Hasan oğlu Uğurlu-oğlu Ahmed Beğ'e ve birin Nasûh Beğ'e ve birin Dâvûd Paşa'ya virdi. Ve andan Mısır sultânından ve Alâüddevle'den elçiler geldi. Sultân Bâyezîd hiç iltifat itmeyüp girü gitdiler. İttifâk ol esnâda ziyâde yağmurlar yağup yıldırımlar şakiyup sâ'ikalar peydâ oldu. [156b]² Güngörmez Kilisesi'nun üzerine yıldırım inüp içi toptolu güherli idi, hemân kubbeyi penbe gibi havâyâ kaldurup yukarıdan aşağı taşları yağmur gibi ol mahalleyi harâb eyledi. Ve'l-hâsıl beş-altı bin nefis telef olup hâdis-e uzmâ vâkı' oldu. Sultân Bâyezîd bu hâdiseyi görüp Edrine'ye gitdi ve bu cânibde Mısır sultânının haberi yoğ iken Arab beğleri ittifâk idüp gelüp Lârende'yi yakup yıkup niçe yerleri harâb eyledi. Sultân Bâyezîd yaylaya çıkmışdı, haber geldi ki Uzun Hasan öldi, oğlı yerine Sultân Ya'kûb pâdişâh oldu, Uğurlu Muhammed kaçup Sultân Ahmed'e gelüp andan Sultân Bâyezîd'e geldi³. Sultân Bâyezîd dahi hoş görüp riâyet eyledi. Meğer Sultân Ya'kûb atası yerine geçmiş iken anası kâsd idüp ta'âmına zehr katmış. Sultân Ya'kûb bin Uzun Hasan tuyup ol ta'âmı evvelâ anasına teklîf idüp anası dahi havfından alup yiyüp andan ol dahi anasının yedüğün görüp ol dahi yimiş. İttifâk ikisi dahi helâk oldılar. Yerine Baysungur

1 yılıydı Vi : yılından İ

2 [Der-kenâr]: Mısır elçisi İmâm Ali Burusa kâdısı iken getirdüp Mısır'a elçi gönderilmişdir. Sene 896. Saferü'l-muzafferinün nisfında gitmiştir. Geldükde kâdi-asker olup sene seb'un ve tis'a miede azl idüp yevmî yüz akça vazife olmuşdur.

3 geldi Vi : gelüp İ

[İ 149b] pâdişâh oldu. Ve bu vâkı‘ât hicretün sekiz yüz doksan beşinde idi ve andan Sultân Bâyezîd Edrine‘den İstanbul’a geldi. Ol esnâda girü Mısır’dan elçi geldi. Hudâvendgâr¹ hayli ri‘âyet idüp kendü dahi Mısır’a elçi gönderüp mâbeynleri sulh u salâh olup Adana ve Tarsûs ve Gülek hisârların girü virüp sınır eylediler. Ve bu cânibden Engürüs kralı mürd olup yerine Yanko-oğlu beğ olıcak Leh’ün beği hücum idüp Yanko-oğlın giderüp kendü beğ olmak isteyicek Yanko-oğlın anı tutup habs itdi. Yanko-oğlın mukarrer beğ olup pâdişâha elçisi geldi². Ve bu târihde Mihâl-oğlu girü Engürüs’e akın eyledi. Birkaç hisâr alup vilâyetin harâb eyledi ki hicretün sekiz yüz doksan altısı idi.

Tevceccüh Kerden-i Sultân Bâyezîd be-Gazâ

[157a] Andan Sultân Bâyezîd Hân Gâzî³ sa‘âdetle Edrine’ye gelüp “Ulu gazâm vardır” diyü leşker-i İslâm’ı cem‘ idüp Sofya’ya vardı. İttifâk fikri râst gelmeyüp leşkeri bozup Anadolu leşkeriyle Hersek-oğlını Sofya’da koyup ve Dâvud Paşa Üsküb cânibine gidüp ve Beğlerbeği Yahyâ Paşa hudâvendgârın önine düşüp yanında olan leşkerle Yuvan vilâyetine azm itdiler ve deniz yüzünden dahi gemiler gelüp her taraftan leşker yürüyüp Yuvan vilâyetini harâb itdiler. Ammâ ol cânibün kâfiri kaçup Sırp’a girdiler. Andan hudâvendgâr gelüp bayramı Depedelen’de idüp girü Dâvud Paşa ve Yahyâ Paşa kâfirün niçelerini ihâta idüp yürüyüş eylediler. Bî-hadd doyumluklar eyleyüp Sultân Bâyezîd dönüp Manastır’a gelüp birkaç gün karar eyledi. Andan girü kalkup yola teveccüh olduklarında nâ-gâh yolda bir nemed-püş kulağı küpelü fedâyî ve boynu halkalı mel‘ün “Mehdî benüm” diyü eynünden nemedin bırakup elinde yalın kılıç hemân hudâvendgârın üzerine yürüdü. [İ 150a] Yakın varıcak İskender Paşa hâzır bulunup karşudan gelürken bozdoğanla baş⁴ urup pâre pâre eylediler. Andan hudâvendgâr Edrine’ye gelüp Rûmili’ni teftiş eylediler. Ne kadar ehl-i bid‘at varsa sürüp Anadolu’ya geçürdiler ki hicretün sekiz yüz doksan yedinci yılıydı. Ve andan Sultân Bâyezîd İstanbul’a vardı ve ol esnâda Mihâl-oğlu Ali Beğ’e⁵ Engürüs vilâyetine akın virdi. Varup niçe kal‘aları harâb idüp

1 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ

2 ve bu cânibden Engürüs kralı mürd olup yerine Yanko-oğlu beğ olıcak Leh’ün beği hücum idüp Yanko-oğlın giderüp kendü beğ olmak isteyicek, Yanko-oğlın anı tutup habs itdi. Yanko-oğlın mukarrer beğ olup pâdişâha elçisi geldi İ : ve bu cânibde Engürüs kralı mürd olup yerine Yanko Beğ-oğlu olıcak Leh’ün beği hücum idüp Yanko-oğlını giderüp kendü beğ olmak isteyicek, tutup habs idüp Yanko-oğlu mukarrer beğ olup hudâvendgâra elçi geldi Vi

3 gâzî İ : - Vi

4 baş Vi : başına İ

5 Mihâl-oğlu Ali Beğ’e Vi : Mihâl-oğlu Ali Beğ’i İ

doyum geliyorurken Engürüs leşkeri gelüp¹ ardın ve² önin bağlayup hayli âdem hasâret eylediler. İttifâk işleri³ râst gelicek Ali Beğ dahi bir taraftan çıkup geldi.

Muhârebe-i Ya'küb Paşa

Ya'küb Paşa Bosna vilâyetinde hayli şevket tutmuşken [157b] Bosna'dan bir benâm kıral ki Derencil-bân dilerdi, hayli kâfir leşkeriyle ki Ya'küb Paşa kaskına yürümüştü, Ya'küb Paşa üç bin mikdârı âdemle akından doyum gelirken râst gelür, küffâr gelüp hücum idicek Ya'küb Paşa dahi alaylar bağlayup ve Allâh'[a] sığınup gâzilere istimâlet virüp hemân koyulıcak Hâkk Te'âlâ gâzilere fırsat virüp leşker-i küffârı kırıp ve Derencil-bân'ı diri tutup kayd-ı bendle ve başları aşağı sancakla- rıyla ve niçe bin burunlar ile hudâvendgâra gönderdi ki hicretün sekiz yüz dok- san sekizinde vâkı' oldu. Ve andan Uzun Hasan oğlu Sultân Ahmed kaçup Acem'e vardı. Anda Sultân Rüstem'ün başını kesüp ve Tebrîz tahtına sultân olup⁴ Sultân Bâyezîd'e muştucu göndericek Sultân Bâyezîd dahi şâd olup şehirleri donanup ve kızı Sultân-zâde'yi Uğurlu-oğlu'na gönderdi. Yolda giderken nâ-gâh "Uğurlu-oğ- lı'nı öldürmüşler" diyü haber gelicek dönüp kızı girü götürdiler. Ve bu esnâda [İ 150b] Malkoç-oğlu Rus'a kış akın eyledi. Leşker harâb olup eller ve ayaklar düşüp askerün çoğı sovuksan kırıldı.

Tevceccüh Kerden-i Sultân Bâyezîd ve Feth-i İnebahtı

Sultân Bâyezîd Hân bir gün vüzerâsını cem' idüp eyitdi ki "Mora cânibine azîm seferüm vardır. Tiz leşkeri cem' idüp ve ağır donanma ihzâr eylen" diyicek bunlar dahi muhkem tedârük idüp İznik'de ve Sinob'da gemiler yapıp husûsen iki azîm barça yaptılar ki Frengistân'da dahi akrânı yoğdı. Birin Kemâl Reîs'e ve birin Burak Reîs'e virdiler. Ve bi'l-cümle beş yüz mikdâr⁵ gemiyi ihzâr idüp ve içini âdemle ve yerağla doldurup⁶ ve Dâvûd Beğ'i kapudân idüp İnebahtı üzerine gönder-[158a]diler. Andan hudâvendgâr dahi cemî'-i asker-i İslâm'ı yanına cem' idüp niyyet-i gazâ idüp⁷ kurudan Mora cânibine müteveccih oldu. Bu cânibde ge- miler deryâ yüzünde gice ve gündüz yürüyüp Kızıl Hisâr'a varıcak lenger bırakup sulanmağa taşra çıkarlar. Nâ-gâh ol gice ale'l-gaffle⁸ bir muhkem rûzgâr peydâ olur.

1 gelüp Vi : - İ

2 ve İ : - Vi

3 işleri İ : - Vi

4 olup Vi : oldu İ

5 mikdâr Vi : mikdârı İ

6 ve içini âdemle ve yerağla doldurup Vi : âdemle ve yerağla mâl-a-mâl idüp İ

7 idüp Vi : - İ

8 ale'l-gaffle Vi : - İ

Her birinün başı kayusu olup lengerlerin süriyü rûzgâr her birin bir tarafa perâken-
de eyledi. Ammâ Hakk Te‘âlâ inâyetiyle hiçbirine zarar olmayup kimi iki günden
ve kimi üç günden sonra gelüp bir yere cem‘ oldılar ve ol aradan Mora cânibine
müteveccih olunıcak deryâ yüzinden hemân kâfir donanması zâhir olur. Gelüp
yetişdikde iki taraftan cenge şürü‘ olunur. Muttasıl cenk idüp sabâh göçerlerdi
ve ahşam konarlardı ve birbirine muttasıl topar atup cenk iderlerdi. Hattâ bir
gün Lordan nâm kâfir barçasıyla yelken açup gelürken Burak Reîs’ün barcasına
çatup birbirine muhkem sarmışdılar ve bir yanına dahi bir barça [İ 151a] gelüp
Burak Reîs’ün barçası¹ iki barçanın ortasında muttasıl cenk iderken nâ-gâh Bu-
rak Reîs’ün barçasından kâfir barçasına neft atarlar, hemân kâfir gemisi tutuşur².
Andan Burak Reîs’ün barçası tutuşur. Ve’l-hâsıl ayıramazlar. Üç barça dahi yanup
helâk olur ve bi’l-cümle deryâ yüzinde cenk ide [ide] İnebahtı’nun önüne varurlar.
Andan kâfir gemileri çekilüp gider. İslâm gemileri hemân³ İnebahtı’nun üzerine
hücüm idüp toparların yağmur gibi yağdurıcak bu taraftan pâdişâh dahi devletle
irîşür⁴. Kal’anun beği bu azametle pâdişâhı göricek kefenin boynına dakup kal’a-
nın miftâhın Bâyezîd Hân’a teslim eyledi⁵. Hudâvendgâr⁶ dahi içini müslimân-
larla doldurup ve kilisaların mescid idüp İslâm zînetiyle müzeyyen eyledi⁷. Bu feth
hicretün dokuz yüz [158b] beşinci yılında vâkı‘ oldı.

Feth-i Moton ve Koron

Anda Sultân Bâyezîd emr eyledi ki gemiler İnebahtı’da kışlaya ve kendüsi ge-
lüp Edrine’de kışlayup evvel bahâr olıcak girü Rûmili ve Anadolu askerinin cem‘
idüp Edrine’den kalkup Mora cânibine müteveccih oldı. Ve deryâdan gemiler
dahi yüriyüp Moton Kal’ası’nun üzerine düşdiler ve hudâvendgâr dahi⁸ varup
Moton’un üzerine topar ve metrisler kurulup dövmeğe başladılar ve deryâdan ge-
miler dahi toparların yağmur gibi yağdurup kâfirler içerden, bunlar taşradan otuz
üç gün cenk-i azîm oldı⁹ ve andan sonra deryâdan iki kadurga gelüp müslimân
sûretinde Moton’un limanına giricek kâfirler¹⁰ sevinişüp dahi “Yardım geldi” di-
yüp cengi dahi ziyâde eylediler. Sultân Bâyezîd kal’anun alınmayup eğlendiğin

1 barçası Vi : gemisi İ

2 tutuşur Vi : tutuşup İ

3 hemân Vi : - İ

4 irîşür Vi : irîşüp İ

5 eyledi Vi : itdiler İ

6 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ

7 İslâm zînetiyle müzeyyen eyledi Vi : dârü’l-İslâm eyledi İ

8 dahi Vi : - İ

9 oldı Vi : eylediler İ

10 kâfirler Vi : kâfir İ

göricek gâyet bî-huzûr olup “Bu ocağı yanası dahi alınmaz mı!” diyüp ahd eyledi ki “Hakk Te‘âlâ eğer kal‘ayı viricek olursa cemî‘ erkeğin kılıçdan geçürüm” didi. Ve dahi gâziler gördi ki hisâr [İ 151b] üstinde cenk iden kâfirler yaylaya inüp ol gelen iki kadurgaya vardılar, hemân “Allâhu ekber!” diyüp hisârun ol cânibine yürüyüş itdiler ve kemendler atup yukarı çıkmaya başladılar. Küffâr dahi “Kal‘aya Türk girdi” diyü sokaklar içinde seğirdişürken nâ-gâh bir yerde top otı¹ varmış, üstine od düşer hemân kal‘anın için tutuşup yanmağa başlar. Bu tarafda gâziler dahi ikdâm idüp koyulup hisârı feth iderler. Hudâvendgâr dahi ahdi üzre emr ider, cemî‘ hoyradını kılıçdan geçürürler. Ve andan kilisalarının çanlarını yıkup mescidler iderler ve içini leşker-i İslâm ile doldurup cum‘a namâzın kılurlar. Ve andan devletle Sultân Bâyezîd ondan kalkup Koron üzerine müteveccih oldu. [159a] Hemân evvel konak ki kondılar, itâ‘at olınup Koron’un miftâhını getirüp kal‘ayı teslim eylediler ki bu fetihler hicretün dokuz yüz altısında vâkı‘ oldu. Sultân Bâyezîd dahi mansûr u muzaffer gelüp İstanbul’a karâr eyledi. Bu esnâda Venedik kâfiri Françe’dan vâfir gemi yardım alup gelüp Midillü üzerine düşüp döğmeğe başlayacak hudâvendgâra haber olur. Tîz emr olur ki “Donanma çıka!” Ol zamâna dek azeb ve avârız olmazdı. Ol mahalde ziyâde acele olmağın hudâvendgâr emr idüp azeb ve kürekci yazup çıkardılar ve ale’t-ta‘cîl gemileri doldurup ve mühey-yâ idüp Midillü cânibine gönderdiler. Ve bu tarafda Midillü’nün üzerinde kâfir toparla döğüp kal‘anın bir cânibini² yere berâber yıkup on sekiz gün yürüyüş idüp almayacak hemân Allâhu Te‘âlâ inâyetiyle ki İslâm donanması varup yetişür. Kâfir görür ki azîm donanma geldi, hemân kuskuna [İ 152a] kuvvet diyüp fi’l-hâl toparlarını gemiye koyup Midillü’yi bırakup kaçdılar ve donanma dahi varup Midillü’nün yıkılan yerlerin³ ta‘mîr idüp ve⁴ muhkem berkidüp dönüp İstanbul’a geldiler. Andan sonra Venedik beğleri nâ-çâr elçiler ve pîşkeşler gönderüp Sultân Bâyezîd’le barışdılar ki bu fütühât hicretün dokuz yüz altısında vâkı‘ oldu. Andan sonra Sultân Bâyezîd İstanbul’da karâr idüp oturak oldu. Hiçbir tarafa hareket itmeyüp kendü hâli üzre sâkin oldu. Zîrâ mübârek ayakları nikrîs zahmetine müstevlî olduğu ecilden hiç harekete kâdir olmayup küşe-i ferâgatde huzurı ihtiyâr eyledi. Dahi her taraftan Hindistân’dan, Mısır’dan ve Acem’dan ve Engürüs’den ve şarkdan ve garbdan elçiler gelüp giderdi. Her birine in‘âmât u ihsânât olup sâye-i saltanatı rub‘-ı meskûna müstevlî olmuşdı. Ve ulemâ vü kudât ve meşâyih u

1 top otı Vi : bārūt İ

2 cânibini Vi : cânibin İ

3 yerlerin İ : yollarun Vi

4 ve Vi : - İ

ubbâd her biri huzûrda [159b] ve refâhiyyetde olup pâdişâhdan dâym in'âmlar ve ihsânlar olurdu. Fakîr gelen ganî olup giderdi. Husûsan kâbil değüldi ki şer'-i Muhammed aleyhisselâmdan taşra bir iş işlene. Bu üslûb üzre¹ sekiz yıl mikdârı dârûs-saltanatda oturup hiçbir tarafa sefer ü hareket itmedi. Hattâ kapu halkı ve erbâb-ı tîmâr refâhiyyetde olup atları ve kendüleri dinç ve re'âyâ uyur arkada olduğu ecilden bir mertebede huzûra vardılar ki husûsan yeniçeri birbirine dimeğe başladılar ki “Kılıcımız kınında paslandı. Avret gibi şehir içinden çıkmaz olduk”² ve uçlarda olan gâziler dahi “Uçlar kapandı” diyü şikâyet itmeğe başladılar, tâ sol kadar memâlik-i İslâm ve memâlik-i küffâr emn ü emân üzre olup huzûr iderlerdi. Nâ-gâh hicretün dokuz yüz [İ 152b] on dördüncü cemâzi'l-evvelinün yigirmi beşinci günü gicesi evvel uyhuda nefis-i İstanbul'da bir zelzele-i azîm vâkı' oldu ki devr-i Âdem'den berü ancılayın vâkı' olmamışdı. Ve'l-hâsıl Hakk Te'âlâ kemâl-i kudretiyle sûret-i kıyâmeti mecmû'-ı halâyıka gösterdi ki anun velvelesinden kevn ü mekân havfından ditreyüp husûsan ebniye-i Kostantınıyye ki rifati sipihre hemser iken ekser yerleri hâke berâber olup harâb oldu. Ve niçe minâreler ve divârlar ve evler yıkılıp altında bî-hadd nüfûs helâk oldu. Ve At Meydânı'nda dâ'ire direkler ve İsâ Kapusu nâm mevzi' ve niçe nişân-gâhlar yıkılıp ma'dûm oldu. Muhassal her kişünün başı kayusu olup niçe ideceklerin bilmediler. Tâ sabâha dek bir lahza durur durmaz muttasıl deprenürdi. Ol gice erkekden ve dişiden kimse uyumayup kimi feryâd ü figân itmede ve kimi tesbihe ve tehlile ve kimi istiğfâr u tevbeğe meşgûl oldılar. Andan sonra bir ay mikdârı bu zelzele sâkin olmayup gicede ve gündüzde durmayup hareket eyledi. Çünkü İstanbul'un hâli böyle vâkı' oldu, Sultân Bâyezîd dahi [160a] “Emr Hakk'un” diyüp buyurdu ki “Hükümler yazılıp etrâfa perâkende ola.” Rûmili'nde ve Anatoli'da ne kadar sancaklar varsa bennâdan ve ırgad-dan seksen bin nefer cerehor çıkarup³ sürdiler ve gelüp İstanbul'un meremmâtına mübâşeret itdiler. Ve bunların üzerine yeniçeri ağası Yûnus Ağâ'yı koyup Sultân Bâyezîd Hân devletle ve sa'âdetle göçüp Edrine'ye müteveccih oldılar. Cemî'-i harâbeler ma'mûr olunca Edrine'de karâr eyledi.

Hâdise-i Kızıl Kaya ve Ali Paşa

Andan sonra Anatoli'da Teke-ili'nde Kızıl Kaya nâm yerden [İ 153a] Hasan Halîfe dimekle ma'rûf ve oğlu⁴ Şeytân Kulı ki kızılbaş imiş, Sultân Bâyezîd'ün

1 üzre Vi : üzerine İ

2 avret gibi şehir içinden çıkmaz olduk Vi : avret gibi şehir içinde oturup sefere çıkmaz olduk İ

3 çıkarup İ : çıkup Vi

4 oğlu Vi : - İ

ki her¹ yılda ana altı yedi bin akça tasaddukâtı vardı ki bir mağara içinde olurdu, nâ-gâh ol aralıktan hemân bir gün hurûc idüp gelüp Anadolu'nun bâzârı günü bâzârını yağma vü talan eyledi ve şehrin kâdisını tutup ve dört pâre idüp her pâresini bâzârın bir cânibinde asakodı². Dahi etrâfa âdemler gönderüp “Şimden girü fırsat bizümdür” diyü nidâ itdüricek ne kadar gizlü dîn düşmenleri kızılbaşlar varsa cümle yanına cem' olup ve'l-hâsıl on bin mikdârı münâfık cem' oldu. Hemân göçüp Anadolu beğlerbeğisi Karagöz Paşa'nun üzerine varup azîm cenkler olup âhir Karagöz Paşa'yı tutup bend itdiler. Dahi götürüp Kütâhiyye Kal'ası'nun karşusunda³ kazuğa urup şehid itdiler⁴. Dahi ba'zı sancakbeğleri ki vardı, birbiriyle uzlaşmayup mukâvemet idemeyüp sındılar. Andan sonra ol mel'un il günü ve gelüp Kütâhiyye'yi yakup yıkup mezbûr mel'unlar⁵ hâşâ seb'-i çehâr-yâr idüp âlemi fesâda virdiler⁶ ve andan Aydın-ili cânibine müteveccih oldılar. Öyle olıcak [160b] Sultân Korkud bu ahvâlleri Sultân Bâyezîd'e i'lâm eyledi. Sultân Bâyezîd dahi Ali Paşa'ya ve Hersek-oğlu'na hışm idüp “Ne durursuz! Tiz Anadolu'ya geçüp mel'unun hakkından gelün ve illâ sizün derünüz yüzerim” diyicek hemân Ali Paşa niçe bin kapu halkından ve bir mikdâr⁷ yeniçeriden alup Anadolu'ya geçüp ve Anadolu leşkerin cem' idüp Kızıl Kaya'ya varıcak Sultân Ahmed dahi gelüp Ali Paşa'ya mülâkât olup⁸ anda birkaç gün karâr itdiler. Ol Şeytân-kulı dîn-i kızılbaş mel'un dahi Karaman tarafına varup Karaman paşası Haydar Paşa ile Cündî Kemâl Beğ nâm sancak-beğiyle buluşup muhkem cenkler olup âhir Haydar Paşa'nun ve Kemâl Beğ'ün [İ 153b] başın kesdiler ve andan sonra⁹ Çubuk Ovası'na azm itdiler. Bu tarafda Ali Paşa'ya bu hâdiseler¹⁰ ma'lûm olıcak cân başına sıçrayup “Beni seven n'eylesün” diyüp ilgar eyleyüp Çubuk Ovası'na varıcak anlar dahi Osmânlu geldiğin görüp develerin hisâr gibi tokad idüp ve içine girüp ve cenk için bir kapu idüp hâzır-baş durdılar. Bu tarafda Ali Paşa dahi yanında olan halkıyla on dört gün ilgar idüp atları ve kendüleri yorgun olıcak yanında olan iş görmiş âdemlerle müşâvere itdiler ve “Varalum tokuşalum mı yohsa ne dirsiz?” diyicek Kara Mûsâ dirlerdi ulûfecilerün bir kethüdâsı vardı, iş görmüş kişiydi, eyitdi “Sabr

1 ki her Vi : - İ

2 her pâresini bâzârın bir cânibinde asakodı İ : her pâresin bir cânibe asakodı Vi

3 karşusunda Vi : mukâbelesinde İ

4 itdiler Vi : eylediler İ

5 mezbûr mel'unlar İ : - Vi

6 hâşâ sebb'-i çehâr-yâr idüp âlemi fesâda virdiler Vi : hâşâ sebb'-i çehâr-yâr eylediler İ

7 bir mikdâr İ : - Vi

8 olup Vi : oldı İ

9 sonra Vi : - İ

10 hâdiseler Vi : hâdisi İ

eylen. Ardumızdan dahi leşker yetişsün ve Ramazân-oğlu dahi gelüp yetişsün” didi. Ali Paşa’nun hod aklı başından gitmişti. “Ramazân-oğlu dahi kimdür?” diyüp söz eslemeyüp hemân cenge şürü’ eyledi. İki cânibden muhkem cenge âgâz olıcak ittifâk ol aralıkda Hasan Halife dinilen¹ müfside yarak tokınup helâk olıcak² Tokad içinde bir figân kopdı. Ali Paşa dahi hemân at saldı [161a] ki kızılbaşun içine girdi. Üzerine hücum olunup yarak üşürüp helâk itdiler. Çünkü sair leşker hâl böyle olduğın gördiler, zarûrî kaçmağa yüz dönderdiler. Andan ol mel’ün oradan hemân göçüp kızılbaş cânibine müteveccih oldukda ittifâk yolda bir kârvâna râst gelür,³ def’i ol kârvânı kırıp ve metâ’ların yağma vü talan eylediler. Meğer bu kârvân Şâh İsmâ’il’ün kârvânı imiş. Muhassal bunlar hiç ârâm itmeyüp Tebrîz’e vardılar. Re’îsleri olan mel’ün varup [İ 154a] Şâh İsmâ’il’e buluşup secde kılıcak Şâh İsmâ’il bunlara eyitdi “Size kim buyurdı ki varup benüm âhiret⁴ babamun, paşaların ve beğlerin kurb-ı ra’iyyetlerin içindesiz.” Bunlar dahi eyitdi “Şâh yolında gazâ idüp Yezidîleri kırıp hakkından geldük” diyü cevâb virdüklerinde Şâh eyitdi “Ya bu kârubânun günâhı ne idi ki katl-i âmm idüp rızkların talan idüp yağma itdünüz?” diyicek hiç cevâba kâdir olmadukları ecilden Şâh İsmâ’il dahi buyurdı ki bunlardan otuz ve yigirmişer beğlerine üleşdirdiler ve ulularını korucılar eline virüp helâk itdiler. Bu hâdisât hicretün dokuz yüz on altısında vâkı’ oldı ve bu esnâda Sultân Bâyezîd’ün şehzâdeleri her biri sancaklarında idi ki Sultân Şehenşâh Karaman’da idi ve Sultân Ahmed Amâsiyye’de idi ve Sultân Korkud diyâr-ı Mısır’a gitmişti. Ammâ Sultân Selîm Trabuzon vilâyetinde olup himem-i âliyelerin cihâd u gazâyâ masrûf kılmışlardı. Vilâyet-i Trabuzon ki her tarafı kefer ile mâl-a-mâldur, bunun eyyâm-ı devletinde cemî’-i halâyık emn ü emân üzre olup müreffeh’ül-hâl idiler.

Azîmet-i Sultân Selîm be-Cânib-i Kefe

Andan sonra⁵ Sultân Selîm’ün hâtır-i âtırlarına bu cârî oldı ki Kefe cânibine varup Sultân Süleymân’ı göreler. Hemân Trabuzon’da emr idüp gemiler yapıdırup [161b] ve esbâbların müheyyâ idüp ve devletle içine girüp Kefe cânibine azm eylediler. Ve’l-hâsıl varup Sultân Süleymân ile dahi buluşup bir⁶ niçe gün iş u işret ve teferrüc ü sohbet idüp etrâfı av ü şikâr eyleyüp ve ahvâl-i âlemün umûr-ı tedbîrin idüp dahi Rûmîli tarafına müteveccih oldılar. Ve andan Sultân Selîm tedbîr idüp

1 dinilen Vi : didükleri İ

2 olıcak Vi : oldı İ

3 gelür Vi : gelürler İ

4 âhiret Vi : - İ

5 sonra Vi : - İ

6 bir Vi : - İ

babası Sultân Bâyezîd'e âdem gönderüp [İ 154b] Rûmili'nde bir sancak taleb idiler. Ammâ Sultân Bâyezîd hazretleri Sultân Ahmed'ün kesret-i evlâdı ve ensâbı¹ olduğundan vüfur-ı şefkatleri dâimâ anlara olup hattâ murâd-ı küllîleri bu idi ki Sultân Ahmed'i hâl-i hayâtında saltanat tahtına geçirüp pâdişâh ideler. Ol ecilden Sultân Selîm'e meyl ü muhâbaları olmayup gelen âdemlerine iltifât olunmayup vüzerâ Sultân Bâyezîd'e eyitdiler ki² “Kânûn-ı Osmânî'de yokdur ki şehzâdelerden kimseye Rûmili'nde sancak virile. Sâir şehzâdeler dahi Rûmili'ne mâyl olup sancak taleb iderler. Ma'kûl olmayup âhiri bir fesâda bâ'is olur. İmdi Sultân Selîm'i Rûmili'ne geçmeği ref idüp girü eski sancakları mukarrer olup yerlerinde duralar” diyü evveli ve âhiri olduğın cevâb virdüklerinde Sultân Bâyezîd dahi “Ma'kûl” diyüp Mevlânâ Nûreddîn ki Sarugörez dimekle meşhûrdur, anları Sultân Selîm'e nasihat için tesellî-yi hâtır için gönderdiler. Varup vusûl buldukda Mevlânâ Nûreddîn, Sultân Bâyezîd'ün cemî'-i murâdâtın ve kelimâtın Sultân Selîm'e edâ idüp dahi “Pîrlik vaktlerinde babanızun bed-duâsın alman” diyü nasihat eyleyicek Sultân Selîm dahi kemâl mertebede Mevlânâ'ya izzet ü³ ri'âyetler itdükden sonra eyitdi ki “Her şahsa üç yılda bir sılâ-yı rahm itmek vâcibdür. Ol ecilden bize dahi vâcib olmuşdur ki varup babam sultânun mübârek ellerin öpüp cemâl-i şerîflerin müşâhede eyleyem ki niyyet eyleyüp müteveccih oldum, dönme kâbil değüldür” diyü [162a] kat'î cevâb virdüklerinde Mevlânâ-yı mezbûr dahi dönüp Sultân Bâyezîd'e gelüp nakîr u kıtmîr her ne vâkı' oldıysa cevâb virdiler. Sultân Bâyezîd dahi böyle olduğına bî-huzûr olup tefekkür bahrına dalup [İ 155a] Sultân Selîm'ün husûsında deryâ-yı tedbîre müstağrak oldılar. Ve mukaddemâ Sultân Korkud ki incinüp Mısır cānibine gidüp sultân-ı Mısır yanında idi, sultân-ı Mısır dahi muhkem ri'âyetler iderdi lâkin “Sultân Korkud'un anda olduğın babası Sultân Bâyezîd irzâ olurlar mı ki?”⁴ diyü dâyim fîkr iderdi. Âhir gönderilmesini⁵ evlâ görüp Sultân Korkud'ı envâ'-i tuhaf ü hedâyâlarla girü Sultân Bâyezîd'e gönderdi. Gelüp vusûl bulıcak gâyetle hoş görüp girü Teke vilâyetin virüp gönderdi. Varup Teke vilâyeti-ne bir niçe zamân iş u işret idedururken ol diyârdan hazz itmedükleri ecilden Saruhân vilâyetin ârzü idüp hemân bir gün kalkup Saruhân cānibine azm eyledi ki bu husûslar mukaddemâ vâkı' olmuşdı. Bu cānibde Sultân Bâyezîd Sarugörez'ün Sultân Selîm'den getürdiği cevâbun tedbîrinde hayrân olup tekrâr Sultân Selîm'e dönüp “Yerinde sâkin olsun” diyü âdem gönderüp hiçbir vechle memnû' olmayı-

1 ensâbı Vi : insânı İ

2 eyitdiler ki Vi : eyitdi ki İ

3 izzet ve Vi : - İ

4 Sultân Bâyezîd irzâ olurlar mı ki Vi : Sultân Bâyezîd'ün rızası olur mı ki İ

5 gönderilmesini Vi : gönderilmesin İ

cak Boğaz-kesen Kal'ası'na hükm gönderildi ki "Sultân Selim gemileri ile ol araya gelürse zinhâr ondan beri geçürmeyesiz" diyü tenbîh ü te'kîd eylediler. Sultân Selim hod hükmden mukaddem gelüp mezkûr kal'anun üst yanında Balta Limanı'na vusûl bulmuşlardı, bu cânibün kelimâtını dinlemeyüp çıkup Edrine cânibine müteveccih olup etrâfdan yanına gelen âdemlere ulûfeler ta'yîn idüp muttasıl halk cem' iderlerdi¹ dahi mâ-hasal² hayli kimesne cem' idüp gelüp Edrine kurbında olan Kazan Köyi'nde kondı. Sultân Bâyezîd bu ahvâli göricek efkâr-ı fâsîdeler fikr idüp Edrine'den kalkup İstanbul'a müteveccih [162b] oldı ve hâzır olan Rûmili beğlerin koyuvirmeyüp yanınca bile alup gitdi. Sultân Selim [İ 155b] dahi babasının kalkup gitdüğün göricek eyitdi "Babamun Rûmili beğlerin bile alup gitdüğünden mukarrer murâdı budur ki İstanbul'a varup karındaşum Sultân Ahmed'i getirüp tahtına geçürüp beğ eyleye. İmdi ³المَقْدَرُ كائنٌ" diyüp hemân kalkup babası ardınca ol dahi revâne oldı. Sultân Bâyezîd hazretleri girü Sultân Selim'e âdem göndermek fikrin idüp mukaddemâ varan Sarugörez'i yine getirüp Sultân Selim'e gönderüp döndermesine sa'y-i bî-fâyide eylediler. Mevlânâ-yı mezbûr dahi varup dürlü dürlü nasihatler ve va'deler idüp aslâ dönmeğe kâbil idemeyüp girü cevâb getürdiler⁴. Öyle olıcak Sultân Bâyezîd dahi emr idüp divân-ı âlî olup bu husûslar için tedbîr ü müşâvere itmek buyurılıcak vüzerâ ve erkân-ı divân⁵ eyitdiler ki "Pâdişâhun yanında on-on beş bin mikdârı güzîde âdem vardır. Gerekdür ki Sultân Selim'e muhârebe sûretin gösterevüz. Eğer havf idüp dönüp giderse hoş ve illâ muhârebe ikdâm iderse ihtiyâr elinde" diyüp hudâvendgâra⁶ bu asıl nâ-ma'kul fi'l ilkâ eylediler. Andan hudâvendgâr dahi Rûmili beğlerbeğisi Hasan Paşa'ya emr eyledi ki tuğ alup bir menzil ilerü vara. Eğerçi tuğ alup gitmek kapucı-başlarının maslahatı idi lâkin havflarından beğlerbeğiye teklif eylediler. Hasan Paşa dahi emr-i âlî mücebince tuğ alup giderken nâ-gâh Sultân Selim'un dahi tuğını görür ki ol dahi kalkup mütecevvih olmuş. Hasan Paşa def'i dönüp girü hudâvendgâra gelüp ahvâli i'lâm eyledi. Sultân Bâyezîd dahi hayrân olup tefekkür bahrına talup [163a] niçe ideceğün bilmedi. Nâ-çar emr eyledi ki "Ale's-sabâh leşker-i mükemmel ü müsellaḥ binüp yola müteveccih olalar." Emr-i âlî mücebince kalkup hattâ Sultân Selim Hân'un leşkerin temâşâ ide [İ 156a] gelüp Çukur-çayır nâm mevzi'de kondılar ve bu cânibde Sultân Selim dahi bir yüksek yerden babasını temâşâ

1 iderlerdi İ : iderler Vi
 2 dahi mâ-hasal Vi : muhassal İ
 3 "Takdir olan gerçekleşir."
 4 getürdiler Vi : getürdi İ
 5 erkân-ı divân Vi : erkân İ
 6 hudâvendgâra Vi : pâdişâha İ

idüp hareketinden ve cünbişinden¹ muhârebeye ikdâmları sûretin göricek² hemân Hakk Te‘âlâ’ya sığınup ol takdîrce yüz döndermemeğe³ niyyet eyledi. Ve lâkin ol dahi konup iki leşker ol gice ârâm eylediler. Girü Sultân Selîm fîkr eyledi ki hudâvendgâra âdem göndere.⁴ Fi’l-hâl göndericek hudâvendgâr dahi huzûr-ı şerîfine getürüp ne maslahat geldiğin su‘âl idicek ol dahi eyitdi “Şöyle buyurdılar ki şu kadar mesâfe-i ba‘ideden hâk-i pâylarına yüz sürmeğe gelevüz, sebep nedür ki anları görmeyüp mahrûm gidevüz? Ale’l-husûs ki harbe ve kıtâle mübâşeret olına, hâşâ ki bunlar anlara münâsib-hâl ola. Bizüm murâdımız hod âsitâne-i ka‘belerine yüz sürüp arz-ı hâcet itmekdi. Bu denlü ihânete müstehak olmak neden? Hudâvendgârun diyânelerine münâsib değüldür⁵” diyü cevâb viricek hudâvendgâr⁶ hayli bî-huzûr olup eyitdi ki⁷ “İnşâallâh muzdarib olmasunlar. Cemî‘-i murâdâtları⁸ müyesser olur” diyü Mevlânâ Nûreddîn’i girü âdemle Sultân Selîm’e gönderdiler⁹. Varup her husûsla tesellî idicek Sultân Selîm eyitdi “Bizüm murâdımız mübârek dest-bûslarıyla müşerref olmakdı. Çünkü müyesser olmadı, bâri Rûmili’nde bir sancak sadaka itsünler, varup devâm-ı ömrlerine du‘âya¹⁰ müdâvemet gösterevüz¹¹” diyicek ve’l-hâsıl niçe kerre varup geldükden sonra Semendire sancağını mukarrer kılup Sultân Selîm’e virdiler. Dahi hudâvendgâr¹² hazretleri buyurdı ki birkaç zerrîn- [163b] külâh ve simîn-kemer oğlanlar ve niçe kıtâr katırlar ve develer atlar ihzâr olunup¹³ Sultân Selîm’e gönderdiler ve bunun üzerine ahd dahi eylediler ki min-ba’d yerine [İ 156b] kimseyi ahd-i velî eylemeyüp¹⁴ Allâhu Te‘âlâ’nun irâdâtına tefvîz eyleye. Böyle olıcak hudâvendgârun¹⁵ yanında olan müfsidler ki bunca nâ-ma‘kûl hareketler anların tedbîr-i fâsidleriyle olurdu, girü sabr itmeyüp fi’l-hâl bu esnâda Sultân Ahmed’e mektûblar irsâl eylediler ki “İnşâallâh an-karîb bu cânibe gelmenüz vardır, karındaşınız Sultân Selîm tesellî bulup anların ahvâ-

1 ve cünbişinden Vi : - İ

2 muhârebeye ikdâmları sûretin göricek Vi : muhârebeye ikdâmlarını göricek İ

3 yüz döndermemeğe Vi : mukâbeleye İ

4 göndere Vi : gönderüp İ

5 bu denlü ihânete müstehak olmak neden hudâvendgârun diyânelerine münâsib değüldür Vi :

bu denlü ihânete müstehak olmak neden lâzım geldi İ

6 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ

7 ki İ : - Vi

8 murâdâtları Vi : murâdları İ

9 Mevlânâ Nûreddîn’i girü âdemle Sultân Selîm’e gönderdiler Vi : Mevlânâ Nûreddîn’i bu âdemle

girü Sultân Selîm’e gönderdiler İ

10 du‘âya İ : - Vi

11 gösterevüz Vi : üzre olavuz İ

12 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ

13 olunup Vi : idüp İ

14 kimseyi ahd-i velî eylemeyüp Vi : şehzâdelerden birin mukarrer iylemeyüp İ

15 hudâvendgârun Vi : pâdişâh İ

li tamâm oldu” diyü haberler gidicek¹, Sultân Selîm’ün dahi bunların içinde cäsûsı vardı, bu ahvâle muttalî² olup gelüp Sultân Selîm’e bir nakl eyleyicek bildi ki memleketün müdebbirleri kâbil-i ıslâh olmayup fikrleri gayrîdedür, sancağı zabt için âdem gönderüp kendüleri gitmekden ferâgat idüp makarr-ı devletde mütemekkin oldılar. Hudâvendgâr³ yanında olan vüzerâ bunun gitmediğün göricek hudâvendgâra⁴ eyitdiler ki “Muttasıl yanına halk cem’ olur. Elbette hemân gönderün. Varsun⁵ sancağına gitsün ve illâ ma’kûl değüldür” diyüp kelimât eyledüklerinde, girü âdem gönderdiler⁶. Eyitdiler ki⁷ “Emr-i âli mücebince hazret-i şehriyârün tahtı eyâleti ki Semendire’dür, ol tarafun hıfzı mühim olmağın hudâvendgârün⁸ emri budur ki inân-ı azîmetinüz ol cânibe olup tâ ki memâlik fitneden emîn ola” diyüp gönderdiler. Varup i’lâm eyledükde Sultân Selîm eyitdi “Bizüm sancağa gitmemüz âsândur lâkin şimdiki hâlde memleket içinde niçe müfsidler hurûc idüp anların def’i için aksâ-yı Rûmilî’nden leşker gelmişdür. Biz dahi ol hizmete muntazırız. İnşâallah ol mühim ki ber-taraf ola⁹ biz dahi sancağımuza gidevüz” diyü cevâb viricek¹⁰ bu cânibden¹¹ artık kelimâta kâbiliyyet olmaduğı [164a] ecilden epsem olup¹² durdılar.

Andan sonra Sultân Selîm artık sabra [İ 157a] mecâli olmayup¹³ emr eyledi ki hemân yanında hâzır olan leşkerât arkasına gelüp bir mil mikdârı yerden babasının askerini seyr eyledi ve andan bir cây-gâha nüzûl idüp ümerâ vü erkânıyla müşâvere idüp sancağına gitmesi ahvâlini bunlarla söyleşüp fikr eyledi¹⁴. İçlerinden birisi eyitdi “Şimdi bu kadar leşker¹⁵ ki cem’ olunmuşdur, her biri aksâ-yı arzdan gelmişdür, eğer bunların ictimâ’ı ıslâh-ı memleket ise niçün sizün dahi mu’âvenetinüz bile olmaya ve illâ eğer¹⁶ bunların Sultân Ahmed için bir fikrleri¹⁶

1 haberler gidicek Vi : haber göndericek İ

2 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ

3 hudâvendgâra Vi : pâdişâha İ

4 gönderün varsun Vi : - İ

5 gönderdiler Vi : gönderüp İ

6 ki İ : -Vi

7 hudâvendgârün Vi : pâdişâhun İ

8 ber-taraf ola Vi : def’ ola İ

9 viricek Vi : göndericek İ

10 bu cânibden Vi : - İ

11 kâbiliyyet olmaduğı ecilden epsem olup durdılar Vi : kâbiliyyet olmayup epsem durdılar İ

12 artık sabra mecâli olmayup Vi : ziyâde tahammüle mecâli kalmayup İ

13 sancağına gitmesi ahvâlini bunlarla söyleşüp fikr eyledi Vi : sancağa gitmesini bunlarla tedbir eyledi İ

14 leşker Vi : asker İ

15 eğer Vi : - İ

16 fikrleri Vi : fikri İ

varsa bu asıl vaktde sancağa gitmek ne revâ ola¹” diyicek Sultân Selîm dahi bu sözi² kabûl idüp ol arada birkaç gün durmağa niyyet eylediler. Bu cânibde hudâvendgâr³ hazretlerinin yevmen-fe-yevmen marazları izdiyâdda⁴ olup umûr-ı memleket kat’â kudretleri olmayup kendülere kûşe-i ferâgati min ba’dihî evlâ göricek emrleri üze bir gün dîvân-ı âlî olup cemî’-i a’yânı cem’ eylediler ve eyitdiler “Ve’l-hâsıl oğlum Sultân Ahmed’i getürmeğe tarîk-i savâb her ne ise tedârükünde olun ki min ba’d pâdişâhınız oldur.” Vüzerâ ve cemî’-i a’yân bu sözi işidicek her biri “Sem’an ve tâ’aten” diyüp⁵ “Lâkin bu husûsun husûlî Rûmîli beğlerine mevkûfudur” diyü her birine hudâvendgâr⁶ huzûrına bir bir getürüp gılâz-ı eymân-ı şeddâd⁷ itdürüp “Cânımız ve başımız hudâvendgâr⁸ yolına fedâ” didiler. Öyle olsa bu ortalıkda olan vâkı’atdan dakîka fevt olunmayup⁹ Sultân Selîmşâh¹⁰ cümlesine vâkıf olurdu¹¹. Bu husûslara dahi vukûf bulıcak¹² gönlinden eyitdi “Bu müfsidler mâbeyni ıslâh itmeden tamâm oldı. Hemân tedârük-i ahvâl-i saltanat neyse mübâşeret itmesi¹³ lâzım oldı” diyü fi’l-hâl emr etdi ki cemî’-i leşker¹⁴ süvâr ola ki rikâb-ı hümayûnında hâzır olan otuz [164b] bin mikdârı âdem vardı, dahi hudâvendgârın [İ 157b] gıtdüğü cânibe müteveccih oldı. Ammâ askerine muhkem tenbîh ü te’kîd eyledi ki aslâ kimseye ta’arruz ve tecâvüz itmeyeler. Lâkin ol tarafda hudâvendgâr hizmetinde olan müfsidler hudâvendgâra¹⁵ eyitdiler ki “Eğer bu def’a muhârebeye ikdâm olunmayup ki cenkden ferâgat olına, mukarrer ırz-ı saltanata noksân ve Sultân Ahmed’e hırmân müte’ayyendür.” Bu vechile anların cehdin göricek gerçi ihtiyârı ellerine virdi ammâ nûr-ı dîdesine kasd itdüklerine be-gâyet dil-teng olup Hakk sübhânehû ve te’âlâ hatarlardan¹⁶ saklaya” diyü du’âya meşgûl oldı. Bu müfsidler dahi “Hudâvendgârdan¹⁷ muhârebeye ve mukâtele-

1 sancağa gitmek ne revâ ola Vi : sancağa gitmek revâ değüldür İ

2 bu sözi İ : - Vi

3 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ

4 izdiyâdda Vi : ziyâde İ

5 diyüp Vi : didiler İ

6 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ

7 eymân-ı şeddâd Vi : şeddâd-ı eymân İ

8 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ

9 olunmayup Vi : olmayup İ

10 şâh İ : - Vi

11 olurdu Vi : oldı İ

12 bu husûslara dahi vukûf bulıcak Vi : - İ

13 itmesi İ : itmesine Vi

14 cemî’-i leşker Vi : mecmû’-ı leşker İ

15 lâkin ol tarafda hudâvendgâr hizmetinde olan müfsidler hudâvendgâra Vi : lâkin pâdişâh yanında olan müfsidler pâdişâha İ

16 hatarlardan Vi : hatâdan İ

17 hudâvendgârdan Vi : pâdişâhdan İ

ye emr oldu” diyü leşkere¹ istimâletler eylediler. Kırk bin mikdârı asker dahi işidüp bir yerden hücum itmelerine niyyet eylediler. Sultân Selîm dahi atası hudâvendgârın ihsânına mazhar düşmek recâsında iken hemân gördi ki karşusından asker hareket idüp üzerine hücum eylediler, ol kadar kasd eylediler ki gelenleri muhârebeden men’ eyleye. Gördi ki kâbil değül, hemân ol dahi tevâbî’ine istimâletler idüp “Göreyin sizi dem bu demdür!” diyüp safların² ârâste ve alayların³ pîrâste idüp sadâ-yı darb u harble şark ü garb mütezazel ve na’ra vü bânın küsiyle kevn ü mekân serâsime oldu. Ve’l-hâsıl bir vechle harb ü katl vâkı’ oldu ki akıllar hayrân u ser-gerdân olurdu. Çünkü Sultân Selîm gördi ki kendünün üzerine düşen leşkери bî-şümâr, hiç def’ine ve kam’ına çâre yok⁴, hemân kararı firâra değışmeğî niyyet idüp kendünün birkaç hâs kullarıyla hengâmeden çıkup azm-i sahrâ eyledi. Ve anda dahi karar itmeyüp hemân Karadeniz cânibine müteveccih oldu ve tevâbî’i dahi **[İ 158a]** gördiler ki Selîm Hân durmayup gitdi, lâ-cerem ardına düşüp her biri yetişmek ardınca olup⁵ ve’l-hâsıl gemiler olduğu yere varınca Sultân Selîm’ün yanında iki-üç bin mikdârı asker cem’ oldu. Dahi gemilere girüp **[165a]** hemân geldiği Kefe cânibine girü azm eyledi. Bu hâdisât hicretün dokuz yüz on yedisinde vâkı’ oldu. Sultân Bâyezîd dahi hemân göçüp İstanbul’a müteveccih oldu ve yanında olan Rûmili beğlerin koyuvirmeyüp Sultân Ahmed’ün gelmesine şürü’ eylediler. Lâkin girü fikr eylediler ki Sultân Selîm’le adâvet muhakkak olıcak “Sultân Ahmed’ün gelmesine mübâşeret câiz değül” diyü sabr itmesine yüz gösterdiler. Andan Sultân Ahmed’ün ehîbbâsı olanlar el altından mektûblar gönderüp havâdis-i rûzgârı i’lâm idüp gelmesini te’hîr eylediler ve bu cânibde Sultân Selîm’ün dahi muhibleri vardı, niçeler dahi mahabbet izhâr idüp mektûblarla girü bu cânibe gelmesini tahrik iderlerdi ammâ Sultân Ahmed⁶ gelen mektûbların te’hîrin göricek sabra mecâli kalmayup hemân dârûs’saltanata azm eyledi. Birkaç menzil geldükden sonra Sultân Bâyezîd’e mektûb gönderüp dest-bûsa icâzet taleb eyledi. Hudâvendgâr dahi icâzet virüp gelüp Maldepe nâm mevzi’ye irişdi. Bunlar dahi her biri pîşkeşler hâzır idüp ve cümle ağız-bir idüp müttefik oldılar ki ale’s-seher Üsküdar yakasına geçüp ve istikbâl idüp sa’âdetle Sultân Ahmed’i berü cânibe geçüreler ve andan sonra saltanat tahtında karar itdüreler. Ammâ asker-i İslâm’dan

1 leşkere Vi : askere İ

2 göreyin sizi bu demdür diyüp safların Vi : göreyüm sizi diyü safları İ

3 alayların Vi : alayları İ

4 üzerine düşen leşkери bî-şümâr hiç def’ine ve kam’ına çâre yok Vi : üzerine düşen askerini şumârın hiç def’ine ve kam’ına çâre yok İ

5 olup Vi : oldılar İ

6 Sultân Ahmed Vi : Sultân Ahmed’e İ

olan tavâyîf-i yeniçeri bu ahvâle aslâ kâ'il ve râzı olmayup Sultân Ahmed'ün serîr-i saltanata geçmesini revâ görmedüklerinden vüzerâ vü a'yânun üzerlerine [İ 158b] hücum eylediler ki her birine sarây-ı vâsî'ül-fezâsı teng ü târ olup sürûr-hâneleri gözlerine zindân oldu. Bu ahvâl Sultân Ahmed'e ma'lûm olıcak bî-huzûr ve me'yûs olup girü girişine dönmeği evlâ görüp geldiği yere müteveccih oldu ve bu cānibde Sultân Selīm münhezim olup bu asıl felâketle ki Kefe cānibine vardı. الأمور مرهونة¹ diyüp kendüyi fi'l-cümle tesellî idüp iş u işrete [165b] meşgûl oldu. Husûsan kış zamānyıdı, tahammül idüp evvel bahâr olunca sabr eyledi. Çünkü vakt-i şitâ geçüp eyyâm-ı bahârla âlem rûşen oldu², girü âdem tedârûk idüp babasına envâ'-i³ i'tizârlar idüp itdüği küstâhâne evzâ'ın afvı recâsın eyledi⁴. Hudâvendgâra gelüp âdemler mülâkî oldukda⁵ nev'â hazlar⁶ idüp bu asıl nâ-şâyeste hâllerle gidüp kimseye ve sâir⁷ re'âyâya aslâ bir nâ-ma'kûl ve nâ-sezâ iş itmedüğüçün gelen âdemisine ziyâde⁸ mahabbetler gösterdi ve bed-gümânların söziyle itdüği cemî' işlere⁹ nâdim ü peşimân oldu. Husûsan mecmû' kapu-kullar¹⁰ Sultân Ahmed'den i'râz idüp Sultân Selīm'e intisâb itmişlerdi ve bu cānibde Sultân Ahmed ki girüye dönüp Karaman tarafına azm eylemişdi, varup Sultân Muhammed'ün üzerine düşüp Karaman'ı kendünün taht-ı tasarrufında¹¹ itmeği evlâ gördüğünü hudâvendgâra ve kapu-kullarına aslâ hoş gelmeyüp her biri adâvet eylediler. Sultân Bâyezîd hemân bu husûsdan Sultân Ahmed'e perîşânü'l-hâl olup Sultân Selīm cānibine mâyl ve râgıb oldılar. Dahi ser-asger itmeğe dârû's-saltanaya da'vet olunması içün hükm-i şerîf ile yarar âdem irsâl olınıcak Sultân Selīm dahi vusûlinden mesrûr olup hemân da'vete icâbet [İ 159a] gösterüp İstanbul cānibine müteveccih oldu. Ve andan bu ortalıkda olan mefâsideden ba'zı fi'l-hâl Sultân Korkud'a mektûblar irsâl eylediler ki "Hudâvendgâr hâliyâ Sultân Ahmed'den tamâm i'râz itmişdür. Şimdi saltanat emri¹² Sultân Selīm'e müteveccih olmuştur. İmdi eğer suhûletle taht-ı saltanatı elüne getürmek istersen gice ve gündüz ârâm itmeyüp yetişmek ardınca olasın.

1 "Her iş gerçekleşeceği zamana bağlanmıştır."

2 çünkü vakt-i şitâ geçüp eyyâm-ı bahârla âlem rûşen oldu Vi : çünkü bahâr eyyâmı ile âlem rûşen oldu İ

3 envâ' Vi : - İ

4 ittüği küstâhâne evzâ'ın afvı recâsın eyledi Vi : küstahlığının afvın recâ eyledi

5 hudâvendgâra gelüp âdemler mülâkî oldukda Vi : pâdişâha âdemler gelüp mülâkî olduklarında İ

6 hazlar Vi : hazz İ

7 sâir İ : - Vi

8 ziyâde Vi: hayli İ

9 söziyle ittüği cemî' işlere Vi : söziyle olan işe İ

10 kapu-kullar Vi : kapu-kulları İ

11 tasarrufında İ : teferrukında Vi

12 saltanat emri Vi: - İ

İnşâallâh sa‘âdetle gelicek hemân yeniçeriye mihmân olasun ki rikâb-ı hümayûnu-na yüz sürmeğe müterakkıb ve müntazırdurlar” diyü envâ‘-i hileler iş‘âr idüp gönderdiler. Ol dahi bilâ-tevakkuf Mihâlic‘de gemiye [166a] girüp üç-dört kişiyle İstanbul’a gelüp yeniçeri odalarına varup karâr eyledi ve¹ bu cânibde Sultân Selîm dahi gelüp İstanbul’a karîb olıcak lâ-cerem Sultân Korkud dahi² karşı çıkup ve cemî‘-i a‘yân ki cümle istikbâle çıkmışlardı, Sultân Selîm hemân gelicek Sultân Korkud ilerü varup at üstinden merhabâ idüp ve hayli musâhabetler vâkı‘ olup birbirini tesellî eylediler. Ve girü ayrılup mübârek saferün guresiydi ki Sultân Selîm‘i getirüp Yeni-bağçe‘de kondurdılar ve andan hudâvendgâra ma‘lûm olduktan sonra emr-i şerîfleri ile dîvâna varup hudâvendgârın mübârek ellerin öpicek anda³ hudâvendgâr dahi el kaldurup bi‘z-zarûrî hayr du‘âlar idüp girü Sultân Selîm makâmına da‘vet⁴ eyledi. Andan irtesi Sultân Selîm‘de dîvân-ı âlî olup cemî‘ kul dîvâna cem‘ oldılar. Sultân Selîm paşaları bir bir halvetine koyup andan yeniçeri ağası Mustafa Ağa‘yı koydılar. Ve‘l-hâsıl maslahat neyse tamâm gördiler⁵. Andan Sultân Selîm otağ önüne çıkup oturdu. Dahi yeniçeri tâifesin⁶ yanına da‘vet eyledi. [İ 159b] Anlar dahi Sultân Selîm‘i ihâta idüp “Emrüne mutî‘üz” didiler. Andan Sultân Selîm eyitdi “Ben pâdişâhlık için gelmedüm. Sultân babamun mübârek ellerin öpmek için gelmişdüm. Elhamdülillâh ki müyesser oldı” diyicek fi‘l-hâl yeniçeriler⁷ gulüvv idüp “Elbette bize seni gerek” diyü kelimât eylediler. Sultân Selîm dahi eyitdi “Çün siz beni istersiz. Ben dahi sizi isterin. İnşâallâh müyesser olursa her birinüz eyelükler müşâhede idesiz” diyü envâ‘-i vâ‘de-i kerîmeler olındı. Ve andan sonra bölük halkı dahi gelüp anlara dahi dürlü dürlü vâ‘deler eyleyüp ve‘l-hâsıl cümle askeri ahsen-i ahlâkla kendüye mahabbet itdürüp cümlesi Sultân Selîm‘ün devâm-ı devletine du‘âlar eylediler. Andan sonra [166b] bu ortalıktan niçe dürlü kelimât⁸ sâdır olduktan sonra yeniçeriden on yaya-başı paşalara varup eyitdiler ki “İşbu gelen pâdişâhımızun oğlu Sultân Selîm‘dür. Pâdişâhımız marîz olduğundan âlem harâba müteveccih oldı. Arz eylen pâdişâhlığın Sultân Selîm‘e virsün ve illâ taşra çıkıcak işünüz tamâm iderüz” diyü gulüvv itdiler. Paşalar dahi ol yaya-başları bile alup içerü hudâvendgâra⁹ girdiler ve bunların

1 ve Vi : - İ
 2 dahi Vi : - İ
 3 anda Vi : - İ
 4 da‘vet Vi : avdet İ
 5 gördiler Vi : görölüp İ
 6 tâifesin İ : - Vi
 7 yeniçeriler Vi : yeniçeri İ
 8 kelimât Vi : kelimâtlar İ
 9 hudâvendgâra Vi : pâdişâha İ

sözünü arz eylediler. Pâdişâh eyitdi “Nite ki ben hayâtdayın, beğliğüm kimseye virmezim” didi. Öyle olıcak vezîr-i a‘zam olan Mustafa Paşa eyitdi “İmdi devletlü hudâvendgâr¹ bizi evvel sen helâk eyle ki biz taşra çıkıcak işimüz tamâm olur” didiler. Hudâvendgâr² eyitdi “Ben pâdişâhlığum virmeyicek size n’eylerler?” diyü cevâb idicek muhassal bu arada kelimât çok, nâ-çâr âhir³ eyitdi “Pâdişâhlığum oğlum Sultân Selim’e virdüm” diyicek hemân paşalar⁴ Sultân Selim’e i‘lâm idicek⁵ Sultân Selim dahi devlet ü sa‘âdet⁶ ile dîvâna varup babasınınun [İ 160a] mübârek elin öpüp taşra çıkıcak fi’l-hâl solaklar eteklerin kaldurup bellerine sokdılar ve yayaların omuzlarına cemî‘-i⁷ erkân-ı devlet ber-muktezâ-yı saltanat Sultân Selim Hân’un önüne düşüp Yeni-bağçe’de otağına getürdiler. Dahi âdet-i Osmânî üzre kûs-i sultânî çalınup “Pâdişâhlık mübârek olsun!” didiler. Eyle olıcak⁸ hicretün dokuz yüz on sekiz yılı saferinün sekizinci günü ki dü-şenbih günüydî, şevket ü azamet ile tahta geçüp pâdişâhlıkda karâr eyledi.

**Cülûs-ı Sultân Selim Hân bin Bâyezîd Hân bin Muhammed Hân bin
Murâd Hân bin Muhammed Hân bin Yıldırım Bâyezîd Hân bin
Gâzî Murâd Hân bin Orhan bin Osmân Gâzî**

Çünkü Sultân Selim Hân târîh-i mezbûrda babasınınun elin [167a] öpüp pâdişâhlık mukarrer oldu, girü Yeni-bağçe’ye gelicek dîvân-ı âlî idüp cemî‘-i erkân-ı devlet ve a‘yân-ı saltanat hâzır olup mesâlih-i saltanat-ı İslâm ve mefâtîh-i taht-ı adâlet-istihkâm görüldükden sonra emr eylediler ki⁹ cemî‘-i etrâfda olan ümerâ bi’l-küllîye dergâh-ı âliye gelesin. Ve karındaşı Sultân Korkud’a dahi Midillü sancağın tevcih eyledi ve cemî‘ kapu halkına biner akça bahşış virüp her biri şâd ü hürrem olup devâm-ı devletine hayr du‘âlar itdiler¹⁰. Ve ol gün bir yeniçeriye üsküfle ve bir ulûfeciyi istihkâkları olduğı ecilden buyurdi, ber-dâr itdiler¹¹ ve babası Sultân Bâyezîd Hân husûsını girü¹² kendülere tefvîz eyleyüp “Murâdları her ne ise ana mübâşeret olınsun” diyü emr-i şerîf eylediler ve Sultân Bâyezîd

-
- 1 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ
 - 2 hudâvendgâr Vi : pâdişâh İ
 - 3 âhir Vi : - İ
 - 4 paşalar Vi : - İ
 - 5 i‘lâm idicek Vi : haber eylediler İ
 - 6 ve sa‘âdetle Vi : - İ
 - 7 cemî‘ Vi : cem‘an İ
 - 8 olıcak Vi : olsa İ
 - 9 eylediler ki Vi : eyledi ki İ
 - 10 itdiler Vi : eylediler İ
 - 11 itdiler Vi : eylediler İ
 - 12 husûsını girü Vi : husûsın İ

hazretleri dahi Dimetoka cânibine gitmeği murād eyleyüp mesâlihine mübâşeret eylemek göstericek Sultân Selîm Hân dahi Dimetoka'yı babalarına temlik idüp ve Rûmili beğlerbeğisi Yûnus Paşa'yı ve Defterdâr Kâsım Çelebi'yi hizmet-i şerîfinde [İ 160b] istihdâm için nasb idüp ve kapu halkından dahi lâzım olduğu mikdâr bile gitmelerine sevk eylediler ve cemî'-i mesâlihlerin ke-mâ-yenbagî maksûd-ı tekml idüp ve hazîneden dahi kifâyet mikdârı virilmesine emr eylediler¹. Ve andan sonra Sultân Selîm Hân buyurdi ki hükm-i şerîf yazulup nûr-ı dîdeleri Sultân Süleymân için ki Kefe sancağın mutasarrıflardı, anlar dahi Bâb-ı sa'âdet-me'âba teşrîf buyurular. Çünkü cemî'-i mesâlih-i mühimmât ber-müceb-i emr-i şerîf-i âlî-derecât² görölüp Sultân Selîm girü babalarının hayr³ du'âların maksûd idinüp hizmet-i şerîfine vardılar, anlar dahi lafz-ı dürer-bârlarından şöyle buyurdılar ki "Oğul! Sana tahtımı cân u gönülden teslim eyledüm. İmdi senden dileğüm ve sana nasîhatım budur ki nâ-hakk yere kimseyi öldürmeyesin ve bî-şer' nesne hükm itmeyüp şer'-i [167b] Muhammedî'yi icrâ idesin ve ecdâdımızdan süreliğelen kânûn-ı mukannenî tebdîl itmeyüp anunla âmil olasin" diyüp envâ'-i tehdîdât ü te'kîdât itdükden sonra el götürüp hayr du'âlar idüp "Şimden girü taht-ı saltanat senündür. Gel yerinde otur diyicek" Sultân Selîm dahi eyitdiler ki "Benüm murād u maksûdum sizün hayr du'ânuz almakdur" didi ve girü Yeni-bağçe'ye revâne oldılar. Ve'l-hâsıl birkaç gün divânını Sultân Selîm Yeni-bağçe'de idüp Sultân Bâyezîd mecmû'-ı ahvâllerin göricek hemân göçüp Dimetoka'ya müteveccih oldılar. Dahi Sultân Selîm cemî'-i a'yân hazret ile önine düşüp babalarına ta'zîm ü tekrîm idüp İstanbul'dan taşra gönderdi, gittiler. Anlar dahi araba içinden araba örtüsün kaldurup niçe hayr du'âlar ve nesâyihler eyledükden sonra vedâ'laşup ayrılıp gittiler. Ve andan Sultân Selîm dönüp devlet ü sa'âdetle hemân gelüp taht-ı saltanatına oturdi ve Sultân Bâyezîd hazretleri [İ 161a] İstanbul'dan çıkacak nakd-i ömrlerini isrâfla harc itmeğe başlayup sermâye-i vücûdların düketmeğe kasd eyleyüp kat'-ı menâzil ve tayy-i merâhil idüp gelüp Hafsa ile Sazlu-dere mâbeynine vusûl bulıcak Hakk Te'âlâ emriyle dâr-ı fenâdan dâr-ı âhirete intikâl eyleyüp dünyâ-yı bî-vefâyı terk eylediler, rahime'hullâh⁴. Fi'l-hâl bu musîbet haberi Sultân Selîm'e vâsıl olıcak hatîr-ı şerîfleri gâyet mahzûn ü gam-nâk olup "Ammâ musâberât-ı âlâm-ı musîbet efdal-i ibâdet" olduğu mülâhazasıyla ⁵﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ diyüp emr-i Hakk'a kemâl-i itâ'ati

1 ve cemî'-i mesâlihlerin kemâ-yenbagî maksûd-ı tekml idüp ve hazîneden dahi kifâyet mikdârı virilmesine emr eylediler Vi : - İ

2 âlî-derecât Vi : âlidür İ

3 hayr İ : - Vi

4 rahime'hullâh Vi : rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten İ

5 "Şüphesiz biz Allah'a âitiz ve biz ancak O'na dönücüleriz." Bakara 2/156. âyetten nâkis iktibas.

teslim eylediler ve emr-i şerîfleri cārî olup Sultân Bâyezîd'ün meyyitini getirüp ezel-i âzâlde ki toprağın ol aradan almışlardı ve¹ anda cāmî'inde defn olunup dahi niçe bin akçalar üleşdirdiler² ve andan sonra sene-i mezbûre rebî'ü'l-âhîrinün evâ-yilinde sâbıkan irsâl olunan hükm-i şerîf muktezâ-[168a]sınca mecmû'-i Rûmîli beğleri atebe-i ulyâya gelüp vusûl buldılar. Dahi her birine avâtuf-i hüsvâniden sancakları artup inâyet-i bî-gâyete mazhar vâkı' olmağla her biri hizmet kemerin şemşîr-vâr iki yerden bağlayup Sultân Selîm Hân'un yolında cân ü baş oynamağa sâbit-kadem oldılar.

Tevceccüh-i Sultân Selîm be-Cânib-i Sultân Ahmed

Çünkü cemî'-i leşker³ İstanbul'a gelüp hâzır olmuşlardı, Anadolu cânibine ge-çüp Sultân Ahmed üzerine gidilmesi emr olındı. İttifâk ol hinde Sultân Süleymân hazretleri dahi yümn-i ikbâlle Kefe cânibinden gemiyle gelüp İstanbul'a irişdi. Cemî'-i erkân istikbâl idüp gemiden çıkarup makarr-ı sa'âdete getürdiler. Yarın-dası ale's-sabah kânûn-ı kadîm üzre divân-ı âliye varup babası Sultân Selîm'ün [İ 161b] dest-bûs-ı şerîfiyle müşerref oldı. Andan sonra Sultân Selîm hazretleri dahi Şehzâde Sultân Süleymân'ı İstanbul'da yerine kâ'im-makâm koyup asker-i mansûre ile Anadolu cânibine müteveccih oldı ve ol cânibde olan şehzâdeler ve beğler zıll-ı himâyetine gelüp tehniye-i cülûs-ı saltanatı yerine getürdiler. Çünkü Sultân Selîm'ün Anadolu cânibine geçdüğü haberi Sultân Ahmed'e yetişür, muztari-bü'l-ahvâl olup ahvâl-i âlemün sonı neye varacağın fikr eyler ve mukâvemet tedbî-rin eyleyüp lâkin kendünün baht ü devleti nâ-müsâ'id idüğün bilüp fi'l-hâl Kara-man diyârından nâ-çar Amâsiyye cânibine revâne olup⁴ bu cânibde⁵ Sultân Selîm dahi ardına düşüp Engüri cânibine vusûl bulıcak Sultân Ahmed dahi diyâr-ı Arab serhaddinde olan Malâtıyye'ye azm eyledi. Lâkin yanında olan ümerâdan bir ni-çesi gelüp Sultân Selîm'e itâ'at eylediler ve andan Sultân Selîm Malkoç-oğlu Turalı Beğ'i niçe bin âdemle Sultân Ahmed'ün ardınca gönderdi ve etrâfa hükmler irsâl olındı ki "Her nerede zulm [168b] ü ta'addî varsa görülüp pâdişâh-ı âlem-penâha⁶ i'lâm olına" ve bu cânibde Sultân Ahmed eğerçi diyâr-ı Arab cânibine müteveccih oldı velâkin ızdırâbından niçe ideceğün bilmeyüp âhir girü Sultân Selîm'e envâ'-i tazarru'lar ile âdem gönderüp dürlü dürlü i'tizârlar eyledi. Lâ-cerem Sultân Selîm

1 ve İ : - Vi

2 üleşdirdiler Vi : sadaka eylediler İ

3 leşker Vi : asker İ

4 olup Vi : olur İ

5 cânibde Vi : cânibden İ

6 pâdişâh-ı âlem-penâha Vi : pâdişâha İ

dahi irsâl olan¹ Malkoç-oğlu'nı girü dönmek için hükmi-şerîf gönderüp kendüler sa'âdetle Burusa'ya müteveccih oldılar. Sene-i mezbûre ramazânında Burusa'ya² dâhil olup cemî' beğlere ve yeniçeriye icâzet virüp kendüler kapu halkıyla Burusa'ya varup³ karâr eylediler. Andan nizâm-ı nazm-ı memleket ve intizâm-ı nizâm-ı [İ 162a] vilâyet için sa'âdet burcunun mihr-i dirahşânları olan şehzâde-i cevân-bahtları getirüp birbirinün hayâtların⁴ safha-i rûzgârdan hakk eyledi. Andan vezîr-i a'zamı olan Mustafa Paşa'nun⁵ dimâğında nifâk ü fesâd anlayup anı dahi katl eyledi ve andan sonra Sultân Korkud'la olan mu'âhede-i sâbıkasın tecrîbe etmek için erkân-ı devlet câniblerinden mektûb gönderüp "Taht u devlet sizündür" diyü i'lâm eyleyicek ol dahi mektûbun mazmûnına i'timâd eyleyüp cevâb virür ki "Eğer bana devlet müyesser olup Bârî yârî ola, leşker-i mansûr ol kadar ri'âyet idem ki rûz-ı kıyâmete dek anıla" diyicek Sultân Selîm görür ki bunda evvelki ahdi yok, hemân anun dahi hakkından gelinmesine niyyet idüp mahrûsa-ı Burusa'dan kalkup Ma'nisâ cânibine müteveccih olur. Öte cânibde⁶ Sultân Korkud dahi ma'lûmı olıcak raht ü bahtını bırakup firârla Teke-ili cânibine varup bir mağara içine girüp oturdu. Sultân Selîm dahi Sultân Korkud'un bu vechle kaçduğun göricek ardınca Süleymân Ağa'yla Acemî Kâsım Beğ'i ele getürmekçün irsâl eyledi. Anlar dahi varup nâ-gâh bulup Eğrigöz dimekle ma'rûf bir kasabaya [169a] getürdiler. Tekrâr Sultân Selîm'den emrin ber-taraf itmeğe Karaçin-oğlu⁷ varıcak hakkına koyup meyyitini Burusa'ya getürdiler ve andan Sultân Selîm gelüp ol kışı Burusa'da eyledi. Ve Sultân Ahmed için dahi hîle idüp bu fikri eylediler ki a'yân-ı devlet ve yeniçeriler ağızından⁸ bir niçe mektûblar düzüp eyitdi ki "Bu bir cellâd pâdişâhdur. Cümlemüz bunun havfından gice ve gündüz uyumazuz. Ve'l-hâsıl hazretinün gelmesine muntazırız ve müştâkuz" diyüp envâ'-i pür-hîleli kelimâtlar eyledi. Dahi bir muhlis [İ 162b] hevâdarı ve maslahat-güzârı gönderdi. Varup vusûl bulıcak mektûbların mazmûnın muhakkak bilüp sûret-i âkibete nazar itmeyüp hemân-dem leşkerin cem' idüp azîmet itmeğe yüz gösterdi. Ve Dâvûd Paşa oğlu Muhammed Beğ'i ser-leşker idüp kendünden mukaddem gönderdi. Ammâ yanında olan beğleri çok men' eylediler ki "Varmak muhâtaradur ve gelen mektûblara i'timâd câiz değüldür" didiler. Aslâ memnû' olmayup müteveccih olı-

1 olan Vi : olınan İ

2 Burusa'ya İ : - Vi

3 Burusa'ya varup karâr Vi : Burusa'da karâr İ

4 hayatların İ : hayatları Vi

5 Mustafa Paşa'nun Vi : Mustafa Paşa İ

6 cânibde Vi : cânibden İ

7 Karaçin-oğlu Vi : Kara Yahya-oğlu İ

8 a'yân-ı devlet ve yeniçeriler ağızından Vi : a'yân-ı devlet ağızından ve yeniçeriler ağızından İ

cak bu cânibde¹ Sultân Selîm dahi hemân göçüp Yenişehir Ovası'na vusûl buldı². Öte cânibden Sultân Ahmed dahi da'vâ-yı saltanat için gelüp³ yetiſecek mezbûr ovanun içi iki askerün kesretinden dopdolu olup alemler ve bayraklar zînetinden rûy-i zemîn lâle-vâr müzeyyen oldu. Ol⁴ dahi iki cânibden kûs-i harbîler çalınup saflar ve alaylar bağlayup ve dilâverler meydâna girüp cenge âgâz eylediler. Ve'l-hâsıl iki cânibden muhkem cenk olup âhir baht-ı nâ-fercâm müsâ'ade itmeyüp Sultân Ahmed'i tutarlar ve hakkına koyup meyyitini⁵ Burusa'ya getürüp anı dahi defn iderler ki bu vâkı'ât hicretün dokuz yüz yigirmisinde vâkı' oldu. Andan Sultân Selîm dönüp Burusa'ya geldi ve andan İstanbul'a gelüp karar eyledi. Ve İstanbul'da birkaç [169b] gün durduktan sonra sayd u şikâr için sa'âdetle Edrine'ye müteveccih oldu. Devletle varup Edrine'yi müşerref idüp saydına vü şikârına meşgûl oldu.

Tevceccüh-i Sultân Selîm be-Cânib-i Şâh İsmâ'îl-i Sürh-Ser-i La'în

Sultân Selîm Hân Edrine'de avda ve şikârda iken bir gün vüzerâ ve ümerâsına eyitdi ki "Âbâ vü ecdâdum muttasıl gazâ ve cihâdda idiler. Lâbüdd ben dahi rûz-gârumı zâyî' itmeyüp bakıyye-i ömrümü gazâyâ munsarîf kılam ki hâliyâ kızılbaş-ı bî-dîn memâlikimüze yakın yerde oturup envâ'-i dalâletle ma'rûf ve esnâf-ı habâsetle mevsûf bir peliddür, [İ 163a] anun def'i ve kam'ı bize lâzımdur" diyü müşâvere tarîkiyle kelimât idicek a'yân hazreti dahi eyitdiler "Şol nesne ki pâ-dişâh-ı gerdün-iktidârün hâtır-ı şeriflerine hutûr itmîşdür, mukarrer ilhâm-ı Hakk'dur ve edâsınun vücûbı müstehakdur. Emr pâdişâhundur" didüklerinde hemân Sultân Selîm dahi "İmdi fi'l-hâl anun tedârükün ve muhkem levâzımın görün" diyü emr eyleyicek vüzerâ dahi emr-i celîlül-kadr muktezâsınca sefer mühimmiâtına şürû' idüp asker⁶-i nusret-me'âsiri cem' idüp ve on bin nefer-i azeb ihrâc olunup ve bî-nihâye nüzûl tedârük eylediler. Ve evvel bahârda hemân⁷ Rûmili askeri Gelibolı'dan geçmesine emr idüp Sultân Selîm Hân hicretün dokuz yüz yigirmi muharremünün yigirmi üçünde mahrûsa-ı Edrine'den devlet ü sa'âdetle niyyet-i gazâ diyüp ve tabl u kûslerin çaldurup kızılbaş-ı la'înün def'ine müteveccih oldu. Dahi gelüp İstanbul'a vusûl bulup fi'l-hâl Üsküdar'a ubûr eyledi. Ve andan ferr ü şevketle ve câh u azametle yürüyüp Konya'ya vusûl bulıcak buyurdılar "Kızılbaş-ı la'îne hükm-i hümayûn irsâl olına. İçinde şöyle dinile ki: Sen ki

1 cânibde Vi : cânibden İ

2 buldı Vi : bulıcak İ

3 gelüp Vi : - İ

4 dopdolu olup alemler ve bayraklar zînetinden rûy-i zemîn lâle-vâr müzeyyen oldu ol Vi : - İ

5 meyyitini İ : - Vi

6 asker Vi : asâkir İ

7 hemân Vi : - İ

Şâh İsmâ'îl'sün. Habîr ü âgâh olasun ki senün ef'âl-i nâ-ma'külundan ötürü cemî'-i ulemâ vü fuzalâ küfrine **[170a]** hükm eyleyüp ve katline fetvâ virdiler. Ol ecilden kable's-seyf teklîf-i İslâm şerî'at-i Resûl aleyhisselâm olduğı ecilden sana tenbîh ü i'lâm itdüm ki bilmiş olasun, itdüğün ef'âl-i kabîhaya an-samîmî'l-kalb nâdim olup sünnî ve müslimân olursan devlet ü sa'âdet senün ve eğer itdüğün kabâyıha musırr olup lecc ü inâd ve fitne vü fesâda sâlik olursan leşker-i zafer-rehberümle şol kasda varurum ki Allâhu Te'âlâ'nun inâyetiyle vücûd-ı habîsüni¹ dünyâdan ma'dûm eyleyem" diyüp² bu tarikle hükm-i şerîf irsâl olındukdan sonra dahi buyurdılar ki **[İ 163b]** "Leşker-i İslâm'dan kırk bin er ifrâz olunup Sivas'la Kaysariyye mâbeyninde dursunlar" diyü haber³ gönderdiler ve andan sonra Konya'dan kalkup girü yola müteveccih oldılar. Ve andan tekrâr hükm-i şerîf buyurdılar ki şâh-ı bed-fi'ale irsâl olına ve fehvâsında şöyle sebt oldu ki "Sâbıkan irsâl olınan hükm-i vâcibü'l-inkiyâd îrâdından garaz bu idi ki mukaddemâ müte-nebbih ve âgâh olup sen dahi tedârükünde olasun, sonra gâfil bulundum diyü öZR ü behâne eylemeysesün. Ammâ şimdiye⁴ değin senden hiçbir gayret ü cür'et sâdır olmadı. Ne aceb mestürü'l-hâlsün, vücûdun ve ademün ale's-sivâdur. Ol ecilden asker-i İslâm'dan kırk bin er ifrâz olunup Sivas'la Kaysariyye mâbeynine gönderildi ki hasma mürüvvet yokdur, ancak olur eğer sende dahi gayret varsa gelüp mukâbil olasun" diyü dürlü dürlü teşnî'-i kelimâtlar tesvîd olunup irsâl olındı. Ve andan şâh-ı İslâm, Acem serhaddi olan Âzerbâycân'a varup vusûl buldı ve hemân buyurdılar ki etrafı yağma itmeğe mübâşeret eyleyeler. Ve andan dahi göçüp Çaldıran Ovası nâm mevzi'e karîb varıcak Şâh İsmâ'îl'ün gelmesi istimâ' olındı. Hazret-i hudâvendgâr cemî'-i leşkere cebehânedan Dâvûdî zırhlar ve derbendî **[170b]** cebeler ve pülâdî-cevşenler üleşdirdi ve âdet-i kadîme-i Osmânî ve kâide-i sâbika-i cenk-i sultânî muktezâsınca yemîn ü yesâr alaylar bağlanup ve saflar yasınup ve Anadolu beğlerbeğisi Sinân Paşa tevâbi'yle sağ kola ve Rûmili beğlerbeğisi Hasan Paşa tevâbi'yle sol kola ve yeniçeri serverleri evvel safda durup ve karavullar ve dündârlar ta'yîn olunup "Tevekkeltü ale'llâh" diyüp pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri hemân yürüdi. Ve bu cānibde⁵ Acem şâhı olan İsmâ'îl **[İ 164a]** bu ahvâllerden haberdâr olıcak gazabdan⁶ her kılı şemşîre dönüp çeşminde olan müjeleri tîre dönicek hemân elden cāmı bırakup tîg-i hûn-efşânı destine alup ve

1 habîsüni Vi : habîsün İ

2 diyüp İ : - Vi

3 haber Vi : - İ

4 şimdiye İ : şimdi Vi

5 cānibde Vi : cānibden İ

6 gazabdan Vi : gazabından İ

serverlerini yanına cem¹ idüp çüş u hurûşla Acem diyârından sene-i mezbûr recebinün ikincisi çehâr-şenbih günü şâh-ı şeyâtîn sipâh-ı asker-i hezîmet-nigâhıyla zikr olan Çaldıran Sahrâsı'na duhâ-yı sugrâda pür-heybet-i mehîbe ve hey'et-i acîbe¹ ile gelüp vusûl bulıcak hemân-dem leşkerin iki bölük idüp bir bölükine Diyâr-ı Bekr beglerbeğisi olan Ustacalu-oğlu Muhammed'i serdâr idüp sağ kola² Anadolu üzerine mukâbil koyup ve³ kendü bâkî askeriyle sol kola Rûmili leşkerine mukâbil olup durıcak bu cânibde dahi Sultân Selîm yemîn ü yesâr saflar ve alaylar bağlanup ve yasınup begler ve ağalar ve sâir leşker-i zafer, kullar kollu kolında durup ve atludan⁴ ve yayadan ve tavâyif-i azebden her biri yerlü yerinde hâzır-baş olup hemân yürüdiler ve iki taraftan dahi cenge şürû⁵ olunup birbirine cenk ü cidâle ve harb ü kîtâle başladılar ve erlik da'vâsın iden dilâverler cân u gönülle⁵ kılıçlar salup ve bî-hamiyyet olan muhannesler havflarından⁶ kılıç tokunmadın cân virürlerdi. Ve'l-hâsıl iki deryâ birbirine karışup hamiiyet-i İslâm ve gayret-i nâmus u nâm olanlar meydân-ı ma'rekede başlar kesüp saltanat-[171a]penâha getirürlerdi ve niçeleri at ayağı altında pâymâl iderlerdi. Bu ortalıkda niçeler tabl ü nekkâre âvâzından kûs ü sûrnâ sadâsından ve top ü tüfenk gavgâsından akılları çâk olup atdan yıkılırlardı. Ve ol cânibde kızılbaş-ı müfsid dahi deryâ-yı ahzar gibi çüş idüp her birisi "Şâh'a kurbân olam" diyüp⁷ ellerinde mîzelerle cân u baş oynadılar. Bu vechle iki cânibden cenk-i azîm olıcak⁸ tevîk-i ilâhî irişüp⁹ sağ kolda olan Sinân Paşa'yı¹⁰ cenk-i vegâ Ustacalu-oğlu'nun [İ 164b] kolunu sıyup ve gâzilerün birisi başını kesicek hemân a'dâ-yı devletün ol kolı tersine dönüp şâhdan yana sol kola gelüp şâhla Rûmili üzerine hücum eylediler ki ana ekâbir ü a'yânı ve kâdı-asger-i şerîfû's-sadrı ve vekilû's-saltanatı Abdülbâkî ve Bağdâd hâkimi Hülefâ Beğ ve Horâsân hâkimi Lala Beğ ve Hemedân hâkimi Tekyelü Yegân Beğ ve Sultân Ali Beğ ve Köse Hamza Beğ ve Koricıbaşı Saru Pîri ve Meşhed-i Ali nakîbü'l-eşrâfı ve Hazret-i Ali âsitânesi Muhammed Kirmânî ve Mugan hâkimi Ağzıvar Beğ ve Gence ve Yerde hâkimi Servâr Beğ ve niçe bunların emsâli begleri tu'me-i şemşîr olup helâk oldılar. Ammâ bu cânibde dahi Rûmili beglerbeğisi

1 pür-heybet-i mehîbe ve hey'et-i acîbe Vi : pür-heybet-i mehîbe-i acîbe İ

2 sağ kola İ : - Vi

3 ve İ : - Vi

4 atludan Vi : atlu İ

5 ve erlik da'vâsın iden dilâverler cân u gönülle İ : ve erlik da'vâsın idüp ve gönülle Vi

6 havflarından Vi : havfindan İ

7 diyüp Vi : diyü İ

8 olıcak Vi : oldu İ

9 irişüp Vi : yetişüp İ

10 Sinân Paşa'yı Vi : Sinân Paşa İ

Hasan Paşa'ya zahm tokınup şehâdet müyesser oldu ve ardınca Mora sancağı beği Malkoç-oğlu Ali Beğ ve karındaşı olan Silistre beği Turali Beğ ve Pirezren beği Süleymân Beğ ve Karesi Sancağı beği Muhammed Beğ ve Kaysari beği Veys Beğ ve Niğde beği Yürüş-oğlu İskender Beğ ve Beğşehir beği Karlı-oğlu Sinân Beğ her biri birbirinin üzerinde düşüp ve bunlardan mâ'adâ niçe subaşlar ve niçe dilâ-verlerün âfitâb-ı ömrlerine zevâl irişüp zümre-i şühedâyâ vâsıl oldılar. Çünkü kızılbaşun asıl yarar beğleri ve serdârları helâk olup [171b] ortalıkda kan deryâ gibi akıcak şâh-ı bed-fi'âlün gözleri teng ü târ olup ızdırâba düşdi¹ ve leşker-i Osmânî vardukca galebe idüp leşker-i güm-râhı harekete mecâl komayup önlerine katup taraf taraf kırmağa başladılar. Şâh-ı güm-râh tâlî-i bed-ahterin görüp sitâre-i nü-hûsetine zevâl ireceğin bilüp artuk durmağa mecâlî kalmayup kararı firâra tebdil eyledi. Ve leşker-i şeyâtîn-sipâhî dahi mağlûb u makhûr ters yüzlerine dönüp yanlarında olan yoldaşların cân alıcı sanup [İ 165a] muhassal cemî'-i hazînesin ve ordusun ve avretin ve oğlanın koyup dahi kaçdı. Öyle olıcak Şehsüvâr-oğlu Ali Beğ bir mikdâr leşkerle şâhun ardına düşüp hayli nâm-dâr beğlerin ve yarar korıcıların esîr ü giriftâr idüp getürdiler. Ve andan² pâdişâh-ı İslâm emriyle asker-i feth-i âlâm kızılbaşun hazâyinin ve ordusun ve avretin ve oğlanın yağma idüp bir mertebede doyumluklar oldu ki âl-i Osmân'un hiç birisinin zamânında vâkı' olmamışdı. Andan Sultân Selîm Gâzi buyurup anda otağlar kurulup ve tabl-ı âsâyişler çalınup ve asker dahi kollu kolinca konup Cenâb-ı Müfettihi'ül-ebvâba bî-hadd şükürler eylediler. Ve andan kûs-i fethler ve tabl-i şâdilerden âlem dolup ve envâ'-i neşât u sürûrlarla ol gice anda³ olup yarındaşı dîvân-ı âlî olıcak âyîn-i Osmânî üzre a'yân-ı hazret gelüp dest-bus-i şâh-ı cihânla müstes'id olduklarından sonra etrâf-ı âleme beşâret-nâmeler yazılıp memâlik-i Osmâniyye'ye irsâl olındı. Andan pâdişâh-ı âlem-penâh ol mevzi'den kalkup kasaba-ı Hoy'a ve andan mahrûse-i Tebrîz'e ki taht-gâh-ı selâtîn-i Acem'dür, azm eyledi. Sene-i mez-bûre recebinün on üçünde asker-i peleng-intikâmla Tebrîz'e vusûl bulıcak ol diyârın ulemâ⁴ vü fuzalâsı ve fakîri ü ağniyâsı ve cemî'-i ednâ vü a'lâsı [172a] envâ'-i ibtihâlle pâdişâhun rikâb-ı hümâyûnına yüz sürüyü, hezâr ta'zîm ü tekrîm itdüklerinden sonra sâhib-kırânun atı ayağı altına zîbâ dîbâlar ve atlaslar döşediler ve dahi şehre muttasıl Surh-ı Âb demekle ma'rûf bir mahalde otağlar kurulup nüzûl eylediler ve andan cevâmî' vü mesâcidde hutbe-i hilâfet-i hudâvendgâr okınup ve

1 düşdi Vi : düşüp İ

2 ve andan İ : - Vi

3 anda İ : - Vi

4 ulemâ Vi : ulemâsı İ

sikke-i saltanat unvân-ı adâlet-cereyânına izâfet olunup ol makhûrun kavâid-i bâtılasın [İ 165b] kuvve-i bâzû-yı devlet-i kâhiresiyle def idüp icrâ-yı evâmir ü nevâhî ve tenfiz-i ahkâm-ı pâdişâhî eyledi. Ve andan sonra ele giren melâhideyi götürüp durmadan¹ helâk itdiler ve re'âyasına ihsân ü şefkat ve tüccârına emân u merhamet idüp buyurdı ki şâh-ı güm-râhun Tebrîz'de olan hızânesin ve cemî'-i mâ-melekin hızâne-i âmire için zabt eylediler ve san'atlarında üstâd olan pehlevânlarından niçe yüz kimseyi ehl ü iyâllerile ve mâl ü menâllerile dârü's-saltana İstanbul'a sürdiler. Ve'l-hâsıl Tebrîz'ün içinde dokuz gün² ârâm idüp cemî'-i levâzımâtı gördüklerinden sonra mansûr u muzaffer girir Rûm cânibine teveccüh idüp ikinci menzilde kasaba-ı Mezîd önünde Âb-ı Aras'ı geçüp Nahçevân ve andan Sâ'at-çukurı'na ve andan Leşker Ovası'na ve andan Pâsine'ye ve andan Kal'a-ı Kars'a gelüp nüzûl idicek hemân Gürci kal'alarından İspir Kal'ası üzerine müteveccih oldılar. Çünkü Gürci vilâyetine karîb kûh u cibâl sahrâ vü tilâl mâl-â-mâl oldu, Gürci beği olan Çâpûk Mîrzâ memleketi pây-mâl olmadan itâ'at idüp İspir Kal'ası'nun miftâhın elçisiyle karşı gönderdi. Hudâvendgâr hazretleri dahi Çâpûk Mîrzâ'nun itâ'atin kabûl idüp askere yasak oldu ki hiçbir ehade müte'arız olmayalar ve andan sonra ol aradan Bayburd Kal'ası'na [172b] azm olunup mukaddemâ askerle Pîrî Paşa irsâl olındı. Varup muhâsara idicek pâdişâh hazretleri henüz vusûl bulmadın Bayburd'un dahi miftâhı karşı geldi. Ve andan hudâvendgâr dahi şevket ü azametiyle gelüp Bayburd sahrâsına konup ârâm eyledi ve irtesi divân olunup Bıyıklı Muhammed Beğ'i ol vilâyetün hıfziyçün niçe bin dilâverle anda konıldı. Andan hudâvendgâr sa'âdetle [İ 166a] ondan dahi geçüp Şarkî Kara-hisâr'a ve andan Koylu-hisâr'a ve andan Niksar'a ve andan Amâsiyye'ye azm eyledi. Lâkin bu aralıkda ziyâde kahtlıklar vâkı' oldu ki vasfa kâbil degül. Ammâ pâdişâh-ı âdil ve şehenşâh-ı deryâ-dilün eyyâm-ı ma'deletlerinde yine mesrûr u muğtenim oldılar. Dahi gelüp Amâsiyye'ye irişdüklerinde pâdişâh-ı âlem kapu halkıyla anda kışlamağa niyyet idüp ve yeniçeriyle sair leşkere İstanbul'a varup kışlamak için emr itdiler. Öyle olsa Sultân Selîm Hân ki diyâr-ı Acem'e sefer itdükde Engürüs vilâyetinün kiral-ı mel'ûnı dergâh-ı âlem-penâha elçi göndermişdi, pâdişâh-ı gerdün-iktidâr dahi Acem seferi ber- taraf olunmadan³ icâzet virilmeyüp kalmışdı, ol gayretten kiral-ı mezkûr "Eyyâm-ı fursatdur" diyü leşker cem' idüp niçe kendü gibi bân-ı nâm-dârlara karışup Belgrad'un öninde olan havâleye gönderdi. Ol gelen melâ'in dahi gelüp havâleyi kuşadup almak bâbında tasav-

1 durmadan Vi : - İ

2 dokuz gün Vi : - İ

3 olunmadan Vi : olmadan İ

vur-ı bātıl ve ümmīd-i ātullar eylediler. Ve etrāfına toplar kurup niçe gün döğüp kal'anun dört tarafını yıkup yürüş idicek zamānında Semendire Sancağı beği Bālī Beğ asker-i İslām'la yetişüp tabl ü nekkârelerin çalup ol melâ'inün üzerine hücum idicek kal'a içinde olanlar dahi çıkup kefare-i fecere ile bir mertebede cenk eylediler ki hemân küffâr-ı füccâr durımayup kaçup gitdiler ve Bālī Beğ dahi ardlarınca kovup niçesin helāk idüp ve niçesin esir **[173a]** idüp âsitâne-i gerdün-penâha gönderüp i'lâm eyledi. Bu haber-i beşâret Amâsiyye'ye gelüp¹ pâdişâha vusûl buldı. Andan sonra Sultân Selīm Hân hazretleri kışı Amâsiyye'de kışlayup evvel-bahâr olıcak asker-i İslâm girü cem'iyet idüp hicretün dokuz yüz yigirmi bir rebî'ü'l-evvelinün beşinde Amâsiyye'den **[İ 166b]** sa'âdetle kalkup medâr-ı merkez-i kızılbaş olan Kemâh Kal'ası'na müteveccih oldu. Ol esnâda Mısır sultânı olan Kansu Gavrî izhâr-ı mahabbet için sâhib-kırân-ı devrânun âsitâne-i sa'âdet-iktidârına Akbay dimekle ma'rûf bir elçi gönderüp gelüp Sivas'da pâdişâha mülâkî olıcak pâdişâh dahi gereği gibi elçiye ri'âyetler idüp girü gönderdükden sonra İskender Paşa'ya emr eyledi, hisâr döğmek için Sivas'dan iki azîm topı su sığırllarına çekdirüp ve kendüler dahi hemân azm-i Kemâh eyledi. Tantana-i şâhî ve demdeme-i şehen-şâhî ile varup Kemâh'un mukâbelesinde konup oturdu. Dahi fi'l-hâl cenge mübâşeret olunup başlanıcak² içinde olan a'dâ-yı dîn ü devlet cânlarından nâ-ümîz olup kal'ayı virmek sadedinde iken girü nefsanîyye-i şeytânîyye galebe idüp hisârı virmekden ferâgat olunup isyân üzre musırr olup durdılar. Öyle olıcak hudâvendgâr dahi hemân "Koman!" diyü işâret itdüklerinde ân-ı vâhidde hisârın üzerine niçe âdemler çıkup bayraklar dikdiler ve tekbîrler ve tehlille yürüyüş olup hisâra koyuldılar ve içinde olanlara kılıç koyup hayli adû kılıçdan geçüp hisârı feth eylediler. Ve içinde olan kızılbaşların ekserin kılıçdan geçürdiler ve cemî'-i mühimmâtın görüp kal'aya âdemler kodılar. Böyle olıcak Diyâr-ı Bekr ve Hamîd-ili serdârları ve Arabgîr ile Çemişgezek'ün vilâyeti mihterleri şu'le-i itâ'atlerin kalblerine bırakup **[173b]** kefenlerin boyunlarına dakup âsitâne-i sa'âdet-medâra gelüp itâ'at eylediler. Hudâvendgâr dahi Arabgîr serdârını "Kızılbaş-ı la'înle müttetikdür" diyü hedm ü hışm ile Âb-ı Furât'a atup mâ'adâsını³ hil'atleyüp girü yerlerine gönderdi. Ve andan pâdişâh girü ol yerden kalkup Sivas cânibine azm eyledi **[İ 167a]** ve sâbıkan Sultân Selīm ki bu sefere şürû' itdükde Alâüddevle'ye hükm gönderilüp da'vet olunmuşdı, gelmeyüp ve dahi mâ-tekad-

1 gelüp İ : - Vi

2 başlanıcak Vi : başlayıcak İ

3 mâ'adâsını Vi : mâ'adâsın İ

demden Osmânî'ye¹ isyân üzre olduğu ecilden asker²-i zafer-peykerle hemân Alâüddevle üzerine müteveccih olındı. Ol düşmen-i bed-fi'âl olan Alâüddevle habîr ü âgâh olıcak mukâvemete tâkati olmaduğın bilüp hemân memleketinden çıkup Haleb cânibine kaçdı. Varup bir derbend-i asîrül-ubürda durdı ve pâ-dişâh-ı âlem-penâh dahi Çerçin Boğazı demekle mevsûf bir yere varup otağ-ı hümayûnın kurup oturdı. Dahi Rûmili beğlerbeğisi Sinân Paşa'ya bir niçe bin tüfenk-endâz ve cenk-sâz leşker koşup ve Çirmen Sancağı beği Şehsüvâr-oğlı Ali Beğ ile ol nikbet-me'âlün ardınca gönderdi. Varduklarında yüze yüz buluşup hayli cenk vâkı' oldukdan sonra leşkeri bi'l-küllîye kılıçdan geçüp ve kendüsünün dahi başını kesdiler. Dahi niçe başlarla südde-i sidre-esâsa getürdiler. Ve andan ol vilâyetde olan bilâd ü emsâr ve kılâ' u hisâr memâlik-i Osmân-ı âlî-şâna mülhak oldukdan sonra mezkûr Çirmen Sancağı beği olan Şehsüvâr-oğlı Ali Beğ'e ol vilâyetün hıfzı tefvîz olunup tevcîh olındı. Ve andan sonra Sultân Selîm Han hazretleri ol aradan³ dahi göçüp Kaysariyye'ye gelicek kapu halkıyla yeniçeri tâifesine biner akça bahşîş⁴ virüp ve icâzet dahi virdiler. Kendüler a'yân-ı devlet ve erkân-ı saltanat ile avdet idüp kona göçe sa'âdetle [174a] gelüp İstanbul'a karar eylediler ki hicretün dokuz yüz yigirmi biri cemâzi'l-âhirinün beşiydi. Dahi mübârek-bâd-ı feth [u] nusret için Şehzâde Sultân Süleymân dergâh-ı saltanat-medâra varup hudâvendgârun ellerin öpüp ve Ma'nisâ sancağı virilüp gönderildi. Ve ol cânibde kızılbaş olan [İ 167b] Şâh İsmâ'il-i bî-âr yine fitne vü fesâda urûc idüp Nûr-Ali bin Mülcem⁵ nâm nikbet-âmâle üç bin mikdârı kızılbaş ve Kal'a-ı Kemâh'un hâkimi olan Yûsuf nâm kallâş ile Erzincân üzerine gönderdi. Mukâbelesinde Bıyıklı Muhammed Beğ ki niçe bin askerle hâzır idi, haberdâr olıcak hemân yanında olan dilâverlerle ol Nûr Ali-i dîn-la'inün⁶ üzerine hücum idüp Çemişgezek Sahrâsı'nda varup buluşdı ve fi'l-hâl anlara kılıc koyup kimin helâk ve kimin esîr-i gam-nâk idüp ve mezkûr Nûr-Ali'nün başı kesilüp mâ'adâsı târumâr oldılar. Andan Nûr-Ali'nün başını niçe başlarla âsitâne-i sa'âdet-medâra gönderdiler. Ve öte cânibde dahi Engürüs-i menhûs Semendire câniblerinde hareket idüp mücâhidân-ı dîndâr gayret-i pâdişâh⁷-ı İslâm için küffâr-ı hâksârın üzerine hücum idüp bir niçelerinin başların kesilüp anlar dahi serîr-i a'lâya irsâl olındı. Andan

1 Osmânî'ye Vi: Osmânî'ya İ

2 asker Vi : asâkir İ

3 aradan İ : arada Vi

4 bahşîş İ : - Vi

5 bin Mülcem Vi : - İ

6 Nûr Ali-i dîn-la'inün Vi: Nûr Ali nâm la'inün İ

7 pâdişâh İ : - Vi

sonra Sultân Selim Hân devlet ü azamet ile karâr idüp otururken Haleb melikü'l-ümerâsı olan Hayr Beğ ki Mısır sultânı Sultân Gavri'nün kâim-makâmıdır, Sultân Selim'un azm-i hümayûnların kendü üzerine mukarrer bilüp âteş-i kahrın âb-ı mütâva'atle teskîn itmek için elçisin gönderüp arz-ı ubûdiyyet eyledi. Gelüp vusûl bulıcak hudâvendgâr dahi elçiye kemâ-yenbagî ri'âyetler idüp ve hil'atleyüp girü gönderdi. Ve andan sonra Adana ve Tarsûs beği olan Ramazân-oğlu Mahmûd Beğ dahi gördi ki pâdişâh hazretlerinün taht-ı eyâletinde [174b]¹ ser-fitne-i fesâd pây-mâl ve zıll-i himâyetinde olan muntazamü'l-ahvâldür, ser-i himmeti tâc-ı izzetle hem-ser ve kemer-i sa'âdeti hizmetinde miyân-beste idüp mübârek-bâd-ı feth ü nusret ve pây-bûs-i taht u devlet için der-i devlete gelüp arz-ı ubûdiyyet gösterdi. [İ 168a] Kânûn-ı pâdişâhî üzre ol dahi ri'âyet olunup ve hil'atlenüp² girü Adana'ya gönderildi ve andan sonra Tatar hânı olan Muhammed Giray Hân bin Mengli Giray Hân'un elçisi gelüp mübârek-bâd-ı feth ü nusret idicek hil'at-i fâhir giyüp ol dahi izzetle girü gönderildi. Andan sonra Rus vilâyetinün kıralı ve Moskof tahtının çasâr-ı sâhib-iktidârı dahi elçiler³ gönderüp arz-ı ubûdiyyetler itdüklerinden sonra Tatar'dan şikâyetler itdiler. Hudâvendgâr dahi "İnşâallâh anların zulmü üzerinizden def' olına" diyü cevâb virüp mahsülü'l-merâm girü gönderdiler. Andan sonra hicretün dokuz yüz yigirmi iki recebinün on yedinci gicesinde İstanbul'da ihrâk-ı kebîr vâkı' olup bezzâzistân ve cemî'-i etrâfı ihrâk olunup hayli müslimânlara zarar müterettib olup ekserine iflâs müstevlî oldı ve haftasından sonra⁴ pâdişâh gadab idüp İskender Paşa'nun ve Nişancı Tâcizâde'nün ve

1 [Der-kenâr]: Merhûm Tâcizâde Ca'fer-i Tevkî' fazl u kemâlle nâm-dâr-ı asr ve ilm ü bedî' ü beyân ve inşâ ile ücûbe-i dehr idi. Fuzalâ-yı Rûm-ı adâlet-rûsûmdan Mevlâ el-merhûm Hâcî Hasanzâde ile Mevlâ Kastalânî ve Mevlâ Hatîbzâde ile Hâcezâde-i Nu'mân-ı sâni hidmetlerinde tahsil-i ilm idüp şöhret-i kazâ ile meşhûr-ı âfâk olmuşlardı. Evvelâ Mahmûd Paşa Medresesi'ne müderris olmuşlardı. Ba'dehû tevki'-i divân-ı âli-şân ile nâm u nişânı cemî'-i âlemi ve cumhûr-ı benî Âdem'i tutmuşdur. Niçe yıllar devlet-i vâfir ve haşmet-i mütekâsir ile âsitânesi mercî'-i hâss u âmm olmuşdı. Meydân-ı fazl ü irfânda izz ü rifât çevgânın olmuşdı. Lâkin devlet-i sa'âdetde bekâ nâdir ve şöhret-i şikâyetde ma'nâ mütekeddir olmağın ol devlet-i rûz- efrûzın ayn-ı nâile ser-nigün nişâncılıktan yevmî yüz akça vazifeye tenezzül eylemişlerdür. Anı dil-fer-i gayret-i akrân ve şeref-i ilm ü irfân kabûle mâni' olup Sultân Bâyezîd-i Bâ-yezîd-haslet âzim-i râh-i âhîret olunca ihtiyârı tevekkül eylemişler. Ba'dehû serîr-i saltanat Sultân Selim-i âli-himmet ve muhibb-i kemâl ü ma'rîfet ile müşerref olıcak mesfûr-ı meksûrî'l-hâtırın tarafında vârid olan mektûb-ı acibü'z-zeyl hakkında Sultân Selim-i zafer-nasib anun husûl-i tedîb ü tertîbi bunlar tahmîn eylemişler muktezâdur. Hakkü'l-insâf ol mektûb-ı me'ârif-hilâf makbûl-i inde'l-esrâf-ı mahbûbetü'l-evsâfdur. Devr-i âl-i Osmân-ı sa'âdet-nişânda iki mektûb-ı mergûb u meskûb mülûk-ı memâlik beyninde müstahsen ve hüb vâkı' olmuşdur. Biri nişâne-i Karamanî üzre biri Sultân Muhammed-i sâni lisânında yazupdur, hüsne lâyık mektûb Nişancı Karamanî'dür. Sene dokuz yüz yigirmi iki recebünde Tâcizâde kâdi-asker olup hazret-i şâhî vezîr olmuşdur.]

2 hil'atenüp Vi : hil'atleyüp İ

3 elçiler Vi : elçilerin İ

4 ve haftasından sonra Vi : andan sonra haftasından sonra İ

bostancı-başının divân-ı âlîde boyunların urdurdı¹. Andan sonra² Sultân Selîm'ün dil-i deryâlarına fi'l-cümle jeng-i gam ârız olduğundan tebdil-i havâ için Edrine'ye müteveccih oldu. Sa'âdetle varup karâr eyledüklerinde kızılbaş-ı bed-ef'âlün elçisi gelüp sene-i mezbûrede şa'bânun yigirmi sekizinde vusûl bulup envâ'-i itizârlarla itâ'at yüzlerin göstericek Sultân Selîm hazretleri dahi "Eski düşmen dost olmaz, bunun hilesinden gaflet câiz değüldür" diyü buyurdu ki "Gelen elçi habs olına." Emr-i vâcibül-kabûl [175a] muktezâsınca habs itdiler³ ve andan sonra girü sultân-ı Mısır'dan elçi gelüp bir fil ile niçe tuhaf⁴ u hedâyalar getürüp envâ'-i mahabbetler arz eyledükden sonra âyîn-i Osmânî üzre mezkûr elçi dahi ri'âyet olunup girü gönderildi.

Muhârebe-i [İ 168b] Kara Hân

Ol vakt ki Bıyıklı Muhammed Beğ, Nûr-Ali-i dîn-mülhidi Çemizgezek saharasında helâk idüp askerini târumâr eyledi, bunun haberi Şâh İsmâ'il'e vusûl bulıcak Çaldıran'da düşen Ustacalu-oğlu Muhammed Hân yerine karındaşı olan Kara Hân'ı kâim-makâm itmişdi, ana on iki bin güzide yarar kızılbaş koşup göndericek Hamîd dilâverleri dahi pâdişâh-ı adâlet-penâha i'lâm eylediler. Sultân Selîm Hân dahi bi'z-zât kendü⁵ Şark ve Horâsân ve Irâk-ı Gürcistân vilâyetlerine varmayınca ol cânib kızılbaşun fitne vü fesâdından halâs olmaz, diyü fi'l-hâl buyurdu "Etrâf-ı vilâyete hükm-i şerîfler vârid ola ki sefer-i hümayûn için asker⁶-i mansûre-i İslâm hâzır ve müheyyâ olup tekrâr hükm-i cihân-mutâ' vardukda mükemmel ü müretteb yerakla ve sâbikan Tebrîz seferine ihrâc olınan nüzülle çıkup Kaysariyye'de müctemî' olup muntazır durasız" diyü Rûmilî'ne ve Anatoli'ya ahkâmlar vusûl bulıcak imtisâlen li'l-emri'l-âli cemî'-i ümerâ dahi hâzır ve⁷ müheyyâ olup vech-i meşrûh üzre Kaysariyye'de cem' oldılar ve mukaddemâ Bıyıklı Muhammed Beğ'e emr olındı ki yanında olan âdemiyle Hamîd'e varup hıfz-ı memleket ve zabt-ı vilâyetde mücidd olup hâzır-baş ola. Ol dahi alâ-tarîki'l-isti'câl Hamîd'e vusûl bulıcak ol şehrin a'yânı vü erkânı karşı gelüp ikrâm u ta'zîmle getürüp ve kal'ayı tefvîz eylediler. Ol dahi mesâlih-i memleketde sayı'

1 urdırdı Vi : urdı İ

2 andan sonra Vi : - İ

3 itdiler Vi : eylediler İ

4 tuhaf Vi : tuhfe İ

5 kendüm İ: kendü Vi

6 asker Vi : asâkir İ

7 turasız diyü Rûmilî'ne ve Anatoli'ya ahkâmlar vusûl bulıcak imtisâlen li'l-emri'l-âli cemî'-i ümerâ dahi hâzır ve Vi : - İ

olup varduğı gibi Argun'la Harbut Kal'ası'nı¹ [175b] feth idicek ol Kara Hân denen bed-fi'âl asker-i hezîmet-âmâliyle gelüp zuhûr bulduğı der-i devlete arz olunur². Mu'accelen Bıyıklı Muhammed Beğ'e mu'âvenet için âsîrâne-i sa'âdetden bin sipâhî oğlanı ve bin silahdâr, ağalarıyla ırsâl olunur. Andan ol cânibde Kara Hân dahi Kal'a-ı Mardin'den Kara Hamîd'e karîb Kazık-depe nâm yere gelüp nüzûl eyleyicek Muhammed Beğ'ün yanında [İ 169a] hâzır olan süvârî ve piyâde asker Nehr-i Şatt'a varup adûyla elleşmek için Saru Kaplan nâm dilîre yedi yüz mikdârı kâr-dîde dilâver koşup gönderdi ve kendisi Şatt'un köprisinde bir mikdâr ârâm idicek³ adûdan hazer idüp varmağa ihtiyât idüp dönüp girü Hamîd'e rücû' eyledi. Ammâ Saru Kaplan ki adûya müteveccih olmuşdı, tevakkuf çekmeyüp varup adû-yı kîne-cûya at salup gözlerine âlemi teng ü târ idüp târumâr eyleyicek anun mehâbetinden ol ehl-i tugyân dahi şeyâtîn-ı rücûm gibi üzerilerine hücum idüp muhkem cenk u kıtâl eylediler. Âhir Saru Kaplan pehlevân gördi ki anlarla mukâvemet hadd-i imtinâdadur, tedârük-i ahvâle mecâl bulımayup dönüp firârla köprüye gelicek görür ki etrafı a'dâ ihâta eylemiş. Nâ-çar yanında olan dilâverlerle kendülerin Nehr-i Şatt'a urup anda şehîd oldılar. Düşmen dahi akablerinden gelüp Kara Hamîd içinde Bıyıklı Muhammed Beğ'i hicretün dokuz yüz yigirmi ikisinde kuşadup oturdu. Bu cânibden mu'âvenet için kapu halkının gelmesin istimâ' idicek hemân kösteği urup girü Kazık-depe'ye varup oturdu. Bu cânibden leşker-i zafer-peyker gelüp vusûl bulıcak Bıyıklı Muhammed Beğ sancakların kaldurup ve tabl ü nekkârelerin döğüp ve Hazret-i Rabbü'l-âlemîne sığınup hemân ol melâhidenün üzerine yürüdü. Varup yetişüp ârâm itmeyüp at salıcak ol tâife-i şûm dahi deryâ gibi [176a] cûşa gelüp hücum eylediler. İki taraftan dilâverlik da'vâsın idenler cân u ser terkin urup bir vechile cenk eylediler ki vâfa kâbil değül. Âhirü'l-emr Kara Hân denen la'înnün on iki yarar beğiyile meydân-ı dâr u gırde başları kesilüp bâkî kalan leşkerin dahi kılıçdan geçürdiler. [İ 169b] Ve ol etrafı kızılbaşdan fi'l-cümle pâk idüp Kara Hân'un başını ve sair beğlerinün başlarını beşâret haberiyle der-i devlete ırsâl eylediler. Vusûl bulıcak pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri⁴ dahi⁵ safâlar sürdü.

1 kal'asını Vi: kal'asın İ

2 olunur Vi : olunup İ

3 idicek Vi : eyleyicek İ

4 âlem-penâh hazretleri İ : - Vi

5 dahi Vi : - İ

Tevceccüh-i Sultân Selîm be-Cânib-i Şark ve Feth-i Mısır

Hazret-i Sultân Selîm Hân şehzâde-i civân-baht Sultân Süleymân'ı makarr-ı hilâfet-i mahrûsa Edrine'de kâim-makâm idüp memâlik-i mahmiyenün kabz ü bastın anlara tefvîz eyledi. Ve dahi Pîr Muhammed Paşa'yı Rûmili defterdârı Şem-seddîn ile mahrûse-i İstanbul'da koyup cemî'-i umûrî anlara ta'yîn eyledi. Ve Her-sek-zâde Ahmed Paşa'yı mahrûse-i Burusa'da koyup andan yanında hâzır olan sipâh-ı nusret-penâhla hicretün dokuz yüz yigirmi iki saferinün onında niyyet-i gazâ diyüp mahrûse-i Edrine'den kalkup girü surh-ser cânibine azm idüp İstanbul'a gelicek Fil Çayırı'nda otağla konup ârâm eyledi. Andan Vezîr-i a'zam Sinân Paşa'yı ser-asker ta'yîn idüp Yeniçeri Ağası Ayas Ağa, umûmen yeniçeriyle koşulup ilerü gitmeğe emr olıncak fi'l-hâl paşa-yı mezbûr tevâbi'yle İstanbul'dan Üsküdar yakasına geçüp kat'-ı menâzil ve tayy-i merâhille Kaysariyye'de cem' olan askere mülhak olup andan Elbistân vilâyetine azm eyledi. Bu cânibde Sultân Selîm dahi asâkir-i nusret-encâmıyla akabince Beşiktaş'dan Üsküdar'a geçüp âdû-yı bed-âyîn cânibine müteveccih oldı ve öte cânibde Sinân Paşa Elbistân vilâyetine vusûl bulı-cak Arab diyârı beğlerinün min-kadîmî'z-zamân âsitâne-i devlete ihtisâslarına binâen ol memâlikün melikü'l-ümerâsına elçileriyle mahabbet-i tammeler yazup gönderdi. “Sizler ki Ka'be-i [176b] Şerîf şerrafeha'llâh ve Medîne-i [İ 170a] Münnevvere nevreraha'llâh hâdimlerisiz. Temennâ vü istid'â olunur ki himmet-i âlînüz bu cânibe karîn ve du'â-yı hayrınız rehîn ola ki şâh-ı güm-râhun itdüğü mezâlim ü mahâyifi mazlûmîn üzerinden def' olına” diyü. Ve andan gayri Malâtıyye beğine iki sancak-beği dahi gönderilmişdi ki Furât üzerine¹ köpri ihzâr eyleyeler. Malâtıyye beği olan Har Paşa'nun sözünü istimâ' itmeyüp² sıfatına lâıyk cevâblar gönderüp ve köprünün ihzârına rızâ virmeyüp didi ki “Bu suda köpri yapmakdan³ mahzâ maksûdunuz bu cânibe ulaşmaktır. İmdi uş sultân yetişdi. Sizi bunda bulmasun” diyü ol köpri için varan beğlere cevâb viricek fi'l-vâkı' Mısır sultânı Kansu Gavri dahi Mısır'da yerine Toman Beği kâim-makâm koyup kendüsi ümerâ-yı kalîle ve Çerâkis-i zelîlesiyle Mısır'dan Şâm'a ve andan Haleb'e gelüp yetişdi. Paşa dahi bu cemî'-i vukû'ı pâdişâha irsâl idüp i'lâm idicek Sultân Selîm hazretleri dahi buyurdılar ki “Çünkü anlardan eser-i adâvet ve alâmet-i hıyânet sâdır oldı, hemân Elbistân'da makdem-i hümayûnuma muntazır olup durasun” diyüp dahi pâdişâh devletle Kaysariyye cânibine azm eylediler. Dahi Rûmili kâdı-askeri Mevlânâ Rük-nüddîn'i Karaca Paşa ile niçe tuhfe vü hedâyâyla Mısır sultânına elçiliğe gönderdi.

1 üzerine İ : üzre Vi

2 istimâ' itmeyüp Vi : kulağına koyumayup İ

3 yapmakdan İ : yapmak Vi

Bunlar dahi varup resm-i risâleti edâ itdüklerinden sonra cemî'-i sipâriş olınan kelimâtları edâ eyledüklerinde ol Çerâkis-i nâ-kesler adâvetlerin izhâr idüp mez-bûr elçileri habs idüp buğz u inâda ve harb ü kıtâle mütesaddî olup durdılar. Bu husûslar pâdişâha ma'lûm olıcak buyurdılar ki “Bunların kal'ı vü kam'ı kızılbaş-dan evlâdur.” Ashâb-ilm ü hüda ve erbâb-ı zühed [İ 170b] ü takvâ dahi bir niçe cihetle ol cânibün teveccühin ahsen ü elzem gösterdiklerinde kızılbaş tedbîrinden ferâgat olunup ol zâhir olan a'dâ-yı [177a] devletün hezîmetiyyün teveccüh-i hümayûn gösterildi. Mürûr-ı eyyâmla varup Elbistan'da Sinân Paşa'ya vâsıl ve mülâhık olduklarında öte cânibde Mısır sultânı kütâh-endiş dahi elçi gönderüp Elbistân ile Mar'aş'ı istedi. “Eğer virürsenüz mahabbet-i ezelimüz ke-mâ-kândur ve illâ virmezsenüz cenk ü cidâle ve harb u kıtâle hâzır olun” diyicek pâdişâh hazretlerinin cevâb-ı şerîfleri bu misâl üzere cârî oldu ki “Bir pâdişâh kendü tavrına lâîk olmayan umûra ikdâm göstere, lâ-cerem anun kendüye bildürmek lâzımdur. İmdi ¹المقدر dön ve vaktüne hâzır olasun” diyü elçi ile cevâb gönderdi. Ve andan yümn-i ikbâl ile kalkup yürüyüp Malâtıyye kurbünde olan Dere-kıyme Suyı nâm mevzi'de konup bir niçe gün ârâm eyledi. Dahi Diyâr-bekr beglerbeğisi Muhammed Beğ yanında olan asker²-i zafer-rehberle gelüp vusûl bulıcak fi'l-hâl göçüp Aynâtâb'a vardılar. Ve ol arada olan Malâtıyye ve Divriği ve Derende ve Meşâr ve Kermi ve Gerger ve Bihistî ve Kahta ve Rûm-kal'a nâm kal'aları bi-inâyetillâhi te'âlâ³ feth idüp zabt eylediler. Dahi etrâf ü eknâfdan izhâr-ı ubüdiyyet idüp gelen begler ecr-i azîme lâhık ve buğz-ı adâvet idenler zecr-i lehîme müstehak düşerlerdi ve dahi Sultân-ı Mısır'un elçisi varup sultânına vusûl bulup asker⁴-i İslâm'ı tafsîl idüp şerh eyleyicek yanında olan Çerâkis-i bî-temîzler sultânlarının üzerine hü-cüm idüp eyitdiler ki “Sultân Selîm kimdür? Şâh İsmâ'il'e tabanca urdıysa pençesi demirden değüldür. Ne havf itmek gerekdür. Kanı gayret-i [İ 171a] nâmımız ve kanı ad u sanımız? Muktezâ-yı nâm-dârlık ve iktizâ-yı şehriyârlık bu mıdur?” diyüp “Düşmene cevelân ve hasma fırsat ve meydân virmek olmaz” diyü lâf [ü] güzâf eylediler. Amma sultânları [177b] sûret-i âkıbete nazar idüp eyitdi ki “Devlet-i şâhî mevhibet-i İlâhî'dür. Kesret-i tîg ve âlât-i harble olmaz. Gâh olur ki ol Kâdir-i müte'âl bir mûrî şîre nevâle virür ve gâh olur ki bir peşeyi pile havâle kı-lur” diyicek anlar dahi eyitdiler “Bî-tevakkuf hemân üzerlerine at salalum” diyüp ve Haleb'den bir subh çıkup ki hicretün dokuz yüz yigirmi iki recebinün altısı

1 “Takdir olan gerçekleşir.”

2 asker Vi : asâkir İ

3 te'âlâ İ : - Vi

4 asker Vi : asâkir İ

şenbih günüydü, Hazret-i Dâvûd aleyhisselâm türbesi olan Mercitâbık nâm sahrâda asker-i hezîmet-eserleri pûlâd u âhene müstağrak ve bölük bölük olup durdılar ve bu cânibde dahi âdet-i Osmânî ve kâ'ide-i cenk-i sultânî muktezâsınca yemîn ü yesâr alaylar ve saflar bağlanup sağ kolda Anadolu beğlerbeğisi Zeynel Paşa ve sol kolda Rûmili beğlerbeğisi Sinân Paşa ve yeniçeri dilâverleri ön safda durup ve sâir beğler ve ağalar pâdişâhun etrâfında yerlû yeründe durup kollu kolinca hâzır ve cenk ü harbe muntazır oldılar. Dahi hemân iki cânibden iki deryâ-yı azîm cûşa gelüp birbirine karışup ve biriyle urışup cân u baş terkin urdılar. Dahi Şehsüvâr-oğlu Ali Beğ ve Diyâr-ı Bekr beğler¹ beğisi Bıyıklı Muhammed Paşa üzerlerine hücum eylediler. Ol aralıkda muhkem cenk u cidâl olup çok kimesnenün bün-yâd-ı ömri² harâb olup Rûmili kolına hayli ızdırâb u inkılâb müstevlî olup asker-i zafer-peyker tamâm tefrika olmak sadedinde iken Vezîr-i a'zam Sinân Paşa sağ kola ve Yûnus Paşa sol kola istimâletler eyleyüp cenk ü cidâle ve harb ü kıtâle kandırdılar. Anlar dahi darba vü harbe mübâderet gösterüp [İ 171b] kılıçlar üryân olup meydâna giricek yeniçeri tâifesi dahi tüfenklerin bir yerden düşmene havâle idüp ve her koldan seng-dil toplar ve darbzenler ejderhâlar gibi ağızlarından odlar saçup a'dânun üzerine kıyâmet kopardılar. Ve'l-hâsıl [178a] kuşluk vaktinden ikindüye değin cenk-i azîm olunup cündileri ve Çerkesleri gürûh gürûh ve bölük bölük önlerine katup niçelerin şemşîr-i âb-dâra alef ve niçelerin sinân-ı cânsitânla telef kıldılar. Âhir nesâyim-i feth tenessüm idüp adû-yı devlet iki şakk olup biri Şehsüvâr-oğlu Ali Beğ üstüne düşüp ve biri Bıyıklı Muhammed Paşa üzerine düşüp gereği gibi muhkem savaş eylediler. Ol âdû-yı nâkısı'l-efkârın kesreti bir mertebede idi ki zahm-nâk itmedük bir dilâver komadılar. Âhir asker-i nusret-eserün kemâl-i mehâbetlerinden meydân-ı ma'rekede hayrân ü ser-gerdân olup bi'z-zarûrî kararı firâra tebdil eyledüklerinde sultân olan Kansu Gavrî gördi ki hûn-ı ciğerle besledüğü Çerâkislerün yerleri pâdişâh-ı kahramânun dilâverleri topdolu olmuş, hudûd-ı pür-kesâfede ecel mukadder olup tedârük-i ahvâle mecâl bulmayup cihân gözine teng ü târ olup nâ-gâh ecel zahmına giriftâr oldu ve Şâm nâ'ibi Sipâyî ve Trablus nâ'ibi Kanberdi ve Saft nâ'ibi Tarabay ve Humus nâ'ibi Arslan Beğ ve mukaddemü'l-ulûfdan Baybars ve Sidon-i Acem ve Ulu Beğ ve İbn Çerkes Kansu ve emîr-i ahûr-ı sâni ve ikbâ-yı tavîl ve hâcib-i sâni-i Tomanbay ve kırk erlik beğlerden Emîr Süddûn ve Korkmaz ve Emîr-i Kaytî ve Cânî Beğ ve İkbây ve Mamani ve Canberdi ve Taş Timur ve Hazînedâr Tomanbay el-Muhammedî ve

1 beğler İ : - Vi

2 bün-yâd-ı ömri İ : bün-yâdı Vi

Torbâliyyü's-süfûf ve Ürkmen Seyfi ve bir [İ 172a] on erlik beğlerden Emîr Kansu ve Emîr Perrâs ve Magal Bay ve Erdiş ve Sibay ve Mısırbay ve Berdibek ve Kâşî-fü'ş-şarkıyye ve bunlardan gayri erba'ıyyât ve ısrıyyât [178b] ve hâskilerden elli altmış mikdârı beğler yüz yire koyup meksûr u maktûl ve makhûr u mahzûl oldılar. Ve kılıçdan halâs olanlar ¹² أين المفر diyüp kaçdılar. Andan sonra asker-i nusret-karîn orduyu yağma vü talan itmeğe başlayup cemî'-i leşker mâl u ganâyimle muğtenim olup Hudâ-yı bî-çûna şükr ü senâlar, pâdişâhun fırsat u nusretlerine du'âlar eylediler. Ve bakıyyetü's-süyûf Haleb melikü'l-ümerâsı Hayr Beğ ve Zülkadr ulularından Abdürrezzâk ve Alâüddeve hasmı ki kaçup gitmişlerdi, Yünus Paşa akablerinden irsâl olunup niçelerin hâkle yeksân idüp ve niçeleri istimâletlerle döndürüp getüricek mezkûr Hayr Beğ ki bile gelmişdi, zâtında merdânelik ve ferzânelik âşikâr olduğundan müstehak-ı âtîfet idüp pâdişâh-ı âlem anun günâhın afv idüp Köstendil Sancağı'nı sadaka eylediler ve sâir inâyât-ı pâdişâhiyye lâıyk olanlar avâtıf-ı hüsrevâniden behremend oldılar ve andan sonra bu fethün izhâriy-çün beşâret-nâmeler yazılıp etrâf-ı âleme irsâl eylediler. Andan pâdişâh-ı âlem-ârâ göçüp üç menzilde Haleb mukâbilinde Gök-meydân nâm mahalle varup otağla kondılar ve³ Haleb'de olan hazîne ve mâlı zabt idüp ve kal'anun hıfz u hırâseti için âdemler ta'yîn eylediler. Ve andan sonra Bıyıklı Muhammed Paşa'yı Diyâr-ı Bekr'ün hıfzıyçün gönderdiler ve andan sonra pâdişâh-ı hilâfet-penâh on sekiz gün Haleb'de ikâmet idüp sene-i mezbûre sa'bânınun gurrende mahrûse-i Şâm cânibine azm eylediler Ve mâbeyninde [İ 172b] olan Hama ve Humus ve Trablus ve sâir kılâ'-ı azimü'l-irtifâ'lar meftûh ü müsahhar olup hıfızlar için [179a] sancak-beğleri ta'yîn olındı. Ve andan sa'âdetle Şâm'a varılıp Sultân Mastabası nâm mevzi'e konılıp ârâm olındı ve pâdişâh-ı felek-baht erkân-ı saltanatıyla şehre girüp kadimü'l-eyyâmdan cârî olan âyîn-i fâsideyi bi'l-küllîye ref' idüp kavâ'id-i pesend-dîde-i şahâneyi temhîd idüp ve hutbe-i hilâfet nâm-ı sa'âdetine okınup ve sikke-i saltanat unvân-ı adâlet-cereyânla unvân-ı izâfet kesb idüp ve Şeyh Muhyiddîn-i Arabî'nün üzerine bir câmi' bünyâd etmek emr olunup⁴ dahi ol vilâyetün harâb âsârını ma'mûr ve re'âyânun gönüllerini envâr-ı lutfla mesrûr eylediler. Ve bu cânibde inhizâmı giden Çerâkis-i bed-asl kaçâ kaçâ Mısır'a varup ciğerleri lâle-vâr pür-dâğ olmuşdı. Eyitdiler "Sultânlığa lâıyk bir kimse gerekdür ki bize server ola" diyüp Ulu Divid-dâr⁵ Tomanbay'ı getürüp Kansu Gavrî yerine saltanat tahtı-

1 "Kaçacak yer neresi?"

2 eyne'l-mefer Vi : eyne'l-mısır İ

3 ve Vi : - İ

4 ve Şeyh Muhyiddîn-i Arabî'nün üzerine bir câmi' bünyâd etmek emr olunup Vi : - İ

5 ulu divid-dâr İ : - Vi

na geçürdiler. Ol dahi âhir-i kârı fikr itmeyüp tehevvr atına süvâr olup leşker cem' itmeğe mübâşeret idüp isyân u tugyân üzre mücidd olup durdı. Bu cānibde pâdişâh-ı devrân İsâ Beğ-oğlu Muhammed Beğ'e iki bin mikdârı Rûmili dilâverin koşup Remle ile Gazze'nün fethine gönderüp dahi Mısır'da sultân-ı cedid olan Tomanbay'a i'lâm ü tenbîh için elçi gönderüp istimâletler eyledi. Elçi varıcak ol bed-fi'âl tutup elçiyi katl idüp dahi meftûh olan Şâm ve Haleb'i ve sair bilâd-ı Arab'ı zu'm-i fâsidince Çerâkis tâifesine tevcih ve ta'yîn eyledi. Ve Canberdi Gaz-zâlî nâm beğine Gazze beğliğün virüp ana bir niçe yarar beğ koşup ve yedi bin [İ 173a] mikdâr asker koşup Gazze'ye gönderdi. Anlar [179b] dahi ale'l-gafle Gazze'de İsâ Beğ-oğlu Muhammed Beğ'i basmak niyyeti üzerine müteveccih olduklarında pâdişâha ma'lûm olur. Fi'l-hâl Vezîr-i a'zam Sinân Paşa bir niçe bin âdemiyle İsâ Beğ bin Muhammed Beğ'e Gazze'ye mu'âvenet için irsâl olındı. Ve pâdişâh-ı sa'âdet-dest-gâh iki ay ve on gün Şâm'da oturup sene-i mezbûre zilka'desinün beşinde inân-ı azîmetlerin Mısır cānibine teveccüh itdiler. Ve ol cānibde a'dâ-yı devlet Gazze'ye karîb Arîş nâm mahalle gelicek asâkir-i mansûreden habîr ü âgâh olup mukâbele itmeğe ikdâm idemeyüp ol etrâfda halk cem' itmeğe mübâşeret idüp durdı. Ve bu cānibde¹ paşa-yı rûşen-re'yi yanında olan ümerâsıyla müşâvere idüp ol Kâdiyü'l-hacâta tevekkül idüp ol gice Gazze'den göçüp Remle cānibine gider gibi oldu ve dönüp Hân-Yunus kurbında düşmen yaturken ale'l-gafle hemân basdı. Düşmen "Hod Sinân Paşa kaçdı" diyü hâb-ı gafletde yaturlardı, tasavvurlarından ziyân idüp fi'l-hâl iki bölük olup bir bölüğü sağa ve bir bölüğü sola ve Canberdi-i bed-fi'âl ortada siper olup durdı. Bu cānibde dahi Teke-ili sancağı beği Ferhâd Beğ, Anadolu askeriyle sağda² ve Gazze beği Muhammed Beğ Rûmili askeriyle solda durup Sinân Paşa kapu halkıyla sadırda durup cenge âgâz eylediler. Adü-yı hâksâr bunları göricek mukâbeleyle gelmeyüp

Muhârebe-i Canberdi der-Nezd-i Gazze³

Leşkerün ardından ağırlığı basmak mülâhazasın idüp âdem göndericek paşa dahi bunun fikrini duyup bin mikdârı tüfenk-endâz seçüp dündâr ta'yîn eyledi. Ve sağa ve sola tüfenkçiler koyup hâzır-baş durduklarında ol düşmen-i [İ 173b] bed-nihâd hiçbir vechile hîleye yol bulmayup asâkir-i nusret-eseri [180a] bir sa'b vâdiye çekdi. Bu cānibden yeniçeri dilâverleri sür'atle varup derenün öte cānibinde⁴

1 cānibde Vi : cānibden İ

2 sağda Vi : - İ

3 muhârebe-i Canberdi der nezd-i Gazze İ : - Vi

4 cānibinde Vi : cānibinden İ

önlerin alup ortaya alıncak paşa hemân üzerlerine at salup ve tabl ü nekkârelerin dövüp hasma kılıç koydılar. Muhassal sabâhdan ikindüye değin cenk ü cidâl olup niçe Çerâkise beğleri kılıçdan geçüp nâm-dârlarından Gazze nâ'ibi Devlet Bay ve İskenderiyye beği Hudâverdi ve bunlardan mâ'adâ niçe niçe beğleri düşicek in-hizâma yüz tutup feleğe kelek dimeyen cündîlerin dört bin mikdârı maktûl ü meksûr olup serdârları olan Canberdi mağlûb ve zahm-hurde olup münhezim olup kaçdılar ve asâkir-i nusret-nümûn ardlarına düşüp ekserin kılıçdan geçürdiler. Ve Sultân Çavuş Kasravî ve Mısır vâlisi Berd Beğ'i ve Cân Beğ'i ve Timur Beğ'i ve Aktavî ve Temrez Beğ'i dört bin mikdârı nâm-dâr cündîleri esîr ü giriftâr ve sancakların nigûn-sâr getirüp şâd ü hürrem ve mesrûr u muğtenem oldılar ve andan paşa fetih-nâmeler yazup esîrlerle ve kesilen nâm-dâr başları pâdişâha irsâl eyledi¹. Pâdişâh hazretleri hod sa'âdetle ardlarınca müteveccih olmuşdı. Remle'ye karîb Celcülüyye'ye gelüp nüzûl eyledüklerinde Sinân Paşa'nun feth-nâmesiyle esîrler ve başlar serîr-i a'lâya vusûl buldı. Pâdişâh hazretleri dahi anun sürûrından Remle'ye gelüp askeri anda koyup kendüler sa'âdetle Kudüs-i Şerîf ziyâretine varup zâir ü tâ'if olup girü devletle Remle'ye geldiler ve² andan hemân göçüp üç menzilde Gazze'ye vusûl bulup Sinân Paşa'ya mülâkî oldılar. Ve andan girü tenhâ Halîl'ür- [180b] Rahmân ziyâretine varup bî-hadd ü pâyân ihsânlar eyledükden sonra yine Gazze'ye [İ 174a] geldiler. Andan beriyye mesâfâtı ahvâlinde ve Mısır fethi husûsında erkân-ı devletle müşâvere idüp ve Hudâ-yı Rabbü'l-âlemîne sığı-nup Sinân Paşa'yı ileri gönderüp ve andan kendüsi dahi Mısır'a azm idüp Katya Kumı nâm kuma müteveccih oldu ki aslâ sudan eser olmayup su yerine kum akar bir azîm beyâbânlardur, azm eyledüklerinde ol Kâdir ber-kemâl gazâ için çalışan-ları susuz itmeyüp rahmetinden yağmurlar yağdurup asker³-i zafer-rehberün başla-rına her gün bulutlardan sâye-bânlar kurup ve âb-ı hayât gibi yağmur suların içdü-rüp on üç gün muttasıl gidüp Mısır'a karîb Bereketü'l-Hacc nâm menzilde izz ü ikbâlle nüzûl eylediler. Ol gice ârâm idüp irtesi hudâvendgâr hazretleri dergâh-ı bî-niyâza tazarru' ve niyâz idüp gazâ niyyetine ve Mısır fethine atına süvâr olup asâ-kir-i zafer-âsârla Mısır'dan yana teveccüh gösterüp andan adü-yı hâksâr dahi zâhir ü âşikâr olup bu cânibün mehâbetine kudret ü istitâ'at eglemeyen cündîler cânı ve başı korkusundan itâ'at ü inkıyâd kemerin bağlanup⁴ "el-amân, el-amân" diyü fer-yâd ü figâna başladılar. Ve'l-hâsıl sene-i mezbûre zilhiccesinün yigirmi tokuzuncı

1 kesilen nâm-dâr başları pâdişâha irsâl eyledi Vi : kesilen başlarla pâdişâha irsâl eyledi İ

2 ve İ: - Vi

3 asker Vi :asâkir İ

4 bağlanup Vi : bağlayup İ

şenbih gününün, kuşluk vaktinde a'dâ-yı devlet mukâbil-i şehre muttasıl Ridâniyye nâm sahrâya vusûl müyesser olup pâdişâh-ı sâhib-kırân cânibinde âdet-i kadîme-yi Osmânî muktezâsınca sağlı sollu alaylar bağlanup Anadolu askeriyle beğlerbeğisi olan Mustafa Paşa sağ kola ve Rûmili askeriyle beğlerbeğisi Sinân Paşa sol kola durup ve sair beğler ve ağalar hazret-i saltanat-penâhî etrâfından ihâta eyleyüp her kişi kollu kolında, vaktlü vaktine hâzır u nâzır olup durdı. **[181a]** Ve öte cânibde Mısır sultânı Tomanbay dahi cündiden ve Arab'dan ve Zengî'den yigirmi bin mikdârı âdem cem' eyleyüp ve Frengistân'dan gelmiş topçılardan **[İ 174b]** ve tüfenkçilerden tedârük idüp Ridâniyye'de asker-i İslâm mukâbelesine toplar ve prankalar¹ ve her cânibe tokatlar ve metrisler kurup kendüler dahi başdan ayağa pülâd u âhene gark olup asker-i muzaffer mukâbeleye geldükde topların ve tüfenklerin atup cemî'-i himmetin sarf idicek mahalde hazret-i saltanat-ı destgâh bu hâlden haber-dâr olup dahi Cebel-i Mukattab nâm yoldan yürüyüp toplarının ve tüfenklerinin ardın alup cümlesin battâl idicek yeniçeri dilâverleri tîr ü tüfenki üzerlerine yağmur gibi yağdurup emân virmeyüp ve gözlerin açdurmayup prangaları ve darbzenleri a'dâ-yı hâksâr üzerine havâle idüp rûz-ı rûşenleri şeb-i deycûra mübeddel idüp ol zulmet içinde bir niçe def'a hücum ve hamle olup Rûmili ve Anadolu beğleri ve atebe-i ulyâ kulları âteş-fâm ve hûn-âşâm tîrân-ı kahr-intikâmı ve sair âlât-ı harbi düşmene havâle idüp her cânibden muhkem cenk ü kıtâl evc-i Süreyyâ'ya urûc idüp ol fırka-i efâritün ekserin kılıçdan geçürüp ve erkân-ı devletinden Emîr Salâh Ürkmez ve Mîr-i meclis Yahşî-bay ve Mîr-âhûr Kebîr Agmaz-bay ve Hâcibü'l-huccâb Tuhta-bay ve Emîrü'l-ümerâ Arasta-bay, Timuru'l-ceyş ve bin başlarından Canpolat Tür-ı Sînâ ve Tin Beğ, Necmî ve Yûsuf-ı Nâsîrî ve Hayr-beğ el-mî'mâr ve Düydâr Er Kebîr Allân ve Kansu Koğlu ve Divid-dâr Sürrûn Ulu Beğ ve Kansu Ebû Sînâ ve Ebrek ve Kansu Gûdet ve Üzer Beğ, Neşf nâm beğlerin kimi alef-i şemşîr ve kimi giriftâr-ı zencîr olup bunlardan mâ'adâ kırk erlik ve on erlik beğlerden ve hâskilerden seksen mikdâr **[181b]** beğleri yüz yere urup hâk olıcak lâkin bu cânibde dahi Ramazân-oğlu Mahmûd Beğ ve Fulorina beği Yûnus Beğ ve sâbikan ser-hazînedâr olan Ali Ağa dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya **[İ 175a]** rihlet eylediler. Ve dahi niçe subaşlar ve yeniçeriler kimi mecrûh ve kimi maktûl olup âhir-i kâr a'dâ-yı devlet ayruk mukâvemete durımayup nâ-çar cemî'isi Sinân Paşa üzerine hücum eylediler. Ol arada ziyâde cenk olup hattâ hudâvendgâr hazretleri sipâhî oğlanları² ağası Bâlî Ağâ'yı, paşa-yı

1 prankalar Vi : tüfenkler İ

2 oğlanları Vi : oğlanlar İ

mezkûre mu'âvenet için gönderüp anlar dahi yetişüp düşmenün bir defâ yüzün dönderüp ol esnâda nâ-gâh Sinân Paşa'nun sînesine zahm-ı sinân ve pehlûsına darb-ı peykân irüşüp hudâvendgâr uğrına baş u cân¹ terkin urup zümre-i şühedâ-ya vâsıl oldu. Hudâvendgâr hazretleri hayli bî-huzûr olup sağ ve sol askere teselliler ve istimâletler eyleyüp buyurdılar ki “Şimdi sıduğunuz Çerkes ve kırdüğunuz hâr u hâs değüldür” diyüp tekrâr hamleler urup ve alaylarına at salup niçesin hâk ile yeksân iderken ol mahalde Yûnus Paşa irişüp cenkler idicek ol müfsidlerin tâkatleri tâk olup dahi hemân ol serdâr-ı erbâb-ı fitne olan Tomanbay² أَيْنَ المَفْزُ diyü üftân u hayrân beş on nefer Çerkes ile Sa'îd-ili'ne ve Canberdi Gazzâlî ba'zı cündiyle Sâlihiyye tarafına firâr ihtiyâr eyleyüp âteş-i fitne vü fesâd olanlar şemşîr-i hûn-bârdan bi'l-küllîye geçdüklerinden sonra ordusun ve sâir raht u bahtın yağma vü gâret eyleyüp dahi Mısır'a girüp Çerkes beğlerinin evlerin târûmâr idüp bî-hadd defâyin ü hazâyin buldılar ve sipâhîlerin çâderleri serv-i gül-endâm ve goncelleb gulâmlarla dolup ve ol kadar Arabî atlar ele [182a] girdi ki voynuklar dahi tavile ile atlar besler oldılar ve develere katırlara kim bakar. Ve'l-hâsıl bir mertebede doyumluklar ve Çerâkisün cânına cezâlar oldu ki ne dîde-i rûzgâr görmüş ve ne sem'-i felek işitmişdür. Andan sonra [İ 175b] şehre muttasıl İmâret-i Âdiliyye kurbında hudâvendgâr hazretlerine otağlar kurulup nüzûl olındı. Ve andan sonra³ hemân ol gündün şehir ve kal'asın hıfz itmeğe âdemler ta'yîn olup⁴ üç gün anda karar olındı. Ve anda Ümmü'l-Kıyâs nâm mevzi'de köşkler binâ itdiler⁵. Andan sonra ol aradan⁶ kalkup Nîl kenârında Cezîre-i Vüstânî nâm neyistân ve şekeristân mevzi'de otağla kondılar. Ve⁷ dahi ol bekâyâ-yı seyf ya'nî Çerkesân-ı pür-havf, âciz ve dem-beste olduklarından efkâr-ı fâsîdelerince asâkir-i mansûreyi⁸ şebhûn kasdına müşâverât-ı bâtılâ idüp âkibet Tomanbay yedi bin mikdârı âdemle şebhûn eyleyüp ve Mısır'ın içine girüp bulduğu Osmânîleri helâk eyleyüp ve güzer-gâhlara seddler ve metrisler yapup ve ba'zı yerlerde pusular koyup her cânibi muhâsara ve ihâta eyleyüp durdılar. Bu cânibde pâdişâh âgâh olıcak buyurdılar ki “Ol gice sabâha dek asker sâz u sözle çâderlü çâderinde vaktine hâzır olalar.” Emr-i âlî mücebince hâzır ü müheyyâ olup ve ordunun güzer-gâhlarına karavullar ve yeniçeriler ta'yîn olup cenk ü darba müntazır tuturlarken ol müfsidlerin işleri râst gelme-

1 baş u cân Vi : başın cân İ

2 “Kaçacak yer neresi?”

3 sonra İ : - Vi

4 olup Vi : olup İ

5 ve anda Ümmü'l-Kıyâs nâm mevzi'de köşkler binâ itdiler Vi : - İ

6 aradan İ arada Vi

7 ve İ : - Vi

8 mansûreyi Vi : mansûre İ

yüp sabâh olıcak Nîl kenârında olan iskeleleri beklemeğe âdemler konulup buldukları Çerkes'i ve cündi'yi helâk idüp ve gemileri hark idüp andan vezîr olan Yunus Paşa'ya asker-i İslâm'ı koşup ve Nişancı Hâce-zâde'yi ve Yeniçeri [182b] Ağası Ayas Ağa'yı ve Mîr-i alem Ferhâd Ağa'yı ve ba'zı bölük ağaların ve yeniçeri tâifesin koşup Rûmili ve Anadolu askeri dahi her biri bir cânibden durmasını emr olunup paşayla şehirden yana a'dâ-yı devlet üzre her cânibden yürüyüş itdiler. Mahallâtda ve sokaklarda [İ 176a] buldukları tokatların ve havâlelerin yakup ve seddelerin ve metrislerin yıkup ve tât u fellâhı ve fesâd u salâhı tîr-i kazâyı hâke berâber eyleyüp ve divârların bünyâdından vîrân ve hânûmânların âteş-i sûzân idüp ve yeniçeri tâifesi etrâfa tüfenk-endâz olıcak anlar dahi asker¹-i nusret üzerine tîr ü tüfenk ve taş ve keski havâle idüp iki gün bu üslûp üzre kal'a cengi olup lâkin dört bin mikdârı² cündi bu ortalıkda helâk oldu. Ve'l-hâsıl paşa-yı mezbûr ve sâir beğler ve ağalar ol kadar dilâverlikler eylediler ki vasfa kâbil değül. Üçüncü gün pâdişâh hazretlerinin kararı kalmayup ki hicretün dokuz yüz yigirmi üçüncü muharremi-nün yedinci günü ki cum'a idi, gazâ niyyetine kılıç kuşanup bir şîr-savlet esbe süvâr olup vezîr ü emîr ve ganî ve fakîr dâ'iresine cem' olup dahi a'lâm-ı zafer-i'lâm ile şehirden yana yürüyüp ve feth ü zafer tabl ü nekkâreleri doğulup dahi uğurda vâkı' olan mevâzi'i ve emâkîni yıkmağa ve yakmağa başladılar ve buldukların helâk idüp bu vechile yürüyüp kal'a ile Sultân Hasan Câmî'i mâbeyninde Rumeyle nâm mey-dâna varılup her cânibde alaylar bağlanup dahi Sipâhî-oğlanları atlarından inüp esbâb-ı cenkle müheyyâ olup ve kalkanların yapınup ve yeniçeri ser-bâzları birbirine mu'in u zahîr olup taraf taraf mahallelere [183a] yayılup her küşede a'dâ-yı devletle harb ü kütâl idişmede³ olup sa'ika-âvâz tüfenkleri ve prankaları atup cenk-i azîm eyledüklerinde anlar dahi cânı ve başı korkularından "amân amân" diyüp feryâd u figân eyleyicek ve'l-hâsıl ol kadar cenk oldu ki kâbil-i ta'bîr değül. Âhîrül-emr Sultân Tomanbay makhûr ü münhezim ve hayâtından kat'-ı ümîz idüp evden eve ve divârdan divâra kaçup Şeyhüniyye nâm câmî'e [İ 176b] girüp anda dahi fâyide bulmayup yedi-sekiz nefer cündiyle çıkup eski Mısır'dan yana kaçup ve bir gemiye girüp yine Sa'id-ili'ne çavdı. Ve asker-i mansûre şehir içinde buldukları Çerâkiseyi⁴ ve cündi'yi dest-beste getirüp pâdişâh huzûrında boyunların urdılar. Ol gün Çerkes'den çok kimselerin başı kesilüp kökleri kırıldı. Mahallelerde küşterlerden geçilmez olup hûn-ı adûdan bir niçe gün âb-ı Nîl içilmez oldu. Andan

1 asker Vi : asâkir İ

2 mikdârı İ : mikdâr Vi

3 idişmede Vi : itmekte İ

4 Çerâkiseyi Vi : Çerkesi İ

sonra hudâvendgâr sipâh-nusretiyle girü Cezîre-i Vüstâniyye'ye avdet idüp yemîn ü yesârda olan bahçelerde¹ bulunan Çerâkiseyi dahi depelediler. Ve'l-hâsıl birisi emân bulmayup nâm u nişânları belürsüz olup hâk ile yeksân oldılar. Andan irtesi olıcak divân-ı âlî olup vüzerâ vü ümerâ ve sâir erkân-ı devlet cem' olındukda her birinün dilâverlikleri ve merdânelikleri² ma'lûm olup kimine vezâret ve kimine emâret ta'yîn olunup Yûnus Paşa'ya vezîr-i a'zamlık virilüp ve tuğrâyı Muhammed Paşa'ya ve Rûmili beğlerbeğisi Sinân Paşa'ya vezâret ve Anadolu beğlerbeğisi ki Mustafa Paşa'dur, Rûmili beğlerbeğiliği ve emîr-i alem Ferhâd Ağa'ya Anadolu beğlerbeğiliği tefvîz olunup ve sâir istihkâk olanların her birine mikdârınca irtifâ'lar oldukdan sonra kaçup giden **[183b]** Çerkes beğlerinden Canberdi Gazzâlî beriyeliklerde hayrân u ser-gerdân gezerken dergâh-ı sa'âdet-dest-gâhdan emân istimdâdına âdemler gönderüp pâdişâh hazretleri özrin kabûl idüp emân-nâme ihsân idicek Canberdi-i mezkûr dahi gelüp pâdişâhun yed-i sa'âdet-bahşlarıyla müstes'id olıcak Sofya Sancağı sadaka olındı. Ve'l-hâsıl ol mevzi'de on sekiz gün **[İ 177a]** durduktan sonra mâh-ı muharremün yigirmi üçünde ki se-şenbih idi, şehir içinde Kal'a-ı Yûsuf'a göçilüp karâr olındı. Ve öte cânibde Tomanbay ki Sa'id-ili'ne kaçmışdı, ol aradan pâdişâha emân için âdemler gönderüp emân-nâme talep eyledi. Pâdişâh dahi günâhın afv idüp Anadolu kethüdâsı olan Mustafa Çelebi'yi ba'zı kimmesneler ile pend ü nasihat için emân-nâme dahi irsâl idüp gönderdi. Varup vusûl bulduklarında Tomanbay dinen ahmak yanında olan Çerâkis-i bed-asılların sözine uyup varanların cümlesin helâk eyleyüp tekrâr fitne vü fesâd ihzâr eyleyüp yine birkaç bin âdem cem' idüp mukâbele vü mukâtele kasdın idicek hudâvendgâr hazretleri³ dahi âgâh olup bir mikdâr askerle Şehsüvâr-oğlu Ali Beğ'i ve Rûmili beğlerbeğisi Mustafa Paşa'yı fi'l-hâl ardınca gönderüp kendü dahi Mısır'dan çıkup Nil kenârında nüzûl eyleyicek girü Tomanbay'un firârı haberi gelüp hemân asker-i nusret dahi gemilere binüp ve sa'âdetle kendüler dahi Nil'i geçüp a'dâ-yı devletün hezîmeti için ardına müteveccih olıcak Tomanbay dahi âgâh olup rûz u şeb kaçmak üzerine oldı. Asker⁴-i devlet dahi ardınca kovup İskenderiyye ile Reşid mâbeyninde yetişüp leşkerinün kimin kılıçdan **[184a]** geçürüp ve niçe beğlerin tutup dest-beste pâdişâh huzûrına getirilüp boyunların urdılar⁵. Tomanbay el-makhûr baht-ı siyeh-kârıyla tek ü tenhâ kalup Menhûr nâm kasabaya karîb Muhabbere nâm mevzi'e ki serhadd-i Mağribdür, yetişüp deryâ-yı Nil'i geçüp halâs olmak

1 bahçelerde Vi : bakçalarda İ

2 ve merdânelikleri İ : - Vi

3 hazretleri İ : - Vi

4 asker Vi : asâkir İ

5 boyunların urdılar Vi : boyunları unıldı İ

ümminde iken Şehsüvâr-oğlu Ali Beğ sair beğlerle yetişüp ol dahi cânında el yuyup kendüsün Nil'e atup boğazına değin su içinde iken boğazına kemend atılup su içinden **[İ 177b]** çıkarılup¹ beste vü giriftâr pâdişâh hazretlerinün huzûrına getürdiler. Andan sonra hudâvendgâr girü Mısır'a müteveccih olup sene-i mezbûre rebî'ü'l-evvelinün yigirmi birinde dü-şenbih günü getürüp Tomanbay'ı Mısır içinde Bâbü'z-Züveyle'de salb eylediler. Andan sonra cemî'-i etrâflar zabt olunup ve pâdişâh'un nâm-ı şerîfine hutbeler okunup ve sikkeler urulup ve şehirler zînet olunup ve etrâf-ı âleme dahi fetih-nâmeler ve beşâret-nâmeler irsâl olındı. Ve ol esnâda Diyâr-ı Bekr beğlerbeğisinden dahi Kal'a-ı Mardin'ün fethi haberi geldi. Ve Trablus Sancağı beği İskender Paşa ve oğlu Mustafa Beğ cânibinden dahi ki ol vilâyetde isyân u tugyân itmişlerdi, onların inhizâmı ve kesilen başları dahi gelüp tekrâr şenlikler ve şâdlıklar eylediler. Ve'l-hâsıl a'dâ-yı devletden bir kimse kalmayup nâm u nişânları belürsüz oldu. Andan sonra Mekke-i mu'azzama² şerrafaha'llâh ve Medîne-i münevvere nevvereh'allâh câniblerine teşrifler ve hil'atler ve Haremeyni'ş-Şerifeyn'e âdet-i kadîme üzre kisvetler ve ol memâlike feth-nâmeler irsâl olunup anlar dahi şehirleri zînet eyleyüp **[184b]** ve hutbe-i hilâfeti hudâvendgâr hazretlerinün nâm-ı sa'âdetine okıyup³ muhassal bu fütühât ol memâlike değül, belki hıttâ-ı rub'-ı meskûne vâsıl oldu. Dahi memâlik-i Mekke vü Medîne ve sair bilâd ü emsâr ve kılâ' u hisâr aksâ-yı mağrîbe ve Habeş ve Zengibâr'a ve Yemen diyârına varınca memâlik-i Osmâniyye'ye ilhâk olunup muhkem ü meftûh kılındı. Andan hudâvendgâr hazretleri devletle Mısır'dan kalkup varup İskenderiyye ve Reşid'i seyrân idüp ol kal'aların⁴ temâşâ eyleyüp ve câmi'lerinde namâz⁵ kılup girü sa'âdetle Mısır'a geldi. Ve andan **[İ 178a]** Mısır'un cemî'-i ahvâlin bî-kusûr itdükden sonra niyâbetin Yunus Paşa'ya tefvîz idüp dahi Rûm cânibine azm eyledi. Lâkin Yunus Paşa'yı Hakk Te'âlâ devlete lâyıf ve Mısır tahtına muvâfık görmeyüp gurûr ve hıyâneti pâdişâha ma'lûm olıcak def' ü azl olunup Hayr Beğ'e sadaka olındı ki Hayr Beğ'ün sıdkı âhir kendüyi Mısır'un saltanatına irişdürdi. Andan pâdişâh-ı âlem-penâh Mısır'dan ikinci menzilde giderken emr inüp Yunus Paşa'nun boynın urdılar. Ve andan Şâm'a teveccüh olunup niçe günden sonra Şâm'a geldüklerinde Şâm'ı dahi Canberdi'ye virüp ol kışı Şâm'da kışlayup bahâr oldukda Rûm'a müteveccih oldu. Haleb şehrine geldükde vezîr-i a'zam olan Pîr Muhammed Paşa'ya emr eyledi ki "Furât semtine varup her kande mîr-i serkeş ve kılâ' varsa hakkından

1 çıkarılup Vi : çıkarup İ

2 mu'azzama Vi : mükerreme İ

3 okıyup Vi : okınup İ

4 kal'aların Vi : kal'aları İ

5 namâz Vi : namâzlar İ

gelüp feth ü zabt eyle” diyü asker-i mansûrî koşup gönderdi. Paşa-yı mezbûr dahi emr-i âlî mücebince asker-i zafer-rehber ile emr olınan mahalle¹ müteveccih olup Furât cânibine varup ol etrâfda niçe serkeş beğler gelüp paşaya itâ’at eyledi² ve Rûmili beğlerbeğisi Mustafa Paşa Rûmili dilâverleriyle Furât’ı geçüp ve ol cânibi [185a] urup çok kızılbaşlar helâk idüp girü sıhhatle gelicek ol semtde Ane adlu bir sa’b kal’a vardı, ana müteveccih oldılar. Varduklarında kal’aya âdem gönderüp hisârı iylükle istediler. Beği olan Şeyh Ömer anda olmamağın içinde olan ehl-i kal’a hisârı vormeyüp cenge âgâz eyledüklerinde paşa dahi leşker-i a’dâ-şikârla kal’ayı muhâsara idüp göz açdurmayup gice ve gündüz döğüp delük delük idicek nâ-çâr ehl-i kal’a zebûn olup kal’ayı teslim eylediler. Dahi paşa hazretleri³ kal’anun [İ 178b] cemî’-i levâzımın görüp ve ol memâlikün ahvâlin ber-taraf idüp yine Rûm’a müteveccih oldu. İttifâk ol esnâda İbn Haneş nâm bir müfsid ki pâdişâha itâ’at itmişdi, girü âsî olup fitne vü fesâda âgâz idüp yanına hayli ehl-i fesâd cem’ eyledi. Dahi Trablus beğiyle ata-oğlı geçindüklerinden ana âdem gönderüp icâzet taleb eyledi ki ol aradan geçüp diyâr-ı Acem’e gide. Ol dahi “Tarık-i âmme gitmek sözi var” diyü tavşan uyhusın virdükden sonra hufyeten Şâm nâ’ibi Canberdi’ye ve Hama beği Güzelce Kâsım Beğ’e haberler irsâl idüp dilâverler hâzır olındı. Dahi bu müfsid Trablus beğünün sözine inanup asker mühmelâtıyla kalkup kızılbaş-ı mel’ûna revâne olup geçerken, hemân Canberdi ve Kâsım Beğ arkarı gelüp ve Trablus beği dahi yetişüp ortaya aldılar. Bir güzel cenk olup İbn Haneş⁴ denen mel’ûnı helâk idüp yanında olan askerini kılıçdan geçürdiler ve mezkûrun başını ve bu fethün haberini pâdişâha irsâl eylediler ve andan sonra Tırhal Kal’ası yanında bir gâr vardı ki yatak olup içi müfsidler ve harâm-zâdeler ve ışıklar mecma’ıydı, her nerede [185b] uğrı ve harâmî varsa varup anda sığınurdu, nâ-gâh bunlar bir gün içlerinden bir münâfıkı beğ diküp mâ’adâsı ana tâbi’ olurlar⁵. Ol mel’ûn dahi “Ben⁶ Mehdî’yüm” diyü da’vâ idüp çıkup ol etrâfı yağmaya ve talana başlarlar ve etrâfdan bunu işidüp her kande kızılbaş ve hırsız ve harâm-zâde varsa yanına gelüp hayli âdem cem’ olup etrâfı gâret itmeğe başlayıcak bu ahvâl hudâvendgâra ma’lûm olunup fi’l-hâl pâdişâh dahi Ferhâd Paşa’yı gönderüp yanına niçe asker koşup ol dahi [İ 179a] sancağın kaldurup ve tabl ü kûsın çaldurup azm-i Celâlî idüp mü-

1 emr olınan mahalle İ : - Vi

2 eyledi Vi : eylediler İ

3 hazretleri Vi : - İ

4 İbn-i Haneş Vi : Haneş İ

5 olurlar Vi : olup İ

6 ben İ : - Vi

teveccih oldu¹. Ol cânibde ol Mehdîlik da'vâsın iden² bed-asl Türk askerün teveccühin idicek Kal'a-ı Tırhal'ı koyup azm-i Tebrîz eyledi. Şehsüvâr-oğlu Ali Beğ bunun kaçduğun göricek Ferhâd Paşa'ya katlanmayup hâzır olan askerın cem' idüp ve etrafı sürüp Mehdî olan Celâlî'nün üzerine müteveccih oldu. Varup fi'l-hâl yetişüp önün alup ihâta eyleyicek ol müfsid dahi gördi ki hâl böyle oldu, dönüp cenge âgâz idüp cân korkusından tonuz gibi uğrayup bir azîm cenk eylediler. Âhir dilâverân-ı Osmânî ol Mehdî geçinen Deccâl'i depeleyüp ve tevâbî'ini kılıçdan geçirdiler³. Ve ol vilâyeti anların şerrinden pâk idüp beşâret haberin serîr-i devlete i'lâm eylediler ki hicretün dokuz yüz yigirmi beşiydi. Andan sonra Sultân Selîm hazretleri gâh İstanbul'da ve gâh Edrine'de av ü şikâra meşgûl olup bir gün emr eyledi ki "Rodos cânibine sefer-i hümayûn için tedârük görüle." İmtisâlen li'l-emri'l-âlî fi'l-hâl gemiler ihzâr olunup⁴ ve kürekçiler ve azebler ihrâc olunup cemî'-i umûr-ı sefer hâzır olup görüldükde azeb ve kürekçi gelüp gemilere [186a] girecek mahalde girü ol gazâ Sultân Selîm'e⁵ müyesser olmayup gelen kürekçiye ve azebe icâzet virilüp ol sefer-i hümayûn te'hîr olındı. Dahi muktezâ-yı hikmetul'lâh iktizâsınca⁶ Sultân Selîm Edrine cânibine müteveccih oldu⁷. Varup babası Sultân Bâyezîd Hân ile cenk eylediği mahalle vusûl bulıcak nâ-gâh âkile nâm bir maraz ârız olup pâdişâhun cism-i latîfini gündün güne eridüp ol mahalde nâ-gâh bir gün peyk-i eccl irişüp rûh-ı pür-fütûhını kapup [İ 179b] Sultân Selîm Hân dâr-ı fenâyı terk idüp dâr-ı bekâyâ rıhlet eyledi. Ol vakt ki merhûma bir maraz⁸ müstevlî oldu, Pîrî Paşa'yı ve Ahmed Paşa'yı ve defterdârları Edrine'ye gönderüp mesâlih-i İslâm'un görölmesin tefvîz idüp kendü Ferhâd Paşa'yla kalkup hükemâ ve etibbâ mu'alece idüp sıhhatine çalışırlardı. Hicretün dokuz yüz yigirmi altısı şevvâlinün yedisinde vefât idicek vefâtları saklanup Ferhâd Paşa fi'l-hâl Sultân Süleymân'a hufyeten mektûb irsâl idüp "Tîz yetişmek ardınca olası" didükde mektûb vusûl bulıcak Sultân Süleymân hazretleri Ferhâd Paşa'nun mektûbın görüp gayri paşaların işâreti olmaduğundan i'timâd itmeyüp ihmâl eylediler. Ferhâd Paşa dahi Pîrî Paşa'ya ve Ahmed Paşa'ya i'lâm idüp ittifâkla ale't-ta'cîl sipâhîler kethüdâsın gönderüp "Fetret olmadın yetişesin" didiler. Ol dahi revâne oldu.

1 müteveccih oldu Vi : gitdi İ

2 iden İ : ider Vi

3 geçirdiler Vi : geçürüp İ

4 olunup Vi : olup İ

5 Sultân Selîm'e Vi : Sultân Selîm hazretlerine İ

6 muktezâ-yı hikmetullâh iktizâsınca İ : muktezâsıyla Vi

7 oldu İ : olındı Vi

8 bir maraz İ : - Vi

[186b]¹[187a]²

[187b] Cülûs-ı Sultân Süleymân Hân bin Selîm Hân bin Bâyezîd Hân bin Muhammed Hân bin Murâd Hân bin Muhammed Hân bin Yıldırım Bâyezîd Hân bin Gâzî Murâd Hân bin Orhan Gâzî bin Osmân Gâzî “rahmetullâhi te’âlâ aleyhim ecma’in”³

Hazret-i Sultân Süleymân mektûbları göricek ahvâli mukarrer bilüp hemân⁴ Ma’nisâdan azm-i İstanbul kıldı⁵. Üsküdar’a geldüklerinde berü cânibe i’lâm olunur, yeniçeri ağası olan Kemâl Ağa ale’s-sabâh yeniçeri gelüp âdet-i kadîm üzere kapu oldukda ağanın atı ihzâr olunup dahi ağa yeniçerilere “Yoldaşlar, Sultân Selîm vefât eyledi. Siz sağ olun. Pâdişâhımız Sultân Süleymân’un ömri ve devleti ziyâde olsun. Gelüp irişdi gelün, Üsküdar’dan geçeyorur. Varalum istikbâl idüp getürelüm” diyüp hemân [İ 180a] atına süvâr oldu. Yeniçeri birbirine bakup her birine hayret târî olup hiçbirî va’za kâdir olmayup dahi iskelede müteveccih oldılar. Dahi cemî’-i erkân ve havâss u avâmm bildiler ki Sultân Selîm vefât idüp Sultân Süleymân’un geldüğüne halâyık iskelede mâl-â-mâl olup Sultân Süleymân dahi devlet ü sa’âdetle geçüp atına süvâr olup Kemâl Ağa yanına yanaşup cemî’-i yeniçeri ve kapu halkı ardınca ve önince getürüp sarây kapusına irişdüklerinde yeniçeri alay bağlayup âdet-i kadîme muktezâsınca in’âm taleb eylediler. Sultân Süleymân hazretleri dahi cemî’isin tesellî ve murâdların kabûl idüp dahi sarây-ı serîr-i a’lâya girüp dahi mâh-ı mezbûrun on sekizinci gün ki yek-şenbih idi, taht-ı saltanatına geçüp karâr eyledi. Yarındası cemî’-i câmi’lerde salâlar okunup merhûm Sultân Selîm’ün cenâzesine hâzır olmağışün işâretler olınacak mecmû’-i ekâbir ü a’yân ve pîr ü cevân mâtem libâsın giyüp ve Sultân Süleymân dahi müştemel ve mâtem-zede atına süvâr olup İstanbul’dan taşraya revâne olıcak gördi ki karşudan babasının tabutı gelür, ke-ennhû havâda hazret-i Süleymân’un tahtıdır ki cevelânla [188a] getirürler ki yanında olan asker-i sipâhiler müstağrak olup âh [u] vâh ve feryâd ü figânla alup getürüp Sultân Muhammed Câmî’inde namâzın kılup Mîrzâ Sarâyı’nda⁶ defn eylediler. Dahi pâdişâh hazretleri üzerine türbe ve câmi’ binâ olunmasın emr idüp fukaraya bî-hadd akçalar sadaka eylediler. Andan Sultân

1 Vi nüshasında bu sayfa boş bırakılmıştır.

2 Vi nüshasında bu sayfa boş bırakılmıştır.

3 rahmetullâhi te’âlâ aleyhim ecma’in İ : - Vi

4 hemân Vi : - İ

5 kıldı Vi : idüp İ

6 sarâyında İ : - Vi

Süleymân tahta¹ cülûs idüp adl ü dâda ve ta'mîr-i bilâda âgâz idüp ve etrâf-ı âleme hükmler perâkende idüp kendünün² pâdişâhlığın ve adl ü dâd izhârın irsâl eyledi³. Ve aslâ zulme rızâsı olmayup [İ 180b] şer'-i şerîf-i nebeviyyeye sülûk idüp şer'dan hâric vaz'a rızâ virmediler.

Ol esnâda Kapudân Ca'fer Ağa'nun ahvâline muttalî' olup lâkin tehevvr itmeyüp Sarugörez'e havâle eylediler. Şer' ile tefîş olunup katline hükm olındukdan sonra salb eylediler. Andan sonra irsâl olunan ahkâm-ı şerîfler etrâfa vusûl buldukda cemî' beğler Sultân Süleymân'un emrine ve saltanatına itâ'at eyleyüp lâkin ol bed-asl Cânberdî Gazzâlî hıyânetin izhâr idüp ve yanına Çerâkis tâifesin cem' idüp ve hutbeyi dahi nâm-ı kabihına okudup ve sikkeyi kendü adına eyledi ve etrâf-ı âleme âdemler salup yanuna da'vet eyledi. Muttasıl Arab'ı ve etrâfı cem' itmeğe başladı. Çünkü bu hâdisât Sultân Süleymân Hân hazretlerine irişdi, fi'l-hâl Ferhâd Paşa'ya emr eylediler ki "Bir mikdâr yeniçeri alup ve silahdâr bölüğünü Anatoli askeriyle ta'cîl irişe." Ol dahi hemân emr-i âlî mücebince asker-i mezkûr ile müteveccih olup niçe günden sonra Şâm'a irişecek Canberdi dahi askeriyle çıkup ve cem'ıyyet idüp Ferhâd Paşa'ya mukâbil geldi. Paşa dahi derhâl alaylar bağlayup saflar düzdiler ve yemîn ü yesâr askeri yerlü yerinde⁴ koyup ve Şehsüvâr-oğlu Ali Beğ'i öne kodılar. Ve andan sonra tabl u kûsler döğilüp sûrnâ vü nefîrleri çaldılar. Dahi bahâdurân ü dilâverân cenge şürû' idüp her cānibden harbe hücum eylediler. Ve ol cānibden dahi pulâda müstağrak a'dâ hücum idüp iki asker birbirine kılıç koyup cenge başladılar. Ve'l-hâsıl-ı kelâm bir mikdâr muhkem cenk olup âhir Hakk Te'âlâ'nun inâyetiyle Canberdi hâini helâk idüp⁵ cemî'-i leşkerin tārūmār eylediler. Andan [İ 181a] paşa beşâret haberin serîr-i sa'âdete [188b] irsâl idüp girü Rûm'a müteveccih oldılar ki hicretün dokuz yüz yigirmi yedisinde vâkı' oldı bu ahvâl.

Teveccüh-i Sultân Süleymân Hân be-Cānib-i Engürüs ve Feth-i Belgrad

Andan Sultân Süleymân hazretleri buyurdılar ki "Çünkü âbâ vü ecdādum ömrlerini gazâ yolına sarf idüp gice ve gündüz cihâda çalışup cān u baş oynadılar, lâ-büdd ben dahi ömrümü zāyî' itmeyüp gerekdür ki dîn yolında dürişüp küffârla muhârebe idevüz" diyüp⁶ vüzerâya ve ümerâya ve cemî'-i etrâfun beğlerine emr

1 tahta Vi : tahtına İ

2 kendünün Vi : - İ

3 adl ü dâd izhârın irsâl eyledi İ : adl ü dâdın irsâl eyledi İ

4 yerlü yerinde Vi : yerinde İ

5 Canberdi hâini helâk idüp Vi : Canberdi hâinün başı kesilüp İ

6 diyüp Vi : diyü İ

eyledi ki gazāya hâzır olup mükemmel yeraklarıyla müheyyâ olalar. Emr-i âlî mücebince asâkir-i İslâm cem' olunup ve seksen bin akıncı ihrâc olunup ve bundan gayri iki filün üzerine iki kal'a binâ olunup âlât-ı harble müzeyyen olunup anı dahi bile alup gidüp ve cemî' yerak ü yasak ihzâr olunup dahi bir gün devlet ü sa'âdetle Sultân Süleymân hazretleri niyyet-i gazâ diyüp ve atına süvâr olup azm-i Belgrad eyledi ¹. Niçe günden sonra Alaca Hisâr'a irdiler. Anda birkaç gün ârâm itdiler, tâ cümle asker anda gelüp cem' olup ovalar ve yazular asker-i İslâm'la topdolu olup darba vü harbe hâzır u müheyyâ oldılar. Ve anda divân olunup hudâvendgâr hazretleri Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa'ya emr eyledi ki "Tevâbî'yle mukaddemâ varup Böğürdelen Kal'asın muhâsara eyleye." Ol dahi kalkup sancağın kaldurup ve kûs u nefirlerin çaldırup mezkûr Böğürdelen Kal'ası'na azm eyledi. Dahi irişüp gördi ki bir kal'a-i güzîn, top kurup yıkmağa kıyamayup hemân Rûmili dilâverlerine emr eyledi ki yürüyüş ideler. Anlar dahi cân u baş terkin urup hemân kal'aya yürüdiler. An-ı vâhid [İ 181b] içinde kal'anun üzerine sancaklar diküp ve nerdübânlar urup Böğürdelen'i feth itdiler ve içinde olan küffâr-ı hâksârı kılıçdan geçürüp ve pâdişâha i'lâm eylediler. Ve andan pâdişâh hazretleri Pîrî Paşa'yı ser-asker idüp Belgrad'un üzerine gönderdi. Anlar dahi varup muhâsara idüp ve etrâfına topar kurup döğmeğe başladılar ve gice ve gündüz ol hisâr-ı üstüvâra topar ve darbenler urulup ve yeniçeri bahâdurları tüfenkler atup iki cânibden [189a] cenk ü cidâle ve harb ü kîtâle âgâz eylediler ve bu cânibde hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr dahi sa'âdetle göçüp tabl u kûslerin çaldurup ve diyâr-ı Engürüs'e sadâların işitdürüp Sava kenârına irişecek köpri yapmağa emr olunup fi'l-hâl pehlevânlar köpri levâzımın ihzâr idüp bir a'lâ köpri peydâ itdiler. Emr olunup hemân leşker geçmek sadedinde iken nâ-gâh yukarudan bir azîm seyl gelüp köprinün bir cânibini alup gitdi. Pâdişâh bu hâleti göricek emr eyledi ki "Ol arada bulunan gemileri getirüp asker-i İslâm gemilerle geçe." Gice gündüz dimeyüp muttasıl geçüp öte yaka askerle mâl-â-mâl oldu ve Belgrad'un mukâbelesinde Kal'a-ı Zemîn nâm bir hisâr vardı, Hüsrev Beğ'e emr olındı ki varup anı muhâsara eyleye. Ol dahi Rûmili dilâverleriyle fi'l-hâl üstine varup muhâsara idüp iki gün iki gice muttasıl cenk ü harb

1 emr-i âlî mücebince asâkir-i İslâm cem' olunup ve seksen bin akıncı ihrâc olunup ve bundan gayri iki filün üzerine iki kal'a binâ olunup âlât-ı harble müzeyyen olunup anı dahi bile alup gidüp ve cemî'-i yerak ü yasak ihzâr olunup dahi bir gün devlet ü sa'âdetle Sultân Süleymân hazretleri niyyet-i gazâ diyüp ve atına süvâr olup azm-i Belgrad eyledi İ : emr-i âlî mücebince asâkir-i İslâm cem' olunup ve seksen bin akıncı ihrâc olunup ve cemî'-i yerak ü yasak ihzâr olunup dahi bir gün devlet ü sa'âdetle Sultân Süleymân hazretleri niyyet-i gazâ diyüp ve atına süvâr olup asker-i İslâm'dan gayri iki filün üzerine iki kal'a bünyâd olunup âlât ü harble müzeyyen olunup anı dahi bile alup gittiler, azm-i Belgrad eyledi Vi

idüp âhir cebr ile alup cemî'-i keferesin kılıçdan geçürüp ve kal'ayı temelinden yıkup yerle berâber eylediler. Ve ana karîb Kopenek nâm bir hisâr vardı ki beği bir avret idi. Kal'a-ı Zemîn'ün ahvâlin göricek fi'l-hâl pâdişâha elçi gönderüp itâ'at [**İ 182a**] gösterüp emân taleb eyledi. Hudâvendgâr dahi avretün sözine ve elçisine i'timâd idüp emân virilüp¹ iki çavuş gönderildi. Meğer ol mel'üne cemî'-i esbâbın ve tecemmülâtın hâzır idüp çavuşlar vardukda çavuşları tutup ve kal'asından çıkup dahi kırala ol çavuşları² armağan alup gitdi. Bu hâle pâdişâh âgâh olıcak akabince niçe bin âdem saldılar. Lâkin yetişilmeyüp ol mel'üne bu hile ile cân-ı habîsi-ni kurtarup kaçdı. Andan Mustafa Paşa'ya emr olındı, İslâm-kuman³ nâm hisârı muhâsara eyleye. Ve Yahyâ Paşa-oğlu Bâlî Beğ dahi bile⁴ varup gördiler ki hisârın içinde kimse yok. Halkı koyup kaçmışlar. Hemân-dem hisâra âteş urdılar ve temelinden yıkup hâke berâber idüp harâb eylediler. Ve andan Kopenek Hisârı'n dahi kezâlik harâb idüp vücûd ile ademlerin müsâvî eylediler. Dahi ol Sirem vilâyetini bir vechile yakup yıkup virân itdiler ki sıyt ü sadâsı kırala [**189b**] yetişüp gussa vü gama müstağrak olup yerinden hareket itmeğe tâkat getirimeyüp nâ-çar olup durdı. Ve bu cânibde Sultân Süleymân fîkr eylediler ki Kal'a-ı Belgrad'ı koyup kıralun ardınca gideler. Lâkin Pîrî Paşa'yla müşâveret olındukda girü ferâgat olunup tekrâr emr eylediler ki köpri yapılpdur, Açar sahrâsına geçmeğe⁵ fi'l-hâl köpri ihzâr olunup asâkir-i İslâm geçüp dahi Pîrî Paşa'yla etrâfdan hisârı döğüp kâfire göz açdurmayup cenk eylediler. Bir cânibden Pîrî Paşa ve bir cânibden Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa muttasıl bir niçe gün gice ve gündüz hisâra urdılar. Topı birkaç yerden yürüyüş itmeğe yol olıcak [**İ 182b**] hemân-dem emr olup yürüdiler ve iki cânibden toplar atılup bu ortalıkda niçe gâzilere şehâdet müyesser olup nûr olurdu ve niçe kâfir cehenneme değin gidüp nâr olurdu. Lâkin gâziler kâfirün topına ve tûfengine bakmayup hisâra yürüyüş itdüklerinde dış hisâra sancaklar dikilüp Hakk'un avn u inâyetiyle dış hisâr feth olunup dahi iç kal'aya hücum eylediler. Ve andan pâdişâh hazretleri⁶ dahi kalkup beşâret kûslerin çaldurup dârat u azamete köpriden geçüp gelüp Belgrad'un karşısına otağ-ı gerdün-nitâkını kurdurup oturdu. Dahi etrâfdan ki iç kal'aya topları urup yer yer yakarlardı lâkin fethine çâre idemezlerdi. Gördiler ki böylelikle olmaz, fîkr itdiler ki bir cânibden lağım ideler. Hemân Ahmed Paşa kendü cânibinde fi'l-hâl lağım bünyâd idüp bir kullsinün

1 virilüp Vi : virüp İ

2 ol çavuşları İ : - Vi

3 İslâm-kuman Vi : Kuman İ

4 bile İ : - Vi

5 geçmeğe İ : geçile Vi

6 hazretleri İ : - Vi

altını mücevvef idüp ve top otını doldurup âteş viricek gördiler ki iç kal'anun bir köşesi havâya perrân olup içinde olan keferesi düttün içinde sivrisinek uçar gibi gök yüzine kalkıcak kâfirün üzerine kıyâmet kopup n'olduğın bilmediler. Hay-rân u sergerdân olup birbirine bakışup “Niçe idelüm!” diyüp feryâda başladılar. Âhir gördiler ki kıyâmet günü oldu, nâ-çar “Amân amân!”¹ diyüp tazarru' itmeğe başladılar. Hudâvendgâr hazretleri² dahi emân virüp [190a] hisârun kapısı açılıp gâziler girüp feth sancakların dikdiler. Dahi her taraftan³ beşâret kûsleri çalınup ve içi müslimânlarla dolup kilisaların yıkup câmi'ler eylediler ve içinde namâzlar kıldılar ve dâr-ı İslâm'a ilhâk eylediler ki bu fütühât hicretün dokuz yüz yigirmi yedi ramazânının yigirmi altında vâki' oldu.

Vefât-ı Sultân Murâd ve Sultân Mahmûd

İttifâk [İ 183a] bu esnâda İstanbul'dan ulaklar geldi, şehzâdelerin Sultân Murâd'un⁴ ve Sultân Mahmûd'un vefâtları haberin getürdi. Eğerci hâtır-ı pâdişâh-ı dil-i deryâları magmûm u mahzûn oldu lâkin bu fütühun sürûri gâlib olup girü ol vilâyetün ahvâline mübâşeret olunup buyurdılar, Kal'a-ı Belgrad'un yıkılmış yerlerini ta'mir eylediler ve top ü darbzenlerle tezyîn eylediler ve Bâli Beğ'e emr olındı, ol etrâf-da dahi kal'a varsa varup yakup yıkup haklarından gele. Ol dahi varup İn nâm kal'a ve İrşova nâm hisârı hâke berâber yıkup ve ol arayı küffârdan pâk eyleyüp gelicek Sultân Süleymân hazretleri dahi ol vilâyetün zabtını Bâli Beğ'e tevcih idüp ana virdi ve andan pâdişâh-ı İslâm mansûr u muzaffer sa'âdetle dârü's-saltana İstanbul'a azm idüp gelüp karar eyledi. Ve Kâsım Paşa pîr olduğundan tekâ'üd taleb eyledi. Ol ecilden anlar ri'â-yet olunup anun vezâreti Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa'ya virildi. Ve andan İbrâhîm Paşa ki ol zamânda İbrâhîm Ağa'ydı, At-meydânı kurbında a'lâ sarâylar bünyâd idüp tamâm oldukda pâdişâh hazretlerini sarâyına da'vet idüp ve atı ayağı altına kumâşlar döşeyüp getürüp bir niçe gün ziyâfetler idüp girü gönderdi.

Feth-i Rodos

Andan sonra pâdişâh-ı İslâm epsem oturmağı revâ görmeyüp girü etrâf-ı âleme hükümler revâne olup “Sefer-i hümayûn için hâzır olasız”⁵ diyü emrler vârid oldu ve donanma yerağın görüp gemiler ihzâr olunup azeb ve kürekçi ihrâc olup avâriz-lar cem' olındı. Ve'l-hâsıl ol kış cem'i-i mühimmât görilüp evvel-bahârda donan-

1 amân Vi : - İ

2 hazretleri İ : - Vi

3 taraftan İ : taraf Vi

4 Sultân Murâd'un İ : Sultân Murâd Vi

5 olası Vi : olalar İ

ma-i hümayûn müheyyâ olup [190b] ve Mustafa Paşa donanmaya baş olup ve Parlak Mustafa kapudân olup hicretün dokuz yüz yigirmi sekizinci recebinün beşinci günü donanma-i hümayûn ile Rodos'a [İ 183b] müteveccih oldılar. Ve hudâvendgâr hazretleri dahi mâh-ı mezbûrun yigirminci günü asâkir-i İslâm'la Anadolu'ya geçüp toğrı Menteşe cânibine azm idicek bu esnâda Şehsüvâr-oğlı Ali Beğ'den hıyânet anlandı. Lâ-cerem anun def'i vü kam'ı lâzım olduğundan Ferhâd Paşa'yı niçe bin askerle anun hakkında gelmesine gönderdiler. Ve hudâvendgâr ki Anadolu'ya mürûr idüp yeniçeri tâifesin ilerü gönderüp kendüler dahi akablerince müteveccih olmuşlardı ve Rümili askeri beğlerbeğleri Ayas Paşa ile Gelibolı'dan ubûr idüp ve Anadolu beğlerbeğisi Kâsım Paşa dahi Sultân-öni'nde dernek itmişdi, bu cümle deryâ-misâl asker cem¹ olup yürüyüp Muğla kurbında Karabâğ nâm mevzi'e gelüp ârâm kıldılar. Bu cânibde Ferhâd Paşa emr-i âlî mücebince niçe günden sonra Sivas'a varınca vilâyet-i Karaman'un ve Rüm'un beğlerini cem' idüp ve Şehsüvâr-oğlı'nı dahi da'vet idüp iki oğlıyla gelicek fi'l-hâl emr-i pâdişâhî üzre haklarından gelüp ulakla haberin irsâl idicek, gelüp mezkûr Karabâğ'da Şehsüvâr-oğlı'nun katli haberi hudâvendgâr hazretlerine² vâsıl oldu. Mezkûr-ı makhûrun atası ki Şehsüvâr ve ammisi Alâüddevle'dür, bu iki Türkman Sultân Muhammed'ün neşv ü nemâsiyla hâsıl olup vücûd bulmuşlardı, anun sâyesinde Çerkes asrında Mısır beğlerine yedi-sekiz kerre gâlib ü mansûr olmuşlardı. Baht-ı rûz-efzûnları günden güne terakkî iderken sultân-ı cihâna izhâr-ı isyân itdüğü ma'lûm olıcak garîm-i kadîmi olan Şâm'dan hücum idüp Şehsüvâr'ı bir niçe gün muhâsara idüp âhir darbla ve cebrle kal'asından çıkarup zencîre urup Mısır'a iletüp Bâb-ı Züveyle'de çengâle urmuşlardı. [İ 184a] Alâüddevle dahi atası diyârına karındaşı Şehsüvâr'dan sonra merkûm hudâvendgârın mu'âvenetiyle şehriyâr olmuşdı. Cengiz-i cihânşâhun evlâdından Mengli Girây Hân'la ikisine bir günde mezkûr sultân-ı heft-kışver alem-i zerrîn-ser virüp kılıc [191a] kuşatmışdı. Anı Deşt-i Kıpçak'da hân ve bunı Türkman ikliminde ecdâdun bilâd-ı kadîmine sultân ididpdurdu. Ol hân olunca hakk-ı nâfi' gözetmiş ammâ bu Türkman-ı gümân³ ahd- i peymânı gözetmemişdi ki Sultân Bâyezid ve Sultân Selîm zamânlarında mezkûr-ı mağrûrun isyânı zâhir olmuşdı. Baş kesilüp Mısır'a irsâl olunup cezâsını bulmuşdı. Ol ecilden taht-ı tasarrufında olan vilâyetler Sultân Süleymân Hân'a tefvîz olunup ve beş sancak olup her birini bir kulına sadaka eyledi. Eyle olsa Sultân Süleymân Hân mevzû-ı mezkûrdan göçüp deryâ kenârında Marmarus nâm iskeleye ki mukad-

1 cem' İ : - Vi

2 hudâvendgâr hazretlerine İ : hudâvendgâra Vi

3 Türkman-ı gümân Vi : Türkman İ

demâ yeniçeri ve Rûmili ubûr idüp cezîre-i Rodos'a duhûl itmişlerdi, hudâvend-gâr dahi fi'l-hâl geçüp ol mecma'aya varup vusûl buldı. Andan pâdişâh-ı İslâm guzât-ı zafer-encâm ile ol Rodos denen kal'anun üzerine varup gördiler ki bir kal'a-ı üstüvâr ki çarh-ı devvâr gibi dîvârı kat kat sūr u kusûrının sülûsânın deryâ ihâta eylemiş bir hasîn ü metîn ki bin yıldan ziyâdedür küffâr-ı bed-girdârun hiç¹ kimseye boyun eğmeyen harâmîlerün ve bî-kârların makâmı ve me'vâsı olup der-yâ yolında reh-zen olup leyl ü nehâr huccâc u tüccâr yolın urup hiçbir zamân ehl-i İslâm'dan içinde beş-altı bin âdemden eksük olmazdı. Elleri ayakları kayd u bendle kimine dîvâr ref'ini terfî' ve kimine hendek-i vesî'ni tevsî' rûy-i **[İ 184b]** zemîn-de anun nazîri kal'a ta'mîr olunmamışdı. Pâdişâh-ı gerdûn-iktidâr hazretleri² göri-cek hemân emr idüp ol sengîn toprakları ve âhenîn harbeleri kal'a-ı mezbûrenün etrâfına dizüp ve her cânibe vüzerâdan biri durup ve Rûmili ve Anadolu pehlevân-ları yerlû yerinde karâr idüp ve yeniçeri merdânleri tüfenklerin ellerine alup dahi bir yerden hücum idüp top u tüfenki ve âlât-ı harbi ol hısn-ı hasîne urdılar ve ol hevâyî topraklarla içinün evlerin yıkdılar. Niçe günler bu tarîk üzre cenk olup içinde olan kefare-i mahsûreler ve³ pelîd-i mel'unlar dahi bu hâleti görüp hiç göz-lerine göstermeyüp mağrûr u meşûn anlar **[191b]** dahi cenk ü cidâle ve harb ü kıtâle başlayup iki cânibden cenkler ve kıtâller olup aslâ müfid olmayıcak kal'anun mukâbelesinde bir depe vardı, pâdişâh buyurdu ki cemî'-i ekâbir ü asâgir ellerine kazma ve kürek alup ol depeyi sürüp ve depe arduna kendüler sığınup karşudan kâfirün toprakları gelüp toprağa gömerlerdi. Bu üslûbla bu depeyi kal'anun dibine iledüp ve hendeklerin toldırup dahi dilâverler kal'anun dîvârın⁴ dibinden delmeğe başladılar. Bu esnâda sâbıkâ niçe gemiler ki Mısır'a bakır iletmişlerdi, Mısır'un emîri olan Hayrbay mezkûr gemilere leşker koyup ve kendünün ser-âmedi olan Kayıtbay baş diküp göndermişdi, gelüp vusûl bulıcak anlar dahi emr-i âlî müce-bince Pîrî Paşa kolına mülhak ve munzam olup gice ve gündüz gazâ niyyetine çalışup ol kûh-misâl toprakları urup küffârın başına kıyâmeti kopardılar. Küffâr-ı füccâr dahi kusûr komayup muttasıl **[İ 185a]** çalışup çok kimesneler helâk idüp toprakların atarları. Husûsan ol Arab Kullesi denen kulle ki sevâlif-i eyyâmda ve sevâbık-ı a'vâmda kışver-i Arab'dan bir azîm leşker gelüp Kal'a-ı Rodos'ı muhâsara itmişdi ve ol Arab Kullesi'ni anlar Rodos'a havâle yapup niçe müddet döğüp ve cenkler idüp âhir fethine çâre bulmayup girü dönüp gitmişdi, ol kulle anda kalı-

1 hiç İ : - Vi

2 iktidâr hazretleri İ : - Vi

3 ve İ : - Vi

4 dîvârın İ : - Vi

cak kefere-i fecere anı dahi kal'aya ilhâk idüp bir vech ile muhkem itmişlerdi ki ta'bîre kâbil değül. Sultân Muhammed Hân dahi bunun fethine mübâşeret idüp Ahmed Paşa'yı Pulya'ya Otranda kasdına¹ ve Mesîh Paşa'yı asker-i azîmle Rodos fethine göndermişti. Ahmed Paşa Pulya'da çok fethler idüp ammâ Mesîh Paşa çâre bulmayup girü dönmişti. Eyle olsa kal'a-ı mezbûreye Sultân Süleymân hazretleri tarîk-i meşrûh üzre tedbîrler idüp ve vüzerâ vü ümerâsıyla ihâta idüp ve cemî'-i dilâverleriyle döğüp fi'l-cümle yürüişe kâbil ü imkân olıcak buyurdılar ki "Her tarafun beğleri ve pehlevânları cem'-i kesîr ile kollu kolından yürüyüp düşmenin gözlerine rûz-ı rûşeni şeb-i târ ideler." Ol ecilden sene-i mezbûr zilka'desinün üçünde [192a] asâkir-i İslâm çok çok pür-zevk ü şevk olup sadâ-yı pür safâyla ra'd-âvâz kûs u nefîrler çalınup ve yağmaya salâ olınup hücum olındukda her taraftan âb-ı cûş ve bād-ı hurûş gibi ve asker-i nücûm kal'a-i âsumâna üşer gibi hisâra üşdiler. Dilâverler bürclar üstindeki küffârla elleşirken niçe başlar ayağa düşüp ve niçeler târumâr olurdu. Ve bârûlar içi bedensiz başlarla pür olup niçelerün gövdeleri hisârdan aşağı düşmüş idi. Çünkü ol hamleden leşker-i zafer-eser ikdâmla hisâra yürüyüş idüp gayretler idüp hisâra çıkup [İ 185b] sancaklar dikdiler lâkin kîn-i kemînede hâzır küffâr-ı bed-girdâr olup mukâbele vü mukâtele idüp muhkem cenk ü cidâl olınup beğlerden Teke beği Bâlî Beğ ve Avlonya beği Ali Beğ ol vartada helâk olup çok kimesnelere şehâdet müyesser oldu. Eğerçi ki vezîr olan Ahmed Paşa bu mahalde ziyâde ikdâmlar idüp fethine mücidd oldu lâkin maksûda irilmeyüp ve hisâra girilmeyüp girü dönildi. Bu esnâda İstanbul'dan ulak-ı beşâret gelüp pâdişâh-ı âlem-şâh hazretlerinin² bir ahter-i ferhunde-manzarı doğduğun i'lâm idicek hudâvendgâr dahi ismini Muhammed koyup ve gelene hil'at-i fâhir ve müjdegânî-i vâfir virilüp gönderildi. Ve Mısır cânibinden dahi ulak gelüp melikü'l-ümerâ melikü'l-Mısır Hayrbay'un vefatı haberin getürdi. Sultân Süleymân hazretleri dahi ³الحكم لله الواحد القهار diyüp buyurdu ki "Mustafa Paşa ale't-ta'cîl hadem ü haşemiyle⁴ gemilere girüp varup Mısır vilâyetini zabt eyleye." Ol dahi fi'l-hâl emri mezkûr üzre gemilere girüp revâne oldu. Ve andan asâkir-i İslâm girü her küşeden cenge âgâz idüp ve topları urup muttasıl gice ve gündüz dimeyüp ururdu⁵. Ol melâ'in dahi içerden çalışup dakîka fevt itmeyüp ururdu⁶. Ol ecilden gâziler yer altundan hendekler kazup hisârun dibine yollar idüp ol yollardan varup gelirlerdi

1 Otranda kasdına Vi : - İ

2 pâdişâh-ı âlem-şâh hazretlerinin İ : pâdişâh-ı âlem-şâhun Vi

3 "Hüküm, vâhid ve kâhâr olan Allah'ındır."

4 Mustafa Paşa ale't-ta'cîl hadem ü haşemiyle Vi : Mustafa Paşa hadem ü haşemiyle ale't-ta'cîl İ ururdu Vi : ururlardı İ

6 ol melâ'in dahi içerden çalışup dakîka fevt itmeyüp ururdu İ : - Vi

ve¹ cenk idüp ururlardı ve² deryâdan dahi ârâm itmeyüp döğerlerdi ve Ahmed Paşa lağım ihzâr idüp ve âteş urup küffârın başına âlemi teng ü târ itmişti. Ammâ küffâr-ı bed-fi'âlün kesret-i âlât-ı kītāl u cidâli tavsîfe kâbil [192b] olmayup darb u harbleri ve bezm-i rezmleri bî-hadd ü bî-şumâr idi, lâ-cerem âmmе-i hadem ü haşem ve bende vü âzâde zahmete vü mihnete [İ 186a] kâ'il olup etrâfdan topraklar getirüp topraktan bir hisâr bünyâd itdiler ve küffâr-ı hâksârın ciğerlerin pür-dâğ itdiler. Ve bu esnâda Diyâr-ı Bekr beğlerbeğisinden ulak gelüp ol vilâyetde ba'zı kılâ'nun feth haberin getürdi ve kal'a-ı mezkûrun limanında olan donanma-i hümayûna nâ-gâh rüy-ı havâ mütegayyir olup ve tûfân-ı bād hâdis olup telâtum-ı emvâc-ı deryâya yed-i bâ'is oldukda bahr-i mevvâcun mevc-i âsumâna irüp kûh-ı şükûh gemileri berg-gâh gibi oynadup ve lengerlerin kırdurup birkaç pâre geminün kimin kayaya ve kimin karaya çaldı ve andan sonra pâdişâh-ı âlem-penâh dest-gâh-ı sa'âdetle³ hicretün dokuz yüz yigirmi dokuzı muharremi ki duhûl eylemişti, buyurdılar ki "Girü yürüyiş olın!" Bir subh-ı sâdikda cuyûş-ı deryâ-cûş sehâb-ı pür-tâb gibi hurûşa gelüp ve sûrna vü nefir sadâsı âfâka dolup küffâr-ı bed-girdâr dahi azm-i kâr-zârdan haberdâr oldılar. Mukâbele vü mukâteleye hü-cûm idüp nücûm gibi burûca doldılar. Ol bed-nihâd serkeşler pûlâda gark olup birbirinden fark olmazlardı ve fularları dahi uğraş işinden usanmazlardı. Bu def'ada livâ-yı gazâ Pîrî Paşa tarafında durup bezm-i rezm ol yerde kurulup ve kelleler sāgar-ı gülgün-şerâb-ı hûn-âbla dolmuşdı. Âdem başları top taşları gibi atılup ve top taşları âdem başları gibi çâr-sû-yı hisâra dem-â-dem atılırdı. Zahm-ı bî-rahm-i sinân ü harbe ile niçe sîneler sünilüp ney gibi nâlân olup ve darb-ı gürz-girân-ı harb ü cenkle çeng gibi niçe beller бүkilüp iki cānibden niçe bin sāhib-dilir ol ortalıkda baş alup baş virdiler. Ve'l-hâsıl bu üslûbla niçe yürüyişler [İ 186b] olup tekrâr Ahmed Paşa livâ-yı gazâyı kaldurup Nîl-vâr cûş u hurûş idüp darb ü harb-i şedidle hücum eylediler. Dilir ü serdârlar kuvvetlerin bâzûlarına getirüp cenk-i azîm eylediler. Düşmen-i bed-fi'âlün esbâb-ı darb ü harbin ibtâl idüp ve bî-hisâb ricâlin helâk eylediler. Ve hisârın niçe yerlerin çâk idüp şakk itdiler [193a] dahi ubûr idüp içine girdiler. Lâkin asıl kal'anun içine girmediler, zîra ol bed-girdârların dârları başka bir hisâr-ı üstüvâr idi. Her köşesine toplar kurup içine ayak basdurmazlardı. Ammâ küffâr-ı bed-nihâd gördiler ki dâr u gîr neberdün⁴ şîr-i merdleri cân ü başa kalmayup aç kurd koyun alayına girer gibi hisâra urûc iderler

1 ve Vi : - İ

2 ve Vi : - İ

3 dest-gâh-ı sa'âdetle Vi : - İ

4 neberdün Vi : yüzün İ

ve topları semâya ağardup başlarına taş yağdururlar ve altlarını delüp mücevvef eylediler. Nâ-çar olup birbiriyle müşâvere idüp pâdişâhdan emân alup hisârı vir-meğe fikrin eylediler. Zîrâ zâd u zevâdeleri kalmayup ve içindeki halkın kimi mak-tûl ve kimi mecrûh olmuşdı. Ol ecilden ol rûy-ı siyâh gümrâhlar makâm-ı itâ'ate sülûk idüp içlerinden bir muhteşemlerin ihtiyâr idüp pâdişâh-ı felek-iştibâha gön-derdiler ve itâ'ate yüz gösterdiler. İttifâk ol mahalde deryâdan alışamdan sonra bir kalyon gelüp limana giricek ol mel'unları girü sökün¹ idüp birkaç gün cânların gezdirdiler. Eyle olıcak bu esnâda Ferhâd Paşa ki Şehsüvâr-oğlu maslahat için gön-derilmişdi, asker-i zafer-peykeriyle hurûş idüp ve deryâ yüzün gemileriyle yürüyüp gelüp yetişicek hisârda olan ehl-i tугyân cânlarından² nevmîz olup akd-i ahd ü peymânı mü'ekked eymânla mücedded ve muhkem itdüklerinden sonra hisârın kapusın açdılar. Pâdişâh-ı [İ 187a] adâlet-penâh dahi "Ahd ü peymânı üzre ol iklimün mukimlerinden dârlarında karâr ihtiyâr idenleri koyup oturalar ve çıkup gitmek isteyenlere kimse mâni' olmaya" diyü te'kid eylediler. Andan sene-i mezbû-run saferi guresinde turra-ı mutavvâ-yı zaferle feth ü nusret mahalli olup kal'anun içi ehl-i İslâm'la müzeyyen ve mücellâ oldu ve zafer sancakları kal'anun bârûlarına dikilüp ve beşâret kûsleri çalındı. Ve ol diyârın hâkimi ve sâlârı olan Mihâl Mastûrî nâm pelid³ gelüp hil'at-ı destûrî giyüp serîr-i a'lâya yüz sürdükden sonra ne vilâye-te gitmeğe isterse icâzet virildi. Hemân yerağın yasağın görüp ve gemiye girüp ağlayarak çıkup gitti. Malta nâm cezîrede bir harâbe kal'a vardı, [193b] anı ta'mîr etmek niyyetine ol cânibe revâne oldu. Meğer ol vakt⁴ ol diyârda bir mec'ül-i mechülü'l-neseb vardı ki Âl-i Osmân'dan geçinüp ol vilâyetün halkı "Sultân Cem'ün oğludur" diyü i'tibâr iderlerdi. Tahtalu nâm hisârda olup kal'a-i mezbûrî aldıklarında anun dahi işin tamâm eylediler. Ve iki kal'a dahi vardı ki biri Şey-tân-hisârı dimekle iştihâr bulup ve birine Lendos derlerdi, ikisi dahi metîn u hasîn kal'alar idi, fi'l-hâl miftâh-ı cihâdla ikisi dahi meftûh olup ol yerler zalâm-ı şâm-ı küfr-i deycûrdan dür olup âsâr-ı envâr-ı misbâh-ı fütûhla mekşûf oldu. Ve me'âbid ü asnâmı, mesâcid-i ehl-i İslâm ve savâmî'-i küffâr u füccâr, cevâmî'-i erkân-ı imân oldu. Dahi içinde beş-altı bin mikdârı İslâm halkından âdem bulunup cümlesi kayd u zencîrden halâs bulup pâdişâhun eyyâm-ı devletine du'âya iştigâl gösterdiler. Ve mezkûr makhûr u mahzûlun taht-ı eyâletinde olan İstanköy Adası ki letâfet-i havâ ve nezâfet-i fezâyla [İ 187b] [meşhûr] idi, ol dahi meftûh olup pâdişâhun kabza-i

1 sökün Vi : sükût İ

2 ehl-i tугyân cânlarından İ : ehl-i tугyânun cânlardan Vi

3 Mastûrî nâm pelid İ : Mastûrî pelid nâm Vi

4 meğer ol vakt Vi : - İ

teshîrine girdi. Ve diyâr-ı Menteşe civârında Akdeniz kenârında Bodrum nâm kal'a dahi itâ'at idüp hisârı teslim eylediler. Ve hudâvendgâr-ı âlî-mikdâr hazretleri ol vilâyetün cemî'isin teshîr idüp on dört pâre kal'a alup içinde olan keferisinin diledikleri yere gitmesine icâzet virüp ve nâm-ı şerîfine hutbeler okınup dahi mezbûr hisârlarun¹ harâbını ta'mîr idüp ve yarar dizdârlar konulup ve kifâyet mikdârı müstahfızlar koyup ve etrâf u âleme tezyîn için beşâret-nâmeler irsâl olındı. Ve bu fütühun haberinden cemî'-i a'dâ husûsan Engürüs ve Frenk tâifesi deryâ-yı hayrete talup perişân-hâl oldılar. Andan pâdişâh-ı İslâm-ı hayrî'l-enâm mansûr u muzaffer dârü's-saltanaya müteveccih olup erkân-ı devletün kimi donanma ile deryâdan ve kimi pâdişâhla karadan gelüp sa'âdetle İstanbul'da karâr eylediler. Ve andan pâdişâh-ı İslâm a'nî Sultân Süleymân vezîr-i a'zam olan Pîrî Paşa'ya oturak virüp İbrâhîm Ağa'yı içerüden çıkarup vezîr-i a'zam eyledi. Lâkin vüzerâdan [194a] olan Ahmed Paşa üzerine oturmağa kâbil olmayup ortalıkda fitne vü fesâd hâsıl ola diyü mezkûr Ahmed Paşa'ya Mısır'ı virüp gemilerle Mısır'a gönderdiler. Ol dahi harâretle varup yüzi suyuyla oturmadı. Tehevvür idüp şeytân-ı la'înün iğvâsına uyup ve saltanat hevâsına düşüp hâin oldu. Ve Mısır içinde adına hutbeler okıdup ve nâmına sikkeler urdurup ve âdet üzre vezîrler ve kâdı-askerler [İ 188a] idüp Mısır'un içinde âşub u fitne kaldurup pâdişâhına âk oldu. Bu ahvâl gelüp pâdişâha vusûl bulıcak fi'l-hâl Ayas Paşa'ya bir niçe bin yeniçeri ve cemî' bölüklerden bir mikdâr âdem koşulup ve Anadolu beğlerbeğisin dahi bile koşup Mısır cânibine Ahmed Paşa üzerine gönderildi ve ol yanada Ahmed Paşa, Sultân Ahmed olup zu'm-i fâsidince efkâr-ı nâ-ma'küller idüp ol vilâyeti birbirine koyup dururken bir gün hammâma girer. Anda hod yarar âdemler ve müstakîm kimseler vardı ki pâdişâhun muhibb ü muhlisleri idi, bunun hammâma girdüğün gördüklerinde anda olan kula hafıyyen haber olup fi'l-hâl hammâmı basarlar ve ol hâini tutup başın keserler ve hemân der-i devlete pâdişâh hazretlerine gönderdiler. Öyle olıcak Ayas Paşa dahi askere icâzet virüp yoldan dönüp girü İstanbul'a geldi ki hicretün dokuz yüz otuzunda vâkı' oldu. Ve bundan sâbık Mısır'a ki emr-i âlî mücebince Mustafa Paşa varmışdı, Diyâr-ı Arab'da olan Çerâkis-i bed-asl merhûm Hayrbay zamânında epsem oturup paşa-yı mezkûr varınca² niçe³ fitne vü fesâda âgâz olunup her cânibde el altından fitne koparmağa şürû' idüp bu cümleden Hayrbay'un emîr-i âhur-ı kebîri Kansu ve hazînedâr-ı sugrâ Mısırbay ve tüfenkci-başısı Budak nâm pelîdler ittifâk idüp mezkûr Kansu'yı sultân kılup ve her tâifeden fitne vü fesâda mâ'il

1 mezbûr hisârlarun Vi : mezbûlarun İ

2 varınca Vi : varıcak İ

3 niçe Vi : girü İ

ve hüsrân u dalâlete kâ'il olan erbâb-ı şirret u inâdı idlâl ü igvâ eyleyüp ittifâk eylemişler ki paşa-yı mezbûr bugün dîvânda otururken mezkûr Kansu bir niçe melâ'inle kal'aya hücum idüp ve bir niçe melâhide dahi esvâk-ı Mısır'a yürüyüp [194b] Osmânileri kılıcdan [İ 188b] geçürüp Mısır'ı zabt eyleyeler¹. Bu vechle ârâ-yı fâside ve efkâr-ı kâsıdeleri mu'allem² olıcak zikr olan müfsidlerin her birin bir tarikle ele getirilüp alâ-mele'in-nâs üçi dahi ortalarından biçilmişdi³ ve bunların tevâbî'inden biri ki Cânım-kâşif nâm müfsiddür, üç kerre tarîk-i hacda emîr-i hâc olmuşdı⁴, sebîl-i Hakk'da hizmetler idegelmişdi⁵, ol dahi pâdişâh-ı İslâm'a âsî olup a'râbdan ve mefâsideden iki bin mikdâr melâhide cem' idüp ve Hudâvirdi nâm kâşif dahi niçe bin hâinle varup mezbûre tâbî' olup ve bir taraftan Garbiyye kâşifi olan İnal nâm Çerkes dahi Mahalletü'l-Kübrâ nâm kasabadan bir niçe bin âdemi cem' idüp bu mezkûrlar⁶ bir yere cem' olup ekâlîm-i Arab'da olan meşâyih u a'yâna mektûblar gönderüp re'âyânun bir yıllık harâcını avf idüp ve min-ba'd dahi alınacak harâcı nısf itmek tarîkiyle âmme-i nâsı igvâ vü idlâl idüp ne denlü erbâb-ı fesâd ve ashâb-ı fitne vü inâd varsa cümlesi ayag üzre gelüp ol mel'unlara itâ'at-ı küllî itdükleri fetret ü inkılâb bir dereceye müeddî oldu ki cemî'-i Mısır'un yolları maktû' u mesdûd olup Çerâkise âsileri ve Arab harâmîleri tüccârdan ve huccâcdan ve sipâhîden katl eyleyüp ve esbâbların gâret idüp bir vech ile fesâd eylediler ki hiç vâkı' olmuş değildi. Eyle olsa paşa-yı sâfi-zamîr ve âsaf-ı ehl-i tedbîr bu hâdise-i uzmâyı göricek fikr eyledi ki bunlara mukâbele vü mücâdele hadd-i imtinâ'da, lâ-büdd anları tefrika itmek için sâhib-re'y ve ukde-güşây ki-mesneler gönderüp ol mel'unlar ile ahd ü eyman⁷ eyleyen a'râbî va'deler ve istimâletlerle ol mel'unlardan alâkaların kat' itdürüp [İ 189a] ve ümerâ-yı a'râbun her birine istimâlet-nâmeler gönderüp Mısır'a geldüklerinde fâhir hil'atler giydürülüp ve envâ-i nüvâişler itdürülüp havâtır-ı urbâna itmi'nân gelicek pâdişâh-ı âlem-penâha mutî' u münkâd olup min-ba'd isyân itmemek üzre kelâm-ı kadîme yemîn itdüklerinde mahrûse-i Mısır'da olan umûmen dergâh-ı felek-iştibâh kulları ve tüfenk-endâz yeniçerileri gönülliyân ve sâir [195a] müstehfizân tâifeleri cem' olup üç-dört bin mikdâr âdem olup kapu halkına ağa olan ser-asger ta'yîn olup ve niçe top arabaları koşulup ol sultân olan müfsidün üzerine gönderildi. Bunlar

1 eyleyeler Vi : eyleye İ

2 mu'allem Vi : ma'lûm İ

3 biçilmişdi Vi : biçdiler İ

4 olmuşdı Vi : olup İ

5 idegelmişdi Vi : idegelmişken İ

6 mezkûrlar İ : mezkûr İ

7 ahd ü eyman Vi : ahd ü peymân İ

tabl ü alem ile Nîl-i mübâreki geçüp Feyyûm nâm kasabaya karîb varıcak ol mülhid dahi asker ile Mısır'a müteveccih olup gelürken askerün geldüğü¹ göricek "Mısır hâli kalmış" diyü fikr-i fâsid idüp dönüp beriyye cânibinden dolaşup gice ve gündüz dimeyüp ılgar idüp Nîl'e gelüp andan Nîl'i geçüp vilâyet-i şarkıyye ki menba'-ı fesâddur, ana duhûl idüp ve bu cânibde leşker-i a'dâ-şikâr dahi yetişüp iki asker birbirine mukâbil olup cenk ü cidâl ve harb ü kıtâl olup âhir Hakk Te'âlâ'nun inâyetiyle ol müfsidlerî târumâr idüp kılıçdan geçürdiler. Ve her cânibde anlara mu'âvenet kasd idenleri bir bir ele getürüp haklarından gelmişlerdi.

Reften-i İbrâhîm Paşa be-Mısır

Öyle olıcak bu hâdiseden sonra Ahmed Paşa isyânı dahi olıcak pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri buyurdılar ki İbrâhîm Paşa varup Mısır vilâyetin teftiş u tashîh ve ta'mîr u sahîh eyleye. İmtisâlen li'l-emri'l-âli mesfûr paşa dahi tevâbi'yle kadurgalara girüp deryâdan Mısır'a müteveccih oldılar. Ammâ gemiyle varmak nasîb olmayup deryâda gemilere muhâlif yeller ve nâ-müsâ'id rûzgârlar olıcak bi'z-zarûri paşa, kadurgalardan çıkup [İ 189b] karadan Mısır'a vardılar. Andan nevâhî-yi Mısır'ı ve vilâyet-i Sa'id'i teftiş ü tefahhus idüp vilâyet-i Mısır'da ve Şâm'da ve Haleb'de ve cümle ol diyârlarda her nerede fitne vü fesâda bâ'is eğer Çerkes ve eğer cündî, eğer a'râb ve eğer fellâh varsa bir bir getürüp haklarından gelüp hattâ Ömer-oğlu nâm müfsidi tutup Bâb-ı Züveyle'de salb eyledi. Ve'l-hâsıl ol diyârı pâk idüp âyîn-i adâlet ve kavânîn-i ma'delet üzre umûr-ı cumhûra nizâm ü intizâm virüp girü sağ u sâlim İstanbul'a avdet eyledi ki hicretün dokuz yüz otuz biriydi. Ve andan hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr Mısır'ı Şâm beğlerbeğisi Süleymân Paşa'ya virüp gönderdi. Paşa-yı mezkûr Mısır'a azm idicek [195b] pâdişâh hazretleri virme-alma itmeyüp muttasıl ava ve şikâra mâ'il olup Edrine'ye dahi av niyyetine vardılar. Anda Ferhâd Paşa'nun boynın urdılar. Anda İstanbul'a geldüklerinde² yeniçeri arasında feterât olup hemân bir gice varup Abdüsselâm'un evin basdılar. Andan Ayas Paşa'nun basdılar³. Andan Mustafa Paşa'ya vardılar; lâkin ana ziyân eylemediler. Andan İbrâhîm Paşa evine vardılar, anda nesne bulımadılar. Ammâ güzel kapuların ve pencerelerin pâre pâre eylediler⁴. Ol ecilden hudâvendgâr gazab idüp yeniçeri ağası Mustafa Ağâ'nun boynın urdı.

1 askerün geldüğü Vi : - İ

2 geldüklerinde Vi : geldükde İ

3 andan Ayas Paşa'nun basdılar Vi : - İ

4 ammâ güzel kapuların ve pencerelerin pâre pâre eylediler İ : - Vi

Tevceccüh-i Sultân Süleymân be-Cânib-i Engürüs

Sultân-ı cihân-güşâ hâkân a'nî Süleymân Hân-ı sâhib-kıran küffâr-ı füccârın salâtîn-i taht-nişîninden olan Engürüs vilâyetinün kıral-ı bed-fi'âline gazâ itmeğe kasd idüp ki salâtîn-i selefden sultânü'l-merhûm Yıldırım Bâyezîd Hân zamânında ol Sirem Adası denen havâsı latîf ve fezâsı nazîf vilâyet-i dâr-ı küffârdan infisâl [İ 190a] bulup dâr-i İslâm'a ittisâl bulmuşdı ki¹ ol vilâyetün serdârlarından olan melik-i Laz Despot'un hisâr-ı üstüvâr-ı saltanatı yıkılup şemşîr-i cihângîrün kabza-ı teshîrine girmişdi. Sonra Timur vak'asında ol kişverün ehli nakz-ı ahd idüp ma'mûre-i mezkûre yine dârü'l-küffâr olmuşdi. Emîr Süleymân zamânında Sultân Muhammed-i evvel devrânında ahvâl-i memlekete ve a'mâl-i saltanata ihtilâl gelmişdi. Eyyâm-ı fetihden ol tarafa el değmemişdi. Sonra Sultân Murâd Hân hilâfetinde ol bilâdun kıral-ı bed-fi'âlinün seyl-i pür-cüş-ı tugyanı niçe def'a Tuna'yı berü geçüp leşker-i İslâm'la meydânda merdâne tuduşmuşdi. Sahrâ-yı Varna'da ve Kosova'da hurûş-ı kûsî gûş-ı sürûşa ırgirüp âhîr nâr-ı zârla kâr u bârî tutuşmuşdi. Andan Sultân Muhammed Hân-ı sâni zamânında ki feth-i Kostantiniyye vâkı' olup savt-i mehâbeti çarh-ı berîne irişdükdün sonra inân-ı azîmetlerin ol tarafa sarf itmişlerdi. Kûs-i rihletleri urılınca ol vilâyetün fethi arzusın iderlerdi. Lâkin mezkûr-ı menhûslarun Kāvûş-şevket kıralları olup vilâyetlerine yağı ayağın [196a] basdurmazlardı. Meydân-ı mukâtelede neheng-i âheng-i mukâtele ile mukâbele idüp Nehr-i Tuna hûnla gül-gün olunca uruşırlardı. Andan sonra sultân-ı sa'îd merhûm Bâyezîd-i sâni zamânında birâderleri Sultân Cem kadem-i firârla küffâra kudûm idüp ol şûmların içinde olmağın nâ-çar anlarunla girü dâr-ı te'hîr olunmuşdi. Müddet-i medîdden sonra takdîr-i ilâhî ile diyâr-ı Arab'da ve etrâf-ı şarkda fitne vü fesâd kalkup Arab'dan ve Acem'den Türk ve Deylem'den huzûr gidüp serhayl-i bî-meyl şehzâde-i Erdebil Şâh İsmâ'îl ilhâda sâlik olup [İ 190b] ol ecilden Sultân Selîm dahi ol tâgî vü bâgîlerün def'i vü kam'ı tedârükine meşgûl olup eyyâm-ı saltanatları tamâm olunca anlarun mesâlihine kâ'im olmuşlardı. Öyle olsa Hazret-i Sultân Süleymân Hân Gâzî girü niyyet-i gazâ idüp vüzerâ vü ümerâsına emr idüp eyitdi ki² "Rûmîli beglerine ve Anadolu serverlerine ve sâir dâr-i İslâm metâbî'lerine hükmler³ perâkende oluna ki azîm sefer mühimmâtı tedârük olup ihzâr olına." Ve diyâr-ı Mısır'a ve Şâm'a ve Haleb'e dahi ahkâm-ı şerîfeler irsâl oldı ki ol diyârları⁴ fitne vü fesâddan muhkem hıfz eyleyeler. Ve deryâ hâkimleri dahi

1 ki İ : - Vi

2 emr idüp eyitdi ki Vi : emr eyledi ki İ

3 hükmler Vi : nâmeler İ

4 ol diyârları Vi : ol diyârun İ

ki kapudânlardur, emr-i âlî muktezâsınca deryâ muhâfazasında mücidd olup tüccârı vü hüccâcî âyende vü revende ile gözedürler ve deryâ-yı Şark beğlerine dahi emr olındı¹ ki ol vilâyeti muhkem zabt u rabt idüp fitne vü fesâddan ihtirâz idüp hâzır-baş olalar. Ve andan İstanbul'un hıfz u hırâsetin kapudân olan Kâsım Paşa'ya tevîz olunup hâlî mîrî tahsîli Defterdâr Mahmûd Çelebi'ye teveccüh olındı. Öyle olsa bundan sâbık Frençe beği ki âsitâne-i sa'adete intisâb idüp İspanya beğinin pençesinden istihlâsı husûsında istimdâd eylemişdi, bunun tafsîli budur ki melîkûl-emân ki mülûk-i tavâ-yif-i küffâr anun elinden el-amân dirlerdi, civârında olan serdârlarına gâlib olup ehl-i İslâm üzerine hücum-ı kadem-şümlarıyla dârûs-selâm-ı Rûm'a kudûme her zamânda hâzır ve fursata nâzır mel'ûnlardı. Hattâ târîh-i hicretün beş yüz seksen [196b] altısında ol zikr olan Alaman cinsinden hurûc idüp ve Kostantınıyye'den ubûr idüp uğradığı diyârı yakup [İ 191a] yıkup Konya sahrâsında Sultân Kılıç Arslan'ı basup sıyup Kudûs-i Şerif'e varup ehl-i İslâm'dan almağa niyyet eylemişdi. Antakıyye şehrine varıcak ol mel'ûnun ömri âhir olup tîg-i ecel ömrini kesüp tevâbî'inün ekseri helâk olup mâ'adâsı Frenk'e gitmişdi. Ol diyâr ehlinün dillerince Karûne didükleri efser-i mu'teber ki salâtün-i taht-nişîn-i Nasârâdan mümtaz olan ser-efrâz tâc-dârlar ol tâcî giymek ki Alaman'a mahsûs idi ve ol esnâda Alaman fevt olup etbâ'ından kimse kalmaduğundan ol diyârları civârında olan İspanya beği ve Frençe beği kabzına alup tasarruf iderlerdi ve ol karûneyi dahi urunup cäsârlığa tâliblerdi. Mâbeynlerinde niçe def'a muhârebe vü mukâtele olup âhir kıral-ı Engürüs mu'avenetiyle İspanya beği Frençe beğine gâlib olmuşdi. Ekser-i kal'aların elinden alup kaçup Frençe bir hisâr-ı üstüvârına girüp mahsur yaturdı. Nâ-çâr olup vüzerâsıyla müşâvere idüp Sultân Süleymân hazretlerine elçi gönderüp tazarru' idüp istimdâd eyledükde pâdişâh-ı felek-iktidâr dahi ahvâline vâkıf olıcak rahm eyleyüp nazar-ı inâyâtıyla manzûr olunması bâbında² va'de-i kerîmeler idüp ve Engürüs kıralının üzerine gazâ itmesine niyyet idüp ve seferî mühimmâtına mübâşeret eylemişlerdi. Hemân emr-i sâbık üzre Rûmîli beğlerbeğisi İbrâhîm Paşa'yı vezîr-i a'zam gönderüp alemlerin kaldurup ve tabl ü kûslerin çaldurup İstanbul'dan çıkup bir hafta³ sonra pâdişâh-ı mu'azzam dahi asâkir-i nusret-me'âsir ile mâh-ı recebün on birinde devlet ü sa'adetle gazâ niyyetine azm-i küffâr idüp müteveccih oldu. Ve paşayü'l-mezbûr Rûmîli askerî kethüdâsına⁴ ve defterdârına koşup ilerü gönderüp [İ 191b] kendüsi girü pâdişâhun rikâb-ı hümayûnunda hâzır olup bile gidüp sâbıkan Bulgar tahtı

1 olındı İ : oldı Vi

2 bâbında Vi : yanında İ

3 hafta Vi : haftadan İ

4 kethüdâsına İ : kethüdâ Vi

olan mahrûse-i Edrine'ye vardılar. Ve andan göçüp Filibos-ı Yunani'nün ki [197a] Zülkarneyn-i sâni anasının atasıdır anun dârü'l-mülki olan Filibe-i ma'mûreye vardılar ve andan zamân-ı sâbıkda diyâr-ı Laz'un meşhûr şehirlerinden olan Sofya'ya vardılar¹. Ol mahalde Eflak'dan ve Sakız'dan tuhaf ü hedâyârla elçiler gelüp kânûn-ı Osmânî üzre her biri ri'âyet olındılar. Ve andan cemî'-i etrâfun askeri gelüp yetişüp ve Anadolu beğleri, Beğlerbeği Behrâm Paşa ile Gelibolı'dan ubûr idüp pâdişâhun akabince yürüyüp ve Rûmili bir konak ilerü yürümeye emr olunup azm eylediler. Ve diyâr-ı Engürüs'de kiral-ı menhûs pâdişâh-ı İslâm'un teveccüh-i hümâyûnün işidüp ol dahi ecnâs-ı küffârdan mu'avenet için kefer-i fecere cem' idüp gurûr-ı fâsıdeleriyle hâzır ü müheyyâ olup cenk ü harb niyyetine durdılar. Çünkü pâdişâh-ı ferhunde-âvân Niş'e vusûl buldı, Yahyâ Paşa-oğlu Bâlî Beğ gelüp şeref-i dest-bûsla müşerref olup andan² emr-i âli mücebince İbrâhîm Paşa Rûmilî'yle ilerü gidüp varup Belgrad öninde Sava üzerinde köprü ihzâr idüp ve pâdişâh dahi ardınca irüp sa'âdetle ubûr eylediler. Ve andan ol mahalde tertîb-i alaylar müretteb olup İbrâhîm Paşa Rûmili beğleriyle hudâvendgârdan bir konak ilerü yürüyüp ve cemî'-i asâkir-i İslâm pâdişâh[ı] ihâta idüp yürüdiler. Bu asker-i azimle ve heybet-i mehîb ile gelüp Aslankoman nâm kal'a'ya irişdiler ki Belgrad fethinde ki nar-ı gâretle ihrâk olunup harâb olmuşdı³, andan Bâlî Beğ'i dil almağışın ilerü gönderdiler. Ol dahi varup Petervaradin nâm kal'a civârında bir mikdâr kâfire buluşup muhkem elleşüp ekserini kılıcdan geçürüp [İ 192a] birkaçını dil alup pâdişâha getirüp haberin aldılar. Ve Bosna beği Hüsrev Beğ'den ulak gelüp Edik nâm kal'anun itâ'atle hisârını teslim eyledüğü haberin getürdi. Andan ber-müceb-i emr-i âli, İbrâhîm Paşa Rûmili beğleriyle Petervaradin Kal'ası'nun üzerine varup muhâsara itmek sadedinde iken kal'a-ı mezbûrun keferesi ki bî-hadd ü bî-nihâye idi, darb ü harb için [197b] çıkup alaylar bağlayup paşa-yı mezbûre mukâbil olup geldi ki kiral-ı bed-fi'âlün Tumur Pavli didükleri beğlerbeğisi olan papas mülakkab mel'ündi, dahi paşa-yı a'zam bunların alayın göricek yanında olan Rûmili dilâverlerine ve sipâhî ve tüfenkci serverlerine hemân "Koman!" diyüp işâret eyledükde ol âhen-pûş tonuz gibi uğrar küffâr-ı nikbet-ârâya hücum idüp koyuldılar. Dahi iki cânibden katl-i azîm olup Hakk'un inâyetiyle küffâr-ı hâksarı târumâr idüp hisârın üzerine vardılar ve muhâsara idüp kal'ayı küffârdan taleb eylediler. Ol mel'unlar dahi eyülükle virmeyüp cenge şürû' eylediler. Pâdişâh dahi buyurdi, ol

1 ve andan zamân-ı sâbıkda diyâr-ı Laz'un meşhûr şehirlerinden olan Sofya'ya vardılar Vi : - İ

2 andan Vi : - İ

3 ihrâk olunup harâb olmuşdı V : ihrâk olunup alınmışdı İ

azîm ü mehîb toparı kal'anun etrâfına kurup her küşe bir dilîre ısmarlayup¹ döğ-meğe mübâşeret eylediler. Ol Bosna beği Hüsrev Beg'den girü ulak gelüp Sirem Adası'nda olan Garagoriçe ve Bukas nâm kal'aların fethi haberin getürdi. Ve İzvornik Sancağı beğinden dahi ulak gelüp² Dimetrefçe ve Nogay nâm kal'aların fethi ve küffâr-ı hâksârın inhizâmı haberin getürdiler. Ve andan sonra paşa-yı şîr-akdâm kal'a-ı mezbûrenün fethine mübâşeret idüp ol sengîn toparlarla gice gündüz dimeyüp bir niçe eyyâm muttasıl döğüp cenk ü cidâl ve harb ü kıtâl eylediler. Ve ol araya donanma-i hümayûn dahi gelmişdi. Âb-ı Sava'dan kal'anun etrâfından döğilüp niçe yerden **[İ 192b]** gedikler olup bir iki def'a yürüyüş olınup fethi müyesser olmayıcak âhir-i kâr lağımlar ihzâr olınup ve gâziler ikdâm u ihtimâmla çalışup ve ol küh-peyker toparı atup lağımlara âteş virilüp yürüyüş olıcak küffâra kıyâmet olup nâ-çar cân-ı bed-gümânları istihlâs içün figân-ı âmânı evc-i âsumâna ırgürdiler ki hicretün dokuz yüz otuz biri şevvâlinün on yedisi idi. Kal'ayı açup hisârı teslim eylediler³ ve burûc-ı urûclarına fetih sancakları dikilüp ve beşâret kûsleri çalınup ve hudâvendgâr hazretleri dahi sa'âdetle geldiler. Ve dîvân-ı âlî olup İbrâhîm Paşa'ya fâhir hil'atler giydürilüp ve sâir gâziler dahi hallü hâlince⁴ ri'âyet olındılar. Andan sonra paşa-yı mezbûr ol aradan kalkup Ayluk nâm kal'anun üzerine müteveccih oldu. Ol dahi **[198a]** azîm kal'a olup burc-ı bârûları⁵ ayyûka urüc idüp içi kâfirlerle dopdolu idi. Varduklarında fi'l-hâl muhâsara idüp etrâfdan toparlarla döğüp fethine ikdâm gösterdiler. Ol esnâda kıral-ı bed-fi'âlün leşker-i kesreti de hâzır ü müheyyâ olup müntazır durduğu haberin getürdiler. Paşa dahi hemân kal'anun fethine mücidd olup ol ifrît toparı urup ve darb ü harb-i neberdi âsumâna irişdürüp küffâr-ı hâksâra kıyâmet gününü gösterdiler. Gördiler ki sabra tâkat yok, nâ-çar emân diyüp kal'ayı teslim eylediler. Ol dahi feth olınup dâr-ı İslâm'a mülhak ve munzamm oldu. Ve andan sonra gâziler etrâfa perâkende olup cemî'-i cevânibi yağma vü gâret idüp ihrâk eylediler. Ve Deniz ve Sotin ve Lekvad(?) ve Orud(?) nâm hisârların halkı çıkup kaçup anları dahi harâb **[İ 193a]** u yebâb eylediler. Ve hudâvendgâr dahi ol araya gelicek Oynek nâm kasabaya varup ârâm eylediler⁶. Ve anda girü İzvornik beğinden Raçe nâm kal'anun fethi haberi gelüp vusûl buldı. Ve öte cânibde kıral-ı bed-fi'âlün Felahyavan nâm bir pelîdi zebân-gîrlik da'vâsına leşker-i zafer-rehberle gelicek duyulup bi-inâyetillâh mezbûrun

1 ısmarlayup Vi : ısmarlanup İ

2 ulak gelüp İ : - Vi

3 eylediler Vi : eyledi İ

4 hallü hâlince İ : - Vi

5 burc-ı bârûları Vi : birkaç bârûları İ

6 ve hudâvendgâr dahi ol araya gelicek Oynek nâm kasabaya varup ârâm eylediler Vi : - İ

tevâbî'i kılıcdan geçirilüp kendüyi tutup pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine¹ getürdiler. Kırılun ahvâli tefahhus olunup su'âl oldukda "Cemr'-i âlât ü esbâbiyla cenge muntazır olup durur"² diyü cevâb viricek pâdişâh hazretleri hemân sa'âdetle göçüp azm-i a'dâ eyledi ve İbrâhîm Paşa ilerü yürüyüp Drava'ya varıcak fi'l-hâl gemilerden köpri icâd idüp bahr-misâl âb-ı Drava'yı geçüp pâdişâh dahi gelüp azametle ubûr eylediler. Ve öte cânibde adû-yı menhûs âgâh olıcak yüz elli bin mikdârı siyah-püş âhen ü pûlâda müstağrak askeriyle kalkup Mohac nâm sahrâya gelüp ve ordusun kurup oturdu. Zîrâ zâmân-ı sâbıkda Tatarla ol arada bir def'a cenk idüp murâdına irmişdi. Ol arayı girü yümn tutup anda karâr eyledi. Anun dahi ahvâli budur ki ol zamân ki Moğol-ı şûmun kudümiyle huzûr u hubûr gidüp salâtîn-i taht-nişîn-i Selçukiyye mülkünden dür itmişlerdi. **[198b]** Ertuğrul bin Süleymân Hân³ ki kadr-i hânedân-ı Kayı Hân⁴ anun himmetiyle âbâd olmuşdi, makâmı diyâr-ı küffâra yakın olup gâzilerün sâlârıydı, ümerâ-yı Moğol'ı göricek kûşe-i ferâgati ihtiyâr idüp Söğüt nâm mahalde oturmuşdi. Sevâb-ı cemil ve ecr-i cezile râlib ü râgıb olanlar Sinob'dan ve Samsun'dan gemilerle Rûmilî cânibine geçüp Dobruca didükleri yerde sâhib-i serîr-i velâyet olan⁵ Saru Saltuk Sultân'un yanına müctemî' oldılar. **[İ 193b]** Dahi ferhân-ı vâcibü'l-iz'ânıyla diyâr-ı Bulgar'a ve Eflak'a ılgar ve akın iderlerdi. Tâzî-süvâr Oğuz gâzileriyle gânim ü sâlim yürürlerdi. Deşt-i Kıpçak, Cengiz Hân-ı cihân-güşânun tevâbî'inden olan Bereket Hân elinde idi ki İslâm-ı nusret-encâmı Karaboğdan keferesine zafer bulmuşdi. Tuna Yalısı, Akkirman ve Kili havâlisî ecnâd-ı cihâda makarr-ı makâm ve mahall-i ârâm olup ki henüz künbedleri ve meşhedleri mu'allemdür, Tarhân-yazusu ve Yalı Gölü ve Kutlu Boğa Suyı ki⁶ andan ma'rûf yerlerdür, Tuna'nun berü yakasından Oğuz ve öte yakasından Tatar küffâra göz açdurmayup leyl ü nehâr diyârın yıkarlardı. Ol zamânda idi ki Bereket Hân askerinden birkaç Eflak'dan geçüp ve Balkan'ı aşup diyâr-ı Engürüs'e akın salmışlardı. Ol zamân küffâr gâlib olup asker-i İslâm'ı almışlardı⁷. Hâliyâ kırıl-ı bed-fi'âl ol zamânı fîkr idüp sahrâ-yı mezbûrede ârâm eyledi ve andan pâdişâh-ı İslâm köpriden geçicek emr idüp köprüyi kesdiler. Ve ol cânibde kırıl, hudâvendgârın geçdüğün işidicek Tumur Pavli denen mel'unı gönderdi ki varup leşker-i İslâm'un köprisin kesüp tâ ki kaçmağa mecâlleri olmaya.

1 kendüyi tutup pâdişâh-ı âlem-penâh azretlerine getürdiler İ : kendüyi pâdişâha getürdiler Vi

2 muntazır olup durur Vi : muntazırdur İ

3 hân İ : - Vi

4 kadr-hânedân-ı Kayı Hân Vi : - İ

5 olan Vi : - İ

6 ki İ : - Vi

7 almışlardı Vi : almışlar İ

Mel'un-ı mezbûr¹ gelüp köprünün kesildüğü görüp varup kırala haber viricek hayli bârî muzdarib olup fi'l-cümle akılları başlarına geldi. Ve konduğu yeri top arabaları ile ihâta itdürüp dâ'iresini hisâr itdi² ve andan ol sahrâyla Drava ortasında bir uzak ırmak olup [199a] azîm bataak vardı, fikr-i fâsidi ol idi ki ol batağın bir cānibin tutup kimse geçirmemişti. Ammâ basîreti bağlandı, tedârük idemeyüp asker-i İslâm fi'l-hâl varup batağı suhûletle geçdiler. Sultân-ı kişver dahi [İ 194a] asâkir-i encâm-şumârla tabl ü kûslerin çalup ol fezâ-yı dil-güşâyâ azm eylediler. Dahi bir³ sabâh cuyûş-ı deryâ-hurûş sancakları ve tuğları kaldurup sipâh-ı zafer-penâh yemîn ü yesâr ve cenâh-be-cenâh âreste olup süvâr-ı kâr-zân saflar bağlayup taraf taraf, kol kol durdılar. Ve Hazret-i sâhib-kırân arsâ-yı meydânda meymene vü meysere kalb ü cenâh tertîb eyledüklerinden sonra âdem denizinin mevcleri bād-ı cihâdla harekete gelüp ve demir dağlar gibi yerinden kopup yürüdü. Dahi ol yerün kurdı olan Bâlî Beğ'i yanına getirüp "Cengi ne tarikle itmek gerekdür?" diyü istifsâr idicek ol dahi cevâb virüp eyitdi ki "Adû sarp adûdur. Te'enniyle tutulup fırsat gözetmek gerekdür. Zîrâ başdan ayağa pûlâda müstağrak olmuşlardır. Hemân seyl gibi yürüdüklerinde gerekdür ki anlara yol virüp andan böğürlerinden girevüz." Çünkü paşa-yı a'zam bu kelimâtları işitti, bir mikdâr hayrete vardukdan sonra eyitdi ki "Gerekdür ki pâdişâhun otağını konar gibi hemân⁴ a'dâya karşı kuralar. A'dâ⁵ bizi kondı fikr eyleye." Bâlî Beğ bu tedbiri gâyet beğenicek fi'l-hâl buyurdılar, otağları kurdılar ve⁶ uç beğleri dahi kırk-elli bin akıncı ile bir kenârda tarh olup tavr alur, a'dânun leşkerine ardından koyulalar. Ve cemî'-i levâzım görüldükden sonra ol adû-yı meyšûmdan yana müteveccih olduklarında anı gördiler ki hemân bir top atılup gelüp karşudan alayun önine düşdi. Cemî'-i asâkire salâ-yı mehabeyi i'lâm eyledi. Dahi kıral-ı bed-fi'âl berûsin ağırup ve nefir sûrını⁷ çağırdu yürüdü. Ve üç alay olup sanki ol sahrâda üç başlu ejderhâ olup ağzın açdı ve cüyûş-ı İslâm'un üzerine hücum itdi ki henüz asâkir-i İslâm [İ 194b] kol kol konmağa meşğûl idiler. İbrâhîm Paşa ilerüde olup pâdişâh hayli geride idi. Paşa küffârın hücumın göricek dönüp hudâvendgâra gelüp haber virüp hudâvendgâr dahi ilerü [199b] yürüdü. Dahi alemler baş kaldurup ve yalın kılıçlar ele alınıp ve siperler göğsin girüp ve kemânlar kaşın çatup ve gönderler kolın uzat-

1 mel'unı gönderdi ki varup leşker-i İslâm'un köprisin kesüp tâ ki kaçmağa mecâlleri olmaya. Mel'un-ı mezbûr Vi : - İ

2 itdi Vi : eyledi İ

3 bir Vi : - İ

4 hemân Vi : - İ

5 a'dâ Vi : düşmen İ

6 ve Vi - İ

7 sûrını Vi : sûrı İ

dılar ve iki taraftan kûs-i harbîler urulup ve sûrnâ vü nefirler çalınup meydân-ı kâr-zârda dellâl-i ecel elinden kabâ-yı bekâ yok bahâya alındı. Mübârizlerün hamlesiyle hevâ-yı vegâ temevvüc idüp ve ciğerdârların yürekleri talb talb iderdi ve muhanneslerün yüzleri kılıç yalını tokundığından güle dönmüşdi. Bezm-i rezm içinde câm-ı hâmu nûş iden bahâdurların yüzi kızıl güle dönmüşdi. Sâkî-yi ecel elinden tig-i kebûdun şarâb-ı zehr-âlûdın içmeyenlerün dökülmüş surâhî gibi kanları kaçdı ve içilmiş piyâle gibi benizleri uçdı. Emîr-i saf-der, vezîr-i âsaf-dâver Dâvûd Paşa-yı rezm-ârâ-yı gazanfer-fer bu hâleti görüp kabasına sığışmayup gonce gibi yakasın çâk itdi. Ve a'dâ cânibinden dahi eksük konılmayup iki cânibden dahi cenk ü cidâlleri ve harb ü kıtâlleri olup iki leşkerden dahi çok âdemler helâk oldu ve a'dâyı ortaya alup Semendire beğiyle Bosna beği ki akıncının sâlârlarıydı, cân u gönülle muhkem savaş idüp bu cânibde adûnun niçe bin helâk idüp kalanunun yüzün döndürdiler. Ammâ kiral-ı bed-fi'âl bilesince olan div nijâdiyla hücum idüp top arabalarına değin gelmişdi. Yeniçeri dilâverleri bir mertebe tüfenklerin bârân gibi yağdurup ve ra'd-âvâz topları atarlardı. Ol [İ 195a] bed-re'y dahi ol aradan dönüp sol kolun üzerine hücum eyledi ve safları yarup içine girüp uruşup koşdılar ve iki leşker birbirine karışup katışup cân u baş oynadılar. Ceyş-i bed-kîşün serdârı Lavuş Kıral dahi siyâvuş misâli nâr-ı kâr-zârda dilâver beğlerinün kimi düşüp kimi tutılınca gîr ü dârda dururdu. Şâh-ı cihân Sultân¹ Süleymân dahi gâh yürüyüp gâh dururdu. Kıral-ı bed-fi'âl bu azamete hayrân olup kalmışdı. Dahi sol kola hücum idüp muhkem dokunduklarında yeniçeriye işâret oldu, yüzlerin ol cânibe döndürdiler². Bir demde yüzlerin değül [200a] binlerin cehenneme gönderdiler. Leh'ün ve Çeh'ün Rus'un ve Engürüs'ün, Hırvad'un ve Macar'un, Nemçe'nün ve Temeşvar'un Alaman'un ve Cesar'un ve İspanya'nun ve ol meydânda olan tavâyif-i küffârın şîr-i cenk-dilirleri mağlûb u makhûr olup kiminün cânları tu'me-i şemşîr ve kimisi esîr ü dest-gîr olup zencîre-gîr oldu. Ol bed-fi'âllerün birisi ki Tumur Pavli nâm sâlâr idi, meydân-ı darb ü harbde başı kesilüp göndere dikildi. Ve'l-hâsıl ol gün ki mâh-ı zilka'denün yigirminci günüydü, sabâhdan asra değin cenk-i azîm oldukdan sonra a'dâ-yı dîn-i İslâm artuk mukâvemete kâdir olmayup dönüp münhezim oldu ve bârû ve penâhını ve cemî'i esbâbını döküp girdi ve meydânda küffâr mürdleri peşte peşte olup kaldı ve ekseri Belgrad ve Semendire öninde seyl gibi akdı ve bir niçesi kılıç korkusından kendüyi Tuna'ya bıraktı. Andan sonra ahşamla yatsu mâbeyninde sultân-ı keyvân için otağlar kurı-

1 sultân Vi : - İ

2 döndürdiler Vi : döndürüp İ

lup leşker dahi konup ârâm eylediler. İrtesi olıcak akıncı beğlerine emr olunup ol diyârları yakup yıkup [İ 195b] harâb itdiler. Ve pâdişâh vüzerâ vü ümerâsıyla ata binüp uğraş yerine ol küşteleri ve peşteleri seyerân idüp girü otağına gelüp dahi divân-ı âlî olup bu fethün beşâret-nâmeleri yazılıp etrâf-ı vilâyete perâkende eylediler ve ol irsâl olınan akıncı tâifesi ve Rûmili koçakları ol vilâyetleri urup yakup yıkup kiralun taht-gâhı olan Budin Kal'ası'na vardılar ki sene-i mezbûrun zilhiccesinün üçiydi. Bir kal'a gördiler ki divâr-ı üstüvârı ahkâmda sedd-i İskender ve bârûları burûc-ı eflâke berâber ve kal'ası çarh-ı ahdara hem-ser Tuna Suyı kenârından cereyân iderdi. Ve mukâbelesi dahi hisâr idi ki bu zamâna değin ol yerlere yâd ayak basmış değüldi¹. Beğlerinün makhûr u mağlûbı haberin işitdüklerinde içinde olan küffâr-ı bed-refât çıkup kaçdılar. İçinde [200b] kalan halkı hemân emân diyüp kal'anun miftâhını getürdiler. Ve Paşa-yı âlî-mikdâr dahi gelüp irişdi ve akabince pâdişâh-ı âlem-dest-gâh dahi devletle yetişüp mevzi'-i dil-güşâda otağ-ı gerdün-nitâkla ârâm eyledi. Dahi içinde hızâneden ve cebehâneden ve cemî'-i âlât-ı harbden ne bulındıysa gemilere koyup Belgrad'a irsâl eylediler. Ve kiralun sarâyı öninde iki mehîb top ve üç garîb sûret vardı ki merhûm Sultân Muhammed Belgrad üzerine vardukda alınamayup ol topları anda nâ-çar bırakmışdı, pâdişâh emr idüp anları dahi alup Belgrad'a² gönderdiler. Ve andan pâdişâh-ı âlem-ârâ³ sa'âdetle Budin'ün içine girüp temâşâ eyledi. Kiralun sarâyını ve dürlü dürlü makâmını görüp bir niçe gün içinde gâh zevk u sohbet ve gâh etrâfında av u şikâr [İ 196a] idüp Hakk Te'âlâ'nun lütfına şükr eyledi. Ammâ akıncı tâifesi karâr itmeyüp ol vilâyetün öte cânibine irüp Cesar memleketine vardılar. Dahi uğradukları yeri nâr-ı hasâretle gâret idüp harâb itdiler. Ve andan hudâvendgâr Budin'den karşı yakaya Peşte nâm hisâra dahi varup anı dahi temâşâ eyledi. Ve andan Budin'e ve Peşte'ye odları urılıp yakmaduk yıkmaduk yerlerin komayup harâb itdiler. Andan pâdişâh ol aradan kalkup sağ kola müteveccih olup ve sol kola İbrâhîm Paşa'yı gönderdiler. Ve ol arada kiral-ı menhûsun bir kal'ası vardı ki diyâr-ı Rus'dan gelür bir ırmağın kenârında idi, içi küffârla mâl-â-mâl idi, varup anı dahi harâb itdiler. Ve andan Bağgameke nâm kal'anun üzerine vardılar⁴. Ol dahi mâl ile ve metâ' ile mâl-â-mâl idi. Anun dahi mâl-ı ganâyimin ve esîrin alup ve kal'ayı ve etrâfını harâb itdiler ve andan Siyer ve Senet ve Panka ve Pırlık ve Pesîr ve Kaminca ve Sencelemep ve Felekhas nâm kal'aların cümlesi paşa elinden feth olup cümlesin

1 değüldi Vi : değüldür İ

2 alup Belgrad'a İ : - Vi

3 pâdişâh-ı âlem-penâh Vi : pâdişâh-ı âlem-penâh İ

4 vardılar Vi : varup İ

ihrâk idüp ve bi'l-küllîye ol vilâyeti harâb idüp girü döndiler. Ve andan Tise kenârında olan meşhûr u ma'rûf Tetel Kal'ası'na vardılar. Anun dahi ahâlîsi havflarından çıkup kaçmışlardı [201a] anı dahi teshîr idüp etrâfını gâret eylediler¹. Ve'l-hâsil kış yetişecek pâdişâh ol vilâyetleri yakup yıkup andan sa'âdetle dârü's-saltanaya dönüp gelüp karar eyledi ki bu fütühât hicretün dokuz yüz otuz ikisinde vâkı' oldu.

Hurûc-ı Bozoklu

Pâdişâh-ı İslâm küffâr ile gazâ iderken vilâyet-i Anatoli'da Bozoklu içinden² kâfirden [İ 196b] eşedd bir müfsid ü mühlid hurûc idüp ol diyârun onmaduğunu ve harâm-zâdesini ve kızılbaşını yanına cem' idüp zu'm-i fâsidince bir iş idem diyü âleme feterât bırakup müslimânları gâret ve talan idüp ol sancağın beği ki Hersek-zâde idi, varup giceyle anı basup helâk eylediler. Ve mâ-melekini yağma eylediler ve cemi'-i memleketi ayak üzre kaldurdılar. Karaman beğlerbeğisi Hürrem Paşa bu ahvâle vâkıf olıcak fi'l-hâl yerinden kalkup tedârük itmeden tehevvir ile üzerine varıcak ol Bozoklu melâ'in oğlu tonuz gibi Karamanlu'nun üzerine hücum idüp ân-ı vâhidün içinde Karamanlu'yı târumâr idüp Hürrem Paşa'nun başın kesdiler. Ve Karamanlu'nun³ yahşı atlarına binüp ve kılıçların kuşanup ve cümle esbâbların yağma idüp bu kez gidiler âdeme dönüp sipâhî sûretin bağladılar. Ve andan ol etrâfları dahi yakup yıkup kızılbaş azm eylediler. Ve Hüseyin Paşa dahi bi-lâ-tevakkuf bunlara arkarı gelüp mukâbele ideyin sandı, anı dahi mecrûh idüp tevâbi'in târumâr itdiler. Ol dahi eğlenmeyüp vefât eyledi. Öyle olıcak ol melâhi-de varduğınlayın kabarp çoğalup bir azîm fitne olup âlemi fesâda virüp hemân kızılbaş azm eyledi. Ol cânibün serdârı olan Hüsrev Paşa fırsat gözleyüp dahi bunlara hücum idüp ele aldı. Kolına kuvvet ol⁴ mefâsideyi cümle kılıçdan geçürüp köklerin kırdı. Ol vilâyetler anların şerrinden emîn oldılar ki hicretün dokuz yüz otuz üç yılında vâkı' oldu.

Hurûc-ı Celâlî-yi Diğer⁵

Ve anun akabinde bir⁶ Celâlî dahi hurûc idüp âlemi ifsâd eyledi. Ol etrâfları girü gâret idüp yolcu dimeyüp⁷ [İ 197a] bâzergân dimeyüp buldukların urdılar.

1 eylediler Vi : itdiler İ

2 içinden Vi : içinde İ

3 içinde Karamanlu'yı târumâr idüp Hürrem Paşa'nun başın kesdiler ve Karamanlu'nun Vi : - İ

4 ol İ : - Vi

5 hurûc-ı Celâlî-yi diğer Vi : - İ

6 ve anun akabinde bir İ : bu Vi

7 yolcu dimeyüp İ :- Vi

[201b] Ol yerde serdâr olan Ya'kûb Paşa tedârük idüp üzerine hücum idicek mahalde ol melâhîde¹ âgâh olup tîz deprenüp hemân götürdi ayağı, paşa-yı mezbûr ardına düşüp yetişemedi. Çıkup kızılbaşa kaçdılar. Bunların elinden dahi ehl-i İslâm halâs oldu².

Hurûc-ı Kalender Şâh³

Bu yana⁴ Hâcî Bektaş-oğlu Kalender Şâh nâm bir pelîd-i mülhîd ışıık hurûc u zuhûr idüp âlemi birbirine urdı. Ammâ mukaddemâ vilâyet-i Anatoli'nun ahvâlî⁵ pâdişâh hazretlerine ma'lûm oldukda vilâyet-i mezbûrenün ehl-i fesâdını irtelemek için İbrâhîm Paşa'yı göndermişlerdi. Mezbûr Kalender Şâh paşanın teveccühin iştîdükde hayli muhtarib oldu. Âhir girü eyitdi ki "Çünkü bu husûsa mübâşeret idüp terk-i vatan itdük, baş u cân oynayup âlemde bir iş koyup gitmek gerekevüz" diyüp bulduğu kızılbaşı ve ehl-i fesâdı yanına cem' idüp hayli cem'iyet eyledi. Ve ol araları gâret idüp Karadağ'a vardı. Ve andan yürüyüp Artuk-âbâd'a varıcak Kızıl Ahmed-oğlu Abdullâh Beğ mukâbil gelüp mukâteleye şürû' idicek fi'l-hâl Abdullâh Beğ'i helâk idüp yanında olanları târûmâr itdiler. Ve ol araya karîb bir yerde Koçi Beğ dahi konup oturmuşdı, varup anı dahi basup helâk eylediler. Ol diyâra azîm âşûb ve fitne olup ehl-i İslâm'un hâlî mükedder oldu. Andan sonra Behrâm Paşa birkaç beğlerle gelüp yetişüp fi'l-hâl göz açdırmayup "Yürüyelüm" didiler. Ol müfsidler hemân bunlardan mukaddem yürüyüp gelüp bunları birbirine urup bir iki sancak-beğin öldürdiler. Behrâm Paşa bu hâlî göricek girüsine çekilüp Tokad'a azm eyledi. Ol müfsidler dahi Niksâr'a mütecevvih oldılar. Ol mahalde Mahmûd Beğ [İ 197b] ve Ya'kûb Beğ Behrâm Paşa'ya yetişüp mülâkî olıcak girü Kalender Şâh'un üzerine hücum eylediler⁶. Tekrâr azîm cenk ü cidâl eylediler. Çok kimesne helâk olup âhir Mahmûd Beğ'i dahi öldürdiler. Ve andan çekilüp sarpa gittiler. Bu ahvâllerden sonra İbrâhîm Paşa yetişüp⁷ yanında olan kapu halkından [202a] bir mikdâr dilâver seçüp fi'l-hâl ol mel'ûnların ardına saldı ve kendü dahi ılgar idüp yetişüp ortaya aldılar. Cân u dille ol mel'ûnlara kılıç urup cümlesini helâk eylediler⁸ ve ol diyârı anların şerrinden halâs eylediler ki bu hâdisât hicretün dokuz yüz otuz dördü evvelinde vâkı' oldu.

1 ol melâhîde Vi : - İ

2 oldu Vi : olıcak

3 hurûc-ı Kalender Şâh Vi : - İ

4 bu yana Vi : girü İ

5 ahvâlî Vi : - İ

6 eylediler Vi : itdiler İ

7 yetişüp İ : yetişür Vi

8 helâk eylediler Vi : kırdılar İ

Tevceccüh-i Sâni-i Sultân Süleymân be-Diyâr-ı Engürüs

Sâbıkâ kuvvet-i kâhire ile feth olunan¹ Kal'a-i Budin tahrîr olunup koyup gidildükden² sonra Alaman kıralı olan Ferenduş la'în, asâkir-i nikbet-hurûşla gelüp kal'a-i mezbûrî zabt ve kendü memleketine rabt idüp fitne-i âlem ve ıztıdırâb-ı benî-âdem olduğu pâdişâh-ı peleng-intikâma ma'lûm olıcak gayret-i İslâm ve hamîyyet-i seyyidü'l-enâm için girü ol cânibe gazâ olunmasına niyyet idüp etrâf-ı memâlike ahkâm-ı şerîfeler îrâd olunup sefer tedârûki ve gazâ mühimmâtı ve asker cem'iyeti olunup bir sâ'at-i şerîf ve vakt-i latîfde İstanbul'dan teveccüh-i hümayûn gösterüp Engürüs vilâyetine azm eylediler. Bir niçe gün gidüp Belgrad'a vusûl bulıcak bahr-misâl âb-ı Sava'ya köpri ihzâr olunup pâdişâh-ı kişver-güşâ asâkir-i memleket-ârâyla âb-ı Sava'yı geçüp Serim adasına mürûr eylediler. Ve andan Ösek'de dahi âb-ı Drava'yı geçüp kat'-ı menâzil ve tayy-i merâhil ile Budin'a varılacak fi'l-hâl muhâsaraya [İ 198a] mübâşeret olunup müfâtahaya mübâşeret eylediler ve dâ'iresine küh-peyker topları³ dizüp etrâfını vüzerâyâ kısmet idüp her küşeyi birine ta'yîn eylediler. Dahi gice ve gündüz durmayup ra'd-âvâz topları urup cenk eylediler. Öyle olıcak dış hisârında mahsûr olan Engürüs-i menhûsun keferesi nâçâr dış hisârı âmânla virüp teslim eylediler. Ve andan iç kal'anun fethine mübâşeret olunup ikdâm olındı lâkin içinde olan Alamaniler top u tüfenk ve sâir edevât-ı cenk ile muhkem neberd-i âheng idüp muhârebe eylediler ve bu cânibde gâziyân-ı adû-şikâr dahi niçe gün top u tüfenk ile kal'ayı döğüp ve tahribine ikdâm u ihtimâm eyledüklerinde mahsûr olan keferi bi'z-zarûrî emânla kal'ayı açup teslim eylediler. Ammâ guzât-ı müslimîn emân vermeyüp [202b] ol niçe keferi fecereyi tu'me-i şîr-i şemşîr kılup helâk eylediler. Ve andan Budin'i ve vilâyetini bend-i kemend-i itâ'ata boyun viren Erdel-bân nâmla elsine-i enâmda mezkûr olan Yanoş kırala sadaka olunup sene-i mezbûre zilka'desinün onında ol vilâyete kıral nasb eylediler. Ve andan pâdişâh-ı İslâm zıllullâhu ale'l-enâm hazretleri satvet-i kâhire ve şevket-i bâhire ile kal'ayı Peç kaskına Budin'den mâh-ı mezkûrun yigirmisinde yümn-i ikbâlle ve sa'âdet ü iclâlle ikinci menzilde Estergon Sahrâsı'na varup ârâm eylediler. Ve andan Tata'ya ve andan Bakıyok-oğlu Kal'ası'na varup anı ihrâk eylediler ve ol arada Aksu dimekle ma'rûf bir suyu⁴ ubûr idüp Batak Hisârı'na vardılar. Mezkûr hisâr isyân üzre musırr olup müdâfa'a kaskına toprakla asker-i zafer-reh-

1 olunan Vi : olan İ

2 gidildükden Vi : gitdükden İ

3 topları Vi : - İ

4 Bakıyok-oğlu Kal'ası'na varup anı ihrâk eylediler ve ol arada Ak-su dimekle ma'rûf bir suyu İ : - Vi

berün [İ 198b] yolların kat' idüp durıcak bu cânibden dahi gâziler muhârebeye ve mücâdeleye âgâz idüp hisâra hücum itdüklerinde kal'a-i mezbûr âhir emânla itâ'at eyleyüp mutî' olıcak andan dahi geçilüp on ikinci menzilde meşhûr u ma'rûf olan Peç Kal'ası'na vardılar. Ve fi'l-hâl asâkir-i nusret-iştihâr kal'anun fethine ve a'dâ-nun kam'ına mübâşeret idüp hisârı muhâsara eylediler. Ve gice ve gündüz küffâr-ı hâksârun gözin açdurmayup başlarına dürlü dürlü kıyâmetler kopardılar. Bi-inâ-yetillâh varoşunu alup asıl hisâra şürû' eylediler. Ana dahi çok ikdâmlar olunup on sekiz gün muttasıl döğüp ve külüngler ile¹ kal'anun dibin söküp niçe yerlerin hâke berâber eylediler. Ve andan guzât-ı müslimîn ve kümât-ı muvahhidîn tekbîr ü tehlîl ile yürüyüş idüp ikdâm-ı belîğ eylediler. Lâkin kudretullâhda fethi müyesser olmaduğı ecilden etrâf-ı hisâr ihrâk ve vilâyet nehb ü gâret oldukdan sonra hicretün dokuz yüz otuz beş muharremünün yigirmi ikisinde kasım günü vâkı' olup hiddet-i hevâ ve şiddet-i sermâ müstevlî olıcak asker-i nusret-eser artık ol diyârda durmağa imkân olmamağın târih-i mezbûrde dönülüp mâh-ı saferün on beşinde yine Budin'e vusûl bulundu. Budin kırıalı olan Erdel-bân köpri ihzâr itmişdi, fi'l-hâl geçilüp ve Kal'a-ı Petervaradin dahi bir köpriden geçilüp Belgrad'a gelindi. Andan cemî'-i leşkere icâzet virilüp sâlim ü gânim dârû's-saltanat-ı Kostantıniyye'ye [203a] müteveccih olunup gelüp ârâm eylediler. Ve andan sonra hudâvendgâr hazretleri şehzâdeleri için düğün tedârük eyleyüp cemî'-i ümerâyı okıyup² azîm ziyâfetler eyledi. [İ 199a] Sultân Mustafâ'yı ve Sultân Muhammed'i ve Sultân Selim'i sünnet idüp yigirmi gün, gice ve gündüz acâyib ü garâyib temâşâlar olup konukluklar oldu. Bunlar dahi hicretün dokuz yüz otuz altısında vâkı' oldu.

Tevceccüh-i Sultân Süleymân be-Diyâr-ı Alaman

Hazret-i hudâvendgâr-ı memâlik-sitân cuyûş-ı hurûş-ı ummân-nişân ile dâyim gazâya ve cihâda mâ'il ü râğıb oldukları ecilden girü küffâr-ı hâksâra gazâ niyyetine cünûd-ı deryâ-mevc ve asâkir-i kulzüm-fevc cem' idüp dârû's-saltanadan diyâr-ı Alaman niyyetine müteveccih ve mün'atuf oldılar ve vilâyet-i küffârda İspanya kırıalı Karlo nâm pelîd ki pîşvâ-yı gürûh-ı hâsirîndür, sâhib-kırânlık da'vâsın itmişdi, tegallübî cihetinden Alaman tahtına cülûs idüp tahsîl-i câh u nâmus itmişdi, mezkûrun karındaşı Ferenduş dahi Nemçe ve Çeh diyârlarının müstakîl kırıalı ve hâkimiydi. Mezbûr karındaşını anda kâim-i makâm idinüp bir niçe yıldan berü ehl-i İslâm'la harb u kıtâl itmek fikr-i fâsîdlerinde mukarrer olmağın sâir kâfir beğlerin dahi kimine bezl-i mâl ve kimine ibtâl-i ricâl itmekle la'în-ı mezkûra tamâm mu'âvenet ü

1 ile İ : - Vi

2 ümerâyı okıyup Vi : ümerâ okınup İ

muzâheret itmişlerdi. Hazret-i pâdişâhun sîr-i azm-i sa'âdetin işitdiklerinde havf galebe idüp bî-hadd ü bî-add pîşkeşler ile elçi gönderüp memâlik-i mahmiyyeye dâhil olacak hudâvendgâr Niş kazâsına varduklarında elçi-yi mezkûr gelüp vusûl buldı. Andan ol mahalde dîvân-ı âlî olup cemî' beğler ve asker-i zafer-rehber anda hâzır olup dîvân-ı pâdişâh-ı İslâm tertîb ü tezyîn olındukdan sonra elçi getirilüp cevâbın alup cevâb virdiler ve andan [İ 199b] girü göçülüp¹ niçe günden sonra Belgrad'a vusûl bulduklarında İbrâhîm Paşa bir gün ilerü gidüp varup köpriyi ih-zâr itmişdi, asâkir-i a'dâ-şikâr vardukda fi'l-hâl köprüden Sava Suyı'nı ubûr idüp Serim'e mürûr [203b] eylediler². Ve ol mahalde Françe'den dahi elçi gelüp iriş-dükde girü tertîb-i Osmânî ve âyîn-i sultânî-yi hâkânî³ üzre dîvân-ı âlî tertîb ü tezyîn olunup elçi-yi mezbûr gelüp cemî'-i murâdâtın edâ itdükden sonra anun dahi ahvâlî ma'lûm olup andan göçüp kat'-ı⁴ menâzil ve tayy-ı merâhille Ösek nâm kal'aya vusûl buldılar. Küffâr-ı nâm-dâr beğlerinden Pirim Peteri nâm pelîd sâbıkda pâdişâhun inâyetine mazhûr vâkî' olmuşdı, ol mahalde gelüp mülâkî oldı. Ve andan kal'a-i mezbûr öninden nehr-misâl-i âb-ı Darede'yi köpri üzerinden geçüp ubûr eyledüklerinden sonra mukaddemâ ol vilâyetün keferesi kal'a-i mezbûra girüp bâb-ı üstüvârın berkitmişlerdi, asâkir-i mansûr mürûr itdüklerinde kal'a-i merkûmun varoşunu yağma ve talan eyledüklerinde kal'anun ehli emânla kal'anun miftâhını getirüp teslim idicek ana karîb Kapoline nâm bir kal'a dahi vardı, ana varılup anun dahi keferesi inâd u isyânda mücidd oldukları ecilden guzât-ı müs-limîn üşüp anı dahi nehb ü hasâretle harâb u yebâb eylediler. Ve andan Bayruça ve Pilvar nâm hisârlara varılup ki her biri bir hisn-ı metîn idi, anlar emânla meftûh u mekşûf olındı. Ve⁵ andan Bezernice ve Vatoş nâm kal'alar⁶ ki burûc u bârûları evc-i semâ ki ve esâs-ı üstüvârları kasr-ı hâke irmişdi⁷ ol kılâ-ı mezkûrân dahi meftûh u müsahhar olındı. [İ 200a] Ve andan Rakan ve Katize nâm kal'alara varılup hü-cûm olındukda ser-i şemşîr-i cân-sitân havfından emân çağırup kal'aların teslim eylediler⁸. Ve andan dahi yümn-i ikbâlle ve sa'âdet u iclâlle kalkup Kabarkaka ve Beleşker ve Kamendvar ve Avem ve Mışter ve Egridar ve Hididik ve Sembotil nâm kılâ'ların üzerlerine varıldukda her birinün içi ki küffâr-ı nikbet-şi'arla mâl-â-mâl idi, darb-ı şemşîr-i guzât-ı müs-limîne mütehammil olmayup birer ikişer günde

1 göçülüp Vi : - İ

2 eylediler Vi : itdiler İ

3 hâkânî Vi : - İ

4 murâdâtın edâ itdükden sonra anun dahi ahvâlî ma'lûm olup andan göçüp kat'-ı Vi : - İ

5 ve İ : - Vi

6 kal'alar Vi : kal'aların İ

7 irmişdi Vi : irişmişdi İ

8 eylediler Vi : itdiler İ

feth ü müsellemlerin olup müsehhar olındı. Ve andan hazret-i paşa-yı kal'a-güşâyı Semendire mübârizleri ve Rûmîlî dilâverleri ile ilerü giderken küffâr-ı dalâlet-füc-cârün Köşk nâm kal'anun önüne [204a] uğrayup geçerken içinden hayli atlusı çıkup guzât-ı muvahhidîne mukâbele gelicek asâkir-i İslâm dahi üzerlerine hücum idüp muhkem cenk olundukdan sonra ekseri tu'me-i şîr-i şemşîr olup mâ'adâsı hisâra girüp kaçacak kal'âyı muhâsara itdiler. Kal'a-i mezkûr hayli sarp ve muhkem olduğı ecilden etrâfına toplar kurılıp ve ba'zı yerlerine lağımlar urılıp hayli zahmet çekildükden sonra içinde olan Nikolaş nâm kâfir nâ-çar olup emân çağırdu¹ ve kal'âyı açup çıkup pâdişâh hazretlerine miftâhın teslim eyledi. Ve andan dahi sâlim ü gânim göçilüp Şobrîl ve Reşrekon ve Yundoruk nâm kal'alara varıldukda her biri ahsen-i vech ile meftûh u müsahhar oldukdan sonra Kipriyeri nâm kal'aya dahi varıldı. Anda mashûn u meşhûn olan kefer-i sekar-sükûn itâ'at itmedüğü ecilden asker-i peleng-intikâm dahi mecâl virmeyüp şerer-i nâr ile hark u harâb idüp kefer ve feceresini tu'me-i şemşîr eyleyüp vücûd-ı habîslerinden [İ 200b] ol câyı tathîr eylediler. Ve andan sonra cemî'-i cevânîbî ve etrâfı gâret ü hasâret ile harâb u yebâb eyleyüp pâdişâh-ı vilâyet-güşâ devlet ü sa'âdet ile girü dönüp Kal'a-i Belgrad'a müteveccih oldılar. Ammâ akıncı tâifesiyle Mihâl-oğlı'nun Kâsım nâm voyvodası on binden ziyâde âdemle akına seğırtmişti, ziyâde doyumluklar olup döndüklerinde pâdişâh hazretleri girüye dönmekle bir derbend ağzında mezkûr Kâsım Voyvoda'ya hayli cebelü kâfir gelüp ol gâzî tâifeyi ale'l-gafle basup cemî'ini kılıcdan geçürüp şehîd eylediler. Pes hudâvendgâr hazretleri askere icâzet virüp kendüler sa'âdetle gelüp İstanbul'da karar eylediler ki bu fütûhât dahi hicretün dokuz yüz otuz dokuzunda vâkı' oldu. Pâdişâh-ı gerdün-iktidâr hazretleri gazâ-yı mezkûrede küffâr ile cihâd itmekde iken İspanya kâfirinün beğı "Fursatdur" diyüp Andrie Tori nâm kapudânına bir niçe yüz gemiler virüp ve Rodos'dan emânla kurtulan Mafalmastori nâm mel'unlar beri girüp bâkî Frengistân [204b] beğlerinin mu'avenetiyle ulu donanma cem' olup ve içine yigirmi beş bin savaşı kâfir koyup dahi gönderdi. Zikr olan melâ'in deryâ yüzünden Mora cânibine gelüp ale'l-gafle Koron Kal'ası'nı alup ve andan Bâdire'yi ve ol iki boğaz hisârların alup ve atlusı yayası çıkup Mora diyârını yağma ve talan idüp müslimânları esir eylediler ve ehl-i İslâm'a ziyâde hakâret ü hasâret vâkı' oldu. Bu husûslar dahi sene-i mezkûrda vâkı' oldu.

1 çağırdu¹ Vi : çağırup İ

Tevceccüh-i Sultân Süleymân be-Diyâr-ı Şark be-Kasd-ı Şâh [İ 201a] Tahmâsb

Hazret-i Sultân Süleymân e‘azzallâhu ensârahû ¹ ﴿فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ﴾ fehvâsınca gazve ve cihâdî vesîle-i şâfiyye ve sa‘y-i ictihâdî zerî‘a-i kâfiyye idinüp diyâr-ı Şark’da tebdîl-i âyîn-i şerî‘at-i Muhammediyye iden re‘îs-i ru‘ûsü’l-ahmer Tahmâsb Şâh bin İsmâ‘îl bin Şeyh Haydar nâm şâh-ı dâll ü² mudillün vücûd-ı habîsini safha-i rûzgârdan izâle ve hakk itmesini farz ü lâzım gördüğü ecilden ol şâh-ı gümrâhun kal’ı vü kam’ına ve fesâdî def’ine niyyet-i gazâ idüp cemî‘-i etrâfun beğlerine ve serdârlarına ahkâm-ı şerîfler irsâl idüp “Hâzır olası” diyü tenbîh ü te’kîd eylediler. Ve mukaddemâ hicretün dokuz yüz kırkı rebî‘ü’l-âhîrinün onında makarr-ı hilâfet-i cihân-bânî ve mesned-i hükûmet-i fermân-revânî cânibinden kâ‘im-makâm-ı hüsrev-i sâhib-kırân ve leşker-keş-i Süleymân-ı zamân İbrâhîm Paşa’yı niçe bin süvâr-ı cenk-sâz ve³ piyâde-i tüfenk-endâz askerle gönderdiler. Ve bundan akdem ki küffâr-ı füccâr donanma ile gelüp Mora vilâyetine ehl-i İslâm’a bu hasâreti ki itmişdi, ol esnâda Hayreddîn Re‘îs nâm gâzî ki hayli zamândan berü Midillü Adası’ndan kopup Akdeniz’de korsanlık idegelüp niçe kerre kâfirle denizde cenk idüp deniz hâlin bilür bir bahâdur vardı ki niçe gemiye mâlik gönüllüler tâifesiyle girüp deryâda kâfirün cânına odlar yakmış dilâver idi, mağrib-zemînde Cezâyir nâm bir kal’âyı Arab’un elinden alup yurd idinmişdi ki küffâr mâbeyninde Berberîçe dimekle ma‘rûf olmuşdi. Hattâ Sultân Selîm-i merhûma niçe def’a pîşkeşleri [205a] gelüp meşhûr u müte‘ârif kişiydi, Sultân Süleymân hazretleri [İ 201b] padişâh oldukda anlara dahi mübârek-bâd idüp pîşkeşler göndermişdi, anlar dahi “Bu cânibe gelsünler” diyü buyurmuşlardı. İmtisâlen li’l-emrî’l-âlî Hayreddînü’l-mezbûr oğlını yerinde koyup kendüsi bir niçe pâre kadurga ile İstanbul’a der-i devlete gelüp vusûl buldı. Bu esnâda İbrâhîm Paşa şark cânibine müteveccih olmuşdi. Pâdişâh hazretleri cemî‘-i umûrî anlara tefvîz idüp anun ma‘rifetinsiz aslâ bir iş işlemezlerdi. Mezbûr Hayreddîn gelüp pîşkeşler ile pâdişâhun dest-bûs-i şerîfiyle müstes‘id oldukda paşa-yı mezbûrun ardınca Haleb cânibine gönderdiler. Varup Haleb kurbında paşaya yetişüp ana dahi pîşkeşin çeküp buluşıcak paşa ziyâde ri‘âyetler idüp girü hudâvendgâra gönderdi. Gelüp vusûl buldukda pâdişâh hazretleri Hayreddîn Re‘îs’e deryâ beğlerbeğliğîn virüp adı Hayreddîn Paşa olup paşalara katıldı. Ve andan yüz pâre kadurga donadılup içine yerak ve asker koyup Hayreddîn Paşa’ya virüp sene-i mezkûr zilka‘desi evâsıtında deryâdan Mora câni-

1 “Allah mallarıyla ve canlarıyla savaşılanları oturanlar üzerine derece bakımından üstün kılmıştır.” Nisâ 4/95. âyetten nâkıs iktibas.

2 dâll ü İ : - Vi

3 cenk-sâz ve İ : - Vi

bine gönderdi ki henüz küffâr-ı füccâr ol vilâyetlerde mütemekkin olup otururlardı. Donanma-i hümayûnla paşa varıcak hemân anda olan melâ'in Koron Kal'ası'nı ve Mora diyârında aldıkları yerleri terk idüp gemilerine girüp frengistâna kaçup girdiler. Ol diyârlar girü hâlî kaldığı hudâvendgâra i'lâm olıcak dizdârlar ve müstahfizlar gönderilüp girü zabt olındı. Pes Hayreddîn Paşa kâfirün kaçduğun bilicek donanma ile Mağrib diyârına inüp ol meşhûr-ı benâm Tûnus şehrini Arab elinden [İ 202a] feth idüp zabt eyledi ki bu husûslar dahi hicretün dokuz yüz kırkında olmuşdı. Eyle olsa bu cânibde ki Sultân Süleymân hazretleri kızılbaş paşası niyyet idüp ki İbrâhîm Paşa'yı göndermişdi, bunun sebebi bu idi ki mukaddemâ Acem beğlerinden Ulama nâm bir beğ Acem şâhı Tahmâsb bin İsmâ'il'e âsî olup Rûm'a kaçmışdı, gelüp hudâvendgâra [205b] mutî' olıcak Kara-hamîd diyârında ana sancak sadaka olındı. Ve İstanbul'dan bir mikdâr gönüllü yazılıp mezbûra virilüp sancağına gönderildi. Ve ol cânibde olan beğlere ahkâm-ı şerifeler vârid oldı ki "Mezkûr Ulama'ya tâbî' olasız." Varup vusûl buldukda Kara-hamîd askeriyle beğlerbeği olan Fil Ya'kûb mezbûrun tevâbî'inden olup cem' olduklarında hayli leşker olmuşdı. Öyle olıcak ol cânibde Kürd beğlerinden Şeref Beğ'ün üzerine varup muhkem cenk olunup âhir Şeref Beğ'ün başını kesüp ve ol vilâyetleri zabt idüp Bitlis üzerine azîm leşkerle otururken, bir gün hemân "Şâh geliyorur" diyü haber gelecek bir gün dahi durmayup fi'l-hâl göçüp niçe kalkdukların bilmediler. Dahi gelüp memleket içine girdiler. Bu mahalde İbrâhîm Paşa dahi gelüp mahrûse-i Haleb'e vusûl bulup âvân-ı şitâ irişdüğü ecilden anda kışlamışlardı, sene-i mezkûr ramazânınun onında mezkûr Haleb'den kalkup Âzerbâycân cânibine müteveccih oldılar. Ve bu cânibde pâdişâh-ı İslâm hazretleri dahi yanında olan vüzerâ vü ümerâsıyla guzât-ı müslimîni ve kûmât-ı muvahhidîni cem' idüp sene-i mezbûre zilka'desinün yigirmi yedisinde dârü's-saltana olan İstanbul'dan diyâr-ı [İ 202b] şarka teveccüh-i hümayûn gösterdiler. Ve öte cânibde İbrâhîm Paşa mezkûr Ulama Beğ'i önüne bırakup hicretün dokuz yüz kırk bir muharremi evâyilinde vilâyet-i Âzerbâycân ve arâzî-yi Tebrîz ve Hizân memleketlerine vusûl bulup hudâvendgâr dahi gelmeden Ahlât * ve Adilcevâz * ve İzmâr * ve Vastân * ve¹ Vân * ve Amîk * ve Erciş * ve Taht-ı Tebrîz * ve Nevşar * ve Hoy * ve Nahcivân * ve Merend * ve Süfyân * ve Uşnî * ve Serdâr-ru * ve Uri * ve Derârü * ve Hüsrev-şâh * ve Merâga * ve Serav * ve Erdebîl * ve Meyâne² nâm kilâ' u kasabâtı feth idüp müsahhar eyledi. Lâkin bu aralıkda Tahmâsb Şâh, İbrâhîm Paşa'yı basmak fikrin itdüğü paşa-yı mezbûra ma'lûm olıcak

1 Tebrîz ve Hizân memleketlerine vusûl bulup hudâvendgâr dahi gelmeden Ahlât ve Adilcevâz ve İzmâr ve Vastân ve Vi : - İ

2 ve Meyâne İ : - Vi

hayli muhtarib olup belki niçe ideceğin bilmedi. Âhir pâdişâha ahvâli i'âm eyledi. Hudâvendgâr dahi iki konağı bir idüp ale't-ta'cîl yürüyüp Tebrîz kurbında Evcan nâm yaylakda varup İbrâhîm Paşa'ya mülâkî oldu. [206a] Ve anda otag-ı gerdün-nitâkları kurulup dîvân-ı âlî oldu. Geylân pâdişâhı¹ olan Muzaffer Hân Sultân tûs-savlet ve kâvûs-şevket begler ile gelüp itâ'at eyledi. Pâdişâh-ı adâlet-şî'âr dahi mezkûra fâhir hil'atler giydürüp ve tevâbî'ine ale'l-infirâd biner akça in'âm eyledi. Ve andan dört gün anda karâr eyledi². Tertîb-i sâhib-kırân ve âyîn-i cihân-bânî üzre râyât-ı a'lâm-ı İslâm-ı zafer-encâm ile ol aradan göçüp * Sa'd-âbâd'a * ve Hân Abbâs'a * ve Kend-i Türkmen'e * ve Kara-depe'ye * ve Miyâne'ye * ve Kaplaniyye'ye * ve Serçehân'a * ve Hân Nikbay * ve Kasaba-ı Zengân'a * ve Sultâniye'ye varup bu cümlesi³ müsahhar olındı. Ve ol mevzû'da dört gün ikâmet olunup ol hasm-ı serkeşden nâm u nişân belürmeyüp karârı firâra tedbîl eyleyüp Hemedân cânibine kaçduğı ma'lûm olunup ümerâ-yı kalîl ve küberâ-yı zelîlesinden olan Sıfâhân beğlerbeğisi Muhammed Hân dergâh-ı sa'âdet-penâha arz-ı ubûdiyyet ile âdemler gönderüp emân u istimdâd idicek [İ 203a] pâdişâh-ı âlem-penâh dahi özrin kabûl idüp gelen âdemlerine emân-nâme ihsân eyleyüp irsâl olındukda müşârün-ileyh Muhammed Hân dahi envâ'-i tazarru' u tahaşşu' ile südde-i sidre-makâm kıbeline gelüp pâdişâhun yed-i sa'âdet-bahşiyle müstes'id oldukda sezâ-vâr-ı inâyet ve lâ-yık-ı şefkat görölmeğın sancak inâyet olunup Adilcevâz cânibine benderlerün hıfz u hırâseti içün irsâl olındı. Ve Ulama'yı dahi Tebrîz'le Vân cânibine hâzır u nâzır olup muhkem hıfz itmesine îsâl olındı. Ve mümâ-ileyh Muzaffer Hân Sultân'a in'âmlar ve ihsânlar olup vilâyeti ve memleketi olan Geylân cânibine irsâl olunup ana dahi tenbîh olındı ki "Ol serkeş ol cânibe gelürse gâfil olmayup hâzır-baş olsun." Andan Tebrîz'de pâdişâh emr idüp Şâm-kazan nâm bir hisâr yapı olup ağır ve kötrüm yeraklar anda konulup ve üç sancak-beğîyle bir mikdâr yeniçeri hıfzıyçün anda konıldı. Andan sonra hudâvendgâr âheng-i kıtâle ikbâl ve cenk ü harbe ihtimâl virüp hasımla rezmi tasmîm idüp akabince Hemedân cânibine [206b] azm idüp menzil-be-menzil kona-göçe kasaba-ı Ebher'den ubûr ve âb-ı Kum'dan mürûr idüp dâmen-i kühsâr-ı Karakan-ı gerdün-vakâra ki felek-gîrdâr bir azîm kûh-sâr idi, anun dibinde Karye-i Ak kurbında bir gün ârâm olunup andan evvel gün felek-şükûhun bürücına kemend-i himmetle urücına ikdâm olunup Dergûzîn sahrâsına varup nüzûl idicek şâh-ı bed-fi'âl vâdî-i felâketde hayrân olup⁴ dahi erkân-ı

1 geylân pâdişâhı İ : geylân pâdişâh Vi

2 eyledi Vi : idüp İ

3 ve Sultâniye'ye varup bu cümlesi Vi : - İ

4 olup Vi : olunup İ

bî-devletini cem‘ idicek eyitdiler ki “Her ne zillet ki bize irişür, kendü gurûr u gafletimüzdendir ki tarîk-i Hakk’ı koyup sebil-i tugyâna sapduk. Eyle olsa ol sîmûrg-ı kâf-ı saltanat ve hümâ-yı evc-i hilâfet ile mukâbele [İ 203b] ümmîzin itmek bize hayâl-i fâsiddür. Efdal budur ki varup ol şâh-ı cihâna tavk-ı itâ‘at ile mütâbe‘at idevüz. Bâkî emr şâh-ı merdânundur” diyüp sükût itdiler. Şâh bu kelimâtlardan ziyâde havf eyledükden sonra başın kaldurup eyitdi ki “Ey merdân-ı dilâverân-ı Tûrân ve ey kâr-zârân-ı Īrân! Ol pâdişâh-ı kâdir ü mütē‘âl ki anun saltanatı lâ-yezâldür, bu¹ yohsa selâtîn-ı mecâzî gâh terakkî ve gâh tenezzüludedür. Devlet-i şâhî mevhîbet-i ilâhîdür. Kesret-i tîg u esbâbla olmaz, memâlik-i İslâmiyye’nün esâsı anların vücûd-ı sa‘âdet-nisâblarıyla üstüvâr olagelmîşdür ki gazâ ve cihâd ve sa’y-ı ictihâd kendülere kâr idegelmîşdür. Eyle olsa hâl-i müslimîn ve mâl-ı mü’minîn ecliyçün hasma meydân ve birkaç gün düşmene cevelân virüp Īmâm-ı Sehl Ali cânibine gidevüz, tâ ki asker-i zafer-penâhdan halâs bulavuz. Sonra fursat el virürse bu kadar memleket ifsâdına bâ‘is olan Ulama’nun yanına kalmaya. Şimdi birkaç gün esüp savursunlar” diyü cevâb viricek, her biri bir dürlü lâf [u] güzâf eyledüklerinden sonra hemân asker-i nikbet-me‘âliyle Harûre’den Kûh-ı Ak üzerine ubûr ve Seg-i Verkeş’den mürûr idüp Īmâm-ı Sehl Ali cânibine kaçup girdi. Hudâvendgâr dahi akabince gitmeğe mümkün olmayup Dergüzîn’den Hemedân mukâbelesinde La‘lin-çemen nâm yere azm olunup evvel Ebher’e ve Zâviye- Pârsiyân’a ve Âb-ı Germ’e ve Kûh-ı Karakan’a ve Karye-i Hembenân’a ve Kasaba-i Dergüzîn’e ve Karye-yi Sâzîn’e ve andan Hemedân mukâbelesinde La‘lin-çemen’e varıldı. Andan dahi Hemedân sahrâsına konulup birkaç gün ikâmet olunup şâhun kandalığı cüst u cû olındı. Sıfâhan cânibinden yana [İ 204a] Īmâm-ı Sehl Ali cânibine girdüğü ma‘lûm olup asker-i nusret-şi‘ârla akablerince varılması müte‘azzir olmağın husûsâ fasl-ı şitâ dahi gelüp irişüp Kûh-ı Hamûn’ı ve rub‘-ı meskûnı hiddet-i havâ ve şiddet-i sermâ gâret ve hasâret itdüğü ecilden zarûret iktizâsı ve hikmet muktezâsı ile hasma meydân virilüp Sultân Süleymân hazretleri ecnâd-ı cihâd-cûş ve huyûl-i pîl-hurûşla Hemedân’dan makarr-ı hulefâ-yı râşidîn ve mesâkin-i sulehâ-yı sâlihîn ki nehr-i Dicle ile mübeyyen ve nahl-i Hürrem’le müzeyyen olan dârûs-selâm-ı Bağdâd cânibine inân-ı azîmetün münсарif ü mün‘atf idicek, hıfz-ı vilâyet ve hirâset-i memleket için kızılbaş-ı nikbet-me‘âş cânibinden beğlerbeği ta’yîn olunup Bağdâd’da konılan Muhammed Hân, hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr hazretlerinin teveccühin ma‘lûm ve şâh-ı güm-râhun tâlî-i bed-ahteri âsumân-ı nühüset-güsteri ufkından tulû‘ idüp zillet ü nikbet irişdüğü

1 bu Vi : - Ī

ahvâleri mefhûm idindükden sonra tavk-ı itâ'atle fi'l-hâl vilâyet-i mezkûre kethüdâsı Hâce Hasan bin Danyâl nâm kethüdâsın südde-i seniyye-i devlet-i ikbâl kibleline irsâl idüp müşârün-ileyh kethüdâ dahi ber-vech-i isti'câl türbe-i şems-i alem-dâr-ı seyyidü'l-mürselinde vâkı' olan derbend-i Cebel-i Hamr yanında gelüp hudâvendgâra arz-ı hâl idicek, in'âm ü ihsân ve hil'at-ı Süleymân-ı zamânla ri'âyet olunup niçe gün asker-i zafer-rehberle göçüp Şemrân nâm nehr-i azîm ki Dokuz Ölüm dimekle ma'rûf olan nehre geldükde haber geldi ki mezbûr Muhammed Hân fikr-i fâsid-i bî-me'al ile tesvîlât-ı şeytânîye uyup lecc ü ve inâdla bî-ihmâl yüzleri aksine dönüp firâr ihtiyâr idüp medîne-i mezkûrdan meşhed-i seyyidü's-şühedâ [İ 204b] emîrû'l-mü'minîn Aliyyü'l-Murtezâ canibine varup nehreynü'l-müctemi'ayn ki Şattü'l-Arab nâmla mezkûrdur, ubûr idüp âl-i cenâhla âl-i [207b] Ebyaz'dan Cevâzirü'l-Basriyye ve enhâr-ı devâyir-i Irâkıyyeden Kal'a-ı Tatga ve Sadvâr ve Müşâ'şâ ve Cessân-ı Bedrî vilâyetlerinden geçüp Kal'a-ı Bayat ve Kilâb ve Şuşter cânibine kaçup gitdi. Hâliyâ belde-i tayyibe-i bî-misâl ki mesken-i ulemâ-yı kirâm ve merkad-ı evliyâ-yı izâmdur, hâlî kalup içinde olan halkı sâhib-kırân sultâna müterakkıblardur diyü haber gelicek fi'l-hâl mezkûr Bağdâd'un zabtıçün İbrâhîm Paşa'yla sekban-başı mukaddemâ irsâl olunup akabince hazret-i saltanat-penâh asker-i nusret-dest-gâhla müteveccih olup ol aradan Kasaba-i Sadavâ'ya ve Derbend-i Menkûr'a ve Kasaba-ı Dînever'e ve Kal'a-ı Dilâver'e ve Hazret-i Veysel Karan'e ve Mayoş'a ve Kara Melik Mîşesi'ne ve türbe-i şems-i Alem-dâr'a ve Dokuz Yaylag'ına ve Kal'a-ı Şâhîn'e ve Yeni-İmâm Suyı'na ve Kasr-ı Şîrîn'e ve ser-hadd-i Irâk olan kasaba-i Hânike'ye varup Şemrân'a ve Köşk-i Seylân'a ve Berdan'a ve Âb-ı Nârîn'e ve Karye-i Şervîn'e ve Elvendiyye'ye ve Şeyh Mekârim'e ve andan Hazret-i İmâm-ı A'zam'a ki sultânü'l-ulemâi'r-râsihîn ve üstâd-ı eimme-i müctehidîndür, sene-i mezkûre cemâzi'l-evvelinün yigirmi birinde yümn ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâlle varup nüzûl olındı. Diyâr-ı mezbûr ve bilâd-ı ma'mûrda ic-tihâd-i cihâda zâd u zevâde emri müte'assir ve asker-i mütekâsire ile kışlanması müte'azzir olup Musul ve Hasankeyf ve Âmid ve Rûha ve Birecik ve Malâtıyye ve Kahta ve Gerger câniblerinde kışlanmak için Anadolu ve Rûmili beğlerbeğlerine icâzet virilüp dahi hudâvendgâr hazretleri ol emr-i şerîfin icrâ ve ahkâm-ı münîfin ibkâ itdürmek için [İ 205a] dîvân olup emîrû'l-ümerâi'l-kirâm Şâm beğlerbeğisi Hüsrev Paşa-yı peleng-intikâma mahrûse-i Mısır ve yeniçeri ağası olan Muhammed Ağâ'ya Haleb sancağı ve ser-bevvâbîn Ahmed Ağâ'ya yeniçeri ağalığı sadaka olunup dahi evvel-bahârda şîr-i şemşîr-i sultâniden firârla halâs olan ol ceş-i bed-

kîş kızılbaşların üzerlerine inşâallahu'r-Rahmân varılması lâzım olup vilâyet-i mezkûre ve memleket-i ma'mûrede tahammül ve ıstıbâr gösterüp dahi Diyâr-ı Bekr'de olan beğlere ve leşkere ulaklar irsâl olunup tenbîh olındı ki hadem-i hayl-i haşem ve tuğ u tabl u alem birle âhenk-i **[208a]** cengi müretteb ü mükemmel idüp hâzır olup duralar¹. Ve Arab'da olan melikü'l-ümerâya dahi ahkâm gönderildi. Mısır'da ve Şâm'da ve Haleb'deki efvâc-ı deryâ-gerde ve emvâc-ı enbâh-şükühla makâmlarında ârâm ideler ki nâ-gâh ol bilâdda bir neheng-i âteş baş kaldura, âb-ı tîgle hayât-ı bî-sebâtların sevindüreler². Ve sevâhil-i deryâ-yı Rûm'dan Sa'îd'e varınca havâlî-i cüybâr-ı Nîl'de vâkı' olan serdârlara ve Cidde ve Zebîd'de ve Aden'de ve Yemen'de olanlara ve sair deryâ-bâz serdârlarına i'lâm olındı ki ol kişver benderlerin hıfzında ihtimâm ideler ve haremeyn-i muharremeynün hüddâmlarına dahi emr olındı ki etrâf-ı âlemden hacc için varan kimesneleri muhâfaza ideler ve Adana ve Tarsûs ve bâkî Bilâd-âbâd, Çukur-âbâd'da beğ adına olan Ramazanlu'dan tûs-ı savlet-sâîrlara dahi emr olındı ki tamâm-ı ihtiyât üzerine duralar. Ve Kemâh ve Gürcistân ve Trabuzon ve Kûhistân, Elbistân ve Mar'aş hudûdlarında duran emirlere dahi te'kîd olındı ki makâm-ı hazerde ve hengâm-ı hatarda müdâvim ü mülâzim olalar. Ve mîr-i mîrân-ı Rûm'a ve Karaman'a tenbîh olındı ki **[İ 205b]** taht-ı livâ-yı vilâyetlerinde olan leşkerle her ne cânibe mu'avenet ü muzâheret lâzım olursa bî-ihmâl isti'câl eyleyeler ve küffâr memleketlerinde dahi olan kefare beğlerine ki Eflak ve Boğdan'dur ve sairlerine ve Budin'deki bâna ve Kırım'da ve Deşt-i Kıpçak'da dest-i saltanatda oturan Ahmed Hân'a fermân-ı vâcibü'l-iz'ân gönderildi ki ol vilâyetlerin hıfz u hırâsetinde hâzır u nâzır olup mücidd u musırr duralar. Andan sonra pâdişâh-ı gerdün-penâh mahall-i mezkûrdan zikr olan Bağdâd-ı hilâfet-âbâda girüp ulemâ ve fuzelâ ve sâdât-ı küberâ ve eşrâf-ı ibâd ve meşâyih ü zühhâd envâ'-i ta'zîm u tekrîmle istikbâl idüp dahi ol gün rûz-ı pîrûz ve rûzgâr-ı dil-firûz olup ol şehir-i âbâd ıyd-i sa'îde irüp nehri şâdla toldı. Çünkü mahrûse-i mezbûre sene-i mezkûre cemâzi'l-âhîrinün gurrasinde müfevvez u müsellem olup nusret-i sa'âdet-kudümları taht-gâh-ı hulefâ-yı râşidîne ki her küşesi buk'a-i dil-ârâ ve her tabakası cennet-i me'vâ ve sarâyı ibret-nümâ şekl-i bûkalemün gibi âreste vü pîrâste idi, varup şeref viricek, cevâmi' ve mesâcidde hutbe-i hilâfet **[208b]** nâm-ı sa'âdet-encâmına kırâ'at ve sikke-i saltanat unvân-ı adâlet-ce-reyânına izâfet olunup dahi ol ser-hayl-i bî-meyl ceyl-i dalîl Tahmâsb Şâh bin İsmâ'il'ün vaz' u ihdâs ve tertîb-i mîrâs üzre itdüğü kavânîn-i bâtulasın def ü ref

1 hâzır olup duralar Vi : hâzır u müheyyâ olup duralar İ

2 sevindüreler Vi : sevindüre İ

idüp evâmir ü nevâhî muktezâ-yı ahkâm-ı ilâhiyye ile salâhı fesâddan temyîz idüp âdet-i pesendide-i Osmâniyye ve kâ'ide-i güzîde-i sultâniyye temşîd ü teşyîd olı-
nup kâffe-i enâm ez-havâss u avâmm Müfettihü'l-ebvâb ve müsebbibü'l-esbâb
hazretlerine [İ 206a] hamd-i firâvân ve sâhib-i saltanatınun devâm-ı devletine
du'â-yı bî-pâyân eylediler. Andan sonra etrâf-ı âleme ve esnâf-ı benî ümeme pâ-
dişâhun mahrûse-i Bağdâd'da sükûn u karârları intişâr olıcak;

Âmeden-i Elçi ez-Basra İtâ'at-ı Kâdı Hân¹

Basra cânibinden Reşîd bin Magamis² istilâ-yı ru'b u hirâstan dest-i ıztırârla
dâmân-ı emâna elçi tarikiyle oğlu Müsânî'yi gönderüp ve şâh-ı dâll-i gümrah
ümerâsından Horâsân beğlerbeğisi Kâdı Hân gelicek şânına lâıyk sancak ile ri'âyet
ve elçiye in'âm ü ihsânla icâzet olındı. Andan sonra hudâvendgâr hazretleri sa'âdet-
le mahrûse-i mezbûrede türbe-i şerîfleri ziyâret itmeğe niyyet idüp meşâyih-ı izâm
ve sulehâ-yı kirâmdan şeyhü'l-İslâm, kutbü'l-enâm Hazret-i Şeyh Abdülkâdir-i
Geylânî ve muhaddis-i ehâdisü'n-nebeviyyeye vâris-i mevârisü'l-Mustafaviyye
İmâm-ı Muhammedü'l-Gazzâlî ve Şeyh Şihâbüddîn-i Sühreverdî ve Şeyh Ebû
Necmeddîn-i Sühreverdî ve Hazret-i Şeyh Sirâcüddîn ve Şeyh Muhamme-
dü'l-Nu'mânî ve Şeyh Muhammed Fetevâ ve Şeyh Ebu'l-Verdî Zühhâd'ı ve Haz-
ret-i Şeyh Burhâneddîn ve Şeyh Fazlan Âbid ve Hazret-i Şeyh İbrâhîm ve Cömerd
Kassâb ve Şeyh Zemrî-i Affânî ve Kamber Ali ve Ümmü Sitte Kulsûm bint Ali bin
Ebî Tâlib ve binti Nâzım-ı Ümmü-Müsâ Kâzım ve sâlik-i mesâlik halvet-hâne-i
erbâ'in Hazret-i Şeyh Tahîrüddîn rıdvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in ziyâretlerine
varup hayrât u hasenâtla harâb-âbâdanların âsâr-ı imâretle ma'mûr ve fakîr ü su-
lehalârinun hatîrlarin envâr-ı tasaddukâtla rûşen ü pür-nûr eyledi. Andan sonra
sene-i mezbûr ramazânınun evâsıtında [209a] nevâhî-i Bağdâd'da olan sadr-ı suf-
fe-i nübüvvet ve mukannin-i kavânîn-i fütüvvet Hazret-i Yûşa' bin Nûhu'n-Nebî
ve İmâm-ı Müsâ bin İmâm-ı Ca'ferü'l-Kâzım ve İmâm-ı Muhammed bin Ali-
yü'l-Cevâd ve İmâm-ı [İ 206b] Ali bin Muhammedü'l-Hâdiyyü'l-Emîn ve İmâm-ı
Hüseyn bin Aliyyü'l-Askerî ve sultânü'l-ulemâi'l-âfâk keşşâfı'l-müşkilâti'l-akliyye
ve miftâhu'l-mufaddalâti'n-nakliyye bânî-yi binâ-yı İslâm ve müstahric-i kavâ'i-
dü'l-ahkâm el-imâmü'l-a'zam muktedâyü'l-mu'azzam Hazret-i İmâm-ı Ebû Hanî-
fe ve seyyidü'l-fukahâ ve'l-müctehidîn İmâm-ı Ahmed bin Muhammed bin Han-
bel, fahrü'l-muhaddisîn ve İmâm-ı Ebû Yûsuf Sa'idüddîn ve Hazret-i Hakîm-i
Lokmân ve Hazret-i Şeyh Necmüddîn ve Şeyh Hazret-i Ebu'l-Mekârim ve Şeyh

1 âmeden-i elçi ez-Basra itâ'at-ı Kâdı Hân Vi : - İ

2 Magamis Vi : Megas İ

İbrâhîm bin İmâmü'l-Hasen ve Şeyh Ömer Kîmyânî ve Şeyh Seriyy-i Sekatî ve Ma'rûf-ı Kerhî ve Şeyh Hasen-i Belhî ve Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî ve Dâvûd-ı Tâî ve Şeyh Kamerüddîn ve Şeyh Avnî-i Mu'în ve Şeyh Ebû Bahş-ı Nûrî ve Şeyh Şibli-yi Mansûrî ve Hazret-i Behlûl-i Divâne ve Çirkin Abdâl ve Hallâc-ı Mansûr ve Hazret-i Sa'îd-i Serhânî ve Medâyin-i adâlet ilinde vâkı' olan Hazret-i Selmân-ı Fârisî ve Şeyh Sadîka-i Yemânî ve mahrûse-i Hille'de olan Muhammedü'l-Mehdî-i sâhibü'z-zamân ve Hazret-i Şeyh Ebu'l-Fadâ'il ve Hazret-i Sultân Cümcüme ve Kerbelâ'da vâkı' olan Hazret-i sâhibü'l-mihne ve'l-belâ eş-şehîdü fî arzı Kerbelâ sa'dü'd-dâreyn Ebû Abdullâhî'l-Hüseyn ve Ali bin Hüseyn Zeynülâbidîn ve makâm-ı İmâm Ca'fer bin Muhammedî's-Sâdık ve ibn Ali-i Hazret-i Abbâs ve sâhibü'l cûd ve'l-mihan¹ Ebî Muhammedü'l-Hasen ve nûreyni'l-ezhereyn ve dūr-reyni'l-envereyn, seyyideyni's-şehîdeyn, maktûleyni'l-mazlûmeyni'l-Aliyyü'l-ekber ve Aliyyü'l-asgar veledeyn-i Ebî Abdullâhî'l-Hüseyn [209b] ve Hazret-i Hurru's-şehîd ve Bahr-i Necef'de vâkı' olan gevher-i lâ-fetâ sultân-ı sırr-ı hel etâ kible-tü'l-ârifin ve ka'betü't-tâlibîn mefhar-ı Tâhâ vü Yâsîn ibn-i amm-i Seyyidü'l-Mürselîn emîrü'l-mü'minîn Ali bin Ebî Tâlib vâsıl-ı silsile-i bünyâd-ı binâ-yı âlemiyân ve sebeb-i vücûd-ı nesli âdemiyân makâm-ı [İ 207a] Hazret-i Nebiyullâh Âdem ve kâtî-i tûfân-ı ibtilâ-makâm Hazret-i Nebiyullâh Nûh ve Kûfe'de vâkı' olan ebu'r-rusûlî'l-ızâm ve ceddü'l-enbiyâi'l-kirâm celilü'l-burhân makâm-ı Hazret-i Nebiyullâh İbrâhîm Halilü'r-rahmân ve mehdî-yi hâdî, nûr-ı mahsûs-ı Tûr ve kelîmü'r-Rahmân makâm-ı Hazret-i Mûsâ bin İmrân ve Rûhullâhu'l-ekrem makâm-ı Hazret-i İsâ bin Meryem ve makâm-ı hâtemü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn, seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhîrîn merve-i mürüvvat-safâ makâm-ı Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem² ve Kûfe nevâhîsinde olan nebiyullâhî'l-meliki'l-ganî Hazret-i Yûnus-ı'n-Nebî ve Hazret-i Abdullâh bin Ebî Vefâ ve Hazret-i Şeyh Atâullâh ve Munsalif'de menba'-ı envâr-ı Muhammedî Hazret-i Zülkifl Nebî sallavâtullâhi ve selâmün aleyhim ecma'in tavaflarına ve ırak-ı Arab'dan ma'dûd olan yerlerin seyrine zikr olan Kerbelâ ve Hille ve Munsalif ve Kûfe ve Hannâne ve Sehle ve Bahr-i Necef zahmetleri kat'ına ve müştakları tayyine ikdâm-ı tâmm ve ihtimâm-ı tamâm ile nehreyni'l-a'zameyn olan Dicle-tü'l-cinân Furât-ı hayât-nişân ubûrlar için alâ-tarîki'l-isti'câl cisrler müheyyâ olup yümn ü ikbâlle Dicle ve Furât'ı ubûr idüp teşneler cân virdiği yerlerde bî-hadd yağmurlar yağup tamâm-ı mûsâ'ade üzre ziyâretler olup envâ'-i mesûbât ile yine dârü's-selâm-ı Bağdâd'a

1 Bu sayfada bazı satırlardaki isimler mütekerriren yazıldığı için tekrarlar ihmal edildi.

2 sallallâhu aleyhi ve sellem İ : - Vi

avdet eylediler. Ve südde-i seniyye defterdârı ve leşker kethüdâsı olan İskender Çelebi'nün ba'zı evzâ'ından ötürü paşa-yı âlî-mikdâr ile bürüdet hâsıl idüp ma'zûl olacak bu esnâda paşa-yı mezbûr İmâm-ı Hüseyin ziyâretine gidüp pâdişâh dahi mezbûr defterdârı ve kaynı Hüseyin Çelebi bir niçe gün habs itdükden sonra defterdârı getürüp Bağdâd'un kapısı öninde salb idüp ve Hüseyin Çelebi'yi ol hinde defterdâr [210a] olan Nakkâş Ali niçe kerre örfler itdükden sonra boynın urdılar ve şâh dahi İmâm-ı Sehl Ali cânibinden bir yere gelicek anda konılan beğler durmayup kaçıcak şâh-ı kallâş anda olan esbâbı alup ve topları menkûr kesdürüp harçlık eyledi. Hemân ol esnâda Diyâr-ı Bekr beğlerbeğisi Muhammed Paşa cânibinden ulaklar gelüp eşirrâ-yı eşrâr-ı kızılbaş fikr-i fâsîd ve hayâl-i kâsîd idüp Ulama kasdına İmâm-ı Sehl Ali cânibinden mahrûsa-i Tebrîz'e gelüp Ulama dahi Kal'a-ı Vân cânibine varup mesned ü me'vâ idinüp karâr idicek şâh dahi şemşîr-i zafer-nigâr ve tîg-i hasm-şikâr-ı hudâvendgârla feth olan Tebrîz'i ve Sultâniyye'yi [İ 207b] ve Der-Güzîn'i ve Hemedân'ı girü kızılbaşlara tevcih idüp ecnâd-ı şeyâtîn ile Ulama'nun akabince varup Vân-ı mezbûrı muhâsara idüp muhârebeye âgâz eyledi. Mücâhidân-ı müslimîn dahi hisâr bedenlerine nusret sancakların diküp tîr ü tüfenk ve sâir edevât-ı cenk birle kîlâle âhenk olunup harbe vü cenge âgâz eylediler diyü haber viricek vüzerâ-yı âlî-mikdâr ve küberâ-yı kifâyet-âsar ki memâlik-i mahmiyyenün esâs-ı devleti anlarun re'y-i savâbları üstüvâr ve ber-kârârdur, pâdişâh anlarla müşâvere eyledükden sonra buyurdılar ki "Ahkâm-ı şerîfe gönderün. Memâlik-i mahmiyyeye müteferrik olan Rûmîli ve Anatolî askeri Altun-köprü mukâbelesinde Gök-Depe nâm¹ mevzi'e gelüp mülâkî olup bir yere geleler."² Ve Diyâr-ı Bekr beğlerbeğisine dahi emr olındı ki "Diyâr-ı Bekr ve Ekrâd askeriyle Kal'a-i Vân'da Ulama yanında olan askerle cem' olup Tebrîz sahrâsına varasun." Ve andan sonra Bağdâd-ı dârü's-selâmdan sultânü'l-İslâm istilâ-yı gayret-i dîn-i İslâm içün semend-i cihâda süvâr olup asâkir-i encüm-misâl ve mübârizân-ı âşub-kıtâl ile teveccüh-i hümayûn gösterüp Akbulum'a ve Dehle'ye ve Hadd-i Sa'leb'e ve Batta ve Bend-i Basta ve türbe-i Leylâ'ya ve Şeyh Muhsin'e İftihârlu'ya ve Sülûkan'a Leylânâ ve Kal'a-ı Kevkek [210b] kurbına ve Gök-depe'ye ve andan Altun-köprü'ye varılup sene-i mezbûr şevvâlî evâsıtında Gök-depe Sahrâsı'na nüzûl idüp karâr olıncak emr-i sâbık mücebince asker³-i mezkûr gelüp pâdişâha mülâkî oldılar. Dahi hıyâm-ı gerdûn-kıyâm sipîhr-i atlas-kâm ve nîze vü sancak ve gün-âgün bayrakdan ol sahrâ-yı hürrem-fezâ gülistâna müşâbih olup her taraftan tabl u

1 nâm İ : - Vi

2 mülâkî olup bir yere geleler Vi : mülâkî olalar İ

3 asker Vi : asâkir İ

kūs [İ 208a] perde-i nāmūs ra'd-ı nev-bahār fi'l-leyli ve'n-nehār āhenk idüp kūh-ı şevket ü azametle ikāmete niyyet ve dīvān-ı adālete zinet emr olunup Kürd beğlerinden Urula ve nevāhī-i Cezile beği Erdeşir bin Şir-Ali ki sūretā atebe-i ālempenāh cānibine mütābe'at gösterüp lākin hakikaten adū-yı bed-hūyla birlikde ve ittifākda olup sultān-ı selātīnū'l-İslām asker-i nusret-kıyāmla adū-yı bed-encām cānibine müteveccih olıcak emīr-i mezbūr kendüye tābi' olanlarla Ardurā'dan asker-i İslām'a zarar irişdürmek kaskına eyyām-ı fursata hāzır u nāzır olup dururken hīç vechile zarar irişdürmeğe fırsat bulmaduğı sūdde-i sa'ādete ma'lūm olıcak dīvān-ı āli olup dahi hüsn-i tedbīr ile ol emīr-i bed-gümānı dāne-i in'ām u ihsān birle dergāh-ı āsitāneye da'vet olunup gelicek fi'l-hāl anı ve iki yarar ādemīsini bā-şemşir-i ser-tırāş ile safha-i rüzgārdan tırāş olunup kal'alarından Altun-köpri ve Ureyl ve Şaklan ve Cerr-i Zeyl nām kal'ayı bargāh-ı sa'ādet-i dest-gāha teslim olındı. Ve andan sonra ol āşüb-ı fitne olan şāh-ı bī-dīne tenbīh ü i'lām için hükm-i şerīf irsāl olındı ki "Sen ki sipeh-sālār-ı kızılbaş ve şehriyār-ı nikbet-me'āşsın. Her zamānda erāzil-i bilāddan bir niçe etrāk ve evbāşları cem' idüp fisk u fesād ve tahrib-i bilād idüp her diyāra ki kudūm-i mazmūnun ire, ol hittadan revnak-ı ma'mūrı dūr olup ra'ıyyet ü memāliki pāymāl ve makhūr olur. Ben ki sultān-ı cihānum. Adl u dād ve ta'mīr-i bilād üzre olup [211a] vilāyetleri ma'mūr ve memleketleri mesrūr idüp sipāh-ı nusret-penāhumla yürüyüp sahrālar yüzün bürüdüm. Habīr ü āgāh olasun, eğer gerdūn-ı itā'ati silsile-i inkıyāda [İ 208b] çeküp her hālde¹ Hakk'ı hāzır u nāzır bilüp ve vesāvis-i şeytāniyyeden nedāmet idüp eimme-i izām mezhebine zāhib olup ol kılā' ve bukā' ki leşkerimüzün hāk-i pāylarında yüz sürmüşlerdi, memālik-i Osmāniyye'den add idüp teslim idersen ināyet-i hüsrevānem ile behre-mend olup sa'ādet-i dü-cihānı bulursun. Ve illā lecc ü ināda musırr ü mücidd olursan müslimānlara eylediğün hayfı kendünde müşāhede idersün, in-şāallāhu'r-Rahmān" diyü andan sonra şehir-i mezkūrun evāsıtında mahall-i mezbūrdan Kürdistan vilāyetinde olan kaviyyū'l-esās Hufyān nām kal'aya müteveccih olunup mukābelesinde olan Şah-ı Mārān sahrāsı nām mevzi'de Ayn-i Şemşād'da nüzül olıcak a'dā-yı devletden olan kal'a-i mezbūrenün beği hayātundan kat'-i ümmiz idüp nā-çar dāmān-ı emāna gelüp tezellülle ser-ber-zemīn idüp kal'anun miftāhın teslim eyledi. Andan sonra kūh-ı Amr-ı kadreyn dibinde olan İskender Pınarı nām mahalle vusūl bulıcak Ekrād ümerāsından Mīr Sührāb dahi hevā-yı isyāndan rücū' idüp gelüp Dūdān ve Harrān ve Sırça ve Harīr ve Şemrān ve Serucək ve Noy ve Maysala ve Zālīm ve Vilke nām kılā'nun miftāhlarını getirüp teslim

1 her hālde Vi : - İ

eyledi. Ve andan sonra pâdişâh-ı âlem-penâh Şehr-i Zûr-ı sa'bû'l ubûrda ubûr idüp elsine-i enâmı nâm-ı gülgün ile iştiâr ve âb-ı Nîl-günla iftiâr bulup sûr-ı ma'mûr ve dîvâr-ı üstüvârı ahkâmı sedd-i İskender'e berâber olan Kal'a-i Geklûn cānibine müteveccih olunup derbendlerinün ubûr-ı su'ubetinden ser-asker olan İbrâhîm Paşa'yı iki menzil ilerü yürüdüp pür-seng muzîk dağları ve seng-i surh sa'b derbendleri geçüp ol hısn-ı metinün [İ 209a] sahrâsına vusûl bulıcak kal'a-i mezbûr dahi emânla itâ'at idüp miftâhın teslim eylediler. [211b] Ve andan sonra iki gün ol yerde ikâmet olunup cemî'-i levâzım görilicek;

Âmeden-i Süleymân Paşa ez-Mısır¹

Sâbıkâ ki Hüsrev Paşa'yı Mısır'a göndermişlerdi, anda olan Süleymân Paşa tevâbi'yle gelüp ol arada hudâvendgâra mülâkî oldu. Andan ıyd-ı adhâ olup bî-hadd tasaddukât olunup kurbânlar olındı. Ve on üç gün anda durulduktan sonra kalkup medâr-ı merkez-i kızılbaş olan Kal'a-ı Sârim sahrâsında "iki su ortası" demekle ma'rûf ve Âb-ı Çıganu, Âb-ı Meftuvv nâm Nehr-i Nîl'e mevsûf olan mahalle nüzûl olunup birkaç gün ikâmet olındukda şâh-ı âşûfte-hâl fırsat gözedüp dururken haber geldi ki uş sultânü'l-İslâm leşker-i zafer-peykerle iki menzili bir itmekle gelüp yetişdi. Fi'l-hâl yanında olan asker-i nikbet-me'âliyle gazab rahşına süvâr olup dört ay mikdârı Van kal'asın ki Ulama'yı ba'zı beğlerle muhâsara itmişdi, nesne başarımayup göçüp Tebrîz cānibine azm idüp taht-ı eyâletinde olan makhûrû'l-kalb ümerâsına ve sair sipâhîsine âdemler gönderüp azm-i mukâbele ve niyyet-i mukâtele eyleyüp "Tîr-i kazâya siper olası" diyü emr idicek, anlar dahi cevâb virüp eyitdiler ki "İnâyât-ı Sübhânî şol pâdişâh hakkında lâyh olur ki zu'efâya şefkat ü merhamet ve fukarâya inâyet ü himmet eyleye. Şimden sonra bizden istimdâd umman" didüklerinde şâh-ı bed-nihâd mühmelâtının kelimâtın işitdükde azm-i müdâfa'a ve rezm-i mümâne'adan geçüp hudâya ve hîleye pervâz idüp Emîr Şeyh bin Emîr Hasan'ı ve Eşek Ağası nâm kimesneleri elçi idüp gönderdi. Kendüsi eyyâm-ı fursata nâzır olup durdı. Elçiler gelüp Sârim-i mezbûrede pâdişâha [İ 209b] vusûl bulup eyitdiler ki "Hazret-i sâhib-kırân-ı zamâna ma'lûm u mübeyyendür ki dünyâ ve mâ-fihânun vücûd-ı ademi müsâvidür. Anun sebebiyle hilâf ü kıtâl ve harb ü cidâl lâyh değüldür, sezâ-vâr olan budur ki eyyâm-ı devletlerinde halâyık-ı rüzgâr emn ü emânda olup rûz u şeb iş u işretde [212a] kâmrânlık ideler. Püşide buyrılmaya ki bu hakîrlerin gelüp maslahat gördükleri budur ki makâm-ı itâ'atde ikdâm-ı itâ'at üzerine duran şâhimuzun murâdı yanın-

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

da olan jeng ü küdüreti saykal-ı musâlehat birle bilesiz. Dahi erbâb-ı fesâd olanların kelimâtın istimâ' itmeyüp Irâkeyn'ün Irâk-ı Acem'i şâhun ve Irâk-ı Arab'ı pâ-dişâhun olup sulh olına" didüklerinde cevâb böyle buyruldu ki "Eski düşmen dost olmaz, adûya mühlet ve zâlîme şefkat eylemek bâtıldur. Anun kal' ü kam'ı benüm zât-ı gazanfer-savletime lâzım bil. Vâcibdür ki naklen ve aklen anun katline icâzet olunmuşdur. Hemân vaktine hâzır olsun" diyü elçilere icâzet virilüp gönderildi. Varup şâh-ı nikbet-me'âşa vusûl bulduklarında hükm-i vâcibü'l-i'tibârı i'lâm idüp didiler ki "Nakkâş-ı kâinât suver-i benî-Âdem'i tasvîr eyledükde bu asıl nihâl-i saltanatı ve ikbâl-i hilâfeti vücûda getürmemişdür. Her diyâr bunun hükmüne muh-kem olmuşdur. Bir şehriyâr ki rezm u harble memleketimüze ki hücum itmişdür, şöyle ki varup muti' olmazsız¹ kahırla vilâyetimüzi gâret u hasâret itmeyince ko-maz. Bâkî fermân şâh-ı merdânundur" didüklerinde şâh-ı bed-fercâm mânend-i keşti-i şikeste gird-âb-ı felâketde serkeşte-hevâ olup mâh-ı muhtelifü'l-edvâr gibi ber-karâr olmayup sultân-ı cihân semend-i zafer-nümâsıyla piyâde sürüp şâh-mât diyicek ma'lûm bilüp murg-ı rûh-ı bî-fütûhın çengâl-i [İ 210a] şâh-in ecel-i per-dâzdan halâs etmek için livâ-yı nuhûset-nümâsını kâfile-i şakâvet-şî'arıyla nat'-ı zemînde ferzâne-vâr keş-revlik tarîkân tutup dahi Isfahân'dan yana kaçup gitti. Bu ahvâl hudâvendgâra ma'lûm olıcak göçüp Nâhiye-i Leylân ve Kasaba-yı Meragam ve Kûh-ı Sehend dibinde² ve Tebrîz kurbında Sa'd-âbâd'a varup nüzûl eyleyicek, Kal'a-ı Van cânibinden Diyâr-ı Bekr beğlerbeğisi Muhammed Paşa gelüp mülâkî olup dururken şâh-ı bed-fi'âlün kandallığı ma'lûm olup³ fi'l-hâl ser-asker-i [212b] serîr-i a'lâ İbrâhîm Paşa'yı tuğ u tabl u alem bâ-sipâh-ı hıyel ü haşemle şâh-ı bed-encâmın akabince Isfahân'dan yana gönderildi ki hicretün dokuz yüz kırk iki muharremünün on yedisidi.

Muvâsalat-ı Mezkûrîn⁴

Dahi akabince Sultân-ı âlem-penâh asâkir-i nusret-i dest-gâhla kalkup Bustân'a ve Kal'a-ı Bükan'a ve Karye-i Demirci'ye ve Gün-dolan'a ve Âb-ı Ça-ğatavî'ye ve Suruc'a ve Kamış'a ve Benu Çayırı'na ve Kasaba-ı Merâğ'a ve Karye-i Kozluca'ya ve Kara-küçe'ye ve Beğ-yurdu'na ve Kırk-Bulak'a ve Sa'd-âbâd'a ve Acan'a ve Hân-Abbâs'a ve Hân-Hammâl'a ve Kara-depe'ye ve Kasaba-ı Miyâne'ye ve Kızıl Uzun'a ve Hân Ser-çeşmin'e⁵ ve Hân Yekbâ'ya ve Kasaba-ı Zengân'a ve

1 olmazsız Vi : olınmazsa İ

2 dibinde Vi : belinde İ

3 olup Vi : olup İ

4 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

5 ve Hân Ser-çeşmin'e İ : - Vi

Sultâniyye'ye ve Kayder-i Peygâmbere ve Cevder'e ve Taht-ı Süleymân'a ve Başsız Künbed'e ve andan Kasaba-ı Dergüzîn'e tekrâr girü varılup sahrâsına nüzül olıcak şâh-ı nikbet-âmâl ve düşmen-i bed-ahvâlün keyfiyyet-i hâli tefahhus olundukda mukâteleye gelmek ihtimâli olmayup vücûdıyla ademi ale's-sivâ olıcak pâdişâh-ı zıllullâh hazretlerinin âbâ vü ecâdlarının tâbâyi' ve bedâyi'leri kaçanı komak ve zebûnı öldürmek âdet-i me'lûfeleri olmamağın Irâk-ı Acem ve Âzerbâycân memleketinin âb-ı rûyî olan Dergüzîn ve Sic'âs ve Sultâniyye ve Miyâne ve Serâve ve Erdebil ve Meragam [**İ 210b**] ve Uşnî ve Urmî ve Hüsrev-şâh ve Tebrîz ve Süfyân ve Mezîd ve Nahcivân ve Hoy ve Erciş ve Van'ı etrâflarıyla asker-i âteş-fürûz ve leşker-i memleket-sûziyla nehb ü gâret ve hedm ü hasâret olmak lâzım geldüğü ecilden bi'l-cümle memâlik-i mezkûre ihrâk ve pây-mâl olup cilvegâh-ı tâvûs-ı behcet-nümâ olan menâzil ü merâhil mesken-i kelâg u bûm olup sene-i mezbûre saferinin beşinde pâdişâh-ı rub'-ı meskûn a'lâm-ı nusret-i İslâm ile asâkir-i zafer-encâm ile inân-ı azîmetin medâr-ı bâr-gâh-ı saâdet cânibine munsarîf kılup Dergüzîn'den girü Tebrîz'e ve andan Ahlât'a kat'-ı menâzille varup vusûl bulduğı şâh-ı nikbet-me'ale ma'lûm olıcak "Elhâmdülillâh" diyüp dahi fi'l-hâl Tebrîz'e gelüp tüccârdan ahz-ı mâl eylemeğe mübâşeret eyledi. Ve Ekrâd ümerâsından¹ Emîr Kılıc nâm Kal'a-i Van [**213a**] muhâfazasında olan yeniçerilerle pâdişâhun Ahlât'a geldüğün işitdüklerinde anlar dahi kal'a-ı mezbûreyi etrâfıyla ihrâk eyleyüp âsitâne-i saâdet-âşiyâna azm itmelerin tasmîm kılduklarında emîr-i mezbûre işyânla kal'a-i mezkûreye girüp şâh-ı bed-nihâda "Eyyâm-ı fursatdur. İrişmek ar-dınca olası" diyü haber göndericek şâh-ı bed-fi'âl fi'l-hâl kal'a-i mezbûreye müteveccih olup vusûl bulıcak karındaşı Elkâs Bahâdur-lenk nâm kızılbaş a bir niçe bin evbaşları koşup asker-i zafer-rehberün akablerince Erciş cânibine gönderüp kendüsi Van cânibine gidüp Elkâs ile gönderdüğü leşker gelüp irişüp karavul olan Silistre sancağı beğı Sinân Beğ'i basup çok kimesne ile şehîd eylediler. Bu husûs pâdişâha ma'lûm olıcak Diyâr-ı Bekr beğlerbeğisi Muhammed Paşa'yı iki bin beş yüz yeniçeriyle ve Diyâr-ı Bekr ve Ekrâd ve Ulama asâkiriyle Şâh-ı bed-kışûn üzerine gönderildi. Varup Erciş öninde leşker-i [**İ 211a**] a'dâya vusûl bulduklarında mukâbeleye iktidârları olmaduğı ecilden kaçup şâhları cânibine gitmek üzre olduklarında leşker-i cevvar ardlarına düşüp niçelerin helâk itdükden sonra ol etrâfi ve kal'a-i mezbûrî ihrâk u hasâret idüp girü gelüp pâdişâha mülâkî oldılar. Ve ol cânibde şâh-ı bed-fi'âl Kal'a-i Van'da dururken Muhammed Paşa askerle varıcak ol bed-fi'âl dest-i gayretle kemân-i hamiiyeti kurup azm-i kıtâl ü cidâl cezmin idüp

1 ümerâsından Vi : ümerâsına İ

Derbend-i Hizân nâm sa'bu'l-mürurun kurbında durup hasm-ı şîr-i girle merdâne durişmek üzre musırr olup müntazır oldukda bu cânibde paşa-yı mezbûr dahi derbend-i mezkûre duhûl idicek, adû-yı nikbet-me'âlün bîmden kalbi dönmeğe olup ve lâkin girü neberd-i cenge süvâr olup dahi üç alay olup sahrâ-yı pür-vegâda üç başlu ejderhâ gibi ağız açup şemşîr-i cân-sitânlarından odlar saçdılar. Asâkir-i peleng-intikâm dahi sahrâ-yı vegâda mevc-i tîg-i mîg-i şihâb gibi [213b] pür-cûş olup harekete gelicek miyân-ı meydânda bâzâr-ı kâr-zâr kurulup mübârizlerün bād-ı hamlesinden deryâ-nümâ temevvüc idüp kılıclar şimşek gibi yaladup nîzeler ellerin uzatmağa başladılar. Ve'l-hâsıl ol arada hayli cenk oldukdan sonra a'dânun galebesinden paşau'l-mezkûr havf idüp dahi Ulama ile müşâvere idüp nâ-sezâ bir fi'l sâdır olmadan dönüp pâdişâha mürâca'at eylemeği evlâ gördükleri ecilden firâr tarikiyle Ahtamar cânibine müteveccih olduklarında şâh-ı bed-encâm dahi ardla-rına düşüp hayli müzâyaka viricek Hamîd-ili sancağı beği Pervâne Beğ hamiiyet-i dîn-i İslâm diyü dönüp ol adû-yı bed-encâmla muhkem mukâtele idüp kendüsini pervâne-veş âteşe urıcak

[İ 211b] Giriftâr-ı Pervâne Beğ¹

Ol arada dahi hayli cenk ü harb oldukdan sonra mezbûr Pervâne Beğ'i adû-yı nikbet-âsârla getirüp dahi Kal'a-i Van'a azm idüp müteveccih oldılar. Bu cânibde sultânü'l-İslâm Ahlât'da müntazır olup dururlardı. Bu haber vusûl bulıcak efvâc-ı küh-ı şükûfla göçüp Hizân vilâyetinden cârî olan Güzelce Dere'ye varıldukda düşmen-i güm-nejadun tefahhus için Ekrâd ümerâsından olan Seydî Ahmed bin Emîr Behrâm nâm beği bir mikdâr sipâhî ile gönderilüp Kal'a-i Vâstân'a vusûl bulduklarında ol düşmen-i zelile anda ârâm idüp durmuşdı, bunların geldiğün bilüp pâdişâhun dahi ilgarla yetişiceğün mülâhaza idüp fi'l-hâl Van Kal'asın kızıl-başlarla doldurup ve Emîr Kılıc nâm bed-fi'âli anlara serdâr idüp kendüsi göçüp Bend-i Mâhî nâm mevzi'e varup ol mahbûs olan Pervâne Beğ'i anda şehîd idüp dahi Nevşâr'a müteveccih olıcak bu cânibde emîr-i mezbûr dahi dönüp dergâh-ı felek-iktidâra gelüp düşmen-i nikbet-me'âlün kaçup girdüğün arz eyledi. Pâdişâh-ı âlem-ârâ dahi akabince varılması asîr ve âvân-ı şitâda ol diyârda karar olunmasını yesîr görüp ol diyârun hıfz u hırâseti için Gazze beği olan [214a] Hacı Beğ'i Kal'a-ı Adilcevâz'da konulup ol diyârun mühimmâtı ana tefvîz olındı, andan sonra pâdişâh-ı sipihr-ihtîşâm Kûh-ı Kalmes'e enîs olan Kal'a-i Bitlis'den ubûr idüp Kefender ve Suy ve Amuy ve Zerko ve Heyzo ve Kandîl nâm kılâ'un derbend-i

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

su'ûbü'l-murûrlarundan geçüp Kal'a-i Âmid'e gelüp vusûl buldılar. Anda divân-ı âlî olup ve feth-nâmeler inşâ vü imlâ olunup etrâf-ı âleme irsâl olundukdan sonra cemî-i ümerâya hil'atler giydürilüp Rûmili ve Anadolu asâkirine icâzet virildi. Ve kendüler [İ 212a] kal'a-i mezbûrda yigirmi bir gün ârâm eyledüklerinden sonra rikâb-ı hümayûnlarında olan hadem ü haşemle Kal'a-ı Rûhâ'ya varup celilü'l-burhân Hazret-i İbrâhîm-i halilü'r-rahmân makâmını ve Ayn-i Züleyhâ nâm mevzi'yi ziyâret idüp ve andan Şeyh Ebu'l-Müslim'e ve andan Kal'a-i Berecu'ya varup Furât Suyı'nı geçüp ve andan Hazret-i Dâvûd aleyhisselâmdan Haleb'e müteveccih oldılar¹. Ve anda makâm-ı İdrîs-i Nebî'yi dahi ziyâret idüp yümn ü ikbâlle ve sa'âdet ü iclâlle sene-i mezbûr recebinün on üçünde gelüp dârûs-saltana İstanbul'a vusûl buldılar. Andan sonra pâdişâh-ı peleng-intikâm İbrâhîm Paşa'nun ba'zı evzâ'ına² bî-huzûr olup husûsa kendüye "Ser-asker Sultân" didürdiğine incinüp dahi saltanatda hıyânet yüzlerin mülâhaza eyledüklerinde sene-i mezkûr ramazânınun yigirmi ikinci gice paşayı sarâya da'vet idüp ol gice uyurken katl itdürüp mâ-melekin bi-küllî ki zabt eylediler ve vezîr-i a'zamlığı Ayas Paşa'ya virdiler. Ve mukaddemâ Hayreddîn Paşa ki deryâ cânibine donanma-i hümayûn ile varup Mağrib diyârında Tûnus şehrini Arab elinden alup ve gemilerini karaya çeküp fâriğ otururdu, mezbûr Tûnus'un eski beği İspanya'ya varup ahvâlini i'lâm idüp bu cânibe tahrîk eyledi.

Âmeden-i Donanma-i İspanya be-Tûnus be-Hayreddîn Paşa³

Ol dahi Frengistan beğleriyle müşâvere idüp ve ittifâk idüp her biri mikdârınca donanma çıkarup azîm donanma olup Andrie Tori'yi serdâr [214b] idüp Hayreddîn Paşa'nun üzerine Tûnus'a gönderdi. Paşa-yı mezkûr bunu işidicek yanında olan iş görmüş re'îsleri getirüp müşâvere idicek, anlar cevâb virüp eyitmîşler ki "Bir mikdâr gemi ihzâr idüp [İ 212b] deryâ yüzine çıkalum." Paşa anlara eyitmîş ki "Eğer dülbendümi bir yüksek yirde kosam, küffâr anı gördükde bir aylık yol girü kaçar, değül ki üzerime gele" diyü gurûrla ba'zı kelîmât eyleyüp durıcak fî'l-hâl gemilerle yetmiş-seksen bin küffâr askeri gelüp Hayreddîn Paşa'nun üzerine hücum itdiler. Paşanın hod yanında yedi-sekiz bin mikdârı âdem vardı, çıkup kâfirle kara savaşı idüp ziyâde cenk itdiler. Tahmînen yigirmi bin mikdârı kâfir helâk olup kılıçdan geçdi⁴ iki bin mikdârı müs-

1 oldılar Vi : olup İ

2 evzâ'ına Vi : evzâ'ından İ

3 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

4 kılıçdan geçdi İ : - Vi

limân¹ şehîd oldukdan sonra küffâr ziyâde galebe itdüğü ecilden² paşa, asker ile girü şehre gelicek hisâr içinde on bin mikdârı Frenk mahbûsı vardı, bunlar cenkde iken anlar bendlerinden halâs olup ve âsî olup ve burclara hâc-peyker sancaklar diküp İslâm askerin hisâra komadılar. Çünkü hâl böyle olup gemiler dahi elden gidüp Arab dahi âsî oldu, bu asıl şikestlik olıcak Hayreddîn Paşa şehrin tarafından çıkup yanında bulunan askeriyle beriyyeye düşüp gittiler. Şehirde olan hârunlar ve kızlar ve gelinler ıssı görmemiş yüzler kâfir korhusundan şehirden çıkup yüz-göz açık kaçup ıssıya doymayup susuzluktan ekserî helâk olup halâs olanı kaçup Bedr-i İnâb'a geldiler. Paşa sabıkan ol Bedr-i İnâb'da on altı pâre kadurga baturmuşdı, hemân anlara üşüp gice ve gündüz çalışup suyun döküp çıkardılar. Fi'l-hâl içine girüp sâbikan hükm itdüğü Cezâyir'e gittiler. Ve ol mahalde kâfir üzerlerine girü gelüp lâkin havf idüp girü döndüklerinde paşa dahi Cezâyir'e varup ve gemilerini muhkem yeragla [İ 213a] ve âdemle doldurup Frenk yakasında İspanya'nun [215a] Mayorka nâm bir kal'asın ale'l-gafle toparla döğüp ve darble feth idüp cemî' oğlan ve kızın esîr idüp mâlın ve rızkın alup tekrâr Cezâyir'e gelüp anda yarar âdemler koyup kendüsi on sekiz pâre kadurga ile İstanbul'a geldi ki bunlar dahi sene-i mezbûrda vâkı' oldu. Ve andan sonra pâdişâh hazretleri hicretün dokuz yüz kırk üçü cemâzi'l-evvelinün sekizinde İstanbul'dan Edrine'ye gidüp ol kışı anda sayd u şikâr ile geçürüp sene-i mezbûre şevvâlinün yigirmi dördünde girü İstanbul'a gelüp karar eylediler Ve girü donanma-i azîm ihzâr olunup ve azeb ve kürekci ihrâc olunup mübâlağa gemilerle Hayreddîn Paşa'yı ve Lütî Paşa'yı Akdeniz'e gazâya gönderdi.

Tevceccüh-i Sultân Süleymân be-Cânib-i Körföz

Andan yine pâdişâh-ı İslâm zıllullâhi ale'l-enâm hazretleri gazâya niyyet idüp Rûmili ve Anadolu askerine ve sair vilâyet leşkerine ahkâm-ı şerifler irsâl idüp ihzâr olunmasına emirler isâl oldukdan sonra emr-i âlî muktezâsınca ümerâ-yı mübârizân ve asâkir-i dilâverân hâzır olup ve cem'iyet idüp pâdişâh-ı gerdün-penâh dahi tuğ u alem ve fil ü haşem birle tabl ü kûslerin çaldurup ve küffâr-ı bed-girdâr kasdına azm idüp İstanbul'dan çıkup küffâr vilâyetine müteveccih oldılar ki sene-i mezbûr zilhiccesinün yedinci günüydü. Andan sonra vilâyet-i mezkûrların askerleri gelüp cem' olunup hudâvendgârla mülâkât olduklarından sonra Avlonya'ya varup vusûl buldılar. Ve deryâdan dahi zikr olan donanma-i hümayûn gelüp [İ

1 müslimân Vi : müslimânlar İ

2 ecilden Vi : - İ

213b] vâsıl oldu ve andan pâdişâh hazretleri anda yaylağa çıkup oturup ve ol cānibde olan Arnavud'un âsilerine akın saldı. Arnavud bu hālî göricek dağlara ve sarp yerlere çıkup pençeneler oldılar. Ol ecilden guzât-ı müslimîn Arnavud'dan iğen hayr itmediler. Ve andan sonra pâdişâh-ı âlî-mikdâr emr idüp Rûmili askeriyle Lütî Paşa'yı Pulya cānibine gönderüp anlar dahi varduklarında **[215b]** Pulya diyārının hayli memleketin ve Otranto ile Kilibosu'nun mabeynin urup ve yakup yıkdılar. Ve mukaddema donanma-i hümayûn Körföz Boğazı'ndan geçerken azık gemisinün birisini Körföz hisârından topla urup baturup helâk eylemişlerdi ve bundan gayri dahi niçe hıyânetleri ve isyânları Venedik'ün zâhir olıcak mabeyninde olan ahdler ve vereleri bozdukları ecilden pâdişâh hazretleri dahi gazab idüp ve dahi Venedik'den kırk pâre kadurga isyân ile donanma-i hümayûn üzerine gelüp mukâbele olıcak öte cānibden Hayreddîn Paşa âgâh olup karşı vardukda beş pâre kadurgasın alup bākisi kaçup Körföz'e gitdiler. Andan Lütî Paşa donanma ile geldükde emr-i âlî mücebince donanma ile varup Körföz'i muhâsara idüp ve Hayreddîn Paşa dahi gelüp irişüp Lütî Paşa'ya mülākî olup Körföz'i döğmege başladılar. Ve andan hudâvendgâr dahi yaylakdan Depedelen'e ve andan Delvina'ya ve andan Körföz mukâbelesine varup bir niçe gün ol azîm toparla döğerken Françe cānibinden on iki pâre kadurga ile Baron nām kapudân gelüp ve kış mevsimi geldüğü ecilden Körföz'den ferâgat olup cemî' topları girü gemilere koydılar ve Lütî Paşa'yı battâl gemilerle İstanbul'a gönderüp ve Hayreddîn Paşa seksen pâre kadurga ile Venedik adalarına varup Eyne ve Mürtet ve Bare nām kal'aları alup Nakşa Adası'nı kesme kesüp ve andan Bölne'yi alup emr-i âlî mücebince varup zikr olan vilâyetleri ve sekiz pâre Venedik'ün adasını gâret u hasâret idüp bî-hadd esîr çıkarup ili ve vilâyetin harâb u yebâb eylediler ve andan donanma-i hümayûnı esîrler ile toldurup getirüp İstanbul'da Beşik-kaya'da kodılar ve andan nidâ itdürüp cemî'-i âlem varup Rûm esîrlerin kimi iki yüz ve kimi üç yüz akça ziyâde a'lâsın beş yüz akçaya satdılar şu asıl bî-nihâye idi. Ve andan sonra pâdişâh-ı gerdün-iktidâr hazretleri dahi ol vilâyetden dönüp ve asâkir-i İslâm'a icâzet virüp kendüler yanında olan hayl ü haşem ve tuğ u âlem ile kona **[216a]** göçe âlemi seyrân idüp sâlim ü gânim gelüp dârü's-saltana İstanbul'a karâr idüp ârâm **[İ 214a]** eylediler ki hicretün dokuz yüz kırk dördü idi.

Tevceccüh-i Sultân Süleymân be-Cânib-i Karaboğdan

Çünkü sultân-i selâtinü'l-İslâm adû-yı dînle mukâbele vü mukâtele ale'd-devâm san'at ü pîşe idegelüp eyyâm-ı hümayûnlarında hâlî oturmak âdetleri olmaduğundan girü gazâ niyyetin eyleyüp tavâyif-i müşrikîn ve fırka-ı şeyâtinden Karaboğdan vilâyetinün voyvadası Patri nâm ki atebe-i âlem-penâha mütâbe'at ve mühâlesat idegelüp âsûde-hâl iken iblîs-i pür-telbîsün idlâl ü igvâsın isgâ idüp ve isyâna kadem basup a'dâ-yı küffâr-ı bed-girdârla birlikde ve irtifâkda olup hedm-i dîn-i İslâm kasdına eyyâm-ı fursata hâzır u müntazır olduğı ma'lûm olıcak ol ashâb-ı tугъân bahr-i mevvâc gibi kaynayup taşmadın âb-ı tığ-i mîgla söyündürmeğe azm-i rezm tasmîm kılınup mukaddemâ Rûmili dilâverlerine ve Anadolu serdârlarına ve Urug Hân fûrûğından Deşt-i Kıpçak vilâyetine tâcdâr u sipeh-sâlâr olan Sâhib Girây Hân hazretlerine fermân-ı vâcibü'l-iz'ânlar irsâl olunup emr olındı ki hadem ü haşem ve tuğ u tabl u âlem ve sâz u selb ve âhenk-i cenk-i müretteb ile Tuna sahrâsına varup cem' olalar. Bâkî âsitâne-i sa'âdet-âşiyânda dâyim ü kâ'im olup dîn yolında dâyim cihâda çalışan güzide ser-verler hâzır u müheyyâ olup hudâvendgâr hazretleri dahi hemân altun başlu âlemleri kaldurup sa'âdetle İstanbul'dan çıkup Tuna sahrâsına müteveccih oldılar. Kat'-ı menâzil ve tayy-i merâhil ile Pravadi kurbında Tuna Pınarı nâm mevzi'e vusûl bulduklarında öte cânibde adû-yı dîn-i İslâm pâdişâhun [İ 214b] âzîmet-i hümayûnın ma'lûm idinicek zemîn-i tezellülde zebân-ı tazar-ru'la dâmân-ı emanların tevessül idinüp dergâh-ı sa'âdet-aşiyâna Ungura bin Tula nâm kapucı-başısın gönderüp kendüsi bisât-ı ihtiyât üzre sîmât-ı nedâmeti döşeyüp "Emr-i şerîf ne vech üzre sâdır ola?" diyü müntazır olup durmuşdı. [216b] La'in-i mezbûr gelüp pâdişâh hazretlerine mâ-fi'z-zamîrini i'lâm eyledükde dergâh-ı felek-rifâtden bu vechile cevâb sâdır oldı ki "A'dâ-yı küffâra mühlet ve fursat virmek câiz degüldür. Anun kal'ı vü kam'ı farz ü lâzımdur" diyüp elçiye dahi bu vechile cevâb virilicek, elçi dahi âdemiyle öte cânibine i'lâm eyledükde ol müfsid ü mel'un dahi nakş-ı muhâl-endîşin levh-i hayâlinde münakkaş idüp taht-ı eyâletinde vâkı' olan makhûrû'l-kalb ümerâsın ve küberâsın cem' idüp guzât-ı zafer-encâmın memerrlerine Der-i Gaşşâre kurbında Pudşân dimekle ma'rûf bir kûh-ı gerdün-vakârın asîr'ül-ubûrında hendekler kazup ve kazıklar kakup iki-üç mil mikdârı mezbûr dağın ağaçların kırındı idüp ol sahrâ ve fezâda neberd-i kâr-zâr u berk-i âteş-şüvâr itmeğe musır olup durduğundan sonra dergâh-ı âlem-penâha ma'lûm olur. Pâdişâh hazretleri dahi Bâbâ'da âsûde-hâl olan Saru Saltuk Sultân ziyâretine varup tâ'if oldukdan sonra yürüyüp

nehr-i Tuna iskelesi İshâkça'ya varup sene-i mezbûre rebî'ü'l-evvelinün yigirmi dördinci günü mukaddemâ tenbîh olunup gemiler üze ihzâr olunan köpriden hemân Rûmili beğlerbeğisi tevâbî'inden olan Yahyâ Paşa-oğlu Muhammed Beğ ve emîrül-ümerâyî'l-mezbûr Hüsrev Paşa, Rûmili dilâverleriyle ve Muhammed [İ 215a] Paşa Anadolu bahâdurlarıyla Mihâl-oğlu akıncı tâfesiyle ubûr idüp ve andan sonra pâdişâh hazretleri dahi sa'âdetle mürûr idüp Kahve Sahrâsı'na varup şeref virdüklerinde sipah-sâlâr serdârlar umûmen, ceş-i nusret-kîş husûsen başdan ayağa varınca atları ve kendüleri ber-güsterân-ı âhenle ve miğfer-i cevşenle bürinüp ve sağ ve sol alaylar bağlanup dahi dördinci menzilde adû vilâyetinde olan Prut nâm nehr-i azîmün kurbına nüzûl olındukda nehr-i mezbûre dahi fi'l-hâl köpri ihzâr olunup dahi yümn ü ikbâlle geçilüp Pudan Suyı nâm suya vusûl buldılar. Anda dahi köpri yapıldukdan sonra geçilüp düşmen-i menhûsun As-Bâzârı nâm meşhûr bâzâr-gâhı sahrâsına varup vusûl bulıncak emri-sâbıkul-kabûl muktezâsınca Kırım [217a] cânibinden Sâhib Girây Hân el-mezbûr yüz bin mikdâr Tatar-ı seyl-i reftrâla gelüp vusûl bulup ve meymene vü meysere sâflar bağlanup Rûmili ve Anadolu dilâverleriyle sahrâlar müzeyyen olup ve ejder-i gıriv-mâr-ten darbzenler ve tüfenkler atılup envâ' şenlikler ile mahall-i mezbûr şeref buldukdan sonra dîvân-ı âlî olup vüzerâ vü ümerâ ve ekâbir ü a'yân cem' olup Sâhib Girây Hân hazretleri merâsim-i hizmeti edâ idüp müstes'id oldukdan sonra yarındası şehsüvâr-ı meydân-ı dîn ve¹ şehriyâr-i zamân u zemîn hazretleri ceş-i deryâ-cüş ve asker-i ebr-i pür-hürûşla Nehr-i Esrat kenârından ve Berayıl tarafından üzerlerine teveccüh göstericek, ol isyân bâğının bâğilerine kemâl derecede ızdırâb düşüp ve dîdelerine rûzgâr teng ü târ olup dahi müşâvere itdüklerinde dâmen²-i meliki deşt ü beyâbâna salıvirmek üzerine olıcak bir niçe bin dilâverân-ı mürd-efgen ve mübârezân-ı saf-şikenlerle Yahyâ Paşa-oğlu [İ 215b] Muhammed Beğ'i akablerince gönderilüp hudâvendgâr dahi iki menzili bir idüp sene-i mezbûre rebî'ü'l-âhirinün yigirmi ikisinde feth-i sayd-ı ankâya mümâsil ve istihlâsı kal'a-i sipihre mu'âdil olan Kal'a-ı Seçâv sahrâsına varup sa'âdetle nüzûl idicek, ol sahrâ-yı hürrem-fezâ âdem mevcîyle deryâya dönüp ve hıyâm-ı gerdün-kıyâmdan pür-habâb olup hısn-ı mezbûrda mahsûn olan küf-fâr-ı şûm ve şeyâtîn-ı hücum bu ahvâlî müşâhede eyledüklerinde figânü'l-emânı evc-i âsumâna irişdürüp dahi hısânet ile mesdûd olan kal'anun kilidi diliyle ki beyân-ı hâlde nâtık-ı sâdıkdur ve³ dâmân-ı emâna düşüp dergâh-ı âlem-penâh-

1 ve İ : - Vi

2 dâmen Vi : - İ

3 ve İ : - Vi

dan emân taleb eylediler. Bi-inâyetillâh a'dâya zafer ve nusret bulinsa¹ afv u merhamet ve şükran-e-i kudret olduğına binâen ahâlî-i kal'aya emân virilüp kal'a-ı mezbûrede âşikâr u nihân bulunan genc-i firâvân hızâne-i âmireye zabt olunup dahi mezbûr Muhammed Beğ yanında olan asker-i zafer-rehberle adû-yı nikbet-âsârın üç dört günlük yerlerine değin varup adû-yı [217b] serkeşün vücûdî ki safha-i künîde-i aklâm-ı sihâmla tasvîr ü tahrîr olınmışdı, âfîtab-ı devleti ufk-ı nikbete kurup ve defter-i bî-sûd levh-i sikkeden mahv olup dahi sâbikan zikir olan ümerâ-yı kalîlesinden Miho Volgufat nâm bed-nihâdları vardı, felâketde hayrân u ser-gerdân iken emânla Muhammed Beğ gelüp itâ'at eyledüklerinde düşmen-i şikeste-bâl bî-ihmâl ü imhâl âhû-yı deşt ü beyâbân gibi teng-nâ-yı girdârdan kaçup ele girmeyicek vilâyet-i küffâr-ı bed-girdârda edâ-yı nâkûs-ı liyâm yerine, sadâ-yı tabl u nekkâre-i İslâm ve kûs-i hazret-i hayrî'l-enâm çalınup me'âbid-i e'nâd ve küfr-şinâsun bî-hadd u bî- [İ 216a] kıyâs kenâyis-i ma'mûrî'l-esâs ve evvân-ı süst-binâ ve nikbet-libâsıların mi'mâr-ı hedm-i nâr-ı elem ile yakup yıkdı ki ibtidâ-yı İslâm'dan berü bu vechile küffâra inhizâm vâkı' olmuş değül. Öyle olsa düşmen-i nikbet-âsârın ele gelmesi sûret-i te'hîrde müşâhede olunmağın mezkûr Muhammed Beğ asker-i zafer-rehber ile gerdün-iktidâra gelüp vusûl bulıcak divân-ı âlî olup hüsn-i tedbîr, zafer-i te'sîre bu vechile sülûk olındı ki vilâyet-i mezbûrenün cânib-i şimâlından cûyla münbasıt olan arzının taraf-ı şark u garba mümtedd olan tûlî ki kenâr-ı cûy-bâr-ı Nehr-i Prut'dan serhadd-i Kal'a-i Kilî'ye varup müntehâ ve sâhili nehr-i Tuna'ya gelüp vâsıl olup ol gâyetde nihâyet bulur. Sâir iklim-i azîme gibi iklim-i kadîm-i Âl-i Osmân-ı âlî-şâna mülhak u mülsak olup nehr-i mezkûrun cânib-i şarkisinden berü Deçin ile Kaliçin adlu iki kal'a binâ olunmağa emr olındı ki şemşîr-i cihân-gîr-i asrla ol diyâr mahfûz u mesbût ola. Mâ'adâ nehr-i mezkûrun cânib-i garbîsinden mağrib-zemîne mâ'il olan nevâhî-i vilâyete kefare-i fecereden ve berûde nasb olına ki "Ulu'l-emre itâ'at itmeyen müfsidlere lisân-ı sinân-ı cân-sitânla cevâb vire" diyü mukaddemâ vilâyet-i makhûre perverîde olup mürd olan Estafan fûrû'ından âsitân-ı sa'âdet-âşiyânda mülâzım olan Çetne ve Yuda nasb olunup ol diyâr husûslarında [218a] cümle murâdât-ı hümayûn pâdişâh-i şerî'at-nümün hazretlerine dest-res olup vilâyet ü memleket tamâm tarâvet ü revnak bulup ahsen-i nizâmla intizâm bulduktan sonra mezbûr Sâhib Girây Hân hazretlerine hil'atle icâzet virilüp akabince sene-i mezbûr rebî'ül-evvelinün yigirmi yedisinde pâdişâh-ı İslâm avn-i inâyet-i Rabbânî ile inân-ı [İ 216b] azîmetlerin pâygâh-ı

1 bulinsa Vi : bulsa İ

taht-ı hilâfet cânibine munsarîf kılup sâbikan zıkr olan Püdşân derbendinden ubûr idüp andan Prut Suyı'nı dahi köpri ile mürûr idüp gelicek ol zerre-vâr hâk-i felâketde mestûr olup vücûd-ı munsarîf-âlûdesi seyf-i hayfle telef olmadın¹ halâs bulan düşmen-i dalâlet-âsâr ki nâr-ı hasret-i gül-zâr-ı vilâyet-çün ciğeri lâle-vâr pür-dâğ olmuşdı. Kendü yerine nasb olan Çetne Voyvoda'yı ele getürmeğe kâ'il ü mâ'il olan ihvân-ı şeyâtîn ile re'y-i karârı terk idüp pây-ı ıstıbârı ihtiyâr ve âheng-i kâr-zârla neberd-i cenge süvâr olup iki oğlıyla üç başlu ejderhâ olup yüriyicek, mezkûr Çetne Voyvoda dahi tevâbî'yle karşu varup ol adû-yı nikbet-mâlun ahrâb-ı melâ'inün târumâr idüp ve bir oğlının başın kesüp dergâh-ı âleme gönderdi. Andan hudâvendgâr hazretleri mahall-i mezbûrdan Tuna sahrâsına varduklarında hayme-i şâhî ve bâr-gâh-ı pâdişâhî kurulup beşâret-i feth-i zâhirü'l-âsâr için tabl u kûsler çalınup ve feth-nâmeler yazılup etrâf-ı âleme irsâl olındukdan sonra vüzerâya ve ümerâya hil'atler virilüp ve askere icâzet virildi. Andan sultânü'l-İslâm dahi ol mahalden göçüp Dobruca kurbından ubûr ve Balkan'un Çalık-Kavak nâm derbend-i sa'bu'l-ubûrından mürûr idüp on altıncı menzilde mahrûse-i Edrine'ye gelüp vusûl bulındı. Dahi ol kış anda kışlayup av ü şikâr eylediler. Andan dahi dârû's-saltana İstanbul'a nüzûl buldılar ki hicretün dokuz yüz kırk beşi zilka'desinün yigirmi dördü idi.

Firistâden-i Süleymân Paşa be-Hindistân²

Ve andan sonra Mısır beğlerbeğisi Süleymân Paşa'ya [218b] hayli asker virilüp ve yetmiş pâre gemiyle Mısır'a ve andan Hindistân Denizi'ne gönderüp [İ 217a] varup Yemen vilâyetin alup ve Dîv Kal'ası'na ki Portukal nâm kâfir gidüp ol diyârları teshîr idüp ve Bıyıklı Muhammed Paşa'nun oğlu Mustafa Paşa'ya Yemen beğlerbeğliğün virdi. Ve sene-i mezbûr saferinün evvelinde donanma yerağı görilüp azeb ve kürekçi ihrâc olınup yüz elli mikdâr kadurga tedârük olınup içine üç bin yeniçeri ile beş sancak-beğün koyup;

Reften-i Hayreddîn Paşa be-Deryâ³

Dahi bu donanma-yı hümayûnla Hayreddîn Paşa Akdeniz'e çıkup İspanya'nun ol meşhûr u ma'rûf olan Andrie Tori nâm mel'un kapudânı olan hasmını isteyü müteveccih oldı. Bir niçe gün gice ve gündüz gidüp mel'un-ı mezkûrî bulacak Frengistân'un ba'zı adaların urup ve ba'zı yerlerden ağırlıklar alup deryâda

1 olmadın Vi : olmadı İ

2 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

3 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

gezerken ittifâk mezkûr Andrie Tori, Venedik donanmasıyla biriküp yüz elli pâre kadurga ile seksen pâre barça cem' idüp ol dahi Hayreddîn Paşa ki Barbariça demekle meşhûrdur, anı isteyü gezerken barçaların direği üzerinden deryâda donanma-i hümayûn ile Hayreddîn Paşa'yı görüp ve bulup dahi muvâfık rûzgârları olmağın dahi barçaların ol azîm yelkenlerin açup ve kadurgaları ardına dizüp ki barçalar kadurgalar önine metris gibi olup ve hemân İslâm donanması üzerine yüridiler. Bu cânibden Hayreddîn Paşa dahi kâfir donanmasını görüp bu kadar çok gemi rûzgârları dahi muvâfık geldiğün göricek hayli ızdırâb müstevlî olup ve'l-hâsıl hiç artuk tedârük itmeyüp hemân Allâhu Te'âlâ'ya istinâd idüp ve Hazret-i Muhammed Mustâfâ'dan aleyhi's-salâtu ve's-selâm¹ istimdâd eylemeğe başlayup tazarru' itmeğe meşgûl olıcak fi'l-hâl Hakk Te'âlâ'nun inâyeti irişüp deryânun rûzgârı sâkin olup limanlık eyledi. Ol barçalar âteş [İ 217b] gibi geliyorken duruvarup dahi ol kara dağ gibi barçalar Dobruca oyunu gibi deniz yüzünden gâh kıçı ve gâh başı [219a] dönüp oynamağa başladı. Dahi Hayreddîn Paşa bu fırsatı göricek Hakk Te'âlâ'nun keremine ve lûtfuna hamd-i firâvânlar idüp ve fi'l-hâl yürüyüp İslâm gemileriyle gülbang-ı Muhammedi çeküp küffâr-ı hâksâr² gemilerinin üzerine yüridiler ve kadurgaların baş toparların ol barçalara hemân armağan gönderdiler. Bi-inâyetillâh barçalardan kimini baturup ve kimini şikest idüp direğin ufatdılar. İçinde olan küffârın cânları kayısı olup denize dökülmeğe başladılar. Andan sonra paşa, barçaları koyup kadurgalara hücum eyledi. Kadurga dahi barçaların bir yanına dahi dolaşdılar. İslâm donanması girü önün aldılar. Kâfir kadurgaları girü barçaların bir yanına dahi dolaşdılar. Muhassal-ı kelâm değirmen katırı gibi kâfir kadurgalarını barçalarının etrafında dönderdiler. Ahirü'l-emr gördiler ki dönmekle olmaz, barçalarını koyup fi'l-hâl kâfir kadurgaları kaçmağa başladılar. Paşa dahi gemilerle ardlarına düşüp kovarken bârân-ı rahmet gelüp hem ahşam irişmeğün karanulukda komakdan fâyide mülâhaza olunmayup deryâdan hazer olınmağın dönüp yine Preveze kenârın urıldılar ve kâfirün birkaç parça kadurgasın alıkoyup barçaların dahi kimi batup ve kiminün direği ufandı ve kimine od urup yakdılar. Kurtılanı dahi yıkuk ve delük kalbura dönmiş kimi körfese, kimi etrafa dağıldı. Hayreddîn Paşa Andrie Tori'ye bu asıl iş idüp³ muhkem doyum olup Hakk Te'âlâ'ya şükürler idüp sâlim ü gânim girü İstanbul'a müteveccih olup sene-i mezbûr recebinün âhırinde gelüp karar eyledi.

1 aleyhi's-salâtu ve's-selâm Vi : sallallâhu aleyhi ve sellem İ

2 hâksâr İ : - Vi

3 idüp Vi : idicek İ

Âmeden-i Küffâr be-Kal'a-i Nevâ¹

Ve ol [İ 218a] cânibde küffâr donanması Hayreddîn Paşa elinden kurtulup ve paşanın gittüğü bilüp dönüp dârü's-selâmdan Nevâ Kal'ası'nun üzerine düşüp gemilerinden toplar çıkarup kal'a-ı mezkûrî muhâsara idüp darbla alup içindeki müslimânları envâ'-i hakâretle alup Frengistân'a gönderdi ve kal'anun içine dört-beş bin mikdârı savaşı yarar kâfir koyup ve muhkem yeraklar doldurup dahi Andrie Tori mel'un girü Frengistân'a [219b] gitdi. Bu ahvâl dahi sene-i mezkûrda vâkı' olmuşdı.

Reften-i Hayreddîn Paşa be-Nevâ²

Eyle olıcak bu hâdis e hudâvendgâra ma'lûm olur. Ziyâde gazab idüp tekrâr donanma emr idüp azebler ve kürekçiler çıkarılıp girü bir azîm donanma ihzâr olup içine üç-dört bin yeniçeriyle dört-beş sancak-beğin koyulup Hayreddîn Paşa yine deryâya çıkup mezkûr Neva Kal'ası cânibine müteveccih oldı. Ve andan pâdişâh hazretleri Ulama Beğ'e beş sancak-beği koşup anları dahi karadan Neva Kal'ası üzerine Hayreddîn Paşa mu'âvenetine gönderdiler. Bir niçe günden sonra paşayü'l-mezbûr donanma-yı hümayûnla deryâdan ve Ulama Beğ tevâbi'yle karadan varup Neva Kal'ası'nun üzerine hicretün dokuz yüz kırk altı rebî'ül-evvelinün guresinde irişdiklerinde fi'l-hâl kal'a-ı mezbûrî muhâsara itdiler. Mâh-ı mezbûrun yigirmi ikinci gününde kal'ayı feth idüp dört bin mikdârı hoyrad cenkde kırılıp³ bin mikdârı ancak kurtulmuşdı, anları dahi tutup kadurgalara koyup küreğe koşdılar. Andan sıhhat ü selâmetle paşa donanma ile Preveze'ye gelüp dergâh-ı âlem-penâha arz idüp İstanbul'a varmasına icâzet taleb eyledi. Hudâvendgâr hazretleri dahi "Preveze'de kışlansun" diyü hükm-i şerif irsâl eylediler. Andan sonra sene-i mezbûr saferinün on yedinci gicesi penç-şenbih gicesinde ahşam [İ 218b] namâzı kılındukdan sonra İstanbul İskelesi'nün Yemiş Kapısı'nun taş yanında zindân dibinden bir ziftci dükkânına âteş vâkı' olup yukarı çıkup zindân tutuşup açılmağa kâbil olmadığından içinde yedi yüz mikdârı mücrim ve medyûn âdem ihrâk olup ve andan âteş yürüyüp ol bir zindâna varup anun tîz kapısı açılıp içinde olan ummâl çıkdukdan sonra zindân yanup ve andan hisârun iç yüzine âteş yürüyüp Tahte'l-Kal'a'yı ve etrâfında [220a] olan mahzenleri yakup çıkup Bit Bâzârı'na dayandı. Ve bir cânibi Haseki Hammâmı'na ve bir cânibi Tahte'l-Kal'a

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

3 kırılıp Vi : kılıcdan geçüp İ

ardında demirciler dükkânına değin yanup bî-hadd me'kûlât ve esbâb u âlât yanup paşalar ve cemî'-i âlem üzerine varup def'ine kâbil olmayup irtesi ahşama değin yanup ziyâde zarar vâkı' oldu. Ve târîh-i mezkûrda muhkem tâ'un dahi vâkı' oldu. Ve mâh-ı mezbûrun yigirmi birinde Şîrvân Şâh-oğlı'na Canik ve Trabuzon sancakları biriküp altı kerre yüz bin akça ile virilüp ve dört yüz mikdâr tüfenkçi gönüllü yazup sancağına gitdi. Ve mâh-ı mezbûrun yigirmi altısında bu hâdisât vâkı' oldu.¹

Vefât-ı Ayas Paşa²

Çün Ayas Paşa mat'un olup vefât itdi, Lütî Paşa vezîr-i a'zam oldu. Ve sene-i mezbûrda³ Rüstem Paşa Anadolu beğlerbeğisi iken vezâret virildi ve Rüstem Çelebi'ye kapu defterdârlığı virildi ve sene-i merkûm rebî'ü'l-evveli evâhîrinde pîşkeşlerle Venedik elçisi gelüp pâdişâh hazretlerinin elin öpüp barışmak taleb eyleyicek buyurdılar ki “Rûmîli yakasında olan altı pâre kal'asını⁴ virsün, barışalım.” Elçi eyitdi “Ben kal'a virmeğe me'mûr değülüm. Beğler beni kal'a virmeğe göndermediler. Evvelki gibi barışıklık olup [İ 219a] mâbeyn islâh olup girü evvelki gibi dostluk olunması için gönderdiler” diyicek, hudâvendgâr hazretleri “Kâfir, müslimâna dost mı olur? Kâfirün kal'ası benüm memleketümde n'eyler? İyilükle virmezse, kılıcım la alabilirüm. Yıkılsun gitsün!” diyü cevâb virdüklerinde elçi dahi çıkup girü Venedik'e gitdi ve sene-i mezbûr cemâzi'l-evvelinin on beşinde;

Reften-i Pâdişâh be-Şikâr⁵

Pâdişâh-ı âlem-penâh Koca-ili Sancağı'ndan yedi kâdılık âdem yazup vezîr-i a'zam olan Lütî Paşa'yla ve sağ-sol bölük ağalarıyla varup Yalak-âbâd dağlardan şikâr idüp ammâ ziyâde yağmurlar olup ve seyller gelüp çok yerler harâb olup ve ba'zı âdemler dahi [220b] gark olduğu ecilden iğen av bulunmayup Burusa'ya vardılar. Burusa halkı atlara binüp pâdişâha istikbâl eyledüklerinde pâdişâhun mizâc-ı şerîflerine hoş gelmeyüp buyurdılar ki “Bursa halkı ata binmesünler, meğir sipâhî ola!” Andan sekiz gün Burusa'da durup ve cemî'-i türbeleri ziyâret itdükden sonra varup Boğaz-hisârların seyr idüp ve Gelibolı'dan geçüp ol tarafları seyr idüp recebün evvelinde sa'âdetle gelüp İstanbul'da karâr eylediler.

1 bu hâdisât vâkı' oldu Vi : - İ

2 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

3 mezbûrda Vi : mezkûrede İ

4 kal'asını İ : kal'ası Vi

5 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

Âmeden-i Süleymân Paşa be-Hind¹

Ol mahalde Süleymân Paşa Hindistân seferinden gelüp İstanbul'a vusûl buldı ve vezâretde mukarrer olup erkânda Lütfi Paşa ve Süleymân Paşa ve Muhammed Paşa ve Rüstem Paşa oturdılar. Ve ol esnâda pâdişâh hazretleri buyurdılar ki "Cum'aya veyâ âhir bir gayri yere sa'âdetle bindüklerinde bölük halkı yanlarınca kılıcla ve bölük ile binüp pâdişâh önince müsellaḥ yürüyeler." Ve mâh-ı mezbûrun on birinde;

Âmeden-i Elçi-yi Peç²

Peç beği olan Ferenduş kiralının elçisi gelüp pâdişâhun elin öpdü. Ve andan pâdişâh hazretleri düğün tedârükin idüp cemî'-i etrâfun ümerâsın okuyup mâh-ı mezkûrun on dördinde ibtidâ olup on yedi gün âli ziyâfetler olup vüzerâ vü ümerâ, ulemâ vü sülehâ, küberâ ve gurebâ ri'âyetler olup [İ 219b] ve envâ' dürlü dürlü temâşâlar oldukdan sonra Sultân Bâyezîd ve Sultân Cihângîr sünnet olup ve kızları sultânı, Rüstem Paşa'ya virdiler. Ve sâbıkda Şâh Tahmâsb'dan kaçup gelen Muhammed Hân ki Erzurûm beğlerbeğisi tebdil olup Karaman beğlerbeğliği virilüp anda olan Ferhâd Paşa'ya Erzurûm beğlerbeğliği virildi. Ve Mar'âş beğlerbeğisi Fâ'ik Paşa azl olup sâbıkda nişâncı olup andan beğ olan Muhammed Beğ beğlerbeği oldu. Ve Hayreddîn Paşa dahi Neva Kal'ası fethinden ol esnâda gelüp İstanbul'a vusûl buldı. Sene-i mezkûr şevvâlinün altısında pâdişâh hazretleri Lütfi Paşa'yla ve Rüstem Paşa'yla ve muhkem tecemmülâtla çıkup Malgara ve İpsala etrâfların avlayup andan Edrine [221a] Sarâyı'na varup birkaç gün dîvân eyledükden sonra Yanbolı cânibine varup ol etrâfları dahi şikâr eyleyüp andan dönüp İstanbul'a müteveccih olduklarında mübârek ayağının bir parmağı zahmet virüp ata binmeyüp araba ile İstanbul'a karîb geldüklerinde atla girüp karâr eylediler ki zilhiccenün dokuzunda mübârek arefe günüydü.

Âmeden-i Elçi-yi Venedik³

Ve ol esnâda Venedik'den girü elçi gelüp vâfir pîşkeşler çeküp hudâvendgârun elin öpdükde Anabolı ve Menekşe nâm kal'aları ve üç yüz bin filori virüp barışdılar ve müşârûn-ileyh Muhammed Hân Karaman'a gelecek el öpmek için der-i devlete da'vet olındı. Geldiğinde Yanbolı Sancağı virildi. Ve Gâzî Hân nâm ki kızlbaşdan gelüp itâ'at idüp Kürdistân beğlerbeğisi virilmişdi, ba'zı müfsidlerün

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

3 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

ifsâdiyla mezkûr isyân idüp taht-ı hükûmetinde olan halkdan dört bin mikdârı ev kaldurup sürüp girü kızılbaşâ kaçdı ve anı görüp Hâcî Beğ nâm ki ol dahi şahdan [İ 220a] gelüp sancak almışdı, ol dahi kaçdı. Ve on nefer beğ dahi ki sâbıkda gelüp her birine sancak virilmişdi, anlar dahi kaçdılar. Ve Erzurûm nevâhîsinde on beğ dahi vardı, anlar dahi kaçdılar ki bunların isyânı hicretün dokuz yüz kırk yedisinde idi. Ba'dehû hudâvendgâr Budin Kal'asın feth itdükde Erdel-bân nâm kâfire virmişlerdi, ol esnâda mezbûrun mürdi haberi gelüp ve "Beşikde bir oğlı kaldı" diyü i'lâm itmişler. Akabince elçisi gelüp Papas nâm ol beşikde olan oğlanın bir ata-beği vâfir pışkeş ile yigirmi beş bin filori getirüp her yıl bu kadar nesne virmek şartıyla Budin girü ana virilüp elçi hil'atlenüp girü gitdi. Bir ay mikdâr sonra Ferenduş kiral-ı mel'unun dahi elçisi gelüp Papas'un virdüğinden ol kadar dahi ziyâde virmekle Budin'i taleb eyledi. "Eğer iyilikle virürsenüz hoş ve eğer virmezsenüz askerle Budin üstine düşerüm" diyü cevâbı geldükde iki gün geçmeyüp hemân Budin'den feryâdçı gelüp "Beç [221b] kiralı otuz bin mikdâr askerle azîm toplar gönderüp kal'ayı muhâsara itmek üzerinde dururlar" didüklerinde pâdişâh dahi on yarar sancak-beğine hükmler irsâl idüp "Ale't-ta'cîl Yahyâ Paşa-oğlı Muhammed Beğ yanına varasuz" diyü emr eylediler ki bunlar sene-i mezkûr recebinün gurrasinde vâkı' oldu.

Reften-i Pâdişâh be-Edrine¹

Ve bundan sonra pâdişâh devletle Edrine yerağı görilüp erkânla kışlamağa Edrine'ye müteveccih oldılar ki şa'bânun ikinci günüydü. Ve² mübârek ramazânda Filibe'nün ekser yerine ihrâk vâkı' oldu. Ve mâh-ı mezbûrun yigirmi yedinci gice kadir gicesidür, İstanbul'da Eski Sarây'un içi bi'l-küllî ihrâk oldu. Ve bu esnâda Rûmili beğlerbeğisi Hüsrev Paşa'ya ve Muhammed Paşa'ya bin beş yüz yigirmi ve bin sekiz yüz sipâhî koşlup ale't-ta'cîl Budin üzerine gönderdiler. [İ 220b] Ve andan pâdişâh sa'âdetle Edrine'den İstanbul'a geldiler. Ve Lütî Paşa hâatun-ı sultân ile mâbeynlerinde burûdet vâkı' olduğu ecilden pâdişâh paşa-yı mezbûrî azl idüp gelesi divân yerini³ Süleymân Paşa'ya virdi. Ve gelesi divân Hüsrev Paşa vezîr olup Rûmili beğlerbeğliği Ahmed Ağa'ya virilüp Budin'e gönderildi. Ve bu vâkı'ât hicretün dokuz yüz kırk yedisi içinde vâkı' oldu.

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 ve İ : - Vi

3 yerini Vi : - İ

Reften-i Süleymân Paşa be-Artuk-âbâd¹

Andan sonra pâdişâh hazretleri Süleymân Paşa'ya iki bin beş yüz yeniçeri ve iki bin bölük halkı koşup mübâlağa yerak ve cebehâne virilüp Anadolu'da Artuk-âbâd'a varup oturup ol etrafı hıfz u hırâset itmek için hicretün dokuz yüz kırk sekiz muharremünün yigirmi altısında irsâl olunup revâne oldu. Ve ol mahalde Mısır'dan ulaklar gelüp başlar getürdi. Meğer vilâyet-i Hind'den Portukal-ı la'în donanma gönderüp gelüp Cidde'den geçüp Süveys'de olan pâdişâhun kadurgaların ihrâk itmek niyyetine geldükde Mısır'da Dâvûd Paşa'ya i'lâm olunur, fi'l-hâl Mısır sipâhilerinden bir mikdâr asker irsâl olunup ol mel'unlar asker geldüğün işidüp Kusayr nâm mahalle varurlar. Anda dahi nesne başarmayup andan Tür'a varurlar. Ve'l-hâsıl ol kenârlar mahfûz olmağın [222a] nesne hayr itmeyüp girü dönüp Cidde cânibine azm eylediler. Mekke-i mu'azzama şerifi dahi Cidde'ye gelüp iskeleyi muhâfaza iderler. Hattâ ol yıl hacc itmekden kalurlar. Ol mel'unlar Tür İskeleyi'ne vardukda mescid ile birkaç ev ihrâk idüp Medîne-i münevvere evkâfından iki gemi alup çıkup yıkılup gidüp "Mekrîde nâm mevzi'de bir kal'a binâ itmeğe şürû' eylemiştir diyü istimâ' olındı" diyüp haber getürdiler.

Tevceccüh-i Sultân [İ 221a] Süleymân Hân be-Gazâ-yı Estabur

Andan sonra pâdişâh-ı İslâm hazretlerinin âdet-i me'lûfeleri muktezâsınca girü gazâyâ niyyet idüp etrafı ahkâm-ı şerifler irsâl olunup "Hâzır u müheyyâ olasız" diyü emrler olındukdan sonra cemî'-i sefer tedârükleri görilmesine şürû' eylediler. Dahi emr-i âlî mücebince mecmû'-ı mesâlih görölüp tamâm oldukdan sonra sene-i mezkûr saferinün yigirmi beşinci günü dü-şenbih günü pâdişâh-ı İslâm zıllulâhi ale'l-enâm hazretleri Şehzâde Sultân Muhammed'i ve Sultân Selîm'i bile alup asâkir-i nusret-âsârı sancakların kaldurup ve tabl ü kûslerin çaldurup devlet ü sa'âdetle İstanbul'dan çıkup girü Budin niyyetine azm eylediler. Ol gün ki Halkalı Pınar'a kondılar, ittîfâk ol gice yatsu vaktinden sonra havâ mütegayyir olup ra'd u berk şakıyup yağmur yağup bir azîm seyl gelüp ol Halkalı Deresi'ne sığmayup çayırlara yayılup deryâ-misâl olıcak niçe çâderler basup hayli esbâblar zâyî' olup² ve niçe atları ve devaleri yuvalıyup niçeler gark olup ve niçeler uryân kurtuldu. Beş gün anda ikâmet olunup tekrâr her kişi yerağın görüp andan müteveccih oldılar. Ve ol mahallerde³ Defterdâr Ebulfazl azl olunup sâbıkda defterdâr olup ma'zûl olan Haydar Çelebi'ye virilüp ardından dönderilüp İstanbul'da Mahmûd Çelebi

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 olup Vi : oldu İ

3 mahallerde Vi : mahalde İ

ile mesâlih görmesine gönderdiler. Ve andan sonra ardından kalkup Rümili ve Anadolu gelüp mecmû‘-ı guzât-ı müslimîn cem‘ olup kona-göçe Belgrad’a varılup köpri hâzır bulunup fi’l-hâl geçilüp Serim Adası’na ubûr eylediler.

Âmeden-i Elçi-yi Françe ve Vefât-ı Hüsrev Beğ¹

Ol esnâda Françe’den elçi gelüp ve vâfir pîşkeşlerle [222b] pâdişâha buluşdı ve Bosna sancağı beği Hüsrev Beğ’ün vefâtı [İ 221b] haberi gelüp Bosna sancağı Ulama Beğ’e virildi. Ve Budin cânibinde ki Pirim Petri nâm mel’ün elli-altmış bin kâfir-i fâcir ile gelüp elli mikdâr azim büyük toplar getirüp Budin’ün etrâfına kurup muhâsara itmişdi ve yigirmi bin mikdârı tüfenkçisi dahi olup kal’a-i mez-bûrı döğüp içinde olanları hayli zebûn itmişdi, niçe yerden gedikler idüp yürüyüş itdükde kal’ada olan Erdel avreti içindeki kâfirlere bî-hadd altunlar in’âm idüp istimâletler idüp gice ve gündüz içerden cenk idüp kal’ayı sakarlardı. Ve Türk Belen nâm kâfir beği ki içlerinde bileydi ammâ anun iki yüzlülüğün bilüp anun-la dahi müdârâ idüp muttasıl çalışırlardı. Bu esnâda Hakk Te’âlâ’nun inâyetiyle Muhammed Paşa, Rümili beğlerbeğisiyle gelüp yetişdükte küffâr görüp içlerine ızdırâb düşüp Budin’ün üst yanında olan dağı çepeçevre hendek kazup muhkem istabur idüp ve ağaçları sivrildüp uçları taşra dâ’ireye dizdi. Ve bir-iki yerden kuyu kodı. Ve bu cânibden leşker-i İslâm varup vusûl buldukda gâziler varup kâfirden er dileyüp cenk olmağa başlandı. Ve yeniçeriler metrisler kazup ellerinde tüfenkleri fırsat gözedüp kâfirleri urup cehenneme göndermeğe başladılar. Ve bu cânibde hudâvendgâr hazretine İspanya-yı la’în bunlarla bile değül idüğü mal’ûm olıcak İstanbul’a Hayreddin Paşa’ya hükümler irsâl olındı ki elli pâre kadurga İstanbul’dan ve on beş pâre Gelibolı’dan ihzâr olunup ve vilâyetden azab ve kürekçi ihrâc olunup ale’t-ta’cîl deryâ yüzine çıkılup İspanya-i dîn-mel’ünün [İ 222a] şerrinden deryâ kenârında olan kal’aları muhâfaza itmek husûsıyçün emirler vârid oldu. Paşa-yü’l-mezbûr dahi imtisâlen li’l-emri’l-âli tarîk-i meşrû‘ üzre donanma-i hümayûn ihzâr olunup sene-i mezbûr cemâzi’l-âhirinün on dördüncü gice;

Reften-i Hayreddin Paşa be-Deryâ²

Yümn ü ikbâl ile deryâya çıkup ol câniblere müteveccih [223a] oldu. Ve pâ-dişâh hazretleri gazâ-yı mezkûre müteveccih olduklarında Boğdan beği Petri Voyvoda’ya ve Eflak beğine hükümler vârid oldu ki “Siz dahi Yahyâ Paşa-oğlu Küçük Bâli Beğ ve Muhammed Hân ile varup Sebin Kal’ası üzerine düşün” diyü emr

1 Bu başlık İ’de derkenâr olarak verilmiştir.

2 Bu başlık İ’de derkenâr olarak verilmiştir.

olinmışdı, anlar dahi emr-i âlî üzre varup kal'a-i mezbûr kurbında Fokaruş nâm kal'anun beği olan Maylat nâm kâfir beğini diri tutup hudâvendgâra gönderdiler. Ve Budin üzerinde olan küffâr-ı hâksâr pâdişâh-ı gerdûn-iktidârün şevket ü azametle Ösek kurbında Drava Suyı'nı mürûr idüp kendülerün üzerine hücumın ma'lûm itdüklerinde bir gice beğleri olan mel'ûn, sâir beğleriyle Tuna Suyın geçüp hemân kaçmak üzerine olduklarında Muhammed Paşa ve Rûmili beğlerbeğisi vâkîf olup hemân ol İslâm dilâverleriyle atlara süvâr olup küffârün istaburı üzerine yürüyüp ve yeniçeri koçakları dahi alaylar bağlayup dahi hücum eylediler. Ol Pirim Petri denen mel'ûn durmayup Tuna'yı geçüp kaçıcak kalan küffâr "Türk geldi!" diyü cân başlarına sıçrayup nâ-çar cenge mübâşeret eylediler ve paşalar dahi İslâm askeriyle el kılıca urup ve tabl u küsler çalınup kâfire bir mertebede kılıç urdular ki kâbil-i ta'bir değül. Küffâr dahi dayanup iki cânibden hayli muhkem cenk olınup¹ ve ziyâde kırgun olup kâfirün katından Tuna Suyı kıpkızıl olup revân oldı ve Allâhu Te'âlâ'nun [İ 222b] inâyetiyle küffârün niçesi kılıçdan geçüp kurtılanı dahi kaçdılar. Bu cânibde hudâvendgâr hazretleri Sava'yı geçdükte Tuna'dan akan kanı ve kâfir leşini gördüklerinde cenk olduğın ma'lûm idinüp anda bulunmaduklarına bî-huzûr oldılar. Andan öte cânibde Muhammed Paşa tevâbi'yle küffâr-ı nikbet-şî'ârı sıyup bin beş yüz mikdârı kâfiri gemileriyle ve sancaklarıyla makhûr u mahzûl tabl u sūr nâleleriyle sancakları başı aşığa getirüp pâdişâhun elin öpdiler ve andan Muhammed Paşa hudâvendgârün küffârün istaburı üzerine [223b] uğradup kâfirden kalan ol azîm ü mehîb yâdigâr topları seyr itdürüp ve andan kırılan kâfirleri temâşâ itdürüp andan otag-ı gerdûn-nitâkına getürdiler. Ve ol mahbûs u menhûs olan kefer-i fecereyi getürüp otag öninde bir bir boyunların urdılar ve andan sonra² Budin içinde olan Erdel avreti ki bu kadar zahmetler çeküp kal'ayı küffâra vormeyüp vâfir pişkeşlerle oğlını kal'adan çıkarup birkaç yeniçerilerle hudâvendgâra gönderdükte emr olunup cemî' ağalar bölük halkıyla oğlana istikbâl idüp şöhet ve ta'zîmle divâna getürdiler ve oğlını pâdişâha koyduklarında hudâvendgâr hazretleri dizine alup ve ohşayup ki ancak üç-dört yaşında oğlandı, bir cevherî kemer ve bir altun zencîrlü ve murassa' ayalarlu at ve dahi niçe yedekler oğlana in'âm olunup ve anasına dahi niçe ihsânlarla girü alup gitdiler. Amma ol Türk Belen nâm kâfir beği ki bile gelüp avreti anın nifâkını i'lâm itmişdi, ana binâen emr olındı ki mezkûr kâfir alıkonulup cemî' ağalar ve yeniçeriler ta'zîmle girü kal'aya anasına oğlını iletüp ve yeniçeri hemân kal'anun içine girüp ol gice

1 olınup Vi : olup İ

2 sonra İ : - Vi

kal'ada oldılar. Ammâ gözlerine [İ 223a] uyhu girmeyüp küffârdan ihtiyât üzre olup gaffet üzre¹ olmadılar. Yarındası emr olındı ki Türk Belen'e tâbi' olan küffârın yerağını ve yasağını alup taşra koyuvireler. Vech-i meşrûh üzre cemî' yerakları alınıp kendüleri kovuvirdiler ve Erdel avretine ve oğlanına birkaç kal'a ta'yîn olınıp kal'adan çıkup "Anda var" diyü emr olıcak ol dahi cemî'-i esbâbını ve tecemmülâtını arabalara yükledüp oğlıyla ve tevâbî'yle çıkup ta'yîn olunan² kal'alara müteveccih oldı. Ve andan sonra Budin Kal'ası'nun kilisalarının çanlarını yakup ve müezzinler ezân okıyup pâdişâh-ı İslâm içine girüp cum'a namâzın kıldılar ve cemî-i erkân-ı İslâm'ı edâ idüp yerine kodılar. Ve andan hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr³ Budin'i beğlerbeğlik idüp Anadolu beğlerbeğisi Süleymân Paşa'ya virdiler ve Yahyâ Paşa-oğlu [224a] Muhammed Beğ'e Anadolu beğlerbeğliği virilüp kendi kolına geçüp dîvânda sadrında oturup ve niçe gün virüp alma idüp defter itdükden sonra pâdişâhdan oturak taleb idüp yüz otuz bin akça ile oturak virdiler. Ve bu esnâda Kâsım Paşa ki Mora Sancağı'nı yirdi, ana dahi oturak virdiler. Ve diyâr beğlerbeğisi Bâlî Paşa'ya dahi oturak virilüp yerini Hadım Ali Paşa'ya virdiler. Ve Mora'yı Muhammed Hân'a virdiler ve andan pâdişâh hazretleri Budin'i muhkem kapu idüp ve yeniçeri ve azeb ve gönüllü yazılıp ve'l-hâsıl yigirmi bin mikdâr asâkir ta'yîn olınıp konıldı. Ve ol kâfirden kalan yâdigâr topları ve yigirmi beş bin mikdâr demür taş ki Budin Kal'ası'na urmuş idi, emr olındı, Rûmili ve Anadolu halkı niçe gün bunları çeküp kal'a içine getürdiler. Ve Peç cânibinden elçi gelüp mutî' ve münkâd olduğu ecilden girü vilâyetine gönderildi. Ve pâdişâh hazretleri ol vilâyetün cemî'-i ahvâlini görüp [İ 223b] ve tedârükini idüp girü yümn ü ikbâlle ve sa'âdet ü iclâlle dönüp Drava Suyı'na geldüklerinde Drava taşup ovaları ve yazıları tutup deryâ olıcak geçilmeğe kâbiliyyet olmadığı ecilden iki yerde köpri vaz' eylediler. Biri birinden ıraklığı iki mil vardı ve bir köpri dahi Drava üzerinde ilhâz eylediler. Lâkin ol köprilerden geçilmesi emr-i asîr olduğundan pâdişâh şehzâdelerle bir gemiye girüp geçmek üzerine olduklarında asker görüp birbirine bakmayup mezkûr köpriden geçmeğe âgâz eylediler. Atıyla ve seyis-hânesiyle suya girüp gâh yüzdürüp ve gâh köpri üzerine çıkup kimi atıyla gark olup ve kiminün seyis-hânesi yıkılıp esbâbı gidüp her kişinün başı kayusu olup nefsi nefsi diyicek gemi ilminden bilen yeniçeriden çok kimesneler gelüp anda olan gemilere ve şâyikalara ve çarıklara girüp ekâbiri ve kapu halkını ve sair müslimanları geçürüp selâmet yakasına çıkardılar. Cümle asker geçince pâdişâh hazretleri durup anda sa'âdetle

1 üzre Vi : üzerine İ

2 olunan İ : olan Vi

3 hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr Vi : hudâvendgâr hazretleri İ

göçdiler. Ol vilâyetün pîrlerinden getirüp¹ Tuna'nun yağmur olmayup böyle [224b] taşduğun istifsâr eylediler. “Otuz yılda bir bu asıl taşar” diyü cevâb virdiler. Andan hudâvendgâr hazretleri kona-göçe Belgrad'a gelüp ol Türk Belen mel'ûnı Belgrad'da habs idüp ve andan cemî' beğler hil'atleyüp ve ri'âyetler olunup cümlesine icâzet virildi. Ve hudâvendgâr şehzâdelerle ve kapu halkıyla av ü şikâr eyleyüp sağ u sâlim gelüp sene-i mezkûr şa'bânı evâyilinde İstanbul'a taht-ı sa'âdetinde karar eyledi. Ve Anadolu cânibinden Süleymân Paşa dahi pâdişâhdan yedi gün sonra gelüp İstanbul'a vusûl buldı ve pâdişâh hazretleri gazâ-yı mezkûrun niyyetine [İ 224a] müteveccih oldukların öte cânibde İspanya kıralı olan mel'ûn âgâh olup “Vilâyet tenhâdur” diyüp fi'l-hâl seksen pâre kadurga ile iki yüz barça ve yüz elli karavula ve niçe kayık ve kalita ve şayka muhassal beş yüz pâre gemi donanup ve ihzâr idüp mağrib-zemînde olan Hayreddîn Paşa'nun tahtını Cezâyir'e gönderdi. Gemilerün içine niçe yerak koyup ve yigirmi bin mikdâr at koyup ve yigirmi bin mikdârı tüfenkçi ve otuz bin mikdâr cenkci kâfir doldurup ve niçe bin topçı toplar ve metrisler ve kazma ve kürekler ve cemî'-i âlât ü esbâblar doldurup bir azîm donanma idüp şevketle ve mehâbetle mezbûr Cezâyir'ün üzerine müteveccih oldılar. Tûnus Burnı nâm yere geldüklerinde yelkenlerin aşğa koyup ve demir bırakup cemî' donanma bir yere gelüp cem' oldılar. Ve İspanya-yı la'înün emriyle Cezâyir'de beğ olan Hasan Ağa'ya mektûb gönderüp eyitdiler ki “Ben ki İspanya beğiyüm. Sana mal'ûm olsun ki uş vardum. Ammâ sana üç gün mühlet virdüm. Cemî'-i âdemünle oğlun ve kızlarınla ve cemî'-i ta'allukâtunla esbâblarınız ve tecemmülâtunuz alup kal'adan çıkup varup gidesiz. Kal'ayı teslim idüp tâ ki size zararum değmeye ve illâ hemân didiğim gibi itmeyüp muhâlefet idersen uş bu azametle geldüm. Darble ve harble kal'ayı alup cemî'-i halkını kılıçdan geçürüp oğlanını esîr iderüm” diyü gelüp bu haber Hasan Ağa'ya vusûl bulıcak mezbûr Hasan Ağa dîvân idüp kal'a içinde olan Rûmları ve Arab'ı cem' idüp ve bu mektûbı [225a] okuduklarında ehl-i İslâm cemî'isi “Gayret-i dîn kande gitdi? Ne i'tibâr kâfire. Öldürürsek gâzî, ölürsek şehîd oluruz. İhtiyârimuzla kâfire kal'a mı virürüz?” diyüp gelen elçiye cevâb virdiler ve andan Allâhu Te'âlâ'ya sığınup hisârün muhkem yerağını gördiler. [İ 224b] Ve ol gelen mel'ûn haberin alup girüp pâdişâha varup cevâb viricek, ol mel'ûn gazaba gelüp emr idüp ol gün hemân kadurgalardan ve sâirinden atları ve topları ve metrisleri ve cemî'-i âlât ü esbâbını çıkarup taşra döktiler ve kendüsi dahi halkıyla varup kal'ayı muhâsara itmek kasdına taşra çıkup ol gice anda çâderin ve otağın kurup dere ve depe askeriyle dolup yatılıp sa-

1 getirüp İ : - Vi

bâh oldukda takdîr-i rabbânî ve emr-i sübhânî ile cânib-i şimâlden bir acâyib tûfân zâhir olup ve yağmur yağup deryâ yüzini karanulık basup bir muhkem rûzgâr esdi ki göz açdurmayup ve tedârüki mecâl komayup küffârın başlu başı kayusu oldu. Karada olan gemilere dermân idemeyüp ve gemiler içinde kalan mel'unlar birbirine dermân yetiştirmeyüp gördiler ki demir üzerinde uş helâk oluyorlar, "Ölmekten dirlik yeğdür" diyüp demir organlarına nacak urup deryâya salınmak ümmîziyle ol gün yüz elli pâre kâfir-i mahzûlün gemisi karaya urup helâk oldu. Ol vilâyetün Arab'ı bu ahvâli görüp kenârda olan kâfire hücum idüp niçesini kırup ve niçelerini tutup Cezâyir'e getürdiler ve gemiler içinde bin mikdâr müslimân bulunup ki kürek çekerlermiş, anları dahi halâs eylediler ve niçe gemiler dahi demir üzerinde pâre pâre olup kurtulanı dahi delük ve harâb olmuşlardı, mukaddemâ pâdişâhlarıyla kurıya çıkan kâfiri Arab ihâta idüp bir yüksek yerde becene olmuşlardı, yiyecek azıkları kalmayup pâdişâhları olan mel'un üç gün at etiyle geçinüp rûzgâr sâkin olıcak hemân ol halâs [İ 225a] olan gemilere girüp dahi getürdiler. Ayağı Mayorka nâm limana giderken kudretullâh girü bir tûfân dahi gelür. Bunları dönderüp mağrib [225b] yakasında Peçye nâm limanına koyar ve birkaçı dahi anda helâk olur. Bu kadar toplar ve atlar ve esbâblar gidüp kâfirün bu asıl donanması helâk olup küffâra bu asıl hasâret vâkı' oldu ki hicretün dokuz yüz kırk sekiz yılı içinde vâkı' oldu.

Âmeden-i Elçi-yi Portukal

Ve andan pâdişâh hazretlerine Portukal kâfirün elçisi gelüp barışup Sâlih Re'is nâm kapudân ile deryâdan Sedde Boğazı'na gönderdiler ki hicretün dokuz yüz kırk dokuzı dâhil olmuşdı.

Âmeden-i Elçi-yi Françe¹

Ve andan Françe elçisi dahi gelüp pâdişâhun elin öpdükde pâdişâhdan mu'âvenet için donanma istedi. Hudâvendgâr dahi yüz elli pâre kadurga gönderilmesine ahd idüp elçi-yi girü gönderdiler.

Âmeden-i Küffâr be-Budin²

Ve ol mahalde Budin'den girü ulak gelüp Kara-hersek nâm bir mel'un "Niçe bin küffâr-ı hâksâr ile üzerimize geliyorlar" diyü haber getürdiler. Hudâvendgâr hazretleri bu ahvâli ma'lûm idicek fi'l-hâl etrâfa ahkâm-ı şerifler irsâl olındı. "Se-

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

fer-i hümayûn için hâzır-baş olasız” diyü bundan akdem emr-i vâcibü’l-kabûl olmağın Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa Sofya’ya çıkup oturmuşdı, ana dahi hemân ulak vardı ki “Budin’e kâfir gelmiş, tîz varup yetişmek ardınca olasun” ve yeniçeri kethüdâsına emr olındı ki “İki bin yeniçeriyle fi’l-hâl varup yetişe.” Ammâ kethüdâ-yı mezbûr “Gitmezem” diyü muhâlefet idüp pâdişâha arz olındukda gazab olunup helâk olınmak buyurılıcak paşalar dilek idüp ve gitmeği ağaya teklîf eylediler. Ol dahi hemân İstanbul’dan çıkup azm-i Budin eyledi. [İ 225b] Ve Budin cânibinde ol mezkûr mel’ûn gelüp Budin karşusunda Peşte’yi muhâsara idüp¹ toparın etrâfına kurup döğmeğe başladı. Tekrâr ulaklar gelüp küffârın galebesin i’lâm idicek, sipâhî oğlanlar ağasına dahi emr olındı ki “Bölüğün ile tîz varup Budin’e yetiş!” İttifâk ol mahalde müjde-gânî haberi gelüp küffârın sınduğu haberin² getürdi. Meğer ol vakt ki kâfir gelüp Peşte’yi muhasara idüp döğerdi. Guzât-ı müslimîn at arkasına gelüp [226a] kâfire karşı varup muhkem cenk olup mübâlağa kâfir kırılıp ve niçe müslimânlar dahi şehîd olup ve niçeler mecrûh dönüp girü kal’aya Küçük Ulama ve sekban-başı ve Yahyâ Paşa-oğlu Muhammed Beğ ve oğlu Arslan Beğ ki³ kal’a içinde olup küffâr dahi kal’ayı ihâta idüp topar urup ve gedikler açup niçe def’a yürüyüşler dahi idüp İslâm askeri içerüden kâfiri giriye tûskürüp kal’aya koymayup kâfir girü metrislerine girüp girü yürüyüş yerağın görmekte iken Tuna yüzünde azukla ve yerakla hayli gemiler gelüp Budin’den aşağı geçüp kal’aya gelicek azığı kesmek fikrin itmişlerdi. Gâziler dahi Budin öninden arkarı Peşte’ye zencîr girüp gemilerini çekmeğe komadılar ve kal’anun topla yıkılıp gedik olanları gâziler taş ve toprak⁴ taşıyup berkidürlerdi ve taşradan kâfir yıkardı. Âhir ol Kara-hersek dinen mel’ûn yanında olan melâ’inle danışup “Elbet-te ben bunu almayınca komazam. Yarın muhkem yürüyüşüm vardır” diyü nidâ itdürdi. Bu cânibde Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa, Budin’e varmağa üç günlük menzil kalmışdı ve yeniçeri ağası Belgrad’a karîb gelmişdi, ol cânibde küffâr yürüyüş [İ 226a] itmeğe tenbîh idüp irtesi ale’s-sabâh yüzlerin ağardup⁵ ol bî-hadd kâfir bölük bölük hücum idüp hisâr gediklerine yürüdiler. Kal’adan gâziler dahi tüfenkler yağdurup muhkem cenk ve gayret idüp küffârı içerüye komadılar. Küffâr ziyâde ikdâm idüp lâkin gâziler muhkem dürişüp dayandılar. Kâfiri girüye dönderdiler. Küffâr-ı melâ’in girü çâderlü çâderine ve metrislerine gelüp girü sâf bağlayup durdılar. İçlerinden birkaç kâfir gelüp hisâra karşı gâzilere ve beğlere

1 idüp Vi : eyleyüp İ

2 haberin getürdiler İ : haberi getürdi Vi

3 ki İ : - Vi

4 taş ve toprak Vi : - İ

5 yüzlerin ağardup Vi : - İ

müjde-gânî haberin virüp “Kara-hersek’e tüfenk dokunup öldi” diyü cevâb virdiler. Küffâr hemân eğlenmeyüp kalkup makhûr u mahzûl gitdiler ki bu ahvâl sene-i mezbûr şa‘bânî evâsıtında vâkı‘ oldı.

Reften-i Pâdişâh be-Edrine¹

Ve pâdişâh bu ahvâlî işidüp şâd u mesrûr olup andan erkânla göçüp Edrine’ye ol kışı anda eylemeğe müteveccih oldılar ve öte cânibden yeniçeri ağası gelüp İstanbul’da karar [226b] eyledi ve Rûmîli beğlerbeğisi Edrine’de hudâvendgâra mülâkî oldı. Ve bu etrâfdan Acem pâdişâhı olan Tahmâsb “Kalkup Bağdâd üzerine yürüdi” diyü Bağdâd beğlerbeğisinden ulaklar geldi. Ammâ Şâh Tahmâsb’un murâdı Hazret-i İmâm-ı Hüseyin’ün mezârın ziyâret itmek imiş. Varup ziyâret idüp girü memleketine revâne olındı. Ve bundan sonra çünkü Budin Kal’ası nevâhîsiyle ve vilâyetiyle muhkem zabt olındı, Nemçe ve Alaman ve İspanya kâfirleri bi’l-ittifâk tedbîr idüp eyitdiler ki “Eğer Türk’e mukayyed olmayup ruhsat virürsek oğul-kız bizüm değüldür, Türkledür²” diyü söyleşüp cem’iyyetler idüp muhkem yarak idüp “Girü Budin üzerine varalum, Türk’e huzûr vormeyelüm” diyü kavlı ü karar eyleyüp hemân yerakların görüp müteveccih oldılar.

Teveccüh-i Sultân Süleymân Hân be-Cânib-i Peç

Çünkü hazret-i pâdişâh-ı [İ 226b] İslâm, zıllullâhi ale’l-enâm küffâr-ı bed-en-câmun bu asıl tedbirin ma’lûm eyledi³, lâbüdd anlar⁴ dahi gazâ niyyetin idüp etrâf-ı memlekete hükmler ve kullar perâkende kılup ve avâız salup “Fî-sebîlillâh küffâra ulu gazâm vardır.” Müslimânlardan mu’âvenet ve yardım taleb idüp yetmiş akça saldılar ve deryâ yüzine donanma-i hümayûn için azeb ve kürekçi ihrâc olunup anun ahvâlîni dahi görmesine şürû‘ eylediler. Ve andan Rûmîli dilâverleri ve Anadolu serverleri hâzır ve müheyyâ olup hazret-i pâdişâh-ı sâhib-kırân kapu halkıyla ve yeniçeri mübârizlarıyla ve sâir tevâbi’yle hicretün dokuz yüz elli muharremün on sekizinde ki Hızırlyâs günüydü, mahrûse-i Edrine’den sancak-ı zaferrü’l-emn kaldurup ve tabl ü kûslerin çaldurup niyyet-i gazâ diyüp küffâr-ı hâksâra⁵ müteveccih oldı. Ferr ü ikbâl ve sa’âdet ü iclâlle Filibe’ye varduklarında Anadolu beğlerbeğisi İbrâhîm Paşa dahi gelüp mülâkî oldı.

1 Bu başlık İ’de derkenâr olarak verilmiştir.

2 Türkledür Vi : - İ

3 eyledi Vi : idindi İ

4 lâbüdd anlar Vi : - İ

5 küffâr-ı hâksâra Vi : küffâr-ı hâksâr üzerine İ

Âmeden-i Ulak ez-Murâd Beğ¹

Ol mahalde Pojega Sancağı² beği Murâd Beğ'den ulaklar ve diller gelüp Kal'a-i Şikloş nâm kaviyyü'l-bünyâd ki etrâfına yağı ayağın basdurmazlardı, içinde olan Deyak Mihâl nâm bed-fi'âl Pojega Sancağı'ndan olan re'âyâyı nâr-ı gâret ile yakup yıkmağa bin mikdârı müsellah pelidi gönderüp geldüklerinde [227a] mezbûr Murâd Beğ voyvodalarından keyvan Voyvoda bir niçe kâr-dîde gâzilerle ol küffâr-ı hezîmet-âsâra mukâbil olup darb-ı tîğ-i âteş-efşânlarından küll-i a'dâ, berg-i hazân gibi yere dökölüp ve içlerinden bir niçesi dil için alıkönölüp der-i devlete irsâl olındı diyü i'lâm eylediler. Mezkûr ulaklar ri'âyet olundukdan sonra girü Murâd Beğ'e emr irsâl olındı ki "Küffâr-ı bed-girdâr kal'alarından Kal'a-ı Valpovak'a burc u bârûsı tāk-ı eyvâna berâberdür, İzvornik beği Hızır Beğ ve Bosna beği Ulama Beğ'le [İ 227a] Kal'a-ı Belgrad'dan ol ra'd-sadâ³ topları alup kal'a-i mezbûrun üzerine varasız" diyü haber gönderdiler. Ve andan pâdişâh hazretleri, Şehzâde Sultân Bâyezîd'le Filibe Yaylası'na çıkup birkaç gün av u şikâr idüp girü gelicek Kal'a-i Segsâr sancağı beği olan Kâsım Beğ'den dahi ulaklar gelüp başlar getürdiler ki Haydar nâm voyvodasını Kal'a-i İstol-Belgrad cânibine dil almağıyçün gönderdükde küffâr-ı bed-kâr beğlerinden Podan Kırkış nâm kâfir bir niçe tüfenk-endâz kâfirle kal'a-i mezkûreye giderken voyvoda-yı mezbûr râst gelüp hayli cenk olundukdan sonra mezkûr Podan Kırkış mel'un niçe bed-ef'âliyle meydân-ı dâr u gîrde düşüp ma'adâsı târumâr olup bunların ahvâli serdârlarına ma'lûm olıcak içlerinden girü Navejdi Tomaş ile Kancılar-oğlu nâm mel'unları bir niçe top u tüfenk-endâz kefere ile Kal'a-i Segsâr'un üzerine göndermek istimâ' olındı" diyü i'lâm eylediler. Ve diyâr-ı Aden'den dahi ulaklar gelüp haber getürdiler ki Portukal-ı bed-fi'âlün kapudânı Marko Dani⁴ nâm pelid bir niçe pâre gemiyle Cidde ve Aden ve Zebîd ve Yemen câniblerine çıkup nehb ü gâret ve adem ü hasâret üzre iken Aden Sancağı beği Abdurrahmân Beğ dilâverân-ı düşmen kam' ve mübârizân-ı Sürreya-cem' ile üzerlerine varup cenk ü neberd ile bir niçesini kılıçdan geçürüp kapudânların ele getirüp der-i devlete irsâl olındı⁵ diyü i'lâm itmişler. Öyle olsa pâdişâh hazretleri dahi sa'âdetle ol aradan kalkup Sofya'ya [227b] varduklarında;

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 sancağı İ : - Vi

3 ra'd-sadâ Vi : ra'd-dem İ

4 Marko Dani İ : - Vi

5 olındı İ : oldu Vi

Âmeden-i Vefât-i Bâlî Beğ¹

Budin cânibinden ulaklar gelüp Küçük Bâlî Beğ'ün vefâtı haberin getürdiler. Andan hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr Nigebolı sancağı beği Yahyâ Paşa-oğlu Muhammed Beğ'e Budin [İ 227b] beğlerbeğliğün ve anun yerini İskenderiyye beği Toygun Beğ'e ve anun yerini Cündî Sinân Beğ'e virüp mezbûr Muhammed Beğ'e "Hemân Budin'e yetiş!" diyü emr olındı. Ve andan pâdişâh-ı sa'âdet-dest-gâh² andan dahi göçüp Niş sahrâsına geldüklerinde Karaboğdan vilâyetinün voyvodası Petri Voyvoda âdemîsiyle harâcın gönderüp gelüp anda hızâne-i âmireye teslim olındı. Ve Pojega Sancağı beği Murâd Beğ'den Hayreddîn nâm çavuş gelüp Kal'a-i Şikloş mukâbelesinde Âb-ı Drava üzerine köpri ihzâr olunmasına mübâşeret olındukda mezkûr Şikloş ve ba'zı kal'aların dahi kâfiri köprinün ihzâr olunmasına³ mâni' olurlardı, "Bir mikdâr yeniçeri lâzımdur" diyü haber getürdükde ol emr-i mühimmün husûliyiçün bir niçe darbzenlerle beş yüz yeniçeri irsâl eylediler. Ve andan Murâd Beğ ile Ulama Beğ'den dahi ulak gelüp emr-i âlî mücebince varılup Kal'a-i Valpova muhâsara olındı. Ammâ "Top otına muzâyaka vardur" didüklerinde fî'l-hâl top otı dahi gönderildi. Ve andan sultân-ı nâm-dâr hazretleri andan dahi göçüp bir niçe menzilde varup Belgrad sahrâsında otag-ı gerdün-nitâk ile nüzûl idüp divân-ı âlî olup küffâr-ı hâksârün def'i ve kam'ı içün yeraklar ihzâr olup anda olan bârû-küb ve hisâr-âşub ve sâ'ika-âvâz ra'd-dem şaykalar ve ef'î-zehr-i âteş-fem darbzenler ve emr-i sâbık mücebince cem' olan nüzûller donanma gemilerine tevzi' ü tahmîl olınup Silistre Sancağı beği Muhammed Beğ kapudân nasb olınup donanma ile Kal'a-i Budin cânibine irsâl olındı. Bâkî kalan zahîreleri su sığırı arabalarıyla asker-i zefer-encâmün yanınca çekilmeğe emr olındı. Ve ol esnâda Bağdâd cânibinden ulaklar [228a] gelüp kişver-i Âzerbâycân'da lâle gibi biten kızılbaş-i nikbet-inti'âş ki sâbıkan Destyol Kal'asın Alâüddevlâ Beğ'den alup kabz u bast eylemişdi, [İ 228a] mecma'-ı fesâda cem' olan bed-nijâdların menba'ı kal'a-ı mezbûrda Cessân-ı Bedrî ve Müşâ'sa' ve Sadruddîn ve Tamga ve Dâyr-i Irâkıyye ve Cevâzirü'l-Ba'riyye ve Âl-i Ebyaz ile Âl-i Cenâh'da olan nehreyni'l-müctemi' ayn ki Şattü'l-Arab dimekle meşhûrdur, ubûr idüp dahi Emîr-ü'l-Mü'minîn Ali ibn Ali Tâlib radiyallâhu anh meşhed-i münevveresi cânibinden ve hazret-i İmâm-ı A'zam'dan dolaşup girü Irak-ı Acem'e müteveccih oldı diyü Bağdâd beğlerbeğisi Ayas Paşa i'lâm eylemiş. Andan sonra pâdişâh-ı vilâyet-güşâ

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 pâdişâh-ı sa'âdet-destgâh Vi : pâdişâh sa'âdetle İ

3 mübâşeret olındukda mezkûr Şikloş ve ba'zı kal'aların dahi kâfiri köprinün ihzâr olunmasına Vi : - İ

hazretleri ol aradan göçüp Hazret-i Âdem aleyhisselâm hubûtunun beş bin sekiz yüz elli üçünde Vezendo nâm pâdişâhun evlâdından ve Valpo nâm serdâr binâ eylediği Kal'a-i Valpo cânibine inân-ı azîmetlerin münсарıf kılup mezbûr kal'ayı Murâd Beğ ve Ulama Beğ ve Hızır Beğ muhâsara idüp ol mehib toparla döğölürdi. Küffâr-ı dalâlet-âyîn kal'anun feth ü nusrete el sundurmayup pây-ı tugyânı cây-ı isyâna muhkem basup durdukların pâdişâh-ı pelenk-intikâma ma'lûm olıcak Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa'yı Rûmili askeriyle kal'a-i mezbûrun üzerine gönderilüp revâne oldu. Ve Semendire Sancağı beği Teke-oğlu'na emr irâd olunmağın Âb-ı Sava üstine köpri ihzâr olunmasına cemî'-i levâzımın tedârük eyleyüp köpriye mübâşeret olınmak sadedinde iken Âb-ı Sava taşup sâbıkan olduğu yerde olmağa mümkün olmayup Kal'a-i Böğürdelen kurbında Meyşar nâm karye öninde köpri ihzâr olunup mukaddemâ Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa fi'l-hâl ubûr idüp mezbûr Valpova'nun üzerine müteveccih oldukda kal'a-i mezbûredeki küffâr-ı füccârın bahtları ser-nigûn olup gâzilerün mehâbetinden ümmîz-i [İ 228b] hayatlarından me'yûs olup durduklarında mûmâ-ileyh Ahmed Paşa vusûl bulup kal'anun şimâline ve Murâd Beğ ile [228b] Hızır Beğ şarkisinden ve Ulama Beğ garbisinden hücum itdüklerinde ikdâm-i tamm ile döğmeğe başladılar. Ve bu cânibde sefer-i zafer-eserün ba'zı mühimmâtını ve Semendire'den topar getürmek için vezîr-i sâhib-tedbir Muhammed Paşa girü Kal'a-i Belgrad'a gönderilüp ve sene-i mezkûr rebî'ü'l-evvelinün dokuzunda Sultân-ı âlem Mâ-i Sava'yı geçüp Böğürdelen Kal'ası'nun önünde nüzûl eylediler. Bu cânibde Muhammed Paşa Kal'a-i Belgrad'a vardukda kudret-i İlâhî olup Belgrad Kal'ası'nun üçinci varoşuna düşüp bi'l-küllîye ihrâk olurken Anadolu beğlerbeğisi ki ol araya vusûl bulmuşlardı, üzerine varup müslimânların mâl ü menâllerin halâs itmeğe mu'âvenet eylediler. Andan Muhammed Paşa varup ol toparları gemilere tahmîl itdürüp ve cemî'-i mesâlihi gördükden sonra İbrâhîm Paşa'yla iki menzili bir idüp hudâvendgâra mülâkî olmak üzere oldılar. Sava'nun köprisine varduklarında¹ köprünün bir tarafı bozulup geçmeğe kâbiliyyet olmaduğın pâdişâha i'lâm eylediler. Fi'l-hâl askerden ne kadar bennâ ve neccâr varsa emîr-i âhûra koşulup irsâl olındı. Varduklarında ta'mîr olunup Muhammed Paşa ve İbrâhîm Paşa² tevâbî'leriyle geçüp Engürü Sancağı beği Kara Mustafa Beğ'i köpri muhâfazasıyçün anda konulup gelüp³ pâdişâha mülâkî oldılar. Mezkûr Kara Mustafa Beğ'e girü emr-i şerîf irsâl olındı ki köpriyi bozup

1 iki menzili bir idüp hudâvendgâra mülâkî olmak üzere oldılar. Sava'nun köprisine varduklarında Vi : - İ

2 İbrâhîm Paşa Vi : - İ

3 gelüp Vi : kendüler İ

Belgrad'a iledüp pâdişâhun kudümüne müntazır olup dura. Ve andan hudâvendgâr hazretleri mezbûr Valpova cânibine müteveccih oldılar. Ve kal'a-i mezkûrun üzerinde olan dilâverler gice gündüz ârâm itmeyüp ol sengîn toplanla döğüp niçe [İ 229a] gedikler eyledüklerinden sonra yürüyüş idüp ol gediklerden niçe kâfirler helâk ve niçe gâziler şehîd oldılar. Âhir bi-inâyetillâh dış-hisâr feth olunup İslâm sancakları dikildükden sonra bârû-şiken ve kal'a-efgen toplanı iç-hisâra getirüp döğmeğe başladılar. Ve dış-hisârı ile iç-hisâr mâbeyninde hendekün içi suyla memlû olup amîkinun tûl-i muhîti [229a] ve arz-ı amîkı demir mihlarla pür olup yürüyüş olmağa el vormeyüp içindeki küffâr müdâfî toplanla meydân-ı dâr u gırde neberd-i kâr-zâr idüp bahâdurları fezâ-yı ma'rekeden döndürdiler. Bu cânibde sâhib-kırân-ı zamân Kal'a-i Valpova'ya azm eyledüklerinde kal'a-i mezbûrun porkolabı Arka Mihâl ve dizdârı Arnaboř nâm pelîdler pâdişâhun gelüp irişmek üzere olduğın istimâ eyledüklerinde hezâr tezellûl ü inkisârı Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa'ya emân diyü a'yânlarından iki kâfir gönderüp paşa-yı mezbûr dahi hudâvendgâra gönderüp vusûl buldukda ellerine emân-nâme virilüp ve hil'atlenüp girü kal'alarına gönderdiler ki tahliye idüp teslim ideler. Varup vusûl bulduklarında emr-i mezkûr üzere kal'ayı Ahmed Paşa'ya teslim eylediler ve bu cânibde pâdişâh-ı nusret-encâm Ösek Sahrâsı'na varduklarında vüzerâ-yı âli-mikdârun her birisi pâdişâha alayların arz idüp kerr ü ferrle yürüyüp varup Valpova sahrâsına vusûl bulduklarında anda dîvân-ı âli olup Anatolî ve Rûmili beğlerbeğileri taht-ı livâ-yı vilâyetlerinde olan alem-keş beğleriyle Âb-ı Drava'nun öte cânibinde olan bünyân-ı menba' ve burc-ı refî-i Kal'a-i şikloş üzerine gönderilüp kal' u kam olmağa emr olındı ki mukaddemâ Murâd Beğ ve Hızır Beğ Drava Köprisi ta'mîr içün gönderilüp varup ihzâr eylemişlerdi. Andan pâdişâh hazretleri Valpova Kal'a-sı'na [İ 229b] dizdâr ve müstahfızlar ta'yîn idüp ve içinde bulunan zahîreleri ve top u tüfenkleri ve sâir edevât-ı cenkleri defter idüp zabt eylediler ve içindeki me'âbid-i asnâm mesâcid-i İslâm olup âsâr-ı fethi ve kal'a-i bâlâsında alem-i âlem-gîr-i cihâdun nasbı etrâf-ı küffâr-ı hâksâra şâyi olıcak cân-ı nâ-sipâs ve cinân-ı bed-endişlerine sehmi-i vehm dolup dârü'l-küfr-i kadîm kal'alarından Peçuy ve Sazvar ve Malvar ve Aynvar nâm kal'aların ahâlîsi tav'an ev kerhen itâ'at ři'arların izhâr idüp a'yânlarından bir niçe kimseyi âsitân-ı devlet-nişâna gönderdiler. Geldüklerinde kânûn-ı kadîm üzere emân-nâmeler [229b] virilüp ve ri'âyetler olunup dahi Segsâr Sancağı beğı Kâsım Beğ'ün vâlî-yi vilâyet ve hâkim-i memleket ta'yîn olunup gönderildi. Ve andan vüzerâ vü ümerâya emr olındı ki Valpova'yı döğen ejder-gıriv toplanı gemilerde olan toplanla şikloş üzerine ileteler. Binâen alâ-hâzâ balyemez

nâm topı Anadolu beğlerbeğisi İbrâhîm Paşa ve Mora beği Muhammed Hân ve Men-teşe beği Muhammed Beğ ve Cündî Sinân Beğ ve Baltacı Muhammed Beğ bu topı Valpova'dan su sığırlarıyla çeküp tabl ü nekkâreler çalınup Sava Köprüsi'nden geçür-diler. Ve gemilerde olan topları Vezîr-i a'zam Süleymân Paşa ve Rüstem Paşa ve Mu-hammed Paşa ve Hüsrev Paşa ve Rûmîli beğlerbeğisiyle gemilerden çıkarup her biri bir topı İslâm gayretine çeküp yolları ve bu çengâlsitâna uğradı ki¹ eğer pîl-i dâmân ol yere uğrasa geçmekte omuzları sökülürdü. Sürçe düşe vüzerâ vü ümerâ ol topları geçürüp mezkûr Şikloş sahrâsına vardılar ki sivâdından dîv-i bed-nihâd vahşet ü nihâdından tenîn-i sengîn-fuâd-ı dehşet iderdi ki hubût-ı Âdem'den aleyhisselâm [İ 230a] beş bin iki yüz seksen üç yıldan berü küfr içinde durmuşdı, içindeki rü-cûm-ı şeyâtîn pîrâmun-ı hisâra yağî ayağın basdurmazlardı. Ol bî-dînler asâkir-i İslâm'ı toplarla üzerlerine vardukların gördüklerinde hemân-dem sü'bân-ı âsumân-dehânlarından hisârlarının tarafında vâkı' olan varoşlarına âteş-efşân idüp yakdılar. Andan şeh-süvâr-ı meydân-ı dîn hazretleri dahi Valpova sahrâsından göçüp Sava Köprüsinden geçüp ol asîrû'l-mürûr çengelîstânda konup yarındası devlet ü sa'âdetle mezkûr Şikloş Kal'ası'nun üzerine gelüp kuşadup kondılar. Yarındası ahâlî-yi kal'a da'vet olıncak ol melâ'in-i bed-encâmlar husûnlarının hisânetine i'timâd idüp inâd üzre musırr olup durdılar. Fi'l-hâl emr-i âlî vârid olup asker-i kal'a-güşâ ve dilâverân-ı neberd-ârâ menziller ihzâr eyleyüp cânib-i şarkisinde vâkı' olan [230a] varoşunu Muhammed Paşa ile Anadolu beğlerbeğisi İbrâhîm Paşa'ya ve taraf-ı şimâlin-den dış-hisâr ile iç-hisârı müctemi' olduğu mahallî Hüsrev Paşa'yla Rûmîli beğlerbeğisine ve yeniçeri ağasına tefvîz olunup cihâd alemlerin² dikilüp ve ejderhâ-girdâr toplar kurulup leyl ü nehâr nâ'ire-i harb u kıtâl zuhûr bulup döğülürken kudret-i İlâhî birle âfet-i semâvî irişüp yağmurla bir azîm tolu yağdı ki hiçbir târîhde görülmüş de-ğül. Yarındası dış-hisârının ba'zı kullelerine kumbaralarla âteş-efşân olup ihrâk ve ba'zı kullerün burûcî âhenîn seng-i kal'a-girâyla mânend-i kefgîr delinüp Muham-med Paşa kolından gedikler açıldı. Eyle olsa mâh-ı rebî'ül-âhîrîn gurrasinde paşa-yı mezbûr yürüyüş idüp guzât-ı müslimîn dış-hisârına girüp duhûl idicek öte cânibden Hüsrev Paşa ve Muhammed Paşa dahi gediklerinden yürüyüş idüp [İ 230b] içerûsin-de olan kefare-i mahzûl müdâfâ'aya meşgûl olup harb u kıtâl eyleyüp mübârizlere tüfenk havâle eylediler. Guzât-ı müslimîn gayret-i İslâm idüp tîg-i âb-dâr ve şemşîr-i cân-şikârla döne döne uğraş idüp başlar kesüp kanlar saçdılar. Bi-inâyetillâhî te'âlâ dış-hisâr feth olunup iç-hisârına nevbet dikildi.

1 yolları ve bu çengâlsitâna uğradı ki Vi : yolları çengâlsitâna bir sarp yere uğradı ki İ

2 alemlerin Vi : alemleri İ

Âmeden-i Tatar Hân¹

Ol esnâda Kırım cânibinden Tatar Hân-oğlu Ahmed Girây otuz bin Tatarla gelüp ve Budin cânibinden Yahyâ Paşa-oğlu Muhammed Beğ şîr-i şikâr gibi selâsil-i aglâle mukayyed dillerle başlar gönderüp “Küffâr-ı hüsrân-âyînün cem’iyyeti vardır” diyü haber virdiler. Ve andan lağımlar tedârük olunup ve iç-hisâra dahi toparlar rahneler açup küffâr-ı bed-âmâle ru’b ü hirâs müstevlî olıcak nâ-çar halâslarına istid’â-yı emân eylediler. Bârgâh-ı zafer-dest-gâhdan dahi emân virilüp vüzerâ vü ümerâ asâkir²-i deryâ-mânend ile hisâra varılup küffâr-ı füccâr dahi hezâr tezel-lül ile kal’anun kapusın açup teslim eyledüklerinde kal’aya girilüp râyât-ı zafer-i hüsvâne nasb olunup ve ezân okınup kenâyis-i küffâr-ı dalâlet-âyîn mesâcid-i [230b] erbâb-ı dîn-i mübîne tebdil olunup mâh-ı rebî’ü’l-âhirün üçünde meftûh u müsahhar olıcak içindeki kefer ve fecereyi dış varoşuna çıkarılup yarar dizdâr ve hisâr erleri ta’yîn olunup bulunan âlât-ı cenk dahi tahfîz olındı. Ve zâhir olan mürtedleri tu’me-i şemşîr kılınup kal’a-i mezkûr dahi müşârün-ileyh Kâsım Beğ’e ilhak olındı. Andan sonra kal’a-i mezkûrî kal’ u kam’ iden topları emr-i âlî mücebince Anadolu ve Rûmili beğlerbeğisi çeküp gemilere koydılar. Ve Bosna beği Ulama ile Tatar Hân-oğlu’nı [İ 231a] küffâr-ı hezîmet-âsârı Aksu cânibinde gâret ü hasâret eylemek için gönderdiler ve Rûmili beğlerbeğisine dahi³ emr olındı ki “Sâbikan bend-i itâ’ata boyun viren Behoy Kal’ası cânibinden Kal’a-i Segsâr’a varup sultân-ı iktidâra mühlak olalar.” Anun akabinde halife-i rûy-i zemîn hazretleri dahi asâkir-i zafer-âsârla Kal’a-ı Budin sahrâsına azîmet idüp varup vusûl bulduklarında âdet-i kadîme muktezâsınca sağ-sol alaylar gösterilüp yürüdüler. Ve gemilerle toparlar dahi gelüp irişüp envâ’ şenlikler eylediler. Ve kudret-i İlâhî birle ol mahalde çekirge askeri dahi a’dâd-ı encüm-şümâr sayısınca cem’ olup anda hâzır u muntazır durmuşlardı, hudâvendgâr hazretleri mâh-ı mezkûrun onında ol araya şeref virdükde Alaman ve Leh ve Nemçe ve Çeh vilâyetlerine ejder-i heft-ser gibi nîgeh-bân olan Kal’a-i Ustorgon ki kavâ’idi tahte’s-serâyâ nüzûl ve me’âkırı evc-i Süreyyâ’ya vusûl bulup ki rûy-i zemîninde anun nazîri kal’a ta’mîr olunmamışdı. Ve ez mân-ı sâlifede İskender-i Yunânî’den gayri bu sâhib-i şemşîre boyun virmemişdi ki rûvât-i ahbâr ve sikât-ı ahyârdan menkûldür ki İskender’ün kabz u feth eyledüğüne sebep dîn ü dünyâ sa’âdeti mücâleset-i ulemâ ve mu’âmelet-i hükemâ ile olur, ana binâen İskender-i Yunânî murâd idindüğü bir feylesof-ı kâmil ve bir âlim ü fâzıl [231a] kiyâsetle ma’rûf ve firâsetle mevsûf bir kimesne bulup umûr-ı

1 Bu başlık İ’de derkenâr olarak verilmiştir.

2 asâkir Vi : asker İ

3 dahi İ : - Vi

dünyevîde ana mürâca'at ve ahvâl-i uhrevîde anunla müşâveret olına. Bu makûle kimseyi iş ve teftiş itdüklerinde haber virdiler ki “Engürüs vilâyetinde Ustorgon nâhiyesinde esrâr-ı hikmetde vukûf ve ahvâl-i ibretde ehl-i keşf Eflatûn adlı bir hekîm-i zû-fünûn ve alîm-i reh-nümûn vardır.” denilicek İskender hazretleri sohbetine tâlib ve hizmetine râgıb olup [İ 231b] havâssından bir merd-i sühan-dânı da'vet için¹ risâlete gönderdi. Kat'-ı menâzil ile varup vusûl bulduğunda öninde zemîn-bûs idüp ve du'â-yı devlet-i şâhî eyledüğinden sonra Eflatûn el-mezbûr güftâra gelüp “İskender seni bize göndermeden murâdı nedür?” didi. Resûl dahi cevâb virdi ki “Şehriyârimizün maksûdı izhâr-ı muhâlasat ve ittihâd-ı musâhabet ve nush u pend ü nasîhat almakdur” diyicek, Eflatûn didi ki “Ol pâdişâhun pîşesi dâr u gîr ve endîşesi saltanat u cihân-gîrlikdür. Ben bir fakîr-i pîr-i uzlet-güzînüm. Ana varmağa kudretüm yokdur” diyicek, resûl eyitdi “Ey pîr ü dâna ve ey hakîm-i tevânâ! İskender kahrâmân-ı zamân ve sâhib-kıran-ı devrândur. Anun fermânına muhâlefet gerekmez. Ulu'l-emre itâ'at vâcibdür.” Ol dahi eyitdi ki “Ol kimse ki uzlet-nişîn ve halvet-güzîndür, erbâb-ı izz u câhla varup müsâhabet itmez. Zîrâ her murg-ı zîrek ki dâm-ı inâye varup kendü ayağıyla düşe. Sonra figân u feryâdı kimden ider? Dâna oldur ki dâmı dânenen mukaddem fikr eyleye. İskender'e benden selâm eyle. Eğer dîn ü devletde sûd-mend ü behre-mend² olmak dilerse sûret-i âkıbete nazar idüp ulemâya izzet ve hükemâya râğbet ve pîrlere şefkat eylesün.” Resûl-i İskender bu Eflâtûn'un kelimât-ı hikmet-âmîzlerin varup İskender'e i'lâm idicek, Eflâtûn niyyetine târîh-i hazret-i risâletden sekiz yüz üç yıl evvel İskender-i Yûnânî vilâyet-i Selçukıyân ve memleket-i Yûnân'dan asker-i enbûhla gelüp Ustorgon kal'asın feth idüp [231b] cenb-i cenûbında vâkı' olan şehir-i azîmü's-sivâdda ashâb-ı uzlet-güzîn için niçe savâmî' u me'âbid binâ olınmışdı, anların içinde Eflâtûn dört yüz mürîdiyle sâkin olup ilm-i hikmet ta'lîm iderlerdi.

Mülakât-ı İskender bâ-Eflâtûn³

İskender dahi Eflâtûn ile cem' olup [İ 232a] kendüye vezîr ve hakîm-i müşîr idindi ki ol zamândan bu kal'anun fethine gelince bin yedi yüz elli üç yıldur. Ve andan diyâr-ı Alaman'a azm idüp âb-ı Tuna'nun üstüne köpri bünyâd eylediler ki şimdi İskender Köprisi dirler. Ol zamândan berü mezkûr Ustorgon'un divâr-ı üstüvârı çarh-ı devvâr gibi kat kat olup dururdu. Eyle olsa pâdişâh-ı İslâm hazretleri hisâr-ı üstüvâra mühim olan toprakları gemilerle Tuna'dan gönderüp ve karadan

1 da'vet için Vi : - İ

2 ve behre-mend Vi : - İ

3 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

Rûmili beğlerbeğisi tevâbî'yle irsâl olunup gittüklerinden sonra kendüler dahi yümn ü ikbâlle varup vusûl bulduklarında divân olunup mahsûr olan küffâr-ı hüsrân-âyini tavk-ı itâ'ate da'vet eylediler. Ol melâ'in-i bî-dînler pâ-yı isyânların¹ tugyânda muhkem basup neberd-i kâr-zârı ihtiyâr idüp harb ü kıtâle âgâz eylediler. Bu cânibde dahi emr olunup muhâsaraya ve mücâdeleye âgâz olunup lâkin gemilerle toplan gelüp vusûl bulmamışdı². Budin ile Ustorgon mâbeyninde Kal'a-i Vişegrad yolların kat' idüp gemiler dahi lengerin bırakup durmuşlardı, fi'l-hâl emr vardukda gelüp vusûl buldılar ve hemân Anatoli ve Rûmili beğleri topları gemilerden çıkarup kal'anun cânib-i şimalisinde Muhammed Paşa ve Anatoli beğlerbeğisi İbrâhîm Paşa tevâbî'yle ve cânib-i şarkisinde Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa ve yeniçeri ağası ve cenûbından Bosna Sancağı beği Ulama ta'yîn olunup Vezîr-i a'zam Süleymân Paşa ile Rüstem Paşa dahi hisârün tedbîrine mübâşeret ü müdâvemet idüp gice ve gündüz ikdâm ü tamm³ üzre oldılar. Dahi metrisler kurilup ve toplan çekilüp⁴ ve her küşeler, dilirler [232a] ve mübârizlerle ârâste olup ve tüfenk-endâz yeniçerilerle pîrâste kılınup neberd-i kâr-zâra şürû' eylediler. Dahi ol ejderhâ-yı âteşin-dem toplanla [İ 232b] ol kal'a-i metîni döğüp bünyâd-ı pûlâd-nihâdını delük delük eyleyüp gülşen-i fethi temâşâ eylemeğe revzenler açdılar. Küffâr-ı nikbet-rehber dahi yıkılan rahnelerin berkidüp husûm-ı şeyâtîn-rücûm gibi burûc-ı kulelden darbzenler yağdurup hisârlarınun fethine el sundurmayup dahi pâdişâh-ı nusret-âyînün üzerlerine geldüğün serdârları olan melik-i Alaman'a i'lâm itmek için âdem gönderdiler. Varup i'lâm eyledükde ol bed-fi'âller cem' olup mukâbele vü mukâtele emrinde müşâvere eylediler. Fikr-i nâ-savâbların bunun üzerine mukarrer eylediler ki nefîr-i âmm idüp küffâr-ı Benî-Asfar'a ve ekbere vü asgara ol hâl-i musîbet-âmâlî i'lâm ideler, tâ ki Leh'den ve Çeh'den istimdâd olunup kıtâl ü cidâl bâbında ihtimâm ideler. Ve fi'l-hâl mahsûr olan bed-fi'âllere istimdâd için yüz pâre gemi âlât-ı harble doldurilup "Kal'a-i Peç'den berü Burak nâm kal'aya varup göz kulak tutun ki ahvâli neye varur?" diyü gönderdiler ve "Kal'a içinde olanlar gayret kemerin bellerine bağlayup ikdâm ü ihtimâm ile dursunlar" diyü sipâriş eylediler. Ve andan kendüsi sihâm-ı ehl-i İslâm'un havfından Peç'den anaru Letce nâm kal'a cânibine firârı ihtiyâr idüp revâne oldı ve bu ahvâller bu cânibe ma'lûm olındukda mu'avenete gelen gemilerün ubûr idicek yerlerün teshîri mühim olduğundan gice ile bu cânibden donanma gemileri geçüp ol dârû'l-küfrün hisârı civâ-

1 isyânların Vi : isyânlar İ

2 bulmamışdı Vi : bulmuş idî İ

3 ikdâm ü tamm Vi : ikdâm İ

4 toplan çekilüp Vi : toplara gelüp İ

rında olan gemileri tefahhus itmesine iki bin askerle Yahyâ Paşa-oğlu Muhammed Paşa irsâl olındı. Varup küffâr kal'alarından Komaran ile Tata nâm kal'a cānible-rine vusûl bulduklarında tecessüs olunup ol la'în-i nikbet-âyinlerden eser ma'lûm olunmayıcak mezkûr gemiler ve leşker-i zafer-rehber [İ 233a] girü dönüp devlet-i iktibâsa mülâkî oldılar. Dahi yer yer karavullar ve taraf taraf darbzenler ile [232b] yollar bağlanup mahsûr olan küffâr-ı bed-girdârun cān-ı bed-gümânları nâr-ı kahrıla dağlanup andan sonra cānib-i garbîsinde vâkı' olan cezîreden hisâr-ı üstü-vârı top-ı pür-âşûbla döğmeğe Muhammed Paşa'ya emr olındı. Emr-i âlî mücebin-ce Yahyâ Paşa-oğlu Muhammed Beğ gemiler üzre toplar geçürüp hisârı döğmesine mübâşeret eylediler. Ve öte cāniblerde olan vüzerâ her biri yerlü yerinde toplar atup kal'a burûclarının derecelerini sıyup ve bârûlarını yere düşürüp hâke berâber eylediler. Lâkin bir bedeni yıkıldukça yerine on pülâd-nihâd kâfirler bedel olurdu. Ve füccâr-ı hâksâr meydân-ı dâr u gırde mübârizân-ı nusret-karîni darbzenlerle penbe gibi atarlardı. Ve andan Muhammed Paşa kolında gedikler açılıp mâh-ı cemâzi'l-âhirün gurresinde yürüyüş sadedinde iken kal'adan bir kâfir kaçup gelüp itâ'at idüp kal'a içinde niçe defa şedâyid ihzâr olunup lağımlar ve metrisler ihzâr olındığın i'lâm eyleyicek ve hem Ahmed Paşa cānibinde gedikler murâd üzre iriş-meyüp yürüyüş emri te'hîr olunmak gösterdi. Andan sonra ol kulesi gerdûna hem-ser ve başındaki hurûşı evc-i feleke berâber olan kilisanun esâsına Ahmed Paşa ve kapu üstinde yassu kullenün binâsına ve çan kulesinün bâlâsına Ulama Paşa ve cezîreden sarâyının der ü divârına Yahyâ Paşa-oğlu Muhammed Paşa ve Âb-ı Tuna cānibinden Anadolu beğlerbeğisiyle Muhammed Paşa ra'd-dem topları urup ve sâ'ika-âvâz bedoloşkaları atup belâ-yı nâ-gehânî gibi vâsıl olup buyût u esvâklar-ın küffârın başlarına yıkarlardı. Andan sonra hüsn-i tedbîr bunun üzerine olındı ki kal'anun hendek-i amıkı memlû olmak için [İ 233b] cumhûr-ı asâkir-î İslâm sahrâ vü hāmûnun berk ü tîşesin kesüp getirüp dökeler. Ana binâen deşt ü kühun dırahtların kesüp getirüp döktiler. Andan ubûr-ı guzât-ı müslimîne kâbiliyyet olup küffâr-ı dalâlet-âyin dahi ihzâr olan gedikleri muhkem yapup müdâfî' toplarla meshûn eylediler. Anların izâlesi için Muhammed Paşa cānibinden lağımlar ihzâr olunup ve yürüyüş emr olunup [233a] bād-ı hurûş alaylar ve deryâ-cûş saflar olunup gâziler ve mübârizlar hâzır olup dahi sûr-ı nefir kûslar çalınup ve yürüyüş topları atılıp lağıma dahi âteş virildi. Fi'l-hâl kulle içinde olan küffârlar havâyâ perrân olup ve âleme zelzele vü velvele dolup ve gediklerden ra'd-âvâz toplar atılıp ve guzât-ı müslimîn küffârın top u tüfenklerine bakmayup gayret ü hamîyyetle tekbîr ü tehlîl ile göz yumup uğradılar ve içerüde ihzâr itdükleri darbzenleri ve

tüfenkleri dahi gâzilerün üzerlerine efsân-vâr saçdılar. Dahi bürç u bārûlar üsti ve hendekler içi ten-i bî-ser ve ser-i bî-tenlerle dolup muhkem cenk-i kavim ve katl-ı azîm olup lâkin ol gün hisârun fethi müyesser olunmayup girü yerlü yerine dönüp ârâm eylediler ve hisârda küffârın kuvvet-i kalbleri ziyâde olup donanma gemile-riyle kapudân olan Silistre beği Muhammed Beğ kal'anun varoşı civârında oturur-ken hisârdan üzerlerine top u tüfenkle hücum idüp niçe gemileri helâk eylediler. Muhammedü'l-mezbûr kapudânlıktan ref' olunup Ağrıboz Sancağı beği Ahmed Beğ'i kapudân eylediler¹. Ve yarındası girü ceys-i nusret-kış-i İslâm kal'a üzerine hücum idüp hisâr gediklerine yürüdiler ve emr olındı ki "Mukâbeleda çuvallardan bir kulle peydâ olına." Hemân mübâşeret [İ 234a] olunup yürümiş olmak üzerinde iken öte cânibden su kulesine dahi hücum olunup küffâr dahi her cânibine darb-zenler ve metrisler ihzâr idüp ve bārân gibi yağdurup cenge ihtimâm gösterdik-lerinde mübârizân-ı zafer-encâm meydân-ı dâr u gırde pervâz urup niçelerin şir-i pençe-i âcâle düşürüp niçelerin mahleb²-i Ankâ'ya kapdurup helâk eylediler. Ve niçe kulleleri ser-i eşrâr gibi galtân ve niçe bārûları dil-i füccâr gibi vîrân eylediler. Su kulesinde olan keferenün kalblerine ızdırâb olup inhizâmı iç-hisâra kaçup guzât-ı nusret-encâm top u tüfenkleri bārân gibi akablerince yağdurup kullelerin- de metrisleri [233b] târumâr eylediler. Bi-inâyetillâh ol gün su kulesi feth olup küffâr-ı dalâlet-me'âle hizlân ü inhizâm müstevlî olup nâ-çar rûy-i tazarru'-ı hâk-i inkisâra koyup emân taleb eylediler. Pâdişâh hazretleri dahi kimesne cânlarına ve mâllarına dahl itmemesine emân-nâme virilüp mâh-ı mezburun yedisinde kal'ayı teslim eylediler.

Feth-i Ustorgon³

Bārûlarına İslâm alemleri dikilüp âvâze-i nâkûs ezân-ı seyyidü'l-enâma tebdil olunup me'âbid ü kenâyis mesâcid-i müslimîn olup içindeki keferi ihrâc olunup dizdâr hisâr erleri ta'yîn olunup ve içinde olan⁴ top u tüfenk ve sâir edevât-ı cenk merkûm u mahfûz⁵ olındı. Ve andan pâdişâh-ı İslâm kal'anun fethiyyün vüzerâya vü ümerâya hil'atler giydürüp dahi emr olındı ki "Ol bārû-küb topları Anato-lı beğlerbeğisi gemilerle kal'a-i İstol-Belgrad⁶'a alup gide. Bâkî bedoloşkalar do-nanma gemileriyle Kapudân Ahmed Beğ Ulama Paşa'yla adü-yı dîn kal'alarından

1 Ağrıboz Sancağı beği Ahmed Beğ'i kapudân eylediler Vi : Ağrıboz Sancağı beğini kapudân eylediler İ

2 mahleb Vi : çengâl İ

3 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

4 olan İ : - Vi

5 merkûm u mahfûz İ : mekûm u mahfez Vi

6 Kal'a-i İstol-Belgrad'a Vi : Kal'a-i Belgrad'a İ

Komaran ile Tata cânibine varalar ve Kal'a-i Ustorgon'un harâb yerlerini termim etmek için Muhammed Paşa ile Teke-oğlu Muhammed Beğ'i ve Murâd Beğ'i [İ 234b] ta'yin idüp anda kodılar. Ve kal'anun cenginde iken Leh'den elçi gelmişdi, anı dahi ziyâfet ve hil'atleyüp gitmesine icâzet virdiler. Ve andan pâdişâh hazretleri mâh-ı cemâzi'l-evvelün on dördünde Kal'a-i Tata'ya azm eyledi. Kal'a-i mezbûrun küffâr-ı hâksârı sâhib-kırân-ı zamânun teveccühin iştidüklerinde hayâtlarının in-fisâlin yakîn ve memâtlarının ittisâlin müte'ayyen bilüp sebîl-i itâ'ata boyun virüp mukaddemâ varan Ulama Beğ'e kal'anun miftâhını karşı gönderüp ol dahi âdemoiyle pâdişâha irsâl eyledükde, ana dahi emân-nâme virilüp ve âdem koşilup girü kal'aya gönderildi. Yarındası kal'anun dizdârı ve Nemçe ve Ulama'nun porkolabı hisârdan çıkup gelüp hil'atlenüp kal'ayı teslim eylediler. Ve Kal'a-i [234a] Komaran'a gitdiler. Eyle olıcak¹ donanma ile toplar Budin cânibine irsâl olındı ve andan kal'a-i mezbûrun yıkılması emr olındı. Ana binâen vüzerâ vü ümerâ varup mezbûr kal'ayı yıkup hâkle berâber eylediler. Ve ol arada İstol-Belgrad nâm bir kal'a dahi vardı ki belâ-yı nâ-gehânî nâzil olıcak yer hemân üstine üstine varilüp görildi ki² üç tarafından üç varoşı üç başlu ejderhâ gibi kal'aya nîgeh-bân ve päs-pân durmuşlardı ki her birinün müstakil hendekleri olup âlât-ı harble mäl-a-mäl idi. Hazret-i Âdem'ün hubûtından beş bin üç yüz yetmiş dört yıldan sonra Üstulyano nâm bir pâdişâh binâ eylemişdi. Ol zamândan berü Engürüs vilâyetinün kıralların mürd olduklarında anda defn idogelinüp yerlerine kiral olagelenler karüne didükleri efser-i mu'teberlerin andan Kiye gelüp kal'anun içi leşker-i dalâlet-âyînle memlû olup ol vilâyete yâd ayak basdurmazlardı. Fe-li-hâzâ kal'a-i mezkûrun fethine ve a'dâ-yı [İ 235a] İslâm'un kahrına teveccüh olunup varup vusûl bulındı. Kal'a-i mezbûrun atlası ve yayası hâzır olup varoşları öninde âhen ü pülâda müstagrak olup dururlardı. Bu cânibden ceys-i zafer-kış gâziler bahr gibi cûşa gelüp meydân-ı kâr-zârda küffâr-ı hâksâra göz açdurmayup fi'l-hâl elleşüp ve topla dilleşüp muhkem cenk eylediler. Ve irtesi hemân kal'aya metrisler ihzâr olunup fethine vü kam'ına mübâşeret eylediler. Ve Anadolu beğlerbeğisiyle irsâl olınan topları ve âlât-ı harbleri füccâr-ı Leh nâm mahalden su sığırılar bile getürdiler. Emr olındı ki "Muhammed Paşa ile Hüsrev Paşa tevâbi'leriyle ve yeniçeri ağası ve sekban-başı tevâbi'leriyle ol kal'a-i mehîbi muhâsara ideler." Vüzerâ vü ümerâ dahi ol hısn-ı hasînün şimâlinde olan varoşını ki içi Engürüs ve Muşkar'un ve Alaman ve Çesar'un ve İspanya ve Portukal'un ve rîm-pop ile Kızıl Elma'nun altı bin mikdârı

1 eyle olıcak Vi : eyle olsa İ

2 yer hemân üstine varilüp görildi ki İ : yer hemân üsti vardı Vi

mükemmel ü müsellaḥ tüfenk-endāz ve cenk-sāz keferi ile [234b] māl-a-māl olup durmuşdı, zıkr olan varoşun cānib-i garbīsinden Muhammed Paşa ve İbrāhīm Paşa ve yeniçeri ağasıyla ibtidā eylediler. Ve cānib-i kıbelīsinden Hüsrev Paşa ve Ahmed Paşa ve sekban-başıyla şürü' eylediler ve fi'l-hāl metrisler ve hendekler itmesine āgāz olunup ve cenk ü harbe mübāderet eylediler. Ammā varoş-ı mezkūrun içinde küffār-ı bed-āsār ceyş-i İslām'dan hisāra karīb bir kimse getürtmeyüp mecāl virmeyüp ururlardı. Āhirü'l-emr mübārizān-ı dīn ü devlet zemīn-i metīni yer yer yarup hendekler eyleyüp içinde yürürlerdi. Bir kimsenün ki başı gözüксе fi'l-hāl kal'adan ururlardı. Vüzerā vü ümerā ve sāir asākir¹-i memleket-ārā yerlü yerinde ol gice muhkem metrisler ihzār idüp ve sā'ika-girdār topar kurup [İ 235b] yarındası hemān döğmeğe başladılar ve yeniçeriler dahi tüfenkleri bārān-veş yağdurup iki taraftan dahi muhārebe vü mukātele olunup ve içinde olan kilisalara dahi topar kurilup dīvār-ı üstüvārlarını tezelzül itdürirlerdi. Ve Hüsrev Paşa kolında gedikler açilup tevābī'yle yürüyüşe ikdām idüp hisārdan aşağı darbzenleri ve tüfenkleri bārān-misāl yağdururlardı. Dilāverler ve mübārizlar ol ālāt-ı harbe bakmayup seyl gibi belāya göz yumup ve uğrayup ölürlərdi ve öldürürlerdi. Ol esnāda küffār-ı hezīmet-makrūn üzerlerine nāzil olan belānun def'ine kābil olmaduğın gördiler, cānlarınun halāsiyçün kilisalarına od urup yakdılar. Ve guzāt-ı müsliḥin üzere hü-cüm idüp top u tüfenki ve darbzen ü zenberekı atup niçelerin helāk ü yebāb iderlerdi. Eđerçi ki hisārları toprakdan idi lākin taşdan dahi muhkem idi, kābil olup fethine çāre idemediler. Andan sonra buyruldı ki "Hisārun hendeklerin doldurmağıyçün odun getirüp ve toprakdan kulleler bünyād olmak için topraklar getireler." Emr-i āli üzere bī-hadd odunlar getirüp döktiler [235a] ve çuvalları toprakla doldurup kulleler bünyād itdiler ve üzerlerine tüfenk-endāz yeniçeriler çıkup sür-larının içinde ve dışında cenk için duran kāfirleri urup bakdırmaz oldılar.

Āmeden-i haber ez-Hayreddīn Paşa²

İttifāk bu esnāda Françe kıralı olan Françeşko nām la'īnden ādem gelüp sābıkā ki donanma-i hümayūnla Hayreddīn Paşa ki irsāl olınmışdı, varup Tolub³ şehrinde kışlamak üzere olup ve Tūnus'ı sābıkā Hasan Cevān'dan ki alup zabt itmişdi, mezbūr Hasan Cevān İspanya'ya mütābe'at idüp anun [İ 236a] sebebiyle la'in-i bed-fi'āl Tūnus mukābelesinde Golte demekle ma'rūf kal'asın alup Tūnus'ı girü Hasan Cevān'a virmişdi. Ol ecilden İspanya ile Hasan Cevān'un mābeynlerinde

1 asākir Vi : asker İ

2 Bu başlık İ'de derkenār olarak verilmiştir.

3 dolup Vi : - İ

ittihād vâkı‘ olup İspanya Pulya anabolisine gelmek ihtimâlin virüp Hasan Cevân istikbâl için gemilerle Haçle’ye ve andan Pulya anabolisine geçüp ana tavakkuf idüp öte cânibde İspanya’nun gelmesine Françe mâni‘ olup gelicek Hasan Cevân eğlenüp Tûnus’a varmaduğundan ahâlî-yi vilâyet oğlu Ahmed’i Tûnus’a beğ diküp Hasan Cevân işitdükde yedi pâre gemi satun alup İspanya keferesinden üç bin mikdârı ulûfeci tutup Tûnus cânibine azm eyledi. İspanya’ya tâbi‘ kal’a-ı Golte’ye gelicek hazînesiyle haremın kal’ada koyup gemilerin bir niçe âdemleriyle Tûnus üstine gönderüp kendüsi alup geldüğü kâfirlerle karadan yürüyüp ol cânibde oğlu Ahmed “Babam livâ-yı İslâm’ı tahkîr idüp küffâr-ı hâksârla birlikde ve ittifâkda oldu. Anun hakkında emr-i İlâhî nedür?” diyü sâhib-i şer‘asından istifisâr eyledükde ulemâ vü fukahâsı katline fetvâ virdükleri ecilden mezkûr Ahmed, babasına meşâyih-i Arab’dan bir niçe kimseler istikbâl için gönderdi. Levâzım-ı ta’zîmi edâ eyledüklerinden sonra mezbûr Ahmed üç bin mikdâr âdemisiyle akablerince çıkup ol dahi istikbâle gelür gibi babası [235b] yanında olanlar hâb-ı gaffetde iken baskun idüp babasını ele getirüp gözlerine mîl çekdi. Ve ol kâfirleri kırup bir mikdârı kaçup gemilerine girüp Golte Kal’ası’na kaçdılar. Ve Françe’nün ümerâsından Duka Kılava nâm serdârın kal’alarından İspanya üç kal’asın alup zabt eyledi diyü gelen âdem haber virdi. Andan hudâvendgâr hazretleri dahi bunlarla Hayreddîn Paşa’ya [İ 236b] haber gönderdiler ki “Ol aradan kalkup dârü’s-selâm-ı İstanbul’a müteveccih olasun” diyü emr eylediler ve ol gelenleri ol aradan Dobravenik’e ve andan Venedik’e ve andan Talya’ya ve andan Nemzon vilâyetine varup Kal’a-i Edol’de Nehr-i Tuna’yı geçüp Ezoçir memleketinde Şuzik nâm kal’aya varup andan Kal’a-i Lutran’a ki Cenevre¹ demekle ma’rûf kal’adur, varup Françe kal’alarından Lebor Kal’ası’na vusûl buldukda beş menzilde Françe’ye Felandere nâm şehir-i azîmde mülâkî olup mezkûr Françe Sultân Süleymân hazretlerinin² ahvâlin sordukda ol varan dahi pâdişâhun Engürüs vilâyetinde gördüğü fetihleri bir bir haber virüp ve andan Tolon limanına azm idüp Hayreddîn Paşa’ya varup pâdişâhun hükmin teslîm idüp ve ana dahi bir bir hikâyet eyledi. Ve andan paşayül-mezbûr emr-i âlî üzre yanında olan yeniçerilerle donanmayı ihzâr idüp rûzgâra müntazır olup durdı. Eyle olsa bu cânibde emr-i pâdişâhî üzre Ulama Paşa, Tatarla ve akıncıyla ki Aksu tarafına akına gönderilmişdi, varup ziyâde doyumlıklar olunup girü geldi ve sâbıkda feth olan Valpova ve Şikloş kal’alarının keferesi varup Komaran cânibinde cem‘ olup Zadozvadi’ye gidenlerin yolların bağlayup askere müzâyaka

1 Cenevre Vi : Çetevre İ

2 hazretlerinin İ : hazretleri Vi

virürlerdi. Karavul için duran Ulama Paşa tevâbi'inden Turhân bir niçe Tatarla varup ale'l-gafile basup ol bî-dinlerün niçesin kılıçdan geçürüp niçesini diri tutup getürüp hudâvendgâr huzûrında boyınların urdılar ve andan sonra sultânü'l-İslâm hazretleri vüzerâya vü ümerâya buyur-[236a]dılar ki "Kal'a-i mezkûrun fethine ikdâm idüp hemân yürüyüş ideler." Emr-i âlî üzre [İ 237a] mâh-ı cemâzi'l-âhirün evvelki günü hemân gâzilere nidâ olunup vüzerâ vü ümerâ ve sâir guzât-ı müslimîn her biri yerlü yerlerinden ve gediklü gedüklerinden¹ yürüyüp ve yürüyüş topları atılıp ve yeniçeri dilâverleri tüfenklerini bârân-vâr hisâr kullelerine² yağdurup ve pehlevânlar öldüklerine bakmayup ve cânlarını kayurmayup göz açdurmayup yürüdiler. Ol gün kâfirlerün başlarına kıyâmetler kopup gözlerine âlemi teng ü târ eylediler. Bu ortalıkda niçe müslimânlar şehâdet müyesser olup ve niçe küffâr cehenneme değin girdi. Ve'l-hâsıl ziyâde çok kâfir kırılıp âhir dış-hisârı feth eylediler ve iç-hisâra mürâca'at eylediler. Küffâr-ı füccâr bu ahvâlî³ göricek hayrân u ser-gerdân olup artuk muhârabeye mecâlleri kalmayup hemân kal'ayı⁴ virmesin evlâ gördiler, dahi pâdişâh-ı pelenk-intikâmdan istid'â-yı emân taleb eylediler. Pâdişâh hazretleri dahi emân virüp nehb ü gâretten halâs oldılar. Mâh-ı cemâzi'l-âhirün üçünde vâkı' olmuş.⁵

Feth-i İstol-Belgrad⁶

Çün Kal'a-i Belgrad feth olunup teslim olındı ve içindeki me'âbid ü asnâm mesâcid-i İslâm'a tebdil olunup cevâmi' erkân-ı imân oldu, husûsan ol büyük azîmül-misâl kilisaları ki bedâyi' vü sanâyi' ile ârâste ve envâ'-i garâyible pîrâste idi, câmi' olup cemî'-i erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanat anun içinde cum'a namâzın kıldılar. Andan sonra pâdişâh hazretleri kal'a-i mezbûrun dahi levâzımın görüp ve içinde bulunan topları ve sâir âlât-i harbleri merkûm u mazbût itdürüp içinde dizdâr ve hisâr-erleri ta'yîn idüp ve nevâhilerin meftûh u müsahhar idüp memâlik-i İslâm'a dâhil ve lâhık eylediler. Andan sonra pâdişâh-ı felek-taht hazretleri kal'a-i mezkûrdan inân-ı azîmetlerin⁷ [İ 237b] medâr-ı sa'âdet ve pây-ı taht-ı izzet cânibine münsarıf ve mun'atıf kılup dönüp girü Budin'e geldiler. Ve anda ihzâr olunan köpriden ubûr idüp Peşte'ye mürûr eylediler. Ve irtesi anda divân-ı âlî olup [236b] a'yân-ı devlet ve erkân-ı saltanat umûmen hil'at giyüp ve bu fûtûhâtun

1 gediklü gedüklerinden İ : gediklerinden Vi

2 kullelerine Vi : kal'alarına İ

3 ahvâlî Vi : ahvâlleri İ

4 kal'ayı İ : kal'asının Vi

5 vâkı' olmuş Vi : - İ

6 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

7 azîmetlerin Vi : azîmetin İ

beşâret-nâmeleri imlâ vü inşâ olunup cemî‘-i vilâyete ve memlekete irsâl eylediler. Ve andan vüzerâ vü ümerâ dest-büs-ı pâdişâh-ı cihân ile müstes‘id oldukdan sonra ol diyârun hıfz u hırâsetiyçün Hüsrev Paşa bir mikdâr askerle anda alıkonulup andan pâdişâh yümn ü ikbâlle ve sa‘âdet ü iclâlle sâlim ü gânim dönüp Kal‘a-yı Petervaradin öninde Tuna’yı dahi geçüp bir niçe günden sonra Belgrad’a geldiler¹ ve andan dahi devlet ü sa‘âdetle hicretün dokuz yüz elli recebinün yigirmisine Edrine’ye geldiler². Birkaç gün anda ârâm eyleyüp andan İstanbul’a müteveccih olduklarında kudret-i İlâhî ve hikmet-i Sübhânî birle pâdişâh-ı arş-âşiyânun gûl-sitân-ı sa‘âdetinden bir verd-i tâze ve bostân-ı siyâdetinden bir berg-i pâkîze ya‘nî oğlu Sultân Muhammed mülâkât-ı bād-ı ecel birle pejmürde olup dâr-ı gurûrdan sarây-ı sürûra irtihâl itdüğü haberi mâh-ı şa‘bân-ı mu‘azzamun guresinde gelüp irişüp bu hâdise-i azîme ve vâkı‘a-i elîmenün vukû‘ından atası hudâvendgâr hazretlerinin kalb-i fâ‘izu’n-nûrlarına melâlet-i tāmme müstevlî oldu. Ammâ ne fâyi-de ki her nefis bâb-ı fenâya dâhil ve herkes sarây-ı bekâya râhil olmak mukarrerdür, bu bâbda teslîm-i rızâ ve sabrun ale’l-kazâ emr-i mukadderdür. Fe-li-hâzâ hazret-i pâdişâh dahi mefhûm-ı mezkûr ile âmil olup ve Hudâ fermânına râzı olup mâh-ı mezbûrun [İ 238a] on üçinde gelüp dârû’s-saltana İstanbul’a vusûl bulup karar eylediler.

Vefât-ı Şehzâde Sultân Muhammed³

Ve andan sonra üçinci günde öte cânibden merhûmun meyyiti dahi gelüp namâzı kılınup eski odalarda defn eylediler ve üzerine türbe binâ olunmağa şürû‘ olunup ve câmi‘-i şerîf dahi binâ olunmağıçün levâzımına tedârük olunmasına mübâşeret eylediler. Ve sene-i mezkûr saferinün altısında Rûmili’nde Yenişehir’de zelzele-i azîm vâkı‘ olup sûret-i hevl-i kıyâmet müşâhede olunup çok binâlar harâb oldu. Ve andan sonra pâdişâh hazretleri emr idüp Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa İstanbul’dan çıkup Sofya’ya azm eyledi⁴. Varup anda cem‘iyyet idüp oturdu ki Hızrilyâs güninde çıkmışdı ve mâh-ı mezkûrun on beşinde Budin [237a] cânibinden ulak gelüp Kal‘a-i Ustorgon fethinde baş indürmeyen ve Vişegrad’un bi-inâyetillâh müyesser olup fethi haberin getürdiler. Andan sonra sene-i mezbûr rebî‘ü’l-evvelinün dördinde;

1 Belgrad’a geldiler Vi : Belgrad’a vâsıl olup İ

2 Edrine’ye geldiler Vi : Edrine’ye vusûl buldılar İ

3 Bu başlık İ’de derkenâr olarak verilmiştir.

4 azm eyledi Vi : azm eylediler İ

İbtidâ-yı Binâ-yı Câmi-i Şehzâde¹

Merhûm Sultân Muhammed'ün üzerine binâ olınan câmi'nün binâsı bırakılıp ol gün bî-hadd kurbânlar ve tasaddukâtlar olındı. Andan pâdişâh-ı İslâm hazretleri Şehzâde Sultân Bâyezîd ve vâlideleri ve hemşireleriyle ve Süleymân Paşa ve Rüstem Paşa ile Burusa cânibine azîmet buyurulup varduklarında Şehzâde Sultân Selîm dahi Karaman'dan gelüp mülâkât olup bir niçe gün müsâhabet ü mücâleset ve av ı şikâr olındukdan sonra girü şehzâde-i mezkûr sancağına gidüp ve pâdişâh hazretleri tevâbi'leriyle mâh-ı cemâzi'l-âhirün içinde gelüp İstanbul'da karar eylediler.

Âmeden-i Elçi-yi Françe²

Ve andan Françe'den dört pâre kadurga ile elçi gelüp ve âhir pîşkeşler çeküp hudâvendgârın dest-bûs-ı şerîfleri ile müstes'id olup girü vilâyetine müteveccih oldu [İ 238b] ve mâh-ı mezbûrun on beşinde Cidde-i mâ'mûre sancağı beği Hoşgeldi Beğ azl olunup yerine Mustafa Beğ nasb olunup irsâl olındı. Ve mâh-ı mezbûrun yigirmisinde;

Âmeden-i Elçi-yi Portukal ve Ulak-ı Diyâr-ı Bekr³

Portukal-ı bî-dînden elçi gelüp murâdın edâ idüp girü revâne oldu⁴ ve mâh-ı mesfûrun on yedisinde Diyâr-ı Bekr'den ulaklar gelüp Gürci beğlerinden Yekrat ve Görahat ve Dadyat ve Gurek⁵ nâm bed-fi'âller bir niçe bin asker-i bed-âmâlleriyle gelüp Kal'a-ı Bardozi üzerine düşüp muhâsara eyleyicek, Diyâr-ı Bekr beğlerbeğisi Ali Paşa ve Erzurûm beğlerbeğisi diger Ali Paşa âgâh olduklarında taht-ı tasarruflarında olan askerleri cem' idüp mezkûr düşmen-i nikbet-fi'âlün üzerine varup Zevin Kal'ası'na vusûl bulduklarında adû-yı hâksâr dahi âgâh olıcak bir mikdâr askerin bulup kal'anun üzerine koyup kendüleri asâkir-i nusret-şi'ârun üzerine müteveccih olup gelüp Zevin-i mezbûrun sahrâsında asâkir-i İslâm'un üzerine rücûm-ı şeyâtîn gibi hücum idüp [237b] cenk ü cidâl ve harb ı kîtal olup âhir bi-inâyetillâh küffâr makhûr u mahzûl olup kararların firâra değişüp ekseri kılıçdan geçürüp ve niçeleri esîr oldukdan sonra ahvâl-i beşâretleri irsâl olunup haber virdiler.

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

3 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

4 revâne oldu Vi : revâne olındı İ

5 Gurek Vi : Urel İ

Ahvâl-i Hayreddîn Paşa der-Frengistân¹

Ve Hayreddîn Paşa ki diyâr-ı küffârda olan Tolon'da² kışlamışdı, emr-i âlî mücebince donanma-i hümayûnla kalkup Kal'a-i Nis'e müteveccih olup ol esnâda İspanya-i la'înün oğlan kapudânı yigirmi pâre kadurga ile Ceneviz'den gelüp paşa-yı mezbûrun üzerine yelken açup hücum eyleyicek, bunlar dahi fi'l-hâl mukâbeleye azm eyledüklerinde la'înü'l-mezkûr mukâvemete kâdir olmayup dönüp Ceneviz tarafına kaçup paşa dahi Ceneviz'e değin [İ 239a] kovup andan Kuşte nâm limana gelüp ârâm eylediler. Ol arada olan Elbe kal'asında Sinân Re'is'un oğlu mahbûsdi, paşa varup anı halâs idüp ve andan donanma ile Salmenara ve andan Pulya anabolisine varup birkaç gün durup ve andan Kasriyye kal'asının üzerine düşüp pâdişâh devletinde eğlenmeyüp feth idüp ve andan Kal'a-i Elbe'yi³ muhâsara eyledi. Anı dahi on iki gün döğüp bi-inâyetillâh feth idüp andan sonra Mesina Boğazı'na gelüp birkaç gün ârâm eyledi. Ve andan Pulya'ya tâbi' Kal'a-i Karitsiye'nün üzerine varup muhâsara eyledi. Bir niçe gün ra'd-dem toplanla döğüp niçelerin yıkup âhir feth eyledi. Ve anı dahi gâret ü hasâret idüp andan dönüp Sante-marine'ye gelüp ve andan Körfös Adası'na ve İncir Limanı'na ve İnebahtı Boğazhisârı'na gelüp bir niçe gün ârâm eyledi. Andan dahi kalkup İnebahtı'ya ve andan Sakız'a ve andan gelüp mâh-ı mezbûrun yigirmi beşinde donanma-i hümayûnla İstanbul'a vusûl buldı.

Reften-i Pâdişâh be-Edrine⁴

Ve andan mâh-ı şa'bânun evâyilinde pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanat ile Edrine'ye müteveccih olup ol kış anda eylemesine niyyet eyledi. Ve beğlerbeği dahi Sofya'dan gelüp Edrine'de pâdişâha mülâkât oldu. [238a] Ve andan mübârek ramazânun on üçünde Vezîr-i a'zam Süleymân Paşa ve Hüsrev Paşa azl olunup Mısır'da hükûmetleri zamânlarını teftiş olunmasına emr olunmuş⁵ kethüdâları irsâl olındı. Ve mâh-ı mezbûrun on yedisinde Rüstem Paşa hazretleri vezîr-i a'zam olup ve Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa vezîr-i sâlis ve Anadolu beğlerbeğisi İbrâhîm Paşa vezîr-i râbi' oldu. Andan sene-i mezbûr şevvâlinün dokuzında;

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 Tolon'da Vi : Tolok'da İ

3 Elbe'yi Vi : - İ

4 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

5 emr olunmuş Vi : emr olunup İ

Reften-i Pâdişâh be-Şikâr¹

Pâdişâh-ı rüy-i zemîn Gümülcine cânibine² şikâr için müteveccih oldu. Ol etrâfları bir niçe gün sayd idüp mâh-ı zilka‘denün on yedisinde girü gelüp sa‘âdetle ârâm eylediler. Ol esnâda [İ 239b] Françe‘den elçi gelüp hudâvendgârın dest-bûs-ı şerîfleriyle müstes‘id oldu. Ve andan pâdişâh-ı sa‘âdet-nisâb Eflak voyvodasın habs idüp âsitâne-i gerdün-iktidâra mülâzım olan Merçevird’e nasb olınup irsâl olındı. Ve hicretün dokuz yüz elli iki saferinde Çavuş-başı Süleymân Ağa, Ağrıboz sancağı beği olup yerine Mudurlulu Ali Çelebi çavuş-başı oldu. Ve Hayreddin Paşa-oğlu Hasan Beğ’e Cezâyir sancağı virilüp mâh-ı rebî‘ü’l-evvelinün ikisinde sultânü’l-İslâm hazretleri yümn ü ikbâlle Edrine‘den İstanbul’a avdet eylediler. Ve mâh-ı merkûmun yigirmi sekizinde mumâ-ileyh Hayreddin Paşa-oğlu yigirmi pâre kadurga ile Cezâyir’e müteveccih oldu. Ve mübârek şa‘bânun yigirmi altısında Muhyiddin Efendi el-Fenârî fetvâdan ferâgat idüp Rûmili kâdı-askeri Hâce Efendi müftü’z-zamân olup anların yeri sâbıkan kâdı-askerlikden ma‘zûl olan Çivi-zâde Efendi’ye verildi. Ve mâh-ı şevvâlün sekizinde Şâm beğlerbeğisi Ramazân-oğlu Pîrî Beğ azl olınup anun yeri hâzin-i hânedân-ı sa‘âdet-ârâ Hazînedâr-başı Sinân Ağa beğlerbeği oldu. Ve hazîne-i âmire defterdârları Mahmûd Çelebi ve Lütî Beğ ma‘zûl olınup Haydar Çelebi baş-defterdâr olup anun yerine Çivi-zâde Abdî Çelebi ve Lütî Beğ [238] yerine Şâm defterdârı Hasan Çelebi ve anun yerine Bayram Çelebi oldu.

Reften-i Pâdişâh be-Şikâr³

Ve andan sonra mâh-ı zilhiccenün on sekizinde hazret-i hilâfet-penâh girü sayd u şikâr için Edrine cânibine azm idüp Defterdâr Haydar Çelebi’ye Tire sancağı virilüp anun yerine Hasan Çelebi ve anun yerine Bayram Çelebi oldu. Ve hicretün dokuz yüz elli üçü saferinün yirgirmi dördünde İstanbul ihrâk olınup on bin [İ 240a] mikdâr dükkân helâk olup müslimânlara ziyâde hasâret vâkı‘ oldu. Ve mâh-ı rebî‘ü’l-evvelün yedisinde hudâvendgâr gelüp İstanbul’da karâr eyledi. Ve Rûmili beğlerbeğisi Ali Paşa’ya Sofya’ya varmak emr olınup mezbûr dahi rebî‘ü’l-â-hirün on dördünde İstanbul’dan çıkup Sofya cânibine müteveccih oldu.

1 Bu başlık İ‘de derkenâr olarak verilmiştir.

2 cânibine Vi : - İ

3 Bu başlık İ‘de derkenâr olarak verilmiştir.

Vefât-ı Hayreddin Paşa¹

Ve mâh-ı cemâzi'l-evvelün sekizinde mîr-i mîrân-ı cezâyir-i Deryâ-yı Sefid olan Hayreddin Paşa-yı Gâzî dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ rihlet eyledi. Ve andan sonra mübârek şa'bânun guresinde şehzâde-i cevân-baht Sultân Bâyezîd tâle bekâhu hazretleri tefvîz olınan livâ-yı sa'âdetleri Konya cânibine müteveccih olup gitdi. Ve anda mâh-ı mesfûrun on sekizinde hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr hazretleri erkân-ı devletle kışlamak niyyetine Edrine cânibine azîmet eylediler. Ve mâh-ı şevvâlün yigirmisinde Peç elçisi olan envâ'-i hedâyâyla pâdişâh-ı sâhib-kırânun dest-bûs-ı şerîfleri ile müstes'id oldı.

Ahvâl-i Basra

Sâbıkan sâhib-kırân-ı karîn halifetullâhi fi'l-arazîn hazretleri ki kızılbaş-ı nikbet-me'âş olan Tahmâsb Şâh olan bî-dîn² niyyetine diyâr-ı Şark'a inân-ı azîmetlerin münsarîf kılup Tebrîz'e varup andan makarr-ı evliyâhullâh Bağdâd-ı hilâfet-âbâda vusûl bulup müstes'id olduklarında sâhib-i hutbe vü sikke olan Diyâr-ı Basra hâkimi Mîr Râşid ibn Megâmis dergâh-ı sa'âdet-dest-gâha elçi gönderüp itâ'at eylemişdi. Andan sonra ba'de'z-zamân pâdişâh-ı rûy-i zemîn hazretleri tavâyif-i [239a] müşrikinden Karaboğdan nâm bed-fi'âlün kal' u kam'ı niyyetine gazâyâ müteveccih olınmak sadedinde iken hâkim-i mezkûr Mîr Râşid ba'zı kılâ' u husûnlarınun miftâhın oğlu Mâfi' ve vezîri olan Muhammed kâdı-askeri Ebu'l-fazl ile der-i devlete gönderüp gelüp mahrûse-i Edrine'de pâdişâh-ı memleket-güşâ hazretlerine teslim idüp ubûdiyyetlerin [İ 240b] isbât eylemişlerdi. Fe-li-zâlik hazret-i pâdişâh-ı deryâ-yı kerem dahi ber-karâr-ı sâbık vilâyeti girü kendüye tefvîz olunup sancak-ı zafer-simât ihsân ü irsâl buyrulmuşdı. Emîr-i mezbûrun berk-i hayât-ı bî-sebâkı bâd-ı hazân-ı mevtle solıcak yerine merkûm oğlu Mâni' kâ'im-makâm olup ol dahi atebe-i âlem-penâha mütâbe'at gösterüp âsûde-hâl iken devlete lâyık ve sa'âdete muvâfık olmayan ba'zı nâ-pesendide ahvâller ve ef'âller izhâr itmeğin icmâ'-ı vilâyet müşâveresiyle müşârün-ileyh bisât-ı devletden hal' olunup ve³ yerine benî a'mâmından şecâ'at ü şehâmetle mevsûf olan Şeyh Yahyâ hâkim olmuşdı. Ve tavâyif-i Benî Müşâ'sa'dan şîr-pîşe-i cenk ü âşüb ve hüner-i bezm-i kühsâr-ı gavgâ vü hurûb Kal'a-ı Zekiyye hâkimi olan Seyyid Âmir dahi revâfız-ı Benî Mü'sa'sâ silsilesinden inkitâ' u infisâl idüp pâdişâh-ı sa'âdet-âsârün zümre-i hüddâm-ı süreyyâ-ictimâ'ına intisâbı mâdde-i hayât-ı kâmrânî ve vesîle-i necât-ı

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 olan bî-dîn İ : - Vi

3 ve İ : - Vi

câvidânî mülâhazasıyla atebe-i gerdün-iktidâra tarîk-i itâ'atle mütâbe'at idüp mezkûr Zekiyye Kal'asın pâdişâha virmişdi. Anların dahi deryâ-yı ihsânları temevvüc idüp zikr olan Kal'a-i Zekiyye'nün vilâyetini mûmâ-ileyh Seyyid Âmir'e tefvîz idüp ve kal'anun hıfz u hirâsetin Bağdâd'da gönülliyân kethüdâsı olan Hürrem Beğ'e ta'yîn olunmışdı. Eyle olsa fermân-ı cihân-mutâ'-ı hâkânî muktezâsınca Hürrem el-mezbûr emîr-i mezkûrun livâ-yı sa'âdetini iletüp teslim eyleyüp kendüsi ber-müceb-i hükm¹-i şerîf kal'anun muhâfazasında olup hisâr-ı üstüvâr [239b] âfet-i zemîn ve mehâfet-i zamânenen emîn olmağıyçün bir iç-kal'a dahi icâd idüp ve içine girüp oturacak mûmâ-ileyh Seyyid Âmir husûs-ı mezbûra muzdarib ve itâ'atına peşimân olup iblîs-i pür-telbîsün iğvâ vü idlâliyle [İ 241a] isyâna kadem basup bir niçe bin âdem cem' idüp ale'l-gaffle hisâr müstahfızlarının üzerine şebhûn eyledi. Anlar dahi vâkıf olıcak fi'l-hâl hisâra âteş urup şu'le-i âteş âsumâna urûc itdükde ol bed-ahvâllere hâyil olup yanup durıcak merdân-ı saf-şiken ve dilâverân-ı mürd-efgen hemân adû-yı nikbet-âmâle tüfenk ve pırangı ve zenberek havâle idüp sabâha değin muhkem cenk olunup niçe bed-efâller helâk olıcak livâ-yı cihân-güşâ-yı hâver zuhûr ve ziyâ-yı âlem-ârâ pür-nûr olup miyân-ı âsumâna sudûd eyledüğünde müşârûn-ileyh Hürrem Beğ hisârdan çıkup meydânda a'dâ ile merdâne tutuşup tennûr-ı darbî ve âteş-i harbî bād-ı hücumla germ olup ol fil-ten ve gergedan-beden haşmetle neberd-i kâr-zâr idüp niçe başlar kesüp ve kanlar saçıcak Hazret-i Müfettiüh'l-ebvâb ve müsebbibü'l-esbâbun inâyetiyle ve pâdişâh-ı âlem-penâhun yümn-i himmetiyle adû-yı nuhûset-ahvâle hizlân u inhizâm müstevlî olup def' olunduğı der-i devlete i'lâm olunmağın pâdişâh-ı sa'âdet-intikâm livâ-yı mezkûr müşârûn-ileyh Hürrem Beğ'e itdüğü şecâ'at ü şehâmet mukâbelesinde sadaka olunup livâ-yı rifâatün ucı evc-i semâ-yı şarka irüp dururken adû-yı münhezim Seyyid Âmir kendü hâlinde durmayup Müşâ'sa' vilâyetinün ümerâ vü küberâsıyla ittifâk idüp ve Basra hâkimi Yahyâ'dan mu'âvenet ü muzâheret ecliyçün asker taleb idüp ol dahi âhir-i kâra ve ser-encâm-ı rûzgâra nazar itmeyüp kendünün devleti hedmine ve mîh-i şevketi kal'ına mübâşeret idüp âlât-ı harble yüz pâre gemi donadup vezîriyle mu'âvenetine irsâl idüp a'dâ-yı nikbet-intikâmın cemiyyetin Hürrem Beğ dahi görüp emîrül-ümerâyî'l-kirâm Bağdâd beğlerbeğisi Ayas Paşa-yı şîr-ikdâma vukû'ı [240a] üzere i'lâm idüp anlar dahi iki bin [İ 241b] yarar mükemmel ü müsella dilâverleri Cevâzir Sancağı beği Ali Beğ'e koşup ale't-ta'cîl gönderüp ol dahi müteveccih olup mezbûr Hürrem Beğ'e irişmek esnâsında iken ol cânibde a'dâ-yı hezîmet-âsar gelüp Kal'a-i Zekiyye'de Hürrem Beğ'i muhâsara

idüp muhârebeye âgâz ve mukâra'aya pervâz olduklarında Hürrem Beğ dahi dilâverân-ı cenk-sâz ve mübârizân-ı tüfenk-endâzla gayret-i İslâm ve hamîyyet-i seyyidü'l-enâm diyü cenk ü cidâle ve harb ü kıtâle âgâz idüp neberd-i kâr-zâr itdüklerinde mu'âvenete irsâl olınan mezkûr Cevâzir beği dahi dilâverleriyle ra'd-ı nevbahâr gibi irişüp hisâr-ı üstüvârun ezhâr-ı ganîmetine düşmen elin sundurmayup tîg-ı berk-âsâr u şemşîr-i şihâb-iştihârla ru'ûs-bî-südların meydân-ı dâr u gîrde kat' idüp rûz-ı rûşenlerin ceşm-i bî-nûrlarına teng ü târ kıldılar. Adû-yı hezîmet-âsâr dahi ol ahvâl-i musîbet-âmâli müşâhede itdüklerinde durmağa tâkat ve mukâvemete istitâ'at idemeyüp gâzîlerün haşyet ve şemşîr-i bürrânlarından ve heybet-i tîg ü sinânlarından serâsime ve hayrân olup dahi tîr-i maksûdları nişân-ı murâdlarına ırmeyüp bi-inâyetillâhi te'âlâ makhûr ve asker-i İslâm mansûr olup gitdüklerinden sonra tekrâr cenk ü cidâle ikâmet olunup mûmâ-ileyh Hürrem Beğ ve Ali Beğ'ün oğlu Süleymân Beğ merdân-ı dilâverân ile a'dâ-yı münhezimün ardınca çıkup koduklarında ol a'dâ-yı peleng-intikâm hod yer yer pusular koyup kendüsi firâr gösterüp hud'a eylemiş imiş. Mezkûrlar hücum eyledüklerinde adû-yı nikbet-âyîn dönüp ve pusular çıkup mezkûrları ortaya alup muhkem cenk ü harb ve katl ü darb olıcak lâ râdde'l-kazâüllâh muktezâsınca meydân-ı ma'rekede Hürrem Beğ'i ve Süleymân Beğ'i şehîd kıldılar. Ali Beğ kal'anun içinde bulunmağın fethine [İ 242a] çâre idemedikleri ecilden me'yûs olup dönüp gitdiler. Eyle olıcak a'dâ-yı devletün bu makûle fesâdâtı der-i devlete arz olunup ma'lûm¹ olıcak müşârün-ileyh Basra hâkimi Yahyâ'nun mu'âvenet ü muzâheretine ve mübâşeret-i fesâdâtının seyyi'âtına kalınmayup hükm-i [240b] şerîf-i âlî-şân gönderilüp âsîtâne-i sa'âdete da'vet olunmuşdı. Mesfûr Yahyâ isyânında ve tугyânında musırr olup da'vete icâbet itmedüğü sebebdan anun def' ü ref'i farz-ı lâzımı'l-ahkâmın bulmağın emr-i vâcibü'l-iz'ân hazret-i pâdişâh-ı İslâm-ı ferhunde-âvân ile mezbûr hal' içün her bir kühsâr-ı saf-derî ve şîr-pîşe-i kâr-zâr-ı şecâ'at ü dil-âverî olan emîrül-ümerâi'l-kirâm zül-kadri ve'l-ihtîşâm Bağdâd beğlerbeğisi Ayas Paşa-yı şîr-ikdâm ser-asger ta'yîn olunup ol diyârın ümerâ-yı fevk-ı nücûm-intizâmları koşilup a'dâ-yı mezkûrun def'ine ve Basra'nun fethine emr-i şerîf-i vâcibü'l-kabûl vârid olduğı ecilden paşa-yı âlî-mikdâr dahi emr-i mezbûrun tedârükine şürû' idüp diyâr-ı Irak'da ve nevâhî-yi Ekrâd'da Hâmûn ve Tilâl ve Süheyl ve Semend yâd-ı menâlle meydân-ı kâr-zârda âşüb u kıtâl idegelen Musul Sancağı beği Mahmûd Beğ² yüz yigirmi pâre donanma gemilerin ve ra'd-dem sâ'ika-âvâz ve âteş-fem top-

1 ma'lûm İ : mu'allem Vi

2 Muhammed Beğ İ : - Vi

lar ve efî-sûret ve mâr-hey'et darbzenler ile müretteb ü müzeyyen idüp ve otuz iki pâre gemiyi dahi zahîre ile mâl-â-mâl idüp mukaddemâ sene-i mezkûr rebî'ü'l-ev-velinün evâyilinde nehr-i bahr-misâl Âb-ı Şatt taşup etrâfı deryâ-vâr tutmuşken fi'l-hâl irsâl olunup anlar dahi varup maksad-ı ma'hûde olan Zekiyye Kal'ası'na lenger-i ikâmetini bırakup altı ay mikdârı durup karâr eylediler. Bu cânibde paşa-ü'l-mezbûrun hâtırına şöyle hutûr eyledi ki giden donanma-yı hümayûnun mürûr u ubûrlarında muhâtarâ yerler olduğu ecilden [**İ 242b**] yanlarınca karadan mu'avenet için asker lâzımdur, diyü Zülkadr-oğlu Ali Beğ'i serdâr idüp Emîr-i kubûr Şehsüvâr Beğ'i ve Emîr-i Zekiyye Gazanfer Beğ'i ve Emîr-i arrâf Seyyid Selmân Beğ tevâbi'leriyle ve gönülliyân kethüdâsı Pîrî Kethüdâ dört yüz mikdârı gönüllüleriyle gönderilüp anlar dahi zıkr olan Kal'a-i Zekiyye'ye müteveccih olduklarından sonra meslek-i cihâd-ı sa'âdet-reşâdun sâliki ve memâlik-i gazâ-yı sevâb-efrâzınun mâliki olan müşârûn-ileyh paşa-yı şîr-ikdâm dahi tûs-savlet ve keykavus-şevket beğlerden [**241a**] emîr-i Malâtıyye Ferhâd Beğ'i ve emîr-i Zeng-âbâd Ahmed Beğ'i ve emîr-i Kilis Mustafa Beğ'i ve emîr-i Harput Behrâm Beğ'i ve emîr-i Cessân ve Bedrâ Kılıç Ahmed Beğ'i¹ ve Emîr Acûz İbrâhîm Beğ'i ve emîr-i Nusaybin Dervîş Beğ'i ve emîr-i Hille Yûnus Beğ'i ve emîr-i Simvât Budak Beğ'i ve emîr-i Aşîret Bâcevânlu Duymaz Beğ'i ve sâbikan Despol hâkimi olan Alâüddeve Beğ'i ve Diyâr-ı Bekr ağası Seydî Beğ'i dört yüz gönüllü ile ve Bağdâd gönüllü ağası dahi altı yüz gönüllü ile ve ümerâ-yı mezkûrun vülât-ı vilâyetlerinde olan askerleriyle sene-i mezkûr ramazân-ı mübârekinün dördünde dârû's-selâm Bağdâd'dan nusret ü iclâlle çıkup a'dâ-yı hezîmet-şî'âr üzerine müteveccih olup dördinci menzilde halîfetu'r-Rahmân Muhammedü'l-Mehdî-yi sâhib-zamân hazretlerinin makâm-ı şerîfi ve merkad-ı münîfleri olan Hille'ye varduklarında ² إذا تحيرتم في الأمور فاستعينوا بأهل القبور kavlince bereket-i ziyâretlerinden müstefid olduklarından sonra girü teveccüh-i hümayûn gösterüp ol birinci menzilde serhadd-i Bağdâd olan Kal'a-i Hassâ'ya vusûl bulduklarında Benî Da'îceden çöl hâkimi olan Muhammed Seyyâle nâm şeyh-i Arab ki sâbikan gelüp itâ'at eylemeğin sancak virilmişdi, lâkin düşmenle birlikde olup asker-i zafer-rehberün ardından bir zarar kasdına nâzır olduğu paşaya ma'lûm olıcak ol esnâda ıyd-i mübârek irişmeğin paşa dahi mezkûr Kal'a-i Hassâde'ye [**İ 243a**] zahîre tevzî' idüp ve ziyâfet-i ıyde şeyh-i Arabü'l-mezbûrî da'vet eyledi. Gelicek hemân emân vormeyüp başını

1 ve emîr-i Kilis Mustafa Beğ'i ve emîr-i Harput Behrâm Beğ'i ve emîr-i Cessân ve Bedrâ Kılıç Ahmed Beğ'i Vi : - İ

2 "İşlerinizde şaşırduğunuz zaman kabir ehlinen yardım isteyiniz." "Ehl" yerine "ashâb" şekliyle *Resâ'il-i İbn Kemâl*, I. cild, İstanbul, 1316, s. 62.

kesüp oğlını ve karındaşını habs eyledi ve sancağını bir gayri karındaşı dahi vardı Ebû Yezîd nâm, ana virdi. Ve ol cânibde donanma-i hümayûn asker-i zafer-makrûn-la zikr olan Zekiyye'den Turna nâm mahalle müteveccih olup Aclé nâm kal'aya vusûl bulduklarında kal'ada olan bed-fi'âller müdâfi' toplarla yolların kat' idüp ubûr u mürûrlarına mâni' olıcak gemide ve karada olan asker-i zafer-rehber dahi muhâsara-i hisâr [241b] ve muhârebe-i a'dâ-yı bî-girdâr husûsında ikdâm-ı akdâm ve ihtimâm-ı tāmâm ile cām-ı hüssâm-ı hûn-âşâmı nûş itdürmeğe mübâşeret ve top-ı pür-âşûbla ol hisâr-ı üstüvârün tahribine mübâderet eyledüklerinde ol hisâr-ı nâmdâr nîze gibi baş indürmeyüp atılan top taşlarına bedenî başların tavkı virüp dahi muhkem olurdu, üzerine hücum iden gâziler gazâ yolında başlarına her ne gelürse ihtiyâr idüp karadan ve gemiden kal'a-i mezbûreye nerdübânlar urup kulle-i hisârda adûyla yüze yüz olup tîg-i maskûl ve seyf-i meslûl ile niçelerin şîr-pençe-i âcâle düşürüp ve niçelerin def'-i tepes idüp kal'ayı feth eylediler. İçinde olan dört yüz mikdârı adû-yı nikbet-eseri helâk idüp kal'aların ihrâk ve harâb eylediler. Ve andan sonra mürûr u ubûrlarında üç kal'ayı dahi hâkle yeksân idüp girü yollarına müteveccih oldılar. Ve ol mahalde Mu'âviye neslinden Cezâyir'de vâkı' olan Medîne hâkimi Ulyan-oğlı Abdü'l-Hüseyn nâm Arab beği bin mikdâr atlu ve iki bin mikdâr piyâde askerle gelüp donanma-yı hümayûn yanınca giden asker-i nusret-rehber mukâbil olup harb u kîtâle ve cenk ü cidâle âgâz eyledüklerinde asker-i fursat-peyker dahi hücum idüp düşmen-i düzâh-temkînden beş yüz mikdârını kılıcdan geçürüp mâ'adâsı inhizâma yüz gösterdiler. [İ 243b] İttifâk ol mahalde Basra'dan hayli donanma gelüp donanma-yı hümayûnun üzerine hücum idüp tîr-i tîz-sâz u sayhâ-âvâz toparın atup gırıvlerinün mehâbeti ﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ﴾¹ mefhûmın iş'âr iderlerdi. Donanma-yı hümayûn dahi üzerlerine bârân-vâr topar ve darbzenlerin havâle idüp ve tîg-i âbdâr ve şemşîr-i cân-şikârı neberd-i firâvân olup niçelerin şîr-i âcâle düşürüp ve niçelerin ankâ-yı cân-şikâr-ı mevte kapdurup helâk eylediler. Âhir düşmen-i bed-fi'âlün birkaç gemi topla urulup helâk olıcak² mâ'adâsı münhezim olup firâr eylediler. Ve donanma-yı hümayûn [242a] Âb-ı Furât ile Âb-ı Şatt müctemi' olduğu mahalde³ olan Kurne nâm kal'aya vardılar. Dahi paşanın gelmesine müntazır olup durdılar. Bu cânibde paşa dahi Hassâye-i mezkûrdan onuncu konakda Mas'ab nâm mevzi'ye gelüp vusûl bulduklarında ol mahal ziyâde bataklar olup mezkûr Abdü'l-Hüseyn ibn Ulyan "Eyyâm-ı fursatdur" diyü girü şeyâtîn-ı rücûm gibi asker-i nikbet-melcûmiyla zikr

1 "Yer kendi zelzelesiyle iyice sarsıldığı zaman." Zilzâl 99/1.

2 birkaç gemi topla urulup helâk olıcak Vi : birkaç gemileri topla helâk olıcak İ

3 mahalde Vi : yerde İ

olan bataкта paşanın üzerine hücum idüp geldüklerinde asker-i dikkat-nümün ve cünd-i zafer-füzün dahi â'lâm-ı nusret-makrûnların âfrâşte idüp “Kerr-i devlet-i pâdişâhî ve ferr-i savlet-i şehriyâridür” diyü harb u kıtâl olunup muhkem neberd-i kâr-zâr oldukdan sonra refik-i tevfik-i tarîk-i tahkîk-i hakk ile mezbûr bataklardan halâs olunup dahi gayret-i nâmûs-ı pâdişâh için ol adû-yı devletün üzerine hücum olunup darbe vü harbe ikdâm eyledüklerinde a'dâ-yı makhûr mukâvemete tâkat getürimeyüp fi'l-hâl kararı fırâra tebdîl ve fursatı nikbete tahvîl idüp münhezim olduklarından etrâf-ı vilâyet ve eknâf-ı memleket nâr-ı gâret ile ihrâk olunup yümün ü ikbâlle teveccüh [İ 244a] olunup mezbûr Kurna nâm mahalle varup donanma-yı hümayûnla mülhakk oldılar ve anda bir gün ârâm olunup yarındası karadan ve gemiden Basra Suyı'na azîmet gösterüp Deyr nâm mahalle varduklarında Basra'nun karavulı gelüp paşanın karavulıyla buluşup gâh döğüşüp gâh kovuşdılar. Andan ikinci menzilde Basra Suyı'nun boğazı olan Sadr-ı Aşşâre nâm mevzî'e varduklarında adû-yı bed-fi'âl tarîk-i mekr ü âle sülûk idüp leşker-i Süreyyâ-intizâmın yolını sedd ü redd itmek için mezkûr boğazdan Basra etrâfına su salup Basra'nun cevânibi bahr-i ummâna dönüp belâ-yı zamân nâzil ve kazâ-yı âsumân vâsil olacak yer hemân üsti kalmışdı, mukaddemâ donanma-yı inhizâmı münhezim olup varıcak mezbûr boğazı sedd idüp kendüsi asker-i nikbet-me'âliyle kemîn-i kîneye kerb ve kemân-ı intikâmı [242b] kurup eyyâm-ı fursata nâzır olup durıcak bu cânibden tebâşîr-i subh u zafer zuhûr idüp sabâ-yı safâ-eser tenessüme geldiği hinde donanma-yı hümayûn fi'l-hâl boğazda duran gemiler üzere ve karadan dahi paşa askerle yürüyüp adû-yı bed-fi'âlün üç bin mikdâr piyâde askeri Nehr-i Mühennâ nâm ile mezkûr Sadr-ı Aşşâre mâbeyninde karşı ve mukâbil gelüp neberd-i kâr-zâra âgâz eyledüklerinde muhkem cenk ü harb olup gâzîlerün fursat-ı zafer-bahşları kalblerine ızdırâb ve haşyet ve inkılâb virmeğin inhizâmıla gemileri üzerine vardılar. Asker-i adû-bend dahi akablerince hücum idicek gemilerin dahi bırakup kaçup Basra Kal'ası'na girdiler. Donanma-yı hümayûn varup gemilerin ihrâk idüp ve paşa varup makâm-ı Hazret-i İmâm¹ Ali'de oturıcak adû-yı münhezim ol gice kal'adan dahi çıkup dâmen-i mülki elden bırakup ve kaçup Lahza nâm bir kal'asına gitti. Eyle olıcak irtesi ki mübârek [İ 244b] şevvâlün yigirmi biriydi, boğazdan gemiler dahi gelüp vusûl bulup ve Basra'nun içine girilüp pâdişâh-ı İslâm hazretlerinin sâye-i sa'âdetlerinde kabza-i teshîre girüp kulle-i gerdûn-hemtâsına â'lâm-ı nusret-encâm nasb olunup zabt olındı. Ve içinde olan cevâmî' ve mesâcidde sâhib-kırân-ı zamân hazretlerinin nâm-ı şerîfine hutbeler okınup ve sikke-i

1 İmâm İ : - Vi

saltanat unvân-ı adâlet-cereyânına izâfet olındı. Ve ahâlî-yi vilâyet emn ü emân üzre olup pâdişâh-ı adl-güsterün sâyesinde müreffehü'l-hâl olup oturdılar ve kal'a-nun içinde bulunan hazîne ve silâh ve âlât-ı harbü fellâh kânûn-ı münîf-i sultânî mücebince defter olunup zabt u hıfz olındı. Andan paşa-yı memleket-güşâ mezkûr vilâyetün hıfz u hırâsetin müşârün-ileyh Bilâl Muhammed¹ Beğ'e tefvîz idüp kendüler dönüp mezbûr Kurna nâm mevzi'e gelüp vusûl bulduklarında bu fütûh-ı nâdirü'l-vukû'un beşâret-nâmesin inşâ ve levâzım-ı ahvâllerin imlâ idüp kethüdâsıyla der-i devlete irsâl eyledükde sene-i mezbûr zilhiccesinin gurresinde gelüp mahrûse-i Edrine'de pâdişâh-ı [243a] sa'âdet-penâh hazretlerine vusûl bulup arz olındı. Eyle olıcak pâdişâh-ı bahr-i ihsân dahi mezkûrların şecâ'at ü şehâmetleri mukâbelesinde Ayas Paşa-yı mezkûra iki yüz bin akça terakkî ve Bilâl Muhammed-i mezbûra Basra vilâyetinün on kerre yüz bin akça ile beğlerbeğliğün virüp hâkim-i memleket nasb olındı. Ve andan sonra hazret-i sâhib-kırân-ı zâmân ve sultân-ı selâtîn-i cihân gazâ ve cihâda niyyet ve tasmîm-i ictihâda azîmet gösterüp etrâf-ı vilâyetde ve eknâf-ı memleketde olan tûs-ı savlet ve kâvûs-ı şevket beğlere emrleri irsâl olındı ki "Hadem ü haşemleriyle [İ 245a] ve tuğ u tabl u alemleriyle hâzır-baş olalar ve donanma-i hümayûn için dahi kürekçi ve azeb ihrâc olunup mühimmât-ı sefer-i deryâ dahi ihzâr olına." Ve andan sonra hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr mâh-ı mezbûrun on altısında Edrine'den Yanbolî cânibine sayd u şikâr için müteveccih olunup ol gün mahrûse-i Mısır'da nâzır-ı emvâl olan Muhammed Çelebi'ye Anabulus Sancağı virilüp Budin defterdârlığından ma'zûl olan Ahmed Çelebi'ye nezâret-i emvâl virildi. Ve ikinci menzilde Anatolî kâdı-askeri Muhyiddin Efendi'yi Ali Kuşci'ya yüz elli akça ile medrese virilüp yerine Mısır'dan ma'zûl olan Ma'lûl Efendi kâdı-asker oldu. Ve hazret-i pâdişâh-ı ekâlim-penâha letâfet-i havâ ve tarâvet-i fezâyla meşhûn olan sahra vü cibâlî bir niçe gün sayd u şikâr ve seyr-i deşt ü diyâr eyledükden sonra dokuz yüz elli dört muharremün evâhîrinde yümn ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâlle Edrine'ye gelüp şeref virdüklerinde Bosna Sancağı'ndan ma'zûl olan neheng-i deryâ-yı mehâbet Ulama-i sâhib-firâsete Pojega Sancağı sadaka olunup Zagreb-zemîn cânibinde vâkı' olan küffâr-ı hasâret-âyîne gazâ itmek emr olındı. Ve ol esnâda dârü'l-küfr-i kadîm serdârlarınun mukaddimlerinden hazâyin-i mevfûr-ı nâ-mahsûr ile meşhûr Françe vilâyetine server olan Françeşko'nun elçisi arz-ı ubûdiyyet için gelüp murassa' bir şâdervân ve niçe dürlü akmişe-i [243b] a'lâ ve tuhfe-i zibâ getürüp divân-ı keyvân-makâm ve âsitâne-i sa'âdet-feşânda pîşkeşlerin çeküp dest-bûs-ı pâdişâh-ı İslâm ile müstes'id olup

kânûn-ı şâhî ve âyîn-i pâdişâhî üzere hil'at-ı fâhîrle hil'atlenüp girü icâzet virildi. Ve ol esnâda Rûmîlî tîmârî defterdârî olan Şeyh Ferhâd nâ-ma'kûl ve nâ-sezâ evzâ' eylediği ecilden pâdişâh-ı heybet-intibâh hışm idüp buyurdılar ki mezkûrun bir gözün çıkarup bir elin ve burnın kesdiler¹. Ba'de'z-ân mâh-ı mezkûrun² yigirmisinde gazanfer-i meydân-ı mehâbet Gelibolı Sancağı beği olan Kapudan Muhammed Beğ'e [İ 245b] Cezâyir-i Garb'un³ beğlerbeğliği virilüp merhûm Hayreddîn Paşa'nun yerine nasb olındı. Ve dahi hümâ⁴-yî evc-i mu'allâ-yı saltanat hazretleri şevket-nümûn-i sultânî ve azîmet-füzûn-ı hâkânî üze a'yân-ı devlet ve erkân-ı saltanat ile mâh-ı rebî'ü'l-evvelün yigirmisinde mahrûse-i Edrine'den sa'âdetle kalkduklarında Hind beğlerbeğisi azl olunup yeri Adilcevâz beği olan Ferhâd Beğ'e virilüp ve anun yeri Trablus beğine virilüp ve Trablus erkânında baş-defterdâr olan Hasan Çelebi'ye virilüp⁵ ve baş-defterdâr Abdî Çelebi olup üçüncü defterdâr Diyâr-ı Bekr defterdârî olan Hayreddîn Beğ'e virildi. Ve andan sonra İstanbul'a müteveccih olunup tayy-ı menâzil ve kat'-ı merâhil ile âb u hevâsî dil-güşâ ve eşcâr u ezharî cân-fezâ olan Apardos Yaylası'na gelinüp anda dahi sayd ü şikâra meşgûl oldılar.

Haber-i Elkâs Mîrzâ Birâder-i Tahmâsb Şâh-ı Surh-Ser ki Âmed be-Kostantîniyye-i Mahmiyye

Diyâr-ı şarkda serdâr-ı Acem olan server-i a'zam, Dahhâk-i zamâne, Dârâ-yı yegâne Efrasiyâb-ı rûzgâr Tahmâsb Şâh-ı nâm-dâr mukteziyât-ı nefsi hod-gâmın takdîm idüp küsen-i hâtır-ı tîzgâmına irhâ-yı inân itmekle evâmîr-i ilâhî ve şerâ-yî-i hazret-i risâlet-penâhî mesâfesinün ser-haddinden tecâvüz idüp ki [244a] bundan sâbık hicretün dokuz yüz kırk sekizinci yılında asker-i nikbet-me'âlî olan fırka-i melâhide ile ruh-ı zamâneye hâl ve arûs-ı dehre halhâl olan Şîrvân vilâyeti-ne varup halkı ki sünen-i İslâm'la mevsûf ve şerâ-yî-i ehl-i îmâna ma'tûf iken tu'me-i şîr-i şemşîr ve hedef-i tîr-i tedmîr kılup vilâyet-i ma'mûreyi ve memleket-i meşhûreyi kabza-i teshîrine getürdükden [İ 246a] sonra karındaşı olan Elkâs Mîrzâ'ya virüp istiklâlân vâli-i vilâyet ve hâkim-i memleket idüp teslim itdükden sonra mezheb-i şî'a üze kâdî nasb idüp ve sahâbe-i güzîne şetâmet ve e'imme-i müc-

1 Ve ol esnâda Rûmîlî tîmârî defterdârî olan Şeyh Ferhâd nâ-ma'kûl ve nâ-sezâ evzâ' eylediği ecilden pâdişâh-ı heybet-intibâha hışm idüp buyurdılar ki mezkûrun bir gözün çıkarup bir elin ve burnın kesdiler Vi : Bu kısım İ nüshasında **Haber-i Elkâs Mîrzâ** başlığından hemen önce yer almaktadır.

2 mezkûrun Vi : mezbûrun İ

3 cezâyir-i Garbun Vi : cezâyir-i Arab'un İ

4 hümâ Vi : hemân İ

5 Hasan Çelebi'ye virilüp Vi : - İ

tehidîne ihânet itmek için bir niçe teberrâyîler vaz' idüp memâlik-i mezbûrî mîr-zâ-yı mezkûra tevîz idüp girü kendü vilâyetine koyup gitmişdi. Ammâ gazanfer-i meydân-ı mehâbet ve ejder-i vâdî-yi şehâmet müşârûn-ileyh mîr-zâ-yı pür-salâbetün hadâyık-ı ahvâline nesemât-ı avâtîf-ı yezdânî mütenessim olmağın ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ﴾¹ fehvâsınca fırka-i melâhîde silsilesinden inkıtâ' idüp şu'le-i meş'ale-i dav'-i mişkât-ı İslâm olan sahâbe-i kirâm ve e'imme-i izâm aleyhi-müs-salâtü ve's-selâm mezhebine ittibâ' idüp dest-i himmetle habl-i metîni muhkem tutup ol fermân-ı nefis-i bed-fercâmun emriyle duran teberrâyîların vücûd-ı mazarrat-âlûdelerin şemşîr-i âb-dâr ile sahîfe-i rûzgârdan hakk ve şî'a-i bî-aslıyye mezhebi üzre ta'yîn olunan kâdının dahi ser-i bî-sûdını arsa-i rûzgârdan fekk idüp devha-i devleti gülsitân-ı haşmetde bülend ü bâlâ ve küllî sa'âdeti bostân-ı şevketde mutarrâ olup durduktan sonra muhâfazât-ı mesâlih-i bilâd ü ibâd ve mürâkabet-i hudûd-ı salâh u fesâd ve bast-ı bisât-ı dîn ü devlet ve mahv-ı rakam-ı eziyyet-i mefsedet için ulemâ-yı kirâmdan ve fuzelâ-yı fihâmdan kâdî nasb idüp umûr-ı memâlik ve mesâlih-i vilâyeti şer'-i mübîne tefvîz eyledi. Ol serdâr-ı kavm-i Âd ve sipeh-sâlâr-ı² ﴿وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَارِ﴾ şâh-ı bed-nihâd mîr-zâ-yı sa'âdet-encâdun melâhîde [244b] silsilesinden ibâkat idüp şer'-i şerîf-i nebeviyyeye itâ'at itdüğün istimâ' idicek, ol haber-i âteş-şererün sûzı hırmîni cânına âteş bırakup başını girdâb-ı hayrete saldı. Dahi [İ 246b] erre-i rûzgâr gibi mîr-zâ-yı sa'âdet-şî'ârün kat'-ı pûd u târına dışın bileyüp lâkin gayret ü hamîyyet yüzünden tahammül ve karâr ve sükûn ve ıstîbâr gösterüp keşf-i râzın mekr ü hîle ile setr idüp bir mektûb icâd idüp mazmûnında bunu münderic kıldı ki "Her kimse ki esb-i devletden piyâde olmak dilemez, bizümle inâda durup terk-i mezheb itmez ve şol ki sa'âdet tâcın korur, bu âsitâne-i sa'âdete yüz sürer, imdi gerekdür ki terk-i nef'-i hilâf ve günâhuna i'tirâf ve hatâna insâf idüp âdet-i me'lûf ve tarîk-i ma'rûf üzre mezâhib-i şî'aya girü zâhib olup seni bu tarîke idlâl ü igvâ idenleri kat' ü katl idesün" diyüp irsâl olunup isâl olındukda mîr-zâ-yı rûşen-re'y mektûb-ı pür-dalâletün mefhûmın ma'lûm idicek cevâb virüp eyitdi ki: "Râyiha-i idrâkünden şemmesi olan bu tarîke gitmez ve hilâf-ı emr-i şer' nâ-hakk yere kimesneyi katl itmez" diyüp cevâbı şâh-ı güm-râha vusûl buldukda ez-pây tâ-be-fark ırk-ı gazâba gark olup tekrâr korıcı-başısın gönderüp "Eğer Hakk hizmeti bilürsen ve şükr ni'meti edâ kılırsan fermânuma itâ'at ve emrûme müsâra'at idüp bu dürlü dahi itmeyesün" didükde mûmâ-ileyh Elkâs Mîr-zâ şâhun taleb-i bî-tâyîlin ve ta'ab-ı bî-hâsılın görüp gelen korucu-başına hil'at

1 "İşte onlar Allah'ın hidâyete erdirdiği kimselerin ta kendileridir. Öyleyse sen de onların hidâyetine uy!" En'âm 6/90. âyetten nâkıs iktibas.

2 "O kazıklar sahibi Fir'avn'a." Fecr 89/10.

giydirüp girü gönderdi. Yine şâh-ı bed-fi'âl deryâ-yı hayrete müstagraak olup ne tarîk ile çâre ideceğin bilmeyüp sâniyen ba'de uhrâ müdârâ tarîkiyle girü mektûb yazup envâ'-i tehdîdât ü tazyîkât idüp ve eyitdi ki “Makâm-ı itâ'atde kâ'im ve itdüğün cerâyime nâdim olup kadem-i azîmeti rikâb-ı semend-i devlete koyup Şîrvân'dan bu cânibe gelüp cenâb-ı izzet-me'âyimden hil'at-i afv ve kerâmet-i saff ile ihtisâs [İ 247a] bulasun. Ve illâ eğer hayşûm-ı meyşûmun istişmâm-ı [245a] fevâiyh-i nasâyihden mahrûm olup kelâm-ı cevâhir-i intizâmumı gûş idüp kabûl itmeyesün, âgâh olasun ki tîr-i şihâb ve kemân-ı helâk ve rücûm-ı nücûm-ı si-per-i hâle ile şebhûn ve ol deşt ve hāmûnı cûy-ı hūnunla Ceyhūn kıluram” diyüp irsâl eyledükde vakti kim mîrzâ-yı sahib-tedbîrūn huzûrında meftûh olup mefhûmı ma'lûm olıcak ta'yîn bile ki ol kâbil-i felâh ve mâ'il-i salâh olmayan şâh-ı bed-âyîn bih-i dirâht-ı vücûdına erre-i adâveti urmayınca komaz. Hemân-dem fikr-i bîkr-i ma'küline şöyle sülûk eyledi ki memâlik-i İslâmiyye'nün esâsı olan taht-nişîn-i hilâfet ve seccâde-güzîn-i mihrâb-ı şer'îyyat hâfız-ı esâs-ı kıbletü'l-İslâm ve hâris-i hâne-i Beytü'l-Harâm kâhirü'l-mülûk ve kahramanü'l-kudûm sultânü'l-Arab ve'l-Acem ve'r-Rûm olan hazret-i sultân ibn-i sultân Sultân Süleymân bin Selîm Hân'a istinâd ve musâdakat ve mütâyâ'at ve mûhâlasat idüp ve gerden-i itâ'ati silsile-i inkıyâda çeküp arz-ı ubûdiyyet izhâr itmekle istimdâd taleb idüp dergâh-ı âlem-medâra âdem gönderdi. Diyâr-ı Acem'den çıkup vilâyet-i Rûm'a müteveccih oldukda vilâyet-i Gürci'de giderken Künd nâm Gürci beğlerinden bir beğ mezkûr kâsıdî nâ-gâh tutup ve ahvâline vâkıf olup fi'l-hâl şâh-ı bed-fi'âl göndericek mîrzânun pâdişâh-ı felek-tahta itâ'atini ma'lûm idinicek şevk-i şevketinden berg-i bî-dikenî lertzân ve sarsar-ı mehâbetinden evrâk-ı hazân gibi lertzân olup dahi dâr-ı müdârânun ta'mîri tedbîriyle hicâb-ı adâveti ve ayâr-ı sıyâneti setr idüp âdem gönderüp vâlidisiyle oğlı Sultân Ahmed¹ Mîrzâ'yı da'vet idüp getürtdi. Mülâkât olduklarında “Birâderüm mîrzâyıla mâbeynimüzde fi'l-cümle in'ikâd u iştîdâd vâkı' olmağla kahr u zecr ve galebe vü istilâsiyçün memâlik-i Osmâniyye'nün mâliki olan sultân-ı selâtini'l-İslâm mâlik-i memâlik-i rikâbî'l-enâm hazretlerinin bend-i kemend-i itâ'atine [İ 247b] boyun virüp muhâlefet ve da'vâ-yı saltanat ile inâd rikâbına gayret pâyını muhkem [245b] basmağa sebeb nedür?” diyicek, mîrzâ-yı mezbûrun vâlidisi cevâb virüp eyitdi ki “Ey şâh-ı İrân u Tûran! Mâder-i nefsiñi bâdiye-i hasretde ser-gerdân kılup meşreb-i afv u ihsândan bî-behre kalma ki erbâb-ı tecrîbe ve ehl-i vukûf buyurmuşlardır, kuvvet-i şâh-ı leşkere ve kerâmet-i zâhid-i salâha dâmen-i ra'îyyet-i pâdişâha

1 Ahmed İ : - Vi

ve nizâm-ı kâr-ı mülûk sülûk-i tarîk-i adledür. Delâ'il-i aklî vü naklî birle rüşen ü mu'ayyendür ki dünyâ ve mâ-fî-hânun ol kadar vücûdı yokdur ki anun vâsıtasıyla mâbeyninüzde sûret-i nizâ' vü cidâl ve hilâf ü kıtâl vâkı' olup sipâh ve ra'ıyyete ve kişver-i memlekete zahmet irişe. Sezâvâr olan oldur ki eyyâm-ı devletinüzde ve hengâm-ı savletinüzde halâyık emn ü emânda fârigü'l-bâl ve müreffehü'l-hâl olalar. Reng-i küdüreti ve jeng-i adâveti saykal-i musâlahat ve cilâ-yı müsâdakat birle âyîne-i dilden silüp ahd-i sâbık üzere karâr idüp ve inda'llâh sevâbun sabr-ı cemîl ile müsâb olasız. Bâkî fermân şâhundur" diyüp hâmüş olıcak fikr-i şâh-ı bed-âmâl muhtell u mu'attal olup dūr-bînlik ve âkıbet-endîşlik cihetinden tevakkuf idüp eyitdi ki "Cemî'-i kelimâtun ma'kul. Be-ser ü çeşmem. Lâkin üç nesneye ahd ü eymân idüp gılâz u şidâd eylen. Evvelâ memleketüme tama' eylemeye. Ve ikinci hufyeten zerhle helâküme kâsd eylemeye ve üçüncü Rûm pâdişâhıyla ittihâd idüp birlik itmeye beni inandırısun. Andan niçe ki evvelden sâhib-i hutbe vü sikkedür, girü anun üzerine memleketidür, mübâdil olsun" diyicek vâlideleri vech-i mezkûr üzere ıslâh itmesine iltizâm gösterüp mîrzâ-yı mezbûrun oğlu Sultân Ahmed Mîrzâ'yı alıkoyup vâlide-i mîrzâ kendüsi Şâh-ı gümrâhun [İ 248a] a'yân-ı bî-bâhire ve erkân-ı bî-râhiresinden şâh-kulî halîfe ve korucı-başî ve Bedrak Hân ve Mansûr Beğ nâm yarar kimesnelerle şehir-i Nahcivân'dan kalkup andan şâhdan ayrılup min-ba'd mâbeyninde adâvet ü muhâlefet ve da'vâ-yı saltanat olmamasına Kelâm-ı Kadîm'e yemin idüp dahi mezkûrlarla azm-i Şîrvân idüp müteveccih oldu. Gelüp Mîrzâ'ya vusûl buldukda tarîk-i meşrûhı zikr idüp [246a] ve şerâyit-i merkûmı tafsîl idicek, mîrzâ-yı rüşen-re'y sûret-i âkıbete nazar idüp eyitdi ki "Ey vâlide-i güzîn, tahkîkun kıyâsı ve tasdîkun mikyâsı budur ki ol fitne-i devr ve nokta-i dâ'i-re-i şûr ü şerr gâyetde hûn-rîz ve fitne-engîzdür. Anun tîg-ı bî-ahdi vehminden pehlevân-ı sipîhrün hançeri elinden düşmüşdür. Tîr-i efsûnı sehminden sultân-ı mihrün a'zâları ditremişdür. Kemân-ı ıslâhınuzı kolayınıza çeküp çeviresiz. Her ne zillet ana müterassîd olursa kendü gurûr-ı gâfletindendür. Zîrâ kalem-i elem ile rakam-ı ilhâdî sâhife-i nâsiyesine çeküp mezheb-i şî'aya irtihâl ve ahvâl-i memlekete infî'âl ve a'mâl-i saltanata ihtilâl virüp tarîk-i Hakk'ı koyup fırka-ı tugyâna sapmışdır" didükde vâlideleri cevâb¹ eyitdi ki "Sâhîh, mîrzâ-yı rüşen-re'yden sâdır olandur. Lâkin adâvetün âhiri pür-hatardur. Şol ki ehl-i nazardur, sâhib-hazerdür. Sezâ-vâr olan oldur ki şâhun hakk-güzârlık makâmında sâbit-kadem olup murâdı üzere olasız" diyicek, mîrzâ-yı devlet-yâr² المكتهزاسنما تحت أقدام الأمهات

1 cevâb Vi : - İ

2 "Cennet annelerin ayakları altındadır." Nesâî, Cihâd, 6.; İbn Mâce, Kitâbu'l-Cihâd, 24.

vâlidesinün rızasını müşâhede idüp Kelâm-ı kadîm-i rabbanî ve furkân-ı azîm-i sübhânîye tevekkül ve Seyyid-i kâ'inâtun mu'cizât-ı bâhirü'l-âsârına tevessül idüp murâdları üzere eymân-ı gılâz ile yemîn-billâh idüp vech-i meşrûh üzere [İ 248b] mâbeynleri ıslâh olup tarafeynden bisât-ı inbisât-ı arsa-i adâvetden sâde kılup emn ü emânda dururlarken ittifâk ol esnâda şâh-ı bed-nihâd Nahcivân'dan Gürci tarafına asker-i hezîmet-eseriyle müteveccih olup gidicek bu cânibde Elkâs Mîrzâ işidüp ol dahi gazâya niyyet ve tasmîm-i ictihâda azîmet gösterüp ammâ ihtiyâten harem-i hâssın ve hadem-i ihtisâsın kulesi duhân-ı inân-ı keşîde gibi tevsen-i bî-sütûna hem-ser ve kellesi sehâb-ı müşğîn-tınâb serâ-perde-i gerdûna berâber olan Şemâkıyye Kal'asın gülistânda koyup andan tavâyif-i müşrikinden Çerâkis vilâyetinün serdârı ve sipah-sâlârı olan Kabartay nâm bed-fi'âlün üzerine [246b] asker-i a'dâ-şikâriyla nüzü'l idüp varıcak tâife-i tâğıyye ve kefere-i bâğıyye pîrâmen-i gülşen-i vilâyetlerine yağı ayağın basdurmamak ve kılâ'-i üstüvârlarının ezhâr-ı ganîmetine düşmen elin sundurmamak kasdıyla âheng-i cenge musırr olup durıcak mîrzâ-yı nâm-dâr dahi hemân asker-i âteş-şerâriyla neberd-i kâr-zârda şürü' idüp pûlâda gark olan kefere-i kalîle ve fecere-i zelîleye mukâbil olup mey-dân-ı âsumân hûn-ı şafak ile gül-gün olıncaya değin döne döne savaşı idüp ve ge-reği gibi uğraşı eylediler. Mâbeynlerinde niçe dürlü ahvâller ve cenk ü cidâller ol-dukdan sonra âhirü'l-emr mîrzâ-yı pür-salâbete ahter-i hidâyet tâlî' ve gevher-i inâyet lâmi' olup a'dâ-yı küffârı hevâ-yı fenâya savurup münhezim eyledükde ol cânibde şâh-ı bed-i güm-râh mîrzâ-yı mezbûrun hâline vâkıf olıcak hemân-dem naks-ı ahd idüp ve bed-ahdlük sıfatıyla muttasıf olup dahi "Fursatdur" diyüp fi'l-hâl Gürci'den kanlarına teşne olan melâhide-i evbâş-ı nikbet-inti'âşlarıyla sarsar-ı hücum-ı rücûm gibi şehir-i Şemâkıyye'ye varup Şîrvân vilâyetin kabza-i teshîrine götürüp dahi Elkâs Mîrzâ'nun akabince bir niçe bin [İ 249a] âdemi Şâhvirdi ve Gökçe Hüseyin Cân nâm begleriyle gönderüp deryâ-yı hûn-ı helâke gark-ı şu'le-i hançer-i âb-dârla hark kılmak için ol bed-fi'âller dahi alâ-tarîki'l-isti'câl mütevec-cih olduklarında mûmâ-ileyh mîrzâ ahvâle vâkıf olup التَّأخِيرَافَةً¹ diyüp ol Kabartay cenginden avdet idüp elsine-i enâmda Demir-kapu demekle ma'rûf şehir-i Ben-der'den ve Devvân'dan ve Âb-ı Ceyhûn cereyânlarında hayrân olan Âb-ı Semmûr'ı mürûr ve Çatal Suyı nâm âbı ubûr idicek itdüğü gibi şâh-ı bed-fi'âlün leşker-i hezîmet-eseri gelüp irişüp gördi ki kılıç, balçak şu'lesinden gökdeki güneş tutul-muş ve atları ayağı mîhından dağ ve taş pâre pâre olmuş, hemân-dem mîrzâ-yı nusret-encâm dahi leşker-i zafer-rehberiyle bād-ı sarsar gibi cûşa gelüp ve fırka-ı

1 "Ertelemek âfettir."

melâhîde leşkeri şehâb-ı muzlim gibi hurûşa gelüp tarafeynden [247a] nîze-i hûn-feşân bayraklardan rûy-ı zemîn lâle-zâra müşâbih olup dahi meyân-ı meydân-ı dâr u gîrde dilâverler merdâne cenkler idüp mevc-i âşûb u belâ evc-i feleke çıkıcak mîrzâ-yı sâhib-şemşîrûn yolında cân u baş oynamağa sebkât eyleyen ümerâsından dîvâna Kayıtmas ve Saru Kayıtmas nâm bî-vefâlar durmayup ¹أَيْنَ الْمَفْرِ¹ diyüp hemân-dem kaçdılar. Eyle olıcak mîrzâ-yı rûşen-re'y ol tûfân-ı belâ gibi nâzil ve telâtum-ı emvâc-ı deryâ gibi vâsıl olan leşker-i hezîmet-eser ile mukâbele vü muhârebe itmek hadd-i imtinâ'da idüğün bilüp hemân fikr-i sâbıkı üzre yâr-ı sâdıklarından vezîri olan Seyyid Mîr Azîzullâh² ve bende-i fâ'iklerinden Ay-toğmuş ve Uğurlu Beğ ve Sultân Murâd Şâh-virdi Beğ nâm yarar âdemleriyle ahd ü güft idüp “Dest-i lem-yezel rûz-ı ezelde alınmaz. Safhasında her ne yazdıysa görelüm” diyüp dahi yüreklerinde câzibe-i hazret-i pâdişâh-ı gerdün-iktidâr cûşa gelüp fi'l-hâl bî-ihmâl dâr u gîrden keştî-yi vücûdların [İ 249b] girdâb-ı helâketden kenâr-ı selâmete çıkarmak ümmîziyle bir ân dahi ârâm itmeyüp inân-ı azîmetlerin Kırım-ı Şemhâl tarafına ve andan sâhil-i bûm-ı Rûm tarafına munsarîf u mun'atîf kılup tezâhum-ı eşcâr-ı bî-bâr ve terâküm-i şâh-sâr-ı pür-hârdan mürümâr-ı tâkat-güzâr ve bâd-ı sebûk-bâra mecâl-i refâr müyesser olmayan sahrâ vü cibâlden sür'atle âb-ı revân gibi menzil-be-mezil nâr-ı süzân-vâr gürîzân olup kat'-i menâzil ve tayy-i merâhil ile Deşt-i Kıpçak-ı meşhûr-ı âfâk serhaddinde vâkı' olan Kal'a-yı Azak'a ve andan mahrûse-i Kefe'ye gelüp nüzûl eylediler. Öte cânibde şâh-ı gümrâha mîrzâ-yı kûh-vakar meydân-ı dâr u gîrde durımayup necât tarafına müteveccih olup ele girmedüğün istimâ' idicek etrâf-ı vilâyete ve eknâf-ı memlekete asker-i nikbet-eserinden yedi-sekiz bin mikdâr melâhîde irsâl idüp mîrzâ-yı mezbûrî kûh-be-kûh deşt-be-deşt arayup hiç nâm u nişânların ma'lûm idinemedikleri ecilden dö-nüp şâh-ı gümrâha i'lâm eylediler. Ol dahi engüşt-i nedâmeti dehân-ı hayrete salup [247b] ve tefekkür deryâsına dalup nâcâr girü dönüp karar-gâhına azm eyledi. Bu cânibde mîrzâ-yı nâm-dâr, mahrûse-i Kefe'den himmet merkebine süvâr olup hareket-i rûzgâr ile dârû's-saltana Kostantiniyye'nün boğaz hisârlarına gelüp len-ger-i ikâmetin bırakup ve bâd-bân-ı istirâhatın indürüp durıcak kıdvetü'l-e'âzım ve'l-ekârim yeniçeri ağası olan Pertev Ağa dâme secâ'atuhu mezkûrun şeref-i nüzûl haberin dergâh-ı felek-iştibâha i'lâm idüp zıkr olan AparDOS Yaylası'nda huzûr-ı saltanata arz olındukda pâdişâh-ı pür-ihsânun kerem-i bî-girânları deryâsı temevvüc idüp bî-hadd in'âm ü ihsânla zerrîn ve murassa-kutâz ile tezyîn bir se-

1 “Kaçacak yer neresi?”

2 Azîzullâh Vi : - İ

mend-i bād-reftâr in‘âm buyurup dahi merâsim-i istikbâli ve levâzım-ı ihtirâmı mûmâ-ileyh [İ 250a] yeniçeri ağasına ve Cezâyir-i mağrib-zemîn beğlerbeğisi Muhammed Paşa’ya emr olunup müşârün-ileyhimâ dahi gerdün-peyker kamu lenger-i şehâb-ı nikâb-ı heybet-şitâb bir kadurga donadup zıkr olan boğaz hisârına gönderdüklerinde mîrzâyü’l-mezbûr hemân-dem rākib olup bi-hidâyeti sâhibi’l-civârî’l-münşe’ât ¹ ﴿فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾ gelüp iskeleye nüzûl idicek² esb-i bād-reftâra süvâr olup ve tevâbi’i dahi hem-cünbân birer ata binüp kafasında üstüvâr olup şâh-ı cihânun bir niçe güzîde serverleri önine düşüp igrâz ü ihtirâmla mâh-ı rebî’ü’l-â-hirûn altısında Hazret-i Şeyh Vefâ kurbında ihzâr olınan Ca’fer Çelebi evlerine götürüp kondurdılar. Ve pâdişâh-ı rûy-i zemîn ve sâhib-kırân-ı tâc-nigîn hezar-şevket ü tezyîn ile Apardos sahrâsından göçüp mâh-ı mezbûrun on ikisinde a’yân-ı devlet ve erkân-ı saltanat ile gelüp ol gün ahâlî-i şehîr nehr-i revân gibi karşı akup pâdişâh-ı felek-tahtun ve şehinşâh-ı sa’âdet-bahtun önine düşüp sarây-ı âmireye nüzûl eylediler. İrtesi mîrzâ-yı izzet-me’âb devlet-i i’âb cenâb-ı rûkn-ı âlişân ve sadr-ı âsaf-nişân nâmûs-ı [248a] esrâr-ı saltanat-ı kâhire ve kâmus-ı bihâr-ı ma’delet-i zâhire müşîr-i eḥḥam ve vezîr-i a’zam Rüstem Paşa yessera’llâhu mâ-yeşâ hazretlerinin sa’âdet-hânelerine varup mülākāt olup ve vezîr-i sâhib-re’y dahi âyîn-i sadâret ve kânûn-ı vezâret üzere ri’âyet idüp subh-ı ümmîzi matla’-ı murâddan tebessûme ve andelîb-i dili gülşen-i şâdânîde terennûme âğâz idüp³ gurre-i kadri bedre irişdükden sonra girü menzil-gâhına revâne oldu. Ba’dehû sultân-ı selâtî-nü’l-İslâm, mâlik-i rikâbü’l-enâm hazretlerinin girü ihsân-ı bî-nihâyeleri huruş idüp bir murassa’ şemşîr-i âb-dâr ve murassa’ hançer-i zebân-mâr ve bir murassa’ zerrîn-i zeyn-i üstüvâr ve murassa’ kutâz ve kemer-i devvâr ile bād-ı cevalân ve âb-ı cereyân [İ 250b] bir esb-i bād-ı sarsar ve üç tavîle dahi zîbâ atlar ve bir niçe boğça dîbâ ve ser-â-ser hil’atler ve iki yüz kıt’a envâ’ u esnâf akmişeler ve niçe evânî-i zer ü nukreler ve on kîse memlû akçalar in‘âm ü ihsân idüp dergâh-ı felek-taht ağalarından emîr-i âhûr-ı kebîr Ahmed Ağa dâme izzuhû ile mîrzâ-yı müşârün-ileyhe irsâl buyurup ve dest-bûs-ı şerîfleriyle müstes’id olınmasını fermân buyurdılar. İmtisâlen li’l-emri’l-âlî mîrzâyü’l-mezbûr mâh-ı mezkûrun on altısında tevâbi’iyle esblerine süvâr olup bād-ı sa’âdet-me’âb ağaları bâ-cem’ihim taht-ı yedlerinde olan pâdişâh-ı gerdün-ıktidâr hazretlerinin dilâver kullarıyla istikbâle varduklarında fi’l-hâl dîvân-ı sa’âdet-âşiyâna revâne olınup hezar i’zâzla

1 “Denizde uzun dağlar gibi...” er-Rahmân 55/24. âyetten nâkıs iktibas.

2 nüzûl idicek Vi : nüzûl olup İ

3 subh-ı ümmîzi matla’-ı murâddan tebessûme ve andelîb-i dili gülşen-i şâdânîde terennûme âğâz idüp Vi : - İ

ve ihtirâmla getürdüklerinde vüzerâ-yı devlet-i dîn ve müşîrân-ı pâdişâh-ı rûy-ı zemîn dahi iç kapudan istikbâl eyledüklerinde mîrzâ-yı nâm-dâr atından inüp hizmet-i pâdişâhiye yüz sürmeğe azm idüp huzûr-ı hazret-i saltanat-penâha irdükde ubûdiyyet çehresin yere ve devlet-i âsitenini yüzine sürüp dahi kemâl-i teşrîfle müşerref olduktan sonra girü ta'zîm ü tekrîmle karâr-gâhına iletdiler. Andan sonra mâh-ı mezkûrun yigirmi yedisinde vezîr-i a'zam-ı sâhib-re'y ve müşîr-i müfahham-i [248b] ukde-güşâ hazretleri mîrzâ-yı nâmdârı ve şâh-zâde-i sa'âdet-şî'ârı ziyâfet için sa'âdet-hânelerine da'vet idüp getirüp envâ'-i tezyînatla müzeyyen dîvân-hâne-i dil-güşâlarında tesaddür itdürüp yemîn ü yesâr erkân-ı devlet-i kâhire ve a'yân-ı saltanat-ı bâhire karâr itdüklerinden sonra sükker-hây-ı gün-a-gün ve hulviyyât-ı bûkalemûn ile ârâste olup ve akabince sofrâ-i halîlû'r-rahmân ve ni'am-ı firâvân [İ 251a] çekilüp ve diller meşâmı misk ü anber ile mu'attar u mutarra olup germiyyet-i ziyâfet ve cem'iyyet-i işret esnâsında dilâverân-ı cenk-cüy ve mübârizân-ı sâ'ika-hüy lu'bet-bâzlardan gürz-girân ve nîze-i cân-sitân ve tîr-i tîz-nişân ve debbûs-ı şemşîr-i hûn-feşân kerr ü ferr ile dürlü dürlü hünerler arz idüp ziyâfet ehline bir vechle inşîrâh-ı hâtır oldu ki beşâsetden felekler raksa girüp sâz-ı pür-sûzlara mîhrle mâh ellerinde dâ'ire tutarlardı. Ve'l-hâsıl paşa-yı rûşen-re'y mîrzâ-yı memleket-ârâyı gereği gibi ziyâfet idüp ve hil'at-i fâhir ile kendülerin ve tevâbi'in hil'atleyüp envâ'-i pîşkeşler ve esnâf-ı yâdigârlarıyla bir niçe müzeyyen ü müretteb, müsella u mükemmel atlar çeküp livâ-yı ri'âyeti ve levâzım-ı hürmeti evc-i semâyı şerefe irişdürüp¹ girü makâmına gönderdiler. Andan sonra mâh-ı cemâzi'l-evvelün on altısında hazret-i ekâlîm-penâh-felek-i dest-gâh-ı sürûr-ı serîr-i sa'âdet-sûvâr-ı semend-i saltanat es'adü'l-hâl ve eymenü'l-fâl birle seyr-i şehîr için erkân-ı devlet ve a'yân-ı hazret ile süvâr olup Elkâs Mîrzâ'yı dahi bu cem'iyyete şem' idüp hâlinde ve ol pîşvâ-yı melâhide ahvâlinde istîfsâr idüp ol dahi âyine-i mâzîde hikâyet-i hâl ve istikbâl-i vâridât-ı mâ fi'l-bâl için rikâb-ı hümayûnlarında senâdür cin açup ve tabak-ı dehânla du'â cevâhirin saçup şâh-ı gümrâhun dâll ü mudill ve muhtell-i muhîl olduğın ve bî-ahdlikle memleketinden sürdüğün ve cemî'-i ahvâl-i nâ-pesendîdelerin bir bir hikâyetler² ve rivâyetler itdükden sonra eyitdi ki “Ve'l-hâsıl anun [249a] kal'ı vü kam'ı ve def'i vü ref'i hazret-i pâdişâh-ı rub'-ı meskûnun hüma-yı himmetlerine farz u vâcibdür, bizden nişânla haber ve pâdişâh-ı sâhib-kırândan dil ü cânla sefer itmek inâyeti ümmîz olunur. Bâkî fermân sa'âdetlü pâdişâhundur” diyicek vâlî ve livâü's-sa'âdet-i fi'l-âfâk mâlikü's-serî-

1 irişdürüp Vi : irişüp İ

2 hikâyetler Vi : hikâyet İ

ri'l-hilâfeti bi'l-istihkāk [İ 251b] hazretleri dahi hūş-ı cānla gūş idüp buyurdılar ki
 1 المُنْدَر كائن İnşallah istilâ-yı gayret-i İslām ve ihyâ-yı sünnet-i hayrül-enām içün
 leşkerân-ı encüm-misāl ve mübârizân-ı âşüb-kıtāl ile ol zümre-i ecnâd-ı erbâb-ı
 dalil ü ifsâd ashâb-ı filün vücûd-ı mazarrat-âlûdelerin âteş-i kahrı kal' ve tîg-i
 berk-i iştihârla kam' itmek üzerimize vâcib olsun" diyüp dahi niçe mevâ'id-i ke-
 rem-nümâlar itdüklerinden sonra fermân-ı vâcibü'l-kabûlleri şöyle vârid oldu ki
 mîrzâ-yı mezbûrun meskenleri harâret-i hevâ ve lihyân-ı germâya mukâbil olduğu
 ecilden tebdil olunup letâfet-i hevâ ve kesâfet-i fezâ ile meşhûn olan sarây ki elsi-
 ne-i enâmda kâ'im-makâm-ı hüsvî-sâhib-kırân ve leşker-keş-i Süleymân-ı zamân
 İbrâhîm Paşa Sarâyı dimekle ma'rûfdur, ana varup sâkin olalar. Pâdişâh-ı bahr ü
 berr devlet ü sa'âdetle dönüp sarây-ı dil-güşâlarına avdet itdüklerinde imtisâlen-li'l
 emri'l-mezkûr mîrzâ-yı kavî-re'y dahi zikr olan sarây-ı hürrem-fezâyâ hadem ü
 haşemiyle varup karâr eyledi. Ve sene-i mezbûre şâ'bânınun guresinde Anadolu
 kâdî-askeri olan Ma'lûl Efendi sâhib-firâş olup dîvân-ı âliye varmadığı ecilden azl
 olunup yeri İstanbul kâdısı Bostân Efendi'ye ve İstanbul kâdılığı Edrine efendisi
 Sinân Çelebi'ye ve Edrine kâdılığı Saçlı Emîr Efendi'ye virildi. Ve mâh-ı mezkû-
 run on ikisinde Rûmîli kâdî-askeri olan Çivi-zâde Efendi ikindü dîvânın iderken
 nâ-gâh bir nesne ârız olup² nutka kâdir olmadığı ecilden fi'l-hâl kaldurup halve-
 tine koyduklarında eğlenmeyüp yatsı vaktinde dâr-ı dünyâyı terk idüp sarây-ı
 âhirete intikâl eyledi, rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten Binâen [249b] alâ-
 hâzâ Rûmîli kâdî-askerliği Bostân Efendi'ye [İ 252a] ve Anadolu kâdî-askerliği
 Sinân Çelebi Efendi'ye ve İstanbul kâdılığı Saçlı Emîr Efendi'ye ve Edrine kâdılı-
 3 Abdurrahmân Çelebi Efendi'ye virildi. Ve mâh-ı mezbûrun on dördünde pâ-
 dişâh-ı âlem-penâh hazretleri erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanat ile süvâr olup Elkâs
 Mîrzâ ile müsâhabet ü mükâlemet ecliçün şehir içinden çıkup Elkâs Mîrzâ ile
 envâ'-i müsâhabet ve esnâf-ı mülâyemet olunup ve Tahmâsb-ı şâh-ı gümrâhun üze-
 rine sefer-i hümayûn içün envâ'-i tedârükler olındukdan sonra dolaşup girü şehre
 girüp sarây-ı âmireye nüzûl eylediler. Ol esnâda Süleymân Paşa'nun vefâtı haberi
 gelüp devlet-hânesinde olan mâ-meleki zabt olunup bî-hadd hazîne ve bî-add ke-
 mer ve melbûsât ve sair esbâbhâ-yı acâyibât bulunup hazîne-i âmireye zabt eyledi-
 ler. Ve mâh-ı mezbûrun yigirmi üçünde diyâr-ı Şark'dan Tahmâsb Şâh'un tevâbi'in-
 den iki yarar beğ gelüp pâdişâh-ı gerdün-iktidâr hazretlerine itâ'at ü inkıyâd gös-
 terüp dîvân-ı âlide şeref-i dest-bûs-ı şerîfleriyle müşerref oldılar. Ve Defterdâr Bay-

1 "Takdir edilen gerçekleşecektir."

2 olup İ : - Vi

3 çelebi Vi : - İ

ram Çelebi'nün māl-i mîrî husûsında hıyâneti zâhir olduğu ecilden sene-i mezbûr ramazânınun gurrende azl olunup Abdî Çelebi baş-defterdâr ve ikinci Hayreddin Beğ ve üçüncü Arab ve Acem defterdârı olan İskender Beğ olup ve Sultân Muhammed mütevellîsi Behrâm Beğ Arab ve Acem defterdârı oldu. Ve mäh-ı mezbûrun üçünde Rûmili beğlerbeğisi Ali Paşa Sofya'dan avdet idüp gelüp İstanbul'da karâr eyledi. Ve sene-i mezkûr şevvâlinün on ikisinde

Reften-i Pâdişâh be-Şikâr¹

Pâdişâh-ı memleket-ârâ hazretleri şikâr için yümn ü ikbâlle Gümülcine cânîbine müteveccih olup ol etrâfları sayd ü şikâr idüp mäh-ı zilka'denün dokuzında devlet ü sa'âdetle gelüp karâr eylediler ve mäh-ı mezbûrun on dokuzında Budin paşası Muhammed Paşa azl olunup yerleri Kâsım Beğ'e [İ 252b] virildi ve ol esnâda Kapu Ağası Haydar [250a] Ağa hazretlerine vezâret virilüp mäh-ı merkûmun yigirmi ikisinde envâ'-i ta'zîmle içerüden çıkup merhûm Süleymân Paşa evlerine gelüp sâkin oldu. Ba'dehû hicretün dokuz yüz elli beş muharremi'nün yigirmi beşinde vilâyet-i Çerâkis'den ****² nâm Beğ gelüp sâbikan Elkâs Mîrzâ Şîrvân'dan Rûm'a müteveccih olup Çerâkis içinden geçmek murâd idindükde bir murassa' kemer kuşağın ba'zı esbâb ile rehn-i tarikle alıkomuşdı, emîr-i mezkûr mezbûr esbâbları getirüp pâdişâh hazretlerinin dest-bûs-ı şerîfiyle müşerref olup dahi Elkâs Mîrzâ'ya ba'zı hıyânet isnâd eyledi.

Teveccüh-i Sultân Süleymân be-Diyâr-ı Şark be-Kasd-ı Tahmâsb Şâh-ı Kızılbaş Defaten Sâniyeten

Çünkü hazret-i pâdişâh-ı a'dâ-şikâr³ ﴿فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ﴾⁴ fehvâsını dâyim gûş-ı hûşlarında tutup ve irtifâ'-i râyât-ı şerâyi'-i hazret-i seyyidül'mürselîn aleyhi's-salâtü rabbî'l-âlemîn için azîmet-i hümayûn-ı zafer-makrûnlarından gazâ vü cihâda masrûf u ma'tûf idgelmişlerdür, lâ-cerem diyâr-ı Şark'da zümre-i melâhidînden olan kızılbaş-ı evbâş ki niçe def'a tarîk-i Hakk'a da'vet olunup şânında kabiliyyet olmayup habâset ü şakâveti cibillî olup ﴿وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾⁴ emrine mütâbe'at itmeyüp muhâlefet eylediği ecilden bir-iki def'a asâkir-i İslâm-ı pelenk-intikâm ile üzerine varılup memleketin harâb u yebâb ve tevâbi'nün ekseri şîr-i şemşîrle türâb olunup kendisünün başına âlem teng ü târ ve dağdan dağa

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 Her iki nüshada da bu kısım boş bırakılmış.

3 "Allah mallarıyla ve canlarıyla savaşımları oturanlar üzerine derece bakımından üstün kılmıştır." Nisâ 4/95. âyetten nâkis iktibas.

4 "Allah'a ve resûlüne itaat edin." Enfâl 8/1. âyetten nâkis iktibas.

düşüp ahû-vâr firâr itmekle cân-ı azîzin halâs itmişti. Müslimîn-i muvahhidinden gayri kendünün ta'allukâtına dahi adâveti ve adem-i istikâmeti olmağla birâder olan Elkâs Mîrzâ hakk-ı uhuvveti terk ve kalbine ilhâm-ı hakkı berk ve âyîn-i [İ 253a] bâtıllarından rücû' ve fırka-ı müslimîne huzû' idüp pâdişâh-ı müşkil-güşâ hazretlerine gelüp tâbî-i mutlak olduğu ecilden sâbıkû'z-zikr olan in'âm u ihsânlarına müstağrak olmuşdı. Fe-li-hâzâ pâdişâh-ı âlem-ârâ hazretleri merraten [250b] ba'de uhrâ ve sâniyen ba'de ülâ "Mezbûrun vücûd-ı habâsetin sahîfe-i rûzgârdan hakk olunmasını lâzım bil, vâcibdür" diyüp etrâf-ı memâlike ve esnâf-ı mesâlike ahkâm-ı şerîf-i vâcibû't-teşrifler¹ irâd idüp dilîrân-ı saff-şiken ve mübârizân-ı merd-efken gâzilere tenbih ve i'lâm olındı ki şâh-ı gümrâhun üzerine teveccüh-i hümayûn olunması ehemmi mühimmiâtından olduğın iş'âr idüp levâzım tedârüki husûsında ihmâl olunmayup bel ikdâm olunması emr olıncak imtisâlen li'l-emri'l-âlî guzât-ı müslimîn ve mücâhidân-ı muvahhidîn dahi cân u dille mesâlihlerine şürû' eylediler. Ve emr-i vâcibû'l-kabûl dahi vârid oldu ki umûmen re'âyâdan avâriz cem' olına. Ve şehzâde-i cevân-baht Sultân Selîm hazretleri makarr-ı hilâfet-i mahrûse-i Edrine'de kâ'im-makâm olup memâlik-i mahmiyyenün kabz u bastı anlara tefvîz olındı ve vezîr-i râbî' İbrâhîm Paşa mahrûse-i İstanbul'un hıfzına ve baş-defterdâr olan Çivi-zâde Abdî Çelebi'yi mâl-ı mîrînün cem'ine ta'yîn idüp re'âyânun ahvâlî ve beytû'l-mâlun husûsı anlara sipâriş olındı². Dahi Elkâs Mîrzâ'ya on iki kîse nukûd ve sâk ve iki kıt'a otağ-ı gerdün-nitâk ve sair esbâb u âlât ve bâr u bengâh ve tecemmûlat in'âm olınup ol dahi levâzım-ı umûr-ı saltanat ve nizâm-ı enâm-ı memleket için tedârükin görmeğe emr olıcak anlar dahi levâzım ve mühimmiâtın görüp ve tevâbî' ve levâhıkı ahvâlin düzüp pâdişâh-ı dîn-penâhun emrine muntazır olup durdılar. Eyle olsa zıllullâhi fi'l-arazîn hazretleri işbu sene-i mezbûr saferinün dördünde emr-i vâcibû'l-imtisâl eyledükleri ecilden Rûmili beğlerbeğisi Ali Paşa dahi³ İstanbul'dan [İ 253b] çıkup Biga sahrâsında Rûmili beğleriyle Dernek'e müteveccih oldu. Ve mâh-ı mezkûrun altısında emr olındı ki Elkâs Mîrzâ'nun tevâbî'inden *****⁴ Beğ sâbıkan gelen Çerkes beğiyle vilâyet-i Çerâkise'den Şîrvân'a gidüp ve Tatar hânına dahi ahkâm-ı şerîf irsâl olındı [251a] ki mezkûrlara mu'âvenet ü müzâheret idüp bile Şîrvân'a varup adû-yı nikbet-eserün mâverâsın alup hâzır-baş durup tekrâr emrinün üzerine cârî olursa anunla âmil olalar. Ba'dehû mâh-ı saferün⁵ on üçünde Peç kıralı Frencesko'nun elçisi ge-

1 teşrifler Vi : teşrif İ

2 olındı Vi : - İ

3 dahi İ : - Vi

4 Bu kısım her iki nüshada da boş bırakılmış.

5 mâh-ı saferün Vi : mâh-ı mesfûrun İ

lûp ve harâcın getürüp bend-i itâ'ati gerdenlerine tavk idinüp mutî' ü münkâd haberin getürüp pâdişâh-ı gerdün-vakârün dest-bûs-ı şerîfiyle müşerref oldu ve rûz-ı mezkûrda Elkâs Mîrzâ'ya Tebrîz ve Şîrvân'un sancağı virilüp zer ü ser ve alem-peyker sancak çıkup envâ'-i ta'zîmât ve esnâf-ı tezyînât ile erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanat sa'âdet-hânesine iletüp lâ-cerem Acem pâdişâhı oldu. Ol ecilden irtesi divân-ı sa'âdet-keyvâna varup şeref-i dest-bûs-ı pâdişâh-ı heft-kışverle müstes'id olup dahi hil'at-i fâhirleriyle hil'atlenüp ve murassa' âlât ile atlar gönderilüp birâder-i bî-vefâsı üzerine müteveccih olunmasına icâzet virilüp Ulama Paşa ve bölük ağalarından gurebâ-yı yesâr ağası bölüğü halkıyla koşulup hemân çıkmalarına emr olındı. Ol esnâda pâdişâh-ı âlem-ârâ hazretleri dünyâ-yı denînin bekâsı olmayup fenâ bulduğu ve bir eser lâzım olup kıyâmete değin yâd ve zikr-i hayr ile şâd olınmak lâ-büdd olduğın ma'lûm idinüp pâdişâhân-ı selef-i dîndârân tarîki üzre bunlar dahi zât-ı şerîfleri için bir câmi'-i şerîf ve imâret-i latîf ki adîmü'l-misâl ola, binâ olunmasına emr idüp hallinde şâ'ibe şübhe olunmayan [İ 254a] zer-i hâlis ve evânî-i sâfîlerinden yüz elli bin sikke altun meskûk olup levâzım u mühimmâtı tedârük ve ihzâr olunmasına ümenâ-yı mu'temedîne teslim olındı. Ve mâh-ı mezbûrun on beşinde vilâyet-i Acem'e şâh olan Elkâs-ı sâhib-câh cihâd kılıcın beline kuşanup ve gazâ atına süvâr olup ve pâdişâh-ı dîn-penâhun altun başlu sancağın çözüp ve tabl ü nekkârelerin döğüp mesrûrül-hâl ve mürefehül-bâl [251b] Acem diyârına azm eyledi. Andan sonra mâh-ı mezbûrun on sekizinde ki ol gün şeref-i âfîrâb idi, sa'âdetlü pâdişâh hazretleri ki dîn-i İslâm mâh-tâb idi, çep ü râst yemîn ü yesâr cân u baş oynayan gâziler ve dilâverlerle kal'ı vü kam'ı lâzım ü lâ-büdd olan Tahmâsb Şâh nâm kızılbaşun üzerine azm itmelerini fî-sebilillâh gazâ niyyet idüp dahi esb-i bād-reftârlara süvâr olup yedi kıt'a zer-i ser ve zafer-rehber alemler ki her biri yedi başlu ejderhâ gibi başların kaldurup ve tabl ü nekkâreler çalınup ve sûrnâ vü nefîrler üfürilüp âlem zelzele vü velvele ile mâl-a-mâl olup şevket ü azamet ile teveccüh-i hümayûn gösterilüp iskeleye nüzûl eyledüklerinde anda hâzır u müheyyâ olan bād-pâ ve yelken-güşâ kadurgalara süvâr olup yümîn ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâlle Üsküdar yakasına ubûr eylediler. Üç gün anda ârâm olup andan teveccüh-i hümayûn gösterüp kona göçe şehir-i İznîk'e irdüklerinde vilâyet-i Yemen'den ulaklar gelüp nâmeler getürüp pâdişâh-ı âlem-penâha¹ teslim eylediler. Sene-i mezbûr rebî'ü'l-evvelinün evâyilinde elsine-i enâmda Kerâ dimekle ma'rûf olan yahûdî avrete hidâyetullâh mukârin olmağla küfrden rücû' idüp İslâm'a geldi.

1 pâdişâh-ı âlem-penâha Vi : pâdişâha İ

Ahvâl-i Yemen

Hazret-i pâdişâh-ı rûy-i zemîn halîfetullâhi fi'l-arazîn ki vilâyet-i Yemen beğ-lerbeğliğîn emîrû'l-ümerâi'l-kirâm Veys Paşa-yı şîr-ikdâma sene dokuz yüz elli üç rebî'ü'l-evvelinde tefvîz idüp irsâl olındukda mûmâ-ileyh paşa dahi müteveccih olup mürûr-ı eyyâmla mahrûse-i Mısır'a irüp bir mikdâr yeniçeri yazup ve bir mikdâr [İ 254b] Mısır nevbetçilerinden alup mükemmel ü müsellaḥ olup dahi vilâyet-i mezbûreye azm idüp Süveys İskelesi'ne vusûl buldukda anda olan hâssa gemilerden dört kıt'a kadurga ve bir kıt'a kalita ra'd-dem ve âteş-fem toplar ve ef'î-sûret ve mâr-[252a] hey'et darbzenleriyle müretteb ü müzeyyen oldukda paşa-yı memleket-güşâ dilîrân-ı kahr-a'dâ ve mübârizân-ı cenk-âsâ ile içlerine girüp Hakk Te'âlâ'ya tevekkül ve Hazret-i risâlete tevessül idüp müteveccih olıcak bir niçe gün gıtdükden sonra Cidde-i ma'mûreye ve andan Kamrân nâm adaya ve andan Zebîd İskelesi olan Buk'a nâm mevzi'e irişdüklerinde Zebîd ki kadîmü'l-eyyâmdan emîrû'l-ümerâlara taht olagelmışdi, ol ecilden cemî'-i ekâbir ü asâgırı paşaya istikbâl idüp envâ'-i ri'âyetler ile getirüp ziyâfetler itmişlerdi. Eyle oldukdan sonra paşa-yı sâhib-re'y etrâf u eknâfun hıfz u hırâsetinde ve adl ü dâdında olup re'âyâ vü berâyâ dahi pâdişâh-ı adl-güsterün eyyâm-ı sa'âdetinde emn ü emân üzre olup devâm-ı sa'âdetleri senâsına meşgûl ve muvâzabet olmağla âsûde-hâl olmuşlardı lâkin çehâr-mezhebden hâric Zeydî-mezheb olan İmâm nâm bed-encâm vilâyet-i mezbûreye varan ümerâyâ sadâkat yüzünden dostluk idüp ammâ eğlenmeyüp hilâf va'deler itmekle hîle vü hıyâneti zâhir olurdu. Paşa-yı mezbûr İmâm-ı mezkûrun nâ-şâyeste ahvâline ve hilâf-ı akvâline muttali' olıcak yanında olan ümerâ vü küberâ ile müşâvere idüp dahi re'y-i savâb gördüklerinden sonra nâme tesvîd olunup hil'at-i fâhîrle irsâl eylediler. Nâmenün içinde böyle didiler ki "Sen ki San'ân pâdişâhısın. Bilgil ve âgâḥ olgıl ki rûy-ı zemînde da'vâ-yı saltanat ve zabt-ı memleket âl-i Osmân pâdişâhımız Sultân Süleymân e'azzallâhu ensârahû [İ 255a] hazretlerine lâyıkdur. Eğer memleketünde ber-karâr-ı sâbık olmak mülâhazasın idersen hutbe vü sikkeyi pâdişâh-ı memleket-güşâ hazretlerinin nâm-ı şerîfine okıdup pâdişâh-ı sa'âdet-âsarun zümre-i huddâm ictimâ'ına intisâbı mâdde-i hayât-ı kâm-rânî, vesîle-i necât-ı câvidânî mülâhazasıyla atebe-i gerdün-iktidâra tavk-ı itâ'atle mütâbe'at idüp âsûde-hâl olasun ve illâ gurûr-ı Fir'avnî ve pindâr-ı Nemrûdî cibillet ü şekâvet menziletünden zâ'il [252b] olmayup râh-ı inâd u fesâda zâhib olursan inşâallâhu'l-e'azz dilâverân-ı saff-şiken ve mübârizân-ı merd-efgen asker-i ra'd-dem ve sâ'ika-âvâz ve âteş-fem, seng-dil ve âhen-heyâkil, su'bân-sıfat ve şîr-salâbet, kal'a-şîkâr ve kal'-ı kâr, zemzeme-âyîn ve velvele-tefhîm toplarla

üzerüne vardum. Vaktüne hâzır olasun.” İmâmü’l-mezbûre nâme-i mezkûrun mefhûmı ma’lûm ve hâme-i merkûmun meşrûhı mefhûm olıncak âhir-i kâra ve ser-encâm-ı rûzgâra nazar itmeyüp kendünün devleti hedmine ve mih-i şevketi kal’ına mübâşeret ü mübâderet idüp eyitdi ki “Kadîmü’l-eyyâmdan biz dahi pâdişâhlık idegelüp dururuz. Hiçbir pâdişâh hutbe ve sikkesini ihtiyârıyla kimesneye virmemişdür, biz dahi virmezüz. Lâkin şimdiye değin Rûm pâdişâhının ümerâsıyla adâvetimiz olmayup birbirimize zarar dokınmayup mâbeynde adâvet ü husûmet olmayup kâfileler varup gelürdi. Şimdi dahi pâdişâhun yüzi suyına mâbeynde adâvet ü husûmet olmayup kâfileler varup gelüp min-ba’d hiyânet olmasun” diyü eymân-ı gılâz eyleyicek yanında olan evlâdından büyük oğlu olan Tula Beğ’i Mutahhar ve Sa’de Beğ’i İzzüddîn ve Leysân Beğ’i Şemsüddîn ve Dırmav Beğ’i Seyyidi Ali ve Şemsüddîn-oğlu Salâh cem’ olup babasına eyitdiler ki “Sen pîr oldun. Osmân-oğlu Rûm sultânının gelen ümerâsına mukâbele vü mücâdele itmeğe [İ 255b] iktidârın yokdur. Pâdişâhlığın birimize tevcih eyle. Cümlemüz ana tâbi’ olup gelen paşa ile muhârebe vü mukâtele idüp hakkından gelelüm” diyü envâ’-i lâf ü güzâf olunup Mutahharü’l-mezbûr “Elbette saltanatı bana vir!” diyü ilhâh eyleyicek babaları eğerçi pîr idi lâkin ziyâde âkıl ü dâna ve âlim ü tevânâ idi, eyitdi ki “Sen pâdişâhlık hakkından gelemezsin. Benden sonra pâdişâhlığa meğer ki Seyyidi Ali lâyıık ola” didükde bâkî birâderler “Ma’kûl” diyüp fi’l-hâl kalkup Seyyidi Ali’ye dest-bûs eylediler. Ammâ Mutahhar rızâ göstermeyüp ol mahalde hemân çıkup gidüp hasîn ü metîn olan Tula nâm kal’asına varup Veys Paşa’ya nâme gönderüp eyitdi ki “Ne durursun! Müddet-i medîdden berü intizâm sizleredür. Ben Osmân-oğlunun hâlis ü muhlis [253a] bendesiyem. Bir lahza ârâm itmeyüp öte cânibden siz ve berü cânibden biz bunları ortaya alup tu’me-i şîr-i şemşîr idüp safha-i rûzgârdan cümlesin hakk idüp memleketi zabt idelüm.” Paşa-yı sâhib-re’ye bu haber ma’lûm olıcak i’timâd u i’tikâd idüp imâmun dahi cevâb-ı mezkûrı vusûl bulduktan sonra yanında olan ümerâdan Hâmûn ve Tellâl ve Süheyl-i Semender bād-ı menâlle meydân-ı ma’rekede âşûb u kıtâl idegelen tûs-savlet ve keykâvus-şevket beğlerden Özdemür Beğ’e ve nâzır-ı emvâl Abdülmecîd Beğ’e ve Pehlevân Hasan Beğ’e ve Mûsâ Beğ’e ve Ca’fer Beğ’e ve cemî’-i ağalara ve bi’l-cümle sığâr u kibâra i’lâm eyledi ki “İşbu mübârek bayram irtesi azîm seferüm vardır. Gâfil bulunmayup tedârükünüz idüp hâzır u müheyyâ olasız.” Eyle oldukda cemî’ beğler ve ağalar mesrûr u ferhân olup tedârüklerinde mücidd ü sâyi’ oldılar. Teb’a-i mezkûrda Selmân zamânından [İ 256a] kalmış sengîn toplar vardı, ümerâdan kimesne anları hareket itdürmeğe ve kullanmağa kâdir olmamışlardı. Fi’l-hâl

paşa-yı âlî-himmet emr idüp ol topları çıkarmasına Mûsâ Beğ'i havâle idüp top-
 çı-başın tevâbi'yle koşup altmış çift öküzle niçe bin Arab gönderüp ol sengin
 topları küh-mânend yerlerinden koparup çeküp Zebîd Kal'ası'nun mukâbelesine
 getürdiler. Dahi cemî'-i sefer mühimmâtı görölüp toplara ve darbzenlere ger-
 dün-misâl arabalar düzilüp cümle âlât-ı cenk ü harb mübârek ramazân içinde ih-
 zâr olınup bayram irtesi olıcak paşa-yı sâhib-re'y cemî'-i ümerâ vü küberâ ve mü-
 bârizân-ı saf-ârâyla ol adü-yı nikbet-me'al Zeydî-mezheb İmâm-ı bed-fi'âlün kal'ı
 vü kam'ı niyyetine tasmîm idüp dahi esb-i bād-refîtlara süvâr olınup ol sengin
 toplara kırkar çift öküz koşup ve beşer yüz âdem ta'yîn idüp andan alemler yer yer
 baş kaldurup ve tabl ü nekkâreler kûşe kûşe urulup ve sümnâ vü nefirler çok çok
 çalınup nusret ü iclâlle mahrûse-i Zebîd'den çıkılup a'dâ-yı hezîmet-şî'âr üzerine
 revâne olındılar. Mahall-i mezbûrdan Heys nâm kasaba ki bir konak yerdi, **[253b]**
 ol küh-vakâr topların senginliğinden ve yolun su'ûbetinden dört günde gelüp
 vusûl buldılar. A'dâ-yı zelilü'l-kadrün beğlerbeğisi karâr-gâhı olan Şehr-i Ta's cāni-
 bine azm olunması yanında müşâvere olınup tettebbu' olındukda, iki yol olup biri-
 si tarîk-i âsân olduğı ecilden ol cānibe müteveccih olınmak niyyet olındukda cā-
 nib-i a'dâ-yı hezîmet-âsârdan bir mikdâr asker gelüp leşker-i Süreyyâ-intizâmın
 yolını sedd ü redd idüp mürûr u ubûrına aslâ kâbiliyyet komadukları ecilden nâ-
 çâr ol sa'bû'l-mürûr olan tarîke sülûk olınup müteveccih olındı. Üç gün gidilüp
 Mevze **[İ 256b]** nâm kasabaya vusûl bulıcak üç gün anda ârâm olınup dahi Tarîk-i
 Hicre Salâh dimekle ma'rûf râha müteveccih oldılar. Beşinci gün Şeyh Ahmed ibn
 Elvân hazretlerinin türbe-i şerîf ve merkad-ı münîfine vusûl bulunup karâr olun-
 dukda a'dâ-yı nigûnsâr cānibinden gürûh¹-ı şeyâtîn-rücûm gibi bir mikdâr asker-i
 nikbet-melcûm gelüp asâkir-i a'dâ-şikârı görüp ve ahvâllerin tecessüs itmek iste-
 düklerinde paşa-yı saf-ârâ âheng-i kıtâle ikbâl ve cenk ü harbe ihtimâl virüp fi'l-hâl
 alaylar bağlayup ve top ve darbzenleri ihzâr idüp hâzır-baş olduklarında asker-i
 bed-fi'âl türbe-i merkûmun mukâbelesine konup fikr-i fâsid ve hayâl-i kâsıdların-
 da iken asâkir-i zafer-peyker mukâbeleden yetişmesi hadd-i imtinâ'da olan ra'd-ı
 gıriv toplar ve darbzenler bir bir armağan gönderilüp ve ejder-dehânından âteş-
 efşân misâl tüfenkler serilüp bir vechle gulgule vü velvele olıcak düşmen-i dü-
 zah-temkînün bir niçesi düşüp mâ'adâsı ters yüzlerine dönüp dahi firâr eylediler.
 İrtesi olıcak ol aradan dahi göçilüp bir derbend-i sa'bû'l-ubûra irişilüp öte cānibi-
 ne nüzûl olındukda İmâm beğlerinden Ali bin Handân nâm bir bed-gümân bir
 mikdâr askerle gelüp mukâbeleden köpek savaşını itmeğe mübâşeret eyledükde

1 gürûh Vi : girü İ

dilîrân-ı dikkât-nümûn ve mübârizân-ı zafer-makrûn tüfenkler ve darbzenler ser-püp bir mikdâr neberd-i kâr-zâr olunup birkaç baş kesilüp ve niçe dil alınıcak asker-i nikbet-me'âl pây-dâr olmayup [254a] dahi târumâr oldılar. Ol aradan dahi ubûr olunup Şehr-i Ta's'un berü cânibinde vâkı' olan Cebel-i Sabûr'a vusûl bulunup üzerinde vâkı' olan Kal'a-i Urûs arûs-vâr müşâhede olunıcak asâkir-i zafer-rehberden [İ 257a] bir mikdâr kal'anun etrâf u eknâfına gâret ü hasâret için seğırt-düklerinde ahâlî-i kal'a çıkup mukâbele vü muhârebe olup¹ asâkir-i mansûrdan birkaç kimesne düşüp ve birkaçını tutup alup gidüp kal'anun üzerinde arkurı kazığa urdılar.

Ahvâl²

Mezkûr paşa-yı mesfûra ma'lûm olıcak gazab esbine süvâr olup fi'l-hâl bî-ih-mâl göçüp ol gün Ak-baş nâm bir mergzâr vâdiye nüzûl eylediler. Üç gün anda ârâm olunup paşa-yı devlet-şî'âr tebdîl ü tagyîr idüp tüfenkçiyân ağasına gönüllü-yân ağalığın ve yeniçeriyân ağasına tüfenkçiyân ağalığın ve dâmâdî olan azebler ağasına yeniçeri ağalığın ve Dâvûd Ağâ'ya azebler ağalığın tevcih eyledi. İrtesi ki mübârek zilhiccenün guresiydi, göçilüp şehr-i Ta's'un mukâbelesine konulup gördiler ki bir kal'a-ı âlî arkasın Cebel-i Sabûr'a virüp göğsin gerip durur, divâr-ı üstüvârı ihkâmda sedd-i İskender ve kulleleri çûh-ı ahzara hem-ser avâkıd-ı tah-te's-serâya nüzûl ve me'âkıd-ı evc-i Süreyyâ'ya vusûl bulup kulle-i kahriyesi dahi eflâke urûc idüp üzerine nîgeh-bân u päs-bân olup durur. Hemân-dem muhâsara-ya âgâz ve mukâra'aya pervâz olunup ol ra'd-âvâz ve sâ'ika-perdâz top u darbzenler hisâr-ı üstüvârı mukâbelesine câ-be-câ dizilüp ve metrisler kurulup dahi her kûşe ümerâdan birine ta'yîn olunup cenk ü cidâle ve harb u kıtâle mübâşeret olunup hisâr-ı üstüvârını top-ı pür-âşûbla döğmeğe âgâz eylediler. Kal'a içinde a'dâ-yı nikbet-âsâr dahi yer yer mancınıklar kurup ve kûşe kûşe âlât-ı cenk ü harbi dizilüp anlar dahi vaktlerine hâzır u nâzır olup taşradan gelen kazâ-yı âsumânînin ve belâ-yı nâ-gehânînin def'inde mücidd ü sâyi' oldılar ve bu cânibde Pehlevân Hasan Beğ'e emr olındı ki kal'anun cânib-i yemîninde vâkı' [İ 257b] olan Kal'a-i Tâkir ki [254b] üç kal'adur, kadîmü'l-eyyâmdan baş çeküp üç başlu ejderhâ gibi baş kaldurup dururdu, varup cânib-i mezkûrun hıfz u hırâsetinde olup a'dâ-yı nikbet-intikâmdan yana nâzır olup ol cânibe kimse firâr iderse gâffet olunmayup hâzır-baş ola. Eyle oldukdan sonra bu cânibde asâkir-i zafer-rehber meydân-ı dâr u gîrde merdân-vâr cevalân idüp tennûr-ı harbi âteş-i darb-ı bād-ı hücum ile germ

1 olup Vi : olunup İ

2 Vi nüshasında başlık olarak gösterilmiş.

idüp ol fil-ten ve gergeden-bedenler ile neberd-i kâr-ı firāvân idüp niçelerin şîr-i pençe-i âcâle ve niçelerin minkâr-i ankâya kapdurup helâk iderlerdi. Yedi gün ârâm olunmayup mübârizân-ı zafer-encâm ol ejderhâ-yı âteş-fem toplanla ol kal'a-i metîni döğüp çenyâd-ı pûlâd-nihâdını delük delük eyleyüp gülşen-i fethi temâşâ eylemek için revzenler açdılar. Lâkin içerüden Arab tâifesi dahi burûc ü kulelden darb ü harb ü neberdi havâle idüp hisârlarının fethine el sundurmayup mukâve- met ü mumâne'at idüp murg-ı rûh-ı bî-fütûhların çengâl-i şâhin-i ecel-i perdâz- dan halâs için miyân-ı meydânda bâzâr-ı kâr-zâr kuruldukda niçe dilâverler baş virüp cân aldılar ve niçe muhanneşler firâr idicek yer bulamadılar. İttîfâk ol esnâda asâkir-i fursat-cûya azık¹ muzâyakasından bir mikdâr za'f müstevli olup paşa dahi fi'l-hâl alâ-sebîlî'l-isti'câl Zebîd'e azık için âdemler irsâl eyledi. Lâkin ol gice kal'a- dan bir iki yüz mikdârı Arab kaçup gelüp itâ'at eyleyicek, paşa ri'âyetler idüp şü- yûhına hil'at-i fâhirler giydürdükden sonra kal'a içinden ahvâli istifsâr eyleyüp te- fahhus eyledükde cevâb virüp eyitdiler ki: "İçerüsünün hâli harâb toplan ve göz yakmaduk yıkmaduk yer komayup halkı zebûn ve hâlleri [İ 258a] diğer-gün ol- mışdur." Cevâbları istimâ' olındukda asâkir-i fursat-cûya hayli kuvvet-i kalb hâsıl olup paşa azık gelmesine sabr itmeyüp yanında hâzır bulunan azıktan bir mikdâr leşkere tevzî' idüp dahi mübârizân-ı nusret-karîn girü cenkde mücidd ü musırr olup ol sâ'ika-perdâz toplan [255a] kal'a-i üstüvâra urmakda sâyi' oldılar. Mâh-ı mezbûrun onıncı günü oldukda ki mübârek ıyd-i adhâya vâkı' olmuşdı, livâ-yı cihân-güşâ hâver-zuhûr ve ziyâ-yı âlem-ârâ pür-nûr olup miyân-ı âsumâna sudûr eyleyicek, askerün ekseri yemeğe ve içmeğe mâyil olduklarından cenk ü harb bir mikdâr tahfif olındı. Ahâlî-i kal'a dahi mezbûrların perâkendeliğin müşâhede ey- ledüklerinde anlar dahi âyînlerince kahve-hânelere kahve nûş itmeğe azm eyledi- ler. Eyle olıcak kal'a gedikleri fi'l-cümle hâli kalup mahall-i fursat olıcak metrisler- de hâzır bulunan dilâverân-ı fursat-nümün şecâ'at ü şehâmetlerle tekbîr ü tehlîli ayyuka çıkup² hisâr gediklerinden hemân yürüyüş eylediler. Leşkerün perâkende olanlarına dahi ma'lûm olup paşaya ve ümerâya bakılmayup seğirdüp anlar dahi yetişdükde fi'l-hâl burclar üzerine azm olınduklarında ehl-i kal'a kahve-hânelerde bunların ahvâlin müşâhede eyledüklerinde içdükleri kahve içlerine zehr-i kâtil ve semm-i helâhil olup dahi feryâd u figânla seğirdişüp dilâverlere tüfenk ü yeraklar havâle idüp bir mikdâr dayanmak istediler. Ol arada dahi tîg-ı âb-dâr ve şemşîr-i cân-şîkârla hayli neberd-i kâr-zâr olındukdan sonra Hazret³-i Müfettihü'l-ebvâb

1 azık İ : - Vi

2 çıkup Vi : çıkarup İ

3 hazret Vi : - İ

ve Müsebbibü'l-esbâbun inâyetiyle ve pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin yümn-i himmetiyle a'dâ-yı nuhûset-ahvâle hizlân u inhizâm müstevlî olup def'ine iktidâr-ları olmayacak asâkir-i mansûr mecâl virmeyüp cebren ve kahran feth itdiler. Akablerince paşa at boynına düşüp gelüp irişdükde [İ 258b] kendüsüz feth olındığına muzdarib olup gazab esbine süvâr olup ol arada iki yeniçerinün boynın urup ve bir sipâhî salb eyledi. Andan sonra paşa dahi kal'a içine giricek, a'dâ-yı nuhûset-âmâlün ümerâ-yı kalîle ve küberâ-yı zelîlesinden Ali Beğ bin Handân ve Emîr Hasan nâm beğleri sengîn burc-ı sa'bı olan kulle-i kahriyyeye girüp emî-rü'l-ümerâsı olan Fakîh Nusayrî nâm bed-fercâm asker-i nikbet-melcûmıyla bir cânibden firâr idüp Cebel-i Sabûr'da [255b] Kal'a-ı Urus'a azm eyledi. Eyle oldukda hemân Paşa-yı pelenk-intikâm ol iki büyük tîr-i tîz-sâz ve sayha-âvâz topı çekdürüp Burc-ı Kahriyye'ye havâle olan Cebel-i Sabûr'un bir mikdâr eteğine çıkup Kulle-i Kahriyye'yi kahr itmeğe mu'âdil oldukda girü muharebeye âgâz ve mukâ-ra'aya pervâz olunup ol ifrît topları urup ve darb u harb u neberdi âsumâna irişdürüp bir niçe gün döğilüp cezvî gedikler olındukda dilîrân-ı cenk-sâz ve mübârizân-ı tüfenk-endâz hemân-dem yürümiş eylediler. Ammâ çendân fâyide idemediler. Lâkin bunların ikdâm-ı ihtimâmından içerüde beğlere ve Arab tâifesine hayli havf müstevlî olup rûz-ı rûşenleri çeşm-i bî-nûrlarına teng ü târ olduğu taşrada Özdemür Beğ'e ma'lûm¹ oldukda haber gönderüp eyitdi ki: "Cebrle alınmaktansa eyülikle virün. Paşadan emân-nâme alıvirüp sizi halâs ideyim² ve illâ bin cânınız varsa biri dahi halâs olmaya" didükde içerüdeki beğler dahi fîkr idüp paşanın ikdâmını ve asâkir-i nusret-fercâmun ihtimâmını müşâhade itdüklerinden sonra muhassal yigirmi beş gün dayanup âhirü'l-emr haşyet-i şemşîr-i bürrân ve heybet-i tîg-i sinân eser idüp ru'b ü hirâs müstevlî olıcak nâ-çar istihlâslarına [İ 259a] istid'â-yı emân taleb eyleyüp Kulle-i Kahriyye'yi dahi teslim eyledüklerinde Pâdişâh-ı İslâm nassarallâhu ilâ yevmi'l-kıyâme hazretlerinin sâye-i sa'âdetlerinde kabza-ı teshîre girüp kulle-i gerdün-hemtâsına i'lâm-ı nusret-encâm ve burûc u urûcları üzerine bayrak-ı fırsat-fercâm nasb olunup kûs-i harbiler çalınup şenlik ve şâdlıklar olunup zabt olındı. Ve içinde olan cevâmi' ü mesâcidde sâhib-kırân-ı zamân hazretlerinin nâm-ı şerîfine hutbeler okınup ve sikke-i saltanat unvân-ı adâlet-cereyânına izâfet olunup ahâlî-i vilâyet emn ü emân üzre olup pâdişâh-ı adâlet-şî'ârun sâye-i sa'âdetinde müreffehü'l-hâl oldılar. Andan sonra paşa-yı âli-mikdâr Kal'a-ı Ta's'da oturup şîr-pîşe-i cenk ü âşûb ve hüner-ber-i kühsâr-ı gavgâ vü hurûb olan Özdemür

1 ma'lûm İ : mu'allem Vi

2 ideyim Vi : idelüm İ

Beğ'e bir mikdâr [256a] asker koşup Nukayl sahrası nâm derbendü'l-mezbûr cānibine irsāl idüp İmām cānibinden asker-i nikbet-âyîn gelmek ihtimāl virilüp hıfz u hırâseti ve def' ü men'î için müteveccih olup revâne olındı. Ve yeniçeri ağası olan Süleymân Ağa'yı tevâbi'yle sâbıkü'z-zıkr olan Tâkir Kal'ası üzerine gönderilüp ki müddet-i mediddeden berü kimseyi yanına uğratmayup üç başlu ejderhâ-misâl serkeş olup dururdu, mûmâ-ileyh Süleymân Ağa kal'a-i mezbûra varup vusûl buldukda ejder-dehân ve âteş-efşân toplanla muhâsara idüp bir ay mikdârı gice ve gündüz döğüp bi-inâyetillâh pâdişâh devletinde kabza-ı teshîre getirüp feth itdiler. Ve öte cānibde Özdemür Beğ dahi varup derbend-i mezbûrî mürûr idüp Nedârî nâm şeyhü'l-Arab'un kal'ası olan İp nâm kal'anun kurbına nüzûl olunup ve azık alınup girü revâne oldılar. Nukayl-i Sâmarre nâm derbend-i digere dahi irişüp¹ şeyhü'l-Arabî [İ 259b] olan tavâ'if-i muhtelifesiyle mukâbil gelüp yol virmek istediklerinde behâdırân-ı tüfenk-endâz ve mübârizân-ı sâ'ika-sâz, asker-i nikbet-melcûme gulüvv idüp tüfenk serpdüklerinde fi'l-hâl ol adû-yı bed-âmâl durmayup firâr idüp kal'alarına girdiler. Özdemür Beğ dilâverleriyle varup kal'a-ı mezbûrî muhâsara ve a'dâ-yı bî-girdâra muhârebe husûsında ikdâm-ı tām ve ihtimâm-ı tamām idüp göz açdurmayup feth itdiler. Andan sonra derbend-i mezbûrî dahi aşup ol aradan Dumâr nâm kal'a ki iki menzil yer idi, hemân ılgar olunup varup kal'a-ı mezkûrî basduklarında içinde olan beğleri ve re'âyâsı durmayup anlar dahi tārūmâr olup gıtdüklerinden sonra kal'a-i mesfûr dahi bi-inâyetillâh meftûh ve müsehhar oldu. Eyle olıcak Özdemür Beğ ol aradan paşaya haber gönderüp zıkr olan kılâ'un fütûhı haberlerin bildürdükden sonra icâzet taleb eyledi ki İmām'un San'ân nâm tahtı üzerine revâne ola. Paşa-yı sâhibü'l-umûra ma'lûm² olıcak mezbûr fütühâtda emri olmamağın Özdemür Beğ'e bir mikdâr bî-huzûr olup ba'zı ta'n- [256b] âmîz haberler gönderüp ve "Biz dahi varmak üzreyüz sabr eyle" diyü cevâb gönderdi. Ve paşanın yanında olan askere ulûfe virmede ve pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerinden terakkiler için emr-i âli gelüp terakkilerin dahi virmede tekâsül olmamağın leşkerle paşa beyninde hayli burûdet hâsıl olup ve Pehlevân Hasan Beğ'ün dahi tama'yı yüzleri gâlib olup ve zât-ı kabîhinde dahi şekâvet-i asliyyesi olduğu ecilden anun dahi paşayla mâbeyninde küdüret vâkî' olmuşdı. Eyle olmağın ol mahalde paşa emr idüp kulun ulûfesi virilüp lâkin terakkileri virilmedi. Ve Özdemür Beğ'le olan kullarun dahi ulûfeleri gönderilüp vusûl buldukda [İ 260a] terakkileri gelmedüğü ecilden Özdemür Beğ'ün üzerine gulüvv idüp cā-

1 irişüp Vi : irişilüp İ

2 ma'lûm İ : mu'allem Vi

derin taşladılar. İki-üç gün kaçıp niçe nâ-sezâ fi'ller işledüklerinden sonra Özdemür Beğ nâ-çar olup tüfenkçiyan kethüdâsı paşaya irsâl idüp ahvâlî i'lâm eyleyecek, paşa dahi kula âdem gönderüp envâ'-i nüvâzişler ve hoş haberler irsâl idüp “Bî-huzûr olmanız. İnşâallâh an-karîb varıldukda cemî'-i terakkileriniz dahi edâ olunur” diyü cevâb virdükden sonra emr idüp toplarun ve darbzenlerün merem-mâtı olup ve levâzımı görölüp dahi zikr olan şehir-i San'ân üzerine gidilmesine azm ü cezm olunup Özdemür Beğ'den yana revâne oldılar. Ol gün gidilüp Cennet-âbâd nâm mevzi'e vusûl bulduklarında üç gün ârâm olunup andan göçilüp Nedârî şeyhü'l-Arab'un cebeli kurbında dolaşup bir niçe gün gidildükden sonra Vâdi-i Hübân nâm mahalle varılıp nüzü'l eylediler ki ol aradan Özdemür Beğ'e bir menzil yer idi, paşa âdem irsâl idüp Özdemür Beğ'le olan kulun ahvâl ü akvâlin tecessüs ve tafahhus ide. Ve kendünün yanında olan Pehlevân Hasan Beğ'ün ki vesâvis-i şeytâniyye ve hesâyis-i nefsâniyye dimâğına eser idüp fikr-i fâsidi ve hayâl-i kâsıd¹ yevmen-fe-yevmen mütezâyid olmuşdı, ol mahalde fi'l-hâl tevâbi'inden bir niçe müfsidi cem' idüp ve müşâvere idüp eyitdi ki

Âsî-Şoden-i Pehlevân Hasan²

“Paşanın bize hayr niyyeti yokdur. Şimden girü başımız tedârükün itmek gereküz. Bu husûsda siz ne fikr idersiz?” [257a] didükde ehîbbâsı olan müfsidîn eyitdiler “Cânımız ve başımız yoluna fedâ. Emrüne mutî' u münkâduz. Her ne buyurursanız fermân sizündür” didüklerinde Hasan Beğ eyitdi “Neden ma'lûm kavlinüzde sâdık ve fi'lînüzde muvâfık idüğünüz? Varun Özdemür Beğ'le olan gönüllü ağası Şâh Velî Ağâ ve Aden ağası [İ 260b] Mîrzâ Ağâ'nun başların kesün. Fursat olursa Özdemür'ün dahi başın kesün ki size i'timâd u i'tikâd eyleyem” diyicek mezbûrîn “ale'r-re'si ve'l-ayn” diyüp dahi ol şer işün peyki olan müfsidler hemân ol aradan kalkup Özdemür Beğ'den yana revâne olındılar. İrişdüklerinde fi'l-hâl bî-vakt zikr olan Şâh Velî Ağâ'nun çâderine varup gâfil yaturken basup katl eylediler. Etrâfda olan pâdişâh kulları ahvâle vâkıf olduklarında bu fesâdı iden müfsidleri kendülerden zann idüp bunlar dahi varup anlara lâhık olup bir alay olıcak paşanın anda bir za'îmi vardı, varup anı dahi katl eylediler. Ba'dehû Mîrzâ Ağâ'nun çâderine azm olıncak³, Mîrzâ Ağâ mâcerâyâ muttali' olup rûh-ı azîzini halâs itmek için fi'l-hâl Özdemür Beğ'e kaçup istimdâd taleb eyledi. Müfsidîn-i mezkûrîn vardukda Mîrzâ Ağâ'yı çâderinde bulmayıcak cemî'-i mâ-melekini yağma idüp ve

1 ve hayâl-i kâsıdî Vi : - İ

2 âsî şoden-i Pehlevân Hasan Vi : - İ

3 olıncak Vi : olıcak İ

ardınca Özdemür Beğ'den yana varup mezbûrı taleb eyledüklerinde Özdemür Beğ mukâbele gelüp tazarru' idüp "Kanını bana bağışlan" diyicek, ba'zıları ferâgat idüp ve ba'zıları Özdemür Beğ'e dahi kasd eylediler. Âhirü'l-emr cem'iyet-i şeyâtin perâkende olup fi'l-cümle gavga basılıp ferâgat eylediler. Ammâ Hasan Beğ'den gelen müfsidler bu fesâdı idüp dahi girü Hasan Beğ'den yana revâne olduklarında hemân Özdemür Beğ, paşaya âdem gönderüp hâdiseyi i'lâm eyledükden sonra "Sizler dahi zinhâr gaffet üzre olmayasız" didükde paşa mütefekkir ve müte'abbir olup kethüdâsını çağırdup eyitdi ki: "Ey bed-baht! Senün nâ-ma'kûl ef'âllerün âhir benüm başum gitmesine sebep olur." Zîrâ paşaya nâ-ma'kûl nesneleri ekserî kethüdâ ilkâ iderdi. Ol ecilden paşa gazab ile envâ'-i dil-âzârlıklar [257b] [İ 261a] eyledükden sonra emr eyledi ki meş'aleler yanup gece ile dîvân eyleye. Kethüdâ girü eyitdi "Bî-vakt dîvân olmağın aslı yokdur. Paşa bizden havf idüp bu asıl vaktinde dîvân eyledi. Dîvân, envâ'-i kil ü kâl eylerler. Bu re'y-i savâb degüldür" diyüp mâni' olıcak nâ-çar sabâha te'hîr olındı. Ammâ Hasan Beğ, bed-endişini izdiyâd, fikr-i fâsidini imtidâd idüp dahi cebe vü cevşenin giyüp gice içinde kendüye tâbi' bir niçe müfsidler çâderin ve esbâbın yerinde koyup çıkup bir cânibde vaktine hâzır ve¹ ol müfsidlere nâzır olup durdılar. Ol şerr u şurda mücidd olan bî-temizler ittifâk ol gice gelüp yetişüp ol arada Hasan Beğ'e mülâkî olduklarında itdükleri ahvâl-i kabîhalarınun mukâbelesinde Hasan Beğ denen re'isü'l-müfsidîn tahsinler idüp "Yüzünüz ak olsun, sadâkatınız ma'lûm oldu. İmdi fırsatdur, hemân paşayı dahi tamâm itmek gereksiz" diyicek, bunlar dahi "Fermân sizündür" didüklerinde ol bâ'is-i fesâd eyitdi "Varup paşaya gulüvv eyleyüp çâderin basun. Eğer ser-i bî-südını sahîfe-i rûzgârdan kat' idebilürseniz nûrun alâ nûr ve illâ elünüzden halâs olup firâr iderse bu cânibden at salup üzerine varam. Dostluk yüzinden nedür aslı, nireye gidersiz didüğümde lâ-büdd bana mukayyed olsa gerekdür. Ol arada Şâbite ile ben anun işini tamâm iderüm" diyüp ol dâll ü mudill bunlara idlâl ü iğvâ virüp ale't-ta'cîl göndericek paşa dahi çâderinde sabâh namâzın edâ idüp evrâdına meş-gül olmuşdı ki ol bed-ahterler gelüp paşanın çâderi havlısını kılıç ile iki şakk idüp dahi "Allâh Allâh" diyüp içerüye girdüklerinde sadâ-yı pür-âşub paşanın güş-ı hûşına irişicek [İ 261b] cân başına sıçrayup kalkup çâder kapusına gelüp gördi ki bir alay atlu² havlıdan içerü girmişler, önlerince Kara Mustafa nâm bir pelid. Paşa bunları gördükde eyitdi "Bre Kara Mustafa! Niçün bu asıl bî-edeblik idüp benüm haremüme girüp küstâhlık eylesün?" Andan tarîk-i müdârâya sülûk idüp eyitdi

1 ve Vi : - İ

2 atlu Vi : atlular İ

ki: “Fikrüm bu idi ki [258a] seni ilerü getürem, âdem eyleyem. Sen bu asıl efâl-i kabîha ve ahvâl-i fazîhaya mübâşeret eyledün.” Kara Mustafa eyitdi “Çünkü şimdiye değin âdem olmaduk. İmden girü çâre yokdur, olacak oldu” didi. Dahi paşanın üzerine kılıç havâle idüp başına bir kılıç çaldı. Dülbendine râst gelüp zarar idemeycek paşa yanında olan kullarına “Bre ok yay!” diyüp eline kılıç virdiler. Kılıcı alup Kara Mustafa’yı bir iki yerde çalup kulların zahm-nâk idemeycek, Çalık Ali Bâlî nâm bir pelid dahi bir sünü urup etrâfdan sünü üşürdiler.

Katl-i Veys Paşa¹

Çün² paşayı ol arada helâk eylediler, kethüdâ olan Hayr-i bî-temîz çâderinde henüz yaturdı. Gavga ve galebeyi duyıcak etrâfında olan pâdişâh kullarına feryâd idüp “Ne durursuz? Paşa’yı helâk eylemişler” diyicek kul tâifesi seğirdişüp gelüp “Şimdi-değün bizi tahfîf ü tahkîr iderdün. Şimdi bizden meded mi taleb eylersün?” diyüp dahi üzerine gulüvv eylediler. Kethüdâ cânından nevmîz olup nâ-çar ser-i müfsidîn olan Hasan Beğ’ün çâderine kaçup ol dahi henüz çâderine gelmişdi, kethüdâyı bunların elinden alup dilek eyledi. Andan kalkup hazîne üzerine varup “Yoldaşlar! Hazîne sizün. Ulûfenüz içindedür. El uzatmak câiz değüldür” diyü hazîneyi hıfz eyledi. Ammâ paşanın külliyyâ hazîne³ ve tecemmülâtın yağma eylediler. Ahşam oldukda sancak [İ 262a] mutasarrıfı olan Ca’fer Beğ’i Hasan Beğ çâderine da’vet idüp eyitdi ki “Korkarum sana dahi bir hatâ ideler. Kerem eyle cemî-i esbâbunla gelüp bu gice bizümle ol, tâ ki sana bir vaz‘ olunmaya.” Ca’fer Beğ işitdükde “Ma’kül” diyüp cümle tecemmülâtın getirüp Hasan Beğ’ün çâderinde karâr eyledi. Nısfül’leyle zamânı olıcak Hasan Beğ girü eyitdi ki “Ey Ca’fer Beğ! Ziyâde havf iderüm ki sana mazarrat ola. Sana Ta’s beğliğin virdüm. Bir lahza karâr itmeyüp hufyeten hemân çıkup sancağa⁴ revâne ol. Ola ki kimesne vâkıf olmaya. Esbâbunı ardunca gönderem” diyicek Ca’fer Beğ mütefekkir [258b] ve mütegayyir oldu. Lâkin çâr nâ-çar “Hoş” diyüp gitmesine rızâ viricek atını ihzâr eylediler. Ve bindürüp iki-üç hizmetkârıyla Ta’s cânibine revâne eylediler ve üç-dört harâm-zâdeyi bile koşup gönderdiler. Bir mikdâr yer gitdüklerinden sonra ol bile koşılan bed-asıllar eyitdiler “Beğ hazretleri! Yeter gittüğünüz. Atundan in ki gitmenüz bu arada nihâyet buldı.” Ca’fer Beğ derd-mend bunların sözlerin güş eyledüklerinde neye uğraduğın bilüp nâ-çar atından inüp tazarru‘ eyledi ki “Sabr

1 katl-i Veys Paşa Vi : -İ

2 çün Vi : - İ

3 hazîne Vi : hazânesin İ

4 hemân çıkup sancağa Vi : hemân sancağa çıkup İ

eylen iki rek'at namâz kılayın.” Fi'l-cümle ârâm eylediler. Ol miskîn namâza iktidâr eyledi lâkin havfdan kuvvet ü kudreti kalmayup namâzı edâ idemeyüp eyitdi “Gelün murâdunuz ne ise eylen” diyicek ol zâlimler ol müslimânı ol arada helâk eylediler. Hasan Beğ denen hâinün bu murâdı dahi hâsıl olıcak saltanat hevâsı dimâğından mütezâyid olup pâdişâhına âsî olmasını ki mukarrer itmişdi, cemî' ağaları da'vet idüp dīvân eyledi. Aden'de ve Zebîd'de olan ağalara hükmler irsâl idüp eyitdi ki “Bilün ki paşamuz pâdişâhına âsî olup hıyâneti zâhir olduğu ecilden başını kesdüm. Cemî'-i pâdişâh kullarına biner para bahşış ve bir para terakkî virdüm. Sizler dahi [İ 262b] yanınızda olan kula bu minvâl üzre idesiz ve Özdemür Beğ'e dahi bi-aynihi hüküm gönderüp paşanın hıyâneti eclinden böyle oldu. An-karîb mülâkî olduğumuzda anda olanların dahi bahşışlerin ve terakkîlerin virerem” didi. Özdemür Beğ'e kazıyye ma'lûm¹ olıcak sâhib-re'y-i müşkil-güşâ kimesne idi, re'y-i tedbîre mübâşeret idüp ammâ yanında olan pâdişâh kullarına çendân i'timâdı olmadığı ecilden anları imtihân için atına binüp bir kenâra çıkup pâdişâh kulların çağırıp eyitdi ki “Yoldaşlar! Çünkü Hasan Beğ bu asıl nâ-hakk yere kanlar eyledi. Beni ve niçeleri dahi kesmeyince komasa gerekdür. İmdi ölmekden dirlik yeğ. Ben Zebîd'e giderem. Sizler niçe idersiz? Benümle bile gider misiz? Ve illâ fikrinüz nedür?” diyicek cemî'isi eyitdiler ki “Siz kande isenüz biz dahi andayuz². [259a] Hemân bizi mahall-i zarûretde pây-mâl itmeyesiz. Başımız ve cânımız yoluna fedâdur” didüklerinde Özdemür Beğ bunların murâdların ma'lûm idinmekdi, cevâbları böyle sâdır olıcak eyitdi ki “Gâyet a'lâ ve sezâ fıkır. Ammâ Zebîd'e ki varavuz anda olanlar bize su'âl idüp “Paşayı n'eyledünüz? Bir müfside helâk itdürüp anun hakkından gelmeyüp bu cânibe kaçasız. Pâdişâhun böyle mi kullarısız?” didüklerinde ne cevâb virürüz? Ta'n taşıyla anda her gün ölmekdense bunda kılıç altında pâdişâh yolına bir kerre ölmek yeğdür” diyicek eyitdiler “Râst buyurursuz. Ve'l-hâsıl emr ü tedârük hazretinüzündür. Emrüne mutî ve fermânuna munkâduz” diyü cevâb virdüklerinde Özdemür Beğ eyitdi “Ber-hor-dâr olun. Size dahi lâyıf olan budur. Pâdişâhun ekmeği size helâl olsun. İmdi mâdem ki siz benüm sözüm esleyesiz, sizün bir kılınıza hatâ getürmeyem. Hasan Beğ denen hâin kimdür? Ha'ini sanman ki ber-hor-dâr ola. [İ 263a] Yâ kesile başı yâ ber-dâr ola. Sizün himmetinüz ile ve Hakk Te'âlâ'nun inâyetiyle ol zâlimün hakkından gelevüz” diyüp dahi etrâfında olan kabâ'il şeyhlerine hüsn-i va'delerle nâmeler perâkende idüp ol müfsidün vücûd-ı habîsini safha-ı rûzgârdan izâle vü

1 ma'lûm İ : mu'allem Vi

2 siz kande isenüz biz dahi andayuz İ : siz kande isenüz ben dahi andayam Vi

hakk itmesi bâbında mü'âvenet taleb eyledi. Eyle oldukdan sonra bu cânibde Hasan Beğ mekr ü hile ve re'y-i pür-ilel idüp sâbıkan Yemen emîrû'l-haccı olan Murâd Ağa'yı Özdemür Beğ'e tavşan uyhusın virmek içün irsâl idüp gelüp vusûl bulıcak Özdemür Beğ'e eyitdi "Ben gelmedüm, illâ sizün mâbeyninüzi islâh itmesine geldüm. Devletlü pâdişâhun eyyâm-ı sa'âdetinde vilâyeti içinde fitne vü fesâdlar olup müslimânlar pây-mâl olmasunlar" didi. Dahı koynından bir Kelâm-ı kadîm-i vâcibû't-tekrîm çıkarup eyitdi ki "Hasan Beğ bu kelâm-ı vâcibû'l-ikrâma eymân-ı gılâz ile yemîn eylemişlerdür ki min-ba'd mâbeyninde habt u hatâ vâkı' olmaya. Sizler dahi yemîn eylen, mâbeyninüzde adâvet olmayup fitne vü fesâd kat' ola" didükde Özdemür Beğ eyitdi "Anlar yemîn itdiyse biz itmezüz. Sebeb nedür ki sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinün emîrû'l-ümerâsını [259b] katl itdürüp ve Ca'fer Beğ'i helâk itdüre. Anlardan ne günâh sâdır oldu ki katle müstehak oldılar?" Cevâb virüp eyitdi ki "Paşadan hıyânet zâhir olup pâdişâh-ı âlem-penâha âk u âsî olduğu ecilden katl olındı. Ammâ Ca'fer Beğ'ün husûsında Hasan Beğ'ün alâkası yokdur. Ana zarar olmak fehîm olunmağın nefsi virüp irsâl eyledükde birkaç müfsidler âgâh olup ardına düşüp helâk eylemişler" diyicek Özdemür Beğ eyitdi "Siz gerçek dir-siz. Ammâ pâdişâh-ı sa'âdet-dest-gâh kulları eydürler ki paşanın ve Ca'fer Beğ'ün katli husûsı cümle Hasan Beğ'ün başı altındandır. Zîrâ Defterdâr [İ 263b] Ahmed Çelebi'yi ve Kâsım Beğ'i ve nevbetçiler ağasını dahi habs eylemişdür. Çünkü ol fesâdlarda alâkası yokdur, yâ bunları habs itmeğe bâ'is nedür?" diyicek Murâd Ağa mezkûrların habsi husûsını inkâr idüp "Hâşâ ki bunlar habs ola!" diyü yemîn idüp "Aslâ ol cânibde fitne vü fesâd ihtimâli yokdur ve olmaya. Dahı min-ba'd benüm boynuma" diyicek Özdemür Beğ eyitdi "Mâdem ki ol cânibde hıyânet zâhir olmaya, bizden dahi sâdır olmaya" diyü yemîn eyledi. Ammâ kul tâifesi eyitdiler "Zikr olan Ahmed Çelebi'yi ve gayrileri bu cânibe gönderün ve kimesneye mâni' olmasun. Mâbeynde varup gelsünler. Andan sonra Hasan Beğ dahi gelüp¹ aslâ kimesneye çün ü çerâ dimeyüp kıl u kâl olmaya didüklerinde Murâd Ağa "Hoş ola" diyüp "İnşâallah ben varduğumda anları göndereyüm" diyü ahd u mu'âhede olunup "İmdi icâzetünüzle giderem illâ Hasan Beğ'ün sizlere mektûbı vardır" didi. Dahı çıkarup virdükde okuyup gördiler. Eyitmiş ki "Ey hudâvendgâr kulları! Bilün ki Mısır'da niçe Ahmed Paşa hıyânet idüp pâdişâha âsî olduğundan âhiri hayr olmayup helâk oldu. Hâliyâ Veys Paşa dahi bi-aynîhi isyânı zuhûr bulup pâdişâh devletinde baş kesilüp katl olındı. İmdi birkaç gün sabr eylen, tâ ki size pîşkeşler ve terakkiler irsâl olunup her biriniz ri'âyetler olasız" diyü gûş-mâl eyle-

1 gelüp Vi : - İ

miş. Kul tâifesi [260a] istimâ' eyledükde i'timâd u i'tikâd eyledükleri ecilden eyitdiler "Pâdişâha hâin olanlar dâyimâ ser-nigün olsunlar" diyüp Murâd Ağa'yı gönderdiler. Ammâ ol hâinün hîle vü mekrini mülâhaza itmeyüp ancak bahşış ve terakkî didüğüne mukayyed oldılar. Özdemür Beğ nüktedân ve ukde-şinâs olmağın cemî'-i ekâbir ü asâgiri [İ 264a] da'vet idüp divân eyledi. Eyitdi¹ "Beğler! Bu yoldaşlar Murâd Ağa'nun gelmesinden ne anladınız?" Eyitdiler "Hiç nesne anlamaduk illâ bize bahşış ve terakkî va'de eylemiş. Ne ise gerek pâdişâhun eyyâm-ı sa'adetinde Hakk Te'âlâ pâdişâha zevâl virmesün" diyüp du'âlar eyledüklerinden sonra Özdemür Beğ eyitdi "Ben bir ednâ iken pâdişâhun sancığın çeküp sâir ümerâsından ma'dûd oldum. Hâlis ü muhlis bir kemter kuluyum. Kâ'il değülüm ki bed-nâmla helâk olam. Ol hâin sizi hîle ile aldamak istediği bahşışe ve terakkîye ne ol kâdir ne ben kâdirüm. Hîle vü telbîsiyle beni dahi helâk eylemek ister. Anun elünde helâk olmaksansa sizün elinizde katl olmak yeğdür. Er olan kişi râst söylemek gerekdür. Ammâ bu günden sonra cümlenüze bir para terakkî olsun, devletlü pâdişâhun sa'adetli başı[y]çün" diyü yemîn eyleyicek kul tâifesi bu kavle râzı olup Özdemür Beğ'e tâbî-i mutlak olup durdılar. İrtesi olıcak öte cânibden Ahmed Çelebi ve Kâsım Beğ ve nevbetçiler ağası çıkagelüp birkaç gün geçicek Hasan Beğ denen müfsid dahi tevâbî'yle gelüp mülâkât olmak üzere olıcak Özdemür Beğ ve sâir sığâr u kibâr istikbâle çıkup envâ'-i ri'âyetler ile karşulayup mülâkî olduklarında Özdemür Beğ ve sâir beğler ve ağalar Hasan Beğ'le merhâbâ idüp dahi cümle hudâvendgâr kullarıyla önine düşüp i'zâz u ihtirâmla getirüp konurdılar. Öyle olıcak ol Hasan Beğ denen müfsid hemân Özdemür Beğ'ün helâkine kasd u mübâşeret idüp yetmiş-seksen mikdâr bed-bahtlar ile ahd ü mu'âhedeler idüp şöyle ilkâ eyledi ki yarın divân olup cemî'-i erkân gelüp ve sımât çekilüp her kişi yerli yerinde karâr idüp [260b] yemek yemeğe şürû' eyledüklerinde hemân gulüvv eyleyüp ol arada Özdemür Beğ'i katl ideler. Andan sonra münâdiler Allâhu yensuru [İ 264b] Sultân Hasan² diyeler. Re'y-i sâbıkın şerh-i meşrûh üzre mukarrer idüp dahi divân tedârükün görüp cemî'-i erkânı divâna da'vet eylediler. Zıllullâhi fî'l-arzun himmetiyle ve Bârî Te'âlâ'nun inâyetiyle ol münâfikun hâtırına lâylıh olan lâyhîât cümlesi Özdemür Beğ'e ve sâir beğlere keşf olup yarındası sabâh olıcak divâna cem' olmağa şürû' olunup etrâfından kul tâifesi gelüp ol bed-bahtun çâderi öninde iki kol olmağa başladuklarında Özdemür Beğ dahi beğlerin ve ağaların gelmesine intizardı ki geldüklerinde anlar dahi divâna varalar, ol mahalde

1 eyitdi Vi : - İ

2 "Allah, Sultan Hasan'a yardım etsin."

beğler ve ağalar gelüp Özdemür Beğ dahi atına binmek isteyicek eyitdiler ki “Hey beğ hazretleri! Müfsidün fesâdından âgâh musun ve illâ mekr ü hilesinden gâfil misün? Eyitdi ki “Siz beni hâb-ı gafletde uyur mı sanursuz? Hakk Te’âlâ’nun celle zikruhü inâyetiyle cemî’-i ahvâle muttalî’üz. Ne i’tibâr ol asıl hâinün fikr-i fâsidi-ne, benüm andan aslâ havfum yokdur. Belki havfum ancak sizdendür. Pâdişâh-ı rûy-i zemînün sâdık kulu mısız yohsa Sultân Hasan kulu mısız? Bana sahîh cevab virün!” diyicek cemî’-i hâzır olan sagîr ü kebîr ahdler ve yemînler idüp “Pâdişâhun nân-ı azîzine hâin değülüz. Hâlis ü muhlis emrüne râm ve fermânuna ikdâmuz ve emrünüz nenün üzerine cârî olursa fermânıyız” diyü eymân-ı gılâz eyledüklerinden sonra Özdemür Beğ’ün hâtırında aslâ kederden eser kalmayup i’tikâdî sahîh olup eyitdi ki “İmdi hemân atumı getürün.” Getürüp bindürdiler. Eyitdi “Sancağımı dahi getürün. Ve hem nidâ eylen ki her kim pâdişâhına hâin olmayup sâdık kuludur, sancak dibine gelsün” didükde mukâbeledde Hasan Beğ pelidün çâderi karîb olmağın cânib-i Özdemür Beğ’ün cem’iyyetine ve ahvâline [İ 265a] vâkıf olup çâderi kapusından nazar idüp mecma’ı müşâhede eyleyicek deryâ-yı havfa müstağrak [261a] olup dahi hemân tevâbi’ine hitâb idüp “Şerefü’l-hayl¹ nâm atumı getürün!” diyicek fi’l-hâl ihzâr eylediler. Özdemür Beğ’ün yanında tarîk-i meşrûh üzre müdâniler nidâ eyleyicek cemî’-i etrâfdan hudâvendgâr-ı zevî’l-iktidâr e’azallâhu ensârahû ilâ yevmi’l-karâr kulları işitdükde Özdemür Beğ’ün sancağı dibine fevrî azm eylediler. Ol hâinün yanında mukaddemâ cem’ olanlar müşâhede itdiler ki kendülerün yanında kimse gelmeyüp öte cânibe varurlar, anlar dahi hemân bir bir öte cânibe revâne oldılar. Eyle olıcak Özdemür Beğ hemân eyitdi ki “Ey pâdişâh-ı âlem-penâh kulları! Halîfe-i rûy-i zemînün eğer sâdık kulıysanız şol hâinün hakkından gelmek gereksiz. Vaktidür hemân koman!” diyicek Allâhu ekber, cemî’-i sığâr u kibâr ol mel’unun üzerine hücum idüp gulüvv eyledüklerinde mukâbeleden ol tarîk-i hakkı koyup sebîl-i tугyâna azm iden bed-gümân tâlî’-i bed-ahteri âsumân-ı nuhûset-güsteri ufkından tulû’ idüp zillet ü nikbet irişdüğün ma’lûm idindükde dahi ârâma mecâl kalmayup Murâd Ağa ve gönülliyân ağası Deli Hüseyin ve Çalık Ali Bâlî ve Çerkes Ali nâm müfsid tevâbi’leriyle fi’l-hâl atlarına süvâr olup dahi karârı firâra tebdîl ve fursatı nikbete tahvîl eylediler. Özdemür Beğ dilâverlerle ardlarına düşüp bir mikdâr kovduklarından sonra kul tâifesi Özdemür Beğ’e eyitdiler “Ne lâzım bu kadar asker birkaç kaçkunun ardınca düşmek. Arab tâifesi gelüp çâderlerimizi ve esbâblarımızı gâret ü hasâret eylerler. Hazretiniz devletle dönün. Bir mikdâr âdem varup ol hâ’ini tualum” didüklerinde Özde-

1 Şerefü’l-hayl Vi : Şarkü’l-hayl İ

mür Beğ dahi ma'kûl görüp [İ 265b] sâbikan gönüllüyan ağalığından ma'zûl olan Mîrzâ Ağâ'yı ve yeniçeri kethüdâsı Uzun Ahmed'i bir mikdâr leşkerle ol erbâb-ı fesâdun ardınca gönderüp kendüsi dönüp ârâm-gâhlarına vusûl bulduklarında cemî'-i sığâr u kibâr ki anda hâzır idi, Özdemür Beğ eyitdi "Ey pâdişâh-ı rûy-i zemîn kulları! [261b] Merhûm Veys Paşa gitdi. Pâdişâhımız olan halîfetullâhi fi'l-arazîn hazretleri sağ olsun. Himmetinüzle ol müfsidün dahi ne¹ olacağı ma'lûm. İmdi hudâvendgârdan bir emîrül-ümerâ gelince kâ'im-makâm gerek tâ her husûsında ana mürâcâ'at olunup emrinden kimesne mütecâviz olmayup ana tâbî'-i mutlak olavuz." Cemî'-i hâzır olanlar "Ma'kûl" diyüp "Paşa yerine kâ'im-makâm olmağa kim lâyıkta nasb eylen" diyü cevâb virdüklerinde nefsi-i Aden Sancağın mutasarrıf olan Kâsım Beğ ki anda hâzır idi, Özdemür Beğ eyitdi "Münâsib budur ki bunlar paşaya nâ'ib-i menâb ola. Zîrâ pâdişâhun kadîmü'l-eyyâmdan zer-ser ü alem-peyker sancağını çekegelüp cemî'-i ahvâle vâkıf, sâhib-i tedbîr oldukları ecilden bunlar evlâ vü âhrâdur²" diyüp dahi mezbûr Kâsım Beğ'e teklîf idüp "Sizler kâ'im-makâm paşa olmak gereksiz" diyicek Kâsım Beğ el-mezbûr eyitdi "Re'y u tedbîrinüz ma'kûl. Sizlere muhâlefet câiz değüldür. Lâkin ben pîr oldum. Ol evâmir-i pâdişâhî ve levâzım-ı şehinşâhî tedbîrinde bende ol kadar kuvvet ü kudret yokdur. Münâsib budur ki paşa yerine Özdemür Beğ nasb olup cemî'-i umûrda anlara mürâcâ'at olunup kimse emrine muhâlefet itmeye. Zîrâ bu vilâyetün ehl-i vukûflarıdır. Anlardan münâsib kimse olmaz" diyüp Özdemür Beğ'e "Elbette sizler olmak gereksiz" didüklerinde Özdemür Beğ'den [İ 266a] böyle cevâb sâdır oldu ki "İmdi husûs-ı mezkûrda beni elyakk görüp çün bana teklîf idersiz, her emrde emrûme râm olup dostuma dost ve düşmenüme düşmen olup hiç mütecâviz olmayup bana tâbî'-i mutlak olmak gereksiz" diyicek cümlesi "Ale'r-resi ve'l-ayn" didiler. Dahi Özdemür Beğ'i çâderine indürüp beğler ve ağalar ve sâir kullar Özdemür Beğ'e dest-bûs eylediler. Öte cânibde ol hâ'in-i dalâlet-âmâlün ardına düşüp ki komışlardı, merhûm Ca'fer Beğ'i kesen Çerkes³ Ali nâm müfside irişilüp pâre pâre eylediler. Mâ'adâsı cân [262a] acısıyla püyân u şitâbân kaçup Leysan Boğazı'na varup girdüklerinde ol etrâfun kabâ'il şeyhleri gelüp sayyâd elinden şikâr alur gibi Mîrzâ Ağâ'nun elinden ol bed-bahtları almak istediklerinde ol müfsidler anlara dahi el vermeyüp hayli cenk olup niçe kimesneler düşdükdən sonra Arab tâifesi gulüvv idüp Hasan Beğ denen hâ'ini düşürüp ser-i bâ-nikbetin ten-i bî-devletinden dūr u mehcûr eylediler. Ve Murâd Ağâ'yı dahi mecrûh idüp

1 ne Vi : - Vi

2 bunlar evlâ vü âhrâdur Vi : bunlar evlâdur İ

3 Çerkes İ : - Vi

kayd-ı bend eylediler. Mâ'adâsını târumâr eyledüklerinden sonra bezm-i leşkeri dahi sapan kayasına tutup girüye tüşkürdiler. Zirâ anların cengi ekserî sapan kayasıyla idi.

Katl-i Pehlevân Hasan Beğ¹

Eyle oldukdan sonra zıkr olan Arab tâifesi maktûl-i mahzûlün başını kesüp İmâm'a gönderdiler ve bir kolunu kesüp Özdemür Beğ'e irsâl eylediler. Sultân Hasan'un başı İmâm'a vardukda anlar dahi mesrûr olup bir cıdaya dikdirüp "Pâdişâhına âsî olan hâ'inün cezâsı budur!" diyü şehri San'ân'ı gezdirdiler. Kolı dahi Özdemür Beğ'e vusûl bulıcak "Getüren a'râba bahşîşler ve hil'atler virüp devletlü pâdişâhun eyyâm-ı sa'âdetinde hâ'inlerin hâli dâyimâ böyle olsun!" diyüp emr eyledi ki [İ 266b] toplar ve darbzenler atılup şenlikler ve şâdlıklar eylediler. Husûs-ı mezbur mezkûr Demâr Ovası'nda vâkı' oldukdan sonra ittifâk muhkem yağmurlar olup akabince bir dolu yağdı ki devri Âdem'den berü bir vilâyetde görülmemişti. Meselâ sahrâda vuhûş u tuyûrdan helâk olmadık bir cânavar kalmayup askerde niçe atları başıra urup öldürüp ve hayli âdemün muhâlif yerine dokunup helâk oldılar. Eyle olsa ol maktûl-ı makhûr olan Hasan Beğ denen hâ'in ki sâbika Aden'de ve Zebîd'de olan ağalara hükmler gönderüp "Yanınızda olan pâdişâh [262b] kullarına biner pâre bahşîş ve birer pâre terakkî viresiz" demişti, zıkr olan ahkâmlar vusûl buldukda anda olan kul tâifesi ağalarından bahşîşlerin ve terakkîlerin taleb eyleyicek, ağalar eyitdiler "Sabr eylen. An-karîb Hasan Beğ gelür, cemî'inüzi ri'âyet idüp bahşîşinüzi ve terakkînüzi edâ ider" didiler. Kul tâifesi râzı olmayup ağaları üzerine gulûv eylediler. Ağalar dahi başları korkusından kal'adan taşra kaçarlardı². İttifâk Aden'ün hâricindeki Ali bin Süleymân nâm bir bî-asl ve bed-fercâm şeyhü'l-Arab vardı, niçe zamândan berü Aden'e fırsat gözedüp ehl-i Aden ile dâyim işi cenk ü harbdi, Aden'de bu asıl fitne olup fırsat olıcak fi'l-hâl Aden'ün içine girüp zabt eyledi ve Zebîd'de dahi kâ'im-makâm paşa olan Mustafa Ağa ve nâzır-ı emvâl olan Abdülmecîd Beğ ki hıfz u hırâset için kalmışlardı, anların içinde dahi bahşîş ve terakkî eclinden fitne bâ'is olup feterât olıcak Zebîd'e karîb küçük beyt-i fakîh kâşifi olan Haydar Kâşif nâm bir pelîd bir niçe müfsidün tahrîkiyle zamân-ı fetretde bir gice fırsat bulup ale'l-gafle [İ 267a] Zebîd'e giricek, zıkr olan Mustafa Ağa ve Abdülmecîd Beğ bin dürlü belâyla cân-ı azîzlerin halâs eylediler. Bu ahvâller dahi ol müfsid hâ'inün ahkâm-ı bed-kâmı sebebinden vâkı' olup re'y-i hiyâneti mefâtihi müşkilât ve tab'-ı vakkâdî mesâbih-i

1 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

2 kaçarlardı Vi : kaçdılar İ

mufassalât olan Özdemür Beğ'e ma'lûm olıcak ol hâber-i âteş-şererün sūzı, hırmen-i cânına âteş bırakup başını girdâb-ı hayrete saldı. Lâkin gayret ü hamıyyet yüzinden tahammül ve karâr u sükûn ve ıstıbâr gösterüp keşf-i râzın setr eyledi. Zîrâ yanında olan hudâvendgâr kullarının içinde fitne hîç kat' olunmayup müfsidîn-i dalâlet-âyînden niçe kimesneler kendüyi katl itmek husûsında eyyâm-ı fırsat gözetdükleri [263a] kendüye dahi ma'lûm olıcak bir gün atına binüp hoş ve hürrem bir sahrâya çıkup cemî'-i erkânı cem' idüp dîvân eyledi ve eyitdi ki "Ey sa'âdetlü pâdişâhun kulları! Bu kadar zahmetler ve sergüzeştler çekilüp ki memâlik-i a'dâya dâhil olduk, ırz-ı saltanata nev'â inkisâr müteretteb olmuşdur. Münâsib budur ki zıllullâhi fi'l-arazînün nâm-ı şerîfine vâkı' olan jeng-i küdüreti mehmâ emken saykal-ı müsâdekâtla mücellâ idüp âhir-i kârda ve her encâm-ı rûzgâr-ı zûr-kârda cân u baş oynamağla yüz aklığın tahsîl idevüz. Ammâ istimâ' olunur ki sizlerden fitne inkıta' olmayup bir niçe müfsidîn idlâl ü iğvâ itmekle sizlere nâma'kûl ve nâ-meşrû' nesneler ilkâ iderlermiş. Eğer pâdişâhun külliya nâm-ı latîfini sındurmak istemezsiniz, bu asıl fitneye bâ'is olan münâfıkların hakkından gelmek gereksiz" diyicek, cemî'-i ümerâ vü küberâ ve sugrâ vü şürefâ cevâb virüp eyitdiler ki "Hâşâ bizüm bu asıl bed-endîşden haberimiz ola. Sizün bir kılınuz girdüğü yerde bizüm başımız gitsün. Ehl-i fesâda [İ 267b] aslâ meyl ü muhâbemiz yokdur" diyü sadâkatlar ve mahabbetler arz eyledüklerinden sonra Özdemür Beğ eyitdi "Ey beğler ve ağalar! İmdi yoldaşlarınızı yoklayup kimün atı yoksa¹ at virün ve kimün ki kılıcı yokdur² kılıc virün ve³ bi'l-cümle her kimün ki kusûrı var, harchlıktan ve esbâbdan tekmîl idün" diyü tenbihler ve te'kidler⁴ eyleyüp cemî'-i leşkeri ahlâk-ı hamîde ile mütesellî eyledükden sonra dönüp çâderlerine gelüp nüzûl eylediler. Eyle olıcak İmâm'un büyük oğlu olan Mutahhar Beğ ki San'ân beğiydi, merhûm Veys Paşa sahnında Özdemür Beğ'e bir niçe def'a nâme gönderüp rûy-i tazarru'un hâk-i mezellete koyup eyitmiş idi ki "Bizi paşa ile mâbeynimüzi ıslâh eyle. Cemî' kula biner para bahşış ve paşaya iki yüz at ve niçe kîseler virelüm. Nakîl-i Semmâre nâm derbend sınır olup öte cânibi sizün ve berü cânibi bizüm olup aslâ kimesne mütecâviz olmaya. Mâbeynde müslimânlar dahi pâymâl olmayup yevm-i âhirette sizler ve bizler mes'ûl olmayavuz" diyü tevakkîler iderdi. Çünkü paşa dünyâ-yı denîyi terk [263b] idüp sarây-ı bâkiye irtihâl eyledi, ittîfâk ol mahalde girü Özdemür Beğ'e nâme gönderüp eyitmiş ki "Eğer mâbey-

1 yoksa İ : yok Vi

2 yokdur İ : yok Vi

3 ve İ : - Vi

4 tenbihler ve te'kidler Vi : tenbihâd ü te'kidât İ

nimüz ıslâh olmak murâd idinürsenüz Nakıl-i Semmâre sınır olup öte cânibi sizün ve berü cânibi bizüm ola. Hiç âferîde tecâvüz itmeyüp varup gidesiz ve illâ râzı olmazsanuz elünüzden ne gelürse dirîg itmeyesiz” diyü niçe herze vü hezeyân söylemiş. Özdemür Beğ’e şerh-i meşrûh üzre¹ ma’lûm u mefhûm olıcak dîvân idüp Mutahhar’un ahvâl ü akvâlini ferdan ferdâ şerh eyledükden sonra cümle hâzırûn eyitdiler ki “Çünkü buraya geldük, şehir-i San’ân’ı koyup gitmezüz. Dest-i Lem-yezel rûz-ı ezelde alınmaz. Safhasında her ne [İ 268a] yazdıysa pâdişâh-ı âlem-penâh uğrına görüp birbirimiz üzerine kırılmağa râzıyuz. Hemân emrinüz ve tedârükünüz nedür?” didüklerinde Özdemür Beğ eyitdi “Lâyık olan dahi budur, bu fenâ dünyâya gelen lâbüdd bekâ-yı âhirete gitse gerekdür². Bu asıl yerde pâdişâh uğrına ölmeyüp yakında ölsek gerekdür. İmdi siz kande isenüz biz dahi andayuz” didiler³. “Ammâ çünkü San’ân üzre gitmeği mukarrer eyledünüz, sizünle Kelâm-ı kadîme yemîn eyleyem ki ne sizden bize bir fi’l-i nâ-sezâ ve ne bizden size bir nâ-hakk yere hatâ sâdır ola” diyicek, cümle erkân “Ma’kûl” diyüp Özdemür Beğ Kelâm-ı kadîm getürdüp⁴ evvel kendüsi yemîn idüp anda bir çavuşun eline virüp cemî’-i sığâr u kibâr mukâbeleden Kelâm-ı vâcibü’l-ikrâma yemînler eylediler ki min-ba’d vechen mine’l-vücûh mâbeynde nâ-savâb bir fi’l vâkı’ olmaya. Andan sonra Özdemür Beğ hemân emr eyledi ki merhûm Veys Paşa vefât itdüğü yerde ki toplar kalmışdı, yeniçeri kethüdâsı olan Uzun Ahmed üç yüz mikdâr âdemle dönüp ol topları varup getüre. Anlar dahi alâ-sebîlî’t-ta’cîl varup ol üç topun birin ziyâde yağmurlar yağup muhkem balçıklar olduğı ecilden çıkaramayup ammâ ikisin hezâr belâ ile alup getürdüklerinde hemân San’ân’un üzerine gitmeği muhakkak idüp dahi levâzımât görölüp bir sâ’at-i şerîfde azm olunup müteveccih oldılar. Ol gün gidilüp irtesi bir derbend-i asîrî’l-ubûrda nüzûl olıncak ol arada Arab tâifesinden bir kabîle gelüp asâkir-i zafer-me’âsirün ardından [264a] cebehâneye dest-dırâzlık idüp bir mikdâr hasâret ve birkaç kimesneyi helâk eylediler. Özdemür Beğ’e ma’lûm oldukda ahşam olup cemî’-i halk ilk uyhuda iken hemân atına binüp cemî’-i leşker hâba [İ 268b] varmışlar iken üzerlerine varup “Durun ne yatarsız! Doyumlıktan safânuz yok midur? Sonra peşîmân olursuz” diyü çavuşlara dahi bakmayup kendü bi-nefsihî nidâ eyleyicek etrâfdan niçe kimesneler işidüp kalkup gelüp üç-dört yüz mikdâr âdem cem’ olındukda meş’aleler yakup dahi fi’l-hâl ol fesâd iden müfsidleri cüst ü cü itmek içün revâne oldılar.

1 üzre İ : - Vi

2 gerekdür İ : gerek İ

3 didiler İ : didi Vi

4 getürdüp Vi : getürüp İ

Mezkûr müfsidîn mezbûr¹ fesâdı idüp dahi karyelerine varmağa havf itdükleri ecilden bir sa‘b vâdide nüzûl eylemişlerdi, Hakk Te‘âlâ’nun avn u inâyetiyle eliyle komış gibi Özdemür Beğ üzerlerine gelüp ale‘l-gaffe basup ekserin şemşir-i bür-rândan geçürüp ve niçelerin tutup bend idüp cemî‘ sığırların ve koyunların sürüp ve mâ-meleklerin yağma eyledüklerinden sonra bir niçe başları ol mukayyed olan Arabların boğazlarına asup ve bir niçe başları sııklara düzüp Rûm’da Arnavud kâfiri omuzlarında sııklı mum satar gibi başlu sııkları bir niçe Arabun omuzlarına urup dahi gelüp ordu içinde gezdirdiler. İrtesi ol derbendi geçüp bir derbend-i sa‘bül-mürür dahi geçildükden sonra Kubbeteyn Ovâsı nâm bir mevzi‘a irişilüp nüzûl eylediler. Yarındası San‘ân Ovâsı’na duhûl olunıcak pâdişâh-ı sa‘âdet-dest-gâh kullarından Çalık Süleymân nâm birkaç kimesneler ile ki mukaddemâ bu cânibden firâr idüp varup İmâm’a tâbi‘ olmuşlardı, anlardan dahi rücû‘ idüp ol mahalde gelüp asâkir-i mansûreye mülâkî olıcak Özdemür Beğ tamâm ri‘âyetler idüp ulûfe-i sâbıkaların girü mukarrer idüp a‘dâ-yı bed-re’y cânibinden ahvâli tafahhus eyleyicek böyle cevâb virdiler ki sultân olan Mutahhar ve birâderi Şemseddîn [İ 269a] ve vezîr-i a‘zamı Fakîh Nusayrî mübâlağa Arab leşkerleriyle kal‘adan çıkup bir mahfî yerde pinhân olmuşlardır tâ ki sizi ale‘l-gaffe şebhûn eyleyeler. Ve kal‘a içinde Seyyidî Ali ve Şemseddîn oğlu Seyyidî Salâh [264b] ve vüzerâdan Ali bin Handân Arab tâifesinün hod nihâyeti yok. Gaffet üzre olmayup vaktinüze hâzır olasız. Ammâ ehl-i kal‘a muttasıl esbâbların kaçırup Kal‘a-i Kevkebân’a ve Kal‘a-i Tevke’ye iledürler” didüklerinde dilîrân-ı saff-şiken ve mübârizân-ı merd-efkenlerün yürekleri cûş idüp dahi sabra iktidârları kalmayup bir niçe yüz atına ve kendüye inanur dilâverler ilerüsine ılgar idüp varup şehr-i San‘ân’un kapuların kılıçlayup ve râst geldüklerinden niçe başlar kesüp ve çalup çarpup girü askere mürâca‘at eyledüklerinde asâkir-i nusret-rehber dahi varup San‘ân müşâhede olunur yerde nüzûl eylediler. Ahşam olup rûy-ı âlemi zulmet kapladukda Özdemür Beğ birkaç âdemle süvâr olup hufyeten şehr-i San‘ân’un dâ’iresini görmeğe gidüp nerelerden dökülmeğe kâbil ve nerelerden alınması mümkündür, cüst ü cû eylemek için vardukda cemî‘-i cevânibin gezüp gördiler ki bir kal‘a-i güzîn selâtîn-i mâziye ve esâtîn-i sâlifeden berü ma‘mûr olup devr-i kusûrı kusûrdan dūr ve devr-i sūrî bî-kusûr ve bi-lâ kesûr burûc-ı müşeyyedesi sipihr yerine mu‘âdil ve bârû-yı refî‘i evc-i ayyûka müşâkil menâhic ü mesâliki sînâyi‘-i mühendisân ile ma‘kûd ve müdâhil ve me‘âkılı bedâyi‘-i tasarrufât mukarnasânla mesdûd olup ve iç-kal‘ası olan mansûriyyesi ki mekân-ı agsân-ı saltan-

1 mezbûr Vi : mekzûr İ

at u adâlet ve makarr-ı fûrû'-ı asâlet ü celâlet için bir kasr-ı âlî olup etrâfında anâsır-ı erba'a gibi dört kapusu olup cânib-i şarkisini [İ 269b] Cebel-i Mukîm nâm bir cebel-i azîme virüp durur ve cânib-i garbisinde Cevvâf dimekle ma'rûf olan yaylakları ki envâ'-i bâğ u bağçeler içlerinde müretteb ü müzeyyen sarây ve köşkler ve her bağçede dürlü dürlü eşcâr, her birinde gün-â-gün meyveler olup cennet-misâl âraste vü pîrâste. Özdemür Beğ cümlesini müşâhede eyledükden sonra gelüp çâderinde karâr eyledi. Çünkü ol nigâr-hâne-i gaybın nakşbendi zer-rîn-i âfitâb bir şemse-i sîm-gün âsumânun [265a] levhası üzre nakş eyledi, kâr-gâh-ı kazâ vü kader mühendisi dahi hürşidün âyîne-i câm-ı cihân-nümâsını ger-dün-ı bî-sütûnun evc-i burcı üzre dikdi. Cemî'-i ümerâ vü küberâ dilîrân-ı saf-ârâ ve mübârizân-ı cenk-âsâ at arkasına gelüp zer-serv-i alem-peyker sancaklar çözilüp ve alaylar bağlanup tabl u nekkâreler çalınup ve sûrnâ vü nefirler üfürilüp dahi revâne olunup kal'aya karîb irdüklerinde bâb-ı Yemîn ile bâb-ı Cerrâf mâbeyninde konmak tedârük olındukda nâ-gâh âdemler gelüp "A'dâ-yı hezîmet-âsâr gelüp irişdi" diyü haberler irişdükde vâkı'â mukaddemâ Çalık Süleymân gelüp haber virdüğü minvâl üzre Mutahhar bî-hadd askerle gelüp ol mahalde mukâbeleden irişicek, şecâ'at meydânının dilâveri olan Özdemür Beğ eyitdi "Ey pâdişâh-ı memâlik-güşâ hazretlerinün yolına cân u baş terkin urup bu' diyârlara gelen mer-dâneler! Bir niçe günden berü yol zahmetlerin ve rûzgâr şiddetlerin çeküp bi-ham-dillâh ki bu araya gelüp vusûl bulduk. Hâliyâ a'dâ-yı nikbet-ârâ dahi önümüzde hâzır. İmdi sa'âdetlü pâdişahun uğrına cân virüp baş alalum. İnşâallâh virmek Allâh'undur" didi. Dahi emr eyledi ki "Çâderler kurıla!" Ammâ çavuşlara tenbîh olındı ki alaylar bozulmayup hâzır-baş olup duralar. Dahi [İ 270a] ümerâdan Mûsâ Beğ'e emr olındı ki bir mikdâr asker ile bâb-ı Yemîn cânibin gözedüp hıfz u hırâset eyleye² ve "Yeniçeri kethüdâsı Uzun Ahmed tevâbi'iyile bâb-ı Cerrâf tarafın gözedüp ol cânibün tedârükünde olup bekleye³." Özdemür Beğ ve Kâsım Beğ askerinin kalbinde durup ve birkaç darbzeni alaylar önine getirüp cenge ve harbe müntazır olup durduklarında fi'l-hâl a'dâ-yı nikbet-âmâl şerh-i meşrûh üzre zâhir olup ol dahi alayların bağlayup ve sancakların kaldurup tabl ü nekkârelerin döğüp dahi asâkir-i mansûrun üzerine yürüdiler. Eyle olıcak hemân bu cânibden üç-dört yüz mikdâr merdân-ı merdüm-şikâr pehlevânlar at salup ve çarhaya girüp uruşup dürişüp cân u baş oynamağa başlayıcak asâkir-i nusret-makrûn deryâ-misâl kay-nayup gürleyüp yürümek isteyicek [265b] Özdemür Beğ mâni' olup "Sabr eylen,

1 bu İ : - Vi

2 hıfz u hırâset eyleye Vi : hıfz u hırâsetinde durup İ

3 tedârükünde olup bekleye Vi : tedârükünde ola İ

vakti değüldür. Vaktinüze hâzır olun” didükden sonra çarhacılar bî-nihâye başlar kesüp kanlar revâne eyleyicek, kal’anun bâb-ı Yemîn’i açılup içinde Seyyidî Salâh dahi bir niçe bin Arabla çıkup asâkir-i zafer-me’âsirün bir cânibinden dahi hücum idüp cenk ü cidâle ve harb ü kîtâle başlayıcak zemzeme-i merdân-ı adû-keş ve düşmen-şiken ve velvele-i tüfenk ve top u darbzen-i hüş-efken a’dâ-yı bed-re’yi serâsime idüp niçelerininün nokta-i vücüd-ı mazarrat-âlûdelerin safha-i rüzgâr-ı zûr-kârdan izâle vü hakk itdükden sonra merdânların birisi tüfenk ile Seyyidî Salâh’un atını urup yıkıldukda üzerine hücum olıncak kafasında Arab bî-nihâye olmağın fi’l-hâl at çekdiler. Bindürüp kapudan içerü alup gittiler. Ol gün ahşam olıcak cenk ü harb olup cânibeynden hayli âdemler düşdükden sonra tabl-ı âsâyiş çalınup Mutahhar askeriyle çekilüp mukâbele müşâhede olunur [İ 270b] bir yüksek yerde karar idüp asâkir-i cerrâr dahi menzillerine nüzûl eylediler. Gice olıcak ol ejder-gırıv top u darbzenlere ot virilüp şehir-i San’ân’un üzerine armağan gönderilüp a’dâ-yı bed-âmâle bir vaz’ itdiler ki âlem zelzele vü velveleye düşüp Arab tâifesi deryâ-yı havfa müstağrak oldılar. İrtesi oldukda Mutahhar’dan cenk eseri zâhir olmayıcak Özdemür Beğ emr idüp topları ve darbzenleri bâb-ı Yemîn ile bâb-ı Cerrâfe beynine dizilüp ve câ-be-câ metrisler kurulup ve her cânibün âlât-i harble ârâste eyledüklerinden sonra sadâ-yı tekbîr ü tehlîli âsumâna irişdürüp dahi ol tîr-i tîz-sâz ve sayha-âvâz toplar ile San’ân’un hisâr-ı üstüvârını döğmeğe başladılar. İki gün a’dâ cânibinden eser zâhir olmayup üçüncü gün olıcak asâkir-i nusret-makrûndan bir mikdâr Cerrâfe’ye perâkende olup meyve zamânı olmağın meyvesine ve temâşâsına mukayyed olduklarında a’dâ-yı hezîmet-âsâr fırsat gözedürmiş, askerün perâkendeliğın müşâhede itdüklerinde hufyeten bir mikdâr âdem¹ gönderüp tolaşup Cerrâfe ardından perâkende olan askerün üzerine gulüvv idüp ürkülük [266a] eyledi. Asâkir-i zafer-rehber muttalî olup ol cânibe azm itmek istediklerinde Özdemür Beğ, “Hiledür, zinhâr perâkende olman!” diyü mâni’ oldukda vâkı’â hemân gördiler ki Mutahhar asker-i nikbet-âsârı alayların bağlayup ve tablların çalup yürüyüp gelür. Fi’l-hâl bu cânibde dahi alaylar bağlanup ve kûs-i harbîler çalınup erenler meydânında merdân-vâr durduklarından sonra zübdetü’l-akrân Kâsım Beğ’i bir mikdâr askerle toplarda konilüp ârâm olmayup muttasıl döğmeği sipâriş eylediler. Ve Mûsâ Beğ’ün, Defterdâr Ahmed Çelebi ile bâb-ı Yemîn’de konilüp Ahmed Beğ tevâbi’iyle bâb-ı Cerrâfe’nün [İ 271a] hıfz u hırâsetine kodılar. Dahi iki asker deryâ-misâl temevvüc idüp birbirine karşı gelüp çarhacılar uruşup kovuşmağa başladılar. Ve kal’a kapuları dahi

1 âdem Vi : Arab İ

açılıp içinden bî-hadd Arab leşkeri çıkup asâkir-i zafer-rehberün bir cânibinden anlar dahi yürüyüp dilâverler orta yerde kalup iki cânibi a'dâ ihâta eyleyicek, merdânların derûnları cûş u hurûş idüp ve muhanneslerün bağı pür-hûn olup dahi cân u dille bir mertebede tîg-i âb-dâr ve şemşîr-i cân-şikâr urdılar ki devr-i Âdem'den berü vâkı' olmuş değüldi. İki cânibden dahi muhkem cenk ü cidâl ve harb ü kıtâl olup niçelerin tîg-i âcâle ve niçelerin mahleb-i Ankâ'ya kapdurdılar. Lâkin Özdemür Beğ alayları bozdırmayup askeri çendân ilerüye koyurmayup "Sabr eylesen dahi mahalli gelmedi" diyü men' iderdi. İkindü zamânı karîb olıcak asâkir-i mansûre ile olan Sa'de sultânı Şerîf Nâsır tevâbî'inden Şerîf Muhammed nâm şeyhü'l-Arab ki Özdemür Beğ'ün cânib-i şimâlinde dururdu, Özdemür Beğ hemân mezbûr Şerîf Muhammed'e nazar idüp dahi "aleyhim" diyü hitâb idüp "Ya'nî hemân sizler dahi yürümek gereksiz" diyicek, fi'l-hâl Şerîf Muhammed "Merhabâ yâ Emîr!" didi. Dahi tevâbî'yle at salup adû-yı düşmen-temkînün üzerine hücum eylediler. Andan Özdemür Beğ cânib-i Yemîn'e nazar idüp eyitdi ki "Ey pâdişâh-ı âlem-penâh kulları! Vakt oldu, imdi fırsat demidür. Cân u baş ile çalışup [266b] nîk-nâmlar tahsîl eylemek gereksiz" diyicek zemzeme-i tekbîri ay-yûka irişdurdılar. Dahi bir yerden at salup kendüleri a'dâya urup a'dâ dahi iki cânibden iki başlu ejderhâ ağız açmış gibi asâkir-i zafer-makrûnun üzerine şerâr-ı cenk ü harbî havâle idüp darb ü harb ve tîg u neberd âsumâna irişüp çok kimesneler hâke düşicek [İ 271b] hûn-ı a'dâyı basît-i zemîn lâle-zâr ve kal'ada olanların dahi nasîbi enîn ü nâle vü zâr oldukda şehir-i San'ân'un içinden cemî' er ve avret burclar üzerine çıkup ve temâşâ idüp mülâhaza iderlerdi ki "Hakk Te'âlâ'nun celle ve alâ avn ü inâyeti ve kemâl-i himmeti kangî cânibe müyesser ola?" Ahşam mahalli irişicek nâ-gâh a'dâ-yı dalâlet-âmâl ve şerâr-ı nuhûset-ahvâle hizlân u in-hizâm müstevlî olup merdânın darb ü harbine tahammül olmadukları ecilden ters yüzlerine dönüp zahm-i tîg-i âb-dârla leşker-i gaddâr târumâr ve zebân-ı intikâm-ı hûn-âşâm şerm-sâr olup ve cemî'-i tecemmülâtların bırakup hasîn ü metîn olan Tayyibe nâm kal'alarına müteveccih olup firâr eylediler. Eyle olıcak asâkir-i zafer-encâmın ba'zısı hazâyin ve mâ-meleklerin nehb ü gâret itmeğe mukayyed olup ve ba'zısı ardlarına düşüp adû-yı münhezimi bir mertebede kırdılar ki kâbil-i ta'bîr değül. Mutahhar ve Şemseddîn ve Fakîh Nusayrî cân-ı azîzlerin zikr olan Tayyibe'ye yetiştiremeyüp bir sa'b-ı sengîn cebele irişdüklerinde atların ve yerakların bırakup ol sengînliğe ankebût-vâr tırmaşup cânların halâs eylediler. Asker-i nuhûset-ahvâl meydân-ı dâr u gîrde pây-mâl ve târumâr olup bî-vakt olmağın asâkir-i nusret-fercâm dönüp karar-gâhlarına gelüp nüzûl eylediler. Öte

cānibde Mutahhar ve Şemseddīn ve Fakīh Nusayrī ol sa‘blıkda durumayup pūyān ü şitābān Tayyibē’ye varup havflarından anda dahi karār idemedikleri ecilden Mutahhar Kal’a-i Tūlā’ya ve Şemseddīn, Fakīh Nusayrī ile Kal’a-ı Kevkebān’a varup mahsūr oldılar. Bu cānibde Özdemür Beğ ol gice emr idüp a‘dā-yı hezīmet-āsārun bir niçe bin başların cem‘ itdürüp kal’anun mukābelesine dizdirüp başla [267a] etrāf-ı kal’ayı [İ 272a] zīnet idüp ale’s-seher içērūden ehl-i San‘ān müşāhede eylediklerinde havfları dahi ziyāde olup ne tarīke mübāşeret ideceklerinde hayrān u ser-gerdān oldılar. Özdemür Beğ ol gün dīvān idüp eyitdi ki “Merdān u dilāverān! Bu ahvāl niçe olmak gerek? Üç-dört gündür ki top-ı pūr-āşūbla kal’anun esās-ı üstüvārı dōğūlup aslā bir gedik olmağa kābiliyyet yok. Āhīr-i kār neye irişse gerekdür.” Sagīri vū kebīri her birisi bir tedbīr eyleyicek Özdemür Beğ eyitdi “Bundan gayri çāre yokdur ki bir niçe nerdübānlar ihzār olınuş hisār-ı üstüvāra dayanıla. Dahi bahādūrān-ı sipāh ve dilīrān-ı fursat-nigāh nerdübānlardan yürüyüş eyleyeler ve illā gayriye mümkün değūldür” didükde ma‘kūl görölüp dahi Cerrāfe’nün bağ u bağçelerinden nerdübānlık tedārük itmesine meşgūl oldılar. Ahşām olup ālem karanu olıcak Özdemür Beğ atına sūvār olup birkaç kimesne ile kal’a dibine varup içērūye nidā idüp eyitdi ki “Ey ehl-i San‘ān!” İçērūden cevāb geldi ki: “Ente men?” Özdemür Beğ eyitdi “Ene Özdemür.” Eyitdiler “Kavītüm yā emīr, kavītüm yā emīr!” ya’nī “Merhābā yā Emīr” didiler. Özdemür Beğ eyitdi “Niçūn geldüm bilir misiz?” Eyitdiler “Buyur yā emīr!” Eyitdi “Sultānınız olan Mutahhar’un ahvālını gördünüz mi niçe oldı? Cemī’ yararlarının başı karşunuzda müşāhede ideyorsuz fikr ü re’yiniz nedür? Şimden girū niçeye dek sabr eylesenüz gerekdür. Anların ahvālī böyle olıcak Seyyidi Salāh’a ve Seyyidi Ali’ye ve gayrilere ne i’tibār? Asākīr-i merdūm-şīkār kal’ayı ihāta idüp cebren ve kahren alındukdan sonra biriniz dahi halās olmayup hākle galtān olursuz. İmdi aklınız başınıza [İ 272b] cem‘ idüp bir fikr-i bīkr eylen ki bir kimesnenize zarar olmayup ehl ü iyālınız dahi pāy-māl olmaya” didükde eyitdiler “Bu gice meşveret idüp yarın hazretinize cevāb virelüm yā Emīr!” didiler¹. Eyle olıcak Özdemür Beğ dönüp menziline nüzūl eyledi. Yarında olıcak cevāb-ı mezkūra intizār olınuş iken ittifāk kal’adan bir pīr kaçup ol gice gelüp leşker içine düşüp Özdemür Beğ’e irişicek, eyitdi ki [267b] “Yā Emīr! Elhamdülillāh ki mübārek kudūmün niçe bin tutsakun kayd u bendden halās olmasına sebep oldı. Hāliyā ben fakīr ki yigirmi yıldan ziyādedür ki mukayyed ve müselsel mahbūs idüm. Şimdiki hālde himmetinizle mecāl bulup hāk-i pā-yūne yüzüm sürmeğe geldüm” didükde Özdemür ehl-i kal’adan su‘āl idüp

1 didiler İ : - Vi

ahvâl ü akvâllerin tafahhus eyledükde cevâb virüp eyitdi ki “Hazretinüzün kelimâtı beğlere ma‘lûm olıcak cem‘iyyet olup müşâvere eyledüklerinde Seyyidî Salâh eyitdi “Ey ehl-i San‘ân! Re‘y ü tedbîrinüz nedir? Türklerle kelimât idüp hüsn-i va‘delerine aldanup ne tarîk üzre ahd ü mu‘âhede eyledünüz? Selmân’dan mukaddem İskender Beğ zamânında bilür misiz ki Türk size neler eylemişdür? Avret ve oğlan göz komayup niçe ahvâl-i kabihalar eylemişlerdür. Girü murâdınız eyle mi olmakdur?” didi. Dahi emr eyledi iki ulu hâcenün boynın urdılar. Böyle olıcak ehl-i San‘ân eyitdiler ki “Hâşâ ve kellâ bizüm Türklerle mu‘âmelemüz olup müvâza‘a eyleyevüz. Cemî‘-i emrünü icrâ ve yolına cân u başımızı fedâ eyleyüp her nereyi ki topla yıkalar, evlerümüzün taş ve ağacıyla yapalum ve anlardan gelen belâ vü kazâya sadrımız ve zahmımız siper idüp yoluna cân u baş oynayalum” diyü ahd ü mu‘âhedelerin [İ 273a] bir cevâb viricek Özdemür Beğ fikr idüp “Âsânlığa nesne hâsıl olmaz. Hemân kuvveti bâzûya getirmek gerekdür” diyüp dahi kal‘anın dört cânibini tevzî‘ idüp toplar döğdüğü tarafı mukarrer yeniçeriye virüp ve bâb-ı Yemîn’i azebiyle tüfenkçilere ve dağ cânibin gönüllüyânla azeb tâifesine ve Cerrâf cânibin Mısır nevbetçilerine ta‘yîn ve ihzâr olınan nerdübânları dahi her cânibe taksîm idüp eyitdi ki “Hâzır u nâzır olasız. İnşâallâh ale’s-seher cenk ü harbiler çalınup toplar atıldukda hemân Allâh Allâh¹ diyüp nerdübânlardan yürüyüş eylesiz, ola ki pâdişâh-ı âlem-penâh devletinde ol Fettâh-ı lâ-yezûl u lâ-yezâl hazretleri bu kal‘anın fethini işbu âsî bendelerine müyesser eyleye. Virmek ol Bârî Te‘âlâ’nundur” diyicek cemî‘-i havass u avâmm cân u dil ve safâ-yı hâtırla [268a] hâzır u müheyyâ olup sabâh oldukda kavî-i meşrûh üzre dört cânibden kal‘aya nerdübânlar dayanup ta‘yîn olan gâziyân ve bahâdurân kollı kolında envâ‘-i şecâ‘at ü şehâmetler eyleyüp hemân toplar atılacak zemzeme vü velvele ile tekbîr ü tehlîlî âsumâna irişdürüp dahi nerdübânlardan kal‘a üzerine azm eylediler. Kal‘a içinde a‘dâ-yı bed-rây dilâverlerin bahâdurluğun müşâhede eyledüklerinde gırvillerin ayyûka çıkarup dahi bunların üzerine tüfenk ve darbzenleri bârân-veş yağdurup ve tulumbarları âteş-efşân-vâr saçup ve sapan kayasını eyle urdılar ki çâr [u] nâ-çâr dilâverleri tûskürüp girüsine döndürdiler. Bir niçe defâ hücum olınup lâkin fethine el sundurmayup men‘ u def olıcak Özdemür Beğ her cânibe seğirdüp cuyûş-ı mansûre-i zafer-temkîn ve mücâhidân-ı gazâ-âyine yürüyüş emr idüp [İ 273b] “Her küşenün müvekkillerine dirdi ki “Ne durursız! Öte câniblerde olan dilâverler içerüye girdiler. Siz dahi n’eylersiz? Gayret ü hamîyyetinüz kanda gitdi!” Ve öte câniblerde dahi bi-aynîhî bu cevâbı idüp asâkir-i muzafferî kandururdu.

1 Allâh Vi : - İ

Eyle olıcak nevbetçiler cânibinde merdânlar merdân-vâr ve nerdübânlardan yürü-yiş idüp gulüvv eyleyicek, Hakk Te‘âlâ’nun avn u inâyetiyle iki kulle feth olunup üzerine urüc olındukda şu‘le-i şemşîr-i düşmen-i girânla şem‘-i neberd fûrûzân ve nîze-i cânsitân lem‘a-i âteş gibi meydânda dırâhşân olup ol arada hayli kimesneler hâkle yeksân oldukdan¹ sonra nevbetçi, yeniçerilere baş olan Pîrî bölük başıy dahi helâk idüp ve bu kullanün üzerine çıkan bahâdurları girü aşâğasına tûskürdiler. Özdemür Beğ dolaşup cemî‘-i etrâfun dilâverlerin temâşâ idüp nevbetçi yol-daşların ahvâlin müşâhede eyleyicek girü eyitdi “Ey dilâverler! Cümle cevânib içeriye girdiler. Siz dahi bir çâre eylen” diyicek bahâdurân pîl-efken ve mübâ-zırân-ı saff-şiken tekrâr hücum olunup ikdâm-ı tamm eyledüklerinde ol arada zamân-ı sâbıkadan kalmış bir su-yolı kapusu bulunup ki ağzı taşla örilmüş, ol kapuya râst gelindükde dilâverler üşüp ağzından taşı bir bir koparup yürümeğe kâbil bir kapu [268b] açılıcak cân u baş oynayan merdânlar hemân bir yerden hücum idüp gulüvv eyledüklerinde içerüden Arab tâifesi mezkûrların ahvâline muttali‘ olup ve cânlarından nev-mîz olunup dahi ol delüğe seğirdişüp mûmâna‘asına ve müdâfa‘asına tüfenkler ve tumbalar havâle eyledüklerinde öte cânibler fi’l-cümle hâlî kalmağın taşralarında olan leşker-i cenk-cüy ve cevşen-püş [İ 274a] her taraftan cüş u hurûş idüp nerdübânlardan çıkup fi’l-hâl içerüsüne azm eylediler. Ve her cânibden Arab tâifesine bir vechle neberd-i kâr-zâr oldu ki kâbil-i ta‘bîr değül. Eyle oldukda ehl-i kal’a bu hâl-i pür-âşûba tâkatleri bî-tâk olup gâziyân-ı zafer-peykeri def’ ü men’ itmesine kâdir olunmayup nâ-çâr hemân iç-kal’aları olan Mansûriyye’ye firâr eylediler. Asâkir-i fırsat-nümün hemân evc-i burûca urüc idüp feth sancakların ve nusret bayrakların diküp nehb ü gârete şürü‘ eyledüklerinde Seyyidî Salâh ve Seyyidî Ali ve Ali bin Handân ki Mansûriyye’ye girmişlerdi, havflarından durımayup cânib-i cebelde Uğrı Kapusu vardı, fırsat bulup Seyyidî Salâh ve Seyyidî Ali hufyeten çıkup Kal’a²-i Kevkebân’a firâr eylediler. Ammâ Ali bin Handân cenge ziyâde mukayyed olup mezbûrların kaçduğın duymayup sonradan ma‘lûm idinicek ol dahi firâra niyyet idüp lâkin her kangı cânibe ki³ müteveccih oldu, bahâdurân-ı sipâh ve mübârizân-ı fırsat-nigâh hıfz idüp kaçmağâ imkân olmayıcak nâ-çâr kendüyi bir mahfî yerde hıfz idüp aslâ ahvâline kimesne muttali‘ olmadı. Seyyidî Salâh ve Seyyidî Ali’nün kaçduğı asâkir-i cerrâr-ı a‘dâ-şikâra ma‘lûm olıcak ba‘zılar ardlarına düşüp ve ba‘zılar Mansûriyye’ye yürü-

1 oldukdan Vi : olduklarından İ

2 kal’a İ : - Vi

3 ki İ : - Vi

yüp Hazret-i Müfettiḥ'ül-ebvâbun inâyetiyle ve devletlü pâdişâh-ı âlem-penâhun¹ himmetiyle sene dokuz yüz elli dört recebinün evâhîrinde vâkı' oldu².

Feth-i Kal'a-i San'ân³

Çün kabza-yı teshîre gelüp feth olındukda burûc u urûcları üzerine i'lâm-ı zafer-a'lâm ve elviye-i nusret-peyâm nasb olunup kal'a-i mezbûr dahi memâlik-i Osmaniyyeye mülhak ve munzamm oldu. İçinde olan cevâmî' ve menâbirde zıllullâhi fi'l-arzun [269a] nâm-ı latîfine hutbeler [İ 274b] okınup sikke-i saltanat dahi unvân-ı adâlet-cereyânına izâfet olındı. Andan sonra Ali bin Handân ki kaçamayup kendüyi hıfz itmişti, Özdemür Beğ'e ma'lûm olur emr idüp şehrin cemî'-i cevânibi cüst ü cû olunup ararlar ammâ kâbil olup bulmazlar. İki-üç günden sonra bir Arab gelüp cevâb virdi ki fülân gün Ali bin Handân kendüyi meyyit gibi bir tâbüta koydurup önince mü'ezzinler tekbîr ü tehlîl idüp cenâze üslûbiyla şehrin kapusından çıkup cân-ı azîzin halâs eyledi. Özdemür Beğ istimâ' eyledükde hayli bî-huzûr olup ve cemî' kapulara varup bi-nefsihî tenbîh eyledi ki min-ba'd ki meyyit gele, kapucılar indürüp er midür, avret midür görüp andan taşraya koyıverler. Eyle oldukdan sonra cemî'-i ehl-i San'ân emn ü emân üzre olup pâdişâh-ı sa'âdet-dest-gâhun izdiyâd-ı azameti senâsına muvâzabet eyleyüp müreffehü'l-hâl oldılar. İttifâk ol mahallde sâbikan yeniçeri ağası olup ma'zûl olan Süleymân Ağa ki bir tâcirün evinde mihmân idi, tâcirün mālına tama' idüp katl eylemiş. Tâcirün tevâbi'i gelüp Özdemür Beğ'e şekvâ idüp i'lâm eyledüklerinde Özdemür Beğ nâ-hakk yere kimesne katl olunmağa râzı olmaduğına binâen mezkûr Süleymân Ağa'yı getürdüp habs eyledi. Nâ-gâh ol esnâda İmâm'un oğlu Şemseddîn'den kâsıd gelüp Özdemür Beğ'e nâme getürüp teslim olındukda nâmeye nazar olunup gördiler ki Şemseddîn rûy-i tazarru'ı hâl-i inkisâra koyup eyitmiş ki "Elhamdülillâh cümle müslimânlar niçe gündür ki müslimânlar birbirine düşüp kıtâller ve nâ-hakk yere kanlar revân olup size ve bize istirâhat olmayup vilâyet pây-mâl oluyorlar. Yarın kıyâmet günü olup huzûr-ı hazrete vardukda bu husûsun cevâbı kimlerden su'âl olunur. İmdi mezâ-mâ-mezâ bizüm murâdımız [İ 275a] budur ki şimden girü mâbeynimüz islâh olup kıtâl ü cidâl def' olunup cemî'-i re'âyâ vü berâyâ âsûde-hâl olalar ve⁴ sizler ve bizler dahi huzûrda olavuz." Nâmenün cevâbı Özdemür Beğ'e ma'lûm olıcak ma'kül görüp es-sulhu [269b] hayrdur, gelen kâsıda şöyle cevâb

1 âlem penâhun Vi : - İ

2 vâkı' oldu Vi : - İ

3 Bu başlık İ'de derkenâr olarak verilmiştir.

4 âsûde-hâl olalar ve İ : âsûde-hâl ola Vi

virdi ki “Biz dahi istemezüz ki müslimânlar nâ-hakk yere helâk olup bize dahi vebâl hâsıl ola. Ma‘küle râzıyuz” diyü cevâb irsâl eyledükde Şemseddîn gâyet mesrûr olup dahi kâsıdı tekrâr gönderüp “İcâzetleriyle hâliyâ yerlerine varalum” diyü destûr taleb eyledi. Özemür Beğ’ün buyursınlar diyü cevâb gönderdikden sonra atına süvâr olup Kâsım Beğ’i bir mikdâr âdemle bile alup Şemseddîn’e istikbâl için şehrden çıkup Kal’a-i Kevkebân cânibine revân oldılar. Muttasıl gidilüp ahşam karîb olup Şemseddîn’den eser zâhir olmayacak bir yerde nüzûl olunup yüz mikdâr âdem alikonulup mâ’adâsı dönüp şehre gitdiler. Özemür Beğ Şemseddîn’ün gelmediğine nev’â bî-huzûr olup yeniçeri ağası olan Uzun Ahmed’i Şemseddîn’e gönderüp “Ahdünüze hilâf idüp gelmemenüze sebep ne oldu?” diyü istif-sâr için Kal’a-i Kevkebân’a irsâl olunup isâl olındukda Şemseddîn eyitdi “Billâhi’l-azîm ve tallâhi’l-kerîm va’dümde hilâf yokdur lâkin babam mâni’ olup varmağa icâzet virmedi. Eğerçi Özemür Beğ’den sana zarar müretteb olmaz ve illâ pâdişâh kullarından lâbüdd sana bir hatâ vâkı’ olur. Zinhâr varma” didi. İmdi lutf idüp ma’zûr buyursınlar, çünkü buraya gelmediler. Küstahlığımuza kalmayup kadem-rencide kılsunlar ve hem bababun gönline itmi’nân için bir yarar kimesne gönderüp ben dahi [İ 275b] oğlumı göndereyüm hemân” diyecek mezbur Ahmed Ağa “Ma’kül” diyüp Şemseddîn’ün oğlını alup Özemür Beğ’e getirüp akvâl-i ma’külün i’lâm eyledükde Özemür Beğ dahi tüfenkçiyân ağası Ahmed Ağa’yı gönderüp kendüsi dahi irtesi Kevkebân cânibine revâne olup derbend ağzına vusûl bulduklarında ol arada Özemür Beğ yanında olanlardan¹ beş nefer âdem alup mâ’adâsını Kâsım Beğ ile anda koyup kendüsi gidüp Kevkebân’a karîb olduklarında Şemseddîn ol mahalde iki-üç yüz mikdâr piyâde Arabla Kevkebân’un üzerinden inüp mukâbele gelicek, mâbeyninde bir ok atım yer kaldukda Özemür Beğ hemân Şemseddîn’ün üzerine at salar [270a] Şemseddîn görüp havf idüp piyâdeleri önince gelürken dönüp içlerine girdi. Özemür Beğ irişdikde atından inüp “Niçün kaçarsın? Lâ-tehaf yâ Emîr!” diyüp dahi muhkem kucaklaşup öpişdiler. Andan ol arada ikisi oturup müsâhabete âgâz olunup Şemseddîn eyitdi ki² “Yâ Emîr! Âl-i Osmân pâdişâhınız Sultân Süleymân hazretlerinin niçe du’â-gû bendeleri vardır. Biz dahi bu vilâyetde anlardan ma’dûd olup berî olalum. Devâm-ı devletlerine du’â vü sebât, rifatlerine senâ idüp etrâf u eknâfda re’âyâ vü berâyâ dahi hoş-hâl ve mesrûrül-bâl olalar. Mâbeynimüzden fitne ve fesâd def’ olunup kimesneye zarar müretteb olmaya” diyecek Özemür Beğ dahi kelimâtın evlâ

1 yanında olanlardan Vi : yanında olan âdemlerden İ

2 ki İ : - Vi

görüp iki cânibde emn ü emân olmak üzere eyman-ı gılâz olunduktan sonra Özdemür Beğ hil'at ve kılıç getürmüşdi, Şemseddîn'e hil'atini giydürüp ve kılıcı kuşadup eyitdi ki "Yâ Emîr! Bu hil'at pâdişâh-ı rub'-ı [İ 276a] meskûnun sana devlet ü sa'âdet hil'atidür. Şimden girü emn ü emânla ve izzet ü rif'atde olup aslâ kimesneden havf itmeyesün. Ve bu kılıç dahi pâdişâhun seyfi-tavilidür. Mâdem ki yolunda sadâkat üzre olasun, cemî'-i a'dânun üzerine gâlib olup bu kılıçla cümle ser-keşleri inkitâ' idesün ve illâ ki sadâkatünden rücû' idüp hıyânete sülûk eyleyesün, bu kılıç lâbüdd senün boynuna uğrar" diyüp cevâb olduktan sonra Şemseddîn "Ne'am yâ Emîr" didi. Dahi işâret eyledi, tevâbî'i ta'am getürdiler. Yediler ve içdiler. Dahi kalkup Şemseddîn Kal'a-i Kevkebân'a gidüp ve Özdemür Beğ gelüp Kâsım Beğ'e mülâkî olup şehir-i San'an'a azm eylediler. Ammâ bunlar bu cânibe gidüp ki San'an hâlî kalmışdı, sâbıkuz-zikr mahbûs olan Süleymân Ağa'nun tevâbî'inden birkaç müfsid Süleymân Ağa'nun halâsına niyyet idüp Özdemür Beğ sa'âdet-hânesine müteveccih olınduklarında şehrin za'îmi vâkıf olur, varup mezbûrları def' ü men' idüp târümâr oldukları Özdemür Beğ'e ma'lûm olur. Gelüp şehre nüzûl eyledüklerinde divân olup ümerâ ve küberâ cem' oldukda Özdemür Beğ eyitdi "Yoldaşlar! Ol bed-bahtlar ki fitne ihdâs idüp ulûfenüz için zabt olınan hazînenün üzerine varup fesâda âgâz itmîşler, bu husûslarında sizün rızânuz var mıdır ve ma'kûl görür misiz?" [270b] didükde cümle San'an küberâ ve sugarâ eyitdiler "Hâsâ biz bu asıl ef'âle râzî değülüz. Fesâda bâ'is olanların hakkından gelinmek gerekdür" didüklerinde Özdemür Beğ mezkûr Süleymân Ağa'yı habsden getürdüp ana tâbî' olan müfsidler ile çöğürüp boynın urdılar. Bunlar dahi olduktan sonra Özdemür Beğ beğlere ve¹ ağalara eyitdi "Ey beğler ve ey yoldaşlar! Yüzünüz [İ 276b] ak olsun! Her umûrda pâdişâh hazretlerinin ırz-ı şerîfine ri'âyet idüp nîk-nâmlar tahsîl itdinüz. Lâkin Aden ve Zebîd niçe olmak gerek ki ol bed-ahterler gelüp müstevlî olmuşlardır. Lâbüdd bunlara dahi çâre gerekdür" diyicek sancağa mutasarrıf olan Mûsâ Beğ eyitdi "Revâ görüsenüz ben Zebîd'e varayın. İnşâallâh pâdişâh devletinde ol Sultân Haydar olan bed-asl hâ'inün hakkından gelüp Şehir-i Zebîd'i müfsidler elinden halâs ideyin, sizün himmetinüz ile" diyicek, cemî'-i erkân ma'kûl görüp dahi bir mikdâr asker koşlup irsâl olındukda bir niçe gün gidilüp Zebîd'e karîb varduklarında Zebîd'de Sultân Haydar olan bed-bahta haber irişür ki Mûsâ Beğ bir niçe bin leşkeriyle gelüp irişdi. Fi'l-hâl ol dahi anda muhâfaza için ki hayli hudâvendgâr kulları vardı, anlara bahşîşler ve terakkiler ve in'âm u ihsânlar idüp hüsn-i vâ'deler ile istimâletler eyledükden son-

ra Mūsā Beğ'e mukābele vü mukātele için Zebîd'den taşra çıkup Huneyr nām kasabaya irişdiklerinde ol mahalde Mūsā Beğ dahi gelüp irişüp mukābele vü muhārebe mukarrer olup dahi iki cānibden alaylar bağlanup ve kūs-i harbiler çalınup cenge şürü' olunmak sadedinde iken mukābeleden Mūsā Beğ ol bed-fi'āle eyitdi ki "Niçün pâdişāh-ı rüy-i zemīne hā'in olup fitne ihdās eyledün? Özdemür Beğ size sancak arz itmişdi. Sebeeb nedür ki kendünüze taksirāt idüp devletinüzi hedm idesiz? İmdi münāsib budur ki fikr-i fāsidden rücū' idüp tarîk-i sâbıkınıza sülûk idesiz. İnşâallāh devletinüz ve sa'âdetinüz irtifā'ına sebeeb ola" diyü kelimāt oluyorken hā'in-i mesfûrun tevābî'inden tüfenkçıyan kethüdâsı olan Yûsuf ki Sarı Yavan dimekle ma'rûfdur, bunlar [İ 277a] kelimâtda iken birkaç kendü gibi bed-râlar ile "Fursatdur" diyü Mūsā [271a] Beğ'ün sancağından yana azm idüp bir fesād itmek istediklerinde Mūsā Beğ'ün kafādârlarına ma'lûm olur dahi artuk ârâma mecâlleri kalmayup ol hā'inün üzerine hemân hücum eylediler. Bir mikdâr darb u harb ve tîg u neberd oldukdan sonra müfsid-i mezbûrlar karâr idemeyüp hemân firâr cānibin tutup Hassa nām kâşifliğe düşicek dilâverler¹ yetişüp sultân-ı kâzibi ve Sarı Yavan'ı bir niçe baş müfsidler ile tutup bend idüp boğazına yular geçirüp pâdişāhun seg-i bî-temîzleri gibi yede yede getirüp şehir-i Zebîd'ün içinde "Pâdişāhına âk olan² âsinün cezâsı budur" diyüp dahi cümlesinün boynını urdılar. Andan sonra ehl-i Zebîd ber-karâr-ı sâbık emn ü emân üzre olup müreffehü'l-hâl oldukdan sonra Özdemür Beğ'e ahvâl-i mezbûrun i'lâmı irsâl olınup isâl olındukda³ Özdemür Beğ, "Elhamdülillāh! Pâdişāh devletinde hā'inler dāyimâ ser-nigün olsunlar" didi. Emr eyledi ki vâkı' olan fûtûhâtun ve havâdisâtun haberi nāmeleri tesvîd olınup pâdişāh-ı sa'âdet-dest-gâh cānibine revâne olına. Pâdişāh kullarından dört yarar çâpük-süvâr âdem ta'yîn olınup ve nāmeler tahrîr olınup teslim olındukdan sonra Sa'de beğlerinden olan Şerîf Nâsır'a elli nefer âdem virilüp emr eylediler ki mezbûr kâsıdları Basra mukābelesinden ve vilâyet-i Cûfe'den Arab'a teslim eyleyeler. Şerîf Nâsır dahi "ale'r-re'si ve'l-ayn" diyüp zikr olan kâsıdları alup bir-iki gün gitdiklerinden sonra İmâm-oğullarından İzzeddîn ki Özdemür Beğ San'ân'ı muhāsara itdükde mezbûr İzzeddîn varup⁴ Cezzân'ı muhāsara idüp top-ı pür-âşûbla bir-iki ay mikdârı döğüp nesne başarmayup San'ân feth olunduğın [İ 277b] istimâ' eyleyicek kuyruk göte kısüp çavmışdı, eğerçi ki Şemseddîn ile

1 dilâverler Vi : dilâver İ

2 âk olan İ : - Vi

3 olındukda Vi : olındukdan sonra İ

4 İmâm-oğullarından İzzeddîn ki Özdemür Beğ San'ân'ı muhāsara itdükde mezbûr İzzeddîn varup Vi : Bu kısım İ'de atlanmış ve daha sonra mavi mürekkepli bir kalemlle sayfanın altına eklenmiştir.

bi-hasebî'z-zâhir bu asıl ahdler olındı ammâ İzzeddîn vaktüne hâzır ve fursata nâzır olup asâkir-i mansûr cânibin gözleyüp bir şikestlik itmesine müterakkıb idi¹. Zikr olan Şerîf Nâsır'un kâsıdlarıyla revâne olunduğın ma'lûm idinicek fi'l-hâl asâkir-i nikbet-melcûmıyla gelüp yolların kat' itmek istediğinde mezkûr Şerîf Nâsır'a haber irişür. Şerîf Nâsır dahi alâ-tarîki'l-isti'câl Özdemür Beğ'e âdem gönderüp ahvâlî² i'lâm idicek, Özdemür Beğ [271b] fi'l-hâl Mîrzâ Ağâ'yla Ahmed Ağâ'yı üç yüz mikdâr tüfenklü yarar dilâverler ile birkaç darbzen gönderüp gelüp vusûl bulduklarında İzzeddîn dahi gelüp irişüp yolların kat' ve men' eyleyicek, zikr olan dilâverler dahi darbzenleri önlerine getürüp bir niçe bin a'râb-ı bî-âdâbun üzerlerine hücum eylediler. İki cânibden dahi harbe vü darba âgâz olunup³ muhkem cenk ü cidâl ve harb ü kıtâl olup⁴ ol gün ahşam olunca hayli âdemler helâk olduktan sonra birbirinden ayrılup mukâbele vü müşâhede inüp nüzûl eylediler. İrtesi olıcak girü alaylar bağlanup merdânlar meydânda merdân-vâr girü cevalânlar idüp darb ü harbi âsumâna irişdürüp gâh bunlar anların üzerlerine gâlib olup ve gâh anlar bunları sıyurlardı. Nâ-gâh ol Müfettihi'l-ebvâb inâyet idüp İzzeddîn'ün üzerine cân u dille hücum olunıcak a'dâ-yı bed-re'yün ârâma mecâlleri kalmayup cemî'-i tecemmülâtların bırakup ters yüzlerine dönüp azm-i sahrâ eylediler. Gâziyân-ı fursat-makrûn cemî'-i mâ-meleklerin yağma idüp dahi artlarına düşicek İzzeddîn'ün ol arada üç kal'ası vardı ki üçü dahi bir yerde vâkı' olup birine [İ 278a] Ta's-i Cedîd birine Deffâr ve birine ***** nâm dinilüp birbirine nige-h-bân olmuşlardı. İzzeddîn firârla varup Deffâr Kal'ası'na giricek ardlarından⁶ kovan dilâverler varup fursat bulup Ta's-ı Cedîd'e girdiler dahi Özdemür Beğ'e haber irsâl idüp ahvâlden âgâh olındukda Özdemür Beğ hemân San'ân'dan kalkup gelüp mezbûrlara irişdükde fi'l-hâl İzzeddîn'i muhâsara idüp darbe vü harbe mübâşeret eyleyicek, İzzeddîn mukâtele vü mücâdeleye mütesaddî olmayup kal'adan çıkup Özdemür Beğ'e gelicek Özdemür Beğ kayd-ı bend idüp dahi kâsıdları pâdişâha irsâl idüp girdiler. İzzeddîn'i alup San'ân'a azm eyldiler. Gelüp irişdüklerinde İzzeddîn'ün kal'ası olan Sa'de'yi Şerîf Nâsır'a virüp bir mikdâr er hudâvendgâr kullarıyla gönderüp varup Sa'de'nün içine girüp zabt eylediler. Öte cânibde kâsıdlar ol aradan revâne olup bir tîh içine ve andan Basra mukâbelesine ve andan Arab içinden Cezzân'a geldüklerinde anda gemiye girüp gelüp [272a] Cidde-i Ma'mûre'ye

1 müterakkab idi Vi : - İ

2 ahvâlî İ : - Vi

3 olunup Vi : olındı İ

4 olup Vi : olunup İ

5 Metinde boş bırakılmış.

6 ardlarından İ : - Vi

çıkıldılar. Dahi¹ Mısır'a gelinüp Dāvūd Paşa'ya mülākī olduklarında anlar dahi "Zikr olan fütühâtta sa'y-i belîğler zâhir olmuşdur" diyü arzlar idüp sene dokuz yüz elli beş rebî'ül-evvelinün evâhiriydi ki şehir-i İznik'de hudâvendgâr-ı gerdün-iktidâr hazretlerine vusûl bulup fütühât-nâmelerin teslim eylediler. Ammâ Kal'a-i Aden'e ki Ali bin Süleymân nâm müfsid müstevlî olmuşdı, ol ahvâl-i bed-ef'âl emîrû'l-ümerâyi'l-kirâm zül-kadri ve'l-ihtişâm Mısır beglerbeğisi Dāvūd Paşa-yı şîr-ikdâma ma'lûm olıcak fi'l-hâl bî-ihmâl emr idüp Süveys'de olan hâssa gemilerden alâ-sebîlî'l-isti'câl altmış pâre gemi ihzâr olunup içlerine üç yüz nefer Mısır yeniçerisi kethüdâlarıyla koyulup Mısır kapudânı olan zübdetül-akrân Pîrî Beğ [İ 278b] baş ta'yîn olunup irsâl olınıcak anlardan mukaddem donanma-i hümayûn ile asâkir-i mansûre geldi diyü sıyt u sadâ için müşârûn-ileyh Dāvūd Paşa, Hüseyin Kapucı-başını bir mikdâr hudâvendgâr-ı zevil-iktidâr er kulları ile üç pâre gemi donanup sene erba'un ve hamsîne ve tis'a mi'e ramazânınun on beşinci gününde Süveys'den bād-bân-ı nusret-resân açup vilâyet-i Zebîd kurbında Maha İskelesi'ne vusûl bulduklarında anda olan emîrû'l-ümerâi'l-kirâm Ferhâd Paşa-yı pelenk-intikâma geldüklerin i'lâm eyledüklerinde mûmâ-ileyh paşa dahi bir kıt'a başarda ve dört kıt'a kayık ihzâr idüp ve Murâd Kâşif nâm kimesneyi bir mikdâr asker ile içlerine koyup mezbûrlara mu'avenet için irsâl eyleyüp gelüp vusûl bulduklarında cümlesi ma'iyet ile Kal'a-i Aden'ün üzerine müteveccih olup sene-i mezbûre zilka'desinün on yedinci gününde kal'a-i mezbûrun mukâbelesinde Seyre nâm mevzi'e irişdüklerinde a'dâ-yı bed-re'ye arz-ı cür'et için her geminün baş topların atdırup hayli şevket ü azamet gösterdiklerinden sonra lenger-i ikâmeti bırakup karâr eylediler. Yarındası ale's-sabâh olıcak ittifâk deryâda üç pâre gemi zâhir olup mukâbeleden gelüp donanma-yı hümayûn gemilerin müşâhede eyledüklerinde hemân dönüp Bender-i Zeyla' cânibine firâr eyledüklerinde donanma-i hümayûn mezkûr gemileri göricek fi'l-hâl yelkenlerin açup ta'kîb [272b] eyledüklerinde mürâfakat-i imdâd-ı te'yîd-i Rabbânî ve müvâfakat-ı meyâmin-inâyet-i Sübhânî birle irişüp pâdişâh-ı âlem-penâh devletinde üç pâresi dahi alınıp içleri zâd u zevâde ile mâl-a-mâl ve her birinde kırkar mikdâr âdem bulınıcak zikr olan zevâdeyi asâkir-i zafer-rehber tevzi' idüp ve âdemilerin donanma-i hümayûna [İ 279a] kürekcî ta'yîn idüp gemileri kal'a mukâbelesinde âteş-i intikâm ile ihrâk eylediler. Bunlardan sâbık öte cânibde her bir kühsâr-ı saf-derî ve şîr-pîşe-i kâr u zâr-ı şecâ'at ü dilâverî olan Özdemür Beğ hod sâbıkan Aden beği olan Kâsım Beğ'i bir mikdâr asker-i merdüm-şikâr ile kal'a-i mezbûre muhâsarasıyçün irsâl

1 dahi İ : - Vi

eyleyüp vusûl bulmak sadedinde iken merkûm kal'aya müstevlî olan müfsid-i mezbûr Kâsım Beğ-i mezkûrun asâkir-i kalîle ile geldüĝin istimâ' idüp mukâtele vü mücâdele niyyetine üç bin mikdâr âdem ile kal'adan taşra çıkup mukâbele olıcak Kâsım Beğ dahi yanında olan pâdişâh kullarıyla yek-dil ve yek-cihet olup ra'd-ı nev-behâr gibi irüp şebhûn eyleyüp tîg-i berk-âsâr ve şemşîr-i şihâb-iştihâr ile Ali bin Süleymân'un ser-i bâ-nikbetin ten-i bî-devletinden dūr u mehcûr idüp ve baş baş niçe müfsidlerin ru'ûs-ı bî-südları meydân-ı dâr u gîrde kat' olunup ve ekserinün rûz-ı rûşenleri çeşm-i bî-nûrlarına teng ü târ olup bi'z-zarûrî kal'alarına firâr eyledüklerinden sonra maktûl-ı makhûrun yerine Muhammed nâm oĝlı hâkim nasb olunup küffâr-ı Portukal-ı bed-fi'âl hazzelehumullâhu ilâ yevmi's-su'âl haber irsâl eylemişlerdi ki "Kal'a-i Aden'i sizlere teslim idelüm. İsti'câl üzre gemiler ile birkaç topçı gönderesiz." Küffâr-ı hâksâra vusûl buldukda iki kıt'a kayık donanup içine birkaç nefer topçı koyup irsâl olunup gelüp irişdüklerinde kal'aya dâhil olup mahzûl-i bed-gîrdârla küffâr-ı füccâr muhkem kavlı ü karâr idüp bilâd-ı nikbet-âbâdlarından azîm donanma getürmek için girü revâne olmuşlardı, mezbûr Hüseyin Kapucıbaşı mahall-i mezkûrda varıcak zikr olan Muhammed'e emân-nâme yazup vesâvis-i şeytâniyyeden rücû' idüp kal'ayı pâdişâh-ı [İ 279b] sa'âdet-dest-gâh kullarına teslim idüp "İsti'mân ü istiĝfâr idersenüz devlet ü sa'âdet sizün. Şimdiye değin vâkı' [273a] olan nâ-ma'kûl ahvâlinüze ve nâ-meşrû' akvâlinüze mu'ârız olunmayup mekârim-i aliyye-i pâdişâhân ve merâhim-i celiyye-i mülûkânîye mazhar vâkı' olası. Eğer tavk-ı itâ'atden baş çeküp muhâlefet idersenüz asâkir-i nusret-makrûn altmış kıt'a donanma-i hümayûn ile Mısır kapudânı Pîrî Beğ gelüp irişmek üzeredür. İnşâallâh vusûl bulduklarında cebren ve kahren kal'a elinüzden alınup cümleünüz helâk olmak mukarrerdür" diyü bir niçe def'a mektûb gönderilüp tahvîf olunup nasîhat olındukda aslâ kabûl eylemediler ve sâbıku'z-zikr olan emîrül-ümerâ Ferhâd Paşa ol vilâyetün ümerâsından Mûsâ Beğ'i ve Muhammed Beğ'i ve agavâtıdan gönüllü ağası Hüseyin Ağa ve yeniçeri ağası Ahmed Ağa'yı ve azeb ağası Sinân Ağa'yı hayli askerle defâten sâniyeten asâkir-i mansûreye mu'âvenet için kal'a-i mezbûra muhâsara için irsâl idüp mâh-ı mezbûrun yigirmi altıncı günü gelüp kal'a mehzâsinde karâr eyledüklerinde mûmâ-ileyh Hüseyin Kapucıbaşı varup mülâkat idüp keyfiyyet-i ahvâl ne minvâl üzere olduĝun takrîr ve kal'anun fethine tedbîr olunurken hudâvendgâr kullarından birisi ilerü gelüp "Kal'a-i mezbûrda Hazrâ Kal'ası dimekle ma'rûf kal'anun yanında bir yol vardır, inşâallâh müfsidîn-i münâzi'inün haberleri yoĝken asâkir-i zafer-rehber ile mahall-i mezbûreden kal'aya dâhil olınmak mümkindür" diyü kelimât itdükde

ma'kûl görölüp donanma-yı hümayûnla varan mübârizlerden bir mikdâr tüfenk-endâz ve cenk-cû-yı arbeye-sâz-ı dilâver ifrâz olunup ve cânib-i berüden gelen askerden bir mikdâr asâkir-i cerrâr-ı nâm-dâr ihrâc [İ 280a] olunup¹ dahi mezbûr kulavuz ile irsâl olunup giderken gice ile nâ-gâh yol azup sabah olduğu mahallde müfsidîn-i bed-hâh bu hâlden âgâh olup kal'adan zikr olan dilâverlerin üzerlerine kumbara ve top ve sair âlât-ı cenk ü âşûb atup bu cânibden dahi hayli tîr ü tüfenk atılup muhkem kıtâl ü cidâl olunup cânibeynden niçe kimesneler helâk olıcak bi'z-zarûri girü konağa avdet olındı. Eyle oldukdan sonra Mescid nâm karye benderinde birkaç celbeler azık ile mâl-a-mâl olup içlerinde hayli âdem ile kal'aya yardım [273b] için gelmek üzre idüğü rûz-ı ıyd-i adhâda vakt-i duhâ-yı kübrâda istimâ' olunıcak mezkûr Hüseyin Kapucı-başı fi'l-hâl birkaç gemiyle irsâl olunup avn-ı inâyet-i ilâhî karîn-i hâl ve yümn-i himmet-i pâdişâhî rehîn-i âmâl olup hâzır u müheyyâ on kıt'a celbe ve sanbuk gemilere râst gelüp altı-yedi yüz mikdâr müretteb ü mükemmel âdemîsi taşrada bulunup husûs-ı nusret-mahsûsa mezkûr müfsidler vâkıf olup gemilerin etrâf u eknâfdan korımak kasdına mukâbeleye geldüklerinde donanma-yı hümayûndan ol sayha-âvâz toplar ve sâ'ika-sâz darbzenler atılup mezbûrlar bi'z-zarûri perakende olıcak pâdişâh-ı nusret-nigâh kulları dahi âlât-ı harb ü kıtâl ve mühimmât-ı cenk ü cidâl ile sandallara girüp zikr olan celbelere varduklarında müfsidîn-i mezkûrın kesret-i a'dât-ı bî-bünyâdlarına i'timâd idüp asâkir-i zafer-peyker ile ziyâde cenk idüp mübârizân-ı nusret-makrûn ve dilâverân-ı fırsat-nümûn cân u dille hücum eyledüklerinde a'dâ-yı meşşûmun ba'zı makhûr ve mün'adim ve ba'zı meksûr u münhezim olup külliye ma'mûre-i cem'iyetleri perişân ve maksûre-i niyyetleri hâkle [İ 280b] yeksân oldukda mezkûr on kıt'a gemileri âteş-i kahr ile ihrâk olunup sefâyin-i nusret-karîn sâlimîn u gânimîn girü Kal'a-i Aden'e gelüp Cebel-i Şemsân limanına girüp karâr olunup mezkûr gemilerde bulunan gânim ü ganâyim ve sair zâd ü zevâde asâkir-i nusret-şî'ara taksim olındukdan sonra sene-i mezbûre zilhiccesinün on dokuzuncu günü olıcak donanma-yı âlî ile Mısır kapudânı Pîri Beğ dahi gelüp irişüp direkleri aşğa koyup rûzgâra karşı çekdirüp bâb-ı Yemen cânibine gelüp taşraya asker döküp bâb-ı mezkûre havâle olan cebele toplar dizüp ve metrisler kurup üç gün gice ve gündüz top-ı pür-âşûbla kal'ayı pey-â-pey döğüp dördüncü gün oldukda cebel-i mezbûre karîb ki bir âlî dağ dahi vardı, ol dağ üzerinden a'dâ-yı hezîmet-âsârdan hayli âdem gelüp asker-i zafer-rehber ile mukâbele idüp muhârebe vü mukâtele

1 ve cânib-i berüden gelen askerden bir mikdâr asâkir-i cerrâr-ı nâm-dâr ihrâc olunup İ : - Vi

olındukda¹ asâkir-i pâdişâhî gâlib olup mezbûrları mahall-i mezkûrdan sürüp mesfûr havâle olan cebelün [274a] üzerine dahi toparlar ve darbzenler çıkarup on sekiz gün muttasıl döğüp yürüyüş olınmağa kâbil gedik açılıp hemân yürüyüşe niyyet olunıcak ol mahallde kal'adan iki nefer esîr kaçup gelüp eyitdi ki "Zinhâr yürüyüşden hazer eylen ki bu mahallde içürden lağım ihzâr olınup toparlar dizmişlerdür ki yürüyüş eylediğünüzde lağıma ve toplara ot virüp sizi helâk eyleyeler" diyicek, "İrz-ı saltanata nev'â zarar müteretteb ola" diyü mahall-i merkûmun yürüyüşinden ferâgat olınup âhir yer tedârük olunıcak bundan evvel Kal'a-i Aden hudâvendgâr-ı zevil-iktidâr kullarının taht-ı tasarruflarında iken Şemsân Kulesi muhâfazasında [İ 281a] olanlardan bir kimesne gelüp Cebel-i Kıfî'dan kal'aya girecek bir mahall vardır" diyü cevâb idicek, tafahhus olınup fi'l-hakîka kal'a-i mezbûreye havâle olan Kıfî nâm cebel-i mu'allâ ki kulesinin burûc-i âsumâna urûc idüp câ-be-câ tilâli burûc-ı müşeyyede ile ârâste olup cânib-i merkûmdan kal'aya vuhûş u tuyûrlar mürûr u ubûr itmek muhâl fehmi olınup ol tarafa sür binâ olınmamağın işbu sene dokuz yüz elli beş muharremü'l-harâmın on dördinci gicesinde cemî'-i ümerâ vü küberâ mezkûrî delîl idinüp asâkir-i mansûre ile ma'an dağa çıkup ikdâm-ı tām olınup bi-inâyetillâh üzerinde olan burûc feth olınup kal'a-i mezbûre ahâlîsinün taht-ı tasarruflarında olan darbzenler darbı girü üzerlerine atıldukda müfsidîn-i mazarrat-güzîn cem' olup taraf taraf, saf saf alaylar bağlayup cânib-i kûha teveccüh eyledüklerinde bu cânibden dahi sancaklar çözilüp ve tabl u nekkâreler urulup dilîrân-ı tîz-âheng ve mübârizân-ı şîr-i cenk bî-tavakkuf ve bî-mehâbâ gürûh-ı a'dâ üzerine hücum eyleyüp muhkem cenk ü cidâl ve harb ü kîtâl olınup ve hadeng-i tîr ü tüfenk hisâr içine bârân-veş yağup pey-â-pey peykân-ı şihâm-ı ahâlî kal'ayı bir mertebede perîşân ve ser-gerdân idüp tulû'-ı şa'sa-ı tîg-i âfitâb-ı âlem-tâbdan zuhûr-ı zalâm-ı niyâm hengâm-ı şâma değin tarafeynden kîtâl-i azîm olup a'dâ-yı bed-rânun ba'zı tu'me-i şîr-i şemşîr ve ba'zı hedef-i tîr-i tedmîr olup avn-ı inâyet-i nâ-mütenâhî kuvvet-i devlet-i kâhire-i pâdişâhiye mukârin ü mu'âvin [274b] olmağın müfsidîn-i münâzî'in münhezim ü makhûr ve asâkir-i zafer-me'âsir muzaffer ü mansûr olup hisâr bedenlerine nusret sancakları ve kal'a burûcına fırsat bayrakları dikilüp feth eylediler. Taht-ı [İ 281b] süyüfdan halâs olanlar dahi mecrûh ve bî-mecâl cibâl ü tilâle perâkende olup kal'a-i mezbûr ol gice sabâh-ı felâh-esere değin hıfz u hırâset ve hısn ü himâyet olınup yarındası ki cum'a günüydî, asâkir-i nusret-âyîn a'yân-ı vilâyet ile cum'a namâzına cem' olup

1 olındukda Vi : olındukdan sonra İ

hutbe-i aliyeyi pâdişâh-ı gerdün-iktidâr e'azzallâhu ensârahû ilâ yevmi'l-karâr hazretlerinin nâm-ı şerîf-i sa'âdet-encâmlarına okınup âmme-i ulemâ vü sulehâ ve kâffe-i re'âyâ vü berâyâ dahi ber-müceb-i sâbık devâm-ı devlet-i pâdişâhî ve izdiyâd-ı rif'at-i şehenshâhî ed'ıyyesine iştigâl gösterüp ve der-gâh-ı Kâdî'l-hâcâta yüz tudup sipâs-ı bî-kıyâs eylediler. Eyle oldukdan sonra fütüh-ı mezkûrun dahi beşâret-nâmesi inşâ vü imlâ olunup pâdişâh-ı sa'âdet-dest-gâha irsâl olunup gelüp halîfetullâhî fi'l-arz hazretlerine ulaklar nâmelerin teslîm eylediler. Gazâ huzûr-ı hazrete mefhûmî ma'lûm olıcak ümerâ-yı mezkûrun seç'at ü şehâmetleri mukâbelesinde terakkîler ve ihsânlar buyurup her birin merâtibince ri'âyet eylediler. Ba'dehû pâdişâh-ı memleket-güşâ bu fütühât-ı pür-beşârâtün haberin işitdikden sonra sa'âdetle kalkup yine Şâh Tahmâsb cânibine azm eylediler. Bir niçe eyyâm girdüklerinden sonra Acem tahtı olan şehir-i Tebrîz'e vusûl buldılar ve lâkin hiç şâh-ı bî-râhdan ne nâm peydâ ve ne nişân hüveydâ olup Mîrzâ Elkâs ki önce ilerü giderdi, şâh-ı gümrâh hiç kimesnenün önine gelmeyüp rûbâh-vâr dağdan dağa firâr idüp cân gezdürürdi ve memâlik-i Osmâniyye'nün ba'zı hâlî yerlerin gâret ü hasâret itmeğe fîkr idüp pâdişâh-ı sa'âdet-encâmdan ba'id yerlere fesâd itmeğe mübâşeret iderdi ve lâkin her cânibde vâkı' olan ümerâ-yı Osmâniyân mehmâ-emken men' ü ref' iderlerdi. Böyle oldukdan sonra [İ 282a] pâdişâh hazretleri şâhun ol huşûnetle mevsûf olan Kal'a-i Vân'un üzerine varup muhâsara eylediler. Birkaç gün top-ı pür-âşûbla döğüp darb u harble feth eylediler. Kapu defterdârı olan İskender Beğ'e [275a] mezbûr Vân'un beğlerbeğliğün on kerre yüz bin akça ile virilüp ol vilâyetleri ana sipâriş eylediler. Ba'dehû evân-ı şitâ gelüp ol vilâyetlerde karâr mümkün olmayıcak mahrûse-i Haleb'de kışlanmak¹ emr olunup pâdişâh-ı dil-güşâ hazretleri dönüp gelüp Haleb'e² karâr eylediler. Andan Elkâs Mîrzâ'ya emr olındı ki bir niçe bin âdemle yazup şâh-ı güm-râhdan intikâmın almak için cân u baş oynaya. Ber-müceb-i emr-i şerîf ol dahi on binden ziyâde âdem yazup vilâyet-i Bağdâd'dan ilgar ile Mâydaş vilâyetine ve Câm-ı Cuylen vilâyetine ve Kütvâr Kal'ası'na ve Serâve Kal'ası'na ve andan Hemedân'a varup zıkr olan vilâyetlerin avret ve oğlanın kılıcdan geçürüp mâl ü menâllerin talan eyledükden sonra Der-güzün şehrin urup ve andan Kûm-ı Keşân³ hisârın ve Sava Kal'asın ve andan Keşân Kal'asın ki şâhun cümle hazâyini anda mahfûzdı, cümlesi gâret olunup andan Rey vilâyetine ve İsfahân'a ve Peterî-hâs Kal'ası'na ve Sulh Hisârı'na varılup pâdişâh devletinde cümlesi müsahhar

1 mahrûse-i Haleb'de kışlanmak İ : mahrûse-i Haleb'e kışlamak Vi

2 dönüp Haleb'e gelüp İ : dönüp gelüp Haleb'e Vi

3 Kûm-ı Keşân Vi : Kûm İ

olup ba'dehû Şîrâz cânibi muhkem kış olmağla ol cânibe gidilmesi asîr olmağın dönüp Mûristân vilâyetine ve andan Tûs-pîl ve Şuşter vilâyetlerine duhûl olunup [275b]¹

[276a] asîru'l-ubûr Râveç Suyu uğranılıp hayli zahmetle anlar ubûr olındukda māl-i ganâyimden anda bî-hadd nesne suya düşüp zâyî' oldu. Dahi ol arada Bayar Kal'ası'na ve Mendelli vilâyetine gelüp Dokuz-ölüm'i anda geçüp andan Karye-i Çemen'e ve Tavuk ve Gerger kal'alarına gelüp zikr olan memâlikün kılâ' fütûhı haberlerin bî-hadd pîşkeşler ile [İ 282b] pâdişâh-ı gerdün-iktidâr hazretlerine irsâl idüp kendüsi şâh cânibine nâzır olup ve pâdişâhun emrine muntazır olup durdı. Ol esnâda vilâyet-i Mısır'dan ulaklar gelüp Mısır'un emîrül-ümerâsı olan Dâvûd Paşa'nun vefâtı haberin getürdiler. Eyle olıcak pâdişâh-ı sa'adet-âsâr Rûmili beğ-lerbeğisi olan Ali Paşa'ya Mısır'ı virüp fi'l-hâl irsâl buyurdılar. Ba'dehû Elkâs Mîrzâ pâdişâh hazretlerine karındaşı Tahmâsb'un izâlesi husûsında ki mültezim olmuşdı lâkin takdîrullâh gâflet idüp sa'y-i bî-fâyideler ile ele getiremeyüp ve asâkir-i zafer me'âsirün hayli zahmet çekdikleri kendüsine ma'lûm olındukda vehm târî olup gelüp pâdişâhun dest-bûs-ı şerîfleriyle müstes'id olmadı. Ve'l-hâsıl da'vâya ma'nî idemedüğü ecilden pâdişâh-ı gerdün-sipâhdan havf u nefret idüp Ekrâd beğlerinden Beke nâm bir beğün yanına varup firâr eyledi. Kazıyye-i mezkûr pâdişâh hazretlerine ma'lûm olınıcak "Mezbûr Elkâs'un mezkûr husûsı zâhiren Muhammed Paşa sebebiyle vâkî' oldu" diyü zikr olan Muhammed Paşa'yı azl itdiler. Sonra pâdişâh-ı a'dâ-şîkâr yine şâh-ı bî-[276b]² râhdan yana müteveccih olup ve Ahmed Paşa'yı bir mikdâr leşker ile Gürci vilâyeti urulması için irsâl buyurdılar. Varduklarında hudâvendgâr devletinde kal'a-i merkûm ve kal'a-i Akça feth olunup ve altı³ mikdâr kal'a dahi kimi darb ü harb ile ve kimi itâ'at tarîkiyle kabza-ı teshîre gelüp andan paşa-yı mezkûr sâlim ü gânim avdet idüp gelüp pâdişâha vusûl buldılar. Böyle oldukdan sonra şâh-ı bî-ârun ele gelmesi asîr görölüp ve mesâlih-i memâlik-i İslâm iki yıla karîb mu'attal olup [İ 283a] hazret-i hudâvendâr-ı gerdün-iktidâr taht-ı saltanatına teşrîf buyurması lâzım ü lâbüdd olmağın yümn ü ikbâlle dönüp hicretün dokuz yüz elli altısı evâhirinde İstanbul'a gelüp karar eylediler. Ba'dehû hicretün dokuz yüz elli sekiz şevvâli evâyilinde hudâvendgâr-ı zevî'l-iktidâr haz-

1 Bu sayfa boş bırakılmış.

2 [Derkenar: Bu esnâda Kapudân olan Sinân Paşa donanma-i hümayûn ile deryâya çıkup Turgutca nâm gâzinün ki der-i devlete da'vet olunmuşdı, Kızıl Hisâr nâm mahal kurbında mülâkî olup andan Malta nâm cezîreye azm eylediler. Varduklarında fi'l-hâl muhâsara olup lâkin su'ûbetinden fethi müyesser olmayup dönölüp Mağrib Trablusı'na varılıp birkaç gün içinde anı feth eylediler. Dahi sâlim ü gânim dönüp İstanbul'a gelüp vusûl buldılar.] Her iki nüshada da mevcut.

3 Bu rakam İ nüshasında sehven olsa gerek "elli" olarak yazılmış.

retleri sa'adet ü iclâlle İstanbul'dan çıkup Edrine'ye şikâr için revâne olındılar ve bundan akdem kapudân olan Sinân Paşa Turgutca nâm beğ ile yine donanmayı ihrâc idüp deryâya müteveccih olup varup İspanya Anaboli'sine düşilüp lâkin fethine müddet-i medîd lâzım olduğu ecilden ferâgat olunup ammâ etrâfında muhkem doyumluklar oldukdan sonra deryâ yüzinden Andrie Tori dinen mel'ûna râst gelüp hayli cenkler olunup küffâr-ı hâksârdan bî-hadd melâ'in tîg-i âb-dârdan geçüp dahi kâfirün yedi pâre kadurgasın aldılar. Andan muğtenim yine İstanbul'a rücu' eylediler. [277a] Ve¹ hicretün dokuz yüz elli dokuzı dâhil oldukda vezîr-i sâni Ahmed Paşa'yı bir mikdâr asâkir-i a'dâ-şikârla ki sekbân-başıyla iki bin yeniçeri ve azebân ve ulufeciyândan bir bölük koşilup küffâr-ı hâksâr memleketinden Temeşvar nâm kal'anun üzerine gönderdiler. Dahi pâdişâh Yanbolı cānibine şikâr için revâne olduklarından diyâr-ı Şark ser-haddinde olan Ayas Paşa'dan ve İskender Paşa'dan ulaklar gelüp şâh-ı güm-râhun hareket ve ba'zı ef'âl-i kabâyihın i'lâm eylediler². Pâdişâh dahi bir mikdâr avlayup şikâr itdüklerinden sonra dönüp İstanbul'a avdet eylediler. Sene-i mezbûr şa'bânı evâyilinde Rüstem Paşa'ya, yeniçeri ağası âmmeten yeniçeriyle ve sipâhî-oğlanları ağasıyla ve ulufeci ve azebândan birer bölük koşilup [İ 283b] ve cānib-i Şarka irsâl olunup kızılbaş-ı nikbet-inti'âşun şerr u şûrın def' etmek için gönderdiler. Mürûr-ı eyyâmla paşa-yı mezkûr asâkir-i mansûr ile Engüri'ye geldüklerinde Sultân Mustafa cānibinden nev'an vehm olunup dahi çavuş-başı[nı] İstanbul'a pâdişâh hazretlerine irsâl idüp eyitdiler ki "Leşkerden ba'zı[sı] Sultân Mustafa cānibine meyl eyleyüp dağılmak fehmi olunur." Böyle³ olıcak emr-i şerîf vârid oldu ki "Elbette varup şâh-ı bed-ef'âlün yolına sedd idüp ve kabâyihun def' eylesün." Paşa-yı mezbûr dahi Engüri'den kalkup Aksarây cānibine varup lâkin ol mahallde kar yağup kış olıcak yeniçeri tâifesi paşa üzerine gulüv eylediler. "Eğer düşmen var ise üzerine varalum ve illâ icâzet vir dönüp İstanbul'a [277b] gidelüm" didüklerinde paşa-yı müşârün-ileyh cevâb virdi ki "Pâdişâhdan izinsiz ben⁴ size icâzet virmeğe kâdir değülüm. Arz idelüm, emr nenün üzre cārî olursa eyle olsun. Ve hem fi'l-cümle şitânun dahi şiddeti geçsün. Varun Konya'dan oturun, ben âheste Haleb'e varup andan size ârâm eyleyem" didi. Dahi yüriyüp Ereğli⁵ nâm kasaba kurbında olan Pınar-başı nâm mevzi'e geldüklerinde paşa evvelen sipâhî-oğlanları ağasına dahi icâzet virdi ki bölüğü halkıyla kasaba-i

1 ve Vi : - İ

2 eylemişler Vi : eylemişler İ

3 böyle İ : - Vi

4 ben İ : - Vi

5 Ereğli Vi : Eskili İ

Niğde'ye varup anda kışlayalar. Bir yıl oldukdan zıkr olan ağa tevâbî'yle Niğde'ye vardukda ağa-yı mezkûr hufyeten İstanbul cānibine müteveccih olup pâdişâh hazretlerine azm eyledi ki paşa-yı müşārün-ileyh ahvâlini i'lâm itmek için hudāvendgâr hazretlerine göndermişti ki leşker mâbeyninde çendân zindegānî olmayup Sultân Mustafa cānibin özlerler diyü bildürmişti. [İ 284a] Ağa-yı mezkûr gidicek paşa-yı mezbûr dahi dönüp Konya cānibine müteveccih olup gelüp Konya'dan birkaç gün ârām idüp sene-i mezbûr hâcılar bayramını Konya'da idüp ol esnâda sipâhî-oğlanları ağası dahi İstanbul'dan gelüp leşkerün dönmesine icâzet getürdi ve İskender Paşa cānibinden iki dil ve başlar gelüp Rüstem Paşa anları alup ve dönüp İstanbul'a revâne oldılar¹. Sâbıkan ki Ahmed Paşa küffâr vilâyetine irsâl olunmuşdı, vardukda hayli dilâverlikler idüp ve niçe yerleri târâc u talan ve harâb u yebâb eyledükden sonra sâlim ü gānim ol dahi dönüp gelüp İstanbul'a dâhil olıcak mahallde bu cānibden Rüstem [278a] Paşa dahi varup ikisi dahi İstanbul'a girüp karar eylediler.

Teveccüh-i Sultân Süleymân def'aten be-Diyâr-ı Şark

Hazret-i pâdişâh-ı bahr u berr min-ba'd evvelen ve sâniyen ve ba'de uhrâ diyâr-ı şarkda Acem pâdişâhı olan şâh-ı bî-râh ve Tahmâsb-ı gümrâhun zıll-i vücûdı rûy-i arzdan hakk olunması lâzım u lâbüdd olmağın sene-i sittîn ve tis'a mi'e ramazânun on sekizinci günü mahrûse-i İstanbul'dan vilâyet-i Acem'e müteveccih olup bād ve yelken-güşâ gemiler ile bahr-ı Mâlic'i ubûr idüp kızılbaş-ı nikbet-inti'âşun üzerine teveccüh-i hümayûn gösterdiler. Bundan akdem donanma-i hümayûn ihrâc olunup Turgudca ile deryâya gönderilmişdi. Niçe gün gidüp ve Körfös'den geçüp İspanya'ya tâbî' Betise nâm kal'aya irdüklerinde muhâsara olunup altı gün muttasıl döğülüp darb ü harb ile feth olunup içinden bî-hadd esîr çıkarılup azîm doyumluklar oldukdan sonra dönülüp deryâdan bir niçe gün gezilüp geldiler. Andrie Tori'ye buluşmak ihtimâli virildi ve lâkin müyesser olmayıcak dönüp Beruz'a geldiler. [İ 284b] Anda gemileri bağladılar. Dahi sâlim ü gānim yine İstanbul'a avdet eylediler. Öte cānibden pâdişâh-ı felek-iştibâh mürûr-ı eyyâmla Ereğli nâm kasabaya vusûl buldukda mukaddemâ ki nûr-ı dîdeleri olan Sultân Mustâfa dest-bûs-i şerîf-i pâdişâh için âsitâne-i sa'âdete da'vet olunmuşdı, sene-i mezbûr şevvâlinün on sekizinci günü cevânbaht-ı bî-baht atalarının du'aları talebiyle ve dîdâr-ı şerîfleri [278b] müşâhede si mülâhazasıyla kasaba-ı mezkûra geldükde asâkir-i zafer-me'âsir ve cümle vüzerâ vü ümerâ istikbâl idüp getürüp otağ-ı gerdün-nitâka indürdiler. Emr-i Yez-

1 revâne oldılar Vi : döndüler İ

dân ve hükm-i Sübhân eyle cārî oldu ki muvâsalat mufârakate tebdil olına. Fi'l-hâl peyk-i eccl gelüp irmeğin kimesnelere boyun virmeyen şehzâdenün gerdânına kirişler takılıp rûh-ı pür-fütûhun Cenâb-ı Hakk celle ve alâ cānibine pervâz itdurdiler ki ² ﴿وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا﴾ ¹ ﴿فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ﴾ ² gālībâ ol pâdişâh-ı bî-zevâl ve hazret-i zü'l-celâl merhûm ve mağfûrun dünyâ-yı fenâda birkaç gün şâh olunması sehl olunmağın âhiret-i bekâda pâdişâh olması elyakk görölmeğın fenâdan bekâya irtihâl ü intikâl itdurdiler. Bu kazıyye vâkı' oldukdan sonra merhûmun meyyiti arabaya konılıp mahrûse-i Burusa'ya irsâl buyurdılar. Andan hazâyın ü emvâli zabt olunup ve merhûmun vâlidesini ve oğlancuğın Burusa'ya gönderilüp ³ anda oturmaların emr eylediler. İşbu takdîr-i İlâhî ve hükm-i şehenşâhî bi-hasebî'z-zâhir Rüstem Paşa'nun fitne vü keydiyle vücûd bulup sâir vüzerânun bu husûsda rızâları olmamağın husûsan Haydar Paşa, sâhib-i sa'âdetinün ol serv-i nihâl-güstere mütezecir ü mütehayyir olup mezkûr Rüstem Paşa ile kıl u kâl idüp muhâsama vü mücâdele eyleyicek, pâdişâh-ı pelenk-intikâm hazretleri ikisin dahi vezâretten azl idüp karar-gâhlarına [İ 285a] irsâl eyledi. Andan sonra [279a] Ahmed Paşa vezîr-i a'zam olup İbrâhîm Paşa vezîr-i sâni ve mahrûse-i Mısır vâlisi olan Ali Paşa da'vet olunup vezîr-i sâlis ve Rûmili beğlerbeğisi Muhammed Paşa ⁴ vezîr-i râbî' olup Pertev Ağa yeniçeri ağalığından Rûmili beğlerbeğisi ve Kapucı-başı Ferhâd Ağa ⁵ yeniçeri ağası oldu. Bundan sonra Haleb'de vâli-i vilâyet olan Dukakin-zâde Muhammed Paşa'ya vilâyet-i Mısır virilüp fi'l-hâl irsâl olındı. Ve zikr olan Mısır'un defterdârı Ahmed Beğ dahi azl olunup andan olan mütekâ'id beğlerden Bâyezîd Beğ'e Mısır defterdârlığı virildi. Ba'dehû merhûm u mağfûrun birâderi olan Şehzâde Cihângîr karındaşına bu hâl vâkı' oldukda iftirâka ve ihtirâka mütehammil olunmağla mizâc-ı latiflerine şikestlik ârız olup mevzi'-i mezbûrdan göçilüp mahrusse-i Haleb'e azm olunup dâhil olduklarında bi-emrillâh şehzâde-i merkûm dahi atasın terk idüp birâderi cānibine irtihâl eyledi. ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ ⁶ Böyle olıcak merhûmun namâzı Haleb'de kılınup dahi meyyiti araba ile dârû's-saltana İstanbul'a irsâl olındı. Bundan sonra vezîr-i sâlis olan İbrâhîm Paşa'ya İstanbul'un hıfz u hırâseti sipâriş olunup mu'accelen irsâl olındı. Paşa-yı mûmâ-ileyh

1 "Allah eccl geldiği vakt hiçbir nefsi geciktirecek değildir." Münâfikûn 63/11. âyetten nâkis iktibas.

2 "Hüküm, yüce ve çok büyük olan Allah'a aittir." Mü'min 40/12. âyetten nâkis iktibas.

3 gönderilüp Vi : getirilüp İ

4 Muhammed Paşa İ : - Vi

5 Ağa İ : - Vi

6 "Şüphesiz biz Allah'a âitiz ve biz ancak O'na dönücüleriz." Bakara 2/156. âyetten nâkis iktibas.

hemân müteveccih olup gelüp Burusa'ya uğrayup merhûm u magfûr, sa'îd ü şehid Sultân Mustafâ'nun oğlancuğı ki vâlidesiyle anda idi, ol oğlancuğı dahi boğup [279b] ol dahi şühedâ zümresine lâhık olup atasına vâsıl oldu. Andan paşa-yı mezbûr varup İstanbul'a dâhil oldu. Ba'dehû Haleb'de pâdişâh hazretleri [İ 285b] ziyâret-i Kudüs-i şerîf ve İbrâhîm-i Halîl arzû idüp dahi Haleb'den çıkup sayd u şikâr itmekle zıkr olan mevâzî'-i şerîflere revâne olındılar. Bir niçe gün gitdüklerinden sonra şâh-ı nikbet-tebâh cāsûslar tutulup ba'zı ihtimâller virilicek, hudâvendgâr hazretleri yine avdet idüp sayd u şikâr ile gelüp yine vusûl buldılar. Bunlar oldukdan sonra pâdişâh-ı memâlik-güşâ hazretleri evân-ı şitâyı Haleb'de geçirüp sene ihdâ ve sittine ve tis'a mi'e cemâzi'l-evvelinün on dokızınıncı gününde a'dâ-yı dîn ve fırka-ı mülhidîn olan kızılbaş-ı evbâşun ser-i bî-sûdı tırâjî niyyetine tasmin olunup şevket ü azamet ile mahrûse-i mezbûrdan Şirâz cânibine revâne olındılar. Bu esnâda İstanbul'dan ulaklar gelüp kapudân olan Sinân Paşa'nun vefâtı haberin getürdiler. Böyle vâkı' oldukda kapudânlık kapucı-başlarından Piyâle Paşa'ya virilüp irsâl olındı. Ve dahi Yemen beğlerbeğisi Özdemür Paşa azl olunup vilâyet-i Mısır'da¹ emîrül-hacc olagelen Mustafa Beğ'e virildi. Andan pâdişâh-ı felek-iştibâh hazretleri niçe gün gidüp vilâyet-i Acem'den kâmrânlıkar idüp şâh-ı bî-râhı kûşe kûşe arayup şâh-ı bî-âr dahi bucak bucak kaçup cân-ı azizi halâsına [280a] dürişirdi. Velâkin firârun nihâyeti yok mı, niçe bir kaç. Nâ-gâh kalbine ilhâm-ı Hakk böyle cârî oldu ki pâdişâh-ı İslâm'un emrine râm ve fermânına fercâm ola. Andan bir ağır elçiye vaz' idüp dahi rûy-i nedâmeti hâk-i mezellele koyup azim pîşkeler ile der-i devlete irsâl eyledi. Ve nâmesinde yazdı ki şer'-i şerîfe mutî' ve münkâd, mâbeyninde husûmet ü adâvet getirilüp aslâ fitne vü fesâd [İ 286a] olunmamasına eymân-ı gılâz-ı şedâyid idüp bu tarîk ile sulh u salâh olunması içün elçi geldükde muhkem ziyâfetler ve ri'âyetler olunup dahi hil'at-i fâhirler giydürülüp yine irsâl buyurdılar. Böyle olıcak pâdişâh-ı heft-kışver hazretleri yümn ü ikbâlle avdet eyleyüp kona göçe gelüp İstanbul'a vusûl buldılar. Bundan akdem hazret-i hudâvendgâr dahi sefer-i hümayûn üzerinde iken vilâyet-i Yemen beğlerbeğliğinden ma'zûl olan Özdemür Paşa² gelüp pâdişâh-ı âlem-ârânun dest-bûs-ı şerîfiyle müşerref oldukda vilâyet-i Habeş beğlerbeğliği virilüp ve kapu yeniçerilerinden dahi bir mikdâr âdem koşulup irsâl buyrıldı. Ba'dehû vezîr-i sâni olan İbrâhîm Paşa pîr olduğı ecilden tekâüd virilüp Pertev Paşa vezîr-i râbî' oldu. Ve Rûmili

1 Mısır'da İ : - Vi

2 paşa Vi : beğ İ

beğlerbeğiliği Kızıl Ahmed oğlanlarından olan Mustafa Ağa'ya ve Ali Bâli demekle ma'rûf olana mîr âhûrlık virildi. Bundan akdem Françe beği pâdişâh hazretlerinden [280b] mu'âvenet için gemiler taleb eylemişti. Binâen alâ-hâzâ dokuz yüz altmış iki recebünde kapudân olan Piyâle Paşa ve Turgudca ki Karlı-ili beğiydi, altmış pâre kadurga ile irsâl olunup deryâya müteveccih oldılar. Mürûr-ı eyyâmla İçkalura'ya varduklarında lenger-i ikâmet bıraktılar. Dahi guzât-ı müs-limîn gemilerden çıkup ol etrâflara yayılıp niçe kal'aları harâb ve hâlî yerleri yebâb idüp niçe ganâyim hâsıl eyledüklerinden sonra İspanya kal'alarından Nise nâm bir kal'aya varılıp ehl-i İslâm kal'a-i mezbûrî fi'l-hâl muhâsara idüp ve ol mahalle karîb Françe kal'alarından Sene nâm kal'aya ki Lançe nâm kâfir niçe bin kefere vü fecere ile varup muhâsara eylemişler imiş, hayli müddet döğüp fethine çâre idemedikleri [İ 286b] ecilden kal'a-i mezbûrî koyup gelürken Penine kurbindan asâkir-i İslâm'a râst gelüp muhârebe vü mukâtele olunup cenk-i azîm oldukdan sonra küffâr-ı füccâr hadden bîrûn olup meydân-ı kâr u zârda yeniçeriye baş olan Dilâver'e şehâdet müyesser olıcak ehl-i İslâm gemilere mürâca'at eylediler. Andan sonra ol arada göçilüp İlya nâm kal'aya vardılar. Ehl-i İslâm anı dahi muhâsara eyleyüp ammâ anda dahi nesne hayr eylemediler. Andan¹ sonra Kalibye nâm bir kal'aya dahi varduklarında ol mahalde Françe kadurgaları gelüp irişüp bundan esbak Françe gemileri kal'a-i mezkûrî muhâsara idüp etrâfında metrisler kazup ve âlât-ı harbi ihzâr itmişlerdi [281a] donanma-i hümayûnla biriküp zikr olan kal'ayı yigirmi gün mikdârı döğüp iki-üç gün yürüyüş itdiler. Lâkin fethi müyesser olmayup ve Françe gemilerinden hıyânet sûretlerin andukları ecilden kal'adan ferâgat olunup asâkir-i İslâm gemilerine girdiler. Andan sonra deryâ-yı a'zamı dolaşup a'dâdan kimesneye râst gelinmeyecek sıhhat ü selâmetle avdet olunup sene-i mezbûr âhirinden İstanbul'a gelüp duhûl eylediler. Bu esnâda Vezîr-i a'zam Ahmed Paşa'dan ba'zı muhâlif nesne sâdır olunmağın katl olunup Rüstem Paşa yine vezîr-i a'zam oldu ve altmış üç senesi dâhil oldukdan sonra Mısır paşası Dukakin-zâde Muhammed Paşa azl olunup Mar'âş paşası olan İskender Paşa'ya Mısır virildi ve vilâyet-i Yemen'den Mustafa Paşa vefâtı haberi gelüp Gazze beği olan Mustafa Beğ'e Yemen virildi. Mukaddemâ ki Özdemür Paşa vilâyet-i Habeş emîrî'l-ümerâsı olup irsâl olunmuşdı, mahrûse-i Mısır'a vardukda Mısır yeniçerilerinden dahi âdem alup ve cemî'-i mesâlihın görüp leşkerün ba'zısı [İ 287a] karadan ve ba'zısı Nîl-i mübârekden gidüp vilâyet-i Sa'îd ser-haddinden Şelâle nâm bir mevzi'e varduklarında kul mâbeyninde ih-

1 andan Vi : bundan İ

tilâl olup paşa-yı mezbûra nev'an muhâlefet eyledükleri ecilden ol sefer müyes-ser olmayup yine avdet olunup Mısır'a gelinüp andan paşa-yı mezbûr der-i dev-lete revâne olup gelüp vusûl buldı. Sene-i merkûm recebi oldukda emr-i hümayûn mücebince kırk pâre gemiyle Ali Pörtek Sâlih Beğ için **[281b]** Cezâyir'e irsâl olındı. Ol diyârlara vusûl bulduklarında Sâlih Beğ vefât eylemiş bulındı. Böyle olıcak bunlar şöyle fikr eylediler ki "Varup Sedde Boğazı'ndan İspanya'ya tâbi' Kal'a-i Verhân üzerine varalar." Eyle olsa Cezâyir leşkerine Sâlih Beğ kâim-i makâm olan Kayd Hasan'ı baş ta'yîn idüp karadan Verhân üzerine irsâl eylediler. Kendüler donanma-i hümayûnla deryâdan gidüp kal'a-i mezbûr üzerine müteveccih oldılar. Yedi gün gittüklerinden sonra Merseziyân nâm limâna varılup andan gemiler firâr idüp topları guzât-ı müslimîn çıkarup Kal'a-i Verhân üzerine çeküp gittiler. Varduklarında kal'a-i mezbûrî muhâsara idüp üç gün top-ı pür-âşûbla döğüp fethi ümmîz olıyorken, der-i devletden Uluç Ali nâm re'is bir kadurga ile gelüp irişüp donanmanın dönmesi için hükm-i şerîf getirdükde imtisâlen-lî'l-emr-i âlî kal'a-i mezbûrdan ferâgat olunup toplar yine gemilere koyup sıhhat ü selâmetle avdet eylediler. Bundan akdem ki Özdemür Paşa ki Habeş seferin idemeyüp der-i devlete gelmişdi, Sevâkin beğlerbeğliği virilüp ol cânibden vilâyet-i Habeş'ün açılması tefvîz olunup irsâl olındı. Sene-i mezbûr âhirinden pâdişâh hazretleri erkân-ı sa'âdetle Edrine'ye revâne **[İ 287b]** oldılar. Ol kışı anda sayd u şikâr idüp altmış dört recebinden yümn ü ikbâlle yine İstanbul'a avdet eylediler. Dahi donanma-i hümayûn emr olunup kapudân olan Piyâle Paşa yine **[282a]** der-yâya revâne olındı. Sene-i mezbûr şa'bânı evâhirinde vilâyet-i Acem şâhı Tahmâsb Şâh'dan elçi gelüp pâdişâhun câmi'-i şerîfi itmâmına mübarek-bâd diyüp harîr kalîçeler ile bî-hadd pîşkeşler getirdükde envâ'-i ri'âyetler olunup yine irsâl olındı. Ve sene-i merkûm şevvâli evâylinde iki kâdı-asker azl olunup İstanbul kâdısı Hâmid Efendi Rûmili ve Burusa kâdısı Abdülkerîm-oğlı Muhammed Çelebi'ye Anatoli kâdı-askerlikleri virildi ve bu esnâda pâdişâh-ı hayr-hâh ve sa'âdet-dest-gâh hazretlerinin mahrûse-i Kostantiniyye'de binâ eyledükleri câmi'-i şerîf ki rüy-i zemînde bî-misl ü bî-nazîr olup hayr ile itmâma irişmeğîn sene-i mesfûr zilhicce evâhirinde vâkı' olan yevm-i cum'ada ni'am-ı firâvân ve sadaka-ı bî-pâyân sarf olunup dahi pâdişâh-ı felek-iktidâr hazretleri erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanat ile süvâr olup cemî'-i ulemâ vü sulehâ ve fukâra vü şürefâ varup cum'a namazın kıldılar. Ba'dehû eğlenmeyüp yine Edrine'ye müteveccih oldılar. Sa'âdet ile varduklarında av u şikâra meşgûl oldılar lâkin ol nâşiretü'l-hayrât ve hulâsatü'l-mestûrât iştihâr ile meşhûre olan Hâseki Sultân hazretlerinin mîzâc-ı şerîflerine za'f âriz

olup vücūd-ı latîfleri hasta olmağla hudâvendgâr hazretleri Edrine'de çendân hazz itmeyüp sene dokuz yüz altmış beş cemâzi'l-âhiri evâyilinde yine İstanbul'a tevec-cüh eylediler. Gelüp duhûl [282b] eyledüklerinde şehri mezkûr evâhiri [İ 288a] olıcak ol muhsine ve müşfika sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât ki anun ihsânı ve tasaddukâtı sarf u bezl olunmaduk bir mevzi'-i şerîf kalmamışdı, mâl u menâlinde gayri ömr-i girân-mâyesin dahi isrâfla sarf idüp düketicek sarây-ı fâniden bekâ-yı âhirete irtihâl eylediler, rahmetullâhi aleyhâ rahmeten vâsi'aten. Eyle olıcak pâ-dişâh hazretlerinin câmi'-i cedîdlerinde mihrâb önünde defn olup niçe gün ulemâ ve fukarâya et'ime-i firâvân ve tasaddukât-ı bî-pâyân bezl ü sarf olup üzerine türbe-i âli binâ eylediler. Ba'dehû bundan sâbık yeniçeri ağalığından azl olup Kastamonı Sancağı virilen Ferhâd Ağa'ya vezâret virilüp ve merhûm Şehzâde Sultân Muhammed'ün ki kerîmesi kalmışdı, anlara virilüp İstanbul'a vezîr-i hâmis olup vezâret sadrına geçdi. Bundan sâbık ki donanma-i hümayûn deryâya revâne olmuşdı, bir niçe eyyâm gidildükden sonra İspanya'ya tâbi Kayran Kal'ası ki kâfir Gelibolısı kurbındadır, anun üzerine varilüp fi'l-hâl muhâsara eylediler. Üç gün gice ve gündüz ârâm olunmayup ol âşüb toplar ile döğüp niçe yerlerin yıkup darb u harble feth eylediler. Hayli doyumluklar vâkı' olduktan sonra donanma-yı âli deryâ-yı bî-girânun niçe küşelerin seyr idüp andan sâlim ü gânim girü rücü' olup gelüp İstanbul'a vusûl buldılar. Ve sene-i mezkûr cemâzi'l-âhirinden yine donanma-i hümayûn ihrâc olunmasına emr olup kapudân olan Piyâle Paşa ve Kara [283a] Mustafa nâm ki sâbıkda levend olup ba'dehû âsitâne-i sa'âdete yüzler süriyü-geldükden sonra¹ Midillü Sancağı sadaka olinmişdi, zikr olan donanmaya anı kılavuz ta'yîn eyleyüp dahi deryâya irsâl eylediler. Ba'de'l-eyyâm Mesina Boğazı'na varduklarında ittifâk küffâr-ı hâksârdan bir niçe bin kefer-i fecere² Mesina Boğazı'ndan esblerine süvâr olup [İ 288b] deryâ kenârın gezüp bunları gördüklerinde ba'zı şecâ'at ve şehâmet gösterdüklerinde donanma-yı hümayûndan ba'zı toplara ot virilüp mezkûr küffârın üzerine bârân-veş yağdurduklarında ekseri top-ı pür-âşübla helâk olup mâ'adâsı târumâr oldılar. Andan ol aradan donanma-yı âli mürûr idüp sene-i mezbûr recebi evâhirinde küffâr anabolisi mukâbilinde olan Şarnaka nâm kal'aya varilüp guzât-ı müslimîn gemilere çıkup zikr olan kal'ayı gâret ü hasâret idüp bî-hadd ü bî-add esîr ü ganâyim hâsıl eyledüklerinden sonra donanma-i hümayûn yine ubûr idüp niçe gün gidüp Elbe nâm cezîreye geldüklerinde kâfir cânibinden bir fırka gelür. Pâdişâh-ı âli-mikdâr hazretlerinden

1 sonra Vi : - İ

2 Mesina Boğazı'na varduklarında ittifâk küffâr-ı hâksârdan bir niçe bin kefer-i fecere İ : - Vi

hük-m-i şerîf icâd itdiler ki “Biz hazret-i gerdün-iktidârla barışıkuz.” Eyle olıcak donanmaya dahi ol mahallden gidüp Korsika nâm bir cezîreye vusûl buldılar. Anda savlanup dahi Sardunya nâm cezîreye geldiler. Birkaç gün anda ârâm olup şöyle re’y itdiler ki Françe tahtı olan Marçilya nâm kal’anun üzerine vardılar. Lâkin rûzgâr el vormeyüp havâ muhâlif olıcak ol hevâdan geçilüp dört gün gice ve gündüz gidilüp Mayorka nâm bir cezîreye geldiler. Anun içinde [283b] Sevilya nâm bir kal’a vardı, Türkçe “gözi¹ çok” demekdür, fi’l-hâl guzâtü’l-müslimîn gemilerden çıkup ve top-ı belâ-engizleri çıkarup hisâr-ı üstüvârı muhâsara eylediler. Dört gün leyl ü nehâr döğüp beşinci gün subh-ı sâdikda yürüyüş olup üç gün hücum olup fethine ikdâm olunıcak fethi müyesser olmadı. İki gün dahi döğilüp üçüncü gün bi-inâyetillâh kulüb-ı küffâra ziyâde havf târî olup ve kal’anun ekserî yerleri yıkılup [İ 289a] gedikler olıcak ehl-i İslâm gulüvv idüp fi’l-hâl kal’ayı feth eylediler. Ve bi-hadd üsârâ çıkup bi-add doyumluklar eylediler. Andan yine gemilere süvâr olup Marçilya nâm kal’anun önine uğrayup andan dahi Talum üzerine azm olındı. Beş gün gidilüp yevm-i Arafе idi ki Talum’a vâsıl olındı, anda Santa Margarika nâm mevzi’е gelinüp ol mahalde bayram oldı². Ve yigirmi beş gün anda ârâm olındı. Françe Beğ’i ol mahalle asker getirüp pâdişâh gemileriyle Nise’nün üzerine gidildi. Yigrimi beş gün anda ikâmet olup gelicek Françe’nün kelimâtına mukayyed olunmayup dönüp yine Ceneviz cânibine müteveccih oldılar. Beş gün gitdikden sonra Savene nâm kal’aya irdüklerinde deryâ yüzinde a’dâ gemileri görindi ki Andrie Tori nâm mel’unmuş, Ceneviz’de imiş, fi’l-hâl İslâm gemileri ardına düşüp kovdılar. Zikr olan mel’un ehl-i İslâm’ı göricek kuskuna kuvvet diyüp dahi hemân üzdi kösteği. Donanma-yı hümayûn küffâr-ı hâksârın kârârın göricek yine yolına müteveccih olup sene-i mezkûr zilka’desi dâhil oldukda İslâm yakasına geçüp [284a] Hâcılar Bayramı Kızıl-hisâr kurbında kara adalarda olup sonra avdet olup sıhhat ü selâmetle İstanbul’a gelüp karâr eylediler. Bundan sâbık pâdişâh-ı gerdün-iktidâr hazretlerine küffâr-ı füccâr cânibinden elçiler gelüp mâbeyn sulh olunmasına hayli ikdâm-ı tām itmişlerdi ammâ küffâr-ı bed-girdârdan sadâkat anlanmayup ahdlarına muhâlif evzâ’lar müşâhede olındukda hudâvendgâr-ı gerdün-vakâr hazretleri yine gazâya niyyet eyleyüp ümerâ-yı etrâfa ve asâkir-i encüm-sipâha tenbîh ü te’kîd olup levâzım-ı sefer ve mühimmât-ı gazâ ihzârına emrler irsâl itdiler. Ol ecilden şehzâdeleri hareket itdürüp Sultân Selîm hazretlerine [İ 289b] Karaman ve Sultân Bâyezîd hazretlerine Amâsiyye ta’yîn olup ol

1 gözi çok Vi : gözli çok İ

2 Anda Santa Margarika nâm mevzi’е gelinüp ol mahalde bayram oldı İ : - Vi

câ niblerün hıfz u hırâsetin anlara tefvîz eylediler. Andan pâdişâh-ı zıllullâh hazretleri Edrine'ye gitmelerine niyyet eyleyüp ve andan gazâya müteveccih-i hümayûn göstermelerine tasmi'm eylediler. Hattâ cemî' tavar gelüp hemân çıkmak sadedinde iken vilâyet-i Anatoli'da zikr olan şehzâdeler mâbeyninde nev'â burûdet vâkı' olup ve ba'zı husûslar olmağla ikisinin ortasında adâvet hâsıl oldu. Böyle olıcak mezkûr ta'yîn olınan sancaklarına gitmemek istediklerinde niçe kerre emrlir irsâl olunup "Sancaklu sancağınuzda gidün" diyü tenbîh ü te'kîdler olunup istimâ' eyledikleri ecilden Muhammed Paşa, Sultân Selîm'e ve Pertev Paşa Sultân Bâyezîd'e ta'yîn ve irsâl olunup nasîhat [284b] itmek için ve sancaklarına iletmek için varduklarında bunların kelimâtları hiç müfid olmayup ve şehzâdeler dahi bunların sözlerine iltifât itmeyüp mâbeynleri islâha mümkün olmayup lâkin her şehzâde gelen paşayı i'zâz u ikrâm ile ziyâfetler eyleyüp hil'atlar giydükden sonra mezkûr paşalar avdet idüp İstanbul'a azm eylediler. Ve şehzâdeler dahi sancaklarına müteveccih oldılar. Ammâ günden güne iki şehzâde mâbeyninde buğz u adâvât ziyâde olup birininün katline kasd u niyyet eylediklerinden pâdişâh cânibinden niçe defa nasîhat-nâmeler ve va'de-i kerîmeler irsâl olunup "Beni âhir vaktümde incitmen ve benüm bed-du'âm alman!" diyü envâ'-i kelimâtlar olındukdan sonra Sultân Bâyezîd hazretleri sûret-i âkıbetüne nazar itmeyüp ve atasının kelimâtını işitmeyüp takdîrullâha kâil olmayup kendü murâdî üzre tedbirler eyleyüp cenk ü cidâle ve harb ü kıtâle niyyet eylediler. Ba'dehû vilâyet-i Mısır'da İskender Paşa'dan ba'zı [İ 290a] ef'âl-i kabîhalar vâkı' olmağla azl olunup Tımışvar beğlerbeğisi olan Ali Paşa'ya Mısır beğlerbeğliği virilüp alâ-sebîl-i isti'câl gelmesine emrlir irâd olunup sene dokuz yüz altmış altı cemâzi'l-âhîrinün on sekizinde gelüp İstanbul'a pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin dest-bûs-ı şerîfiyle müşerref olup dahi cemî'-i levâzımın gördükden sonra bir niçe kadurgalar ki ihzâr olınmışdı, süvâr olup cânib-i Mısır'a müteveccih oldılar. Mübârek receb evâhîrinde İskenderiyye'ye vusûl [285a] bulduklarında Mısır'da dahi azl olan¹ İskender Paşa cemî' kara yerağın görüp İstanbul'a karadan gitmesine cümle levâzımın ihzâr idüp kal'adan çıkup otağ ile taşrada kondukdan sonra Ali Paşa gemilerden çıkup İskender Paşa gemilere girüp deryâdan İstanbul'a gitmesi için emr olındığı ecilden ol emri ilâm ve irsâl eyleyicek imtisâlen li'l-emr-i âli İskender Paşa cemî' kara tedârikün târumâr idüp atlardan ve develerden ve sair eskâlin ekserin satup ve ba'zıların koyup gidüp andan cerîmlere girüp İskenderiyye'ye gelüp dahi kadırgalara binüp İstanbul'a revâne olındı. Ve şa'bân-ı şerîf evâylinde Ali Paşa Mısır'a irüp vusûl bulıcak adl ü

1 olan Vi : olınan İ

dâda ve ta'mîr-i bilâda âgâz idüp ve asâkir-i Mısır'a ve sair âyende vü revendeye sancaklar açup envâ'-i atâlar ve esnâf-ı ihsânlar eyleyüp ehl-i Mısır'a bir mertebede in'âm u ihsân eyledi ki devr-i Âdem'den berü ancılayın bir sâhib-i sa'âdet dahi itmemişdi. Ba'dehû çünkü iki şehzâde mâbeyninde böyle ihtilâf vâkı' olup islâhları mümkün olmayıcak pâdişâh hazretleri Edrine'ye gitmekden ferâgat eyleyüp şehzâdeler cânibine mültefit oldılar. Ve öte cânibden Sultân Bâyezîd niçe eyyâmdan asker idüp ve cenk yerağın görüp [**İ 290b**] karındaş[1] üzerine hücum eyledi. Ammâ karındaşına ol zamâna değin icâzet yoğ idi ki birâderiyle muhârebe vü mukâtele eyleye. Sultân Bâyezîd yerinden kalkup üzerine müteveccih olıcak bi'z-zarûri lâzım gelüp ol dahi icâzet taleb eyleyüp emr-i pâdişâhiye müterakkıb olıcak pâdişâh hazretleri şöyle [**285b**] re'y gördiler ki "Bi'z-zât kendüler Anadolu cânibine geçeler. Andan sonra münâdiler nidâ eyleyeler ki leşker-i zafer-peyker hâzır olup Gürci üzerine gazâ-yı azîmdür" diyüp dahi Rûmili beğlerbeğisine emrler irâd olındı ki "Cemî'-i tevâbi'yle Geliboli'dan diyüp dahi Rûmili beğlerbeğisine¹ geçüp Mihâlic Ovası'nda dirneğe cem' olalar." Sene dokuz yüz altmış altı şa'bânınun yigirmi sekizinci günü zıllullâhi fi'l-ard hazretleri fi'l-hâl hâzır olan kapu halkıyla Üsküdar yakasına geçüp otağ-ı gerdün-nitâk ile oturdu. Şehzâdeler cânibine nazar idüp ve ahvâl-i rûzgâra muntazır olup durdu ve Sultân Selîm hazretlerine emrler irsâl olunmuşdı ki "Hâzır-baş olup ve etrâfdan olan ümerâ vü küberâ mezkûr şehzâdenün emrine râm ve fermânına fer-câm olalar." Böyle olıcak Sultân Bâyezîd ki cümle leşkerin cemî'-i levâzımın müretteb ü müheyyâ eylemişdi, hemân Amâsiyye'den kalkup birâderi Sultân Selîm üzerine revâne olındı. Bu cânibde Sultân Selîm dahi ki hâzır-baş idi, emr-i pâdişâhi vârid olıcak etrâfından Karaman paşası ve Anadolu paşası ve Mar'âş paşası ve Ramazân-oğlı kırk mikdâr sancak-beğleriyle gelüp Konya'nun önünde cem' iyyet idüp oturmuşlardı, mübârek şa'bânun evâhiri oldukda Sultân Bâyezîd karındaşı üzerine yaklaşıp tevâbi'inden Aksak Seyfeddîn nâm kimesneye bir mikdâr âdem koşup tecessüs için ilerü gönderdiler. İttifâk [**İ 291a**] ol mahallde pâdişâh hazretleri cânibinden altmış mikdârı dört cebehâne ve sair âlât-ı cenk ü harb Sultân Selîm için irsâl olunup geliyorken yanlarından [**286a**] Kara Sıddîk-oğlı Haydar Beğ nâm ki sâbıkda Karaman alay beğisiydi, yeniçeriden ve sipâhîden bir niçe yüz âdemle bile gelürlerdi. Zikr olan Aksak Seyfeddîn mezkûr cebehâneyi basup ale'l-gafle bunlara kılıc koyup çok kimesne helâk itdüklerinden sonra cemî'-i esbâbı alup Sultân Bâyezîd'e getürdiler. Eyle olıcak Sultân Bâyezîd Aksak Seyfeddîn'e tamâm istihsânlar idüp ve ri'âyetler idüp yine

1 diyüp dahi Rûmili beğlerbeğisine İ : - Vi

ilerü gönderdiler. Öte cânibde Sultân Selîm dahi ki karındaşının gelmesine mun-tazır olup oturdu. Keser-oğlu¹ dimekle ma'rûf olan ki Karaman'a tâbi' beğ idi, mezkûr Malkoç-oğlu Bâlî Beğ'i Kurd Beğ'i ve Karaman paşasının güyegüsünü dahi koşup ilerüye Sultân Bâyezîd'den haber almak için gönderdiler. Birkaç gün git-düklerinden sonra Mübârek ramazândan mukaddem ki şekk-bek günleriydi, bun-lar² nâ-gâh Sultân Bâyezîd cânibinden gelen Aksak Seyfeddîn'e düş olup iki cânib-den iki asker mukâbil olup cenk-i azîm oldukdan sonra Keser İsâ-oğlu dönüp Sultân Selîm'e gelüp ahvâlî i'lâm eyledükde şehzâde hazretleri hod Konya öninden Sultân Cem Bağçesi'nde mukaddemâ zikr olan paşalar ve beğler ile şekk-i bek iderlerdi, hemân kalkup cenk tedârükine âgâz eylediler. Muhkem tedârük üzere oldılar. Berü cânibden Sultân Bâyezîd dirler ki on binden ziyâde âdem ile ekserî yevmlü olup yürüyügelüp ve bir niçe su sığırı arabaların azık ile yükledüp yanların-ca bile sürürlerdi. [İ 291b] Her araba üzerine bir-iki bayrak ve her öküz başına birer bayrak³ diküp hayli karaltı eyleyüp gelürlerdi. Mübârek ramazânun yedisi oldukda [286b] Sultân Bâyezîd işbu heybetiyle gelüp irişüp sancakların çevirüp ve tabl-hânelerin döğüp Sultân Cem Bağçesi mukâbelesi sahrâda çâderlerin fi'l-hâl kurup dahi hemân alayların bağlayup leşkerin üç bölük eyledi. Her bölükde bir sancak koyup ve her sancak öninde bir mikdâr yeniçeriyle birkaç solaklar ve peyk-ler koyup kendüsi kangı bölükde olduğu ma'lûm olunmadı. Mukâbelesinde Sultân Selîm dahi alayların bağlayup sağ kola Anadolu beğlerbeğisi Mar'aş beğlerbeğisiyle ve sol kola Karaman beğlerbeğisin⁴ Ramazân-oğlu'yla koyup kendüler kalbde du-rup arkaların Sultân Cem Bağçesi'ne ve Hâce Fakîr⁵ Türbesi'ne virüp durdılar. Böyle olıcak Sultân Bâyezîd'ün ki sol cânibde olan bölüğünden bir mikdâr âdem çıkup Sultân Selîm askerine azm eyledi ki Ehlüddîn-oğlu Er-toğdı Beğ dirlerdi sâbıkda Konya'da alay-beği olup Sultân Bâyezîd yanına alup "baba"⁶ dirdi, mezbûr yüz elli mikdâr âdemîsiyle varup Sultân Selîm'e mütâbe'at eyledi. Andan hemân cenge âgâz olunup Sultân Bâyezîd cânibinden Delü Mahmûd nâm bir Rûmili be-ğiydi, gelüp meydâna girüp başından dülbendin ve sırtından kaplan derisini ve kalkanını götürüp atup elinde gönderiyle meydânda durup er diledi. Böyle olıcak ümerâdan Güz-oğlu Muhammed Beğ oğullarından Mustafa Beğ nâm bir yiğit ile-rü varup ol dîvâne ile mukâbil olup bir niçe kerre urışdılar ve kovuşdılar. Âhir

1 Keser-oğlu Vi : Keser İsâ-oğlu İ

2 bunlar Vi : - İ

3 ve her öküz başına birer bayrak İ : - Vi

4 ve sol kola Karaman beğlerbeğisin İ : - Vi

5 Fakîr Vi : Fakîh İ

6 sâbıkda Konya'da alay-beği olup Sultân Bâyezîd yanına alup baba İ : - Vi

Rûmili delûsi mezbûr Mustafa Beğ'i bir darbla atundan yıkup ve başını kesüp alup Sultân Bâyezîd'e iletirdi, andan yine meydâna geldi. [İ 292a] Maktûl-ı mezbûrun [287a] bir karındaşı vardı Bekir Beğ dirlerdi, ol geldi, Dîvâne anı dahi aldı ve bunların Veli Beğ nâm bir karındaşları dahi vardı, ol dahi meydâna girdi. Dîvâne anı dahi alduktan sonra dört yarar yiğit dahi helâk eyledi. Böyle olıcak Sultân Selîm cānibinden yigirmi-otuz mikdâr yarar yiğitler at salup Dîvâne'yi ortaya aldılar ve atından yıkup ve boğazın bir ip dakup keşân-ber-keşân Sultân Selîm'e iletirdiler. Ve başını kesüp dünyâ belâsından kurtardılar. Andan Sultân Bâyezîd cānibinden bir yiğit dahi meydâna girüp durdu. Mukâbelesine geleni aldı. Birkaç kimesneyi helâk eyledükden sonra bunu dahi katl itdiler¹. Bundan sonra şekli gibi kalbi siyâh bir Arab ki Rûmili'nde kuttâ'-ı tarîk imiş, ol bed-asl meğir Sultân Bâyezîd yanına gelmişdi, bu mahalde hemân at sürüp meydâna girdi. Birkaç yarar yiğidi helâk eyledi. Bu esnâda iki leşkerden sağlu sollu dilâverler ikişer ikişer olup devlet yarışdırup cenk iderlerdi. Sultân Bâyezîd'ün sağ kolından Aksak Seyfeddîn Karaman beğlerbeğisine mukâbil olup cenk iderken Aksak Seyfeddîn hîle idüp ve kaçır gibi olup üç bin mikdâr âdemîsiyle Karaman paşasını ve Ramazân-oğlu'nı çeküp alaydan taşra çıkardukdan sonra dönüp bunlara hayli ikdâm idüp ol mahalde çok kimesne helâk olup² hattâ ümerâdan birkaç beğ düşicek zıkr olan emîrül-ümerâ tevâbî'yle dönüp Sultân Selîm üzerine gelüp düşdiler. Böyle oldukda³ Aksak Seyfeddîn sol cānibe geçüp Anadolu paşasının mukâbelesine gelüp anda dahi muhkem cenk olup ve çok kimesneler kılıçdan geçdükden sonra Anadolu paşası gelüp Mar'aş paşası üzerine düşdi. Lâkin ol dahi dayanamayup ikisi [287b] dahi gelüp Sultân⁴ Selîm üzerine [İ 292b] düşdiler. Böyle oldukda gelüp ahşam irişmeğün ve iki leşkerden dahi tâkat kalmaduğı ecilden tabl-ı âsâyiş çalınup Sultân Bâyezîd girüye çekilüp top irişen yerde ki çâderleri mukaddemâ kurulmuşdı, inüp nüzûl eylediler. Bu cānibden Sultân Selîm alayların bozmayup at arkasında sabaha değin durdılar. Çünkü sabâh oldu güneş ki baş kaldırdı, Sultân Bâyezîd leşkeriyle yine at arkasına gelüp iki karındaş yine muhârebeye âgâz ve mukâteleye pervâz idüp dünyâ-yı dün için baş kesüp kanlar dökişdiler ve dilâverler meydân-ı kâr-zârda baş virüp cān alışdılar. Ve nâmdâr beğler birbirine râst gelüp muhkem urışdılar ve döğüşdiler. Ve dilâverler bu mâbeynde Aksak Seyfeddîn Kara Sıddîk-oğlu Haydar Beğ'e râst gelüp urışup sırtlar kırışdılar ve lâkin birbirine zafer idemediler.

1 bunu dahi katl itdiler İ : - Vi

2 çok kimesne helâk olup Vi : çok kimesneyi helâk idüp İ

3 böyle oldukda Vi : böyle oldukdan sonra İ

4 Sultân Vi : - İ

Andan Kara Sıddîk-oğlu Aksak Seyfeddîn'e kılıç havâle idüp çalup alımadı. Aksak Seyfeddîn dahi kılıç havâle eyleyicek Kara Sıddîk-oğlu duramayup gidicek, Aksak Seyfeddîn tîr-keşinden bir ok çıkarup ardından atup atını urup Kara Sıddîk-oğlu atından yıkılıp Sultân Selîm alayından yigirmi-otuz mikdâr âdem çıkup Aksak Seyfeddîn üzerine gulüvv eylediler ve atından yıkdılar. Rivâyet böyledür ki Aksak Seyfeddîn üzerine¹ bir niçe sırık havâle olup hod pâyân kalmışdı. Elinde kılıç olup cân acısıyla çalışılırdı. Dirler ki kılıçla niçe sııkları ikişer pâre eyleyüp ve üzerine galebe idenlerün birini atından yere urup dahi kendüsi binüp kaçup Sultân [288a] Bâyezîd leşkerine gitdi. Böyle oldukdan sonra Karaman paşası Ferhâd Paşa duramayup [İ 293a] bi'z-zât kendüsi at depüp meydâna girüp her kim ki önine geldiyse helâk eyledi. Bu husûs Sultân Bâyezîd'e ma'lûm olıcak kasd eyledi ki kendüsi varup mukâbil ola. Aksak Seyfeddîn durmayup kendü varup Ferhâd Paşa'ya mukâbil oldı. Niçe kerre birbirine darblar ururlar ve Ferhâd Paşa'nun tevâbî'i Aksak Seyfeddîn üzerine gulüvv eylediler. Ve iki leşker dahi birbirine hücum idüp muhkem cenk ü cidâl ve harb u kıtâl olup iki cānibden çok kimesneler toprağa düşdi. Ve Sultân Selîm cānibinden Sultân Bâyezîd'ün² yolu üzre toplar gömmüşlerdi, anlara dahi ot virdiler. Hikmetullâh böyle cārî oldı ki atasına âk olup karındaşına ihânet eyleyen kimesnenün âhiri hayr olmaya. Ol esnâda Hazret-i Mevlânâ hudâvendgârun üzerinden bir toz peydâ olup çıkup âsumâna urüc eyledi. Bir niçe kerre dolaşup andan Sultân Bâyezîd'ün üzerine inüp leşkerinün üzerine çökdı. Böyle olıcak Sultân Bâyezîd'ün leşkeri işbu tozdan müt'e'llim olup ve ol gömilen toplara ki od virilmişdi anlar dahi asker üzerine saçıldukda tārūmār olup ve birbirlerin görmeyüp ve ahvâlleri dahi niçe olduğın bilmeyüp ve durmağa dahi tākātleri kalmayup andan karârların firâra tebdîl eylediler. Atlu olanlar kaçup kurtılıp yaya olanlar kaçamayup yerlerinde kalıcak Sultân Selîm askeri bunları cümleten kılıcdan geçirüp helâk eylediler. Öte cānibde Sultân Bâyezîd yanında bulunanlar ile hemân [288b] azm-i Amâsiyye idüp lâkin oğlu Orhan Beğ'i zâyî idüp bir niçe gün kendüden ayru olduğına hayli bî-huzûr olmuşdı, yine mülākāt müyesser olup dahi bir niçe günde Amâsiyye'ye dāhil oldılar. Böyle olıcak Sultân Selîm emr idüp [İ 293b] meydân-ı kâr-zârda helâk olanları mümkün olduğça defn itdürüp ammâ niçeler defne kâbil olımayup kaldı. Ba'dehû bir niçe günden sonra gömilicek leş kokusından Konya'nun içinde halk durmayup sahrâda bağçelere dağıldılar. Andan sonra zıkr olan kazıyyenün ahvâlini Sultân Selîm, pâdişâh-ı âlem-ârâya i'lâm idüp

1 gulüvv eylediler ve atından yıkdılar. Rivâyet böyledür ki Aksak Seyfeddîn üzerine İ

2 Sultân Bâyezîd'ün İ : - Vi

kendüler Aksarây'a varup emr-i pâdişâhiye müterakkıb olup durdılar. Pâdişâh-ı gerdün-iktidâr hazretleri hod bundan akdem Muhammed Paşa'yı ser-asker ta'yîn idüp iki bin yeniçeri ve âmmeten sol bölük ulûfecisi ve gurebânun sol bölüğü ağalarıyla silâhdâr ve sol bölük ulûfecisi ve azebânun sol bölük ağalarıyla gönderilmiş ammâ zıkr olan muhârebeye yetiştirmeyüp ve Rûmili beğlerbeğisi dahi ki ol dahi irsâl olunmışdı, cümlesi varup Sultân Selîm yanına cem' oldılar. Emr-i hudâvend-gâr bu idi ki Sultân Selîm cümleye ser-asker olup zıkr olan asâkir-i zafer-me'âsire tâbî' olup Sultân Bâyezîd'ün ardınca varılup bi-eyyi-tarîkin kâne ele getüreler. Böyle olıcak zıkr olan Muhammed Paşa Sultân Bâyezîd'e mektûb gönderüp eyitdi ki: "Babanuz pâdişâh e'azzallâhu ensârahû hazretlerinin emr-i şerîfi böyledür ki sizi tutup huzûr-ı şerîflerine iletevüz." Şehzâde-i mezkûr işitdükde böyle cevâb yazdılar ki "Siz benüm lalalarumsuz. Benden size ne zarar müteretteb oldu ki bana bu asıl kasd[289a]unuz vardır? Benüm sizlere ve babama adâvetüm ve nâ-ma'kûl kasdum yokdur. Ancak iki karındaşuz, mâbeynimüzde bu asıl husûmet ü küdüret vâkı' oldu. Her nemüz var ise, ikimüz mâbeynindendür ve illâ sizünle benüm işüm yokdur. Varun işinüze! Ne sizden bana zarâr ve ne benden size vâkı' olsun" didi. Andan karındaşı Sultân Selîm'e dahi [İ 294a] mektûb gönderüp didi ki "Asker-i İslâm'ı bana niçün kırdırursun? Eğer meydân-ı kâr-zârda merdânelük da'vâsın idersen leşker dursunlar, ikimiz meydâna girelüm dürrüşelüm ve uruşalum. Hakk celle ve alâ hazreti devleti kangımuza virürse hükm ve mülk anun olsun" didi, dahi sükût eyledi. Öte cânibden Muhammed Paşa'ya gelen haberi pâdişâh-ı âlem-penâha i'lâm eyledi. Hazret-i peleng-intikâm tarîk-i âhara sülûk idüp Sultân Bâyezîd'e mektûblar tesvîd olunup mazmûn-ı şerîfinde buyurdılar ki "Her kim atasına âk ola, lâ-büdd anun katli helâl olur. İmdi bi'l-fi'l senün katlün helâldür" diyüp ulemâdan fetvâ dahi alup bile gönderdiler. Sultân Bâyezîd'e vusûl bulup mefhûmı ma'lûm oldukda ol dahi etrâfında olan ulemâyı cem' idüp içlerinden Amâsiyye müftisi olan Mevlânâ Cürcân Efendi ve Vâ'iz Mevlânâ Hayreddîn Halîfe'yi pâdişâh-ı sa'âdet-dest-gâh hazretlerine mâbeyn ıslâhı için gönderdiler. Ba'del-eyyâm gelüp Üsküdar'a vusûl bulduklarında emr vârid oldu ki "İstanbul'a geçüp varalar." Ber-müceb-i emr-i âlî anlar dahi İstanbul'a geçirülüp Beynî-zâde dimekle ma'rûf olan kimesnenün evinde kondurdılar. Habs sûretinde olup üzerlerine müvekkeller kodılar [289b] ve bundan akdem Sultân Bâyezîd'e yine mektûblar göndermişlerdi. Sûret-i medâr tutulup tarîk-i mahabbet üzre kelimâtlar olmuşdı. Ve Sultân Selîm'e dahi nâmeler gönderilüp dinildi ki "Karındaşının Bâyezîd'e ba'zı haberler gönderilüp kelimât-ı tayyibe ile fi'l-cümle hâtırı bu cânibe ümmîz-vâr olmağla nev'an

gafflet üzredür. İmdi vakt-i fursatdur. Yanında olan ümerâ vü küberâ ile hemân ılgar idüp yetişüp Bâyezîd'ün başını yâ leşini getürmek ardınca olasun!” denildi. Mektüb-ı mezbûrî ulaklar alup Sultân Selîm'e giderken nâ-gâh yolda Sultân Bâyezîd'ün tevâbi'ine râst gelinüp mezkûr ulakları tutup Sultân Bâyezîd'e getürdiler. Ve ulakların mektûbların bulup içinde olan ahvâllere [İ 294b] muttalî' oldılar. Andan mektûbların yine ulak virüp yollarına gönderdiler. Eyle olıcak Sultân Bâyezîd sahih¹ bildi ki ataları olan izzet-penâh hazretleri kendülerün günâhın afv itmeyüp ve anlara hayr niyyetleri olmaduğın ma'lûm itdüklerinden sonra bi'z-zarûrî terk-i diyâr ihtiyâr olunup andan yanında olan yolında cân ü baş terkin uran dilâverleriyle şöyle kavl ü karâr eylediler ki vilâyet-i Osmâniyyeden çıkup gidüp bir âhar memlekete varalar. Bu ahd üzre mukarrer olup sene-i mezbûr ramazânında ıyd-i şerîf gelüp irişmişdi, mübârek bayramun namâzın kıldılar. Dahi Amâsiyye'nün cemî'î ekâbirün getürüp ve vedâ'laşup “Bizi hayr du'adan ferâmûş eylemen” didi. Dahi havâss ve ehl-i beytin alup ve kerîmelerin üç yüz mikdâr âdemle Amâsiyye Kal'ası'nda kodı. Andan esb-i bād-reftâra süvâr olup asker-i zafer-rehberiyle [290a]² Şark cânibine müteveccih olup Tokad'a andan Koylu Hisâr'a andan Erzurûm'a azm eyledi. Öte cânibde Sultân Selîm hazretlerine emr-i şerîf irsâl olup karındaşı ardınca varılması iş'ar olunmuşdı, emr-i vâcibü't-ta'zîm üzre cemî'î tedârükün ve mühimmâtun görüp fi'l-hâl Konya'dan kalkup Aksarây'a andan Hâcî Bektaş Sultân'a ve andan Karşad kurbına vardukda ıyd-i mübâreki anda idüp andan Rûmili beğlerbeğisin doğru yoldan ılgar ile Sivas'a gönderüp kendüler Hüseyin-âbâd'dan müteveccih olup varduklarında Amâsiyye'den haber geldi ki “Sultân Bâyezîd ıyd-i şerîfi idüp dahi çıkup Şark cânibine müteveccih olup gitdi” Böyle oldukda Sultân Selîm Amâsiyye cânibine giderken dönüp şark cânibine azm idüp Tokad'a ve andan Sivas'a andan Erzingân'a ve andan Tercân'a andan Erzurûm'a

1 sahih İ : - Vi

2 [Der-kenâr]: Bu esnâda yine donanma-yı hümayûn emr olunup Piyâle Paşa Kara Mustafa ile yine deryâ-yı bi-pâyâna müteveccih oldılar. Bundan akdem ki küffâr-ı bed-girdâr donanma-yı bed-reftârıyla Cerbe üzerine düşmüşdi, zıkr olunan Piyâle Paşa pâdişâh-ı âlem-ârâ gemileriyle Cerbe cânibine revâne olup bir niçe günden sonra gelüp irişüp Cerbe'nün üzerindeki küffârın gemileri dururlardı, Piyâle Paşa İslâm gemileriyle küffâr-ı fuccâr üzerine guldüv eylediler. Top-ı pür-âşûbî her cânibden havâle idüp bârân-veş üzerlerine yağdurdılar. Küffâr hazzelehumullâhu te'âlâ gemileri mukâbele gelüp durmağa dahi kâdir olamadılar. Hemân fi'l-hâl ters yüzlerine dönüp kaçmağa yüz tutdılar. Pâdişâh-ı sa'âdet-dest-gâh gemileri pâyalarını düşüp küffâr-ı fuccârın otuz üç pâre kadurga ve yigirmi mikdârı parça aldılar ki içlerinde niçe kalyonlar vardı, husûsen üç pâresin gayet azîm kalyonlar idi, bir katırca oldukda top-ı pür-âşûb ile seksen beş gün döğdiler. Dört-beş kerre küffâr-ı hâksâr kal'a içinden çıkup ehl-i İslâm'la cenk ü harb iderlerdi. İslâm leşkeri gâlib olup küffâr mağlûb olup yine kal'a içine kaçarlardı. Âhir bi-avnillâh darb ü harble Cerbe'yi feth eylediler. İçinde bulunan kefere-i fecereyi gemilere koyup İstanbul'a alup getirdiler ve Cerbe'nün beği olan kelbi gemilerde iki kapudânı ile alup İstanbul'a getürüp Yeni Hisâr'da habs eylediler. (Her iki nüshada da mevcuttur.)

azm eyledi. Ve Mar'aş paşası ve Hadım Sinân Paşa ki bi'l-fi'l [İ 295a] Silistre beğidir, Amâsiyye'ye gönderilüp Sultân Bâyezîd'ün haremî hıfz u hırâset ve hazînesin zabt u rabt eylemek için gönderildükde müşârün-ileyhim varduklarında Sultân Bâyezîd'ün haremî ve mâ-melekin Amâsiyye'de hıfz idüp mezkûr Sinân Paşa bunların üzerine müvekkel olup Mar'aş paşası dönüp Sivas'a gelüp Sultân Selîm'e mülâkât oldu. Ba'dehû Sultân Selîm Erzingân'a vusûl buldukda şöyle haber aldılar ki on günden ziyâdedür ki Sultân Bâyezîd varup Çoban Köprüsi'ne dâhil oldu. Eyle olsa mukaddemâ hod pâdişâh hazretlerinden ser-hadde olan emîrül-ü-merâlâra emrler irsâl olmuşdı, "Her biriniz olduğunuz yerleri muhkem hıfz u hırâset idüp hiçbir kimesne geçürt-[290b]meyüp belki kuş uçurtmayup zabt idesiz!" dinilmişdi. Bu asıl haber olıcak Sultân Selîm çavuş-başısını Celâlî' nâm çavuş ile Kara-Âmid beğlerbeğisi İskender Paşa'ya ve Erzurûm beğlerbeğisi Ayas Paşa'ya irsâl idüp "Pâdişâh-ı sa'âdet-âsârdan sizlere emr vârid olmadı mı ki ol cânibleri muhkem sedd idüp kimesne geçürtmeyesiz. Husûsan Sultân Bâyezîd'e yol virmeyüp ele getüresiz dinilmedi mi? Niçün yol virüp kaçırdunuz? Bilmiş olasız ki azille kurtulamayup envâ'-i itâb u ikâba uğrarsız. Şöyle ki ardınca varup ele getürmeyesiz, başınız gitmesine sebebdür, şöyle bilesiz" diyü haberler varıcak anlar dahi fi'l-hâl kalkup alâ-sebîl-i-isti'câl Sultân Bâyezîd'ün ardına düşüp Çoban Köprüsi'nden yana azm eylediler. Öte cânibde Sultân Bâyezîd Çoban Köprüsi'nde oturmuşdı. Mâverâsın tettebbu' iderken zıkr olan paşaların geldüğü işitdükde hemân Çoban Köprüsin geçüp şark sınırı olan Kağırman nâm mevzi'e varduklarında İskender Paşa ardlarından gelüp irdüğü Sultân Bâyezîd'e ma'lûm oldu². Ol dahi hemân sipâhî-oğlanları ağasını [İ 295b] ve Kuduz Ferhâd nâm kimesneyi birkaç bin âdemle girüsine bunlara gönderdi. Gelüp İskender Paşa ve Ayas Paşa ile mukâbil olup muhkem cenk ü harb olup iki cânibden dahi çok kimesneler düşüp Kuduz Ferhâd mecrûh olup ve sipâhî-oğlanları ağası tutuldu. Sultân Bâyezîd'ün askeri sınıp gitdüklerinden sonra ser-hadde olan kızılbaş [291a] beğlerinden bazı beğler İskender Paşa'ya ve Ayas Paşa'ya haber gönderüp eyitdiler ki "Pâdişâhınız Sultân Süleymân hazretleri, şâhımız Tahmâsb ile mâbeynleri bi'l-fi'l ıslâh üzre aradan olup adâvet ü husûmet yoğ iken pâdişâhınız oğlu vilâyetimize gelüp girmekle siz askeriniz ile gelüp vilâyetimiz içine girüp bu asıl nâ-sezâ vasflar itmenün sebebi nedür? Bunun aslı ma'lûm olınmak gerekdür" diyü haberler gelicek İskender Paşa ve Ayas Paşa cem'iyet idüp ve müşâvere eyleyüp dahi hemân dönüp

1 Celâlî Vi : Kılâlî İ

2 oldu Vi : olıcak İ

Pasin Ovası'na geldiler. Zıkr olan beğler ve Rûmili beğlerbeğisi anda dernek idüp Sultân Bâyezîd'den tutulan sipâhî-oğlanları ağasını Erzurûm'da çeri-başı olan Firdevs Ağa'yla âsitâne-i sa'âdete irsâl eylediler. Böyle olduktan sonra Sultân Selim ümerâdan Sinân Beğ'i ve emîr-i âhûrî olan Turak Çelebi'yi Tahmâsb Şâh'a elçi gönderüp Sultân Bâyezîd'i taleb eylediler. Bundan esbak ki Sultân Bâyezîd Kafirman'a ki dâhil olmuşdı, fi'l-hâl azm-i Tebrîz eyleyüp vusûl buldukda Tebrîz'de hâkim olan cemî'-i hâss u âmm Sultân Bâyezîd'e istikbâl eyleyüp ve envâ'-i ri'âyetler ile getirüp Tebrîz'de kondurdılar. Şâh Kazvîn'de idi, i'lâm eylediler. Şâh dahi âdemler gönderüp eyitdi ki "Safâ geldiler, kadem getürdiler! Lutf itdüp bu cânibi dahi teşrif buyursınlar" diyü haber geldükde Sultân Bâyezîd Tebrîz'den kalkup Kazvîn'e müteveccih oldı. Karîb oldukda askerini tezyîn idüp ve alayın bağlayup [İ 296a] sancağın çözüp [291b] ve tabl u nekkârelerin döğüp şevket ü azamet ile şehr-i Kazvîn'e duhûl eylediler. Mukaddemâ Sultân Selim cânibinden Sinân Beğ ve Turak Çelebi ki varmışlardı, Sultân Bâyezîd'ün Kazvîn'e duhûlin temâşâ eylemişlerdi, andan Sultân Bâyezîd şâha pîşkeş vaz' idüp niçe atlar ve develer ve katırlar ve altun gümüş sahanlar ve yigirmi beş kîse akça pîşkeş çekdi. Şâh dahi mukâbelesinde murassa' eğerlü atlar ve katırlar ve develer ve niçe dürlü kumâşlar ve envâ'-i yâdigârlar çeküp hadden birün ri'âyetler eyledi. Andan Sultân Bâyezîd ile musâhabet eyleyüp cemî'-i ahvâlini gûş ve cümle ahvâline muttalî' olup andan cemî'-i murâdâtını tahsîl idivirmeğe mültezim oldı. Ve her husûsla şehzâdeyi mütesellî eyledi. Andan sonra Sultân Selim'den gelen elçiye dahi bî-hadd ri'âyetler eyleyüp ve ziyâfetler oldukda kendülere ve tevâbî'lerine altı ve üstlü hil'atler giydürdiler. Dahi gitmesine icâzet virdiler. Andan pâdişâh hazretlerine ve Sultân Selim hizmetlerine nâmeler yazılıp şâh tazarru'lar eyleyüp Sultân Bâyezîd'ün günâhı afv taleb eyledi. Ba'dehû elçiler Kazvîn'den çıkup Sultân Selim cânibine müteveccih oldılar. Bundan sâbık Sultân Selim ki Erzurûm'dan dönüp Kara Âmid'e gelüp andan kırk gün oturmuşdı, leşkerden bir mikdârı sol bölük ulûfeci ağasıyla Bagdâd'a gönderüp kendüler Haleb'e müteveccih olup geldüklerinde andan dahi kırk gün mikdâr ikâmet eylediler. Muhammed Paşa'yı silâhdârlar zümresiyle ve sağ bölük azebânıyla dahi sekban-başını yençeriyle mahrûse-i Haleb'de koyup [292a] kendüler Konya'ya azm eylediler. Öte cânibden Sinân Beğ ve Turak Çelebi ki şâh cânibinden çıkup vilâyet-i Osmâniyyeye azm eylemişlerdi, ser-hadden çıkduklarından sonra Sinân Beğ pâdişâh cânibinden, Turak Çelebi, Sultân Selim müteveccih oldılar. Sultân Selim Konya'ya gelüp duhûl idicek bu esnâda Turak Çelebi dahi [İ 296b] gelüp Konya'da mülâkî oldılar. Andan geçen mâ-va-

ka'ayı şâhla ve Sultân Bâyezîd'ün dahi cümle ahvâlin Sultân Selîm'e bir bir i'lâm eyledi. Ve Sinân Beğ dahi ki der-i devlete gitmişti, ol dahi varup pâdişâh hazretlerine mülâkî olup husûs-ı mezkûrları ayakları türâbına ayân ü beyân eyledi. Ba'dehû vilâyet-i Acem'de Sultân Bâyezîd, Şâh ile dün ü gün musâhabetler eyleyüp ve vilâyet-i şarkı kûşe kûşe temâşâ eylerdi ve lâkin ataları pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri cânibinden kalbleri mecrûh olmağla bî-huzûrlardı. Ol ecilden şâh elçi tedârük eyleyüp envâ'-i tuhaf ü hedâyâ ile pîşkeşler düzüp pâdişâh hazretlerine gönderdi. Ve bir elçi dahi hem-cünbân Sultân Selîm'e gönderdi. Ve birer nâme gönderüp nâmelerinde envâ'-i tazarru' ve niyâzla "Sultân Bâyezîd'ün günâhını bana bağışlan ve suçunu afv eylen" diyü dürlü dürlü temelluklar eyledi. Elçiler gidüp mürûr-ı eyyâmla vilâyet-i Osmâniyyeye dâhil olup sene dokuz yüz altmış yedi cemâzi'l-â-hirinün on yedisinde pâdişâha gelen¹ elçi İstanbul'a vâsıl oldukda pâdişâh hazretleri ol esnâda Çatalca'da av ü şikâra meşgûldı, elçi-yi mezbûrun geldiğün işitdiklerinde İstanbul'a müteveccih oldılar. Ol gün İstanbul'dan [292b] cemî'-i havâss u avâmm ve pîr ü cevân ve kâfir [ü] müslimân ve bi'l-cümle asâkir-i İslâm cümleten pâdişâh-ı nusret-encâm hazretlerine istikbâle çıkup gelen elçiye dahi Ali Paşa Câmî' kurbında pâdişâhun güzër-gâhı bir evden seyr itdürüp pâdişâh-ı heft-kışveri sa'âdetle gelüp sarây-ı sürûrlarına gîtdüklerin seyr itdiler. Bundan sonra divân-ı âlî olup zikr olan elçi divâna gelüp pâdişâhun dest-i şerîfin bûs itmekle müstes'id oldukdan sonra nâmesin arz eyleyüp ve ağız haberlerin teslîm eyledi. Böyle olduktan sonra elçi-yi mûmâ-ileyhe ziyâfetler ve ri'âyetler olunup Rüstem Paşa ve Ali Paşa dahi elçiye başka başka ziyâfetler eyleyüp ve hil'at-i [İ 297a] fâhireler giydürüp ve envâ'-i tezyînâtla atlar ve pîşkeşler gelüp² muhkem ri'âyetler olınduktan sonra şâhun nâmesine cevâblar yazılup dahi elçiye teslîm olunup ve gitmesine icâzet virildi. Sene-i mezbûre³ recebinün on yedisi oldukda elçi-yi mezbûr İstanbul'dan çıkup vilâyet-i Şarka azm eyledi. Öte cânibden Sultân Selîm'e gelen elçi dahi gelüp şehzâde cevânibince vusûl bulup anlar dahi elçiye bî-hadd ri'âyetler ve ba'de ziyâfetler eyleyüp ve şâhun cemî'-i murâdın ma'lûm eyledüklerinden sonra hil'at-i fâhireler giydürölüp dahi icâzet virölüp gönderildi. Ol esnâda Şâm'da emîr-ü'l-ümerâ olan Kızıl Ahmed oğlanlarından Ahmed Paşa'ya Sivas beğlerbeğliği virölüp Hıdır Paşa'ya Şâm virildi. [293a] Ba'dehû Yemen paşası Kara Mustafa Beğ dahi azl olınup yerine Mısır'dan mütekâ'id beğlerinden sâbıkdan merhûm Dâvûd Paşa kethüdâsı olan Mahmûd Beğ'e Yemen beğlerbeğliği virildi. Bundan sonra

1 gelen Vi : gönderilen İ

2 gelüp Vi : çekilüp İ

3 mezbûre Vi : mezkûre İ

sene dokuz yüz altmış sekiz saferinün altıncı gicesinde mahrûse-i Mısır'dan Hadım Ali Paşa şikeste-hâl iken dâr-ı bekâya irtihâl eyledi, rahmetullâhi aleyh¹. Mısır'da itdüğü adâlet ve sehâveti bir paşa dahi itmemişdür. Mısır'un defterdârı olan İbrâhîm Beğ ve Mısır'da kâdı olan Hasan Beğ Efendi ile mahrûse-i Mısır'ı hıfz u hırâset idüp müteveffâ-yı mezbûrî âsitâne-i sa'âdete i'lâm eyledüklerinden sonra Yemen'den gelüp Mısır'a dâhil olan mezkûr Kara Mustafa Paşa'ya Mısır tefvîz olınup sene-i mezbûre rebî'ü'l-evvelinün yigirmi altısında hükm-i cihân-mutâ' gelüp irmeğin Mısır'a emîrî'l-ümerâ oldılar. Ve dahi sene dokuz yüz altmış sekiz cemâzi'l-evvelinün guresinde pâdişâh hazretleri Mar'aş paşası olan Ali Paşa'yı der-i devlete da'vet idüp kapucı-başları Hasan Ağa'yla ve bölükden niçe yarar yiğitler ile koşulup [İ 297b] akmişe ve yâdigârlardan niçe dürlü pişkeşler ile şâh-ı Acem olan Tahmâsb Şâh'a irsâl olındı. Ve Şehzâde Sultân Selîm cânibinden dahi mîr-âhûr başları olan Turak Çelebi'yi kendü câniblerinden bile irsâl eylediler. Bundan sonra Şâm kâdısı Müftî-[293b]zâde azl olunup yeri Hâce-zâde Kara Çelebi'ye virildi. Ve anların yeri Kâmî Çelebi'ye virildi. Ve ba'dehû Edrine kâdılığı virildi. Ve sene-i mezkûr şa'bânı evâyilinde donanma-i hümayûn içün emr olunup kapudân olan Uluc Ali bir niçe gemiler ile deryâ-yı bî-girâna revâne olındılar. Bir niçe eyyâm deryâyı gezüp adaların mâbeynini tetebbu' idüp ve her kûşeleri tefahhus eyleyüp küffâr-ı füccârdan hiç gemiye râst gelmeyüp ba'dehû Preveze'ye gelüp lâhık oldılar. Andan dahi birkaç gün oturup ve etrâfun her cânibinden tecessüs eyleyüp a'dâdan ve küffârdan hiç nesne zâhir olmayacak ol aradan kalkup donanma-i hümayûn ile sâlim ü gânim İstanbul'a avdet eylediler. Bundan sonra Cezâyir'de olan Hayreddîn Paşa-oğlu azl olunup yeri kapucı-başlarından olan Ahmed Ağa'ya virildi. Ve sene-i mezbûrede Basra beğlerbeğisi azl olunup yeri birine² virildi. Ve sene-i mezkûr şevvâli yigirmi sekizinde Rüstem Paşa fevt olup yeni Sultân Muhammed Câmî'inde defn eylediler. Merhûm Şehzâde Sultân Muhammed'ün türbesi kurbında üzerine türbe binâ eylediler. Yerine Ali Paşa vezîr-i a'zam olup Muhammed Paşa'yı vezîr-i sâni ve Pertev Paşa'[y] vezîr-i sâlis ve Ferhâd Paşa'[y] vezîr-i râbî' karar eylediler.³

Temmeti't-târihü'l-mülûk bi-avni'l-Meliki'l-Alîm⁴

Fî sene dokuz yüz seksen⁵.

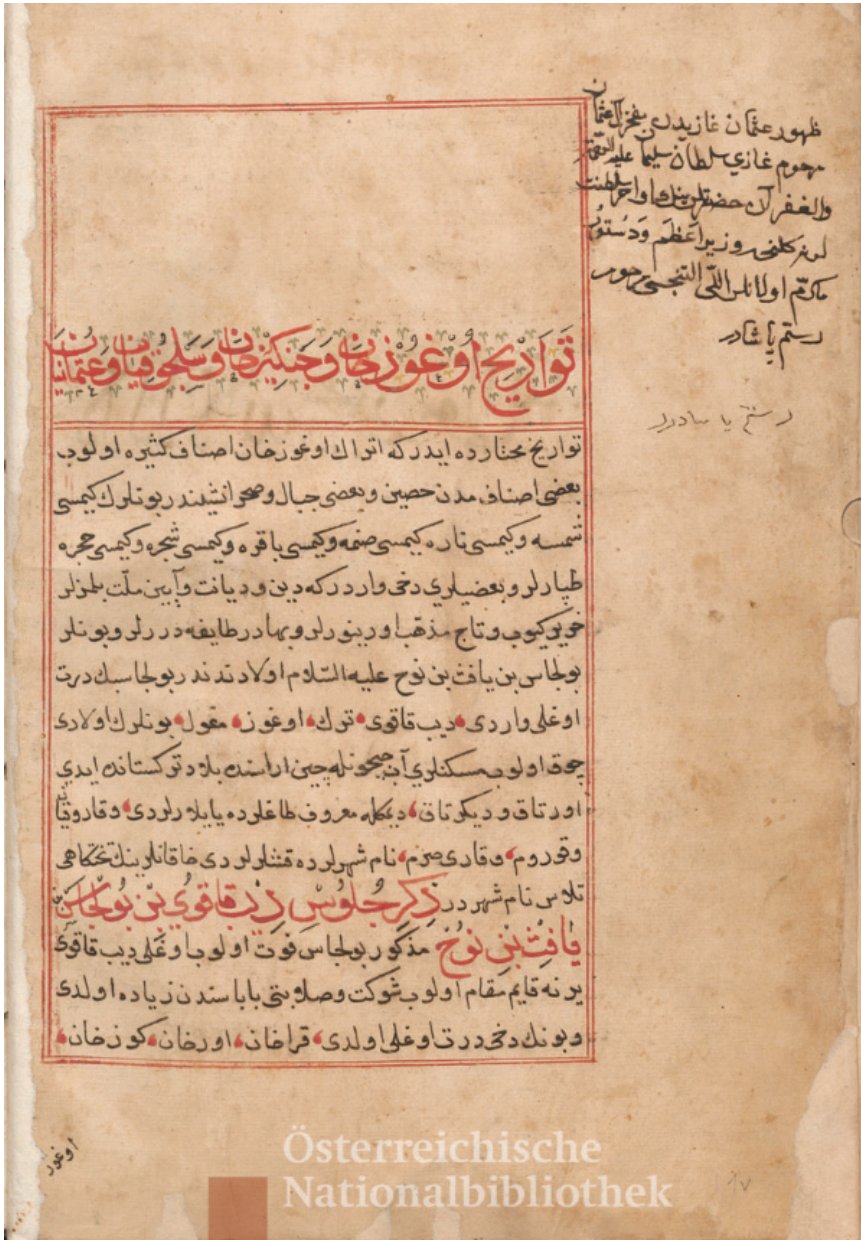
1 rahmetullâhi aleyh Vi : rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten İ

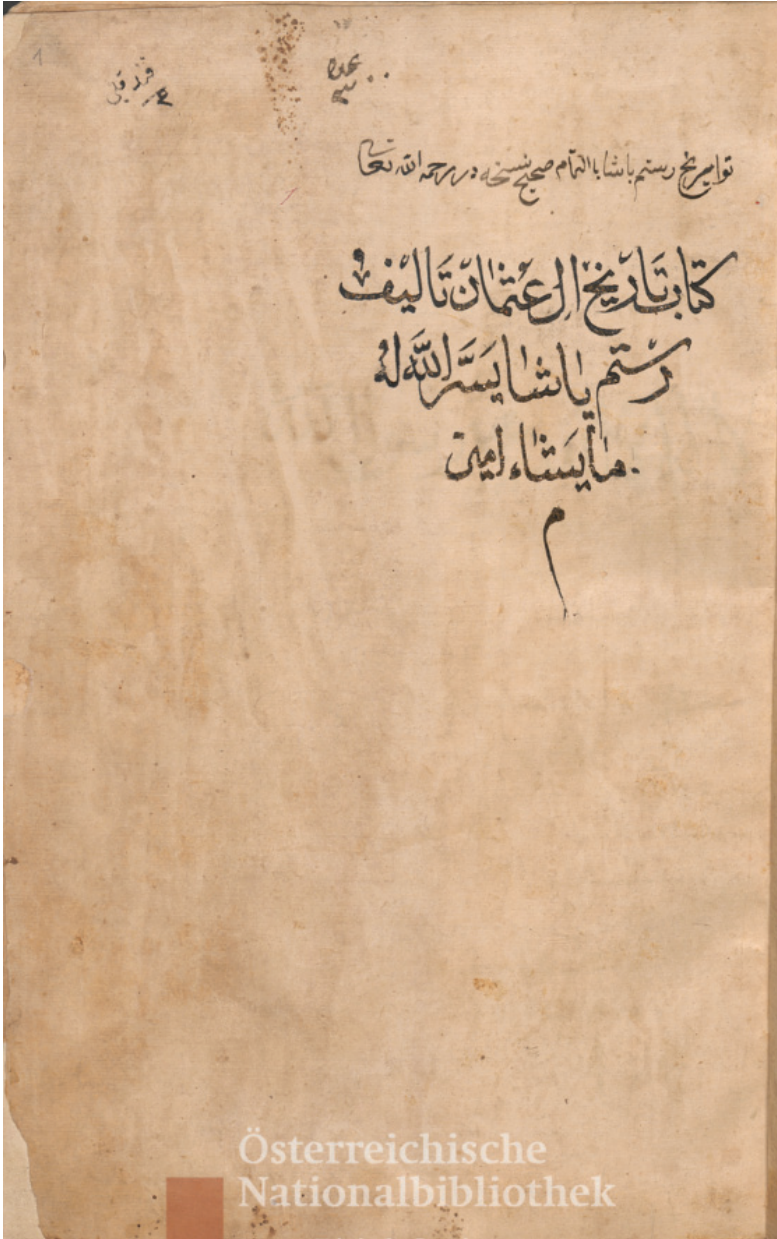
2 birine Vi : İ. Bu kısım İ'de boş bırakılmış.

3 karar eylediler İ : - Vi

4 temmeti't-târihü'l-mülûk bi-avni'l-Meliki'l-Alîm İ : -Vi

5 fî sene dokuz yüz seksen Vi : - İ [m. 1572/1573]

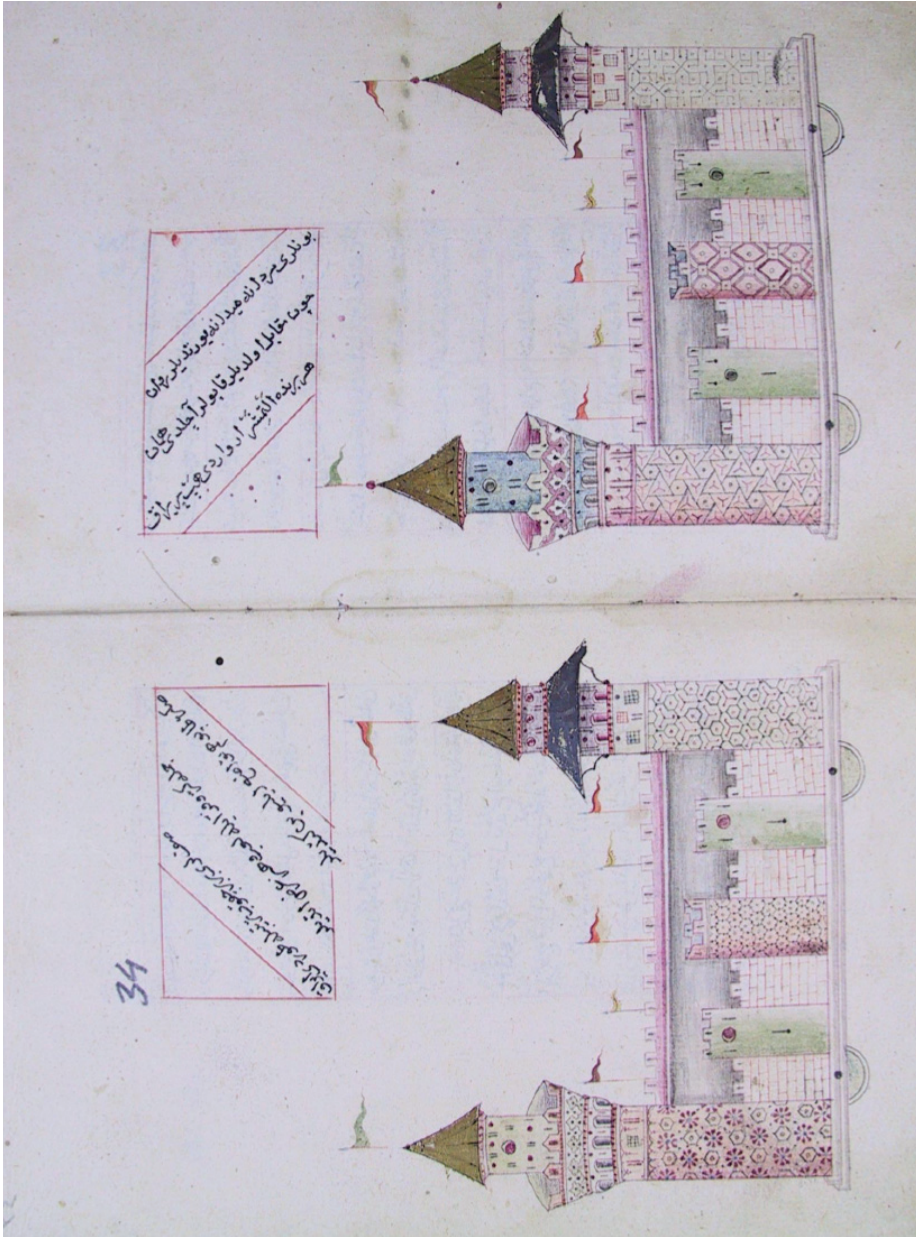
EK 2

Viyana nüshasının zahriye kısmı. Buradaki “*Kitāb-ı Tārīh-i Āl-i Osmān, te’lif-i Rüstem Paşa*” notu, eserin Rüstem Paşa tarafından yazıldığı yanlışlığının yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

EK 3

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY2438 numaradaki
 yazmanın 1b yüzü.

EK 4

Matrakçı Nasuh'un Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 2206'da kayıtlı *Tuhfetü'l-Guzât* adlı eserindeki "İki Hisâr-ı Kerr ü Ferr" adlı oyunun çizimi. Nasuh bu gösteriyi Kanuni şehzadelerinin sünnet düğününde sergilemiştir.

EK 5

1533-1535 tarihleri arasında düzenlenen Irakeyn Seferi'ndeki menzillerin anlatıldığı *Mecmû'-ı Menâzil* adlı eserde Halep şehri ayrıntısı. Çizim Matrakçı Nasuh'a aittir.

EK 6

Matrakçı Nasuh'un *Süleyman-nâme*'sinde Fransa-Nice'teki kale-kenti minyatürü.

EK 7

Matrakçı Nasuh'un çizimiyle XVI. asırda İstanbul suriçi ve Galata.

KAYNAKÇA

Afyoncu, Erhan. *Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018.

_____. “Rüstem Paşa’nın Veziriazamlıktan Önceki Yılları”, *Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı*, KTB Yayınları, İstanbul 2013, s. 180-187.

Akbayar, Nuri. *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

Atik, Kayhan. *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Babinger, Franz. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1342.

Çukuryurt, Sinan. *Matrakçı Nasuh Süleyman-nâme (1a-95b)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

E. Blochet, *Catalogue des manuscrits Turcs*, Bibliotheque Nationale, Paris 1933.

Erkan, Davut. Matrakçı Nasuh’un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 37, s. 181-197, İstanbul 2011.

_____. *Matrakçı Nasuh’un Süleyman-nâmesi (1520-1537)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Forrer, Ludwig. *Osmanische Chronik Des Rustem Pascha*, Leipzig 1923.

Guboğlu, Mihail. “Kanuni Sultan Süleyman’ın Boğdan Seferi ve Zaferi (1538 M. 945 H.)”, *Belleten*, L, S. 198, s. 727-805.

İnan, Göker. *Rüstem Paşa Tarihi (H.699-968/M.1299-1561): İnceleme-Metin, vr. 120b-vr. 293b*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

Karazeybek, Mustafa. *Târih-i Âl-i Osmân*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

_____. “Kânûnî Döneminde Yazılmış Bir Târih-i Âl-i Osmân”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 4, s. 183-198, İzmir 2000.

Kaya, Ümran. *Matrakçı Nasuh ve Eseri Tuhfetü’l-Guzât*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2013.

Matrakçı Nasuh. *Fetih-nâme-i Karaboğdan*, TSMK Revan 1284/2.

_____. *Cemâlül-Küttâb ve Kemâlül-Hüsbâ*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 2719.

_____. *Târih-i Âl-i Osmân (Rüstem Paşa Tarihi)*, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Mixt. 339. Viyana.

_____. *Târih-i Âl-i Osmân (Rüstem Paşa Tarihi)*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 2438.

_____. *Tuhfetü'l-Guzât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi No. 2206.

Mehmed Neşri. *Cihānnümā*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008.

Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmānî*, I-IV, İstanbul 1308-1315.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006.

Sinan Çavuş, *Târih-i Feth-i Şikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrad*, ed. Tülay Duran, İstanbul 1987.

Stefanos Yerasimos, *Kostantiniyye ve Ayasofya Efsaneleri*, çev. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Söylemez, Faruk. *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (1481-1512)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995.

Tekindağ, Şehabeddin. “Selim-nâmeler”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 1, s. 197-230, İstanbul 1970.

Toklucu, Ahmet. *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-nâmesi (96a-185b)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

Özergin, Kemal. *Sultan Kanunî Süleyman Han Çağına Ait Tarih Kayıtları*, Erzurum 1971.

Yılmaz, Dilek. *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Yurdaydın, Hüseyin Gazi. *Matrakçı Nasuh*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1963.

_____. “Matrakçı Nasuh”, *DİA (TDV İslam Ansiklopedisi)*, XXVIII, s. 143-145.

_____. “Matrakçı Nasuh'un Hayatı ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler”, *Belleten*, XXIX, s. 114, s. 329-354, Ankara 1965.

_____. Nasûhu's-Silâhî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultân Süleyman Han*, Ankara 1976.

DİZİN

A

Abaka Hân 109, 110, 126
Abdülkâdir-i Geylânî 366
Abdülmelik-i Attâş 85
Acem 72, 112, 113, 114, 179, 187, 215,
222, 241, 248, 254, 277, 280, 285,
292, 294, 311, 322, 331, 346, 361,
371, 372, 393, 395, 419, 430, 465,
468, 484
Adana 289, 317, 365
Aden 365, 394, 438, 441, 446, 458
Adilcevâz 361, 373
Agnadyos 248, 255
Ağrıboz 262, 273, 274, 403, 411
Ahlât 107, 114, 361, 372, 373
Ahmed Celâyir 173
Akçakoca 130, 132, 135
Akdeniz 240, 343, 375, 380
Akhisâr 129, 210, 230
Akkirman 288, 350
Aksak Seyfeddin 476, 479
Aksarây 105, 170, 200, 275, 467, 480, 481
Aksungur 82, 93, 147
Aktimur 121, 128, 131
Akyazı 130, 132
Alaca Hisâr 225, 231
Alâeddin Paşa 134
Alaman 106, 241, 347, 356, 357, 393,
399, 400, 404
Alamût 85
Alâüddevle 95, 99, 289, 315, 323, 338,
395, 415
Ali Kuşçu 284
Alp Arslan 80, 81, 82, 83, 105, 213, 222
Amâsiyye 106, 114, 170, 177, 179, 181,
188, 198, 206, 212, 222, 235, 237,
284, 297, 308, 314, 474, 481
Âmid 107, 117, 364, 374, 482
Andrie Tori 359, 374, 380, 382, 467, 468
Engüri 105, 112, 115, 143, 177, 194, 197,
200, 201, 205, 206, 208, 229, 308, 467
Antâkiyye 82, 105
Arabgîr 315

Arnavud 158, 165, 220, 228, 234, 272,
286, 376, 449
Arslan Beğ 275, 322, 392
Aslankoman 348
Âşık Paşa 138
At Meydânı 246, 295
Atsız 86
Avlonya 340, 376
Aya Nikola 119
Ayaslug 168, 205, 220
Ayas Paşa 338, 345, 374, 383, 395, 413,
467, 482
Aydıncık 140, 145, 240, 257
Aydos 132, 135, 156, 272
Azak 424
Âzerbâycân 76, 80, 86, 89, 93, 96, 99,
108, 265, 311, 361, 372

B

Bâbü'z-Züveyle 330
Bağdâd 73, 79, 81, 83, 85, 89, 93, 95,
99, 108, 112, 113, 173, 312, 363, 366,
393, 395, 412, 465
Bağdat 5
Bahr-i Muhîr 82
Balta Limanı 299
Basra 366, 412, 459, 485
Bayburd 150, 278, 314
Bâyezid Paşa 187, 200, 207, 208, 213,
214, 216
Bâzârlu Doğan 155
Beğsehr 147, 171, 230
Behrâm Beğ 415, 428
Belgrad 228, 231, 234, 260, 261, 314,
334, 335, 337, 348, 353, 356, 358,
387, 390, 392, 394, 395, 403, 407,
408
Belh 87, 112, 113, 114
Beni Ümeyye 73
Bereket Hân 109, 350
Bergama 138
Berkyaruk 83, 85, 86, 100, 107
Betise 468

Bıyıklı Muhammed 314, 322, 380
 Biga 134, 145, 215, 217, 429
 Bilecik 111, 116, 119, 121, 122, 123,
 124, 125, 128, 134, 137, 146
 Birecik 364
 Bistām 98
 Bodrum 343
 Boğaz-kesen 238, 283, 299
 Boğdan 282, 289, 365, 387
 Bolayır 141, 143
 Bosna 154, 165, 168, 225, 241, 244, 259,
 262, 268, 270, 292, 348, 387, 394,
 399, 401, 418
 Bozaba 90, 95
 Böğürdelen Kal'ası 335, 396
 Börklüce Mustafa 214
 Budin 353, 356, 365, 385, 386, 387, 388,
 391, 393, 395, 399, 401, 404, 407,
 408, 418, 428
 Buhārā 74, 76
 Bulcās 71, 113
 Burak Reīs 292
 Burgoz 144
 Burusa 125, 128, 131, 134, 135, 138,
 143, 145, 168, 171, 172, 178, 179,
 189, 190, 191, 193, 195, 197, 200,
 202, 203, 204, 207, 209, 212, 214,
 216, 218, 219, 224, 227, 233, 236,
 237, 262, 263, 286, 290, 309, 320,
 383, 409, 469

C

Ca'ber Kal'ası 114
 Kal'a-i Ca'ber 114
 Canberdi Gazzālī 327
 Canik 107, 171, 211, 213, 277, 383
 Celālüddin Härezmşāh 108
 Cem 193, 284, 285, 286, 287, 342, 346,
 453, 477
 Ceneviz 217, 410, 474
 Cengiz Hān 71, 109, 113, 114
 Ceyhūn 71, 77, 81, 82, 88, 195, 421
 Cezâyir 360, 375, 390, 411, 416, 425,
 472, 485
 Cidde 365, 386, 394, 409, 431, 460
 Cimini Hisār 140
 Cimri 110
 Cündi Kemāl 296
 Cüneyd-i Bağdādī 367
 Cürçān 76, 78, 480

Ç

Çağrı Beğ 79, 81, 82, 88
 Çakırpınar 123
 Çaldıran Sahrāsı 312
 Çatalca 148, 484
 Çeh 158, 165, 234, 241, 244, 352, 399,
 401
 Çemişgezek 315
 Çirmen 274, 316
 Çivi-zāde 411, 427, 429
 Çorak Beğ 225
 Çorlu 218
 Çubuk Ovası 296

D

Dāvūd-ı Kayserī 138
 Dāvūd-ı Tāi 367
 Dāvūd Paşa 279, 286, 287, 289, 291, 309,
 352, 386, 461, 466, 484
 Delü Balabān 149
 Delvina 376
 Depedelen 291, 376
 Dergüzīn 362, 372
 Derme 149
 Dervāz 188
 Deylem 72, 346
 Dımaşk 73, 105, 176
 Dib-kakoy 71, 73, 113
 Dicle 94, 195, 363, 367
 Divriği 173, 321
 Diyar-ı Bekr 105, 312, 322, 330, 341,
 365, 368, 371, 372, 409, 415
 Dobravenik 406
 Dobruca 155, 380, 381
 Drakula 227, 228
 Drama 157
 Drava 350, 356, 388, 395
 Dukāk 74, 76, 80, 105
 Dündār 115, 119, 123
 Düzme Mustafa 216, 218

E

Ebher 80, 97, 362
 Ece Beğ 140
 Ece Ovası 142
 Edebâli 119, 126, 127, 128, 131, 133, 138
 Edrine 144, 168, 171, 192, 202, 207, 212, 215, 216, 224, 226, 228, 231, 235, 237, 238, 259, 261, 262, 263, 266, 284, 287, 288, 289, 291, 293, 299, 310, 320, 332, 345, 348, 375, 380, 384, 385, 393, 408, 410, 411, 412, 427, 429, 467, 472, 485
 Eflak 155, 165, 168, 172, 201, 210, 212, 214, 218, 219, 227, 230, 241, 266, 267, 268, 281, 288, 348, 365, 387, 411
 Eflatûn 400
 Eğrigöz 146, 309
 Elbistân 107, 235, 320, 365
 Elkâs 372, 419, 428, 429, 465, 466
 Emîr Süleymân 171, 177, 179, 191, 197, 199, 200, 201, 202, 209, 225, 346
 Enez 144, 258
 Engürüs 158, 165, 171, 178, 212, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 234, 241, 244, 261, 267, 270, 282, 288, 289, 291, 294, 314, 334, 335, 343, 346, 356, 400, 404, 406
 Erciş 361
 Erdebîl 361
 Erdel 356, 385, 387, 388
 Ergene 224, 236
 Ergene Köprüsi 224
 Ermenâk 109
 Ermenek 271, 276
 Ertuğrul 111, 113, 115, 117, 118, 119, 121, 122, 168, 175, 179, 350
 Erzingân 481
 Erzurûm 384, 385, 409, 481
 Eskişehir 117, 118, 121
 Evrenos 131, 143, 144, 145, 165, 168, 172, 199, 200, 202, 207, 216, 220, 227, 237, 259, 283

F

Ferâmürz 112, 116, 117
 Ferhâd Paşa 331, 334, 338, 345, 384, 461, 479, 485
 Fîl Çayırı 320
 Filibe 144, 175, 207, 214, 266, 348, 385, 393, 394
 Firdevs Ağa 483
 Fîrûz Beğ 151, 218
 Françe 294, 347, 358, 376, 387, 391, 405, 409, 411, 418, 471
 Frencişko 429
 Furât 114, 115, 315, 320, 330, 367, 374, 416

G

Gâzî Abdurrahmân 130, 132
 Gazzâlî 324, 329, 334, 366
 Gazze 324, 325, 373, 471
 Gedik Ahmed Paşa 277, 279, 280, 283, 287
 Gekbuze 136, 218
 Gelibolu 106, 141, 142, 143, 145, 171, 193, 214, 216, 224, 228, 232, 238, 264, 267, 270, 274, 276, 310, 338, 348, 383, 387, 419, 476
 Germ 363
 Gevele 271, 273
 Geyiklü Baba 140
 Geylân 362
 Geyve 129, 135, 210
 Gıyâseddîn Keyhüsrev 107
 Gökdere Suyı 143
 Göynük 122, 138
 Güğercinlik 140, 173, 225, 226, 232, 261
 Gümülcine 145, 275, 411, 428
 Gürboğa 83
 Gürcistân 318, 365
 Gürgân 80, 84, 97, 102

H

Habeş 72, 76, 248, 330, 470
 Hacı Bektaş 135, 481
 Hacı İlbeği 144
 Hacı İvaz Paşa 209, 215, 216, 219
 Hadım Süleymân 282

Haleb 82, 105, 112, 114, 176, 289, 316,
320, 330, 345, 346, 360, 374, 465,
467, 469, 483
Halkalu 386
Hallâc-ı Mansûr 367
Hamza Beğ 207, 213, 221, 232, 234, 265,
267, 276, 312
Hârezm 86, 102, 105, 111, 113
Harmankaya 118, 122
Hasankeyf 364
Hâsbeğ 91, 92, 95
Hasen-i Belhî 367
Haydar Beğ 223, 476
Haydar Çelebi 386, 411
Haydar Paşa 296, 469
Hayr Beğ 317, 323, 330
Hayreddin 120, 137, 143, 145, 149, 360,
374, 376, 380, 382, 384, 387, 390,
395, 405, 410, 411, 412, 419, 428,
480, 485
Hemedân 80, 82, 83, 85, 89, 90, 92, 95,
96, 98, 99, 104, 312, 362, 368, 465
Hicâz 72, 82, 158, 287
Hind 76, 78, 248, 384, 386, 419
Hindistân 72, 78, 241, 380, 384
Horâsân 5, 72, 77, 78, 79, 81, 82, 84, 85,
86, 89, 92, 93, 94, 112, 113, 114
Hoten 74, 82, 241
Humus 322
Hülâgû 108, 111
Hüsrev Paşa 354, 364, 370, 378, 385,
398, 404, 408, 410

I

Irâk 72, 73, 79, 82, 84, 86, 89, 94, 98,
109, 173, 229, 318, 364, 371, 372
Îrân 79, 91, 108, 109, 363, 421
Îsâ Beğ 166, 179, 190, 191, 193, 194, 195,
220, 226, 228, 233, 237, 259, 324
İsfahân 82, 83, 85, 86, 90, 92, 93, 95, 96,
98, 243, 371, 465

İ

İbrâhîm 72, 75, 396
Hazret-i İbrâhîm 73, 75, 80, 113, 148,
149, 204, 216, 217, 219, 220, 222,

225, 226, 230, 234, 237, 243, 270,
271, 273, 276, 279, 337, 343, 345,
347, 348, 349, 350, 351, 353, 355,
358, 360, 361, 362, 364, 367, 370,
371, 374, 393, 396, 398, 401, 405,
410, 415, 427, 429, 469, 470, 485

İlya 256, 471

İmâm-ı A'zam 364, 395

İnal-oğlu 184, 202

İnebahtı 292, 293, 410

İnegöl 119, 120, 122, 125, 127, 139, 140,
265

İpsala 144, 145, 169, 175, 220, 258, 384

İskender Beğ 229, 234, 270, 272, 289,
290, 313, 428, 454, 465

İskender Paşa 291, 315, 330, 467, 471,
482

İskete 149

İspanya 347, 357, 374, 375, 380, 387,
390, 393, 404, 405, 410, 467, 468

İspir 314

İstanbul 487

İstol-Belgrad 394, 404

İvaz Paşa 209, 215, 216, 219, 225

İzladi Derbendi 231

İzmir 196, 205, 207, 215, 216, 217, 220

İzmir-oğlu 196, 205, 208, 215, 217, 220

İznik 126, 128, 130, 137, 138, 143

İznikmid 132, 135, 138, 214

İzvornik 270, 349, 394

K

Kadr Hân 75, 76

Kâim bi-Emrillâh 79

Kal'a-i Selâsil 143, 189, 194, 197, 200

Kalakonya 142

Kaldırık Deresi 123

Kalender Şâh 355

Komaç 84, 87, 88

Kangırı 213

Kansu Gavri 315, 320

Karaboğdan 241, 281, 283, 288, 350,
377, 395, 412

Karaca Beğ 203, 220, 232, 260

Karacahisâr 116, 120, 121, 127, 129, 138

Karadeniz 137, 241, 263, 280, 288, 303

Karaferye 173
 Karagöz Paşa 296
 Kara Hân 71, 73, 75, 113, 318
 Karahisâr 111, 116, 126, 151, 170, 171, 185, 189, 213, 271, 277, 280
 Karaman 76, 110, 113, 114, 145, 152, 168, 174, 179, 191, 195, 196, 200, 201, 209, 212, 218, 220, 226, 230, 231, 232, 234, 237, 248, 264, 266, 270, 272, 273, 274, 275, 277, 284, 286, 287, 288, 289, 296, 304, 308, 338, 354, 365, 384, 409, 474, 477
 Kara Mukbil 155, 166, 203
 Kara Rüstem 145, 174
 Kara Sıddık-oğlu 476
 Karesi 138, 141, 313
 Karasungur 89
 Kara Timurtaş 148, 168, 172, 219
 Kara Yahyâ 180, 188, 309
 Kara Yûsuf 173, 176, 213, 225, 229
 Kara Yûlûk 222, 225, 229
 Kastamonu 111, 151, 169, 171, 177, 194, 195, 211, 213, 219, 264, 473
 Kavurd 80, 82
 Kayı Hân 73, 350
 Kaz Ovası 184
 Kazvîn 86, 96, 98
 Kemâh 277, 280, 315, 365
 Kemâl Reis 292
 Kestel 128
 Keşiş Dağı 139
 Kıpçak 72, 100, 108, 241, 338, 350, 365, 377, 424
 Kırım 109, 111, 171, 365, 378, 399, 424
 Kırşehir 179, 200
 Kızıl-ağaç Yenicesi 217
 Kızıl Ahmed 264, 266, 271, 277, 355, 471, 484
 Kızıl Arslan 98
 Kiçi Morava 159
 Kili 108, 288, 350, 379
 Kir Luka 239
 Kirmân 80, 82, 94, 96
 Komaran 402, 404, 406
 Konuralp 130
 Konur Hisârı 142, 143

Konya 105, 110, 113, 114, 116, 117, 126, 153, 169, 211, 226, 230, 271, 273, 276, 310, 347, 412, 467, 476, 477, 481
 Korkud 284, 286, 296, 298, 304, 306, 309
 Koron 293, 294, 359, 361
 Korsika 474
 Kosova 155, 164, 189, 234, 235, 260, 346
 Koyunhisârı 128, 135
 Köpek-oğlu 186, 202
 Köprihisârı 123
 Kör Zeynel 279
 Köse Mihâl 118, 122, 123, 129, 131, 218
 Kötürüm Bâyezîd 111, 169, 171
 Kula 149, 230
 Kutlu Boğa 350
 Kutluca 155
 Kücücek Mustafa 218
 Kütâhiyye 116, 146, 230, 296

L

Lala Şâhin 145
 Lârende 111, 151, 170, 230, 273
 Lefke 129
 Leh 234, 241, 291, 352, 399, 401, 404
 Lülüfer 120, 125
 Lütî Paşa 375, 376, 383, 384, 385

M

Mâhân 112, 113
 Mahmûd Paşa 259, 261, 263, 267, 268, 269, 270, 273, 274, 276, 277, 280, 317
 Malâtiyye 107, 111, 173, 257, 308, 320, 364, 415
 Malgara 148, 384
 Mâl Hâtun 118, 134
 Ma'lûl Efendi 418, 427
 Mar'âş 321, 365, 384, 471, 482
 Marçilya 474
 Mardin 319, 330
 Margarika 474
 Marmara 128, 248
 Ma'rûf-ı Kerhî 367
 Mâverâünnehr 72, 74, 76, 81, 83, 86

Mayorka 375, 391, 474
 Mâzenderân 78, 93, 97, 98
 Mekke 73, 86, 220, 228, 236, 330, 386
 Melikşâh 75, 81, 82, 83, 85, 86, 89, 90, 92, 95, 105
 Mengübers 90
 Menteşe 111, 146, 168, 171, 175, 196, 202, 216, 221, 237, 338, 398
 Merîc 144, 146
 Merv 79, 84, 86
 Merzván Ovası 223
 Mesîh Paşa 283, 340
 Mısır 72, 73, 76, 109, 110, 146, 170, 173, 176, 216, 225, 229, 233, 243, 246, 287, 288, 289, 290, 294, 297, 298, 315, 320, 325, 338, 345, 346, 364, 370, 380, 386, 410, 418, 431, 442, 454, 461, 466, 469, 470, 484
 Midillü 267, 269, 270, 294, 306, 360, 473
 Moğol 71, 82, 108, 109, 113, 241, 350
 Mora 173, 229, 261, 269, 270, 292, 293, 313, 359, 360, 389, 398
 Morava 159, 208
 Moton 293
 Mudurnı 122, 132, 138, 190
 Muhyiddîn-i Arabî 323
 Muktedî Billâh 82, 83
 Mûsâ Çelebi 189, 190, 192, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 214
 Mûsâ Kâzım 366
 Mûsâ Yabgu 80
 Musul 81, 82, 94, 95, 98, 364, 414
 Mutahhar 432, 447
 Muzaffer Hân 362
 Müsterşid Billâh 89
 Müşâ‘şâ‘ 395, 413

N

Nemçe 352, 357, 393, 399, 404
 Nigebolı 155, 169, 172, 395
 Niğde 105, 313, 468
 Niksâr 107, 182, 355
 Nîl 166, 328, 341, 365, 370, 471
 Nişâbü 77, 79, 88
 Nizâmülmülk 82, 83, 85

Nûh aleyhisselâm 71, 253

O

Oğuz Hân 71, 72, 73, 113, 117
 Okluk Hisârı 211
 Osmâncuk 171, 223

Ö

Ösek 155, 358, 388, 397
 Özdemür Beğ 432, 436, 438, 441, 446, 456
 Özkend 82

P

Pasin Ovası 483
 Paşa Yiğit 155, 168, 207
 Peç 356, 384, 389, 393, 401, 412, 429
 Peçuy 397
 Pehlevân Hasan 432, 434, 438, 446
 Pertev Paşa 470, 485
 Pervâne 109, 110, 126, 373
 Peşte 353, 392, 407
 Petervaradin 348, 357, 408
 Pîr Ahmed 271, 272, 274, 275, 277, 279
 Pîrî Paşa 314, 332, 335, 339
 Piyâle Paşa 470, 481
 Pojega 394, 395, 418
 Portukal 380, 386, 391, 409, 462
 Pravadi 155
 Preveze 381, 382
 Prut 378
 Pulya 283, 340, 376, 406, 410

R

Remle 324, 325
 Rey 80, 83, 84, 85, 87, 90, 96, 98, 465
 Ridâniyye 326
 Rodos 252, 255, 283, 287, 332, 337, 338, 359
 Rûha 364
 Rûm Muhammed Paşa 272, 273, 274
 Rüstem Paşa 71, 383, 384, 398, 401, 409, 410, 425, 467, 469, 484

S

Saçlu Emîr 427
 Salur Hân 73
 Sâmanîler 74
 Samsa Çavuş 122, 129
 Samsun 171, 213, 350
 Santa Margarika 474
 Saruca Paşa 152, 165, 234, 236
 Sarugörez 298, 299, 334
 Saru Saltuk 350, 377
 Saruyatı 117, 121
 Sasmanoz 155
 Sava 228, 260, 261, 335, 348, 356, 358, 388, 396, 465
 Sebüktegin 77, 79, 86, 114
 Segsâr 394, 397, 399
 Selânik 155, 171, 214, 216, 225, 226
 Selçuk 74, 76, 78, 79, 81, 90, 95, 105, 112, 113
 Selmân-ı Fârisî 367
 Semendire 173, 227, 228, 229, 231, 259, 262, 268, 289, 300, 315, 352, 359, 396
 Semerkand 75, 76, 82, 86, 179, 241, 284
 Sencer 75, 84, 85, 86, 89, 90, 92, 94, 101
 Sevilâya 474
 Seyyid Gâzi 258
 Silifke 271, 275
 Silistre 155, 173, 219, 313, 372, 395, 403, 482
 Sinân Paşa 143, 286, 311, 312, 320, 325, 466, 467, 470, 482
 Sinân Re'îs 410
 Sinop 107, 111, 219
 Siroz 149, 168, 214, 216, 261
 Sîstân 77, 80, 86, 114
 Sivas 107, 111, 113, 114, 117, 170, 176, 178, 187, 229, 271, 276, 277, 311, 338, 481
 Sivrihisâr 151, 179, 193, 200, 209
 Sofya 159, 207, 217, 234, 262, 286, 287, 291, 329, 348, 392, 394, 408, 410, 411, 428
 Soğdak 108
 Söğüt 116, 117, 118, 350
 Sultânöyüğü 115, 117, 118, 135

Sülemiş 122

Süleymân Paşa 126, 134, 135, 138, 140, 142, 143, 144, 345, 370, 380, 384, 385, 386, 389, 398, 401, 409, 410, 427, 428
 Süveys 386, 431, 461

Ş

Şâbûr 87
 Şâh İsmâ'il 297, 310, 311, 318, 346
 Şâhruh 213, 225, 229
 Şâm 72, 80, 82, 107, 109, 111, 115, 173, 176, 222, 225, 229, 243, 256, 289, 320, 330, 334, 338, 345, 346, 362, 411, 484
 Şehsüvâr-oğlu Ali Beğ 313, 322, 329, 334, 338
 Şems-i Harâbâtî 246
 Şeyh Haydar 360
 Şeytân-hisârî 342
 Şikloş 394, 395, 406
 Şîrvân 383, 421

T

Taberek Kal'ası 97, 98
 Tâberistân 76
 Taharten 174, 175, 177
 Tahmâsb 360, 419, 428, 430, 465
 Tahtalu 261, 342
 Tâif 86
 Talas 71
 Taraklu-borlu 219
 Taraklu Yenicesi 122, 138, 173
 Tarsûs 106, 273, 289, 317, 365
 Tata 356, 402, 404
 Tebrîz 89, 279, 292, 297, 313, 318, 332, 361, 368, 370, 372, 412, 430, 465, 483
 Teke 111, 169, 171, 177, 196, 202, 295, 298, 309, 324, 340, 396, 404
 Tekvur Çayırı 284
 Tekvurdağı 142
 Terken Hâtun 83, 87
 Tîrnovi 155, 172
 Timurtaş Paşa 152
 Tîrmid 84, 87

Tokad 107, 110, 171, 180, 188, 192, 194,
195, 200, 206, 212, 216, 220, 229,
231, 232, 277, 297, 355, 481
Tomanbay 322, 326
Trabuzon 263, 266, 268, 297, 365, 383
Tuğrul Beğ 78, 79
Tulom 474
Tuna 155, 169, 172, 212, 230, 245, 260,
267, 282, 288, 346, 377, 388, 392,
400, 406, 408
Tünus 361, 374, 390, 405
Turak Çelebi 483
Turgud Alp 125, 127, 131, 139
Turgudca 468
Tursun Beğ 138
Tüs 79
Türkistân 71, 72, 73, 77, 241
Türkman 74, 150, 175, 184, 203, 208,
213, 222, 235, 278, 279, 338

U

Uğurlu Muhammed 279, 290, 424
Ulama 361, 368, 370, 372, 382, 387,
392, 394, 395, 399, 401, 403, 406,
418, 430
Ulubat 128, 138
Ulu Beğ 155, 322, 326
Uluç Ali 472
Ustacalu-oğlu 312, 318
Ustorgon 399, 400, 403, 404, 408
Uzun Hasan 265, 271, 272, 274, 275,
277, 278, 279, 280, 290, 292

V

Valpo 396
Vân 361, 368, 465
Vardar Yenicesi 216, 225
Varna 156, 220, 232, 346
Varsak 109, 150, 170, 274, 287, 289

Venedik 294, 376, 381, 383, 384, 406
Vilk-oğlu 165, 173, 208, 217, 220, 224,
226, 227, 228, 231, 232, 234, 259
Vidin 168, 226, 228, 234
Vişegrad 401, 408
Vize 207, 218, 289

Y

Yâfes 71, 113
Yahşi Beğ 111, 159, 166, 220
Yahyâ Paşa-oğlu Muhammed Beğ 378,
385, 392, 395, 399, 402
Ya'küb Beğ 190, 192, 197, 201, 206, 220,
224, 355
Yalakova 135
Yalvac 113, 148
Yanbolı 157, 210, 384, 418, 467
Yanko Madyan 241, 244
Yarhisâr 124, 125, 127, 265
Yemen 72, 73, 76, 86, 114, 330, 365, 380,
394, 430, 431, 442, 463, 470, 484
Yenice 138, 238
Yenişehir 126, 127, 128, 135, 146, 171,
192, 199, 219, 261, 265
Yörgüç Paşa 222
Yund-oğlu Dimitri 158
Yünus Paşa 307, 322, 327
Yüşa' 366

Z

Zagra 144
Zağanos Paşa 234
Zağra Ovası 207
Zahirüddin 100, 107
Zebid 365, 394, 431, 435, 441, 446, 458
Zebür 243
Zeynel Paşa 322
Zeytün 223